

GH. I. GEORGESCU

VASILE MACIU

DUMITRU TUDOR

MIHAIL ROLLER

ISTORIA ROMÂNIEI

MANUAL UNIC

PENTRU

CLASA A VIII-a SECUNDARA

REDACTOR RESPONSABIL
MIHAIL ROLLER

Gr. Yarközi
~ 1948

EDITURA DE STAT

1947

ELLENŐRIZVE 1999

Országos Idegennyelvű Könyvtár
Budapest.

30117

Prefață

În manualul de față ne-am străduit să redăm modul de viață și modul de gândire al oamenilor din societatea care s'a dezvoltat pe teritoriul patriei noastre; cum s'au schimbat acestea dealungul vremurilor; lupta pe care poporul a dus-o pentru a desvolta pe pământul României viața sa materială și spirituală.

Ne-am străduit să redăm lupta socială din interiorul țării pentru buna stare și libertate; influența reciprocă a popoarelor din această parte a Europei și lupta comună dusă de aceste popoare împotriva jugului tătar, otoman și habsburgic.

Deasemeni am căutat să redăm marile figuri ale poporului nostru, valoarea personalităților de seamă, influența acestor personalități asupra mersului evenimentelor și rolul lor în dezvoltarea acestor evenimente.

Am căutat, în sfârșit, să redăm o istorie a țării, bazată pe documente, explicând evenimentele în ordinea lor cronologică așa cum ele s'au desfășurat realmente.

Am urmărit ca acest manual să fie o istorie a poporului, a patriei.

Istoria de față se deosebește structural de istoriile scrise până astăzi prin concepția și metoda științifică ce-i stă la bază.

Am înfățișat dezvoltarea societății omenesci din teritoriul care formează România de astăzi și am căutat ca în diferitele epoci să apară în lumina lor toate laturile vieții economice, sociale, politice, militare culturale și forțele care aveau misiunea să ducă țara noastră înainte.

Ne-am bizuit pe documentarea și studiile premergătoarelor noastre și ne-am străduit să le folosim astfel încât bazându-ne pe aportul adus de către istoricii români și străini, să aplicăm la realitatea românească cuceririle cele mai înaintate ale științei istorice.

Încercând acest lucru ne-am lovit de mari greutăți. Nu s'au studiat documentele și nu s'a întocmit încă până astăzi literatura științifică necesară din care să reiasă frământările din fiecare epocă dată.

Frământările sclavilor din timpul Daciei romane, frământările țăranilor, ale orășenilor, ale muncitorimii n'au constituit o preocupare serioasă în istoriografia noastră de ieri.

Din această cauză, se resimt și în manualul de față lipsuri mai ales în ce privește o sinteză a acestor frământări și lupte sociale, în fiecare secol.

Deși un manual trebuie să prezinte tot ce știința a cucerit și nu mai este discutabil în domeniul respectiv, am fost nevoiți ca odată cu prezentarea nouă a unor evenimente să aducem o serie de explicații în sprijinul argumentării justetei punctului nostru de vedere. Aceasta a mărit volumul acestui manual care ar putea părea pe-allocuri greoiu.

Tot din cauza lipsei unor studii și a unor lucrări documentare cu privire la personalitățile din trecutul țării, nu au putut fi încă pe deantregul puse în adevărata lor lumină, multe din acestea.

De asemenea, din cauza lipsei unei istorii științifice a literaturii și culturii noastre, am fost nevoiți să redăm uneori cronologic aceste manifestări, fără a le da o prezentare de sinteză.

Facem apel la colegii noștri profesori ca să nu pretindă memorizarea mecanică și să nu ceară dela elev datele statistice, ci să pătrundă evenimentele în procesul lor de devenire, manifestare și dispariție, însemnătatea lor și concluziile care se desprind.

Sfătuim pe elevi să înfrunte greutățile inerente unei noi înfățișări ai istoriei țării. Să pătrundă aceste file în ele vor găsi frământările și năzuințele poporului.

Avem convingerea că drumul științific pe care am pornit este singurul drum ce ne duce la o istorie care să cuprindă, în toate laturile ei, istoria poporului și a țării noastre.

* * *

Folosim acest prilej pentru a mulțumi Ministerului Informațiilor și Bibliotecii Academiei Române, pentru bunăvoința cu care ne-au pus la dispoziție clișeele care îmbogățesc acest manual.

Mulțumim deasemeni tuturor colegilor și prietenilor cari ne-au susținut în această lucrare pe care am căutat să-o realizăm conștienți de lipsurile inevitabile în condițiunile dezvoltării științei istorice din țara noastră.

Mulțumim de asemeni lucrătorilor tipografici ai Editurii de Stat, care și-au dat toată osteneala ca acest manual să apară în cât mai bune condițiuni grafice.

Introducere

INSEMNATATEA ISTORIEI PATRIEI. IZVOARELE. PERIOADELE.

Istoria României se ocupă cu dezvoltarea societății omenești pe teritoriul patriei noastre, începând din vremurile cele mai îndepărtate, până în zilele noastre.

În această dezvoltare dealungul veacurilor, societatea omenească de pe teritoriul patriei noastre a cunoscut schimbări continue în modul de viață și în modul de gândire al oamenilor.

Istoricul A. D. Xenopol, constatând că temelia unei societăți este „traiul material al poporului său”, subliniază:

„Popoarele trec... dela starea de vânător la aceea de păstor, dela aceasta la agricultură, comerț sau industrie, fiecare din atari stări atrăgând după sine niște așezăminte ce se schimbă de îndată ce s'a schimbat felul traiului material”. (Istoria Românilor din Dacia-Traiană, vol. VI pag. 87-88).

Aceste schimbări n'au fost întâmplătoare. Ele au avut loc potrivit legilor de dezvoltare a societății, în condițiunile unor conflicte sociale, lente sau brusce. Aceste conflicte sociale izvorăsc mai ales din nepotrivirea dintre noua tehnică și experiența corespunzătoare a oamenilor (forțele de producție), care vor să ducă societatea înainte, pe de o parte și vechile raporturi între oameni în procesul de producție (relații de producție), care vor să mențină vechea orânduire a societății, pe de alta. În această luptă, se nasc noi idei și noi teorii sociale. Aceste idei cuprind și mobilizează poporul, îl unesc și creează astfel o putere inovatoare, care, prin lupta sa, suprimă lent sau brusc vechea stare de lucruri, adică vechea orânduire socială, pentru a crea în societate noi relații, adică o nouă orânduire, potrivit nouilor forțe de producție și nouilor nevoi economice ale societății.

Astfel, ne apare limpede că poporul și lupta lui spre mai bine constituie principala forță motrică în schimbările spre stări superioare, care au survenit și survin dealungul istoriei.

Această luptă a poporului pentru libertate și o stare mai bună s'a manifestat la noi în răscoalele robilor și ale orașenilor liberi, dar săraci, din Dacia, în timpul cuceririi romane, răscoale care au lovit în orânduirea sclavagistă și au determinat transformarea societății într'una superioară-feudală; în marile răscoale țărănești dela Bobâlna, în cele conduse de Doja, Horia, Cloșca și Crișan, în luptele poporului pentru independență împotriva jugului otoman și habsburgic, în luptele crescânde ale orașenilor din secolele al XVII-XVIII, în răscoala poporului condusă de Tudor Vladimirescu, lupte și răscoale care au lovit și zdruncinat orânduirea feudală și au determinat transformarea societății într'o altă superioară capitalistă; în revoluția din 1848, în răscoala țăranilor din 1888 și 1907, în greva generală a muncitorilor din 1920, în luptele poporului în frunte cu lucrătorii C.F.R. și petroliștii (1933), în lupta împotriva hitlerismului, etc., lupte care au promovat idei democratice.

Istoria patriei noastre studiază și descrie evenimentele și faptele de seamă din viața poporului nostru în ordinea lor istorico-cronologică, studiază caracterul personalităților istorice, influența pe care au avut-o popoarele vecine asupra noastră și explică toate acestea prin prisma luptei poporului pentru libertate și o stare mai bună. În analiza faptelor istorice, se ține seama de condițiunile în care ele s'au desfășurat, adică de perioada istorică, în care evenimentele au avut loc. Ele sunt tratate așa cum ne învață Mihail Kogălniceanu „cu modestie... fără mania că suntem cel dintâi popor din lume..., îndreptându-ne spre calea frăției, a patriotismului, a unei civilizații sănătoase și nu superficiale”... (M. Kogălniceanu, *Cuvânt pentru deschiderea cursului de Istorie Națională*).

Istoria României are așa dar o deosebită importanță pentru oricare cetățean al țării.

Orice om, indiferent de ocupația pe care și-a ales-o și o practică, nu trăiește și nu-și practică profesiunea în mod izolat și rupt de societate. El participă, prin munca pe care o depune în ramura specialității sale, la viața colectivității țării. Ca atare, el trebuie să fie și este interesat în mod direct de destinele țării sale. Mai mult, democrația tinde să formeze oameni cetățeni, care participă activ la făurirea destinului țării, la lupta poporului pentru făurirea acestor destine.

Prof. N. Iorga vorbind despre atitudinea cetățeanului, a elevului și a profesorului, față de lupta poporului, spune :

„Mulțimile nu mai sunt ceva care să corespundă sclavilor antichității, închise în temnița ignoranței, ca în aceea a ergasteriilor. Dacă ne vom cobori la ele, cu fiecare pas în jos ne vom simți de fapt înaintați; dacă vom rămâne pe piscurile noastre, vom muri de foamea realităților pe care înșine le vom fi refuzat.

Să scriem și să predăm ceea ce trebuie, lucrurile de care societatea are nevoie și în sensul pe care societatea îl pretinde, ca să ne audă și să ne asculte. Să intrăm în lupta care se poate lipsi de noi, dar departe de care noi înșine nu însemnăm nimic”. (N. Iorga, *Lecția de deschidere a cursurilor de istorie la Universitatea din București*, 1920, în *„Generalități cu privire la Studiile Istoriei*, ediția III București 1944 pag. 141-142).

Istoria patriei noastre redă lupta poporului nostru dealungul veacurilor. „*Misia istoriei — spune marele patriot N. Bălcescu — este a ne arăta, a ne demonstra transformarea continuă, mișcarea progresivă a omenirii, dezvoltarea simțământului și vieții omenești sub toate formele din lăuntru și din afară în timp și spațiu*” (N. Bălcescu — *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul. Introducere*).

Istoria patriei educă pe fiii țării și noua generație care se ridică, în spiritul dragostei față de popor, în spiritul adevăratului patriotism, în care patria este poporul, ce

prin lupta sa a fost și este factor permanent de dezvoltare și progres.

Fiecare elev, fiecare cetățean al țării trebuie să cunoască paginile din lupta eroică a poporului nostru pentru independență, pagini din lupta grea a muncitorimii și țărănimii noastre pentru libertate, bunăstare și democrație, pagini scrise cu sudoarea și sângele poporului pentru făurirea României de azi, așa cum, în ciuda marilor greutăți de azi, poporul scrie cu sudoarea lui paginile de reconstrucție națională a României democratice.

A învăța istoria patriei, înseamnă așa dar a pătrunde cu pasiune trecutul plin de clocot al celor mulți, care au stat în permanență la baza existenței și dezvoltării României, înseamnă a căuta în experiența trecutului și în realitatea de azi răspunsul științific la problemele care trebuie rezolvate pentru a duce țara noastră în rând cu toate țările înaintate pe călea civilizației.

Astfel, studierea istoriei României nu are un caracter abstract, în care să se perinde cifre și nume deseori fără importanță și nelegate de felul de trai și de gândire al oamenilor, ci este o cunoaștere vie a unui trecut eroic, necesar pentru a continua azi cu cinste tradiția de luptă și de creație a poporului nostru.

IZVOARELE ISTORIEI ROMÂNIEI.

Istoria societății omenești de pe teritoriul patriei noastre începe cu vremurile cele mai îndepărtate. Ea se întocmește pe baza dovezilor nescrise și scrise.

Dovezile nescrise constă în rămășițele diferitelor construcții vechi, obiecte casnice, arme, morminte, etc., — tot ce-au folosit oamenii din vremurile cele mai îndepărtate.

Dovezile scrise constă din inscripții, documente, studii.

Cu studiul inscripțiilor vechi de pe pietre, de pe zidurile construcțiilor, etc. se ocupă *arheologii*, oameni de știință care fac săpături și cercetări în locurile unde se crede că au existat colectivități omenești în vremurile mai îndepărtate.

Toate urmele nescrise și scrise se păstrează în muzee, arhive, biblioteci, etc.

În țara noastră, știința arheologică nu este încă destul de dezvoltată. De aceea, nu avem decât puține muzee în București și provincie, care păstrează urmele trecutului îndepărtat al patriei noastre. Tot din această cauză, studierea

Fig. 1 — Tabelă cerată scrisă în latinește (descoperită în Transilvania)

istoriei societății omenești de pe teritoriul patriei noastre în vremurile cele mai îndepărtate este îngreunată.

Dezvoltarea arheologiei în țara noastră va îmbogăți fără îndoială dovezile din acele vremuri.

Inscripțiile de pe pietre și construcții folosesc mai ales pentru lămurirea perioadei când oamenii au început să se deprindă să prelucereze produsele naturii și a apărut scrisul. Odată cu dezvoltarea societății și răspândirea scrisului au fost întocmite acte, cronici, etc., care apoi au fost strânse în colecții (Hurmuzachi, Bogdan, Iorga, etc.), pe baza cărora a început întocmirea de istorii.

În studiul istoriei este de mare importanță socotirea exactă a timpului.

În vremurile vechi, socotirea timpului diferea mult de la un popor la altul. Egiptenii socoteau timpul după domniile faraonilor, Grecii după jocurile olimpice, Romanii de la întemeierea Romei, etc.

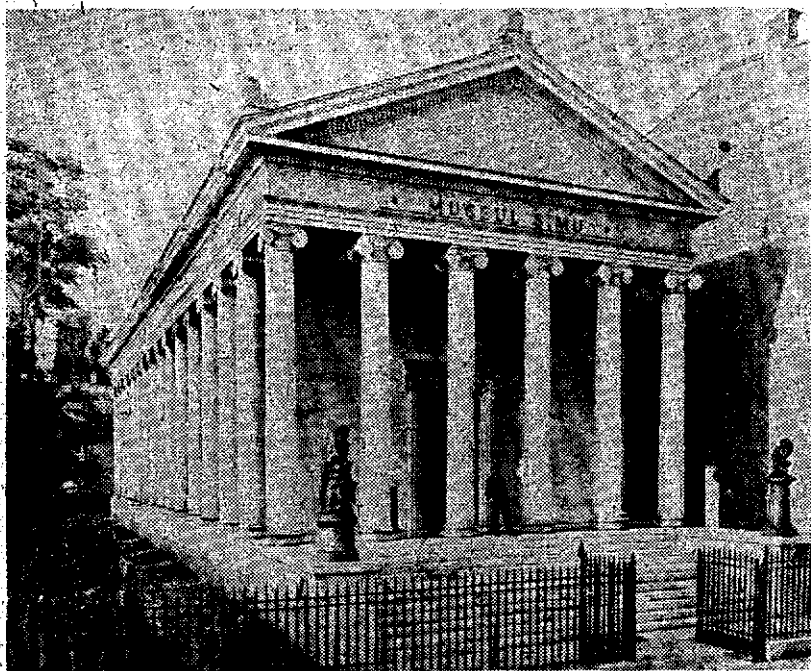

Fig. 2 — Muzeul Simu (București)

Astăzi se întrebuințează sistemul de a se număra anii de la nașterea lui Isus Hristos (al 31-lea an de domnie al împăratului roman August).

Istoria studiază evenimentele care s'au succedat. Această succesiune în timp a evenimentelor se numește succesiune *cronologică* și cu ajutorul ei se poate reconstitui istoria omenirii de la societatea primitivă și până în zilele noastre.

PERIOADELE ISTORIEI ROMÂNIEI

Patria noastră a cunoscut, în dezvoltarea ei, diferite fizionomii sociale și ideologice care reies din felul de a trăi și a gândi al oamenilor.

În aceste schimbări, mediul geografic este una din condițiunile permanente și necesare ale dezvoltării societății și influențează asupra mersului dezvoltării sociale, grăbind sau încetinind această dezvoltare. Dar influența mediului geografic nu e determinantă, deoarece, în timp ce mediul geografic a rămas aproape neschimbat în ultimele mii de ani, noi am cunoscut în acest răstimp mai multe schimbări ale fizionomiei societății omenesti de pe teritoriul patriei noastre.

Creșterea numerică și desimea populației influențează asupra dezvoltării societății, ușurează sau încetinează dezvoltarea societății. Dar nici acest factor nu explică succesiunea orânduirilor sociale care au avut loc.

Cauza hotărâtoare a acestor schimbări o găsim în modul în care oamenii obțin cele necesare traiului lor: hrană, îmbrăcăminte, locuință, etc. Acestea nu se pot produce decât cu unelte de producție. Aceste unelte, împreună cu oamenii care le folosesc cu experiența și deprinderea lor de a munci, alcătuiesc *forțele de producție* ale societății.

Dar omul nu trăiește izolat. Celălalt aspect al producției îl formează relațiile între oameni în procesul de producție, *relațiile de producție* dintre oameni. Oamenii luptă cu natura, o transformă și produc bunuri materiale în comun, în grupe, în societăți. De aceea producția este socială. Pentru a produce, oamenii stabilesc între ei anumite relații de producție, care pot fi de colaborare și sprijin reciproc, de stăpânire și de supunere, sau relații de luptă pentru a trece de la o formă de orânduire la alta.

Aceste forțe și relații de producție determină caracterul orânduirilor și succesiunea lor.

Istoria universală cunoaște, în liniile generale ale dezvoltării societății, cinci orânduirii fundamentale:

1. orânduirea societății primitive,

2. a societății sclavagiste, cu care se ocupă *istoria antică* și care se termină în anul 476 după Hr., anul căderii imperiului sclavagist roman din Apus;

3. orânduirea feudală, care începe în 476 și a cărei decadentă începe în secolul XVI și e marcată prin revoluțiile din Țările de Jos și Anglia și se încheie în 1789 în urma victoriei Marii Revoluții din Franța. Cu această parte a dezvoltării societății se ocupă *istoria Evului Mediu*;

4. orânduirea capitalistă care începe în 1789 și merge până în zilele noastre, de care se ocupă *istoria modernă*, și

5. orânduirea socialistă, în U. R. S. S., care începe după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917.

Deși societatea de pe teritoriul țării noastre s'a dezvoltat într'un ritm diferit de cel al altor țări, întâlnim pe teritoriul țării noastre orânduirii fundamentale asemănătoare, cu excepția celei socialiste.

Prima perioadă din istoria României cuprinde orânduirea primitivă a societății omenesci, care începe din vremurile cele mai îndepărtate și se încheie cu formarea statului sclavagist dac, mai ales sub conducerea lui Burebista, deși în acest stat mai existau elemente ale orânduirii primitive.

În timpul societății primitive, cunoaștem *sălbăticia*, copilăria neamului omenesc, când oamenii erau împrăștiați, folosind uneltele cele mai primitive; *barbaria*, care începe odată cu introducerea olăriei, domesticirea animalelor și folosirea pietrelor pentru construirea locuințelor și, la sfârșitul acestei faze, folosirea metalelor; și *civilizația* care începe în timpul formării statului dac.

A doua perioadă este cea a orânduirii sclavagiste, care începe odată cu încheierea statului dac și se încheie cu întemeierea Principatelor.

Această perioadă a cunoscut, la începutul formării statului dac (până la cucerirea romană), elemente ale orânduirii

sclavagiste paralel cu formele societății primitive. Sclavii, (robi) serveau mai ales ca marfă și nu aveau încă un rol important în viața economică.

Prin cucerirea romană se întărește pe teritoriul de azi al Transilvaniei, Banatului, Olteniei și Munteniei apăsătoare orânduirea sclavagistă paralel cu existența unor obștii. Retragera aureliană și frământările, care au avut loc în urma migrațiilor popoarelor, nu opresc dezvoltarea societății noastre.

Secole care au urmat retragerii aureliene, reprezintă vremurile în care încep să se manifeste elementele orânduirii feudale care se cristalizează prin întemeierea Principatelor.

În acest timp apar, în cursul frământărilor societății de pe teritoriul nostru, elementele unei noi orânduirii—feudale. În Moldova și partea de răsărit a Munteniei nu s'a cunoscut ca în restul teritoriului patriei noastre, forma orânduirii sclavagiste. În Moldova și răsăritul Munteniei, populația trăia în triburi, organizată în formele societății primitive. Ea a cunoscut o *robie patriarhală*, care nu avea însemnătate hotărâtoare în forma de muncă și viață a oamenilor.

În această parte a țării noastre, (în Moldova și răsăritul Munteniei), trecerea de la societatea primitivă la cea feudală se face fără a se fi cunoscut orânduirea sclavagistă.

A treia perioadă începe în urma întemeierii Principatelor: *Moldova, Țara Românească, Transilvania* și se întinde până la începutul secolului al XIX (1821).

În această perioadă se încheagă Principatele, Transilvania, Țara Românească, Moldova. Ele tind să-și afirme o viață tot mai independentă și tot mai pronunțată până la căderea lor sub jugul otoman și habsburgic. Pierderea independenței a frânat dezvoltarea lor. Dar a ascuțit totodată, în acest timp, lupta poporului împotriva exploatarea socială a boierilor din Principate și împotriva jugului străin habsburgic și otoman. O schimbare începe să se manifeste în timpul domniilor „fanariote”, când, în urma apariției schimbu-

lui de mărfuri, încep să se ivească elementele unei noi orânduiri — capitaliste.

În tot acest timp, întărirea exploatării maselor țărănești dă naștere unor răscoale cu caracter social-politic și cari începând din secolul XVIII, au loc în condițiunile apariției ideii naționale, ceea ce dă luptelor duse de popor un caracter național, alături de cel social.

A patra începe cu răscoala socială și națională de sub **con-**
perloadă ducerea lui Tudor Vladimirescu și merge până în zilele noastre. Este perioada în care s'a dezvoltat economia capitalistă și s'a întărit ideea națională, care mobilizează și ridică poporul la luptă pentru împrăștierea țăranilor, pentru unire și cucerirea independenței naționale.

Pe baza înfăptuirii Unirii și a cuceririi independenței naționale, are loc o întărire a capitalismului, deși mai există resturi feudale. Apare o muncitorime conștientă. Se afirmă tot mai mult lupta muncitorilor și a țăranilor pentru împrăștiere, pentru votul universal, pentru eliberarea Ardealului de sub jugul absolutismului habsburgic, pentru o legislație socială și libertăți democratice.

În ultimele decenii ale acestei perioade se întărește reacțiunea care duce la dictatura fascistă de până la 23 August 1944 cu instaurarea teroarei celei mai sălbatice împotriva poporului și angajarea țării noastre în războiul antisovietic, dar totodată și la lupta pentru libertate și recucerirea independenței naționale a poporului nostru.

* * *

La 23 August 1944 și 6 Martie 1945, în urma răsturnării dictaturii fasciste, s'a instaurat un regim democratic care, prin reforme politice, sociale și economice, luptă să așeze România în rând cu țările înaintate, pe calea reconstrucției, civilizației și progresului democratic.

Patria noastră în vremurile societății primitive

Viața oamenilor primitivi de pe teritoriul României de azi se pierde în adâncul trecutului. Existența acestor oameni primitivi nu ne este dovedită decât prin urmele rămase dela o populație ce a găsit posibilități de dezvoltare într-o climă prielnică, și acolo unde și-a putut procura cu ușurință hrana.

Vremurile acestea reprezintă primul stadiu de dezvoltare a unor oameni și grupe de oameni ce se apără și lucrează în comun unelte și arme primitive. Aceste vremuri nu pot fi separate de istorie. Ele reprezintă starea de *sălbăticie* a omenirii, după care vor urma *barbaria* și *civilizația*.

Sălbăticia este timpul copilăriei neamului omenesc, când oamenii s'au împrăștiat peste tot locul, folosind scule de piatră și unelte primitive.

Barbaria începe odată, cu folosirea olăriei și începutul întrebuințării metalelor. În această perioadă se dezvoltă domesticirea și creșterea animalelor, cultura plantelor, folosirea cărămizilor nearse și a pietrelor pentru locuințe.

Civilizația începe atunci când oamenii s'au deprins să prelucereze produsele naturii. Apar meșteșugurile. În acest timp, ca un rezultat al acestora, s'a născocit alfabetul care începe a fi întrebuințat în scrieri.

VREMEA SALBATICIEI (PALEOLITICA).

Unelte și arme cioplite rudimentar în piatră, descoperite mai ales prin peșterile din Hunedoara și Oltenia, dovedesc prezența *omului paleolitic* și la noi în țară. În acea vreme, grupurile de locuitori de pe pământul Daciei trăiau din culegerea fructelor sau a rădăcinilor hrănitoare pe care na-

tura le punea la îndemâna lor, din vânătoare, din pescuit. Incepe să se formeze graiul. Apoi se achiziționează focul din pădurile aprinse de trăsnet și se începe domesticirea primelor animale sălbatice. Pe peretii peșterilor din Oltenia apar și primele manifestări de artă ale acestor comunități primitive. Putem vedea în aceste peșteri desene de animale și oameni sgâriați pe stânci cu vârful ascuțit al cremenei. Nevoia de apărare împotriva fiarelor și organizarea vânătoarei îi silea pe oamenii paleolitici să umble în comun și să trăiască laolaltă în peșteri.

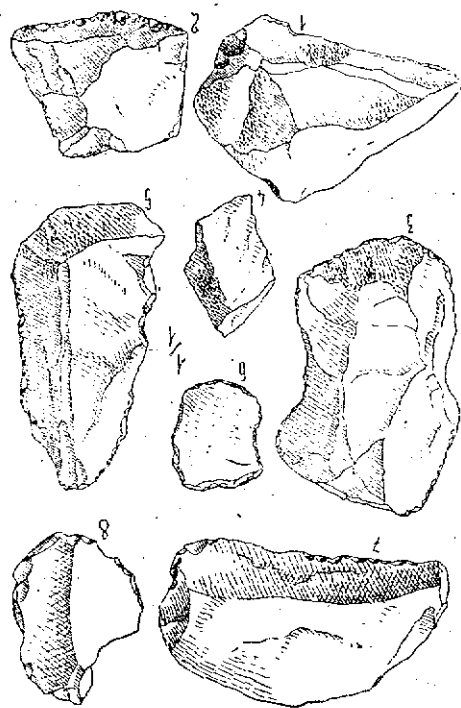

Fig. 3 — Instrumente și arme paleolitice din Transilvania

pentru prima oară să folosească lâna și pregătesc luntrele dintr'un singur trunchiu. Tot atunci, din cauza schimbării cliimei care devine mai friguroasă, oamenii încep să folosească îmbrăcăminte făcută din piei de animale și din alte materiale.

Primele unelte folosite de oamenii paleolitici sunt lucrate din cremene și constau din lame cu două tăiușuri, pumnale, topoare negăurite și altele. Ele se obțineau în formă brută prin așchierarea blocului de cremene și erau neșlefuite la suprafață. Pentru facerea de împungători, sule și chiar ace grosolane, se întrebuintau oasele de animale.

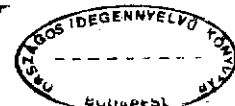
La sfârșitul vremurilor paleolitice, se constată apariția mai numeroasă a comunităților omenesti ce construiesc colibe, întrebuintează arcul, încearcă

VREMEA BARBARIEI (NEOLITICA).

Matriarhatul. Odată cu înmulțirea lor, oamenii ajung să șlefuiască unelte și armele de piatră și să și facă din cremene cuțite, dălți, vârfuri de săgeți și de lănci, topoare găurite, etc., care schimbă felul de asigurare a traiului lor. Aceste câștiguri ne pun în fața unui nou stadiu în evoluția societății primitive. Oamenii nascocesc ceramica, cresc turme și, în cele din urmă, încep să se îndeletnicească și cu cultura plantelor, ceea ce va da naștere agriculturii. Societatea se lărgeste și devine stabilă. Familia era formată din rudele apropiate și îndepărtate. Mai multe familii dau naștere gintei. Mai multe ginti se grupează într-o comunitate mai mare, alcătuind un trib. Acestea ocupă un loc apărut, o înălțime. Populația tribului organizează gospodăria comună a așezării, munca și apărarea. În acest timp, proprietatea privată asupra mijloacelor de producție nu exista. Rolul principal în gospodărie îl are femeia, fiindcă ea lucrează pământul, îngrijește copiii și bătrânii, păstrează proviziile și supraveghează plecarea și venirea turmelor. Filiațiunea era asigurată după mamă. Munca femeii asigură în mod deosebit mijlocul de trai al celor rămași acasă. Bărbații se ocupau mai mult cu vânătoare organizată cu arme primitive împotriva unor animale sălbatice, ceea ce făcea ca viața bărbaților să fie mereu primejduită, iar întoarcerea lor acasă nesigură. Toate acestea pun femeia pe primul plan și-i dau întâietate în societate. De aceea numim vremurile acestea *matriarhatul*.

Patriarhatul. După mii și mii de ani, se trece de la domesticirea animalelor la creșterea turmelor de vite, care dau oamenilor lapte, carne, piei și oase. Alături de aceasta începe să fie folosit, în agricultură, plugul în loc de sapă. La plug era înjugat taurul domesticit. Incep să se cultive alte plante. Toate acestea fac ca importanța muncii bărbaților să crească. Muncile cele mai de seamă trec atunci pe seama bărbaților.

În acest stadiu de dezvoltare, munca bărbatului domină.

făcând să treacă pe planul al doilea munca și rolul femeii. Numim această proeminență a bărbatului *patriarhat*.

În acest timp economia este asigurată prin munca în comun a oamenilor. În această societate, cel mai bătrân din obște, cel care avea mai multă experiență, judeca neînțelegerile și dispunea împărțirea hranei și a uneltelor.

Pe atunci, oamenii erau egali între ei și nu existau deosebiri pricinuite de bogății sau stare socială. Astfel erau organizați oamenii în societatea primitivă.

Vremurile neolitice în Dacia. Descoperirile întâmplătoare și săpăturile arheologice făcute pe pământul nostru au scos la iveală numeroase urme ale societății din vremea primitivă (*neolitică*).

Fig. 4 — Vase neolitice (Vidra-Ilfov)

După calculele cercetătorilor, această epocă se întinde aproximativ de la 3500 - 1600 în Hr. Înălțimile și terasele locuite din vremea neolitică sunt adesea fortificate cu șanțuri, palisade și ocupate de bordeie din lemn sau pământ de formă dreptunghiulară și circulară. Doar olăria ne arată stadiul de civilizație al acestor comunități. Obiectele de argilă sunt incizate cu

linii drepte, în benzi sau spirale, iar pentru ornamentații a fost folosită și *pictura* într-o singură sau în mai multe culori. După răspândirea acestor două feluri de ornamentații folosite în arta olăriei, patria noastră a cunoscut două culturi de s'ar putea atribui unor triburi deosebite.

În Oltenia, Muntenia, Banat și Apusul Transilvaniei, ceramica e împodobită cu linii incizate alcătuind așa zisul *stil geometric*. La *Vădastra* (în jud. Romanați), *Boian* (Ialomița) și *Vidra* (Ilfov), s'au descoperit vase frumoase care aparțin acestui grup. Răsăritul Transilvaniei, Bucovina sudică și Moldova cunosc o ceramică pictată în exterior cu benzi, spirale, meandre și alte desene, executate pe vase mari. Stațiunile de seamă, unde s'au descoperit urme ale acestei civilizații, sunt cele dela *Ariusd* (Trei Scaune), *Fedeleşeni*

Fig. 5 — Vas pictat dela Ariusd (neolitic)

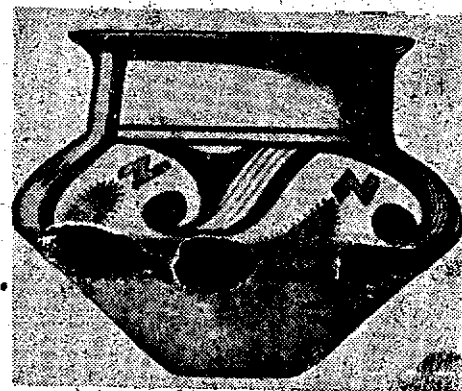

Fig. 6 — Vas pictat dela Cucuteni (neolitic)

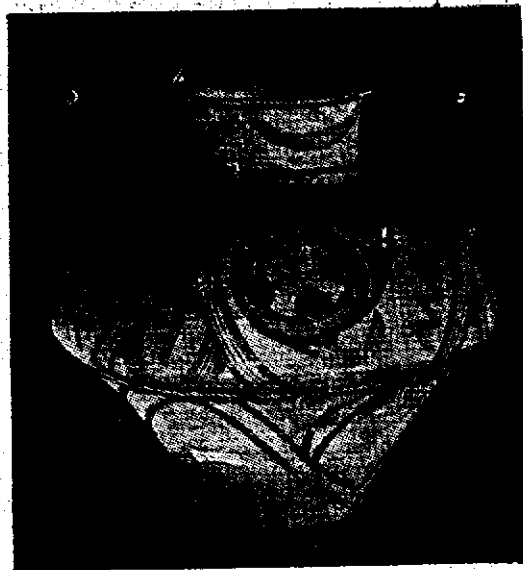

Fig. 7 — Vas pictat dela Cucuteni (neolitic)

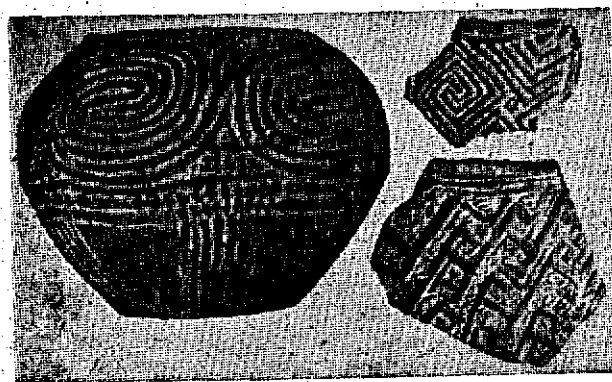

Fig. 8 — Ceramică neolitică (Vădastra-Romanași)
(neolitic)

se întâlnesc nu numai pe pământul patriei noastre, ci în pusta ungară, în inima Ucrainei, către poalele Carpaților Nordici, pe țărmul Mării Egee, etc. După unii, avem de face cu triburi trace.

(Roman), *Ruginosa* (Baia) și *Cucuteni* (Iași).

Tot din pământ sau os erau lucrate diferite chipuri de oameni, idoli (Cucuteni), animale, greutate, linguri, locuințe în miniatură și altele.

Până astăzi, nu se știe nimic sigur asupra triburilor care au produs aceste două civilizații. În vremurile acelea, oamenii erau înmormântați cu vase, arme de piatră sau os și adesea în poziție chireită.

Viața și cultura acestor societăți primitive prezintă asemănări cu acelea ale tuturor popoarelor și ele

SFARȘITUL BARBARIEI. BRONZUL ȘI INCEPUTUL CULTURII FIERULUI. APARIȚIA STATULUI

Mulți factori au contribuit la descompunerea societății primitive.

Descoperirea și folosirea metalului pentru confecționarea uneltelor și armelor de bronz și apoi de fier, aduce mari schimbări în societatea omenească. Bogățiile cresc în societate și încep a fi acumulate în mâna unor persoane distincte.

Metalul îngăduie oamenilor să se așeze acolo unde găsesc cele mai ușoare condiții de traiu, fără a fi nevoie de existența unor grupuri mai numeroase de oameni, cerute de condițiile de viață de dinainte. Comunitățile încep a se desface. În relațiile dintre triburi, datorită înmulțirii bogățiilor, se nasc schimburi de bunuri, fie între triburi diferite, fie chiar între oameni din acelaș trib. Incepe în forma primitivă despărțirea meseriilor de agricultură. În locul proprietății comune, se naște cea privată, având ca urmare dispariția vechii egalități care exista înainte în trib. Apare proprietatea particulară.

Unele familii puternice, care au strâns mai mult pământ, vite multe, transformă prizonierii luați în lupte, războaie în robi și-i pun la munci grele. În felul acesta, mijloacele de producție: unelte de muncă, pământul și chiar oamenii-robi s'au strâns în mâinile unor persoane și nu mai erau bunuri ale colectivității. Astfel apare *inegalitatea stăpânirii bunurilor*. Unii erau bogați, alții săraci. Deși din acelaș trib, cei săraci, din lipsă de bunuri, se împrumutau dela cei bogați și, neputând plăti datoriile, erau transformați la rândul lor în sclavi (robi).

Proprietarul de robi era așadar, stăpân pe unelte, pământ etc. și pe robul pe care-l putea vinde sau ucide.

Robii sau oamenii săraci munceau astfel pentru cei bogați. Pe lângă aceasta, șefii de trib bogați își formează cete de războinici. Cu ajutorul acestora, ei își măresc bogățiile și numărul sclavilor (robilor), atacând și jefuind alte triburi.

sirii unui metal superior bronzului, *fierul*, folosit prima dată la noi de Sciti.

Descoperirea fierului și folosirea lui au avut ca urmare o creștere a productivității muncii, mai ales pe țărmul agriculturii și meseriilor. Bronzul va fi folosit mai departe, paralel cu fierul, dar precumpănitor rămâne fierul.

În aceste vremuri începe să apară plugul de fier, care permite cultivarea de întinderi de pământ mai mari, precum și prefacerea — cu ajutorul uneltelor de fier — a pădurilor în ogoare și pășuni. Populația se înmulțește și se stabilește în număr mai mare în anumite puncte geografice, sub cărmuirii centrale — lucru care nu se mai întâmplase până atunci.

* * *

Se constată deci, că societățile primitive de pe pământul patriei noastre au urmat în linii generale aceleași stadii de evoluție, ca oricare alte grupări primitive. În vremea paleolitică și neolitică s'au alcătuit comunități de oameni strâns legați între ei, pentru a se apăra în comun și a-și procura mai ușor hrana.

Odată cu apariția metalelor se dezvoltă societatea primitivă și apare proprietatea individuală. În același timp se schimbă și orânduirea socială. Războinicii deveniți proprietari se organizează în state mai mici sau mai mari și aservesc pe cei săraci și învinși, dând naștere orânduirii sclavagiste (robie).

Orânduirea sclaviagistă

TRACII ȘI DACII. FORMAREA STATULUI SCLAVAGIST DAC. CUCERIREA ROMÂNIA

Până azi, primele popoare despre care istoria știe că au trăit în regiunile noastre, sunt triburile trace. Cele mai vechi știri asupra lor le avem de la Herodot (sec. V î. Hr.). Tracii trăiau în triburi, care aveau legături unele cu altele, schimbau bunuri și deseori se războiau între ele. Cele mai puternice triburi trace de pe meleagurile din sud-estul Europei le formau *Moesii*, *Odrizii*, *Bessii* și *Crobizii*. Dintre aceștia, mulți au fost influențați puternic de organizarea social-politică a orașelor grecești, ridicate pe coasta Mării Negre.

Neunirea acestor triburi a făcut posibilă subjugarea lor de către Perși, Macedoneni și Romani.

Dintre triburile trace, acelea care au izbutit să joace un rol istoric mai însemnat, au fost triburile *Dace*, după unii Daco-Gete, care au trăit pe pământul patriei noastre. Ca și alte triburi, Dacii au suferit, în cursul istoriei lor străvechi diferite influențe de la triburile cu care au venit în legătură pe cale pașnică sau prin războiu.

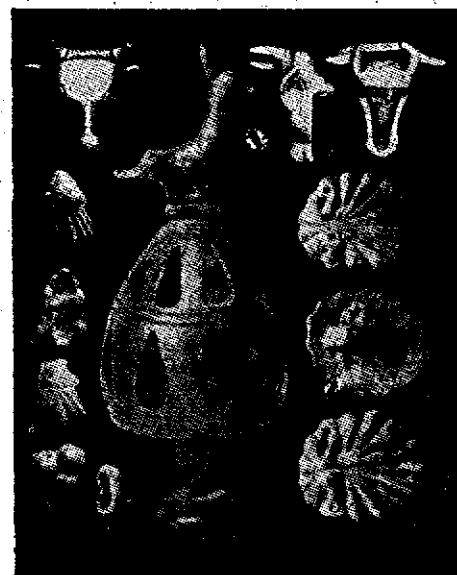

Fig. 10 — *Podobae scitice*

Scitii În sec. VI în. Hr., Scitii, o uniune de triburi ca și Tracii, se găseau pe teritoriul țării noastre. Scitii erau superiori păturii de războinici daci. Ei foloseau un metal nou, mai tare decât bronzul, anume fierul. Aceasta determină în Dacia prima epocă a fierului, numită

Hallstatiană. În afară de aceasta, Scitii fiind un popor de păstori nomazi, dispuneau de o cavalerie superioară. Ei au răsturnat stăpânirea păturii stăpânitoare a triburilor dace și s'au impus în diferite regiuni ale Daciei. În afară de câmpia pentru pășunat, îi interesa în deosebi regiunea minieră a țării. Erau meșteri pricepuți în a lucra metalele prețioase, în special aurul cu care se împodobeau regii lor. Sub influența Grecilor din coloniile pontice, ei se perfecționaseră în

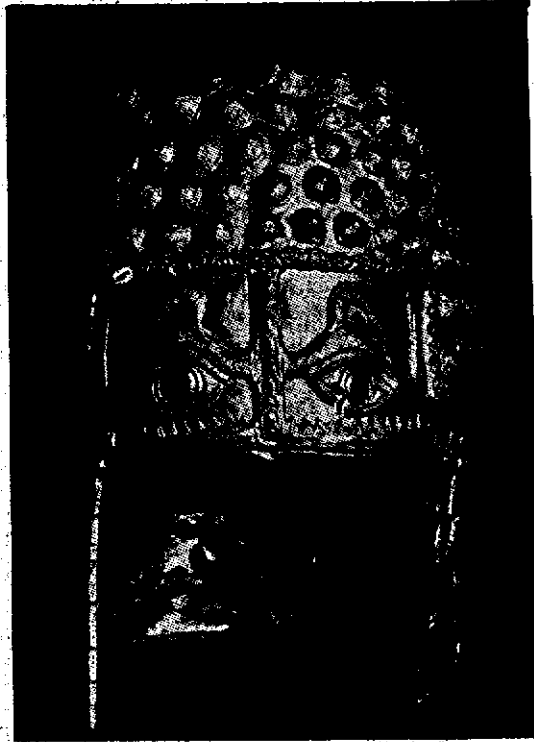

Fig. 11 — Coif scitic din aur, găsit la Poiana-Prahova.

această artă, pe care o răspândesc în Dacia. Dela un șef al lor ne-a rămas un frumos coif de aur masiv la Poiana (Prahova) și un bogat mormânt descoperit la Hagighiol (Dobrogea). Ornamentul folosit de ei este de cele mai multe ori, figura de animal (zoomorf).

Exploatarea aurului din minele dace s'a făcut din cele mai vechi timpuri.

Triburi scite găsim în mijlocul populației, din regiunea munților Apuseni, atrase fiind de exploatarea aurului: Agatirșii. Alte triburi scite găsim în Dobrogea, care în vremea Romanilor se va numi chiar *Scythia Minor*. Aici au alcătuit mici stătuțe, dela care ne-au rămas și monete cu numele conducătorilor lor.

Influența Scitilor în Dacia se observă în industria siderurgică (fierul, zoomorfismul), în organizarea armatei (lărga folosire a calului) și după unii chiar în unele împrumuturi toponimice. Unii linguiști socot că nume de râuri ca *Alutus* (Oltul), *Tiarantos* (Siretul?) și *Porata* (Prutul?) ar fi o reminiscență scită.

Legăturile Dacilor cu coloniile grecești pe teritoriul României de azi. Incepând din veacul VII în. Hr., coasta dobrogeană a Mării Negre a fost supusă unei intense colonizări grecești. Necesități comerciale i-au determinat mai ales pe Grecii milesieni să ridice o serie de colonii-porturi, care legau economic marea cu ținutul triburilor din interior. Astfel au luat ființă orașe înfloritoare ca *Istros* (pe o insulă a lacului Sinoe), *Tomis* (Constanța), *Callatis* (Mangalia) și altele. Organizarea social-economică a Grecilor era cea sclavagistă, ceeace a înrăurit organizarea societății de pe meleagurile noastre.

Grecii, cari au creat coloniile pe țărmul Mării Negre, au fost negustori. Aceștia au intrat în legătură cu populația locală pentru a face schimb de bunuri. Creând coloniile, Grecii își stabileau centrul în jurul unui oraș pe care-l întăreau pentru a se feri de atacul popoarelor nomade.

În interiorul coloniei și mai ales al orașului, Grecii din orașele de pe teritoriul nostru s'au organizat pe baza principiilor orânduirii sclavagiste care existau în Grecia. Fiecare oraș reprezenta un stat de sine stătător. Unii dintre conducătorii acestor state făceau legături între diferite orașe și dirijau treburile publice; uneori această misiune ajungea să se transmită din tată în fiu.

În interiorul fiecărui oraș construiau ateliere pentru meseriași, robi sau liberi, magazine pentru mărfurile pe care coloniștii le adunau dela popoarele din afara orașului, sau pe care le primeau din alte părți, mai ales din Grecia, pentru a servi ca mijloc de schimb.

Negustorii greci au pătruns adânc în Dacia, pe apele Dunării sau pe drumurile naturale de pe malurile râurilor, și au legat cu autohtonii strânse schimburi comerciale în natură, uneori și în bani. Ei luau din Dacia vite, miere, ceară, grâne, lemn de construcție și în special sclavi (robi). În schimb, dădeau Dacilor arme, monete de metal prețioase, untdelemn, vinuri dulci, fabricate de sticlă, podoabe de toaletă și diferite bijuterii. Dovada acestui schimb o fac monetele orașelor amintite, dintre care unele monete se găsesc până în inima Transilvaniei.

Comerțului cu robi luă o mare dezvoltare. Piața și orașul Atena erau pline cu sclavi, așa încât numele de Daos (Dacul) ajunsese să fie sinonim cu acela de rob.

Comerțul cu sclavi a fost întărit în Dacia prin formarea coloniilor grecești dela Marea Neagră. Negustorii greci din aceste orașe erau mari cumpărători de sclavi, pe care-i vindeau în lumea mediteraneană și asiatică.

Influența Grecilor asupra Dacilor a fost resimțită mai ales în Dobrogea, unde se întindeau coloniile grecești pontice, care au asimilat cultura elenă. Cei de peste Dunăre, erau vizitați de către negustorii greci, cu care făceau schimburi. Mai târziu, când se va constitui statul dac, aceste legături vor deveni mai strânse.

Celții

În Dacia. În veacul III î. Hr. au venit pe teritoriul țării noastre Celții sau Gallii, care coborau pe valea Dunării. Incursiunile lor s'au întins în Balcani, apoi în Grecia și în Asia Mică. Aceștia erau războinici. Foloseau unelte de fier și purtau arme de fier, între care niște săbii enorme cu două tăișuri. Erau și ei pricepuți în lucrarea fierului și venirea lor a determinat noi progrese. De aceea,

cu venirea lor începe să ia ființă pe pământul patriei noastre a doua fază a fierului, numită *La Tène*.

Dacii au învățat multe lucruri dela Celți. Se întărește obișnuința folosirii unor unelte de fier, a plugului de fier, în locul celui de lemn, roata olarului, precum și o bișciul de a bate moneta, imitată după cele grecești și macedonene. Se pare că, această influență s'a exercitat și în ceea ce privește organizarea statului, care devine acum mai centralist și ridică mult puterea păturii stăpânitoare asupra popoului.

Dintre triburile celte, Anartii și Britolagii au pătruns în inima Daciei. Marea majoritate a acestor războinici s'a așezat în câmpia Dunării și pe ambele maluri ale fluviului,

unde a luat naștere un fel de barieră între Dacia și populația din Sudul Dunării. Pe cursul Dunării, acești războinici ridică cetăți, ale căror nume au dăinuit și după dispariția lor. Astfel au fost: *Arrubium* (Măcin), *Noviodunum* (Isaccea) și altele.

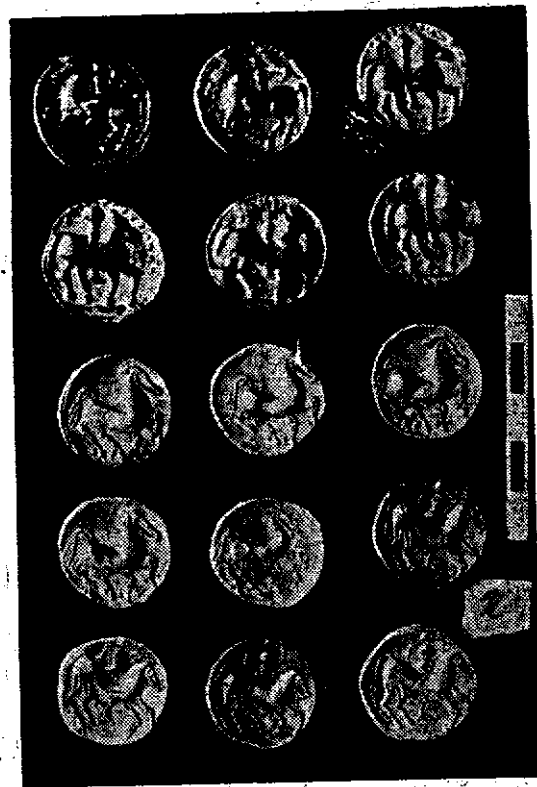

Fig. 12 — Monete dace.

Organizarea social-politică și cultura Dacilor. Dacii erau triburi ce se asemănau la limbă, port, obiceiuri și religie. Ei erau grupați în mari triburi sedentare care se întindeau până Carpații păduroși. O ramură însemnată a acestui popor, care a locuit în Nordul Moldovei, a fost aceea a *Carpilor*, de unde, după susținerea unora, și-ar trage numele munții Carpați.

Ocupațiile Daco-Geților. Îndeletnicirea de bază a populației, pe vremea aceea, a fost creșterea vitelor și apoi *agricultura*.

Despre importanța culturii grâului și a viței de vie avem unele știri istorice. Când Alexandru cel Mare a pătruns în 335 î.Hr. în Nordul Dunării, soldații săi au fost nevoiți să-și facă drum cu sulitele printre lanurile de grâu des și înalt. Pe columna lui Traian vedem un tablou, unde soldații romani seceră grâu pe pământul dac.

Cât despre vița de vie, știm că în vremea regelui

Burebista era răspândită, și beția devenise uneori un pericol. Era cunoscută și *apicultura*, la care face aluzie Herodot, când spune că în țara Agatirșilor sunt așa de multe albine, încât ajung să stânjenească pe oameni.

Dacii cunoșteau meșteșugurile casnice, aceleași pe care le întâlnim la toate triburile de pe treapta barbariei. Locuințele, ce și le ridicau Dacii, au asemănare cu acelea pe care și le construiesc sătenii noștri, așa cum seamănă și portul lor cu cel al țăranilor din zilele noastre.

Prelucrarea aurului se dezvoltase. Această bogăție devenise în ultima perioadă a regatului seavagist dac, un monopol al șefului militar (rege). Tezaurul capturat de Romani dela Decebal, așa cum îl aflăm privind columna dela Roma, sau citind însemnările scriitorilor vechi, se ridică la o mare valoare.

În schimburile lor comerciale, Dacii ofereau materii prime. Comerțul îmbogățește pătura stăpânitoare formată din stăpâni de robi sau fruntași militari.

Organizarea social-politică. Populația din statul dac se împărțea în două clase principale: șefi militari și proprietari de sclavi — pătura conducătoare (tarabostes) și sclavii folosiți în păstorit, agricultură, mine sau ca marfă de vândut. Afară de aceștia, mai era o pătură numită a oamenilor de rând, liberi (comati).

Deasupra tuturor se ridică autoritatea unui șef; acesta era șeful mai multor triburi unite sub Burebista, prin puterea militară în capitala Argedava, capitală care s'a mutat mai apoi la Sarmisegetuza. Fiecare trib își avea un centru sau capitală numită *dava*, în care locuia șeful militar al tribului. Astfel au fost *Buridava*, *Rusidava*, *Sucidava* ș. a. m. d. centre politice și economice, care și-au păstrat numele și pe vremea romană.

Șeful triburilor încadrate în statul dac — regele — ocupa o serie de cetăți așezate pe vârfuri de dealuri și puternic întărite cu blocuri de piatră, bârne de lemn și paliade, construite prin munca a mii de sclavi. Aici își aduna

Fig. 13 — Ceramică daco-geată

el bogățiile, aici convoca și consulta cetele sale militare și conducătorii triburilor și tot aici se retrăgea în caz de primejdie. Tipul acestor reședințe îl întâlnim pe înălțimile dela Grădiștea Muncelului și Costești (în județul Hunedoara), care, împreună cu tot grupul de fortificații, constituiau capitala lui Decebal.

Poporul de jos, liber sau rob, locuia în case de lemn grupate în sate, după dispozițiile șefului de trib, sau în locuințe pe care stăpânitorul de rob le ceda robilor săi.

Dacii erau potriviți la statură, purtau plete și bărbii lungi. Înfațișarea și portul lor ne sunt cunoscute după reliefurile Columnei lui Traian. Purtau o cămașă ce cădea peste umeri, până la genunchi. Se încingeau la brâu cu o curea de piele. Când era vreme rea, îmbrăcau o manta prinsă la umăr cu o agrafă, sau cojoace mari. Cunoșteau și opinea. Portul femeilor era tot așa de simplu: cămașă cu mâneci scurte, fustă și maramă legată sub cocul părului. Imbrăcămintea și-o făceau din in, cânepă și lână. Căciula de postav, lână sau piele de miel, era rezervată clasei stăpânitoare (tarabcs'les).

Ca și la alte popoare din acea vreme, sclavia s'a dezvoltat și la Daci. Pătura stăpânitoare militară și posesoare de mari proprietăți a ridicat, cu munca sclavilor (robilor), puternice cetăți și locuințe întărite.

Această pătură stăpânitoare era despărțită prin interese de clasă de marea masă a populației, fie oameni liberi, fie rob.

Armata. În caz de război sau în acțiunile războinice ce se întreprindeau, șefii triburilor își ridicau cetele, la început din inițiativă proprie, apoi la chemarea șefului statului dac — regele. Aceste cete formau armata alcătuită din cavalerie și din pedestrimă. Armele erau cele ale popoarelor vechi. Spre deosebire de acestea, specifice Dacilor sunt sabia mare încovoiată și un stindard cu cap de lup, făcut din metal ce se prelungea cu o fâșie de stofă în formă de șarpe. Acest stindard constituia un simbol religios, iar în

în timpul luptei, așezându-se în jurul lui și umfla, proclamând în același timp un sunet strident. În luptă foloseau atacul în anghiu, învățat dela Celți.

Religia. Dacii erau politeiști. Credința în mai multe zeități era corespunzătoare organizării societății unor triburi. Fiecare trib sau gință își avea zeii săi. Herodot și alți culegători greci au constatat că Dacii credeau în nemurirea sufletului; în viață veșnică, sufletul va sta alături de zeul cel mai mare dintre toți zeii, *Zalmoxis* sau *Gebeleizis*. El

era adorat pe înălțimi, unde preoții, în frunte cu *marele preot*, îndeplineau ceremonii religioase și vrăjitoarești. Când Dacii erau în primejdie, șeful se urca pe muntele *Cogheonul*, unde, într'o peșteră, cerea sfatul marelui preot.

Lui *Zalmoxis* nu-i făceau chip cioplit, ci și-l închipuiau sub forma cerului senin. În norii și ceața care întunecau văzduhul, ei vedeau spiritele rele, în care trăgeau cu arcul.

Fig. 14 — Arme dace (Oltenia)

Pentru ei, Dunărea era socotită fluviu sfânt, din care se împărțeau cu apă, înainte de a porni la luptă.

Credința în nemurirea sufletului a făcut din Daci un popor disprețuitor de moarte, mai ales în războiu, unde își sacrificau viața fără teamă, știind că vor merge alături de Zalmoxis.

Statul dac până la Burebista. Istoria îndepărtată a populației de pe teritoriul țării noastre ne este cunoscută sporadic din ceea ce pomenesc istoricii greco-romani și din știrile aflate în câteva inscripții. Se amintește despre Geto-Daci cu ocazia marelui expediții întreprinse împotriva Scitilor, în 514 î. Hr., de către regele Darius I. Persii au trecut ușor peste neamurile trace din Balcani, dar la Dunăre au avut de furcă cu Scitii și cu Geții. Herodot ne arată cu câtă greutate i-a învins Darius pe Geți. Darius a trecut apoi Dunărea spre vărsare, dar nu a putut avea o luptă hotărâtoare cu Scitii, aceștia din urmă îi atacau pe Persi prin surprindere, în cete mai mici, după care se făceau nevăzuți, retrăgându-se.

A doua oară, îi găsim pe Geți în luptă cu Alexandru Macedon, care îi atacă în 335 la Dunăre. Regele macedonean trece fluviul noaptea, pe bărcile localnicilor făcute din trunchiuri de copaci și întâlnește mari lanuri de grâu în câmpia getă. Expediția lui a fost mai mult o incursiune; cu acest prilej a nimicit o cetate getă lucrată din lemn și pământ.

Primul mare șef get a fost probabil *Dromichete*, în jurul anului 292 î. Hr. El a intrat în conflict cu macedoneanul Lisimah, rege al Traciei după moartea lui Alexandru Macedon. În două rânduri regele get iese victorios din lupta împotriva lui Lisimah, care voia să se întindă și în Nordul Dunării. Făcut prizonier în ultimul război, regele macedonean a fost tratat cu omenie și eliberat cu întreaga sa armată.

Pe la anul 200 î. Hr., Dacia era condusă de Rhemaxos, care sprijinea coloniile grecești de pe teritoriul țării noastre.

Cuceririle romane în Balcani și în Dacia

Romani își întind stăpânirea în Peninsula Balcanică în timpul celui de al doilea război punic. Spre a-și asigura coloniile dela marea Adriatică împotriva piratilor illiri și spre a cuceri noi surse de bogății, ei ocupă coasta dalmată și de aci, treptat, ajung să stăpânească toate triburile din Balcani. Rând pe rând, cad Macedonia și Grecia, prefăcute în provincii romane (146 î. Chr.), apoi toate triburile trace.

În timpul pătrunderii romane în Sudul Dunării începe să se consolideze în Nordul Dunării statul Dacilor, prin unirea și supunerea mai multor triburi de către un șef militar mai destoinic.

Burebista. Statul dac ajunge la mare putere militară și politică sub conducerea lui Burebista, suit pe tron la 70-60 î. Hr. Burebista trăiește până la 44 î. Hr. Într-o inscripție onorifică descoperită în Balcic (*Dionysopolis*), Burebista e numit „cel dintâi și cel mai mare dintre regii din Tracia“.

El a supus și adunat în jurul său triburile din Dacia și și-a format o mare armată, cu care a făcut multe expediții militare. A făcut incursiuni pentru a jefui bogății și a lua robi, amenințând și statul roman din Sudul Dunării. El era în relații cu orașele grecești pontice. În luptele duse, Burebista a bătut pe Celți, Bastarni, etc.

Un rol de seamă l-a jucat în statul condus de Burebista, marele său preot *Deceneu*, cu ajutorul căruia — după unii — prin stârpirea viței de vie, s'a pus capăt viciului beției, care se răspândise printre Daci.

Puterea lui Burebista era destul de mare. El s'a amestecat în războaiele civile ce tulburau în acea vreme repu-

blica romană. Dintr'o inscripție dela Balce rezultă că Burebista încheiase o alianță cu Pompei, rivalul lui Cesar, dar se pare că el nu a intervenit în conflictul lor.

Pericolul incursiunilor statului dac pe teritoriul roman din Sudul Dunării și alianța cu Pompei l-au determinat pe Cesar să atace pe Burebista, după ce va rămâne singurul stăpân al lumii romane. Ciocnirea între aceștia nu a mai avut loc, deși se făceau pregătiri totemice și de o parte și de alta. În anul 44 în. Hr. și unul și altul au căzut pradă unor conjurații: Cesar în senatul roman, iar Burebista în capitala sa *Argedava*.

Cuceririle După moartea lui Burebista, statul dac, ce fusese roman până se unit numai prin puterea militară și nu prin la Dunăre. legături economice trainice, se descompune. Se

ajunge la fărâmare statului și lupte între triburi. În această perioadă găsim șefi mici ca *Roles* și alții, care încearcă să unească din nou triburile dace. Dar apariția Romanilor zădărnicește încercările lor (28 în. Hr.). De această situație se folosește Romanii, care se întind până la Dunăre, creează provincia *Moesia* între Balcani și fluvii și stabilesc acolo puternice garnizoane. Scopul lor era de a împiedeca invaziile triburilor dace și de a da posibilitate unei rapide exploatare economice a regiunii. Influența romană în Dacia începe să se manifeste încă din timpurile când triburile dace făceau incursiuni în Sudul Dunării. Mai târziu, această influență va crește chiar înainte de cucerire, atunci când în nordul Dunării, Romanii întreprind expediții cu scopul de a captura pradă și sclavi și de a înfricoșa pe Daci.

În anul 5 d. Hr., *Sextus Aelius Catus*, după o expediție făcută în Nordul Dunării, aduce strămutarea în Sudul fluviului a 50.000 de captivi daci, iar 60 de ani mai târziu *Tiberius Plautius Silvanus Aelianus* mai aduce încă 100.000.

Cucerirea Ideia cuceririi Daciei nu pare a se fi născut numai din nevoia apărării frontierei dunărene. Este drept că Dacii treceau Dunărea jefuind ținuturile Romanilor și că încercau a ridica împotriva acestor cuceritori toate triburile din Nordul Dunării, amenințate de puterea militară romană. Dar, pe lângă aceste

Fig. 15 — Impăratul Traian
(Bust din Muzeul Vatican-Roma)

Fig. 16 — Decebal
(după Columna Traiană)

motive, Romanii trec Dunărea și atacă pe Daci din interese economice.

Negustorii romani pătrunseseră în Dacia cu mult înainte de cucerire. Dovada o constituie numeroasele monete romane de argint ce apar în mare număr pe pământul dac, încă în sec. II în. Chr.

În această vreme, imperiul roman se găsea într'o mare criză financiară. Tezaurul roman nu putea fi umplut decât cu aurul cucerit din alte părți pentru a se ajunge la o re-

dresare economică a statului. Cum în Dacia se găsea aur, aceasta a făcut pe Romani să-și îndrepte aici atacul.

Aceste motive sunt cauza pentru care Romanii întreprind războiul contra Dacilor. Dacii vor opune o dârză rezistență Romanilor. Aceasta va fi posibil pentru că populația cunoștea grelele poveri impuse de Romani. Pentru a se apăra contra Romanilor, Decebal ridică triburile dace în anul 88, atacă pe Romani și obține la început o serie de victorii asupra acestora, conduși de împăratul Domițian. Doi generali romani, *Oppius Sabinus* și *Cornelius Fuscus*, sunt învinși de Daci. Cel de al treilea, *Tettius Iulianus*, obține o victorie la *Tapae* (89) în Banat, dar pacea ce se încheie nu fu favorabilă Romanilor. Decebal obține subvenții anuale, meșteri, arhitecți și instructori militari romani, cu care se întâlnea în vederea altor ciocniri. În schimbul acestor concesiuni, Romanii au obținut de la Daci permisiunea de a trece peste teritoriul lor, pentru a duce război cu triburile germanice.

Imperiul roman a reacționat împotriva înșecșelor militare și politice ale lui Domițian în Dacia. Popularitatea lui Traian crește și ideea unei expediții pentru cucerirea ținutului din Nordul Dunării este privită la Roma din ce în ce mai favorabil. De aceea, încă din primii ani de domnie, Traian sapă pe malul drept al Dunării, în stâncile dela Cazane, un drum strategic, marcat și cu o inscripție a sa (Tabula Traiani).

În primul (101-102 d. Hr.). Romanii atacă prin Banat și cu război mare greutate obțin o victorie tot la *Tapae*, unde au avut serioase pierderi. Venirea iernii întrerupse campania ce ținea ca obiectiv Sarmisegetuza. În acelaș timp, se produce un atac al altor triburi „barbare” din vecinătatea Dacilor, speriate la gândul că aceeași soartă le putea aștepta și pe ele. Acestea atacă ținutul dobrogean, unde efectivul armatei romane era micșorat, în urma faptului că o parte din armata de aci era plecată pentru operațiile de război

Dacii. Cu multă greutate, Traian izbutește, după o luptă îngeroasă, la Adamclisi, în Dobrogea, să alunge triburile dăcătoare. În primăvară, operațiile sunt reluate împotriva Sarmisegetuzei. Ambele tabere fiind oboșite, pacea se încheie repede. În afară de abolirea păcii lui Domițian, Traian mai obține anexarea la imperiul roman a unei părți din Banat și Oltenia și stabilirea unor garnizoane romane în cetățile dace, între care Sarmisegetuza. Traian pune imediat în construcție podul peste Dunăre dela Turnu Severin.

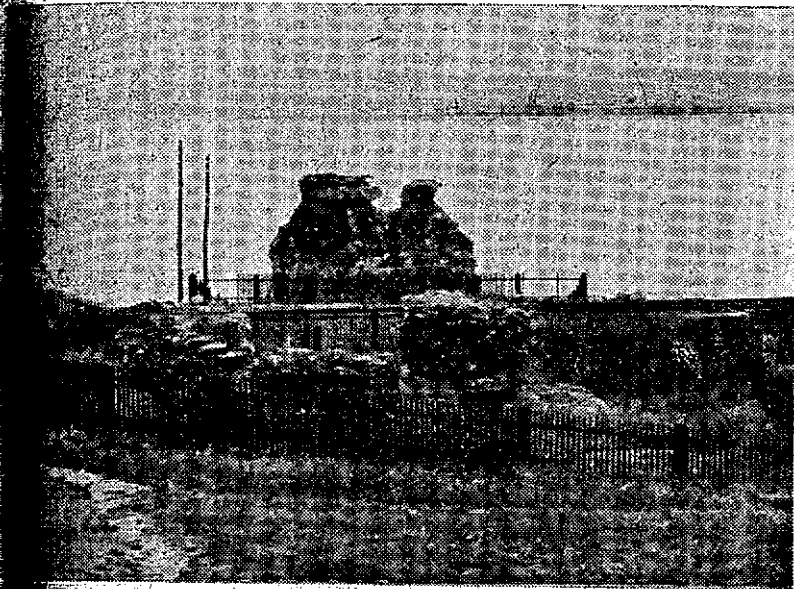

Fig. 17 — Ruinele Podului lui Traian (T. Severin)

În acest timp, Decebal caută a reface unitatea triburilor „barbare” îndreptate împotriva Romanilor și pentru aceasta, ambasadorii lui vizitează pe Germani și pe Parți.

Al doilea (105-106) începe atunci când Dacii se răscoală sub conducerea lui Decebal. Ei alungă garnizoanele romane din orașele dace. Grosul trupelor romane trece Dunărea pe podul zidit de Apollodor din Damasc, la T-

Severin și înaintează pe valea Oltului. Războiul este crâncen și sângeros. Unele triburi dace se desfac însă de Decebal și se supun Romanilor. Sarmisegetuza este asediată, cucerită și incendiată. Unii șefi militari ai triburilor dace, pentru a nu cădea în selavia romană, după cucerirea orașului, se retrag în afara zonei de ocupație romană. Decebal scapă cu o parte

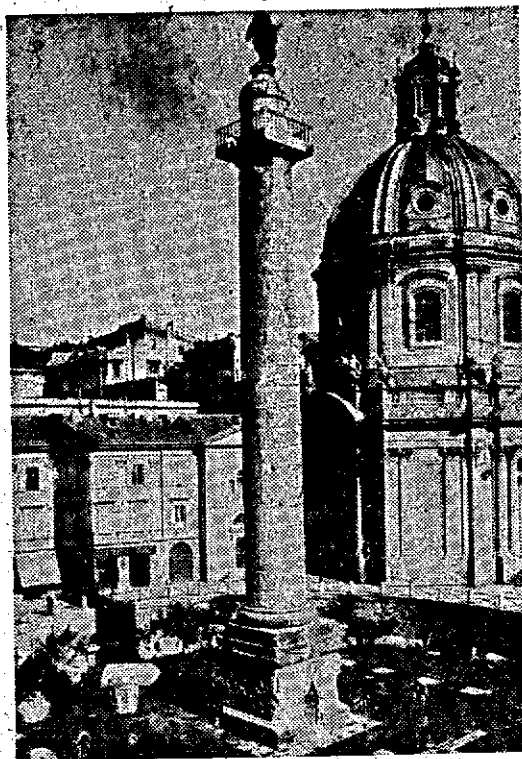

Fig. 18 — Columna lui Traian (Roma)

din cetele sale și încearcă o ultimă împotrivire în munți, dar este înfrânt și moare.

După victorie, armatele romane iau o pradă bogată, cu care se îndreaptă spre Roma. Ea ajută la redresarea situației financiare atât de zdruncinată a imperiului roman. La Roma se organizează serbări în cinstea lui Traian și se ridică monumente în amintirea victoriei, printre cari Columna lui Traian.

Din inscripții și sculpturi aflăm că

(Tropaeum Traiani), forul ce-i poartă numele Roma, și Columna Traiană, pe care sunt sculptate diferite scene din timpul operațiilor militare. În același timp, Romanii trec la organizarea administrativă, militară și economică a Daciei, care, ca orice provincie cucerită, va fi supusă romanizării și unei exploatare economice sistematice, potrivit formelor sclavagiste romane. Aceasta întărește în Dacia, orânduirea sclavagistă.

Roma și Italia se umplu cu numeroși selavi daci. În același timp, o mare parte din populație este robită pe loc, pentru a lucra la marile construcții militare, ridicate în noua provincie și la cultivarea ogoarelor.

În amintirea acestor războaie, cu ajutorul aceluiași selavi daci, Traian va ridica monumentul triumfal dela Adamclisi

Stăpânirea română în Dacia

HOTARELE DACIEI TRAIANE. STAREA POPULAȚIEI BĂSTINĂȘE

După 106 d. Hr., Transilvania, Banatul, Oltenia și Muntenia apuseană au trecut sub stăpânirea română. Dar, în afară de pământul ocupat de Romani, mai rămăseseră câteva teritorii dace nesupuse. Triburile dace din Moldova și răsaritul Munteniei, ca și cele ale altor triburi „barbare” vecine, (Grecii și Romanii denumeau „barbar” orice trib care nu era grec sau roman) au rămas în afara imperiului roman. Aceste triburi aveau și ele relații cu Romanii. Uneori se

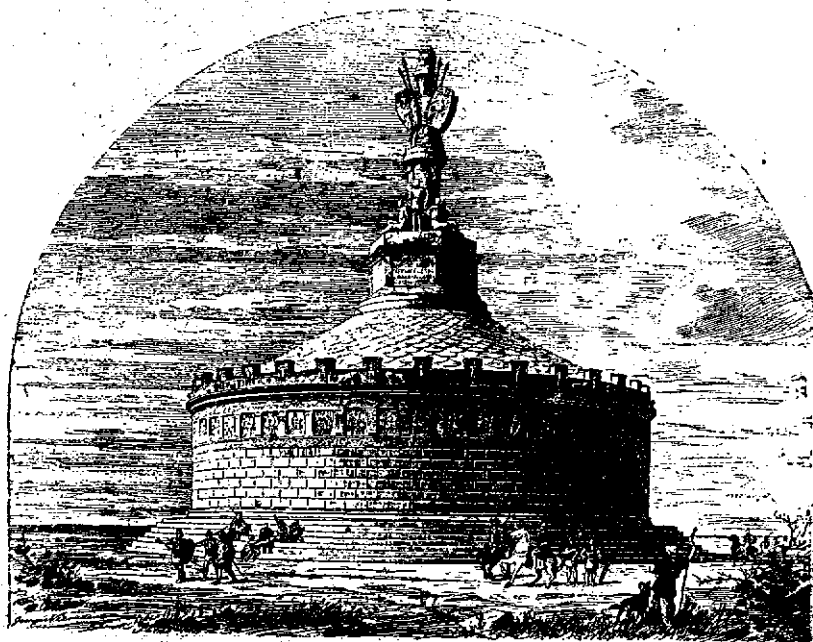

Fig. 19 — Monumentul dela Adamclisi (reconstituit)

ori primeau chiar solde dela Romani, pentru a apăra granițele imperiului. Aceste relații se denumeau „clientelare”.

Numai resturile arheologice ne spun hotărât care au fost teritoriile ocupate de Romani din fostul regat al lui Decebal. Pe baza acestora, se poate stabili că Dacia Traiană îngloba în hotarele ei: Transilvania până în coastele munților înconjurători, Banatul, Oltenia toată, și o fâșie din Muntenia dealungul Oltului. Cea mai mare parte din Muntenia și Moldova era ocupată de diferite triburi libere ce se găseau deseori în stare clientelară față de Romani.

Cu toate pierderile suferite în războaiele duse între Romani și Daci, cu tot contingentul atât de mare de oameni transformați de Romani în sclavi și deportați la Roma, după

Fig. 20 — Armata romană zidește un castru. În fața lui Traian e adus un dac (Columna Traiană)

victoria lui Traian, grosul populației Daciei romane l-a alcătuit elementul autohton.

Ultimele tablouri ale Columnei lui Traian arată momente când locuitorii daci, după terminarea luptelor, coboară cu vitele și avutul lor din munți și păduri spre a reveni la vetre. Că triburile dace n'au fost exterminate, se vede și din faptul că, mai târziu, Dacii alcătuiesc și ei unele cohorte în armata romană, trimise cu garnizoana în alte părți ale imperiului (Macedonia, Pannonia, Britania, etc.),

aceasta, spre a micșora revoltele Dacilor care n'au primit de bună voie ocupația romană.

Este drept că, știrile despre populația băstinașă a Daciei în vremea romană sunt sărace. Faptul își mai are multe explicații. Dacii au continuat a locui mai departe în sate, unde scrierea era mai rară decât în orașele ocupate de coloniștii romani.

Se mai adaugă și faptul că această populație a fost în mare parte adusă în stare de sclavie sau de supunere față de Romani. Aceasta a împiedecat-o să se manifeste prin in-

Fig. 21 — Dacii se supun Romanilor (Columna Traiană)

scriptii sau alte monumente trainice, prin care se puteau manifesta numai cei avuți. Sclavii de aici, la fel ca pretutindeni, au fost ținuți în întinerie, fiind folosiți numai ca unelte de muncă grăitoare. Istoria scrisă se ocupa în acea vreme numai de clasa stăpânitoare.

Istoricul Eutropius scrie că Traian a colonizat Dacia cu elemente aduse *ex toto Orbe Romano*. Afirmația lui se adevărește. Într'adevăr, numele de persoane, indicarea locului de naștere și zeii la care se închină arată că porțile Daciei au fost deschise pentru toți locuitorii liberi ai provinciilor imperiului, fie romanizați, fie neromanizați. Au venit oameni din Tracia, Pannonia, Gallia, Asia Mică,

Nordul Africii, etc., atrași de situația materială bună ce li se oferea în Dacia: pământ pentru agricultură, bogății minerale, comerț, sclavi, câștig din diferite meșteșuguri, etc. Era un adevărat mozaic de neamuri, care nu se puteau înțelege între ele și nici cu autohtonii daci, decât prin limba oficială a statului care era cea latină, ceea ce a grăbit romanizarea lor.

Tot pietrele scrise ne arată că soldații ieșiți din armata Daciei (*veterani*) se stabileau tot aici, după ce primeau un lot de pământ și-și întemeiau o familie.

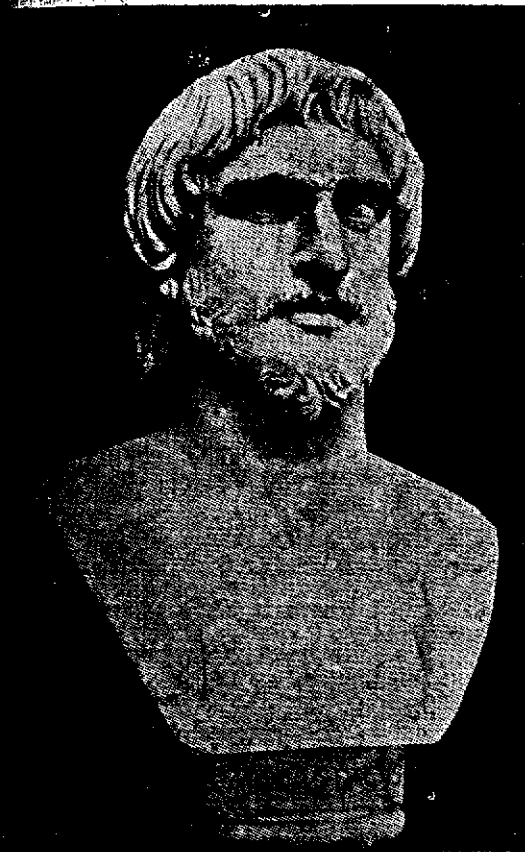

Fig. 22 — Rob dac (Bust găsit în Roma)

Coloniștii s'au stabilit mai mult în cetăți dace, pe care s-au transformat în orașe și înfrumusețat prin munca sclavilor. Cei așezați la sate au devenit proprietari de pământ, pe care îl lucrau cu ajutorul țaranilor liberi sau sclavilor agricoli, în cea mai mare parte Daci. În regiunea minieră a munților Apuseni constatăm deasemenea, stabilirea a numeroși coloniști, pe care îi interesa extragerea aurului. Și aceștia se foloseau în munca din mine tot de sclavi.

Influența acestei înrobiri s'a resimțit mai puternic în

jurul municipiilor, cetăților, centrelor miniere, marilor căi de comunicații și a unor regiuni agricole. Paralel cu aceasta și ținând seama de politica elastică a imperiului roman, în teritoriile cucerite se stabilesc anumite relații între autoritatea romană și unii țărani, cari au continuat să trăiască în obștii.

Politica elastică a imperiului roman față de sătenii din provinciile imperiale (lucruri cunoscute din istoria Imperiului — Politica din provinciile imperiale) — și Dacia era provincie imperială — a însemnat lăsarea țăranilor să muncească după obiceiul lor — în Dacia, parte în obștii, — dar obligându-i să dea impozite în produse, fie din lucrarea pământului, fie din creșterea vitelor. Prin ur-

Fig. 23 — Populația dacă se reîntoarce la vetre după terminarea războaielor (Columna Traiană)

mare, dacă țăranii nu au fost cu toții înrobiți, relațiile dintre autoritățile romane și țăranii nu sunt cele ale societății primitive și nici sclavagiste. Ele constituiau relații asemănătoare cu cele ale colonatului, adică unele relațiuni cu totul noi ale unei alte orânduirii, ce începe să se nască în sânul chiar al orânduirii sclavagiste — al orânduirii feudale.

Astfel, în timpul dominației romane în Dacia, întâlnim o nouă stratificare a populației. Pătura stăpânitoare și ca atare cea cu situația privilegiată, este acum în mare parte elementul

român-roman format din funcționarii imperiului, ofițeri, proprietari de pământ și de sclavi, mari negustori din populația orășenească liberă, cetățenii romani sau cei deveniți romani, cu drepturi politice. După ei, urmează o parte din populația mai ales săracă, ce trăiește liberă: negustori, mici agricultori, meșteșugari și păstori. Într-o treaptă o constituie masa sclavilor, fie a autorităților romane, fie a unor proprietari de sclavi particulari, folosiți în cultura câmpului, extracției miniere, mică industrie, munci de exploatare și unii țărani ce trăiesc în condițiile mai sus arătate.

Clasele Într-aceste pături sociale existau continue lupte. Oamenii liberi dar săraci și mai ales sclavii nu se supuneau de bună voie proprietarilor lor. Unii sclavi sau țărani din obștii, nevrând să suie jugul, își căutau libertatea prin fugă, retrăgându-se la triburile ce nu erau sub ocupația romană.

Fig. 24 — Sclav dac

Alții, care au rămas pe loc — și aceștia alcătuiau majoritatea — se răsculau pentru a-și cuceri libertatea. *Historia Augusta* (cap. V), în descrierea vieții împăratului Antonin Piul, ne povestește de o răscoală (după unii a sclavilor) din Dacia în anii 133-161 d.Hr. Adesea, alături de sclavi se mai răscula și populația săracă liberă din orașe.

Deasemenea, tot *Historia Augusta* (cap. XIII) menționează că în timpul domniei împăratului Commod (181-192) a fost înăbușită o răscoală a populației din Dacia. Luptele

poporului din acea vreme n'au fost îndeajuns studiate. Dar menționarea acestor răscoale indică existența luptei robilor și a populației sărace și în Dacia, împotriva exploataților lor.

Armata roma- Fiind o provincie situată la marginea imperiului și dintre cele mai expuse atacurilor din afară, Romanii au fortificat-o mult și au întărit-o cu numeroase trupe.

Dealungul hotarelor: pe Olt, în Nordul, Răsăritul și Apusul Transilvaniei, au ridicat numeroase *castrae* de pământ sau piatră, pentru trupele de apărare și supraveghere. Același lucru l-au făcut și în interior, dealungul arterelor comerciale, în orașe, la trecătorile Carpaților și pe nodurile de dru-

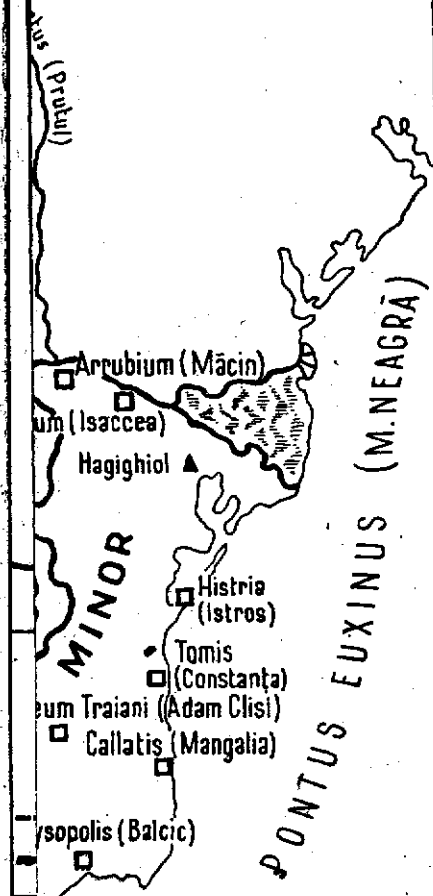

Fig. 25 — Armata romană deschide un drum printr-o pădure (Columna Traiană)

muri. Dacă hotarul nu era natural (apă sau munte), săpau un val cu un șanț în față, pentru a se apăra de atacuri date prin surprindere. Cele mai fortificate granițe le găsim pe Olt (*limes Alutanus*), între T. Măgurele-Pitești-Câmpulung-Bran; (*limes Transalutanus*), la Nord de Someș și spre Carpații răsăriteni.

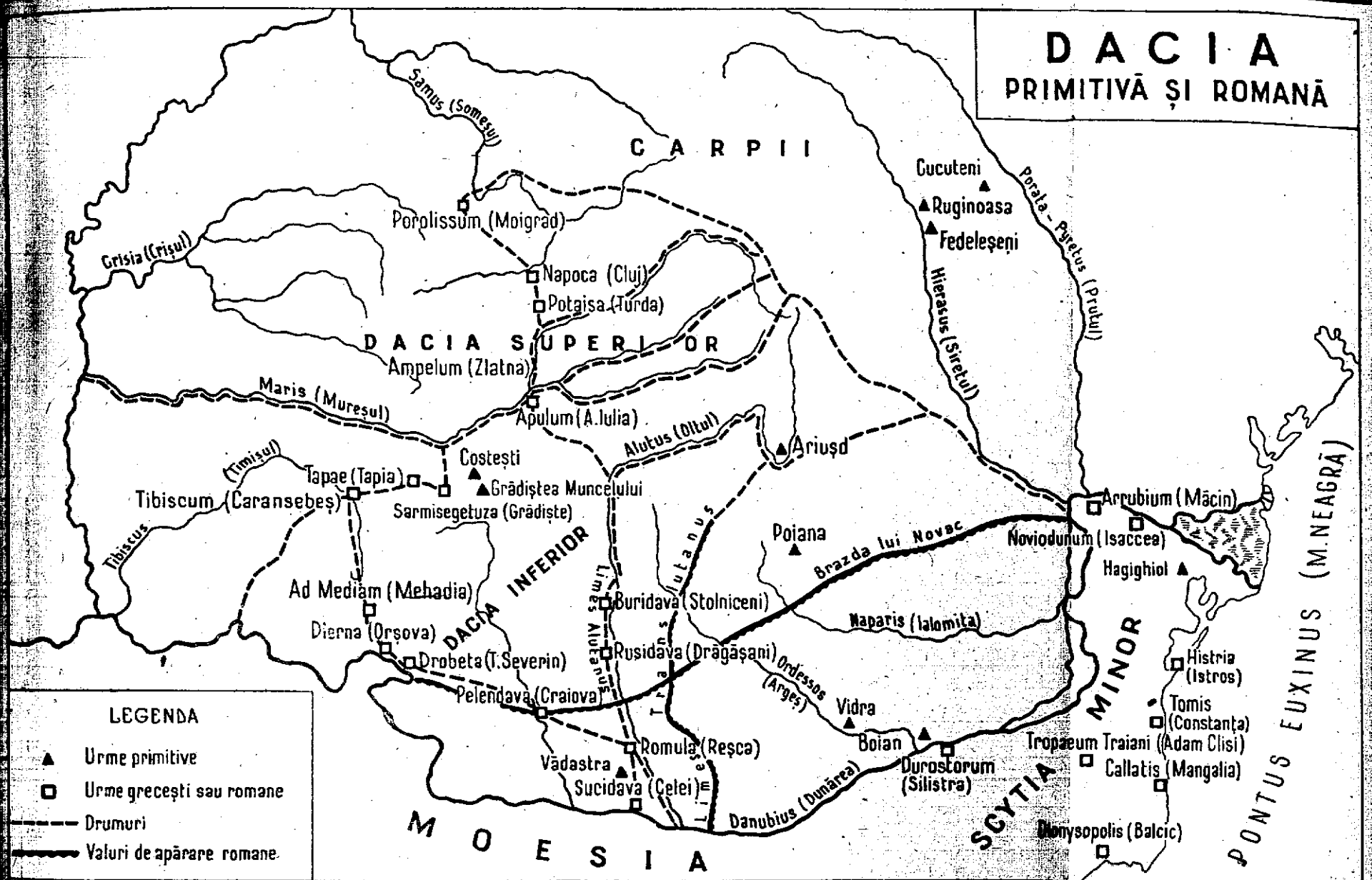
În tot timpul ocupației romane, nucleul pentru paza Daciei l-a format *legiunea XIII gemina*, cu sediul la Apulum

A C I A ITIVĂ ȘI ROMANĂ

DACIA

PRIMITIVĂ ȘI ROMANĂ

(Alba-Iulia). Sub Marcu Aureliu, când provincia era amenințată de continue invazii, a mai fost stabilită *legiunea V Macedonică* (167 d. Hr.) la Potaissa (Turda). În afară de aceste două legiuni, se mai găseau răspândite, pe tot teritoriul provinciei, numeroase trupe auxiliare formate din co-

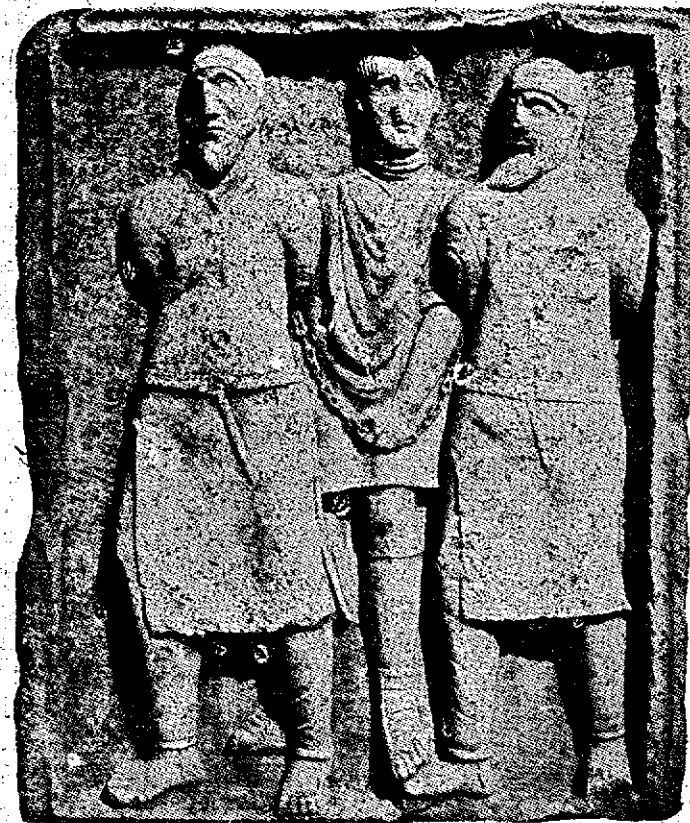

Fig. 26 — Soldat roman cu doi prizonieri barbari
(Monumentul de la Adamclisi)

arte, ale și *numeri*, ce aveau fiecare un efectiv de 500-1000 oameni.

În afară de întărituri, o altă operă de seamă a fost construcția drumurilor, lucrate din interes strategic și pen-

tru legătura cu Roma, spre care se scurgeau bogățiile. Ele au fost construite în chip atât de durabil, încât au fost folosite mult timp după evacuarea Daciei, iar urmele lor se văd și azi. Ele legau totodată castrele și orașele între ele; de aceea, au avut și o importanță comercială.

În general, aceste drumuri urmau în locurile accidentate, văile râurilor și erau *elastice*, prin faptul că se construiau cu pietriș. Dela Dunăre, plecau patru artere: una prin inima Banatului spre Sarmisegetuza, a doua pe Valea Cernei dela Dierna (Orșova) cu aceeași direcție, a treia dela podul lui Traian, prin pasul Vâlcău, tot spre Sarmisegetuza și a patra pe Valea Oltului, la Apulum.

În Transilvania, erau drumuri principale pe Mureș, Târnave, Olt și Someș. Ținând seama de nivelul tehnicii din acea vreme, aceste construcții au fost făcute mai ales cu munca sclavilor, la care luau parte și militari din armatele romane — în special la conducerea lucrărilor.

Organizarea administrativă. Dacia a fost o provincie din clasa celor *imperiale*, adică sub ordinele împăratului, reprezentat aci printr'un *legatus Augusti* cu rang de *propraetor*, când avea o legiune, și cu cel de *proconsul*, când a venit și legiunea V Macedonică. El era șeful suprem al armatei, administrației și justiției, cu reședința la Sarmisegetuza, unde întrunea anual o adunare formată din deputați ai orașelor. (Sclavii n'aveau nici un fel de drepturi).

Prin anii 119-120, necesități politice, administrative și strategice îl determinară pe Hadrian să împartă provincia în două părți: *Dacia inferioară* (Oltenia) și *Dacia superioară* (Transilvania cu o parte din Banat). Aceleași necesități aduseră, în anii 158-159, o nouă împărțire administrativă. *Dacia Porolissensis* (Nordul Transilvaniei), cu capitala la *Porolissum* (Moigrad); *Dacia Apulensis* (Sudul Transilvaniei și o parte din Banat), cu capitala la *Apulum* și *Dacia Malvensis* (Oltenia, fosta Dacia inferioară) cu capitala la *Malva* (localitate neidentificată). După unii, Dacia Malvensis ar fi fost Banatul. Fiecare subdiviziune își avea guvernatorul ei.

Administrarea. În general, centrele populate s'au alțuit pe locul celor preexistente cuceririi lui Traian; de aceea, multe își păstrează vechiul nume dac. După dezvoltarea lor urbanistică și calitatea locuitorilor, întâlnim în Dacia patru categorii de așezări: *colonia*, *municipium*, *vicus* și *pagus*.

Coloniile erau orașele cele mari, în care se manifesta mai puternic autoritatea romană, datorită unui contingent numeros de cetățeni romani și unei vieți economice active.

Fig. 27 — Sarmisegetuza. Ruinele amfiteatrului roman.

Coloniile erau administrate de doi primari aleși anual, din oamenii bogați și liberi (*duoviri*) și de un consiliu comunal (*ordo decurionum*), compus deasemeni din oameni bogați și liberi.

În *municipii*, populația și limba erau mixte. Acestea erau orașe ce aspirau a deveni colonii, fiind conduse de patru primari (*quattuorviri*), aleși anual de oamenii liberi și controlați de același consiliu comunal.

Numai Sarmisegetuza, refăcută după planul orașelor ro-

mane, lângă actualul sat Grădiște, a avut rangul de colonie încă din vremea lui Traian. Alte orașe au fost la început *vici*, apoi *municipia* și *colonia*. Intre cele mai însemnate au fost *Drobeta* (T. Severin), *Romula* (Reșca-jud. Romanai), *Dierna* sau *Tsierna* (Orșova), *Tibiscum* (lângă Caranse-

Fig. 28 — Sătențe daco-gete (Monumentul dela Adamclisi)

beș), *Apulum* (Alba Iulia), *Napoca* (Cluj), *Ampelum* (Zlatna), *Potaissa* (Turda), *Porolissum* (Moigrad), etc.

Satele mai mari se numeau *vici*, conduse fiind de un primar (*magister*) și un consiliu comunal ales dintre oamenii liberi.

Satele mici, numite *pagi*, erau ca și cătunele noastre. Dintre aceste sate unele erau formate din coloniști. În județul Romanai, o intensă regiune de colonizare agricolă romană, au putut fi stabilite până acum, urmele a 37 sate ridicate cu elemente de colonizare. Alte sate aveau și populație locală, dar cele mai multe erau în regiunile de dealuri și munți.

Viața economică. După cum am arătat înainte, cauzele principale ale anexării

Daciei de către Romani au fost bogățiile solului și subsolului ei și apărarea față de atacurile popoarelor din afara imperiului. Este deci natural, ca viața economică să fi preocupat în deosebi stăpânirea romană. În general, baza economiei o va constitui tot agricultura, dar sub stăpânirea romană, ea va lua o altă înfățișare.

În primul rând, pășunile și locurile de fânețe însemnate trec în proprietatea statului, care le arendează unor oameni pentru exploatare și autoritatea romană primește în schimb mai ales produse în natură. Arendașii erau grupați într'o asociație (*collegium*). Proprietarii de vite plăteau taxe de păscut sau cumpărau fânul dela aceștia.

Pe întinsele câmpii agricole, se ridică ferme (*villae*) cu suprafețe mari de pământ în jurul lor. Cultura pământului se făcea în cea mai mare parte cu sclavii proprietarilor sau cu acei lucrători liberi ai satelor, care nu aveau pământ suficient. Astfel, în bogatul teritoriu al cetății Sucidava (Celei-Romanai) un proprietar de pământ băști-

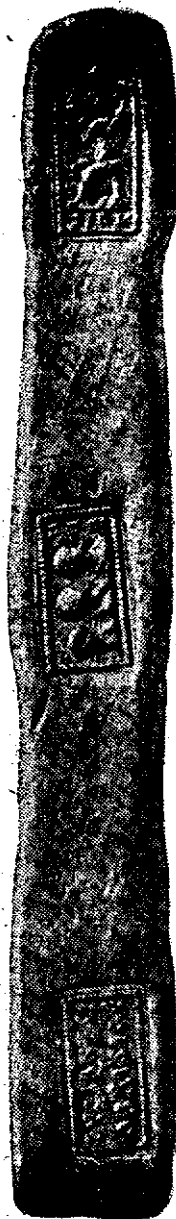

Fig. 29 — Bară romană de aur marcat (Transilvania)

naș *Aelius Valens Esbenus*, trecut la romanism, poseda numeroși sclavi cu care își lucra întinsa sa moșie. (V. Pârvan). După moartea sa, unii sclavi ridică fostului patron un frumos monument ca o recunoștință pentru faptul de a-i fi eliberat din sclavie (*liberti*). Imperiul sclavagist roman întărise orânduirea sclavagistă în Dacia, odată cu cucerirea ei, deși se mai păstrează, mai ales în locurile mai îndepărtate de centrele mai mari, resturi ale obștiilor dinainte. Se cultivă grâu, viță de vie, pomi și diverse legume, produse cerute pentru hrana orașelor și a armatei locale sau pentru provinciile vecine.

O deosebită atenție au dat Romanii exploatării minelor de aur ale Daciei, trecute în cea mai mare parte în proprietatea statului și supravegheate de un *procurator*. Extracția metalului se făcea de către sclavii de stat, conduși de liberti (sclavi eliberați tot dintre cei ce lucraseră în mine) și aurul lua drumul Romei. În exploătarile miniere, au jucat un rol

însemnat *ocenele de sare*, ce nu se găseau în multe provincii ale imperiului. Scoaterea sării se făcea mai ales cu sclavi, iar vânzarea îmbogățea pe negustorii romani, constituiți în colegii.

Stăpânirea romană a ținut în Dacia cca. 168 ani. Dar influența romană s'a manifestat puternic în această provincie. Această influență romană e favorizată de mai multe condiții. În primul rând, Romanii erau superiori Dacilor prin cultura lor.

Deși coloniștii reprezentau o mare varietate de neamuri, cerințele administrative, politice, militare, civile, economice,

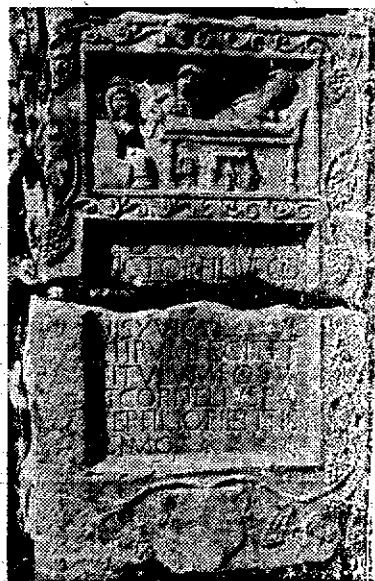

Fig. 30 — Inscricție funerară a unor coloniști romani.

etc., i-au împins spre o legătură puternică, realizată și printr'un grai comun: cel latin.

Trupele romane, aduse spre pază, erau pepiniere de cetățeni romani. Soldații lor, după un serviciu militar în Dacia, ce depășea câte odată 20 de ani, se obișnuiau cu traiul de aci, își creeau relații locale, așa că, atunci când părăseau castrul, devenind veterani, nu se mai puteau deslipi de acest pământ.

Părăsirea Daciei este una dintre cele mai spinoase probleme ale istoriei noastre, deoarece știrile istorice lipsesc, iar pentru lămurirea ei, s'a scris adesea în mod tendențios. Cel care a evacuat oficial și definitiv această provincie a fost împăratul Aurelian. După unele descoperiri arheologice, câțiva învățați au stabilit, că această părăsire a avut loc în 271 (după alții 274 d. Hr.), când constatăm în sudul Dunării prezența celor două legiuni ridicate din Dacia dela Apulum și Potaissa.

Evacuarea s'a făcut într'o epocă critică pentru imperiul roman, acea a creșterii răscoalelor robilor, a colonilor și a întăririi atacurilor date la periferia imperiului de către popoarele în migrațiune, ceea ce a produs anarhia militară și dese schimbări la tron, ca o expresie a începutului de descompunere a imperiului. În timp ce luptele robilor creșteau, atacurile „barbarilor” se țineau lanț la granița statului roman. Aurelian a cedat Dacia Goților pentru a scurta sectorul de apărare și a constitui un hotar mai ușor de apărat: Dunărea. Goții vin în Dacia la 271 (274 ?), în urmă unei înțelegeri cu împăratul, prin care „barbarii” promiteau a deveni *foederati* (*aliți*) ai imperiului și a apăra, în schimbul unei solde, granița Dunării împotriva altor năvălitori. Au părăsit provincia numai oficialitățile, funcționarii, armata, marii negustori și marii proprietari de sclavi. Țăranul agricultor era legat de pământ; pătura de jos din orașe prefera, ca și în Apus, popoarele „barbare” în locul Romanilor, deoarece, aceștia din urmă exercitau o fiscalitate excesivă și o exploatare crâncenă. Acest moment a fost prielnic

După acest prim val de migrațiune care, datorită caracterului lui trecător, nu a lăsat urme prea mari pe teritoriul țării noastre, a urmat migrațiunea slavă, care a avut o însemnătate deosebită prin influența pe care a exercitat-o și prin urmele pe care le-a lăsat până în zilele noastre.

În secolul al VI-lea d. Hr., popoarele slave de pe teritoriul Uniunii Sovietice de azi au început să capete, în viața lor socială, caracterul unor popoare stabile. În locul unei vieți nomade și de incursiuni, ele au început să se stabilească și să cultive pământul. Datorită acestui fapt, în timpul stabilirii la noi a Slavilor, procesul de organizare și evoluția societății omenesti de pe teritoriul țării noastre, iau un caracter de stabilitate, stingherit după retragerea aureliană de primul val de migrațiuni. Pe teritoriul României de azi, încep să se închege mici statulețe, odată cu formarea poporului român și a limbii române din comunitățile daco-romane-slave.

În această situație, ultimul val de migrațiuni — mai ales cel al Tătarilor din secolul al XIII-lea — amenința să compromită existența micilor state care s'au format și mersul înainte spre întemeierea Principatelor. Lupta populației de pe teritoriul de azi al României și procesul de unire al cnezatelor din Rusia în jurul statului din Moscova, în lupta împotriva Tătarilor, slăbesc puterea Tătarilor chiar atunci când ne subjugau și duc, în cele din urmă, la înlăturarea jugului tătar care apăsa poporul nostru.

OCUPAȚIA POPULAȚIEI ȘI ORGANIZAREA SOCIALĂ DUPA RETRAGEREA LUI AURELIAN

La retragerea legiunilor și a păturii stăpânitoare din timpul domniei lui Aurelian (271-274 d. Hr.), populația a rămas pe loc, atât în orașe cât mai ales la sate.

Condițiunile de viață și de muncă s'au schimbat însă, mai ales pe țărâmul agricol.

Retragerea aureliană, adică a legiunilor și a păturii conducătoare (271 d. Hr.), a însemnat că Transilvania, Ba-

atul, Oltenia și Apusul Munteniei au rămas libere înaintea năvălirii nestingherite a „barbarilor“. Pentru sclavi, pentru sărăciea orașelor, ca și pentru țăranimea obligată să dea bani și mai ales produse autorităților romane, aceasta a însemnat o eliberare. S'au retras cei avuți, legiunile, aparatul de conducere și administrativ al Imperiului Roman. Slavii eliberați au ocupat loturi din pământul pe care-l năvăliseră mai înainte, formând gospodării individuale, contribuind în parte și la subrezirea obștei.

Astfel se înfiripează o pătură de țărani liberi, cu gospodării individuale, deși există obștii. Pentru această populație, contactul cu popoarele în migrațiune („barbare“) nu însemnat o catastrofă, deși au avut loc ciocniri în timpul primului val de migrațiuni (Goții, Gepizii, Avarii, etc.), când încălcarea teritoriului României de azi de către diferite popoare a avut un caracter mai ales trecător. Populația băștinașă era de folos popoarelor migratoare pentru faptul că le asigura hrana necesară. Aceste relații între popoarele migratoare și populația băștinașă nu trebuie privite în mod static, ci în mod dinamic. O parte din populația băștinașă s'a alăturat uneori popoarelor în migrațiune, iar o parte din populația migratoare se alătura uneori și se asimila cu băștinașii. O populație stabilă exista însă în permanență. Această populație stabilă, de bună voie sau de nevoie, avea relații cu popoarele migratoare. Din populația stabilă s'au ivit sau au fost delegați reprezentanți care aduceau produsele agricole, animalele și le predau popoarelor în migrațiune. Acești reprezentanți îndeplineau această misiune începând pentru un sat, apoi pentru mai multe sate, etc.

În timpul primului val de migrațiuni, puterea acestor reprezentanți nu era prea mare, deoarece schimbările erau prea dese și pe de altă parte formarea unei puteri prea mari i-ar fi primejduit de „barbari“. Deaceia, pătura de țărani liberi a fost atunci numeroasă. Raporturile între diferitele popoare în migrație și populația stabilă erau schimbătoare — uneori mai pașnice, alteori sângeroase. Iar orânduirea social-economică nu era bine precizată — pentru a

nu spune haotică — coexistând pe teritoriul României de azi elementele societății sclavagiste, obștii, țărani liberi și începuturi feudale. Aceste din urmă se ivesc în cristalizarea relațiilor între reprezentanți și săteni cu gospodării individuale sau din obștii. Pătura de țărani liberi cu gospodăriile individuale era atunci numeroasă, deși coexistau și obștii, mai ales în Moldova și Răsăritul Munteniei. Dar nici obștile nu erau statice. Ele evoluau, cum ne arată istoria țărilor vecine, și începeau să ducă gospodăria într-o măsură însemnată în mod individual. Câmpiile se transformaseră sau erau în curs de transformare în proprietate privată, în timp ce pădurile, pășunile și apele rămăseseră în posesiunea și folosință comună. Legăturile în obște nu mai erau doar de rudenie, ele începând să devină legături de gospodărie individuală față de indivizarea la care erau interesați în comun.

Acești reprezentanți și-au înmulțit dealungul secolelor atribuțiile lor, lărgindu-și sfera de activitate și sprijinindu-se pe elemente ajutătoare. Ei devin șefi locali, iar locurile unde se găseau devin centre. Ei încep să se sprijine pe un aparat ajutător, care în cele mai multe cazuri era format și din cete de războinici cu care la nevoie apărau satele și centrele din raza lor de acțiune.

Folosind violența și funcțiunile pe care le îndeplineau în relațiunile cu popoarele migratoare, acești șefi, cu aparatul lor, își însușesc pământuri și impun țăranilor, mai ales celor liberi care puteau mai greu să se apere, să lucreze pentru ei; uneori ca sclavi, dar și ca țărani, datori să le cedeze în natură o parte din produsul muncii lor, pentru serviciile aduse.

Acestea au fost începuturile îndepărtate ale șerbiei țăranilor liberați după retragerea aureliană. Iar rolul social, politic al acestor fruntași schimbându-se, începe să se creze, pe teritoriul de azi al României, pătura stăpânitoare a boierilor de mai târziu.

Bizuinându-se pe aparatul pe care și-l creaseră, ei și-au putut impune voința corespunzător intereselor lor, care nu

mai erau aceleași cu ale mulțimii. În relațiile dintre populația stabilă și Goți, Gepizi, etc., pătura stăpânitoare a găsit posibilitatea să-și însușească și să-și mărească averea și pământurile, diferențiindu-se de masa celor de jos. În astfel naștere un nou proces lent de diferențiere socială, bazat pe realitatea social-economică diferită de cea a orânduirii sclavagiste.

Acest proces, care a durat secole, a fost întărit de al doilea val de migrațiune, cu venirea Slavilor, care a avut un caracter relativ pașnic. Pătura stăpânitoare se întărește. Se accentuează diferențierea socială bazată pe o supunere cu caracter feudal (dijmă) din ce în ce mai pronunțată a țăranilor liberi. Aceasta nu exclude existența în aceeași vreme a unor resturi de robie și a unor obștii țărănești primitive. Dar în acest conglomerat de tipuri de orânduire, începuturile relațiilor feudale aveau perspective de dezvoltare, pe când cele vechi, sclavagiste și resturile obștiilor — deși vor mai dura multă vreme după întemeierea Principatelor — tindeau istoricește spre dispariție.

Incepe, mai ales după așezarea Slavilor, să se formeze pătura boierească, ce mai posedă robi, dar folosește din ce în ce mai mult țăranii pe care începuse să-i șerbească. Iar alături de aceștia se află o altă pătură, țăranimea liberă, cu gospodăriile ei individuale. Astfel, primele începuturi feudale iau naștere înaintea întemeierii Principatelor. Apar de pe acum relațiile feudale între boieri și șerbi, care vor deveni, mai ales după întemeiere, clasele principale ale societății.

În perioada de stabilire pe teritoriul țării noastre a Slavilor — populația slavă care avea și înainte de a se stabili la noi începuturi de ocupațiuni agricole —, organizarea social-economică a căpătat mai multă stabilitate și agricultura o mai mare întindere. Pe lângă aceasta, lărgirea și întărirea în masă — în secolele al IX-X-lea — a creștinismului pe teritoriul României de azi (vezi lecția următoare), sub influența Bisericii bizantine — care era un sprijin puternic al statelor feudale —, a grăbit procesul de feudalizare

și crearea de stătuțe care au permis și pregătit întemeierea Principatelor.

In țările unde feudalismul nu se instaurase încă până la acea dată, influența bizantină a grăbit procesul de feudalizare, în care țăranul șerb începe să aibă — spre deosebire de robi — o oarecare inițiativă în producție, o înclinare spre muncă și interes în muncă. Acest țăran, chiar dacă e șerb, avea gospodăria sa proprie, unelte de producție proprii și interes în cultivarea pământului, necesar atât pentru el, cât și pentru a putea plăti în natură stăpânului său (feudalul). Modul de producție și baza relațiilor de producție încep să se schimbe în amestecul organizării sociale, în care existau diferite tipuri de orânduire primitivă, robie și începuturi feudale, în favoarea celei care istoricește trebuia abia să se desvolte, adică în favoarea relațiilor feudale. Influența bizantină grăbește acest proces — atrăgându-ne totodată în sfera culturii superioare a Bizanțului. În cadrul acestui proces care durează veacuri, se pregătesc condițiunile social-economice și politice ale întemeierii Principatelor.

MIGRAȚIUNEA POPOARELOR

Începând din secolul al II-lea, se constată o schimbare în procesul de dezvoltare a unor triburi migratoare. Nivelul moravurilor și datinilor triburilor se ridică mai ales la cei din Răsărit. Intrând în legături cu Romanii, triburile germanice și altele și-au însușit o serie de elemente din civilizația lor, întărindu-și legăturile comerciale cu Imperiul Roman, pe căile naturale — Marea Neagră, Niprul, Nistrul, Prutul, etc.

Între secolele IV și VI, perfecționarea lucrării metalelor a luat peste tot locul un mare avânt, cuprinzând un vast teritoriu, din Anglia până la Marea Neagră și din Scandinavia până la Dunăre, și influențând favorabil agricultura și păstoritul.

Goții. În cadrul acestor transformări evoluează și Goții, cari, din regiunea vărsării Vistulei și a Mării Baltice, încep să înainteze spre Sud-Est pe două căi fluviale: pe Nistru spre Marea Neagră și pe Bug și Nipru, tot spre Marea Neagră.

Pe ultima cale, adică pe Bug și Nipru, au înaintat triburile numite *Ostrogoții*, iar pe prima, adică pe Nistru și Prut, înaintau *Vizigoții*.

În urma acestor mișcări — care au durat decenii —, marea masă a Goților s'a deplasat de pe țărmurile Baltice

Fig. 32 — Tavă din tezaurul dela Pietroasa.

pe cele ale Mării Negre, amestecându-se cu populația băstinașă de pe teritoriul României de azi.

Urmând căile fluviale și maritime, Goții s'au datat pirateriei. Ei ocupă Dacia — în urma retragerii legiunilor lui Aurelian. Sub Constantin cel Mare, unele triburi de Goți devin aliate Imperiului Roman, obligându-se să pună trupe la dispoziția Împăratului. În acest timp ei stabilesc legături comerciale cu Imperiul — legături care însă nu durează multă vreme.

Luptele între Imperiul Roman și Goți cresc în prima jumătate a secolului al IV-lea, sub Constantin cel Mare (306-337) și în a doua jumătate sub Valens. În această epocă,

Goții trec la o organizare socială în care apar robii; aceasta prin mijlocirea „romanizării”. Tot atunci, începe să pătrundă la ei creștinismul și episcopul lor, Vulfila, traduce Biblia în limba gotă.

Textul traducerii s'a păstrat până azi și reprezintă cel mai de seamă monument al acestei limbi.

Din câte se cunosc până azi, dela aceste neamuri ger-

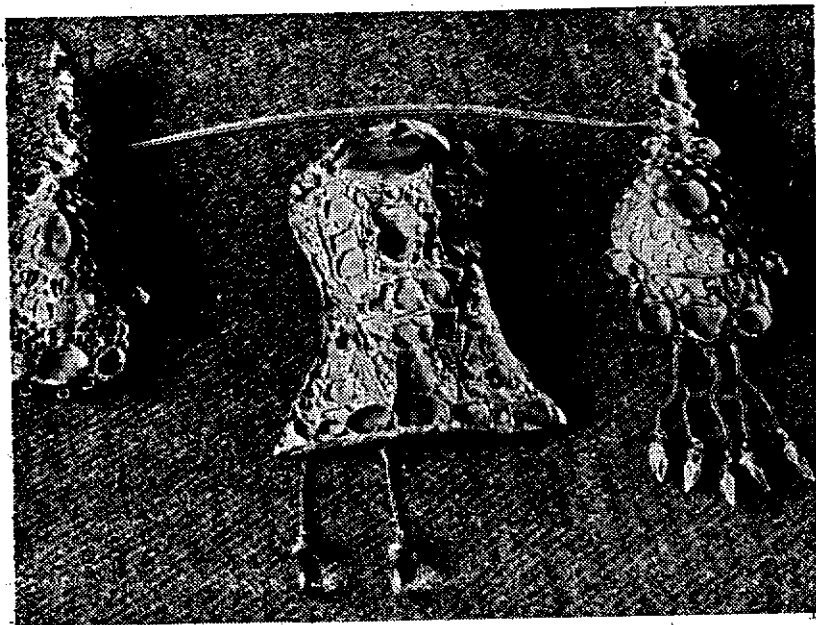

Fig. 33 — Podoabe din tezaurul dela Pietroasa.

manice ne-au rămas urme relativ puține, între care unele obiecte de aur — o tavă, podoabe și vase cu figuri de zeițăți — cunoscute sub numele de „Tezaurul dela Pietroasa” sau „Cloșca cu pui”.

Hunii. La răsăritul teritoriului ocupat de Goți, în stepele Volgii de Jos, pe Don și în Nordul Caucazului, a avut loc o altă unire de triburi, în frunte cu Hunii.

Aceștia erau păstori și crescători de vite nomazi,

probabil de origine mongolă, cari, datorită faptului că se deplasau călări, au reușit să supună repede alte triburi din stepele Răsăritului. Astfel, în secolul al IV-lea, ei ajung până la teritoriile ocupate de Goți. În anul 375 are loc o luptă între aceste două concentrări de triburi.

Superioritatea militară a luptătorilor călări huni, față de pedestrima gotă se afirmă. Goții, conduși de Hermanarich și Atanarich sunt înfrânți și o parte din ei — Ostrogoții — se alătură Hunilor în mișcarea acestora spre Apus. Supunând pe Ostrogoți, Hunii își continuă înaintarea spre Apus, făcând incursiuni și în Peninsula Balcanică, în Tracia, ajungând până la Constantinopol.

În Panonia, Hunii pun bazele unui conglomerat de triburi, format din Ostrogoți, Gepizi, Heruli, etc. Împreună cu aceștia, cer tribut împăratului roman, în schimbul unor servicii militare.

Unul din conducătorii Hunilor, Rona sau Rugilas, a primit dela Romani titlul de șef-militar roman și o soldă de 340 funzi de aur. În anul 433 d. Hr. Attila, nepotul lui Rona, devine conducătorul militar.

În tinerețe, Attila fusese ostateg la curtea bizantină și servise în armata romană însușindu-și cultura bizantină și romană. Luând conducerea Hunilor, el înaintază spre Apus până la Orléans, în Galia. În acel timp, generalul roman Aetius, strângând o armată puternică, înfruntă trupele lui Attila și în anul 451 are loc marea luptă de pe câmpiile Catalaune, luptă rămasă nedecisă, dar care a slăbit pe ambii combatanți. Acestea dovedesc formarea unei mari forțe militare, în Galia, ceea ce l-a determinat pe Attila să renunțe la înaintarea spre Apus.

Fig. 34 — Cazan hunic (descoperit în Oltenia).

În anul următor, Attila trece AlpII, îndreptându-se spre Roma, dar făgăduiala unui tribut anual îl convinge să renunțe și să se întoarcă. Moare însă pe neașteptate (453). Căturile dintre numeroșii săi urmași duc la destrămarea conglomeratului format de Huni. Ostrogoții și Gepizii se răscoală și se eliberează de sub Huni.

Gepizii, Longo-După moartea lui Attila, Gepizii s'au mențibarzii și Avarii. nut pe teritoriul României de azi, făcând o vreme incursiuni împotriva Imperiului Bizantin și o vreme stând în legături pașnice cu acesta.

Gepizii sunt loviți, la rândul lor, de către Longobarzii și Avari. Longobarzii, care ating tangențial teritoriul de azi al României, se îndreaptă spre Nordul Italiei, regiune ce poartă și astăzi numele lor. Cuceririle lor în Italia au fost ușurate de faptul că au avut sprijinul robilor și colonilor, care s'au răsculat în masă. Astfel, cucerirea lor îmbracă un caracter revoluționar. În acest proces, marii proprietari de pământuri din Nordul Italiei au fost desființați, mulți au fost omorâți sau vânduți ca robi, mulți robi se liberează. Pe pământurile confiscate ale foștilor proprietari romani se așează Longobarzii. Apar și țărani liberi, care au păstrat oarecum vechile relații de trib, dar, totodată, se observă întărirea circulației bunurilor private și o diferențiere socială din ce în ce mai mare. În secolul al VIII-lea, găsim nobili, țărani-liberi — cu pământ puțin sau deloc — și robi. Pătura așa numită a nobililor își mărește proprietățile și începe să supună șerbiei mai ales pe țărani fără pământ, înăbușind răscoalele acestora. Procesul de feudalizare din Lombardia continuă să se desvolte.

Odată cu Longobarzii au trecut pe la noi și Avarii. Pe la sfârșitul secolului al V-lea, ei erau nomazi și sălășluiau în jurul Mării Caspice. În secolul următor (VI) ei înaintează cu mare iuteală spre Apus, pe țărmul de Nord al Dunării, de unde, în secolul al VII-lea, au făcut incursiuni de pradă împotriva Imperiului de Răsărit împreună cu triburile supuse lor, printre care nu ultimul loc îl ocupau tribu-

urile slave. În secolul VIII, puterea Avarilor a fost înfrântă de puterile unite ale regatului franc al lui Carol cel Mare și cele ale triburilor supuse care s'au răsculat (798).

Bulgarii. Pela mijlocul secolului al VII-lea, în stepele din sudul Uniunii Sovietice de azi, conglomeratul triburilor bulgare ia din nou un rol conducător. Acest conglomerat a dus în acea vreme lupte în Răsărit împotriva Cazarilor. În a doua jumătate a aceluiaș secol, triburile bulgare se descompun, datorită superiorității Cazarilor și părăsesc regiunea cuprinsă între stepele Donului și Marea de Azov.

Un grup condus de hanul Asparuh, folosind situația grea a Imperiului Bizantin, impune în anul 679 împăratului Constantin al IV-lea Pogonatul să le cedeze o parte din țara de la Sudul Dunării, unde se și stabilesc. Acești nomazi, contopindu-se cu populația slavă bășinașă, au dat naștere poporului bulgar de astăzi.

Slavii. Cele mai vechi știri despre Slavi le găsim în izvoarele marilor scriitori antici Plinius, Tacitus și Ptolomeu. Ei amintesc de triburile Venetilor dela Marea Baltică, pe care unii îi consideră ca strămoși ai Slavilor. La sfârșitul secolului al VI-lea, Slavii ocupaseră un teritoriu vast, dela Elba la Don, Oka și partea superioară a Volgii și dela Baltica la Dunăre și Marea Neagră.

Numeroasele triburi slave se împart în trei grupe esențiale: Slavii din Răsărit, Slavii din Apus și Slavii din Sud.

De Slavii din Răsărit se ocupă istoria U.R.S.S.-ului. De Slavii din Apus se ocupă istoria Poloniei și a Cehoslovaciei. De Slavii din Sud se ocupă istoria Bulgariei și Iugoslaviei. Aceștia au influențat considerabil formarea poporului român. Ei s'au așezat în părțile de Sud și Nord ale Dunării. Slavii dela Nordul Dunării s'au amestecat cu resturile triburilor de Daci romanizați. Triburile slave au venit pe teritoriul României de azi ca o populație relativ pașnică. Aceste triburi începuseră să practice agricultura.

încă înainte de a poposi pe meleagurile noastre, iar stabilirea lor la noi, nu numai că nu a împiedicat ocupațiunile agricole ale populației băștinase, ci dimpotrivă, le-a întărit. La venirea lor, Slavii, spre deosebire de alte popoare în migrațiune, n'au distrus cultura pe care au întâlnit-o. Când Slavii s'au îndreptat spre Dunăre, începuse să se nască la ei o pătură conducătoare care avea în fruntea ei un *eneaz*. Un timp, Bizanțul numea teritoriul de pe o parte și de pe alta a Dunării, Țara Slavilor sau Slavina („Sclavinia”), datorită numărului mare de Slavi care se stabiliseră pe acest teritoriu. Influența slavă asupra noastră a fost mare. Cuvintele din limba noastră referitoare la agricultură, care începe să devină în sec. VI-VIII o îndelotnicie de bază, sunt în bună parte de obârșie slavă. Termenii agricoli din limba noastră (lopată, coasă, răzor, brazdă, etc.) sunt de origine slavă. Deasemeni, este de origine slavă cuvântul „plug”, care a înlocuit vechiul termen latinesc „aratru”, care însemna „plug de lemn”. Aceasta denotă puternica influență pe care au avut-o Slavii din sectorul care începuse să devină cel mai important al societății din acea vreme: *economia agricolă*.

Influența slavă se vedește în toate ramurile vieții noastre economice, sociale, politice, culturale. Dacă luăm cuvintele care se referă la organizarea societății, la denumirea categoriilor sociale și a armelor de luptă, atunci constatăm că termenii care, *corespunzător evoluției sociale din acea vreme, circulau cel mai mult*, sunt tot de obârșie slavă: voevod, *eneaz*, ispravnic, boier, stăpân, jupân, rob, pâlă, gloată, sulită, sabie, praștie, topor, strajă, steag, etc.

Și în felul de a fi al oamenilor, găsim cuvinte de origine slavă. De pildă: drag, destoinie, vrednic, blajin, zdravăn, lacom, netrebnic, prost, vinovat, gârbov, etc. Deasemeni, în limba noastră, numeroase nume de persoane sunt de origine slavă: Vlad, Radu, Dragomir, Dan, Pârvu, etc.

Ceea ce subliniază în mod deosebit influența slavă este toponimia care în mare parte are origine vădit slavă. De exemplu: numele județelor, apelor, orașelor, satelor: Vâl-

cea, Râmnic, Târgoviște, Craiova, Râșnov, Snagov, Toplița, Bistrița, Moldova, Ialomița, Milcov, Prahova, Târnavele, Dâmbovița, etc., fără a mai vorbi de nenumăratele numiri de dealuri și munți, animale și păsări, lucruri casnice, etc.

Imperiul roman Înaintarea Slavilor în Sudul Dunării a în-
de răsărit (Bi- griorat Imperiul de Răsărit.
xantin) și mi- Imperiul de Răsărit s'a format în anul
grățiunea Sla- 395, în urma scindării Imperiului Roman. El
vilor. cuprindea Peninsula Balcanică, Asia Mică,
Siria și Egiptul. Istoria Imperiului Bizan-

tin se deosebește mult de cea a Imperiului Roman din Apus. De unde în Imperiul Roman de Apus, relațiile feudale s'au dezvoltat repede, în Imperiul Bizantin, dezvoltarea relațiilor feudale are loc într'un ritm mai lent. Aci, răscoalele robilor și migrațiunea popoarelor nu au fost atât de intense. De aceea, aici s'a putut păstra mai multă vreme regimul sclavagist și, datorită acestuia, Bizanțul a fost un timp, până în secolele VI-VII, centrul reacțiunii europene, care împiedica dezvoltarea relațiilor feudale, mai înaintate în timpul acela față de cele sclavagiste. Bizanțul a încercat chiar să reintroducă vechiul sistem sclavagist, prin acțiunile militare pe care le-a întreprins în Italia de Sud, etc.

Folosind atelierele în care lucrau meșteșugari liberi și mai ales robi, folosind bogățiile latifundiilor, veniturile din comerț și dări, etc., împăratul bizantin dispunea de mari mijloace materiale pentru înăbușirea revoltelor interne și abateră spre Apus a popoarelor în migrațiune. Deasemeni, tot cu acest scop, a fost folosită și Biserica, devenită mare proprietară de latifundii, alături de marii proprietari laici. Împăratul se folosea deseori, în manevrele lui de politică internă, de marii proprietari de pământ clerici, împotriva marilor proprietari laici și invers.

În politica externă, Imperiul Bizantin avea relații întinse în toate părțile lumii. Situația cea mai grea era însă în Nord, unde Slavii făceau dese incursiuni împotriva Im-

periului. Împărații au construit fortificații în Nord, căutând totodată să arunce pe „barbari“ unii împotriva altora.

Pentru a putea face față incursiunilor slave, Imperiul de Răsărit s'a reorganizat la sfârșitul secolului VI. Administrația a fost împărțită în teritorii mai mici, la conducerea cărora a fost pus câte un șef militar.

În acest cadru de luptă împotriva dușmanilor din afară, se formează o nouă pătură socială, cu caracter militar-agricol; la granița imperiului se dădea pământ unor locuitori care trebuiau, în schimb, să servească în acțiunile militare atunci când era nevoie. Printre acești locuitori au fost stabiliți și „barbari“, în special Slavi. Împrejurarea aceasta a întărit însemnătatea Slavilor în Sud-Estul Europei și a făcut ca ei să se organizeze mai târziu în stat.

Formarea statului feudal bulgar. În cadrul acestui proces se formează, în secolele al IX-lea și al X-lea, statul feudal bulgar. Primii șefi ai statului au fost Krum Omurtag și, în fine, Boris-Mihail, care stă în fruntea poporului bulgar, începând din anul 852. Sub cneazul Boris s'au produs schimbări fundamentale în viața internă și externă a societății bulgare și s'au pus bazele vieții culturale și politice a Bulgarilor. Evenimentul hotărâtor a fost creștinarea Bulgarilor în ritul bizantin (864).

Încă din primul secol după Hristos, popoarele din Sud-Estul Europei au cunoscut creștinismul, care începuse a se răspândi. În secolul al IV-lea, creștinismul a devenit o religie oficială în Imperiul de Răsărit.

În acel timp, o parte din populație, mai ales oamenii de jos, se creștinase. Vreme îndelungată, conducătorii triburilor din Sud-Estul Europei nu vedeau cu ochi buni răspândirea creștinismului. Ei considerau acest proces ca fiind o intrigă a Bizanțului. Către secolul al IX-lea, odată cu întărirea elementelor feudale din Bulgaria și cu ajutorul Bizanțului care evoluase între timp în sensul feudal, Bulgaria devenise o puternică unitate politică, cu relații internaționale.

Cu Bulgaria căuta să facă alianță cneazul Rostislav al

Moraviei, pentru a se apăra împotriva lui Ludovic Germanicul, care căuta să cucerească Moravia. Din cauza alianței încheiate între Boris și Ludovic Germanicul, Rostislav se adresează împăratului din Bizanț, care pornește o acțiune militară împotriva lui Boris, îl silește să încheie pace și, în anul 864, să se creștineze în ritul bizantin.

La rândul său, Rostislav, pentru a se creștina, cere împăratului din Bizanț să-i trimită misionari cunoscători ai limbii slave. Cererea îi este satisfăcută și frații *Ciril și Metodiu* pornesc spre Moravia, unde, împreună cu discipolii lor, traduc cărțile sfinte și Liturghia și întocmesc o scriere specială. Limba în care aceștia au tradus cărțile sfinte este cunoscută sub numele de vechea limbă slavă bisericească.

Sub presiunea Bisericii Catolice, ucenicii lui Metodiu și Ciril au trebuit să părăsească Moravia. Cneazul Boris al Bulgariei i-a primit foarte bine și i-a încurajat în munca lor, ceea ce a avut o mare influență asupra dezvoltării Bulgariei pe toate țărâmurile, mai ales prin întocmirea unor lucrări de mare valoare istorică-culturală.

Fig. 35 — Vas protobulgar din aur
(Sân-Nicolaul Mare)

În anul 888, Boris Mihail renunță la domnie în favoarea fiului său mai mare, *Vladimir*. Acesta, căutând să reintroducă politeismul, este înlăturat și înlocuit cu *Simeon* (fiul mai mic al lui Boris (893-927). Simeon fusese educat la curtea din Bizanț. La urcarea lui pe tron, preocuparea centrală a politicii sale externe era ocuparea Constantinopolului și a tronului din Bizanț.

Prin politica lui externă, el lărgeste mult granițele statului său. Cât privește politica lui internă, ea se întemeia pe năzuințele lui de a cuceri Bizanțul, năzuințe dictate de interesele politice și economice ale clasei stăpânitoare din statul său.

Pentru a putea cucerii Bizanțul era necesar ca și cultura, arta, literatura să se ridice la nivelul culturii bizantine. Crescut el însuși în cultura bizantină, Simeon creează pe lângă curtea sa un centru literar slav, se ocupă el însuși de literatură și traduce o serie de lucrări în limba slavonă. Însărește pe mai mulți învățați cu întocmirea unei legislații.

În spiritul Bizanțului și cu ajutorul Bisericii pe care o ridică în rang, el întărește absolutismul și organele puterii sale centrale. Dar aceasta creează totodată o prăpastie tot mai mare între pătura stăpânitoare și popor, ceea ce a dat naștere în Bulgaria la o serie de mișcări opoziționiste cu un caracter religios (*Bogomilii*), care se întăresc după moartea lui Simeon. Statul bulgar cunoaște acum o serie de războaie interne. Împăratul bizantin Nichifor Focas cheamă în ajutor pe Sviatoslav, cneazul Statului din Kiev, pentru a înfrânge pe Bulgari și a întinde din nou granițele Bizanțului.

În anul 968, Sviatoslav, în fruntea unei armate puternice, se îndreaptă împotriva Bulgarilor și-i înfrânge la *Durostorum* (astăzi *Silistra*). Sviatoslav fiind hotărât să rămână stăpân pe aceste ținuturi, nemulțumi pe împăratul bizantin, care îndemna pe Pecenegi să atace Kievul. La această veste, Sviatoslav se întoarce la Kiev, respinge pe Pecenegi și apoi (în anul 969) face o a doua expediție în Bulgaria.

Bizanțul îl înfruntă cu succes de câteva ori și în 972 se încheie pacea. Sviatoslav părăsește Bulgaria, dar moare în drum spre Kiev.

Sub conducerea lui Samuel, statul bulgar va duce încă vreo câteva decenii lupte cu Bizanțul, dar, sub Vasile II Bulgaroctonul (omorătorul de Bulgari), Bulgaria cade pe deantregul în stăpânirea Bizanțului (1018).

Ca urmare, Biserica se reorganizează în dependență de Biserica din Bizanț, care stabilește un număr de episcopate în Nordul imperiului său, episcopate cu care populația de pe teritoriul României de azi era în strânse legături.

Influența creștinismului bizantin se răspândește din ce în ce mai intens pe teritoriul României de azi, întărind odată cu aceasta elementele orânduirii sociale-economice feudale.

CREȘTINISMUL PE TERITORIUL ROMÂNIEI DE AZI

Până azi, nu s'a stabilit când și în ce condițiuni a avut loc creștinarea în *massă* a populației de pe teritoriul României de azi.

În timpul ocupării Daciei de către Imperiul Roman, creștinismul fiind — în Imperiul Roman — asuprit și considerat în afară de lege, creștinii se îndreptau în spre puncte mai izolate — uneori trecând pe teritoriile ocupate de „barbări“ — pentru a scăpa astfel de represiunea autorităților. În acest cadru, elemente izolate creștine puteau să ajungă și pe teritoriul țării noastre. Documente în această privință nu avem până astăzi.

Răspândirea creștinismului și mai ales transformarea acestei religii într-o religie liberă — după Edictul dela Milan (313 d. Hr.) — a făcut ca majoritatea populației din Imperiul de răsărit s'o îmbrățișeze. Circulația între nordul și sudul Dunării nefiind cu totul întreruptă, prin incursiunile dese ale Goților, Hunilor, etc. în Imperiul de Răsărit, au fost aduse pe meleagurile noastre, în retragerea lor, elemente creștine printre prizonieri. Printre acești prizonieri fiind creștini,

s'au format, la rândul lor, grupuri izolate creștine în sânul populației băștinașe.

În luptă cu Goții, împărații Imperiului de Răsărit au recucerit o parte din Dacia Traiană și au păstrat-o vreme de câteva decenii. În acest răstimp, nu începe îndoială că s'au creat comunități creștine pe teritoriul României de azi, cu care episcopatele din Sud au păstrat legătura și mai târziu.

Nu există însă, până azi, dovezi pentru ca să se poată vorbi de o creștinare în *massă*, în acea vreme a întregii populații de pe teritoriul României de azi.

Mai târziu, în timpul întăririi puterii bisericești cu caracter feudal în Bizanț, s'au ivit o serie de „erezii“, care luptau împotriva Bisericii oficiale—proprietară de mari pământuri, pe care le exploata în condițiile feudale — luptă care se sprijinea mai ales pe pătura socială de jos.

Acești „eretici“, care cereau revenirea la creștinismul primitiv, au fost prigoniți. Dintre ei mulți au părăsit Imperiul, o parte trecând probabil pe teritoriul României de azi și întărind astfel centrele creștine care existau la noi.

Din datele până astăzi cunoscute, se știe că până în secolul X nu au existat episcopate în nordul Dunării — fie romane, fie grecești. Sfintirea preoților se făcea în secolul IX în sudul Dunării, iar în secolul X am adoptat Liturgia slavă și alfabetul cirilic.

Dacă în cunoștința tuturor acestor fapte, aruncăm o privire asupra tuturor popoarelor vecine din jurul nostru, constatăm că: în *Bulgaria*, creștinarea în *massă* a avut loc în secolul IX, sub cneazul Boris; în *Rusia*, aceasta s'a petrecut în secolul X, sub cneazul Vladimir; în *Moravia*, creștinarea în *massă* are loc în secolul IX, sub cneazul Rostislav; în sfârșit, în *Ungaria*, acest proces are loc în secolul XI, sub Ștefan I (cel Sfânt).

Ținând seama că statul condus de Boris se întindea după cum ne spun documentele (harta întocmită referitor la statul condus de Boris), și pe teritoriul României de azi, se poate deduce că procesul de creștinare în *massă* a populației de pe cea mai mare parte a teritoriului de azi al Ro-

mâniei, a avut loc odată cu Bulgarii, în secolul IX, în timpul cneazului Boris.

Procesul de răspândire a creștinismului asupra întregii populații a fost ușurat de existența vechilor comunități creștine, datând de secole, dela care ne-au rămas și termenii latini: Dumnezeu, botez, păgân, care există alături de cuvintele slave: popă, vlădică, pomană, praznic, vecernie, etc.

De aici reiese că religia creștină a pătruns în țara noastră pe două căi:

Prima cale — cea de jos în sus — până în secolul IX când propovăduitorii creștinismului se bizuiau mai ales pe păturile de jos și erau expresia nemulțumirii acestora împotriva orânduirii nedrepte a societății.

A doua cale — cea de sus în jos — când procesul de evoluție a societății a făcut să apară elementele feudale și când cneazul (domnitorul), pentru a putea stăpâni marea *massă* supusă lui, avea nevoie și de sprijinul Bisericii. Credința în mai mulți zei (politeismul) a ajutat menținerea în destrămarea a triburilor de pe teritoriul României de azi. Dimpotrivă, creștinismul monoteist a contribuit la unirea triburilor, la sprijinirea Statelor mici ce au început să se formeze și la procesul de unire a acestor State mici în Principate. Aceasta are loc în procesul de dezvoltare a relațiilor feudale și formarea ca stat, din care vreme datează și organizarea superioară a creștinismului pe teritoriul României de azi, cu ierarhia corespunzătoare (episcopate, mănăstiri, etc.).

Creștinarea a fost, așa dar, un eveniment de mare însemnătate politică, culturală și economică. Față de credința politeistă, ea a însemnat un pas înainte în dezvoltarea societății noastre.

Creștinarea a contribuit la întărirea formațiunilor statale care au început să se creeze și la dezvoltarea feudalismului, care, deși n'a ușurat în întregime suferințele țărănimii, a însemnat în acea vreme, un pas înainte în dezvoltarea societății noastre, precum a contribuit prin Biserică la cultura bisericească și ridicarea nivelului cultural al societății de pe teritoriul țării noastre.

Creștinarea a avut un mare rol în unirea populației și întărirea procesului de închegare a poporului român precum și în pregătirea condițiunilor care aveau să asigure întemeierea Principatelor.

„FORMAREA“ LIMBII ROMÂNE¹⁾.

Înainte de cucerirea romană, Peninsula Balcanică, cu excepția părții ocupate de Greci, era locuită, cel puțin în cea mai mare parte, de triburi trace și ilire. Despre limba pe care o vorbeau aceste populații nu suntem informați decât foarte sumar. În afară de numele proprii, păstrate de autorii vechi, și care nu ne dau decât indicații destul de vagi, în afară de câteva glose (cuvinte traduse de lexicografii antici), nu avem aproape nimic.

În ce măsură a contribuit limba tracă sau cea iliră la formarea limbii române, e greu de spus, odată ce aceste limbi sunt atât de puțin cunoscute. Ceea ce știm și putem spune este numai că, unele elemente din vocabularul nostru își au originea în vocabularul autohtonilor. De exemplu, cuvântul nostru *mânz*, ca și albanezul *mās* (articulat *māzi*), cu același înțeles, aduc prea bine aminte de zeul numit în țara Mesapilor Iliri, *Iupiter Menzana*, despre care știm că era cinstit cu sacrificii de cai. În linii mari însă, istoria limbii române începe odată cu colonizarea romană. De altfel, indiferent câte cuvinte trace sau ilire s'ar fi păstrat în românește, putem spune că structura limbii noastre nu este nici tracă nici iliră, deoarece elementele esențiale ale vocabularului, morfologiei și sintaxei române sunt de altă origine. În linii mari, structura limbii române este o continuare a structurii limbii latine.

Dar o limbă nu rămâne neschimbată decât atunci când e moartă. Chiar în cazul cu totul excepțional când o comunitate lingvistică este cu totul izolată de orice grupare vor-

bind alt grai, vorbirea ei suferă totuși transformări în cursul vremii. Cu atât mai mult nu va rămâne neschimbată limba unui popor care are numeroase atingeri cu vecinii săi, și mai ales a unui popor pe al cărui teritoriu s'au succedat atâtea năvălitori. Limba română a suferit importante influențe, probabil mai întâi de la diversele triburi germanice care au trecut pe aici, apoi de la Slavi, Unguri, Turci, Greci, etc.; dintre acestea, cea mai însemnată a fost influența slavă, care s'a exercitat în toate compartimentele limbii. Se spune uneori, în chip simplist, că limba română era gata „formată“ la venirea Slavilor și că influența acestora, deci, nu a mai putut contribui la fixarea limbii române. Dar o limbă nu e niciodată „fixată“ și nimeni nu poate să stabilească o dată la care limba română ar fi fost „formată“. Limba română nu este decât o dezvoltare a limbii latine, în anumite condițiuni geografice și istorice și sub anumite influențe, dezvoltare care, în raport cu evoluția societății, are loc când lent, când brusc și masiv, dar fără să se poată stabili limite precise.

Importanța influenței slave în vocabular nu este tăgăduită de nimeni, cel mult unii încearcă să o micșoreze, arătând că elementele latine sunt întrebuințate mai frecvent decât cele slave.

De origine slavă sunt numeroși termeni privitori la agricultură, ca *plug*, *brăzdă*, *boroană*, *coasă*, *snop* și multe altele, deși au rămas și multe cuvinte de origine latină în acest domeniu: *ara*, *semăna*, *secere*, *grâu*, *orz*, etc. Deasemenea mulți termeni de origine slavă aparțin sferei religioase: *precista*, *molitvă*, *cazanie*, *vecernie*, *ispăși*, etc., după cum alții sunt de origine latină: *creștin*, *păgân*, *Dumnezeu*, *cuminăcătura* și altele. Se spune în general că vocabularul pastoralului este exclusiv latin, ceea ce nu ne împiedică să găsim alături de *caș*, de origine latină, *șintită*, de origine slavă. Cuvintele de origine slavă sunt răspândite aproximativ egal pe întreg teritoriul românesc și aparțin mai tuturor ocupațiilor. Aceasta ne arată că a avut loc aici o adevărată întrepătrundere a celor două populații, lucru care mai este dove-

¹⁾ Textul privitor la „Formarea limbii române“ este scris de d. Prof. univ. Al. Graur.

-dit de numirile alăturate de locuri și câteodată chiar traduse (*Bălgrad, Alba Iulia*). Mai mult, găsim și cuvinte mixte: *rotocol, așijderea* (latinești sunt *roată* și *așa*, slave, *ocol* și *takojdere*) formațiuni explicabile numai prin faptul că Românii și Slavii trăiau laolaltă, în aceleași localități.

Dacă, după cum spuneam, influența slavă în materie de vocabular nu e contestată de nimeni, când e vorba de morfologie și de sintaxă, lucrurile se schimbă. Se spune de multe ori că în aceste domenii totul e de origine latină. Intr'adevăr, elementele de morfologie sunt în cea mai mare parte latinești, dar influența slavă nu lipsește nici aici. Vocabulul masculin de tipul *stăpâne* e considerat ca latin, dar nimic nu dovedește că nu e slav, odată ce și în slavă vocativul se face la fel. Cât despre cel feminin, de tipul *bunico*, acesta este incontestabil slav. Un număr foarte mare din sufixele noastre sunt de origine slavă. În privința sintaxei, influențele slave sunt mult mai numeroase și mai importante, dar ele n'au fost suficient studiate până acum.

Influența ungară este mai puțin adâncă și mai puțin generală decât cea slavă. Mare parte din termenii în cauză nu sunt generalizați pe tot teritoriul, ei aparțin numai Transilvaniei. În schimb elementele turcești și grecești sunt localizate în Muntenia și Moldova.

În diferite perioade, limba română a suferit și influențe latine sau neolatine. Probabil că, sub imboldul propagandei bisericești catolice, dar și din cauza comerțului cu Apusul și a legăturilor spirituale cu Polonia și Ungaria, cuvinte de origine latină cu caracter de neologisme au pătruns la noi încă înainte de secolul al XVI-lea, când apar primele scrieri. Începând din secolul al XVIII-lea, grație școlii latiniste, pătrund multe cuvinte latinești, iar influența franceză, inițiată de Fanarioti, revărsă cuvinte neoromanice cu duiumul, schimbând în oarecare măsură aspectul limbii, căci odată cu venirea nouilor elemente sunt uitate în mare măsură cuvintele grecești, turcești și în mai mică măsură cele slave și ungurești.

Astfel, limba română, în neîncetată prefacere, continuă

să se „formeze“, morfologia fiind în cea mai mare parte latină, sintaxa latină și slavă, iar vocabularul mai mult nelatin (în special slav).

FORMAREA POPORULUI ROMÂN.

Poporul român își are originea pe teritoriul României de azi. În măsura în care se formează poporul român ia naștere și limba română, aceste procese desfășurându-se în același timp. Originea poporului nostru o găsim în triburile care locuiau pe aceste meleaguri din timpuri străvechi. Dovezi despre existența lor avem până astăzi, mai ales despre triburile trace, scite, care, în atingere cu alte triburi, au dus la cristalizarea Dacilor. Aceștia formează statul dac, care este cucerit de Imperiul Roman. Colonizarea romană, organizarea social-economică și culturală superioară a Romanilor altoesc influența romană asupra populației dace.

Această populație care, în marea ei majoritate, a rămas pe loc după retragerea aureliană, continuă să se desvolte în atingere cu popoarele în migrațiune pentruca, odată cu venirea Slavilor care o influențează puternic, să găsească un nou element de bază în formarea poporului român.

Dacă abia după amestecul cu Slavii, se poate vorbi de existența elementelor de bază în formarea poporului român și limbii române, aceasta nu înseamnă că poporul nostru, a rămas în toate frământările veacurilor care au urmat, în afara oricăror influențe.

Poporul nostru are un caracter propriu. Acest caracter s'a format și din elementele pe care și le-a însușit de la popoarele cu care a venit tot timpul în atingere, direct sau indirect, elemente pe care le-a prelucrat, dându-le un conținut nou — propriu lui.

Această trăsătură a poporului român isvorește din puterea de creație a poporului, putere de creație care se dezvoltă cu atât mai mult cu cât folosește creațiile culturale ale altor popoare și contribuie la rândul său prin dezvoltarea culturii proprii la îmbogățirea culturii în general.

Ungurii. Printre ultimele popoare migratoare, care se îndreptau spre Apusul Europei, au fost și Ungurii. La începutul secolului X, ei reușesc să învingă marea putere slavă din Moravia, ocupând acest teritoriu, nimicind o parte a populației și impunând dări celeilalte părți.

Infrângând pe Moravi și stabilindu-se în câmpia Pannoniei (896), ei au reușit să despartă pe Slavii de Apus de cei din Sud, ceea ce a avut o influență asupra soartei istorice a Slavilor.

Tot în secolul X, ei întreprind o serie de incursiuni împotriva vecinei lor Germania, dar și împotriva teritoriului de astăzi al Franței, Spaniei, Italiei.

Incursiunile Ungurilor se desfășurau furtunos. Ei își însușiau bogății și luau mulți prizonieri, pe care-i foloseau ca robi sau îi vindeau. Se părea că nimeni nu poate face față acestor năvăliitori.

Dinastia saxonă a început — sub Enrie I — un război organizat împotriva Ungurilor. Pentru a se împotrivi caveriei ușoare a Ungurilor, Enrie I a înființat cavaleria îmbrăcată în armuri grele de fier. În anul 955, Otto cel Mare îi înfrânge la Lech. Ungurii încep să se stabilească și să devină agricultori. Dar și în secolul XII mai au loc incursiuni organizate de magnații unguri împotriva teritoriilor vecine.

La triburile maghiare începe să se întărească diferențierea socială. Se dezvoltă o aristocrație, care întărește exploatarea robilor și a triburilor supuse. Exploatarea pe aceștia. puterea economică a aristocrației triburilor s'a întărit la rândul ei. În acest proces ia naștere statul ungar.

Conducătorii acestui stat s'au recrutat la început dintre membrii familiei Arpad. Unul din aceștia, Ștefan — la început voevod — s'a încoronat, în anul 1000, ca rege. El a folosit puterea pentru a-și însuși și trece în stăpânirea lui pământurile triburilor. Din aceste pământuri, regele, la rândul lui, dăruiește aristocrației triburilor o parte, formând astfel funcționăria aristocrată, legată de rege prin prietenii și funcțiuni. El își reorganizează statul pe care-l împarte în regiuni, formă superioară organizației triburilor.

de până atunci. Aceste regiuni se numesc comitate și sunt conduse de un *jupan*. Acesta locuia într'un castel, întărit anume pentru apărarea statului, dar în același timp strângea dările pentru rege din regiunea respectivă, judeca și deseori înăbușea, cu ajutorul cetelor sale, răscoalele populației.

Aceste începuturi feudale s'au împletit cu procesul de creștinare care are loc sub regele Ștefan.

Creștinarea se face și în Ungaria, de sus în jos, adică de către rege, care o impune populației pentru a putea întări șerbia și, prin aceasta, exploatarea masselor. Ea se face prin înăbușirea rezistenței triburilor, care țineau la credința în multe zeități. Creștinismul fiind religia feudalismului în ascensiune, Biserica mergea mână în mână cu regele.

Această creștinare pentru întărirea statului maghiar se definitivază sub influența Apusului. Regii unguri invitau deseori pe Germani la lupta împotriva triburilor, care rezistau creștinării, ceea ce a deschis calea colonizării germane.

Procesul de feudalizare a provocat nenumărate răscoale țărănești în timpul domniei lui Ștefan și apoi sub Andrei II.

Invingând rezistența internă, regii Unguri pornesc lupte pentru a lărgi teritoriul lor, cucerind înspre răsărit teritoriul Transilvaniei și la sud Croația și Dalmația până la Adriatică.

Comerțul se dezvoltă — mai ales pe Dunăre — și cruciatele, care trec pe teritoriul ungar, ajută la întărirea legăturilor între Apus și Răsărit. Ungaria se dezvoltă și devine un stat feudal care pentru vremurile acelea reprezenta un stadiu de dezvoltare superior ultimelor popoare în migrațiune: Pecenegii, Cumani și mai ales Tătarii.

În secolele X-XII, în timp ce pe teritoriul țării noastre organizația social-economică evoluează și tinde, cu ajutorul întăririi Bisericii creștine, la crearea de state de sine stătătoare, a trecut ultimul val de migrațiuni, format din Pecenegi, Cumani și mai ales Tătari.

ULTIMELE MIGRAȚIUNI: PECENEGII, CUMANII ȘI TĂTARII

Pecenegii s'au stabilit în secolul X mai ales în Moldova și au fost nimiciți în luptele cu Imperiul Bizantin sau goniți de către Cumani spre Apus, unde s'au amestecat cu alte popoare.

Cumanii au luat locul Pecenegilor în secolul XII și veneau, ca și aceștia din urmă, din Asia. Ei erau păstori nomazi, organizați în triburi conduse de hani. Făceau incursiuni pentru a captura cirezi de vite și prizonieri. Deși între timp se formase Statul din Kiev, care începuse să stăvilească migrațiunea popoarelor, Cumanii au putut totuși să înainteze pe teritoriul țării noastre, deoarece cnejii Statului din Kiev nu erau uniți. Din timpul șederii Cumanilor pe teritoriul României de azi, s'au păstrat în toponomia noastră o serie de nume geografice ca: Teleorman, Caracal, Covurlui, Oituz, etc.

Cumanii s'au ciocnit și cu Imperiul Bizantin, pe teritoriul căruia au făcut incursiuni. Ei au rămas mai multă vreme pe teritoriul României de azi, în care timp au început să se ocupe și cu agricultura. Au fost un timp aliați ai cnejilor ruși în lupta împotriva Tătarilor în secolul XIII și au dat ajutor țăranilor răsculați sub conducerea lui Asan și Petru.

RĂSCOALA ȚĂRANILOR ȘI ORGANIZAREA STATULUI SUB CONDUCEREA LUI ASAN (ASAN) ȘI PETRU

Supunerea Bulgariei de către Vasile II Bulgaroctonul a însemnat transformarea formelor de organizație socială și bisericească a Bulgariei în spirit bizantin. Boierii au luat nume bizantin, iar în fruntea Bisericii au fost puși episcopi greci. Aceasta a nemulțumit populația, care suferea de pe urma crâncenei exploatare feudale și care s'a răscolat adeseori. În secolul XII, poporul s'a folosit de slăbirea Imperiului Bizantin, pentru a forma un nou stat.

În anul 1186, Bulgarii și Valahii (Românii), conduși de boierii frați Asan și Petru, s'au răscolat împotriva Imperiului Bizantin. Înainte de a porni răscoala, ei au fost la curtea Imperiului Bizantin pentru a cere să li se satisfacă o serie de revendicări cerute de popor.

Neprimind satisfacție la curte, de unde au fost chiar goniți, ei s'au întors acasă, unde au răscolat populația din regiunea Munților Balcani. Răscoala s'a întins repede pe un teritoriu vast. Răsculații s'au adresat Sârbilor, care luptau și ei împotriva Bizanțului pentru independența Serbiei, și au încheiat cu ei o alianță. Deasemeni s'au adresat Cumanilor în acelaș scop.

În ciuda repetatelor încercări ale Imperiului Bizantin, răscoala nu a putut fi înăbușită.

Pe o mare parte din vechiul stat al lui Boris s'a format un nou stat, sub conducerea lui Asan, și apoi a lui Petru, stabilindu-și capitala la Târnova. O parte din boierime, nemulțumită de ascensiunea lui Asan și Petru, a început a uneli împotriva lor. Bizanțul a folosit pe acești boieri împotriva lui Asan și Petru, care au fost uciși.

Locul acestora l-a ocupat un al treilea frate, Ioniță, zis Kaloioan, care — aliindu-se cu Cumanii — a reușit să obțină o serie de victorii împotriva Imperiului Bizantin; în 1201, Bizanțul îi recunoaște independența.

Acest stat independent ocupa toată Moesia, nordul Traciei și Macedoniei și parte din Serbia. Pentru a primi sprijin împotriva Bizanțului, Ioniță s'a adresat Papei Inocențiu III care i-a dat titlul de „Rege al Valahilor și Bulgariilor” (dominus Blachorum et Bulgarorum). Inocențiu III i-a dat acest titlu, în urma făgăduielii lui Ioniță că va trece la catolicism.

Cruciada IV, care avea loc în acel timp, și întemeierea Imperiului latin de Răsărit în urma cuceririi Constantinopolului de către Balduin de Flandra, a dat naștere unui război între Ioniță și Balduin. Acesta din urmă a fost înfrânt și luat prizonier (1205). A murit în închisoarea din Târnova.

Descompunerea Imperiului Bizantin a dat și poporului

sărb prilejul să-și cucerească un stat independent, emancipat față de Bizanț, astfel că în acel timp, apar două state independente în Peninsula Balcanică.

Aceste state se întemeiau mai ales pe masele de jos, ceea ce a avut ca urmare dușmănia boierilor care îl omoară pe Ioniță Kaloioan și-i uzurpă puterea. Boierii sunt însă deoseori înfrânți în acțiunile lor militare, datorită faptului că nu aveau sprijinul maseilor de jos.

Puterea statului numit „valaho-bulgar“ slăbește, în urma frământărilor din interior, până în anul 1218, când conducerea acestui stat e preluată de Ioan Asan II. Acesta, sprijinindu-se pe Imperiul Latin împotriva Grecilor și pe Greci împotriva Imperiului Latin, își extinde teritoriul cuprinzând și Valahia Mică (Oltenia).

Fără a rupe relațiile cu Biserica Catolică, Ioan Asan II reușește să obțină pentru reprezentantul Bisericii din statul său titlul de patriarh, făcând astfel să crească din nou influența Bisericii Ortodoxe.

Ioan Asan II moare în 1241. Statul se descompune în mici stătuțe, când începe din Răsărit migrațiunea grozavă a Tătarilor și mai târziu din Sud migrațiunea Turcilor.

Tătarii. În timp ce în Răsăritul Europei se întărea feudalismul și, odată cu el, procesul de încheiere a unor state feudale, migrațiunea unor triburi de origine mongolă — Tătarii — a amenințat procesul de dezvoltare spre care s'a angajat și Răsăritul Europei.

Tătarii erau nomazi și hrana lor cea mai de seamă era carnea. La început, ei trăiau în stepele din Asia Centrală și Nordul Chinei și se deplasau des pentru a-și putea hrăni cirezile.

Mai întâiu au fost organizați în seminții. Mai multe seminții formau un trib și pentru acțiunile militare își alegeau șefi dintre cei mai curagioși oameni ai lor.

În jurul acestor șefi s'au strâns cete de războinici cari, în timpul jafurilor, își însușiseră prăzi mari. Acești șefi se

diferențiază de multime și obligă pe cei mai săraci să lucreze pentru ei.

Unul dintre aceștia a fost Ghinghis-Han care a strâns în jurul lui un mare număr de oameni. Cu aceștia a cucerit toată Asia Centrală și, în 1222, s'a îndreptat spre Europa.

Pe râul Kalka, râu care se varsă în Marea de Azov, le-au ieșit în întâmpinare cnejii ruși — în frunte cu cneazul die Kiev — aliați cu Cumanii. Lupta s'a desfășurat timp de trei zile. Cumanii nu au rezistat loviturilor tătare și s'au retras. Cnejii ruși, nefiind uniți, au fost înfrânți. Dar în loc de a înainta spre Vest, Tătarii s'au îndreptat spre Volga.

Fig. 36 — Invasia Tătarilor în Transilvania

Aici au fost bătuți de acei Bulgari cari rămăseseră pe Volga, ceea ce i-a determinat să se întoarcă.

Ghinghis-Han moare în anul 1227. Teritoriul pe care-l stăpânea se împarte între fiii și nepoții lui. Unul dintre nepoți, Batu, înaintază spre Europa, folosește lipsa de unire a cnejilor ruși și-i bate pe rând (1237-38). În înaintarea lui, pătrunde până peste Carpați, bate pe regele

Ungariei Bela IV, pătrunde și pe teritoriul țării noastre (1241), distrugând și jefuind tot ce-i stătea în cale.

Întâlnind o rezistență puternică în Cehia și hărțuiți fiind în spate de cnejii ruși, Tătarii se întorc, concentrându-se mai ales pe teritoriul Uniunii Sovietice de azi.

O bucată de vreme, acești barbari supun la dări grele și populația de pe teritoriul României de azi, stingherind dezvoltarea firească a statelor mici ce se înjghebaseră.

Stătuțele, ducatele și voevodatele (Litovoi, Seneslau, Farcaș, etc.), premergătoare întemeierii Principatelor, au opus rezistență împotriva Tătarilor, pentru a nu le mai plăti dările la care erau supuși, în urma subjugării lor de către Tătari. În această rezistență, statele mici de pe teritoriul țării noastre erau ajutate de faptul că lupta împotriva Tătarilor crește în Rusia, în secolele următoare, slăbind jugul tătar ce apăsa populația noastră și ducând mai apoi la eliberarea noastră de sub jugul acesta.

PRIMELE CRISTALIZARI DE STĂTE PE TERITORIUL ROMÂNIEI

Știrile istorice — deși sărace — ne arată că în secolul al IX-lea, erau cristalizate mici state pe teritoriul României de azi. Ele erau de două feluri: *cnezatele* și *voevodatele*, din al căror nume se vede că s'au constituit după modelul de organizare slavă. Un *cneaz* sau *județ* era condus de un *cneaz* sau *jude* și cuprindea mai multe sate, a căror așezare geografică înlesnea legătura dintre ele. Cneazul sau judele era cel mai puternic proprietar de pământ, care avea asupra supușilor săi drepturi militare, judecătorești și fiscale.

Când un cneaz cuprindea prin război sau moștenire cnezatele vecine, alcătuia o formație politică mai mare numită *voevodat* sau *țară* și își lua titlul de *voevod* sau *domn*. El își asuma aceleași drepturi peste supușii săi, ca și cneazul.

Cronica notarului anonim al regelui ungur Bela II (?) scrisă pe la anul 1160, menționează că, la venirea Ungurilor

în Transilvania, existau trei voievozi slavo-români: *Menu-morut* în țara Crișurilor, *Glad* în Banat și *Gelu* în nordul Ardealului. Aceste voevodate sunt cucerite de șefii de oști ai lui Arpad.

Din Transilvania, stăpânirea feudală ungurească s'a întins și peste Carpați, cu scopul de a cuceri teritorii, a-și însuși prăzi și a încasa tribut dela populație. Scopurile mai sus arătate erau legate cu propaganda pentru răspândirea catolicismului la Români. Regii unguri au și înființat, pentru convertirea la catolicism a Românilor și Cumanilor, un episcopat catolic la Milcov (1227). Prin acest episcopat vroiau să întărească stăpânirea lor peste ținutul Milcovului. Furtunoasa năvălire tătară din 1241 a lovit și a amenințat existența stătuțelor ce s'au format pe teritoriul României de azi și a amenințat însăși existența statului feudal ungar.

Tătarii erau nomazi și se găseau la un nivel de civilizație mai scoborît decât stătuțele feudale ce existau pe teritoriul României de azi. Ei erau deasemeni inferiori față de civilizația feudală din Ungaria. În acest din urmă val de migrațiune, Tătarii nu mai erau liberatori ai sclavilor, așa cum s'a întâmplat în primul val de migrațiune, ci amenințau noua orânduire feudală, care în acea vreme era mai înaintată și care începuse să se închege. Această nouă organizare social-politică și-a găsit expresia în formarea de state mici, ce tindeau la întemeierea unor Principate, întemeiere amenințată de Tătari. În acest stadiu de formare a stătuțelor, alături de țărani serbiți, aflăm un număr relativ mare de țărani și meșteșugari liberi, pe care năvălirea și jugul tătar îi loveau cu biruri grele. Teamă de jugul tătarească și de primejdia acestor năvălitori s'a înrădăcinat în popor și a fost transmisă din generație în generație. Și azi se mai spune în popor: „Fugi de parcă te-ar gonii Tătarii“.

Din această cauză, oprirea expansiunii ungare spre răsărit, în urma năvălirii Tătarilor, precum și însușirea organizării fiscale împrumutată dela Tătari, au fost bunuri

care nu puteau să compenseze pericolul ce-l prezenta distrugerea civilizației noastre de către Tătari.

Lupta populației băștinase împotriva Tătarilor și mai târziu unirea cnezatelor rusești împotriva acestor năvălitori, ne-au ușurat la început jugul tătar, și ne-au fost de folos mai apoi pentru scuturarea lui. Prin aceasta s'au creat condițiuni favorabile dezvoltării Principatelor în procesul lor de încheiere.

Orânduirea feudală.

CARACTERUL GENERAL AL ORÂNDUIRII FEUDALE ȘI CRISTALIZAREA FEUDALISMULUI ÎN PRINCIPATE.

Trăsăturile esențiale ale orânduiri feudale se pot reduce la patru :

1. Dominarea economiei naturale, înțelegând prin aceasta o gospodărie închisă, care-și satisface singură toate nevoile de hrană, îmbrăcăminte, etc. și care se găsește în legături foarte slabe cu restul lumii.

2. Producătorul direct este înzestrat cu mijloace de producție în general și în special cu pământ, de care este legat, pentru ca proprietarul pământului să aibă la dispoziție brațe de muncă.

3. Țăranul este dependent de proprietarul pământului. Fără această dependență personală a țăranului față de proprietar, acesta nu ar fi putut silii pe un om înzestrat cu pământ și care-și conduce singur gospodăria, să lucreze pentru el. Această dependență a țăranului începea dela iobăgie și mergea până la starea celor lipsiți de orice fel de drepturi, formele de constrângere fiind cele mai variate.

4. Starea tehnică se găsește la un nivel foarte scăzut, deoarece producătorii direcți sunt mici țărani, copleșiți de nevoi, constrânși la dependența personală și lipsiți de orice cultură.

În orânduirea feudală găsim două forțe sociale principale. Una este formată din marii proprietari de pământ. Cealaltă este masa de țărani iobagi, căreia mai târziu, când se formează orașele, i se adaugă mulțimea meseriașilor.

Între aceste două forțe sociale de bază ale orânduiri feudale, se desfășoară — dealungul întregului Ev Mediu — o luptă înversunată.

Orânduirea feudală reprezintă, față de cea sclavagistă, o formă mai înaintată. Spre deosebire de sclavul din antichitate, iobagul nu poate fi ucis, deși poate fi vândut sau cumpărat. Feudalul renunță la rob, ca la un om ce nu este interesat în muncă și deci lipsit de inițiativă: el preferă să aibă un iobag, adică un om care, având un petec de pământ și unelte, lucrează cu mai multă trageră de inimă pentru el și pentru a plăti stăpânului său o parte din recolta sa. Această plată a iobagului către stăpânul său se numea *rentă* și a luat, în timpul dezvoltării orânduirii feudale, forme diferite (renta în *muncă*, renta în *produse*, renta în *bani*), după timp. Deși aceste forme de rentă pot coexista, la începutul orânduirii feudale, domina renta în muncă, iar la sfârșitul acestei orânduirii, domină renta în bani.

Pentru a putea constrânge cât mai deplin pe iobagi — nu numai din punct de vedere economic — proprietarii de pământuri s'au organizat ierarhic. În vârful acestei ierarhii a proprietarilor se află domnitorul, care, de cele mai multe ori, era cel mai mare dintre proprietari, acela care „dăruia” boierilor de rangul cel mai înalt, pământul pe care și l-a însușit dela țărani cu forță sau violență. Aceștia, la rândul lor, „dăruiau” pământ altor boieri de rang mai mic. Treapta cea mai de jos, baza piramidei sociale, era alcătuită de țăranii iobagi.

Continuând să analizăm în general caracterul orânduirii feudale, constatăm că ea a trecut, în evoluția ei, prin trei faze principale.

1. Primele începuturi ale orânduirii feudale se caracterizează prin nivelul foarte scăzut al tehnicii și al experienței în muncă a oamenilor, ca și prin faptul că meseriile nu se desprinseseră încă de munca agricolă, fiecare gospodărie producând în interiorul ei toate cele necesare ca: hrană, îmbrăcăminte, unelte, arme, etc. În această primă fază, se întăresc încetul cu încetul, relațiile feudale și se cristalizează statul corespunzător lor.

2. Inflorirea feudalismului. În această fază se dezvoltă forțele de producție (tehnica și priceperea de a munci a omului).

Mășterii mai pricepuți dela țară părăsesc munca agricolă și se stabilesc în orașele care iau naștere ca centre ale meseriilor și comerțului care se dezvoltă. În același timp apar și mici producători care-și vând produsele. Luptele feudale se întetesc, statele feudale din Europa se întăresc sub autoritatea monarhilor și încep să apară condițiile, care mai târziu, vor prilejui formarea națiunii. (Acest proces istoric a fost stânjenit în dezvoltarea sa firească din Principate de jugul otoman).

3. Descompunerea feudalismului și ivirea în urma unui lung proces — în sânul acestei orânduirii, a unor noi condiții de muncă, în marile ateliere numite *manufacturi*, premergătoare fabricilor de astăzi, se face în dauna micilor ateliere de până atunci. Se întărește schimbul de mărfuri pe piața internă și, odată cu aceasta, statele sunt atrase mai puternic pe piața internațională a schimbului de mărfuri. Se face un pas înainte spre formarea națiunilor și statelor naționale. (În Apus, acest fenomen are loc mai ales după noile descoperiri geografice). Luptele sociale între apărătorii feudalismului și protivnicii lui se întetesc și duc la răsturnarea orânduirii feudale și înlocuirea ei cu orânduirea capitalistă.

* * *

În cele de mai sus, am arătat caracteristicile generale ale feudalismului.

Dar nu în toate țările dezvoltarea orânduirii feudale a avut loc în împrejurări și forme identice. Într-o serie de țări dezvoltarea acestei orânduirii s'a desfășurat în condițiuni în care odată cu existența elementelor feudale în dezvoltare, coexistau resturi ale orânduirii sclavagiste și chiar elemente ale orânduirii primitive.

Aceasta s'a întâmplat mai ales în acele țări, unde noile

forțe ale orânduirii feudale, ce se nășteau, erau stingherite în desvoltarea lor de cauze interne și mai ales externe, din care pricină nu aveau destulă putere pentru a-și asigura dominația în societate.

Principatele noastre au întâmpinat multe greutăți până să ajungă la cristalizarea lor.

Secolele premergătoare întemeierii Principatelor au fost foarte puțin studiate și sunt dintre cele mai obscure din istoria României.

Lipsa de documentare împiedică încă să se lămurească în mod limpede desvoltarea societății noastre în aceste vremuri.

După cum am văzut în lecțiile anterioare, începuturile îndepărtate ale feudalismului s'au manifestat în Dacia, încă de pe timpul cuceririi romane.

Aceste începuturi feudale s'au desvoltat după retragerea aureliană și mai ales după venirea Slavilor pe teritoriul țării noastre.

Crearea unei stabilități social-economice pe teritoriul țării noastre, începând din secolele VII și VIII și sub influența statelor feudale slave, care s'au desvoltat în sec. IX și X, a prilejuit și pe teritoriul țării noastre creșterea elementelor orânduirii feudale. Aceasta se manifestă prin apariția cnezatelor, voevodatelor și a proprietarilor de pământ, ce făceau să crească încetul cu încetul numărul tot mai mare de moșii și de țărani ce le erau supuși.

Acești cneji și voievozi aveau cu supușii lor, la început, ca intermediari pentru „barbari” și apoi în mod direct, relații de dijmă — adică relații feudale, deși legarea de pământ nu fusese dominantă sau prevăzută prin legiuri și deși în acea vreme existau obștii primitive și rămășițe de robie.

Procesul acesta se desfășoară în condițiuni când la sudul țării noastre exista încă Imperiul Bizantin. Acesta ispita popoarele în migrațiune, dornice să acapareze bogățiile imperiului. De altă parte, acest imperiu nu voia ca la nordul său să se înjghebeze state puternice, care puteau să-i amenințe existența.

Aceasta a făcut ca micile cnezate și voevodate, care s'au încheșat pe teritoriul țării noastre cu mult înainte de întemeiere, să trebuiască să ducă o luptă grea pentru a-și menține și desvolta existența.

În aceste condițiuni, puterea cnejilor și a voevozilor n'a fost lăsată să devină prea mare. Deaceia, alături de țărani supuși, mai găsim și țărani liberi, ba chiar și obști care erau mai puțin amenințate în existența lor decât cnezatele și voevodatele ca atare.

Dar cu toată coexistența acestor resturi din orânduirea primitivă, noi vedem cum încep să se desvolte cnezatele și voevodatele înaintea întemeierii Principatelor și în luptă cu toate greutățile, ce se iveau. Apar mici târguri din care se vor desvolta mai apoi orașele de astăzi.

Aceste târguri, care iau naștere în locuri mai ferite sau mai ușor de apărat, erau centre de schimb al mărfurilor (în formă de troc), de protejare militară a țăranilor, de judecare și predare a obligațiilor lor către apărătorii lor militari și proprietarilor de pământ; centre unde cneji începeau să aibă casele și curțile și unde începea să locuiască de obicei pătura stăpânitoare.

Năvălirea tătară, caracterul de jaf și de distrugere pe care l-a avut această năvălire și jugul pe care trebuiau să-l suporte micile stătuțe, au împiedicat un timp, la rândul lor, cristalizarea mai repede a unor state feudale mai mari.

Pe de altă parte, existența acestor mici cnezate și voevodate de pe teritoriul țării noastre au putut fi mai ușor făcute vasale de către Statul feudal maghiar care ia ființă.

Astfel au putut fi cucerite, în secolele XI-XII, cnezatele din Transilvania și Țara Românească încadrate statului maghiar sau supuse ca vasali acestuia. Dar aceasta a întărit totodată relațiile feudale în raporturile între rege și cneji, între țărănimea supusă și cneji.

Existența relațiilor feudale în Principate înaintea întemeierii reiese și din diploma Ioaniților (1247), în care se vorbește de diferențierea socială ce a existat la Valahi, diferențiere socială manifestată prin existența unei boierimi (majores terrae) și a unei țărănimi iobage (rustici).

Din cauza tuturor acestor împrejurări interne și mai ales externe, întemeierea Principatelor noastre are loc în plin ev mediu, atunci când în Europa domina în multe țări orânduirea feudală.

Din cauza stingheririi dezvoltării feudale, găsim la noi mai pronunțat existența resturilor sclavagiste și primitive, alături de elementele feudale în dezvoltare. Mai târziu, după întemeierea Principatelor, a început să se formeze și la noi (pe timpul lui Mircea cel Bătrân, etc.) o ierarhie feudală militară. Dar căderea Principatelor sub jugul imperiului otoman și habsburgic a făcut ca funcția acestei ierarhii militare să fie îndeplinită la noi de armatele otomană și habsburgică, reprezentante ale *Imperiului feudal* otoman și habsburgic.

Dar baza orânduirii feudale, proprietatea boierului asupra mijloacelor de producție și proprietatea necompletă asupra iobagului, au existat și și-au continuat dezvoltarea și sub stăpânirea otomană și habsburgică, așa cum vom vedea în lecțiile care urmează.

Întemeierea întârziată a Principatelor a avut însă loc când existau centre mai numeroase și târguri. La aceste condițiuni se adaugă și influența orânduirii feudale din alte țări, care au determinat dezvoltarea comerțului și a meșteșugurilor într'un ritm mai viu.

Aceasta se datorește și faptului că prin Principate treceau o serie de drumuri comerciale, care întăresc schimburile între apus și răsărit.

După cum reiese din toate cele spuse, întregul proces de dezvoltare a feudalismului și de cristalizare și apoi de dezvoltare a Principatelor, are loc în condițiunile luptei împotriva unor piedici externe care includ și lupta dusă de țărani, care se împotriveau șerbirei lor și care, în Țara Românească, Moldova și mai ales în Transilvania se manifestă printr'o serie de nemulțumiri ale țăranilor, ce fug în masă de pe un teritoriu pe altul, pentru ca mai apoi să se răscobile și să ducă lupte fățișe împotriva asupritorilor lor.

Diploma Ioanișilor

După ce a început retragerea Tătarilor, regele Bela al IV-lea al Ungariei chiamă pe *Cavalerii Ioaniși* sau *Ospitalieri* și le încredințează Banatul de Severin, ce se găsea în stăpânirea lui, pentru a organiza apărarea regatului în părțile muntene. Cavalerii Ioaniși primesc o diplomă regală care s'a păstrat și din care aflăm primele știri istorice despre Românii din Valahia (Oltenia și Muntenia). Din acest act rezultă că regele Ungariei stăpânea aceste regiuni și el cedează Cavalerilor Ioaniși o parte din foloasele și veniturile ce le încasa din ținuturile pomenite mai sus. Sunt menționate cu această ocazie, cnezatul lui *Ioan* (probabil în jud. Romanați) și al lui *Forcaș* (poate în jud. Vâlcea); apoi voevodatul lui *Litovoi* (prin Gorj) și al lui *Seneslav* (în stânga Oltului). Toți stau sub suzeranitatea coroanei ungare. Din această diplomă mai aflăm că *Valahii* din această regiune se ocupau cu agricultura, creșterea vitelor, pescuitul și că erau organizați și militarmente. Găsim deasemenea menționată o clasă feudală *maioras terrae* (boierii), stăpâni peste o pătură de țărani iobagi (*rustici*).

Din această diplomă rezultă că ținutul era organizat în cnezate și voevodate, după modelul slav, că era dependent de Unguri și că, așa cum am văzut mai sus, exista aici o clasă feudală și alta iobăgă.

Pe voevodul Litovoi îl mai întâlnim în anul 1273, când se răscoală împotriva regelui ungur și încearcă să-și câștige neatărnarea, ba chiar să-și lărgască teritoriul prin cucerirea unor cnezate vecine. El este omorât în luptă de margistrul George, iar fratele său *Bărbat* nu scapă din captivitate decât, în schimbul unei mari sume de bani plătită regelui.

INTEMEIEREA MUNTENIEI

Față de știrile istorice pe care le avem azi, nu putem ști când a avut loc întemeierea Munteniei. Constatăm numai că în anul 1324 ea era realizată și că domn al țării în această vreme

e **Basarab I.** Tendința de unire a cnezatelor și voevodatelor dintre Carpați și Dunăre s'a manifestat înaintea întemeierii, cum am văzut mai sus și la voevodul Litovoi. În procesul de dezvoltare a societății, unirea s'a realizat prin acțiunea de cucerire a unui voevod local, probabil cel din regiunea Argeșului și Muscelului. Evenimentul a putut să aibă loc în acel moment când evoluția social-economică locală și situația politică a vecinilor au prilejuit acest lucru.

Aceasta se întâmplă în secolul al XIV-lea. Tătarii, din pricina unor frământări interne prin care treceau și datorită luptelor duse împotriva lor, nu mai aveau puterea de subjugare dinainte. Ungaria trece și ea, în acest timp, printr-o serioasă criză internă. La începutul secolului XIV, constatăm în Ungaria mari frământări pricinuite de luptele pentru tron, în urma stingerii dinastiei arpadiene (1301). După lupte, a fost încoronat ca rege Carol Robert de Anjou. Este foarte probabil, ca de această situație să fi profitat un voevod muntean (poate Basarab sau tatăl său Tihomir), care desconsideră vasalitatea față de Maghiari și aduce sub ascultarea lui pe cnezii și voevozii vecini. După instaurarea, în Ungaria, a regelui din Casa de Anjou, acesta va încerca să redobândească privilegiile sale anterioare, ceea ce explică luptele între Ungaria și Valahia.

Basarab I. Nu știm când s'a urcat pe tron Basarab, dar din actele ungurești rezultă că domnea în 1324 ca „Mare Voevod și Domn a toată Țara Românească”. Domnia lui se încheie în anul 1352. Basarab a fost înmormântat la Câmpulung-Muscel, care a fost și prima capitală a țării. Era înrudit cu țarul Alexandru al Bulgarilor.

În timpul domniei lui Basarab are loc conflictul cu Carol Robert (1330), conflict ce va duce la un război. Pricina certurilor pare a fi fost stăpânirea Banatului de Severin, ajuns în mâna Muntenilor. Evenimentele ne sunt povestite și chiar ilustrate de *Cronica pictată dela Viena*. Regele maghiar atacă și cucerește această cetate, apoi, neluând în seamă ofertele de pace făcute de Basarab, se îndreaptă spre inima

Țării Românești. Dar molimele și foametea ce bântuiau în armata ungară îl silesc pe rege să se înapoieze în grabă. În munți, într-o vale îngustă, oastea regelui e încercuită de Basarab și lovită timp de patru zile. Infrângerea a fost dezastruoasă și însuși regele ungar a fost în pericol de a-și pierde viața. Cele trei ilustrații, care însoțesc povestirea cronicii vieneze, ne arată armata munteană aruncând cu bolovani și săgeți de pe crestele munților, în cea adversară. După îmbrăcăminte și înfățișare, se vede că oastea lui Basarab e formată din boieri și din țărani. Ultimii formează elementul numeros al oștirii lui.

Nicolae Alexandru, a fost urmașul celui precedent și asociat **fiul lui Basarab** la domnie încă înainte de 1342. A trăit **(1352-1364)** în bune relații cu Ungurii, Buğarii și Sârbii. Conflicte a avut numai cu Tătarii. Cu aprobarea patriarhului dela Constantinopol, el înființează, la 1359, prima mitropolie a Țării Românești, unde va fi uns ca mitropolit grecul Jachint din Vicina (oraș din regiunea deltei Dunării, azi dispărut). Familia domnului a fost destul de numeroasă, fiind căsătorit a doua oară cu o nobilă maghiară, doamna Clara, care căută să răspândească catolicismul în Muntenia. (Acest conflict între catolicism și ortodoxism a fost dramatizat de Alexandru Davila, în piesa istorică în versuri *Vlaicu Vodă*). Fiii săi, **Vladislav (Vlaicu)** și **Rașu** îi urmează în scaun, iar pe cele trei fiice ale sale le căsătorește cu țari bulgari și sârbi și cu palatinul Ungariei.

Ni s'a păstrat piatra de mormânt a voevodului, pe care se citește că acesta a fost înmormântat în 16 Noembrie 1364 la Câmpulung-Muscel.

Vladislav I. sau Vlaicu (1364-1374?)

La începutul domniei, are conflicte cu Ludovic cel Mare (1342-1382), pe care n'a voit să-l recunoască de suzeran. Conflictul se accentuează în 1368, când Ungurii ocupă Vidinul, care era stăpânit de cumnatul său, țarul Strașimir. În timpul unei răscoale din Vidin, Vlaicu ocupă această cetate și în-

cearcă să-l reînsăuneze pe Strașimir. Supărat de aceasta, Ludovic trimite două armate împotriva domnului muntean: una îl atacă pe la Severin, iar a doua prin pasul Buzăului, condusă fiind aceasta din urmă de voevodul Ardealului. A doua armată e bătută de pârcălabul cetății Dâmbovița, anume Dragomir, după care se ajunge la împăcare. Vlaicu păstrează mai departe Banatul de Severin și feudele de peste munți, iar Strașimir recapătă Vidinul. Vlaicu este întemeietorul unei mitropolii sau episcopii la Severin și a celei dintr-o mănăstiri muntene *Vodița* (în Mehedinți). Activitatea monahală este stimulată de călugărul *Nicodim*, venit din Serbia,

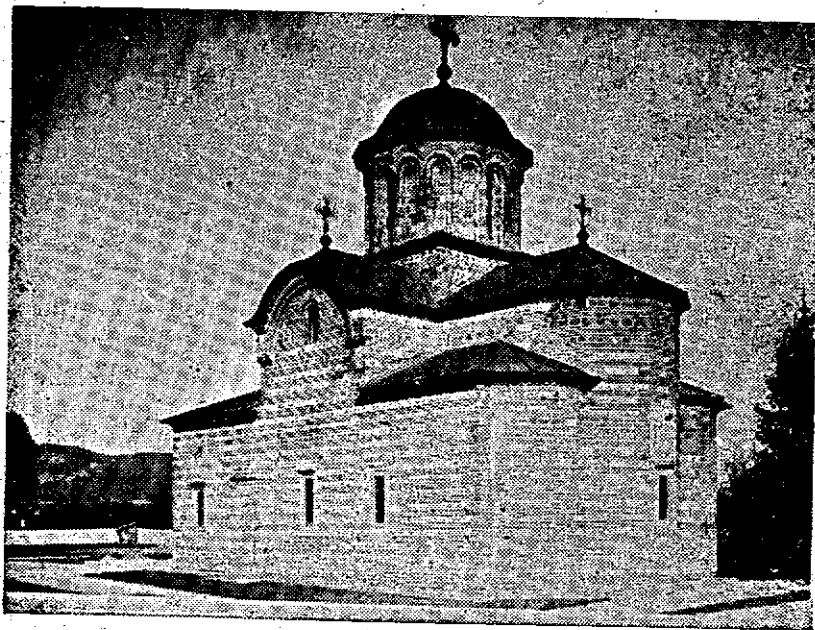

Fig. 37 — Biserica Domnească dela Curtea de Argeș (sec. XIV)

care, în afară de Vodița, va mai ridica *Tismana* (în Gorj), iar discipolii săi *Prislopul* în Ardeal și după unii *Neamțul* (în Moldova). Vlaicu este primul domn care s'a ciocnit cu Turcii, a bătut moneta și ne-a lăsat cel mai vechiu document de cancelarie, un privilegiu comercial dat Brașovenilor.

Nu știm când a coborât de pe tron, dar e înmormântat la Curtea de Argeș unde și-a avut și capitala.

Radu I a fost fratele și urmașul lui Vladislav. Domn 1374 (?) - 1384 (?) nia lui ne este puțin cunoscută. Se știe că a avut conflicte cu regele Ungariei pentru independență, dar a fost înfrânt și a pierdut feudele de peste Carpați. El a fost un mare constructor de biserici și, în calitate de ctitor, era pus în fruntea pomelnicele, ceea ce a făcut pe cronicari și pe popor să-l socotească întemeietor al țării și să-l asimileze cu legendarul Negru Vodă. În vremea domniei lui se începe construcția mănăstirilor Tismana, Cozia, Cotmeana și Biserica Domnească dela Curtea de Argeș, unde i s'a descoperit și mormântul.

După el, urmează fiul lui mai mare *Dan I* (1384 (?) - 1386 (?), care domnește foarte puțin, după care vine fratele său *Mircea*.

Rolul bisericii în întemeierea Munteniei

În lupta pentru întemeierea Munteniei, Biserica ortodoxă a avut un rol de seamă. Această luptă a luat și un caracter religios. În timp ce regii feudali unguri căutau să-și mențină și să-și întindă stăpânirea pe teritoriul României de azi, ajutați fiind de Biserica Catolică și încercau să catolicizeze populația de pe teritoriul României de azi, primii voievozi ai Țării Românești, în lupta lor pentru a crea un stat de sine stătător, s'au sprijinit pe Biserica Ortodoxă și lucrau în direcția întăririi ortodoxismului.

Fig. 38 — Pictură din Biserica Domnească

Încercările regilor unguri de a crea episcopate catolice pe teritoriul Țării Românești au primit un răspuns prin crearea primei Mitropolii a Țării Românești (1359) și începerea zidirii de mănăstiri, sub Vlaicu și mai ales sub Radu I. Rolul Bisericii Ortodoxe a fost mare în ajutorul pe care l-a dat voievozilor pentru întărirea statului, ce abia se înche-gase. Biserica, devenită și ea proprietară de mari pământuri, pe care le lucra corespunzător orânduirii feudale, avea interese comune și mergea mână în mână cu voevodul. Sprijinul dat de Biserica Ortodoxă, pentru întărirea stăpânirii voievozilor, însemna micșorarea pericolului de cucerire de către regele feudal ungar. Și totodată, sprijinul voevodului pentru întărirea Bisericii Ortodoxe însemna micșorarea pericolului de catolicizare. *Deaceia, lupta Bisericii Ortodoxe împotriva catolicismului a avut un caracter de luptă pentru independență.*

Dar, afară de acest caracter, zidirea mănăstirilor a avut o mare însemnătate pentru formarea și dezvoltarea culturii noastre. Mănăstirile au fost singurele centre de cultură în acea vreme. În mănăstiri se transcriau, se traduceau și, mai târziu, se întocmeau cărți religioase, în primul rând, Evangheliile și viețile sfinților. Pe lângă mănăstiri se înființau biblioteci și școli care pregăteau copiiști și tot la mănăstiri erau școli unde se aduceau copiii din pătura conducătoare pentru învățatură.

Bisericile și mai ales mănăstirile erau centre de răspândire a culturii în Țara Românească. Religia ortodoxă a contribuit astfel și în Țara Românească la crearea și întărirea statului feudal al Țării Românești.

ÎNTEMEIEREA, MOLDOVEI

Dacă, în ceea ce privește înjghebarea voevodatului muntean, știrile rămase sunt prea sărace, pentru a stabili precis acest fapt istoric; în schimb, pentru Moldova avem documente mai multe, cu ajutorul cărora se pot urmări fazele întemeierii ei. Moldova a cunoscut și ea vremea cnezatelor

și a voevodatelor organizate după modelul slav. Astfel, în părțile de mazănoapte ale Moldovei, locuiau *Bolohovenii*, care dădură ajutor regilor arpadieni și principilor Statului din Kiev împotriva marelui voevodat al Galiției. Părțile sudice ale țării erau ocupate de Brodnici (probabil oameni dela vaduri), populație formată din amestecul triburilor băstinașe cu triburi slave. Un voevod al lor *Ploscănea* este aliat cu Statul din Kiev în lupta dela *Kalka* (1223), împotriva Tătarilor. Alte voevodate sau cnezate au mai existat în văile Câmpulungului, în Vrancea, etc.

Micile state din Moldova s'au dezvoltat și datorită drumurilor de comerț ce treceau pe aci, din Transilvania și Polonia. Mărfurile se duceau sau veneau pe drumurile naturale ale râurilor moldovenești. Marile piețe de schimb se găseau în celățile porturi dela Dunăre și Mare, ridicate de negustorii genovezi și venețieni. Viața politică și economică a cnezatelor și voevodatelor moldovene a fost mult tulburată de invazia tătărească din 1241. Tot din pricina stăpânirii Tătarilor, întemeierea Moldovei va întârzia mai mult decât a Munteniei.

Dragoș Dela marea invazie tătărească, pământul Moldovei și urmașii rămăsese sub stăpânirea Tătarilor. În nenumărate săi. rânduri și pe neașteptate, ei pătrundeau prin trecătorile Carpaților, prădau târgurile și pe locuitorii din Transilvania. Pentru a crea o zonă de siguranță la granița de răsărit a Transilvaniei, regele Ungariei, Ludovic cel Mare folosind lupta poporului rus împotriva Tătarilor, a pornit la rândul său, în 1345 un război spre a alunga pe Tătari dela granița statului său. Slăbirea Tătarilor a îngăduit populației locale să-și reia în condițiuni mai favorabile, dezvoltarea organizării social-economice. Stătuțele încep să se desvolte. Folosind această slăbire a Tătarilor și lipsa unei unități puternice a voevodatelor locale, regele ungar trimite oștirile sale în Moldova. La început, regele Ungurilor făgăduiește populației locale că nu se va amesteca în felul ei de organizare și de trai, el asumându-și

numai sarcina apărării militare a teritoriului împotriva Tătarilor. Un timp, lucrurile s'au petrecut astfel și tendința de unire a voevodatelor într'un singur Principat se întărește. Dar, încetul cu încetul și nu fără a întâmpina rezistența populației băștinase, regele ungar supune aceste voevodate și Dragoș este primul până astăzi cunoscut ca voevod al acestui întreg teritoriu, însă sub vasalitatea ungară. După Dragoș urmează fiul său *Sas* și apoi nepotul său *Balc* sau *Ba-liță*. Toți aceștia erau supuși regelui Ludovic. Ușurarea jugului tătar și antrenarea Moldovei în viața economică mai ridicată a Ungariei, a adus înflorirea târgurilor moldovene. Astfel au înflorit *Baia* unde era și capitala, *Suceava*, *Siretul*, *Sascul* și altele. Din Transilvania au venit coloniști care au contribuit la ridicarea vieții orășenești. Cnezatele și voevodatele mici, în acest proces de încheiere, au fost depozitate de drepturile lor politice și trecute acum în mâna voevodului dela *Baia*, care începe să se emancipeze de regele ungar. Slăbirea puterii regale ungare asupra teritoriului Moldovei, și dependența populației numai față de voevodul din *Baia* au ușurat oarecum populația în obligațiunile sale. Acest fapt a fost cunoscut și populației din Transilvania, ceea ce determină o emigrare din Ardeal spre Moldova. *Dealtfel, una din formele de protest ale țărănimii în stadiul înapoiat de atunci era fuga.* În cadrul acestei emigrații a venit în fruntea unui grup de țărani din Maramureș, Bogdan din Cuhnea, care era în luptă cu puterea centrală ungară, de sub conducerea regelui Ludovic cel Mare.

Bogdan I După mai multe ciocniri cu oastea regelui ungar, (1359-1365) Bogdan trece în Moldova (1359). Acolo bate și alungă pe *Balc*, proclamându-se voevod independent față de Unguri. Voievodatul lui, cu capitala tot la *Baia*, se întinde, în urma cuceririi tuturor voevodatelor și cnezatelor din Moldova. Cei care l-au sprijinit în aceste lupte fură răsplătiți cu moșii și titluri boierești. *Balc* bătut de Bogdan face apel la regele ungar și acesta îi dă posesiuni de pe teri-

toriu din Maramureș, pentru a-l folosi în lupta împotriva lui Bogdan, acesta din urmă rămânând în fruntea Moldovei.

Astfel se puseră definitiv bazele voevodatului Moldovei. Dintre căpeteniile locale se formează o clasă boierească în jurul domnului. Mulți țărani, care la început aveau o situație socială mai bună, fură transformați încetul cu încetul în șerbi. Relațiile feudale încep să se întărească, deși mai existau rămășițe ale orânduirilor trecute (robi, obștii). A domnit până la anul 1365. El se sprijină pe Biserica ortodoxă în lupta lui. A zidit o biserică în târgul Rădăuți, unde după el, au fost înmormântați și alți voievozi din dinastia lui.

Lațcu Fiul și urmașul lui Bogdan a fost un domn slab. (1365-1373) Amenințat de atacurile Ungurilor, recunoaște ca suzeran pe regele Poloniei și înlesnește propaganda catolică în Moldova, condusă de călugării franciscani și dominicani. Dintr'o scrisoare a papei, rezultă că el însuși a îmbrățișat catolicismul. A mutat capitala țării la *Siret*, unde a întemeiat o episcopie catolică. E înmormântat la Rădăuți, alături de tatăl său.

Primii Mușatini: Petru, Rector și Ștefan. Din lipsă de documente nu cunoaștem precis de cine a fost ocupat tronul la moartea lui **Lațcu**.

Cert este că, în 1375 domnea *Petru*, fiul *Mușatei* (Margareta), soră sau fiică a lui **Lațcu**.

Petru Mușat Depune la Liov, în anul 1387, jurământ de vasalitate regelui *Vladislav Jagello*, dar în năzuința sa de a se emancipa de vasalitatea polonă, el se sprijină și încurajează dezvoltarea Bisericii ortodoxe. Pentru a contrabalansa propaganda catolică în Moldova, **Petru** a favorizat intrarea în țară a călugărilor ucenici ai lui *Nicodim*. Cu ajutorul lor clădește mănăstirea *Neamțului* și creează în Moldova viața monahală ortodoxă, al cărui focar slavon a fost în această ținuterie a sa. Relațiile sale cu voevodul din Țara Românească (*Mircea*) au fost bune și au înlesnit

încheierea de tratate comerciale între Munteni și Poloni. Capitala țării a fost mutată de el, dela Siret la Suceava. Dela Petru Mușat avem cel mai vechi document de cancelarie domnească din Moldova și primii bani de argint ce s'au bătut cu stema țării (capul de bour) și numele voevodului. Existența monetelor dovedește un început de dezvoltare a relațiilor comerciale întemeiate pe bani.

Roman I frate și urmaș al lui Petru, domnește scurtă vreme (1391-1394). Recunosc și el suzeranitatea polonă. Orașul *Roman* care îi poartă numele este înființat de el. Pentru organizarea Bisericii moldovenești, el a socotit că nu era suficientă numai episcopia dela Rădăuți, condusă de *Meletie* și de aceea a înființat o mitropolie a țării. Ca mitropolit a fost sfințită o rudă a sa, *Iosif*. Sfințirea lui Iosif s'a făcut de către mitropolitul de Haliciu (Polonia) și fără asentimentul patriarhului dela Constantinopol, ce dorea a trimite țării un păstor grec, așa cum făcuse și în Muntenia. Patriarhul a aruncat anatema asupra țării și cearta a ținut până sub Alexandru cel Bun, când Bizanțul a recunoscut pe Iosif.

Roman și-a terminat domnia amestecându-se în luptele dintre doi principii polonezi. Făcut prizonier, stătu mai mulți ani în captivitate, unde se pare că a și murit. E înmormântat la Rădăuți.

Ștefan I era frate sau nepot al lui Roman și a ocupat tronul cu sprijin polonez. Continua vasalitate a Moldovei față de Polonia a determinat Ungaria, care avea interese în acest ținut, să întreprindă o acțiune militară împotriva lui Ștefan. Regele *Sigismund de Luxemburg* trecu munții, asedia zadarnic cetatea Neamțului și, în retragere, fu bătut de Ștefan la satul *Hintău* (azi Ghindăoani în jud. Neamț).

Urmașul lui Ștefan a fost *Juga zis Olgul*, care a domnit puțin timp și a fost răsturnat de Alexandru cel Bun, cu ajutor dat de Mircea cel Bătrân.

Țara Românească la sfârșitul secolului XIV

MIRCEA CEL BATRAN (1386-1418).

Situația vecini- Mircea ocupă domnia într'un moment în care **lor Țării Româ-** Europa răsăriteană era amenințată de creșterea puterii otomane. Turcii cuceriseră țara **nești la sfârșitul** **veacului al** tele bulgărești dela Târnova și Vidin, se așezaseră pe linia Dunării și paralizaseră legăturile comerciale cu lumea balcanică. Cu toată vitejia enezului Lazăr, Serbia cade și ea sub vasalitatea otomană. În sudul Dunării, prin apariția Turcilor, va fi lovită puterea Bisericii ortodoxe și a boierilor mari proprietari agricoli. Mulți clerici bulgari sau sârbi se refugiază în Muntenia. Ungaria, vechea protectoare a Țării Românești, era condusă de Sigismund de Luxemburg, ambițios dar nehotărât și în continuă luptă internă cu nobilimea ungară. Pericolul comun, pe care îl reprezenta Semiluna atât pentru regele ungar, cât și pentru Mircea, îi va determina la legături strânse și permanente. Polonia se consolidase sub regele Vladislav Jagello și prin poziția ei geografică era ferită direct de primejdia turcească. Aceasta îl va determina pe Mircea ca la începutul domniei sale, când Sigismund de Luxemburg nu-și consolidase încă tronul, să se orienteze spre Polonia. Moldova trecea printr'o criză internă din pricina deselor schimbări de domni. Ea era obiectul de discordie între Ungaria și Polonia. Mircea va căuta prietenia domnilor moldoveni puternici, ca Petru Mușat și Alexandru cel Bun, prin care comunica cu Polonia.

Viața economi- Baza existenței populației muntene o constituia lucrarea pământului legată de creșterea vitelor. Din documentele lui Mircea se constată că în acea vreme luase o mare dezvoltare cultura grâului, meiului și a pomilor fructiferi. Distribu-

buirea proprietății pământului juca un rol în producție. Existau mari proprietăți boierești, numite *baștine* sau *ocene*, ce cuprindeau munți întregi, zeci de sate și câmpul cel mai fertil. După domn, boierul ocupă locul cel mai înalt în orânduirea socială a țării. El lucrează pământul cu brațele supușilor săi, poate ajunge dregător, are obligații militare în calitate de proprietar și se consideră supus numai domnului. Contingentul boierilor creștea printr-o supunere tot mai mare a țăranilor și o înobilare a boierilor în urma acordării de moșii de către domn.

Fig. 39 — Mircea cel Bătrân, domn al Țării Românești. (pictură dela Cozia)

Pătura țărănească forma temelia țării. Dar, și în sânul țăranimii, deosebit două categorii mai însemnate: *țărani liberi* (moșneni sau cnezi) și *neliberi* (serbi sau rumâni). Țăranul liber are pământul său pe care și-l lucrează singur. Ca proprietari și ei sunt obligați serviciului militar

și impozitelor ce îi vor secătui în veacurile următoare. Existau și proprietăți în devălmășie ale țăranilor liberi, numite *obști*. Ele erau formate din islazuri, terenuri de pășunat, pe care le întâlnim, mai ales în regiunile de munte și deal.

Țăranii neliberi sau serbi trăiesc pe moșia unui mare proprietar (domn, boier sau mănăstire) cu obligații de a munci pentru stăpân. În acea vreme, nu era încă consfințită prin lege, legarea de pământ. Se deduce însă din documente că exista o înțelegere tacită a boierilor de a nu primi pe țăranii plecați sau fugiți dela o moșie. Acești țărani împart roada muncii cu stăpânul pământului.

Alături de acești țărani, categoria cea mai oproșită a populației o formau *robii*, care erau folosiți de boieri, mănăstiri sau domn, la diferite munci, printre care și scoaterea sării din ocne.

Drepturile cele mai mari asupra oricărui fel de proprietate le are domnul. El poate confisca pământul boierilor necredincioși lui, poate moșteni pe cel fără urmași și poate acorda scutiri de dări sau prestații.

Comerțul și orașele Din documentele rămase, se stabilește că Mircea e primul mare domn gospodar al Munteniei.

El a înviorat mult comerțul. A bătut monete mărunte de argint și aramă. Cu negustorii din Brașov (1413) și Liov (1409), a încheiat tratate de comerț dându-le scutiri de vamă, siguranță pe drumurile țării și piețe de desfăcerea mărfurilor, în târgurile din interior sau la schelele porturilor dunărene. Ne veneau postavuri sau catifea din Apus, din *Ypres*, *Louvain* și *Colonia*. Exportul consta din sare, miere, cereale, lână, piei, brânză, vite, pește, etc. Târgurile erau așezate mai ales pe moșiile domnești. Populația lor era formată din negustori și mici meseriași care plăteau bir domnului. Unii erau Sași sau Secui veniți din Transilvania.

Organizarea bisericească

Organizarea vieții mănăstirești în voievodatele române se întărește la sfârșitul secolului XIV. Mănăstirile se înmulțesc repede, se îmbogățesc și devin un factor important în stat. Prin moșiile ce le sunt dăruite de domn, devin stăpânitoare de țărani serbi și de mari venituri. Favorurile domnești asupra lor se revarsă prin scutiri de impozite, de vămi, daruri în bani,

etc. Deaceea, ele devin un aliat prețios al domnului, interesate în orânduirea feudală a statului.

Pe moșiile mănăstirești, a existat același sistem de exploatare a țaranului neliber, ca și pe cele boierești sau domnești. Mănăstirile erau singurele centre de cultură, unde se învăța carte slavonă și se copiau cărțile bisericești. De aci

Fig. 40 — Mănăstirea Cozia.

se recrutau *diacii* (secretarii) pentru cancelaria domnească și curțile boierilor.

Cele mai însemnate ctitorii ale lui Mircea sunt mănăstirile *Cotmeana* (jud. Argeș) și *Cozia* (pe Olt) unde a și fost înmormântat (1418). În timpul domniei lui Mircea s'au bucurat de daruri domnești și alte locașuri sfinte ca *Vodița*, *Tismana*, *Snagovul*, etc., precum și bisericii dela *Muntele Athos*.

Organizarea administrativă La moartea lui Mircea, Târgoviștea a devenit definitiv capitala țării. Mircea perfecționează organizarea administrativă a țării stabilind atribuțiile și numărul dregătorilor mari și mici (banul, logofătul, vornicul, etc.).

Fără deasemenea precizate întinderile județelor și întărite cetățile de apărare. Comerțul aduse înviorare multor târguri și porturi dunărene ca: Argeșul, Târgoviște, Câmpulung-Muscel, Brăila, Giurgiu și R. Vâlcea.

Armata. Organizarea ei se baza pe sistemul social și agrar din Muntenia. Oastea se ridica și comanda de domn dintre cei capabili a purta armele. Când se ridica *oastea cea mare*, toți proprietarii de pământ (boieri), erau obligați a răspunde cu oamenii lor. Deasemenea trebuiau să se ridice și țărani liberi. Nici târgoveții nu erau scutiți. Boierii obișnuiau să se îmbrace cu armuri de fier. Armele micilor proprietari ostași, erau arcul, securea, coasa, sabia, lancea, etc.; cele de foc erau cu totul rare. Mircea dispunea și de o serie de cetăți puternice cum erau: Banatul de Severin, T. Măgurele, Giurgiu, Brăila, Crăciuna (pe Mîlcov), Cetatea Dâmbovița (București), etc.

Țara Românească în timpul domniei lui Mircea. Mircea cel Bătrân vine la domnia Munteniei, într'un moment când țara era amenințată a avea soarta Bulgariei și Serbiei, din cauza pericolului turcesc. Dar, prin acțiunea sa militară, politică, diplomatică și gospodărească, Mircea a știut să stăvilească vremelnice puhoiul otoman la Dunăre. Mai mult, el a reușit să lărgească hotarale Principatelor, să stea pe picior de egalitate cu regii Ungariei sau Poloniei și chiar să se amestece în treburile interne ale imperiului otoman.

Limitele Munteniei ne sunt arătate de titlul ce și-l înscrie domnul pe hrisoavele sale, din anii 1402-1408, în felul următor:

Eu cel întru Hristos Dumnezeu, bine credinciosul și

bine cinstitorul și de Hristos iubitorul și singur stăpânitorul. Io Mircea Mare Voevod și Domn, cu mila lui Dumnezeu și cu harul lui Dumnezeu stăpânind și domnind toată Țara Ungrovlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătărești și Amlașului și Făgărașului herțeg și Banatului de Severin Domn și de amândoaună părțile de peste toată Dunărea și până la Marea cea mare.

Fig. 41 — Sigiliul lui Mircea cel Bătrân (1390)

lașul, (partea sud-vestică a jud. Sibiu) și Făgărașul, pentru care purtau titlul de *herțeg*. Banatul de Severin le fusese cedat de Unguri în aceleași condițiuni. Părțile tătărești, adică sud-estul țării Moldovei, intrau în granițele Munteniei din timpul lui Basarab I. Mircea a stăpânit țara despotului *Dobrotici* adică actuala Dobroge, pe care Muntenii au cucerit-o pentru a avea deschidere la mare și pentru a feri țara de încercuirea otomană și pe la răsărit

Legăturile cu țările vecine. Relațiile pe care le avea domnul cu statele creștine vecine, erau determinate mai ales de pericolul turcesc. Cu Petru Mușat și Alexandru cel Bun s'a înțeles bine și domnii moldoveni i-au înlesnit încheierea unor pacte politice și economice cu Polonia.

Nefiind sigur de sprijinul Ungariei, țara ce voia să păstreze drepturile pe care le avea asupra Munteniei care-i era vasală, se apropie de Polonia, la începutul domniei sale. Mai târziu, când era încheștat în luptă cu Otomanii, a văzut că sprijin armat nu poate avea la momentul oportun decât dela vecinul cel mai apropiat și de aceea s'a apropiat din nou de Unguri. Prestigiul de care se bucură domnul și țara în această vreme se vede din faptul că, atât tratatul încheiat cu Vladislav Jagello al Poloniei (1390), cât și cel făcut cu Sigismund de Luxemburg al Ungariei, îl pun pe picior de egalitate cu cei doi regi cumnați. Regele ungar l-a și ajutat pe Mircea în luptele cu Turcii și a avut cele mai cordiale legături cu domnul muntean.

Luptele cu Turcii. Cuceririle turcești în Peninsula Balcanică au fost fulgerătoare. Dela 1356, când pun piciorul aci și până la 1393, ei supun rând pe rând provinciile imperiului bizantin redus la o fâșie de teren în jurul capitalei, apoi cele două țarate bulgărești, ale lui Stracimir (la Vidin) și Sușman (la Târnovo). Capitala imperiului otoman este adusă din Asia Mică, la Adrianopole. Cu toată vitejia encazului Lazăr, în lupta dela *Cossovopolije* (Cossova — Câmpul Mierlei), la 1389, sultanul Baiazid Ilderim (Fulgerul) supune și Serbia. Se pare că în această bătălie, Lazăr a fost ajutat numai de Vlahii din Balcani.

Succesele turcești se datorează bunei lor organizări militare și administrative. Ei aveau o armată permanentă, credincioasă și vitează, formată din *ieniceri*, o infanterie recrutată dintre copii creștini crescuți în legea otomană și din *spahii*, cavalerie compusă din proprietarii de pământ turci. Țările cucerite erau transformate în pašalâcuri și supuse unei exploatare, care le secătuia. Populația trebuia să plătească biruri, dijmă și să muncească pentru acești stăpânitori, a căror preocupare era, în acel timp, numai cuceririle prin războiu.

Prima ciocnire a lui Mircea cu Turcii a avut loc în anul 1394, la *Rovine*, (localitate neidentificată până azi). Cu Baia-

zid, mai veneau și sârbii vasali, între care *Marcu Cralievici* (căzut la Rovine) mult cântat în poezia populară sârbă. Izvoarele sârbești, românești, bizantine și bulgărești arată că voevodul muntean a obținut aici o victorie. Dar, față de armata puțină pe care o opunea puhoiului turcesc, el a trebuit să se retragă spre munți. La aceasta, se adaogă și trădarea boierului *Vlad*, numit *Uzурpatorul*, care se închină Turcilor și fu recunoscut domn de ei. După ce și mai încercă norocul armelor lângă Curtea de Argeș, Mircea se retrage la Brașov. Aci se întâlnește cu regele Sigismund și, deși pribeag și fără scaun, el încheie cu Ungurii un tratat defensiv și ofensiv, dela egal la egal (1395). Pe baza acestei alianțe, ei pătrund în Muntenia, alungă pe *Vlad Uzурpatorul* și gonesc pe Turci. Hotarul era restabilit la Dunăre, iar cetatea Turnu (Măgurele) eliberată de Mircea.

Amenințat de Turci, Sigismund organizează în anul 1396 o cruciadă împotriva lor. La apelul regelui răspunseră cavalerii englezi, francezi și germani, la care se alăturară contingente ungurești, bizantine și bulgărești. Mircea veni și el cu oastea sa. Creștinii numărau 100.000 oameni, dar această oaste formată din diferite popoare, fiecare cu felul său de a lupta, era lipsită de omogenitate. Fură cucerite ușor cetățile Vidinul și Rahova. Întâlnirea cu Turcii avu loc la *Nicopole*, în Bulgaria, unde *Baiazid* veni cu o numeroasă oaste.

Cunoscând tactica de luptă a Turcilor, Mircea ceru învoirea de a deschide lupta, dar ducele de Burgundia se opuse de a se face această onoare voevodului muntean. Sigismund cedă cavalerilor îmbrăcați în zale, care atacară întâi, dar, pierzând contactul cu grosul armatei, fură înconjurați de ieniceri, măcelăriți sau capturați. Cu toată intervenția personală a lui Sigismund, dezordinea ce cuprinsese armata, nu putu fi oprită și Turcii obținură victoria. Mircea nici n'a mai intervenit în luptă. S'a retras în țara sa.

După dezastrul dela *Nicopole*, Mircea avea să rămână singur în fața amenințărilor turcești. Turcii fac expediții de jaf peste Dunăre, dar sunt regulat respinși de Munteni. Pentru a pune un obstacol la Dunăre, el ridică cetăți și întări Turnul.

Amestecul lui Mircea în treburile Imperiului Otoman. În lupta dela *Angora* (azi *Ankara*, capitala Turciei) (1402), *Baiazid* fu bătut și făcut prizonier de către hanul mongol, *Timur cel Schiop* (*Timur Lenk* sau *Tamerlan*). Teribilul sultan fu închis într-o cușcă și plimbat cu oastea hanului. El muri după opt luni de captivitate. Pentru tron, se deschise o luptă îndârjită între trei din fiii lui *Baiazid*: *Soliman*, *Musa* și *Mohamed*. Profitând de aceste lupte interne, Mircea dădu ajutor armat lui *Musa*, care ucise pe *Soliman* și se declară sultan. În schimbul acestui ajutor, Muntenii obțineau mai multe avantagii teritoriale. Dar, la rândul său, *Musa* fu înlăturat de *Mohamed*, dusman al lui *Mircea*. Încercări ale voevodului român de a ajuta pe *Mustafa*, un alt pretendent, făcură mai mult rău Principatelor, deoarece *Mohamed* ocupă întreaga Dobroge, apoi cetățile Turnu și *Giurgiu*, pe care le transformă în raiale. După o luptă de două decenii, Turcii reușiseră să încercuiască pe Mircea, neajutat sau slab ajutat de celelalte țări. El trebui să-și plece capul și să trimită haraciu la *Adrianopole*. Închinarea nu se făcea oficial și înscris, ci prin înțelegere verbală. Mircea moare în anul 1418.

TARA ROMANEASCA, DELA MOARTEA LUI MIRCEA CEL BATRAN PANA LA VLAD TEPEȘ.

O regulă precisă pentru succesiunea la tron, în cele două principate, nu a existat. Conform obiceiului răsăritului, boierii aveau dreptul a ridica în scaun pe unul dintre pretendenți, rudă legitimă sau nelegitimă cu un fost domn. Dar boierii nu s'au înțeles totdeauna. S'au constituit în partide, fiecare dorind a înscăuna pe omul său, pentru a-și putea asigura avantagii speciale. În acest scop, boierii apelează deseori la intervenție străină, iar țara a fost sfâșiată prin lupte interne. Polonezii, Ungurii și apoi Turcii au intervenit direct în schimburile de domnie.

Această perioadă începe în Muntenia, imediat după moartea lui Mircea. Numeroșii pretendenți se grupează în

două partide: *Dăneștii*, urmași ai lui Dan I și *Drăculeștii*, fiii legitimi sau nelegitimi ai lui Mircea. Dar câteodată se ceartă pentru tron și membrii aceluiași partide.

Mihail I fiul legitim și urmașul lui Mircea în domnie, e ucis de vărul său *Dan II*, peste care vor veni cu ajutor dela Unguri sau din Moldova, *Radu Praznaglava* (Chelul) și apoi *Alexandru Aldea*. Turcii intervin și ei, *cer mărirea haraciului*: fii de domni sau boieri ca ostateci, etc.

Un loc însemnat îl ocupă în această perioadă de destrămare a Țării Românești, *Vlad Dracul* (1436-1445), numit astfel după decorația *dragonului*, ce-i acordase împăratul Sigismund în al cărui serviciu fusese în tinerețe. Era fiul nelegitim al lui Mircea, căruia îi semăna în vitejie și chibzuință politică. Vlad Dracul a luat parte, alături de Ioan Corvin, în lupta dela Varna dată împotriva Turcilor (1444), unde creștinii au suferit un dezastru ca și la Nicopol. Văzând că, cu toată vitejia lui Ioan Corvin, creștinii nu sunt în stare să-l birue pe Turci, el se închină Otomanilor și le dădu ca ostateci pe cei doi fii ai săi: *Vlad Tepeș* și *Radu cel Frumos*. Aceasta îi atrase mânia lui Ioan Corvin, care-l prinse și-i tăie capul.

Tara Românească și Moldova la jumătatea secolului al XV-lea

ALEXANDRU CEL BUN (1400-1432).

Situația țărilor vecine Moldovei la sfârșitul veacului XIV. Când se urcă pe tronul Moldovei, Alexandru cel Bun se găsea în vecinătatea a trei mari puteri: Polonia, Ungaria și Turcia. În Polonia, tronul fusese consolidat prin venirea puternicului Vladislav Jagello, care se obișnuise a avea vasali pe domnii moldoveni, încă din timpul domniei lui Petru Mușat. Jagello sprijini pe Alexandru să ocupe tronul și acesta din urmă acceptă suzeranitatea poloneză.

Relațiile Moldovei cu Ungaria erau în acel timp slabe. La Dunăre, Turcii devin vecini, dar prin situația ei geografică, Moldova nu se afla în acelaș pericol ca Țara Românească. Tătarii dela răsărit treceau printr'o criză internă. Cât a trăit Mircea, Moldova a stat în bune legături cu Țara Românească, dar după moartea acestuia, prin amestecul lui Alexandru cel Bun în treburile muntene, se ajunge indirect la un conflict cu Turcii.

Starea economică și socială din Moldova prezintă asemănare cu situația din Țara Românească, în ceea ce privește formarea unui număr tot mai mare de boieri stăpâni de mari proprietăți și de țărani supuși. Și în Moldova, din aceleași cauze ca și în Țara Românească continuă să coexiste obștii și resturi de robi.

Cât privește *comerțul* intern și extern, el fu înviorat, datorită marilor drumuri ce urmau cursul râurilor și duceau spre porturile din sudul țării. Cea mai mare piedică pentru negoț era în vremea aceea vama, care în afară de hotare se mai plătea în interior, la răscruci importante de drumuri, poduri mari, târguri, etc. Ni s'au păstrat mai multe hrisoave

ale lui Alexandru date negustorilor din Braşov, Bistriţa şi Liov, pe care îi scuteşte de o serie de vămi şi le fixează taxele ce au de plătit în trecere, cu marfă. Fu deasemenea întărită paza drumurilor. Rezultatul acestor măsuri a dus la prosperitatea rapidă a unor *târguri*, ca Suceava, Romanul, Iaşul, Bârladul, etc., în care apar negustori şi se stabilesc, cu permisiunea domnească, târgoveţi străini, Saşi, Armeni,

Unguri şi Polonezi. Vistieria ţării se umple cu bani, mai ales că Moldova nu era încă tributară Turcilor. Pacea şi înflorirea de care s'a bucurat Moldova în timpul lui Alexandru, i-au adus mai târziu numirea de „cel Bun”.

În Moldova, organizarea târgurilor era asemănătoare cu celor existente în Transilvania şi Muntenia. Şi aici, târgurile locuite mai ales de oameni liberi supuşi domnitorului şi nu boierilor, erau conduse de un consiliu comunal format din 12 *pârgari* în frunte cu *primarul* numit *şoltuz*.

Fig. 42 — Alexandru cel Bun, domn al Moldovei (1400-1432)

Dregătorii. Domnitorul era ajutat în cârmuirea ţării de slujbaşi numiţi dregători, care se recrutau din clasa boierilor.

În jurul domnitorului se găseau marii dregători, ale căror titluri şi funcţiuni au fost împrumutate dela curtea împăratului bizantin sau dela acelea ale ţarilor din Sudul Dunării.

Moldova a împrumutat organizaţia de conducere a ţării şi administraţia din Ţara Românească. În timpul domniei îndelungate a lui Alexandru cel Bun, conducerea şi administrarea ţării au fost temeinic organizate.

Dregătorii erau împărţiţi în două categorii. Prima era formată din *marii dregători* care erau acei boieri ce intrau în consiliul domnitorului şi alcătuiau împreună cu reprezentanţii de seamă ai Bisericii *divanul domnesc*. A doua categorie era formată din *micii dregători*, care erau funcţionarii subalterni ai marilor dregători.

Marii dregători stăteau — ca şi miniştrii de azi — în *capitală*, în preajma domnitorului. *Micii dregători* erau împrăştiaţi prin *ţinuturile, târgurile şi satele ţării*.

Banul (în Ţara Românească) avea ca reşedinţă la început Severinul. Numele şi titlul lui vin dela Unguri. Mai târziu reşedinţa banului a fost la Craiova. Banul avea în administraţia lui Oltenia. El era ajutat de funcţionari mai mici numiţi *bănişori*. Această dregătorie nu a existat în Moldova.

Logofătul era şeful cancelariei domneşti. El păstra sigilul cel mare cu care se întăreau actele care emanau din cancelaria domnească. El avea sub ascultarea sa pe logofătul al doilea şi al treilea (atunci când încep să existe), precum şi pe scriitorii cancelariei domneşti numiţi *dieci, gramatici* şi *pisari*, care scriau cărţile domneşti eliberate de cancelaria domnească. Logofătul ar corespunde ministrului de interne de azi.

Vornicul era stăpânul Curţii şi avea alte atribuţiuni judecătoreşti. Vornicul ar corespunde azi ministrului de justiţie.

Postelnicul era dregătorul cel mai apropiat de persoana domnitorului. El deţinea secretele de stat, deoarece sta lângă *patul* domnitorului în dormitorul acestuia. El trebuia să ştie

limbi străine, deoarece îndeplinea și funcția de tâlmăciu al domnitorului. Postelnicul avea în grijă legăturile cu țările străine. Avea ca subaltern pe *Ușier*, care lăsa să se intre la domnitor.

Postelnicul ar corespunde ministrului de afaceri externe de azi.

Vistiernicul avea în grija lui veniturile țării care se confundau cu veniturile domnitorului. El avea ca subalterni pe *birari* (strângătorii de biruri) și pe *dijmari* (strângătorii de dijme). El trebuia să dea banii necesari cheltuielilor făcute pentru *întreținerea Curții și cheltuielilor necesare armatei*.

Mai târziu, vistiernicul trebuia să strângă banii necesari *plății tributului* către Turci.

Vistiernicul ar corespunde ministrului de finanțe de azi.

În secolul XVIII, când s'a făcut separarea veniturilor țării de ale domnitorului, veniturile domnului au fost lăsate în seama *Cămărașului*.

Funcționarii subalterni și vistiernicul și cămărașului sunt *cămărașii de ocnă* (strâng veniturile produse de monopolul ocnelor), *vameșii dela hotare* (vama de hotar), *cămănarii* (iau dijma pe ceară; numele vine dela camen, piatră de ceară). Mai târziu cămănarii au strâns veniturile pe cârciumi.

Spătarul este păstrătorul sabiei domnitorului.

În Țara Românească el este și comandantul călărașilor (armate de călăreți).

La petreceri și la alaiuri, spătarul duce spada domnitorului.

La curtea domnească mai erau trei boieri care ședea în preajma domnitorului și-l serveau la masă, sau îl însoțeau la alaiuri.

Paharnicul era mai mare peste pivnițele domnești și gusta din paharul de vin din care se oferea domnitorului (ca să nu conțină otravă).

Stolnicul avea în seama lui cămările Curții. La masă sta în picioare și gusta din toate felurile de bucate care se serveau domnitorului. Stolnicul avea ca ajutoare pe *Medelnicer*, care pune masa, pe *Sulger*, care dădea carnea necesară bucătăriei domnitorului, pe *Chucer*, care îngrijea de

cămara domnitorului, pe *Jitnicer*, care îngrijea de cerealele necesare Curții și în sfârșit pe *Pitar*, care avea în grijă cuptoarele de pâine.

Comisul era dregătorul care îngrijea de caii domnitorului. El era ajutat de unul sau doi comiși de rang inferior, precum și de *comișei*.

(Târziu a apărut în Țara Românească un alt dregător *aga* cu oarecare atribuțiuni militare și mai târziu, numai de paznic al domnitorului. Matei Basarab, înainte de a fi domn, a fost *agă*).

Portarul era păzitorul porții domnești. În Moldova el purta titlu de Portar de Suceava. Mai târziu s'a numit *hatman*.

Aprodul executa sentințele domnești; el era ajutat de subalterni care se aflau pe la sate și îndemnau să se execute anume lucrări pentru domnitor.

Șătrarul ajuta pe domnitor în expedițiile militare.

Armașul executa sentințele domnești care conțineau pedepse corporale; tot el aducea la îndeplinire pedeapsa capitală. Avea ca subalterni pe armașii mai mici și pe *armășei*.

Armata. Organizarea și instrucția armatei lui Alexandru cel Bun este mai puțin cunoscută ca aceea a lui Mircea, dat fiind caracterul pașnic al domniei lui. Dar organizarea acesteia se făcuse la fel ca în Țara Românească, aceleași obligații militare ale proprietarilor de pământ și ale micilor proprietari liberi care foloseau același armament.

Rasa bună a cailor moldoveni a permis desvoltarea într-o măsură mai largă a cavaleriei, pe care o și vedem luptând la Marienburg, împotriva Teutonilor. Către finele domniei, când relațiile sale cu Polonia se strică, Alexandru s'a îngrijit de o întărire a armatei pe un plan mai vast.

Biserica. Biserica moldovenească se consolidează începând cu domnia lui Alexandru cel Bun. Graba cu care domnul a căutat să aplaneze conflictul izbucnit cu patriarhia, de predecesori, crearea de noi episcopii și zidirea de noi mănăstiri sunt simptome vădite ale grijii pe care a depus-o

pentru ca și Biserica, organizată pe aceleași baze feudale, să constituie un stâlp al domniei. Și în Moldova, bisericile primese moșii cu sate de țărani iobăgiți ce se numesc aici *vecini*. Este sigur că, atât viața mănăstirească, cât și caracterul ei feudal au evoluat ca și în Muntenia, de unde trecuseră în Moldova mulți ucenici ai călugărului Nicodim.

Cea mai grea problemă era aplanarea vechiului conflict cu patriarhia dela Constantinopol. Din timpul domniei tatălui său, era aruncată anatema asupra țării. Prin tratative iscusite, el obținu, în 1401, recunoașterea mitropoliei dela Suceava și a păstorului Iosif. Impăcarea fu consfințită printr'un trimis al patriarhiei, călugărul *Grigore Tamblac*, care rămâne mai departe în Moldova și, fiind un învățat ierarh, i se încredință stăreția mănăstirii Neamțului. El deveni consilier bisericesc al domnului și scrise în limba slavonă o serie de predici cu caracter morali-bisericesc.

Tamblac, învățatul călugăr se urcă apoi pe scaunul mitropolitan dela Kiev și luă parte la Conciliul dela Constanța (1415), unde stăruie pentru reunirea celor două mari Biserici creștine.

Pe lângă mitropolia dela Suceava, Alexandru a mai înființat două episcopii, una la *Rădăuși* și alta la *Roman*. El a ridicat din temelii mănăstirile *Moldovița* și *Bistrița*, pe care le-a dotat cu toate cele sfinte și le-a îmbogățit cu venituri, robi și sate cu țărani iobagi. Mai toate bisericile și mănăstirile mari din Moldova și din Orient, s'au bucurat de asemenea de numeroase danii. În mănăstirile din Moldova începe să se desvolte o intensă activitate culturală slavonă. Ele devin centre de învățat carte și de scris primele însemnări ale trecutului. În timpul lui Alexandru și sub influența soției sale Ringala, s'a ridicat o episcopie catolică la *Baia*, pe lângă cea existentă din vremea lui Lațcu la Siret. Armenii și-au înființat și ei un episcopat în capitala țării.

În timpul domniei lui Alexandru cel Bun asistăm la o nouă ofensivă a Bisericii catolice împotriva celei ortodoxe, venită din Polonia prin soția lui catolică. Alexandru a tre-

buit să facă concesiuni catolicismului, dar în acelaș timp, a întărit Biserica ortodoxă prin înființarea mitropoliei, a celor două episcopate și a mai multor mănăstiri.

Prin domnia sa îndelungată și pașnică, Alexandru cel Bun a jucat în Moldova, rolul pe care l-a avut Mircea, în acea vreme, în Muntenia. Ajutat de Mircea, Alexandru ocupă tronul țării în pragul veacului al XV, îi va da organizarea administrativă-economică de care avea nevoie. Prin acțiunea sa, el păstrează echilibrul între cele două puteri interesate până aici în Moldova, Polonia și Ungaria și ferește țara de lupte interne ce începuseră a se deslănțui pentru tron, sub predecesorii săi. Cu Mircea, căruia îi datora tronul, a avut bune relații și în organizarea țării a avut ca model activitatea domnului din Țara Românească.

Reporturile cu Față de vechile legături politice și economice țărilor vecine. ce existau între Moldova și Polonia, el acceptă *suzeranitatea* regelui Vladislav Jagello printr'un tratat încheiat la 1402 și apoi reînnoit în mai multe rânduri. Aceasta îl ferea de obișnuinții predeceșți pentru scaun ridicăți de Poloni. În mai multe rânduri, el va da ca ajutor corpuri de oaste ce vor lupta alături de armata poloneză împotriva cavalerilor Teutoni la Tannenberg și Marienburg în Prusia Orientală. Vladislav Jagello a încheiat însă la *Lublin* (1412) un tratat secret cu Ungaria, în care se prevedea că, în cazul unei alianțe a lui Alexandru cel Bun cu Turcii, cele două țări să pătrundă în Moldova, de unde alungând pe domn, să-și împartă țara. Domnul moldovean a aflat de această înțelegere numai în ultimii ani ai domniei lui, când constatăm că se află în conflict armat cu Polonezii. El se alie atunci cu Lituanienii și Tătarii și începu prădarea Poloniei sudice, până la Liov. Sfârșitul acestui conflict nu l-a mai apucat Alexandru cel Bun, deoarece moare la 1 Ianuarie 1432.

Față de Unguri a avut relații de bună vecinătate. După moartea lui Mircea, Alexandru este interesat de ceea ce se petrece în Țara Românească. Relațiile sale cu fiii lui Mircea

au continuat aceeași cale normală, dar cu domnii din familia Dăneștilor a fost în conflict. Prin amestecul lui în treburile muntene, de unde voia să înlăture pe Dan II, s'a ajuns la prima ciocnire dintre Turci și Moldoveni (1420).

MOLDOVA DUPA MOARTEA LUI ALEXANDRU CEL BUN PANA LA ȘTEFAN CEL MARE

Căsătorit de mai multe ori, Alexandru cel Bun a lăsat numeroși fii legitimi și naturali, între care încep certuri pentru domnie. Fiul său mai mare, *Iliș*, poartă lupte cu un frate, anume *Ștefan*. Ambii apelează la ajutor polonez și plătesc tribut regelui polon. Polonezii îi împacă, împărțindu-le țara în două, ea pe o moșie, *Iliș* în „țara de sus” (Nordul Moldovei) și *Ștefan* în „țara de jos” (Sudul Moldovei). Voind a gusta singur din „dulceața domniei”, *Ștefan* prinde pe *Iliș* și-l orbește. La rândul său, *Ștefan* va fi decapitat de *Roman*, fiul lui *Iliș*. *Roman II* trebuie însă să împartă țara cu un alt fiu al lui Alexandru cel Bun, *Petru II*, protejat de Ioan Corvin, pe a cărui soră bătrână o luase de soție. Urmează după aceștia, *Alexăndrel* și apoi *Bogdan II* (1449-1451) tot fiu al lui Alexandru cel Bun și tatăl lui *Ștefan cel Mare*. El avu o luptă cu Polonezii în pădurile *Crasnei* (1450), dar după un an, e ucis de fratele său *Petru Aron*. *Petru Aron* (1451-1457), pentru a se menține pe tron, se închină Polonilor, Ungurilor și Turcilor, plătindu-le tuturor tribut. După un sfat cu episcopii și boierii mari ai țării, el declară Moldova vasală imperiului otoman și se îndatora a trimite anual un tribut de 2000 galbeni.

Domniile aproape concomitente ale celor doi mari domni, *Mircea* și Alexandru au ridicat prestigiul intern și extern al celor două țări. Moldova și Țara Românească și-au îmbunătățit organizarea politică, administrativă, economică și bisericească. Hotarele au fost apărate împotriva Turcilor. Dar, după moartea celor doi domni, Principatele vor cunoaște luptele pentru domnie, atunci când era tot mai vădit pericolul Turcilor la Dunăre. Ambii voievozi au lăsat numeroși copii legitimi și nelegitimi, dar nici unul nu s'a ridicat

la înălțimea părinților. Certurile pentru domnie aduc, în afară de intervenția armatelor străine în țară, și creșterea puterii politice și economice a boierimii. Birurile, războaiele și împilările boierești încep a măcina situația acelor țărani care mai trăiau în obști și pe micii proprietari de țărani liberi care îngroașă rândurile țăranilor șerbiți. Domnul abia „uns” trebuie să răsplătească pe boierii partidei sale cu slujbe, scutiri de dări și dăruiri de sate. Moșiile bisericești cresc deasemenea prin satele de țărani ce li se dau prin hrisoave domnești. Dar pericolul cel mai grav îl vor constitui Turcii. Țara Românească trebuie să plătească haraciu sultanului încă din ultimii ani ai vieții lui *Mircea*. Moldova intră în această situație sub *Petru Aron*. Tributul se ridică mereu și e suportat în cea mai mare parte de marea masă a populației, formată din țărani liberi sau șerbi. Toate aceste transformări se resfrâng asupra stării țăranilor care se înrăutățește tot mai mult, odată cu ridicarea boierimii.

În această stare de lucruri se găsește Muntenia și Moldova când se înscăunează ca domni *Vlad Tepeș* și *Ștefan cel Mare*.

ȚARA ROMANEASCĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI XV.
Situația vecinilor. În momentul urcării pe tron a lui *Vlad Tepeș*, Țara Românească avea doi puternici vecini: Ungaria și Turcia. Ioan Corvin de Hunia-secolului XV. de prin strălucirile sale victorii ridicase mult prestigiul Ungariei și, la Belgrad, reușise a pune stavilă pușcării otomane. Dar în acest moment, tronul turcesc era ocupat de un sultan tânăr, viteaz și cult, *Mohamed II* ce cucerise Constantinopolul și acum se interesa direct de Principatele noastre, de unde căuta să alunge influența maghiară.

În acest moment, *Petru Aron* al Moldovei i se închină și-i plătește tribut.

Starea economică. În timpul lui *Vlad Tepeș*, viața economică a Țării Românești cunoaște o schimbare în sensul merșului, ora-
merșul, ora- întăririi vieții comerciale. Din documentele păstrate în arhivele Brașovului, rezultă că negu-

torii din acest oraș se bucurau de mari privilegii comerciale în Muntenia. Nesiguranța drumurilor comerciale era destul de mare, din pricina tâlharilor. Pentru stărpirea acestora, Vlad Tepeș va lua măsuri drastice, pedepsindu-i prin tragere în țeapă. Această siguranță aduce o înviorare în starea economică a târgurilor în care constatăm numeroși negustori români. Domn energic și restaurator al ordinii, el a pus la adăpost de orice jaf avutul negustorilor și căile de comerț.

Vlad Tepeș era fiul lui Vlad Dracul și fusese mult timp (1456—1462) ostatec la Turci. Figura acestui voevod, judecată prin pedepsele capitale ce le aplica, a făcut pe istorici să-l judece în diferite feluri. El a căutat ca prin măsurile luate să aducă securitatea necesară înviorării comerțului și s'a sprijinit în parte pe pătura de negustori.

Fig. 43 — Vlad Tepeș, pictură contemporană (Ambias-Tiroi)

Legăturile cu vecinii. Relațiile lui Vlad Tepeș cu orașele săsești din Transilvania n'au fost bune. Sașii țineau la ei mai mulți pretenți la domnie, cu scopul vădit de a obține privilegii comerciale cât mai avantajoase în Țara Românească. Pentru acest motiv, Vlad Tepeș trece în câteva rânduri munții, prădând și jefuind Țara Bârsei și a Făgărașului.

Tepeș se găsea între doi puternici vecini: Ungaria care-i dăduse sprijinul a ocupa tronul și Turcii care-i cereau tribut. Lăcomia turcească îl determină să se alăture Ungurilor.

Luptele cu Turcii. Ajuns la tron cu sprijin unguresc, el a încetat a plăti tributul ceea ce a dovedit Turcilor că nu

le este credincios. Mahomed II încercă să l prindă pe Tepeș printr'un vicleșug, în loc de a se încurca într'un război cu Muntenii și Ungurii. Greul *Catavolinos* și *Hamza Pașa*, comandantul cetății Nicopol, aveau să aducă la îndeplinire acest plan. Vlad Tepeș fu invitat de aceștia la Giurgiu pentru un litigiu de hotar. Dar prevăzătorul domn fu întovărășit de un corp tainic de oaste. Când se văzu cursa greculu și turcului, interveniră ostașii lui Tepeș, care capturară pe *Catavolinos* și *Hamza Pașa*. La marginea Țârgovștei, aceștia sunt trași în țeapă împreună cu gărzile turcești. A urmat după aceea răzburarea lui Tepeș, care ocupă raiaua Giurgiu'ui, pradă cetățile turcești din Bulgaria și omoară un mare număr de Turci. Mohamed II pornește, în 1462, cu armată împotriva Țării Românești. Oastea lui Tepeș nu întrecea cifra de zece mii oameni, de aceea, el va adopta lupta de hărțuială cu Turcii. Într'o noapte, el pătrunse chiar în tabăra Turcilor, cu scopul de a ucide pe sultan. Mulți Turci se măcelăriră între ei pe întuneric. Neputând rezista puhoiului otoman, Tepeș se retrage în Transilvania pentru a căpăta ajutorul regelui Matei Corvin. În acest timp, sultanul se grăbi a înscăuna pe *Radu cel Frumos*, fratele lui Tepeș.

În Transilvania, Tepeș fu victima intrigărilor Sașilor, care găsiră momentul a se răzbuna pe domn. Ei falsificară câteva scrisori ale lui Tepeș adresate sultanului, prin care cerea iertare și promitea sprijin împotriva Ungariei. Ajunse în mâna lui Matei, regele le crezu adevărate, arestă pe domn și-l ținu în închisoarea de la Buda, mai bine de zece ani.

În 1476, cu concursul lui Matei Corvin și al lui Ștefan cel Mare, Vlad Tepeș își ocupă pentru a doua oară scaunul muntean. Domnia lui nu ținu decât o lună. Laiotă Basarab, ajutat de Turci, îl surprinse și Tepeș, împreună cu garda ce-i lăsase Ștefan, fu măcelărit.

Se pare că Vlad Tepeș a fost înmormântat la mănăstirea Snagov.

Starea economică și socială a Transilvaniei până la răscoala țăranilor din anul 1437 (Bobâlna)

Cucerirea efectivă a Transilvaniei se făcu de regele ungur Ștefan cel Sfânt. Acest creator al statului maghiar, după ce a supus toate cnezatele și voevodatele din această provincie, a început a transplanta și în Transilvania, întocmirea social-economică feudală din Apus. El găsi aci o populație română și slavă, ce trăia în comunități primitive, se bucura de libertate și o relativă bunăstare.

În secolele XII și XIII, relațiile feudale se întăresc în Ungaria. Marii feudali — printre care se numără și Biserica catolică — se întăresc în autonomia lor față de rege. Puterea regelui slăbește, iar în anul 1222, bula de aur a lui Andrei II întărește puterea nobililor, cu toate urmările ei: scutirea nobililor de dări, întărirea șerbiei, etc.

Prin dăruire de moșii de către rege, pe teritoriile cucerite, nobililor și Bisericii catolice, se crează în Transilvania latifundii cu caracter feudal și țăranii de pe ele devin supuși (villicii) cu obligații feudale. Clasa nobiliară se mărire, acapără un mare număr de sate și puse mâna pe puterea economică a provinciei. Țărănimia a fost depozată de pământ și nobilii devin stăpânitorii celei mai mari părți din pământul arabil, pe care-l arendează țăranilor în schimbul dijmei, clăcii și mai târziu uneori a dărilor în bani. Țăranii mai fură organizați de nobilul militar în *banderii*, un fel de detașamente militare. Legătura între proprietar și țăranii o făceau vechii *cnezi* și *voievozi*, în majoritate depozități de privilegiile lor politice. Cum țăranii fugeau de pe o moșie pe alta, nobilii obținură dela rege abolirea dreptului de strămutare. Astfel, cea mai mare parte dintre *iobagi* devin *villici*.

Regele ungur — pentru a-și mărire veniturile — coloniză

serie de Germani pe teritoriile sale, printre care și Transilvania, pentru a întări orașele existente și a crea altele noi, pentru a-și mărire astfel veniturile. Aceasta ca urmare a faptului că la început orașele nu aveau un rol atât de mare, economia agricolă predominând și în export.

Această colonizare a fost întărită la începutul secolului XIII (1211) sub regele Andrei II, care a adus pe Cavalerii Ordinului teutonic folosindu-i mai ales în Transilvania, cu scopul ca, pe lângă întărirea orașelor, să-i servească atât la apărarea statului cât și la acțiunile militare, la răspândirea religiei creștine catolice, ca și pentru a înăbuși răscoalele țăranilor băștinași care se ridicau împotriva șerbiei ce se accentua tot mai mult.

În anul 1301 dinastia arpadiană se stinge și, după lupte, se încoronează un rege din dinastia de Anjou. Sub această dinastie se încearcă o întărire a puterii regale. De aceea, regele se sprijină pe orașe și pe nobilimea mijlocie și mică, pentru ca — cu puterea lor — să micșoreze puterea marilor feudali.

Acest proces are loc mai ales sub Ludovic (1342-1382) care a ocupat, spre sfârșitul domniei sale, și tronul Poloniei, mărire astfel puterea Ungariei în Europa.

În 1351 intervine o împăcare între rege și marii nobili, care-i predau puterea lui Ludovic, în timp ce acesta îi ajută să șerbească mai puternic pe țăranii din întregul său regat. Consolidându-se în acest proces și orașele, s-au întărit atât meseriile cât și comerțul, mai ales că prin trecătorile Carpaților erau drumuri comerciale care ușurau tranzitul mărfurilor dela Apus la Răsărit și invers.

Regele, la început singurul stăpân al pământului, întărește feudalismul în Transilvania prin dăruirea de moșii nobililor și Bisericii catolice. Dar odată cu aceasta, puterea regală scăzu treptat. Reprezentantul său în această provincie era voevodul Transilvaniei, de fapt un exponent al nobilimii. Această nobilime smulgea regelui decrete în avantajul ei, prin care scobora situația socială și economică a țăranimii.

Biserica catolică se întări și ea treptat. În afară de moșiile date de regi, clericii catolici mai primiră altele dela nobilii locali. Starea economică a Bisericii catolice înflori prin munca iobagilor și zeciuiala din produse strânse la început numai dela țărani catolici, apoi dela toți țărani iobagi. În urma acestui fapt, se întărește lupta între Biserica catolică din Transilvania și țărănimea necatolică, această luptă luând un caracter religios între catolicism și ortodoxism. Deaceea, cele mai frecvente și sângeroase răscoale s'au aprins pe moșiile Bisericii catolice.

Nobilii mari proprietari de pământuri (grofii), erau adevărați stăpâni ai Transilvaniei. Marii proprietari de pământ se bucurau de toate avantajile și erau scutiți de obligații. Pentru a stăpâni masele de iobagi, între marii feudali și Biserică există a alianță de interes. Această nobilime, care avea și putere armată, își întărește situația privilegiată, în timpul apariției pericolului turcesc, când se consideră singură capabilă a organiza apărarea împotriva Semilunei. Mai exista însă și o mică nobilime cu o stare economică modestă, care este aliată a regelui și în parte va fraterniza chiar cu țărănimea răsculată împotriva marilor nobili. Când situația a devenit critică în Transilvania, s'a convocat *dieta nobililor* unguri, sași și valahi. Prima adunare cunoscută a avut loc în anul 1291, la Alba-Iulia.

Iobăgizarea țărănimii ardelenelor în secolul XV. Procesul feudal a fost grăbit, în Transilvania, după stingerea dinastiei arpadiene (1301). Iobagii au trecut în cea mai mare parte cu sate cu tot pe latifundiile nobiliare sau bisericești și au devenit șerbi. Stăpân al lor e acum nobilul sau clericul proprietar. Nu mai au libertatea de strămutare și sunt îndatorați ca și în Apus la: dijmă, cens, clacă și corvezi.

Comerțul și orașele au cunoscut o înflorire în secolele XIII-XVI. Mai ales orașele de margine, ca Sibiu, Brașovul și Bistrița așezate în calea marilor trecători ale Carpaților, s'au ridicat prin comerț și meșteșuguri. Se exportau

din Transilvania fabricate din metal, arme, țesături fine, hârtie, pielărie etc., ce treceau munții și în Moldova și Țara Românească. În inima Transilvaniei, în jurul centrelor miniere, s'au îmbogățit prin meșteșuguri Clujul, Turda, Mediașul, etc., formându-se o pătură orășenească de meșteșugari alături de comercianți. În această pătură orășenească, regele maghiar a găsit un sprijin împotriva marii nobilimi.

Răscoalele din Transilvania premergătoare celei din 1437. Orânduirea socială, ce s'a dezvoltat în secolele XII-XIV, a creat mari nemulțumiri între țărănime. Mulți săteni fug în codri: și de acolo, organizați în cete, atacă propriile magnatilor și pe ale Bisericii.

În 1116, avem o mișcare a țăranilor împotriva nobililor și Bisericii catolice din Transilvania, din păcate până azi puțin cunoscută. Tendințele de catolicizare provoacă o răscoală în 1290 și mulți țărani fug în Țara Românească și Moldova. La această răscoală, când a fost arsă biserica episcopală din Alba-Iulia, a luat parte și populația orășenească.

În secolul XIV, aceste răscoale-nu mai sunt răslețe. Secătuiți de dijme plătite prelaților catolici, care îi forțau să treacă și la catolicism, țărani din Bihor atacă în 1339 pe episcopul din Oradia și jefuesc orașul.

În jurul anului 1344, locuitorii din satele Gaila, Dimitria și Terpiu se răscoală împotriva proprietarilor lor și sunt învinși de intervenția voevodului Transilvaniei. Nobilimea mică și iobagii din ținuturile Timișoarei se răsvrătesc și ei în 1408, fiindcă li se călcaseră drepturile lor. Alte răscoale ale țăranilor români și maghiari sunt cunoscute în anii 1430, 1434 și 1435. Datorită grelei exploatare la care țărani erau supuși, ei refuză să meargă la oaste atunci când Turcii intraseră în Transilvania (1435). Aceste dese frământări din ajunul anului 1437 sunt stimulate și de mișcările husite din Boemia. Mulți refugiați husiți au venit în Transilvania și Moldova, unde au răspândit printre țărani germeul revoltei.

Răscoala țăranilor din Transilvania 1437 (Bobâlna)

Generalizarea iobăgiei în Transilvania a mers paralel cu înrăutățirea stării țăranimii. Țăranii aveau îndatoriri față de stat și trebuiau să plătească dări anuale către rege. Ei trebuiau să plătească dări extraordinare Bisericii catolice și clerului. În sfârșit, trebuiau să plătească dijma și fel de fel de corvezi marilor proprietari (nobili, grofi, etc.).

Acestea au făcut ca situația țăranimii să fie foarte grea iar nemulțumirile ei să se manifesteze în diferite forme. Iată cauza contrazicerii fundamentale care exista între marea masă țărănească — Români sau Unguri — și pătura conducătoare feudală.

Dacă în această stare generală a țăranimii găsim izvorul principal al tuturor răscoalelor din Transilvania, cauza imediată a marei răscoale a țăranilor din anul 1437 o găsim în măsurile hrăpărețe luate de către Biserica catolică pentru strângerea zecuielii dela țărani. Datorită unor împrejurări speciale (năvălirea turoască — 1435-36), țăranimea rămăsese în urmă cu plata acestor zecuieli. Episcopul catolic al Transilvaniei, Gheorghe Lapeș, a dat dispoziții ca să se strângă de îndată toate restanțele dela țărani.

Regele Sigismund sprijini acțiunea episcopului Gheorghe Lapeș și amenință cu măsuri aspre în cazul că se va continua cu refuzul de a se plăti.

Dar țăranimea refuza cu îndârjire. Aceasta a avut ca urmare că episcopul a dat dispoziții preoților să nu mai slujească la botezuri, cununii, înmormântări celor ce nu plăteau și să excomunicе satele ce refuzau plata, ceea ce însemna pentru țăranimea, care avea un nivel cultural foarte scăzut, o mare lovitură. Aceasta a ascuțit mai mult contrazicerile și ura împotriva clerului. De altfel, măsura luată înainte de Biserica catolică, prin care impunea plata zecuielii nu numai

catolicilor, cum era în secolele anterioare, dar și ortodocșilor, a mărit mai mult nemulțumirea țăranilor.

Răscoala condusă de Ion Huss în Boemia a influențat creșterea rezistenței masselor țărănești față de acțiunea Bisericii Catolice din Transilvania. Biserica catolică, în dorința de a-și menține pozițiile economice amenințate de refuzul țăranilor și îngrijorată ca această mișcare să nu ia și ea un caracter de reformă — ca în Boemia, — a trimis în anul 1436 în Transilvania pe inchiizitorul franciscan Iacob de Marchia care, ajutat de trupele pe care episcopatul i le pusese la dispoziție, a întreprins măsuri represive inchiizitoriale și o acțiune de catolicizare prin forță a celor ce nu aparțineau Bisericii catolice.

Această măsură lovea într'un mare număr de țărani greco-ortodocși. Astfel, vedem cum se împletește mai puternic lupta economică și cea religioasă în Transilvania.

Biserica catolică, în dorința de a-și păstra și întări puterea ei economică, împletește măsurile de strângere a impozitelor cu inchiiziția și încercări de catolicizare forțată. Pe de altă parte, dorința țăranilor de a-și ușura greaua situație, merge paralel cu creșterea urii tuturor țăranilor maghiari și români împotriva clerului catolic și cu rezistența față de catolicizare a țăranilor ortodocși, catolicizare carear fi însemnat o agravare a subjugării lor.

Măsura regelui Sigismund, care a bătut o nouă monedă la altă valoare decât cea nominală și dorința episcopului Lapeș ca țăranii să plătească numai în monedă forte, au exacerbat mai mult țăranimea.

Aceste măsuri ale Bisericii au lovit și în mica nobilime și în păturile orășenești și au făcut ca mișcarea țărănească, care izbucnește în 1437, să le cuprindă și pe acestea.

De altfel, dacă contrazicerea fundamentală o găsim între marea masă țărănească și pătura conducătoare, alături de aceasta, nemulțumirea micilor nobili împotriva celor mari, contrazicerea între populația orășenească și pătura conducătoare feudală, precum și frământările interne între marii feudali au însemnat, la rândul lor, cauze în plus ale frământărilor sociale și politice din Transilvania.

Izbucnirea răscoalei

Marea răscoală a țăranilor din Transilvania din anul 1437 se deosebește de toate răscoalele și luptele pe care le-a cunoscut Transilvania înainte.

De unde până atunci, nemulțumirea țăranilor își găsisese expresia în fuga în masă sau în răscoale cu caracter local, răscoala țăranilor din 1437 ia un caracter general și este prima care cuprinde *aproape întreaga Transilvania* și face să apară caracterul organizat al luptei țărănești.

În primăvara anului 1437, țăranii din Alba Inferioară pornesc răscoala. Ea se întinde repede spre Nordul Ardealului, Satu Mare, spre văile Mureșului și Someșului, cuprinde aproape toată Transilvania și un teritoriu din Ungaria de astăzi.

Nemulțumirea țăranilor răsculați se îndreaptă împotriva castelelor feudale, care sunt atacate. Ei ocupă mai multe orașe printre care și Clujul — pe care l-au deținut aproape tot timpul răscoalei, cu ajutorul meseriașilor și populației sărace din oraș. Stăpâni aproape pe întreaga Transilvania, țăranii au format o tabără lângă comuna Alparét, în apropiere de muntele Bobâlna.

La această tabără ei au adus multe produse și vite pe care le-au strâns în urma atacurilor date împotriva castelelor.

Răscoala nu a avut dela început o conducere centralizată. Dar, odată adunați la Alparét, încep să se impună din rândurile țărănimii, stegari ai „*tuturor țăranilor unguri și români din Principatul Transilvaniei*”, cum erau Pal Vaidahazi, Nagy Antal, Ion Iacob din Cluj și alte nume nu îndea-juns identificate.

Aceștia au organizat tabăra din Bobâlna, după sistemul husit din Boemia. Elementele orășenești, meseriașii dela orașe și oei de pe domeniile nobilimii au fost active și în această mișcare țărănească, după cum active au fost în toate mișcărilor țărănești din Evul Mediu.

Numărul relativ mare al orașelor din Transilvania și ca-tare marele număr al meseriașilor și al breslelor în care erau organizați, cași relativa lor experiență, au influențat țărâni-

mea și au ajutat-o efectiv, lucrându-le de asemeni armele necesare în timpul răscoalei.

De altfel, din rândurile meseriașilor s'au recrutat multe căpetenii ale răsculaților.

La începutul lunii Iulie 1437, în apropiere de Dej, armata țărănească se întâlnește cu oastea feudalilor, condusă de voevodul Csaky Laszlo. Pedestrima și călăreții nobililor au împresurat tabăra răsculaților, așezată la poalele muntelui Bobâlna.

Înainte de începerea luptei, țărâtimea răsculată, cu toată ura dreaptă pe care o purta împotriva exploatatorilor ei feudali, trimite o solie prin care cere ca să fie tranșat conflictul prin tratative pașnice. „Țăranii români și unguri... trimit o deputațiune la nobili, pentru a le cere libertățile” (Xenopol). Răsculații, deși erau bine întăriți pe muntele Bobâlna, fac această încercare pentru a evita vărsarea de sânge. Dar reprezentanții nobililor moșieri feudali nu vor să trateze. Voevodul Csaky a dat ordin ca solii să fie spânzurați.

Ca urmare, începe o luptă sângeroasă și țăranii, înarmați mai ales cu furci, coase și topoare (arme oarecum mai bune aveau micii nobili care participau la răscoală), au înfruntat oastea trufașă a feudalilor îmbrăcați în zale și cunosători ai artei războiului.

Cu toată inferioritatea de armament și de experiență, țărâtimea română și maghiară, însufletită de idealul libertății și de dorința de a ieși din starea de iobăgie în care trăia, a învins. Era prima luptă generală din Transilvania și prima victorie din această răscoală pe care țărâtimea o dobânda împotriva exploatatorilor ei.

Înțelegerea În urma acestui fapt, nobilimea se vede obligată să încheie o înțelegere cu țărâtimea răsculată.

Textul integral al înțelegerii :

„Conventul abatăiei ce poartă numele preafericitei fecioare Maria tuturor creștinilor, atât celor care trăiesc în prezent, cât și a celor ce

vor afla în viitor despre cele întâmplate, dorește salutare în numele Domnului.

Dorim să aducem la cunoștința tuturor, că pe d'oparte Laszlo, fiul lui Farnasi Benedec, celalt Laszlo fiul lui Szamosfalvi Guero, Zsuki Benedec și Farnasi Denes, nobili aleși de corporațiunea nobililor, iar de altă parte următorii bărbați prevăzători: Biro Laslo (Judex), Vinose și Bana Laszlo, fiul vestitului Laszlo, iobagi ai lui Marothi Bani Ianoș din Alparet și Antal iobagul lui Losonczy Derső din Magyuar Bogath mai de parte meșterul (Nagy) Antal din Gal-Kend, meșterul Tamaș din Szek, Ioan fiul meșterului Iakob din Cluj, Laszlo, fiul lui Gal din Antos, căpitani și luptători din șirul Ungurilor: tot așa meșterul Vaidahazi Pal, *stegar al tuturor locuitorilor unguri și valahi din acest principat al Ungariei* aleși pentru ducerea la îndeplinire a afacerii de mai la vale, prezentându-se în persoană înaintea noastră, cu graiul viu au declarat și mărturisit d'opotrivă:

Maghiarii și Valahii locuitorii oricăror proprietăți din Ardeal, pe de o parte din cauza că reverendissimul în Hristos părinte, Lepeș Gheorghe, domnul episcop ardelean, nevoind să primească în denari de puțin preț zeciuală ce i se cuvine din partea locuitorilor maghiari, ci lăsând să se îngrămădească la ei aproape trei ani, iar acum mai decurând voind s'o stoarcă în bani și grei, lovindu-i apoi în public în chip nemeritat — din cauza nesolvirii zeciuelii — aruncând pe nedrept interdict asupra lor, în decursul căreia oprește respectivii pe părinți, surorile, fiții și fetele precum și pe alții ce le aparțin, desăvârșiți din viață fără să fie împărtașiți cu sfintele taine bisericești, a fi îngropați în afara de biserică și cimitir, cu inima cea mai amărâtă și cu cea mai amară durere; mai departe, contrar hotărârilor și ceremoniilor obicinuite ale Bisericii catolice și ordinare, surorile și fiicele lor s'au căsătorit ori măritat în chipul cel mai puțin obicinuit în biserică; pe de altă parte, din cauză că stăpânii lor i-au aruncat în sclavie grea ca pe niște sclavi cumpărați, deoarece când au voit să se mute de pe o moșie la alta, n'au fost lăsați nici despoiați de tot avutul lor; din aceste pricini și urmările lor, pentru recăstigare și solicitarea vechilor libertăți date și acordate de regi sfînți tuturor locuitorilor patriei maghiare și pentru a scutura și respinge jugul nesuferit al poverilor, cu tendințe asupra căreia întreolaltă s'au înțeles deplin, adunându-se pe dealul Bobalna din hotarul Alparetului amintit, sfătuindu-se serios despre afacerile proprii prin deputații ce au trimis, au cerut dela stăpânii cu cea mai mare supunere să fie lăsați în libertățile amintite ale regilor sfînți.

Stăpânii și-au astupat urechile dinaintea rugărilor lor, n'au ascultat cererile și pe deputații mai sus amintiți. Csaky Laszlo, voevod ardelean, i-a prins, i-a decapitat și i-a tăiat în bucăți; după aceea vicevoevodul și cei doi ispani secui i-au atacat cu trupele lor, luptă în care au căzut numeroși și dintr-o parte și altă.

În cele din urmă, admontați de inspirația milostivă a lui Dumnezeu, unii nobili temători de Dumnezeu și bărbați luminați de grația sfântului duh, din sânul acelorasi nobili și locuitori ai țării — cari au intervenit pentru facerea păcii între partide — după îmblânzirea inimilor au ajuns la încheierea păcii și înțelegerii depline; lăsând deoparte cele ce au săvârșit până acum unii contra altora, prin voința comună, — care are să fie tinută neștirbită sub pedeapsa de călcare a jurământului, — au adus ordinațiune și hotărâre cu aceia deosebită declarație, că prin hotărârile subscrise ei nu au intenție să facă nimic în contra

lui Dumnezeu și a sfintei sale Biserici, a sfintei coroane, nici împotriva drepturilor domnului lor, majorității sale Sigismund, regele Ungariei și a coroanei, ci prin păstrarea credinței de supuși, ei nu ostensesc decât prin recucerirea libertăților îngăduite deja de mult din partea regilor sfînți, acum însă prin introducerea a deosebite abuzuri au fost îndeosebi nesocotite și desființate, domnilor țării, nobililor și oricăror alți dignitari și persoanelor bisericești distinse a se împotrivi a face rău ori să le strice n'au voit și nu vor încerca nici în viitor.

Iar deoarece din cauza schimbării monetelor de denari actuali, neplătind zeciuală episcopului cu astfel de bani până ce pe departe au ajuns între olaltă în conflict, de altă parte s'au născut neînțelegeri și primejdiile amintite, pentru a încuraja și înlătura în viitor astfel de primejdii, au decis și ordonat, că de aici încolo în prețul zeciuelii episcopii sunt dator a da și a plăti un floren în aur, adică o sută denari în valuta actuală după fiecare 20 cruci; iar pe vremea dijei episcopale să nu dijmuiască nici vre-un membru al acelei familii, nici cel de partidul nobililor, a noua parte însă nici dela propriul iobag, nici dela plugari streini ori cultivatori de vie să nu îndrăznească a lua și a strânge nici magnații, nici nobilii și nici un fel de domn.

Iar aceia, cari în cele amintite au dela domni vie ori pământ cu arenda, pentru vie sunt datori să plătească zeciuală obicinuită, iar pentru pământul arător venitul obicinuit.

Mai departe, deoarece jefuirea cu puterea și apăsarea locuitorilor țării vine din faptul, că aceia cari vor să se mute în altă parte n'au fost concediați, nici despoiați, au decis ca oamenii în stare liberi, după ce și-au plătit zeciuală și datoriile, să se poată muta oriunde, liberi și fără vreo atingere.

Iar dacă vreunul ar împiedica și ar despoia de avuturile sale pe astfel de iobagi cari ar voi să se mute, să plătească drept pedeapsă trei mărci. Cât despre ceeace pentru transgresiune ar fi duși la tribunal ori obligați la zălogire, numai după ce și-au clarificat afacerea să poată a se îndepărta în altă parte.

Iar pe acei iobagi, cari se îndepărtează în taină fără a plăti zeciuală, ori că se sustrag din propria putere de sub mână dreptului și legii, domnul lor legal — după obiceiul de drept al țării — dela propriul judecător legal îl poate reclama, dacă prin jurământul său și a doi martori dovedește, că aceia s'au îndepărtat în taină ori că s'au sustras de sub lege. Mai departe au decis, că din avutul celor ce ar muri fără moștenitori, proprietarul să nu poată lua mai mult decât un juncan de trei ani, cealaltă avere i se cuvine văduvei ori rudeniilor. Dacă însă unii n'ar avea soție, moștenitori și rudeni de sânge și ar muri fără a fi făcut testament, avutul lor să-l stăpânească proprietarul.

Mai ordonează și decid a se respecta cu severitate hotărârea că deaici încolo în fiecare an, întotdeauna înainte de sărbătoarea urcării la cer a Domnului nostru, din fiecare sălaș, domnie (mare proprietate) și comună să se adune câte doi oameni cuminți și de încredere, împreună cu sus amintiții căpitani ori dintre ei cel puțin cu unul, ori cu alții numiți pentru acest prilej și să se prezinte pe numitul deal Bobalna; și acolo aceiași căpitani ori unii dintre ei să întrebe și să stiricească dela acei bătrâni, oare domnii lor lăsatu-i-a ori nu în libertățile lor? Și dacă ar afla că vreunul dintre nobili a nesocotit în întregime ori în parte ordinațiunea premergătoare, ori că a făcut contrar ei, să fie considerat ca un sperjur și ceilalți nobili să se rețină și păzească de a-l apăra.

Mai departe privitor la plățirea datorilor, a dăruirilor și ducerea

la îndeplinire a serviciilor, au hotărât că dacă ar găsi diploma lui Ștefan cel Sfânt ori a urmașilor săi — în care se cuprind libertățile lor — ori până ar exopera-o din nou dela Majestatea Sa, până atunci în a-vește plățirea dării anuale, dăruirile și slujbele de făcut se obligă la următorul chip: Ca dare anuală fiecare iobag va plăti un denar în monedă curentă, și nu-i dator a plăti mai mult în ziua Sfântului Ștefan.

Proprietarilor care au moară, la sărbătoarea Nașterii Domnului respectivii sunt datori să le dea un cubul de ovăz, iar la Paște deasemeni, doi cozonaci și un puț de găină.

În ce privește serviciile de prestat, sunt datori (iobagii) să secere ori să are o zi, ori să dreagă digurile morii și după obiceiul adoptat să le țină în bună stare.

Zeciuială pentru porci și albine ori altă dare de felul acesta, ceea ce în anume timp se pretindea, anume între poporul de cetate, atât dela Unguri, cât și dela Valahi, precum nici darea numită de ordinar „ako” nimeni nu e dator să plătească domnilor proprietari.

Mai departe, iobagii sunt datori să îndeplinească serviciile ordinare cămărărești, dar la îndeplinirea altor lucruri, contele cămării să nu îndrăznească a-i sili. Acelaș om de cămară nu poate vinde vin în alte case ori loc decât a sa și pe când își vinde vinul, să nu poată opri ca și alții să vândă.

Mai hotărâse și ordonează, că dacă în diploma lui Ștefan cel Sfânt n'ar fi complet precizată relațiunea dintre domni și iobagi, atunci sunt datori să aleagă dintre dâșii oameni cu frica lui Dumnezeu și stăruitori, care odată aleși, împreună cu alți binevoitori nobili, care se vor alege pentru acest scop, din partea nobilimii, se vor întruni sfătuindu-se serios despre această și dispunând, hotărînd chipul și obiceiul de drept cum în viitor ei cât și urmașii lor să poată sta în pace.

Mai departe hotărâse și dispun că atunci când merg în tabără victualii sunt datoare să dea comunele respective, dar cu preț potrivit și moderat și să nu spolieze, cum au făcut până acum. În acelaș timp ordonează, că ceea ce sunt datori să întrețină banderii să țină în respectivă parte a locului iscoade demne de încredere, ca pentru orice lucru mărunț domnul să nu cheme poporul sub arme.

Ordonă, și aceea că oricare, oriunde dintre nobili, cu orice pornire sufletească ar omorî pe vreunul dintre numiții iobagi, l-ar căzni ori l-ar vărsa sângele într'un chip oarecare, fie că ar fi iobagul său, fie că ar fi străin, dacă acesta respectivul va ști să dovedească, cu doi martori după lege, să fie socotit sperjur; iar ceilalți nobili să se ferească a-l apăra. Tot așa. Dacă dintre iobagii acestor nobili s'ar răzvrăti și ar îndrăzni să facă acelaș lucru împotriva stăpânilor proprii, ori contra altor nobili, cășunându-le pagubă și alt rău și acesta deasemeni s'ar putea dovedi prin doi ori trei martori, pe temeiul că au săvârșit crima capitală, să fie pedepsiți îndată, pierzând întreaga lor avere.

Ordonă a se respecta riguros: nimeni dintre nobili să nu îndrăznească a supăra ori păgubi pe căpitaniilor lor ori pe oamenii aleși ori pe vreunul dintre țărani, din cauza că s'au sculat acum cu arma, altfel vor fi socotiți drept călcători ai jurământului; dacă se va afla la această, nici voievozodul, nici vicevoievozodul, nici episcopul și ispanul Săcuiilor să nu-l ajute, căci și ei vor fi considerați călcători de jurământ.

Dispun de asemenea, ca zeciuiala episcopescă ce nu s'a plătit de câțiva ani, să se plătească în bani de acum, o sută denari, după douăzeci de cruci, precum și datoria către rege în sumă de 500 denari, nemai așteptând și pentru aceasta dela majestatea regală ordin de scutire.

Au hotărât și ordonă a se ține cu stricteță, că dacă s'ar afla diploma lui Ștefan, atunci aceea, iar dacă nu, constituțiunile de mai sus să aibă vigoare și în veci să nu se retragă.

Cine ar lucra împotriva îndatoririi și contractului de mai sus, fie domn, fie iobag, să se considere sperjur și toți să se păzească și rețină a-l apăra (E. Hurmuzaki) „Documente privitoare la Istoria Românilor”. vol. I partea II anii 1346-1450 pag. 614-619. Deasemenea I. R. Șirianu, Iobăgia, pag. 289-306).

Din această înțelegere reiese dorința țăranilor de a deveni liberi, ca în vremea dinaintea Sfântului Ștefan, când nu erau încă în stare de iobăgie. Se precizează în această înțelegere că trebuie să se regăsească diploma întocmită de regele Ștefan (dosită de feudali, după cum credeau țăranii). Dar până la găsirea acestei diplome, se stabilesc dările precise pe care trebuie să le plătească țăranii, dreptul de a se muta de pe o proprietate pe alta, o taxă fixă pentru stat și amnistierea tuturor țăranilor care au participat la această răscoală. „Nimeni dintre nobili să nu îndrăznească a supăra ori păgubi pe căpitaniilor lor, ori pe oamenii aleși ori pe vreunul dintre țărani, din cauză că s'au sculat acum cu arma”.

Pe lângă aceasta, înțelegerea mai prevedea că de aici încolo, odată pe an să se adune pe dealul Bobâlna delegații țăranilor și ai nobilimii și să judece dacă înțelegerea a fost sau nu respectată. De altfel, această cerință de a se întruni odată pe an convenea și micii nobilimi, care căuta astfel să poată avea și ea un cuvânt în treburile publice.

Uneltirile nobililor Această înțelegere a sdruncinat orându-impotriva răsculaților irea feudală și a lovit în privilegiile nobililor. „Nobilii însă nu cedaseră țăranilor decât fiindcă nu avuseseră timp de a se pregăti de luptă. Ei se folosesc deci de armistarea încheiată, spre a aduna mijloace noi de împotrivire”. (Xenopol). Uneltirile nobililor încep chiar din prima zi. Ei caută să subrezească solidaritatea manifestată în rândurile răsculaților. Cum înțelegerea dădea satisfacție iobagilor, nobilii au căutat să atragă de partea lor mica nobilime, care, deși nemulțumită împotriva marilor nobili, avea la rândul ei iobagi.

Satisfăcându-și o serie de interese care au determinat-o să participe la răscoală, mica nobilime, care era pentru adu-

mare anuală, dar contra liberării iobagilor, începe să șovăie, slăbind astfel pozițiile răsculaților.

De altă parte, nobilii mari, care aveau divergențe cu episcopii și cu Biserica catolică, trec peste aceste divergențe și și întăresc unirea cu Biserica, împotriva masei răsculaților.

Nobilii încep să strângă noi trupe, se adresează voevodului Transilvaniei și conducătorilor Sașilor și Secuilor, ca și regelui Sigismund al Ungariei ca să le trimită oastea regală.

Odată cu aceasta, „înalta nobilime a chemat pe 16 Septemvrie la Kapolna un șiat în care au fost reprezentate cele 7 scaune secuiești și tot atâtea săsești și nobili din comitate, precum și reprezentanții orașului Bistrița și ai Țării Bârsei. Toți acești privilegiați au încheiat așa-zisa (UNIO TRIUM NATIONUM) a celor trei națiuni”. (I. R. Șirianu: „Iobăgia”).

Aceștia se înțeleg ca să-și regrupeze forțele și să se strângă într-o uniune frățească „sub presiunea unor cauze grave, jurând credință regelui, promit unii altora să se apere împotriva oricărui dușman răzvrătit de țară”. În această înțelegere ei precizează cum să fie plătiți oștenii atât vara cât și iarna, fără a-și face concurență între ei și stabilesc că, la cererea unuia dintre contractanți, celălalt trebuie să plece a doua zi în ajutor. Ei mai hotărăsc de asemenea ca toate „afacerile isvorite din pricină de invidie și dușmănie, care erau între ei și episcopul ardelean ori capitala acum să fie sistate”. Toate acestea ne dovedesc cum pătura stăpânitoare feudală se pregătea să anuleze cu forța înțelegerea dela Bobâlna. Nobilii au ținut secretă această înțelegere, deoarece ei voiau să surprindă masa țărănească răsculată pentru a o înfrânge.

Caracterul acestei înțelegeri reiese dela sine, deoarece era îndreptată împotriva masselor largi maghiare și române și avea ca scop înăbușirea răscoalei și ținerea mai departe a țărănimii în iobăgie.

Reisbucni-lea răscoală Țărănimea urmărea cu atenție mișcările nobililor în care nu avea încredere. Cu tot secretul înțelegerii dela Kapolno, țăranii au aflat de scopul pe care-l urmăreau nobilii. Aceasta a provocat reizbucnirea mișcării și noi lupte sângeroase au loc între țărănimea răsculată și trupele nobililor. O puternică ciocnire are loc la Apati la sfârșitul lunii Septemvrie. Cu toată concentrarea de forțe a nobililor, țărănimea răsculată iese din nou victorioasă. Nobilimea e nevoită ca, la 6 Octomvrie, să trateze din nou cu reprezentanții țăranilor răsculați și să încheie o nouă înțelegere.

A doua înțelegere între țăranii și nobili. În această a doua înțelegere, se păstrează revendicările cerute în prima. Cu deosebirea că nu se reamintește de revendicările din diploma lui Ștefan și se menționează că această înțelegere e provizorie până când regele Ungariei, împreună cu delegații nobililor și țăranilor vor stabili relațiile între țărani și pătura stăpânitoare feudală.

Spre deosebire de prima înțelegere, nobilimea a reușit să scoată punctul care prevedea că, odată pe an, delegații nobililor și ai țăranilor să se întrunească, cum fusese hotărât în prima înțelegere, rămânând ca regele să arbitreze conflictele.

Acest lucru l-au acceptat conducătorii răsculaților în urma faptului că forțele lor slăbiseră, de o parte datorită faptului că o serie de țărani încrezători în înțelegerea din Iulie s'au împrăștiat și datorită manifestărilor tot mai șovăelnice ale micii nobilimi.

În tratatul din 6 Octomvrie se prevede ca o delegație de iobagi și nobili să plece la rege.

Noile uniuni Dar nobilimea nu s'a gândit să respecte nici ale nobililor. această a doua înțelegere pe care o acceptase de nevoie, numai în urma înfrângerii ei. Ea nici nu-și desemnase delegați spre a fi trimiși la curtea regală. Dimpotrivă, forțele ei militare căutau să înăbușe răscoala în diferite colțuri ale Transilvaniei, pentru a o putea lichida apoi mai ușor în întregime.

Această călcare a înțelegerii a determinat o nouă izbucnire a răscoalei. O parte din răsculați se îndreptă spre inima Transilvaniei, iar cealaltă spre Ungaria.

Iobagii atacă detașamentele nobililor, devastează castelele și domeniile care până atunci scăpaseră. Focul se întinde în centrul și Nordul Transilvaniei. Clujul este ocupat. Deși unul dintre conducătorii răscoalei, Nagy Antal, a fost prins la o mânăstire de lângă Cluj și tăiat în bucăți, țărani și-au ales alți conducători și luptele au continuat și în iarna grea din 1437-38, în ciuda lipsurilor care se manifestau din ce în ce mai puternic în rândurile țărănimii răscolate.

Nobilii își întăresc forțele, cheamă și pe Sași în ajutor și asediază Clujul. Nenumărate atacuri au dat nobilii împotriva Clujului, dar fără succes. Iobagii, ajutați de meseriași, au rezistat împotriva întregii armate a voevodului Transilvaniei, concentrată sub zidurile orașului. Văzând că nu izbutește, voevodul Transilvaniei a trimis un ultimatum Sașilor de a veni repede în ajutor „*spre a stârpi pe necredincioșii țărani*”. Aceasta în Ianuarie 1438.

Sașii, care erau mai ales comercianți și care aveau interese diferite de ale nobilimii maghiare, nu s'au grăbit de îndată să vină în ajutorul nobilimii.

Aceștia fiind mai ales negustori se mai temeau și de a nu pierde sprijinul populației orășenești în frecăturile ce existau între negustori și feudali. Dar nobili, văzând că Sașii întârzie și nu respectă pactul dela Kapolna, convoacă o nouă alianță a cărei călcare se consideră sperjur, cu scopul de a stârpi „*răutatea și rebeliunile blestemaților de țărani*”.

Sfârșitul răscoalei. Astfel se formează o concentrare mai puternică de trupe de partea nobililor. Răsculații sunt bătuti la Cluj, dar răscoala nu încetează. Vreme îndelungată, detașamente răzlețite de răsculați mai luptă în diferite colțuri ale Transilvaniei, rezistând represiei nobilimii, ce în furia ei devasta sate și omora țărani.

În tot cursul anului 1438 au mai existat focare de răscoală pe tot întinsul Transilvaniei. Ele se potoleau abia în

1439, când noul rege al Ungariei, Albert, care urmărea după moartea lui Sigismund, a dat iobăgimii unele satisfacții printre care un decret care prevedea libertatea iobagilor de a se muta de pe o moșie pe alta, dacă au achitat datoriile către proprietarii lor.

Aceasta a constituit o satisfacție pentru țărănime. Dar în anii care au urmat, după cum vom vedea, pătura stăpânitoare feudală a anulat în fapt acest drept, continuând lupta lor în secolele care urmează, pentru a-și cuceri libertatea și pământul.

Insemnătatea răscoalei. Răscoala din 1437 ne arată că marea masă a țărănimii a luptat pentru drepturile ei. În

1437, lupta țăranilor ia un caracter general, cuprinzând toată Transilvania. Prin această răscoală, țărani au dat o puternică lovitură exploatareii feudale. Dar ea a fost trădată de mica nobilime șovăelnică și până la urmă a rămas în luptă numai țărănimea iobagă și păturile sărace ale orașelor.

Aceste pături orășenești, care au dat și o parte din frunzașii răscoalei, erau însă slabe la rândul lor. Ele nu aveau nici experiență, nici destulă putere de a reprezenta pentru țărănimea răscolată aliatul care s'o organizeze și s'o conducă. Iar țărănimea singură nu putea învinge fără un astfel de aliat.

Deși înfrântă, răscoala țăranilor din 1437 a avut o mare însemnătate. Succesele înregistrate prin înfrângerea repetată în luptă deschisă a nobilimii în timpul răscoalei, au arătat poporului că pătura stăpânitoare poate fi înfrântă și a fost un stimulent pentru țărănime, de a-și continua lupta în secolele care au urmat.

Ioan Corvin de Hunedoara. Neamul Corvineștilor se trage din țara Hațegului. Pentru „strălucite merite militare”, tatăl lui Ioan, anume *Vcicu*, mic nobil, fusese răsplătit de regele Sigismund de Luxemburg cu domeniul Hunedoarei, unde Corvineștii și-au zidit un puternic castel. Ioan sau Iancu, născut pe la 1386, s'a dedicat și el carierei

de ostaș și îl găsim, mai întâi, în armata de mercenari a ducelui din Milano. De aici intră în serviciul regelui ungur care, mulțumit de faptele sale de arme, îi mai dăruiește un domeniu în Banat.

De acum încolo, Ioan Corvin își va pune spada numai în slujba luptei împotriva Turcilor. Pentru succesele obținute împotriva Semilunii i s'au încredințat rând pe rând demnitățile de *ban de Severin* (1438), *voevod al Transilvaniei* (1441) și *regent al Ungariei* (1446-1452).

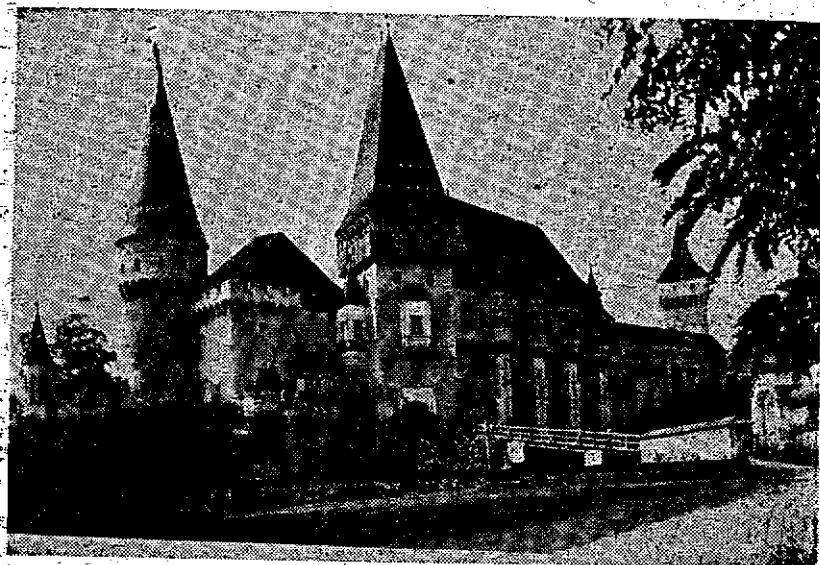

Fig. 44 — Castelul medieval al Huniazilor

Răsunătoarele victorii ce le-a obținut împotriva Turcilor se datoresc în primul rând armatei sale, formată în mare parte din mici boieri și țărani. Cu nobilimea maghiară s'a găsit adesea în conflict. În 1442 bate pe Turci în luptele dela *Poarta de Fier* și pe *Ialomița*, iar în 1443, conduce victorios o expediție ce atinge trecătorile Balcanilor. A pierdut bătălia dela *Varna* (1444). Cele mai grele lupte le-a dus pentru *apărarea Belgradului*, poarta de Sud a Ungariei (1456). Acolo a murit de ciumă, în tabără.

Matei Corvin. După moartea lui Ioan Ioan Corvin, a fost ales rege al Ungariei fiul său Matei (1458-1490). Pe vremea lui Matei Corvin, Ungaria a cunoscut perioada cea înaltă a măreției ei.

Matei Corvin s'a bizuit pe nobilimea mică și mijlocie. În timpul lui, dieta a fost convocată anual și tot în mod regulat au avut loc sesiunile dietelor comitatelor. El s'a bizuit deasemeni pe sprijinul orașelor. Încă înainte vreme, dezvoltarea meșteșugurilor și a orașelor a determinat schimbarea compoziției dietelor. În Dietă au fost admiși și reprezentanți ai orașelor care au început să joace un rol de seamă în viața politică,

Fig. 45 — Matei Corvin, regele Ungariei

Orașele au ajutat mult din punct de vedere financiar politica ungară. Deseori, regii abuzau de resursele financiare pe care le cereau orașelor.

În asemenea cazuri au loc împotriviri orășenești, cum a fost, de pildă, în anul 1467.

Matei Corvin a dus războaie victorioase cu Cehii, a cucerit și Austria. În 1490 el moare, probabil otrăvit. După moartea lui, partidele magnaților au început lupta între ele, transformând Ungaria într'un haos politic. Lupta pentru domnie durează multă vreme, în care timp Maximilian de Habsburg recucerește dela Ungaria și Austria toate pământurile pe care le cucerise Matei Corvin.

Ioan și Matei Corvin s'au amestecat în treburile Munteniei și Moldovei, unde au căutat să aibă domni prieteni și asociați în luptele duse cu Turcii. Pe mulți i-au detronat și înlocuit cu voievozi ce se asociau politiciii duse de ei.

Lupta pentru independență și împotriva jugului turcesc

ȘTEFAN CEL MARE (1457-1504)

Țările vecine în a doua jumătate a sec. al XV-lea. În 1453, Turcii au izbutit, printr'un asediu îndelung pregătit și puternic deslănțuit, atât de pe mare cât și de pe uscat, să ocupe Constantinopolul, apărut de ultimul împărat bizantin *Constantin Dragases*. Ultima licărire a imperiului bizantin s'a stins acum, iar vestita *Sfânta Sofie*, ridicată de Justinian, ca și alte biserici, a fost prefăcute în moschee. Imperiul turcesc luă locul imperiului bizantin, iar Constantinopolul, strălucita capitală de altă dată a lui Constantin cel Mare, deveni *Stambulul* turcesc.

Lichidând astfel singurul punct de rezistență, de o importanță vitală, rămas în spatele înaintării lor, Turcii s'au putut socoti definitiv statorniciți pe pământul Europei, consolidându-și puternic cuceririle făcute până atunci în întreaga Peninsulă Balcanică. La aceste cuceriri trebuiesc adăugate și Țările Române, căci, deși acestea nu erau ocupate de Otomani, Țara Românească devenise tributară Turciei la sfârșitul domniei lui Mircea cel Bătrân, iar Moldova consimțise să plătească haraciu în timpul lui Petru Aron (1451—1457). Astfel că, pe atunci, se aflau sub dominație otomană toate popoarele dela sud de Dunărea de jos, ca și Țările Române, cari își păstrau numai o oarecare independență.

Prin ocuparea Constantinopolului, Turcii, punând mâna pe Bosfor și Dardanele, au devenit aproape stăpâni și ai Mării Negre, căci aveau controlul comerțului ce făceau pe aici cetățile genoveze din Crimeea, în frunte cu *Caffa*. Nu peste mult timp, Marea Neagră va deveni efectiv o mare turcească, deoarece și hanatul Crimeei va fi cuprins în imperiul otoman.

În urma ocupării Constantinopolului de către Turci, legăturile economice dintre Occident și Orient au fost aproape cu totul întrerupte, iar drumul comercial care trecea prin Moldova, era amenințat să cadă sub controlul turcesc.

O parte din marea boierime, care nu vedea cu ochi buni întărirea puterii domnești, uneltește deseori în favoarea Turcilor și împotriva politicii domnitorilor. Marea boierime nu ura jugul turcesc precum îl ura poporul, deoarece pentru boieri scopul principal era să supună un număr tot mai mare de țărani și pentru aceasta unelteau chiar cu noii stăpânitori împotriva Domnitorului, cu scopul de a-și întări propria putere.

Domnitorul. În Moldova, în fruntea țării, era domnitorul care avea drept de viață și de moarte asupra tuturor locuitorilor țării. Domnul făcea danii de sate acelor care-l slujiseră cu credință. Când se întâmpla un caz de „hiclenie” (trădare), averea trădătorului era confiscată în folosul domnitorului, iar vinovatului — dacă avea rangul de boier — i se tăia capul. Domnitorul mai făcea danii de sate mănăstirilor. Pe vremea lui Ștefan cel Mare, un număr foarte mare de sate aparțineau mănăstirilor.

Domnitorul conducea țara cu ajutorul unui sfat de boieri cari, în afară de faptul că erau proprietari de pământ, având în stăpânirea lor moșii întinse, și mulți serbi, mai ocupau și dregătorii (serviciul cel datorau boierii la curte). Domnitorul judeca în ultimă instanță diferitele pricini mai grele. Judecata se făcea după „obiceiul pământului”. Ca să se evite redeschiderea unor procese judecate, trebuia să se plătească o dare specială, numită *sarească*.

Totodată, domnitorul avea venituri însemnate din încaasarea diferitelor impozite, dintre care cel mai însemnat era *dijma* sau *desetina* (a 10-a parte din produse), *vinăria* (darea de vin), precum și dările pentru animalele domestice, amenzile, căratul și vămile. Domnitorul mai avea deci venituri însemnate din amenzi, din vămi, precum și din ocnile de sare, asupra produselor cărora el avea monopol.

Dajdia sau *birul* servea în mare parte la plata tributului către Turci și nu se plătia totdeauna în natură.

Domnitorul era în același timp unul din marii negustori ai Moldovei și cel mai mare negustor de pește și de vite din țară. Veniturile aduse de pescăriile domnești erau dintre cele mai însemnate.

Boierii. Am spus mai sus că domnitorul era ajutat în conducerea țării de sfatul boierilor format din marii proprietari de pământ, cari aveau funcțiuni la curtea domnească. Parte din boieri nu aveau dregătonii. Ei trăiau pe moșii sau în capitală și primeau dela țărani șerbi de pe moșiile lor dijme din produse, dări din vite, impunând totodată țăranilor șerbi să execute toate muncile agricole și să le îndeplinească toate corvezile.

Boierii aveau îndatoriri militare; în caz de nevoie ei trebuiau să pornească cu cetele lor și să apere țara. Mai existau și boieri mici. Domnitorul, ca răsplată pentru serviciile făcute de un răzeș, îl putea boieri, adică răzeșul devenea un boier mic, așa cum spune legenda că s'a întâmplat cu strămoșul însemnatei familii a Movileștilor, care a fost boierit de către Ștefan.

Țăranii. Pe vremea lui Ștefan cel Mare, erau în țara Moldovei două categorii de țărani: țărani *liberi* cari erau proprietari de pământ și țărani *neliberi* sau *șerbi*. Țăranii liberi se numeau *răzeși*; numărul răzeșilor era oarecum ridicat pe vremea lui Ștefan, alcătuind un element de sprijin al Domnilor împotriva boienilor. Pe lângă țărani liberi se aflau și țărani supuși sau șerbi, cunoscuți sub nume de *vecini*. Țăranii șerbi aparțineau domnitorului, boierilor sau mănăstirilor. Ei erau datori să dea tuturor acestora dijme din produse, dări din vite, trebuia să le muncească moșiile, să execute corvezi și să plătească dările.

Vecinii locuiau în sate cari aparțineau domnitorului, boierilor sau mănăstirilor. Țăranii șerbi duceau o viață foarte grea, locuiau în colibe sărace, erau îmbrăcați prost, ținută subnutriți. Numărul șerbilor creștea în măsura în care

boierii reușeau să smulgă pământul dela țărani liberi. Pretențiile boierilor față de țărani creșteau din ce în ce, iar numărul zilelor de muncă datorite proprietarilor nefiind statornicit, boierii, în cele mai multe cazuri, sileau pe țărani șerbi să lucreze la muncile agricole un mare număr de zile.

Starea de șerbie sau vecinie se moștenește din tată în fiu. În cazuri foarte rare, un tânăr șerb se putea răscumpăra, plătind boierului o smuă de bani destul de însemnată. Boierii care consimțeau să elibereze pe unii șerbi, contra plată, socoteau însă că fac un act de milostenie față de șerbi.

Robii. În țara Moldovei au existat și robi. Unii erau numiți *zlătari*, după ocupația lor care consta din alăturarea firelor de aur din nisipul râurilor. Alții erau numiți *rudari*. Aceștia lucrau obiecte din lemn, ca albii, vase linguri, etc. În țara Moldovei au existat și robi țigani și tătari. În documente, comunitățile atât de țigani cât și de tătari sunt arătate prin termenul special de *sălășe*.

Târgoveții. Ștefan cel Mare s'a sprijinit în timpul domniei lui mai ales pe boierii mici, pe răzeși și pe târgoveți, adică pe locuitorii târgurilor, orașelor și cetăților. Aceste categorii sociale l-au ajutat să poarte luptele grele pentru apărarea independenței Moldovei împotriva atacului turcesc.

Târgoveții din Moldova erau meseriași și negustori. Mărfurile produse în ateliere erau vândute fie pe loc, fie în anumite locuri de desfacere și în anumite zile pe an (iar-maroace). Meseriașii exercitau diferite meserii, dintre care cele mai însemnate erau zidăria, fierăria, dulgheria, precum și pietrăria, croitoria, cismăria, etc. Ei erau organizați în bresle care, ca în Apusul Europei, aveau regulamentele lor de organizare și urmăreau să apere interesele patronilor împotriva calfelor. Regulamentul corporației sau breslei stabilea în amănunțime cantitatea și calitatea mărfii produse. Dar nu toate mărfurile trebuitoare se produceau în țara Moldovei. Multe erau aduse din afară. Acestea

erau cumpărate de domnitor de boieri sau de târgoveți și numai rareori de răzeși, fără ca să mai vorbim de șerbi.

Satele și târgurile. Țăranii răzeși și șerbi locuiau în sate, care erau de două feluri: *răzășești* și *supuse*. Unele sate erau destul de vechi, mai vechi chiar decât domnia. Altele își datorau desvoltarea lor drumurilor sau bogățiilor aflate în anumite regiuni. Privind o hartă a satelor constatate documentar în Moldova pe vremea lui Ștefan cel Mare, anumite regiuni unde satele sunt așezate în salbă, cum erau cele dealungul drumurilor comerciale, sau dealungul drumului sării, iar altele așezate în regiunile cu bogății naturale însemnate, constatăm documentar numeroase sate prin care Ștefan cel Mare a răsplătit serviciile aduse domniei, sau a făcut danii mănăstirilor.

În Moldova, pe vremea lui Ștefan cel Mare, se aflau și târguri numeroase, dintre care cele mai vechi erau: Sas-cut, Adjud, Baia și Bacău. Tot din documentele vremii, aflăm că în Moldova erau următoarele târguri mai însemnate: Siret, Suceava, Tg.-Neamț, Hârlău, Trotuș, Piatra lui Crăciun (Piatra-Neamț), Roman, Iași, Vaslui, Bârlad, etc. Târgurile Moldovei erau cârmuite de un primar numit *șoltuz*, care conducea târgul sau orașul cu ajutorul unui sfat comunal format din *pârgari*, aleși dintre târgoveții înstăriți. Actele emanele de la reprezentanții târgurilor erau întărite cu pecetea orașului, care avea un desen în legătură cu bogăția principală a târgului sau cu ocupația principală a locuitorilor lui. Primarul și consiliul comunal aveau atribuțiuni judecătorești și fiscale, pe lângă cele administrative.

În târguri, locuiau mai ales meșteșugarii și negustorii. Aici aveau case și boierii. Ca și în Apusul Europei, de târguri țineau și satele apropiate, fiind puse sub ocârmuirea celor cari administrau orașul sau târgul respectiv. Târgurile erau mai ales domnești, adică depindeau mai ales de domn, căruia îi plăteau direct dări speciale.

Orașele. Unele orașe aveau ziduri groase împrejmuitoare, servind în felul acesta ca locuri de apărare pentru boieri sau pentru locuitorii din împrejurimi. Uneori, chiar

domnitorul își căuta adăpost în vreo cetate. Cetățile mai însemnate din Moldova erau: Crăciuna, Suceava, Neamț, iar în Transilvania Ștefan cel Mare a obținut dela Matei Corvin, Ciceul și Cetatea de Baltă. Cetățile erau apărate de garnizoanele armatei și de târgoveți, cari erau grupați în cete, fiind îndatorați ca în cazuri de primejdie să apere anumite părți ale cetății. Până și unele mănăstiri aveau ziduri groase înconjurătoare și, întocmai ca și cetățile, serveau ca locuri de adăpost și de apărare în cazuri de primejdie. Târgurile și orașele se bucurau de *privilegii*, prin cari li se fixau drepturi și îndatoriri. Populația orașelor și târgurilor se bucura de mai multă libertate decât iobagii. De aceea, se ferea să cadă sub stăpânirea boierilor și ajuta pe domn în conflictele pe care acesta din urmă le avea cu boierii.

Administrația Țării Moldovei. Pe vremea lui Ștefan cel Mare, Țara Moldovei era împărțită în mai multe ținuturi, core-spunzătoare județelor de astăzi. În fruntea fiecărui ținut, stătea pârcălabul, reprezentantul domnitorului în ținut. *Pârcălabii* aveau atribuțiuni militare, administrative și judecătorești. Ei încasau impozitele prin oameni special însărcinați cu aceasta. *Pârcălabii* erau ajutați de *globnici*, care încasau gloaba (amenzile). *Pererbuții* erau cei ce seriau pe răboj și uneori conduceau pe oameni la lucrările necesare cetăților, la lucrul dela moara domnească sau la cositul fânului domnesc. *Pripășarii* percepeau amenzile pentru vitele de pripas. *Ilișarii* strângeau ilișul, o dare de grâne. *Osluharii* percepeau amenzile dela acei locuitori care nu executaseră poruncile domnești. Alte dări mai erau: *podvoada* sau *cărătura* (transportul cu carul), *posada* (lucrul la cetăți) și *joldul* (darea pentru soldatele ostașilor). Locuitorii mai erau datori să dea cai de *olac* pentru a duce veștile către domnie. De asemenea, erau datori să care buțile de vin ale Domnitorului. O amendă importantă era *dușegubina* sau *deșegubina*, pe care trebuia s'o plătească tot satul pentru cel care făcuse moarte de om. Uneori se obținea scutirea de anumite sarcini.

față de domnie sau chiar scutire totală față de domnie și în favoarea vreunei mănăstiri. Scutirea de sarcini se chema *tarcân*.

Armata. Boierii aveau obligații militare față de domn și conduceau cetele de țărani liberi și mai apoi de mercenari, cari formau oștirea. În cazuri grave, erau înarmați și vecinii, care formau gloata. Târgoveții, după cum am văzut, trebuiau să răspundă la chemarea domnitorului, apărând cetățile și orașele. De asemenea, țăranii supuși domnului sau cei liberi erau obligați să lucreze la întărirea cetăților. Locuitorii de pe la hotarele țării trebuiau să îndeplinească anumite atribuțiuni militare. Aceștia se numeau *străjari* în nordul țării, iar în părțile răsăritene și sudice *călărași* și mai erau obligați să poarte știrile către domnie. Din Letopișetul dela Bistrița, aflăm amănuntul că în armata Moldovei se aflau și feciorii *hânsari*, probabil husari, cum erau numiți în Moldova soldații cari luptau în vederea prăzii ce vor lua. Ca arme de atac se obișnuiau arcurile cu săgeți, săbiile, sulitele și arme de foc, câteva tunuri, cărora li se spunea puști. Țăranii luptau cu coase, secure și topoare; o armă de temut pe care o întrebuintau era ghioaga. Ca arme de apărare ei întrebuintau scuturile, platoșa și poate zalea și coiful.

Comerțul.

Unitățile de măsură și greutatea, banii.

Principalele produse ale Moldovei erau cerealele. Pajiștile Moldovei hrăneau herghelii de cai, cari se găseau răspândite prin diferite părți ale țării. Rasa cailor moldovenesti era vestită în trecut, iar exportul lor era oprit. Turcii au cerut să li se dea, pe lângă tributul în bani și dări în natură și anume și cai moldovenesti. O altă bogăție erau nenumăratele turme de oi și cirezile de vite. Pe lângă carnea vitelor, se folosea și pielea, care se exporta în străinătate, și lâna oilor. De asemenea, în Moldova se aflau prisăci numeroase, mierea și ceara servind ca articole de export. Ocenele de sare erau exploatate sistematic cu lucrători iobagi, iar sarea

transportată în care pe drumurile străvechi. Podgoriile Moldovei era vestite pe vremea lui Ștefan cel Mare, iar vinurile se exportau în străinătate. Un însemnat venit îl aducea și peștele, care era trimis în afară, aducând venituri însemnate visteriei domnești.

Ca unitate de măsură pentru grâu se întrebuinta *clo-dul*; miera se măsura cu *berbânța*, iar peștele cu cântarul sau *maja*. Pânzeturile se măsurau cu *cotul* (egal cu 0,64 mtr.). Banii care circulau în țară erau de două feluri: bani bătuți în țară și bani străini. Banii cei mai răspândiți erau cei străini, *groșii*, a căror valoare era stabilită de *grivnă* sau *mareă*. Mai circulau *zloții* tătărești, mai rar cei ungurești și *asprii*, o monedă divizionară de argint. Domnitorul, în schimbul unei anumite sume de bani, dădea privilegiu unui „bănar” să bată monedă în țară.

Importul. Din afară se aduceau în țară diferite unelte de fier: cuțite, coase, securi. De asemenea, din Transilvania se aducea silitra necesară armatei, diferite obiecte prețioase de argint și obiecte de piele, cum era harnașamentul. Postavurile se aduceau unele din Flandra, altele din Cehia, Ungaria, mai ales prin Liov-Polonia. De asemenea se mai aduceau veluri (catifele) și șepci străine. Din Răsărit, se aduceau pânzeturi subțiri, țesături din mătase și diferite blănuri. Tot din Răsărit, se aduceau și diferitele mirodenii sau, cum le numim noi astăzi, produse coloniale.

Exportul. Țara Moldovei exporta produse agricole, vite, piei, blănuri, miere, ceară, pește, sare și vinuri. Unele articole erau interzise la export, cum erau caii de rasă moldovenească și diferite blănuri.

Ștefan cel Mare, ca și mai înainte Alexandru cel Bun, a dat la Suceava, în 3 Iulie 1460, un privilegiu comercial negustorilor din Liov. Din acest privilegiu vedem că multe mărfuri se aduceau pentru nevoile Moldovei, iar altele erau numai în tranzit prin țară. În privilegiu se mai precizează că taxe vamale trebuiesc plătite de fiecare car cu marfă și în câte locuri se va plăti vama. Pentru plata vămii, se între-

buința sistemul tătăresc. Pe vremea lui Ștefan cel Mare, erau diferite feluri de vămi: *vama cea mare*, la desfacerea mărfurilor în târguri; *vama cea mică*, de tranzit, etc. Vămile erau deosebite, după cum marfa se desfăcea în Moldova sau după cum era numai în tranzit prin țară. Unele mărfuri aduse din străinătate erau impuse la tarife vamale mai ridicate, altele se bucurau de un tarif vamal preferențial.

Politica internă pe vremea lui Ștefan cel Mare. În timpul urmașilor lui Alexandru cel Bun, autoritatea boierilor mari privilegiată se întărise în Moldova. Ei aveau

în stăpânirea lor sate numeroase, moșii întinse, pe care țărani serbi le munciau, dând dijme din roade și produse și plătind dări. Boierimea mare era scutită de dări. Ea urmărea să-și întărească puterea în dauna domnitorului și în intervalul dintre anii 1432 și 1457 se obișnuise să facă apel la puterile străine pentru a aduce pe tronul Moldovei pe partizanul cutăririi sau cutăririi eliei boieresti. Boierii cei mici aveau deseori interesul ca domnitorul țării să fie cât mai puternic, pentru a putea ține în frâu boierimea cea mare.

Țărani liberi din Moldova întâmpinau multe greutăți ca să-și poată menține micile lor proprietăți, din pricina boierimii mari, care voia să le ia pământurile. De aceea și aceștia susțineau deseori pe domn, pentru a vedea stăvilă puterea boierească.

În schimb, boierimea cea mare, privilegiată, care făcea parte din divanul domnesc, considera pe Turci ca stăpâni mai îndepărtați, ce puteau fi înlănțuiți prin daruri. Așa că boierii mari, în dorința de a slăbi puterea domnului, pentru a o întări pe a lor, nu urau în măsura în care ura poporul jugul turcesc și căutau să se sprijine pe ajutorul Turciei.

Acest jug apăsa însă greu poporul, mai ales pe micii proprietari liberi și pe țărani serbiți (vecini), în spinarea cărora cădea plata tributului și care erau supuși la toate

dările și muncile necesare, pentru a satisface cererile marelui boierimi.

Apăsăți de jugul turcesc, erau și locuitorii târgurilor, negustorii, care erau împiedicați în practicarea mai largă a comerțului lor. De aceea, negustorii târgurilor și cetăților sprijineau și ei întărirea puterii domnești, care să le asigure independența și drumurile de comerț, pe care se scurgeau mărfurile, deși atunci când domnul cerea prea multe dări se manifestau și nemulțumiri ale orașenilor împotriva domnului. Dar nici în orașe nu era o înțelegere deplină. Calfele duceau lupte împotriva patronilor și în general sărăcimea târgurilor privea cu nemulțumire pe cei bogați.

În cadrul acestor contradicții interne, se manifesta tot mai puternic contradicția fundamentală între țărani serbi și întreaga pătură stăpânitoare, alcătuită din boieri și domn, contradicție ce se manifesta prin fuga serbilor de pe moșii, și unele răzmerițe neîndeajuns de studiate până azi. În cadrul acestor contradicții interne, Ștefan cel Mare devenind domn, se va sprijini mai ales pe mica boierime, pe locuitorii târgurilor și pe țărani liberi, mici proprietari de pământ.

În timpul domniei lui Petru Aron, Ștefan cel Mare și-a găsit adăpost în Țara Românească, la Vlad Tepeș. Cu sprijin dela Vlad Tepeș, a trecut în Moldova, unde țărani — micii proprietari de pământ și boierimea mică — au alergat să lupte alături de el împotriva lui Petru Aron, care a fost înfrânt și a fugit în Polonia. Pe „Câmpia Direptății” de lângă Suceava a fost întâmpinat de boieri, târgoveți și răzeși, în frunte cu mitropolitul țării, Kir Teoctist, care l-a uns ca domn. Domnitorul s'a sprijinit pe unii boieri, pe boierii mici, pe țărani liberi și pe locuitorii orașelor, în lupta pe care a trebuit s'o ducă în interior împotriva boierilor partizani ai lui Petru Aron. O parte din boierimea mare, vătizani ai lui Petru Aron. O parte din boierimea mare, vătizând noua întorsătură a lucrurilor, l-a primit deocamdată pe Ștefan. Că această mare boierime nu a fost adusă la ascultare completă față de domnitor, ne-o dovedesc uneltirile ei și faptul că Ștefan cel Mare, în câteva rânduri, a dat ordin să fie „tăiați” boierii trădători.

Biserica. Un sprijin însemnat a găsit Ștefan cel Mare în biserica Moldovei, care fusese organizată încă de pe vremea lui Alexandru cel Bun. În timpul lui Ștefan cel Mare, Biserica și-a păstrat aceeași organizație: o mitropolie la Suceava și două episcopii, la Roman și Rădăuți. Reprezentantul de capetenie a bisericii Moldovei, mitropolitul, a trecut de partea domnitorului și a fost un prieten credincios al acestuia până în anul morții (1477). Urmașul său a păstrat aceeași credință față de domnitor și i-a supraviețuit. Episcopii de Roman și Rădăuți au fost de asemeni alături de Ștefan cel Mare.

Biserica ortodoxă, pentru a se apăra împotriva influenței catolice și oarecarei influențe religioase mahomedane, a sprijinit pe domnitor, l-a ajutat în toate acțiunile lui, iar domnitorul, la rândul său, a știut să prețuiască sprijinul dat de biserică, pentru a apăra independența Moldovei. În actele importante cu caracter politic ieșite din cancelaria lui Ștefan cel Mare, în fruntea listei martorilor figurează numele mitropolitului țării. Ștefan cel Mare, recunoscător pentru sprijinul primit, răsplătește Biserica prin numeroase danii de sate, sau prin confirmarea unor danii mai vechi.

În timpul domniei lui, biserica din Moldova își întreprinde organizarea feudală, căpătând noi moșii întinse luate de serbi, precum și numeroase sate. De pildă, episcopia de Rădăuți primește, în acea vreme, confirmarea stăpânirii a cincizeci de sate.

Politica externă. Cu sprijinul mai ales al boierimii mici, al răzeșilor și al târgoveților, Ștefan cel Mare a putut să se pregătească pentru luptele pe care voia să le poarte, pentru ca să scape Moldova de vasalitatea turcească.

Ștefan cel Mare a dus o politică externă chibzuită. El a căutat să nu aibă niciodată doi dușmani în același timp. Deoarece ucigașul tatălui său își găsise adăpost în Polonia, Ștefan cel Mare a făcut incursiuni în Sudul Poloniei, pentru a sili pe regele Cazimir al IV-lea să alunge din Polonia pe Petru Aron. După aceea, Ștefan se împacă cu Cazimir, cu

care va rămâne bun prieten până la sfârșitul vieții acestuia. În urma faptului că Matei Corvin, regele Ungariei, dăduse adăpost lui Petru Aron, Ștefan face incursiuni în Țara Secuilor, ceea ce determină pe Matei Corvin să pornească campania împotriva lui Ștefan, ca să-l scoată din domnie. Matei este însă atacat prin surprindere de către Ștefan, la Baia, unde, în Decembrie 1467, este înfrânt și se alege și cu o rană. Mai târziu, Ștefan se împacă definitiv cu Matei Corvin, dela care primește două cetăți de siguranță în Ardeal: *Ciceul* și *Cetatea de Baltă*, cu satele învecinate.

În 1469, Petru Aron este prins prin vicleșug și ucis. Astfel, Ștefan nu mai are nici un rival de temut la tronul Moldovei și, fiind în pace cu toți vecinii, poate să se pregătească pentru luptele ce va avea să le dea împotriva Turcilor, pentru a elibera Moldova din vasalitatea turcească.

Dar Ștefan cel Mare, prieten cu Polonii și cu Ungurii, având tronul întărit în urma dispariției lui Petru Aron, trebuie să asigure și hotarul de sud al țării sale.

În acest timp, Țara Românească avea obligații mai mari față de Turci. Turcii erau stăpâni pe Giurgiu și Turnu-Măgurele și sileau pe domnitor și pe boieri, nu numai la plata tributului, dar și la alte îndatoriri.

În Țara Românească, după alungarea lui Vlad Țepeș, sultanul Mahomed al II-lea dăduse tronul lui Radu cel Frumos, fratele lui Vlad Țepeș. Radu cel Frumos a fost vasal credincios Turcilor și de aceea, Ștefan a hotărât să-l înlăture dela tron, pentru a înscăuna în locul lui un alt domnitor, care să ducă o politică împotriva Turcilor.

În anul 1470, Ștefan atacă Brăila, pe care o pradă și o dăruiește. Tătarii — aliați ai Turcilor — au răspuns la prădarea Brăilei cu prădăciuni săvârșite pe teritoriul Moldovei, dar Ștefan a izbutit să-i alunge și să le ia înapoi toate prădările.

Radu cel Frumos năvălește, la rândul său, în Moldova, dar este înfrânt la *Soci* (Bacău) de către Ștefan. În anul 1473, Radu cel Frumos este înfrânt de Ștefan la *Cursul Apei* (R. Sărat), fuge în Cetatea Dâmboviței (București).

dar este urmărit de Ștefan, care izbuteste să pună mâna pe toată averea lui mobilă (tezaurul domnesc). Soția și fiica lui Radu sunt făcute prizoniere.

În locul lui Radu cel Frumos, se instalează ca domnitor

Laiotă Basarab. În acest timp, Sultanul Mahomed al II-lea fusese ocupat cu luptele din Asia. Dar odată campania din Asia terminată, sultanul începe să se ocupe personal de situația nou creiată de Ștefan cel Mare în nordul Dunării. Turcii ajută lui Radu cel Frumos să ia tronul Țării Românești. Ceva mai mult, Turcii năvălesc în Moldova, ca să răzbune amestecul lui Ștefan cel Mare în Țara Românească. Dar Moldovenii resping atacul Turcilor, trec în Țara Românească și se instalează din nou Laiotă Basarab.

Fig. 46 — Ștefan cel Mare

Luptele cu Turcii. Ca să poată lupta împotriva Turcilor, Ștefan cel Mare a intrat în legătură cu Uzun-Hasan, hanul turcoman din Persia, care lupta împotriva sultanului Mahomed al II-lea.

Laiotă Basarab trece însă de partea Turcilor. Turcii

aveau o puternică garnizoană în cetatea Giurgiu și de aici, ei amenințau pe domnitorii Țării Românești.

Ștefan cel Mare face o nouă expediție în Țara Românească, cu care prilej arde Cetatea Teleajenului și pune ca domn pe Basarab cel Tânăr, zis Tepeluș, fiul lui Basarab Laiotă.

Nesri, un cronicar turc, scrie următoarele în cronicăsa, cu privire la atitudinea Sultanului față de Ștefan: „În acest an, să-mi aduci în persoană tributul, așa după cum îl aduce domnul Țării Românești, ca să putem avea încredere în prietenia ta”. Aceasta a fost cuprinsul scrisorii trimisă de sultanul Mahomed al II-lea lui Ștefan cel Mare. Într-adevăr, sultanul avea motive temeinice ca să nu aibă încredere în Ștefan. Ștefan cel Mare se amestecase în chestiunile interne ale Țării Românești, vasală plecată Turcilor. În același timp, Ștefan cel Mare refuzase să plătească tribut Turcilor.

Ceva mai mult, el intrase în legături secrete cu Uzun-Hasan, dușmanul cel mare al Turciei.

Ștefan cel Mare refuză plăta tributului, nedând ascultare ordinului. Sultanului. Din aceste cauze, Mahomed al II-lea hotărăște o expediție militară împotriva vasalului rebel.

Soliman Pașa, comandantul forțelor turcești din Peninsula Balcanică, era ocupat în Albania. El primește ordinul de la sultan să părăsească Albania și să se îndrepte neîntârziat spre Moldova.

Lupta de la Vasiul. Ștefan cel Mare hotărăște să iasă în întâmpinarea armatei turcești la locul și în momentul hotărât de el. Locul ales de Ștefan cel Mare era acolo unde râurile Râhova și Vasluiul se varsă în Bârlad. Terenul era mlăștinos, așa încât o armată mare, cum era armata turcească, nu se putea desfășura, ca să dea toată deslănțuirea atacului. În ziua de 10 Ianuarie 1475, o ceață groasă s'a lăsat asupra regiunii aale de Ștefan ca loc de luptă împotriva Turcilor. Ceața a ascuns Turcilor pregătirile

de luptă, făcute de armata lui Ștefan cel Mare. La începutul luptei, Ștefan a condus personal operațiile, dar dintr'un loc mai ferit. S'a ordonat un atac de învăluire, armata turcească fiind atacată din spate și din flancuri. Primele rânduri ale armatei lui Ștefan au fost secerate de Turci. Văzând pericolul, Ștefan se aruncă în mijlocul luptei, încurajându-și oastea. Turcii o iau la fugă, dar retragerea le este tăiată de trupele moldovenesti.

Lupta dela Vaslui a fost una din cele mai mari victorii câștigate de Ștefan cel Mare.

Cronicarul polon Dlugosz scrie următoarele despre Ștefan cel Mare: „O, bărbat demn de admirat, întru nimic inferior conducătorilor eroici, pe care atât îi admirăm, care cel dintâi dintre principii lumii a repurtat în zilele noastre o victorie atât de strălucită împotriva Turcilor! După părerea mea, el este cel mai vrednic să i se încredințeze misiunea de conducător împotriva Turcilor“.

În aceste împrejurări, Ștefan cel Mare — deși lăudat de toți cronicarii străini, de analele venețiene și chiar de Papa dela Roma — nu s'a lăsat impresionat de victoria câștigată. După luptă, el scria următoarele: „Sultanul vrea să-și răzbune venind în persoană împotriva noastră în luna Mai, ca să cuprindă — ferească Dumnezeu — această poartă a creștinătății care este țara noastră. Căci dacă această poartă va fi pierdută, toată creștinătatea va fi în mare pericol.“

Sultanul a dat ordin să fie atacate cetățile genoveze dela Marea Neagră. Cetatea Caffa a fost ocupată în anul 1475. După câteva luni a căzut și cetatea Mangop.

Expediția sultanului Mahomed al II-lea. Mahomed al II-lea voia să răzbune înfrângerea suferită de armata sa la Vaslui. El voia să pornească o expediție de pedepsire împotriva țării Moldovei și în acelaș timp voia să înlocuiască pe Ștefan cel Mare cu un alt domnitor. Armata turcească trebuia să atace Moldova în acelaș timp cu atacul dat de domnitorul din Țara Românească, care tre-

ause de partea Turcilor. Armata tătărească primise și ea ordin să atace în acelaș timp dinspre răsărit.

Ștefan a cerut ajutor dela Unguri. Aceștia s'au pregătit, dar nu au putut sosi la timpul potrivit. Astfel, în fața pericolului, Ștefan a rămas singur, silit să se bazeze pe propriile sale mijloace.

Ștefan s'a pregătit de luptă, întărind cetățile din nordul Moldovei și pustiind toată țara pe unde aveau să vină Turcii. Toate grânele au fost arse, furajele pentru cai de asemenea. Ștefan a dat ordin armatei sale să distrugă prin ardere toate casele. Sultanul a venit în Țara Moldovei prin Dobrogea. Angiolelo, visternicul sultanului scrie că funinginea era așa de deasă încât aerul devenise de nerespirat și Turcii erau înegriți pe fețe și pe haine. Hrana trupei și a cailor lipsea, soldații turci ca și animalele sufereau din pricina lipsei de apă. Expediția turcească a avut loc în 1476, în luna Iulie, pe timpul unor mai mari călduri.

Ștefan a respins la început atacurile Tătarilor, întreaga pradă făcută de aceștia a fost luată îndărăt de armata moldovenească.

Ca și la Vaslui, Ștefan a fost silit să dea el primul atac împotriva Turcilor, sperând astfel ca printr'o victorie hotărâtoare, să alunge pe Turci. Armata turcească era însă numeroasă în comparație cu armata moldovenească. Ștefan a ales ca loc de luptă satul *Războieni* de pe Valea Albă (județul Neamț). A poruncit să se construiască un șanț de apărare și a așezat caii și tunurile ca un zid de cetate de jur împrejurul șanțului. În mijloc, se afla armata Moldovei. Primul atac a fost dat de Ștefan cu toată puterea, însă a fost respins; apoi Turcii au contra-atacat susținut. Ștefan este înfrânt, răzeșii îl părăsesc, ei cer învoirea ca să se ducă să-și apere căminele și familiile de prădăciunile Tătarilor cari năvăliseră în Moldova în mare număr. Lupta decisivă s'a terminat deci în defavoarea lui Ștefan, care a pierdut soldați și tunuri. După unii, răzeșii au părăsit pe Ștefan, deoarece acesta, în ajunul luptei, ar fi luat măsuri care loveau în interesul lor. Din această cauză, ei n'au mai vrut să-l sprijine.

A doua parte a luptelor cu Turcii din anul 1476.

Turcii, încurajați de victoria obținută la Războieni, pornesc atacul împotriva cetății Suceava, unde voiau să instaleze un nou domnitor. Orașul Suceava era înconjurat cu șanțuri, casele și bisericile erau de lemn, castelul însă, zidit din piatră rezistentă, era așezat pe o coastă în afară de oraș. Turcii au pătruns în oraș și au incendiat casele, care fiind de lemn au ars repede. După aceea, Turcii au început asediul cetății Suceava — probabil și Cetatea Neamțului — dar cei din cetate s'au apărat cu toată dârzenia. Ei aveau tunuri cu care băeau în armaa turcească.

Turcii nu au putut ocupa Suceava și au renunțat la ideea de a mai înlocui pe Ștefan în domnia Moldovei. Astfel, expediția turcească nu a reușit în întregime. Turcii au avut succes la Războieni, dar cetățile din nordul Moldovei au rezistat atacurilor. În toamna aceluiaș an, Ștefan cel Mare a trecut în Țara Românească și l-a ajutat pe Vlad Tepeș să ocupe tronul, lăsându-i chiar o garnizoană de pază, formată din 200 de ostași moldoveni. După scurt timp, Vlad Tepeș a fost ucis de Laiotă Basarab.

Ștefan a trecut în mai multe rânduri în Țara Românească.

El a instalat în Țara Românească pe Vlad Călugărul, fiul lui Vlad Dracul și frate cu Radu cel Frumos și Vlad Tepeș. În timpul domniei acestuia, Ștefan cel Mare a luat cetatea Crăciuna pe care a alipit-o Moldovei. Letopisețul dela Bistrița scrie: „Luat-au Ștefan Voevod cetatea Crăciunei și așezat într'ansa pârălabii săi Vâlcea și Ivanco”.

Turcii au năvălit din nou în Moldova. Țara a fost prădată, cetatea Sucevei arsă. În acest timp, Ștefan se afla la Colomeia, în Polonia, unde presta personal jurământ de credință regelui Cazimir al IV-lea. Turcii au adus pe un pretendent la tron anume Hruet. Ștefan cel Mare a putut recuceri țara, a prins pe Hruet și a dat ordin să fie ucis. Turcii au fost bătuti, la Scheia, în Roman (1486).

Până la urmă, Ștefan nu a izbutit să elibereze Moldova de sub vasalitatea turcească și a fost nevoit să consimtă la plata tributului față de Turci.

Lupta cu Polonia. Câtă vreme a trăit regele Poloniei Cazimir al IV-lea, s'a menținut pacea între Ștefan și Poloni. Urmașul lui Cazimir a fost Ioan Albert care a vrut să ocupe Moldova pentru a o da unui frate mai mic.

Ioan Albert vine în Moldova sub pretextul luptelor contra Turcilor. În loc să meargă contra Turcilor, Polonii atacă Suceava. Nu izbutesc s'o cuprindă, regele se îmbolnăvește și se încheie armistițiul. Regele nu respectă însă condițiile armistițiului, din care cauză este atacat de Moldoveni și înfrânt în lupta din *Codrul Cosminului* (1497). Ștefan trece în Polonia de sud, unde face o serie de prădăciuni. Regele polon cere pace și, în tratatul încheiat cu acest prilej, Ștefan este pus pe picior de egalitate cu regele Poloniei.

Ștefan cel Mare a intrat în legături de prietenie cu popoarele vecine. El avea interes să fie prieten cu Polonii, cu Ungurii, cu Chievul și cu Moscova, care toate aveau interese comune împotriva pericolului otoman.

Ștefan cel Mare a căutat prietenia statelor din Răsărit, deoarece avea nevoie de prieteni credincioși care să-l susțină în lupta grea pe care trebuia s'o ducă împotriva Turcilor.

Legăturile cu Chievul. Ștefan cel Mare s'a căsătorit în ziua de 5 Iunie 1463 cu principesa Evdochia din Chiev, sora cneazului Simion Olekovic. Ei au avut doi copii, pe Alexandru și pe Elena. Legăturile de familie pentru vremea aceea erau legături politice.

Dar, pe timpul lui Ștefan cel Mare, importanța Chievului descrește și locul este luat de statul național rus care se formează sub Ivan al III-lea în jurul statului din Moscova.

Legăturile lui Ștefan cu Statul din Moscova.

Sub Ivan al III-lea (1462-1505), cneazul din Moscova a unit în jurul lui cele mai multe cnezate ruse, formând statul național rus. Aceasta a întărit puterea Rusiei, care putea fi de un mare sprijin Moldovei în lupta împotriva Turcilor. Deaceia, Ștefan intră în legături politice cu Ivan al III-lea, întărindu-le și prin legături de familie. Astfel, fiica sa Elena s'a căsătorit cu principelă Ivan, fiul marelui cneaz Ivan III al Moscovei. Căsătoria a avut loc la Moscova în ziua de 12 Ianuarie 1483.

Perechea moștenitoare a tronului Moscovei a avut un fiu Dimitrie și o fiică Evdochia. În anul 1490, principele Ivan moare, lăsând o soție tânără și un moștenitor în vârstă de 6 ani.

Legăturile de familie cu țarul Moscovei întăreau legăturile politice preexistente. Aceste legături cu Moscova s'au întărit și mai mult după anul 1490. În adevăr, Alexandru Jagello ajunge mare duce al Lituaniei și, cu acest prilej, e felicitat de Ștefan cel Mare. Din răspunsul dat de marele duce al Lituaniei se vede că marele cneaz al Moscovei a intervenit pentru a se păstra pacea între Lituania și Moldova. Marele cneaz al Moscovei și-a căsătorit fiica cu Alexandru, ducele Lituaniei. Astfel s'a creiat prin Moscova o alianță de familie între *Moldova, Moscova și Lituania*. Legăturile de familie au făcut să se stabilească legături politice și comerciale cu Lituania și Moscova. Ștefan cel Mare a schimbat câteva solii cu marele cneaz al Moscovei.

Când Alexandru, ducele Lituaniei, duce o politică mai rece cu Moscova, Ștefan nu vrea să se strice prietenia între Lituania și Moscova. El trimite solii la Moscova și în Lituania, căutând să împace pe cei doi stăpânitori. Solul lui Ștefan termină solia față de Marele Cneaz al Moscovei spunând următoarele: „Toți craii și toți domnii creștini, câți sunt, și toate părțile apusului și toate țările Italiei se unesc și se găsesc și cu oști să meargă împotriva păgânilor. Ar fi bine să ai și tu pace cu creștinii și să te scoli împreună cu toți domnii creștini împotriva păgânilor.”

Statul rusesc începe să devină o mare putere, în stare de a lupta cu succes împotriva Turcilor. De aceea, Ștefan cel Mare caută această prietenie și o întărește prin puternice legături de familie și prin soliile schimbate cu marele cneaz Ivan III al Moscovei.

Ștefan îndeamnă pe Marele Cneaz al Moscovei să pornească lupta împotriva Turcilor alături de ceilalți prinți creștini. Această nădejde a lui Ștefan cel Mare se va împlini în secolele care urmează.

Personalitatea lui Ștefan.

Ștefan a fost fiul lui Bogdan al II-lea și nepotul lui Alexandru cel Bun. Prima lui soție a fost Evdochia din Chiev, sora cneazului Simeon Olecovici. Evdochia din Chiev a fost mama Elenei care s'a căsătorit la Moscova în 1483 cu Ivan, fiul marelui cneaz Ivan al III-lea al Moscovei.

Ștefan a mai fost căsătorit cu Maria de Mangop, care moare, ca și Evdochia, destul de tânără. Ultima soție a fost Maria Voichița, fiica lui Radu cel Frumos, luată prizonieră de către Ștefan în urma înfrângerii lui Radu cel Frumos (1473). Din prima căsătorie, Ștefan a avut un fiu, Alexandru, care a murit în 1496 și din a treia căsătorie a avut pe Bogdan Vlad, care îi urmează la tron.

Bătrân, obosit de atâtea războaie, chinuit de podagră și de o rană veche pe care o avea la picior, Ștefan moare la 2 Iulie 1504 și este înmormântat la Mănăstirea Putna, ctitoria sa.

Personalitatea lui Ștefan se conturează din activitatea și lupta pe care a dus-o pentru independență și împotriva jugului otoman. În această luptă, el a dovedit atât capacitate militară, cât și pricepere de a lărgi relațiile Moldovei cu țările din Europa și în primul rând cu țările vecine. Prin aceste relații, el a făcut să crească prestigiul Moldovei și totodată să facă cunoscută în Moldova cultura altor țări.

În interior, el a combătut pe boierii cari au vrut să slăbească puterea Moldovei și a domnului. A întărit organizarea internă, dând micii nobilimi și târgurilor cari erau

domnești o atenție mai mare, pentru a se putea bizui pe boierii mici și pe târgoveți. El a sprijinit totodată biserica, dăruindu-i sate cu serbi, pentru a găsi și în biserică sprijinul necesar. Prin aceasta, Ștefan a adus mari servicii Moldovei, cu toate că masa țăranilor, serbită, a continuat să trăiască în mizerie și să sufere o cruntă exploatare.

CULTURA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XV-lea

Sub îngrijirea mitropolitului Teoctist, a început să se scrie, după unii la mănăstirea Putna, după alții la Curtea domnească, cronica întâmplărilor mai însemnate din viața domnitorului Ștefan cel Mare, la care s'au adăugat scurte însemnări cu privire la domnii anteriori. Se prea poate ca *Analele dela Putna* să nu fi fost redactată de călugări, ci chiar de diecii cancelariei domnești, deoarece conțin aproape în întregime informații străine vieții din mănăstirea Putna.

Cronica întâmplărilor mai însemnate petrecute până la anul 1499 a fost povestită în limba germană de un cronicar rămas anonim. Cronica a fost descoperită de curând în biblioteca regală din München și poartă titlul următor: „*Cronica breuiter scripta, Stephanus Dei gracia Voyvoda terrarum Moldavinensis nec non Valachyense*”...

În timpul lui Ștefan cel Mare, s'a scris în limba slavonă. Evanghelia dela Humor, care are pe ea chipul voevodului și este legată frumos în argint. Călugărul Palade a scris Evanghelia dela Putna care a fost ferecată în argint.

Ctitorii bisericești.

Ștefan cel Mare care s'a sprijinit în lupta lui și pe biserică avea obiceiul ca după fiecare bătălie să ridice un lăcaș de închinăciune. Astfel a ridicat mănăstirea Putna care avea un turn pe naos și un turn de clopotniță pe zidul care împrejmuia mănăstirea. Clopotnița are podoabe săpate în piatră și discuri frumos colorate în castaniu, albastru și verde. Ștefan a clădit și mănăstirea

Voroneț pe locul unde fusese chilia lui Daniil Sihastrul. Alte ctitorii ale lui Ștefan mai sunt Pătrăuți, Sf. Ilie în marginea Sucevei, Sf. Nicolai-Iași, Bădăuți lângă Rădăuți, Reuseni unde a fost ucis tatăl său etc.

Logofătul Tăutu, colaboratorul credincios din ultimii ani de domnie ai lui Ștefan cel Mare, a ridicat biserica *Uspenia* la Iași, azi dărâmată. Logofătul Tăutu a mai ridicat mănăstirea dela Bălinești (Dorohoi). Șendrea, portarul dela Suceava, cumnatul lui Ștefan cel Mare, a ridicat biserica dela Dolhești pe Siret, ca loc de odihnă veșnică pentru soția lui, Maria, sora lui Ștefan cel Mare.

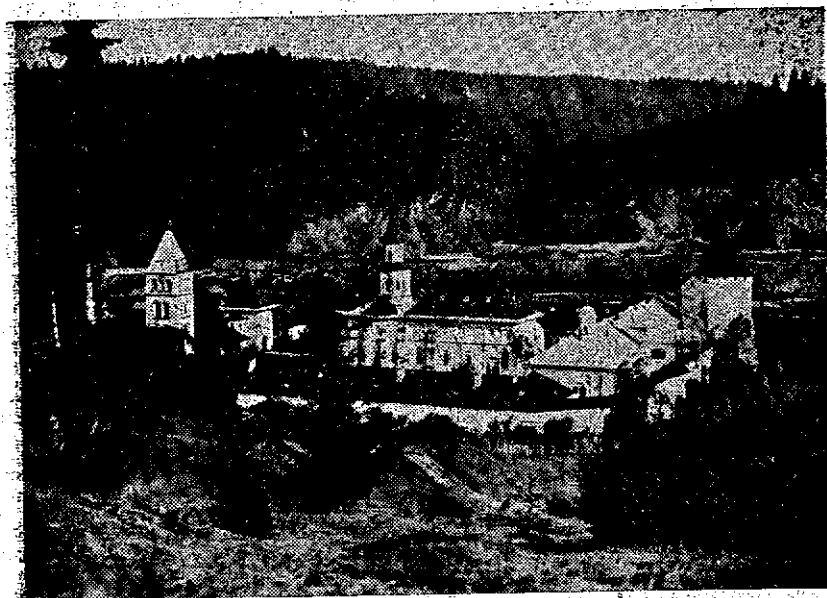

Fig. 47 — Mănăstirea Putna, zidită de Ștefan cel Mare.

Pe lângă sate întregi și moșii, ctitoriile lui Ștefan cel Mare au fost bogat dăruite de domnitor cu icoane frumos pictate sau cu acoperământ de argint. De asemenea, Ștefan a dăruit odoare bisericești, cruci de chiparos împodobite cu sculpturi lucrate migălos de mână, epitafe sau aere brodate de mână și împodobite cu mărgăritare.

Arhitectura Bisericele și mănăstirile clădite în timpul lui Ștefan cel Mare aveau forma bizantină, cu trei umflături — forma de treflă — una la altar și două în cele două părți la strane, astfel că întreaga biserică avea forma de cruce. Lăcașurile bisericesti erau făcute din cărămidă tare, care se vede și în exterior, cu deosebirea că aici cărămida formează rânduri smălțuite de culoare verde sau gal-

benă, așternând cu rânduri decărămidă roșie. Tot în exterior, partea superioară are podoabe alcătuite din discuri de smalt colorate în galben, verde și castaniu și care înfățișează stema țării sau diferite animale închipuite.

Ferestrele și ușile au cadre de piatră frumos lucrate după moda gotică a Apusului. Aceste cadre de piatră, în partea superioară, formează un arc frânt, specific stilului gotic. Stilul moldovenesc, în care au fost ridicate bisericile și mănăstirile din vremea lui Ștefan cel Mare înfățișează o îmbinare a stilului bizantin și a celui gotic.

Fig. 48 — Biserica Voroneț (Bucovina), zisă de Ștefan cel Mare.

Țara Românească și Moldova în secolul al XVI-lea

După căderea Constantinopolului, Turcia a dus o politică de largă cucerire, îndreptată fie spre Asia, fie spre nordul Africii, fie spre Dunărea de sus și Europa Centrală. Această politică a culminat sub *Soliman al II-lea*, numit *Magnificul* (1520-1566), care a făcut începutul pătrunderii turcești spre inima Europei.

După ce mai întâi a cucerit *Belgradul*, apărât de Unguri (1521), Soliman al II-lea a trecut la nord de Dunăre, îndreptându-se cu un puhoi de oștire spre Câmpia Ungară. În bătălia care s'a dat la *Mohaci* (1526), armata ungurească a fost bătută și, mai târziu, Buda, capitala, cucerită. Încă un stat de pe harta Europei a căzut astfel sub lovitura Turciei. Ungaria s'a desmembrat în trei părți, dintre cari partea centrală a fost transformată în pașalâc turcesc cu reședința la Buda, cea de nord ocupată de Austriaci, iar Transilvania proclamată principat independent, dar sub protectorat turcesc.

Celelalte puteri europene, în loc să se unească în fața primejdiei comune, se găseau desbinate într-o rivalitate reciprocă, înlesnind astfel succesele otomane sau uneori chiar încurajându-le. Bunăoară, regele Franței a chemat în ajutor pe sultanul Soliman Magnificul, care a atacat Viena și a făcut o incursiune de pradă până la *Ratisbona*, în inima Germaniei. Spania era rivala Turciei, dar avea împotriva ei Anglia, care înființase în 1579, la Constantinopol, Compania turcească a negustorilor englezi. Polonia, din dușmănie față de Habsburgi, nu stătea nici ea în calea expansiunii otomane și păstra bune relații cu Turcia.

Lupta pentru dom- După căderea Ungariei sub Turci, s'a ac-
nie în secolul XVI. centuat și dependența Țării Românești și a Moldovei față de Turcia. Această atârănare a fost ușu-

rată de luptele interne, pricinuite de un şir numeros de pretendenţi la domnie. Impărţită în tabere cari se învrăbeau pentru a-şi promova partizanii la domnie, boierimea a dat prilej Turciei să profite de această sfâşiere internă, amestecându-se din ce în ce mai mult în treburile Principatelor. Astfel, tronurile Ţării Româneşti şi Moldovei au fost scoase la mezat şi vândute aceloră dintre pretendenţi cari dădeau sultanului cel mai mare *peşcheş*, iar oamenilor din jurul său cele mai mari *bacşişuri*. Acestea, pe lângă *haraciul* pe care fiecare amator la domnie se întrecea să-l mărească. Aron Tiranul (1591-1595) face la Poartă o datorie de un milion de galbeni, pentru a-şi asigura reuşita la domnie. În lupta pentru ocuparea tronului muntean, ce se dă între Mihnea Turcitul şi Petru Cercel, cel dintâiu făgăduieşte sultanului 600.000 de galbeni. Legenda spune că, spre a-şi înlătura definitiv rivalul, Mihnea Turcitul s'a oferit să dea vizirului pentru uciderea acestuia atâta aur cât ar putea duce 600 de cai. Toate aceste averi erau procurate prin înăsprirea exploatării masselor de ţărani, liberi sau serbi, — munca acestora fiind izvorul tuturor acestor bogăţii strânse de domni şi boieri.

Secolul al XVI-lea e marcat, deci, de această cumplită concurenţă a pretendenţilor sprijiniţi de partidele boiereşti, cari, în goana lor după domnie, storceau din ce în ce mai mult masa ţărănească şi numărau la Stambul multe pungi de aur, pentru a pune cu orice preţ mâna pe tron. Iar odată înscăunată, ei n'apucau să stea pe tron, de cele mai multe ori, decât un an, fiind repede schimbaţi. În decurs de 64 de ani, adică dela moartea lui Radu dela Afumaţi (1529), ultimul domnitor muntean care a închis ochii în scaun, şi până la ocuparea domniei de Mihai Viteazul (1593), Muntenia şi-a schimbat domnii de 22 de ori. Moldova a numărat şi ea 23 de schimbări de domni, între anii 1538 şi 1600, adică între sfârşitul primei domnii a lui Petru Rareş şi anul 1600, când Mihai Viteazul va isbuti să fie pentru scurt timp domnitor şi peste Moldova, după ce va fi cucerit Transilvania (1599).

Mulţi domnitori din acest răstimp se caracteri-

zează prin servilism faţă de sultanul care le-a dat firmanul de numire scris cu aur, după ce s'au plecat până la pământ de trei ori în faţa sa. Ei se arată recunoscători celor care le-au pus pe cap *cuca*, împodobită cu un surgiuc de pene de struţ, poartă cu credinţă *caftanul* de preţ, cu care au fost îmbrăcaţi şi asişderea şi cele două *tuiuri* şi *sangeacul* sau steagul de domnie, înmânate la Stambul, în sunetele tabstulhanalei sau muzicii turceşti. Vorbele „*să se împlinească porunca Împăratului*”, rostite solemn de boieri în divan la instalarea pe tron a domnitorului în capitala ţării, de către un trimis special al sultanului, sunt de multe ori respectate cu sfinţenie.

Jugul turcesc. Întărirea exploatării în secolul al XVI-lea După ce se instala un domn, poporul începea să simtă cât avea să-l coste devotamentul faţă de Poartă al noului domnitor.

Vistieria era golită de predecesor, care avusese grijă să-şi asigure zilele negre ce-i rezerva mazălia. Ea se cerea numaidecât umplută, pentru ca noul domnitor să-şi asigure plata numeroaselor obligaţiuni băneşti ce-si luase faţă de Înalta Poartă, căci altfel soarta îi era numaidecât pecetluită.

Pentru scoaterea *peşcheşului* şi *bacşişurilor* împărţite de noul domnitor, spre a-şi asigura succesul la domnie, ca şi pentru plata la timp a noului tribut mărit, Principatele se pomeneau la începutul fiecărei noi domnii cu un val şi mai mare de biruri, care se abătea asupra ţăranilor, aproape singurii platnici, căci boierii şi mânăstirile se bucurau de privilegii.

De unde pentru Ţara Românească la început, tributul fusese de 3000 de galbeni, iar în timpul lui Vlad Ţepeş de 10.000 de galbeni, el s'a ridicat treptat, pentru ca în secolul al XVI-lea, să ajungă la 60.000 de galbeni.

Pentru Moldova, Petru Aron plătitise altădată 2000 de galbeni ungureşti, Ştefan cel Mare plătitise 5000, Petru Rareş 10.000 de galbeni în prima domnie şi 12.000 în a doua domnie. Ion Vodă (1572-1574), voevodul care se numără printre

puținele excepții între domnitorii de tristă figură din veacul al XVI-lea, s'a împotrivit să plătească Turciei tributul, care se mărise dela 20.000 la 120.000 de galbeni. El a preferat să apere sărăcia poporului său, înfruntând pe Turci, victorios la început, pentru ca apoi să moară în bătălia dela Roșcani, unde și-a dat sfârșitul. Boierimea l-a poreclit „*cel cumplit*“, deoarece i-a fost potrivnic. Petru Șchiopul, care i-a urmat la domnie, a plătit Turciei un tribut de 21 de poveri și 80.000 de aspri. (O povară e egală cu 10.000 de aspri, iar 120 de aspri fac un galben).

Sumele acestea se îndoiau, când scădea valoarea monetei.

În lăcomia lor, Turcii au iscodit încă un mijloc de stoarcere a țărilor române. Anume, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, au născocit obiceiul reîntăririi domnilor în scaun după trei ani, când aceștia trebuiau să plătească o nouă sumă numită *mucarer*, echivalentă cu suma plătită la luarea domniei. Mai târziu, *mucarerul* de trei ani va deveni *mucarer mare*, fiind repetit în fiecare an de un *mucarer mic*.

Pe lângă *ploconul steagului*, pe lângă *haraciu* și *mucarer*, se mai cereau domnitorului, spre a se împlini nevoile vreunui războiu; și unele *ajutorințe* suplimentare, în bani.

Iar la aceste obligații în bani, veneau să se adauge și altele în natură, cum erau darurile de onoare pentru sultan, constând în *cai* și în *șoimi* de vânatoare, dresați în acest scop. O însemnare polonă din 1532 arată că domnul Moldovei, dă anual sultanului 20 de cai la Sf. Gheorghe și 12 în toamnă. Petru cel Tânăr a trimis și el din Țara Românească sultanului în 1564, opt cai „potrivit unui, vechiului obicei“.

Domnitorul Moldovei a trimis 60 de cai în 1585. Șoimii ce se cereau, trebuiau să fie „șoimi frumoși, iară nu nis-careva ciurele“.

În secolul al XVI-lea, cererile Turciei se înmulțesc, astfel că iau drumul împărăției cantități enorme de cereale, mai ales orz pentru cai, apoi vite pentru hrana armatelor

și a capitalei, lemne pentru poduri și corăbii, miere, unt, brânzeturi, ceară pentru lumânările cari luminau palatele, moscheile și casele dregătorilor turci din orașele împărăției, și care erau plătite cu prețuri scăzute (de monopol), sărăcind țara. Lui Alexandru Lăpușeanu, i se ordonă să trimită, în 1566, „câte 1000 de boi pe lună, ca și oile“. I se mai poruncește „să îmbarce 80.000 de chile de orz“, promițându-se în derădere „oarecare câștig“. În 1591, casapii și gelepii turci au strâns din Moldova 41.356 de oi și 630 de boi, plătind prețuri cari erau, firește, sub cele normale, căci cumpărătorii impuneau prețurile după bunul lor plac. Țările Române deveniseră astfel ceea ce se numea pe atunci *chelerul* sau *cămara de provizii* a Împărăției.

Birurile. Domnitorii acopereau aceste cereri în primul rând din *dijme domnești în natură*, care se strângeau din țară. Se lua pentru domnie de obicei a zecea parte din toate produsele solului, din ale vitelor sau din vitele însele. Astfel, se lua din grâu și din orz o dijmă numită dintru început, în Țara Românească, *găletărit* sau *căblărit*, iar în Moldova, *iliș*. Această dijmă exista în secolul al XVI-lea. O altă dijmă era *albinăritul*, care consta din a zecea parte din mierea stupilor, ca și din ceară. Dijma care se lua din vin se numea *vânăriciu* în Țara Românească, iar în Moldova *deseatina*, adică „a zecea parte“. *Vama oilor* sau *oieritul*, cum se spune în mod obișnuit în Țara Românească sau *gorștina*, în Moldova, reprezenta de obicei din cei născuți un miel din douăzeci. Totodată, se lua dijmă și din produsele laptelui, dijmă costând din caș și din brânză de burduf și care se numea *cășărit*.

Iancu Sasu (1579-1582) scorni *zeceiuala boilor*, iar Aron Tiranul „izvodi să ia dela tot omul câte un bou“, iar pentru cei cari n'aveau, se lua dela alții. Mai era apoi dijmă din porci sau rămători, cunoscută dela început în Țara Românească ca *vama de porci*, în Moldova *deseatina din porci*, iar apoi ca *gorștină* sau *gostină*, ca la oi. Nimic nu scăpa nedijmuit pentru domnie: nici peștele, nici varza, nici cânepa, nici poamele.

Nu rareori, domnitorii trebuiau să strângă oaste de țară, ca și provizii sau *zaherea*, pentru a se da ajutor militar armatei otomane, care se afla într-o permanentă stare de război, pentru a-și păstra cuceririle sau pentru a le mai întinde.

Toate acestea apăsau greu poporul, care mai era ținut în plus să facă un noian de *munci* sau *slujbe*, constând în anumite prestații, cum era căratul sau transportul cu cărele a unor produse destinate domnitorului și care uneori în documentele slave e numit *povoza*, pentru cărături în samare pe cai, iar alteori, când căratul se făcea cu boii, *podvoda*, sau *podvoade*. O altă obligație de aceeași natură era aceea pentru *cai de olac*, pe cari locuitorii erau ținuți să-i pună la dispoziția curierilor domnești, trimiși călări să transmită repede știri la o mare depărtare și cari lăsau în loc caii lor răpuși de goană și de drum. Asemănătoare cu aceasta era și obligația pentru *conace*, adică pentru găzduirea în drum a trimișilor stăpânirii, ca și pentru *mertice*, cari constau în cantități de alimente pentru oameni și de furaje pentru vite. Pe lângă aceste îndatoriri, mai era și *lucrul domnesc*, pe care locuitorii trebuiau să-l presteze la anumite lucrări, fie personale ale domnitorului, fie de un oarecare interes obștesc. Prestații pentru domnitor personal mai erau: aceea de a tăia copaci pentru curtea domnească, numită obligația *lemnelor*; aceea de a paște caii domnești; apoi, *cositul fănuului*, pescuitul morunilor *trei zile pe an*, ca și aceea a *vacilor grase*. Altă obligație privind însă interesul obștesc, era *ducerea omului legat*, adică escortarea la judecată a vinovatului pentru vreo crimă sau vreun delict, ca și *straja*, care se pare că se cerea contra plată pentru paza drumurilor comerciale.

Cu toată sumedenia de dijme luate de domnitori, aproape din toate produsele țării, cu toate muncile și slujbele prestate de popor în folosul lor, cu toate veniturile întâmplătoare considerabile; realizate din amenzi de orice fel ca gloabele, dușegubina adică răscumpărarea cu bani a pedepsei cu moartea, răscumpărare care se practica pe o scară largă; cu tot izvorul însemnat de venituri pe care îl constituiau pentru vistierie *vămile*, ca și *ocenele de sare*, a căror exploatare era un monopol bănos, comercializat, atât înăuntru, cât și în afară, în cea mai mare parte a Peninsulei Balca-

nice; cu toate aceste numeroase posibilități de venituri, iată, totuși, că întâlnim, în cursul secolului al XVI-lea, fie urcări de bir, fie născociri de noi dări. Astfel, se spune că Petru cel Tânăr (1559-1568) „adaus-au la bir cinci aspri”; Petru Cercel „au pus birul curții foarte mare”, iar Mihnea Turcitul, în a doua domnie a sa (1585-1591), „au adaus în țară un bir ce i-au zis năpaste”. Ca dare nouă, un document din 1531 menționează *asprii de șoimi*, dare în natură transformată în dare în bani, și care se plătea în locul șoimilor pe care domnitorul nu-i putea procura pentru a-i trimite sultanului. În 1574, a fost introdusă darea numită *oie seacă*, ce se lua pentru oile sterpe, în locul dijmei din produsele laptelui.

Dedesuptul acestui nesat al domnitorilor după cât mai multe venituri și explică în primul rând prin faptul că, nefiind siguri pe tron nici de azi pe mâine, ei se îngrijeau să-și strângă bani albi pentru zilele negre ale maziliei, „spre a avea cu ce să-și tocească trebile și să dobândească din nou domnia”. Apoi, acest jaf trebuia îndoit și pentru plata creditorilor dela Poartă, cari împrumutaseră cu bani pe domnitor la cumpărarea domniei, cum și pentru a umple hazinele, sau casieria împărăției, ca și buzunarele fără fund ale dregătorilor din jurul sultanului, cari își preocupau scumpulă bunăvoința. Așa se explică de ce Petru Cercel părăsește Țara Românească numai după doi de domnie, ducând cu sine 43 de care de avuție, iar Iancu Sasul (1579-1582) părăsește Moldova, după trei ani de domnie, cu 100 de care de avere, dintre cari 40 de care cu bani, iar aceasta după ce plătitese datoria de 200.000 de galbeni pentru cheltuielile instalării.

Boierii și țăranii în secolul al XVI-lea.

Influența boierimii pe lângă domnitorii cari erau exponenții ei de clasă, s'a resimțit din ce în ce mai mult. La lăcomia Turcilor și a domnitorilor, s'a adăugat lăcomia boierilor, cari se voiau și ei săturați de către domnitor, care le era obligat. Altfel, cei nemulțumiți formau partide cari intrigau la Poartă, unde unelteau să doboare pe domn și să ridice pe un altul, care să-i îndestuleze după poftă, — adică să-i căpătuiască dându-le dregătorii și moșii. Secase însă izvorul moșilor domnești din care fuseseră mereu adăpați în veacurile precedente. Așa fiind, domnitorii din secolul al XVI-lea trebuiau să caute alte izvoare de unde să facă boierilor danii noi. Ei le căutau în înăsprirea exploatareii.

șerbilor și în mica proprietate țărănească; aceasta, suptă și sărăcită de atâtea sarcini, cari o apăsau, a sfârșit prin a fi înghițită, din ce în ce mai mult de proprietatea boierească.

Țărănimia liberă, câtă mai era, decade tot mai mult, răbindu-și rândurile prin căderea tot mai accentuată în stare de *rumânie* — în Țara Românească — sau de *vecinie* — în Moldova — adică în stare de *șemie*. Când, în veacul al XVI-lea, situația țărilor române s'a înrăutățit, țărănimia a avut de înregistrat o nouă înrăutățire a stării ei. Neputând să mai facă față noianului de dări ce li se cereau, mulți țărani liberi și-au vândut pe nimica sau au dăruit ocinele, boierilor, cari, firește, în aceste condiții, se arătau gata să ia pe seama lor plata datoriilor ce aveau țărani liberi, aflați la strâmtoare. Sunt numeroase dăruirile făcute de țărani boierilor în secolul al XVI-lea și tot așa și vânzările. Erau gesturi de desnădejde, făcute de cei coplesii, cari erau nevoiți să decadă în situația rumânului apărât împotriva apăsării fiscale de stăpânul cel nou. Numai că această ocrotire îi costa libertatea, căci odată cu vânzarea sau dăruirea pământurilor, deveneau șerbi, iar femeile și copiii lor aveau aceeași soartă.

Indatoririle rumânilor și vecinilor — adică ale țăranilor șerbi — față de stăpâni erau fără număr, căci nefiind statornicite prin legi scrise, puteau fi înmulțite la infinit de către aceștia, constrângându-i prin bătaie la îndeplinirea lor. În acelaș timp, condițiile de viață a șerbilor erau dintre cele mai amare. Aceasta îi va face să lupte ca să-și recapete libertatea și pământurile. Numai că doar rareori unii dintre ei au izbutit să se răscumpere cu preț greu și să redevină oameni liberi.

Pe de o parte robirea țării față de Turci, pe de alta robirea mai întinsă a țăranilor de către domni și boieri și înăsprirea exploatării șerbilor, iată tabloul sumbru al Țării Românești și Moldovei în secolul al XVI-lea.

Târgurile și orașele. Comerțul.

Cucerind porturile dela Dunăre și si dela Marea Neagră și transformându-le în porturi militare, Turcii

au închis cele două drumuri comerciale care treceau prin Principate. Astfel, pe vechiul și importantul drum al Poloniei, care trecea prin Moldova spre Marea Neagră, ea și pe celălalt drum, mai puțin important, din Transilvania prin Țara Românească spre Brăila sau spre Vidin, s'a micșorat mult activitatea. Turcii au interzis corăbiilor străine, cum fuseseră până atunci cele venetiene și cele genoveze, să mai plutească pe apele Mării Negre pentru a aduce sau ridica mărfuri. La suzeranitatea militară, ei au impus și suzeranitatea economică, monopolizând pentru Constantinopol aproa-

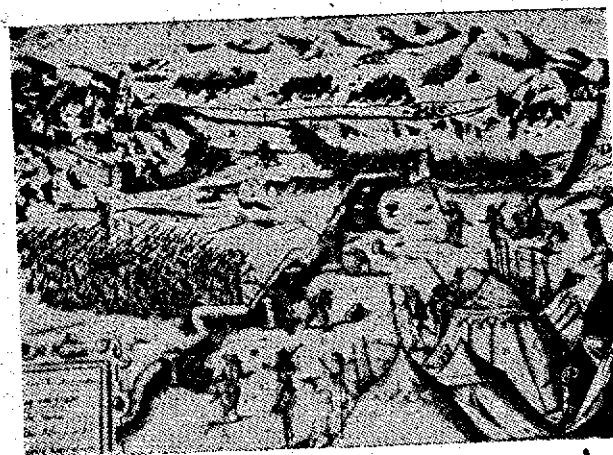

Fig. 49 — Târgoviștea în anul 1595.

pe întreg comerțul Principatelor. Produsele de aici se scurgeau aproape toate la Stambul, pentru a îndestula ceea ce se numea *chelerul* împărăției. Această stare de lucruri a pricinuit mari pagube Principatelor și a făcut să se golească vistieriile domnești. Aceștia au început să fie lipsite de marile venituri ce realizau din vămile încasate la intrarea mărfurilor în orașele și târgurile situate dealungul celor două vechi drumuri comerciale.

O altă consecință a acestei răsturnări a fost descreșterea pe meleagurile noastre a numărului neguțătorilor italieni, polonezi etc. și înlocuirea lor cu neguțători trimiși de Poartă, în

mare parte greci, cari încep acum să desfășoare în Principate o activitate comercială în calitate de agenți ai Porții. Aceștia colindau Principatele și strângeau toate bogățiile, pe cari le îndreptau apoi la Constantinopol. Și, cum lucrau în numele puterii otomane suzerane, este dela sine înțeles că puteau cumpăra mărfurile la prețuri cari erau departe de a reprezenta valoarea lor.

Aceasta a dus la slăbirea comerțului autohton, care devine tot mai dependent de Turci.

Noua orientare a comerțului Principatelor spre Con-

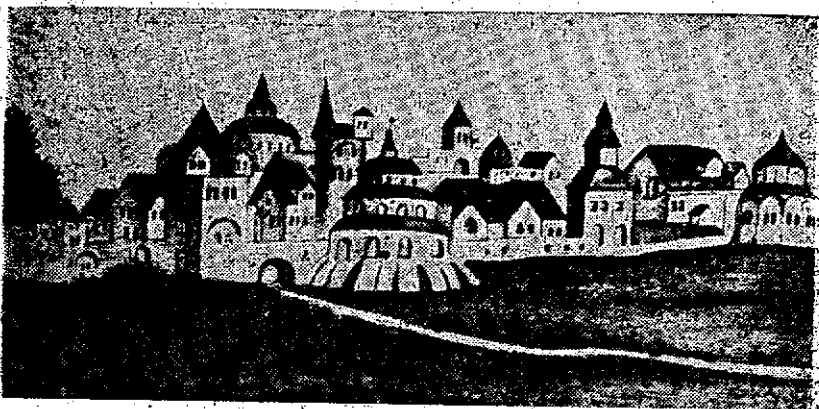

Fig. 50 — Vechea cetate a Sucevei.

stantinopol și Balcani a avut o mare înrăurire asupra orașelor și târgurilor din Principate. Orașele vechi, situate pe cele două drumuri comerciale închise de Turci, decăd. Încep să înflorească acum alte târguri și orașe, dar de astă dată pe drumurile dinspre Dunăre. Astfel, se ridică acum orașe noi ca Focșani, Galați, Ploști, Caracal, Craiova, în timp ce vechile orașe ca: Baia, Siret, Târgul Trotușului, Târgul Gilortului, Târgșorul au decăzut. Și capitalele celor două Principate au fost mutate pe liniile nouilor drumuri comerciale, capitala Moldovei dela Suceava la Iași, iar aceea a Țării Românești dela Târgoviște la București.

Acest proces de decădere a unor târguri și orașe a avut

ca urmare sărăcirea tot mai mare a populației lor, pierderea privilegiilor și căderea ei în iobăgie, proces care a ascuțit contrazicerile și frământările sociale. Jugul turcesc a avut ca atare o influență și în frânarea dezvoltării târgurilor și orașelor noastre, deoarece chiar nouile târguri și orașe ce iau naștere pe drumul spre Constantinopol, sunt împiedicate în dezvoltarea lor comercială și manufacturieră de către puterea dominantă, care căuta să dicteze caracterul și formele relațiilor comerciale.

Deși existau divergențe și ciocniri între pătura orașenească și boierime, situația creiată de Imperiul Otoman a făcut ca orașenii și o parte din boierime să aibă interese comune, împotriva jugului turcesc.

FRAMANTARI ȘI LUPTTE ȚĂRĂNEȘTI ÎN ȚARA ROMANEASCA ȘI MOLDOVA, ÎN SECOLUL AL XVI-lea

N'au fost încă studiate serios până acum mișcările țărănești și orașenești din Principate, în secolul al XVI-lea. Putem totuși afirma, pe baza unor documente, că țărănimea era într-o stare de permanentă frământare. Această fierbere s'a manifestat izolat ici și colo, în satele muntene sau moldovene, pentruca să ia uneori forme mai violente. Aceste frământări se manifestau în diferite forme.

Nesupunerea la lucru.

Una dintre formele prin care țărănimea a luptat împotriva exploatării ei, a fost aceea a *nesupunerii la lucru sau la muncă*, îndatorire care devenea din ce în ce mai grea. Intimidarea și amenințările folosite de obicei în cărțile domnești față de țărani iobagi (rumâni și vecini), ca să asculte de stăpânii lor boieri sau mănăstiri, la lucrul la care sunt puși, căci altfel vor fi aspru pedepsiți, este o dovadă grăitoare a nesupunerii celor amenințați. Astfel, rumânilor din satele mănăstirii Bistrița (Muntenia) li se recomandă într-o carte domnească dintre 1523-1525 „să ascultați de egumenul și de poslușnicii (slujitorii) sf. mănăstiri, iar cine nu va asculta dintre voi, apoi părintele egumen să fie volnic a-l judeca și pedepsi după fapta lui, și să-l aducă legat la domnia mea”.

Într-o carte domnească din 1529 privitoare la aceiași rumâni, egumenul este din nou imputernicit ca pe cel ce nu va asculta „să-l năcăjască și să-l pedepsească după faptele lui, și să-l aducă legat la domnia mea”. Rumânilor din satul Cernătești (Buzău) devenit al mănăstirii Glavacioc, li se dă sfatul: „și voi, rumânilor, veri ce va fi de trebuință sfintei mănăstiri, să ascultați” (1535-1545). Sătenilor din Bănești, sat al mitropoliei muntene, li se poruncește: „să ascultați porunca părintelui Vlădica, orice vă va învăța să faceți, că așa vă spune domnia mea” (1570).

Barbul Postelnicul se adresează, după 1577, rumânilor săi din satul Obislav, pe care-l dăruise mănăstirii Glavacioc: „să ascultați de sfânta manăstire... iar de nu... să ne volnici călugării să vă bată foarte rău”. O recomandare asemănătoare se face în 1591 rumânilor din satul Estăul (Buzău) al Doamnei Neaga și al călugăriței Elisaveta. Ei se spune acestora: „Voi să căutați ca să ascultați veri ce povătuire va vor da, iar care nu va asculta de această poruncă, apoi slugile lor sa fie volnice.... să-i bată pre dâșii mult”.

Străduințe de răscumpărare din iobagie.

O altă formă a manifestării țărănești pentru descătușare, a fost străduința de a-și răscumpăra libertatea pe care rumânii și vecinii o pierduseră înainte, odată cu pământul. Străduințele acestea se indesc în secolul al XVI-lea. Eliberarea fie chiar individuală nu se face însă decât cu greu, atât din cauza refuzului stăpânilor, cât și din cauza prețului greu pe care boierii îl cereau, atunci când inclinai să se tocmească asupra răscumpărării. Astfel se răscumpără unii rumâni din satul Zăvalul (Dolj) în timpul lui Mircea Ciobanul, plătind bani grei Ancuței băneasa și fratelui ei Mircea postelnicul. Oprea cu ceata lui și Mușat și Doici din satul Crucea (Oltenia?) se răscumpără dela Nan paharnicul, căpătând întăritură dela Petru Vodă cel Tânăr (1558-1568). Doisprezece rumâni din Răvunda, dela Meteleu (Buzău) se răscumpără dela Cărstian Măndescul, stăpânul lor. Rumânii din Strâmba (Țara Românească) se răscumpără dela fiii lui Țalapie logofătul (1583), cei din satul Cărnul să răscumpără dela Oprea slugerul din Sălătruc, iar cei din Cioroiul dela Neculcea din Vlădeni.

De cele mai multe ori, aceste răscumpărări nu aduc celor deveniți astfel *cnezi* sau *juđeci*, cum fuseseră mai înainte, decât o desrobire trecătoare, ele fiind anulate de către urmașii stăpânilor care îi eliberaseră sau căzând din nou în iobăgie prin trecerea la alt boier.

Fuga.

O formă mai puternică de manifestare a frământării țărănești a fost fuga din sate sau bejenia. Această bejenie a dus în Țara Românească, spre sfârșitul secolului al XVI-lea, la despopularea aproape completă a unor ținuturi. Ne este cunoscută despopularea unor ținuturi din Țara Românească, petrecută în fața expediției lui Sinan Pașa, care a pornit împotriva lui Mihai Viteazul, în 1595. Pustiirea satelor n'a fost pricinuită atunci numai de spaima pe care o stârniseră năvălitorii, ci de starea de desnađejde în care ajunseseră rumânii pe moșiile boierești. Expediția lui Sinan Pașa a fost așadar pentru aceștia prilej să pună în practică manifestări cunoscute dinainte. Numai așa se explică de ce, după trecerea acestei spaime, cei fugiți au refuzat totuși să se mai întoarcă pe vechile moșii, dând naștere unor numeroase procese și măsuri represive în primele decenii ale veacului al XVII-lea, procese pornite de vechii stăpâni pentru a-și aduce înapoi rumânii fugiți.

Răscoalele. Insfârșit, pe lângă toate aceste manifestări de nemulțumire ale țăranilor, se cunosc și forme de manifestare a nemulțumirilor prin *răscoale*.

Neîndeajuns de studiate până astăzi, nu se pot cunoaște proporțiile pe care le-au luat, dar ele s-au manifestat în diferite colțuri ale țării.

Din toate aceste manifestări (nesupunerea la lucru; străduința de

a-și răscumpăra libertatea, fuga și răscoalele), ne putem da seama de lupta țăranimii din secolul XVI, împotriva asupririi la care era supusă.

Aceste forme de luptă ne arată totodată și starea înapoiată a țăranimii, care folosește în lupta ei mijloace primitive, pentru că ele să se transforme în izbucniri spontane de răscoale, care iau adeseori forme sângeroase

* * *

Pe lângă aceste frământări ale țăranimii, au loc o serie de frământări orașenești. Târgurile și orașele fiind domnești, aveau o serie de privilegii prin care populația orașenească se bucura de libertăți mai mari. Aceste privilegii erau în obiceiul pământului (dreptul necris), fiind în același timp consfințite — unele din ele — prin acte domnești.

Nu odată boierii au încercat — în lupta lor împotriva domnitorului — să suprimă aceste privilegii și să supună populația orașelor aceluiaș regim ca și iobagii lor. Din această cauză au loc și unele ciocniri între populația târgurilor și orașelor și boieri. Pe lângă aceasta, au loc, în târguri și orașe ciocniri — de o parte între populație și domn când o impunea la dări prea mari, de alta între săraci și bogați. Privilegiile târgurilor și orașelor au fost păstrate și lărgite în procesul acestor frământări.

Domnitorii În veacul al XVI-lea numărăm 37 de domnii Țării Românești. pe tronul Țării Românești. Dintre acestea numai opt au avut o durată mai îndelungată, totalizând vreo 67 de ani de domnie. Celelalte au fost domnii trecătoare, cari arată că Turcii ajutați de boieri și familia Craioveștilor se amestecau din ce în ce mai mult la schimbarea domnurilor.

Prima dintre domniile îndelungate este cea a lui Radu Vodă numit „cel Mare”, care a domnit 13 ani (1495-1508).

Asigurându-și relații pașnice cu Turcii și cu vecinii, Radu Vodă s'a îngrijit înăuntrul de organizarea bisericii. În acest scop, a adus în țară pe Nifon, fost patriarh al Constantinopolului pentru organizarea mitropoliei Țării Românești, mutându-i reședința dela Argeș la Târgoviște, în cetatea de scaun. Pe lângă vechea episcopie a Râmnicului, mai fu înființată acum o episcopie la Buzău.

Radu Vodă a pus să se zidească la Dealu, vechea ctitorie a lui Mircea, cel mai frumos lăcaș bisericesc de până atunci. Numele său se mai leagă de chemarea în țară a călugărului sârb Macarie, care a adus cu sine tiparul și a început aici tipărirea *primelor cărți*, cari aveau să servească la slujba bisericească.

A urmat apoi la tron, Mihnea, fiul lui Vlad Tepeș (1508-1510).

Acesta a fost numit „cel Rău”, din cauză că a persecutat cumplit pe boierii cari umblau cu intrigi împotriva sa. Sfârșitul domniei i-a fost grăbit de către boierii Craiovești cari s'au pribegit la Turci, de unde au venit cu ajutor și l-au alungat de pe tron.

Domnul următor, după *Vlad al V-lea cel Tânăr* sau *Vlăduț*, a fost *Neagoe*, numit *Basarab*, care s'a menținut în scaun timp de aproape 10 ani (1512-1521), adică până la moarte.

Neagoe a păstrat bune relații cu Turcii și cu Ungurii, astfel că s'a putut îngriji de chivernisirea țării. Numele său se leagă de zidirea monumentală a bisericii mănăstire dela *Curtea de Argeș*, înfăptuită de meșterul *Manole* (1517) și de zidirea bisericii mitropoliei din *Târgoviște*. Cea dintâi este o capodoperă de arhitectură religioasă. Totodată, Neagoe Basarab a adus îmbunătățiri și altor mănăstiri din țară și a făcut danii multor mănăstiri din Orient.

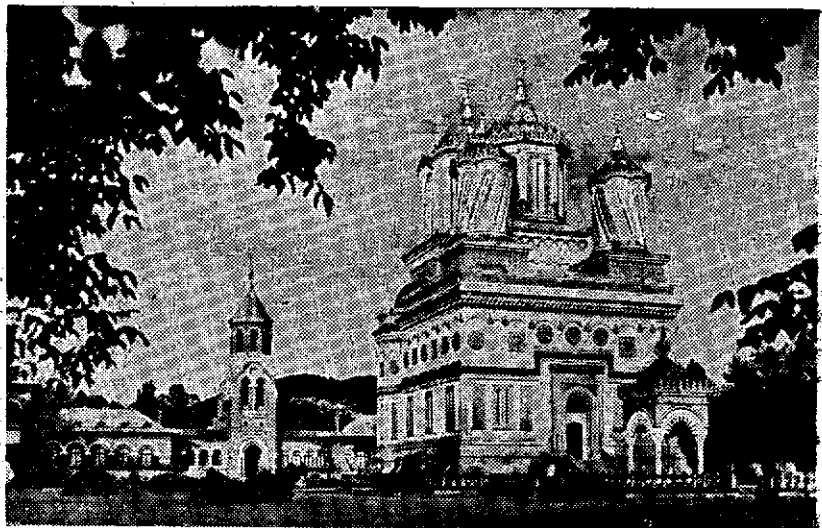

Fig. 51 — Biserica dela Curtea de Argeș, (restaurată).

Dintre urmașii lui Neagoe Basarab, cari se alungă unul pe altul de pe tron, menționăm pe *Radu dela Afumați*, fiul lui *Radu cel Mare*.

Luptând împotriva boierilor Craiovești cari susțineau pe pretendenții acestora, *Radu dela Afumați* a biruit și a pus mâna pe tron. Până la urmă însă, și-a dat seama că nu poate domni fără sprijinul Turcilor și al Craioveștilor, cu cari se împacă, ceea ce îi aduce steagul de domnie din partea sultanului. Boierii munteni, adversarii ai Craioveștilor, pun însă atunci la cale răsturnarea lui și-l ucid într-o biserică, unde se refugiase, pe când se îndrepta spre Oltenia să ceară ajutorul Craioveștilor (1529).

A urmat un vălmășag de lupte înverșunate între partidele boierești, fiecare dintre ele ținând să-și pună pe tron

pe pretendenții lor printre care amintim pe *Vlad Vintilă* dela *Slatina* (1532-1534) și apoi domnia de zece ani a lui *Radu Paisie* (1535-1545).

Des turburat de încercările unor pretendenți susținuți de boierii din partidele adverse, și pentruca să-și asigure sprijinul Turcilor, *Radu Paisie* a cedat acestora orașul *Brăila* și regiunea înconjurătoare. A pierdut domnia din cauză că Turcii l-au simțit că înclină să treacă de partea Imperialilor.

Domnitorii se succed apoi repede unul după altul. În anul 1583 ocupă domnia *Petru Cercel* (1583-1585). Fiul lui *Pătrașcu cel Bun*, a fost un domnitor cult, care știa mai multe limbi apusene, învățate în pribegia sa prin Europa și mai ales în Franța. A ocupat domnia sprijinit fiind la Poartă de regele Franței. Incercările sale de a introduce unele reforme în sprijinul norodului au îndârjit împotriva-i pe boieri, cari până la urmă i-au săpat domnia, provocându-i mazilia. El a fugit în Ardeal, apoi în Italia.

Sprijinit de regele Franței, a venit iarăși la Stambul pentru a i se da din nou domnia. Aici, însă, *Mihnea Turcitul*, care ocupase pentru a doua oară tronul Munteniei (1585-1591), l-a ponegrit, pricinuindu-i întemnițarea și apoi executarea prin sugrumare.

Urmează apoi la tron încă doi domni în decurs de numai doi ani și jumătate, după care ia domnia *Mihai Vițeazul*.

Domnitorii Tronul Moldovei și-a schimbat domnii de 26 de ori. Dintre aceștia nouă domni au stat pe tron fiecare între 4-13 ani, însumând un total de vreo 70 ani. Restul de 17 domnii au fost foarte trecătoare.

Fiul și urmașul imediat al lui *Ștefan cel Mare*, *Bogdan al III-lea*, a domnit timp de 13 ani (1504-1517). Cronică spune că era „orb de un ochi“, ceea ce i-a adus porecla de *cel orb*.

În timpul domniei lui *Bogdan*, au loc incursiuni moldovene pe teritoriul Poloniei, la care Polonezii au răspuns prin incursiunile lor în nordul Moldovei. Țara a avut de suferit în acest timp și câteva năvăliri de pradă ale Tătarilor. *Bogdan al III-lea* a continuat să plătească Turcilor tribut, așa cum consimțise să plătească tatăl său.

A venit apoi la tron nevârstnicul fiu al lui *Bogdan*, *Ștefăniță* (1517-1527), care a domnit la început sub tutela portarului dela *Suceava*, anume *Arbore*, boier de frunte în divan.

Acesta a încheiat cu Polonii un tratat de alianță împotriva Turcilor (1517), ceea ce a făcut pe aceștia să ațâțe pe Tătari ca să întreprindă o incursiune de pradă în Moldova.

Schimbarea acestor raporturi a avut ca urmare executarea boierilor din partida polonofilă.

Din cauză că Despina Doamnă a refuzat să dea în căsătorie lui Ștefăniță pe fiica sa mai mică, acesta a pătruns în Țara Românească, făcând mari prădăciuni (1526). După aceea a făcut nuntă cu fiica mai mare a lui Neagoe.

Apoi urmează la domnie *Petru Rareș* (1527-1538).

Fiu nelegitim „din osul lui Ștefan Vodă” cum spune cronica, *Petru Rareș* a fost în tinerețe „măjar”, adică neguțător de pește.

Ales domn de boieri, a arătat dela început unele însușiri ca și tatăl său.

Fig. 52. — *Petru Rareș între pescari*

Petru Rareș s'a amestecat în lupta care se dădea pentru coroana Ungariei, descompusă în urma victoriei turcești dela Mohaci (1526).

În această luptă, voevodul Moldovei a trecut de partea lui Ioan Zapolia, voevodul Transilvaniei care era sprijinit și de Turci și de Polonezi, împotriva lui Ferdinand de Habsburg, celălalt pretendent. După ce a încheiat cu Zapolia o învoiață (1529), *Petru Rareș* a pătruns în Ardeal și a învins la *Feldioara* (1529) armatele cari țineau cu Ferdinand. Această victorie i-a adus, ca recunoștință din partea lui Zapolia, *Bistrița*, *Rodna* și *Ungurasul* pe lângă *Ciceiu* și *Cetatea de Baltă*, vechile posesiuni din Transilvania ale lui Ștefan cel Mare.

Apoi rupând alianța încheiată cu Polonii mai înainte de campania din din Transilvania (1527), *Petru Rareș* a pătruns în Polonia dar a fost (în-

vins la *Obertyn* (1531) și silit să se retragă cu mari pierderi. De acum, relațiile dintre cele două țări au fost mereu încordate. Polonii au făcut incursiuni în nordul Moldovei, iar Moldovenii în Polonia.

Pe de altă parte, Polonii au început pări la Poartă pentru înlocuirea voevodului Moldovei. Aceste oări au fost înrăutățite de o doua intervenție a lui *Petru Rareș* în Transilvania, de astă dată luptând alături de Unguri, împotriva unui trimis al Turcilor, anume *Aloisi Gritti* care a fost învins la *Mejias* (1534) și după aceea decapitat.

Petru Rareș a trecut apoi fățiș împotriva Turcilor, aliindu-se acum cu vechiul lor dușmân al împăratului *Ferdinand*, împotriva căruia luptase mai înainte. El a refuzat să mai plătească tribut Turcilor. Această a făcut pe *Sulian* să pornească o mare expediție în Moldova. Atacat și de Poloni și părăsit de boieri, *Petru Rareș* a apucat calea pribegiei, refugiindu-se prin munți până a ajuns la cetatea *Ciceiu*. În locul său, Turcii au pus domn pe *Ștefan zis Lăcustă*, și au anexat întreg *Bugeacu*.

Ștefan Vodă Lăcustă și-a sfârșit curând domnia, fiind suprimat de boieri pe cari îi nemulțumise.

Alexandru Voevod, noul domn pus de aceștia, a atacat cetățile turcești dela granița Moldovei, îndemnat fiind de către Poloni.

A doua domnie a lui Petru Rareș

În acest timp, *Petru Rareș* părăsise *Ciceiu* și pornise la *Constantinopol*, unde undă redobândise domnia grație sul anului. Numit din nou domn, el porni spre Moldova pentru a alunga pe *Alexandru Voevod* și a-și relua tronul, ceea ce a izbutit fără greutate.

În a doua domnie a sa (1541—1546), *Petru Rareș* a pedepsit pe boierii cari îl trădaseră altădată. Țărănimea liberă, ocrotită de domnitor în prima domnie, l-a primit cu multă bucurie. *Petru Rareș* nutrește și acum nădejdea de a scăpa de ugiul turcesc, dar împrejurările externe n'au fost prielnice. Ba mai mult a trebuit să însoțască pe Turci în o expediție în Transilvania, îndreptată împotriva lui *Ștefan Matiaș*, care ținea de parta lui *Ferdinand de Habsburg*.

Petru Rareș a închis ochii în 1546, după o boală grea și a fost înmormântat în mănăstirea *Pobrata*, zidită de el.

Petru Rareș și Rusia.

Înainte de a fi pornit războiul împotriva Poloniei *Petru Rareș* și-a căutat un aliat în țarul *Vasile al Moscovei*, pentru a duce împreună războiul împotriva Poloniei, dușmanul lor comun. Două solii moldovene au fost trimise la Moscova în acest scop. Odată pierdut războiul în urma luptei dela *Obertyn*, a continuat un schimb de solii între Moldova și Moscova.

Petru Rareș cerea ca țarul Moscovei „să-l miluiască și să-l apere împotriva regelui polon și marelui cneaz litvan”. Regele Poloniei, care era și „mare cneaz al Lituaniei”, a atacat acum Moldova, asmuțind totodată și pe Turci împotriva lui *Petru Rareș*. La tratativele de pace duse la Moscova în 1536, în urma unui războiu polono-rus, reprezentanții țarului au cerut regelui Poloniei „să încheie cu *Petru Voevod* o încetare de luptă pentru o vreme oarecare”, căci „marele cneaz (al Moscovei) a făgăduit lui *Petru voevodul moldovean* să-l apere și să-l ajute și să nu-l lase când încheie pace cu regele” (Poloniei). Pacea nu s'a putut încheia atunci tocmai din cauza refuzului soliei poloneze de a primi această condiție. La tratativele care au continuat în 1537, solii Rusiei au stăruit mereu ca regele Poloniei să încheie pace și cu *Petru Voevod*.

După aceea, marele cneaz al Rusiei s'a interesat personal, fie scriind regelui *Sigismund* al Poloniei, fie trimițând solii speciale, stăruind ca acesta să facă pace cu *Petru Voevod*.

Un letopiseț rusesc ne dă știrea că Petru Rareș a reluat legăturile cu Moscova și în a doua domnie. În acest letopiseț se mai spune că, părăsindu-și tronul în fața atacului turcesc din 1538, Petru Rareș a voit să se refugieze la Moscova, „dar i-a fost cu neputință să treacă”. Numai după aceea s'a îndreptat spre Transilvania.

Alexandru Lăpușneanu (1552-1561) După cei doi fii și urmași neînsemnați ai lui Petru Rareș, anume *Iliș* (1546-1551) și *Ștefan* (1551-1552), a venit la tron un fiu nelegitim al lui Bogdan al III-lea, anume Petrea Stolnicul. Ales domn de boierii pribegi în Polonia, a venit în Moldova și a ocupat tronul, după ce a alungat pe Joldea, un contracandidat susținut de boierii din țară.

Noul domn care s'a numit *Alexandru Lăpușneanu*, s'a îngrijit, în prima sa domnie, de politica externă. A păstrat relații de prietenie cu Polonia și cu Turcii, iar în Transilvania a ajutat pe fiul lui Zapolia să-și recapete demnia, în speranța că astfel va redobândi pentru Moldova Ciceul și Cetatea de Baltă.

Alexandru Lăpușneanu a fost răsturnat de *Despot Vodă*, de fel din insula Creta. Acesta se stabilise în Moldova, după ce cutreerase mai multe țări din Europa, unde își petrecuse viața, fie ca student în medicină, fie ca ostaș în armata împăratului Germaniei Carol Quintul. Gonit din Moldova de către Alexandru Lăpușneanu, care îl bănuia că avea de gând să ajungă domn, Iacob Heraclid Despotul, a venit cu ajutor, mai întâi dela Ferdinand, dușmanul lui Alexandru Lăpușneanu, apoi dela un nobil polonez, cu care se împrietenise în timpul șederii în Polonia. Despot Vodă era de religie protestantă, și-a încercat să aducă această religie în Moldova.

Cea de a doua încercare a izbutit, astfel că Alexandru Lăpușneanu a trebuit să fugă, pornind spre Constantinopol.

Iacob Heraclid Despotul a fost uns ca domn, numindu-se *Ioan Voevod*, și confirmat chiar de Turci iar Alexandru Lăpușneanu exilat în insula Rhodos.

Noul domn avea planuri mari de reforme, ceea ce a provocat împotrivă-i o răscoală a boierilor, condusă de hatmanul Tomșa. Domnitorul a pierit de buzduganul acestuia, care justifica pedeapsa spunând că trebuie să-și plătească „multele lucruri fără de lege” ce făcuse.

Numit din nou domn de către Turci, Alexandru Lăpușneanu și-a reluat cu greu tronul, având de luptat cu Tomșa, care fusese proclamat domn de boierii răsculați.

În această de a doua domnie, Alexandru Lăpușneanu „au adunat pe vrăjmașii cari puseseră la cale înșelăciunile de mai înainte și pe toți boierii necredincioși și pe toți i-au dat morții nemiloase”, glăsuște cronica. Astfel s'a răzbunat Lăpușneanu pe boierii cari îl părăsiseră și înlesniseră lui Despot Vodă să-i ia scaunul. Tomșa, Moțoc, Veveriță și Spancioș, căpeteniile acestora, fugiseră în Polonia, dar acolo au fost aruncați în închisoare, de unde apoi au fost scoși pentru a li se tăia capetele (1564).

Alexandru Lăpușneanu s'a îngrijit în deosebi de dezvoltarea comerțului Moldovei și a desfășurat o intensă activitate ctitoricească.

Înainte de a-și da sfârșitul, care nu e sigur că i-a fost pricinuit de otrăvă, Alexandru Lăpușneanu s'a călugărit, luând numele de Pahomie. A fost înmormântat la mănăstirea Slatina, una din cele mai înfățișătoare ctitorii ale Moldovei, care a fost zidită de el.

Ioan Vodă (1572-1574) Urmează la domnie Bogdan Lăpușneanu, fiu nelegitim al lui Ștefăniță și strănepot al lui Ștefan cel Mare. Pentru a ocupa scaunul, Ioan Vodă a avut de dat luptă cu Bogdan Lăpușneanu, care era ajutat de Poloni.

A fost iubit de norod, al cărui ocrotitor s'a arătat. I s'a zis cel *cumplit* de către boieri, pentru că a pedepsit pe unii dintre ei cu tăierea capului, fie din cauză că îl trădaseră ținând cu fostul domn, fie că se împotriveau îmbunătățirilor pe cari noul domn „voia să le aducă mulțimii necăjite”.

Ioan Vodă a refuzat să îndoiască haraciul, așa cum i-au cerut Turcii. El a îndemnat poporul la luptă, arătându-se gata să-și dea viața pentru a-l apăra de nevoi. „Așa Ioan Vodă umplând pe toți cu nădejde, cu glas mare strigară că lângă dânsul vor pieri toți”, spune cronica. În această luptă pe care urma s'o ducă singur cu mica sa oaste, Ioan Vodă a dobândit ajutorul Cazacilor zaporojeni. Cu ajutorul acestora, oastea turcească a fost înfrântă la Jiliște, lângă Focșani și în alte câteva lupte. Până la urmă însă, fiind trădat de boieri, a fost învins la Roșcani. A avut un sfârșit îngrozitor, căci după ce i s'a retezat capul, trupul i-a fost legat de cozile a două cămile, cari trăgând într-o parte și în alta, i l-au rupt în bucăți.

Petru Șchiopul (1574-1579) a fost urmașul lui Ioan Vodă, „Boierilor le era părinte, pre care la cinste mare îi ținea și din sfatul lor nu ieșea”, spune cronica.

A domnit și a doua oară (1582-1591).

Ceilalți domnitori moldoveni care au urmat în veacul al XVI-lea se perindă la tron la scurte răstimpuri și sunt lipsiți de însemnătate.

Incercarea de constituire a unui stat centralizat

MIHAI VITEAZUL
(1593—1601)

Legăturile cu țările vecine. Urcarea pe tron al lui Mihai s'a petrecut într'un moment prielnic unui efort european împotriva Turciei. Această efortare era susținută de Spania, care, după ce, datorită descoperirilor geografice, realizase în apus o expansiune transoceanică, deschisese lupta împotriva Turciei, pentru a-i lua din mâini bazinele orientale al Mării Mediterane. Contra-reforma pornită tot din Spania ca o ofensivă a catolicismului îndreptată nu numai împotriva protestanților, dar tot atât de puternic și împotriva „mahomedanilor“ cari amenințau Europa „creștină“, a dat și ea mai mult avânt acestui efort. În această acțiune a sa, Spania se putea bizui atât pe Austria, căci acolo se aflau pe tron Habsburgii, înrudiți cu Filip al II-lea al Spaniei, cât și pe imperiul romano-german. La curtea împăratului Rudolf al II-lea, erau influenți iezuiții, cari l-au determinat pe acesta să proiecteze o cruciată împotriva Turciei.

La *Liga creștină* sau *Sfânta Ligă*, care luase ființă în urma apelurilor stăruitoare ale papei Clement al VIII-lea, au aderat: Papa, Spania, Austria, Statele germane și câteva ducate italiene. Anglia și Polonia se împotriveau planurilor de dărâmare a imperiului otoman, cu care se aflau în bune relații. În Februarie 1594, a aderat la această Ligă și Sigismund Bathory, principele Ardealului, însă după multă ezitare și punând multe condiții. În August 1594, era alături de Ligă și Aron Vodă, domnul Moldovei, pe care îl vizitaseră în taină, în acest scop, două solii, prima din partea Papei și care a mers până la Kiev, iar a doua din partea împăratului Austriei, terminată prin semnarea tratatului de alianță de către Aron Vodă.

Spre deosebire de acești doi aderenți, Mihai n'a așteptat soli cari să-i facă propunerea. De altfel, aceștia îl ocoliseră, căci îl socotiseră „prea legat de Turci“. Mihai a trimis el o solie de boieri principilor vecini, Sigismund Bathory și Aron Vodă, cerând să fie socotit și dânsul alături între luptătorii împotriva semilunei. Ridicarea aceasta a lui Mihai fusese desigur provocată de tot mai greaua apăsare fiscală turcească în a doua jumătate a veacului al XVI-lea, căci această apăsare era resimțită nu numai de poporul de jos, dar și de domnitor și de unii boieri, cărora le micșorau veniturile. Această ridicare a fost totodată ecoul dorinței de independență. „În țara mea aș fi putut să rămân liniștit și sigur, fără nici o teamă, dacă nu m'ar fi chemat credința mea față de creștinătate“, adică împotriva Otomanilor, scrie el într'un raport de mai târziu.

Unii boieri vedeau în lupta împotriva Turcilor un mijloc de a-și consolida averile.

Substratul luptei boierilor s'a dat în vileag la 1595, când ei au semnat, în numele domnitorului, dar împotriva instrucțiunilor ce le fuseseră date de el, tratatul de alianță cu Sigismund Bathory, principele Transilvaniei. Boierii cei tineri, cărora li se dăduse satisfacția de a fi înlăturați din dregătorii boierii vechi îmbătrâniți în slujbe, erau nemulțumiți că Mihai menținea în divan pe câțiva reprezentanți din Constantinopol, față de cari domnitorul avea îndatoriri. Ei ceruseră și înlăturarea acestora, dar cererea nu le fusese satisfăcută. Și atunci, solia de boieri trimisă să încheie tratatul cu Sigismund Bathory, a închinat acestuia țara, pentru a-și asigura astfel satisfacțiile refuzate până atunci de domnul lor, pe care l-au făcut vasal al protectorului binevoitor față de clasa lor. Ei au obținut ca dregătorii Porții din sfatul domnesc să fie înlocuiți cu boieri noi, de țară. Recunoscând pe Sigismund ca domn stăpânitor al Țării Românești, ei nu mai puteau fi scoși din dregătorii de domnitorul muntean decât cu știrea și voia suzeranului cel nou, nici nu mai puteau fi condamnați la moarte pentru hainie (trădare) și nici să li se confişte averile. Totodată, și-au

asigurat stăpânirea neclintită a moșiilor, a căror posesiune le-a fost întărită de Sigismund. Pentru prosperitatea lor, s'a mai hotărât ca străinii să nu mai poată avea proprietăți în țară, iar venitul țării urma să fie controlat de boieri și aprobat de dieta din Transilvania și de Sigismund, cari urmau a fixa și partea ce domnitorul avea să primească din venit.

O altă clauză obținută de boieri a fost și aceea ca șerbii cari ar fugi de pe moșiile boierești să fie aduși înapoi.

În afară de un articol prin care se hotărî că „toate bisericile românești din stăpânirile seninătății sale (Sigismund Bathory) vor fi sub jurisdicția mitropolitului dela Târgoviște“, toate celelalte, deci, sunt umilitoare pentru țară și pentru domn. Cu acest greu preț al îngrădirii prerogativelor sale de către Sigismund și de clasa boierească, Mihai a trebuit să primească tratatul. Se afla singur în marea luptă, pe care o începuse împotriva Turcici și avea nevoie de ajutorul lui Sigismund.

Fig. 53 — Mihai Viteazul
(gravură contemporană)

Dar el va căuta să iasă de sub această umilitoare supremație, sub care intrase și Moldova.

Domnul De o îndoelnică origină domnească, căci ultimele cercetări au stabilit că n'a fost „os de domn“, Mihai era fiul frumoasei doamne Tudora. Paterinitatea i-a rămas în taină.

S'a născut într'un oraș de negustori pe malul Dunării, și anume la Târgul de Floci, la gura Halomitei, unde mamă-sa ținea cârciumă. În tinerețe a fost deci sărac, ceea ce a făcut pe un contemporan străin să scrie că Mihai s'a

ridicat „din pulberea pământului“. Făcând apoi negoț în țară ca și dincolo de Dunăre, el și-a agonisit o oarecare stare. În porturile și bazarurile Orientului, a învățat turcește și grecește. A venit apoi în Oltenia, pe lângă un unchiu al său, anume Yane, boier-bogat și cu multă trecere la Poartă. Acolo, în Oltenia, Mihai, tânărul de 26 de ani s'a căsătorit (1584) cu jupânița Stanca, o văduvă de boier oltean, bogată în moșii. Mihai a mărit, apoi această zestre prin cumpărarea a 21 de moșii și a devenit unui din marii latifundiari olteni, putând sta alături de boieri Buzești, cu cari de altfel se și înrudea.

Astfel Mihai a intrat în rândurile boierimii oltene, unde s'a evidențiat curând. Ridicarea unchiului său, Yane, la dregătoria de mare ban al Craiovei, i-a adus îndată și lui Mihai numirea ca bănișor al județului Mehedinți, ceea ce a constituit începutul intrării lui în dregătorii. A ocupat apoi dregătorii mari în divanurile domnești, în fruntea cărora unchiul său a continuat să rămână mare ban. Când Alexandru cel Rău, predecesorul său, a devenit domn, Mihai înlocuia în divan ca ispravnic pe unchiul său, care se afla la Constantinopol, unde de fapt locuia.

Înscăunarea lui Alexandru cel Rău a nemulțumit pe boierii de țară, căci, pe lângă că noul domn era „un pripășit necunoscut“, dar și-a alcătuit divanul din o serie de boieri noi, aduși cu sine dela Constantinopol. Înlăturarea din divan a boierilor vechi și puternici, ca și mai ales a banului Yane, i-a îndârjit pe boieri, cari au urzit un complot împotriva lui Alexandru cel Rău. Descoperiți însă, au fost tăiați „ca vitele“. Mihai a scăpat, deoarece i-a ajuns la timp, la Craiova, vestea despre planul domnului de a-l pierde. El a fugit în Transilvania, la Sigismund Bathory, ca apoi să ia drumul Constantinopolului, unde se afla unchiul său Yane. În pribegie, a fost urmat de doi boieri olteni mai de seamă, anume Stroe Buzescu și Radu Florescu.

Tocmai în această vreme, Turcia reîncepuse războiul cu Austria, astfel că avea nevoie de liniște în țările subjugate. Așa fiind, pările boierimii din Țara Românească împo-

triva lui Alexandru cel Rău au fost luate în seamă, căci o răscoală deslănțuită aici ar fi fost rău venită. Porții într'un asemenea moment. S'a dat deci satisfacție acestei boierimi, fiind numit în scaunul Munteniei candidatul propus și a nume banul Mihai, prezentat ca „fiu de domn“, care s'ar trage din Pătrașcu cel Bun. Această numire a fost, firește, susținută și de banul Yane. Un alt protector important al lui Mihai la Poartă a fost și Andronic Cantacuzino, care spune că a făcut pe banul Mihai domn, deoarece „am judecat că e mai bun decât ceilalți păcătoși bei, cari nu arată nici un semn, nici dela tată, nici dela mamă, numai păcătoși, neciopliți și mincinoși și argați și nevrednici“ și pentru că a chibzuit că acesta va fi „un păstor bun și creștin... și cu frica lui Dumnezeu“.

Printre popoarele din Balcani, subjugate de Turci, începuse un suflu de răscoală. Andronic Cantacuzino, care era amestecat în această mișcare tănuită, îl susținuse pe Mihai pentru avea în el un ajutor, pe care să se poată bizui la nevoie. Mihai a mai fost sprijinit de Sigismund Bathory și de către un agent englez la Constantinopol.

Mihai s'a urcat pe tron ca exponent al mării boierimi, care fremăta alături de Cantacuzinii din Constantinopol.

Boierii S'a văzut cum boierimea voia să folosească, pentru atingerea scopurilor lor, lupta voevodului.

Puternici cum erau, și sub oblăduirea domnului vrut de ei, boierii au început numaidecât să răpească prin silă și abuzuri, pământuri noi din ce mai rămăsesse moșnenilor, trecându-le în stăpânirea lor și devenind și mai mari latifundieri. Sunt numeroase documentele cari desvăluie această spoliere. În acest chip, puterea lor economică a crescut mult, ceea ce a făcut să crească și puterea lor politică în relațiile cu domnitorul.

Scopurile personale ale boierimii s'au arătat și după cucerirea Transilvaniei de către Mihai, când boierii și-au pus ochii pe moșiile de acolo. Impreună cu Mihai, ei au hotărât să oprească Transilvania pentru ei și să nu o cedeze împăra-

tului, care pretindea că ea revenea Habsburgilor, deoarece fusese cucerită din îndemnul său și cu mercenarii plătiți de el. Mihai a avut o clipă de renunțare, fiind gata să facă acest pas pentru a avea în spate un sprijin puternic în continuarea luptei împotriva Turcilor. A fost însă înduplecat de boieri, cari, „pentru interesele lor particulare și pentru că Țara Românească e o țară deschisă și fără apărare împotriva răzbnării dușmanului, dorește să ia moșii în Ardeal, să rămâie și să se întărească într'un loc mai sigur“. Prin urmare, pe boierii lui Mihai nu-i lega de Transilvania decât interesul de a-și agonisi și aici „bunuri frumoase și venituri“. Pare-se chiar că unii dintre boieri, l'ar fi sfătuit pe Mihai să ucidă pe toți nobilii din Transilvania, pentru a le lua moșiile.

Boierimea a cunoscut deci, în timpul lui Mihai, o întărire a situației ei economice și sociale. Dar aceasta, în dauna țării, în dauna poporului și chiar a domnitorului.

Țăranii În ajunul ridicării împotriva Turcilor, se părea că vor începe zile mai bune pentru populația țării. Mihai chemase mulțimea și, după ce arsese în fața ei catastifele și zapisele de datorii către Turci, făgăduise iertarea birurilor spunând că „așa cum se libera pe sine de datoriile sale, așa libera pe supuși de orice sarcină“. Numai că el avea să urmeze și față de țărani politica pe care i-o dictau boierii, a căror lăcomie excludea atari măsuri. Pe de altă parte, și nevoie din ce în ce mai mare de bani pentru susținerea războaielor sale, a făcut ca această promisiune a domnitorului să rămână neînfăptuită.

Pe de o parte deci, această nevoie a domnitorului „pentru bani de oaste“, pe de alta pofta nesățioasă după moșiile moșnenilor ajunși în scăpătate, a făcut ca foarte mulți dintre aceștia din urmă să decadă în stare de șerbie. Sate cari nu-și mai puteau plăti birurile intră în stăpânirea boierilor, în timp ce altele se sparg și fug. Încă multă vreme după Mihai Vodă, s'au judecat la divan numeroase pricini

pornite de țărani, foști liberi, cari se plâneau că boierii le luaseră pământurile cu jăpca și-i șerbiseră pe nedrept în timpul domniei lui Mihai Vodă.

Nu sunt rare nici exemplele de sate intrate în patrimoniul domnesc, pentru că nu împliniseră plata birului.

Descrăște numărul țăranilor liberi și se întărește exploatarea șerbilor. De aceea, domnia lui Mihai a fost turburată de *răscoale țărănești*, provocate de această situație.

În ce privește politica față de țăranime, numele voevodului muntean se mai leagă de așa numita *legătură* a lui Mihai. Măsura aceasta creată de Mihai în sensul că rumânul „care pe unde va fi, acela să fie rumân veșnic unde se va afla“, a fost luată în 1595, după expediția lui Sinan Pașa împotriva sa, când mulți rumâni, adică șerbi, părăsiseră moșiile unde munciau și fugiseră — după unii — de spaimă din calea acestuia.

„Legătura lui Mihai“ n'a introdus, deci, șerbia în țara noastră, *căci aceasta era mult mai veche* și — după unii — nici n'a consfințit pentru prima dată pe cale de lege o stare de fapt, cum s'a crezut. Ea a fost — după aceștia — o măsură prin care s'a statornicit că rumânii fugiți în acea vreme de pe moșiile unor boieri să nu mai fie aduși înapoi, ci să rămână sub stăpânirea boierilor unde se găseau stabiliți după fugă. Se pare că această dispoziție a fost dictată domnitorului de către puternicii boieri olteni, cari vroiau să posede mai mulți iobagi, căci mai ales acolo se refugiaseră rumânii din Țara Românească.

Imprejurările de acum făcuseră pe boieri să-și schimbe vechea preferință, ca șerbii fugiți de pe moșiile boieresti să fie aduși înapoi, așa cum avuseseră grija să prevadă în tratatul cu Sigismund. „Legătura“ lui Mihai le-a mai adus boierilor un număr în plus de șerbi, dintre cari unii munciseră până atunci ca țăranii liberi pe moșii.

Târguri și orașe Prin natura ocupației lui, înainte de a ocupa domnia, Mihai s'a interesat de comerț. El a

încercat să întemeieze târguri și orașe, printre care se numără și Ploestii. Dar în scurta lui domnie, dese războaie nu au putut da comerțului siguranța de care avea

nevoie. Războaiele au dus chiar la distrugerea unor târguri, ceea ce l-a îndemnat să-și îndrepte efortul mai ales spre refacerea lor.

Biserica. Pentru a avea sprijinul Bisericii în lupta împotriva Turcilor, Mihai i-a purtat o deosebită grijă.

El a sprijinit, prin danii, mitropolia, episcopiile, mănăstirile și bisericile.

Într'un sinod ținut la Târgoviște, în 1596, s'au luat hotărâri privitoare la reorganizarea vieții monahale, căci în mănăstiri începuseră „niște obiceiuri care nu sunt din porunca sfintei pravile“, cum se spune în așezământ. Această reorganizare s'a aplicat atât în administrația averilor mănăstirești, cât și în selecționarea egumenilor.

Mihai a ridicat o biserică ortodoxă „cu mănăstiri“ în capitală la Alba Iulia sau Bălgrad. Acesta a devenit scaunul metropolitan al Românilor ortodocși din Ardeal.

A mai înființat o episcopie ortodoxă în Maramureș. Mihai a hotărât liberarea preoților ortodocși ardeleni din iobăgie.

El a sprijinit și pe catolici și luterani, pentru ca să aibe sprijinul tuturor acestora în lupta împotriva semilunei.

Armata lui Mihai era adunată după vechiul obicei și organizată în unități regionale. Astfel, „oștile Craiovei se compuneau întâi de toate din *oastea de țară*, și a Jiului și a Meedintilor“, comandate de boieri localnici, fiind chiar la dispoziția lor personală. Acestea amintesc vechile oști feudale ale seniorilor. Pe lângă această oaste, erau organizate, pentru paza marginilor, așa numitele *steaguri de călărași* și de *roși*. Baza și permanența oastei o constituiau însă *mercenarii* sau *lefegii*, ostași de carieră, instruiți cu mânuirea și folosirea armelor de foc, realizate de tehnica avansată din secolul al XVI-lea. Mercenarii erau angajați cu plată, și dintre străini. Printre mercenarii lui Mihai, documentele arată „*haiduci, dorobanți și cătane*“, primii fiind Sârbii și Bulgarii, iar ceilalți Ungurii și Cazacii.

Haiducii se găsesc dela început în oastea lui Mihai. Ei veneau de peste Dunăre, unde erau organizați temeinic în cete militare, pentru a duce lupta de eliberare a creștinilor din Balcani de sub jugul mahomedan. De aceea, și-au oferit serviciile la preț ieftin sau chiar renunțând la soldă. În armata lui Mihai, au constituit „bande” izolate, cu șefii lor de cete deosebite, cum a fost Baba Novac, Deli Marcu și alții. Cu aceștia și cu oastea de țară destul de mică, a făcut Mihai începutul răzcoalei împotriva Turcilor. Chemarea masselor autohtone la oastea cea mare, cum era obiceiul în vechime și pe care a încercat-o la început, n'ar fi avut mai târziu ecou, căci Mihai, reprezentantul boierilor, nu dăduse șerbilor libertatea spre care năzuiau. Neputându-se, deci, sprijini decât pe neînsemnata oaste de țară ce-i fusese pusă la dispoziție de boieri, el a chemat voluntari în leafă de

Fig. 54 — Călăreț valah din vremea lui Mihai Viteazul.

peste Dunăre. Cu totul alta ar fi fost soarta și durata victoriilor lui, dacă s'ar fi bizuit pe masa de țărani și ar fi avut lângă sine oastea cea mare a masselor.

Mai târziu, Mihai a primit fonduri dela împăratul german pentru a-și mări corpul mercenarilor cu călăreți husari,

cu trabanți pedestri și cu cazaci zaporojeni, pe cari i-a chemat în slujba lui. S'a arătat, că în acest scop a primit un ajutor însemnat și din partea țarului Feodor al Rusiei.

Această oaste a atins cifra de numai 10—13.000 de mercenari.

Luptele cu Turcii. Mihai a început lupta împotriva Turciei printr'o răzvrătire deslănțuită în București, în Noembrie 1594. Creditorii turci din București și împrejurimi au fost chemați la visticierie sub pretext ca să li se plătească datoriile, dar aici au fost măcelăriți până la unul. Aceeași soartă a fost rezervată și unui detașament turc care-l supraveghea pe domn, în București. Tot așa a procedat și la Iași Aron Vodă, domnitorul Moldovei, care acționa în înțelegere cu Mihai. A urmat un atac al lui Mihai asupra cetăților turcești dela Dunăre, de unde Turcii au fost puși pe goană. Cetățile Giurgiu, Hârșova, Silistra, Șistovul și Rahova au fost lovite și arse una după alta.

Numai decît „s'a strigat” război la Constantinopol pentru pedepsirea domnilor răzvrătiți. Sultanul a numit alți domni în locul lor: pe Bogdan, fiul lui Iancu Sasu, în locul lui Mihai, și pe Ștefan Surdu în locul lui Aron Vodă. O oaste tătarească, întoarsă de Turci din Ungaria, pentru a fi îndreptată împotriva lui Mihai, și o oaste turcească care aducea pe noii domni ca să-i înscăuneze, au fost învinse în Vlașca, la Putineiu, apoi la Stănești, unde a pierit nepotul hanului, și la Șerpătești, unde însuși Mihai a atacat pe han și l-a gonit peste Dunărea înghețată. Muntenii au trecut Dunărea și au dat foc Ruscucului, iar în josul Dunării au jefuit Brăila, care fusese ocupată de Turci și pre-făcută în raia, în timpul lui Radu Paisie (1535-1545). De acolo s'a luat o pradă bogată, de peste un milion de galbeni. Banul Mihalcea a bătut și el o oaste turcească lângă Silistra. Aceste biruințe rapide au fost urmate de o incursiune a lui Mihai, împinsă până în trecătorile Balcanilor.

În acest timp, în Moldova, a fost pus domn, de către ambițiosul Sigismund al Transilvaniei, hatmanul Ștefan Răzvan. Mihai pierduse astfel un aliat de nădejde.

Expediția lui Si- Răzvrătirea și prădăciunile lui Mihai sdrun-
nan Pașa. Bătă- cinară împărăția otomană nu numai din punct
lia dela Călugă- de vedere militar, dar și politic și economic.
reni (1595). Pe tărâm *politic*, răscoala lui Mihai era o în-
 bărbătare pentru ridicarea generală a popoa-
 relor din Balcani, oprite de Turci. Semnele acestei răs-
 coale au și început să se arate.

Pe tărâm *economic*, lovitura lui Mihai s'a resimțit tot
 atât de mult. Incetarea trimiterii vitelor și a grâului din
 Principatele Române a produs un mare gol în chelerul îm-
 părăției și a pricinuit la Stambul un val de scumpete ne-
 maipomenită. Neplata tributului, care fusese sporit cu încă
 30.000 de galbeni, a dezechilibrat haznaua împărăției, toc-
 mai într'un moment când Otomanii aveau mai mare nevoie
 de bani, pentru războiul început cu Austria.

Așa fiind, sultanul se gândea să pedepsească pe Mihai
 și să transforme țările române în pašalâcuri. O armată nu-
 meroasă fusese pregătită în acest scop, fiind pusă sub co-
 manda marelui vizir Sinan Pașa, care se evidențiasse în
 războaiele purtate de Soliman Magnificul. Pentru aceasta,
 s'au întrerupt operațiile de război din Ungaria.

Mihai se găsea singur în fața acestei mari amenințări.
 Acum el își îndreptă nădejdea către Sigismund Bathory,
 trimițând solia de boieri despre care s'a vorbit, pentru a
 încheia cunoscutul tratat de alianță (Mai 1595), atât de
 umilitor pentru voevodul muntean. Dar primejdia era mare
 și imediată, astfel că Mihai a trebuit să primească condi-
 țiile de vasalitate ce i-au fost impuse, în schimbul ajutorului
 armat cerut.

Dar, Sigismund era ocupat cu petrecerea nunții sale
 cu o mireasă din casa de Austria, astfel că Mihai a trebuit
 să înfrunte singur pe Sinan Pașa, ieșindu-i înainte cu o
 mână de oameni. După o rezistență de o lună opusă la Du-
 năre, pentru a întârzia puhoiul turcesc să treacă fluviul,
 Mihai s'a retras cu mica sa oaste la *Călugăreni*, între Giur-
 giu și București, unde a ales un loc foarte potrivit pentru

a-și așeza tabăra și a prinde pe dușman la strâmtoare. Po-
 ziția era între niște dealuri înțesate cu păduri dese, cari
 apărau spatele taberei muntene, și între mlaștinile Neajlo-
 vului, cari se întindeau în față. O astfel de poziție a îm-
 piedecat atacul turcesc pe un front larg, printr'o desfășu-
 rare mai mare de forțe.

Bătălia s'a dat la 13 August 1595 și a fost câștigată
 de Mihai, ale cărui fapte de arme l-au arătat a fi un mare
 meșter al războiului. Acolo, în mlaștinile Neajlovului, a pier-
 rit multă oaste turcească și însuși pe Sinan Pașa, căzut de
 pe cal în învălmășeala retragerii, era gata să-l înghită nă-
 molul mlaștinei, dacă nu-l recunoștea și nu-l ridica un oș-
 tean de-al său. Printre trofee luate de Mihai dela duș-
 mani, era și steagul cel mare și verde al lui Mahomed,
 foarte prețuit de Turci și foarte respectat. Vestea înfrân-
 gerii lui Sinan a umplut de mâhnire pe sultan. În acelaș
 timp, ecoul victoriei lui Mihai a readus nădejdea printre
 popoarele din Europa. Ca și Mircea și Ștefan odinioară,
 Mihai, luptând cu mica sa oaste, făcuse încă odată dovada
 că otomanii cei numeroși nu erau invincibili.

Numai că, tot ca și atunci, strălucita victorie dela Că-
 lugăreni a lui Mihai, n'a putut fi hotărâtoare pentru soarta
 războiului. Lupta ar fi trebuit continuată până la alun-
 garea dușmanilor peste Dunăre. Dar după această bătălie,
 oastea puțină a lui Mihai era sleită de oboseală, iar trupe
 muntene noi pentru reîmprospătare nu existau, pe când
 Otomanilor le soseau neconținut întăriri. La această lipsă,
 a venit să se mai adauge și poziția unora dintre boierii lui
 Mihai, cari unelteau.

În fața acestor dificultăți, *Mihai* Ștefan a hotărât să se retragă în
 munți, unde să aștepte ajutoare dela Sigismund al Transil-
 vaniei, ca și dela Ștefan Răzvan, voevodul Moldovei.

În urma lui Mihai, Sinan Pașa și-a continuat apoi înă-
 întarea spre Târgoviște, unde a pus un guvernator turc,
 așezând și prin sate „subași“ turci, ca și când țara ar fi
 fost transformată în pašalâc.

Abia pe la mijlocul lui Octombrie, Mihai se întâlnește cu

Sigismund la Stoenesti (Muscel) și primi mult așteptatul ajutor armat. Dela voevodul Moldovei n'avea să mai nădăjduiască la vreun ajutor, căci Ștefan Răzvan fusese între timp, înlocuit cu Ieremia Movilă, care era dușman al lui Mihai.

Animatorul campaniei care a început atunci împotriva Turcilor, a rămas tot Mihai, căci „Batori mai mult prezida decât conducea expediția“.

Rând pe rând a fost eliberate Târgoviștea (18 Oct. 1595) și apoi celălalt oraș de scaun, București. Sinan Pașa n'a fost în stare să reziste în fața „blăstămatului și afurisitului Micali“, cum îl numește însuși într'un raport în care caută să-și acopere înfrângerea suferită. Lovitura cea mai grea primită de Sinan Pașa a fost la Giurgiu, la trecerea Dunării. Oastea turcească ajunsă din urmă, nu s'a mai putut retrage în ordine, căci podul de trecere a fost lovit de tunurile lui Mihai și rupt în două. În învălmășeala care s'a produs, au pierit înnecați în Dunăre o sumedenie de Otomani. După câteva zile de asediu, a fost luată și cetatea Giurgiului, punându-se astfel vremelnic capăt subjugării Țării Românești. Când Sigismund s'a despărțit la Gherghița (Prahova) de Mihai, i-a arătat multe semne de prietenie. „mulțumind lui Dumnezeu“ că le-a ajutat să scape împreună țărilor lor de urgia turcească.

Distrugerile războiului. În timpul acestui război, târgurile și satele din calea Turcilor fuseseră prădate și pârjolite, iar locuitorii luați în robie. La ultimul atac dela Giurgiu, Mihai a mai putut salva vreo opt mii de Munteni roboți. Dar, chiar în târgurile și satele cari nu fuseseră în calea Turcilor, s'au spart și s'au risipit, rămânând pustii. Oltenia a servit mai mult ca loc de bejenie. După unii — în urma acestei expediții, a luat Mihai hotărârea ca rumânii fugiți atunci de pe moșile boierești din Muntenia să rămână fiecare rumân „veșnic unde se va afla“.

Substratul legăturii lui Mihai a fost pe de o parte interesul boierilor olteni de a pune mâna pe acești rumâni be-

jeniți din Muntenia, iar pe de alta de a aduce în stare de rumânie o altă parte de țărani liberi, cari se risipiseră pretutindeni de groaza năvălirii turcești după această puștire, Mihai a purtat grijă refacerii, înjghebând sate și orașe noi (Ploestii). Numai la un an după prăpăd, un negustor scria: „Țara Românească e plină de bucate și de popor, de parcă n'ar fi fost război“.

Pacea cu Turcii.

După vreo alte câteva incursiuni făcute în 1596 de armatele muntene dincolo de Dunăre și anume la Babadag, la Vidin, la Plevna și la Nicopole — unde a atacat însuși Mihai — se încheie pacea. Mihai se găsea ca și singur în fața dușmanului. Pe Sigismund Bathory nu se mai putea bizui, căci acesta arăta semne de nestatornicie. Nici dela împăratul Rudolf al Germaniei nu putea nădăjdui vreun ajutor, căci între ei nu se încheiase un tratat formal de alianță. Liga creștină se arătase destul de slabă, căci armatele creștine fuseseră recent învinse de Turci în Ungaria. În Moldova, domnea Ieremia Movilă, omul Poloniei, care ținea lângă sine pe fratele său Simeon, pretendent la tronul lui Mihai. Înăuntru domnia lui Mihai era săpată de unii boieri, cari făceau când jocul Turciei împotriva sa chemând pe Tătari în Muntenia, când alt joc asmuțind pe imperiali împotriva lui Mihai. Iată atâtea motive pentru cari, Mihai a primit pacea oferită de Turci, odată cu steagul de domnie. Ochii săi erau însă ațintiți tot spre o înțelegere cu imperialii, cu ajutorul cărora să înjghebeze un stat centralizat, alcătuit din Țara Românească, Transilvania și Moldova, pentru a face un zid puternic de apărare împotriva Turciei.

Legăturile cu Rusia. Mihai a nădăjduit și într'un ajutor din partea țarului rus Fedor. Ii stătea însă în cale Polonia, căci, în această vreme, Ucraina era cutropită de Polonezi. A izbutit, totuși, să trimită la Moscova în acest scop pe Luca, vlădica de Buzău. La întoarcere, acesta a adus domnitorului făgăduința solemnă a țarului Fedor că-l va

ajuta împotriva oricărui dușman. Deocamdată, țarul i-a trimis o sumă de bani, atât pentru refacerea bisericilor stricate de Turci, cât și pentru plata mercenarilor cu cari Mihai urma să continue lupta împotriva Turcilor.

La urcarea pe tron a țarului Boris Godunov, un trimis al acestuia la Praga comunica unui sol al lui Mihai, care se afla tot aici, că țarul se bucura de izbânda lui Mihai asupra Turcilor, și-i ura izbândă mai departe pentru nimicirea dușmanilor.

Cucerirea Transilvaniei. Sigismund Bathory a părăsit de două ori tronul Transilvaniei, dându-și de fiecare dată în vileag politica sa de duplicitate primejdioasă, atât pentru imperiali, cât și pentru Mihai. Între timp, Mihai a încheiat cu solii împăratului Rudolf un tratat de alianță, la mănăstirea Dealu, în Iunie 1598. El recunoștea pe împăratul Rudolf ca suveran, dar „fără plata vreunui tribut sau vreunei dări” și fără vreun amestec al suveranului în treburile Țării Românești. Mihai se obliga să lupte „pentru depărtarea Turcilor și a altor dușmani dela Transilvania, Țara Românească și părțile Ungariei”, iar împăratul să-l ajute în acest scop cu bani pentru soldele a cinci mii de mercenari ca și cu trupe, când va fi nevoie.

I se rezerva totodată lui Mihai un castel în Ungaria sau în Transilvania, unde să se retragă, dacă ar trebui să-și părăsească țara.

Curând după aceasta, Sigismund Bathory, care părăsise tronul, cedând Transilvania împăratului, s'a întors și l-a cerut înapoi, ceea ce nu i s'a refuzat. Nehotărât cum era, iată-l însă gata să renunțe a doua oară la tron, de astă dată în favoarea vărului său din Polonia, cardinalul Andrei Bathory, un prieten fățiș al Turcilor și dușman înverșunat al lui Mihai. Chiar dela înscăunare, invocând tratatul lui Sigismund, s'a socotit stăpânitor al țării lui Mihai și i-a cerut să-și părăsească tronul ceea ce zice Mihai „ne-a băgat ghiată la inimă”. Împreună cu Ieremia Movilă, Andrei Ba-

thory plănuia să scoată din domnie pe Mihai și să-l înlocuiască cu Simeon Movilă.

În fața acestei noi primejdii, Mihai a cerut învoirea împăratului ca să pornească împotriva noului dușman care i se așezase în coastă. Cu oastea sa de țară el a pătruns prin pasul Buzăului la Brașov. Ciocnirea a avut loc la *Selimbăr* lângă Sibiu, unde Mihai s'a unit cu o altă oaste a sa venită din Oltenia, sub comanda fraților Buzești, și a câștigat o victorie strălucită. (18 Octombrie 1599). Cardinalul Andrei Bathory, care scăpase cu fuga, a fost prins și omorât de un secușu, pentru care faptă însă ucigașul a fost pedepsit cu moartea de către Mihai. Mihai s'a îndreptat apoi spre capitala Transilvaniei, Alba-Iulia, unde a intrat în sunete de trâmbițe și de tobe (1 Noembrie st. n. 1599). Dieta care a fost convocată de el, l-a recunoscut ca „locțiitor al Împăratului” sau „căpitan a țării”. Prima fază a statului centralizat fusese astfel realizată.

Mihai cucerind Transilvania, n'a scos din robie pe numeroșii iobagi români, cari munceau pe moșiile latifundiarilor maghiari. Iobagii îl primiseră cu multă bucurie, în speranța că vor fi liberați, dar Mihai nu numai că n'a eliberat pe iobagii români, dar i-a adus la ascultare și pe aceia cari, la venirea sa, se răsvrătiseră împotriva stăpânilor lor. Doar preoții români au fost scutiți de sarcinile iobăgești. Mihai apăra interesele clasei boierești, fie aceasta română sau maghiară. Pe boierii săi i-a răsplătit numindu-i în dieta Transilvaniei, iar pe unii nobili unguri și sași a căutat să și-i apropie, dăruindu-le sate românești, care se răsculasera la venirea lui.

Cucerirea Moldovei. Recunoașterea pe care Mihai o aștepta din partea împăratului pentru ca să fie socotit stăpânitor al Transilvaniei din neam în neam, cu îndatoriri de vasal față de imperiu, întârzia să sosească. Deși nu era încă deplin asigurat în această țară, Mihai trebui totuși să se îndrepte asupra Moldovei, căci Ieremia Movilă făcuse legătură cu fugarul Sigismund Bathory, care căuta să semene

zâzanie împotriva lui Mihai printre nobilimea transilvăneană. Cucerirea Moldovei se făcu repede și fără vărsare de sânge în primăvara anului 1600. Ieremia Movilă s'a adăpostit în Polonia. Mihai a fost primit de boierii moldoveni ca un cuceritor care le primejduia privilegiile. Dealtfel boierii nu vroiau să aibe un domn puternic. Aceasta ar fi slăbit puterea lor.

Mihai a lăsat la Iași un sfat restrâns din boieri de ai săi și s'a grăbit să se întoarcă în Transilvania, unde situația era destul de nesigură. Nobilimea de aici se înțelesese în ascuns cu generalul Gheorghe Basta, comandant împărătesc în Ungaria de sus. Acesta râvnea să aibe locotenența împărătească a Transilvaniei și să înlăture pe Mihai. Chiar făcuse o încercare, dar trebuise să-și retragă trupele la amenințarea lui Mihai.

Mihai era acum în culmea puterii, căci se putea intitula „domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei”.

Căderea lui Mihai. Incercarea de constituire a unui stat centralizat a fost năruită pe de o parte de către boierii lui Mihai cari se vroiau suprapuși nobilimii cucerite, pe de altă parte de către această din urmă nobilime care nu putea îndura o astfel de concurență. Alta ar fi fost soarta acestei încercări dacă Mihai ar fi adus o înșeninare pe chipurile trudite și întunecate ale iobagilor, fie ei români sau unguri. Era prea puțin numai „pășunatul liber pentru cai, boi, porci și junci, afară de oi”, pe care voievodul l-a cerut și l-a dobândit dela Dietă pentru satele de iobagi. La năruirea acestei încercări, a contribuit și dependența în care împăratul Rudolf voia să-l țină pe Mihai, căci nu i-a acordat decât guvernarea Transilvaniei, iar aceasta cu asistența permanentă a unui consilier imperial.

Curând după întoarcerea lui Mihai din Moldova, magnații unguri, s'au adunat la Turda, pe câmpia Crișului, unde au hotărât deslănțuirea războaielor împotriva lui. Cetele-

lor s'au unit cu armata generalului Basta, care doar atâtea așteptase. Nobilimea răzvrătită avusese grijă să facă jurământ de credință către împărat. De partea răzvrătiților au trecut nobilii unguri, cărora Mihai le dăduse dregătorii pe lângă sine. Mihai aștepta oastea numeroasă și bine înarmată a lui Basta, la Mirăslău, sub dealurile de lângă Aiud, unde își alesese o bună poziție. A făcut însă greșala să părăsească această poziție pentru a urmări o parte a oastei lui Basta care s'a prefăcut că se retrage. Atunci, el a fost lovit puternic din flancuri și pus în imposibilitate de a mai rezista. S'a retras peste Mureș, unde au pierit înnecați mulți ostași de-ai săi.

Fig. 55 — Pecetea lui Mihai Viteazul
Domn al Țării Românești,
Transilvaniei și Moldovei.

înscăunase, după ce alungase oastea neînsemnată lăsată de Mihai. Acum Mihai era în primejdie să piardă și Țara Românească. Ieremia Movilă cu ajutorul polonez înaintase până la Buzău, aducând cu sine pe fratele său Simion Movilă ca să-l pună pe tron în locul lui Mihai.

Apărarea domniei Țării Românești.

În fața acestei grave situații, Mihai a făcut pace cu Basta, declarând că renunță la Transilvania și dând ca cheazășie pentru aceasta pe soția și copiii săi. Apoi făcu un ultim efort

pentru a-și apăra scaunul Țării Românești. Cu o armată de numai câteva sute de ostași credincioși, se încumetă să reziste oastei dușmane, dar, copleșit de forța numerică a acesteia, fu învins definitiv la *Năeni* (Buzău) și la *Bucov pe Teleajen*. Polonii și Turcii, au pătruns în București și au pus domn pe Simion Movilă, de partea căruia au trecut până și cei mai credincioși dintre boierii lui Mihai : Buzestii.

Furișându-se descurajat prin văile munților, Mihai mai avu de suferit o înfrângere pe *Argeș*, după care a luat drumul pribegiei. A mers la Viena, la curtea împăratului Rudolf al II-lea pentru a-i cere, nu azil, ci dreptate, ca unul ce știa că nu-și călcase jurământul.

Gorăslău. Ucide- rea lui Mihai.

In zadar aștepta Mihai dreptatea după care nădăjduia. El a înaintat împăratului un memoriu pentru a dovedi că ar fi meritat o altă soartă, dar nu i s'a dat atenția cuvenită. Iată însă că împrejurările din Transilvania fac pe împărat să-i amintească de prezența lui Mihai. Nobilimea maghiară după ce scăpase de Mihai, și-a întors curând iarăși ochii către Sigismund Bathory chemându-l din nou pe tron și gonind pe Basta, omul împăratului. Împăratul supărat de această schimbare la față, s'a hotărât să gonească din Transilvania pe uneltitorul Sigismund. In acest scop, s'a pus la cale o împăcare între Mihai și Basta, încredințându-li-se amândorura ducerea la îndeplinire a acestui plan.

In lupta care s'a dat pe Someș la *Gorăslău* (3 August 1601) trupele lui Bathory au fost învinse, iar comandantul lor pus pe fugă spre Moldova. Fie revendicarea victoriei de către el singur, fie vechea poftă de a rămâne el conducător al Ardealului cucerit, au făcut să-i încolțească lui Basta gândul suprimării lui Mihai, pentru a înlătura astfel pe acela care-i făcea umbră la laurii victoriei și la tron. Pentru aceasta, el căuta să învrăjbească raporturile cu Mihai. Astfel, Basta îi ceru să-i predea steagurile câștigate și să-l recunoască pe el, guvernator al Transilvaniei, ceea ce Mihai a refuzat. O altă pretenție a lui Basta a fost ca Mihai să re-

nunțe de a merge deocamdată la Făgăraș ca să-și libereze familia, înainte de a-l fi urmărit și prins pe Sigismund, ceea ce Mihai a consimțit. Cu toate acestea, în zorii zilei de 9 August 1601, Mihai a fost înjaughiat în cortul din tabăra sa de lângă Turda, de către ucigașii trimiși de Basta. Odată cu el, au fost uciși și cei câțiva oameni cari au încercat să-l apere, rămânându-i credincioși până la moarte. Cadavrul lui Mihai a fost apoi decapitat, trunchiul fiindu-i lăsat neîngropat pe câmp, iar capul purtat prin tabără ca să se convingă toți că a murit. Mai târziu, capul i-a fost adus în țară și îngropat la mănăstirea Dealu; „cinstitul trup zace în câmpia Turdei“, se spune în epitaful de pe lespedea de piatră pusă pe acest mormânt.

Personalitatea lui Mihai. Scurtă i-a fost domnia. Dar în urma celor opt ani de cărmuire numele lui Mihai a rămas încrestat în istoria noastră.

Pentru țara noastră, Mihai a însemnat trezirea demnității și năzuinții spre independență. Incercarea de constituire a unui stat centralizat în lupta pentru independență, împotriva jugului otoman realizată vremelnic de Mihai, va fi o îmbărbătare pentru voievozii de după el, iar pentru o parte din boierime un îndreptar ca să formeze o nouă partidă pentru a lupta împotriva primejdiei otomane.

In politica sa internă, Mihai a apărat interesele boierilor în rândurile cărora a intrat. El a încercat să desvolte orașele și comerțul. Dar frământările și războaiele n'au putut asigura o simțită dezvoltare a acestora. Tărănimea a continuat să fie exploatată, iar numărul șerbilor s'a mărit în urma măsurilor luate de el. Din această cauză Mihai n'a avut sprijinul mulțimii de țărani. Lipsit de această bază, Mihai s'a găsit fără putere în fața dușmanilor țării, cari l-au înfrânt.

CULTURA IN MUNTENIA ȘI MOLDOVA IN SECOLUL XVI.

Tiparul. Scrierile religioase. Nevoia de a se pune la îndemâna clerului cărți pentru slujba religioasă, a determinat pe vo-

ievodul Munteniei Radu cel Mare să aducă aici tiparul. Inventat de Gutenberg în urmă cu o jumătate de veac și introdus curând după aceea în mai toate țările europene, tiparul a ajuns la noi mai târziu prin călugărul Macarie, un munte negrean din Cetinie. Bine primit și încurajat de voevodul Radu cel Mare, Macarie a tipărit în anul 1508, în tipografia adusă de el, un *Liturghier* slavonesc, care este prima carte tipărită la noi. Apoi tot în tipografia lui Macarie, au mai apărut un *Octoih* (1510) și un *Evangheliar*

Fig. 56 — Octoihul din 1557, prima carte tipărită de Coresi la Brașov.

(1512). Mai târziu, în tipografia lui Dimitrie Liubavici, adusă de acesta din Veneția și instalată în „cetatea de scaun Târgoviște”, s’au tipărit un *Molitvenic* (1545) și un *Praxiu* sau *Apostol* (1547). Toate acestea sunt în limba slavă, care era limba oficială a cancelariei și a birăriei.

Introducerea cărților bisericești românești se datorește diaconului Coresi, care timp de aproape trei decenii, a desfășurat o rodnică activitate tipografică pusă în slujba acestui țel (1557—1583). După ce a tipărit la Brașov unde

și-a început activitatea tipografică, un *Octoih* mic în limba slavonă (1557), destinat domnilor Țării Românești și Moldovei, diaconul Coresi s’a statornicit pentru scurt timp la Târgoviște. Aici, a tipărit un *Triod pentecostar* (1558) tot în limba slavonă. Inapoiat la Brașov și stabilit acolo, Coresi și-a continuat intens activitatea. A fost ajutat de primarul Brașovului, care era interesat la această întreprindere, deoarece avea o fabrică de hârtie. Prima carte românească tipărită în 1559 de Coresi, poartă titlul „*Intrebarea creștinească*”, și este un *catechism* pentru propagarea religiei luterane. Sașii cari îmbrățișaseră luteranismul, căutau să-i atragă astfel pe Românii ortodocși. În acest scop, se mai tipărise la Sibiu în 1544, un *Catechism luteran* în românește, din care însă nu s’a păstrat niciun exemplar.

Diaconul Coresi a tipărit apoi în românește prima *Evanghelie* (1561), după care au urmat: *Lucru apostolesc sau Praxiu*, *Tâlcul evangheliilor*, *Molitvenicul*, *Psaltirea*, *Liturghierul*, *Cazania* și alte cărți bisericești, destinate atât Românilor din Transilvania, cât și celor de dincoace de Carpați. Aceste traduceri sunt primele încercări literare în limba noastră. În același timp, diaconul Coresi a tipărit și cărți religioase slavonești.

O altă tipăritură românească mai de seamă, scoasă de Calvinii din Transilvania pentru a o pune în slujba propagandei lor printre „frații Români”, este *Palia dela Orăștie* (1582), numită așa după orașul în care a ieșit de sub teasc; cuprinde cele două cărți dela începutul *Bibliei*, privitoare la *Geneză* și *Exod*.

Alături de aceste traduceri religioase tipărite, menționăm și o serie de traduceri, cari s’au păstrat în copii manuscrise. Astfel, o versiune a *Psaltirii* se găsește în manuscrisele numite *Psaltirea Scheiană* și *Psaltirea Voronețeană*, iar o altă versiune în manuscrisul numit *Psaltirea Hurmuzachi*. O traducere a *Faptelor Apostolilor* s’a găsit în așa numitul *Codice Voronețean*. Aceste traduceri sunt făcute într-o limbă românească greoaie și într-o formă care, res-

pectând-o pe cea slavă, pare foarte neprecisă. De aceea sunt mult sub nivelul celor tipărite de Coresi. Tot în manuscris, se păstrează și unele mici lucrări bisericești originale, scrise în limba slavonă de unii călugări.

În *Moldova*, unde n'a existat tipar în această vreme, nu s'au tipărit cărți în astfel de condițiuni.

Scrierile istorice, istoriografia moldoveană e reprezentată prin trei cronici, scrise în limba slavonă de călugării *Macarie, Eftimie și Azarie*.

Cronica lui Macarie este continuarea *Letopisețului zis dela Bistrița* și a *Letopisețului zis dela Putna*, în care se povestește cronologic istoria Moldovei până în primii ani ai secolului al XVI-lea. Macarie, episcop de Roman, a reluat firul istoriei Moldovei dela 1504 până la 1551, insistând asupra domniei lui Petru Rareș, din a cărui poruncă a scris.

Eftimie, starețul mănăstirii Căpriană, a scris cronica Moldovei dintre 1542 și 1554, stăruind laudativ asupra domniei lui Alexandru Lăpușneanu.

Azarie, ucenic al lui Macarie, a scris o *cronică* sau *letopiseț* privind răstimpul 1551—1574 și în deosebi domnia lui Petru Schiopul.

Scrise tot în limba slavă, dar după modelul bizantin al cronicii lui Constantin Manasses, aceste trei cronici se resimt de această influență.

La aceasta se mai adaugă *cronica moldo-polonă*, care este traducerea *Letopisețului dela Putna*, făcută de un polon la curtea lui Alexandru Lăpușneanu. Traducerea este completată cu întâmplări dintre 1552—1566 și cu unele informații despre ținuturile, ostașii și dregătorii moldoveni.

Istoriografia munteană. este mai săracă, de oarece cronicile scrise aici s'au pierdut. S'a păstrat o povestire istorică intitulată *Viața patriarhului Nifon*, scrisă în grecește de *Gavril Protul*, care dă știri despre domnii Țării

Românești dintre 1495-1517, adică dela Radu cel Mare până la Neagoe Basarab. Autorul era prim egumen la muntele Athos și a fost în Țara Românească la sfințirea mănăstirii Argeș (1517). Povestirea sa a fost tradusă atunci în slavonește și apoi în românește. Pentru domniile de după 1521 nu există nicio cronică. Așa despre domnia lui Mihai Viteazul s'au scris patru cronici. Prima dintre acestea, scrisă în românește de *Teodosie*, mare logofăt al lui Mihai, nu s'a păstrat decât într-o traducere latină, făcută după o altă traducere poloneză. Este o cronică oficială a domniei lui Mihai. A doua cronică, numită *Cronica Buzestilor*, a fost scrisă de cineva din preajma boierilor Buzești. În ea sunt povestite evenimentele dintre 1593-1600, în centrul cărora stau frații Buzești, colaboratorii cei mai apropiați ai lui Mihai. Această cronică s'a păstrat într-o altă de mai târziu a lui *Stoica Lucdescu*. Alte două cronici sunt rimate și scrise în limba greacă. Una dintre ele este o poemă în care autorul, *Stavrinos*, povestește admirativ domnia lui Mihai, în apropierea căruia a trăit. Această poemă a fost tradusă rezumativ în rusește.

Cealaltă cronică rimată, scrisă tot în grecește, se datește lui *Gheorghe Palamed*, care istorisește în versuri „faptele și vitejiile și războaiele prea strălucitului Mihai Voevod”.

Alte scrieri. Afară de textele religioase și de lucrările cu caracter istoric, s'au mai scris *cântece populare* cum este *Cântecul Mesterului Manole*, apoi *legende bisericești, romane populare* ca *Alexandria* sau viața lui Alexandru Macedon și *texte astrologice* sau de prevestire a viitorului. O mențiune aparte facem despre *Învățăturile lui Neagoe Voevod către iubitul său fiu Teodosie*.

În cursul secolului al XVI-lea, întâlnim și *primele manifestări de întrebuintare a limbii românești* în scris în locul celei slavone. Astfel, este *scrisoarea din 1521* a lui Neacșu din Câmpulung către judele Brașovului, și un zapis moldovean din 1575, care sunt *cele dintâi documente scrise românește*.

Artă. Arhitectura bisericească cunoaște o epocă de înflorire care reiese din lăcașurile frumoase ridicate în acest răstimp. În Țara Românească, această arhitectură tinde spre creșterea unui stil propriu.

Pictura bisericească. a lăsat urme remarcabile, cum sunt cele de pe pereții exteriori dela mănăstirea Voroneț din Bucovina de Sud, etc.

Transilvania în secolul al XVI-lea

Principatul Transilvaniei. Victoria turcească din 1526 dela Mohaci și 1540 ocuparea Budei, a însemnat pentru regatul Ungariei pierderea independenței. Vechiul stat feudal ungar s'a desmembrat în trei părți: cea de apus a intrat sub stăpânirea împăratului Ferdinand de Habsburg (Austria); partea centrală cu capitala Buda, a căzut sub stăpânirea Turciei, care, în 1541, va transforma-o într'un *pașalâc* urmat de un altul înființat la Timișoara în 1552.

Transilvania, care își păstrase și până atunci o oarecare autonomie, fiind condusă de un *voevod* considerat ca reprezentant al regelui Ungariei, a fost proclamată acum *principat* vasal și tributar Turciei, cum erau Țara Românească și Moldova.

Până în 1571, principatul Transilvaniei a fost condus de familia Zapolia (Szapolyay). Aceasta a fost sprijinită de Turcia împotriva încercărilor Habsburgilor de a atrage principatul Transilvaniei în raza imperiului lor.

Astfel, între 1551-1556, când Transilvania a intrat în sfera de guvernare a acestora, Turcia a ajutat familia Zapolia să-și reia tronul pierdut. La această luptă și-au dat concursul și domnii Moldovei Iliș Rareș și Alexandru Lăpușneanu ca și domnii Țării Românești Mircea Ciobanul și Pătrașcu cel Bun. Readucerea familiei Zapolia a fost cerută de *dieta* Transilvaniei, alcătuită din nobili, cari erau nemulțumiți, fiindcă fuseseră loviți de Habsburgi în interesele lor.

După familia Zapolia, la conducerea Transilvaniei a venit familia Bathory care guverna în timpul lui Mihai Viteazul.

Starea socială. Situația nobilimii ale cărei interese erau apărate de *dieta* recrutată din sânul ei și de către rege sau de către principe, se consolidase.

Starea țărănimii iobage care muncă pe moșiile nobililor, ale bisericii și ale regelui devenise din ce în ce mai grea. Era consecința „Uniunii” din 1437, numită „a celor trei națiuni” — *Unio trium nationum* — dar care de fapt fusese a celor trei nobilimi: ungară, săsească și săcuiască. Legate între ele prin interesul comun de clasă, deci *social*, cele trei nobilimi au îngenunchiat după aceea și mai mult pe iobagii români și unguri, făcându-i să devină de fapt lipiți pământului, chiar dacă nu erau de drept. Pe unii din cnezii români cari administrau satele de iobagi și dădeau semne de a le lua apărarea, această nobilime a avut mereu grija să-i primească în rândurile ei, dându-le moșii și funcții și înobilindu-i, în timp ce înăsprea exploatarea maselor țărănești.

Din această cauză, țărănimea se răscoală mereu. Secolul al XVI-lea este punctat în repetate rânduri de atari manifestări.

Răscoala țărănilor de sub conducerea lui Doja (1514). Țăranii apăsați din ce în ce mai greu de către grofii ale căror privilegii feudale creșteau, s’au răscolat chiar la începutul secolului, având în frunte pe Gheorghe Doja.

Prilejul răscoalei fu pregătirea unei cruciade împotriva Turcilor din inițiativa papei Leon X, sprijinită în Ungaria de mitropolitul regent *Bokoiz*. Deoarece s’a făgăduit libertate țăranilor iobagi care se încoronază sub steagurile cruciate, mulți țărani s’au înrolat, astfel că nobilii s’au trezit fără brațe de muncă pe domeniile lor. Ei căutară a-i sili pe țărani să se înapoieze pe domeniile feudale, persecutându-le familiile. Față de aceasta, cruciații din tabăra dela Buda se transformă într’o armată revoluționară și întoarseră armele împotriva nobilimii. În fruntea lor, se găsea Gheorghe Doja, mic nobil de țară din regiunea secuiască.

Răsculații erau mai ales țărani. Dar lor li s’a alăturat pătura de jos din orașe. Ei au distrus castelele nobililor din câmpia Tisei și au pătruns pe Valea Mureșului, după ce au

bătut o armată condusă de Ștefan Bakony și de Nicolae Csaky, episcopul Cenadului. În regiunea Crișurilor, țăranii conduși de Popa Laurențiu, au cucerit Oradea ducând apoi flacăra răscoalei până în Maramureș, Rodna, Bistrița și Cluj.

Doja a îmbărbătat pe ai săi printr’o cuvântare în care le-a arătat că trebuie să lupte împotriva mizeriei, foametei, mevoiei, murdăriei și paloarei fețelor lor. El îndemna pe

Fig. 57 — Executarea lui Doja (1514) după o cronică rimată din 1519 dela Alba Iulia

țăranii „să recucerească cu armele libertatea răpită de domnii nobili” și să-i pedepsească „pe acești oameni cu inima de piatră, pentru crimele lor”.

Pentru aceste drepturi au luptat țăranii. Ei cucerese

rând pe rând localitățile Arad, Cenad, Lipova, Șiria, Nădlac etc. Țăranii răsculați, conduși de Doja, ajung până sub zidurile Timișoarei, pe care nu o pot însă lua. În ajutorul orașului, veni voevodul Transilvaniei, Ioan Zapolva, Doja rănit aici în luptă, fu făcut prizonier împreună cu tratele său și alți șefi ai răscoalei.

A urmat pedepsirea răsculaților. După unii istorici, mai mult de 60.000 țărani români și unguri au căzut pradă furiei nobililor moșieri. Lui Doja i s'a organizat cea mai îngrozitoare osândă. Țintuit gol pe un tron de fier ars în foc, i s'a așezat de trei ori pe cap o coroană încinsă în foc. Carnea lui, smulsă cu clești, a fost dată spre mâncare prizonierilor înflămânziți. Ceea ce a rămas din trupul marelui luptător, a fost tăiat în patru, iar bucățile de carne au fost ținute pe porțile cetăților Pesta, Alba-Iulia și Oradea Mare. Popa Laurențiu, tras în țepă în piața Clujului, a fost apoi ars. Cu asemenea cruzimi încercau nobilii moșieri să constrângă și mai tare în lanțurile iobăgiei pe țăranii iobagi care luptau pentru drepturile lor.

Gheorghe Doja (Dozsa), conducătorul răscoalei din 1514 a țăranilor din Transilvania era un nobil de țară, originar din Mirczălău (regiunea secuiască).

Cunoscând viața și durerile țăranimii, Doja devine din comandant al unei armate de „cruciați” ce trebuia să pornească împotriva Turcilor, conducătorul unei armate de răsculați. În loc să pornească împotriva Turcilor, cum era ordinul regelui Vladislav II al Ungariei, Doja pornește cu armata împotriva castelelor feudale.

După ce armatele răsculate cuceresc împrejurimile Pestei, Cenadul, Aradul, Lipova, sunt înfrânte definitiv la Timișoara. Acolo Gheorghe Doja și fratele său Grigore sunt prinși de oștile voevodului Ardealului Ion Zapolva. Acesta îl predă pe Doja nobililor spre a-l judeca și pedepsi.

După ce a fost ținut două săptămâni fără hrană, Doja a fost ucis în chinuri groaznice. A fost așezat pe un tron de fier înroșit în foc, în mână i s'a pus un sceptru și pe cap o coroană, ambele de fier înroșit în foc. Apoi trupul lui a fost tăiat în patru și expus multimii. Aceste chinuri l-au făcut să fie mai iubit de popor și mai ales de țăranimea iobagă, pentru a căror libertate a luptat și s'a jertfit.

Totuși, ținând seama de marea masă a revoltaților, autoritățile regale din Transilvania și nobilii proprietari nu puteau să asasineze pe toți răsculații, fiindcă țăranii erau

necesari a lucra și mai departe pământul, ca șerbi. De aceea, Dieta nobililor (moșieri) din Octombrie 1514 hotărăște astfel:

„Toți țăranii care s'au răsculat împotriva domnilor lor naturali, ar merita să fie dați morții, până la unul, ca niște criminali ce sunt. Dar, ca să nu se verse atâta sânge și ca să nu dispară de pe pământ toți iobagii, fără de care nobilii n'ar putea trăi, se dispune să fie extirpați numai căpitani, hotnogii, fruntași și instigatorii prostimei, precum și aceia despre care se va adevăra că au ucis pe nobili, ori au necinstit femei de-alte acelor. Țăranul la care se va afla armă își va pierde mâna dreaptă“.

Constrâns de nobili, regele Vladislav dă în acelaș an decretul din Buda prin care obliga pe țăranii a plăti pagubele pricinuite nobililor de răscoală și de a fi „legați de glie”, devenind șerbi în veci („perpetua rusticitate sunt subjecti”). Indatoririle țăranilor față de proprietar se fixau astfel: o zi elacă pe săptămână, o suță de dinari cens pe an, a noua parte ca dijmă, 12 pui, 2 găște și la 10 case câte un porc gras. Biserica catolică va primi și ea, a zecea parte din produsele pământului muncit de iobag.

După trei ani, juristul Verböczi pecetluia dispozițiile decretului dela Buda, în lucrarea sa *Tripartitum*, un cod de legi feudale, despre care s'a spus că a fost scris cu „sânge de iobag” și care se ocupă numai de interesele proprietarilor de pământ. Cartea lui Verböczi va deveni un îndreptar folosit de nobili ca să apese și mai mult pe iobagi.

Răscoala din anul 1526. Această răscoală are în fruntea ei pe *Iovan Tarul*. Iobagii răsculați și-au întins turburările din Banat până la Orăștie, fiind susținuți și de Sârbi. Dar răscoala a fost înăbușită și Iovan prins la Seghedin.

Prima consecință a răscoalei a fost că, țăranimea a lipsit din lupta dela Mohaci, nevrând să sprijine pe nobilii de care erau exploatați. Astfel Turcii au dobândit mai ușor victoria și au trecut peste trupul regelui Ludovic II, supunând Ungaria.

Răscoala Secuilor din 1562. Apăsăți de dări, de către regele Ungariei. Secuții de rând au refuzat să le mai plătească și s'au răscolat în 1562.

Răscoala a fost înăbușită în sânge de regele Ioan Sigismund (fiul lui Ioan Zăpolya). Căpeteniile ei au fost trase în teapă. Drept pedeapsă, s'a ridicat Secuților de rând vechile privilegii, fiind coborâți între birnici.

Alte răscoale au avut loc ulterior în timpul ocupării Transilvaniei de către Mihai. La aceste răscoale, țărani au fost sprijiniți de sărăcimea orașelor, care, la rândul ei, s'a manifestat prin mișcări nemulțumirea împotriva păturii stăpânitoare, și dorința de libertate.

Biserica și Cultura. Religia oficială a principatului era cea catolică, față de care Românii ortodocși erau socotiți schismatici. Totuși, au avut și Românii ortodocși unele episcopii. Astfel, în nord, a fost cea dela *Vad* înființată de Ștefan cel Mare și a cărei eparhie cuprindea regiunea *Ciceului*, a *Cetății de Baltă* și apoi și a *Ungurașului*. *Episcopii de Vad*, hirotonisiți la Suceava, ascultau de mitropolitul Moldovei. În regiunea Crișurilor era episcopia Ineului, a cărei eparhie cuprindea, se pare, și pe credincioșii din „părțile ungurești” (dela vest de munții Apuseni). În Sud erau cele două episcopii : a *Geoagiului* și a *Silvașului*. Mitropoliții ortodocși n'au fost recunoscuți oficial decât în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Mitropolit ortodox al Românilor „din întreaga țară a Transilvaniei și din părțile ungurești”, a fost *Eftimie*, sfântit de patriarhul Macarie din Ipek (Serbia). A urmat apoi *Ghenadie* care a fost hirotonisit la Târgoviște și-și avea scaunul metropolitan la Alba Iulia. Mihai Viteazul a obținut mai întâi dela Sigismund Bathory ca toate bisericile ortodoxe din Transilvania să fie „sub jurisdicția mitropolitului din Târgoviște”. Apoi, după ce a intrat în Transilvania, a înființat „Arhiepiscopia și Mitropolia Bălgradului, Vadului, Silvașului, Făgărașului, Maramureșului și Țării Ungurești”. Primul vlădică al *întregului Ardeal* a fost *Ioan* dela Prislop, care păstorise și până atunci.

După ce, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Sașii au trecut la *luteranism*, au încercat să atragă și pe Românii ortodocși la noua confesiune. În acest scop, au tipărit în românește *Catechismul dela Sibiu* (1544), care a fost urmat curând de *Catechismul luteran dela Brașov*, tipărit de diacnul Coresi (1559). Ungurii, trecuți la *calvinism*, au început să facă și ei propagandă printre românii ortodocși, fie năminind peste ei episcopi calvini, fie tipărind cărți religioase, cum a fost *Paliia dela Orăștie* (1582). Această propagandă n'a prins, dar cărțile tipărite au avut totuși darul de a stârni curentul traducerii și tipăririi cărților bisericești în românește.

Spre deosebire de masa poporului, eneiții români înobilizați, se arătară însă gata să se catolicizeze pentru a intra în rândurile nobilimii maghiare. *Nicolae Olahul* și *Mihail Csaki*, numit și *Valahul*, au ocupat chiar ierarhii importante în biserica catolică, ajungând apoi în fruntea conducerii statului, primul ca *regent* al Ungariei, iar al doilea ca locțiitor al principelui Transilvaniei.

Religia lor nefiind susținută de către stat, iobagii ortodocși n'au putut ridica decât modeste biserici de lemn. Puține au fost lăcașurile și mănăstirile mai înfățișătoare ridicate la marginile Transilvaniei.

Tara Românească și Moldova în secolul al XVII-lea

Relațiile externe. Expansiunea turcească înspre Europa Centrală și Dunărea de mijloc nu mai face decât slabe progrese. Turcii se mulțumesc să-și mențină, în această parte, cuceririle de până acum. La acestea, ei nu mai pot adăoga decât cetatea *Ujvar* sau *Neuhäusel* din Ungaria Superioară, cu ținuturile înconjurătoare, pe care izbutesc să le smulgă Austriacilor (1663). O nouă campanie întreprinsă împotriva Imperiilor pentru cucerirea cetății *Lewenz* (*Leva*), situată mai spre nord-est, s'a terminat cu înfrângerea Turcilor la *Sf. Gotthard* și *Moggersdorf* (1664). Deși învinși, ei încheie o pace onorabilă, păstrând *Ujvarul*.

Opriti în înaintarea lor în această direcție, Turcii își îndreaptă expansiunea în altă parte și anume spre regiunea dela Nordul Mării Negre, unde cotropiseră mai dinainte hanatul Crimeei. Nemai ținând seamă de bunele relații de până atunci dintre ei și Polonezi, Turcii își propun să pună stăpânire pe marele drum polon spre Marca Neagră. În acest scop, ei silesc mai întâi pe Cazacii din întinsa stepă dela nordul Mării Negre să li se supună și să recunoască suzeranitatea sultanului (1665). Apoi, pornesc împotriva Poloniei o campanie al cărei obiectiv era cucerirea Cameniței. Învinși, Polonezii cedează Turcilor, prin pacea încheiată la *Buczacz* (1672), Podolia întreagă cu Camenița, obligându-se totodată să le plătească anual un dar de 200.000 ducati. Ucraina devine și ea tributară Turciei. O victorie zdrobitoare asupra Turcilor, câștigată în 1673, de către Polonezii comandați de viteazul hatman Sobieski, n'a putut fi exploatată, din cauzua nobililor cari l-au părăsit pe Sobieski pentru a merge să-și susțină candidații la tronul rămas vacant tocmai atunci, prin moartea regelui.

În urma unei noi înfrângeri suferite la *Juravna*, Polonezii se văd nevoiți să încheie cu Turcii o altă pace grea, prin care le cedează din nou Ucraina și Podolia (1677).

Imperiul otoman se afla acum în momentul culminant al expansiunii sale.

Setea turcească de cuceriri continuă însă, căci iată că pe celălalt front al expansiunii, împrejurările externe sunt din nou favorabile luării luptei pentru stăpânirea Dunării de mijloc și mai ales a Vienei, obiectivul de odinioară al lui Soliman Magnificul. Ca și altă dată — în vremea lui Mihai Viteazul — popoarele nu izbutesc nici acum să se unească împotriva primejdiei comune otomane.

Ludovic al XIV-lea, regele Franței, fiind interesat, ca și Anglia, să-și păstreze comerțul cu Levantul, sprijinea acțiunea Turciei. Așa fiind, nu numai că nu a încetat a mai amenința granița apuseană a Austriei, dar chiar a atârnat pe Turci să reia atacul asupra imperiului german. Ceva mai mult, pentru împiedicarea cruciadei inițiate de Sobieski, devenit între timp rege al Poloniei, Ludovic al XIV-lea n'a precupețit aurul propagandei franceze pentru a cumpăra pe nobilii din dieta polonă ca să se opună realizării acestei cruciade. Abia în prezina începerii asediului Vienei, regele Sobieski a izbutit să impună acestei diete alianța cu Austria.

Pregătind încă din 1681, expediția împotriva Vienei, Turcii au atras de partea lor și pe răsculații unguri împotriva Austriei. Ei au încheiat cu căpetenia lor, contele Emerich Tököly, un tratat (1682), prin care au făgăduit acestuia, în schimbul unui tribut, Ungaria superioară, aflată sub stăpânirea austriacă. Pentru deslănțuirea noului război, Turcii au folosit ca pretext chemarea ce le făcuseră Ungurii răsculați de a li se da ajutor să se elibereze de sub stăpânirea germană.

A urmat *asediul Vienei* (1683), pentru care a fost adusă o armată foarte numeroasă, pusă sub comanda vestitului vizir Cara Mustafa. Asediul a fost prelungit timp de două luni pentru a sili pe asediați să capituleze prin înfometare și, pe de altă parte, spre a se feri de distrugere bogățiile dinăuntru, pentru ca vizirul să facă o pradă bogată. În ajutorul

asediaților a sosit însă, după această îndelungată și eroică rezistență, regele Poloniei Ioan Sobieski cu oastea sa. Apariția Polonezilor a suprins armata otomană, punând-o pe fugă. Viena a fost astfel salvată de primejdia cucerii turcești și, odată cu ea, s'a pus stavilă tendințelor expansiunii turcești mai departe spre apusul Europei.

Victoria dela Viena are deci o mare însemnătate, căci a constituit începutul declinului puterii otomane și a fost dătătoare de mari nădejdi pentru popoarele din centrul și sud-estul Europei și, deci, și pentru țările noastre.

Dependența Țărilor Române — Politica lui Mihai Viteazul a avut darul să întărească în domnitorii Principatelor din veacul al XVII-lea năzuința de eliberare de sub Turci. Această năzuință era însă înăbușită de atotputernicia otomană din ce în ce mai crescândă. Strânse în cleștele expansiunii turcești dela nord-vest și dela est, cele două Principate n'au posibilitatea de scăpare. Domnitorii cari încearcă câte o hainie față de Turci își sfârșesc domnia, apucând drumul pribegiei la Imperiali sau la Polonezi. Aceasta în cel mai fericit caz, căci altfel, dacă nu izbutesc să fugă, soarta lor este mult mai tragică; ori sunt aruncați să putrezească în temnița *Edicule* (Șapte Turnuri) din Stambul, ori le se taie capul în fața Sultanului.

Mulți domnitori din această vreme, se supun cu servilism ordinelor ce le vin dela Poartă. Ei urmează armatele otomane în acțiunile lor războinice, întreprinse fie împotriva Imperialilor, fie a Polonezilor și chiar se bucură de victoriile lor. Lui Miron Costin, cronicarul, trimis în tabăra vizirului, după luarea Cameniței de către Turci, i s'a pus de vizir întrebarea: „Pare-le lor (Moldovenilor) bine că au luat împărăția (turcească) Camenița, au ba?“ La care Miron Costin, după ce vizirul „zâmbind a râde“ i-a îngăduit să-și dea fără de teamă drumul graiului, a răspuns cu cunoscuta mărturisire:

„Suntem noi Moldovenii, bucuroși să se lățească împără-

ția (turcească) în toate părțile, cât de mult, eară preste țara noastră nu ne pare bine să se lățească“.

Unii domnitori români au schițat, gesturi cari le arăta atașamentul față de cauza antiturcă. Astfel, în timpul asediului Vienei, Șerban Cantacuzino, care se afla în tabăra turcească, a dat tot timpul curaj asediaților dinăuntru, comunicându-le, prin ștafetele sale, știri despre situația asediaților.

Politica Țărilor Române după asediul Vienei. După înfrângerea grea suferită sub zidurile Vienei, Turcia are de înregistrat o serie de noi înfrângeri, cari o împing mereu înapoi.

Liga sfântă formată din Imperiul German, Polonia și Veneția, cari se legaseră la *Linz* să deslănțuie lupta anti-otomană (1684), și-a dat astfel roadele. Victoriile repurtate de Imperiali pe frontul lor se succed. Turcii pierd *Buda* (1686), după 145 de ani de stăpânire și sunt apoi alungați mai în jos pe Dunăre, după bătălia dela *Mohacs* (1687). Armatele imperiale pătrund totodată în Transilvania supusă sultanului (1687). Linia înaintării austriace atinge așadar arcul Carpaților. Turcii se mai mențineau încă în regiunea Banatului.

Alungarea Turcilor umple de nădejde pe Șerban Cantacuzino, care începe să năzuiască la independența țării. În acest scop, el pregătește în taină o armată pe care o ține ascunsă în pădurile adânci ale Țării Românești sau prin munți, pentru a fi gata la primul semnal al luptei de eliberare, pe care-l aștepta. Nu era vorba numai de eliberarea țărilor române, ci de a tuturor popoarelor din Balcani, căci Șerban Cantacuzino era consacrat ca șef al unei răscoale balcanice, care trebuia să izbucnească. Drept recunoștință, împăratul Leopold era dispus să recunoască dinastia domnitorului muntean ca ereditară. Această recunoștință nu era însă decât o amăgire, căci, pe de altă parte, se cerea voievozului muntean să-și închine țara Austriacilor. Tot așa și popoarele balcanice urmau să fie eliberate așisderea pentru a li se schimba suzeranul. Nu mai încăpea de altfel nicio îndoială

în această privință, căci așa procedaseră recent Imperialii cu Ungaria și Transilvania, la care intenționau să anexeze și țările românești pe cari să le înglobeze într'un stat.

Din această clipă, Șerban Cantacuzino și-a dat seama că asupra țărilor române se abate o nouă primejdie: cea habsburgică.

Așa fiind, voevodul muntean caută să mențină încă bunele sale relații cu Turcii, cărora le trimite chiar contingente militare ca să lupte împotriva Poloniei care deschisese pe frontul răsăritean războiul împotriva Turciei, fără a realiza însă vreun succes. Această acțiune a lui Șerban Cantacuzino își găsește explicația în planul aidoma celui habsburgic, al regelui Ioan Sobieski. Polonia nu urmărea numai să-și reia dela Turci vechiul drum la Marea Neagră, dar plănuia să cucerească Moldova și Țara Românească pentru a pune astfel stăpânire și pe Dunărea de jos. Era, așa dar, o ciocnire de interese între cei doi aliați: Austria și Polonia, ciocnire care a stârnit o rivalitate, potolită până la urmă prin asigurări reciproce între pretendenți că nu intenționează nici unul să ocupe Țările Române.

În substrat, își înjumătățiseră pretențiile, Austria fiind oarecum dispusă să se mulțumească numai cu Țara Românească, iar Polonia numai cu Moldova. Practica lucrurilor va demasca ulterior această complicitate tacită.

STAREA SOCIALĂ ȘI ECONOMICĂ A PRINCIPATELOR ROMÂNE ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

Domniile. Foarte rar aleși de către boieri, domnitorii continuă a fi numiți de regulă, ca și mai înainte, de către Poartă. Amestecul Turciei în domniile Principatelor se face mai mult simțit. Pentru Țara Românească, acest amestec din ce în ce mai accentuat își are explicația în ridicarea lui Mihai Viteazul contra Turcilor, urmată de aceea a lui Radu Șerban, care și el s'a plecat „sub aripa Împărăției Sale” Rudolf, împăratul Germaniei. Față de Moldova, vigilența

Turciei este determinată de tendința de imixtiune polonă la tronul Moldovei, unde, la începutul veacului al XVII-lea, este înscăunată familia Movileștilor, susținută de Polonia.

Domnitorii sunt numiți dintre pretendenții cari se arată gata să mărească tributul și peșcheșurile date de predecesori. Mazilirile lor nu se datoresc atât inițiativei Porții, cât intrigilor politice ale boierilor, grupați în partide, interesate fiecare să-și promoveze la domnie pe un partizan. În Țara Românească, cele mai puternice partide boierești au fost cel al Cantacuzinilor și cel al Bălenilor, cari s'au învrăjmășit de moarte. În Moldova, au fost trei partide boierești tot atât de îndușmănite, și anume: Costineștii, Cupăreștii sau Rusetesștii și Cantemireștii. Rivalitatea dintre partidele boierești a provocat dese schimbări de domni. Așa se explică lungul șir de 26 domnii în Muntenia între 1601-1716 și celălalt mult mai lung din Moldova, unde s'au perindat 50 de domnitori între 1600-1711.

Boierimea. Conducerea treburilor publice continuă a rămâne mai ales în mâinile boierilor mari.

Imbulzirea boierilor la dregătorii a crescut, dat fiind că acestea le aducea nu numai scutirea de dări, devenite din ce în ce mai mari și mai numeroase, ci și venituri bănoase din slujbele ce li se încredințau. Așa că, în locul daniilor cari se răriseră din cauza împuținării moșiilor domnești, boierii au căutat refugiu în aceste dregătorii tot atât de producătoare de câștiguri ca și moșiile. În adevăr, dedându-se la fel de fel de abuzuri în administrație și mai ales în împărțirea dreptății, apoi concesionând încasarea birurilor, boierii au putut realiza mari venituri. Cu acestea și prin abuzurile ce săvârșeau, ei și-au însușit dela țărani obijduiți pământuri noi, creindu-și astfel latifundii mai mari, cari cuprindeau văi întregi, munți sau câmpii întinse, cărora nici nu le cunoșteau bine hotarele.

Totodată, această boierime s'a arătat întotdeauna vrăjmașă celor cari au încercat să prefacă ceva din vechile orân-

duieli pentru a duce unele îmbunătățiri în starea de plâns a mulțimei „de jos“.

Țărănimea. Pe măsură ce puterile boierimii au crescut din ce în ce mai mult, starea țărănimii s'a înrăutățit. Numărul țăranilor liberi s'a redus mereu, prin decăderea în rândurile rumânilor și vecinilor, pentru a fi folosiți de boieri ca șerbi pe moșiile întinse ce-și înjghebaseră prin spolierea țărănimii.

Pe lângă birurile cari îi apăsau îndeosebi pe ei, țăranii au avut de îndurat și de pe urma deselor războaie ale Turcilor la cari domnitorii Țărilor Române au trebuit să ia

Fig. 58 — Țăran valah (după o gravură veche)

parte, ca și de pe urma pustiirilor abătute asupra țării.

Tot în spinarea lor cădea acoperirea haraciului din ce în ce mai mare, ca și a peșcheșurilor numeroase, risipite de domnitori la Poartă pentru a căpăta scaunul scos de Turci la mezat. Impovă-rarea țărănimii a mai crescut în urma marilor cheltueli făcute de unii domnitori pentru întreținerea luxului la curte. La toate acestea se mai adăugau abuzurile sistematice făcute de arendași la

încasarea dărilor pentru a-și acoperi suma avansată ca arendă și pentru a-și face și lor o cât mai mare parte.

Iată deci, atâtea cauză, cari au dus la sleirea puterii de plată a țărănimii, copleșind-o și strivind-o.

Din această pricină, satele se „sparg“ din ce în ce mai des și rămân deșarte. Bejenirile și împrăștierea sau rășchirările țăranilor se petrec pe o scară întinsă.

Când nu se bejenesc, țăranii liberi se vând ca rumâni sau vecini, boierilor atotputernici cărora le sacrifică, pe lângă ocinile lor, libertatea și brațele de muncă, pentru a li se asigura în schimb un biet traiu.

În timpul domniilor lui Matei Basarab și Vasilie Lupu, rumânirile acestea sunt numeroase. La fel de dese sunt și în vremea celor două mari foamete din 1660 și din 1684. În timp ce micii stăpânitori de pământuri se sbăteau în ghiarele negrei desnădejdi a foametei, căci ajunseseră de mâncau coajă de copac sau papură uscată și măcinată, boierii profitau de strămtoarea lor și le cumpărau pământurile pe prețuri de nimic, dacă nu isbuteau să-i silească să li le facă „danie“.

Secolul al XVII-lea ne arată însă și fenomenul invers: întâlnim în această vreme o mulțime de încercări de liberare a țăranilor de sub rumânie.

Dările. Pe lângă numeroasele dări întâlnite în secolul al XVI-lea, se adaogă multe altele în veacul al XVII-lea. În vremea lui Matei Basarab și a lui Constantin Brâncoveanu, numărul acestor dări treceau de patruzeci. În afară de birul *pe nume* sau *pe față*, adică pe persoană sau pe cap, care se încasa și dela boieri, dările priveau de obicei *massa* țărănească. Se continuă, deci, vechiul sistem al inegalității la plata dărilor, în favoarea boierilor.

Toate aceste dări au fost la fel de apăsătoare. Unele dintre ele, puține la număr, erau impuse și unor privilegiați.

Acesta este cazul *văcăritului* și *fumăritului*, cari apar în veacul al XVII-lea.

Văcăritul a fost scos întâi în Țara Românească de Constantin Brâncoveanu. Darea era pusă pe vitele mari și lovea și în boieri și mănăstiri, cari creșteau numeroase cirezi de

vite pe moșiile lor. Luându-se după Constantin Brâncoveanu, Constantin Duca a introdus și în *Moldova* văcăritul. Și aici noua dare a supărat pe boieri, fiind ca o „lepră sau fistulă în pântice” sau „obiceiu rău și spurcat”, cum o numește Neculce.

Desființat de Antioh Cantemir, văcăritul a fost reintrodus de Constantin Duca, în a doua domnie a sa, ceea ce l-a făcut pe domnitor și mai urât boierinii.

Fumăritul se plătea în Țara Românească la începutul veacului al XVII-lea de către neguțătorii din târguri, fiind pus pe prăvăliile acestora. Introdus în *Moldova* de către Vasile Lupu, fumăritul este extins la toate casele, plătindu-se „câte un leu de casă”.

Noua dare lovea prin urmare și în boieri. Ștefăniță Vodă Lupu a încercat să urce fumăritul la „câte șase orți de casă”, dar n'a izbutit. Acela care a făcut însă ca fumăritul să corespundă într'adevăr numelui ce purta, a fost Mihai Racoviță, care nu numai că a sporit darea, dar a hotărât să fie plătită pentru „tot hornul”, așa încât „câte hornuri avea omul în casele lui, de tot hornul da câte 2 ughi”.

Firește că amândouă aceste dări au fost mai grele pentru norod, decât pentru boieri. „Lacrimile săracilor nici soarele, nici vântul nu le pot usca”, scrie cronicarul despre nedrețatea pricinuită acestora de văcărit. Despre fumărit istorisește că „ticăloșii pământeni mulți și-au stricat căscioarele de le-au răsipit din temelie; alții răsipiau hornurile de pen căscioare... și măcar că era iarna, bieții oameni și babele și altă sărăcime pustiau casele și fugiau în lume, plângând cu lacrimi suspinând”.

O altă dare scoasă în veacul al XVII-lea a fost *pogornăritul de vie*, care se lua pe întinderea de vie, căci pentru recoltă se dădea vădrăritul. A fost însă desființat curând.

În cursul acestui veac, au fost câțiva domnitori cari au încercat unele reforme fiscale sau să introducă o oarecare echitate la plata dărilor.

Matei Basarab a hotărât să plătească „cineș pre capul lui”, ceea ce revenea la o impunere individuală în locul ace-

leia colective, practică până atunci prin sistemul cislei sau a sumei globale, care se plătea pe sate.

Dumitrașco Cantacuzino a scos în *Moldova* așa numitele „hârtii” sau „peceti” pentru toți contribuabilii „de la mic la mare”, în care se arăta cât are de dat fiecare, ceea ce l-a supărat pe boieri.

Constantin Duca „au făcut obicei nou de au dat și dau boierii cei mari și mănăstirile goștina de oi”.

Antioh Cantemir a scos *rupta* „cu pecetluituri roșii, domnești, pe fețe, de tot omul anume și cu giurământ mare, că vor da de patru ori într'un an”. S'a fixat, prin urmare, în înțelegere cu birnicii, o sumă globală, plătită în patru sferturi și cuprinzând toate dările. A fost o reformă bună oarecum, căci birnicii fugari s'au întors „cineși la locul său și la moșia sa”.

Mihai Racoviță a hotărât ca atât boierii mari și mici, cât și mănăstirile să dea „desetină de stupi și de mascuri câte doi potronici, *țărănește*”. Numai că boierii l-au silit să facă testament cu blestem că revine la vechile obiceiuri.

Reformele acestea n'au adus însă norodului decât îmbunătățiri foarte relative, cari au încetat odată cu domnia celor cari le-au schițat.

Țărănimea a rămas, deci, și în veacul al XVII-lea „oaia jupuită”, cum spune un italian Del Chiaro.

Agricultura. Factorul principal de producție era *agricultura*, de care profita în cea mai mare parte clasa boierească și mănăstirile. Cele mai întinse suprafețe cultivate aparțineau boierilor și mănăstirilor, căci țărănimea nu mai rămăsese decât cu puține pământuri. Muncile agricole pe aceste moșii erau făcute de rumâni și vecinii căzuți în șerbie și deveniți din ce în ce mai numeroși.

Indatoririle acestora pentru „lucru” sau clacă nu erau statornicite de către oblăduire prin vreo lege scrisă, astfel că, rămăneau la bunul plac al boierilor stăpâni. Clăcașii trebuiau să muncească fără niciun soroc, trudind „și ziua și noaptea” și în tot anul. Munca lor era îngreuiată de cererile permanente

ale stăpânilor, cari îi exploatau după vrere, folosindu-i „la toate trebile”. Clăcașii trebuiau să are, să samene, să secere, să treere și apoi să care recolta la hambarul stăpânului; să cosească, să strângă și să care la curtea boierească; să sape viile, să le hărăcească, să le culeagă și să aducă rodul la crama stăpânului; să taie pădurea și să care lemnele unde li se porunceă; să construiască sau să repare casele boierești, morile și zăgazurile; să sape helestele; să păzească turmele de oi și cirezile de vite; să poarte grija bucatelor și lucrurilor.

Când încercau să nu se supună acestor numeroase îndatoriri, le venea cartea domnească că „de nu veți asculta... să vă bată foarte rău” sau erau amenințați că „mare rușine veți păți”, cum glăsuește documentele vremii.

Din aceste munci rumânii și vecinii nu trăgeau decât slabe foloase, cari nu le ajungeau decât pentru un trai de mizerie.

Prin urmare, produsele muncii lor erau înghițite în primul rând de către boierii stăpâni, iar apoi veneau dijmele

pentru domnie. Ei dădeau dijma sau „găleata” de două ori, adică pe de o parte *găleata boierească* și pe de alta *găleata domnească*. Așa numitele *daturi* din vite erau și ele tot duble: unele pentru boierii stăpâni, altele pentru domnie.

Fig. 59 — Cioban balah (după o gravură veche)

Încât, după atâta muncă, rumânii și vecinii nu se alegeau cu nimic, în timp ce stăpânii lor, boierii, agoniseau mereu venituri, cu cari își creșteau simțitor averile, măbindu-și neîncetat numărul moșilor.

Creșterea vitelor care era în strânsă legătură cu agricultura, folosea tot numai boierilor. Rumânii și vecinii trebuind să ceară dela aceștia locuri de pășune, nu puteau crește decât foarte greu vite. O altă explicație a acestui fapt este și aceea că ei trebuiau să plătească dări foarte grele pentru vitele ce ar fi crescut, așa cum s'a arătat.

FRĂMÂNTARI ȚĂRĂNEȘTI ÎN SECOLUL XVII

Țărănimea fiind exploatăată din ce în ce mai greu, a arătat împotriviri din ce în ce mai dese. Aceste izbucniri s'au manifestat sub aceleași forme, ca și în secolul al XVI-lea, la care, de astă dată, se adaugă un șir numeros de procese de emancipare sau de eliberare, pornite de rumâni și vecini împotriva stăpânilor lor.

Știrile documentare privitoare la *nesupunerea la lucru*, adică la împotrivirea țărănească, se înmulțesc.

Astfel, o știre din anul 1612 ne arată pe vecinii din satul Iucași (Neamt) că nu vor să mai lucreze pentru mănăstirea Sinai. De aceea, s'a trimis carte dela domnie către vătamanul satului ca să silească pe vecini să facă toate treburile de cari mănăstirea avea nevoie. Altminteri, „pe acei ce nu vor voi să slujească, să-i bată ca pe niște vecini”, poruncește cartea domnească.

Locuitorii din mai multe sate ale mănăstirii Tismana au refuzat să îndeplinească o îndatorire pe care le-o cerea mănăstirea în anul 1614. Li s'a trimis atunci poruncă domnească care glăsuește: „să căutați să vă puneți în rând în toate zilele câte 50 oameni să mergeți să păziți sfânta mănăstire...”. Pentru a-i speria să se supună, li se spunea sătenilor amenințător: „bine să știți că nu veți plăti cu bucatele, ci numai cu capetele”.

Rumânii din mai multe sate ale jupănesii Grăjdana se împotrivesc să mai lucreze în anul 1616 în condițiunile dinainte. Li se poruncește atunci: „să căutați să-i încărcăți vinul și bucatele ce va avea, să i-l aduceți la casa ei și să ascultați de ce vă va da învățătură, că de nu veți asculta, mare rușine veți păți”.

O împotrivire mai îndârjită au arătat în anul 1619 rumânii din satul Corbi al mănăstirii Argeș. Nu numai că nu s'au mai supus la lucru, dar aceștia „au sărit la egumenul și i-au luat tolagul din mână și i-au înjurat slugile și poslușnicii (oamenii) mănăstirii”. Acum se dă poruncă împotrivirii mănăstirii „a-i batere pre care va fi sărit asupra egumenului și să-i mae (pe) toți rumânii la lucru”. Împotrivirea acestora a continuat și s'a întins și la alte sate, căci, în 1643, se dă călugărilor o altă poruncă domnească ca „să fie volnici să mae rumânii mănăstirii din satul Corbi, Nucșoara și Doornesti”.

O carte domnească, dată de Vasile Lupu în 1634, vorbește despre vecinii din Moldova, care nu se mai supuneau atunci la lucru.

În anul 1643, se plânge la domnie sluga mănăstirii Glavacioc că rumânii de pe moșia Cernătești (Buzău) nu vor să mai lucreze „nemica”. Li se trimite acestora carte domnească de amenințare.

Rumânii mănăstirii Plumbuita sunt speriați în 1671 cu amenințarea: „Capetele voastre știu”, dacă nu vor ieși la lucru, iar slujitorii domnești primesc porunca: „să scorniți rumânii mănăstirii Plumbuita să vină toți aici să învelească niște chilii cu trestie”.

Răscumpărarea de rumânie și de vecinie. O altă formă de manifestare a năzuinței de eliberare, a fost aceea a răscumpărării libertății. Foarte rar această eliberare s'a făcut din vreo inițiativă mărinimoasă a stăpânilor, ea fiind întotdeauna plătită cu bani mulți.

Rumânii răscumpărați deveneau judeci sau megiași. În secolul al XVII-lea, întâlnim numeroase zapise de răscumpărare, cari sunt întărite de domnitor prin așa numitele cărți de judecie.

Iată-i astfel pe rumânii din satul Răca, răscumpărându-se „pre bani” în timpul domniilor lui Radu Mihnea (1611—1623).

Sătenii din Dăbânești merg la Gavril Vodă Moghilă „să se răscumpere să fie judeci”, dar acesta „n'au vrut să le ia bani să-i judecească”. Ei s'au dus apoi din nou la domnitorul următor „de au dat 500 de galbeni de s'au scumpărat să fie megiași”. Împreună cu ei a mers și un anume Dragomir din Stoenesti care spune: „am mers și eu de am dat bani ca să fiu și eu judec acolo, să am socotit că doar voi scapa de rumânie”.

Mărtin din Tutești a numărat în 1625 suma de 20.000, de aspri „gata” lui Mitrea paharnicul „să fie om slobod și la bună pace” și „de nime bănuială să aibă”.

Niște oameni din Bărbulești se răscumpără în timpul lui Radu Șerban (1602—1611): După aceea, a încercat să le zaticenească această răscumpărare Gheorghe Pitarul din Târgoviște și frații lui, cari susțineau că nu s'au răscumpărat. A fost nevoie apoi de o nouă carte de judecie, pentru ca aceștia „să fie în pace de rumânie”.

O carte domnească din 1636, ne vorbește de rumânul Neacșu cu feciorii lui, din Critenești (Ilfov) cum au căzut „cu mare rugăciune... ca să-i sloboeze să se răscumpere”.

Cățiva rumâni din Baia de Fier au plătit, în 1645, 20 de ughi (galbeni ungurești) stăpânilor lor, Stanciu și Dumitru, pentru ca să-i judecească.

Într-o carte domnească din 1655, sătenii din Vădastra, Potel și Celeiu (Romania) sunt învinovați că s'au megieșit umblând „hoțește”.

Rădău Zănea din satul Rusănești a numărat 20 de ughi pentru a se răscumpăra dela Iordache postelnicul „ca să fie om judec”, spune un document din 1650. Iată însă că după aceea, Iordache postelnicul „el se pune în spinare ca să-l rumânească pentru răscumpărătoare”. A fost nevoie de o nouă carte domnească pentru ca acel răscumpărat „să fie în pace de rumânie, el și feciorii lui, în veac”.

Un zapis de răscumpărare din 1653 ne arată pe un anume Hrizea și pe fratele său cari au plătit 24 de ughi, bani 50 „ca să fie niște oameni în bună pace de acum înainte” cum spune documentul.

În timpul domniei lui Mihnea al III-lea (1658—1659), răscumpărările au fost înlesnite, căci într'un document posterior se spune că „fiind el cu multă vrăjmașie asupra neamului boeresc, au omorât

mult ivoieri... și au început a răscumpăra satele și a lua bani de pre la rumâni, făcându-le cărți de slobozie și de judecie, să fie în pace de rumânie”.

Răscumpărările acestea nu aducea însă rumânilor decât, libertatea, căci în zapise se spune că au fost eliberate numai „capetele” rumânilor „fără de moșie”. Acestea erau pierdute în mâinile boierilor. Dar, cum s'a mai arătat, de cele mai multe ori, chiar aceste răscumpărări erau după aceea întoarse de către urmași, iar cei ce puteau să se răscumpere nu erau mulți.

Procese de eliberare. Secolul al XVII-lea a început cu un șir de astfel de procese pornite de rumâni și de vecini pentru a scăpa de șerbie. În Țara Românească, unde așezământul lui Mihai/Viteazul a înrăutățit situația rumânilor, aceste procese sunt foarte numeroase.

Pe la 1620, rumânii din Albești (Buzău) ridică pără la divan „cum că n'au fost vânduți rumâni cu moșia lor lui Andronic Vistierul”, care îi dăruise mănăstirii Banu din Buzău.

Rumânii din satul Cotroceni au pornit proces pe la 1625, zicând „cum că nu au fost rumâni de baștină”, cum prețindea jupâneasa, soția lui Stoica Pitarul, care îi revendica.

Rumânii din satul Clanța, numit mai înainte Pădureți, ridică pără în 1626 pentru a scăpa de sub stăpânirea lui Miroslav logofătul.

Rumânii din satul Bălteni (Ilfov) au trebuit să ducă după 1628 o luptă îndelungată pentru a nu se mai întoarce pe moșia stăpânului lor, Hrizea logofătul, care le cumpărase satul dela boierii Cojaști. Rămăși odată la proces, ei nu se lasă și scornesc iarăși pără, până când au fost definitiv rămași.

Rumânii din satul Ionești (Vlașca) încearcă în 1654 să scape pe aceeași cale de sub stăpânirea lui Trufanda postelnicul.

Rumânii din satul Groșani (Muscil) se plâng în 1654 că au fost rumâniți „în silă fără dreptate” de către mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung.

Rumânii din Argitoaia, sat al boierilor Argitoieni, vin cu pără la divan, zicând „cum că nu sunt rumâni Argitoienilor, nici ei, nici au fost părinții, nici moșii lor... și-i năpăstuesc de-i fac rumâni fără dreptate”.

Rumânii din satul Iași (Țara Românească), cei din Stălpnița (Mehedinți), cei din Bălești (Dolj), se judecă cu mănăstirea Argeș, cu Constantin Brâncoveanu, cu Pană căpitanul din Pardești ca să scape de rumânie.

Aceleași procese se întâlnesc și în Moldova. Ele sunt însă câștigate mai întotdeauna de către boieri, cari aveau divanul la cheremul lor, căci era alcătuit chiar de oameni din clasa lor socială.

Judecata divanului este foarte aspră cu acești rumâni. Unii sunt scoși din divan „cu mare urgie și cu multă bătaie”. Într-o carte domnească din 1628, se spune că rumânii din Bălteni au ieșit dela judecată „cu mare rușine și am pus domnia mea de le-am dat câte 100 de toiege în divan, pentru căci au umblat cu minciuni ca să ridice alte obiceiuri”.

Rumânii din Cernătești (Buzău) au ieșit din divan cu rea scârbă, cât am vrut domnia mea să le raz barbele și să-i dau prin târg”, spune o întărire domnească din 1650.

Pe rumânii din Ionești (Vlașca) „i-au desbrăcat de i-au purtat pe

uliți goi numai cu pielea, pentru că au... umblat cu viclenie să scape de rumânie", spune întărirea domnească dată în 1654 lui Iordache postelnicul, care a câștigat procesul.

Chiar dacă uneori rumânii au dobândit un, început de câștig al cauzei, boierii stăpâni au înrăutățit după aceea judecata făcând ca, până la urmă ea să se întoarcă de partea lor.

Fuga rumânilor și vecinilor. S'a arătat cum, către sfârșitul secolului al XVI-lea, s'a petrecut o despopulare în masă a satelor muntene, părăsite fiind de către sătenii ajunși la desnădejde.

În cursul secolului al XVII-lea, acest proces continuă, atât în Țara Românească, cât și în Moldova.

Astfel, aflăm în 1628, că rumânii de pe moșia boierilor Cojești din Bălteni (Ilfov) „s'au risipit cu toții”.

În 1636, Matei Basarab dă carte lui Oprea, mare agă, să-și strângă rumânii săi, cari fugiseră din Detcoi. „Să fie volnic să vă strângă carii pe unde veți fi risipiți să vă aducă în sat”, spune cartea domnească.

În 1654, rumânii din satul Ionești sunt pedepsiți pentru că „au vrut să spargă satul și birul”.

Acesta explică de ce Matei Basarab a dat o poruncă ca „să se prindă oamenii fugari să se ducă la siliștile lor ca să-și deie birul”, cum se spune aici.

Calea bejeniei este aleasă de multe ori și de către vecinii, în Moldova.

De aceea, Ștefan Vodă Tomșa a dat, în a doua domnie a sa (1622-1623), o carte domnească ca „acei oameni să-și ia vecinii înapoi cari vor fi fugit de prin zilele lui Constantin Movilă (1608-1611), iar (pe) cei mai din vechiu fugiți să-i lese foarte în pace a hire (fi) unde sânt”.

Miron Vodă Barnovski a hotărât și el în anul 1628 ca, „de vor fi fugit vecinii după împăratul încoace (adică dela o expediție din 1621 a sultanului împotriva Polonilor) să hie tari și puternici... călugării și feciorii de boieri de țară a-și lua vecinii. Așisderea, vecinii ce vor fi duși înainte de Împăratul în alte țări și vor veni acum și vor vrea să meargă de bună voie la jupânul său, să hie slobozit unde le-or hi voe”.

Documentele dau și după aceea noi știri despre fuga vecinilor.

Astfel, în 1631, Irimia Moghilă dă carte lui Toderășcu cămărașul să-și strângă vecinii cu toate bucatele lor, oriunde s'ar afla și să-i aducă înapoi la satul Scheia.

În 1634, Vasile Lupu dă poruncă, hotărând ca „cel vecin care nu vrea să asculte și va fugi, cum s'au învățat și nu vor vrea să plătească cîsla, să aibă a-l lega și la domnia mea să-l aducă”.

În 1642, Matei Basarab împuternicește pe un anume Eremia Cio-cărlie din Moldova „să-și caute și să-și ia ai lui rumâni cari au fugit din țara Moldovei din satele lui aice” (în Țara Românească).

În 1650, se dă poruncă unor părcălabi din Moldova ca să prindă pe vecinii fugiți cu cîsla unui sat.

În 1656, sunt arătați ca fiind fugiți vecini lui Buhuș logofătul și se dă poruncă să fie aduși înapoi pe moșia acestuia.

Duca Vodă a împuternicit în 1670 mănăstirea Galata „să aibă a-și lua pe toți vecinii de grumazi, cu toate bucatele lor, însă cei ce vor fi fugit dela Ghica Vodă încoace” (1658-1659).

Serban Cantacuzino dă în 1679 carte domnească unui Murguleț

moldoveanul pentru „a-și strânge ai lui oameni care sunt rumâni dela Moldova ori unde s'ar afla în țară”.

Așa dar, fuga rumânilor și vecinilor ne este dovedită în tot cursul secolului al XVII-lea de foarte multe mărturii documentare.

Când celelalte mijloace de a-și ușura starea de șerbie sau de a scăpa de această șerbie dădeau greș, rumânilor și vecinilor nu le mai rămânea decât o ultimă cale a desnădejdi: bejenia.

Au fost deasemeni și alte împotriviri ale țăranilor față de condițiunile grele de muncă (răscoale). În felul cum a fost până azi cercetată istoria, nu s'a insistat însă asupra acestor documente. Aceasta e o sarcină de viitor. Dar chiar formele de împotrivire enunțate mai sus, stau mărturie că, în viața socială a Principatelor, țăranimea nu îndura cu indiferență greaua stare în care se găsea.

Frământări orășenești. Relațiile între târgoveți și boieri nu erau armonioase. Aveau loc deseori conflicte izvorâte din diferitele interese ale orășenilor de o parte și ale boierilor și uneori ale domnilor de altă parte (în afară de conflictele care existau chiar în sânul orășenilor între bogați și săraci). În sec. XVII, cunoaștem de pildă, conflictul ce are loc între locuitorii orașului *Roman*, care se ciocneau atât cu episcopia, cât și cu domnia. Episcopia, ca proprietară de pământ, dorea să mențină pe țăranii iobagi ce încercau să fugă de pe moșiile episcopiei și deseori căuta chiar să-și supună ei târguri și orașe și să anihileze oarecum privilegiile de care se bucurau târgoveții. Ei voiau să oprească fuga țăranilor spre târguri, fugă ispititoare, deoarece în târguri locuitorii se bucurau de anumite libertăți acordate prin privilegii. În dorința lor de a scăpa de iobăgie, țăranii căutau să fugă în târguri, fenomen frecvent în Apus.

În acest conflict cunoscut, între târgoveții din *Roman* și episcopie, meșteșugarii se plâng că episcopul vrea să-i facă poslujnici (supuși) sub pretextul că cer țăranii fugiți de pe moșiile episcopiei. E caracteristic faptul că, în conflictul cu episcopia, târgoveții cer ca episcopia să se ocupe de cele bisericești, și ei să fie lăsați la ocupațiile lor. Pretensiunile episcopiei fac pe târgoveți ca să strige „aici nu e episcopie, ci *kervăsărie*” (adică negustorie).

(Documentul privitor la acest conflict este dintre anii

1612—1616 și se află publicat în *Cronica Romanului* de Melchisedec, partea I, pag. 242).

Alt conflict cunoscut, are loc între *târgoveții din Argeș* și mănăstirea apropiată. Mănăstirea, întinzându-și oarecum influența și asupra târgului, târgoveții au închis drumul trimișilor mănăstirii spre moară. Aceasta a accentuat conflictul între mănăstire și târgoveți și a determinat chiar o intervenție în numele domniei, făcută de Marghita Movilă. Prin această intervenție domnească, se stabilește dreptatea în favoarea mănăstirii.

După ce a mornit câțeva vreme, conflictul reizbucnește mai puternic în anul 1649. Orășenii acuză pe călugări că nu au preocupări bisericești și că le fac concurență în negoț. Ei cer să fie lăsați ca să se ocupe de negoț. De data aceasta însă, intervine însuși Matei Basarab în favoarea mănăstirii. (*Arhiva Istorică*, vol. I, pag. 106—107).

Documentele privitoare la frământările orășenești nu au fost până acum îndeajuns studiate. Dar dezvoltarea târgurilor și orașelor, a meșteșugurilor și a comerțului, au făcut ca aceste categorii sociale să aibă interese proprii care se ciocneau atât cu cele ale domnitorului, deși acesta le asigurase mai multe privilegii, cât și cu acelea ale boierilor și mănăstirilor cari doreau să-și asigure avantajii din supunerea orașelor. Acest fenomen nu a lipsit nici din frământările sociale ale Principatelor. Numai aprofundarea acestei probleme ne va lumina asupra proporției și însemnătății lor în lupta poporului.

Manufactura. În veacul al XVII-lea, practicarea meșteșugurilor ia forme mai înaintate. Firește, nu e vorba decât de ateliere simple, care dau la iveală produse noi, cum e sticla, hârtia, soda caustică.

Matei Basarab a făcut începutul fabricării sticlei și a hârtiei, înființând o sticlărie și moară „făcătoare de hârtie” la Câmpulung. Tot el a reînviat exploatarea băilor de aramă, cunoscute încă din vremea lui Mircea cel Bătrân, și a început exploatarea fierului la Baia de Fier (Gorj).

Exploatarea sării se făcea în cinci saline, de unde se scoteau mari cantități cari se exportau în Peninsula Balcanică, pe așa numitele „drumuri ale sării”.

Din nisipul râurilor se extrăgea aur, prin procedee primitive.

Atelierele manufacturiere erau tot în faza casnică, dar din războaiele de țesut, ieșeau imitații cari se apropiau de țesăturile turcești, italiene, germane sau franceze. Postavul se făcea la piuă sau la mori cu „dârse”. Un atelier de manufactură care să scoată un postav mai fin, s’a înjghebat în Țara Românească la Afumați (Ilfov), în timpul lui Șerban Cantacuzino.

Tot acum, au început să se construiască vase ușoare pentru navigație, cum erau șăicile, caicile și ustuacile.

Unul din meșteșugurile cari au luat o mai mare dezvoltare în veacul al XVII-lea, a fost tipografia, care a cunoscut o înflorire în Țara Românească sub Matei Basarab.

Matei Basarab a înființat la Câmpulung o tipografie, aducând o tipăritură „din țările rusești” și anume dela Chiev, dela mitropolitul Petru Movilă. Acesta a răspuns cererii voievodului muntean, trimițându-i nu numai o tipăritură „în-treagă, desăvârșită, cu litere de cinci feluri”, dar și „tipograf iscusit împreună cu ea, anume Timotei Alexandrovici Verbițki și alții”. La această tipografie este arătat ca „adunător așezător de cuvinte” Ioan Glebovici. Aceștia au format meșteri români.

La doi ani după aceasta, funcționează la Govora a doua tipografie, având ca meșter tipograf pe cuviosul ieromonah Meletie Machedoneanu, venit aici dela Chiev cu prilejul înjghebării primei tipografii și devenit apoi egumen al mănăstirii Govora. După ce a fost mutată dela mănăstirea Dealu, tipografia a fost adusă înapoi.

Mitropolitul Varlaam a așezat apoi prima tipografie la București, „în sfânta și de Dumnezeu păzita mitropolie”. În vremea lui Constantin Brâncoveanu, în Țara Românească lucrau cinci tipografii dintre cari patru înființate de el la

mănăstirea Snagov, la episcopia Buzăului, la episcopia Râmnicului și la Târgoviște, vechiul oraș de scaun.

Mășteșugul tipografiei a fost încurajat în Moldova de către Vasile Lupu, care a adus *pentru prima oară aici* o tipografie, tot dela Chiev și tot cu bunăvoința mitropolitului de acolo Petru Movilă. Aceasta a fost așezată la mănăstirea Trei Ierarhi din Iași și a fost condusă de ucraineanul Sofronie Pociatki, statornicit în Moldova, unde i s'a dat egumenia mănăstirii Trei Ierarhi și direcția Școalei Superioare înființate de Vasile Lupu.

Firește că, prin producția de cărți a acestor tipografii nu se urmăreau interese mercantile. Cărțile ieșite de sub teascurile lor erau cărți bisericești, tipărite pentru că „am văzut că în întreaga mea țară e foame și sete, nu însă de pâine și apă, ci... de vădită hrană și adăpare sufletească”. cum spune Matei Vodă în prefața primei tipărituri, apărută în tipografia din Câmpulung.

Prin aceste realizări, în veacul al XVII-lea, Țările Române au făcut un pas înainte față de formele de producție din secolele anterioare.

Comerțul. Schimbul comercial al Principatelor era monopolizat de Poartă, care își întărise și mai mult poziția, prin cucerirea în această vreme a vechiului drum comercial polon. În Țara Românească și în Moldova, mișunau o mulțime de neguțatori și cămătari turci, cari cumpărau de aici cereale și vite, mai ales oi, pe care le vindeau la Constantinopol. Prisoș de cereale și de vite pentru negoț nu aveau, firește, decât boierii.

Centrele de negoț erau orașele și târgurile, cari încep și ele în secolul al XVII-lea să fie aservite boierilor și mănăstirilor.

Gheorghe Duca, domnitorul care fusese la obârșie negustor, a încercat în timpul celei de a treia domnii în Moldova, să mijlocească reluarea raporturilor comerciale dintre Turci și celelalte puteri, adică mai cu seamă cu Polonia, ceea ce avea să profite și Moldovei.

Constantin Duca a căutat să stabilească contact cu marea mișcare economică care stătea la baza politicii rusești a lui Petru cel Mare. Cronica spune că „au fost trimis câteva care de sare și cu vin în Țara Căzăcească, făcând neguțătorie”. Tocmai aceasta i-a adus mazilia din partea Turcilor.

Cât privește importul, el s'a mărginit la câteva mărfuri de lux, pe care boierimea și le procura de peste hotare.

Justiția. Judecățile se făceau după *obiceiul pământului* de către domn, care era judecătorul suprem și de către boieri. Cum însă normele de judecare nu erau scrise, boierii făceau abuzuri la împărțirea dreptății, năpăstuind în cele mai multe cazuri, masa țărănească.

În secolul al XVII-lea, încep să apară legiuri scrise.

În *Învățăturile* atribuite lui Neagoe Basarab scrise în veacul XVII (după unii în al XVI-lea) se spune: „să judecăm pe toți săracii pre dreptate și să nu iasă dela noi nimeni cu inima ruptă și cu nedreptate... să nu fătărniciești celui bogat... să faci judecată dreaptă și bogatilor și săra cilor... să nu cumva să fiți unora dulci, altora amari, și fiește cui să fiți judecători drepți. Și la judecată să nu vă pripiti, ca nu cumva, neînțelegând jalba săracului, să-l judecați cu nedreptate sau, de-i va fi frică și se va ului și nu va putea spune deslușit, să-l întrebați de multe ori, până i se va potoli frica... Să nu întoarceți (pe dos) dreptatea săracului... Să ne curățăm mințile de toate lucrurile cele rele și de cugetele cele violene”.

Sunt rânduri edificatoare în care se arată chipul cum boierii judecători năpăstuiau în procese pe cei mici, prădând pe cei mari.

În al doilea deceniu al veacului al XVII-lea, Matei al Mirelor dădea *câteva sfaturi* lui Alexandru Vodă Iliș, îndemnându-l „să judece după pravila împărătească și după legea țării”.

Primele pravile sau texte de legi sunt:

Pravila dela Govora sau *Pravila cea mică*, tradusă în timpul lui Matei Basarab (1640) și *Pravilele împărătești*, cari

apar în vremea lui Vasile Lupu (1646), fiind traduse după o colecție de legiuri bizantine. Apoi, în Țara Românească, s'a stipărit un al doilea Codice, cu titlul *Indreptarea legii* (1652).

Legiurile scrise n'au pus capăt abuzurilor din trecut. „Pravilele sunt în teorii, iar în lucrare interesul și mita și pătımirea..., cât vai de acela... ce se judecă și nu are bani să-și cumpere drepul său”, se spune mai târziu, într'un document.

În veacul al XVII-lea, cele mai multe dintre aceste abuzuri sunt săvârșite de boieri, cu prilejul numeroaselor procese de eliberare de rumânie cari se întâlnesc pe atunci.

Aceste procese — cu excepții — sunt mai întotdeauna pierdute de către rumâni, oricâtă dreptate ar avea. Și nu numai atât, dar rumânii cari veniseră cu pără îndreptătită la divan, erau condamnați „cu rea scârbă, cât am vrut Domnia Mea să le raz barbele și să-i dau prin târg”, cum spun ei. hotărâre domnească din acea vreme. Uneori, cei rămași la proces apăsău rea rușine căci „i-au desbrăcat de i-au purtat pe ulițe goi, numai cu pielea”, cum aflăm din alt document. Pedepsele acestea erau de ajuns pentru a-i intimida pe cei nedreptățiți, ca să nu-și mai caute niciodată câștigul cauzei lor juste.

Când rareori, rumânii câștigau un proces la o primă înfățișare, îl pierdeau, totuși, după aceea, căci stăpânul recurgea la procedeul de a aduce „lege peste lege” un număr mai mare de jurători, cari răsturnau prima judecată.

Alte procese, dela cari deseori țărani se întorceau des-nădăjduiți pe la casele lor, erau acelea pentru încălcarea hotarelor pământurilor lor, de către moșierii vecini, cari cu încetul își însușeau micile lor proprietăți.

Neavând acte sau „diresuri” ca să facă dovada hotarelor, căci mulți le pierduseră în unele împrejurări nenorocite, țărani erau întotdeauna rămași de către boierii moșieri cari își trimiteau vechilii cu buzunarele pline de acte, nu rareori măsluite.

Justiția se găsește, deci, în veacul al XVII-lea, sub același semn al nedreptății pentru gloata țării.

DOMNITORII DIN VEACUL XVII PÂNĂ LA MATEI BASARAB ȘI VASILE LUPU

Domnitorii din Țara Românească. Un urmaș mai de seamă al lui Mihai, a fost *Radu Șerban* (1602-1611). Domnia acestuia se caracterizează prin tendința de eliberare de sub Turci, Radu Șerban fiind astfel, un continuator al politicii pentru independență, încercată de predecesorul său.

N'a izbutit însă, în politica lui, și din cauza principilor Transilvaniei cari, în loc să fie alături de el, îi erau dușmani; astfel, Gavril Bathory a invadat Țara Românească și și-a luat titlul de „principe al Ardealului și al Țării Românești” (1611).

A fost învins lângă Brașov, dar, în acest timp, Turcii au intrat în țară și, în lipsa lui Radu Șerban, au pus alt domn. Radu Șerban a luat calea pribegiei la Imperiali, unde a și murit. A fost îngropat în biserica Sf. Ștefan din Viena, iar mai târziu rămășițele i-au fost aduse în țară și reînchinate la mănăstirea Comana, rezidită de el.

Domnitorul cel nou, *Radu Mihnea* (1611—1616) era fiul lui Mihnea Turcicul.

El un domn cu multă învățătură de carte, dobândită la Veneția și la Padova, fiind și cunoscător al mai multor limbi. Cerut dela Poartă de către boierii fugiți acolo „de nevoia Ungurilor”, el îi nemulțumește totuși, căci a adus cu sine „pre mulți (Greci) de-i cinstea și-i miluia”. Boierimea pământeană a reacționat, ca și în timpul lui Mihai Viteazul, împotriva introducerii acestor elemente în dregătoria și a chemat înapoi pe pribeagul Radu Șerban, vaitându-se despre noul domn că e „turc”. De astă dată, aceeași boierime declară: „suntem toți gata a sluji Împărăției Sale”, rugându-se de împăratul Rudolf al II-lea să se îngrijească de „nevoile” lor.

Procesul introducerii elementelor grecești în dregătoriile muntene continuă în timpul domniei lui *Alexandru Iliaș* (1616-1618 și 1627-1629) și a lui *Leon Vodă Tomșa* (1629-1632).

Domnitorii din Moldova. În primii unsprezece ani dela începutul veacului al XVII-lea, tronul Moldovei este ocupat de familia Movileștilor.

Domnia acestora a început cu *Ieremia Movilă* (1595—1606), care a fost susținut de Polonia, cu o mică întrerupere, când Moldova a fost ocupată de Mihai. Pentru a-l arage de partea lor, Turcii s'au arătat și ei dispuși să-i asigure o domnie ereditară, dar el a rămas tot, cu față spre Polonia. După Ieremia Movilă, a venit la tron fratele acestuia, *Simion Movilă*, care duce o politică de supunere față de Turcia și de război față de Polonia. A urmat apoi o luptă aprigă pentru domnie, între familia lui Ieremia Movilă susținută de Polonezi și familia lui *Simion Movilă* sprijinită de Turci în fruntea luptei au stat, de o parte Elisaveta doamna, văduva lui Ieremia, care, pentru a asigura tronul feciorilor ei, a otrăvit pe cumnatul său Simion Movilă, iar de alta

Marghita doamna, văduva acestuia. Intr-o astfel de „mare amestecătură și zarvă”, petrecută în sânul familiei Movileștilor, a avut un rol și boierimea, împărțită și ea în două tabere. Pierzând lupta, Elisaveta doamna a fost ridicată de Turci, umilită și dusă la Stambul, iar fiul ei au avut un sfârșit tragic.

Ștefan Tomșa (1611—1623) nu pare să fi fost fiu de domn, cum s'a dat el — probabil pentru a-și susține luarea domniei —, ci mai curând boier de țară. Cronicarul îl știe a fi fost „dirept moldovean”, dintr'un sat din Putna, iar într'un document se află mențiunea că la început a fost „copil mic și sărac”, de unde concluzia că ar avea o obârșie mai de jos.

Acețiunea lui pentru ocrotirea săracimii întărește această concluzie. De aceea Ștefan Tomșa a stărnit împotriva sa o răzvrătire a boierimii pentru a-l răsturna și înlocui cu alt domnitor care să-i fie în voie. Norodul sau „oamenii nemernici”, cum spune cronica, l-au sprijinit însă pe Ștefan Tomșa și au răspuns la chemarea sa „în leafă”, alcătuiind o oaste cu care acesta a putut risipi pe boierii răzvrățiți. Dar boierii au venit cu ajutor polonez și l-au făcut să-și părăsească tronul. „Săracii măureau pe împăratul Christos”, notează cronicarul, redând în aceste cuvinte mulțumirea clasei de jos pentru grija ce i-a purtat Ștefan Tomșa. Și totuși, boierii mari și mici îl numeau „fiară sălbatică”, căci se purtase cumplit cu ei.

În a doua domnie a lui Ștefan Tomșa, boierimea n'a mai fost atât de nemulțumită, căci Miron Costin spune că „era țara în pace și în tot bilșugul, cât părea hie cui că nu este domnia celui dintâi, tot în zarve”.

Radu Mihnea (1616—1619 și 1623—1626), deși își schimbă atitudinea față de boieri, căci nu li se mai arată potrivnic ca în Țara Românească, unde domnise mai înainte, îi nemulțumește totuși. El a căutat să înlăture părtinirea cu care se făceau judecățile în hatârul boierimii.

Alexandru Iliaș (1620—1621 și 1631—1633): În prima domnie, s'a arătat „peste obiceiurile țării” spune cronica făcând aluzie la faptul că Alexandru Iliaș se înconjurase de Turci și Greci, ceea ce nu convenea boierimii.

Vestea celei de a doua domnii a sa, a neliniștit pe boieri, cari au trimis la Stambul o delegație — „până la 80 de capete” — ca să ceară Porții să revină asupra numirii. Lucrurile s'au împăcat și „au făcut giurământuri boierii lui Alexandru Vodă și Alexandru Vodă boierilor și așa au pures din Țarigrad spre țeară”. Este răsturnat de către boieri, în urma unei răscoale conduse de Lupu Vornicul, viitorul domn.

Miron Vodă Barnovschi (1626—1629) era „om de țeară”, spune cronicarul care îl caracterizează ca pe un domnitor „la inimă foarte drept, blând și nelacom”. A fost și foarte evlavios, căci se ruga „pre miezul nopții, îngenunchiat înaintea icoanei, cu mare osârdie”. S'a hainit față de Turci, ținând legături strânse cu Polonezii, fapt pentru care a fost mazilit, luând drumul pribegiei în Polonia. A fost un bun organizator, care a făcut țara să prospereze. A mai ocupat domnia, însă a fost mazilit după două luni, pierzându-și tronul și capul, care i-a fost tăiat în fața Sultanului. Fusesse părît la Poartă de Lupu Vornicul, capul răscoalei boierești din timpul lui Alexandru Iliaș, care, la numi-

rea lui Barnovschi, îl defăimase spunând că „țeara Moldovei va hi ca Leșii una, că el este o iscodă a Leșilor”.

A urmat la tron **Moise Movilă** (1633—1634), care se afla la Stambul, unde se bucura de trecerea la Sultan. A fost ales domn de boierii aduși împreună cu Barnovschi, dar pe cari Sultanul îi iertase. Moise Movilă voi să răzbune moartea lui Barnovschi și trimise să fie prinși boierii cari uneltiseră moartea predecesorului său. Lupu Vornicul a aflat însă la vreme și a isbutit să fugă la Țarigrad „în chip de neguțatoriu”. De aici el avea să se întoarcă cu caftanul de domnie, fiind numit în locul lui Moise Movilă, mazilit fie în urma intrigilor lui Lupu Vornicul, fie din cauza bănuiei Turcilor că se hainise către Polonezi.

INTARIREA PATRUNDERII INFLUENȚEI LEVANTINE

Influența levantină pătrunsese mai de mult în Principate, fie pe cale comercială, fie pe cale religioasă, fie pe cale politică.

Încă din veacul al XIV-lea începuseră să vină în Principate negustori levantini dintre cari unii s'au statornicit aici. Ei au luat locul neguțătorilor anteriori. La început, s'au așezat în porturi, iar după aceea în orașele dinăuntru, așezate pe drumurile de comerț.

În veacul al XV-lea și al XVI-lea, documentele menționează din ce în ce mai des pe neguțătorii greci. Ei fac în veacul al XVII-lea un mare negoț cu vite și mai ales cu oi, apoi cu miere, ceară, lemne, sare pe care le vând la Constantinopol, ai cărui furnizori deveniseră. De acolo, ei aduceau înapoi mărfuri străine, „de peste mare”.

Pătrunderea grecească pe calea religioasă începuse cu primii mitropoliți greci, trimiși aici de patriarhia din Constantinopol. Ea crescuse apoi prin venirea călugărilor greci dela Sfântul Munte, mai ales după închinările mănăstirilor de aici către mănăstirile dela Muntele Athos și către altele din această parte a răsăritului, unde erau sfintele locuri. Închinările acestea erau destul de vechi și fuseseră precedate de însemnate danii în bani făcute lavrelor din Răsărit de către domnitorii români cari începuseră să le ajute încă din primele vremuri de după întemeierea Principatelor. Mănăstirile încăpură pe mâinile egumenilor greci.

Ultima cale pe care Grecii au pătruns în Principat a fost cea politică. Turcii, fiind opriți de Coran să învețe limbile popoarele creștine cucerite, au întrebuințat în relațiile lor cu aceste popoare, dragomani sau tâlmaci greci. Aceștia au ajuns astfel să joace un rol hotărâtor în diplomația otomană, deci și la numirea domnitorilor celor două Principate. Nouii domni erau obligați să pună pe acești protejați în dregătorii sau să le concesioneze încasarea birurilor, atunci când erau împrumutați de aceștia cu bani pentru a-și cumpăra domnia, cum se întâmpla adesea. Cu timpul, dregătorii greci s-au înrudit cu familiile boierești din țară, creînd noi familii, care au venit să îngroașe rândurile boierimii. Acești noi boieri, nemulțumiau pe boierii vechi prin faptul că le răpeau dregătoriile aflate altă dată numai în mâna boierilor autohtoni, ceea ce a dat naștere la o serie de conflicte între aceste grupuri ale boierimii.

Lupta boierimii O ciocnire mai puternică între boierii autohtoni și cei greci are loc în 1630 și a izbucnit din cauză că boierii de peste Olt au trebuit să acopere ei birurile cari nu putuseră fi împlinite dela birnici. Vina a fost aruncată de boierii autohtoni pe seama celor

greci, acuzându-i că din cauza lor suferă țara. Boierii autohtoni s-au pribegi peste munți, în Transilvania, la George Racotși și au cerut ajutor dela acesta. Ei se plâng contra boierilor de origine greacă că „nu socotesc să umble după obiceiul țării, ei strică toate lucrurile bune și adaugă legi rele și asuprite... și încă alte multe strenări au arătat spre oamenii țării, nesocotind pre nici un om de țară“. Prin „oamenii țării“, se înțelegea clasa boierească dominantă, care nu admitea să se strice „lucrurile bune“, adică privilegiile ei spre cari tindeau și boierii greci nou veniți.

În Moldova, boierimea se răzvrătise mai înainte împotriva lui Ștefan Vodă Tomșa pentru că acesta se arătase mai puțin sprijinitor al boierimii. O nemulțumire a poporului, pricinuită de birurile grele puse de Alexandru Iliaș, „pentru

care se tulbură săracii“, a fost folosită de boierime în scopurile ei pentru a unelti împotriva unor boieri veniți din Constantinopol spre a o înlocui în dregătorii. Boierimea autohtonă s'a mișcat „strigând pre Greci“, pentru aceleași motive ca în Țara Românească.

Caracterul ciocnirilor între boierii autohtoni și greci, trimiși de Poartă, nu a fost îndeajuns lămurit până astăzi.

În această ciocnire, se împletesc o serie de factori care trebuie bine înțeleși și fără de care nu ne putem da seama de măsura în care această ciocnire a folosit sau nu dezvoltării Principatelor.

Rezistența boierilor autohtoni împotriva dregătorilor greci veniți din Constantinopol, însemna apărarea intereselor păturii stăpânitoare boierești din Principate, care nu voia să cedeze din conducerea treburilor politice, în măsura în care aceasta era cu putință în condițiunile jugului otoman.

De altfel, aceasta corespundea în parte și intereselor Principatelor, deoarece, în dorința de a beneficia ei cât mai mult de bogățiile țării, boierii autohtoni voiau să evite pe cât cu putință trimiterea la Poartă a produselor din țară, spre a beneficia de ceea ce ar obține bănește îndreptându-le spre alte piețe.

Pe de altă parte, dregătorii trimiși de Poartă (veniți din Constantinopol) reprezentau în Principate interesele Porții, care se opuneau celor ale Principatelor.

Dar acești noi dregători, străini de Principate, nu aveau la început moșii pe meleagurile noastre. Pentru a strânge avere, ei s'au îmbulzit spre funcțiunile de strângere a dărilor. Deoarece însă, aceste dări erau totuși limitate la jefuirea maximă a țărănimii, acești dregători s'au îndreptat în acelaș timp spre o activitate comercială, *întărind astfel schimbul de mărfuri*.

Pătrunderea lor în Principate a însemnat și acapararea moșiilor, dar fără ca să piardă caracterul de mijloci-tori și animatori ai schimbului de mărfuri.

De aici reese că, în aprecierea caracterului acestor lupte, dregătorii Porții, deși își însușeau bogățiile țării prin jefui-

rea masselor țărănești, au fost în același timp un element activizator al schimbului de mărfuri în Principate, deci un element care a favorizat dezvoltarea lor.

Asimilarea acestor dregători de către boierimea autohtonă a întărit acea grupare a boierilor cari, pe lângă dorința de a scăpa de jugul otoman, încep a fi interesați în schimbul de mărfuri.

Aceasta ne va explica apoi de ce printre elementele din pătura stăpânitoare cari în secolul următor, vor duce lupta pentru scuturarea jugului otoman, odată cu lupta pentru întărirea schimbului de mărfuri — deci o luptă pentru interesele Principatelor — se vor afla și mulți dintre dregătorii trimiși de Poartă. Aceasta devine posibil pe măsură ce dregătorii trimiși de Poartă își leagă din ce în ce mai mult interesele lor cu cele ale Principatelor.

Ca atare, lupta între boierimea autohtonă și dregătorii trimiși de Poartă se încadrează în lupta desfășurată în Principate între forțele care voiau menținerea lor în stare de înăpoiere și cele care voiau dezvoltarea lor. Faptul că dregătorii găseau sprijin și în rândurile boierimii autohtone, dovedește că chiar în rândurile acesteia din urmă începe să se contureze delimitarea între forțele interesate în păstrarea și întărirea orânduirii iobage și cele care încep a fi interesate în schimbul de mărfuri, creierea de ateliere manufacturiere, etc., (vezi „Starea economică” din acest capitol) forțe acum încă în fașă dar care mai târziu vor da naștere și vor dezvolta acele forțe care vor promova ideea națională în lupta pentru cucerirea independenței naționale — odată cu dezvoltarea schimbului de mărfuri din secolul XVIII și dezvoltarea unei noi orânduirii ce va lua locul celei feudale.

Inceputul de delimitare îl întâlnim chiar la anumiți domnitori (Matei Basarab și Vasile Lupu), ce, în urma acestor lupte izbutesc să ocupe domnia și devin exponenți ai dezvoltării comerțului și manufacturii și cari, deși încă vag, vor începe să împingă Principatele spre o dezvoltare firească.

Odată înscăunați, acești domnitori n’au înlăturat însă concurența boierimii grecești pe care o folosesc mai departe.

Domnitorii aveau nevoie de concursul dregătorilor greci, fie ca să nu li se sape domnia la Țarigrad, unde aceștia erau foarte influenți, fie pentru a-i folosi împotriva unor pretendenți la domnie, cari se iveau acolo. Pe de altă parte, acești domnitori au căutat să mulțumească și boierimea pământească, ținând cumpăna între aceasta și cea grecească. „Tuturor bine a făcut”, spune cronică în această privință. Așa s’au putut menține în scaun Matei Basarab timp aproape de 22 de ani, iar Vasile Lupu timp de 19 ani, ceea ce constituie două rare excepții între domniile atât de trecătoare din vârtejul acelor vremuri. La aceasta a contribuit și împrejurarea că Turcii aveau de lucru dincolo de Mare, în Asia, unde purtau război împotriva Persilor, cari se apărau cu înverșunare.

Matei Basarab Bătrânul Matei
(1632-1654) Aga și-a luat

numele de „Basarab” dela vechea familie domnească a Basarabilor, cu care se înrudea de departe. A avut o domnie de bună chiverniseală, care a însemnat un pas înainte pentru Țara Românească. Gospodăria sa a adus propășire într-o serie de ramuri de activitate ale țării. A căutat să înjghebeze chiar unele manufacturi cari să aducă înflorire în economia țării. S’a îngrijit mult să-și organizeze o oaste puternică și a

dat culturii mai mare atenție, decât oricare alt domnitor până la el. Tiparul și cartea au avut în el un sprijinitor. A fost și un mare ctitor, zidind din temelie sau restaurând numeroase mănăstiri și biserici. A dus însă o politică fiscală apăsătoare, — care a înrăutățit starea țărănimii — atât pentru

Fig. 60 — Matei Basarab

repetatele cereri de bani ce-i făceau Turcii pentru a-i reînnoii domnia, cât și din pricina războaielor ce a fost nevoit să poarte cu Vasile Lupu, care voia să-i ia tronul pentru fiul său Ioan. După ce a înfrânt aceste încercări ale lui Vasile Lupu, Matei Vodă a trebuit să ducă cu el o altă luptă, de astă dată pentru a învinge darurile risipite de acesta la Poartă spre a-i lua domnia.

Miron Costin, cronicarul moldovean, făcând portretul voevodului muntean, caracterizează pe Matei Basarab drept „om fericit peste toate domniile acei țări, nemândru, blând, drept om de țeară, harnic la războaie, așa neînfrânt și nespăimat, cât poți să-l asemeni cu mari și vestiți oșteni ai lumii”.

Matei Basarab s'a bucurat și peste hotare de o mare vază. În fața Turcilor, el își impusese un prestigiu deosebit. „Turcii se tem de Matei și-l consideră aproape ca pe un al doilea Mihai Vodă”, scrie un contemporan într'un raport.

Popoarele din Balcani își puseseră nădejdea în el. Bulgarii au trimis la el o solie, propunându-i să-l încoroneze ca țar la Târnovo, dacă-i scoate de sub jugul turcesc.

După unii, printre popoarele din sud-estul Europei, începuse să prindă chiar ideea unei răscoale împotriva Turcilor, care să fie pusă sub comanda lui Matei Basarab.

Sfârșitul domniei lui Matei Basarab a fost pricinuit de o răzvrătire a dorobanților și seimenilor, cari constituiau oastea sa de lefegii. Aceștia pretindeau domnitorului să le dea „câte trei lefi”, iar de nu, „să să ducă să să călugărească că nu le mai trebuie să le fie domn”. Matei Vodă, care ieșise la o plimbare afară din Târgoviște, a fost oprit de răzvrătiți la întoarcerea în oraș și ținut trei zile, fără să i se îngăduie să primească nici pâine. Nu i s'a dat voie să intre în orașul de scaun, decât după ce domnitorul a făgăduit răzvrătiților „bani din destul”. N'a mai apucat să-i pedepsească, căci, bătrân și bolnav cum era de rana căpătată „aproape de încheietura genunchiului” în lupta dela Finta, Matei Voevod și-a dat obștescul sfârșit, care i-a fost grăbit de ultima mahnire ce-i pricinuiseră dorobanții și seimenii, după ce câțva timp mai înainte, îl îndurerase moartea soției sale, Elina Doamna. A fost înmormântat în biserica domnească din Târgoviște, iar mai târziu osemintele i-au fost reînhumate la mănăstirea Arnota (Vâlcea), ctitoria sa.

Vasile Lupu. Lupu Vornicul și-a zis „Vasile Vodă”, după numele vechilor împărați bizantini. Cu tatăl său anume *Neculai Coci*, albanez de origină, însoțiseră împreună pe Radu Mihnea, la venirea acestuia în Țara Românească. De aici, Lupu a trecut în Moldova unde, pătrunzător cum era, a intrat în boierii, fiind vornic sub Alexandru Iliș. A ajuns apoi fruntaș al mișcării boierilor de țară împotriva dregătorilor greci, ceea ce i-a adus domnia.

Vasile Vodă suferea mult de ambiția mării, fiind om cu hirea înaltă și împărătească, mai mult domnească, cum îl înfățișează Miron Cosin. Aceasta l-a împins să încerce să ia și domnia Țării Românești.

Spre deosebire de cumpătatul Matei Voevod, Vasile Vodă era un mare risipi or Luxul și pompa strălucită dela curtea sa, sunt cea mai elocventă dovadă a acestei risipe. Până și străinii au rămas uimiți de fastul de la curtea din Iași. Activitatea rodnică a lui Vasile Vodă s'a desfășurat în domeniul culturii, unde școala, tiparul și cartea au cunoscut o epocă de înflorire. La aceasta se adăugă activitatea sa de mare ctitor.

Situația mulțimii era însă destul de grea, căci într'un raport străin, se dă știrea că poporenii fugeau în Polonia din cauza birurilor apăsătoare.

Vasile Vodă care se ridicase în scaun printr'o mișcare împotriva Grecilor, și-a întors curând fața tot către aceștia, pentru a-și putea asigura sprijin la Poartă. Fie introducând în divan o serie de dregători greci, cari precumpănau în număr pe cei pământeni, fie întrecându-se în a face închinări de mănăstiri către cele dela Sfintele locuri sau îngăduind statornicirea călugărilor greci în mănăstirile moldovene, Vasile Vodă s'a arătat cu totul altul, decât apăsător la început. Sprijinirea lui pe aceste elemente a îndepărtat de sine boierimea pământească, care a recut de partea logofătului *Gheorghe Ștefan*, punând la cale răsturnarea lui.

Fig. 61 — Vasile Lupu
(după o gravură contemporană)

Conflictele din- La început, cei doi voievozi au stat în raporturi bune, având, pare-se, chiar o înțelegere de prietenie între ei. Curând încă, Vasile Lupu. Vodă și-a dat în vileag planul său de a

domni și peste Țara Românească prin fiul său Ion Vodă, pentru care obținuse și firman dela Poartă. El a întreprins în acest scop două atacuri în Țara Românească. Primul atac a fost împins până la *Gherghița*, de unde însă Vasile Vodă s'a retras din fața lui Matei, căci acesta se întărise cu ajutor dela George Rakoczy I, principele Transilvaniei. Al doilea atac s'a terminat prin înfrângerea lui Vasile Vodă între *Ojogeni* și *Nănășiori*, la vărsarea Prahovei în Ialomița (1639). De acolo, abia a scăpat cu fuga la Turcii din Brăila, astfel că frumosul titlu pe care și-l luase, spunându-și „Domn al Moldovei și Țării Românești”, i-a rămas doar ca o amintire.

Anii dintre 1640—1653 au însemnat o vreme de prietenie, pecetluită prin refacerea bisericii Stelea din Târgoviște de către Vasile Lupu și prin zidirea mănăstirii Soveja (Putna) de către Matei Basarab. Se înșelase însă Matei Vodă, numindu-l pe Vasile Vodă „prea iubitul fratele nostru”, căci acesta a reluat uneltirile pentru înlăturarea sa. Indărjit, Matei Voevod o ia de astă dată el înainte. În acest scop, cere ajutor dela Gh. Rakoczy II, principele Transilvaniei, cu care era în bune legături. După ce încheiase un tratat de prietenie și de ajutor cu Gh. Rakoczy bătrânul, Matei îl reînnoiește și cu succesorul acestuia. Oastea munteană și trupele ungurești duc cu ele în Moldova pe Gh. Ștefan, pentru a-l pune în locul lui Vasile Vodă, ceea ce au isbutit. Isgonit din Iași, Vasile Vodă s'a întors cu ajutor căzăcesc dela ginerele său Timuș Hmielnițki, cu care căsătorise pe frumoasa sa fiică Ruxandra pentru a avea bune legături cu Cazacii, vecinii săi. Gheorghe Ștefan a fost alungat, dar Vasile Vodă nu s'a mulțumit numai cu atât. Impreună cu ginerele său, a pornit împotriva lui Matei Vodă și a pătruns în Țara Românească. Infrântă la început, oastea munteană a câștigat apoi lupta la *Finta* (1653), încurajată fiind de Matei Vodă care a trecut în fruntea luptătorilor săi. Gheorghe Ștefan, cu ajutor muntean și ardelean a intrat în Moldova, l-a urmărit pe Vasile Vodă și l-a învins în lupta dela Sârca. După un asediu de douăsprezece săptămâni, a căzut și cetatea Sucevei. Familia

sa, cași averile, au căzut în mâinile învingătorului. Vasile Vodă a cerut întâi azil la Cazaci, iar după aceea s'a dus la hanul Crimeei. În urma unui ordin dela sultan, care era supărat cu Vasile Vodă pentru înfrângerea suferită, acesta a fost trimis la Stambul, unde a fost închis pentru scurt timp la Edicule.

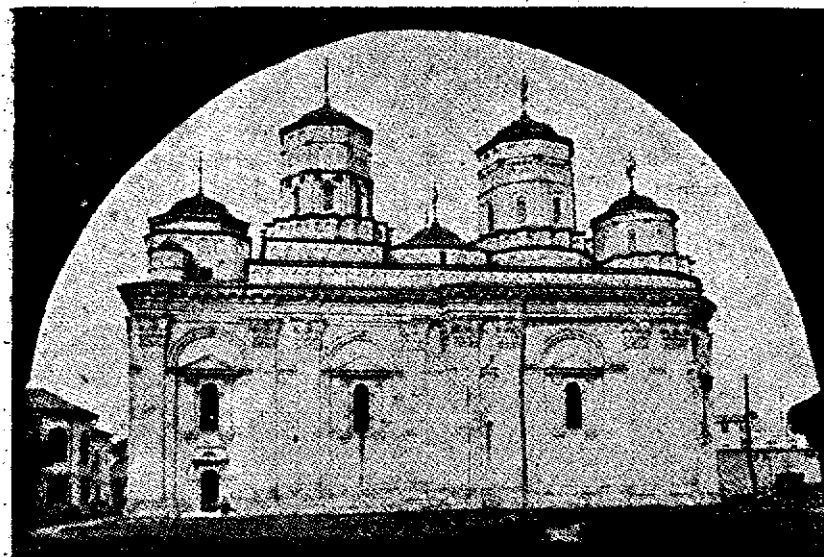

Fig. 62 — Biserica Golia din Iași, ctitoria lui Vasile Lupu.

Vasile Vodă va mai încerca să ia domnia, dar nu va mai izbuti. A închis ochii în palatul său de pe malurile Bosforului. Trupul adus în țară, i-a fost reînhumat la mănăstirea Trei Ierarhi din Iași, ctitoria sa.

DOMNITORII ȚĂRII ROMANEȘTI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA

După domnia de peste două decenii a lui Matei Vodă, pe tronul Munteniei încep să se schimbe iarăși des domnitorii.

Când Matei era pe patul de moarte, boierii țării, cu ostașii, au ales domn pe Constantin, fiul nelegitim al lui Radu Șerban. Poarta l-a recunoscut și i-a trimis steag de domnie. Noul domn a luat numele de *Constantin Șerban*, la care a adăugat și pe acela de *Basarab*, imitându-l pe Matei Vodă.

Poporul l-a poreclit *Cârnu*, pentru că fusese însemnat la nas de Matei Basarab, care-l prinsese cândva că umblă să-i ia domnia.

Domnia i-a fost turburată de o zurbă a seimenilor sârbi, pe cari a încercat să-i desființeze, pentru a rămâne numai cu oastea de țară a dorobanților. Așa îl sfătuiseră boierii, cari se temeau de creșterea puterii seimenilor, recrutați mai ales dintre orășeni, potrivnici boierilor, mai ales după cele întâmplate lui Matei Voevod. Dacă această categorie a lefegiilor ajungea puternică, firește că ea prezenta o primejdie în viitor

pentru clasa boierească. N'ar fi fost exclus, ca și lefegii să înceapă a cere să se împărțea de la privilegiile boierimii, dacă nu chiar să pretindă domni pentru căpetenii de-ale lor.

Când au aflat despre cele ce se puneau la cale, dorobanții s'au solidarizat cu seimenii, făcând cauză comună. Deslănțuind zurbaua (1655), răzvrățiții ucisă pe capete pe boierii cari le căzură în mâni. Cei cari au scăpat, s'au fugit peste Dunăre. Constantin Șerban a cerut în secret ajutor dela Gh. Rakoczy, căci nu voia să se arate că era de partea boierilor.

Când Rakoczy a intrat în țară cu ajutorul cerut, domnitorul muntean s'a preăcut că este atacat de acesta. El a chemat atunci pe seimeni și pe dorobanți să-i iasă împotriva. La Gherghița a dispărut.

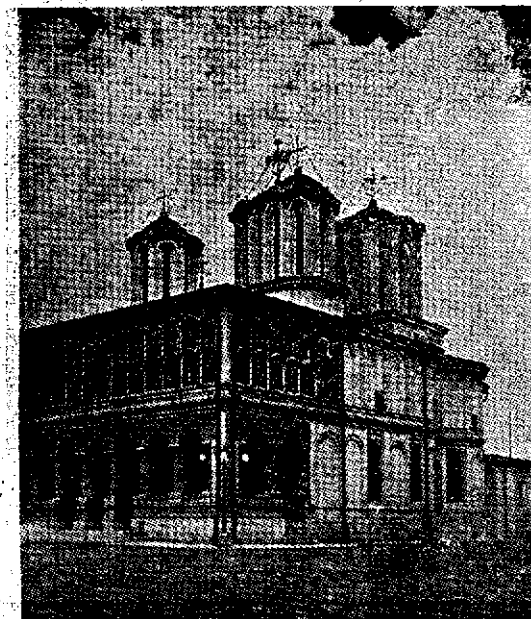

Fig. 63 — Biserica Patriarhiei din București, ctitoria lui Constantin Șerban, (restaurată).

Însă într-o noapte dintre ei, furișându-se în tabăra lui Rakoczy. Lefegii au ridicat atunci domn dintre ei pe tânărul *Hrizea spătarul*, căruia îi ziceau „*Hrizică*”. În lupta care s'a dat la *Șoplea* pe *Teleajen* (1655) *Hrizea Vodă* cel nou a luptat cu vitejie, dar a fost învins. Timp de doi ani după aceea, seimenii și dorobanții au fost urmăriți pentru a fi exterminați până la unul. Astfel a fost nimicită oastea alcătuită de Matei Vodă. Rechemat la Poartă, *Const. Șerban* a părăsit țara, luând calea pribegiei.

În timpul domniei lui Constantin Șerban a fost zidită biserica Patriarhiei din București, de pe dealul Mitropoliei.

Mihnea III (1658—1659) Se dădea drept fiu al lui Radu Mihnea. Crescuse la *Țari-grad*, unde, după ce fusese „*Grec cămătaru*” s'a „*curtenit*”, spune cronicarul, care nu-l vede cu ochi buni. Boierimea din țară, auzind de numirea lui Mihnea în locul mazilitului Constantin Șerban, a repezit o deputație la sultan, să-l roage „să nu-i obijuască cu vreun principe sârman. „Această deputație se arată gata să acopere toate împrumuturile făcute de noul domn, pentru a-și plăti domnia, ba încă să dea „cu dobândă și incincit”, numai să se scape de el. Sumele, vor căuta să le scoată „din biata Muntenie”, declară boierii, cari făceau această tocmeală pe spinarea țării. Dar sultanul nu și-a schimbat hotărîrea.

Mihnea avea în *Țarigrad* o reputație de om învățat și era și poet și caligraf. Era poliglot, căci vorbea greaca, latina și româna, pe lângă trei limbi orientale: turca, araba și persana.

El încearcă o răscoală împotriva Turcilor, dar s'a lovit de răceața boierilor, căci ziceau ei „săbia împăratului este lungă”. Cei cari nu voiseră să primească mai înainte pe Mihnea, pentru că era grec, acum îl părăsc la Poartă, pentru hainie și cer înlocuirea lui. Boierimea îi purta necaz și pentru că voevodul hotărîse că rumânii sau șerbii pot să se răscumpere nu numai de pe moșiile domnești, ci și de pe cele boierești și mănăstirești. El le-a făcut cărți de slobozie sau de „*judecie*” ca „să hie în pace de rumânie” Mihnea știu însă să întoarcă hăinia în intenția părților și să-și păstreze mai departe domnia. Cu încuviințarea Porții, el pedepsi, pe câțiva dintre acești boieri, tăindu-le capetele.

Pentru a-și asigura reușita celui de al doilea plan de răscoală, el pofti pe boieri la un ospăț, unde pieriră „treizeci de boieri tot de frunte”. După ce și-a alcătuit divanul cu prieteni și oameni devotați, Mihnea a deslănțuit răscoala împotriva Turcilor. Biruințele sale asupra cetăților turcești din stânga, ca și din dreapta Dunării, nu i-au putut fi de folos, căci aliații săi: Gh. Rakoczy, cât și Constantin Șerban, care încerca să ocupe tronul Moldovei, n'au putut rezista Turcilor și Tătarilor. Mihnea Vodă s'a pribegit în Transilvania, murind curând după aceea la Sătmăr.

Gheorghe Ghica (1659—1660) a fost mutat din domnia Moldovei pe tronul Munteniei, în locul pribeagului Mihnea. E' însă mazilit de către Turci pentru neplata la timp a haraciului, din cauza unei foamete care a bătut cele două țări române în anii 1660—1661.

Turcii erau hotărîți să transforme Țara Românească în pașalâc, punând și aici un pașă ca la Buda sau ca la Timișoara. Au fost întorși dela acest gând de către Constantin Cantacuzino postelnicul care, având mare trecere la Poartă, a obținut să fie numit în scaun chiar fiul domnului mazilit, adică *Grigore Ghica* (1660—1664).

Acesta a domnit în condiții foarte grele, pricinuite de foametea amintită. El a trebuit să ia parte la două campanii turcești din Ungaria superioară, împotriva Austriacilor, pe cari Turcii încep să-i atace din nou, după o lungă perioadă staționară. A doua campanie s'a terminat prin înfrângerea atacatorilor la *Lewenz* (1664) de către generalul *Montecuccoli*. În urma acestei înfrângeri, *Grigore Ghica* a părăsit tronul și țara, de teamă să nu fie și el pedepsit pentru înfrângerea suferită de armata turcească. A trecut în Moldova, de aici în Polonia și apoi la Viena. Mai târziu, după ce a trecut la catolicism și s'a săturat „de binele Nemților”, și-a luat curajul să meargă la Constantinopol pentru a se desvinovăți. Va fi numit din nou domn.

Lupta între partidele boierești. În a doua jumătate a veacului XVII-lea, se formează în Țara Românească, un al doilea partid boieresc puternic, pe lângă cel vechiu al Cantacuzinilor. În fruntea noului partid, format din elemente boierești, provenite dintre Grecii stabiliți mai de curând în țară, stătea marele ban Gheorghe (Gherghie) Băleanu, ceea ce a făcut să i se spună partidul „Bălenilor“.

Dintre Băleni, făceau pare Stroe Vornicul Leurdeanu și Dumitrașco vel vistier Tarigrădeanu. Între aceste două partide se deslănțuie în timpul lui Grigore Ghica o luptă politică internă, care se va răsfrânge timp de un deceniu și jumătate asupra domniilor muntene.

Semnalul de începerea luptei este dat prin uciderea lui Constantin Cantacuzino postelnicul, acuzat de Băleni, în timpul când Grigore Ghica participa la prima campanie turcească împotriva Austriacilor, că „umblă pre la Turci pre marginea Dunării, de-l părăște că este hain... și atâtea prihăanii (pări) multe au scris“. Pentru această bănuită violență, Constantin Cantacuzino postelnicul a fost ucis, fiind sugrumat de un stâlp în trapezăria mănăstirii Snagov.

Lupta aceasta a lăsat urme în documentele vremii, ca și în cele două cronici ale Țării Românești, pusă fiecare în slujba uneia din cele două partide. Este un exemplu de luptă în interiorul aceleiași clase, care nu lasă să pătrundă în rândurile ei elemente noi, pentru a nu-și împrăști posibilitățile de îmbogățire crescândă.

Radu Leon (1664—1669), fiul lui Leon Tomșa este rânduit de Turci să vină domn în locul lui Grigore Ghica.

Inconjurându-se de boieri ca Stroe Leurdeanu, dușmanul înverșunat al Cantacuzinilor, ca și de doi boieri greci noi: Nicola Sofialău clucerul și Balasache paharnicul, Radu Leon are de luptat la Poartă cu pările continue ale Cantacuzinilor. Îndârjirea acestora este întetită și de „multe nevoi și grele dajdii“, puse de Radu Mihnea asupra țării fără să excepteze dela plata lor pe boieri.

Pentru a se putea menține în domnie, Radu Leon a dat unele satisfacții Cantacuzinilor și anume două hotărâri: una pentru nevinovăția postelnicului Constantin Cantacuzino, ucis mai înainte din cauza Bălenilor și alta pentru îgonirea Grecilor. În această „legătură și mare jurământ“, se hotărăște ca toate obiceiurile cele „noi și rele“, puse în seama Grecilor, să fie „călcate“ și „puse jos“, iar acei „Greci străini“ să fie dați

„din țară afară, ca niște oameni răi și neprieteni țării“. Dar aplicarea acestor hotărâri nu se făcea. Stroe Leurdeanu, găsit vinovat de omorirea postelnicului, își vedea de treabă mai departe, iar dregătorii greci continuau să rămână în divan. Cantacuzinii trimis atunci dintre ei o delegație la sultan ca să ceară mazilirea lui Radu Leon. În urmă, a trimis și domnitorul o delegație care să arate netemeinicia plângerii Cantacuzinilor. A fost trimis un agă să vadă cum stau lucrurile la fața locului. Cantacuzinii au înșirat în calea trimisului sultanului țărani cu plângeri împotriva domnitorului și au făcut astfel ca, raportul agăi să fie potrivnic lui Radu Mihnea, ceea ce i-a adus mazilirea.

Antonie Vodă din Popești (1669—1672). Cantacuzinii au fost lăsați să-și aleagă domn pre carele vor pohti ei. Domnul cel nou „Antonie Vornicul din Popești“ (de lângă Ploiești) a fost ales „pentru căci îl știa toți că este om bun și blând“, cum spune cronică pârinitoare Cantacuzinilor. Reiese că a fost ales pentru a fi un instrument docil în mâinile Cantacuzinilor. În adevăr, le-a fost după voie, căci cronică spune că acum „au boierit boierii, care după cum le-au venit rândulăla“. Neculce numește pe Antonie Vodă „un om prost“, adică om de rând fără avere și fără boierie.

În timpul său, s'a redeschis procesul împotriva Bălenilor iar Stroe Leurdeanu fu condamnat la moarte. Ierțat „cu greu preț“ de această pedeapsă, a fost trimis la călugărie la Snagov, după ce a fost „dat printrărg“ într'un car cu doi boi, „numai cu antiriul și nădragii“.

Și alți boieri Băleni auvra multe de pățimit. Nicola Sofialău a fost aruncat în ocnă și apoi spânzurat, iar Balasache paharnicul a isbutit să fugă.

De aceea, Bălenii au urzit un complot, care însă a fost descoperit. Uneltitorii au fost scoși din dregătoriile ce ocupau și trimiși la țară „să șază pe la casele lor“.

A doua domnie a lui Grigore Ghica (1672—1673). Gr. Ghica este susținut de Băleni, cari s'au străduit ca Poarta să nu prelungească domnia lui Antonie din Popești. De astă dată, Cantacuzinii au de suferit prigoană.

Stroe Leurdeanu, care isbutise să fugă dela Snagov și trecuse în Transilvania, s'a întors acum în țară, fiind repus în boierie.

Grigore Ghica a murit de „moarte groasnică“, fiind, pare-se, otrăvit de Cantacuzini.

Gheorghe Duca (1673—1678) a venit cu sprijinul Cantacuzinilor și după o domnie de 5 ani, a fost strămutat în Moldova.

Șerban Cantacuzino. Descendent din Radu Șerban, ia domnia (1678—1688) prin mijlocirea vizirului Cara Mustafa, cu care avea prietășug. Darurile împărțite pentru căpătarea domniei, l-au costat 1300 de pungi de bani.

Pentru Băleni, domnia lui Șerban Cantacuzino a fost ca un „mare și întunecat nour și plin de fulgere și de trăsnete“.

Răzbunarea sa împotriva acestora a fost cumplită, căci i-a ucis pe capete și i-a adus la scăpătate. În această privință, cronicarul Bălenilor spune că Șerban Vodă „au spart și au desrădăcinat nenumărate

case de boieri și de slujitori și de săraci și pre mulți i-au omorât cu multe feluri de cazne și i-au sărăcit cu multe feluri de pedepse“.

„Cât sânge nevinovat a vărsat și câte jafuri, în chipul cel mai crud, a făcut, nu e cu putință a se povesti în puține cuvinte“, sunt cuvintele cu cari un călugăr catolic, trăitor la curtea lui Șerban Vodă, descrie această urgie deslănțuită de voevod împotriva Bălenilor. Zadar-nice au fost pările acestora la Poartă pentru a nu i se mai reinnoi domnia, căci Șerban Vodă s'a menținut timp de zece ani, murind în scaun. Abia către sfârșitul domniei și al vieței, el a căutat să pună capăt acestei sângeroase epoci din istoria internă a Țării Românești. În acest scop, Șerban Vodă a căsătorit pe fiica sa, frumoasa domniță Smaranda, cu Grigore, nepotul marelui ban Gheorghe Băleanu. Deși tânăra soție a murit după câteva luni, aceasă căsătorie a ajutat la curmarea vrăjbei dintre cele două partide boierești. Dar aceasta, spre triumful Cantacuzinilor, căci urmașul lui Șerban Vodă va fi un nepot al său: Constantin Brâncoveanu.

Pentru că „îl impresura Turcii cu dări de bani și cu zahereale“ pentru a-și reface averea pierdută în timpul persecuțiilor din partea Bălenilor și pentru a întreține cheltuielile unei curți de strălucire bizantină, Șerban Vodă a pus dări mari pe sărăcimea birnică, ca și pe boierii din partida potrivnică.

Așa se explică știrea dată de un contemporan că „Țara Românească e deșartă de oameni“, bejenii din cauza birurilor apăsătoare.

Șerban Vodă a desfășurat activitate pe tărâmul culturii, purtând grijă școalei și cărții.

În politica externă, Șerban Vodă a căutat descătușarea de sub Turci. După înfrângerea acestora la *asediul Vienei* (1683), domnitorul muntean a înclinat din ce în ce mai mult spre o politică antiturcească. El a început să ducă tratative de alianță cu Austria, care alcătuisese împreună cu Polonia și Venetia, *Liga Sfântă* (1684) împotriva Otomanilor. Dar, după victoriile dobândite asupra Turcilor la *Buda* (1686) și la *Mohaci* (1687), *Austriacii*, cari ajunseseră la arcul Carpaților, și-au dat în vileag gândul ascuns de a alipi Țara Românească.

În fața acestei noi primejdii, Șerban Cantacuzino și-a îndreptat ochii către Rusia. Atunci, armatele austriace au pătruns în Țara Românească pentru a-l sili pe domnitor să consimtă la închinarea țării către Austria. Neavând încotro, el a trimis o solie la Viena, dar a murit înainte ca aceasta să fi încheiat actul de închinare.

Constantin Mare dregător în divanul unchiului său **Șerban Brâncoveanu** ban Cantacuzino, care îl făcuse vel logofăt, (1688-1714) Constantin Brâncoveanu a fost ales domn de către boieri. „N'a vrut să primească, „de vreme ce ca un domn sânt la casa mea“, cum a motivat el. A primit domnia numai în urma stăruinții boierilor, cari l-au rugat a „nu lăsa țeara să intre alți oameni sau răi sau nebuni să o strice“. Cuvintele acestea arată teama boierilor ca domnia să nu încapă în mâinile vreunui potrivnic al intereselor lor. Ca să-l recunoască, Turcii au pretins lui Brâncoveanu un haracinu încincit.

Odată înscăunat, el a căutat însă să-și mențină domnia, cât mai mult cu putință. E drept că această strădanie l-a costat daruri mănoase la Poartă, dar a izbutit să rămână în scaun mai bine de un pătrar de veac. Sultanul l-a recunoscut la un moment dat chiar domnitor „pe viață“, ceea ce însă n'avea să fie așa.

Sumele colosale plătite de Brâncoveanu pentru păstrarea domniei, la cari se adaogă cheltuielile făcute cu construcțiile sale, ca și numeroasele mile făcute mănăstirilor, au însemnat o grea povară pentru masele țărănești și orășenești. Condica vistieriei de pe timpul său arată cu cifre grăitoare noianul de biruri cari se încasau din țară, adesea câte două sau trei pe lună, încât „săraca de țară n'avea putere să le împlinească și se văita și blăstăma“.

Constantin Brâncoveanu a ridicat mai multe locașuri sfinte, punând să se înalțe din temelie sau să se rezidească mănăstiri și biserici, nu numai înăuntrul, dar și în afara hotarelor Țării Românești. Totodată, el a înălțat și câteva palate frumoase. Atât bisericile și mănăstirile, cât și palatele, arată un stil și un gust arhitectonic deosebit. Cea mai de seamă clădire a sa este mănăstirea *Hurezu*. Dintre palate, o mențiune deosebită merită cel dela *Mogoșoaia*, de lângă București.

Constantin Brâncoveanu a desfășurat o remarcabilă activitate culturală, continuând cu intensitate opera începută de predecesorul său Șerban Cantacuzino.

Astfel, tiparul luă o mare desvoltare înființându-se

patru tipografii noi în țară, pe lângă cea existentă la mitropolia Bueureștilor. De sub teascurile acestor cinci tipografii au ieșit o mulțime de cărți, dintre care unele în limba arabă și turcă, destinate Orientului, unde Brâncoveanu a trimis chiar tipografi și meșteri.

Cărturarii și dascăli s'au bucurat de grija domnitorului, iar școala a avut în el un sprijinitor.

Politica externă În afară, Brâncoveanu a dus o politică de prudență. El a refuzat închinarea țării către Austriaci, chemând înapoi, în țară, solia trimisă

la Viena de Șerban Cantacuzino. Urmarea acestui refuz a fost o incursiune austriacă în Țara Românească. Austriacii aduceau cu ei pe aga Constantin Bălăceanu, capul soliei muntene, care nu voise să se întoarcă în țară, căci se arătase gata să facă închinarea cerută de Austriaci. Armatele imperiale au prădat țara și au ocupat Bueureștii. Au intervenit însă Turcii și le-au respins. Brâncoveanu a continuat urmărirea Austriacilor peste munți și i-a învins la Zărnești (1690), unde aga

Fig. 64 — Palatul brâncovenesc dela Mogoșoaia.

Constantin Bălăceanu a fost ucis, murind ca general austriac.

După aceea, relațiile lui Brâncoveanu cu Austriacii s'au îmbunătățit. În schimbul unor servicii ascunse pe care le-a făcut acestora, el a căpătat titlul de „principe al imperiului”, ca și dreptul de refugiu în Transilvania sau în Austria, dacă va fi nevoit să-și părăsească tronul și țara.

Dar, cu prilejul tratativelor păcii dela Carlovitz (1699), încheiată între Austriacii învingătorii de la Zenta (1697) și Turcii biruiți, Brâncoveanu și-a dat seama de intențiile anexioniste ale Austriei față de țările române. De aceea, a căutat să păstreze bune relații cu Turcii, fără însă să-i învrăjbească împotriva-i nici pe Austriaci.

Curând însă, Turcii amenințară din nou tronul și viața voevodului muntean, chemându-l la Poartă. El a scăpat cu greu și numai după ce a numărat multe alie pungi de bani.

Împrejurările externe aduseră lui Constantin Brâncoveanu o nouă nădejde. Petru cel Mare, vestitul țar care a ridicat Rusia între marile puteri europene, proiecta un război împotriva Turciei, trecând astfel în fruntea luptei de eliberare a popoarelor ortodoxe. În acest scop, Petru cel Mare a intrat în înțelegere cu domnii români.

Constantin Brâncoveanu a fost bucuros de sprijinul cel nou al unui împărat de aceeaș credință cu el și, și-a îndreptat privirile spre Rusia. Aștepta însă un moment potrivit pentru a se avânta în luptă.

Constantin Brâncoveanu bănuit de hainire de către Turci, va trebui să plătească într-una bani la Poartă, pentru a se mai menține în scaun. După trei ani însă, a fost mazilit prin surprindere, ridicat cu toată familia, dus la Târgigrad și întemnițat cu ai săi, la Edicule. Curând capetele fiilor, urmate de acela al tatălui, vor cădea sub hangerul gâdelui.

Întărirea legăturilor cu Rusia. Amenințați de Austriaci, Polonezi și Turci, Domnitorii Țării Românești își caută ocrotitor în Rusia, care intrase între timp în *Legă Sfântă*, pentru a începe lupta de eliberare a

regiunilor rusești cotropite de Turci. Condușă cu iscusință de Petru cel Mare, Rusia începuse să devină o mare putere, în care popoarele ortodoxe își puneau mari nădejdi, căci le lega lupta comună împotriva aceluiași vrăjmaș.

Apropierea de Rusia este făcută acum de Șerban Cantacuzino, care trimite la Moscova două solii, nu numai în numele Românilor, ci și în al Sârbilor și Grecilor. Aceste solii cer Rusiei să ia pe seama ei, lupta popoarelor dela Dunăre și din Sud-Estul Europei împotriva Otomanilor, căci își dăduseră seama că, dela Austria și Polonia nu se puteau aștepta la vreun reazim, ci dimpotrivă. Amândouă soliiile au fost bine primite. Răspunsul Rusiei trimis lui Șerban Cantacuzino conține rânduri de încurajare ca acestea: „Vom avea grijă de voi... Să nu vă legați și acte de supunere să nu faceți și să nu săvârșiți făgăduieli și jurăminte de supunere”. Solia a fost însă prinsă la întoarcere de dușmani, astfel că planul de alianță cu Rusia al lui Șerban Cantacuzino a fost descoperit și împiedicat să fie realizat. Dar, va fi reluat de domnitorii de după aceea.

Intre timp, Austriicii câștigă o nouă victorie asupra Turcilor la *Zenta*, în câmpia Tisei inferioare (1697). Această victorie a dus la pacea dela *Carlowitz* (1699), încheiată împotriva sfatului lui Petru cel Mare, care ceruse ca războiul împotriva Turciei să fie prelungit, pentru că tocmai atunci pregătea și el o participare masivă a Rusiei la acest război. Așa dar, pacea s'a încheiat spre nemulțumirea Rusiei retrasă din conferință, abia după doi ani de tratative întrerupte, duse între celelalte puteri aliate ale Ligii Sfinte, cari nu se înțelegeau, și între împărăția Otomanilor. Cu prilejul acestor tratative, domnitorii români și-au putut da seama odată mai mult de pretențiile Austriei asupra Țării Românești ca și de acelea ale Poloniei asupra Moldovei. „Opinteau Nemții să fie Dunărea hotar”, spune cronicarul vorbind despre tendințele anexioniste austriace față de Țara Românească.

Prin pacea dela *Carlowitz*, Austria anexa Ungaria, Transilvania și mare parte din Slovacia și Croația. Turciei nu-i mai rămânea la nord de Dunăre în această parte, decât Ba-

natul Timișoarei. Polonia relua Podolia cu cetatea Camenița și libera cetățile moldovene Suceava, Neamțu, etc., ocupate în timpul războiului. Turcia renunța pentru totdeauna la Ucraina.

Constantin Brâncoveanu Pe deoparte, cercul habsburgic care se strângea din ce în ce mai amenințător în jurul Țării Românești, iar pe de alta numeroasele pungi de bani pe cari a trebuit să le plătească la Poartă în repetate rânduri pentru a-și păstra clătinata-i domnie, conving pe Constantin Brâncoveanu să-și îndrepte ochii spre Rusia.

El continua astfel orientarea politică a predecesorului său Șerban Cantacuzino. „Văzând Brâncoveanu că Turcii nu stau la vorbele lor și pre Nemți că s'au împăcat cu Turcii, de nu era niciun reazim și niciun ajutor despre dânșii, au început a se ajunge cu Muscalii”, dă explicații cronicarul în această privință. Puterea rusească începuse s'o pună în cumpană pe cea otomană. Printr'un tratat de pace încheiat în 1702, Rusia a obținut din partea Turciei recunoașterea stăpânirii asupra Azovului, cucerit mai înainte (1697) și totodată dreptul de trecere prin Dardanele pentru corăbiile rusești, iar pentru cele de război, dreptul de plutire pe Marea Neagră. Această izbândă rusească a dat curaj lui Constantin Brâncoveanu. De pe acum, el a trimis la Moscova o solie, condusă de ceașul David Corbea. Această solie s'a transformat într-o reprezentanță permanentă. Relațiile lui Brâncoveanu cu Rusia sunt totuși stingherite de o altă împrejurare. Petru cel Mare fiind ocupat într'un război cu Carol XII-lea, regele Suediei, păstrează relații de pace cu Turcii. Așa fiind, nu sprijină efectiv pe creștini. După memorabila bătălie câștigată asupra lui Carol al XII-lea la *Poltava* (1709), Petru cel Mare poate relua însă planul său anti-otoman.

„In scurtă vreme va fi biruirea și bucuria creștinătății”, scrie cronică, făcându-se ecoul nădejdi ce și-au înfiripat domnitorii români după victoria rusească dela *Poltava*, care este socotită „semnul tăriei Moscului”. Constantin Brâncoveanu felicită numaidecât pe țar pentru „izbânzile pe care

Dumnezeu și dreptatea cauzei sale i le dăduseră“ și-i dorește „urmarea lor înainte“. Totodată, îl roagă să nu mai prelungească pacea cu Turcii și să pornească „a mântui pe creștini“.

Caro! al XII-lea se refugiase în imperiul Otoman și de aici încerca mereu să facă pe Turci să declare război Rusiei.

Cu prilejul vizitei lui Petru cel Mare la Iași, Constantin Brâncoveanu îi trimite o scrisoare, dându-i din nou asigurări de fidelitate.

În războiul turco-rus care a izbucnit în 1711, Constantin Brâncoveanu a adoptat o atitudine de așteptare, stând cu oastea sa la „gura *Urlaților*“, la *Albești*. Spătarul Toma Cantacuzino a luat inițiativa de a grăbi trecerea de partea Rușilor, dându-le ajutor să cucerească Brăila. Războiul a fost câștigat însă în cele din urmă de Turci, cari, venind cu forțe mult superioare, au învins pe Ruși la *Stănilești* (Fălciu) (1711) ceea ce a făcut pe Constantin Brâncoveanu să păstreze relațiile cu Turcii. A mai rămas după aceea în scaun, nefiindu-i constatată încă hainia. Dar, în săptămâna Patimilor a anului 1714, s'a pomenit cu un capuși-bașa trimis de sultan, care i-a pus pe umăr năframa de mătase neagră a mazilei. A fost apoi ridicat cu întreaga-i familie, dus la Stambul, întemnițat și omorât.

DOMNITORII MOLDOVEI ÎN A DOUA JUMATATE A SECOLULUI AL XVII-LEA

Gheorghe Ștefan (1653—1658). Fostul logofăt și apoi vrăjmaș al lui Vasile Vodă era „om deplin, cap întreg, fire adâncă, cât poți zice că nase și în Moldova oameni“. Așa îl înfățișează Miron Costin, admirând pe domnitorul provenit din boier de țară. A dus o mare prigoană împotriva unor boieri înrudiți cu Vasile Lupu.

Cu Transilvania, Polonia și Țara Românească a avut bune legături. *Gheorghe Ștefan* a avut relații politice cu Moscova. În acest timp, era țar *Alexie Mihailovici*, care duce politica de apărare a creștinilor subjugăți de Turci.

Și-a sfârșit domnia, fiind mazilit de Turci pentru că a ajutat pe dușmanul lor, Gh. Rakoczy II, într-o campanie pentru ocuparea tronului Poloniei.

N'a mers la Poartă, când a fost chemat să dea socoteală, ci a apucat drumul pribegiei, mai întâi în Transilvania, apoi la Viena și în Brandenburg, după aceea în Rusia, de aici înapoi în Pomerania, apoi în Suedia și înapoi în Pomerania, unde a murit la Stettin, fără a mai izbuti să-și mai reia domnia.

După domnia de cinci ani a lui *Gheorghe Ștefan*, pe tronul Moldovei, vine *Gheorghe Ghica* și apoi *Ștefăniță Lupu*, fiul lui Vasile Lupu. Acesta din urmă a mai fost poreclit și *Papură Vodă*, pentru că în timpul primei sale domnii a fost o foamete atât de cumplită, încât, mâncau oamenii pâine făcută din papură măcinată.

Se spune că a fost un domnitor apropiat de suferințele celor mulți.

Purta grijă în ceea ce privește împărțirea dreptății, căci „făcea divanuri dese ca să nu zăbovească oamenii mult, dacă or veni la Iași pentru nevoile lor; și multe divanuri făcea și din amiazăzi în deseară“.

A închis ochii în scaun, lucru rar pe vremea aceea.

A venit apoi *Eustratie Dăbija*, „om de țeară“, de loc din Putna. A fost propus la Poartă de boierii Rusetzești și Cantacuzini, fără ca el să se fi gândit cumva la domnie.

După această domnie de 4 ani a lui *Eustratie Dăbija*, se perindă iarăși un sir de domnitori trecători. Dintre aceștia, vom aminti pe Gh. Duca, care a ocupat tronul de trei ori, după ce între timp a domnit odată și în Țara Românească. El a tins să pună pe toată lumea la plata birurilor, nemai ținând seama de privilegiile de scutire ale boierilor, ceea ce i-a adus vrășmașia lor.

Iliaș Alexandru (1666—1668), fiul fostului domn *Alexandru Iliaș*, n'a fost pe placul boierilor, cari i-au grăbit mazilia.

Constantin Cantemir (1685—1693). Se trăgea dintr'un neam modest de răzeși din ținutul Fălciului. Slujise în tinerete în oastea leșească și „semne multe avea pe trup dela războaie“. Apoi s'a întors și a ocupat atât în Țara Românească, cât și în Moldova unele dregători militare. „Barba îi era albă ca zăpada“, când a luat domnia. A fost susținut la Poartă de către Șerban Cantacuzino. Deși „carte nu știa, ce numai iscălitura învățase de o făcea“, a arătat înșușiri de bun domnitor. „Practică bună avea“ și „la voroavă era sănătos“, spune Neculce în această privință.

Constantin Cantemir a rămas partizanul „păcii turcești“, în timpul războaielor dintre Poloni și Turci, deslănțuite potrivit alianței Ligii Sfinte. Motiva această poziție, cu slăbiciunea poloneză. *Constantin Cantemir* a stat rezervat în fața stăruințelor lui *Sobieski* de a trece alături de el. A condiționat participarea sa la cruciadă de isgonirea Tătarilor din Bu-

geac de către Polonezi și de sosirea armatelor creștine la Brăila, sau la Siret. Dar o serie de încercări de ale Polonezilor de a ajunge la Dunăre, prin Moldova, nu izbutiseră.

Pe de o parte această rezervă a sa, iar pe de alta, nemulțumirea pricinuită pentru protecția acordată familiei Ruseștilor sau Cupăreștilor, au îndârjit pe Const. Brâncoveanu împotriva-i. Boierii Costinești erau supărați pe Constantin Cantemir că începuse să înalțe în boierii oameni mai tineri și mai de jos, adică „tot feciori de moșiei Codreni și Gălățeni“. Ei au hotărât să fugă în Țara Românească, de unde, cu sprijinul lui Brâncoveanu, să răstoarne pe Constantin Cantemir și să pună în locu-i pe marele vornic Velicico Costin, frate cu Miron Costin. Descoperiți, aceștia au fost executați. Constantin Cantemir a murit în anul 1693.

Constantin Duca (1693—1695 și 1700—1703). După moartea lui Constantin Cantemir, a fost ales domn de către boierii din partida Cupăreștilor, *Dimitrie*, fiul mai mic al bătrânului Cantemir. Constantin Brâncoveanu și Costineștii l-au înlăturat însă după trei săptămâni, obținând la Poartă să fie numit Constantin, fiul lui Gheorghe Duca. Voevodul muntean voia să și-l facă ginere, și să-și asigure astfel dominația asupra Moldovei. Tânăr cum era, Constantin Duca sau Duculeț „era domn numai cu numele, că-l stăpâneau Muntenii“, spune cronica.

De aceea, în timpul său, partida Cantemireștilor, ca și a Cupăreștilor au avut de îndurat persecuții. Față de clasa de jos, a fost unul dintre puținii voievozi cari au deschis drum ideii de dreptate socială, căuând să-i libereze pe țărani din șerbia în care îi țineau boierii.

Supărând și pe Turci, a fost scos din domnie.

Antioh Cantemir (1695—1700 și 1705—1707). Fiul mai mare al lui Constantin Cantemir „nu era prea cărturar, numai nici era om prost“. S'a arătat un spirit împăciuitoare, vrând să pună capăt atât vrajbei dintre Moldova, și Țara Românească cât și dintre partidele boieresti dușmane. În acest scop, a cerut lui Constantin Brâncoveanu să-i devină socher, dar acesta, pentru a-i da de soție pe o fiică a sa, i-a pus condiția să înlăture pe Cupărești și chiar să omoare dintre ei pe Iordachi Ruset. Dedesubtul acestei grele condiții mai era și aceea că domnitorul muntean nu voia să-și dea fiica după un ginere dintr'un neam „de jos“, cum îi socotea pe Cantemirești. Deocamdată, spre sfârșitul celei dintâi domnii, Antioh Cantemir a împăcat cele două partide boie-

rești moldovene cari se învrăjbeau de moarte. Impăcarea Cantacuzinilor din Țara Românească, reprezentați prin Constantin Brâncoveanu și a Cantemireștilor s'a făcut în timpul celei de a doua domnii a lui Antioh Cantemir, când s'a încheiat între ei și un „tratat de dragoste și vecinătate“ (1706).

Antioh Cantemir a încercat să facă o reformă la plata birurilor, desființând toate dările și înglobându-le în „patru sferturi“, pe care trebuia să le plătească fiecare, proporțional cu averea. Astfel, țăranii ar fi primit o ușurare, pe care urma s'o împlinească boierii. Reforma n'avea să se aplice, din cauza mazăririi domnitorului.

Domnia lui Antioh Cantemir e rezumată de Neculce în cuvinte ca acestea: „Cam rar domn au fost și a mai fi ca Antioh Vodă în Moldova. Nelacom nici la sânge, nici la bani, nici la minciuni, ce iubitor la dreptate“.

CULTURA ÎN VEACUL AL XVII-LEA

Școala. Ca și în veacul anterior, nu poate fi vorba nici în veacul al XVII-lea despre o învățătură organizată pentru copiii din popor. Chiar în *școalele de slovenie* de pe lângă mănăstiri și biserici, nu învățau decât fiii de boiernași și de târgoveți. Alături de aceștia, mai buchiseau și câțiva ucenici, cari se pregăteau pentru cariera preotească. În afară de aceste școale de slovenie, cari erau destul de rare, nu se cunoaște în Moldova decât o singură școală satească: aceea dela *Rădășani* (Suceava), unde a învățat Ștefan Vodă Tomșa, pe când era „copil mic și sărac“. S'a înființat și la Focșani o școală, dar era pentru fiii de târgoveți. În Țara Românească, între 1616-1618, un mitropolit dă sfaturi lui Alexandru Iliș „să facă școli, deoarece nici clericii nici mireni n'au unde învăța“. Întâlnim apoi pe la 1669 inițiativa lui Radu Logofătul Năsturel de a se ridica o școală pentru copiii din popor la Câmpulung (Muscet). În zapisul prin care dăruiește locul pentru ridicarea acestei școale, donatorul spune că face acest gest mărinimos, pentru că „țara noastră este o țară săracă și fără

de învățătură". Sunt mărturii cari arată lipsa de școale pentru învățătura copiilor de jos.

Neștiința de carte a oamenilor din popor se vede în numeroasele zapise ale vremii, pe cari aceștia își puneau degetele, neștiind nici să se iscălească.

Cât despre fiii de boieri, aceștia au făcut, în decursul veacului al XVII-lea, un progres la învățătură. Boierii aduceau dascăli străini și-i puneau să le învețe odraslele în casă. În Moldova, îi își dădeau feciorii la cele trei școale latine, înființate de călugării iezuiți la Iași, la Cotnari și la Galați. Pentru învățături înalte, trimeteau pe tineri în străinătate la școalele polone din Bar și Liov, la cele italiene din Venetia și Padova, la colegiul din Chiev sau la școala cea mare a Patriarhiei din Constantinopol. Dacă nu mergeau peste hotare, fiii de boieri din Moldova urmau cursurile la „școala cea mare domnească” înființată de Vasile Lupu la mănăstirea Trei Ierarhi din Iași, iar cei din Muntenia cursurile „Academiei” dela mănăstirea Sf. Sava, înființată la 1679 de Șerban Cantacuzino. Atât la școala dela Trei Ierarhi, cât și la aceea dela Sf. Sava, învățătura se făcea în limba greacă veche. La Trei Ierarhi, lecțiile se predau în slavonește, iar la început și în latinește.

Școala dela Trei Ierarhi a fost organizată după modelul colegiului din Chiev și a luat ființă prin concursul dat lui Vasile Lupu de către mitropolitul Chievului, Petru Movilă, care i-a trimis și profesori. Primul director al școlii dela Trei Ierarhi a fost Sofronie Pociatki, fost rector al Colegiului din Chiev, iar printre profesori a venit și ucrainianul Ignatîu Jevlevici. Mai târziu, i s'a zis și acestei școale „Academia domnească”. „Academia” dela Sf. Sava a avut ca prim director pe Sevastos Kymenites, un mare învățat grec. În afară de „Academia grecească” dela Sf. Sava, în București mai funcționa „școala domnească de slovenie” dela mănăstirea Sf. Gheorghe Vechiu, de unde au ieșit așa numiții *dieci*, întrebuințați în cancelaria domnească pentru scrierea actelor și tălmăcirea documentelor slave. Tot aici, sub Brânco-

veanu, a luat ființă, datorită spătarului Mihai Cantacuzino, *școala dela Colțea*.

În veacul al XVII-lea, învățătura a fost, așadar, un privilegiu rezervat boierimii. În 1706, Antioh Cantemir îngrijindu-se de învățătura „pământenilor țării Moldovei”, a dat semnalul ca aceasta să folosească „mai vârtos și celor săraci cari ar vrea să meargă la învățătură, iar nu numai feciorilor de boieri”.

Scrierile reli- Veacul al XVII-lea se caracterizează pe tărgioase. mul culturii, prin mai multe influențe: cea veche slavonă, la care se adaugă cea nouă grecească, din ce în ce mai stăruitoare, și cea apuseană umanistă, infiltrată fie prin școalele din Moldova, fie prin tinerii moldoveni și munteni întorși dela școalele din Apus. În acelaș timp, începe românizarea scrisului și introducerea limbii românești, atât în subja bisericească, cât și în scrierea actelor la cancelaria domnească. Acest proces a început în vremea lui Matei Basarab și Vasile Lupu și a fost încurajat de către mitropolitul Chievului Petru Movilă, care și-a dublat astfel ajutorul dat pe calea tiparului pentru propășirea culturii românești. Atât boierul *Udriște Năsturel*, logofătul lui Matei Basarab, cât și mitropolitul *Varlaam*, păstorul sufletesc al Moldovei în vremea lui Vasile Lupu, au primit încurajare să purceadă la tălmăcirea în românește a cărților bisericești, din partea mitropolitului Petru Movilă și apoi a țarului Rusiei. Chiar modelele pe cari ei le folosesc sunt modele rusești. Acea *Evangelhie învățătoare* sau *Cazanie* tipărită la Govora (1642), sub îngrijirea lui *Udriște Năsturel*, a fost „scoasă și primenită de pre limba rusească pre cea românească”, cum se spune în prefață. Așide-re, însemnata operă religioasă intitulată *Carte românească de învățătură (la) Dumeneștile (de) preste an și la praznice împărătești* sau „*Cazania lui Varlaam*” (1643) a fost tradusă „din limba slovenească”, adică după un model slav ne-identificat până acum, dar care, după cât se pare, a fost un model ucrainean.

După acest început anevoios, traduceri religioase s'au înmulțit mereu.

Un loc aparte între acestea, îl ocupă *Psaltirea în versuri*, (1673) tradusă de mitropolitul *Dosoftei*, care a imitat o traducere similară, făcută de poetul polon Kochanowski și care a adus dela Moscova o tipografie (1679). Este o operă de peste

8600 de versuri, cari au rima poeziei populare. Deși n'are o mare valoare poetică, *Psaltirea* lui *Dosoftei* constituie prima încercare de poezie cultă românească. Tot *Dosoftei* a mai tradus *Viata și feteccile svinților* la care a lucrat douăzeci de ani, „în acești viaci grei a țării”, cum însuși spune. Cărțile lui *Dosoftei* au fost una din lecturile cele mai căutate din trecut, când literatura religioasă era mult gustată.

O altă lucrare însemnată ca fiind

primul monument de

Fig. 65 — Mitropolitul Dosoftei
(Pictură în Biserica Sf. Gheorghe din Suceava)

limbă românească literară unitară, este *Biblia* lui *Șerban Cantacuzino* (1688). A fost tălmăcită „după limba elinească” mai întâi de spătarul Nicolae Milescu, iar apoi traducerea a fost reluată și desăvârșită cu porunca lui *Șerban Vodă Cantacuzino* și din „îndemnarea” lui Constantin Brâncoveanu.

marele logofăt. La desăvârșirea tălmăcirii, au lucrat frații *Șerban* și *Radu Greceanu*, ca și stolnicul Constantin Cantacuzino. Prin frumusețea stilului, prin alegerea cuvintelor așa ca să fie înțelese de Românii de pretutindeni, cât și printr-o deosebită execuție tipografică, *Biblia* lui *Șerban* s'a bucurat de o largă răspândire nu numai în Țara Românească și Moldova, dar și în Transilvania.

Pe lângă aceste opere religioase, se cade să mai menționăm *Didahiile* sau *Predicile* mitropolitului *Antim Ivireanu*. De loc din Ivir (Caucaz), aceasta fusese adus în Muntenia de Constantin Brâncoveanu, care descoperise în el un mare cunosător în meșteșugul tiparului, desenului și gravurii. În adevăr, pus în fruntea tipografiei dela Mitropolie, *Antim* a întrecut așteptările. Drept răsplată, domnitorul l-a făcut episcop, iar apoi mitropolit. Cu concursul lui Brâncoveanu isbutise să facă din Țara Românească, un centru al ortodoxismului, de unde erau înzestrați cu cărți creștinii din Orient. *Didahiile* lui *Antim Ivireanu* sunt predici cu caracter moralizator, care rețin și astăzi atenția cititorului.

Scrierile istorice.

Un mare pas înainte se face mai ales în acest domeniu. În adevăr, spre deosebire de scurtele letopisețe, scrise mai înainte în limba slavă, în veacul al XVII-lea, genul istoric înregistrează o eflorescență. Acum se scriu cele dintâi *cronici în limba română*. Autorii lor sunt condeieri cu bogată cultură și cu deosebite însușiri narrative. Spiritul de părtinire care se întâlnește în unele cronici, se explică prin aceea că, domnitorii sau familiile boierești dintre cari răsar cronicarii, i-au influențat.

Cronicile n'au fost tipărite decât târziu. În vremea lor, au circulat numai în manuscris, pentru a nu li se da o răspândire prea mare, cum ar fi avut, dacă ar fi fost tipărite. Autorii lor se fereau probabil de neplăcerile ce le puteau veni din afară din partea Turcilor sau chiar dinăuntru din partea celor pe cari însemnările lor i-ar fi înveninat. Prin urmare, aceste cronici au avut caracterul unor însemnări personale, destinate unor cercuri restrânse.

Cronicarii moldoveni. Primul cronicar moldovean, care se știe că a scris o cronică, al cărui cuprins a rămas necunoscut, a fost *Eustratie logofătul*. Se presupune că, el a tradus vechile letopisețe slave, la care ar fi adăugat o cronică a cărei istorisire era adusă până la domnia lui Vasile Lupu, adică până în timpul când trăia autorul.

Al doilea cronicar, a cărui operă de asemenea n'a ajuns sub ochii posterității în forma ei originală, ci prezentată cu adăugiri din alte cronici, de către *Simion Dascălul*, a fost *Grigore Ureche*. Cărturar care învățase în Polonia limbile latină, polonă și vechea slavă bisericească, Grigore Ureche a ocupat dregătorii mari pe lângă câțiva domnitori. Simion Dascălul era și el învățat; pare să fi venit în Moldova din Transilvania sau din Maramureș.

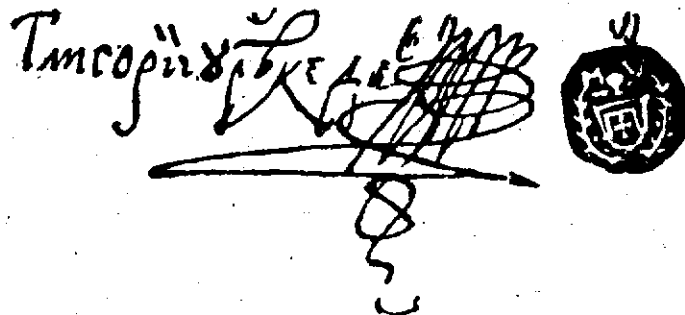

Fig. 66 — Iscălitura lui Grigore Ureche

Cronica lui *Grigore Ureche*, după unii și a lui *Simion Dascălul*, istorisește întâmplările dela descălecarea lui Dragoș până la a doua domnie a lui Aron Vodă (1559-1595). Ea n'a fost, deci, continuată până în vremea autorilor ei. Pentru răstimpul 1574-1595, este singurul izvor istoric, care a fost reconstituit de Grigore Ureche după povestirea tatălui său Nestor Ureche, fost mare logofăt al lui Aron Vodă. Pentru cealaltă parte, au fost folosite letopisețul moldovenesc al lui Eustratie logofătul și un letopiseț leșesc.

Cronica e scrisă cu talent literar și cu dragoste de neam. Încep să apară licăririle ideii naționale și primele frânturi

ale ideologiei care începe să-i dea naștere. În ea se susține originea comună a Românilor din Transilvania, Maramureș și Moldova. Stilul e limpede și bogat în imagini frumoase. Astfel, în prefață se spune că această istorie a Moldovei a fost scrisă „ca să nu se înnece anii cei trecuți și apoi să nu se poată ști ce s'a lucrat, să se asemene liarelor și dobitoacelor mute și fără minte”. Cronica vorbește cu mare admirație despre războaiele lui Ștefan cel Mare, și cu compătimire despre decăderea pricinuită țării de către Turci, „cari se vedeau ca o negură ce toată lumea acoperea”.

Un ilustru continuator al lui Grigore Ureche, pe care îl întrece, este *Miron Costin*. Fiu de boier, acesta a învățat latinește și leșește la iezuții din Bar (Polonia). Inters în țară, a ocupat dregătorii mari, ajungând până la treapta cea mai înaltă de vel logofăt. Lucrarea sa de seamă este *Letopisețul Țării Moldovei*, care continuă șirul povestirii evenimentelor de unde le lăsase Grigore Ureche (1595), aducându-le până la moartea lui Ștefăniță Vodă Lupu (1661). Întâmplările mai vechi de la începutul veacului, cronicarul le aflase de la tatăl său, iar cele de pe la jumătatea veacului îi erau cunoscute prin trăirea lor. Pentru prima parte a cronicii, a folosit și izvoarele polone.

Miron Costin a mai scris și opera intitulată *De neamul Moldovenilor*, pentru a arăta obârșia și unitatea poporului român. Această temă o mai tratase în limba polonă, în *Cronica Țării Moldovei și Munteniei*, pe care a tradus-o apoi într-o poemă în versuri polone, și a dedicat-o protectorului său, regelui Ioan Sobieski.

Planul cel mai mare al lui Miron Costin era să lege printr-o povestire scrisă de el cartea despre începuturi cu cronică timpului său. N'avea să-și aducă însă la îndeplinire acest plan, căci va cădea victimă vrajbei dintre partidele boierești, fiind ucis odată cu fratele său Velicico Costin, în timpul lui Constantin Vodă Cantemir.

Miron Costin este cel mai de seamă cronicar. El a încercat să redea adevărul istoric. „Nimică nu strică credința... celor ce scriu letopisețele, ca fățaria, când veghe voia unuia

și pogoară lucrul cu hula altuia“, spune el. Cronica sa se ridică deasupra tuturor celorlalte, fie printr'o informație bogată, fie printr'o limbă deosebit de frumoasă, plină de simțul armoniei și folosită cu mare măiestrie. El a căutat să facă din imaginea trecutului un îndreptar pentru viitor, căci spune într'un loc: „*letopisetele nu sunt să le cetească omul să știe numai ce a fost în vremele trecute, ce mai mult să hie de învățătură ce este bine și ce este rău și de ce să se ferească*

și ce va urma hie-cine“. Adânc mâhnit de starea de sbucium de pe atunci a Moldovei, și neînțelegând rolul și valoarea luptei omului în schimbarea vremurilor el compătimește poporul cu vintele „nu sunt vremile sub om, ci bietul om sub vremei“.

Cronica lui Miron Costin a fost continuată prin câteva „izvoade“ răzlețe, sumare și trunchiate de o valoare relativă.

Acela care întreprinde să scrie o cronică în felul celor de până atunci

Fig. 67 — Teodor Mevlă și Miron Costin (pictură în Biserica mănăstirii Teodoreni din Burdujeni)

este vel logofătul Nicolae Costin, fiul lui Miron. Plănuind un letopiset care să înceapă dela facerea lumii și să aducă povestirea până în vremea sa, Nicolae Costin n'a ajuns însă cu el decât până la 1601, unde l-a lăsat.

Opera aceasta a sa vădește pe cercetătorul profund, în

căutarea a cât mai multe izvoare. Nefiind însă înzestrat cu talentul de povestitor al tatălui său, Nicolae Costin a scris un letopiset greoi. El a mai scris o cronică a primei domnii din Moldova a lui Nicolae Mavrocordat și a domniei lui Dimitrie Cantemir. Cum această cronică i-a fost cerută de Nicolae Mavrocordat, se înțelege că ea este scrisă cu curtenie.

Nicolae Milescu, celălalt mare învățat moldovean din veacul al XVII-lea, s'a despărțit de țară în urma unui complot pusă de el la cale, împotriva unuia din domnitorii Moldovei. Pedepsit cu „tăierea nasului“, ceea ce i-a adus și porecla de „Cârnu“, Nicolae Milescu și-a încheiat aici cariera boierească pe care o înfăptuise în scurt timp și a luat calea pribegiei. S'a oprit mai întâi la curtea domnitorului muntean, Grigore Ghica, iar după aceea, s'a îndreptat spre apusul și nordul Europei. A ajuns apoi la țarul Rusiei, care l-a primit cu toată ospitalitatea și multă prețuire, făcându-l șef peste talmacii consiliului diplomatic Posolski Pricaz și încredințându-i o misiune importantă în China (1675-1678).

Poliglot și învățat cum era, căci urmăse la școala cea mare din Constantinopol, Nicolae din Milești (Vaslui) a făcut traduceri din slavă și greacă și a scris lucrări în limba latină și rusă. Cele mai importante sunt lucrările sale rusești scrise cu prilejul misiunii în China și anume:

1) *Itinerarul siberian*, care este jurnalul drumului dela Tobolsk până la Peking, jurnal socotit fără pereche de către un învățat englez;

2) *Descrierea Chinei*, scrisă pentru ministrul afacerilor străine din Moscova, și

3) descrierea misiunii la curtea împăratului din Peking, lucrare al cărui titlu rusec este *Statcini spisok*.

Nicolae Milescu a tradus și Vechiul Testament, text care a folosit traducătorilor Bibliei lui Șerban, însă din care nu ni s'a păstrat nicio copie.

Veacul al XVII-lea a însemnat vremuri mai bune pe tărâmul culturii moldovene, reprezentate prin această galerie de cronicari și cărturari.

Croniciarii din Țara Românească. Din acest punct de vedere, Țara Românească a strălucit mai puțin. Istoriografia este aici mai slab reprezentată, și cantitativ și calitativ.

La începutul veacului, învățații greci *Stavrinos* și *Palamede* au glorificat pe Mihai Viteazul, eroul creștinătății, scriind fiecare câte o poemă. Pe lângă elogiile aduse eroului român, autorii poemelor dau și știri de interes istoric.

Călugărul *Matei al Mirelor*, originar din Epir, s'a statornicit în Țara Românească, după ce stătuse la Moscova și la Liov. A fost bine primit de Radu Șerban care i-a dat egumenia mănăstirii Dealu. N'a mai plecat de aici, deși fusese numit mitropolit al eparhiei Mirelor din Asia Mică. El a scris în grecește o cronică în proză, intitulată *Povestire pe scurt despre evenimentele din vremea lui Radu Șerban*. A mai lăsat și o altă cronică în versuri, scrisă tot în grecește și având titlul *Istoria celor petrecute în Țara Românească dela Șerban Vodă până la Gavrilă Vodă*.

O cronică scurtă, scrisă după aceea de către un băstinaș necunoscut din jurul lui Matei Basarab, se ocupă cu începuturile voievodului muntean, descriind amănunțit lupta dusă de acesta pentru luarea domniei.

Urmează apoi cele două *cronici de partid* și anume:
I. *Cronica Cantacuzinilor*, scrisă de bătrânul om de credință al acestora, logofătul *Stoica Ludescu*, și II. *Cronica lui Radu Popescu sau a Bălenilor*.

Stoica Ludescu își începe cronică dela întemeierea Țării Românești și o aduce până la sfârșitul domniei lui Șerban Cantacuzino (1688). În ultima parte a cronicii, unde ni se istorisesc evenimentele de după omorârea postolnicului Constantin Cantacuzino, sunt descriși în culori negre toți domnii cari au fost potrivnici intereselor Cantacuzinilor.

Nu numai ca izvor istoric, dar nici ca valoare estetică, cronică lui *Stoica Ludescu* nu se ridică la un nivel deosebit.

Radu Popescu a izbutit să se ridice la nivelul marilor cronicari moldoveeni. Cronică sa se întinde dela întemeierea Țării Românești până spre sfârșitul domniei lui Nicolae Mavrocordat (1729), întrecând astfel prin întindere în timp toate cro-

nicile românești. Dar *Radu Popescu* își extinde cronică și în spațiu, legând istoria Țării Românești de aceea a țărilor vecine și mai su seamă de evenimentele din împărăția otomană și din Moldova, cărora le face un loc larg. La scrierea cronicii au fost cercetate multe izvoare băstinașe, ca și numeroase izvoare străine. Epoca de după *Radu Leon* a fost reconstituită după amintirile personale ale cronicarului sau după mărturiile boierilor bătrâni.

Stilul expresiv și plastic face atrăgătoare lectura cronicii. Cu toată scăderea pricepută de patima pe care cronicarul Bălenilor o arată în descrierea domnitorilor din partida Cantacuzinilor, cronică lui *Radu Popescu* rămâne o cronică munteană de seamă, din acea vreme.

Un alt cronicar, care a descris și el domnia excepțional de lungă a lui Brâncoveanu cuprinsă și în cronică lui *Radu Popescu*, a fost logofătul *Radu Greceanu*. Cronică acestuia are un caracter oficial, fiind scrisă cu curtenie.

Aceeași domnie este obiectul și al altei cronică, al cărei autor n'a fost identificat până acum, ceea ce face să i se spună *Cronica Anonimă*. Autorul ei pare a fi fost un boier de seamă, care era potrivit Cantacuzinilor. Cunoștea bine latina, greaca, turca și mai puțin polona și rusa. Inzestrat cu mult talent descriptiv, făcând frumoase caracterizări și mânuind cu meșteșug cuvântul, anonimul acesta poate sta alături de marii condeieri ai cronicilor.

Stolnicul Constantin Cantacuzino. Un luminat cărturar muntean al vremii, care se apropie de moldoveanul *Dimitrie Cantemir*, a fost stolnicul *Constantin Cantacuzino*, fratele lui Șerban Vodă. A făcut studii la Constantinopol și apoi la Padova, vestit centru universitar italian. Astfel și-a făcut o serioasă pregătire, care i-a fost de folos în lucrările întreprinse.

A proiectat să scrie *Istoria Țării Românești dintru început* până în vremea aceea, dar n'a izbutit s'o ducă decât până la stăpânirea Hunilor și la domnia lui *Attila*. Din acest fragment de început, reies însă deajuns marile însușiri ale istoricului, care concepea opera după metoda criticii istorice, bazând-o pe studierea tuturor izvoarelor.

Și Stolnicul este susținător al teoriei originii romane a poporului nostru, al continuității elementului romanic, în Dacia, ca și al unității tuturor Românilor, pentru că „dintr-o fântână au izvorit și cură, măcar fie și cevași osebă în nește cuvinte”, cum motivează el.

De numele stolnicului Constantin Cantacuzino se leagă și

cea dintâi hartă amănunțită a Țării Românești care constituie un document cartografic de mare importanță pentru cunoașterea vechii geografii a provinciei dunărene.

Mai săracă decât Moldova în domeniul scrierilor, Țara Românească a cunoscut, totuși, și ea vremuri de înflorire în veacul al XVII-lea.

Numai că, atât în Moldova cât și în Țara Românească reprezentanții de seamă ai activității spiritului aparți-

neau exclusiv clasei boierești, deținătoare și a averilor.

Cartea laică era scrisă de boieri și pentru boieri, cari aveau în casele lor și biblioteci. Cât despre cultivarea maselor nu era vorba.

Arta. Veacul al XVII-lea a însemnat și în domeniul artei un pas înainte.

Arhitectura religioasă a primit un puternic impuls în

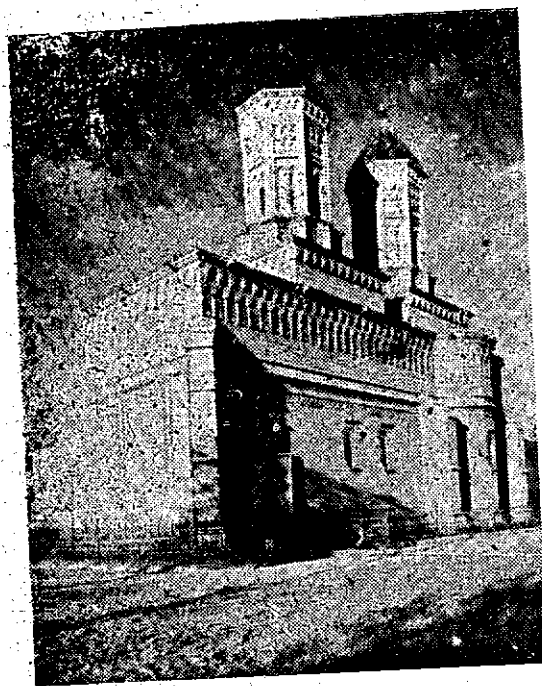

Fig. 68 Biserica mănăstirii Trei Ierarhi, din Iași, refăcută.

timpul lui Matei Basarab și Vasile Lupu. Exagerând, Xenopol spune că „Țara Românească cuprindea pe timpul lui Matei Basarab 400 mănăstiri, zidite cu strălucire, din piatră”. În Moldova, Vasile Lupu a pus să se zidească una dintre cele mai frumoase biserici, *Trei Ierarhi*, care, împreună cu *Golia*, sunt „peste toate mănăstirile aice în țeară mai ascușite”, cum le laudă Miron Costin.

În vremea lui Ștefan Cantacuzino și mai ales a lui Constantin Brâncoveanu, arhitectura bisericească munteană a luat un mare avânt, creându-se și un nou stil arhitectonic, care s'a numit „brâncovenesc”. Minunea săvârșită de meșterii Brâncoveanului a fost mănăstirea *Hurezului*. Frumusețea nouilor locașuri n'a stat însă numai în desăvârșita armonie a liniilor, ci și în frumusețea icoanelor, a căror zugrăveală se păstrează bine și astăzi. La aceasta, se mai adăugă săpăturile măiestrite, cari împodobesc ușile și ferestrele, ca și stâlpii din pridvorul bisericii și din arhondaric. Aceștia sunt opera de sculptură cea mai împodobită pe care a înfățișat-o arta noastră veche.

Fig. 69 — Sculptură în piatră la mănăstirea Hurezului. (Vâlcea)

Odată cu aceste monumente de arhitectură bisericească s'au înălțat și o serie de palate domnești și case boierești. Elina Doamna, soția lui Matei Vodă, avea la *Fierești* (Ilfov) un palat cu trei caturi care „n'are egal în lume, afară numai poate în țara Frâncilor“, cum îl descrie un martor ocular. Era zidit din piatră de Rusciuk, „poleită“ și pe dinafară și pe dinăuntru.

Constantin Brâncoveanu a înălțat astfel de palate la Moșoaia, Potlogi și Sâmbăta de Sus. Mai avea și zece curți cu case de zid, în satele unde își avea moșiile.

La *Filipești* (Prahova), postelnicul Constantin Cantacuzino avea o casă alcătuită din „clădiri princiare care uimesc simțirea“, cum spune cel ce a vizitat-o. „Printre încăperi era și „o baie elegantă“ de „marmură superbă“. Aceasta era alimentată cu apă adusă din râu cu ajutorul roților.

În Oltenia, casele boierești se numeau *cule* și se prezentau ca niște așezări întărite.

Și în Moldova au existat numeroase case domnești și boierești, durate din piatră sau din zid, ca niște cetăți.

„Toți boierii țării au clădiri minunate din punct de vedere al arhitecturii... Toți se iau la întrecere prin frumusețea zidurilor și a așezărilor. Aici se încheie toată mândria și ambiția lor. Când se întâmplă ca vreunul din ei să devină mazil, se retrage la așezarea sa, petrecându-și restul vieții între zidurile și în vecinătatea mănăstirii sale“.

Așa ne informează o descriere a unui contemporan.

Aceste ziduri erau înconjurate de livezi și grădini, iar în apropierea lor curgea de obicei o apă sau se afla un heleșteu.

În acelaș timp, locuințele țăranilor erau o expresie a mizeriei. Dacă nu se reduceau numai la niște biete bordeie, erau în cel mai fericit caz încheiate din bârne.

**Pictura și
sculptura**

continuă și în veacul al XVII-lea a avea teme bisericești. Cele două arte au înflorit paralel cu arhitectura bisericilor și palatelor.

Transilvania în secolul al XVII-lea

STRADUINȚA HABSBUGICĂ PENTRU STĂPÂNIREA TRANSILVANIEI.

S'au arătat împrejurările în care Mihai Viteazul a fost folosit de Imperiul Habsburgic în scopul de a cuceri Transilvania pentru Austriaci. Voevodul muntean s'a văzut numai *guvernator* al acestei provincii, fiind considerat ca reprezentant al împăratului Rudolf al II-lea, care socotea Transilvania ca o provincie austriacă.

Dominația imperială care a urmat a fost de scurtă durată. Ungurii, conduși de Moise Secuiul (Szekely), au înlăturat această dominație. Pentru a o restabili, Imperialii au folosit de astă dată împotriva lui Moise Secuiul pe Radu Șerban, succesorul lui Mihai, care pentru aceasta, s'a ales din partea împăratului cu confirmarea în domnia Țării Românești.

După o serie de frământări, a devenit principe al Transilvaniei Ștefan Bocskay, proclamat fiind de nobilii unguri refugiați pe teritoriul turcesc. Recunoscut de către marele vizir, el a obținut după aceea și recunoașterea împăratului Rudolf. Acesta nu numai că a renunțat la stăpânirea Transilvaniei, dar i-a cedat și trei comitate. Ștefan Bocskay a încheiat un tratat de amicitie și alianță cu Radu Șerban (1605).

Imixtiunile austriace în Transilvania au continuat să se producă apoi, ori de câte ori, principii Transilvaniei s'au arătat mai apropiați față de Turci, cărora le erau vasali. Una dintre aceste imixțiuni a fost îndreptată împotriva principelui Gavril Bathory, pe care însă imperialii n'au izbutit să-l înlocuiască. Ei au folosit împotriva lui pe domnul Țării Românești Radu Șerban, pe care Gavril Bathory îl alungase de pe tron, proclamându-se el „principe al Transilvaniei și Valahiei Transalpine“, după ce pătrunsese în Târgoviște (1611). Radu Șerban și-a reluat tronul și s'a îndreptat cu o oaste spre Brașov, unde a învins forțele mai numeroase ale lui Gavril

Bathory. Victoria n'a fost însă hotărâtoare din cauza încetinelii imperialilor, astfel că Gavril Bathory s'a menținut mai departe la tronul Transilvaniei. Până la urmă însă, supărându-i și pe Turci, cari îl sprijiniseră împotriva Imperialilor, *Gavril Bathory* a fost înlocuit cu omul de încredere al acestora *Gavril Bethlen*, ales principe și de către dietă (1613). În urma participării la războiul de 30 de ani, Gavril Bethlen și-a mărit principatul cu unele teritorii ungurești dela margine, ocupate de acesta. După ce nu i-a reușit planul de a deveni rege al Ungariei, a năzuit să ajungă rege al Cehilor, apoi al Poloniei și după aceea rege al *Daciei*, întrunind câteștreile țările de dincioace și dincolo de Carpați sub stăpânirea sa. Planurile i s'au năruit unul după altul. Altminteri, a stat în bune relații cu domnitorii contemporani ai Țării Românești și Moldovei. Față de Românii din Transilvania, a arătat o anumită înțelegere.

Urmărind, ca și înaintașul său, să scoată Ungaria de sub stăpânirea Habsburgilor și să se proclame rege, principele Transilvaniei *Gheorghe Rakoczy I* (1630-1648) a făcut o alianță cu dușmanii Imperialilor. Până la urmă, a încheiat însă pace cu aceștia, fără a-și fi atins scopul. *Gheorghe Rakoczy* a fost un bun și permanent aliat al lui *Matei Basarab*, pe care îl ajutase să ocupe tronul Țării Românești, sprijinind partida boierilor condusă de acesta în răscoala pornită împotriva noilor dregători veniți din Constantinopol (Greci).

Și *Gheorghe Rakoczy II* (1648-1657) fiul predecesorului, a păstrat aceleași relații cu *Matei Basarab*, în timp ce lui *Vasile Lupu* i-a fost dușman, ajutând pe logofătul *Gheorghe Ștefan* să-l răstoarne și să-i ia locul. Aceeaș prietenie a continuat și față de *Constantin Șerban*, pe care *Gheorghe Rakoczy II* l-a ajutat, venind personal în Țara Românească în fruntea unei oști și învingând la Șoplea pe scimenii răsculați. Sfârșitul domniei lui *Gheorghe Rakoczy II* a fost pricinuit de o campanie a acestuia împotriva Poloniei, al cărei rege năzuia să devină. Turcii, ținând partea Poloniei, au cerut din această cauză, dietei să aleagă un alt principe. Pentru a-l îndepărta, a fost însă nevoie de un atac al Turcilor, cari, după ce au

pustiit Transilvania, au pus să fie ales principe *Acațiu Barsai* (1658). A fost însă nevoie de o nouă intervenție armată a pașei de Buda, pentru a repune în scaun pe *Acațiu Barsai*, alungat între timp de *Gheorghe Rakoczy II*. Cel restabilit a fost însă din nou răsturnat. O altă intervenție turcească în Transilvania a dus la înscăunarea lui *Mihai Apaffy* (1661), care a fost recunoscut principe și de către Turci și de către Austriaci, împăcați între timp (1664). În timpul acestuia, a izbucnit o răscoală a *Ungurilor*, din teritoriul maghiar aflat sub stăpânirea Habsburgilor. Ținând la privilegiile ei și nedorind a contribui la sarcinile imperiului, adică de a nu da împăratului nici bani, nici cătane, nobilimea maghiară s'a răsculat. Înăbușită în Ungaria, mișcarea și-a găsit sprijinitor în principele Transilvaniei *Mihai Apaffy*. Pentru a atrage în mișcare și pe iobagi, nemeșii au făgăduit că-i vor înnoșila pe cei mai vrednici dintre aceștia. Așa se explică participarea în această mișcare alături de nobili, a unui mare număr de iobagi români și unguri. Lupta aceasta numită dintre *Curuși* (Unguri) și *Lobonți* (Austriaci) s'a sfârșit prin înfrângerea celor dintâi, de către armatele împăratului *Leopold*.

Retras spre Tisa, *Emeric Tököly*, căpetenia *Curuților*, s'a proclamat totuși principe al Ungariei de sus, fiind tributari Turcilor, cari i-au recunoscut apoi chiar titlul de rege.

Transilvania sub stăpânirea Habsburgilor. După marea biruință câștigată la Viena împotriva Turcilor (1683), Austriacii au început, în cadrul „*Ligii Sfinte*“, lupta zisă pentru „*eliberarea*“ popoarelor creștine de sub stăpânirea turcească. În substrat însă, se urmărea înlocuirea vechiului cuceritor prin altul, de astă dată „*creștin*“. Prima victimă a acestui țel ascuns, a fost principatul Transilvaniei. În urma unui tratat încheiat între principele Transilvaniei, *Mihail Apaffy* și Austriaci, trupele acestora intră în Transilvania. Numai de câțiva ani, Imperiul au cerut 12 cetăți importante și o sumă însemnată de bani, în care schimb au recunoscut pe *Apaffy* ca principe ereditar al Transilvaniei.

(1687). Curând însă, au declarat Transilvania supusă împăratului Leopold (1688). Apoi, în loc ca tronul să fie dat fiului lui Apaffy — mort între timp (1690) — conducerea a fost încredințată unui guvern numit de împăratul Leopold. O încercare a lui Emeric Tököly, susținut de Turci și de Constantin Brâncoveanu pentru a se înscăuna la tronul Transilvaniei, a fost repede stăvilită de Austriaci. În 1691, Transilvania a fost trecută definitiv sub stăpânirea Imperialilor, care i-au dat o constituție numită *Diploma Leopoldină*, aplicată până în veacul al XIX-lea.

Trecerea Transilvaniei sub Habsburgi a fost consfințită prin pacea dela Carlovitz (1699).

STAREA ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ

Viata economică din Transilvania a cunoscut în secolul al XVII-lea o lărgire a formelor de producție. Deși a rămas mai departe o orânduire feudală în care grofii (boierii) erau proprietarii moșiilor

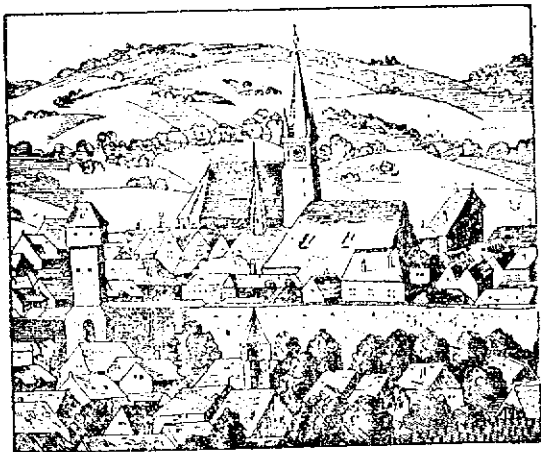

Fig. 70 — Clujul în 1617

lor lucrate de marea masă a țăranilor iobagi unguri și români, se constată o anumită dezvoltare a comerțului și a muncii manufacturiere. Meșteșugurile se dezvoltă și odată cu ele se dezvoltă și orașele. Apar astfel pe această bază alături de principe, grofi (boieri), reprezentanți ai Bisericii

catolice mici proprietari de pământ și iobagi și comercianți, meșteșugari, etc.

Între aceste pături sociale, au loc frământări continue,

care sunt ascuțite de lupta pentru independență, Transilvania fiind sub dominația turcă sau habsburgică. Lupta între biserică catolică și ortodoxă și faptul că iobagii erau ortodocși în mare număr, influențează aceste frământări. Contrazicerea fundamentală continuând a fi aceea dintre grofi și iobagi. Situația iobagilor n'a cunoscut vreo îmbunătățire. Dimpotrivă, s'a înrăutățit, căci țăranii ajunseseră să muncească numai pentru „domnii de pământ“, adică pentru latifundiați. Nemulțumirea acestora continuă să fiarbă, neașteptând decât o văpaie pentru a da din nou în clocot, ceea ce s'a și întâmplat prin răscoalele țărănești ce au avut loc. Alături de ele au avut loc și mișcări orășenești care reflectă contrazicerile păturilor sociale din orașe.

Nobilimea și-a menținut mai departe privilegiile feudale. Atunci când acestea i-au fost întrucâtva atinse de fiscalitatea austriacă, nobilii au deslănțuit mișcări de împotrivire, prin care își apărau interesele lor de clasă. Numărul nobililor a crescut printr-o „înnobilare masivă“. Printre aceștia au pătruns și cneji români.

Răscoale țărănești. Și secolul al XVII-lea este punctat în Transilvania de o serie de răscoale țărănești neîndeajuns de studiate. Dar, chiar din câte se cunosc, se vede lupta continuă a țăranimii pentru libertate.

În 1610, țăranii români din ținutul Turzii, fiind deposedați de pământurile lor s'au răscolat. În ajutorul lor au sărit și țăranii din ținutul Moților și al Crișurilor. Au fost însă bătuti de Gavril Bathory.

O altă răscoală s'a petrecut în *Bihor* între anii 1658-1659.

În Nord-Vestul Ardealului a izbucnit o răscoală în 1697 împotriva funcționarilor imperiali și baronilor unguri. În fruntea răscoalei, au luptat Francisc Tokay și Martin Kabai. Răscoala a avut repercusiuni în toată Transilvania, și exprima lupta îndârjită a țăranilor români și unguri împotriva exploatarea crâncene la care erau supuși.

Biserica. Preoții ortodocși au fost sprijiniți de unii dintre principii Transilvaniei, interesați să capteze elementele de frunte dintre iobagi.

Gavril Bethlen a anulat înstrăinările de bunuri, foste ale bisericilor ortodoxe și ale preoților, pentru a reveni în posesiunea acestora, din mâinile nobililor cari le luaseră. Totodată, a scutit pe preoții ortodocși de unele îndatoriri iobăgești, ca dijma din vite și din grâne, din care trebuiau să dea stăpânilor a noua parte.

Gheorghe Rakoczy I a ajutat pe mitropolitul Ghenadie al Transilvaniei să aducă din Țara Românească, litere chirilice și un meșter tipograf, ca să tipărească cărți bisericești românești în tipografia curții dela Alba-Iulia.

Gheorghe Rakoczy II a confirmat pe popa Savu ca episcop „peste Maramureș și părțile sătmărene“ (1650), iar pe *Sava Brancovici* ca mitropolit al Bălgradului (Alba Iulia) (1656). Acesta a fost un mare cărturar și un mare luptător pentru menținerea nealterată aici a religiei ortodoxe. În această luptă a fost ajutat de țarul Rusiei, care, după ce l-a primit bine, la Moscova, unde a făcut o vizită în 1668, i-a fixat un ajutor din 7 în 7 ani, în acest scop.

Acațiu Baresai a lărgit vechiul privilegiu acordat preoților români de către Gavril Bethlen, scutindu-i de astă dată de orice dări.

Mihai Apaffy a reînnoit acest privilegiu (1663). Tot el a poruncit să se înființeze o școală și o tipografie românească la Alba Iulia, în locul celei vechi, care nu mai exista. Prin această politică, pătura stăpânitoare urmărea să atragă de partea ei și biserica ortodoxă, așa precum au atras pe boierii români, pentru a putea menține orânduirea feudală ce se bizuia mai ales pe exploatarea țăranilor iobagi.

Unirea cu Roma (1697) De altă parte, interesați politicește să câștige pe Români la catolicism, Habsburgii au intensificat propaganda printre preoții ortodocși, folosind în acest scop, pe călugării iezuiți. Această propagandă a început a prinde mai ales printre boierii și păturile avute române din Transilvania, din cauză că deosebirea religioasă era o cauză care ținuse pe Românii bogați în stare de *inferioritate politică* față de celelalte confesiuni, ei nefiind recunos-

cuți ca *națiune*, ci numai ca niște *tolerați*. De aceea, când acum li se promite preoților ortodocși acordarea unei situațiuni identice cu aceea pe care o aveau slujitorii celorlalte culte legal recunoscute, aceștia sunt ispitiți să cedeze. Unirea cu biserica romano-catolică a fost hotărâtă în principiu într'un sinod convocat de episcopul *Teofil* la Alba Iulia (1697). Această hotărâre a fost urmată apoi de un manifest pentru unire, semnat de 38 de protopopi, la îmbierea curții dela Viena că aderenții „se vor bucura de privilegiile preoților catolici“. Unirea a fost primită și întărită printr'o diplomă a împăratului Leopold, dată în 1699. E de remarcat că de acum înainte, numai preoții uniți au fost scutiți de iobăgie și de clacă, sau robotă, ca și de toate prestațiile umilitoare. E drept că prin *a doua diplomă leopoldină* din 1701 au fost avuți în vedere și *țărani uniți* ca să fie „primiți între straturile țării ca ceilalți fii catolici ai patriei“. Această diplomă n'a fost însă admisă de dietă, astfel că situația țăranilor a rămas mai departe tot în faza iobăgiei. De aici, reiese limpede că unirea și privilegiile acordate conducerii bisericii, urmăreau atragerea ei, pentru a avea sprijin în menținerea mai departe a *țărănimii* în stare de iobăgie.

Primul episcop unit al Românilor din Transilvania a fost *Atanasie Anghel*, care s'a hirotonisit în 1701 după o oarecare ezitare. De altfel, a fost afurisit pentru trecerea lui la noua confesiune de către patriarhul Ierusalimului și de mitropolitul Ungro-Vlahiei.

Religia greco-catolică *recunoaște pe papa dela Roma ca șef al bisericii*, introduce la „crezul credinței“ purcederea *Duhului sfânt* și dela Fiul, nu numai dela Tatăl (*filioque*). admite existența *purgatoriului* și împărțășania cu *azimă* (pâine nedospită).

Atrăgând de partea lor clerul ortodox transilvănean, Habsburgii câștigaseră un puternic aliat care să le înlesnească dominația. Biserica ortodoxă neunită a rămas mai departe a fi un sprijin în lupta împotriva dominației habsburgice și catolice, continuând astfel să aibe un caracter de împotrivire față de pătura stăpânitoare.

Tara Românească și Moldova în secolul al XVIII-lea

INCEPUTURILE CAPITALISMULUI

Relațiile externe. În secolul al XVIII-lea, au crescut mult speranțele Principatelor de a putea scutura jugul otoman. Imperiul turcesc începe să decadă. În Răsărit, se ridică tot mai puternic statul rus, care, în dorința lui de a-și putea asigura libertatea navigației în Marea Neagră și legăturile cu Marea Mediterană, se ciocnea de piedicile puse de Poarta Otomană.

Aceasta a făcut ca, în politica ei, Rusia să urmărească lovirea Imperiului Otoman, înlăturarea lui din Sud-Estul Europei. Prin aceasta, interesele Rusiei se armonizau cu interesele popoarelor din Balcani, care voiau scuturarea jugului otoman.

Dar decăderea Imperiului Otoman și loviturile repetate pe care Rusia i le aplică în secolul al XVIII-lea, au făcut ca alte puteri din Europa să caute să se amestece în politica din această parte a Europei, pentru a-și asigura lor poziții. În urma destrămării Imperiului Otoman.

În acest sens, Austria a dus războiul cu Turcii la începutul secolului XVIII (1716), război de pe urma căruia Austria a dat pe față adevăratele ei intenții față de Principate, ocupând Banatul și Oltenia. (Oltenia a rămas sub Austriaci 21 de ani).

În deceniile care urmează, Rusia are repetate războaie cu Turcii (1736-1739; 1768-1774; 1788-1792; 1806-1812), cu care prilej Turcii sunt mereu înfrânți, iar în tratatele de pace, Rusia impune Turciei condițiuni din ce în ce mai favorabile pentru Tara Românească și Moldova, intervenind deseori la Poartă, în favoarea lor.

În tot secolul al XVIII-lea, relațiile Principatelor se

bizuite din ce în ce mai mult pe prietenia cu Rusia, care asigura domnilor moldoveni și munteni ca Principatele „întru toate să fie după a lor judecăți și rânduieli“.

Desvoltarea schimbului de mărfuri în secolul al XVIII-lea și făurirea de legături comerciale cu țările Apusului, prin mijlocirea „Fanarioților“, fac ca Principatele să înceapă să intre în relații și cu țările din Apus, cu atât mai mult cu cât începutul de atragere a Principatelor în piața internațională a schimbului de mărfuri favorizează altoirea la noi a ideologiei Revoluției Franceze.

Domniile. Secolul al XVIII-lea și mai ales domniile „fanariote“ au fost socotite multă vreme ca cea mai neagră pagină din istoria țărilor române. Oprindu-se asupra acestei deosebiri ce se făcea între domniile „fanariote“ și vremurile mai vechi, Xenopol a conchis că e „neistorică“ și „nedreaptă“. El scrie în această privință: „*se pretinde anume că dela introducerea domniilor grecești începe acel jaf fenomenal al țărilor române, care nu-și găsește asemeneale său în analele lumii... Fără-de-legile sunt mult mai vechi... S'au întâlnit epoce de intrigi și răsturnări ale domnilor pământeni care nu vor fi întrecute nici de vârtejul fanariot, precum și domni de un caracter atât de jăfător, încât, este peste putință de a fi lăsate în urmă de acele fanariote, pentru motivul cel foarte simplu că ele nu pot fi întrecute de nimeni. Ba, vom întâlni chiar printre Fanarioți, individualități însemnate și încercări de reforme pe care nu le înfățișează domniile naționale*“.

Prin urmare, domnia Fanarioților n'a fost mai întunecată decât vremurile de până atunci. După cum constată Xenopol, ea este „*continuarea stărei de mai înainte, datorită mai mult sistemului decât persoanelor*“ și anume celui sistem vechiu care consta din „*exploatarea poporului în folosul interesului privat al exploataților*“, adică al păturii conducătoare boierești.

Dacă poporul a avut de suferit sub domnia fanarioților, dacă moravurile clasei conducătoare boierești-feudale au început să intre într-o fază de descompunere, au început

să apară în acelaș timp zorile unei noi orânduiri — capitaliste. Ele se manifestă și la domnitorii „fanarioti”, interesați în creșterea schimbului de mărfuri și a atelierelor manufacturiere. Unele măsuri luate de domnii „fanarioti”, care tindeau să slobozească oarecum pe țărani, se încadrează în procesul dezvoltării atelierelor și a nevoii de brațe de muncă. Dar această intensificare a schimbului de mărfuri merge totodată paralel cu întărirea exploatării și jefuirii maselor țărănești, pe spinarea cărora se intensifică schimbul de mărfuri mai ales cu produsele agricole, — țăranii fiind obligați să muncească și să producă mai mult. Acest caracter multilateral al procesului de dezvoltare a Principatelor, conturează și caracterul domniilor „fanariote”.

Boierimea. Rândurile boierimii autohtone s'au îngroșat prin pătrunderea a o mulțime de elemente trimise de Poartă (mare parte Greci) cari au venit în țările române încă din secolul al XVII-lea. Procesul acesta de penetrație s'a intensificat în secolul al XVIII-lea. Au fost și acum unele reacțiuni ale boierimii mai vechi împotriva acestei boierimi noi. Dar, cum arată Xenopol, „în realitate nu avem a face cu o rocoșire a boierilor contra elementului străin”, ci cu o simplă nemulțumire împotriva unora dintre sfetnicii greci ai domnilor. Nu o singură dată, în tabăra nemulțumiților sunt chiar Greci, cari protestează împotriva „elementului grecesc”. Prin urmare, nu poate fi vorba de mișcări „naționale”, ci de porniri din interese egoiste în interiorul aceleiași clase. Când domnul se îngrijea să satisfacă interesele acestei boierimi, ea nu schița nici un fel de protest. Astfel, Matei Ghica, domnul Țării Românești, domni nestingherit de acești boieri, căci a făcut „tuturor boierilor venituri și lefi îndestule și ridicături și alte daruri ce erau pe ascuns, ca să rămână boierii mulțumiți de domn și de Greci”.

Pentru satisfacerea boierimii, devenită acum mult mai numeroasă, domnii au înmulțit dregătoriile, fie înființând foarte multe noi, fie dublându-le, triplându-le, sau chiar împărțindu-le pe cele vechi. Pe de altă parte, pentru a-și potoli

nesațul după îmbogățire, această boierime se îmbulzește la „toate izvoarele de înavuțire publică” punând mâna pe diferite ramuri de producție și dezvoltându-se. Se deslănțui mai intens decât în veacurile dinainte, procesul de înghițire a micii proprietăți de către moșile boierești, proces care înăsprește starea iobăgimii și începe să dea în acelaș timp naștere unei muncitorimi iobage și apoi libere, care se va dezvolta odată cu dezvoltarea manufacturilor din Principate, mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Țărănimea Rândurile țăranilor liberi se răresc acum și mai simțitor, prin căderea multora dintre răzeși și moșneni în stare de vecinie sau de rumânie. Micii proprietari țărani își pierd unul după altul pământurile, în favoarea boierilor, din cauza strâmtorării în care ajunseseră. Daniile se înmulțiseră într'atât, încât domnitorul Moldovei Alexandru I. Mavrocordat-Firaris (Fugarul) a dat un hrisov împotriva daniilor „meșteșugite” (1785). Proprietatea țărănească mai era răsluită de către unii dintre domni sau de către boieri și prin cutropire. Întâlnim în decursul acestei epoci, numeroase asemenea procese, pe cari țăranii le pornesc împotriva cutropitorilor pământurilor lor. Sistemul folosit acum des de boieri pentru a-și motiva cutropirile, era acela că țăranii nu aveau acte de proprietate sau „diresuri” spre a-și dovedi stăpânirea, căci le pierduseră în împrejurări istorice nenorocite. Unele dintre aceste procese, cum a fost al Bloeștenilor și cel al Vrâncenilor, au atins mari proporții. În anaforaua (hotărîrea) dată în 1817 în procesul Vrancei, se spune că „nici o a mia parte n'ar rămâne moșii cu asemenea urice de danie, și toate celelalte s'ar lua domnești”.

Țărănimea șerbită, adică rumânii și vecinii au fost apăsați din ce în ce mai greu. Cei din Moldova se plângeau lui C. Mavrocordaat că „acest nume de vecinie n'are osebite de robie”, că „unii din stăpânii satelor s'au obișnuit a vinde pe vecini ca pre robi și a-i împărți cu împărțeala ca pre țigani și a da numele lor în foi de zestre, și a-i despărți pe copii dela părinți, luându-i în casă la slujba lor și a-i muta dela un loc la altul, întocmai ca pe niște lucruri”.

Intr'un raport austriac din 1720 privitor la șerbii din Oltenia, se spune că îndatoririle acestora erau la bunul plac al stăpânului care îi puneă „să-i lucreze așa de des și așa de mult, ...folosindu-se totdeauna boierul de timpul cel frumos”.

În 1741, C. Mavrocordat a hotărât printr'un hrisov că țăranii din Muntenia trebuie să „clăcuiască” și să-și dea dijma „după obicei”.

Acelaș domnitor a încercat mai întâi în Muntenia și apoi în Moldova, să desființeze rumânia și vecinia.

Printr'un hrisov din 1746, C. Mavrocordat încearcă liberarea rumânilor din Muntenia. Numai că această liberare nu și-a atins scopul, căci se spune în hrisov: „care dintre noi va vrea din *bunăvoința lui* ca să-i iarte (pe rumâni) pentru a sa pomenire, bine va face; iar de nu va vrea să facă această facere de bine sufletului său, *să aibă a face acei rumâni cum vor putea* și să dea bani de fiește care cap câte taleri zece și să se răscumpere”. E drept că se spune aici că această răscumpărare urmează să se facă „cu voie de va fi stăpânului său și fără de voie”, dar se pune întrebarea câți rumâni vor fi putut răspunde prețul greu al răscumpărării? S'a șters deci numai numele de rumânie, dar șerbia a rămas mai departe.

Aceeași reformă a fost încercată apoi de C. Mavrocordat și în Moldova, în 1749. În hrisovul respectiv, se recunoaște că „numai îndrăzneala unora din stăpânii moșilor i-au su-părat (pe vecini) fără de cale”. Vecinia a fost desființată, însă numai ca nume, spunându-se că „vecinii robi nu sunt”. Ei rămân și mai departe lipiți pământului, făcând „slujba obișnuită cu nart (cu socoteală) 24 de zile de om într'un sat, ori la ce lucru se va pune, și dijma să dea”. Singura îmbunătățire ce li s'a adus a fost aceea de a nu mai fi vânduți.

Această reformă n'a fost înfăptuită potrivit intențiilor lui C. Mavrocordat și ale acelei părți din boierime interesată în dezvoltarea manufacturilor, din cauza împotrivirii boierilor conservatori cari nu consimțeau să fie atinsă iobăgia și nu voiau să lase să le scape mâna de lucru gratuită a șerbilor.

Chiar și așa cum au fost făcute, reformele lui C. Mavrocordat au provocat „o mișcare turburătoare” din partea boierilor conservatori, atât în Moldova, cât și în Țara Românească.

Așa fiind, țărănimea șerbită a avut de îndurat și după aceea o opreliște din ce în ce mai apăsătoare. Boierii aveau atunci nevoie de cât mai multă muncă din partea țăranilor de pe moșiile lor, deoarece tindeau să scoată cât mai multe roade pentru comerțul cu grâne care, în veacul XVIII-lea, intră într'o fază de simțită desvoltare.

Țăranii șerbi erau siliți să facă claca prin fel de fel de mijloace de constrângere. Traiul lor era obidit și lipsit de orice bucurie.

Prin 1804, *Vasile Mălinescu*, un boier moldovean cu cugulare mai înaintată, scria rânduri sguuitoare despre această tragedie a țăranimii, ridicând glasul pentru îmbunătățirea soartei ei.

„Nicăieri în lume, nu se întâlnea o poporație mai lipsită de cele trebuitoare zilnicului lui trai decât în Muntenia și în Moldova. Casele lor erau în Muntenia mai adeseori bordeie subterane, iar în Moldova constituite din pereți de nuele unse cu lut, fără garduri, fără puțuri, fără grădină”, scrie Xenopol despre această vreme.

Fie din cauza acestor îndatoriri către boieri, fie din cauza dărilor care le sleiseră orice putere de plată, țăranii s'au bejenit în mare număr. Nu o singură dată, domnii, îngrijorați că se golea țara le-au acordat înlesniri pentru a se întoarce în satele lor, rămase aproape pustii.

Dările. Fiscalitatea a fost mai apăsătoare sub „Fanarioți”, decât mai înainte. De altfel, tocmai aceasta a fost o cauză care a făcut ca domnia Fanarioților să rămână în istorie ca un veac cumplit. Firește că, povara devenită din ce în ce mai grea, a fostă dusă, ca și până atunci, tot de clasa de jos, în timp ce privilegiile de scutire ale boierimii au fost întărite și lărgite din ce în ce mai mult.

În timpul lui C. Mavrocordat, boierii au obținut să fie scutiți până și de impozitul personal, pe care îl plătiseră

până atunci (1739). Spre sfârșitul domniilor „fanariote”. boierii din Țara Românească și cei din Moldova, au propus. uniilor lui Ioan Vodă Caragea și ceilalți lui Scarlat Vodă Callimachi, ca la plata dărilor să fie puse „toate stările țării” sau „toată țara”, *afară de boieri*, sau cum spun cei din Moldova: „iar boierii nu”.

În același timp, vechile îndatoriri ale clasei de jos au fost mereu sporite și înmulțite cu altele noi. O dare nouă este *prisăcăritul* pus pe livezi. Pe lângă *vădrăritul* care se lua mai dinainte pe recoltă și *pogonăritul* ce se plătea pe suprafața cultivată, s'a iscodit acum *crâsmăritul* sau *cârcumăritul*. Noua dare nu se lua numai dela acei cu crâșme și pivnițe, ci și dela gospodarul care avea o bute sau două de vin pentru casă, pretextându-se că le-ar putea vinde. S'a mai introdus *morăritul* pe mori și *țigănăritul* pe cap de țigan. Deoarece înșă, loveau în interesele boierilor, căci ei aveau prisăci în tinse, cârciumi numeroase pe moșii, mori și țigani, au fost desființate în urma protestelor boierilor. Vechile dări uricioase, *fumăritul* și *văcăritul* au fost înlocuite cu o dare nouă, numită *ajutorința*.

Pe lângă dările propriu zise, s'a adăugat acum și *răsura*, care era cota-parte ce revenea dăbilarilor sau taxildarilor pentru strângerea dărilor.

Birul, sau darea pe persoană pe nume sau pe față a crescut din ce în ce.

În secolul al XVIII-lea, a început a se deosebi *vistieria*, ale cărei venituri erau destinate cheltuielilor propriu zise ale țării, de *cămara domnească*, ale cărei venituri erau destinate cheltuielilor personale ale domnului. La acestea, se mai adăogau *veniturile doamnei* și *casa răsurilor*, unde se strâneau banii pentru plata lefilor dregătorilor.

Reforme fis- N. Mavrocordat spune că „dăjdiile se cade să fie moderate, să nu se smulgă, cum, zice pro-verbul, și pielea împreună cu lâna”. „Dăjdiile țării nu le-au scos afară din obicei, ci numai cât trebuia pentru împlinirea poroncilor împărătești”, scrie cronicarul.

care laudă pe N. Mavrocordat pentru că „vroia să fie toți mulțumiți și odihniți”. N. Mavrocordat a reintrodus încasarea birului în *sferturi*.

C. Mavrocordat, adept al principiului egalității dărilor, principiu care va pătrunde din ce în ce mai mult în Principate odată cu dezvoltarea comerțului și începutului de apariție al burgheziei, a încercat (1733—1735) ca boierii și mănăstirile din Moldova să plătească „tărănește”, punându-le să dea la fel cu țărani deosebita din stupi, văcăritul, vădrăritul, pogonăritul și sferturile, ceea ce i-a adus hula boierimii. Boierii găseau însă mijloace de a scăpa de plata acestora, căci fiind însărcinați cu strângerea dărilor, se puteau sustrage dela plată, încărcând pe poporeni cu sumele ce trebuiau ei să plătească.

În a treia domnie a sa, în Țara Românească, același domnitor dădu, în 1740, un așezământ prin care, deși n'au fost desființate privilegiile de scutire ale boierimii și ale mănăstirilor, au fost statornicite totuși o serie de măsuri fiscale, binevenite pentru populația țării. Anume, s'a hotărât acum ca boierii slujbași să înceteze a mai face „mâncături”, cum obișnuiau, încărcând birnicii cu deosebite sume, pentru a-și face și lor parte. Aceștia urmau să-și acopere cheltuielile de întreținere și de deplasare din lefurile ce li s'au fixat, iar nu să și le scoată prin abuzuri, „cisluiind banii îndoit și întreit pe sărac”. *Incepe să apară aparatul de stat care va strânge dărrile*, smulgând astfel încetul cu încetul din mâinile boierilor sarcina aceasta. Birul se va plăti în „patru sferturi pe an, cu cisle (împărțeli) drepte la tot omul, pe capete și pe bucate”. Cisla urma să fie deci fixată potrivit cu averea.

Trecut apoi în Moldova, C. Mavrocordat a introdus și aici reforma din Țara Românească.

După aceea, sferturile și-au păstrat numai numele, căci cu timpul au ajuns a fi încasate în fiecare lună.

Grigore Alexandru Ghica (1764—1767) a rânduit în Moldova „*țidule de bir*, ca să știe fiecare cât are să deie”. Satele aveau „a se cislui ele singure”, iar *ispravnicilor nu le era îngăduit „nici a le scădea, nici a le adăugi”*. Erau sancționați cu „strașnică pedeapsă”, boierii cari luau mită.

O reformă fiscală a fost întreprinsă după aceea în Țara Românească de Alexandru Ipsilanti (1774) „Văzând neorânduilele cu care se adună dăjdiile, înmulțirea sferturilor și încureătura socotelilor, după care sărmanii creștini nu erau scutiți măcar o zi de supărările adunătorilor de bani; văzând că această neorânduială sporise la o neomenie nesuferită, ...domnește hotărîm ca să nu se scoată mai mult de trei ori pe an dare câte un galben și o altă dare pentru haraciul împărătesc”; așa glăsuiește hrisovul lui Alexandru Ipsilanti privitor la dări. S'a reînființat deci plata birului în *sferturi*. Căroră însă, de astă, dată li s'a spus *sămi*.

Dar și sămile lui Alexandru Ipsilanti au rămas numai în teorie și s'au înmulțit din nou. În Țara Românească, sferturile s'au ridicat după aceea la 12, iar în Moldova, condica vistieriei din 1796—1797 arată 7 sferturi, dublate fiecare de o dare.

În deobște deci, în secolul XVIII, fiscalitatea a fost despuietoare pentru țărani. Dionisie Eclesiarhul dă știrea că strângătorii de dări sileau pe birnici să plătească „închizând bărbați și femei prin coșare și înneecându-i cu fumuri de gunoi și de ardei, nedându-le de mâncare, legându-i cu mâinile îndărăpt și bătându-i cu bicile până la moarte sau ținându-i cu picioarele goale ceasuri întregi în zăpada geroasă”.

Comerțul. Și în acest secol, comerțul Țărilor Române a fost monopolizat tot de către Turci. Numai produsele care nu trebuiau Turciei sau prisosurile care rămăneau după satisfacerea cerințelor „chelerului”, puteau fi exportate în țările vecine. Ca și mai înainte, exportul consta din vite și din cereale.

Prin pacea dela Kuciuc Kainargi (1774), Rusia a obținut să facă comerț „în toate orașele turcești pe uscat și pe Dunăre”. Principatele încep, deci, a avea putința să facă comerț peste graniță exportând vite și mai ales porci, de care erau opriți a se folosi, de Coran. Prin aceasta se face o spărtură în monopolul pe care ni l-au impus Turcii privitor la comerț.

Importul a început să se facă pe o scară din ce în ce mai întinsă. Până și din țările mai îndepărtate din Apus se aduceau mărfuri în Principate. Se făcea import de postavuri din Olanda, Franța, Anglia, Germania, Austria, Polonia și Transilvania. Se importau țesături de mătase din Franța, din Veneția și din Turcia; pânzeturi din Olanda. Din Rusia se aduceau blănuri scumpe; din Turcia și din Orient covoare, șaluri și cașmiruri. Importul obiectelor de podoabă s'a intensificat. Și importul colonialelor orientale se făcea mai intens decât înainte. Fierul se aducea din Rusia, din Polonia și din Germania. Din Transilvania, Principatele își procurau obiecte de metal și mai ales unelte agricole. Brașoveniile și lipscăniile erau mărfurile ce se adăugeau dela Brașov și dela Lipsca.

Acest import, deși dictat la început mai ales de nevoile boierimii, tinde să devină din ce în ce mai activ, și să împingă societatea noastră spre dezvoltarea capitalistă.

Odată cu dezvoltarea acestui negoț, începe dezvoltarea în Principate a unor ateliere care încep să producă pentru piața internă, intensificând astfel comerțul și în interiorul Principatelor. Incepe să se facă un negoț intern cu fabricatele indigene ieșite din atelierele manufacturiere, cari au început a se desvolta în amândouă Principatele.

Negutătorii erau constituiți în asociații cum erau „companiile” și „breslele”.

Fig. 71 — Negutător bucureștean din secolul XVIII

Atelierele manufacturiere. Din inițiativa și cu capitalul unora dintre domnitori, a început să se desvolte industria casnică și atelierele manufacturiere. Intemeierea acestor ateliere se făcea de aceștia pentru a-și crea noi resurse de îmbogățire. Rar când se întâlnește un atelier sau o fabrică aparținând altcuiva decât acestora.

Fabricarea postavului. Grigore Al. Ghica a înființat în Moldova între 1764—1767 o fabrică de postav — *cherhanar* — la *Chiperești* (Iași), la confluența Bahluiului cu Jijia. Fabrica era întemeiată „pentru cea mai multă ieftinătate a lucrătorilor țării aceștia și să rămâie de pomenire pământului acestuia”. Era deci fabrică domnească.

Imitând pe domnitorul moldovean, și tot cu scopul de câștiguri bănești, a înființat și clucerul Radu Slătineanu, în Țara Românească, o fabrică de postav la *Pociovaliște*, lângă *Afumați* (Ilfov). Înființată pe la 1766, această fabrică s'a dezvoltat din ce în ce și exista încă în 1810. Ruinată între timp, a fost refăcută de medelnicerul Arbut, care a mutat-o în marginea Bucureștilor, pe apa Dâmboviței.

Tot în Țara Românească, la 1802, marele vornic Grigore Ghica avea o fabrică de testemeșuri la *Măreș* lângă *București*. Aici se făceau imitații cari să înlocuiască mătăsurile de *Tarigrad*. În 1819, această fabrică era exploatată de boierul *Manole Băleanu*, devenit proprietar „cu japca”.

Harturghiile sau fabricile de hârtie se dezvoltau în Țara Românească, înregistrând o frumoasă activitate după aceea începută în vremea lui *Matei Basarab*.

O fabrică de hârtie era la *Fierbinți* aproape de *Fundeni* (Ilfov), pe *Colentina* (1768). Alta era aceea a biv vel-vistierului *Dumitrașcu Răcoviță*, așezată pe moșia *Batiștea* pe apa *Leuta* (1750). Alta a fost înființată de vameșul *Nicoli Lazăr*, în *București*, pe apa Dâmboviței „spre folosul și podoba țării” (1783). După ce cele trei fabrici de hârtie, au încetat să existe, s'a ridicat una la *Ciorogârla* pe apa *Sabarului*, în jud. *Ilfov*. Aceasta a lucrat pentru tipografia *Mitropoliei* din *București*.

Boierul Scarlat Greceanu a făcut un început de industrie

alimentară înființând două fabrici de arpacaș, una la *Agești* (Ilfov) și alta la *Cornești* (Dâmbovița), cari funcționau în 1792.

Fabricarea sticlei. În Țara Românească, sticla se fabrica la *Târgoviște*, la *Șotânga* (Dâmbovița). Banul *Ghica* avea și el o fabrică de sticlă, pe la 1793. În *Moldova*, exista o fabrică la *Călugăra* (Bacău) 1740) și mai târziu una „la ținutul *Hâr-lăului*”.

Fabricarea ceramiceii o întâlnim în Țara Românească,

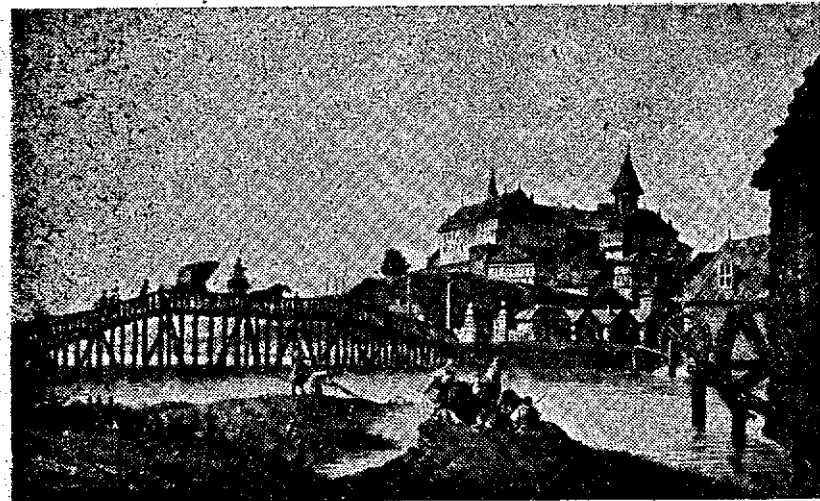

Fig. 72 — *Mori de apă pe Dâmbovița în București, în sec. XVIII.*

unde fostul mare vistier *Constantin Filipescu* a înființat, pe una din moșiile sale „*dela munte*”, o fabrică „*de farfurii*”, care exista în 1806.

Munca se făcea cu lucrători iobagi sau uneori chiar cu condamnați, pentru cari boierii obțineau dela domnie scutirea totală sau reducerea în parte a dărilor, în schimbul unei cote din producție pentru curtea domnească.

Biv-vel-logofătului *Radu Slătineanu*, proprietarul fabricii dela *Pociovaliște*, i se dădea de către domnie la lucru

„cei închiși pentru datorii mărunte“, ca și femeile „netrebni-
ce“, pedepsite altfel, cu trimiterea la mănăstire.

Reiese de aici că, în acea vreme, munca în fabrici se făcea mai ales cu muncitori iobagi, cari amintesc pe clăcași de pe moșiile boierești.

Documentele arată că, în aceeași fabrică mai erau folosiți la lucru copii între 12—16 ani „din copiii sărmani“, „una pentru bunul fabricii și alta pentru însăși învățătura lor“, cum găsesc documentele. Pentru recrutarea acestor copii, trebuia să se dea însă dese porunci domnești, căci condițiile de muncă prin exploatare înspăimântau pe părinții sau rudele copiilor.

Meșteșugurile. În afară de producția mai mare ce începe să apară, a continuat vechea producție meșteșugărească. Meșteșugurile s'au dezvoltat și specializat, înmulțindu-se îndeletnicirile în sânul aceluiaș meșteșug. S'au ivit și meșteșuguri noi.

Organizarea meșteșugurilor în bresle a cunoscut, în această vreme, o înflorire. Breslelor li se zicea *rufeturi* sau *isnafuri*, iar statutele lor de organizare se numeau *nizamuri*. Așa zisele *ponturi* ale nizamurilor arată că breslele erau conduse de un *staroste* și de un consiliu de epitropi, care judeca diferențele ivite între breslași.

Ponturile cuprindeau regulile pentru învățarea meșteșugurilor, fixând termenul de învățătură pentru *ucenici* și condițiile de lucru, după ce aceștia ieșeau *calfe*. Era fixată și un fel de cotizatie, pe care meșterii și calfele o plăteau la așa numită *cutie de milostenii*, unde se strâneau fonduri pentru ajutorarea membrilor căzuți în nevoie.

Către sfârșitul secolului al XVIII-lea, se întâlnesc numeroase bresle, cari grupau la un loc pe cei de aceeași meserie, cum erau: *măcelarii*, *pitarii* sau *brutarii*, *jimblarii*, *bucătarii*, *brăgarii*, *vutarii*, *cofetarii*, *croitorii*, *zăbunarii*, *șalvaragii*, *abagerii*, *ciubotarii*, *pantofarii*, *papugii*, *iminigii*, *tăbăcarii*, *cojocarii*, *ișlicarii*, *lemnarii*, *zidarii*, *cărămidarii*, *nisiparii*, *luminărarii*, etc.

Târgurile sau orașele. Numărul vechilor târguri și orașe s'a mărit simțitor în veacul al XVIII-lea. Având interesul

de a-și creia pe moșiile lor, centre pentru desfacerea produselor solului, boierii și mănăstirile au cerut de la domnie din ce în ce mai des să li se acorde privilegiul de a înființa noi târguri. E drept că, în aprobările domnești privitoare la aceste târguri, cari se țineau de obicei săptămânal, se spune că „slobozi sunt a vinde fieșcare al său“ sau „să-și facă alișverişul fiecarele“ sau „a se aduna cine cu ce va avea de vândut și de cumpărat“. Firește însă, că tot dintre boieri și mănăstiri se numărau cei ce dețineau locul întâi între cei ce aveau de vândut. Dacă pentru alte produse exista și pentru locuitorii din împrejurimile târgului, înființat, posibilitatea de a-și vinde unele mici prisosuri, nu le era însă nicidecum admis să-și aducă la vânzare vinurile și rachiurile. „Iară vânzarea vinului și rachiului are a fi numai a stăpânului moșiei“, spune un document, iar o astfel de dispozițiune se întâlnește într-o formă oarecum schimbată, în mai toate cărțile domnești date pentru înființarea acestor târguri. Boierii își asigurau astfel vânzarea rachiului pe care îl fabricau în velnițele lor devenite din ce în ce mai numeroase. Regimul acesta privilegiat li se asigurase și față de

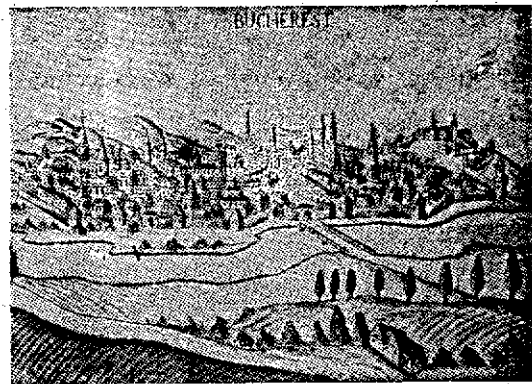

Fig. 73 — Bucureștii la începutul secolului al XVIII-lea.

rachiurile din Polonia, interzise a pătrunde în Moldova, tot din acelaș motiv. Prin acest monopol, boierimea își creia o nouă resursă de îmbogățire.

Și domnia își avea partea ei de câștig la aceste târguri.

căci încasa vamă dela cei veniți la târg. Uneori însă, și această vamă era cedată proprietarului moșiei, care mai încasa și chirie pentru fiecare car țărănesc poposit pe locul de târg.

Târgurile acestea s'au populat cu timpul, devenind centre comerciale. Ele exprimă intensificarea schimbului de mărfuri.

Justiția. Constantin Mavrocordat a căutat să schimbe justiția în Țara Românească. Prin așezământul dat în 1740, domnul reformator prevedea ca dreptatea să fie împărțită de boieri veliți, aleși dintre mazili (cei care n'aveau dreptății) și care urmau să fie plătiți din vistierie, cu leafă anuală. Și aici vedem cum începe să se desprindă de boieri

rolul de judecător, care începe a deveni un funcționar plătit de stat. Această exprimă și succesele pe care încep să le aibă micii boieri și cei interesați, în schimbul de mărfuri din care ia naștere burghezia. Interesele acestora ciocnindu-se cu ale boierilor conservatori, burghezia nu vedea cu ochi buni, ca judecata să fie dependentă de boieri.

Acelaș domnitor, mutat în Moldova, a introdus și acolo aceeași reformă. Acum s'au înființat condici de judecată

Fig. 4 — Orășean valah din secolul al XVIII-lea

Alexandru Ipsilanti a înmulțit în Țara Românească numărul judecătorilor. A numit pe lângă divanul domnesc „un tribunal de judecători aleși și de bărbați practici și prezida el însuși judecățile. A înființat trei judecătorii: două pentru pricinile civile și una pentru cele penale. Cei nemulțumiți de judecata acestora, puteau face apel la divanul domnesc. Și pe la ținuturi au fost orânduite judecătorii. A adus oameni în-

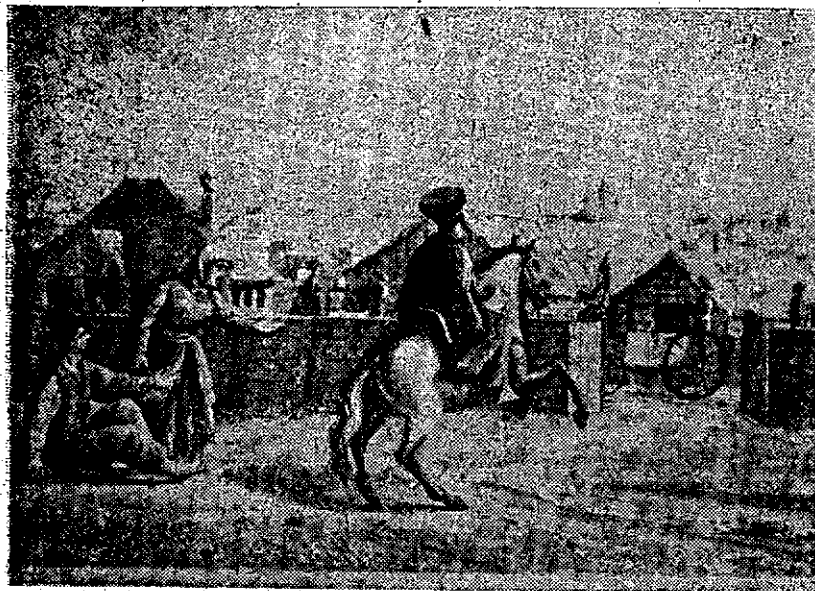

Fig. 75 — Poporeni din Iași cu mâinile întinse în calea unui boter, la începutul secolului XIX.

vățați cari au întocmit o condică de legi în limba română „pentru povățuirea judecătorilor în cercetarea pricinilor“.

A mai înființat și o condică unde să se treacă hotărârile judecătorilor.

Către sfârșitul domniilor fanariote, Ioan Vodă Caragea a pus să se întocmească în Țara Românească, o *Legiuire* (1818), „spre a potoli deasupra dreptății războiul cel mult turburător“ și spre a pune stăvilă „celor mai tari sau celor mai meșteșugăreți“.

În Moldova, Scarlat Callimachi a pus să se lucreze un *Cod civil*, în grecește (1816—1817), care mai apoi s'a tradus în românește.

FRAMATARI ȚĂRANEȘTI ÎN SECOLUL AL XVIII-lea

Inceputurile de destrămarea a orânduirii feudale (iobăgiste) în decursul secolului al XVIII-lea sunt determinate de începuturile de dezvoltare a economiei schimbului de mărfuri și de lupta maselor populare. Desvoltarea schimbului de mărfuri a adus un nou val de exploatare a țăranimii. Țărănimia trebuia să muncească nu numai pentru a îndemâna traiul îmbelsugat al boierilor, ci și pentru a pune la îndemâna acestora, produse pentru comerț și export. Comerțul a început să-și mărească volumul după pacea dela Kuciuk Kainargi din 1774, când i s'au deschis noi perspective prin încetarea monopolului turcesc asupra exportului românesc.

Astfel fiind, boierimea, devenită vânzătoare de mărfuri, caută să stoarcă cât mai multă muncă dela țărani, pentru a aduna cât mai multe produse în vederea exportării lor și a realizării unor însemnate câștiguri bănești.

Aceasta explică decăderea puținilor țărani liberi și șerbirea din ce în ce mai accentuată a muncii țăărănești. Paralel cu aceasta, avem firește, o înăsprire a condițiilor de muncă a șerbilor. Boerii majorează mereu numărul zilelor de clacă până la o totală silnicie anuală. La această tendință, țăărănimia a opus o rezistență din ce în ce mai dărză, manifestată tot prin formele de împotrivire din veacurile precedente, cât și prin altele noi, mai puternice.

Nesupunerea la lucru. Așezământul pentru boieresc, dat în 1766 de Grigore al III-lea Ghica, domnul Moldovei, dă știrea că „mulți și din stăpânii moșiilor ne-au jăluit, precum oamenii ce șed pe moșiile lor nu se supun la nicio slujbă sau, și când se supun, când le este voia și cât le este voia”.

Așezământul lui Gr. Callimachi din 1768 ne informează că „locuitorii ce se află cu șederea pe moșiile boierilor nu vor să lucreze nici acele obicinuite de mult douăsprezece zile pe an”.

Către sfârșitul secolului al XVIII-lea, se înmulțesc cazurile de nesupunere la lucru.

Astfel în 1793, locuitorii din Prisăceni (Vlașca) nu și-au lăsat nevestele să toarcă niște câlți pe cari stăpânul lor, Bănică postelnicul Prisăceanu, li-i lepădase „peste obicei”.

În 1793, sătenii din *Acsintea* (Ialomița) nu vor să mai clăcuiască pe moșia lui Petrace Cluceru de arie.

Tot atunci, locuitorii din Baia de Fier (Gorj) s'au arătat „împotrivitori” de a mai face clacă pentru Mănăstirea Hurezul.

Clăcașii de pe moșia Oltenița a serdăresei Bălăsa Alexianca nu se supun să-și facă clacă și să dea dijma „după obicei”.

Vistiernicul Nicolae Brâncoveanu se plânge la domnie în 1793, că locuitorii „ce se află șezători pe moșiile dumnealui... nu urmează a-și face clacă cea obicinuită”.

Șirul mărturiilor documentare privitoare la nesupunerea țăranilor

de a-și mai face clacă este foarte numeros. Ceeace este caracteristic acestor vremuri este că apar tendințele de plată în bani a clăcii.

Ele n'au fost cu puțință, deoarece așezământul din 1746 a fixat ca acei rumâni cari nu vor fi iertați prin „bunăvoința stăpânilor lor” să aibă a face... cum vor putea și să dea bani de fieștece cap câte taleri zece și să se răscumpere”.

De altfel, în așezământul din 1749 dat în Moldova de acelaș C. Mavrocordat, nu se mai pomenește nimic despre răscumpărarea vecinilor.

Era și explicabil ca acum când, boierii aveau nevoie mai mult decât înainte de brațe de muncă pentru o supraproducție agricolă pentru export să caute să-și păstreze clăcașii și chiar să le mărească numărul.

Bejenia continuă să rămână o altă cale de împotrivire mai des folosită de către țăranii asupriți. Bejenia a luat acum proporții. O catagrafie făcută în timpul lui Const. Mavrocordat în Țara Românească arată în anul 1745, 70.000 de familii de dajnici, pentru ca o alta dintre 1756—1758 să arate cifra redusă până la 35.000 familii de dajnici.

Intr'un hrisov moldovenesc din 1752, C. Racoviță spune că „ne-am încredințat domnia mea că mulți din locuitorii acestui pământ, unii cu o pricină, alții cu alta, s'au strămutat prin alte țări”. Că populația birnicilor s'a bejenit mereu o dovedesc numeroasele hrisoave domnești date în favoarea băjenarilor și a sloboziiilor, pentru a se întoarce la vetrele lor părăsite. Pentru a împiedica populația să mai fugă de pe moșii, s'au pus străji numeroase.

Mișcări țărănești. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului XIX, împotrivirea țăranimii începe să treacă la forme mai puternice, la o luptă fâțișă și violentă. Răscoalele țăranilor din Rusia conduse de Pugaciov și influența revoluției burgheze din Franța, ale cărei ecouri ajunseseră și în Principatele Dunărene, începuse să găsească teren favorabil.

Iată petrecându-se o astfel de acțiune țărănească în primăvara anului 1793, în satul Rușavățu din plaiul „despre Buzău”. Documentele privitoare la țăranii răzvrățiți aici, ne spun că aceștia se dovedesc de zurbagii și „neastâmpărători”, căzând acum a doua oară în vina de a avea „rele urmări” și „vicleșuguri”. Pentru aceasta, mai fuseseră odată băgați în închisoare, dar „spărgând grosul, au fugit”.

Că acești zurbagii stărniau o răzvrătire, nu încapă îndoială. După ce au fugit din închisoare și în speranța că domnul le va face dreptate, s'a pornit „tot satul” spre scaunul domnesc la București și „au căzut cu rugăciune” înaintea lui Alexandru Vodă Moruzi, ca să-i ierte, „dând și zapis pentru dânsii, cum nu vor mai face rele urmări”. Vodă îl iertase, dar, întorși în sat, ei au început să semene zavistia, dând astfel „pricină de scandal locuitorilor din plai”. Pedepsa de astă dată le-a fost mai aspră, căci, după ce au fost ridicăți din sat și aduși la București, s'a dat poruncă ca să-i ducă în satul lor și acolo să-i bată, dându-le dela 20 și până la 30 toiage ca să fie spre pildă și altora, cum spune porunca domnească. După aceea, porunca dispune „să-i ieie orânduitul mumbasir (slujbaş domnesc)..., cu nevestele lor și cu tot cuprinsul ce vor avea și să-i ducă iarăși la d-lor ispravnicii și dumnealor să-i așeze la satele dela vale, însă nu cu toți la un sat, ci să-i împartă... dându-i pe chezașia păcălabilor și a sătenilor”. În acest chip se crede că „se va părăsi de rele urmări ale lor”, încheie porunca domnească.

Răzmeriță Nedreptățile suferite de țărani, au provocat în Moldova uncori, către sfârșitul secolului XVIII, adevărate răzmerițe populare. Așa este cazul cu la 1804. incendierea și devastarea la 28 Iunie 1793, a

casei logofetelului Stoica de către Caracaleni, faptă pe care Alexandru Vodă Moruzi o califică drept „anarhie“.

Și în Moldova încep să se miște țărani. Astfel, în anul 1804, e gata să se întindă o „răzmeriță“. Boierul luminat Vasile Mălinescu din Moldova, care se afla atunci trimis de țară în Rusia, sfătuiește printr'o scrisoare pe mitropolitul Moldovei să ușureze viața țăranilor, pentru că numai astfel această răzcoală nu se va întinde. Adâncind cauzele care au dus la această răzmeriță, Vasile Mălinescu constată că, prima dintre ele este aceea că „*țăranii moșiile (adică pământurile) lor nu au*“, iar a doua că „*ei sunt săraci și dobitoace nu au*“.

Apoi, boierul luminat acuză „*țicăloșia sau căderea*“ semenilor din tagma sa (boierească) și-i compătimește pe țărani cu aceste cuvinte: „Eu știu starea rea a țăranilor noștri. *am intrat prin casele lor, i-am văzut la iarmaroc vânzându-și cea mai de pe urmă pereche de boi. Adevăr arăt, inima fierbând se fărâma în mine, încât socoteam, de-ar fi fost cu putință, să cumpăr toate vitele din iarmaroc și să le împart pe la toți cei ce nu au, până când nici un gospodăru să nu rămână ca să nu aibă o pereche de boi și o vacă...*“

Dând apoi leacul, Mălinescu știe: „*Întâiu, deacă (boierii) nu vor să dea locuitorilor câte o bucată de loc de ajuns din moșiile lor, unde pururea, fără strămutare să se hrănească, apoi să facă măcar... să le dea în arendă, cu vade (termen, soroc)... și cu tocmală, hotărînd printr'însa ce să plătească sau câte zile să lucreze*“.

El mai recomandă să se dea vite țăranilor pentru a deveni, „*buni gospodari*“, ca și „*alte trebuincioase spre lucrarea pământului*“.

Vasile Mălinescu aseamănă frumos această îndurare cu „*o ploaie ce se adună din aburii ce ies din pământ și iarăși asupra lui întorcându-se spre rodirea lui*“.

Mai dă sfat să se deschidă țăranilor „*un drum legiuit*

spre descoperirea voințelor și a nevoilor a fiecăreia stări de oameni“.

„*Toată revoluția se cuibărește în inimile oamenilor care n'au drum legiuit de a-și arăta ahturile (dorințele) și necazurile sale, ca o scânteie ce se dăinuiește în cenușă*“, explică Mălinescu.

Că frământarea din 1804 a pus pe gânduri stăpânirea, ne face dovada o anafora a divanului domnesc, din 14 Martie 1804.

Capii mișcării au fost unii boieri de starea de mijloc și boierinașii, cari, într'un pamflet, aruncat la curtea domnească din Iași, au făcut „*pomenire arătătoare de un cuget a nesupunerii franțuzești*“, cum spune anaforaua amintită, făcând aluzie la principiile democratice ale revoluției burgheze din Franța.

Firește că acești capi sunt socotiți de boierii din divan ca „*vrednici de toată hula*“, iar acțiunea lor având „*înbuibată răutatea și cugetul răzvrătirii*“. Boierii din divan cer „*să se cerceteze și să se afle izvoditorii netrebnicilor mișcări și bârfelelor...* și, ca niște pricinuitori de nu puțin rău și multă stricăciune a patriei și aducători de obștească hulă pământului, să fie pedepsiți, surghiuniți, oboriți (decăzuți) din treptele lor“.

Vorbind despre aceste mișcări țărănești, cronicarul Manolache Drăghici scrie:

„*În țară, atâtea răsculări s'au pricinuit, de nu-și puteau căuta oamenii interesul plugăriei pe la moșii, pentru că locuitorii umblau bezmetici din loc în loc*“.

La sfârșitul veacului al XVIII-lea, asistăm deasemeni și la răzcoale ale lucrătorilor iobagi din manufacturi, împotri-va condițiilor grele în cari li se exploatează munca. Seriind despre acest început, N. Iorga afirmă: „*O adevărată chestie muncitorească se deschidea astfel și la noi*“.

Caracterul acestor lupte și conducerea lor de către unii boieri mici, sau luminați, ca Mălinescu, ne arată că'n condițiunile desvoltării schimbului de mărfuri, răzcoalele țărănești încep a lua o formă mai ridicată. Ele se împletesc

cu mișcările lucrătorilor iobagi și încep să aibe în acea vreme un conducător politic în mica boierime din care va ieși burghezia românească revoluționară de apoi. Ele ne mai arată că răscoala poporului de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu (1821) n'a fost un fenomen izolat, ci a fost *continua*rea mai cuprinzătoare și la un grad mai înalt a luptei țărănimii noastre împotriva oricărui jug și pentru libertatea ei.

DOMNIILE LA INCEPUTUL SECOLULUI AL XVIII

Mihai Racoviță Om al „Cupăreștilor“, cari trădaseră pe Cantemireștii a pus „dădii grele pe mazili și pre oamenii Ducăi-Vodă și ai lui Antioh Vodă“. A nemulțumit până la 1707-1709). urmă pe boieri, căci a hotărât ca aceștia „să dea desetină de stupi și de mascuri câte doi potronici, țărănește“. S'a văzut însă curând silit să facă testament cu blestem, că revine la vechile obiceiuri de a nu se atinge de privilegiile feudale ale boierimii.

Clasa de jos a avut multe de pățimit, căci acum s'a pus darea fumașului.

„Ticăloșii pământeni, mulți și-au stricat căscioarele de le-au risipit din temelie: alții risipeau hornurile de pen căscioare, căci câte hornuri avea omul în casele lui, de tot hornul da câte 2 ughi“. Sunt cuvintele cu cari cronicarul descrie rezistența populară la plata fumașului.

După lupta dela Poltava (1709), unde Petru cel Mare a învins pe Carol al XII-lea, Mihai Racoviță începe să-și îndrepte privirile spre Rusia, în a cărui ocrotire nădăjduia. Bănuie de această înclinare, a fost mazilit, ridicat, dus la Stambul și înmormântat la Edicule.

Nicolae Mavrocordat Față de orientarea din ce în ce mai pronunțată a domnitorilor Moldovei către Rusia, Poarta a luat măsuri de prevedere, începând să numească domni dintre slujitorii ei. De aceea, a trimis domn pe marele dragoman sau terziman, Nicolae Mavrocordat, de a cărui credință nu se îndoaia.

Noul domn este arătat ca un om cu bune intenții. A încercat să impună pe boieri la biruri, atingând astfel privilegiile lor.

N. Mavrocordat, din pricina judecăților strâmbe strunite de boieri în interesul lor, a dat celor nedreptățiți dreptul de recurs la divan. La divan, prezida judecățile însuși domnitorului cel nou. Cronică spune că acum „în divan suduiau moșicii pe boieri“ și că li se dădea câștig de cauză celor năpăstuiți. El a trimis porunci „pe la giudețe“ să nu mai închiză oamenii „pentru fiecă vină“.

N. Mavrocordat a impus pentru prima oară pe neguțătorii turci, la dările legate de indeletnicirile lor.

Acest domnitor începe să reprezinte așadar, un „spirit nou“, caracterizat și prin reforme, căci „nime boul omului sau carul său păinea nu mai lua cu sila la jicniță, cum luă la alți domni“.

Pe bună dreptate scrie deci, cronicarul că „erau veseli toți pământeni, mulțumind lui Dumnezeu că ne-a trimis domn bun și milostiv“. Și n'a domnit decât un an, pentru că boierii l-au pârît la Poartă spre a fi înlocuit, ceea ce s'a și întâmplat.

Dimitrie Cantemir. În anul 1710, a fost numit domn Dimitrie Cantemir (1710-1711). Numirea lui

Dimitrie Cantemir are o dublă explicație: 1) fiind autohton, el nu inspira ca predecesorul său, teamă lui Constantin Brâncoveanu; și-și putea astfel îndeplini misiunea încredințată de Turci de a-l observa pe acesta în închinarea bănuie față de Rusia și 2) fiind pământean, putea să readucă pe boieri la vechile [sentimente, căci aceștia reacționaseră împotriva fostului domnitor și a drăgătorilor greci aduși cu sine, printr'un curent de simpatie crescândă față de Ruși și de încredere în forța lor.

Cronică spune că la venirea sa în Moldova, Dimitrie Cantemir a găsit „mai bine de jumătate de boieri haini la Muscali“. Numai că Dimitrie Cantemir va vibra împreună cu Constantin Brâncoveanu și cu boierii hainiți.

Devotamentul său față de Turci se răcește curând după înscăunare, căci îi sosește numaidecât o scrisoare dela Poartă prin care i se cerea

de îndată „peșcheșul obișnuit la fiecare intrare în domnie și o mulțime de zaherea pentru oștile cele Turcești“. În plus, i se mai porunce, „să pună podurile în stare, cu cea mai mare grăbire“, să procure Suedezilor lui Carol al XII-lea locuință pentru iarnă, iar în primăvară să se găsească în persoană cu oastea sa la Bender, pentru a ajuta pe Turci în războiul ce aceștia intenționau să deslănțuie împotriva Rușilor. „Cunosând, deci, Cantemir de pe această roadă cât de puțin era de așteptat dela necredincioși, el aruncă legătura cu Turcii“ și crezu mai de cuviință să meargă alături de Ruși, decât a

Fig. 76. — Dimitrie Cantemir.

spera bogățiile cele înșelătoare ale Porții”, spune însuși Dimitrie Cantemir în „Istoria împărăției turcești”, scrisă de el.

Până la apropierea Rușilor, i se impunea însă o oarecare prudență. Diplomat cum era, el știa să se pună la adăpost, înfățișând eventuala sa apropiere față de Ruși, drept iscoadă pusă în slujba Turciei. Chiar ceru voie dela Poartă „să se facă a se ajunge cu Muscalii, și ce ar vedea și ce ar înțelegi, de toate să facă știre Porței”.

În fața izbucnirii iminente a războiului, Dimitrie Cantemir încheie la Lusk, în cel mai strict secret, un tratat de alianță cu Rusia, prin mijlocirea lui Luca vistiernicul.

Tratatul lui Dimitrie Cantemir cu Rusia. Prin acest tratat, încheiat la 24 Aprilie 1711, Moldova i se recunosc vechile hotare, cu toate cetățile; nu i se cere niciun tribut, căci

se stipulează în tratat ca „bir să nu plătească țara niciun ban”; Domnitorul nu va fi mazilit „până la moarte”, iar domnia e recunoscută ca ereditară în familia lui Dimitrie Cantemir; se asigură apoi boierilor moldoveni boieria „până la moarte”, afară de cazurile de hainire „cu mare vină” și totodată se statornicește ca „din Muscali să nu se amestece la boierii Moldovei, nici să se însoare în țară, nici moșii să nu cumpere; li se mai asigură boierilor viața, domnul nefiind volnic „a pierde pe boieri, orice greșală ar face, fără sfatul tuturor și iscălitura mitropolitului”; mazililor și mănăstirilor li se garantează să-și stăpânească ocinile, moșiile și vecinii și desetina de stupi și de mascuri și goștina de oi de pe moșiile sale; Rusia își ia obligația să plătească leafă „din visteria împărătească” la o oaste moldovenească de zece mii de oameni, care „să fie gata în țară”; o altă condiție stipulată este cea următoare: „pace, Muscalul cu Turcul să nu facă, iar de s'ar întâmpla să facă pace și să rămână Moldova tot sub stăpânirea turcească, atunci să aibă împăratul moschicesc a da lui Dumitrașcu Vodă două părechi de curți în Stolita și moșii pentru moșiile din Moldova și cheltuiala pe zi în toată viața lui și oamenilor lui să nu-i

lipsească și, de nu i-ar plăcea acolo și s'ar trage într'altă țară creștinească, volnic să fie a merge”.

Sunt condiții, cari asigură atât țării, cât și domnitorului și boierilor condiții demne, cum nu mai fuseseră întâlnite în niciunul din tratatele încheiate de țările noastre până atunci. Nu se întâlnește aici nicăieri nota de umilire sau de amestec străin în treburile țării.

Războiul ruso-turc. Războiul a fost provocat de către Turci sub pretextul că Rușii pătrunseseră peste hotarele Moldovei, când urmăriseră să prindă pe regele Carol al XII-lea.

Motivul adevărat al războiului era planul Turciei de a relua Azovul dela Ruși și de a-i înlătura din apele Mării Negre, adică de a dărâma tratatul din 1702, la care consimțise.

Războiul a fost declarat. În manifestul de răspuns la declarația de război a Turciei, țarul Petru cel Mare arată, mai întâi, vina Turcilor de a fi adăpostit pe teritoriul împărăției lor, pe Carol al XII-lea dușmanul lui Petru cel Mare. Apoi, își anunță rolul său de „apărător al popoarelor creștine, care ar zace în robia Musulmanilor”, căci, se spune compătimitor în manifest, „*gem așasați de jugul barbarilor Grecii, Valahii, Bulgarii și Sârbii*”.

Manifestul lui Dimitrie Cantemir. Dimitrie Cantemir dă acum pe față alianța sa cu Rusia. Motivele pasului său sunt arătate într'un manifest adresat mitropolitului, episcopilor, boierilor, căpitanilor și tuturor slujitorilor pământului moldovenesc. Iată cuprinsul manifestului:

„*Facem știut că întrucât dușmanii creștinătății, Turcii, n'au respectat tratatul încheiat de predecesorul său Bogdan, prin care țara se obligă a plăti sultanului numai 4.000 de galbeni, 40 de cai și 24 de șoimi pe an și au introdus în țara Moldovei tot soiul de asupriri, dărâmând sau ocupând cetățile ei, învoină Tătarilor a o prăda, luând în robie pe fiii și soțiile noastre spre a-și face răs de ele, sporind pe fiece zi ce trece tributul până la așa grad că au devenit cu neputință de răspuns, noi ne-am unit cu împăratul milostiv și credincios al Rusiei, Petru Alexievici, care au ridicat arma spre a mântui pe creștini din jugul robiei mahometane. Prin urmare, tot omul din această țară să iee armele spre a-i veni în ajutor*”.

Manifestul lui Dimitrie Cantemir consuna cu dorințele unor boieri, căci aceștia îi răspund cu cuvintele: *Bine ai făcut, Măria Ta, de te-ai închinat, că noi ne temem că te-i duce la Turci și a-veam de gând că, de te-om vedea că mergi la Turci, să te părăsim și să ne ducem să ne închinăm la Muscali*“.

Fig. 77 — Petru cel Mare cu Dimitrie Cantemir lângă Biserica Trei Ierarhi din Iași

Petru cel Mare consfințește această strânsă apropiere printr-o vizită la Iași, făcută voevodului aliat. Norodul Moldovei a manifestat o mare bucurie cu prilejul acestei vizite, „Iar căimăcamii împreună cu alți boieri și orașani bătrâni mai de cinste și cu Ghedeon mitropolitul și cu tot clerosul bisericii i-au eșit cu toată inima și i s-au închinat cu mare bucurie ca unui împărat creștin, dând laudă lui Dumnezeu că doară îi va cerceta cu mila sa și-i va scoate de sub jugul robiei Turcilor“, sunt rândurile prin cari Neculce descrie această vizită.

„Frumos lucru și cu minuni era tuturor a privi atunci împărat creștin aice la noi. Și fără de nici o mândrie grăia cu toți. Mers-au întâi la mitropolie, de au văzut biserica și

casele și a șezut câțva de au vorbit cu mitropolitul kur Ghedeon...; apoi au mers la toate bisericile; și trăgeau clopotele pe la toate mănăstirile. Mergând el prin târg, eșea norodul de-l privia, mulțumind lui Dumnezeu cu multă bucurie că le-au trimis împărat creștin, nădăjduind că vor eși de sub jugul păgânilor“, povestește cronica lui Muste.

La ospățul ce-a avut loc, Petru cel Mare a arătat lui Dimitrie Cantemir toată cinstea, punându-l în fruntea mesei. Apoi, când voevodul moldovean i-a sărutat mâna, el l-a sărutat pe frunte. Și față de boierii conmeseni s'a arătat tot atât de apropiat, dându-le cu mâna sa câte un pahar cu vin.

Desfășurarea războiului a fost însă nefavorabilă Rușilor, cari au fost învinși în lupta de la Stănilești, de către armata turcă mult superioară numericăste. Prin pacea care s'a încheiat „lângă vadul Hușilor“ (1711), Rusia restituia Turciei Azovul. Dimitrie Cantemir a trebuit să părăsească Moldova și a găsit azil în Rusia.

Petru cel Mare și-a respectat cu sfințenie angajamentul ce-și luase față de Dimitrie Cantemir prin tratatul secret încheiat între ei. După ce l-a ferit pe aliatul său credincios să ajungă în mâinile Turcilor, cari îl cereau, Petru cel Mare i-a acordat toată ospitalitatea, atât lui cât și familiei și dragătorilor cari au apucat calea pribegiei în Rusia. Petru cel Mare a asigurat lui Dimitrie Cantemir condiții excelente de viață, încât acesta s'a simțit aici ca într-o a doua patrie. Pe lângă aceasta, i-a arătat toată prețuirea și încrederea, făcându-l consilier intim al său.

După Dimitrie Cantemir, încep așa numitele domnii „fanariote”.

DOMNIILE FANARIOTE

Cauzele intro- Atât domnii de țară ai Țării Românești, cât și **ducerii domnito-** cei ai Moldovei, își manifestau din ce în ce mai rilor „fanarioti”. vădit pornirea de apropiere de Rusia. Boierimea Principatelor arăta și ea aceeași tendință, determinând chiar curentul noii orientări a domnilor în politica externă.

În Țara Românească, înclinarea lui Constantin Brâncoveanu către puterile creștine se constată și la domnul următor, Ștefan Cantacuzino, pe care Turcii l-au decapitat pentru hainire către Austriaci, odată cu tatăl său cronicarul *Constantin Stolnicul*.

În Moldova, nu le-a fost devotat Turcilor nici chiar Dimitrie Cantemir, omul de credință al lor, care s'a aliat cu Petru cel Mare, punând Moldova sub scutul ocrotitor al Rusiei.

În fața acestei nesigurante din Principate, Turcii au luat măsuri de prevedere. N'au transformat țările române în pașalâcuri, cum s'au gândit la început, dar au numit aici domnitori recrutați la Constantinopol dintre marii dragomani sau tâlmaci, de al căror devotament nu se îndoiau. Dar nu numai pentru încrederea deplină ce avea în ei, Înalta Poartă a adus aici pe acești domnitori, căroro li s'a zis *Fanarioti* după numele cartierului *Fanar* din Constantinopol, unde locuiau. Ei aveau să joace în Principate un rol diplomatic de seamă, având aici misiunea de observatori și de informatori ai Înaltei Porți, interesată să fie ținută la curent cu mișcările care se petreceau în culisele Austriei și Rusiei, care o amenințau din ce în ce mai mult. Nu rareori li s'a încredințat acestor domnitori și misiunea de mediatori în tratativele diplomatice ale Porții cu cele două puteri dușmane. Cu toate acestea, mulți domnitori fanarioti au înșelat încrederea Turcilor și au trecut de partea Rusiei.

Începutul domnitorilor fanarioti a fost făcut atât în Moldova, cât și în Țara Românească, cu *Nicolae Mavrocordat*.

După ce mai ocupase odată timp de un an tronul Moldovei, Nicolae Mavrocordat a fost adus din nou acolo după Dimitrie Cantemir (1711). În Țara Românească tot el a fost adus ca domn fanariot, nu însă numaidecât după Constantin Brâncoveanu, ci după Ștefan Cantacuzino, cel hainit către Austriaci (1716).

Domniile n'au fost încredințate de Turci exclusiv Fanariotilor. În decursul secolului de care ne ocupăm, „întâlnim de mai multe ori familia curat românească a *Racoviștilor*“, observă Xenopol. În adevăr,

membri ai acestei familii au ocupat cu întrerupere, când tronul Moldovei, când pe cel al Țării Românești timp de peste un pătrar de veac, între 1716-1765. Unul dintre aceștia, Mihai Racoviță, domnise și mai înainte de această epocă. Dar tot în răstimpul fanariot, au ocupat cele două scaune ale Principatelor alte două familii nefanariote și anume, familiile *Ghica* și *Callimachi* sau Călmașul. În perioada 1726-1777, Ghiculeștii au numărat aproape 35 de ani de domnie în amândouă Principatele, iar Callimachi au domnit două decenii în Moldova, între 1753-1819.

Familiiile fanariote au fost: 1) aceea a *Mavrocordatilor* pe care o întâlnim domnind aproape ca o dinastie, când în Moldova, când în Țara Românească, vreme de aproape o jumătate de veac, în îndelungata perioadă dintre 1711-1788; 2) familia *Ipsilanti*, care a domnit 17 ani, cu întreruperi, între 1774-1807; 3) familia *Moruzi*, înrudită cu Mavrocordatii, domnitoare timp de 16 ani când în Moldova, când în Țara Românească, între 1777-1807; 4) familia *Șufu*, înrudită și ea cu Mavrocordatii și domnind vreo 11 ani, între 1783-1821 și 5) familia *Caragea*, care a ocupat tronul Țării Românești mai bine de șapte ani, în răstimpul 1782-1818.

Singurii domnitori fanarioti, care n'au constituit familii domnitoare au fost *Emanuel Giani Ruset*, *Nicolae Mavrogheni* și *Constantin Hangerli*.

Durata domniilor. Domniile numeroase din această vreme care au ținut până la rășoale condusă de Tudor din 1821, par de scurtă durată, dacă sunt socotite fiecare în parte. Privite astfel, nu întâlnim ca domnii mai lungi decât pe aceea de 11 ani și jumătate în Țara Românească a lui *N. Mavrocordat* (1719-1730), după cea de 5 ani în Moldova (1711-1716); apoi domnia de 6 ani a lui *C. Mavrocordat* în Țara Românească (1735-1741), domnia de peste 10 ani în Moldova a lui *Mihai Racoviță* (1716-1726), domnia de 6 ani și jumătate în Moldova a lui *Grigore al II-lea Ghica* 1726-1733), domnia de 8 ani a lui *Alexandru Ipsilanti* în Țara Românească (1774-1782), domnia lui *Șcarlat Callimachi* de 7 ani în Moldova (1812-1819) și, în sfârșit, domnia de 6 ani a lui *Ioan Caragea* în Țara Românească (1812-1818). Făcând însă suma anilor de domnie, se ajunge la rezultatul că mulți dintre ei au avut o domnie îndelungată, întreruptă din când în când.

Constantin Mavrocordat a domnit astfel în total vreo 17 ani pe tronul Țării Românești pe cari l-a ocupat de șase ori, și aproape 6 ani în Moldova unde a venit de patru ori. Prin urmare, *C. Mavrocordat* a stat pe tronul amândorur Principate aproape 23 de ani. *Mihai Racoviță* a domnit și în Țara Românească 4 ani în două rânduri, astfel că, adunând și cei peste 10 ani de domnie în Moldova, se ajunge la totalul de peste 14 ani de domnie în ambele Principate. Fiul acestuia, *C. Racoviță* a numărat 4 ani de domnie în Țara Românească, unde a schimbat de două ori scaunul, și 5 ani în Moldova, unde a domnit tot de două ori, astfel că, a obținut timp de 9 ani Țara Românească și Moldova.

Grigore al II-lea Ghica nepotul fostului domn Grigore I Ghica a stat pe tronul Țării Românești 7 ani în două domnii, iar pe acela al Moldovei timp de 13 ani în patru domnii, de unde reiese un total de 20 de ani de domnie peste cele două Principate.

Grigore al III-lea Ghica nepotul celui de mai sus, a avut o domnie de 6 ani în Moldova, a venit la tron de două ori.

Domnia de 4 ani a lui *Constantin Moruzi* în Moldova, a fost urmată mai târziu de domnia de aproape 6 ani a fiului acestuia *Alexandru Moruzi*, care a schimbat tronul de trei ori, fiind mutat în Țara Românească, unde a domnit 6 ani în două rânduri, totalizând astfel aproape 12 ani de domnie în amândouă Principatele.

Grigore Callimachi a stat 5 ani pe tronul Moldovei. Mai târziu *Alexandru Callimachi* a domnit tot acolo timp de 4 ani, iar la câțeva vreme, fiul acestuia, *Scarlăt Callimachi*, a avut două domnii cari au totalizat 10 ani.

Mihail Suțu a domnit aproape 5 ani în Țara Românească, în trei rânduri, ocupând odată și scaunul Moldovei timp de 2 ani.

Deși trecătoare în aparență, prin dese schimbări ale domnilor, dintr-o țară în cealaltă, domniile fanariote au putut continua dela una la alta programul de realizări întrerupte și au putut introduce legiuri similare în ambele Principate. Prin schimbarea lor dintr-o țară în cealaltă, ele au imprimat acestora o uniformitate în administrație, contribuind astfel la începutul de pregătire a unirii lor de mai târziu.

Constantin Mavrocordat și-a legat numele de câteva prefaceri sociale începute atât în Moldova cât și în Țara Românească și cari îl arată ca pe un reformator însuflețit de spiritul de progres. Realizările n'au corespuns însă intențiilor sale. Prin domniile sale cari însumează 17 ani pe tronul Țării Românești și 6 ani în Moldova (în răstimpul dintre 1720-1769), C. Mavrocordat a întrecut toate domniile din această epocă.

Grigore Alexandru Ghica (1764-1767 și 1774-1777) a lăsat deasemenea urme în istoria Moldovei. Cronica-i îl admiră ca „om foarte inteligent”, care „a știut și boierii și țeara că este stăpân”. „Întreg era acest domn la toate, plin la mint, învățat; știa toate trebile cum le va purta”. El însuși spună că „Dumnezeu l-au trimis într'acest pământ ca să năzască pe s raci și să-i fie mulă de dănsi”. Cuvântul ce grăia era grai și era laudat de către toți și plăcut prostimei”, spune cronică.

A fost iubitor de îmbunătățiri în țară, căci a îngrijit de propășirea unor fabrici, a învățământului și a edilității. Era sobru și adversar al luxului. Umbla îmbrăcat simplu, căci cronică spune că „și-au făcut Măria Sa singur un rând de straie de postav... și într-o zi, fără de veste, au ieșit îmbrăcați cu ele la divan, care... văzând oamenii Măriei Sale, s'au rușinat cu toții; și așa, peste două trei zile, au început și ei fieste-care, a pune livadele de postav și giubele. Aceasta văzând boierii pământeni, au început și ei a-și face, și așa, în scurtă vreme; s'au ridicat acea cheltuială nebunească a straielor”. Domnitorul a înființat o fabrică de postav spre a înlocui mărfurile similare care se procurau din afară cu bani mulți.

Țara s'a dezvoltat sub domnia lui Grigore Al. Ghica. „Ieșea o mulțime de bani și țara foarte se tocmea (se așeza) și se umplea de

locuitori și le era foarte de ușurare, cât nu le fusese de multă vreme, nici la un domn de cei ce au fost mai înainte, care se mira singuri pământeni la aceasta”, sunt cuvintele cu cari cronicarul evocă această domnie.

O altă domnie însemnată este a lui *Alexandru Ipsilanti* în Țara Românească (1774-1782). „Fiind om înțelept și cu minte înaltă au pus toate trebile țării la rândulă bună”, spune Dionisie Eclesiarhul despre Alexandru Ipsilanti. În adevăr, n'a rămas ramură gospodărească pe care acest domnitor s'o fi uitat.

A luat măsuri pentru îndreptarea administrației, numind el direct pe vătafi de plai și pe zapcii de plasă și a întocmit o condică de legi.

În felul acesta, domnitorul înfrâna traficul ce-l făceau ispravnicii județelor cu aceste numiri, în schimbul a numeroase daruri ce primeau dela cei numiți și pe cari aceștia le scoteau înapoi prin jafuri dela popor.

Justiția a primit o largă organizare, care a întrecut tot ce se făcuse până atunci în acest domeniu.

Comerțul a fost și el mai bine organizat prin sistemul breslelor. Pentru desvoltarea și înmulțirea numărului meseriilor și al meseriașilor, a căror lipsă era foarte simțită în țară, Alexandru Ipsilanti a orânduit opt boieri, cari să se ocupe în deaproape cu această problemă.

Un interes deosebit s'a arătat tot acum și sistemului fiscal, căruia i s'au adus însemnate îmbunătățiri.

Și școala a avut în el un mare sprijinitor și reorganizator.

Tot acum a fost reorganizat și serviciul „menzilorilor” sau al poștelor, fiind făcut să funcționeze mai bine.

Alexandru Ipsilanti a dat o nouă organizare și serviciului pentru paza granițelor și s'a îngrijit și de organizarea pazei interne, necesară unui comerț mai intens.

Toate aceste măsuri corespund începuturilor de apariție a noului orânduirii capitaliste, spre care se desvoltau Principatele la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Aceasta însemna un pas înainte în desvoltarea lor, deși desvoltarea comerțului, mai ales de grâne, a întărit exploatarea țăranimii, iar practicarea meseriilor și începutul formării de lucrători în fabrici a însemnat exploatarea acestor lucrători în noile condiții capitaliste ce apar.

Nicolae Mavro-gheni (1786-1788), încă dela venirea în scaunul Țării Românești înștiința

poporul — prin gura unui dascăl de grecește, căci el nu știa românește — că venea să facă bună orânduială și era hotărât să sancționeze asupr greșelile supușilor, ceea ce a și făcut.

Nevoile comerțului ce se întindea cere siguranța drumurilor. De aceea, pentru stăpînirea tâlharilor cari se înmulțiseră, nu mai exista acum nicio judecată. Prinși, aceștia erau spânzurați numaidecât pe niște furci înalte, iar corpurile lor lăsate să se lege în aer câte o zi întreagă spre a-i îngrozi pe amatorii de viitoare tâlhării.

A fost foarte exigent cu preoții, obligându-i să stea în biserică „toată ziua nelipsiți, uitându-se pe la sfinți”, motivând că credincioșii ar avea nevoie oricând de slujbele lor. Pentru că aceiași credincioși nu puteau veni dimineața la biserică din pricina treburilor, Mavrogheni a pus pe preoți să slujească seara utrenia de dimineață împreună cu vecernia. Dumineca și sârbătorile, toți poporenii trebuiau să meargă la biserică, încât acum, spune cronicarul, „se umpleau bisericile de oameni de frica poruncii, iar nu pentru frica lui Dumnezeu”.

Mavrogheni a purtat grijă împărțirii justiției, ținând divanuri foarte dese și lungi, pentru desbaterea cât mai largă a judecăților. Hotărârile le dădea el singur, fără a mai întreba pe boierii din divan.

A avut ciocniri cu boierii, pentru că le-a cerut contribuții excepționale de cari avea nevoie. Ca să-și arate disprețul ce avea pentru rangurile boierești, și-a boierit calul, făcându-l ciucer. Unul din mijloacele prin care își procura banii de cari avea nevoie, a fost și acela de a boierii pe oricare înstărit care jinduia după un caftan de boierie.

Acest domnitor a întocmit singurul corp de oștire românească întâlnit în secolul al XVIII-lea. Era o „oaste de țară cu căpitani și steaguri frumoase, zugrăvite cu sfinți”, spune Dionisie Eclesiarhul. Ostașii plătiți cu lefi, erau recrutați dintre țărani români și instruiți de mercenari străini.

Spitalul, devenit mai târziu Filantropia, s'a ridicat din inițiativa lui Mavrogheni, ctitor și al bisericii din apropiere care-i poartă numele.

Alexandru Mo- Strămutat din Moldova în Țara Românească, acest **ruzi** (1793-1796). domnitor a dat imbold atelielor manufacturiere și comerțului, în slujba căruia a pus și o flotilă comercială pe Dunăre. A fost deci un domn întreprinzător.

Scarlat Callima- În cea de a treia domnie a sa în Moldova, acest **chi** (1813-1819). nitor a pus să se alcătuiască un cod civil, cunoscut sub denumirea de *Codul Callimachi*. Tot el a numit pe inginerul Gh. Asachi întors de la studii din străinătate „profesor științelor trebuincioase unui inginer politic”, la Școala Domnească din Iași. Asachi a introdus ca limbă de predare limba română, promovând astfel în învățământ limba națională.

Asachi a primit tot acum și însărcinarea de a reorganiza Seminarul dela Socola. Cu acelaș concurs al lui Scarlat Callimachi, Gh. Asachi a deschis primul teatru de societate în Iași.

Ioan Caragea Contemporan cu Scarlat Callimachi, a desfășurat și el în Țara Românească o activitate asemănătoare. (1812-1818). Inițiativei lui se datorește așa numita „*Legiuire a lui Caragea*” (1818).

Tot el a pășit la reorganizarea școlii superioare dela Sf. Sava, dezvoltându-i programul în 1814 și 1816. Apoi, în 1818, a numit ca profesor de matematică și de agrimensură la această școală pe inginerul G. Lazăr, venit de curând din Transilvania. Acesta avea să predea cursul în românește, introducând astfel în Țara Românească limba națională în școală.

LEGATURILE CU RUSIA. RAZBOAIELE DIN TIMPUL DOMNIEI „FANARIO- TILOR” ȘI AJUTORUL DAT PRINCIPATELOR DE CĂTRE RUSIA

La sfârșitul veacului al XVII-lea, în fața primediei în care se aflau Țările Române din partea Austriei și Turciei, cum s'a arătat, domnitorii Moldovei încep să nutrească din

ce în ce mai mult, sentimentul apropierei de Rusia, pe care firește nu și-l puteau manifesta fațăș, de teama Turcilor, încă puternici. Când însă, puterea turcească începe să scadă, iar cea rusească să se ridice, domnitorii Moldovei încep să dea ascultare glasului lăuntric care le cerea să se alăture celor cari puteau acum să-i ajute la înlăturarea „păgânului”. „Veniți să fărâmam păgânul, să ne răscumpărăm pământul nostru care dintr'însul ne înstrăinaseră păgânii”, se scrisese într'un manifest moldovenesc încă pe la 1683, când Moldovenii împreună cu Cazacii porniseră o răscoală înfrățiți de dorul eliberării de sub Turci.

În noile condiții prielnice apropierei moldo-ruse, Constantin Duca, în a doua domnie a sa (1700—1703) stabilește oarecare legături de prietenie cu Rusii.

Nutrind nădejdi în politica anti-otomană a lui Petru cel Mare, voevodul Moldovei întâmpină pe contele Galițin la trecerea acestuia prin Iași către Moscova și-l primește cu onoruri deosebite. Legătura se cimentează prin botezarea unui copil al voevodului de către ambasadorul rus. „S'au încumetrat cu soțul moschicesc”, spune cronica. Dar schițarea acestui gest l-a costat pe voevod, mazilia.

A urmat apoi răsunătoarea victorie dela Poltava, a lui Petru cel Mare. Domnitorul Mihai Racoviță, — în a doua a sa domnie (1707—1709) — este profund impresionat de victoria rusească, „căci văzuse și tăria Moscului (Moscovei) și socotea că în scurtă vreme va fi biruirea și bucuria creștinătății”, cum spune cronica. „Atunce și Mihai Vodă (Racoviță), când era împăratul la Chiev, se agiunsese cu Împăratul să fugă la Mosc, că i se supăraseră cu închisorile turcești din domnia d'întăiu”, aflăm dela Neculce. Prin urmare, Mihai Racoviță avea o înțelegere cu Petru cel Mare. Deși această pactizare n'a fost dovedită, Turcii l-au mazilit pentru „hainlăc” către Rusia și a fost ridicat și dus în fiare la Constantinopol.

Pentru evitarea acestor dese hainiri, Turcii pun de astădată pe tronul Moldovei, un om de desăvârșită încredere, recrutat dintre dregătorii Împărăției; e numit Nicolae Mavroordat, fost dragoman la Poartă.

Acesta este însă curând, înlocuit cu Dimitrie Cantemir, care petrecuse 20 de ani la Tarigrad, unde fusese trimis ca ostateg și în acest timp, se dovedise a avea un oarecare devotament față de Poartă. După cum am văzut înainte, Turcii s'au înșelat, deoarece Dimitrie Cantemir, judecând după interesele țării, a legat prietenie cu Rusia. Aceste legături s'au întărit ulterior, când în toate războaiele duse de Rusia cu Turcia, Rusia a apărut, în tratatele încheiate, interesele Principatelor.

Războiul austro-turc din 1716. După un război declarat Venetiei (Decembrie 1714), Turcii reiau posesiunile cedate acesteia prin pacea dela Carlovitz. Este un moment de reînviere pentru Turci, care reiau vechiul vis al cuceririi Vienei. Pe de o parte, această nouă amenințare, iar pe de alta, consolidarea unor cetăți în răsărit, unde au fost puse pașale, în scopul de a amenința de aici Transilvania, au făcut pe Austriaci să declare război Turciei. Motivul invocat a fost acela că Austria era îndatorată să ia apărarea Venetiei, potrivit tratatului dela Carlovitz. În substrat însă, Austria urmărea vechiul plan de anexare a țărilor române.

Armatele austriace au pătruns în Țara Românească și Moldova. După o victorie repurtată la Belgrad de generalul Eugeniu de Savoia (August 1717), s'a ajuns la *pacea dela Passarowitz sau Pojarevac* (1718). Printre alte cuceriri teritoriale, Austriacii au luat dela Turci *Banatul* și *Oltenia*, care va sta sub ocupație austriacă timp de douăzeci și unu de ani.

Războiul Turciei cu Rusia și Austria (1736-1739). Rușii, pentru a anula tratatul defavorabil din 1711, au ocupat Crimeea și Azovul, ceea ce a făcut pe Turci să le declare război.

Austria, care avea cu Rusia o veche alianță ofensivă împotriva Turciei, a declarat, la rândul ei, război Turciei (1737). O încercare de pace, care se face curând la *Niemirov* în Ucraina, n'a dat rezultate, din cauză că Austria s'a opus la propu-

nerea Rusiei care a cerut recunoașterea Moldovei și Țării Românești ca țări neatârinate.

Așa fiind, războiul a continuat pe ambele fronturi. În timp ce Austriacii sunt învinși de Turci, Rușii obțin succese. Armata rusă, comandată de generalul *Münich*, alungă pe Turci din Iași (1739), după care o parte din armată se lasă pe Siret și pătrunde în Țara Românească până la Câmpina. La intrarea generalului *Münich* în Iași, „i-au ieșit înainte mitropolitul Antonie și cu caimacamii și cu alți boieri, care se mai întâmplase, făcându-i mare cinste, până l-au adus în curțile domnești. Și au șezut în Iași o săptămână și cât au șezut în Iași, în toate zilele chema pe mitropolitul și pe caimacamii și pe ceilalți boieri și-i puneau la masă de-i cinstea”, spun documentele vremii. Mitropolitul a ținut cu acest prilej „o cuvântare foarte patetică spre lauda Maestății Sale Împărăteasa Rușilor și spre slăvirea armatelor ei”.

Pacea s'a încheiat la *Belgrad* în 1739. Prin această pace, Austria a înapoiat, între altele, *Oltenia*, care a scăpat astfel de ocupația austriacă, devenită foarte apăsătoare, spre deziluzia unor boieri austrofili. După ratificarea păcii, s'au retras și trupele rusești din Moldova, fiind urmate de mitropolitul Antonie.

Războiul ruso-turc Conduasă de Țarina Ecaterina II-a, Rusia dintre 1768-1774 cunoaște o epocă de succese, devenind un sprijin din ce în ce mai mare pentru înlăturarea jugului otoman de peste popoarele creștine dela sud și dela nord de Dunăre.

Câteva incursiuni rusești în raialele turcești dela Nistru, fac pe Turci să declare război Rusiei (1768). Armatele rusești alungă pe Turci din Moldova și apoi din Țara Românească, intrând în București. Ele au fost primite pretutindeni ca eliberatoare, căci Rusia avusese grijă să informeze pe Moldoveni și pe Munteni că „*Rusia va să deschiză oaste cu Turcia pentru izbăvirea neamului creștinesc celui de sub jugul turcesc*”, ceea ce produsese în sânul boierimii, clerului și poporului de aici o mișcare favorabilă Rușilor. După intrarea

armatelor rusești în Principate, au pornit la Petersburg delegații de boieri și clerici din București și Iași. Aceste delegații au cerut împărătesei Ecaterina II-a să ia Țările Române sub scaunul său, la care țarina a răspuns că „amândouă eneziile moldovenească și muntenească.. *între toate să fie după a lor judecăți și rândueale*”. Turcii sunt învinși pretutindeni și Rușii ocupă Giurgiul și ajung până la Craiova.

Și pe celelalte fronturi, în Crimeea și în Asia, armatele țarinei împotriva Turciei repurtează succese. O flotă rusească venită din marea Baltică în Mediterana prin strâmtoarea Gibraltar, a sfărâmat flota turcă lângă *Ceșme* în marea Egee (1771). Prin mijlocirea Austriei și Prusiei, se ajunge la un armistițiu și apoi la tratative de pace ce se duc la *Focșani* (1772) și apoi la *București* (1773), fără a se putea ajunge la vreun rezultat. Războiul a continuat, așadar. După victoriile rusești dela *Turtucaia*, *Rusciuc* și *Silistra*, Turcii au cerut un armistițiu, care li s'a refuzat.

Astfel fiind, au trebuit să ceară pace, care s'a încheiat la *Kuciuk-Kainargi*, în sudul Dobrogei (1774). Încheierea păcii a fost grăbită de o alianță secretă a Austriacilor cu Turcii, împotriva Rusiei, după ce mai înainte, Austria fusese aliata Rusiei. Drept recunoștință, Turcia a făgăduit Austriei *Oltenia*.

Tratatul dela Kuciuk-Kainargi. Prin acest tratat, Rusia a câștigat cauza pierdută altă dată la tratatul dela Prut. Pe lângă o serie de câștiguri teritoriale, Rusia a dobândit libertatea de navigație pentru vasele de comerț pe Marea Neagră, în strâmtoari și pe Dunăre; dreptul de a stabili consulate în toate orașele, punându-se pe picior de egalitate diplomatică cu Franța și Anglia. Principatele erau înapoiate Turciei, însă cu o serie de condiții menite să le îmbunătățească situația. Principatele erau luate de Rusia sub ocrotirea ei; în una din stipulații, Rusia și-a rezervat dreptul de a interveni oricând, la Poartă, în favoarea Principatelor Române. Tot ca urmare a prevederilor acestui tratat, au început să se stabilească consulatele marilor puteri (Rusia, Austria, Prusia,

Franța, etc.) la București și Iași. Una din urmările acestui război a fost că *Bucovina* a fost luată dela Turci, de către Austria.

Războiul Rusiei și Austriei cu Turcia, între 1787-1792. Turcia, care nu se putea împăca cu tratatul dela Kuciuk-Kainargi și se vedea amenințată mai departe în imperiul ei, a declarat război Rusiei (1787). Austria, aliată de astădată a Rusiei, a declarat război Turciei (1788) și a pătruns în Țările Române.

Trupele austriace au fost însă respinse de către Turci și

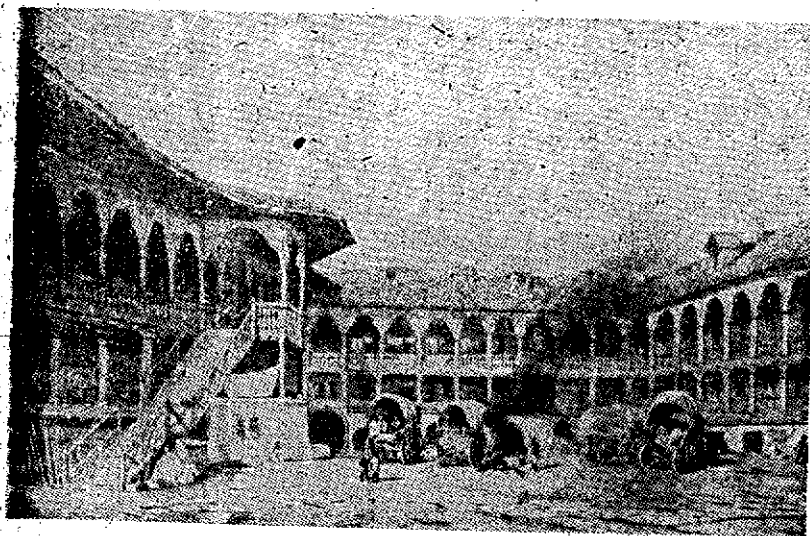

Fig. 78 — Cărute cu mărfuri, trimise în curtea Hanului Manuc din București, în prima jumătate a secolului XIX

au încheiat armistițiu (1790), după care a urmat pacea separată dela *Sistov* (1791) între ei și Turci. Conduse de vestitul general *Suvorov*, armatele rusești au continuat însă războiul, raportând victorii după victorie. Victoria dela *Ismail* a generalului *Suvorov*, urmată de alte victorii în nordul Dobrogei, așese pe Turci să semneze un armistițiu la *Galafi* (1791).

Prin pacea încheiată apoi la Iași (1792), Turcii eliberează Rusiei întregul teritoriu dintre Bug și Nistru.

Războiul ruso-turc dintre 1806-1812. Rusia era aliată cu Anglia împotriva lui Napoleon, împăratul Francezilor, care amenința să cucerească Europa. Turcia era de partea acestuia, astfel că, Rusia avea motive puternice

să se teamă de un atac împotriva sa prin Imperiul turcesc. De aceea, trupele rusești, comandate de generalul *Michelson*, au alungat pe Turci din Principatele Române. Turcii au declarat atunci război Rusiei (Decembrie 1806) și au încercat să respingă armatele rusești, dar n'au izbutit. Nemulțumită de pacea încheiată la *Tilsit* între Francezi și Ruși (1807), ea și de tratatul dela *Erfurt* (1808) prin care se îmbunătățeau relațiile dintre cele două state, Turcia reia ostilitățile împotriva Rusiei, după un scurt armistițiu. Luptele au continuat până către sfârșitul anului 1811 și s'au dat mai mult dealungul Dunării. Generalul rus *Bagration*, eroul de mai târziu în lupta împotriva lui Napoleon, a câștigat împotriva Turcilor, victorie după victorie, silindui să ceară pace. Rusii, amenințați acum de Napoleon care rupsese proaspetele relații amicale cu ei și le declarase război, încheie cu Turcii *Pacea de la București*, (1812), eliberând noi teritorii de sub jugul turcesc.

CULTURA IN SECOLUL AL XVIII-lea.

Școala. Învățământul s'a bucurat de o mare încurajare din partea unor domni „fanarioți”. O grijă deosebită au purtat școalei: Nicolae Mavrocordat, fiul său Constantin Mavrocordat, Grigore al II-lea Ghica, Grigore al III-lea Al. Ghica, Alexandru Ipsilanti, Alexandru Moruzi, Scarlat Callimachi și Ion Vodă Caragea.

Atât Școala Vasiliană din Iași, cât și Academia grecească dela Sf. Sava din București, au fost temeinic reorganizate și făcute să propășească prin aducerea unor învățați dascăli greci.

Învățământul în aceste școale domnești se făcea în lim-

ba elenă (greaca antică), iar cursurile erau urmate în cea mai mare parte de fiii de boieri. Xenopol observă că domnii fanarioți s'au gândit să facă un început de democratizare a școlii. „Sistemul școalelor grecești era așa întocmit că deschidea porțile lor în deobște tuturor locuitorilor din orașe, fără deosebire de clase sociale. Numai țăranii erau în totul depărtați dela ele”, ceea ce denotă că pătrund la școli și fii de comercianți și ai noii clase burgheze ce începe să se formeze.

În adevăr, printre fiii de boieri, au început a încăpea, la școalele domnești, și unii fii de neguțători, de mazili și de Greci, cari nu urmau însă decât cursul elementar. Treptele superioare ale învățaturii erau încă rezervate numai fiilor de boieri, căroră Constantin Mavrocordat a hotărât să nu le mai incredințeze dregătorii, dacă nu urmează școala domnească.

Dar întrucâtva, nici unii copii din clasa „de jos” n'au fost uitați. Pe lângă cele două școale de slovenie din București și Iași, unde aceștia puteau învăța, au început a fi ridicate acum școale mai multe prin orașe, pe lângă episcopii, mănăstiri și schituri.

Grigore al III-lea Ghica a hotărât înființarea de școale în fiecare județ sau ținut din Moldova (1766). Unii boieri au înființat școale prin aste, pe moșiile lor. Acestea erau școale începătoare, unde elevii sau „ucenicii” învățau să scrie și să citească, cunoștințe ce devin necesare în comerț și în atelierele manufacturiere pentru personalul administrativ și chiar pentru unii luerători.

Pentru a da unora puțința de a se pregăti la preoție cu o cultură teologică mai înaltă, Alexandru Moruzzi a înființat în Moldova seminarul dela Socola (1803).

Învățătura grecească a precumpănit în epoca fanariotă, dar n'a fost exclusivă. Se învăța și limba slavonă și cea latină, iar la cele două școale din București și Iași, se făcea și carte românească. Școalele înființate în Moldova, prin ținuturi, erau „moldovenesti”. La seminarul dela Socola, cursurile pentru „desăvârșita catihisie” a candidaților la preoție se făceau „pe limba noastră cea părintească”. Școalele înființate

prin sate erau și ele „românești”, atât în Țara Românească cât și în Moldova.

Către sfârșitul epocii, cei doi domni fanarioți: Ioan Caragea și Scarlat Callimachi, au înlesnit lui Gheorghe Lazăr și lui Gheorghe Asachi să facă începutul românizării învățământului superior, la cele două școale domnești din București, și Iași.

Dar, în epoca fanariotă, s'a introdus, în aceste școli, limba franceză, făcându-se astfel contactul Țărilor Române cu cultura Apusului, care în acea vreme era dominată de ideologia Enciclopediștilor și a revoluției burgheze din Franța (1789—1794). La aceasta, au contribuit și ofițerii ruși, cari, luând parte la războaiele contra lui Napoleon, au adus la noi ideile pe care le cunoscuseră în Occident. În felul acesta, au început să pătrundă la noi ideile Revoluției franceze, din cari avea să se plămădească, în acea vreme ideologia necesară luptei pentru libertate, egalitate și fraternitate în Țările Române.

Scrierile istorice Istoriografia munteană numără, în secolul al muntene. XVIII-lea, câteva lucrări, scrise în majoritatea lor în grecește.

Astfel, *Mihai Cantacuzino*, boier de frunte în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, a scris *Istoria Țării Românești*, dela descălecarea până la 1774, anul încheierii tratatului dela Kuciuk Kainargi. Terminată de autor în 1776, lucrarea a fost publicată după trei decenii, în grecește, de către frații *Tunusli* la Viena (1806). Pe lângă partea istorică, această lucrare cuprinde o bogată informație geografică și statistică, fiind pentru Țara Românească ceea ce este *Descriptio Moldaviae* a lui *Dimitrie Cantemir* pentru Moldova. De aceea, a fost folosită ca izvor de cercetătorii ulteriori.

Către sfârșitul epocii, menționăm două sinteze generale de istoria României, extinse, deci, nu numai în timp, dar privind întreg spațiul românesc.

Prima dintre ele, intitulată *Istoria României*, a fost scrisă în limba greacă de învățatul *Dimitrie Philippide*, originar

din Tesalia și statornicit la noi după ce peregrinase în Apus, unde făcuse studii. Autorul vroia să facă istoria veche a „țărilor din stânga Dunării de jos” pe cari le cuprinde sugestiv sub denumirea unitară de *Rumânia*. N'a terminat însă lucrarea, căci a întrerupt-o la întemeierea Principatelor. În această parte, autorul demonstrează vechimea și continuitatea Românilor în Dacia Traiană, bizuindu-se pe izvoare vechi, grecești și bizantine.

Totodată, „pentru o mai bună și mai deplină înțelegere a istoriei”, cum însuși explică, *Dimitrie Philippide* a scris și *Geografia României*, pe care, ca s'o cunoască în deaproape, a străbătut aproape tot pământul românesc.

Ambele lucrări au fost tipărite într'un singur volum, la Lipsca (1816).

Cea de a doua lucrare de același gen, dar care a fost dusă la bun sfârșit, este *Istoria vechii Dacii*, scrisă tot în grecește de *Dionisie Fotino*, statornicit în Țara Românească, după ce făcuse studii la Constantinopol. Acesta întocmește *Istoria Transilvaniei, Valahiei și Moldovei*, începând-o „cu multe secole înainte de Christos” și ducând-o până la anul 1818, adică până la sfârșitul domniilor lui Ioan Vodă Caragea (Țara Românească) și Scarlat Vodă Callimachi (Moldova). Este o lucrare de vastă și îndelungă cercetare pentru vremea aceea, fiind bizuită pe izvoare vechi (grecești, romane și bizantine), pe cronici mai noi (turcești, sârbești, polone și ungare), pe cornici interne (muntene și moldovene), ca și pe un bogat și important material documentar intern.

Pentru epoca mai nouă, când autorul a fost martor al evenimentelor descrise, lucrarea lui *Dionisie Fotino* are valoare de izvor istoric.

Istoria vechii Dacii a fost tipărită în 3 volume la Viena (1818—1819).

În afară de aceste scrieri istorice de proporții mai mari în timp și în spațiu, istoriografia munteană s'a îmbogățit și cu alte scrieri de un caracter restrâns. Astfel sunt:

Istoria Țării Românești dintre 1714—1716, scrisă în grecește de *Mitrofan Grigoras*;

Istoria dintre 1769-1775, scrisă în românește de *stolnicul Dumitrache*; *Cronica Țării Românești*, întocmită în grecește de protosinghelul *Naum Râmnicăneanu*, care istorisește evenimentele dintre 1768-1810 și *Cronograful Țării Românești dela 1764 până la 1815*, scris de vestitul caligraf și dascăl slovenesc *Dionisie Ecclesiarhul*.

La acestea, se adaugă câteva *cronici rimate*, în care sunt povestite în versuri unele evenimente tragice cari au impresionat mai puternic pe contemporani, cum au fost uciderea de către Turci a lui Constantin Brâncoveanu, a lui Grigore Ghica, a lui Mavrogheni și a lui Constantin Hangerli, toți sfârșiți în condiții cumplite.

Intr'una din aceste *cronici rimate*, intitulată *Trâmbiță Românească*, Românii sunt îndemnați să se alăture armatei rusești în războiul din 1768-1774, împotriva Turciei, pentru a-și dobândi astfel eliberarea.

Căminarul *Manolache Persiano* a scris în grecește o astfel de cronică pentru a elogia domnia lui Nicolae Vodă Mavrogheni. Pitarul *Hristache* a scris și el o asemenea cronică, dar în românește, în care se ocupă de aceeași domnie. Între acești versificatori de *cronici*, anonimi sau cunoscuți, un loc aparte îi revine lui *Zilot Românul*, care a scris o *Istorie* în versuri, amestecate cu proză, despre întâmplările din Țara Românească petrecute între a doua domnie a lui Alexandru Ipsilanti (1796-1797) și răscoala lui Tudor Vladimirescu (1821). Mai întâi scris o *Dăslușire*, care este o alegorie cu „cinci hiar”, în genul *Istorie ieroglifice* a lui Dimitrie Cantemir, dar privind situația politică a Țării pe plan internațional.

Dacă celelalte *cronici rimate* n'au o valoare literară, ci numai una istorică, *Istoria* în versuri a lui *Zilot Românul* întrunește amândouă calitățile.

Alte scrieri *Literatura religioasă*, care luase un mare avânt **muntenc.** în timpul lui Constantin Brâncoveanu, a continuat să se îmbogățească cu cărți românești trebuitoare slujbei, traduse din grecește sau din slavonește și tipărite în cea mai mare parte, la tipografia episcopiei Râmnicului, care a desfășurat o rodnică activitate.

Această activitate se leagă de numele a trei episcopi laborioși, cari s'au succedat pe scaunul episcopal de aici și anume: *Damaschin*, *Chesarie* și *Filaret*, traducători ai mai multor cărți de prim uz pentru slujba bisericească.

Literatura propriu zisă a înregistrat câteva manifestări originale în domeniul *poeziei*, datorită *poezilor Văcărești* (*Enache*, *Alecu* și *Nicolae*) și lui *Barbu Paris Momuleanu*. Poeziile acestora sunt mai mult de inspirație lirico-erotică și n'au decât valoarea istorico-literară a începutului genului.

Celelalte genuri literare sunt reprezentate prin *traduceri* din literaturile apusene și în deosebi din cea franceză, a cărei influență în Principate se accentuează în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.

Se mai fac *traduceri* din lucrările *istorice* ale lui *Voltaire*, ca și din unele lucrări străine din domeniul științelor practice, precum agricultura și pomicultura.

O lucrare remarcabilă munteană este cartea lui *Enache Văcărescu* intitulată *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orânduieilor gramaticii românești* (1787).

Această carte a servit ca îndreptar autorilor de gramaticii românești de după aceea, având și astăzi o deosebită valoare prin terminologia adoptată. Subliniăm importanța apariției literaturii laice în limba română și influența franceză pe care o suferă, pentru că aceste scrieri devin o armă puternică pentru cultivarea ideii naționale și un sprijin pentru ducerea luptei ce se va desvolta mai ales, în secolul al XIX-lea contra jugului otoman și pentru formarea statului național român modern.

Scrierile istorice În afară de *cronici*, Moldova a mai avut la **moldovene.** sfârșitul veacului al XVII-lea și la începutul veacului al XVIII-lea, *cărturari* a căror faimă a trecut peste hotare.

Unul din aceștia a fost *Dimitrie Cantemir*, care a desfășurat o fecundă activitate scriitoricească, lăsând numeroa-

se lucrări în domeniul istoriei, al filosofiei, religiei, politicii și artelor. Aceste opere au fost scrise de cărturarul poliglot, fie la Stambul, unde fostul ostătec ajunsese în centrul vieții intelectuale a capitalei turcești, fie în Rusia, unde țarul Petru cel Mare a creiat admirabile condiții de lucru domnitorului pribeag, care încercase să pună sub ocrotirea sa destinele Moldovei, pentru a o scoate de sub jugul otoman.

Dintre primele sale lucrări, menționăm lucrarea filosofică *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul* (1697).

Altă lucrare din acea vreme este *Istoria ieroglifică* (1705), în care, sub forma alegoriei, Dimitrie Cantemir satirizează lupta și intrigile dintre Cantemirești și dintre Constantin Brâncoveanu și Cantacuzino. Eroii sunt prezentați prin animale, de exemplu: corbul, mreana sau cămila.

Lucrările temeinice ale lui Dimitrie Cantemir sunt acelea din domeniul istoriei și au fost scrise în Rusia. Unele privesc istoria țării sale. Astfel, *Hronicul vechimii Româno-Moldo-Vlahilor* (1722), care n'a ajuns însă nici până la întemeierea Principatelor. A fost scris în latinește și apoi tradus în românește.

În *Istoria Cantacuzinilor și a Brâncovenilor*, autorul expune evenimentele privitoare la execuția acestora de către Turci.

Vita Constantini Cantemyrii a fost scrisă în latinește pentru a evoca figura tatălui său.

Lă acestea, se mai adaugă lucrarea *Descriptio Moldaviae* (1716), scrisă la cererea Academiei din Berlin. Este prima încercare de monografie a Moldovei, având o deosebită valoare documentară pentru geografia și istoria Moldovei. A fost tradusă în nemțește, rusește, grecește și apoi și în românește.

Celelalte lucrări istorice scrise de Cantemir în Rusia privesc istoria Turciei. Dintre ele, aceea care a dobândit o faimă europeană a fost *Historia incrementorum atque decrementorum Aulæ Othomanicae* sau în traducere *Istoria creșterii și descreșterii curții dhiosmănești* (1714). Tra-

ducerea ei din latinește în limbile engleză, germană, franceză, rusă și română, arată îndeajuns, prețuirea care i s'a dat la vremea ei. Era cea mai completă istorie de până atunci a imperiului otoman.

Dimitrie Cantemir a mai scris tot în latinește despre *Sistema religiei mahomedane*, despre *Starea politică a Curții Otomane*, ca și câteva lucrări asupra muzicii turcești. *Sistema religiei mahomedane* a fost tradusă în limba rusă și tipărită din porunca lui Petru cel Mare (1722).

Savant de reputație europeană (Academia din Berlin îl proclamase ca membru al ei în 1714), Dimitrie Cantemir a fost un istoric de vază, totodată un învățat de o cultură enciclopedică.

Dimitrie Cantemir a închis ochii la cincizeci de ani pe pământul Rusiei, cu care își înfrățise idealul de luptă și după o viață de doisprezece ani pe acele meleaguri primitoare. A fost înmormântat într-una din cele trei biserici zidite de el în cuprinsul pravoslavniciei împărății și anume în „biserica de jos“ a mănăstirii grecești din Moscova.

În anul 1935, guvernul Uniunii Republicelor Sovietice Socialiste a restituit guvernului român, osemintele lui Cantemir. Ele au fost depuse la biserica Trei Ierarhi din Iași. Cu acest prilej prof. N. Iorga a scris:

„Noi n'am cerut pe Dimitrie Cantemir... și totuși printr'un gând de extremă delicateță, căzut în mintea celor pe care legăturile politice ni i-a făcut prieteni, el se întoarce”
ziarul *Neamul Românesc*.

Ioan Neculce. Un continuator demn al lui Miron Costin a fost cronicarul Ioan Neculce. Acesta a scris, cu un deosebit talent literar, *Letopisețul Țării Moldovei dela domnia lui Eustratie Dabija*, unde rămăsese Miron Costin (1661), și până la sfârșitul celei de a doua domnii în Moldova a lui Constantin Mavrocordat (1743).

Martor ocular al unei mari părți din această epocă, Neculce poate spune la vârsta de 60 de ani, când a purces la întocmirea cronicii sale, că „am scris singur dintru a mea

știință, câte s'au întâmplat de au fost în viața mea". În adevăr, o jumătate de veac din istoria Moldovei dintre 1693-1743 îi este bine cunoscută lui Neculce din trăite, căci ocupase diferite dregătorii pe lângă domnii Moldovei. În acest răstimp, lipsise din țară nouă ani, stând doi ani în Rusia, unde urmasa în pribegie pe Dimitrie Cantemir, și apoi șapte ani în Polonia, după care s'a întors în Moldova. De aceea, pentru această epocă, Letopisețul lui Ioan Neculce are o valoare deosebită, constituind un bogat izvor istoric. Cronica vrea să fie scrisă cu obiectivitate, fără a fi „pe voia cuiva sau în pizma cuiva”, ci „întru adevăr”, cum însuși asigură pe cititori.

Așa fiind, domnii „fanarioti”, cari s'au îngrijit de mai binele poporului sunt descriși de Neculce ca atare. Nu crută nici pe boierii băștinași, nici pe greci, căci le dă în vileag metehnele.

Prin stilul său de mare povestitor, prin spiritul său dojenitor și plin de accente de dureroasă tânguie, Neculce egalează pe Miron Costin.

Tot lui Neculce i se datorește frumoasa scriere intitulată *O samă de cuvinte*, care este o culegere de legende istorice din trecutul Moldovei, împrăștiate de pana lui de povestitor.

Ceilalți cronicari moldoveni din această epocă au lăsat opere de o valoare mai redusă și mult mai restrânse.

Axinte Uricariul (scriitorul de *urice*) a descris a doua domnie a lui Nicolae Mavrocordat (1711-1716), pin porunca și cu îndemnul căruia a alcătuit și un *corp de cronici moldovene*.

Nicolae Chiparissa a scris o scurtă cronică oficială, în grecește despre a treia domnie a lui Mihai Racoviță (1716-1717), cronică tradusă în românește în veacul al XVIII-lea.

Doi cronicari, necunoscuți încă, au scris fiecare câte o cronică despre întâmplările din Moldova dintre 1661-1720.

Una dintre aceste *cronici anonime*, numită *Cronica Racovițeană*, ne-a fost transmisă printr'o copie făcută de diacul de divan *Nicolae Muste*. Cealaltă, scrisă de un necunoscut, a fost tradusă în grecește de către biv-vel-sulgerul Alexandru Amiras.

Într'o altă cronică greacă tot anonimă, cunoscută sub numele de *Cronica Ghiculeștilor*, și tradusă în românește de un contemporan, este descrisă perioada 1695-1754.

Un alt anonim a alcătuit o cronică despre evenimentele dintre 1733-1774, care ne-a fost transmisă printr'o copie făcută de *Enache Kogălniceanu*.

Spătarul Ioniță Canta (Cantacuzino) a scris o cronică foarte scurtă și tot atât de puțin însemnată, despre răstimpul 1741-1769.

Afară de aceste cronici, s'au mai scris trei *povestiri rimate*, în cari autorii, neidentificați până acum, istorisesc în versuri populare, lipsite de valoare literară, unele evenimente impresionante, petrecute în acest răstimp, cum a fost *uciderea lui Grigore Al. Ghica*. Se găsește totuși, și în aceste povestiri unele știri cari lipsesc din cronicile amintite mai înainte.

Gheorgachi Vtori (al II-lea) *logofăt* a scris *Condica ce are întru sâne obiceiuri vechi și no(u)ă a prea înălțărilor domni*. După cum arată și titlul, în această „Condică”, autorul se ocupă de partea ceremonială a domniilor.

Mai este de menționat, printre scrierile istorice, așa numitul *Cuvânt al unui țăran către boieri*, care este un *pamflet* puternic împotriva clasei conducătoare boierești.

Alte scrieri În domeniul *religios* se fac numeroase tălmăcirii de cărți fundamentale pentru slujba bisericească.

Printre prelații râvnitori pentru ridicarea culturii bisericești românești, însemnăm pe mitropoliții *Iacov Putneanu*, *Gavril Callimachi* (Thesalonicul), *Iacov al II-lea*, *Stamati*, ca și pe ierarhii *Vartolomeiu Măzăreanu*, egumen al mănăstirii Putna, și *Paisie Velicicovschi*, egumen rus la

mănăstirea Neamțu, transformată de el într'un focar de cultură bisericească.

Domeniul literar e reprezentat prin traduceri din literaturile apusene și mai cu seamă din cea franceză, a cărei înrăurire începe să se resimtă în al doua jumătate a veacului al XVIII-lea. Postelnicul Alexandru Beldiman a tradus *Tragedia lui Orest* de Voltaire, ca și romanul elvețian *Moartea lui Avel* de Salomôn Gessner. Arhimandritul Leon Asaki a tălmăcit romanul lui Bernardin de Saint-Pierre, *La chaumière indienne*, sub titlul *Bordeiul indienesc* (1821). Tot acesta a tradus din literatura engleză, folosind însă o traducere rusească, *Noptile* lui Young.

Literatura originală cunoaște doar câteva manifestări slabe în domeniul poeziei lirico-erotice, datorite lui *Matei Milu* sau *Milo* și lui *Costache Conachi*.

Printre traduceri moldovene, întâlnim și unele din domeniul istoriei, cum sunt *Istoria lui Carol al XII-lea*, celebra operă a lui Voltaire, și *Istoria lui Numa Pompiliu, al doilea craiu al Romii* a scriitorului francez *Florian*, tălmăcită de Alexandru Beldiman (1820).

S'a tradus, tot din franțuzește și *Geografia* lui Bouffier, sub titlul *De obște gheografie* (1795).

Din însăși această literatură, reiese că, în Principate, condițiunile devin prielnice literaturii burgheze din Franța, literatură care influențează la rândul ei dezvoltarea acestor condițiuni.

Transilvania în veacul al XVIII-lea

Consolidarea Victoriile Austriacilor asupra Turcilor în **dominației** cadere se succed. Biruința dela Belgrad (1717) **habsburgice**. a adus în stăpânirea Austriacilor cetatea-cheie care fusese altădată poarta de intrare a Turcilor în Ungaria. Prin pacea dela *Passarowitz*, următoare acestei victorii (1718), Turcii au cedat Austriacilor Banatul, Oltenia și o parte din Serbia, dela sud de Dunăre până aproape de Niș.

Astfel, stăpânirea acestora în Transilvania s'a consolidat. Chiar dacă prin pacea dela *Belgrad* (1739) au retrocedat Turcilor Oltenia, Serbia și o fâșie de teritoriu în Banat, Austriacii nu și-au simțit amenințată stăpânirea asupra Transilvaniei, căci avuseseră grija să se alieze cu Rusia împotriva Turciei, dușmanul lor comun. Astfel, au fost paralizate posibilitățile de luptă ale Turcilor care, din această cauză, vor adopta în această parte o tactică defensivă. Războiul izbucnit apoi în 1768 între Ruși și Turci, a profitat din plin Austriei, care, în urma păcii dela *Kuciuk Kainargi* (1774), a fost răsplătită de Turcia prin cedarea *Bucovinei* (1775), drept recunoștință că îi fusese aliată în așteptare.

Austria își asigurase astfel, după ce mai înainte pusese mâna pe Galiția, încă un important post înaintat pentru a-și străjui și în această parte stăpânirea asupra Transilvaniei. Austriacii s'au amestecat apoi, ca aliați ai Rușilor, în războiul izbucnit între aceștia și Turci, în 1787. Planul lor era acum să-și întindă stăpânirea mai departe de imperiul turcesc. N'au izbutit însă, căci au fost biruiți de Turci și, prin pacea dela *Șiștov* (1791), au trebuit să se mulțumească cu două rectificări neînsemnate de frontieră în partea Serbiei. Dar statul central habsburgic era acum întărit iar Transilvania menținută sub jugul habsburgic.

Pentru străjuirea cât mai sigură a Transilvaniei, fuseseră înființate între 1762-1766 la marginile ei dinspre Car-

pați, trei regimente de grăniceri recrutate dintre Români și două dintre Secui. Apoi, împăratul Iosif al II-lea a hotărât să sporească numărul grănicerilor, dând un ordin de recrutare adresat iobagilor, cari erau chemați să se înroleze în număr cât mai mare.

Un alt mijloc folosit de Habsburgi pentru a-și întări poziția în Transilvania fusese, spre sfârșitul veacului al XVII-lea, ademenirea Românilor de a trece la religia catolică, amăgindu-i că li se va creia în schimb o situație mai bună.

Dar cea mai evidentă adevărare a tendinței de consolidare a Habsburgilor în Transilvania a fost refuzul împăratului Iosif al II-lea de a jura respectarea constituției ungurești și transilvane, ca și introducerea limbii germane în cancelariile ungurești, în locul celei latine de până atunci.

Folosind apoi pe iobagii din Transilvania împotriva nobililor și pe nobili împotriva iobagilor, Habsburgii i-au slăbit și pe unii și pe alții, asigurându-și astfel dominația.

Starea iobagilor. Apăsarea guvernului pe de o parte, iar pe de alta aceea a stăpânilor de moșii sau a „domnilor de pământ”, cum li se spunea, au făcut ca starea iobagilor să se înrăutățească din ce în ce.

Astfel, în spatele țăranilor, cădea întreținerea tuturor garnizoanelor germane din țară, ca și contribuțiile extraordinare, necesitate de numeroasele războaie pe care Habsburgii le purtau. La acestea se adăogau abuzurile săvârșite de dregătorii imperiali, cari, din cauză că n’au avut nici o leafă hotărâtă, până în anul 1730, trăiau numai din amenzi și jefuirea poporului.

La abuzurile guvernului și ale dregătorilor, s’au adăugat acelea și mai numeroase ale stăpânilor de moșii. Aceștia aveau asupra iobagilor jurisdicția supremă, putând a-i bate, a-i încheide și chiar a-i pedepsi cu moartea. Împărăteasa Maria Tereza scrie guvernatorului Transilvaniei la 11 Mai 1773, să pună să se curețe drumurile de cadavrele celor uciși prin ștreang, roată sau țeapă și cari erau lăsate să putre-

zească dealungul drumurilor, spre spaima călătorilor. Stăpânul, fiind și judecător al țăranului, acestuia îi era oprit a apela împotriva lui.

Starea economică era tot atât de cumplită ca și cea juridică.

Iobagilor „li se stoarce și măduva din oase”, — spune un raport oficial de anchetă.

În adevăr, potrivit unei hotărâri din 1714 a Dietei, fiecare iobag era îndatorat să lucreze stăpânului 4 zile pe săptămână, iar „jelerul” sau cultivatorul liber, 3 zile. Aceasta însemna 208 zile de muncă pe an pentru iobagi și 156 de zile pentru țăranii liberi. Împărăteasa Maria Tereza, ca și împăratul Iosif al II-lea, au redus oarecum aceste munci săptămânale.

Abuzurile săvârșite de stăpâni cu munca iobagilor au lăsat multe ecouri impresionante. Iobagii se plâng că trebuie să lucreze stăpânului cu toată familia, „noi într-o parte, iar muierile noastre torc neconținut, și e de mirare că mai avem cămașe în spate sau o bucată de pâine în gură”. Alte plângeri se referă la îngrămădirea zilelor de așa zisa *robotă* din primăvară până’n toamnă, nerămânându-le pentru treburile lor, decât, anotimpul nepotrivit al iernii. N’au răgaz nici Duminea, căci și atunci „trebuie să mergem să adunăm tot pentru gospodăria domnului: mere pădurețe, jir, muguri de arin, hamei, alune și altele”, se mai vaită iobagii. În afară de *robotă*, ei trebuiau să mai dea stăpânilor dijme din vite și *none* (a 9-a parte) din produsele lor. La aceasta, se mai adăogau *dările* sau *taxele*, ca și *contribuțiile militare*.

Fiecare iobag trebuia să plătească anual stăpânului o dare în bani. Veneau apoi Jările în natură: un stângen de lemne, o cofă de unt, două coaste afumate de porc sau o găină la Paști, un miel gras la Sf. Gheorghe, doi pui pe vară, două măsuri de ovăz, 200 de culbeci, o bucată de rășină, o găină și 10 ouă la Crăciun, o găină la nașterea fiecărui prunc boieresc. Femeile iobagilor trebuiau să meargă cu găștele la curtea stăpânului ca să le smulgă și să lase acolo penele și puful. Din pescuit, stăpânul lua iobagului din doi pești unui

Dacă era prins la vânat, era pedepsit cu pierderea mâinii drepte, căci n'avea voie, nefiindu-i îngăduit să poarte armă. Iobagii erau datori să cumpere carnea dela vitele căzute ale stăpânului; tot așa, trebuiau să cumpere vinul stăpânului, fie bun sau rău; preoții erau datori să urmeze câinii lui la vânătoare; la trecerea pe podurile stăpânului, iobagul plătea vamă; el trebuia să-și macine făina numai la moara stăpânului pentru a-i plăti taxă. Și câte alte îndatoriri de acelea de neînchipuit și care arată cumplita stare a iobagilor din Transilvania în veacul al XVIII-lea!

De aceea, chiar dela începutul veacului, iobagii încep a-și lua lumea'n cap, fugind de pe moșii și silind pe împăratul Leopold I să dea o ordonanță ca să fie oprită „plebea” sau iobagii de a mai fugi.

Béjenirile acestea au continuat însă în tot cursul secolului, cu toate ordinele împărătești de a fi împiedicate.

O altă cale de a-și căuta descătușarea, a fost cea a răscoalelor, dintre care însă abia cea din 1784 se va întinde ca un pârjol.

Fig. 79. — Francisc Rakoczy

Răscoala din 1703. Chiar la începutul veacului al XVIII-lea, s'au răsculat țărani din nordul Transilvaniei, având în fruntea lor conducători români și unguri. Magnatul Francisc Rakoczy a trecut în fruntea răscoalei pentru a o canaliza în favoarea nobililor maghiari. Aceștia erau și ei nemulțumiți pentru că, după pacea dela Carlowitz, Austria s'a amestecat în treburile lor. Rakoczy le-a făgăduit, printr'un manifest „latinesc” libertate religioasă și satisfacerea reven-

dicărilor lor sociale și economice. Această mișcare i-a adus proclamarea ca principe al Transilvaniei pentru scurt timp. Prin pacea dela Sătmar (1711), răsculații învinși au trebuit însă să accepte condiții grele.

Dar țăranii continuă mereu să se răzvrătească. În 1721, cei din Dobra (Hunedoara) isgonesc trupele austriace cari apărau interesele nobilimii.

În 1727, se răscoală țăranii din Abrud, cari ocupă primăria și cer drepturi.

În 1730, izbucnește o răscoală în Trascău. Țăranii distrug castelul nobilului Toroszkai.

Între 1732-1741, episcopul româno-unit Ioan-Inochentie Clain adresează plângere după plângere la Viena. El cere să se aplice dispozițiunile primei diplome leopoldine, care prevedea îmbunătățirea condițiilor clerului unit.

Aceste dispoziții rămăseseră numai pe hârtie, căci Dieta, alcătuită din nobili, nu le-a aplicat niciodată. Demersurile lui Clain au avut unele ecouri la Viena, provocând unele rescripte imperiale în favoarea acestui cler, dar și aceste rescripte n'au schimbat nimic. De aceea, în sinodul din 1744, s'a hotărât continuarea luptei pentru tălmăduirea acestor suferințe. În loc de această satisfacție, lui Clain i se pregătește însă judecarea și condamnarea. Simțind pericolul, el a plecat la Roma, nădăjduind în intervenția Papei, dar în zădar. De aceea, și-a dat demisia din episcopat (1751) și s'a retras într'o mănăstire din Roma, unde a și murit (1768). Înainte de moarte, și-a vândut crucea de episcop ca să nu moară de foame.

Unirea cu Roma n'a avut așadar, urmările așteptate. Ea a sdruncinat puternic unitatea masei poporului român, slăbindu-i puterea de rezistență și de luptă împotriva nobilimii. Când uniții și-au dat seama de aceasta, au început agitații împotriva Unirii.

O astfel de agitație a avut, loc în comitatele Hunedoara și Sibiu (1735), sub conducerea călugărului Visarion Sarai. Alta, condusă de călugărul Sofronie, a avut loc în munții Apuseni între 1759-1761. Un bătrân din Bistrița anume Tănase Tudora a stărnit și el împotriva Unirii, o mișcare care a luat forme violente și a dus la condamnarea la roată a conducătorului ei (1763).

În Maramureș s'a împotrivit preotul Ioan Țirca. La fel, protestară ortodocșii din Brașov și marginenii de lângă Sibiu, conduși de țăranul Nicolae Oprea din Săliște.

Sub forma acestor revendicări religioase, se cereau îmbunătățiri sociale. Mișcările religioase erau alimentate și de nobilii unguri, interesați să zdruncine stăpânirea habsburgică.

Tot din această regiune, s'a mai ridicat preotul Ioaneș din Galeș, care de aceea a fost aruncat în închisoare, unde a și murit, și protopopul Ioan din Săliște.

RĂSCOALA ȚĂRANILOR SUB CONDUCEREA LUI HORIA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN

Țăranii din Transilvania sufereau șerbă cea mai apăsătoare, întărită de diferitele legi pe care le impuneau grofii, mari proprietari de pământ.

Într'o situație deosebit de grea, se găsea populația din Munții Apuseni. În parte, ocupația acestei populații, numită Moți, era lucrul lemnului, din care făceau donițe, ciubăre,

șindrile, cercuri de vase; deasemenea, unii erau pricepuți la construirea podurilor de lemn. În casa fiecărui Moț se găsește și azi, un scaun de văsărit, adică rândeaua care slujește la lucrul lemnului; iar meșterii în rândeaua se numesc văsari. Ei mai știu să confecționeze pieptare și cojoace. Femeile sunt meștere la prelucrarea lânii și a cânepii din care se fac ștreanguri, funii etc.”

O altă parte a populației munților Apuseni se ocupă cu extragerea metalelor și sării din saline. Lucrătorii care se ocupă cu extragerea metalelor sunt minerii sau băieșii din vecinătatea Abrudului.

În aceste regiuni, nu erau școli și poporul trăia într-o ignoranță totală.

Regiunea aceasta, fiind înconjurată de munți, care stau împrejuri ca adevărate cetăți de straje, a păstrat mai târziu unele libertăți de care s’au bucurat locuitorii Transilvaniei, până la generalizarea orânduirii feudale în Ungaria și în țara dintre munții Apuseni și lanțul Carpaților.

Locuitorii munților Apuseni erau datori să asigure paza regiunii, să asiste în calitate de cunosători ai locurilor, la vânătorile cele mari, organizate de principii Transilvaniei. Ei erau obligați — ca și Secuii — să dea, — la început, regilor unguri, mai târziu voievodului Transilvaniei — un anumit număr de piei de vulpe, veveriță, jder, precum și dijme din oi și miei. Mai târziu însă, aceste impozite în natură încep a fi răscumpărate prin taxa în bani.

În urma păcii dela Carlowitz (1699), Transilvania trece sub administrația Austriei; apar aici cei doi reprezentanți nemiloși ai stăpânirii Casei de Austria: agentul fiscal și biserica catolică (iezuitul).

Agentul fiscal avea datoria să noteze în registrele fiscalului pe toți locuitorii provinciei — exceptând bineînțeles nobilimea și pe reprezentanții bisericii —, cu specificarea exactă a obligațiunilor și cu impozitul ce trebuia plătit statului. Fără să se țină seama dacă era război sau pace, secetă sau inundații, fiecare locuitor trebuia să plătească la date anumite, sumele fixate de agenții fiscalului. Dar aceștia nu erau funcționarii Habsburgilor. Ei erau arendașii veniturilor Statului.

Casa de Austria dădea în arendă încasarea îndatoririlor fiscale dintr-o regiune anumită, unor oameni ce purtau numele de agenți ai fiscalului. Ei erau Armeni, Români, Unguri sau Sași și plecau în regiunile miniere din munții Apuseni ca să strângă dările în natură și bani.

Locuitorii din regiunea Munților Apuseni aveau la început locurile lor proprii de semănat grâu, secară și ovăz. Aveau pășuni în munți, și foloseau pădurile de fag și de brad. Se bucurau de dreptul de a vâna și pescui fără restricții și aveau dreptul *târgurilor* și al *cârciumăritului*. Puteau să transporte lemne pe Arieș, fără să plătească ceva. De asemenea, aveau mori de măcinat și nu erau obligați să plătească pentru ele taxa erariului (fiscalului). Ei își alegeau administratorii și judecătorii fără amestecul domniei.

Până în veacul XVIII, nu cunoșteau vreo diplomă regală, sau vreun act emanat din cancelaria voievodului Transilvaniei, care să pomenească despre vreo donațiune în această regiune, pentru nobilii din Transilvania.

Când Transilvania a trecut în stăpânirea Casei de Austria, locuitorii au trecut obligațiunile lor anterioare pe seama agenților fiscali, dându-le untul, mierea și pieile. Agenții fiscali au oprit totul, nemai trimițând nimic spre tezaur. Când s’a aflat că darurile au fost deturnate, autoritățile au hotărât răscumpărarea lor în bani, care trebuiau vărsați vistieriei. Taxa aceasta de răscumpărare, a fost considerată de noii stăpâni ai Transilvaniei, *ca o taxă ce izvoră din sarcinile iobăgești*, iar locuitorii au fost considerați *ca iobagi ai statului*. Pe încetul, întreaga regiune cu munții, locurile de arătură, grădinile și casele a fost declarată *domeniul Statului*, luând numele de *domeniul Zlatna*.

Primele conflicte cu reprezentanții guvernului în Transilvania.

Casa de Austria înăsprea mereu jefuirea populației, măbind mereu taxele. Dela 5859 florini, taxa a ajuns în anul 1775 la 14.769 florini, iar în 1783 la 21.555 florini. Pentru timpul acela, taxa reprezenta o obligație foarte grea.

Starea locuitorilor devenea tot mai grea. Nu se mai puteau bucura de veniturile pământurilor lor. Erau obligați să

facă și zile de muncă. Șerbia apăsa greu. Din această pricină s'au născut nenumărate conflicte între populație și funcționarii domeniului Zlatna. S'au înmulțit plângerile împotriva abuzurilor comise de funcționarii fiscului.

Asuprirea populației continuă în mod și mai crâncen. Fiscul le-a luat dreptul de a ține cârciume, dreptul de pescuit, precum și dreptul de a ține târg. Morile au rămas deocamdată libere, dar și ele mai târziu au fost supuse la taxe.

Situația populației din Munții Apuseni se confundă cu starea „iobagilor dela țară”, adică a iobagilor din restul Transilvaniei. După cum iobagii Transilvaniei erau supuși unei grele asuprii conform stipulațiilor din „Aprobatae et Compilatae” (legile care statorniceau iobăgia), tot așa a fost pusă la munci grele și populația din Munții Apuseni. Fiscul i-a impus pe Moți la tăierea și strângerea lemnului din păduri, căratul lor pe râul Arieș, până la ferăstraiele din Zlatna și Offenbaia, etc.

Plângerile noilor iobagi, făcute la guvernul Transilvaniei, nu au găsit nici un fel de înțelegere din partea autorităților. Și atunci ei au hotărât să se adreseze Curții din Viena și anume împărătesei Maria-Tereza.

În vremea Mariei-Tereza, a avut loc în munții Apuseni răzvrătirea condusă de călugărul Sofronie. Această ridicare a poporului avea și un caracter religios și era îndreptată împotriva Bisericii Unite și trecerii la catolicism. Poporenii au început să alunge pe preoții uniți din bisericile și locuințele lor. Autoritățile l-au prins pe Sofronie, l-au aruncat în temniță, dar câteva sute de țărani au bătut pe paznici, au spart ușile temniței, l-au eliberat și l-au pus în fruntea lor, pentru a obține drepturi. Sofronie se adresa poporului cu cuvintele: „*A trecut puterea domnilor! Acum noi suntem domni*”.

În vara anului 1760, răscoala condusă de Sofronie se întinsese atât de mult, încât locuitorii din unele sate au declarat „că mai bine lasă să li se taie capetele... decât a se face uniți!”

Răscoala condusă de popa Sofronie, deși avea un caracter religios, avea și o bază socială și politică, care izvoră din starea tot mai rea a populației.

Începuturile răs- Am văzut mai sus cum autoritățile au răpit **coalei conduse** Motilor dreptul de a ține cârciumi și dreptul **de Horia.** târgului din Câmpeni. Dar au lăsat liberă

vânzarea la târgurile de prin sate, a două băuturi fermentate, în care locuitorii din regiunea Munților Apuseni erau foarte pricepuți. Anume *acovita* care era o băutură preparată din rachiu îndulcit cu miere și *miedul* o băutură fermentată făcută din miere.

În comuna Bistră, cârciumăritul a fost arendat de un locuitor străin de loc, care s'a stabilit în comună în calitate de cârciumar. Locuitorii s'au împotrivit, deoarece cârciumarul apărea în ochii lor ca omul stăpânirii, care luase pe bani, un drept al lor. Cârciumarul, fiind boicotat de locuitori, a fost nevoit să renunțe la arendă. Fiscul imperial a decis atunci să scoată cârciumăritul la arendă *prin licitație*. Locuitorii au primit bucurii să liciteze, dar licitația a fost adjudecată de niște negustori străini de loc (Armeni), care au licitat pentru suma totală de 18.000 florini arenda cârciumilor din munți. Aceasta a supărat pe munteni, care nu puteau plăti o sumă atât de mare. Ei s'au legat prin jurământ să boicoteze cârciumile noilor arendași, vânzând miedul și acovita pe sub mână și înfruntând confiscările făcute de arendași.

Incidentul dela În ziua de 24 Mai, se ținea târg de țară la **Câmpeni din** Câmpeni. Arendași au avut grijă să aducă **24 Mai 1782.** numeroase buți cu vin și rachiu ca să aibă vizitatorii târgului ce consuma. Muntenii au adus și ei acovita și miedul în berbințe (vase de lemn). Când a început târgul, Muntenii au boicotat pe arendași și nu s'au apropiat de buțile arendașilor. Ei au consumat conținutul berbințelor. Arendașii, văzând că rămân cu băutura nevândută, au chemat slugile, au spart berbințele cu securile

și au vărsat conținutul. Muntenii s'au repezit asupra builor arendașilor și au vărsat tot conținutul de s'au format bălți. În urma acestei întâmplări, autoritatea a hotărît pedeapsa cu moartea pentru cinci locuitori, iar alți 12 trebuiau să primească între 25—100 lovituri de băta și închisoare de la 3 luni până la doi ani. Printre cei urmăriți a fost și locuitorul *Nicola Ursu* zis *Horia* din *Albac*; în sentință în dreptul numelui său, sunt adăugate cuvintele „faimosul agitator”.

În același timp, se fixa ca despăgubire pentru arendași, o amendă de 8.708 florini și 49 crăitari, deși paguba a fost numai de 343 florini și 41 crăitari. Amenda trebuia plătită în mod solidar de toți locuitorii comunelor Câmpeni, Bistra, Vidra și Râul Mare. Pentru ca să silească pe locuitori la plata amenzii, s'a adus armată.

Iosif II și țărani Maria-Tereza, împărăteasa Austriei, luase iobagi din Transilvania.

hotărîrea ca fiul ei mai mare Iosif, care era co-regent, să întreprindă o serie de călătorii pentru a cunoaște personal starea supușilor săi. Astfel, în două rânduri co-regentul Iosif are prilejul să viziteze Transilvania. Prima vizită o face în anul 1773. Împărăteasa cunoștea starea de lucruri din Transilvania, unde nobilimea exercita cea mai aspră asuprire, iar țărănimea iobagă era pedepsită cu moartea prin spânzurătoare la cea mai mică încercare de rebeliune. De aceea, Maria-Tereza trimite un curier special în Transilvania, prin care ordonă ca să se curețe drumurile publice de cadavrele oamenilor executați prin tragerea pe roată, cu ștreangul sau cu teapa.

Astfel s'a aranjat, chiar din ordinul împărătesei, ca Iosif să facă o călătorie plăcută în Transilvania.

Țăranii iobagi au ieșit însă în întâmpinarea vlăstarului imperial și i-au înmănat aproape 19 mii de petiții, în care se plîngeau de apăsarea jugului iobăgiei.

În anul 1780, moare Maria-Tereza, iar tronul este ocupat numai de Iosif II, care, după trei ani, vizitează din nou Transilvania. Și de data aceasta împăratul a primit o mulțime de

petiții, prin cari țărani serbi cereau împăratului să le ușureze greutatea sarcinilor feudale. Împăratul care prin lege desființase iobăgia în unele provincii ale imperiului mai ales în centre miniere și de ateliere de manufacturi, a vrut s'o desființeze și în Transilvania, unde se găseau deasemeni centre asemănătoare. Aceasta era necesar pentru a asigura mâna de lucru trebuitoare muncii în mine, etc., împiedicată a se îndrepta într'acolo în urma legării de pământ. Nobilimea Transilvaniei, care n'a vrut să-și piardă iobagii, s'a împotrivit însă din toate puterile, ca să se înfăptuiască o asemenea reformă.

Împăratul Iosif II voia să transforme Austria într'un puternic Stat german și să asigure acele reforme care trebuiau să ducă la dezvoltarea schimbului de mărfuri în cadrul orânduirii feudale.

Recrutarea militară în Transilvania. Pentru ca să ducă războiul cu Turcia, a întări poziția imperiului și a preîntâmpina vreo eventuală ridicare a țărănimii și a popoarelor subjugate, împăratul s'a hotărît să înmulțească regimamentele de grăniceri.

Fig. 80 Iobagii din Transilvania întâmpină cu petiții pe împăratul Iosif al II-lea

Locuitorii ştiau că la regiment oamenii primeau hrană bună şi îmbrăcăminte, serviciul nu era greu de îndeplinit faţă de muncile iobagilor şi aveau şi soldă. Prin încadrare în armată, scăpau de munca pentru proprietari de pământ (boeri-grofi) sau pentru fiscul imperial. Pentru a scăpa de cumplita iobăgie, locuitorii alergau să se înscrie militari. Ei spuneau mai bine să slujim în armată „decât să fim robi la accia care, fără nicio dreptate şi milă ne sug ca nişte lipitori şi se hrănesc ca nişte trântori cu sudoarea noastră”.

Ţăranii din Transilvania nu mai aveau să asculte de poruncile boierilor lor (grofi) sau ale interpuşilor acestora. Ogcarele moşierilor rămăneau nelucrate şi atunci nobilii s'au plâns împotriva celor care făceau recrutarea militarilor, spunând că ar atâta pe ţărani împotriva nobililor. Ei cereau ocrotirea legilor ca să fie apăraţi de „tulburări” şi „răsculători”. Împăratul Iosif II având greutăţi cu Turcia. Pe lângă aceste nemulţumiri, mai aveau şi nemulţumiri din partea nobililor. Unele reforme pe care le înlăptuise atrăseseră asupra sa nemulţumirea nobilimii, aşa încât, aceştia şi-au unit puterile pentru a sili pe împărat să renunţe la recrutarea în regiunile transilvane.

Horia la împărat Astfel, iobagii din Transilvania s'au văzut întorşi din nou la starea tristă a iobăgiei. Fiind înapoiati, ei se considerau fără posibilitate de scăpare şi se gândeau că ajutorul le-ar putea veni dela împărat. Muntenii, neavând încredere în guvernul Transilvaniei, hotărâse trimiterea unei delegaţii de ţărani la Împăratul Iosif II la Viena ca să-i spună păsurile ţărănimii din munţii Apuseni. Horia a primit misiunea dela ai săi, ca să meargă în delegaţie la Viena şi să spună împăratului că oamenii săraci nu mai găsesc dreptate şi că singura nădejde este ca împăratul să le facă dreptate.

Împăratul a ascultat prin tâlmăciu, plângerile expuse de Horia şi i-a făcut făgăduieli.

De mai multe ori, delegaţii asemănătoare au mers la Viena

şi printre alţi delegaţi se aflau întotdeauna doi: unul era *Nicola Ursu* zis *Horia* din *Albac*, ca reprezentant al comunei *Râul-Mare* şi *Ion Cloşca*, reprezentant al locuitorilor din *Cărpeneş*, *Abrud* şi *Bucium*. Călătoriile la Viena nu au dus însă la rezultatul dorit.

Motii nu mai aveau la îndemână alt mijloc de acţiune, decât acela de a-şi face singuri dreptate, adică răscoala.

Ultima audienţă a lui *Horia* la împărat a fost la 1 Aprilie 1784, când s'a plâns împăratului, în numele locuitorilor comunelor *Câmpeni*, *Bistra*, *Râul-Mare*, *Vidra*, *Muşca*, *Baia-de-Arieş*, *Bucium*, *Abrud* şi *Cărpeneş*.

Cererile ţăranilor. Iată în rezumat cererile formulate în scris de delegaţia Motilor în audienţele dela împăratul Iosif II: *Locuitorii se plâneau de urcarea excesivă a diferitelor taxe şi de faptul că sunt opriţi dela exercitarea unor drepturi vechi. De asemenea, ei se mai plâneau că sunt siliţi să îndeplinească munci foarte grele, ca săpături de canale, cărăuşie de fier pentru mine, etc.; că nu li se mai permite să-şi aducă în mod liber bucate de unde vor, fiind siliţi să le cumpere cu preţ dublu dela arendaşul domeniului; că nu se mai respectă drepturile şi libertăţile minerilor şi ale proprietarilor de mine; că trebuie să plătească pentru armată diferite lucruri, pe care ei nu le au şi trebuie să le cumpere pe bani; că primarii încasează sume prea mari dela locuitori, în chip de cheltuieli de cancelarie, etc.*

Împăratul a ordonat facerea unei anchete, dar ancheta nu s'a făcut, iar membrii delegaţiei cari au mers la Viena au fost urmăriti ca răsvrătitori.

Desfăşurarea răscoalei. După ce s'a întors dela Viena, *Horia* a început o vie agitaţie printre ţărani. Sub acoperirea că împăratul a dat ordine în Transilvania pentru uşurarea ţăranilor, el caută să ridice pe ţărani contra nobililor (grofi), deoarece, spune el — nobilii nu ţin seamă de aceste ordine. Crezând că un „bun împărat” poate

să ușureze starea grea a țăranilor, ei își pun speranțele în Iosif al II-lea. Horia susține că *Împăratul l-a autorizat pe el, ca să răscoale pe țăranii din Transilvania și cu ajutorul lor să distrugă pe grofi și pe nobili, să le prade și să prefacă în cenușe casele lor, ca să nu mai rămână piatră, căci aceasta este voința împăratului.*

Spre a întări credința țăranilor în vorbele lui, Horia scoate din sân o cruciuliță de aur și o arată țăranilor, spunându-le că i-a fost dată de împăratul Iosif II.

Tovarășul de luptă și prietenul cel mai apropiat al lui Horia, era Ion Cloșca, iobag din comuna Cărpiniș. Numele lui era Oargă, iar porecla Cloșca dată de consătenii săi.

Al treilea tovarăș al lui Horia era Gheorghe Crișan, iobag și dânsul tot din Cărpiniș. După unii, el slujea și la biserică. În primele vremuri ale răscoalei, mai era și un al patrulea tovarăș alături de ei în fruntea răscoalei, care însă dispare din luna Noembrie. Unii susțin că acest căpitan ar fi fost un ofițer rus cu numele de Mihail Poperski.

Fig. 81 — Horia îndeamnă poporul la răscoală

În ziua de 28 Octombrie 1784, fiind zi de târg la Brad, Crișan, trimis de Horia, a venit pe ascuns și a convocat pentru Duminica următoare oamenii la Mesteacăn, ca să asculte poruncile împărătești aduse de Horia dela Viena.

În ziua de 31 Octombrie, a avut loc adunarea dela Mesteacăn. Au participat circa 600 săteni. Horia lipsea fiind bolnav. Crișan vorbește în fața locuitorilor și le spune că este poruncă dela împărat ca țăranii să scape de iobăgie, să fie soldați grăniceri.

Cei ce voiau să rămână iobagi, lucrau numai o zi pe săptămână, dar cu plată.

Cei ce voiau să devină militari, trebuiau să ia calea Bălgradului (Alba Iulia), unde li se vor da arme. Țăranii au ascultat și au pornit spre Bălgrad. În drum, s'au oprit în satul Curechi, unde căpeteniile administrative au încercat să prindă pe Crișan. Țăranii înfuriați, încep să tragă clopotele, dând astfel semnalul răscoalei; oamenii stăpânirii sunt uciși pe loc.

Furia țăranilor împotriva nobililor se deslănțuie puternic. 17 nobili din Criștior au fost executați. Unii au scăpat cu fuga. Dela Criștior, o parte din răsculați s'a îndreptat spre Mihăleni, iar altă parte spre Brad. Nobilii din Brad încearcă să se salveze prin fugă, dar unii dintre ei sunt uciși. Răscoala a cuprins întreg Zarandul. Au fost execuții de nobili în Ribița, Mihăleni, Baia de Criș, Ocni, Hălmăgel, Pleșcuța, Țarmure, etc. Întreg Zarandul era în plină răscoală. În fruntea răsculaților se găseau Horia, Cloșca și Crișan.

Din Zarand, răscoala s'a întins și a cuprins și Hunedoara. În țara Hațegului, țăranii răsculați devastează casele nobililor și le dau foc. Țăranii ajunseseră până aproape de Deva. Ajunși la țărmurile râului Mureș, au început să facă planul ca să atace orașul Deva. Ei prevedeau să execute pe toți nobilii pe cari îi vor găsi acolo și apoi să dea foc orașului din 4 părți. Răsculații au făcut strigările, prin care fiecare casă din comunele vecine cu orașul Deva, era obligată să trimită un om înarmat pentru a se uni cu iobagii, care urmau să atace Deva. În strigări, se mai spunea că Horia are poruncă dela

împărat să distrugă toată nobilimea și că „*Horia vine cu steagul roșu*” din Alba Iulia ca să întâlnească pe iobagi la Deva. Iobagii susțineau că grănicerii din Deva nu vor trage în popor, ci se vor alia răsculaților. Dar armata a tras în țărani, care bat în retragere. Unii au fost luați prizonieri.

Țăranii iobagi n'au avut arme ca să se împotrivescă garnizoanei militare din Deva.

Funcționarii și reprezentanții nobilimei din Deva s'au întrunit în sedință și au hotărât, fără să facă nicio cercetare, să execute pe toți prizonierii din Deva. 20 de prizonieri au fost duși în spatele fortăreței unde s'a săpat un șanț; au fost așezați la marginea șanțului și decapitați prin lovituri de sabie. Tot în chipul acesta groaznic, au mai fost executați și alți țărani, chiar dacă nu făceau parte dintre răsculați.

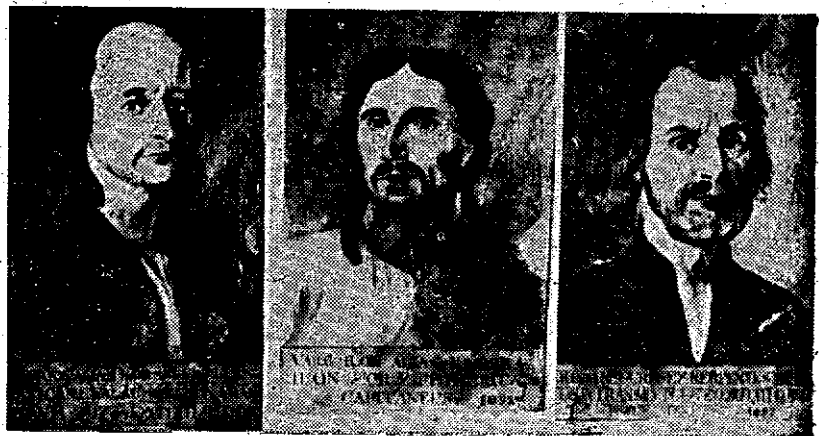

Fig. 82 — Horia, Cloșca și Crișan

Horia (după numele adevărat Nicola Ursu), conducătorul răscoalei țăranilor din Munții Apuseni, s'a născut pe la 1730 în comuna Albaș din Munții Abrudului. Numele de Horia i l-au dat consătenii pentru arta cu care „horea” din fluiet.

Portretele vremii ne-au lăsat despre Horia imaginea unui țăran, în straie, cu fruntea înaltă, privirea blândă și mustața castanie. Carte se crede că nu știa, dar era om isteț și priceput în treburile obștești.

Din viața lui, mai ales din epoca tinereții, prea puține se cunosc. Atât se știe că era iobag și că, pentru a aduce la cunoștință împăratului Iosif II starea de plâns și revendicările iobagilor din Ardeal, a pornit la Viena pe jos, de patru ori, în patru ani în șir (1780—84).

Strădaniile lui rămânând zădarnice, după ultima audiență la împărat, Horia — ajutat de Cloșca și Crișan — organizează răscoala țăranilor împotriva boerilor (grofi). Răscoala se întinde repede în tot Zarandul și în regiunile învecinate ale Hunedoarei, Albei și Clujului.

Trădat, Horia este prins și executat împreună cu Cloșca după torturi îngrozitoare, în prezența câtorva mii de iobagi aduși cu forța ca să asiste la moartea conducătorilor lor.

Cloșca Tovarăș de luptă și de supliciu al lui Horia a fost Ion Oargă din Cărpiniș, zis și Cloșca. Acesta era ceva mai tânăr decât Horia și mai înstărit. Ca înfățișare era mic de stat, îndesat, îmbrăcat cu un cojoc scurt.

A fost tras pe roată împreună cu Horia.

Crișan cel de al treilea conducător al țăranimii răsculate, era mai în vârstă decât Horia și Cloșca și avea experiență militară. Rolul lui era de comandant al țăranimii din Zarand. Pentru a nu fi tras pe roată, Crișan s'a spânzurat în temniță cu nojițele dela opinci.

Alianța din A- Din Zarand, răscoala s'a întins în Abrud. **brud între io-** La Abrud țăranii unguri s'au unit cu țăranii **bagii unguri și** români și împreună au început să pedepsească pe grofi (moșieri). Când lui Horia i s'a adus la cunoștință că la răscoala iobagilor români participă și iobagi unguri, el a spus: „*cari se dau cu noi și se împărtășesc din faptele noastre nu trebuie supărați*”.

Comuna Roșia, centru aurifer, a fost și ea ocupată de răsculați. Aceștia voiau să cuprindă întreaga Transilvanie și să aprindă focul răscoalei, ca să se termine odată pentru totdeauna cu puterea nobililor. Planul de întindere a răscoalei și de cuprindere a întregii Transilvanii de către țăranii iobagi răsculați, fusese făurit de conducătorii răscoalei în frunte cu Horia.

Guvernator al Transilvaniei era baronul Samuel Bruckenthal, care dă consilierului Mihai Bruckenthal misiunea ca să „liniștească răscoala”. Guvernatorul Transilvaniei avea neînțelegeri cu comandantul militar al provinciei, care era baronul Preisz. (Baronul Preisz a fost acela care a pus la cale întreprinderea dela Tibru care a dus la suspendarea ostilităților).

Episcopii ortodocși, printre care se numără și Ghedeon Nichitici din Sibiu, sunt invitați de guvern ca să meargă prin sate și să potolească pe răsculați. Țăranii nu primeau însă.

sfaturile de supunere față de autorități și de încetare a mișcării, date de Nichitici.

Mare parte din preoțimea din Transilvania și din pătura cultă în slujba stăpânirii au fost potrivnici mișcării țăranilor iobagi de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan. Pătura stăpânitoare din Transilvania se temea de răscoala organizată a țăranilor șerbi.

Baronul Preisz, comandantul forțelor armate ale împăratului, care avea conflicte de interese cu nobilii (grofi), nu știa ce atitudine să ia, deoarece nu primise încă instrucțiuni dela Viena. Aceasta a întărit credința șerbilor răsculați că este poruncă împăratului ca șerbii să se răscoale și să ucidă pe nobili. Ca să aibă informații precise cu privire la răscoală, comandantul militar a trimis un delegat al său în tabăra răsculaților ca să-i întrebe despre scopurile răscoalei. Țăranii au răspuns că vor să scape de iobăgie, să fie primiți militari și să fie eliberați câțiva țărani închiși în timpul răscoalei.

Armistițiul din comuna Tibru Un reprezentant al armatei s'a întâlnit cu Cloșca pe dealul comunei Tibru. După discuții, au izbutit să ajungă la încheierea unui armistițiu pe opt zile.

În timpul armistițiului încheiat la Tibru, țăranii au început să se ducă pe la casele lor și au așteptat în liniște expirarea termenului. În timpul acesta, armata guvernului s'a pregătit împotriva răsculaților. După armistițiul dela Tibru încheiat între reprezentanții armatei imperiale și iobagii răsculați din Abrud, Mihai Bruckenthal însăreinează pe Ion Molnar, literat și medic cunoscut, să meargă la țăranii iobagi răsculați în Zarand și să-i convingă să se întoarcă la vetrele lor. Ion Molnar a fost primit de Crișan, care i-a înmănat cererile iobagilor, cu rugămintea ca acestea să fie trimise împăratului. Crișan a cerut ca iobagii să fie eliberați de jugul iobăgiei și a spus că, dacă, cu toată revolta lor, nu vor fi eliberați, și domnii feudali îi vor asupri mai greu, atunci se vor răscula din nou. Ei cereau Impăratului: sau dreptul de a fi recrutați în armată, sau ștergerea iobăgiei. Cere-

rile țăranilor din Zlatna erau identice cu cele ale țăranilor din Abrud. Se semnează și aici un armistițiu de 15 zile.

Reprezentantul împăratului, Preisz, care voia să întărească armata, urmarea ca cererile țăranilor să fie îndeplinite, dar Bruckenthal susținea că nu e recomandabil să tratezi cu răsculații și să le mai admiți și cererile. Vice colonelul Schulz, care a avut prilejul să viziteze, după expirarea armistițiului, comunele Cărpiniș și Cămpeni, — serie în raportul său că oamenii au început lucrul la „băile“ de spălat aurul,

Intinderea răscoalei în Ungaria În timpul acesta, știrea răscoalei iobagilor din munții Apuseni se răspândise în săriteană și înspre toată Transilvania și în părțile răsărite-

ne ale Ungariei, fapt care îngrijorează pe Bruckenthal. Cu atât mai mult avea Bruckenthal motive de îngrijorare, cu cât se începuse o mișcare revoluționară și în Bihor. Un localnic spunea: „De-ar aduce Dumnezeu pe răsculați aici, căci, de nu va fi mai bine, mai rău nu poate să fie“.

Fig. 83 — Prinderea lui Horia și Cloșca

Nobilii au răspuns răscoalei iobagilor prin organizarea represiunii înarmate, deși Preisz, reprezentantul împăratului, nu vedea cu ochi buni faptul ca nobilimea să-și facă singură dreptate, de teamă să nu se întărească puterile lor.

Nobilii din Alba și Cluj au început să se organizeze militarmente. Nobilimea înarmată a comis cele mai neînchipuite acte de cruzime împotriva țăranilor răsculați sau a acelor care erau în închisori.

Reisbucnirea răscoalei.

Văzând că guvernul nu vrea să le îndeplinească cererile, iobagii se ridică din nou.

Conducătorii răsculaților reîncep atacurile împotriva orașelor și cuiburilor nobilimii. Făurarii au început să fabrice zi și noapte lănci pentru răsculați. Planul căpeteniilor răscoalei era ca șerbii să înainteze până în apropierea orașului Deva și până spre Huedin. Armata imperială primise însă ordin să înainteze din toate părțile asupra Abrudului și să înceapă astfel încercuirea țăranilor. În cazul când armata va întâmpina rezistență, atunci ea avea ordin să extermină pe țăranii răsculați.

Infanteria și cavaleria erau prevăzute cu arme moderne, iar ofițerii comandanți cunoșteau tactica de luptă, astfel că a fost ușor acestei armate să înfrângă pe țăranii răsculați și să ocupe întreg Zarandul. Țăranii răsculați au fost desamăgiți, când au văzut că armata împăratului luptă împotriva lor. O parte a rezistat fără succes, reușind ține piept puterilor armate. Unii au început să se retragă pe la casele lor. Astfel răscoala a fost înăbușită. Nobilii victorioși, au deslănțuit o sângeroasă represiune împotriva țăranilor.

Prinderea lui Horia. După încetarea răscoalei, Horia și Cloșca s'au retras în munții Albacului, în pădurea Scorăget,

în apropiere de râul Someș. Pe ascuns, Horia se pregătea să meargă din nou la împărat ca să-l informeze cu privire la răscoala țărănească și să-i supună din nou spre aprobare cererile iobagilor. Guvernul a fost informat de acest plan al lui Horia. S'a instituit un premiu de 300 de

galbeni pentru cel care va prinde pe Horia. S'au găsit trădători care s'au dat drept prietenii lui Horia, l-au prins, l-au legat și l-au predat apoi soldaților trimiși în urmărirea lui. Odată cu Horia, a fost prins și Cloșca. Amândouă căpeteniile iobagilor au fost aduse în lanțuri la Alba Iulia. După o lună a fost prins și Crișan.

Procesul lui Horia, Cloșca și Crișan

s'a judecat în cea mai mare taină. La interogatoriile ce li s'au luat, Horia și Cloșca sfidau autoritățile.

Știind că va fi tras pe roată în închisoarea dela Alba Iulia, Crișan s'a spânzurat cu nojițele dela opinci.

Țăranii nu credeau că Horia, Cloșca și Crișan au fost prinși. Dar cele două căpetenii ale răscoalei, Horia și Cloșca (Crișan fiind mort) au fost aduși, sub o puternică escortă, în vâzul mulțimii, dela Alba Iulia la Deva și îndărăt, ca să se convingă tot poporul că șefii răscoalei sunt prizonerii clasei stăpânitoare.

Horia și Cloșca au fost condamnați la moarte prin tragera pe roată. Sentința în procesul întentat lui Horia și Cloșca s'a executat în ziua de 28 Februarie 1785. În această zi, în fața unei mulțimi de peste 6000 de oameni, dintre care 2515 erau țăranii din 419 comune, aduși cu sîla să ia parte

Fig. 84 — Horia în închisoare

la spectacolul sinistru care urma să aibă loc, cel dintâi a fost executat Cloșca, care a fost frânt pe roată în fața privirilor tovarășului său Horia, a cărui moarte a urmat tot în același chip la câteva minute. Ultimele cuvinte ale lui Horia au fost: „Mor pentru popor“.

Astfel s'au răzbunat nobilii în Transilvania, pe vajnicele căpetenii ale iobagilor răsculați.

Horia a trecut în legendă chiar în timpul vieții sale. Țăranii iobagi dădeau lui Horia când numele de Craiu, când de Domn, când de împărat și spuneau despre el :

„Pân' a fost Horia 'mpărat
Domnii nu s'au desculțat,
Nici în pat nu s'au culcat,
Prânz la masă n'au mâncat...”.

După supliciu, trupurile lui Horia și Cloșca au fost tăiate în patru și trimise în patru părți ale țării ca să înfricoșeze pe iobagi și să nu mai îndrăznească să se ridice împotriva nobililor.

Insemnătatea răscoalei de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan.

Răscoala țăranilor din Transilvania și a lucrătorilor din minele munților Apuseni s'a terminat cu o înfrângere, cu toată hotărîrea de luptă de care a dat dovadă mulțimea răsculată.

Țăranii răsculați au fost slab înarmați. Printre țărani, stăpînea încă ideea că „un bun împărat” îi va putea ajuta.

De aceea, și Horia își îndrepta năzuințele spre împărat. Dar răscoala țărănească nu a reușit, pentru că nu a avut o clasă socială care s'o conducă și să-i organizeze lupta. Alături de țărani, s'au găsit numai meșteșugarii și minierii din Munții Apuseni.

Burghezia orășenească, mare parte din intelectualitate, chiar dacă a privit uneori răscoala cu simpatie, n'a ajutat țăranimea în luptă. Cu toate divergențele ce existau între casa imperială și nobilimea ungără, acestea s'au unit pentru

a-și apăra interesele de clasă împotriva țăranimii române și maghiare. Și țăranimea fără conducător, fără o clasă care să-i conducă lupta, nu poate să învingă.

Dar, cu toată înfrângerea, răscoala țăranilor a avut o mare însemnătate. A lovit și zdruncinat puternic orînduirea feudală. A determinat liberarea prin legea iobagilor. A unit mai mult țăranimea română și maghiară în lupte. A deschis țăranimii drumul spre noi lupte pentru liberarea ei.

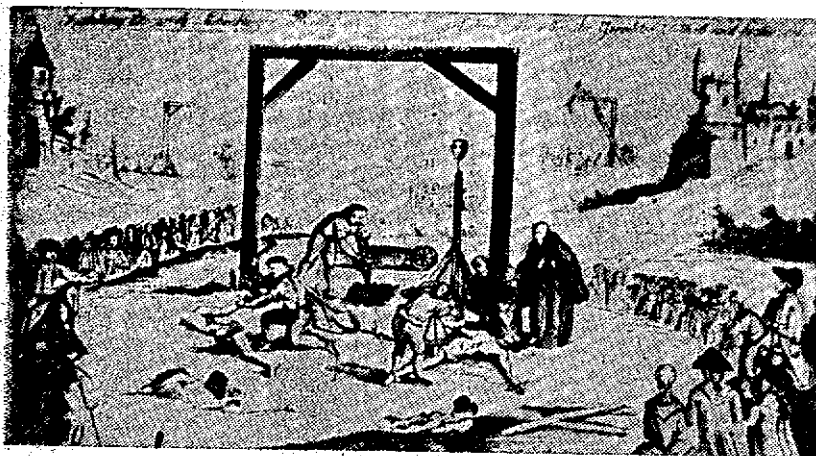

Fig. 85 — Martiriul lui Horia și Cloșca.

După răscoală. Sacrificiul lui Horia, Cloșca și Crișan, ca și al celorlalți răsculați căzuți, a avut o urmare bună pentru iobagi. Astfel, prin așa-zisa *patență* dată de Iosif al II-lea în 1785, s'a desființat prin lege iobăgia.

Măsura nu pornea din sentimente de umanitate, ci sub presiunea luptelor țărănești și din imperative economice politice, dictate de împrejurările care impuneau liniște în interiorul imperiului și evitarea unor noi răscoale.

De altfel, în 1790, împăratul Iosif al II-lea a folosit înăbușirea răscoalei și a revocat patenta din 1785, restabilind pentru iobagi vechea stare de lucruri.

Aceasta a provocat noi tânguiri populare. Chiar în 1791, a fost trimisă împăratului Leopold la Viena o petiție în latinește numită de aceea *Supplex libellus Valachorum*. Prin această suplică, se cerea ca națiunea română din Transilvania să nu mai fie considerată ca „tolerată“, ci egală în drepturi cu celelalte trei națiuni; ca să-și aibă și Românii reprezentanți în Dietă, proporțional cu numărul lor și să le fie și lor îngăduit să ocupe funcțiuni publice. Aceste drepturi se cereau întâi pentru cler, apoi pentru nobilii și comercianții români. Deputații români urmau să fie aleși de un congres național românesc, care avea să se întrunească în acest scop, și din care trebuia să facă parte mai ales cei bogați, așa cum vor încerca unii și în 1848.

Numai că, trimisă de împărat Dietei din Transilvania pentru a delibera asupra ei, această petiție a pricinuit „o tăcere generală și o consternare mare“. A urmat apoi o adresă a Dietei către Împărat, prin care s'a combătut și s'a respins cererile Românilor.

Al doilea memoriu adresat de Români împăratului în 1792, a fost o replică la adresa din 1791 a Dietei și o repetare a cererilor din 1791. Singura satisfacție dobândită acum a fost un rescript imperial prin care s'a recunoscut oficial confesiunea ortodoxă, care până atunci fusese numai tolerată. Totodată, s'a admis primirea în unele funcțiuni publice a acestor credincioși. Celelalte doleanțe n'au fost recunoscute.

A urmat curând un al treilea memoriu, care însă n'a primit decât o satisfacție de formă, lipsită de efect practic.

În această stare socială, se găseau Românii din Transilvania la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

CULTURA

Curentul latinist. Unirea cu biserica Romei a dat clericilor transilvăneni uniți, posibilitatea de a înființa școli române pentru pregătirea viitorilor preoți uniți. După câteva realizări mai mici de acest fel, în anul 1754 au fost inaugurate la Blaj trei școli care vor constitui un fo-

car de învățătură și anume: *Școala de obște*, *Școala latinească* și *Școala de preoție*, devenite apoi școala normală, liceul și seminarul. Aceste școli s'au născut din inițiativa episcopului Ioan-Inochentie Clain.

Pe lângă această posibilitate, li s'a mai deschis absolverilor sârguincioși ai acestor școli și o altă cale; anume ei au putut merge mai departe la Roma ca să-și desăvârșească învățătura teologică și filosofică. Contactul cu Roma a trezit în acești bursieri și alte preocupări decât cele teologice. Astfel, în „Cetatea eternă“, le-a revenit amintirea latinității neamului nostru pe care și-au propus s'o împrospăteze prin lucrări istorice și filologice, amintire izvorâtă mai ales din ideea națională ce începe să se desvolte, ca un corolar al dezvoltării capitalismului.

Astfel, cărturarul și canonicul *Samuil Micu-Clain*, nepotul episcopului Ioan-Inochentie Clain, a scris în latinește gramatica intitulată: *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (1780).

Această carte, scrisă pentru a se demonstra pe cale filologică originea latină a poporului român, a dat naștere curentului latinist care a exercitat o mare influență în istoria culturii românești. *Samuil Micu-Clain* a scris și *Istoria și lucrările și întâmplările Românilor*, lucrare care n'a fost însă tipărită.

Tema lui *Samuil Micu-Clain* a fost apoi reluată și însușită de *Gheorghe Șincai* în a sa *Cronica Românilor*, la care a lucrat timp de 34 de ani, fără a o fi putut isprăvi și nici tipări. A fost tipărită la Iași, mult mai târziu (1853).

Șincai a susținut și el că Românii sunt urmași ai coloniștilor romani aduși de Traian, respingând afirmația că acești coloniști ar fi fost numai „gloate mișcale“ și susținând că erau și „familii de frunte“.

Cel de al treilea fruntaș al acestui curent a fost *Petru Maior*. În lucrarea sa intitulată *Istoria pentru începutul Ro-*

Cei de al treilea fruntaș al acestui curent a fost *Petru Maior* a combătut „minciunile“ și „nălucirile“ unor „străini

scriitori" despre România. El a ținut să demonstreze continuitatea Românilor în Dacia, socotindu-i ca descendenți „curați” ai Romanilor, deoarece Dacii ar fi pierit în războaiele cu Traian. Voia să arate din ce viță strălucită sunt „prăsiți”, cum spune însuși.

Petru Maior a scris *Istoria besearicei Românilor, atât a cestor dinooace, precum și a celor dincolo de Dunăre*. Aceasta nu este însă decât o scurtă istorie a bisericii transilvănene și în special a Unirii cu biserica Romei.

Acest curent latinist a exagerat uneori până la absurd „latinitatea”. Cu toate acestea, a contribuit la lupta pentru cucerirea de libertăți politice, dând naștere la Români ideii luptei pentru libertăți naționale și împotriva jugului habsburgic. Această luptă care începe să se ducă pentru drepturi naționale, se împletește cu lupta socială dusă mai ales împotriva iobăgiei. Astfel, luptele încep să aibă un caracter social și național.

Destrămarea feudalismului și desvoltarea capitalismului

REVOLUȚIA BURGHEZA DIN FRANȚA ȘI PRINCIPATELE.

Desvoltarea schimbului de mărfuri în Principate în a doua jumătate a secolului XVIII, creiază condițiile care ușurează răspândirea pe meleagurile noastre a culturii franceze. Mai întâi, sub forma mai simplă a cunoașterii limbii franceze, care se răspândește cu ajutorul domnitorilor fanarioți și al dregătorilor lor, siliți prin funcțiunea lor de dragomani ai Porții să învețe limba diplomatică a veacului.

Ea mai pătrunde prin mijlocirea ofițerilor ruși, cari călătoriseră în Occident, și apoi au vizitat adesea Principatele Dunărene în această epocă.

Mai târziu, această influență se întărește prin manifestatii mai concrete în literatură și teatru, prin ideile filosofice și de libertate ale enciclopediștilor, făcând astfel cunoscute la noi marile idei de libertate, egalitate și fraternitate ale Revoluției burgheze din Franța. Pătrunderea acestor idei e stimulată de călătorii sau expatriatii francezi cari, nevoiți a-și părăsi țara în timpul regimului lui Bonaparte sau al Burbonilor, devin, de-a lungul și de-a latul Europei, profesori și secretari particulari și prin aceasta propagandiști sinceri ai ideilor burghezo-democratice. De asemenea, tinerii din Principate, fii de boieri, plecați să studieze în străinătate, își vor însuși ideile revoluționare în marile centre de cultură ale Europei sau chiar direct în Franța și le vor duce în țările lor — înapoiate din punct de vedere economic și social-politic.

Sub influența acestor idei, în 1792, cu ocazia păcii dela Iași, se întocmește un memoriu adresat Sultanului și care constituie o pronunțată manifestatie modernă pentru cucerirea libertății naționale. În acest memoriu, se cerea dreptul Românilor de a-și alege singuri domnitorii dintre pământenii, crearea unei armate naționale și înapoierea ținuturilor românești transformate între timp în raiaie turcești. Sub influența acestor idei se va desfășura în secolul al XIX-lea, lupta poporului pentru independența națională și desvoltarea burgheză democratică.

SITUAȚIA ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ ÎN AJUNUL LUI 1821.

Încă din secolul XVIII, se petrec o serie de transformări în sânul vieții economice și sociale de pe teritoriul Principatelor.

Agricultura. Dela jumătatea secolului XVIII, apar în agricultură noastră relații de muncă noi, datorite dezvoltării schimbului de mărfuri, care începuse să antreneze și economia țării noastre pe piața internațională.

Înainte vreme, în raporturile lui cu boierul, țăranul trebuia să producă atât cât să umple din destul hambarele curții boierești. Produsele acestea aveau o singură destinație în economia naturală: consumul nemijlocit.

În această situație, țăranul (liber sau șerb) având obligație limitată, avea și un regim de muncă relativ mai puțin greu (3 zile pe an). În secolul al XVII-lea, încep să se facă tot mai mult loc împrejurări noi, care schimbă raporturile de muncă dintre țărani și boieri și aduc o nouă situație în agricultură cu un nou regim pentru țăranime.

Care sunt aceste noi împrejurări și cum evoluează?

În primul rând, dezvoltarea schimbului comercial și economia de mărfuri. Datorită acestor împrejurări noi, economiei naturale îi ia locul economia de schimb.

În adevăr, în economia de schimb, *baniul* devine formă ideală a bogăției.

Puterea în rolul social al boierimii feudale, nu mai stă în îndestularea hambarelor cu produse de tot felul, ci în bani cât mai mulți. Trebuie bani pentru comerț, trebuie bani pentru haraciul — cât mai mare — pe care domnii fanarioți trebuiau să-l trimită Porții pentru a-și asigura domnia.

Boierul, din consumator al produselor țărănești, devine vânzătorul lor — exportă chiar —, fiindcă numai așa poate să strângă bani.

Ii trebuie așadar, produse cât mai multe. De aci înainte, țăranimea iobăgită are de suportat un nou și sângeros val de exploatare. Crește întinderea de pământ cultivată, în dauna pășorului.

Îndatoririle țăranilor față de boier cresc. Zilele de clacă se înmulțesc.

R. Rosetti arată că în 1805, în Moldova, zilele de clacă ajunseseră între 30 și 40 pe an.

Munca aceasta vlăgăște țăranimea iobăgită. De aceea, țăranii încearcă să-și răscumpere o parte din zilele de muncă prin bani. Pe lângă renta în natură a țăranului liber sau șerb, țăranul șerb dă uneori o rentă în muncă și alta în bani.

În aceeași vreme — a economiei de schimb — se întărește deposedarea de pământuri a acelor țărani ce mai erau liberi, fiindcă produsele acestui pământ sunt aducătoare de bani și în primul rând li se iau locurile de pășunat și pădurile, deoarece vitele și lemnul sunt articolele însemnate care au căutare în comerțul timpului.

Alt aspect al înrăutățirii stării țăranimii sunt birurile de toate felurile, născocite atât de marea boierime cât și de domni.

Tendința de a se arăta că situația grea în care ajunsese țăranimea în secolul XVIII-a s'ar fi datorat faptului că domnii erau de neam străin — este un fals istoric.

Marii boieri, doritori de câștiguri de bani mulți, se înțeleg de cele mai multe ori cu domnii fanarioți pentru împovărarea țăranimii.

Uneori, boierimea se arată mai lacomă chiar decât domnul fanariot. Astfel, în anul 1785, membrii Divanului în frunte cu mitropolitul Gavril Calimache, cereau domnitorului să impună zeciuiala zilelor de muncă ale țăranimii, pe an, sau ca să facă zile de clacă și țăranii nevecini, bazându-se pe un neadevăr istoric că „în trecut sătenii la toate trebuințele ce aveau stăpânii de moșie fără soroc slujeau”. La această cerere a boierimii, domnitorul răspunde prin refuzul de a le acorda zeciuiala cerută, dar mărește numărul zilelor de clacă la peste 12. (D. C. Sturdza-Scheianu, *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*, vol. I, pag. 19—21 și 25—26).

Această înrăutățire a stării țăranimii se încadrează în procesul de acumulare capitalistă ce începe să aibe loc în Principate. În acest proces, începe să se desprindă mai pronunțat din rândurile boierești o grupare legată de schimburile comerciale ale produselor de grâne. Această grupare

Fig. 86 — Boier dela începutul secolului XIX

boierească conlucrează cu domnii fanarioți sau nefanarioți și în parte cu micii boieri. Iar toți împreună, boieri din toate grupurile împreună cu domnii și micii boieri, cu toate contradicțiile ce există chiar în sânul lor, exploatează țărâ-nimea liberă sau iobagă și resturile de robi cari mai exista-

Manufactura. Economia de schimb din a doua jumătate a secolului XVIII-lea aduce, după cum am vă-zut, prin întărirea exploatare a țăranilor prin negoț și biruri, mulți bani în pungile domnilor, marilor sau micilor boieri.

Ca urmare a acestui fapt, apar noi întreprinderi manu-facturiere, fabrici de postav (cea dela Pociovaliște avea 50 de lucrători), de hârtie, de sticlă (lângă Târgoviște), ateliere pentru construirea de vase la Galați.

După 1800, mai apar și alte întreprinderi industriale: țesătorii, fabrici de porțelanuri, de lumânări, de paste făi-noase, zalhanale (abatorii).

Dreptul de a înființa o manufactură nu-l putea căpăta oricine. Pentru că acest drept se căpăta prin hrisov domnesc, și mai ales fiindcă aceste fabrici erau aducătoare de bani, cei dintâi care s'au grăbit să ajute prin participare directă, au fost înșiși domnii (Gr. Ghica, Moruzi, Alexandru Ipsilanti) și alături de ei marii boieri (Săteanu, Greceanu) sau chiar mulți negustori străini și pământeni.

În aceste întreprinderi lucrau muncitori iobagi, ca și în agricultură, „o săptămână din două” (N. Iorga). În aceste întreprinderi însă, lucrează și muncitori liberi, străini sau pământeni, și chiar femei și copii. Cei care aveau de suferit mai mult erau lucrătorii iobagi.

Deci, nici acești muncitori nu aveau o situație mai fericită decât țăranii.

Comerțul in-tern și extern. Comerțul extern al Principatelor Române în secolul al XVIII-lea era monopolizat de Imperiul Otoman. Vite și produse animale ca: unt, seu, lână, piei, carne sărată, grâu, ceară, lemn, vinuri, încep să se producă în cantități mari. Alături de ob-ligațiile față de „Sublima Poartă”, se dezvoltă legături co-merciale cu multe țări din Europa ca: Austria, Polonia, Prusia (cai în special), Ungaria, Rusia, Venetia (miere), Franța.

Până la pacea dela Kuciuk-Kainardji (1774), colectările produselor de către trimișii Porții — bellicii — se făceau prin jaf, silnicie și abuz. Pe baza tratatului impus de Ruși

Turcilor, aceste colectări se fac în condițiuni de tocmeală, mai puțin oneroase pentru Principate. Se dezvoltă astfel comerțul pe bază de relații bănești. De altfel, economia de schimb stimulează dorința câștigului de bani.

În acest comerț înviorat, portul Galați — prin comerțul de export și de tranzit — joacă un rol din ce în ce mai însemnat și Moldova ia înaintea cu mult Țării Românești

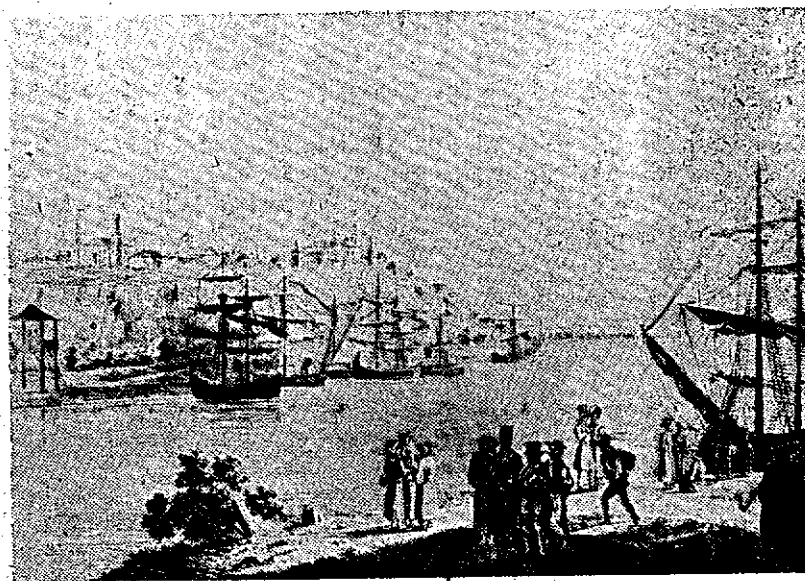

Fig. 87 — Activitate în portul Galați la începutul secolului XIX

Moldova se bucură mai mult de protecția Rusiei — fiind mai aproape — deoarece Rusia nu avea interese comerciale la noi, dar urmarea să slăbească și să oprească întinderea O-tomanilor, pe când porturile dunărene din Țara Românească erau folosite de Turci ca raiale.

Economia de mărfuri se dezvoltă și este stimulată de expansiunea comercială a marilor puteri europene.

Îmboldul de a produce pentru piață este mare, întrucât cererea este mare.

Astfel Wilkinson, în notele sale de călătorie, arată că, de unde la început se trimiteau Turcilor 50.000 de oi, acum se trimit 250.000; producția de grâu a Principatelor, între 1814—1818, este socotită de el la 10 milioane chile; exportul

de lână către Austria și Germania îl apreciază la 1.760.000 chile.

Odată cu dezvoltarea comerțului extern, se dezvoltă și comerțul intern. Apar târgurile — mai ales iarmaroacele din Moldova — în care se fac unele cumpărături. Puterea de cumpărare a țaranului este slabă, datorită sarcinilor sale mari față de boier sau de domn, după cum s'a arătat mai înainte. El producea mult, dar produsele lui luau calea clăcii, dijei și a rentei în bani sau a birurilor, către domn sau marele boier.

Așadar, situația grea a țărănimii împiedică dezvoltarea largă a comerțului intern. Cu dezvoltarea manufacturii și a comerțului, se dezvoltă o lucrătorime și pătură de proprietari de fabrici și negustori, care încep să aibă interese proprii, diferite de cele ale boierilor. Pe baza acestor interese proprii, conflictele sociale vor cunoaște în mod din ce în ce mai vădit în secolul al XIX-lea, o luptă între burghezia în dezvoltare și boierime, pe lângă lupta țărănimii, și a lucrătorilor, care cresc în număr.

DESVOLTAREA CULTURII NAȚIONALE

Școlile lui Gh. Lazăr și Gh. Asachi. Ideile Revoluției franceze, cât și cele ale școalei transilvănene, găsesc adepți în rândurile boierilor cointeresați în comerțul cu produse agricole, în rândurile boierilor de mijloc și ale negustorimii, cari încep să cultive în țară aceste idei și totodată a-și trimite odraslele la școlile din străinătate. Intorși în țară înflăcărați de nouile idei, caută să le răspândească prin viu grai, prin scrieri și prin școli (Gh. Lazăr și Gh. Asachi).

Gheorghe Lazăr s'a născut în satul Avrigh din jud. Sibiu la 1881, din părinți țărani, iobagi pe moșia baronului Bruckenthal. A studiat teologia la Sibiu și la Cluj. La Viena, s'a specializat în teologie, dar a studiat și științele matematice și filosofia lui Kant. Acolo îl surprinde în 1809 armata cuceritoare a lui Napoleon, pentru care va păstra multă vreme admirație.

Reîntors la Sibiu, fu profesor la seminarul ortodox, apoi candidă fără succes la scaunul de episcop al Sibiului. Desamăgit și urmărit de poliția absolutistă habsburgică pentru atitudinea sa favorabilă ideilor Revoluției Franceze, Gh. Lazăr trecu în Tara Românească în anul 1818. Aci, susținut de boierul Constantin Bălăceanu, reuși, în 1818, să înființeze, în câteva chilii ale mănăstirii Sf. Sava — care se afla în fața actualei Universități din București — o „școală academicească” pentru „științele filosoficești și matematicești”.

Ca să atragă pe elevii români ai școalei grecești dela schitul Măgureanu, lansă un manifest în care, între altele, spune: „Cu rușinea unui popor și neam ce este așa vechi... și înzestrat cu toate rodurile pământului, precum și cu toate darurile duhovnicești... să nu aibă și el o școală mai de treabă, o Academie cu știință, chiar în limba micii sale, ci să se lase mai slab, mai scăzut și mai batjocorit decât toate celelalte limbi și popoare ale feții pământului...!”

Iată o epohie nouă, o întâmplare strălucitoare, un glas dulce părintesc...”

Veniră elevi destui, însă munca organizării fu grea. Alături de Gh. Lazăr, fură numiți și alți profesori.

În spiritul Școalei Ardeleni și al Revoluției Franceze, Gh. Lazăr predă lecțiuni de istorie, geografie, filosofie, limba română și matematici. Entuziasmul profesorului se transmite și elevilor.

Răscoala dela 1821, aduse închiderea școalei dela Sf. Sava.

Gh. Lazăr se apropie de Tudor Vladimirescu, cu care se asemăna în idei și stare socială. După înăbușirea răscoalei, el încercă să-i redeschidă școala, dar fu întâmpinat cu neîncredere de boieri. Bolnav și trist, părăsi în 1822 Bucureștii, pentru a se reîntoarce în satul său natal, Avrigh, unde muri în 1823, sărac și părăsit.

Totuși, ideile de deșteptare națională și de libertate socială, cultivate de el în mințile tinerilor, rodură. Curând după plecarea sa, școala dela Sf. Sava se redeschide. Fostii săi elevi, Ion Eliade Rădulescu, Eufrosin Poteca și apoi Petărache Poenaru, continuă opera sa. Numărul elevilor și profesorilor cresc, pregătindu-se o nouă generație cu idei democratice burgheze progresiste și cu o puternică conștiință națională.

Fig. 88 — Gheorghe Lazăr

Gh. Asachi. În Moldova, mitropolitul Veniamin Costache deschisese la 1803 seminarul dela Socola, unde fură cultivate ideile Școalei Ardelene. Dar adevăratul înoinitor al ideilor fu în Moldova Gh. Asachi.

Născut la 1 Martie 1788, ca fiu al învățătorului Leon Asachi, el studie la Lemberg între 1797 și 1804. Obține titlul de doctor în filosofie și de inginer. Pentru a se specializa în inginerie, merse apoi la Viena. Acolo stătu trei ani și studie, în afară de inginerie, și pictura, către care simțea mare atracție.

În 1809, plecă din Viena, peste care se abătuse războiul și merse în Italia, unde stătu până în 1812. Roma, cu ruinele clădirilor antice, îl

impresionă mult. Ideile Revoluției Franceze, care pătrunseseră în Italia, îl câștigă, deși auitudinea sa nu-l plasează în mijlocul unor acțiuni revoluționare.

Intors în Moldova, fu numit la 1813 profesor de matematici u aplicație practică de gheodesie și arhitectură la școala dela Trei Ierarhi, unde limba de predare era cea elenă. Gh. Asachi preda în românește, presărând lecțiile sale cu considerațiuni asupra trecutului și viitorului poporului românesc.

După cinci ani, în 1818, el scrisese prima serie de ingineri formați în țară.

Tot el organizează cele dintâi organizațiuni de teatru în Moldova, în fațuzește și în românește. În 1817, se reprezintă piesa tradusă de el Mirții și Chioe.

Nu mit director al seminarului dela Socola, făcu o călătorie în

Transilvania, de unde aduse câțiva profesori, cu ajutorul cărora reorganiză școala în 1820. În 1821, se refugie în Rusia, împreună cu mitropolitul Veniamin Costache și cu alții, de teama Turcilor.

La întoarcere, domnitorul Ioan Sandu Sturdza îl numi agent la Viena, pe lângă guvernul austriac. Acolo stătu până în 1827, când se reîntoarse în țară. În anul următor, reorganiză școala dela Trei Ierarhi, făcând ca limba de predare să fie cea românească.

Poet, novelist, pictor, inginer, apoi gazetar, Gh. Asachi s'a afir-

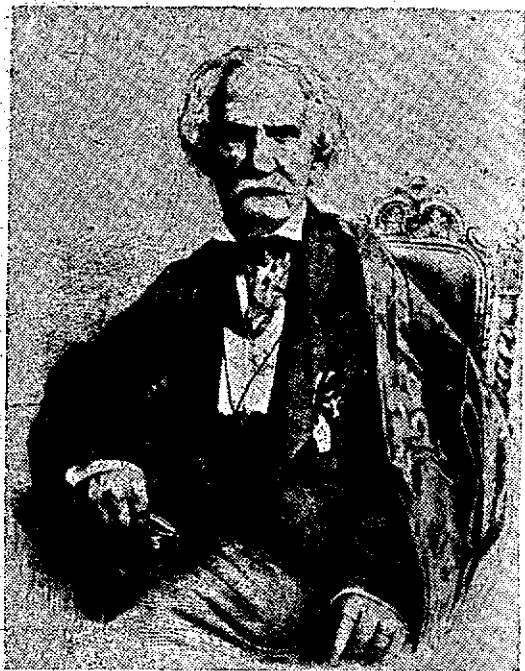

Fig. 89 — Gheorghe Asachi

mat în toate ramurile de activitate, dovedind talent și spirit de organizare. El a fost unul din promotorii deșteptării conștiinței naționale în Moldova, deși n'a urmat până la capăt pe drumul ce luase.

Desvoltarea schimbului de mărfuri aduse în Principate nașterea și desvoltarea ideii naționale. Situația aceasta nu apare ca un fenomen izolat și caracteristic numai în Principatele Române. Ea corespunde tuturor popoarelor și la începutul secolului al XIX-lea ia forme mai ascuțite în Balcani, unde popoarele încep să râvnească după libertate națională.

LUPTA NAȚIONAL-REVOLUȚIONARA ÎN SUD-ESTUL EUROPEI

Eteria. Ideile Marei Revoluții burgheze din Franța se răspândește cu iuteală în statele europene.

Popoarele europene, conduse despotice de principii, regii și împărații lor, nutresc gânduri de liberare socială, iar cele ce zăceau sub stăpânirea unor puteri străine își împletesc aceste aspirații de natură socială cu acelea de ordin național, tinzând deopotrivă spre eliberarea de sub tirania claselor stăpânitoare și spre libertatea națională.

Popoarele din Sud-Estul Europei erau căzute de multe sute de ani sub stăpânire turcească, despotică și împilatoare. Românii, Grecii, Bulgarii, Albanezii, Sârbii, găsindu-se sub stăpânirea totală sau parțială a Otomanilor, au suportat un greu jug. Stăpânitori cu mentalitate medievală, fără orizont, îndreptată exclusiv spre susținerea intereselor militare și materiale ale imperiului feudal, dar în aceeași măsură coruptă și dornică de îmbogățire, reprezentanții Sultanului aveau o singură preocupare: aceea de înăvui pe socoteala popoarelor supuse. Astfel că popoarele din Sud-Estul Europei, cari încep să-și desvolte schimbul de mărfuri, dar sunt apăsate și periclitare în însăși ființa lor națională, reduse la ultima expresie a sărăciei prin biruri peste puterile lor, prin jafuri, tâlhării și încălcări samavolnice, formează un teren favorabil pentru fermentarea și desvoltarea ideilor venite din Franța. Mai cu seamă aici, în Sud-Estul Europei, mișcarea ia un colorit național, canalizându-se spre o luptă pentru înlăturarea jugului turcesc, în favoarea libertății naționale.

Dintre toate popoarele balcanice, Grecii sunt aceia cari, — atât prin poziția și starea lor economică, culturală, cât și prin poziția lor deosebită în imperiu, unde unii reprezentanți de ai lor joacă rolul de dragomani, miniștri sau

administratori de provincii cu titlul de domnitori, erau mențiți să pătrundă rostul nouilor idei sociale și să le dea rească îndeplinite. Dar, cum între hotarele împărăției turcești era greu și mai ales primejdios să se organizeze o mișcare cu caracter revoluționar și cum dincolo de hotarele acestei împărății se găseau o mulțime de Greci, care și puseseră talentele în serviciul altor state sau exercitau diferite îndeletniciri, printre cari mai ales comerțul, inițiativa acestei mișcări a fost pregătită și în străinătate. Aceasta, cu atât mai mult cu cât Turcii luaseră măsuri severe împotriva oricărei insurecții naționale, mergând până la uciderea talentatului poet grec Rhigas, marele poet social al Balcanilor.

Astfel se înființă la Odessa în anul 1814 *Eteriaton Ellinon* (Societatea Grecilor). Inițiată, întemeiată și condusă de Alexandru Ipsilanti, fiul fostului domnitor fanariot Constantin Ipsilanti, *Eteria* are adepți și susținători în tot cuprinsul Rusiei, în Moldova și în Țara Românească, în Bulgaria, Serbia și chiar în Europa Centrală, una dintre cele mai active agenții eteriste avându-și sediul și la Viena.

Printre cei mai de seamă susținători ai Eteriei, găsim pe Capo d'Istria, primul cancelar al Rusiei, grec de origine, și pe Mihail Șutu, domnitorul fanariot al Moldovei (1819—1821).

Intrucât Alexandru Ipsilanti făcea parte din armata rusă, având gradul de general, iar „Sfânta Alianță” oprea pe țarul Rușilor Alexandru I să dea ajutor pe față unei mișcări îndreptate împotriva unui alt monarh european, conducătorul Eteriei se vede silit să demisioneze din armată. Eliberat de aceste sarcini, Al. Ipsilanti porcede la organizarea militară a Eteriei pe teritoriul Rusiei.

Alcătuiește un „batalion sacru”, format din tineri greci, apoi o armată alcătuită din Bulgari, Sârbi, Arnăuți, Greci și din tot felul de oameni, cari, dacă nu toți înțelegeau prea mult scopurile Eteriei, în schimb își închipuiau că mișcările cari vor avea loc, vor fi un bun prilej de îmbunătățire a stărei lor.

Scopul Eteriei era eliberarea popoarelor din Sud-Estul Europei de sub jugul turcesc, deci și al Greciei, și întemeierea de state naționale cu o organizare socială mai bună decât aceea a Imperiului Otoman. Așa se explică multele adeziuni pe care Eteria le-a avut din mijlocul celorlalte popoare din Sud-Estul Europei, precum și simpatia de care s'a bucurat în masele populare de pretutindeni. Mulți de-

moerați din Apus au îmbrățișat această luptă pentru eliberarea popoarelor din Sud-Estul Europei. Unul dintre aceștia, marele poet englez Byron, a venit în Grecia și a căzut chiar în aceste lupte pentru libertate.

În Februarie 1821, Alexandru Ipsilanti trece în Moldova în fruntea armatei sale pentru ca, încurajat și de răscoala care izbucnea în Italia în 1820, să-și ducă la îndeplinire marea sa operă de ordin social și național. După ce trec prin sabie pe Turcii din Iași, unde li se aliază domnul fanariot al țării, Mihail Șutu, și sunt primiți ca liberatori chiar de Veniamin Costache, Mitropolitul Moldovei, trec fără lupte prin întreaga Moldovă și Țara Românească și ajung la București la 27 Martie 1821.

Însă datorită, împrejurărilor istorice din acea vreme, Tarul Rusiei, temându-se de complicații internaționale, dezavuiază mișcarea eteristă.

Pe de altă parte, se rup legăturile ei cu răscoala condusă de Tudor, așa cum vom vedea, și se manifestă ca două mișcări despărțite ce se ciocnesc chiar între ele spre satisfacția Turcilor și a oamenilor lor din Principate (boierii) și spre nenorocirea însăși a acestor două mișcări și a conducătorilor lor.

Ipsilanti este atacat și învins de Turci la Drăgășani, armata sa se risipește, iar el ajunge în Austria, unde este închis.

Astfel, mișcarea este înfrântă.

Dar steagul luptei pentru eliberarea națională a popoarelor subjugate de Turci odată ridicat, a fost semnalul și începutul, căci aceste mișcări vor fi reluate și vor ajunge la izbândă după puțină vreme.

În cadrul luptelor, popoarele din Sud-Estul Europei, s'au ridicat vijelios, în 1821, și Principatele Române, prin răscoala condusă de Tudor Vladimirescu.

RĂSCOALA POPORULUI SUB CONDUCEREA LUI TUDOR VLADIMIRESCU

Am văzut situația în care ajunsese țărănimea iobăgită și chiar cea liberă care trudea peste puteri, numeroase, zile de clacă, dădea zeciuială din produsele de tot felul, biruri grele și felurite în afară de pierderea pământului.

Raporturile de muncă impuse țăranimii de economia

de schimb introdusă în Principate erau aspre, ducând la vlăguirea ei, umplându-i paharul amărăciunilor. Puterile răbdărilor încep să cedeze. De aceea, la semnalul lui Tudor, țărănimea a sărit cea dintâi, dându-și seama că a sosit clipa de liberare. Și, ca în orice răscoală, formele violente pe care le va lua manifestarea populară trebură căutate în chingile nedreptății din care se simte slobodă, cum e cazul și în răscoala dela 1821.

In aceste fapte, găsim caracterul în primul rând social al revoluției lui Tudor Vladimirescu. Dar, nu numai aceasta a fost singura cauză.

Ecourile ideii Revoluției Franceze ajung și în Sudul-Estul Europei și se altoesc pe dezvoltarea schimburilor de mărfuri, pe începutul de dezvoltare a burgheziei lipsite de drepturi și pe oprirea libertății popoarelor de către seculara stăpânire a Imperiului Otoman.

Am văzut rostul și rolul Eteriei cu care mișcarea lui Tudor Vladimirescu va avea o strânsă legătură. Deci, răscoala din Principate nu trebuie privită ca un fenomen izolat, ci în cadru general al frământărilor epocii.

La noi, în Principate, școlile lui Gheorghe Lazăr și Gheorghe Asachi, Școala latinistă, contribuie puternic la dezvoltarea sentimentului național, care, cuprinzând mulțimea,

Fig. 90. — Tudor Vladimirescu.

devine armă puternică în mobilizarea poporului pentru drepturile sale și împotriva jugului otoman.

De aici reiese și caracterul național al răscoalei dela 1821, alături de cel social.

Tudor Vladimirescu s'a născut în comuna Vladimiri din județul Gorj. Anul nașterii nu i se cunoaște; se crede că pe la 1780.

Era fiu de țăran; așadar, el a cunoscut sărăcia și umilințele la care era supusă țărănimea noastră. Nedreptățile și înjosirile îndurate l-au făcut închis la fire.

Carte a învățat la Craiova, pe cheltuiala unui boier, la care lucra-se ca iogofăt. Sub domnia lui Const. Ipsilanti, Tudor a fost ridicat la rangul de mare comis, iar mai târziu vâtaf de plaiu.

După 1807, Tudor intră în corpul de voluntari numiți „panduri” al generalului rus Miloradovici, pentru a lupta împotriva Turcilor. Distingându-se în lupte, Tudor ajunge să comande aproape totalitatea pandurilor, este decorat cu ordinul rusesc al Sf. Vladimir, cu spade, și înaintat la gradul de locotenent.

Ca negustor, Tudor exprimă interesele tinerei noastre burghezii, care ura pe marii boieri hrăpăreți. Figura lui Tudor intrupează năzuințele revoluționare ale clasei mijlocii de negustori și boiernași, dornică de a cuceri drepturi politice și nemulțumită de abuzurile boierilor mari.

Tudor fusese la Viena, trăise într-o țară în care ideile înaintate ale Revoluției Franceze găsiseră acou. La Viena, Tudor intrase în legătură cu oamenii învățați și — el însuși cunoscând limba germană — citea ziarele, informându-se asupra desbaterilor marelui conferințe mondiale care avea loc la Viena în chiar timpul șederii lui acolo.

Odată cu lupta de eliberare a popoarelor din Sud-Estul Europei contra Turcilor, începe în Oltenia răscoala condusă de Tudor. Răscoala ajung repede la București, primiți fiind peste tot ca niște salvatori. În jurul lui Tudor se strângeau țărani jefuiți de boierii mari și de oamenii Sultanului, mici boieri, lucrătorii și unii reprezentanți ai bisericii. Dar, din lipsa de maturitate a tinerei burghezii și a lipsei de coeziune a elementelor răscolate, răscoala se sfârșește fără izbândă. Tudor este executat de eteriști în curtea Mitropoliei din Târgoviște în iunie 1821.

Păturile sociale În primul rând, a fost țărănimea. Și am văzut, care au participat la răscoală pentru ce. Deasemeni, o altă categorie de ne-pat la răscoală mulțumiți erau lucrătorii din primele înjghebări ale manufacturii și din unele fabrici, cari, deși puțini la număr, erau tot așa de exploatați ca și țărănimea.

Mica boerime, la rândul ei, era nemulțumită și ea de privilegiile acumulate exclusiv de marea boierime.

Târgoveții erau nemulțumiți împotriva boierilor, cari căntau să monopolizeze orice mijloc aducător de bani, cum erau cărciumile, băcăniile, fabricile de rachiu, velnițele, specularea sării și altele, pentru care obținuseră privilegiul de a le deschide pe moșiile lor sau le dădeau arendașilor, oameni de-ai lor.

Târgoveții și mica boierime formau la un loc elementele burghoziei în dezvoltare.

În sfârșit, o parte din marea boierime și din cler, — boieri interesați în comerțul produselor agricole și cler interesat în dezvoltarea bisericii ortodoxe independente în țară.

Toate aceste straturi sociale și fiecare în parte erau nemulțumite în felul lor de jugul turcesc, având paralele și nemulțumiri între ele. Ele au format armata revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu.

Desfășurarea răz- În Țara Românească, era domn Alex. Șuțu, **soalei (1811).** iar în Moldova Mihail Șuțu.

Rusia urmărea slăbirea Turciei și sprijinea lupta pentru eliberare a tuturor popoarelor din Sud-Estul Europei, luptă înfruptată de Eterie.

Tudor Vladimirescu s'a pus în secret în legătură cu Eteria și s'a înțeles cu Alexandru Ipsilanti ca acțiunea ambelor mișcări să se desfășoare coordonat în vederea aceluiaș scop: înlăturarea jugului otoman.

De altfel, legăturile lui Tudor Vladimirescu cu Eteria erau mai vechi. Încă de când fusese la Viena, intrase în legătură cu căpitanul Iordache Olimpiotul, unul dintre capii Eteriei și care acum era căpitan de Arnăuți la curtea domnească din București, împreună cu Bimbașa Sava. Amândoi erau de partea lui Ipsilanti.

De aceea, ambele mișcări pornesc în acelaș timp din Moldova și Oltenia.

Îndată după moartea lui Alex. Șuțu, care nu vedea cu ochi buni Eteria, în noaptea de 18 Ianuarie 1821, Tudor, cu un grup de Arnăuți domnești ai căpitanului Iordachi și cu bani dela el, a pornit să răscoale țărănimea din Oltenia. La 21 Ianuarie, ajunge la Tg. Jiu, numai în 3 zile, fiindcă trebuia să lucreze repede și în acelaș timp cu Alex. Ipsilanti. Din Tg. Jiu, trimite ștafete în toată plasa Padușului și cei dintâi care vin alături de Arnăuți sunt foștii lui Panduri cu care luptase împreună împotriva Turcilor. Țărănimea se strânge din toate părțile, setoasă de slobodzenie.

Programul și scopul reiese din proclamația lăsată de Tudor inițial al răscoalei în care spune :

Fraților locuitori ai Țării Române, veri de ce neam veți fi, nici o pravilă nu oprește de a întâmpina răul cu rău.

„Sarpele când își iese înainte, dai cu ciomagul de îl lovești, ca să-i iei viața, care de multe ori ni se primejduiește din mușcarea lui.

„Dară, pre balaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre zic : atât cele bisericesti cât și cele politicești, până când să-i suferim a ne suge sângele din noi? Până când să le fim robi?

„Dacă răul nu este primit lui Dumnezeu, stricătorii făcătorilor de rău bun lucru fac lui Dumnezeu, că bun este Dumnezeu și, ca să ne asemănăm lui, trebuie să facem bine ; iar aceasta nu se face până nu se strică răul ; până nu vine iarna, primăvara nu se face. A vrut Dumnezeu să se facă lumină, aceea s'a făcut, după ce a gonit întunericul.

„Vechilul lui Dumnezeu, prea puternicul nostru împărat, voește ca noi, ca niște credincioși ai lui, să trăim bine. Dară nu ne lasă răul ce ni-l pân peste cap căpeteniile noastre.

Veniți dară, fraților, cu toții, ca cu răul să prindem pe cei răi ca să ne fie nouă bine și să se aleagă din căpeteniile voastre cei care pot să fie buni. Aceia sunt ai noștri și cu noi dimpreună vor lucra binele, ca să le fie și lor bine, precum ni sunt făgăduiți.

„Nu vă leneviți, ci siliți să veniți în grabă cu toții : care veți avea arme, cu arme, iară care nu veți avea arme, cu furci de fier și cu lănci; să vă faceți degrabă și să veniți, unde veți auzi că se află adunarea cea orânduită pentru binele și folosul și toată lumea și ceea ce vă va povăui mai marii adunării, acum să urmați și unde vă vor chema ei, acolo să mergeți. Că ne ajunge, fraților, atâta vreme de când lacrimile noastre de pe obrazele noastre nu s'au mai uscat.

„Și iarăși să știți că nimeni dintre noi nu este slobod în vremea acestei adunări obștii folositoare, ca să se atingă măcar de un grăunte, de binele sau de casa veri-unui neguțător orășan sau țaran sau de alt veri-unui locuitor, decât NUMAI BINELE ȘI AVERILE CELE RAU AGONISITE ALE TIRANILOR BOIERI SĂ SE JEFUIASCĂ ; (subliniat de noi) însă ale căror nu vor urma vouă, precum suntem făgăduiți „numai acelora să se ia pentru folosul de obști“.

După cum vedem, scopurile răscoalei erau binele și folosul. Acest bine trebuia să fie și pentru țaran și pentru neguțătorul orășan, de orice neam, iuptă deslănțuindu-se inițial împotriva tiranilor boieri.

Pentru aceste scopuri, Tudor, în fruntea poporului, deslănțuie lupta și zdrobește rezistența ce i se opune. Ocupă mănăstirile Tismana, Cozia, Strehaia și ajunge la Craiova. Boierimea este cuprinsă de panică. Deși se trimite armată

împotriva lui Tudor, arnăuții trec de partea celor răsculați, ce aveau comandanți în afară de Tudor, căpitani câștigați de Eterie ca: Macedonski, Hagî Prodan ș. a.

Nici scrisorile de amenințare pe care boierii i le trimit lui Tudor nu-l pot opri. Trece Oltul și, la 16 Martie 1821, ajunge la București, stabilindu-și tabăra la Cotroceni.

Alex. Ipsilanti, care trecuse din Moldova în Februarie 1821, este bine primit de către domnul Moldovei Mihail Șuțu și de către Mitropolitul Veniamin Costache.

Puțin timp după sosirea lui Tudor, la 27 Martie, ajunge la București și Ipsilanti.

Fig. 91. — Intrarea Turcilor în București. Înăbușirea răscoalei din 1821

Potrivit înțelegerii, ambele mișcări trebuiau să lucreze coordonat.

Când Tudor a ajuns în București, dă o nouă proclamație împotriva boierilor asupritori.

Între timp, țarul Alexandru I se dezice public de ajutorul pe care l-ar da răsculaților. Tudor, ca și tânăra burgheză românească în naștere, neavând o concepție bine încheată, crede că va putea, cu ajutorul boierilor să trateze cu Turcii și să-și atingă pe această cale scopurile. De aceea, Tudor depune jurământ de credință față de noul divan boieresc, cu scopul ca acesta să-i mijlocească legăturile cu Turcii. Eteristii condamnă aceste tratative cu

Turcii și legăturile dintre cele două mișcări se rup. Noua atitudine a lui Tudor surprinde pe mulți din apropiații lui, cari o condamnă și trec de partea lui Ipsilanti, care susținea lupta împotriva Turcilor.

Marea boierime amenințată de răscoala Pandurilor împinge pe Tudor pe această cale și reușește prin diversiune să-l abată din drumul mișcării de până atunci.

Foloasele desbinării celor două mișcări le trag boierii și Turcii, cari intră în Principate și vin la București. Boierii, cei dintâi, îl trădă pe Tudor. În această situație, Ipsilanti se retrage către Târgoviște, iar Tudor, care nu-i recunoscut de Turci, se retrage și el. Dar își dă seama de greșala făcută și, când părăsește București la 14 Mai, dă o proclamație în care spune: „Să descărcăm pușca noastră în carne de Turc, dacă vor năvăli peste noi“.

Astfel, atât Grecii conduși de Ipsilanti, cât și pandurii conduși de Tudor s'au regăsit din nou împotriva adevăratului dușman: imperiul Otoman. Era însă târziu.

Pe drum, la Golești, Tudor este arestat de căpitanul Iordache, vechiul său prieten și vechiul eterist, care nu l-a urmat pe Tudor în tratativele cu boierii și cu Turcii. Este dus de către Iordache la Târgoviște, unde era și Ipsilanti și acolo este executat la 27 Mai (7 Iunie) 1821.

Curând însă, armata etenistă este și ea nimicită la Drăgășani, iar Ipsilanti, care fugise la Austriaci, este prins și trimis în închisoare.

La Sculeni, pe Prut, și la mănăstirea Secul, resturile eteriștilor din Moldova sunt și ele nimicite, o parte reușind totuși să se salveze, refugiindu-se în Rusia.

Astfel luă sfârșit răscoala din 1821.

Învățămintele răscoalei. Niciuna din clasele sociale care au participat la răscoală nu a avut o ideologie clară, bine

pregătită. Nici burghezimea care era în formare și cu atât mai puțin țărănimea. Este adevărat că burghezia în dezvoltare a fost cea dintâi cuprinsă de ideile, atunci progresiste, ale Revoluției Franceze și de sentimentul de deșteptare națională. Dar, condițiunile social-economice interne nu erau de ajuns de coapte pentru ca ideile acestea să se înfăptuiască.

Forțele revoluționare ale lui Tudor nu erau îndeajuns de bine sudate în scopurile urmărite, diferitele straturi sociale urmărind libertatea fiecare într'un fel, fără ca unul din ele să se poată impune categoric în rolul de conducător.

În condițiile istorice din 1821, Tudor nu ajunsese să aibă o concepție politică clară. Așa se explică faptul că a tratat cu boierimea contra căreia se ridicase, și care l-a trădat și a nemulțumit baza principală activă a răscoalei — țărănimea, ale cărei revendicări n'au fost de îndată satisfăcute; a tratat cu Turcii și a nemulțumit pe Eterişti, pentru că să nu mai poată recăpăta încrederea, atunci când, retrăgându-se spre Târgoviște, vrea să reia lupta împotriva Turcilor.

Tudor însuși recunoaște în ceasul din urmă, că trebuia să stea alături de Eterie, alături de țărănime împotriva Turcilor, împotriva marii boierimi.

Așadar, sfârșitul mișcării trebuie căutat în condițiunile obiective din Țara Românească în care nu se cristalizase încă o nouă concepție a unei noi orânduiri și lipsa, deci, a unei ideologii clare care a înrăurit și lipsa de conducere și unitate a forțelor răscolate.

Insemnătatea Răscoala condusă de Tudor reprezintă un moment de seamă în lupta împotriva boierimii și pentru dreptate și eliberarea națională a poporului nostru. Tudor însăși rămâne o figură de luptător pentru cauza celor năpăstuiți. În condițiunile sociale și economice, nu se formase încă o clasă burgheză cu o ideologie clară. De aceea, răscoala n'a avut o conducere fermă și n'a putut izbândi. Tudor și mișcarea condusă de el ne arată însă dârzenia luptei poporului pentru libertate, prin care s'a deschis în secolul al XIX-lea lupta pentru independența națională, pentru formarea statului modern și progresul României. Răscoala a lovit puternic în orânduirea feudală și, după cum ne arată marele patriot și istoric N. Bălcescu, revoluția din 1848 „era dezvoltarea progresivă a revoluțiunii din 1821“.

DOMNITORII DUPĂ RĂSCOALA DIN 1821

Ioniță Sandu Sturza După răscoala condusă de Tudor Vladimirescu, Turcii au numit la 21 Iunie 1822 pe Ioniță Sandu Sturza în Moldova și pe Grigore Ghica în Țara Românească.

Vremea acestor doi domnitori reprezintă un moment de seamă în istoria noastră. Domnii aceștia sunt într-o măsură exponenții și apărătorii boierimii mici și mijlocii.

Mai ales domnul Moldovei guvernează cu sprijinul acestei boierimi. Domniile pământene țin până la 1828. În acest timp, se înființează școli românești, se sechestrează unele averi mănăstirești dependente de biserica din Grecia, se înființează societăți literare cu caracter politic în care se cultivă ideea națională. Încep să se cristalizeze mai clar nouile poziții politice ale burgheziei în dezvoltare, poziții cari își găsesc oglindirea și în constituția cârvunarilor.

Constituția „cârvunarilor“. Boierimea mică și mijlocie, ca și cei avuți dela orașe, în năzuința lor de a-și asigura drepturi politice mai mari, se organizează după modelul revoluționarilor din Italia — carbonarii — și își zic „cârvunari“. Ei reprezintă manifestările burgheziei noastre și sunt animați de ideile progresiste ale vremii. Urmăreau introducerea ideilor burgheze și domnia constituțională. În acest scop, au întocmit în 1822 o constituție, despre care a vorbit prima oară A. D. Xenopol.

Constituția cuprindea 77 de „ponturi“.

Principiile acestei constituții „sunt acele ale statelor moderne, întemeiate pe libertate și egalitate — și, dacă în realizarea lor, ele vor fi uneori schimonosite, să nu uităm că trebuie ținut seama de starea veche de lucruri, care nu putea fi schimbată așa de azi pe mâine...“ spune Xenopol. Ea „proclamă fără îndoială principii absolut necunoscute până atunci în Țările Române“ spune mai departe Xenopol.

Aceste principii erau:

- Domnul să conducă țara cu ajutorul Sfatului Țării — parlament
- domnie constituțională
- respectul proprietății și exproprierea pentru cauză de folos public
- libertatea individuală
- libertatea muncii și a comerțului
- egalitatea cetățenilor în fața legii, care „să aibă aceeași putere pentru toți, spre a pedepsi și ocroti, fără deosebire de obraji“.

Pentru țărănime însă, nu se urmărea nici un fel de îmbunătățire. Explicația stă în faptul că autorii acestei constituții reprezentau ideologia nouilor curente ale burgheziei române în dezvoltare, în condițiuni în care boierimea noastră era puternică și în care însăși mica boierimea avea interese ce se opuneau celor țărănești.

Marea boierime, văzându-se amenințată de a fi descă-

unată politică și mai ales înlăurată dela privilegiile pe cari le avea, face o puternică opoziție domnitorului I. S. Sturdza și constituției. Opozanții au în fruntea lor pe Mihail Sturdza care atacă pătimas pe cărvunari, spunând că „*duhul răsvăririi și neascultării în sufletele a multora dintre cei proști și neamurile cele mai de jos s'au sculat împotriva noastră a celor dintâi cămănteni*”. În acest fel, el își trădează fățiș atitudinea antipopulară, în contrast cu ideile progresiste ale cărvunarilor.

În aceleași împrejurări, boierimea feudală, amenințată a fi înlăurată dela conducerea țării, se comportă dușmănos intențiilor cărvunarilor. Boierimea, în apărarea intereselor ei, cere sprijin din afara țării și-l obține.

Constituția cărvunarilor nu s'a aplicat, fiindcă — cu amestecul mării boierimi — s'a încheiat *convenția dela Akerman în anul 1826* între Ruși și Turci, în care se prevedea că alegerea domnilor se va face pe 7 ani de către boieri, cărora li s'a acordat din nou mai multe privilegii.

După răscoala condusă de Tudor Vladimirescu, constituția „cărvunarilor” reprezintă alt pas, deși mai slab, făcut în lupta de zdruncinare a orânduirii feudale și de înlăturare a jugului turcesc și pentru ducerea țării spre încheierea ei națională și independentă.

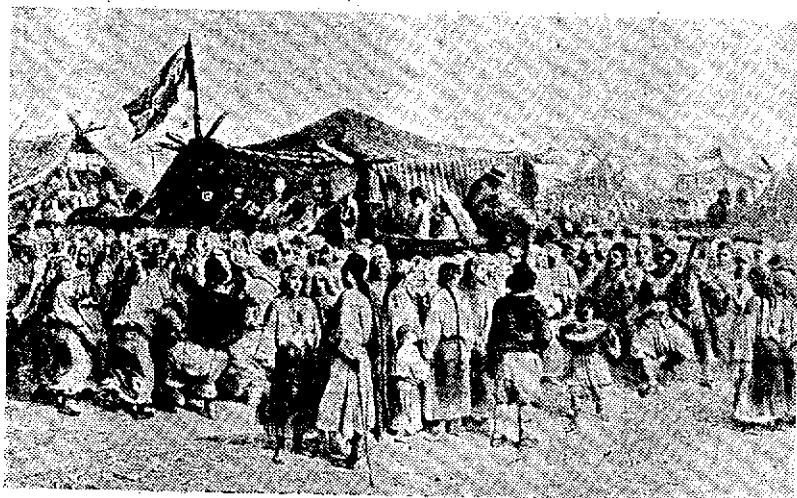

Fig. 92. — Târgul de Sf. Petru din Giurgiu în 1837.

Desvoltarea economică și socială în Țara Românească și Moldova dela 1828-1848

Intensificarea relațiilor comerciale ale Principatelor Române cu Occidentul, în urma desființării monopolului turcesc prin tratatul dela Adrianopol, a grăbit transformările în bună parte structurale ale economiei și societății, în cei douăzeci de ani dinainte de 1848. Aceste transformări fac parte integrantă din procesul de destrămare a societății feudale și de desvoltare a celei burgheze. Ele s'au produs tot mai puternic, împingând pe poziții diferite pe apărătorii trecutului și pe acei ai progresului.

Agricultura. Producția de tăpetenie în Principate a continuat să fie cea agricolă, iar în raporturile de producție din agricultură au continuat a fi puternice resturi feudale. Modificarea adusă de Regulamentul Organic, care a permis transformarea în bani a zilelor de muncă datorate de clăcași, a făcut ca un mic număr din această pătură să scape de exploatarea tot mai laconă a boierilor sau a lociitorilor lor, arendașii de moșii. Prețurile cerealelor, în deosebi acele ale grâului, crescând mereu din cauza cererii tot mai mari, suprafețele cultivate, s'au mărit neconținut în detrimentul pășunilor, fără a desființa în mod hotărâtor desvoltarea păstoritului. Suprafețele necultivate erau la 1848, relativ mari, încât să se poată folosi pentru refacerea solului sistemul pârlăogelor. Animalele constituiau o bogăție importantă. Turme de oi, venite în parte din Transilvania, pășteau pe câmpia Bărăganului și a Dunării. Exploatarea pădurilor, destul de vie și înainte de 1829, din cauza cererilor de lemn de construcție și chiar de foc, se intensifică în vederea exportului de cherestea. Uneori, pentru lucrarea doagelor se aduc din străinătate, din Franța, lucrători specializați.

Manufactura în special cele legate de trebuințele țăranilor sau și meseriile de înburghezirea vieții boierimii și orășenimii, iau un mare avânt. Raporturile de producție, în acest sector, sunt numai în aparență cele stabilite de regimul

vechiu al breslelor, dar în practică, s'a ajuns curând la o libertate mai mare în funcționarea lor. Domnii regulamentari încurajează nu numai pe meseriași, în deosebi pe autohtoni, dar caută să atragă și meseriași străini, în deosebi dintre cei specializați.

Extragerea sării pentru necesitățile interne și pentru export se va intensifica. În anul 1832, Țara Românească scotea 45.000.000 kgr. sare cu 1200 muncitori. La Comănești pe valea Trotușului, se începe a se extrage cărbuni pentru export.

Puțurile de petrol sunt exploatate primitiv, la început

Fig. 93 — O stradă comercială în București la începutul secolului al XIX-lea.

pentru necesitățile locale restrânse. Reprezentanții capitalului străin se interesează de bogățiile solului. Reprezentantul unei societăți de mine, Alexandru Trandafiloff, ceru în 1843, lui Gheorghe Bibescu să i se dea un privilegiu pentru a exploata timp de doisprezece ani minele pe care mineralogii societății sale le-ar găsi în Țara Românească. Cereea sa se lovi de opoziția Obicinuitei Obștești Adunări, care sili pe Domn s'o respingă, boierii temându-se că li se vor stirbi drepturile lor de proprietate.

O industrie mecanizată nu exista încă în Principate, însă morile și fabricile cari foloseau forța motrică a apei erau destul de numeroase. Între 1830 și 1850, s'au înființat numai în Țara Românească 4989 mori, mici fabrici și ateliere noi pentru prelucrarea pieilor, facerea postavului, săpunului, băuturilor alcoolice, lumânărilor, etc. Firma Bell din Londra înființează o fabrică de doage la București. În Moldova, spiritul de întreprindere e mai activ, fiind animat

în parte de străini, în special supuși austriaci și prusieni, veniți de curând în țară, ca într-o adevărată Americă. Ei colaborează cu unii boieri, care nu se dau înlături de la întreprinderi cu caracter industrial și comercial. La Iași, se face o moară cu aburi; tâbăcăria din Baia, a unuia dintre Cantacuzini, lucrează anual 2000 piei de bou și 3000 de vițel. La Galați, în 1839 se construiau corăbii în șantierul naval existent încă din sec. XVIII. Gheorghe Asachi avea o fabrică de hârtie la Piatra, un oarecare Freiwald construisese o fabrică de postav. La Comănești, proprietatea boierilor Ghica, funcționa o fabrică de siclă. Sacchetti avea o fabrică de unelte agricole; la Scobâlteni, era o fabrică de porțelan; un Torémburg făcuse o fabrică de chibrituri, iar naturalistul Cihac, una de cărămidă. La Galați, există o fabrică

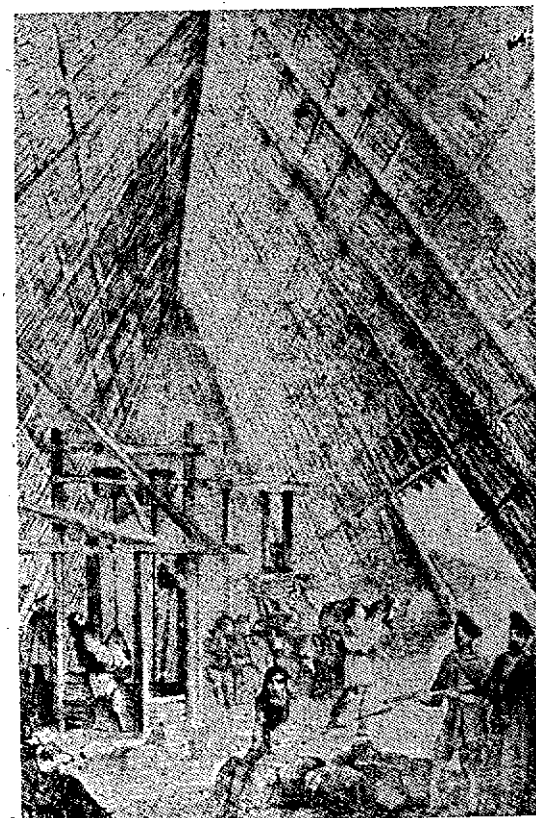

Fig. 94 — Munca în trecut într-o ocnă de sare.

de macaroane, desigur pentru export, și alta de săpunuri și lumânări. Numărul velnițelor și morilor era, proporțional, tot așa de mare și în Țara Românească.

Raporturile de producție ale muncitorilor cu patronii erau în parte cele corespunzătoare regimului feudal, însă mâna de lucru liberă începuse a fi prețuită din ce în ce mai mult.

Căi de comunicație. Odată, cu dezvoltarea comerțului intern și extern, s'au construit șosele, cari să străbată Principatele dintr-o parte în alta și să lege centrele populate cu porturile dela Dunăre. În Moldova, Mihail Sturdza construisese o șosea dela Mihăileni la Focșani, pe valea Siretului, cu legătură la Galați. În Țara Românească, erau puse în stare de folosire, la 1845, șoselele Vârciorova—București, București—Focșani, București—Brăila, București—Câineni și București—Brașov. Încă dela 1840, încep capitaliștii străini să ceară concesiuni pentru a construi căi ferate. O companie austriacă de navigație pe Dunăre, înființată din inițiativa lui Szecheny, își întinse cursele vaselor, care foloseau motoare cu aburi, pe toată Dunărea românească, contribuind la activarea relațiilor dintre Principate și Occident. Se încearcă a se folosi pentru navigație Olutul, Siretul și Prutul. Porturile dela Dunăre fură refăcute și deveniră foarte active. Galați și Brăila, porturi franceze încă din 1836, ajunseră antrepozitele întregii regiuni dintre Carpați și Balcani. Sute de vase le vizitau în fiecare an.

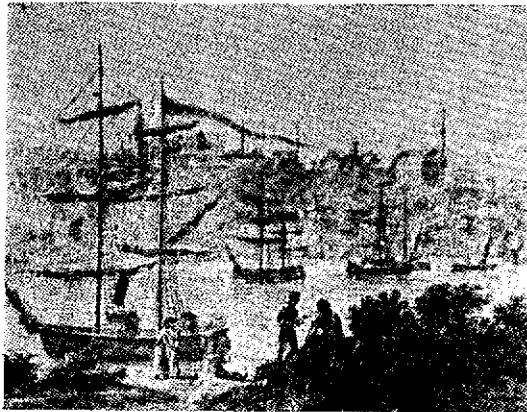

Fig. 95 — Corăbii în Portul Brăila în anul 1820

Principatelor Române crescuseră neîntrerupt după 1831, fiind mereu cu mult mai mare decât importul, ceea ce provoca o creștere reală a avuției naționale.

Exportul. Principatelor Române crescuseră neîntrerupt după 1831, fiind mereu cu mult mai mare decât importul, ceea ce provoca o creștere reală a avuției naționale.

După un raport al lui Kisseleff, s'au exportat în 1831 din ambele Principate mărfuri în valoare de 32.955.671 lei, în anul 1832 de 60.813.585 lei, iar în 1833 de 70.987.944 lei, importul pentru aceiași ani, fiind cu mult mai mic.

Vaillant arată în cartea sa *La Romanie*, că Țara Românească a exportat singură în 1840 mărfuri în valoare de 53.112.213 piaștri, iar Moldova de 42.503.692 piaștri, importul întrecând cu puțin jumătatea exportului. Exportul era activat de neconținută creștere a prețului produselor exportate. Între 1838 și 1848, prețul grâului s'a dublat.

Fig. 96 — Cărută de poștă pe drumul Iașilor în 1817

Comerțul se făcea, ca și mai înainte, cu Austria, Prusia, Rusia, Turcia, dar și cu Anglia, Sardinia, Neapoli, Franța și Portugalia, clientă nouă sosită pe piețele dunărene. Galați pentru Moldova și Brăila pentru Țara Românească fac cea mai mare parte din operațiunile de export. Félix Colson apreciază că în 1840 au intrat 449 vase în Brăila și 529 în Galați. În treisprezece ani populația Brăilei se înzecise, ajungând în 1843 la 14.000 locuitori, în timp ce Galații treceau dela 7.000 locuitori, câți avusese în 1821, la 25.000, în 1843. Giurgiu, T. -Măgurele și T.-Severin se dezvoltă și ele văzând cu

ochii. Se exportau : grâu, orz, sare, miere, piei, vite, lână sau lemne de construcție, doage (numai pentru Marsilia fură vândute 3000 de doage !) cânepă, in, fasole, etc. Se importau pânzeturi și ștofe de bumbac, de mătase și de lână, porțelanuri, fabricate de metal, bijuterii, coloniale, tutun, medicamente și articole de toaletă.

Cei care făceau comerțul de export—import, erau localnici, dar și străini, dintre care unii se stabileau în țară. În Galați, Sardinia avea un consul, în timp ce *Anglia, Franța,*

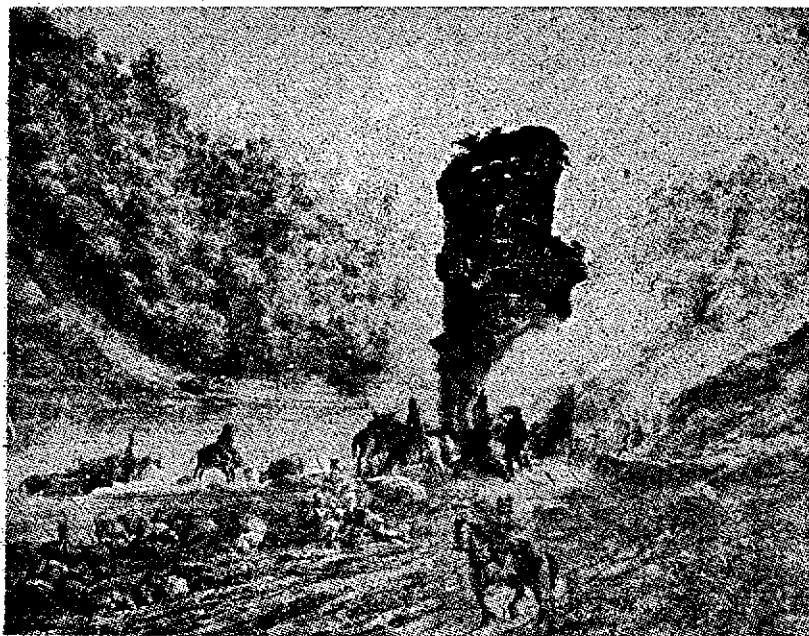

Fig. 97 — Drumul de comerț pe Valea Oitului la Turnu Roșu, la începutul secolului XIX.

Austria, Rusia aveau vice-consuli. La București și Brăila, se proiectase a se face câte o bursă.

Văsele care intrau în porturile românești aparțineau supușilor turci, englezi — în parte din insulele Ionice —, sardinieni genovezi —, napolitani, francezi, austriaci, moldoveni sau munteni. Cu Austria, Prusia și Rusia, comerțul se făcea mai ales pe uscat, îndreptându-se spre Brașov, de unde *brașoveniile*, spre Sibiu, Viena și Lipsca, de unde *lipscăniile*.

Asupra mărfurilor exportate și importate se percepea o taxă de 3%, în afară de cazurile când marile puteri europene aveau privilegiu, specificate în tratatele lor cu Turcia, ceea ce făcea din Principatele Dunărene o piață minunată pentru comerțul exterior al țărilor din Occident. Această împrejurare va avea urmări politice de o importanță capitală pentru viitorul Principatelor Române.

Moneta. Principatele Române nu aveau monete proprii.

Leul servea numai la socoteli, neavând o circulație reală. Valoarea lui echivala cu aceea a piastrului turcesc, care și el era echivalent vechiului thaler habsburgic. Erau în uz aproximativ 80 monete, aparținând diferitelor state. Cele cu putere de circulație mai mare erau austriace, turcești, prusiene și rusești. Se înțelege că, în situația aceasta, zarafii obțineau câștiguri serioase din schimbul de monete. Pe măsură ce creștea volumul operațiunilor comerciale interne și externe, se simțea tot mai mult lipsa de numerar pe piața internă, deși exportul fusese mereu excedentar față de import, începând din secolul XIX. Cauza sta în teaurizarea monetelor, în scurgerea acestora către țările apusene, datorită călătoriilor de studii și de plăcere pe care le făceau din ce în ce mai mult bogătașii din Principate, și în dezvoltarea generală a vieții economice. Aceasta, intensificându-se, avea nevoie de fonduri tot mai mari pentru a funcționa. În consecință, cămătarii percep dobânzi din ce în ce mai mari, de cari seresisimte literatura vremii. Pentru a remedia acest rău, din toate părțile se cere înființarea de instituții de credit, fără a se ajunge la vreun rezultat. Realizarea acestui scop va fi una din preocupările de căpetenie ale revoluționarilor dela 1848.

Viața socială. Progresele obținute de economia Principatelor

Române, în sensul adaptării ei crescânde la regimul capitalist, au influențat puternic și structura lor socială. Clasa boierească, deși își atribuisese prin Regulamentul Organic privilegiu mai mari chiar decât avusese mai înainte, începe a pierde vechiul său caracter. Numărul boierilor crește considerabil, prin boierirea multor elemente provenite din rândul orășenimii sau răzeșilor. În Moldova, numărul boierilor crește dela 853, cât erau în 1828, la 3750 către 1848. Chiar în sânul clasei boierești, se produc transformări. Mulți boieri de rangul doi, îmbogățiți prin comerț sau camătă, își cumpără titluri de boieri de rangul întâiu, schimbând, odată cu pătrun-

derea lor în acest rang, atât baza economică, cât și caracterul și mentalitatea de castă a fostei protipendade. Inmulțirea privilegiatilor și pătrunderea boierilor de rangul doi în rândul celor de rangul întâiu, provoacă frământări în sânul boierimii însăși.

În adevăr, boierii din rangul doi, cari — mai ales ei — alcătuiseră la 1822 constituția cărvunărească, vor continua să comploteze pentru a pune mâna pe putere, cum dovedește conjurația pusă la cale de comitul Leonte Radu în Moldova și aceea uneltită de Dimitrie Filipescu în Țara Românească. Pe de altă parte, faptul că unii dintre boieri se angrenează tot mai mult în comerț, în cămătă și chiar în industrie, face ca stratificarea clasei boierești să se accentueze. Cheltuielile mari, pe cari boierimea le face cu călătoriile în străinătate și cu adaptarea la modul de viață occidental, îi slăbește poziția economică. Multe moșii se ipotechează și multe averi se risipesc.

Unii boieri voiau să se lepede de obligațiile feudale, pentru a căpăta un drept de proprietate absolut pe moșiile lor. Arendarea multora dintre moșiile marilor boieri la diverși boiernași sau negustori — cărora li se zicea în batjocură *ciocoi* — face să se ridice tot mai mult contra privilegiilor o pătură socială nouă, care se transformă în burghezie sau se va alătura și ea burgheziei.

Orășenimea, compusă din negustori, meseriași, muncitori și mici funcționari de stat fără titluri boierești, pe măsură ce activitatea economică se intensifică, se înmulțește, se cultivă și capătă conștiința de clasă, care o va caracteriza pe cea din Țara Românească la 1848.

Intrate tot mai mult în angrenajul economiei schimbului de mărfuri (capitaliste), Principatele Române sunt o adevărată Americă în miniatură pentru mulți străini. Supuși austriaci și prusieni sau de alte neamuri, italieni și chiar francezi, se stabilesc în aceste țări, unde încearcă uneori să creeze industrii, introducând, odată cu aceasta, moravuri noi. Mulți dintre ei se acimatizează repede, contribuind la întărirea procesului de cristalizare a burgheziei românești. Dintre mazili și răzeși, proprietari de pământ fără privilegii, se ridică numeroase elemente, cari vor întări burghezia în desvoltare.

Clăcașii, deși au fost apăsați cu mai multe zile de lucru pentru boieri decât înainte se folosesc de ordinea fiscală și administrativă introdusă prin Regulamentul Organic și prin stabilirea cordoanelor sanitare. Numărul lor crește,

deoarece pământ era relativ mult. S'au produs și printre clăcași diferențieri, cari vor ieși la iveală cu prilejul rețormei agrare din 1864. Unii dintre clăcași, deși puțini, puteau beneficia de faptul că Regulamentul Organic le permitea de a-și răscumpăra cu bani zilele de muncă datorate, putând astfel să-și mărească exploatarea propriei și să scape de împilările boierilor. Greutățile feudale cari apasă însă pe cei mai mulți dintre clăcași provoacă nemulțumiri, mai ales în Moldova.

Lucrătorii din atelierele manufacturiere trăesc în grele condițiuni, ziua de muncă, salariile, fiind la discreția patronilor. Resturile de robie alcătuiau un anacronism chiar pentru regimul feudal. Menținerea unor resturi de robie nu fusese cu puțință decât datorită dependenței strânse a Principatelor Române de Orient, unde robia era și mai răspândită. Însă, de îndată ce Principatele sufăr mai puternic influența economiei capitaliste, resturile robiei încep să se destrame. O lege votată în 1844 de Obicinuita Obștească Adunare a Moldovei dă libertate robilor Statului și mănăstirilor. În același an, robii Statului și instituțiilor publice din Țara Românească sunt eliberați. Mai mult chiar, aici Statul cumpără în fiecare an, pentru a-i elibera, robii pe care particularii vor să-i vândă.

Moravurile orientale ale boierimii și orășenimii sunt părăsite sub imboldul revoluționar al influențelor occidentale. Se adoptă îmbrăcămintea și felul de traiu al burgheziei din Occident. Trecerea dela moravurile vechi la cele burgheze a fost așa de bruscă, încât între bătrâni și tineri s'au putut ivi neînțelegeri pe tema aceasta. Bătrânii porecleau pe tineri „bonjuriști”, iar aceștia pe bătrâni, „ișlicari”.

Războiul ruso-turc din 1828-1829

Regulamentul Organic.

Domnii regulamentari

Desvoltarea industriei în Occident și în special în Anglia, făcea din ce în ce mai interesante pentru comerț ținuturile agricole și păștoriști din Sud-Estul Europei, de sub stăpânirea Turcilor. Taxele vamale pe care le puneau Statul Otoman pe mărfurile engleze și franceze erau așa de mici, încât vastul imperiu de sub stăpânirea Sultanilor era o piață de desfacere tot așa de convenabilă ca și coloniile. Dar pătrunderea în aceste regiuni, către sfârșitul secolului XVIII, a produselor industriale occidentale și intensificarea schimbului de mărfuri a făcut să crească nemulțumirea împotriva stăpânirii feudale turcești, care frâna dezvoltarea vieții economice și sociale. Această nemulțumire și-a găsit expresia în răscoala Sânilor sub Caragheorghe, c în cea a teriștilor din Principate, din Grecia, și în răscoala condusă de Tudor.

Puterea răsculaților era însă slabă pentru a zdrobi armatele turcești. Dacă Sârbii obținuseră autonomie pentru câteva județe din țara lor, Eteria fusese înfrântă în Principate și Grecii rezistau cu greutate, ajutați de organizațiile revoluționare din Occident, în insule și în Pelopones. Ca să termine cu Grecii răsculați, sultanul Mahmud II a desființat corpul ienicerilor, a înființat o armată nouă după sistemul european și a cerut ajutorul vasalului său din Egipt, Mehemet Ali, a cărui armată fusese reorganizată de ofițerii francezi, rămași de pe urma expediției lui Napoleon. Era de prevăzut că Grecii nu vor putea rezista. Opinia publică din Anglia și din Franța, care privea cu simpatie mișcarea de eliberare a Grecilor de sub Turci, împinse cele două guverne din Londra și Paris să se înțeleagă cu Rusia pentru a ajuta pe Greci. Flota anglo-francorusă întâlni și bătău la Navarino pe țarmurile Peloponesului pe cea turco-egipteană (20 Oct. 1827). Turcia opri trecerea corăbiilor comerciale prin Bosfor, ceea ce dădu prilej țarului Nicolae I să-i declare războiu (26 Aprilie 1828).

Două armate rusești, una la Dunăre sub comanda lui

Wittgenstein și alta în Caucaz sub comanda lui Paschievici, atacară Turcia. În timp ce Paschievici făcea progrese simțitoare în Caucaz, Wittgenstein înainta greu, fiind oprit de rezistența dărză a cetăților Silistra, Varna și Șumla. Țarul Nicolae I, care asistase la asediul Varnei în toamna anului 1828, dădu comanda în primăvara anului următor lui Diebici. Acesta, după ce cucerii Silistra (Iunie 1829) și înfrânse pe Turci lângă Șumla, renunțând la asediul ei, trecu pe neașteptate Balcanii, cucerii la 8 August Adrianopolul și ajunse la 27 August la câțiva km. de Constantinopol. Anglo-Francezii erau interesați în eliberarea Grecilor, dar nu voiau întărirea puterii Rusiei. Din această pricină, schimbaseră atitudinea față de Turci și trimiseră o escadră la Constantinopol încă dela 17 Iulie 1829.

Pacea dela Adrianopol. Intervenția Prusiei făcu pe Mahmud II să ceară pace, care se încheie la Adrianopol la 14 Sept. 1829.

În ceea ce privește Principatele Dunărene, tratatul dela Adrianopol prevedea:

- 1) *autonomia administrativă;*
- 2) *înapoierea către Țara Românească a teritoriilor turcești dela nordul thalwegului Dunării;*
- 3) *dreptul pentru Principate de a-și organiza la graniță cordoane sanitare și carantine pázite de ostași indigeni înarmați;*
- 4) *libertatea comerțului Principatelor cu celelalte țări;*
- 5) *Turcii nu mai au dreptul să ceară dela Principate aprovizionări pentru armată sau pentru Constantinopol;*
- 6) *Rusia e puterea protectoare a Principatelor;*
- 7) *Armata rusă va rămâne în Principate, până când Turcia va plăti despăgubirea de războiu fixată;*
- 8) *Turcia recunoaște valabilitatea regulamentelor ce se vor face în timpul administrației ruse, pentru organizarea Principatelor.*

Tratatul dela Adrianopol oferea multe câștiguri pentru Principatele Române: libertatea comerțului, înlăturarea raielor dela Dunăre, mai multă siguranță a granițelor și puțința unei reorganizări temeinice. De acum înainte, produsele agricole și animale ale Principatelor Dunărene, eliberate și legal de monopolul turcesc, se vând la prețuri din ce în ce mai avantajoase și în cantități mai mari în țările din Occi-

dent și în Austria, de unde sosesc mărfuri produse, în bună parte, de industria mare. Acest schimb intens de mărfuri între țările capitaliste și Principatele Române cu o economie înapoiată, va accelera transformările în structura economică, socială și politică a celor două state românești, angajate din ce în ce mai mult pe drumul dezvoltării economiei capitaliste.

Protectoratul rusesc a ținut din Mai 1828 până în Aprilie 1834. Primul guvernator numit de țar pentru *ambele principate* a fost contele Pahlen cu titlul de „președinte plenipotențiar al divanurilor Valahiei și Moldovei”, iar Miniciaki vicepreședinte pentru Moldova. Pahlen, dovedindu-se puțin energic, a fost înlocuit prin generalul Jeltuhin, care con-

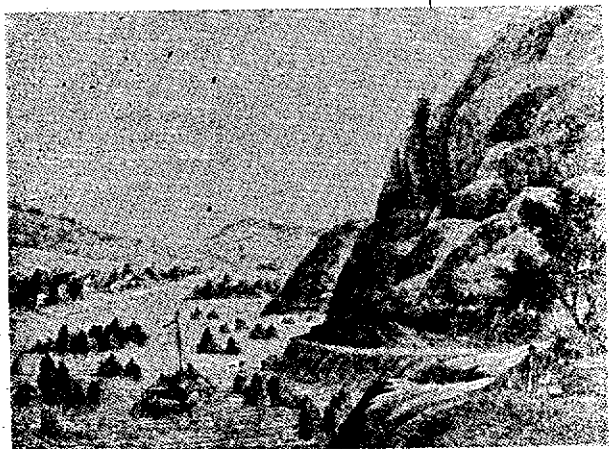

Fig. 98 — Navigație pe Dunăre la Porțile de Fier pe la 1820.

duse principatele până la sfârșitul războiului. În Noembrie 1829, Jeltuhin fu înlocuit cu Pavel Kisseleff, care stătu până în anul 1834.

Cât a ținut războiul, Principatele au avut să sufere de pe urma greutăților acestuia, greutăți cari au fost înăutățite și de ciuma adusă dela sudul Dunării, prin prizonierii luați dela Turci. Prin măsurile sanitare pe care le luă, Pavel Kisseleff isbui s'o stingă, pentru ca în 1831 să lupte cu aceeași energie contra holerei. Se organizează cordoane sanitare și carantine la Dunăre, care împiedicau intrarea nu numai a boalelor, ci și a bandelor de jefuitori înarmați. S'au

luat măsuri sanitare și în interior. Foametea a fost combătută prin aducerea de făină dela Odesa. S'au organizat hambare de rezervă. În acelaș timp, porturile dela Dunăre au fost organizate în vederea dezvoltării comerțului. Învățământul în limba națională fu încurajat. Se înființară primele formațiuni militare românești cu elemente recrutate dintre foștii panduri ai lui Tudor Vladimirescu și echipate după modelul armatei rusești. Dar cheia de boltă a guvernării lui Kiseleff a fost alcătuirea primei constituții numită Regulamentul Organic după care să se conducă Principatele.

Regulamen- Comerțul cu Occidentul, prin intermediul Au-
tul Organic. striei și al corăbierilor greci, intensificându-se în Principate încă din ultimul sfert al secolului XVIII, ideile revoluției burgheze din Franța au început să pătrundă tot mai adânc printre orășenii și boierii care se ocupau și cu comerțul.

Astfel, după răscoala dela 1821, s'au alcătuit mai multe proiecte de constituție, influențate de ideile progresiste, dintre care primul și cel mai important este acela alcătuit de cărvunari.

E de notat însă că nici unul din aceste proiecte de constituție nu prevedea desființarea privilegiilor boierești sau improprietărirea țăranilor clăcași. Ecoul acestor proiecte s'a făcut simțit și în Convenția dela Akkerman, care prevedea ca cele două Principate românești să fie dotate cu regulamente, după care să se conducă treburile publice. Ca urmare a acestei stipulațiuni și a cererii tuturor categoriilor de boieri, încă din timpul guvernării lui Jeltuhin se întruniră la București cele două Comisii de redactare, una pentru Moldova, compusă din Costache Pașcanu și vornicul Mihail Sturdza, numit de guvernator, vornicul Costache Conachi și vistiernicul Iordachi Catargiu, din partea Obștei Adunări, cu Gheorghe Asachi ca secretar, și alta pentru Țara Românească, compusă din banul Grigore Băleanu și Gheorghe Filipescu, numiți de guvernator, logofătul Ștefan Bălăceanu și hatmanul Alexandru Villara din partea Obștei Adunări, cu Barbu Știrbey ca secretar. Ambele Comisii erau prezidate de Miniciaki. Ele își terminară lucrările în Aprilie 1830.

După ce proiectele întocmite au fost revizuite, au fost supuse aprobării unor Adunări Obștești Extraordinare. După întărirea lor de către Poartă, cele două Regulamente, identice în cea mai mare parte, au fost puse în aplicare în

Iulie 1831 cel din Țara Românească și în Ianuarie 1832 cel din Moldova.

Regulamentul Organic are prevederi cu caracter politic, social-economic, fiscal și administrativ. Puterile în stat sunt separate. Domnul se alege pe viață dintre primii 15—20 boieri mari, trecuți de 40 de ani, de către o Obștească Adunare Extraordinară, compusă din 190 membri în Țara Românească și din 132 membri în Moldova. Aceste adunări electivă reprezentau în majoritate boierimea, mare și mijlocie. *Corporațiile orășenești* erau reprezentate prin 27 deputați. Țărănimea, care forma majoritatea sdrobi-toare a populației, n'avea nici un reprezentant. Avera personală a domnului era separată de aceea a statului; el pri-

Fig. 99 — Satul Călugăreni (Vlașca) în prima jumătate a secolului XIX

mea anual o sumă înscrisă în lista civilă. Domnul era capul puterii executive și împărțea cu Obicinuita Obștească Adunare puterea legiuitoare. Numea și revoca pe miniștri, convoca și dizolva Obicinuita Obștească Adunare. Puterea legiuitoare o forma Obicinuita Obștească Adunare, care se compunea din 20 deputați aleși de boierii de rangul întâiu, din 19 deputați aleși de boierii din județe și din cei trei episcopi eparhioți. Mitropolitul era președinte de drept. Adunarea avea dreptul să facă legi, să voteze bugetul Statului și să adreseze domnului o petiție (anafora) în care să arate nemulțumirile sale. Dacă domnul nu-i dădea satisfacție, avea dreptul să înainteze aceeași anafora puterii suzerane și puterii protectoare, pentru a se lua măsuri contra lui.

Justiția se organiza ca o putere separată în Stat și instanțele ei judecau numai pe bază de legi scrise.

Toate drepturile în stat sunt ale boierilor. Țăranii clăcași au numai îndatoriri. Situația lor economică și socială se înrăutățește prin măsurile prevăzute în Regulamentul Organic referitoare la raporturile lor cu boierii. Comerțul extern devenind liber și prin lege, produsele agricole cerându-se în cantități mari și cu prețuri tot mai bune, boierii silesc pe clăcași la mai multe zile de muncă neplătită și le sustrag o bună parte din pământurile ce le obțineau în trecut aceștia pentru munca lor proprie. Astfel, Regulamentul Organic reduce la jumătate suprafața de teren ce se pune la dispoziția unui clăcaș cap de familie, în comparație cu suprafața la care avea drept mai înainte. În schimb, pentru pământul primit, el trebuie să presteze 12 zile de muncă anual, dar norma de lucru pe zi este fixată în așa fel, încât clăcașul din Țara Românească trebuie să lucreze 56 zile pe an, iar cel din Moldova 72, după calculul făcut de N. Bălcescu în *Question économique des Principautés Danubiennes*. Se prevede că țăranii clăcași au dreptul să se mute unde vor, dar condițiile mutării sunt așa de grele, încât rareori clăcașii puteau beneficia de dreptul de mutare.

Impozitele care se plătesc mai ales de țăranii și mazili, se reduc la unul singur, *birul*, care se fixează la 30 lei anual de cap de familie.

Comercianții și meseriașii plătesc o patentă care variază după mărimea întreprinderii.

Boierii și clericii nu plătesc niciun fel de dări, chiar dacă se ocupă cu comerțul. Scutelnicii și poștelnicii se desființează. Boierii primesc în schimb o despăgubire în bani destul de mare ca să apese greu bugetul statului. Pe deasupra, boierii au dreptul să-și ia câte zece oameni de fiecare sută de capi de familie care locuiesc pe moșile lor spre a le servi gratuit cu titlul de *slujbași volnici*. Simplificarea impozitelor va fi de mare folos și fiscoșului și celor impozabili, însă desființarea scutelnicilor nu folosește, căci *slujbași volnici*, care-i înlocuiau, sunt scutiți de bir.

Vămile interioare din târguri și orașe se desființează, lucru care ajută mult la dezvoltarea economică a țării.

Se organizează armata națională compusă din 4772 ostași în Țara Românească și din 1554 în Moldova. Se prevede modul de organizare al ministerelor, al școalelor, al Justiției, al hambarelor de rezervă, etc.

În afară de măsurile care păstrează puterea boierilor, Regulamentul Organic este o constituție. Prima constituție ce conține o serie de măsuri contribuind la dezvoltarea Princi-

patelor. Regulamentul menține puterea boierilor în principate. Boierii au aproape toate drepturile în Stat, și n'au nicio îndatorire. Dintre ei se alege domnul, se numesc miniștrii și demnitarii cei mai importanți, se aleg deputații Obicinuitei Obștești Adunări, majoritatea deputaților Extraordinarei Obștești Adunări și conducătorii unităților militare. Prin îngrădirea vechii atotputernicii a domnului, boierii credeau că zăvoresc orice încercare de știrbire a privilegiilor ce-și aribuiau.

Orășenimea, comercianții și meseriași n'au privilegii, însă încep să se bucure de suficiente libertăți pentru a se întări chiar și din punct de vedere politic.

Țăranii sunt aceia care suportă toată greutatea privile-

Fig. 100 — Infanterie valahă înființată prin Regulamentul Organic.

giilor ce-și acordă boierimea și acomodarea Principatelor la modul de viață al societății intrată în faza de producție capitalistă. Nemulțumirile clăcașilor față de noile orânduiuri ale Regulamentului s'au manifestat, în special în Moldova, prin răscoale locale, care n'au fost potolite decât prin sânge.

Dar, Regulamentul are și o serie de părți pozitive. Regulamentul Organic a contribuit la progresul Principatelor, punând bazele începutului parlamentarismului, îngrădind puterile domnului, separând puterile de Stat, desființând vâ-

mile interioare, organizând armata și învățământul, reorganizând administrația, etc.

Ceea ce trebuie subliniat în mod deosebit, este faptul că Regulamentul prevede legi, organizare și administrare aproape identică pentru ambele Principate. Prin aceasta, s'au pus bazele unirii economice a Principatelor, baze care pregătesc unirea politică națională de mai apoi.

Domnii Regulamentari. Principii care au domnit sub regimul stabilit prin Regulamentul Organic se numesc domni regulamentari. Ei au fost: Alexandru Ghica și Gheorghe Bibescu în Țara Românească și Mihail Sturdza în Moldova.

Pentru a se înlătura orice surpriză, deși Regulamentul Organic prevedea că domnii trebuie aleși de o Extraordinară Obștească Adunare, puterea suzerană și puterea protectoare se învoiră ca primii domni să fie numiți de ele, nu aleși. Astfel a fost numit domn al Moldovei Mihail Sturdza și domn al Țării Românești, Alexandru Ghica.

Alex. Ghica (1834—1842). În timpul lui Alex. Ghica, se formase în sânul Obicinuitei Obștești Adunări o partidă cu tendințe naționale, în frunte cu Ion Câmpineanu. Domnul luă măsuri represive împotriva acestuia. În urma unei acțiuni întreprinsă peste graniță de Câmpineanu, Domnul îl arestă și-l întemniță la mănăstirea Mărgineni. Descoperindu-se un complot împotriva domnului, Ion Câmpineanu fu mutat la mănăstirea Plumbuita. Tot cu acest prilej, Nicolae Bălcescu fu trimis și el la închisoare.

În anul 1841, ivindu-se un conflict între boieri și Domn, Obicinuita Obștească Adunare, mai îngrijată să apere interesele de clasă ale boierilor decât demnitatea națională, reclamă pe domn printr'o anaforă puterilor de peste graniță, iar acesta, ca un călcător al Regulamentului, fu destituit în urma unei anchete (7 Oct. 1841).

Gh. Bibescu (1842—1848) fu ales de Extraordinara Obștească Adunare în postul rămas vacant. A intrat de tânăr în Administrația țării. Era cult și călătorit în mai multe țări. El intră în conflict cu boierii din Obicinuita Obștească Adunare, ceea ce i-a atras simpatia unor cercuri orășenești. Dar, înlocuind limba română cu franceza ca limbă de predare la Colegiul Sf. Sava, Gh. Bibescu își îndepărtă simpatiile luptătorilor pentru ideea națională și democratică.

La 1848, după ce a fost nevoit să jure pe constituție, părăsi Bucureștii și se refugie în Transilvania.

Mihail Sturdza Mihail Sturdza e unul dintre capii boierimii po-trivnice cărvunarilor și unul dintre făuritorii Regulamentului Organic. Din aceste motive, avea încrederea boierimii mari din Moldova. Mihail Sturdza reuși să înlăture greutățile ce i se puneau în cale, fie dinăuntru, unde lăcomia sa de bani provoca indignarea, fie din afară. El continuă, ca și colegii săi munteni, opera administrativă a lui Pavel Kisselef. Construi o șosea în lungul țării, de la Galați pe valea Siretului până la granița Bucovinei. Făcu din Galați un port franc, a cărui activitate comercială creșcu repede. Incurajă învățământul, înființând *Academia Mihăileană*. De comun acord cu Gh. Bibescu, în 1847, desființă vama dintre Țara Românească și Moldova, act ușurat de legislația identică prevăzută în Regulament. Acesta era un nou pas spre unire. Pentru a-și apăra domnia și interesele de castă, a luat o serie de măsuri cu caracter reacționar. Grație acestora, reuși să înăbușe în fașă mișcarea revoluționară dela 1848 din Moldova și să mai domnească un an.

DESVOLTAREA CULTURALA

Priviri generale.

Desvoltarea economică a Principatelor Române în urma dezvoltării capitalismului în sud-estul european a determinat nașterea și dezvoltarea ideii naționale, al cărei embrion se găsește la cronicarii din secolul XVII. Fiindcă burghézia era în acea vreme stegarul tuturor claselor năpăstuite, lupta pentru libertatea și unitatea națională va merge mână în mână cu aceea pentru dreptate socială și pentru progres. Ideia națională s'a dezvoltat mai întâiu în Transilvania, intrată mai devreme decât Țara Românească și Moldova sub influența capitalismului. Manifestările ei le găsim în domeniul filologiei, istoriei și cărților populare, deși pentru editarea acestor lucrări se întâmpinau greutăți (opera literară de valoare, *Tiganiada* lui Budai-Deleanu, a rămas un secol în manuscris). În Moldova și Țara Românească, unde burghézia națională era pe cale de formație, dispunând de multe resurse materiale, s'a dezvoltat o cultură românească din ce în ce mai bogată și mai variată, atrăgând și multe elemente de valoare din Transilvania. Dela Gheorghe Lazăr până la Ion Maiorescu, pentru a ne mărgini numai la timpul de dinainte de 1848, mulți cărturari români de dincolo de munți și-au găsit câmpul de manifestare dincoace de Carpați.

Scoala. În Transilvania, exista un învățământ elementar încă din vremea lui Iosif II. Gimnaziul din Blaj, care dăduse multe generații de cărturari, fu transformat în 1831 în liceu. Simion Bărnuțiu va preda de aci înainte în această școală un curs de filosofie și un altul de istorie universală, în care va exalta patriotismul Românilor, amintindu-le neconținut originea lor română, și va combate privilegiile feudale pe baza dreptului natural. La Brașov, prin sprijinul negustorilor români de acolo, se înființă o școală comercială la 1836, al cărei director va fi

Fig. 101 — Cum învățau copiii sub cerul liber.

Gheorghe Barit. Inceputuri de învățământ secundar existau și în alte localități.

În Moldova și Țara Românească, învățământul oficial fusese ca și inexistent, iar cel secundar și academic, sporadic și sub influența elenă până la Gheorghe Lazăr și Gheorghe Asachi. Regulamentul Organic organizează învățământul, însă numai pentru copiii de boieri și orășeni, cu care o parte din boierime avea tendințe de a fuziona.

Învățământul regulamentar are patru grade în Țara Românească: *scoala începătoare* cu patru clase pentru București și Craiova și cu primele trei clase în celelalte orașe; *umanitare* cu patru clase, la București și Craiova; *învățături complementare* în trei clase și *cursuri speciale*, cu caracter academic, în doi ani, numai la București. Cursurile academice erau divizate într-o secție științifică și una juridică.

Colegiul Sf. Sava, redeschis la 1831, se completează cu toate gradele de învățământ, treptat, treptat, până la 1839. Cei mai de seamă directori ai săi au fost: Petrache Poenaru și J. A. Vaillant. Gimnaziul dela Craiova va avea un timp director pe Ion Maiorescu. În 1838, se hotără a se înființa școli începătoare în toate satele sub conducerea dascălilor de biserici. Nu s'au obținut însă rezultate multumitoare, întrucât dascălii bisericești nu aveau cunoștințe de carte suficiente. Câțiva boieri luminați au înființat școli începătoare prin satele de pe moșiile lor. Astfel, Constantin Goleșcu înființă o școală la Golești, sub conducerea istoricului ardelean Florian Aaron.

În Moldova, învățământul capătă o organizare asemănătoare celui din Tara Românească. Dela 1 Ianuarie 1828 funcționa, la Trei Ierarchi, Școala Vasiliană, numită așa în cinstea lui Vasile Lupu, socotit întemeietor. Acesta avea un curs elementar și unul gimnazial, care fu completat în 1835 cu Academia Mihăileană, care avea cursuri complementare și academice. În afară de școlile începătoare, înființate în orașe de Stat, fură înființate și câteva zeci de școli începătoare prin sate, din inițiativa unor boieri cu idei progresiste.

În ambele principate, învățământul oficial era ajutat printr-unul particular, cu limba de predare franceză, ce se făcea în diferite pensionate pentru băieți sau pentru fete.

La școlile din București și Iași, domnitorii și boierii luau parte la examenele de sfârșit de an, oferind premii celor meritoși. Dar, după ce la ocuparea serviciilor publice începu a se pretinde certificate de absolvire a diferitelor grade de învățământ, după importanța funcțiilor, teama de concurența fiilor de burghezi, mai harnici și mai numeroși, făcu pe unii dintre boieri să ia o atitudine din ce în ce mai dușmănoasă față de învățământul în limba națională. În plus, frica de revoluție, care se făcea presimțită prin diferite manifestări ale burgheziei în dezvoltare, împinse pe Mihail Sturza și pe Gheorghe Bibescu, în 1847, „să reorganizeze” în așa fel cele două școli înalte din Iași și București, încât învățământul superior să nu se mai facă în românește, ci în franțuzește. Mai mult chiar, la Academia Mihăileană un singur profesor, Etienne Malgouverné, avea să predea toate cursurile complementare. Aceste măsuri n'au putut însă înăbuși dezvoltarea ideii naționale și a democrației burgheze. Numărul celor interesați, datorită bazei economico-sociale, era destul de mare pentru a sdruncina temeliile

privilegiilor boierești și a continua lupta pentru unitatea națională.

Învățământul din țară se completa prin cel făcut în străinătate. Încă dela începutul secolului XIX, studenții români frecventează cursurile universităților din Occident. După 1829, numărul acestora crește repede, devenind o modă pentru toți fiii celor cu posibilități materiale mari. Printre cei care au studiat sau făcut cercetări în străinătate, pot fi citați: Ion Ghica, N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, V. Alexandri, Costache Negri, Ion și Dimitrie Brătianu, frații și verii Goleșcu. În 1839, se înființase la Paris *Societatea pentru învățătura poporului român*, iar în 1845 s'a înființat o *Asociație a studenților români din Paris*. Prin ajutorul acestora, unii tineri studenți sau cercetători săraci, cum s'a întâmplat cu N. Bălcescu, au putut să-și continue și să-și perfecționeze studiile și cercetările în contact cu știința apuseană. Centrele universitare apusene erau însă între 1830 și 1848, foare de ideologie progresistă. Nu e de mirare că tinerii români, după ce-și terminau studiile, se întorceau în țară cu idei înaintate și cu voința de a le pune în practică. Unul dintre aceștia, Tudor Diamant, a încercat chiar să alcătuiască în județul Prahova, un falanster după modelul lui Fourier! Dintre acești tineri, se vor recruta conducătorii mișcărilor de unitate națională și eliberare socială.

Presa. Unul din mijloacele, prin care burghezia occidentală ajunsese să ajungă și să se mențină la putere, a fost presa. Pe măsură ce în Țările Românești se dezvoltă economia capitalistă, s'au făcut încercări de a se întemeia gazete românești, mai ales în Transilvania. Aceste încercări s'au prăbușit. Când Principatele Române se îndreaptă în mod mai intens spre o dezvoltare a capitalului, Ion Eliade Rădulescu reușește să întemeieze gazetăria românească, făcând să apară „*Curierul Românesc*” la 8 Aprilie 1829. (Primele gazete au apărut în secolul al XVIII-lea). Gazeta publică știri de pe front (războiul ruso-turc) și diferite informațiuni din țară și din străinătate. Gheorghe Asachi scoase și el la Iași „*Albina Românească*” la 1 Iunie 1829. În 1836 Eliade adaugă gazetei sale un supliment literar, *Curierul de ambele sexe*, fiind urmat de Gheorghe Asachi, care editează și el *Albina Românească*. Gheorghe Bariț face și el să apară la Brașov, într'un centru comercial românesc, în 1838, *Gazeta Transilvaniei*, căreia îi adaugă apoi un supliment *Foaia pentru minte, inimă și literatură*.

(CU PREAÎNALTĂ VOIE)

GAZETA

DE

TRANSILVANIA.

ZPĂTOR

Nro. 1.

12. Martie 1839.

EST. Președintele principatului de Transilvania este domnul I. Eliade și domnul I. Asachi.

TRANSLIVANIA.

București 22. Martie. Am văzut astăzi domnul Eliade și domnul Asachi. Ei mi-au spus că au venit din Iași și că au adus cu ei o copie a gazetei „Dacia Literară și Arhivă Românească”.

Am văzut și pe domnul Eliade și pe domnul Asachi. Ei mi-au spus că au venit din Iași și că au adus cu ei o copie a gazetei „Dacia Literară și Arhivă Românească”.

București 18. Martie. Am văzut astăzi domnul Eliade și domnul Asachi. Ei mi-au spus că au venit din Iași și că au adus cu ei o copie a gazetei „Dacia Literară și Arhivă Românească”.

BUCUREȘTI.

București 9. Martie. Am văzut astăzi domnul Eliade și domnul Asachi. Ei mi-au spus că au venit din Iași și că au adus cu ei o copie a gazetei „Dacia Literară și Arhivă Românească”.

ONARIA.

Am văzut astăzi domnul Eliade și domnul Asachi. Ei mi-au spus că au venit din Iași și că au adus cu ei o copie a gazetei „Dacia Literară și Arhivă Românească”.

București 18. Martie. Am văzut astăzi domnul Eliade și domnul Asachi. Ei mi-au spus că au venit din Iași și că au adus cu ei o copie a gazetei „Dacia Literară și Arhivă Românească”.

CEL DINTĂI NUMĂR DIN GAZETA TRANSILVANIEI
12 Martie 1839

Aceste gazete românești, cu suplimentele lor culturale, își împrumută informații, material cultural și autori, luând o atitudine comună pentru apărarea unității culturale a Românilor și a progresului social.

Pe măsura transformărilor economice și sociale, presa capătă puteri mai mari și pătrunde mai adânc. În 1840, M. Kogălniceanu editează la Iași *Dacia Literară și Arhivă Românească*, aceasta din urmă pentru publicarea de studii și documente istorice. Ambele reviste nu durează mult, dar influența ideologică a primei a fost mare. Ea cerea scriitorilor să dea la iveală lucrări originale, inspirate de istoria neamului sau din basmele și poeziile populare. După cum în-suși titlul ei arată, ea se adresa tuturor Românilor și voia să aibă colaboratori din toate provinciile românești.

În 1844, în urma consfătuirilor avute cu Ion Ghica și N. Bălcescu, M. Kogălniceanu încearcă să scoată o altă revistă, *Propășirea*. Dar numele revistei fu socotit de cenzură revoluționar și publicația apără fără nume, ci numai cu subtitlul *Foaie științifică și literară*. După zece luni, revista fu suprimată totuși, deoarece Mihail Sturdza bănuia pe M. Kogălniceanu că are legături ascunse cu J. A. Vaillant, fostul director al colegiului Sf. Sava, care scosese cartea sa *La Românie*, în care ataca privilegiile boierești și conducerea celor două principate.

În 1845, însă, N. Bălcescu și ardeleanul August Trebouniu Laurian scot revista *Magazin istoric pentru Dacia*, din care apar cinci volume între 1845 și 1847. Aici s'au publicat, pe lângă studii de istorie și arheologie, documente, inscripții și cronici. Tendințele ideologice ale revistei sunt naționale și de luptă democratică.

În afară de aceste publicații, au mai apărut și altele, mai puțin importante, dar care au întărit curentul național și progresist.

Traduceri și lucrări originale. În Principate, a început o acțiune sistematică de traduceri a celor mai de samă lucrări literare străine, în special franțuzești. Astfel, din îndemnul lui I. Eliade, Gh. Asachi și a prietenilor lor, se traduc și se tipăresc unele din scrierile lui

Molière, Voltaire, Fénelon, Chateaubriand, Lamartine, Schiller, Alfieri, Torquato Tasso, Cervantes, Corneille, J. J. Rousseau, Marmontel, etc. Uneori, Eliade și Asachi sunt ei înșiși traducători.

I. Eliade, care nu e numai autorul *Gramaticii dela*

Sibiu, profesor de filosofie și literatură; gazetar priceput, filolog, ei și poet, după ce a tipărit un volum de traduceri din poeziile lui Lamartine, a scris el însuși poezii originale, dintre care cea mai remarcabilă e balada *Sburătorul*.

Gh. Asachi a scris și el poezii; drame, nuvele istorice, dar fără să aibă un talent deosebit. Rolul lui rămâne numai acela de îndrumător al școalelor și al culturii începătoare.

Vasile Cârlova, mort de tânăr, în marșul său *Odă oștirii românești*, promitea a fi un mare poet.

Grigore Alexandrescu e un mare poet român dinaintea de 1848. În elegia *Anul 1840*, el se dovedește un spirit înalt, dornic de binele omenirii, iar în fabule și satire se arată un biciuitor al moravurilor timpului, care iubește și trecutul patriei, cum reiese din scrierea lui „Umbra lui Mircea la Cozia”.

M. Kogălniceanu e un istoric și un animator. În *Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie națională*, ținut la 24 Noembrie 1843 la Academia Mihăileană, el îndeamnă cu multă înflăcărare pe Români să-și cunoască și să-și iubească istoria. Costache Negruzzi, întrecând încercările lui Gh. Asachi, creie proza literară românească, scriind nuyela istorică *Alexandru Lăpușneanu*.

Vasile Alecsandri publică, în *Foaia științifică și literară*, primele sale comedii, în care își bate joc de boierii retrograzi, dușmani ai înnoirilor, și primele poezii, care aduc • prospectime de inspirație.

N. Bălcescu, spiritul cel mai clar și mai arzător al epocii, publică, în revista lui Kogălniceanu, studiul *Puterea armată și arta militară la Români*, iar în *Magazin istoric pentru Dacia*, printre altele, studiul *Starea socială a muncitorilor plugari din Principatele Române în deosebite timpuri*, în care ia apărarea clăcașilor contra boierilor, cerând împroprietărirea lor. Desvoltând acest studiu, N. Bălcescu va scrie mai târziu *Question économique des Principautés Danubiennes*, în care va arăta lupta de clasă dintre țărani și boieri, dând și remediu suferințelor lor prin eliberarea clăcașilor și împroprietărirea lor. Tot în acest timp, începuse a lucra la opera sa principală *Românii sub Mihai Voevod Viteazul*. N. Bălcescu nu e numai un istoric, ci și un cugetător valoros, un stilist de seamă, și un luptător revoluționar democrat.

În Transilvania, ideile latiniste sunt continuate și exagerate, în special în domeniul filologiei. Gh. Bariț, Simion

Bărnăuțiu, Timotei Cipariu, August Treboniu Laurian, trecut apoi peste Carpați, și Aron Pumnul, însuflețesc generația nouă într-o exaltare exagerată a strămoșilor Romani.

Societățile culturale-politice. Intreaga mișcare culturală românească din această epocă urmărește scopuri politice: formarea conștiinței și unității naționale și înlăturarea privilegiilor feudale. În consecință, un puternic suflu politic o animă. În cercurile progresiste, se amestecă adeseori politicul și culturalul. Pentru că autoritățile nu se temeau la început de acțiunile culturale, sub această haină au luat naștere asociații, care aveau și scopuri culturale, dar mai ales ținte politice.

Printre boierii refugiați la Brașov de frica Turcilor în 1821, se înființă o asociație care avea de scop să traducă lucrări străine în limba română, să tipărească o gramatică și un dicționar al limbii române. Conducătorii acestei asociații erau: Constantin Golescu, autorul memorialului de călătorie prin Europa, intitulat *Insemnare a călătoriei mele*, și fratele său Iordache Golescu, autorul unei gramatici, ce se va tipări mai târziu. Când, după convenția de la Akkerman, boierii se reîntoarseră în țară, Constantin Golescu și I. Eliade alcătuiră la București *Societatea literară*, care avea și scopuri politice ascunse. Cu fondurile societății, se tipări la Sibiu, în 1828 *Gramatica limbii române* a lui Eliade, care va fi un îndreptar pentru perfecționarea limbii literare românești. În cenaclul societății, se mai cetiră gramatica lui Iordache Golescu, care va fi tipărită în 1840, traduceri din Lamartine și Boileau ale lui Eliade, etc. Moartea lui Constantin Golescu aduse disolvarea Societății.

Ion Câmpineanu, viitorul șef al partidei naționale din Obicinuita Obștească Adunare, I. Eliade și C. Aristia, care studiaseră arta dramatică la Paris cu vestitul actor Talma, alcătuiră, în Octombrie 1833 *Societatea Filarmonică* a cărei țintă era întemeierea unei școli de artă dramatică și de muzică și a unui teatru. Sub conducerea lui I. Eliade și a lui C. Aristia, școala se organiză, iar peste șapte luni, elevii putură reprezenta cu succes în românește piesa *Mahomet* a lui Voltaire, aleasă dinadins, deoarece era știut rolul nemăratelor reprezentări ale ei în timpul ascensiunii burgheziei din Franța. Fură reprezentate și alte lucrări dramatice, traduse din franțuzește sau italienește. După ce Ion Câmpineanu fu arestat în 1839, pentru că ceruse ajutorul puterilor occidentale pentru apărarea drepturilor țării sale, în urma în-

trigilor unui agent provocator, *Societatea Filarmonică* fu desființată.

În Moldova, naturalistul Cihac întemeie în 1833, *Societatea de medici și naturaliști din Iași*, care-și trimise în 1838 reprezentanți la congresul naturalistilor din Fribourg. Gheorghe Asachi, urmând pilda lui Eliade, organizează și el, în 1836, *Societatea conservatorului filarmonic*, care-și începu activitatea, reprezentând piese traduse sau originale, pentru ca în 1838 să poată reprezenta *Norma*, opera lui Bellini, cântată pe text tradus în românește de Asachi. Ambele societăți, adică și aceea condusă de Cihac cât și cea înființată de Asachi, nu aveau însă o activitate politică precisă. În Moldova, până la 1848, politicul pare a fi uneori separat de cultural.

În Țara Românească, politicul socotea că poate lucra pe cont propriu, cum a dovedit-o în 1840 conjurația lui Dimitrie Filipescu, N. Bălcescu și altor.

N. Bălcescu împreună cu I. Eliade și cu I. Ghica, reînființară în 1843, *Societatea literară*, în spatele căreia N. Bălcescu și I. Ghica organizară o asociație politică cu numele *Frăția*, a cărei deviză era: *Dreptate, Frăție*. În 1845, *Societatea literară* se reorganizează, schimbându-și numele în *Asociația literară*. Bătrânul poet Iancu Văcărescu fu ales președinte, iar N. Bălcescu și Voinescu II, secretari. Din această asociație fac parte Costache Negruzzi, M. Kogălniceanu și V. Alecsandri, ca moldoveni — lucru semnificativ, pentru scopul național.

Toate aceste asociații au făcut nu numai să se creeze o puternică mișcare culturală cu caracter național și progresist, dar au contribuit direct sau indirect la formarea elementelor politice necesare burgheziei românești, în lupta pentru ascensiunea ei politică.

MIȘCARI PREMERGĂTOARE ANULUI 1848

Conjurația confederativă. Boierii de rangul al doilea și burghezii din Moldova puseră la cale, în 1839, o „conjurație”, căreia i-au zis „confederativă” din

care făceau parte vreo 80 de persoane. Organizatorul ei, comisarul Leonte Radu, atrăsese și câțiva boieri mari, nemulțumiți de felul cum guvernă Mihail Sturdza, printre cari Săndulache Miculescu, Teodor Hurmuzaki și spătarul Cuza. Conjurații semnară „protocoalele și planul de reorganizare a țării” pe care le întocmise Leonte Radu. Ei se angajau să se

răscoale cu armele pentru a înlătura pe M. Sturdza, socotit tiran „co Neron și Caligula”. Reorganizarea țării consta în slăbirea aristocrației, adică desființarea deosebirilor de rang dintre boieri; îmbunătățirea justiției, desființarea cenzurii, confiscarea averilor mănăstirești închinete, încurajarea industriei naționale prin tarife protecționiste, înființarea unei bănci cu capital străin, eliberarea robilor, punerea țării sub protecția Angliei, Franței, Austriei, și Rusiei cu menținerea suveranității turcești și cu deplină autonomie internă, ereditatea domniei, unirea Țării Românești, Moldovei și Serbiei într-o confederație potrivită cu aceea a Germaniei”. Nu se cere înlăturarea Regulamentului Organic, nici desființarea privilegiilor boierești. De asemenea, nu se spunea nici o vorbă despre țărani. Totuși, se pare că unii dintre complotiști aveau și scopuri ascunse, defavorabile privilegiatilor.

Complotul fu descoperit și sfârșit. Comisarul Leonte Radu și Neculai Ene fură arestați.

Conspirația lui Dumitru Filipescu Și în Țara Românească se organiza un complot în 1840, provocat de acțiunea politică adusă în Adunare și în Occident de către Ion Cămpineanu, care fusese arestat din pricina aceasta și se afla la închisoare. Un tânăr doctor în

Fig. 103 — Dorobanț de județ (Romanați).

drept, întors de curând din Franța, Dimitrie Filipescu, strânse un grup de patrioți progresiști, printre care N. Bălcescu, J. A. Vaillant, Eftimie Murgu, Telegescu, țăranul Sotir, serdarul Macedonski, Marin Serghiescu Naționalul și alcătuî un Comitet Revoluționar, *care căuta să atragă pe meseriași și muncitori, pe lângă negustori și intelectuali*. Comitetul începu să discute alcătuirea unui proiect de constituție, întemeiat pe *desființarea privilegiilor boierești, cerând totodată improprietărea clăcașilor, republică și organizarea unei puternice armate*. Revoluția trebuia să se facă cu vărsare de sânge și arestări. Dar, și această conjurație fu descoperită în Octombrie 1840, iar conducătorii ei fură condamnați, în Martie 1841, la pedepse grele, care mergeau dela zece ani ocnă până la trei ani închisoare, cum i s'a întâmplat lui N. Bălcescu. Acesta fu închis la mănăstirea Mărgineni, de unde scăpă la schimbarea domniei. Conspirația, care prevestea revoluția dela 1848 și va întâri mișcarea revoluționară din anii 1843—1847, este o manifestare politică potrivnică privilegiilor și favorabilă improprietării țăranilor clăcași.

Frământări în Transilvania: In Transilvania, nemulțumirea era mare printre iobagi, ale căror sarcini feudale se îngreuiaseră tot mai mult după 1815, sub regimul lui Metternich. In special în regiunea Munților Apuseni, în Țara Moților, unde mizeria era mai mare, agitația iobagilor mineri se făcea tot mai simțită. La Zarand, țăranii se răsculară în 1833. La 1835, minerii din Bucium, Abrud și Cărpiniș protestară pentru nerespectarea de către funcționarii Tezaurului a privilegiilor acordate în 1789.

La 1836, fură arestați 300 de iobagi care se opuseseră cu forța impunerilor. In anul următor, se impusese, prin teroare organizată militărește un contract nou între Tezaur și minerii din regiunea Abrudului, împotriva căruia aceștia porniră un proces în 1839, dar reprezentanții lor fură arestați și bătuți.

O femeie de origine maghiară, *Catarina Varga* veni în rândurile Moților în 1841 și trecu în fruntea lor, făcându-le memorii către Curtea imperială din Viena, cerând anchetă, mergând pentru ei la Viena, ca pe vremuri Horia, și îndrumând pe iobagi să înlăture cu forța nedreptățile pe care autoritățile și nobilii le făceau. Sub îndemnul ei, iobagii începură să taie pădurile nemessești pentru a-și construi case și pentru a-și procura ogoare de ară-

tură. Autoritățile încercară să aresteze pe agitatoare, dar nu îndrăzniră să trimită armata contra ei, deoarece miile de țărani o apărau cu dârzenie.

In anul 1847, guvernul însărcină pe vicarul episcopiei ortodoxe din Sibiu, Andrei Șaguna, să pacifice regiunea Moților. Acesta atrase într-o cursă pe Catarina Varga, numită de țărani *Doamna Moților*, și o predă autorităților, care o arestară.

Ea fu condamnată la închisoare, unde stătu multă vreme. Dar agitația, în fruntea căreia stătuse cinci ani, pregătise terenul pentru lupta revoluționară a Moților din anii 1848—1849.

* * *

Pe baza desvoltării capitalismului, se altoește mișcarea de desvoltare a ideii naționale și a ideilor de libertate și de egalitate socială, sub aspectul cultural, care influențează la rândul său desvoltarea capitalistă a Principatelor. Această mișcare a pornit din literatura clasică pentru ca să fie din ce în ce mai influentă apoi de romantismul triumfător, în special dela 1840 înainte. Romantismul era mai dinamic, mai potrivit cu spiritul inovator și revoluționar pe care burghezia română în desvoltare îl folosea pentru a realiza unitatea națională și *însăunarea ei la putere*.

In primele decenii ale secolului XIX, economia, structura socială și cultura Principatelor Române suferiseră noi modificări importante, încât un bucureștean, care ar fi plecat din țară înainte de 1800, reîntorcându-se acasă la 1848, putea vedea acest lucru de îndată. Desvoltarea economică, însușirea moravurilor civilizației burgheze, fuseseră așa de rapide, încât se părea că poporul român a desbrăcat o haină veche pentru a îmbrăca un nouă. Revoluția din 1848 va fi un pas însemnat în desvoltarea Principatelor Române spre o organizare socială și politică burgheză.

Anul revoluționar 1848 în Moldova, Țara Românească și Transilvania

Situația internațională. Desvoltarea economică, socială și culturală a țărilor românești dăduse puteri burgheziei în desvoltare pentru a pretinde să guverneze în folosul propriilor ei interese. Destrămarea din sânul taberii boierești încurajă și mai mult pe adversarii ei în lupta pentru desființarea privilegiilor și împrăștierea clăcășilor. Frunțașii mișcării progresiste dela Iași, București, Brașov, Sibiu, etc., urmăreau mișcările revoluționare din Occident și se pregăteau să treacă la acțiune. Ei erau în legătură cu conducătorii mișcării revoluționare din alte țări și visau ca, dintr-o singură revoltă generală, să se ajungă la răsturnarea regimului feudal în toate țările Europei.

Semnele unei revoluții pe plan european se arătau. Încă din 1847, în Franța, o parte din burghezie și proletariatul se pregăteau împreună de răscoală; în Italia și Germania izbucniră agitații revoluționare; în Austria, toate naționalitățile se frământau împotriva regimului habsburgic condus de Metternich; dieta Ungariei se frământa împotriva Austriei; în Galiția, izbucnise o răscoală țărănească ale cărei efecte înspăimântară boierimea din Moldova. Polonia, agitată, părea gata de răscoală. În Rusia țaristă, influența răscoalei decabriste din 1825 era puternică. Cu toată teroarea desfășurată de țarul Nicolae I, numărul cercurilor opoziționiste și revoluționare creștea mult. Ideologul mișcării democratice rusești, Hertzen, fusese silit să emigreze, dar dela Paris el va continua să alimenteze acțiunea revoluționară din țara sa. Regimurile feudale, subminate de capitalismul din ce în ce mai puternic, păreau a se prăbuși. Unii revoluționari, în avânturile lor, căre nu erau străine de interesele capitalismului anglo-francez, doreau realizarea unei confederații republicane europene.

Primele succese ale mișcării revoluționare fură în Italia, dar semnalul revoluției generale îl dădu Franța, unde tradiția revoluționară era mai veche și unde, alături de burghezie, se ridicase și proletariatul. Regimul lui Ludovic Filip, întemeiat pe marea burghezie, fu răsturnat prin revoluția din Februarie 1848. Germania începu să se zdruncine. Fri-

deric-Wilhelm IV fu silit să dea o constituție Prusiei, iar în Austria, Metternich fu răsturnat la 13 Martie prin răscoala Vienezilor. În Austria, guvernul absolutist, odată răsturnat, Ungurii, Cehii, Românii, Italienii se răsculară pentru independența națională. Dela Pirinei la Carpați, Europa era în flăcări.

Revoluția nu se oprește la hotarele Principatelor Dunărene. Ea le cuprinde la rândul lor.

MIȘCAREA REVOLUȚIONARA DIN MOLDOVA

Prima care se mișcă, dintre cele trei țări românești, fu Moldova. Datorită slăbiciunii burgheziei moldovene, ea se alie cu marea boierime, nemulțumită de domn, dar ale cărei interese îi erau potrivnice. Abuzurile lui Mihail Sturdza aduseseră pe același drum burghezia și o parte din boierime.

În rândurile burgheziei în desvoltare, existau nemulțumiri serioase, care se manifestaseră sgomotos cu câțiva ani mai înainte. Printre clăcași, ale căror răscoale dela începutul epocii regulamentare nu erau încă uitate, răscoala țărănească din Galiția produsese o puternică impresie. Intelectualii erau nemulțumiți de opreliștele cenzurii și de surghiunirile abuzive. Printre boieri, erau nemulțumiri împotriva felului abuziv cum conducea țara Mihail Sturza. Unii boieri mari erau nemulțumiți că Regulamentul Organic nu e respectat aidoma, pentruca ei să se poată bucura de toate avantajile ce decurgeau din aplicarea lui.

Conducătorii burgheziei în desvoltare, printre care și M. Kogălniceanu, deși el n'a participat la mișcarea dela 27 Martie, socotiră că e bine să facă revoluția de sus. Din această cauză, în loc să se facă apel la masele orășenești și țărănești, cu care de altfel aveau puține legături, ei se înțelesesă cu boierii nemulțumiți și convocară în Iași la 27 Martie stil vechi (8 Aprilie) o adunare de vreo mie de persoane la Hotelul de Petersburg, compusă din toate categoriile sociale, cu mitropolitul în frunte. Lua parte un contingent important de negustori „de toate națiile” și chiar oameni mai modeste, precum vizitii, sacagii, etc.

Numărul celor care luară cuvântul fu mare. Intre alții, vorbiră: Alexandru Cuza, care declară că-și va da viața pentru libertate, Vasile Ghica, Vasile Alecsandri, etc. Se alcătui o comisie de 16, care redactă o petiție către Domn, semnată de peste șase sute de persoane: petiția era compusă din 35 de articole în care erau amestecate cerințele boieri-

lor, și ale păturilor progresiste. Se cerea „Sfânta păzire a Regulamentului în tot cuprinsul său și fără nici o răstălmăcire”, adică apărarea intereselor boierilor, dar totodată se cerea *siguranța personală și desființarea surghiunului, desființarea gărzii de Arnăuți și înființarea unei gărzii naționale în toate orașele, compusă din Români și străini proprietari, desființarea corvezilor abuzive și ușurarea vieții clăcașilor, responsabilitatea ministerială, îmbunătățirea portului Galați, înființarea unei bănci de scont și a unei bănci naționale, salarii mai bune pentru funcționarii publici, publicitatea debaterilor tribunalelor și Adunării, desființarea cenzurii pentru chestiunile interne, dizolvarea Adunării și convocarea alteia, aleasă legal, etc.*

După cum vedem, înființarea gărzii naționale, desfiin-

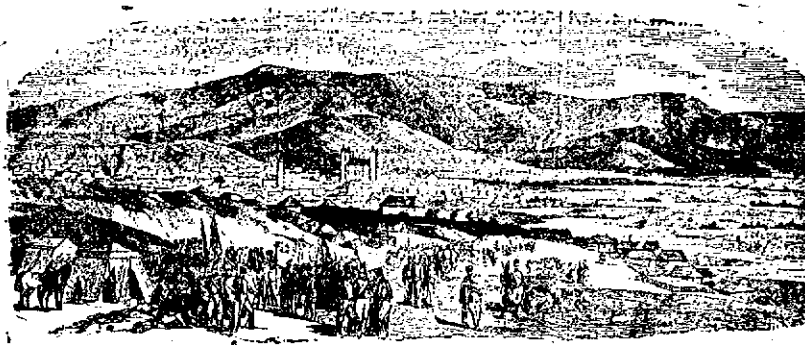

Fig. 104 — Iași în ajun de 18.8.

țarea cenzurii, etc., erau revendicări ce depășeau Regulamentul. E de subliniat că abia se amintește de revendicările țărănești. În alianța dintre orașeni și boieri, nu s'au pus deci revendicările clăcașilor, ceea ce va duce la înfrângerea mișcării. Se prețuia, cu toate consecințele, alianța de-a 1866.

Protocolar, patru dintre membrii Comisiei de redactare merseră la domn și-i prezentară petiția, așteptând răspunsul cu ceasul în mână. Acesta, după ce le răspunse că dintre cele 35 de articole ale petiției nu poate primi pe cele referitoare la dizolvarea Adunării și înființarea gărzii naționale, întrucât n'are competență, îi concedie și merse în mijlocul oștirii, care era sub comanda directă a fiului său.

Poliția încercase împrăștierea adunării dela Hotel de Petersburg, ai cărei conducători voiau s'o împingă a merge, cu mitropolitul în frunte, la palatul domnesc. Când se sveni

că domnul a fugit, se răsturnară câteva trăsură în mijlocul străzii spre a forma baricade, la Copou în fața casei lui Mavrocordat, unde se retrăseseră, pentru a se sfătui, capii mișcării. Mihail Sturdza pregătea represiunea, căreia nu i se opuse o rezistență serioasă.

Casa lui Mavrocordat fu atacată și puțini din cei adunați acolo scăpară. Cei mai mulți fură prinși și trimiși legați la Galați, pentru a fi predați Turcilor la Măcin. Printre ei, se aflau Grigore și Alexandru Cuza, Lascăr Rosetti, V. Alecsandri, Alexandru Moruzzi, Sandu Miclescu, Z. Moldoveanu, Ioan și Nicolae Ionescu, Costache Rolla, Ioan Poni, N. Catargiu, frații Rosetti. Bărțile cu exilați, în loc să ajungă la Măcin, fură împinse de furtună sau de complicitatea barca-giilor la Brăila, unde câțiva, între care Alexandru Cuza, Emanoil Costache, Lascăr Rosetti și Z. Moldoveanu, se refugiaseră la un consulat care le dădu pasapoarte pentru Viena. Pe ceilalți, Turcii îi eliberară în curând, dându-le posibilitatea să ajungă în Austria la frații Hurmuzaki, de unde V. Alecsandri, Alexandru Cuza, G. Sion, Panaite și C. Cazimir, V. Căntă, protestară formal în Noembrie împotriva domniei lui M. Sturdza.

Câțiva boeri mari, între care Lascăr Catargiu, viitorul prim ministru conservator al României, fură surghiuniți pe moștile lor. Frații Ioan și Gheorghe Cantacuzino, ajutați și de alți boieri, încercară fără succes, să răscoale pe clăcașii de pe moștile lor. Alții se refugiară în Țara Românească sau în Austria.

Domnul se lăuda, adresându-se țării, că a zdrobit obrăznicia celor care voiseră să-l intimideze. O parte din adversarii lui Sturdza, boierii — îi răspunseră printr-o broșură, intitulată: *Intâmplările din luna Mai 1848 în Moldova*, în care ei se desvinovătesc de epitetul de revoluționari, ca unii ce au cerut numai respectarea Regulamentului, nu răsturnarea privilegiilor sau îmbunătățirea soartei clăcașilor. Aceștia erau boierii. De altă parte, din rândurile boiernasilor, printre care ura împotriva boierilor mari era veche, apărură broșura: *Căința încrederei în boierii aristocrați și sfânta hotărâre de a nu-i mai crede*, semnată M. K. și N. I., adică M. Kogălniceanu și N. Istrati, (dar M. Kogălniceanu se grăbi să desmintă). În această broșură, boierii mari sunt arătați ca „venetici” și dușmani ai poporului, în timp ce boierii mici, *ciocoi*, iubesc pe cei de jos și i-au sfătuit totdeauna la bine. Intr-o altă broșură, intitulată „*Ce sunt meseriașii?*”, un anonim, se ridică și el împotriva marilor boieri, afirmând

că „meseriași sunt toți aceia ce muncesc: plugari, cîsmari, bogasieri, avocați, autori“. Aici se cere desființarea privilegiilor, a cenzurii, împrumutarea clăcașilor și reforma Regulamentului Organic.

M. Kogălniceanu, care nu participase activ la mișcarea dela 27 Martie, dar care nu era probabil străin de organizarea ei, publică și el „*Dorințele partidei naționale în Moldova*“, cuprinzând 36 de articole, cărora le adăugă un proiect de constituție pentru Moldova. Ele se rezumă la următoarele: egalitate civilă și politică a tuturor cetățenilor, alegerea Domnului din orice clasă socială, asigurarea libertății individuale, învățământ gratuit în limba românească, inamovibilitatea magistraților, desființarea privilegiilor, emanciparea Evreilor și unirea Moldovei cu Țara Românească. Deși Kogălniceanu se ascunse, M. Sturza reuși să-l prindă și-l surghiuni la o mănăstire.

Mișcarea revoluționară din Moldova, fără legături serioase cu masele orășenești și fără legături cu cele țărănești, de care conducătorii ei erau izolați, fu înăbușită în fașe. Ea va avea urmări, prin învățămintele care s'au tras, cum vedesc broșurile care au apărut ulterior. De aici înainte începe să se producă o cristalizare între acțiunea burgheziei în dezvoltare și aceea a marilor boieri, care va da oarecari roade cu prilejul unirii Principatelor (1859) și al reformei agrare (1864).

REVOLUȚIA BURGHEZO-DEMOCRATĂ din ȚARA ROMÂNEASCĂ

În Țara Românească, procesul de formație a burgheziei era mai înaintat. Din această pricină, acțiunile ei politice sunt mult mai bine organizate. Între capii mișcării revoluționare și masa orășenească, erau legături strânse. Unii dintre conducători, în frunte cu Nicolae Bălcescu formulau revendicări în favoarea țăranilor, cerând desființarea clăcii și împrumutarea clăcașilor, pentru a forma o bază mai largă burgheziei și pentru a lovi feudalitatea. Regulamentul, care a avut o mare însemnătate în 1830—32, se învechise. Deaceia, revoluționarii erau împotriva Regulamentului și mai ales a privilegiilor acordate prin Regulament boierilor. Oștirea a fost captată în bună măsură de partea revoluției, atunci când aceasta a fost pregătită. În sfârșit, revoluția era pregătită de mai multă vreme, prin îndelungata acțiune a societăților culturale cu substrat politic și în special, prin

activitatea organizatorică a societății secrete „*Frăția*“. Unii dintre capii revoluției, printre care N. Bălcescu luaseră parte la pregătirea zilelor din Februarie 1848 la Paris și luptaseră pe baricade. Trebuie să adăugăm că în Țara Românească exista tradiția revoluționară a răscoalei condusă de Tudor Vladimirescu.

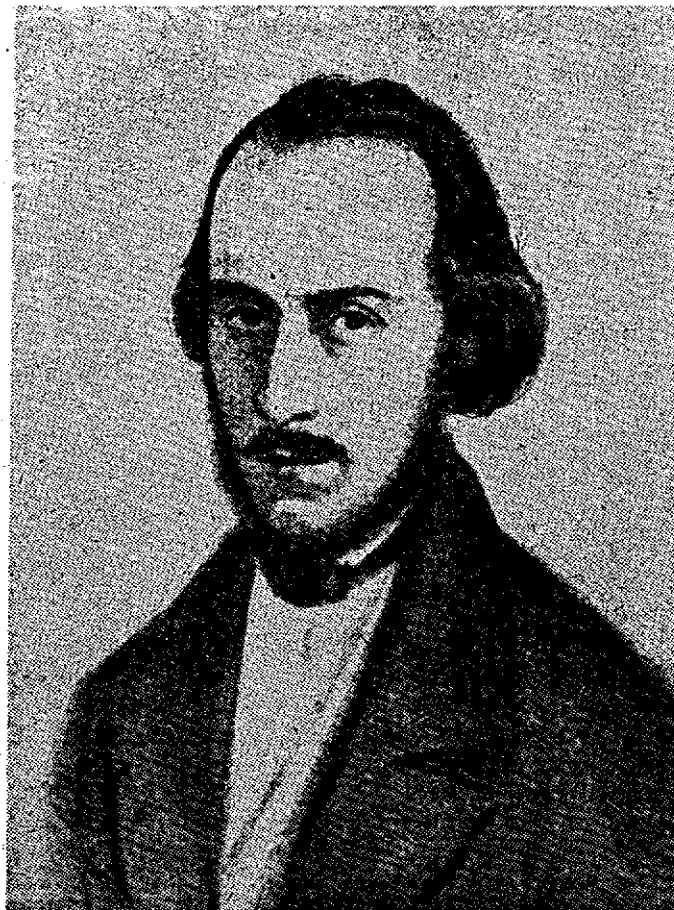

Fig. 105 — Nicolae Bălcescu.

Nicolae Bălcescu s'a născut la București în 1819. La 7 ani, începe să învețe grecește, ceea ce-l va ajuta mult în studiile sale istorice. Școala a făcut-o la Colegiul Sf. Sava, unde printre profesori se afla și

Eliade. Totuși, cea mai mare parte dintre cunoștințele sale istorice și limbile pe care le cunoștea (franceza, engleza, latina, germana) le-a dobândit singur.

În 1838, Bălcescu intră în armată cu gradul de ofițer. Tot atunci, se strâng legăturile sale cu tinerii de aceeași generație și de același ideal (*Eftimie Murgu*, *Cezar Bolliac*, etc.).

Astfel, ia parte la complotul din 1840, prin care se urmărea declararea independenței Principatelor și punerea lor sub un singur domn. În urma acestui complot, e încarcerat la mănăstirea Mărgineni, de unde e eliberat la schimbarea domniei, cu sănătatea grav sdruncinată.

După eliberare călătorește prin țară și mai cu seamă prin Moldova, culegând material pentru lucrarea sa „*Puterea armată și arta militară dela întemeierea principatului Valahiei și până acum*”, publicată la Iași în 1844, în revista *Propășirea* a lui Kogălniceanu. Isgonit din Moldova pentru activitatea sa politică, revine în București unde, între 1845 și 1847 scoate împreună cu *Aug. Treboniu Laurian* revista *Magazin Istoric pentru Dacia*. Din câte a publicat în această revistă, cele mai însemnate scrieri sunt cele despre *Isoarele Istoriei Românilor* și *Starea socială a muncitorilor plugari*. În același timp, ajutat de prieteni, reușește să plece la Paris pentru studii. În 1848, se întoarce în țară, unde, în organizația secretă *Frăția*, ia parte activă la Revoluție, fiind secretarul guvernului provizoriu și luând contact cu capii revoluției maghiare, ale cărei puteri voia să le unească cu cele ale noastre. În timpul Revoluției apare scrierea sa politică „*Drpturile Românilor către Înalta Poartă*”.

După nereușita Revoluției, Bălcescu se întoarce în Franța din ce în ce mai chinuit de boala care i se agravase în timpul călătoriilor în Ardeal și la Pesta. Efortul pe care-l face ca să-și termine lucrările „*Question économique des Principautés Danubiennes*” (apărută la Paris în 1850), „*Istoria Românilor sub Mihai-Voevod Viteazul*”, (apărută mai târziu în țară), îi agravează boala și îl silesc să plece în Sudul Franței și apoi în Italia, la Palermo. Încearcă să revină în țară, dar nu i se îngăduie. Întors la Palermo, moare în Noembrie 1852 și e îngropat la cimitirul săracilor, fără să i se cunoască mormântul.

Pregătirea revoluției. Începutul acțiunii revoluționare fusese fixat pentru luna Aprilie 1848. Dar Lamartine, președintele guvernului provizoriu francez, ceru amânarea ei, promițând ajutor. Ajutorul francez întârziind însă și bănuindu-se că Domnul a simțit că se plănuiește o mișcare revoluționară, se hotărî să se treacă la acțiune în cursul lunii Iunie. Se alcătuiește un comitet revoluționar, care trebuia să organizeze revoluția. Se redactă de către Bălcescu o proclamație, (care fu diluată de frazeologia lui Eliade), cuprinzând și un proiect de constituție.

Acțiunea trebuia grăbită, căci Gheorghe Bibescu alcătuisese lista cu cei care trebuiau să fie arestați, pe care se aflau trecuți cei mai mulți dintre conducătorii revoluției.

Se hotărî ca Eliade, maiorul Cristian Tell, Ștefan Go-

lescu, colonelul Nicolae Pleșoianu și preotul Șapcă din Călei să meargă la Islaz în Romanati, spre a răscula Oltenia.

N. Bălcescu merse în Prahova și câștigă pe căpitanul Cristofi, comandantul trupelor ce păzeau arestații dela Telega; Marin Serghiescu-Naționalul, Telegescu și Duca atrăseseră pe „ciocănașii” dela salină pentru răscălă. N. Golescu, C. Bolliac, C. A. Rosetti, Ion Brătianu trebuiau să ridice tabacii, mărginașii și tinerimea din București, să meargă gloata la Palat să ceară sancționarea Constituției.”

La 9/21 Iunie, în mijlocul unei mulțimi de țărani, se dădu semnalul răscălei la Islaz. Preotul Șapcă prezidă și binecuvântă adunarea cu vorbele:

„Izbăvește, Doamne, și mântuie pe tot omul care suferă, ridică și însufleștește pe acest popor care moare ca să facă să

Fig. 106 — Poporenii ieșindu-se unor boieri în fața bisericii Sf. Gheorghe Nou din București în 1847.

trăiască pe asupritorul lui. Scapă-l de abuzul plăcii de ticăloasă iobăgie, de podvoada drumurilor și a șoselelor, de acele munci ale faraonilor”.

Apoi, Eliade citi lunga proclamație întocmită de Bălcescu în care se afla și următorul proiect de constituție:

1. *Independența administrativă și legislativă pe teritoriul tractatelor lui Mircea și Vlad V. și neamestec al niciunei puteri din afară în cele din întru ale sale.*

riași, muncitori și „desculți“, cu steaguri tricolore și cocarde pe piept, năvăli la Palat și sili pe domn să sancționeze Constituția decretată de popor.

Gheorghe Bibescu nu cedase decât în urma refuzului oștirii de a trage în mulțime.

Se formă un guvern provizoriu compus din N. Bălcescu, secretar de stat pentru afacerile externe, N. Golescu, al afacerile interne Gh. Magheru, la Finanțe, I. Eliade, la la Culte, St. Golescu, la Justiție, C. Crețulescu, președinte al Consiliului Administrativ, C. A. Rosetti, Prefectul Poliției Capitale, Colonelul I. Odobescu, șef al armatei.

Se edită de către C. A. Rosetti, gazeta oficială *Fruncul Român*, căreia i se va alăura mai târziu *Poporul suveran*.

Speriat, Gheorghe Bibescu publică la 13/25 Iunie și peste noapte plecă la Brașov, cu pașaport dat de guvernul revoluționar și cu cocarda tricoloră pe piept.

Eliade porni din Craiova, prin Caracal, spre București, împreună cu mica sa armată. I. Odobescu, reacionar, rămase

comandant al oștirii, dădu însă maiorului Tell ordin să oprească acest mars.

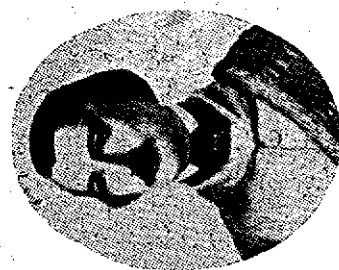
La 15/27 Iunie, pe câmpia dela Filaret, în marginea

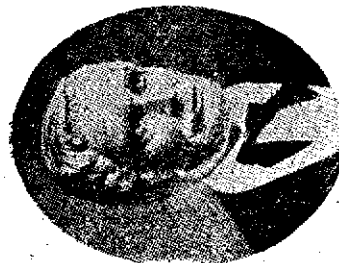
Fig. 108 — Gravură contemporană înfățișând un grup alegoric cu prilejul proclamării Constituției pașaportis în București.

Ion Brătianu

Gheorghe Magheru

Gheorghe Barițiu

Avram Iancu

Al. G. Golescu-Negru
(Arăpila)

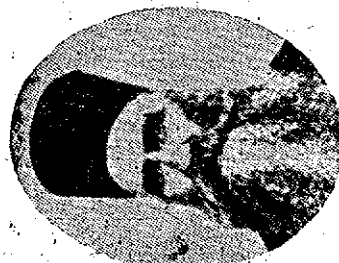
Ana Ipătescu

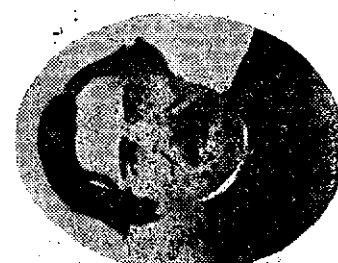
C. A. Rosetti

Simion Bărnuțiu

Popa Șapcă

Ion Eliade Rădulescu

Bucureștilor, care fu numită de atunci *Câmpia Libertății*, mulțimea primi Constituția. Când sosi grupul dela Islaz, guvernul se reorganiză, dând precădere partizaniilor lui Eliade, care erau mai moderați. Mitropolitul Neofit, legat de interesele boierilor reacționari, fu ales președinte. Eliade rămase la culte, N. Golescu la interne, I. Odobescu la comanda armatei, Voinescu II luă locul lui N. Bălcescu la externe, Herescu luă finanțele pe care le avusese și în timpul lui Gh. Bibescu, apoi Ștefan Golescu, Ion Câmpineanu la Justiție, Cristian Tell, Gh. Magheru și negustorul Scurtu; Scarlat Crețulescu, devenit colonist, fusese însărcinat cu prilejul adunării depe Câmpia Libertății, să organizeze garda națională. C. A. Rosetti, N. Bălcescu, Alexandru G. Golescu și Ion Brătianu, tură numiți secretaari ai guvernului, având numai drept de vot consultativ.

Această schimbare a fost în dețavoarea aplicării consecvente a principiilor din proclamație. „Dacă am rămas ca secretar — a spus Bălcescu — am făcut-o cu intențiunea de a-i opri a face vreun rău“.

Complotul boierilor

Boierii reacționari se grăbiră să comploteze. La 18/30 Iunie, cinci „delegați ai proprietarilor“ cerură guvernului lămuriri asupra felului cum intenționează să realizeze împrumutarea elăcășilor. Această problemă a împrumutării țărănilor, care era una din problemele centrale ale revoluției, îngrijoră mult pe boieri. Aceștia, nemulțumiți cu răspunsul primit, cerură să li se permită să facă a doua zi o întrunire în sala Redoute, unde e azi Capșa, spre a discuta problema proprietății amănate.

Trimisul guvernului la această întrunire, Gh. Magheru, nu fu lăsat să vorbească. Se aduceau insulte guvernului, cerându-se înlăturarea lui. Înțeles cu boierii reacționari, I. Odobescu ceruse guvernului să primească, în aceeași zi la ora 12, vizita ofițerilor din garnizoană, sub pretext că aceștia vor să-l „complimenteze“. Odată cu ofițerii, veni și colonelul Solomon cu pedestrași și artilerie.

Când intrară ofițerii în sala de ședințe, colonelul Odobescu strigă: „In numele proprietarilor, vă arestez“, dar o parte din miniștri nu fură prinși. N. Golescu, Telegescu, Preotul Ambrozie, Ana Ipătescu, chemară poporul în ajutor spre a elibera guvernul. O mulțime imensă, în fruntea căreia trecu Ana Ipătescu, înconjură armata și încercă să pătrundă înăuntru. Colonelul Solomon ordonă să se tragă

în mulțime. Ana Ipătescu, cu două pistoale în mâini, încuraja mulțimea și se avânta în fruntea ei, în timp ce Preotul Ambrozie, denumit Popa Tuș se aruncă asupra tunurilor spre a le stinge fitilele.

Șapte morți și opt grav răniți plătiră victoria. Guvernul fu eliberat, iar colonelii Odobescu și Solomon arestați. Cristian Tell luă titlul de general și fu numit ministru al oștirii. Scurtu, speriat, își dădu demisia. Reacționarii păreau intimidati. *În București și în toată țara, intelectuali, negustori, meseriași și țărani, care în număr tot mai mare veneau din provincie în Capitală, sărbătoreau victoria revoluției și aprobau Constituția.*

Al doilea complot al boierilor. Dar, la 28 Iunie (10 Iulie stil nou), Zosima, secretarul mitropoliei, răspândi un șvon fals că armata străină înaintează asupra Bucureștilor.

Guvernul se crezu în primejdie și se retrase la Târgoviște a doua zi. Mitropolitul Neofit, care călcă jurământul depus pe Constituție, rămase la București și anunță „vestea cea bună“ despre fuga „rebelilor“ și venirea armatei salvatoare. Totodată, numi o locotenentă domnească dintre reacționari și eliberă pe Odobescu și pe Solomon. Dar, bravul popor al Bucureștilor se răsculă, izgoni locotenenta reacționară și formă un guvern interimar, până la revenirea guvernului provizoriu dela Târgoviște. Mitropolitul Neofit însuși, care fu silit în genunchi să retracteze trădarea sa în fața mulțimii, continuă să fie președinte, fiind ajutat de Constantin Crețulescu, Ion Brătianu și negustorul Nicolae Mincu. Guvernul reveni imediat la București. În realitate, armata străină trecuse granița, dar, în fața protestării consulilor celorlalte puteri, se retrase.

Totul părea a intra în normal. Ion Ghica, încercă să convingă pe Sultan: și pentru moment acesta declarase că nu se va amesteca în treburile interne ale Țării Românești. Reacționarii se frământau totuși.

N. Bălcescu scria la 18/20 Iulie, lui Ion Ghica la Constantinopol: „Reacționarii sunt destui și în toată țara, dar i-am cam speriat cu vorba, deși nu în faptă. Poporul îl câștigăm în fiecare zi mai mult. Negustorimea toată din București e cu noi. Reacționarii însă tot cam complotează“. Acum, în sfârșit, guvernul putea să treacă la realizări. Trimisese sau era pe cale să trimită reprezentanți ai țării pe lângă câteva guverne. La Constantinopol, era Ion Ghica, la Viena, August Treboniu Laurian, la Frankfurt, pe lângă

Dieta revoluționară, Ioan Maiorescu, la Paris Alexandru G. Goleșcu.

Se anunță încă odată, la 12/24 Iulie, convocarea unei Constituante pentru 18/30 Septembrie, dar nu se făcu nimic pentru alegerea deputaților.

Divergențele politice. Comisia proprietății. În sânul guvernului erau divergențe. Mode- rații, Eliade, Cristian Tell, N. Goleșcu, etc., susțineau că Adunarea Constituantă trebuie aleasă pe baza votului cenșitar, în timp ce N. Bălcescu voia alegeri pe baza *votului un versal*.

C. A. Rosetti, I. Brătianu și Ion Ghica luă o atitudine sovălnică.

În chestiunea *improprietării clăcașilor*, aceeași divergență. Grupul lui Eliade era de fapt pentru amânarea *improprietării*, în timp ce N. Bălcescu susținut de Al. G. Goleșcu, voia *improprietarea imediată*. S'a ajuns la soluția întocmirii unei Comisiuni, care a dus în fond la soluția Eliade.

La 9/21 Iulie, se dădu un decret prin care se constituia o Comisie a proprietății, compusă din câte un deputat clăcaș și unul boier de fiecare județ, care trebuia să alcătuiască un proiect de lege ce urma să fie supus aprobării Constituantei. O altă comisie avea misiunea să întocmească un proiect de lege pentru înălturarea robiei.

La 9/21 August, se deschise Comisia Proprietății. Președinte era Alecu Racoviță, iar vicepreședinte, care de fapt conduse lucrările, Ion Ionescu dela Brad, chemat de N. Bălcescu din Moldova, ca specialist în chestiunile agrare.

Comisia se compunea din 17 reprezentanți ai boierilor și 17 reprezentanți ai clăcașilor. Aceștia din urmă erau: Iordache Buga, Ilie Ghenoiu, Vasile sin Radu, Dumitru Lipan, Ion Turcea, preotul Neagu Benescu, Ștefan Bojneanu, Ilie sin Stoica, Mihalache Barbu, Gheorghe Scurtuleț sau Scurtulescu, Badea A. bulescu, Stoian Ivan, Stanciu sin Stănică, Ion Radu, Ene Cojocăru, Nae sin Barbu și Matei Călinescu.

Deputații clăcașilor, după ce declaraseră prin gura unuia dintre ei „noi sfințim proprietatea, însă după ce se va împărți, iar acum nu putem“, cerură, în afară de desfructarea clăcii, *improprietarea clăcașilor cu câte 14 pogoane de cap de familie la câmp, 16 pogoane la baltă, 11 pogoane la podgorie și 8 la munte, cu despăgubire în bani de doi galbeni la pogon*. Boierii se opun. În ședința a opta, unde boierii se angajaseră să aducă contra propuneri, cei doi deputați

reprezentanți ai lor nu veniră, iar deputatul boier Robescu, sprijinit de Fundățeanu și Sibiceanu, propuse să se dea clăcașilor numai vatra satului cu douăzeci stânjeni împrejur, la patru galbeni pogonul. Radu Ceașescu, deși proprietar, Ion Radu și preotul Neagu combătură această propunere. Totuși, față de îndârjirea boierilor, deputații clăcași, înclină să cedeze din pretențiile lor. Pentru că unii deputați proprietari voiau și ei să cadă la înțelegere în ultima ședință dela 19 August, deputații boieri cei mai reacționari se ridicară și părăsiră ședința. Ceilalți, împreună cu deputații clăcași, cerură suspendarea ședinței pentru a se înțelege asupra

Fig. 110 — Locuință țărănească pe Bărăgan înainte de 1848

suprafeței de pământ, ce urma să fie propusă pentru *improprietarea clăcașilor*.

La redeschiderea ședinței, deputații prezenți declarară că s'au înțeles în toate privințele. Când se anunță însă punerea la vot a cătmei de pământ cuvenită clăcașilor, își făcu apariția locotenenta domnească în frunte cu Eliade.

Acesta ținu o cuvântare în care făcu apel la spiritul de înfrățire creștinească și dădu apoi cuvântul ministrului Voinescu II, care citi decretul de dizolvare a comisiei, împiedicând astfel aplicarea punctului 13 din Proclamația dela Islaz. Pretextul era că s'a făcut tumult în timpul desbaterilor

și reprezentanții guvernului n'au fost obiectivi, luând apărarea unei părți contra celeilalte. Rămânea ca problema să fie rezolvată de Constituantă.

N. Bălcescu, vajnicul apărător al clăcașilor, lipsea. Fusesse trimis — probabil dinadins — în misiune oficială la Constantinopol. *Pruncul Român* și *Poporul Suveran* protestară contra dizolvării Comisiunii. Clăcașii se simțiră descărajați și se desprinseră de revoluție, slăbind astfel baza ei de masă. În schimb, boierii nu se domoleau. Ei continuau să ceară intervenția armatelor străine împotriva „comuniștilor”. Mitropolitul Neofit, deși președinte al guvernului, cerea în secret ajutoare dela Kotzebue, consulul țarului, către care se vâlcărea astfel la 10/22 Iulie: „*vom pieri schingiuiți de o revoluție comunistă, care proclamă ruina familiei și a proprietății, uneltită de o bandă de nebuni, care au pus mâna pe ocârmuire*”.

În înțelegere cu țarul Nicolae I, Turcia trimise pe Soliman Pașa cu o armată de 20.000 oameni în Țara Românească, pentru a reintroduce „legalitatea” regulamentară.”

Acesta sosi la 18/30 Iulie la Ruscuc, de unde înștiință pe administratorul județului Vlașca despre intenția sa de a intra în țară pentru „*a protegi vechile drepturi și așezăminte ale țării*”. Apoi, trecu Dunărea la Giurgiu, deși poporul bucureștean protestase pe Câmpia Libertății contra acestei încălcări a autonomiei principatului.

Un adiutant al lui Soliman, Tinghir, sosi la 23 Iulie stil iulian la București și ceti în fața notabilităților scrisoarea prin care Pașa cerea să se numească un caimacam în locul devenit vacant prin plecarea lui Gheorghe Bibescu. Față de această cerere, în sânul guvernului se produse din nou o divergență.

Radicalii în frunte cu N. Bălcescu, erau pentru împotrivirea cu armele.

Moderații, în frunte cu Eliade, voiau să atragă pe Soliman Pașa de partea Țării Românești și să opună pe Turci țarului. Deoarece moderații formau majoritatea guvernului provizoriu, acesta demisionă la 25 Iulie (stil iulian).

Locotenența domnească. După lungi tratative cu Tinghir, se alcătuește la 9/21 August o locotenentă domnească, compusă din trei persoane: I. Eliade, N. Golescu și Cristian Tell, care alunecară din ce în ce mai mult pe drumul tratativelor cu Poarta și prin aceasta la lichidarea revoluției. Peste două zile, sosi și Soliman Pașa. În București, i se făcure o primire strălucită. El convocă notabilitățile și recomandă

să se dea ascultare locotenentei instituite. Apoi, primi o deputație de o mie de oameni din județul Prahova, care-i ceru să intervieve pe lângă Sultan pentru recunoașterea constituției. Seara, se dădu în cinstea lui un bal câmpenesc la Șosea. Împotriva schimbărilor impuse de Soliman Pașa, radicalii în frunte cu N. Bălcescu, continuă a protesta, în special prin ziarul *Pruncul Român*. Guvernul numi pe centristii C. A. Rosetti director al Ministerului de Interne și pe Ion Brătianu prefect al poliției Bucureștilor, încadrându-i astfel în politica moderată a lui Eliade.

Însă, *Pruncul Român*, dacă își domoli împunsăturile contra Locotenentei, își îndreptă atacurile contra puterilor reacționare vecine. La 6/18 Septembrie, în urma instigațiilor radicalilor, poporul forță Locotenenta să accepte arderea acelor legiuri care prevedeau privilegiile boierilor, iar Mitropolitul Neofit fu silit să afurisească acele legiuri.

Pe de altă parte, boierii reacționari continuau să cheme în ajutor armatele străine împotriva „comuniștilor”. Țarul, îngrijat ca nu cumva scânteia revoluției să se întindă și în propria sa țară, unde revoluționarii ruși urmăreau la rândul lor răsturnarea feudalismului și liberarea țăranilor, și intenționând să-și concentreze trupele în Principate pentru a ataca pe revoluționarii din Ungaria, dorea să-și împingă armatele până la Dunăre. El determină pe Turci să recheme pe Soliman, înlocuit cu Fuad Efendi, care porni cu armata în Țara Românească. Ajuns aproape de București, Fuad dădu o proclamație în care anunță că a venit să înlăture o „rebeliune izvorâtă din acel duh al comunismului”...

Încercând aceeași metodă de tratative, cum se făcuse cu Soliman Pașa, Locotenenta chemă populația Bucureștilor să iasă în număr mare la marginea orașului spre a-l convinge pe Fuad Efendi să nu intre ca dușman în oraș și să nu înlăture Locotenenta.

Turcii erau hotărâți însă să restabilească domnia boierilor. Fuad arestă delegația ce i se trimise și dădu ordin lui Omer Pașa, comandantul armatei ce-l însoțea, să pătrundă în București gata de luptă.

Innăbusirea Revoluției. Politica dusă de locotența domnească împingea inevitabil la lichidarea revoluției. Neaplicându-se punctele din Proclamație, ca „votul universal”, împrumutarea clăcașilor, etc., țăranii mai ales pierd încrederea în revoluție și nu o mai sprijină. Nemobilizând poporul la lupta împotriva Turcilor cari trec granița, se ușurează

acestora să impună din nou vechea orânduire. Coloanele turcești pătrund în Capitală prin trei locuri, îmbrâncind mulțimea care venise să le împiedice. Coloana care înainta pe la Mihai Vodă (actuala stradă Uranus) ajunse la o ciocnire violentă cu o companie de pompieri români înarmați. În timp ce Turcii încolonați treceau pe stradă, pompierii voiau să intre în cazarma din Dealul Spirii, având în frunte pe căpitanul Zăgănescu. Un soldat turc se împiedică de unul român și căzu jos. Un ofițer turc lovi cu sabia pe soldatul român, iar un soldat turc trase cu pușca în alt ostaș român. Turcii, considerându-se atacați, îndreptară tunurile asupra companiei de pompieri și începură să tragă provocând multe victime. Pompierii se aruncară asupra tunurilor, le întoarseră împotriva Turcilor și traseră în grămadă. Se încinse o luptă cruntă, care duse la măcelărirea tuturor pompierilor care nu izbutiseră să se ascundă. Turcii jefuiră orașul toată noaptea și a doua zi, nepotolindu-se decât după ce consuliile puterilor europene protestară față de Fuad. Acesta arestă pe căpii revoluției, pe unii trimițându-i în Turcia, unde fură internați la Brusa, iar pe alții puse să-i transporte într-o ghiemie pe Dunăre până la Semlin, unde li se dădu drumul. Intre aceștia din urmă se aflau N. Bălcescu, C. A. Rosetti, C. Boliac, C. Aristia și Ion Ionescu.

Boierul reacționar Constantin Cantacuzino fu numit Caimacam. Toate măsurile luate de revolutionari fură anulate. Boierii reacționari se veseliră mult și începură să facă petreceri, bucuroși că au scăpat de revoluție.

Gh. Magheru, retras în Oltenia cu o mică oaste, chemă printr-o proclamație poporul la apărarea libertăților. Dar, nereușind în grabă să strângă un număr mai mare de voluntari și fiind lipsit de arme și de munițiuni, după ce-și licenție mica oaste, se retrase în Transilvania, atunci când Ismail Pașa veni împotriva lui la Slatina. Luând ca pretext excesele săvârșite de Turci la intrarea lor în București, armatele țarului trecură granița Țării Românești după două zile, la 15/27 Septembrie, ajungând până în Capitală.

Revoluția era acum înăbușită datorită forțelor interne, sprijinite de cele externe. Durase trei luni. Cedările moderate, lipsa lor de hotărâre și de vederi clare, îndepărtarea țăranilor prin nesatisfacerea revendicărilor lor, tactica de supunere față de Turci, lipsa de acțiune a radicalilor și unelțirile boierilor, toate acestea făcuseră să nu se poată opune o rezistență armată adversarilor revoluției.

Gruparea condusă de Eliade și Tell, înțelegea să cârmu-

iască de comun acord cu o parte a boierilor, ceea ce ducea la părăsirea masselor de clăcași. Ruptura dintre burghezie și clăcași a dus la lichidarea revoluției din Țara Românească.

Cârmuirea reacționară căută să revină la ceea ce fusese înainte de 9 Iunie. Radu Ceaulescu și preotul Șapcă fură arestați. Impotriva clăcașilor din Teleorman, Prahova și Dolj, care se opuneau cu forța la reintroducerea clăcii nerespectate în timpul revoluției, au fost trimise armate străine.

Insemnătatea revoluției. Această revoluție a rămas ne-terminată. Ea a avut totuși o mare însemnătate pentru dezvoltarea țării. *A zdruncinat orânduirea feudală. A răscolit masele dornice să scuture jugul boieresc și turcesc. A promovat ideologia națională și a îmbogățit experiența poporului în lupta contra iobăgiei, pentru dreptate socială și națională. A arătat lașitatea majorității burgheziei românești, care a căutat să-și rezolve unele probleme fără sprijinul mulțimii, fără a rezolva cererile ei și numai prin tratative cu asupritorii țării. În sfârșit, revoluția a ridicat problemele fundamentale ale țării, pentru care poporul și noua clasă care se naște — muncitorimea — va continua a duce lupta.*

Convenția de la Balta Liman. Intre Turcia și Rusia țaristă, începură tratative, care se terminară la 1 Mai 1849 la Balta Liman, lângă Constantinopol prin, încheierea unei convențiuni.

Se hotărî în mod provizoriu ca domniile Principatelor să fie numiți pe șapte ani de Turcia, Adunările Obștești să fie desființate, fiind înlocuite cu Divanuri legislative, cu membri de drept și numiți de domn. Principatele trebuiau ținute sub ocupație, până când pericolul revoluției va trece. În Țara Românească fu numit Barbu Știrbei, iar în Moldova Grigore Alexandru Ghica. Deabia în 1851 Principatele fură evacuate de trupele străine.

Revoluționarii emigranți, despărțiți în două tabere, ajunseră să se urască. Dar, din ambele tabere porni o campanie de intervenții diplomatice și de publicații, pentru a lămuri opinia publică occidentală asupra poporului lor.

N. Bălcescu reuși să strângă în jurul revistei „*România Viitoare*” pe revoluționarii refugiați la Paris. Aici publică el studiul „*Mersul revoluției în istoria Românilor*”. Tot în același an — 1850 — face să apară lucrarea „*Question économique des Principautés Danubiennes*” menită să rezolve problemele clăcașilor. El critică aspru pe cei care au împiedicat împroprietărirea, una din cauzele esențiale ale în-

frângerii revoluționarilor. Moare la Palermo la 29 Noembrie 1852, nereușind să termine opera lui fundamentală, „*Românii sub Mihai Voevod Viteazul*“.

I. Eliade publică amintirile sale la 1849 sub titlul „*Souvenirs d'un proscrit*“, iar în 1850 „*Histoire de la Régénération roumaine*“. Prieteni ai Românilor, ca J. H. Ubicini, H. Desprez, Paul Bataillard și J. A. Vaillant dau la iveală studii în care apără lupta Românilor pentru libertate. Se mai edita la Paris și Bruxelles în anul 1851—1852 revista „*Republica Română*“. Această campanie va contribui la realizarea unor țeluri ale revoluției dela 1848. Ea va duce la unirea Principatelor din 1859.

REVOLUȚIA DIN TRANSILVANIA

Privire generală.

Transilvania era stăpânită de Habsburgi în virtutea dreptului de cucerire. Împăratul Austriei era și rege al Ungariei și mare principe al Transilvaniei. Aceasta își avea dieta și legile sale, care nu erau totdeauna aceleași cu ale celorlalte state habsburgice. Dieta se alegea după prevederile feudale stabilite încă din secolul XV și se compunea din reprezentanții celor „trei națiuni” — nobilimea maghiară, și maghiarizată, Secuii și Sașii. Români, în marea majoritate a populației țărani, erau socotiți politiciști ca „tolerați”. Unirea unei părți din Români cu Papa dăduse puțină unei pături subțiri, ridicată dintre ei — preoții uniți și descendenții lor, — să formeze un început de burghezie, care n-avea drepturi politice. Această stare de inferioritate politică a burgheziei românești din Transilvania fusese baza formării și dezvoltării Școalei Ardelene și a latinismului care i-a urmat. În 1791, în timpul Marei Revoluții burgheze din Franța, reprezentanții burgheziei românești din Transilvania, încearcă prin *Supplex libellus Valachorum* să introducă în dietă și pe reprezentanții ei, dar fără succes. Când după 1830, clocotul revoluționar începu să zgudue din nou Europa, cărturarii români cerură cu și mai multă dârzenie drepturi politice pentru nația din care făceau parte. După cum afirmă Xenopol, printre Români din Transilvania, nu s'a impus un conducător de frunte, așa cum s'a întâmplat la alte popoare (maghiari, sârbi, etc.) Totuși, s'au evidențiat Gh. Baritiu, Simion Bărnuțiu, oarecum ideologii acestei acțiuni.

Împotriva cererilor Românilor se ridicau pretențiile grofilor și conducătorilor burgheziei maghiare în dezvoltare, care considerau ca făcând parte din statul național maghiar

toate teritoriile care aparținuseră Ungariei feudale înainte de 1541, deci și Transilvania. Unii dintre ideologii ei pretindeau să nu se acorde dreptul de cetățenie decât celor care vor învăța și vorbi limba maghiară. Alții voiau să se introducă limba maghiară în toate școalele și bisericile populațiilor de altă limbă, precum, Români Sârbi, Slovaci, Croații, Germanii, care formau mai mult de jumătate din populația teritoriului Ungariei de dinainte de 1541. Ciocnirea dintre cererile burgheziei românești din Transilvania și acelea ale burgheziei maghiare din Ungaria și din Transilvania vor duce la desbinarea forțelor din Transilvania, în lupta împotriva dușmanului comun: imperiul habsburgic.

Iobăgia fusese desființată formal în Transilvania la 1785, în urma răscoalei conduse de Horia, dar strămutarea de pe o moșie pe alta se făcea foarte greu. Apăsarea feudală asupra țăranilor iobagi, fie Români, fie Unguri, era aspră. Țăranul trebuia să muncească grofului (nobilului) 52 zile pe an cu vitele sau 104 cu bratele. Din produsele sale trebuia să dea a zecea parte, plus diferite plocioane periodice. Români nu aveau dreptul de a practica meseriile și comerțul în interiorul localităților săsești. Prin deosebirea de religie și de limbă, prăpastia dintre iobagi și nobili căpătase și forme ideologice de fricțiune permanentă. Ura iobagilor împotriva nobililor va da un accentuat caracter social revoluției transilvănene dela 1848.

Începutul revoluției.

Când se auzi despre revoluția din Viena, dieta Ungariei, cu fusese aleasă pe baza legiurilor feudale, făcu în grabă o constituție cu caracter burghez liberal, care nu privea decât pe Unguri și după care Ungaria forma un stat independent, legat de Austria numai prin faptul că regele său era și împărat austriac. Arhiducele Ștefan fu acceptat ca reprezentant al împăratului. Împăratul se grăbi să sancționeze constituția la 11 Aprilie. Referitor la Transilvania, în această constituție se arată că ea face parte din Ungaria și i se dădea dreptul să trimită în dietă 69 deputați aleși dintre Maghiari, Secui și Sași, după vechea tradiție feudală transilvană.

Națiunea română era desconsiderată prin această constituție. Burghezia maghiară voia să scape de sub jugul austriac, dar nu să dea libertăți naționale Românilor, Slovacilor, Sârbilor și Croaților. Explicația acestei contradicții stă și în faptul că, în compoziția burgheziei maghiare,

intrau multe elemente cu interese feudale, care aveau moșii întinse în teritoriile locuite de alte naționalități, pe care se temeauă că le vor pierde, în cazul că acestea ar fi recunoscute ca națiuni egale în drepturi.

Aflând despre hotărârile constituției maghiare, Croații, Sârbii și Români începură a se frământa.

Simion Bărnuțiu cerea într-o proclamație manuscrisă ca Românii să fie admiși ca a patra națiune din Transilvania, înainte de a se lua vreo hotărâre referitoare la unirea ei cu Ungaria. Se luă inițiativa unei adunări a fruntașilor români la Blaj pentru Dumineca Tomei. Dar autoritățile statului transilvan nu acceptară această zi și admiseră ținerea adunării la 3/15 Mai. Cu toate acestea, în Dumineca Tomei se adunară mulți dintre fruntașii Românilor la Blaj și se sfătuiră asupra felului cum trebuie pregătită adunarea cea mare, dela 3/15 Mai.

Adunarea dela Blaj. La îndemnul lui Simion Bărnuțiu, adunarea socotită ca nelegală, se împrăștie pentru a se întruni din nou la 3/15 Mai. În realitate, întrunirea începu încă din ziua de 2 Mai, când se făcu în catedrala din Blaj o pregătire a celei de a doua zi. Simion Bărnuțiu ținu un discurs în care se rosti împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria și în care afirmă că libertatea nu poate îmbrăca decât o haină națională. El susținu că federațiunea cu Ungaria pentru apărarea libertăților nu se putea face decât după ce Românii se vor constitui ca o națiune liberă și egală în drepturi. La această întrunire pregătitoare, veniseră și revoluționarii moldoveni Alexandru Cuza și Alecu Russo, care susțineau unirea Românilor cu Ungurii, pentru cucerirea libertății. Din București, sosiră Florian Aaron, August Treboniu Laurian și Axente Sever. Gheorghe Barițiu veni dela Brașov. Episcopii Andrei Saguna și Lemeny conduseră discuțiile. Simion Bărnuțiu și Timotei Cipariu reprezentau Blajul. Avram Iancu reprezenta ținerimea. A doua zi, la 3/5 Mai se ținu marea adunare proiectată, pe câmpia de lângă Blaj, care de aci înainte fu numită Câmpia Libertății. Luară parte 40.000 de oameni, în majoritate zdrobitoare țărani iobagi. Se arboră steagul albastru, alb și roșu al Marelui Revoluții burgheze din Franța. Iobagii veniseră în număr așa de mare, în nădejdea că vor putea porni lupta de eliberare completă de sub nobili.

Printre cei adunați se manifestară mai multe curente. Gh. Barițiu înclină să aibă încredere în revoluția maghiară care să asigure și drepturi Românilor.

Simion Bărnuțiu, care nu înțelese că trebuie dusă lupta alături de Ungaria revoluționară împotriva dușmanului comun: imperiul habsburgic, ce ținea sub jug și pe Români și pe Unguri, condiționa orice relații cu Ungaria, de recunoașterea ca a patra națiune.

Andrei Saguna, legat cu palatul dela Viena, cerea supunere față de Habsburgi și luptă contra Ungariei revoluționare.

La adunare, Simion Bărnuțiu prezintă să se voteze următoarea rezoluțiune:

1. Câmpul acesta pe care se ține prima Adunare

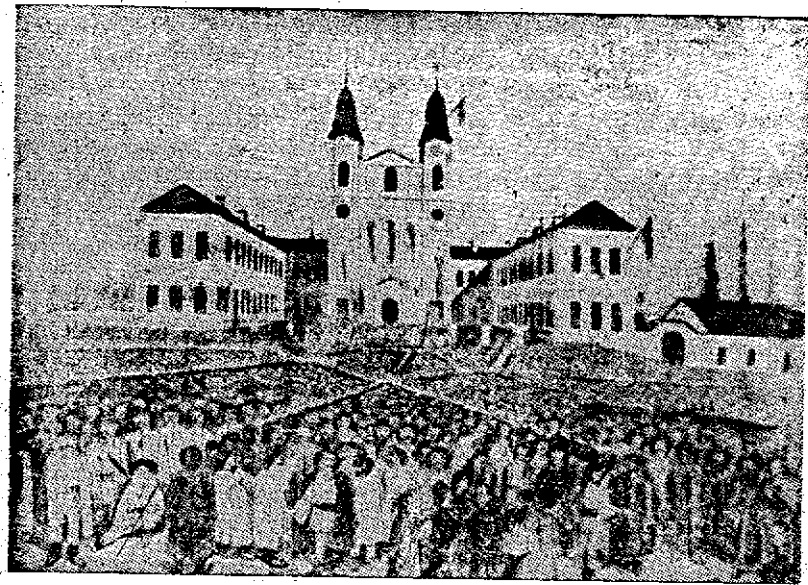

Fig. 111 — Adunarea dela Blaj din 1848.

Națională română din Transilvania, într-o eternă aducere aminte a acestei lucrări glorioase, se va numi Câmpul Libertății.

2. Nația română se declară că are să rămână deapădură statornic credincioasă înălțatului împărat al Austriei și marelui principe al Transilvaniei și augustei case austriace.

3. Nația română se declară și se proclamă de națiune de sine stătătoare și de parte întregitoare a Transilvaniei, pe temeiul libertății egale.

4. Națiunea română depune jurământ de credință către împărat și către patrie“.

În ziua următoare, la 4/16 Mai, sub influența participării unei mari mulțimi țărănești, această rezoluție fu desvoltată astfel, încât prevedea:

— egalitatea națională pe plan politic al Românilor cu celelalte națiuni conocuitoare;

— reprezentarea proporțională în dietă, în administrație, justiție și armată, folosirea limbii române în toate domeniile;

— independența și egalitatea bisericii române față de celelalte biserici;

— înlăturarea iobăgiei și dijmelor, fără despăgubire;

— gardă națională;

— școli românești elementare în toate satele, școli secundare în centrele mai importante și o universitate românească.

Se mai cerea pentru Transilvania o nouă constituție, cu înlăturarea privilegiilor și nu se admitea să se ia vreo hotărâre în privința unirii cu Ungaria, fără consultarea legală a poporului român.

Dar dieta Transilvaniei, constituită numai din reprezentanții Maghiarilor, Săcuilor și Sașilor votă unirea Transilvaniei cu Ungaria. Românii protestară pe lângă dietă și pe lângă împărat. Atât dieta, cât și împăratul răspunseră că, întrucât Românii au aceleași drepturi ca Ungurii, n'au niciun motiv să se plângă. La 10 Iunie, împăratul sancționează unirea Transilvaniei cu Ungaria. Românii, Sârbii, Croații și Slovaci se răscură, cerând separarea de Ungaria. La 25 Septembrie, Românii se adunară din nou pe Câmpia Libertății la Blaj și protestară solemn contra unirei Transilvaniei cu Ungaria.

Peste trei zile, comisarul împăratului la Pesta, Lambert, fu omorât iar Ungurii se răscură contra împăratului. În loc să se unească împotriva dușmanului comun, Românii și Ungurii au fost desbinați, ceea ce a folosit imperiului habsburgic. Juriștii Alexandru Bătrâncanu și Vasile Simonis, care organizau garda națională, fiind spânzurați la 3 Octombrie, Românii omorâră peste zece zile doi nobili unguri, Alex. Gyárfas și Sigismund Dobay. După cum se vede, diversunea dorită de Austria, care urmărea slăbirea forțelor revoluționare maghiare și române, a prins.

Desfășurarea evenimentelor.

În timpul acestor prime ciocniri dintre Români și Unguri, sosi în Transilvania N. Bălcescu, care scăpase de sub escorta turcească la Semlin. El vroia să împace pe Români cu Ungurii, spre a-i face să lupte împreună pentru libertate. „Sunt într-o poziție echivocă, scrie el lui I. Ghica. Iubesc pe Români și mi-ar părea rău să se stingă, simt nevoia pentru toți cei ce iubesc libertatea să susțin pe unguri care sunt singurul popor înarmat, care luptă contra despoților“. Ne-reușind la început în țelurile sale, se duse la Constantinopol. Kossuth, conducătorul revoluției maghiare, căzu la rândul lui în greșală, neînțelegând necesitatea unirii cu Românii pentru a lupta în comun împotriva imperiului habsburgic. Guvernul maghiar condus de Kossuth n'a rezolvat în mod consecvent revoluționar problema națională, așa cum o cerea Petöfi și Bălcescu. Deaceia el, Kossuth, președintele guvernului revoluționar maghiar, îndemnă pe Secui să pornească asupra Românilor.

Baronul Püchner, comandantul trupelor imperiale din Transilvania, folosi astfel pe Români contra revoluției maghiare și dădu o proclamație la 18 Octombrie, prin care însărcină Comitetul Revoluționar Român, compus din Bănuțiu, Laurian, Cipariu, Bălășescu, Micșa și Bran, să ia măsuri pentru dezarmarea Ungurilor revoltați contra împăratului, apărând astfel pe asupritor. Comitetul chemă poporul român la arme. În felul acesta, scopurile împăratului austriac de a împinge naționalitățile stăpânite de el unele contra altora, pentru a le putea menține sub jug, se realizează. Între apărarea libertăților cetățenești, obținute prin revoluția vieneză și aceea a libertății naționale, fruntașii mișcării din Transilvania au ales alianța cu reprezentanții absolutismului, contra revoluționarilor maghiari. Nici conducătorii revoluției maghiare n'au înțeles, în lupta pe care o conduceau, importanța rezolvării juste a problemei naționale. Căutând să fie „mari Unguri“, așa cum unii Români au vrut să fie „mari Români“, ei au prilejuit învrăjbirea și astfel slăbirea forțelor revoluționare, ceea ce venea în ajutorul regimului absolutist dela Viena. Prin atitudinea sa, Kossuth a împins, ca și Avram Iancu, pe Români de partea Austriei reacționare, împotriva Ungariei revoluționare. Generalul Bem, revoluționar polonez refugiat în Ungaria, veni cu o armată în Transilvania, unde i se opun forțe austro-române. El învinse la Ciucea pe Austro-Români, ocupând Clujul și făcând joncțiunea cu Secuii. Sașii, de acord cu Andrei Șaguna, chemară în ajutor pe ge-

neralul țarist Lüders, din Țara Românească. Acesta nu veni, până nu-l chemă și reprezentantul oficial al Austriei, Püchner. Dar trupele țarului se retraseră în fața lui Bem și a Secuilor la 20 Martie 1849 și cea mai mare parte din Transilvania a intrat în mâna Ungariei revoluționare. Generalul revoluționar Bem căută să atragă pe Români prin blândețe, amnestiind pe toți cei care luaseră parte la lupte. O parte din Români se înregimentaseră în armata revoluționară condusă de Bem. Dar nu toți Români s'au alăturat revoluției. Urmașul lui Bem care ducea o politică greșită în problema națională revocă amnistia și începu teroarea. Luptele dintre imperiali sprijiniți de Români și revoluționarii maghiari se intensifică și Ungurii proclamă republica.

În munții Apuseni, Avram Iancu continuă să ducă lupta contra trupelor victorioase ale revoluționarilor unguri. Pentru a pacifica pe Români, Kossuth trimise la Avram Iancu un emisar, pe românul Ion Dragoș, partizan al împăcării româno-maghiare, care se întâlnește cu Avram Iancu la Mihăileni, în ziua de 25 Aprilie 1849, fiind de față și I. Buteanu, Dobra, Balint și Boeriu. În urma discuțiilor avute, Ion Dragoș reveni peste opt zile cu o scrisoare de la Kossuth, în care acesta promitea Românilor amnistia generală și concesiuni referitoare la folosirea limbii române în biserică și școli, cu condiția ca aceștia să depună armele și să nu mai lupte contra revoluției. Avram Iancu refuză propunerile ca insuficiente și nesigure. Ion Dragoș convoacă o adunare a Românilor la Câmpeni în ziua de 5 Mai, în credința că va convinge mulțimea, dar fără rezultat, deoarece țărani neîncredinți credeau că nu vor fi liberați de iobăgie, confundând revoluția maghiară cu grofii maghiari. A doua zi, Ungurii atacă Abrudul, pe care reușiră să-l cucerească. Dar, peste câteva zile, comandantul lor Hatvany, fu alungat. Deaceia, el puse să spânzure pe I. Buteanu, care fusese prins la Abrud, fapt ce înrăi și mai mult raporturile dintre Români și Unguri. Un alt comandant ungur, Vasvari, încercând să pătrundă în munți, fu învins la 10 Iunie la Fântânele, unde pieri împreună cu 2000 de oameni.

Acțiunea lui Bălcescu

Aflând despre aceste lupte, cari slăbeau mișcarea revoluționară, N. Bălcescu se îndreptă de la Constantinopol, unde nu izbutise să facă nimic, către Ungaria revoluționară, spre a-i împăca pe Unguri cu Români, în vederea izgonirii trupelor străine din Principate. În Mai, se întâlnește cu Bem la Mehadia;

Bem nu-i putu promite nimic, însă îl îndemnă să meargă la Debretin spre a trata cu Kossuth. Acesta îi împărtășește lui N. Bălcescu o anumită teamă față de poziția lui Avram Iancu față de Unguri, din care motiv nu vroia să facă concesiuni noi. Situația înrăutățindu-se pentru revoluționarii unguri, N. Bălcescu își reînnoiește propunerile de împăcare la Budapesta, în Iulie 1849, întemeindu-se pe cererile Românilor de la 4/16 Mai 1848. Kossuth consimți să facă concesiuni mai serioase și N. Bălcescu porni spre a se întâlni cu Avram Iancu. Era însă prea târziu. Așa cum a subliniat Bălcescu în lucrarea sa „Mișcarea Romanilor din Ardeal”, „am văzut însumi roșindu-mă de rușine că Români se luptară pentru libertate sub steagul celui mai mârșav, mai cumplit și mai învechit despotism; este adevăr că Români se lăsară a fi înșelați de Austriaci care exploatare eroismul și jertfele lor”.

Infrângerea revoluției.

Impăratul Franz Iosef ceruse ajutor de la țarul Nicolae I, ale cărui armate pătrunseră în Transilvania și Ungaria. Prin Cezar Bolliac, care se afla de mai multă vreme pe lângă Bem, Kossuth propuse lui Avram Iancu rangul de general și satisfacerea unei bune părți din cererile formulate la 4/16 Mai 1848, cu condiția ca Români să lupte împreună cu Ungurii contra trupelor contrarevoluționare. Dar dezastrul republicii maghiare era aproape. La *Siria* — în ungurește *Vilagos* — o armată de 26.000 de ostași, comandată de generalul țarist Lüders, învinge la 13 August 1849 armatele maghiare de sub comanda lui Görgey, deși o parte din ofițeri și trupa rusească trecuseră de partea revoluționarilor. Paschievici, care pătrunseseră în Ungaria prin Nord, putu să comunice țarului că Ungaria revoluționară este învinsă. Kossuth și câțiva fruntași ai revoluției maghiare se refugiară la Turci.

Învățămintele

N. Bălcescu, trăgând învățăminte din aceste trase de Bălcescu. evenimente a ținut să observe: „vedem curat că aceluia despotism ne copleșește pe toți Români dimpreună cu Ungurii... că... este învederat pentru tot Românul cu minte și cu inimă că libertatea naționalităților nu poate veni de la curțile împărătești și din mila împăraților și despoților, ci numai dintr'o unire strânsă între toți Români și dintr'o ridicare a tuturor împreună și

în solidaritate cu toate popoarele împilate. Aceasta este calea nouă pe care pășesc și trebuie a păși toți Românii de progres și de mișcare, din Ardeal, Banat..., precum și cei din principate“.

Alexandru marele poet maghiar, s'a născut
(**Sandor**) la 1 Ianuarie 1823
Petőffi, în casa unor oameni săraci din Kiskörös și a murit pe câmpul de luptă de la Sighișoara la 3 Iulie 1849.

A luptat pentru liberarea țărănimii iobage, pentru muncă publică, pentru emanciparea socială a muncitorilor, luând parte activă la revoluția de la 1848 din Ungaria.

Admirator al Revoluției Franceze, Petőffi a oglindit în versurile lui năzuințele poporului. „Dacă va domni poporul în poezie — scria el — nu va fi departe timpul când va domni și în politică și aceasta e datoria secolului. Acest lucru e scopul fiecărui suflet nobil, care s'a săturat văzând cum se mărtirizează milioane, ca să poată trădăvi și guste plăceri câteva mii. Sus poporul, jos aristocrația!“

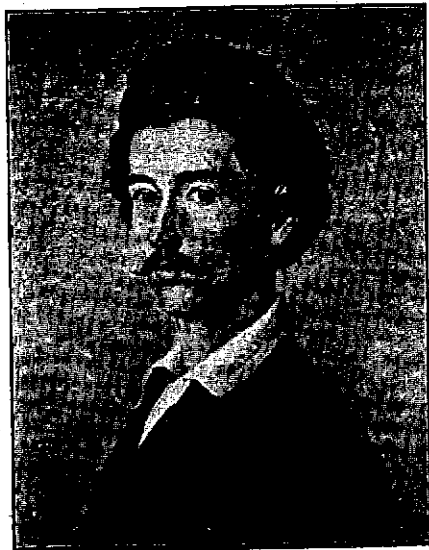

Fig. 112 — Poetul luptător ungur
Alexandru Petőffi.

Urmările revoluției. După zdrobirea revoluției maghiare, împăratul Franz Iosef întronă din nou absolutismul organizat de Bach, ministrul de interne. Privilegiile feudale rămăneau desființate. Se înproprietărește cu ceva pământ foștii iobagi. Practicarea comerțului și meseriilor deveni liberă pentru toți. Dar se introduse un sistem centralist dăunător diverselor naționalități ale Austriei. Limba germană deveni limba de stat și fu introdusă până și în școlile primare. Românii, cărora li se acordaseră prea puține din avantajele promise, erau nemulțumiți. Simion Bărnuțiu plecă în Moldova.

În 1861, împăratul fu silit să acorde o constituție, care prevedea funcționarea unui parlament, compus dintr-o cameră a magnatilor, ai cărei membri erau parte de drept, parte numiți de împărat, și o cameră a reprezentanților, compusă din delegați ai dietelor provinciale. Transilvania

trimetea 20. Românii fură recunoscuți ca a patra națiune în stat în anul 1863, când dieta Transilvaniei fu convocată la Sibiu. În 1853, episcopia unită de la Blaj fu ridicată la rangul de mitropolie și avu ca prim mitropolit în 1855 pe Alexandru Sterca-Sulău. Episcopia ortodoxă din Sibiu fu și ea ridicată la rangul de mitropolie în 1864 și Andrei Șagună fu înscăunat mitropolit, după ce i se dăduse și titlul de baron. Acesta dădu un statut de organizare bisericii ortodoxe române din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș la 1868.

Aceste puține rezultate favorabile obținute de Români de la Habsburgi dovedeau că ar fi fost cu mult mai în favoarea celor două popoare român și maghiar să fi luptat împreună și pe picior de egalitate pentru dărămarea absolutismului și promovarea ideilor de libertate națională și socială, pentru care s'au răsculat și au sângerat atât poporul maghiar cât și cel român.

Desvoltarea economică și socială a Principatelor Române dela 1848 până la 1866.

După 1848, Principatele Române continuă să-și desvolte legăturile economice cu țările capitaliste. Pe de o parte, vechile țări capitaliste din Occident, cărora în această perioadă li s'au alăturat Germania și Austria (care începuseră să cunoască și ele o dezvoltare industrială rapidă) fiind într-o luptă din ce în ce mai acută pentru piețe de desfacere a produselor lor industriale, căutau în Principatele Române un teren bun pentru scopurile lor. Pe de alta, atât moșierimea cât și diferitele straturi ale burgheziei române, care profitau de pe urma legăturilor economice cu țările capitaliste, erau și ele interesate în dezvoltarea acestor legături.

Volumul comerțului exterior al Principatelor Române a crescut în această perioadă.

Agricultura. Principalul izvor de bogății al țărilor române rămăsese agricultura. Datorită cererilor de produse agricole pentru export, marii proprietari și arendași erau interesați să dea o extindere tot mai mare exploatărilor lor. În plus, populația țării crescuse și ea mult, dublându-se aproape într-o perioadă de vreo 30 de ani, ceea ce a dus și la o creștere a cererii interne de produse agricole.

Ca urmare, suprafețele cultivate se măresc mult, ajungând în 1866 la aproape jumătate din suprafața țării.

Din cauza relațiilor de producție din agricultură, care continuă a avea un puternic caracter semi-iobag, dezvoltarea agriculturii se va face însă numai *extensiv* și nu *intensiv*. Țăranii continuă să lucreze pământul marilor moșieri, ca și pământul lor puțin pe care îl au, cu unelte de lucru primitive.

Începură să se ivească slabe încercări de a introduce mașini agricole și metode noi de lucru. Marii moșieri, care prinseseră gustul bunătaților din Occident și duceau o viață de lux, nu aveau nici un interes să facă cultură intensivă. În primul rând, aceasta ar fi cerut investiții de bani, pe care moșierii nu vroiau să le facă. Unii dintre ei cheltuiau mai mult decât veniturile lor, împrumutându-se

chiar scump la diferiți cămătari. Clasa parazitară a marilor moșieri, în mare măsură nu se mai interesa direct de exploatarea moșiilor.

Cei care organizau și comandau efectiv munca țăranilor nu erau proprietarii de moșii, ci arendași. Aceștia, având interesul să scoată un câștig cât mai mare în timpul cel mai scurt, nu numai că nu dădeau cea mai mică atenție exploatarea intensivă a pământului, dar treceau dincolo de orice limită în exploatarea brutală a țăranilor.

Cele mai importante produse ale agriculturii în această perioadă, continuă să fie cerealele, mai ales grâul, care se exporta în cantități din ce în ce mai mari. După grâu, urmează porumbul, hrana principală a țăranilor și produs de export pentru hrana vitelor din străinătate. Prin munca țăranilor, se mai cultivau și alte ramuri. Se îngrijea de vii, de pomi fructiferi, produse agricole și se creșteau vite, turme de oi, etc.

S'au făcut totuși, în agricultură unele mici progrese în acest timp. S'a dat la un moment dat o dezvoltare mai mare sericiculturii, plantându-se duzi și importându-se sămânța de viermi de mătase. În 1857, borangicul românesc era mult apreciat la Lyon. În 1859, au fost prelucrate la Dămăroaia 10.000 ocale de gogoși de mătase și s'au vândut din ele la Lyon 409 ocale de fire de mătase fină. În 1863, se exporta chiar sămânță de viermi de peste 11 milioane lei.

De asemenea, viile și pivnițele au fost oarecum îmbunătățite cu ajutorul unor specialiști aduși din Franța.

Fig. 113 — Chip trudit de țăran pe la 1850.

Desvoltarea economică și socială a Principatelor Române dela 1848 până la 1866.

După 1848, Principatele Române continuă să-și desvolte legăturile economice cu țările capitaliste. Pe de o parte, vechile țări capitaliste din Occident, cărora în această perioadă li s'au alăturat Germania și Austria (care începuseră să cunoască și ele o dezvoltare industrială rapidă) fiind într-o luptă din ce în ce mai acută pentru piețe de desfacere a produselor lor industriale, căutau în Principatele Române un teren bun pentru scopurile lor. Pe de alta, atât moșierimea cât și diferitele straturi ale burgheziei române, care profitau de pe urma legăturilor economice cu țările capitaliste, erau și ele interesate în dezvoltarea acestor legături.

Volumul comerțului exterior al Principatelor Române a crescut în această perioadă.

Agricultura. Principalul izvor de bogății al țărilor române rămăsese agricultura. Datorită cererilor de produse agricole pentru export, marii proprietari și arendași erau interesați să dea o extindere tot mai mare exploatărilor lor. În plus, populația țării crescuse și ea mult, dublându-se aproape într-o perioadă de vreo 30 de ani, ceea ce a dus și la o creștere a cererii interne de produse agricole.

Ca urmare, suprafețele cultivate se măresc mult, ajungând în 1866 la aproape jumătate din suprafața țării.

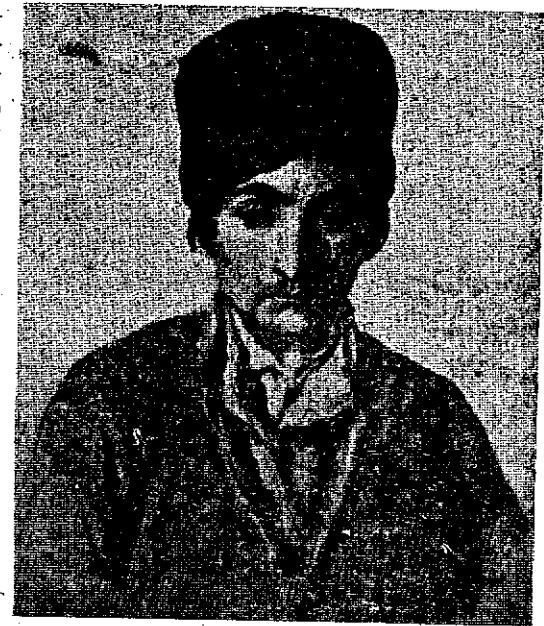
Din cauza relațiilor de producție din agricultură, care continuă a avea un puternic caracter semi-iobag, dezvoltarea agriculturii se va face însă numai *extensiv* și nu *intensiv*. Țăranii continuă să lucreze pământul marilor moșieri, ca și pământul lor puțin pe care îl au, cu unelte de lucru primitive.

Începură să se ivească slabe încercări de a introduce mașini agricole și metode noi de lucru. Marii moșieri, care prinseseră gustul bunătaților din Occident și duceau o viață de lux, nu aveau nici un interes să facă cultură intensivă. În primul rând, aceasta ar fi cerut investiții de bani, pe care moșierii nu vroiau să le facă. Unii dintre ei cheltuiau mai mult decât veniturile lor, împrumutându-se

chiar scump la diferiți cămătari. Clasa parazitară a marilor moșieri, în mare măsură nu se mai interesa direct de exploatarea moșiilor.

Cei care organizau și comandau efectiv munca țăranilor nu erau proprietarii de moșii, ci arendași. Aceștia, având interesul să scoată un câștig cât mai mare în timpul cel mai scurt, nu numai că nu dădeau cea mai mică atenție exploatareii intensive a pământului, dar treceau dincolo de orice limită în exploatarea brutală a țăranilor.

Cele mai importante produse ale agriculturii în această perioadă, continuă să fie cerealele, mai ales grâul, care se exporta în cantități din ce în ce mai mari. După grâu, urmează porumbul, hrana principală a țăranilor și produs de export pentru hrana vitelor din străinătate. Prin munca țăranilor, se mai cultivau și alte ramuri. Se îngrijea de vii, de pomi fructiferi, produse agricole și se creșteau vite, turme de oi, etc.

S'au făcut totuși, în agricultură unele mici progrese în

acest timp. S'a dat la un moment dat o dezvoltare mai mare sericulturii, plantându-se duzi și importându-se sămânța de viermi de mătase. În 1857, borangicul românesc era mult apreciat la Lyon. În 1859, au fost prelucrate la Dămăroaia 10.000 ocale de gogoși de mătase și s'au vândut din ele la Lyon 409 ocale de fire de mătase fină. În 1863, se exporta chiar sămânță de viermi de peste 11 milioane lei.

De asemenea, viile și pivnițele au fost oarecum îmbunătățite cu ajutorul unor specialiști aduși din Franța.

Fig. 113 — Țăran trudit de țăran pe la 1850.

Meserii și industria. Pe măsură ce produsele din Occident și împreună cu ele moda și moravurile de acolo pătrundeau în Principatele Române, în orașele românești au început să se desvolte anumite meserii. Croitorii, cismării, pălărierii, lăcătușii, tinichigiii, zidarii, caretașii, se înmulțeau repede.

De asemenea, se desvoltă și vechile meserii ale opincărilor, cojocarilor și abagiilor, care produceau pentru nevoile țăranilor.

Industria autohtonă progresează, cu toată concurența mărfurilor străine, tot mai numeroase și mai ieftine. Pe de o parte, neexistând încă drumul de fer, transportul mărfurilor străine se făcea cu greu în interiorul țării. Pe de alta, mâna de lucru și mai ales materia primă, amândouă furnizate de țăranii al căror nivel de viață era foarte scăzut, erau mult mai ieftine la noi decât în Occident.

Astfel, în perioada dela 1848 la 1866, numărul întreprinderilor industriale a crescut cu peste 3.000. În 1863, erau 12.867 de stabilimente industriale și mici ateliere. Dintre acestea 5.126 foloseau puterea apei, 2.105 puterea vântului, 614 tracțiunea animală și 171 puterea aburului.

În domeniul morăritului, al fabricilor de cherestea, de hârtie, de postav și mai ales al tăbăcăriilor, se făcure progrese. În București un cartier întreg era locuit de tabaci. M. Kogălniceanu înființă o fabrică de postav cu mașini aduse din Belgia. La Dămăroaia, s'a înființat o torcatorie de fire de mătase. Unii dintre industriași au adus specialiști străini, mai ales pentru motoarele cu aburi.

În industria extractivă, afară de exploatarea sării, au început să se facă doar unele cercetări, cum sunt acelea privitoare la petrol făcute, sub Domnitorul Cuza, de ingineri francezi. Totuși, petrolul se exploata, dar în mod primitiv.

Comerțul. Principatele exportau în primul rând grâu, care atingea aproape jumătate din valoarea întregului export. Se exportau apoi porumb, vite cornute, porci, lână, cherestea ș. a.

Se importau fabricate din metal și pânzeturi din Anglia și Austria. Din Franța, pe lângă pânzeturi și stoffe, se importau diferite obiecte de lux.

În această perioadă, s'a schițat un început de politică intervenționistă în legătură cu comerțul exterior, în scopul limitării importului și creșterii de condiții favorabile dezvoltării industriei. În 1850, taxa vamală pentru import a fost

ridicată la 5% din valoarea mărfurilor, iar la 1 Ianuarie 1862, taxa de export a fost desființată.

Dela 1860 a fost recunoscută autonomia vamală a Principatelor. Toate acestea erau însă prea slabe ca să împiedice pătrunderea mărfurilor țărilor din Occident, care transformă Principatele într-o semicolonie a țărilor cu industrii puternice.

Datorită exploatarei maselor țărănești pentru a produce cât mai mult pentru export, volumul schimburilor creștea, iar balanța comercială s'a menținut aproape neconținut favorabilă Principatelor.

Astfel, în timp ce importul Țării Românești, între 1850 și 1854, este de 53.992.267 lei, media exportului pentru același timp este 55.641.007 lei, iar pentru următorii 5 ani, exportul mediu aproape se dublează, ajungând la 88.907.429 lei.

Pentru Principatele Unite, dacă importul a fost în 1860 de 169 milioane și în 1865 de 183 milioane, exportul a atins în 1860, 313 milioane, iar în 1865, an slab în ce privește recolta, a trecut totuși peste 301 milioane lei.

Această balanță comercială favorabilă, care a însoțit creșterea schimbului cu străinătatea, chiar după ce am scădea cheltuielile destul de mari pe care le făceau bogătașii români în străinătate, în special la Paris, ne indică o acumulare de bogății în mâinile claselor posedante din Principate, mai ales sub forma de capital comercial și cămătăresc.

Austria era țara care domina comerțul exterior al Principatelor, Transilvania jucând un rol principal în aceasta. Anglia deținea locul al doilea și se servea mai ales de porturile libere Galați și Brăila.

Mijloace de comunicație. Cu Austria și cu Prusia, comerțul se făcea pe Dunăre și pe șoselele ce creșteau în număr și lungime în fiecare an. Au fost aduși ingineri francezi pentru șosele. Au fost construite poduri de fier peste râurile mari.

În această perioadă s'au făcut o mulțime de proiecte pentru construcția de căi ferate.

Barbu Știrbei încheie în 1856 cu contele Grünne, care reprezenta pe Maximilian von Haber din Carlsbad, o convenție pentru construirea unei căi ferate dela Vârciorova, prin Craiova și București, până la Brăila, cu prelungire spre mare. Lucrările începură, dar, apoi fură lăsate în părăsire. O altă companie din Viena trată cu același Domn construirea unei căi ferate dela Brașov la Ploiești și București, prin Slă-

nic sau Telega, sau dela Braşov la Brăila. Nici acest proiect nu fu pus în practică.

Adunarea legiuitoare votă la 1862 concesionarea construcţiei căii ferate Mihăileni-Galaţi, întreprinderii Brassey-Glyn-Sapieha. În 1863 capitaliştii Salamanca şi Delahante cerură o concesie pentru construcţia unei alte căi ferate. Alte proiect fură făcute de capitaliştii francezi şi englezi, care nu se grăbiră să le pună în practică de teama instabilităţii politice a Principatelor Unite. Numai calea ferată Giurgiu-Bucureşti intra în construcţie şi putu fi terminată în 1868.

Austriacii prelungiră până la Brăila şi Galaţi liniile lor telegrafice. Poşta, care fusese organizată de Ruşi şi Austriaci, fu luată şi organizată de Stat.

Fig. 114 — Un transport de mărfuri pe un drum din Valahia în prima jumătate a secolului XIX

Brăila şi Galaţi, porturi libere, cu consulate ale statelor streine, continuară a fi principalele centre ale comerţului exterior. După părerea contemporanului N. Sutu, prin aceste porturi intrară numai în 1849, mărfuri engleze în valoare de 26.458.890 lei. În timpul războiului Crimeii, portul Brăilei fu vizitat de 514 vase turceşti, 328 austriace, 329 engleze, 31 sarde, 9 franceze şi 442 ale altor state. În 1851 veniseră numai din Franţa 46 vase la Brăila şi 13 la Galaţi. Un vas francez

făcea curse regulate între Vădin şi Sulina. Anglia organiză şi ea cursele regulate ale vaselor sale la Galaţi şi Brăila.

Barbu Ştirbei construi vase ale statului pentru navigaţie pe Dunăre.

Cei mai interesaţi în introducerea drumului de fer erau negustorii şi deţinătorii produselor agricole de vânzare din ţară. Mai erau interesaţi Austriacii, care voiau să-şi desfacă mai uşor mărfurile. N'au lipsit însă nici proiectele capitaliştilor francezi şi englezi.

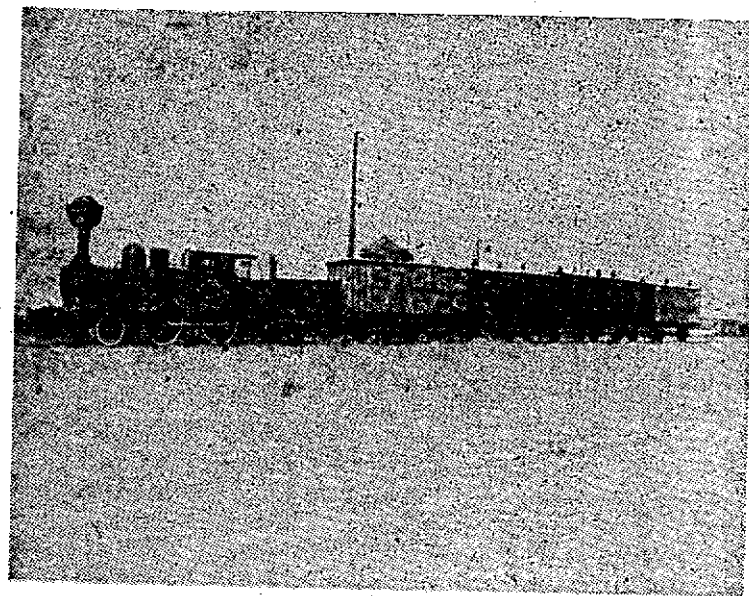

Fig. 115 — Întâiul tren pe linia Bucureşti-Giurgiu (1869)

În 1856 s'a instituit Comisia europeană a Dunării, care trebuia să îngrijească de curăţirea canalului Sulina, pentru vasele de mare tonaj, şi prin care în fond puterile mari industriale deşi nu erau suverane pe Dunăre, au încercat şi reuşit în mare măsură, să-şi întărească poziţiile în Principate şi să controleze economia noastră şi pe această cale.

Băncile. Desvoltarea economiei din această perioadă, creşterea comerţului intern şi extern, cerea o mobilitate mai mare a capitalului sub forma de monedă, care se vedea insuficientă. Reprezentanţii cei mai autorizaţi ai bur-

gheziei în dezvoltare, cereau în mod imperios crearea unor instituții bancare de credit și de emisiune. Marii moșieri, îndatorați până în gât la diferiți cămătari, cărora le plăteau dobânzi mari, așteptau și ei o ușurare de la crearea unor bănci, care să le dea credite ieftine. Același lucru îl doreau și meseriașii și negustorii.

În anul 1865, peste 267 milioane lei grevau cu titlu de ipoteeci proprietatea agricolă.

Încă înainte de 1848 începuse un curent puternic și unele încercări pentru crearea de bănci. În proclamația dela Islaz se prevedea crearea unei atari bănci. În lucrarea sa „Question économique des Principautés Danubiennes”, apărută în 1850, N. Bălcescu propune înființarea unei asemenea bănci. În 1856, Ion Ionescu dela Brad, prietenul său, susținea înființarea unei Bănci Naționale, care „poate să dea comerțului creditul cu care, ca niște aripi să ne ridice în cele mai înalte regiuni de prosperitate”.

S'au făcut multe propuneri și repetate încercări pentru crearea unei atari instituțiuni. S'au făcut o mulțime de proiecte inițiate de exponenții cei mai importanți ai burgheziei românești care duceau tratative cu bancherii străini, dispuși în anumite condițiuni să finanțeze formarea băncii. Însă aceste proiecte nu s'au putut realiza.

În 1852, Grigore Alexandru Ghica ceru divanului otănesc să cerceteze „un proiect de lege atingătoare de bancă” pentru înființarea unei „Bănci Moldovene”, socotite necesară pentru că e „unul din elementele neapărate la sporirea industriei în țară și la înlesnirea lucrării capitalurilor private ale pământurilor”. Proiectul de lege fu votat cu entuziasm, dar banca nu putu fi înființată sub numele de Banca Națională a Moldovei decât la 12/24 Martie 1857, după ce Turcia își dădu consimțământul.

Capitalul subscris fu în majoritate german (M. Kogălniceanu subscris și el). La Galați se înființă o sucursală, dar după un an banca a da faliment din cauză că a dat împrumuturi pe termen lung marilor boieri.

Creditorii principali ai Băncii Naționale a Moldovei erau: Casa Bleichröder din Berlin, Kredit Anstalt din Viena, casa Oelschläger din Lipsa, Rothschild din Paris, Parodi și fiul din Genova.

În 1860, fostul director al Băncii Naționale a Moldovei, proiectă o bancă de credit agricol, care oferea o dobândă de 4%. După doi ani, Ion Ghica, A. Moruzzi și Al. G. Golescu proiectară o instituție bancară asemănătoare, care oferea o dobândă de 6% deponenților, iar în 1863 francezii A. Bor-

dellel, H. Dussard și G. Loualt făcură un proiect asemănător. Aceste proiecte nu se realizară, din cauza lipsei de încredere a deponenților din străinătate.

În Adunarea legiuitoare din 1859 a Țării Românești, se ceru de către un grup de deputați, sprijinit de ministrul de finanțe, Steriade, înființarea unei bănci de emisiune cu numele Banca Română. În Moldova în același an se proiectă înființarea Băncii Române a Moldovei, care a trebuit să restaureze banca falimentară. Emanoil Costache Epureanu, în 1860, în calitate de ministru de finanțe, prezentă Adunării din Țara Românească un proiect de lege pentru construirea unei bănci de scont și circulație, cu participarea și controlul Statului.

În anul 1862 se încercă înființarea unei Bănci Naționale a României, cu sedii la București, Iași și Galați, care trebuia să-și oprească o dobândă de 10% pentru orice împrumut acordat.

Niciunul din aceste proiecte nu fu realizat. Încercările făcute dovedesc însă că burghezia ținea ca să pună mâna tot mai mult pe puterea economică constrângătoare a tuturor forțelor economice din țară.

Starea socială. Populația țării crescuse atât la sate cât și la orașe. Într-o generație, socotită la 30 de ani, populația Principatelor aproape se dublase, ajungând la mai mult de patru milioane de locuitori. Această creștere a populației nu fusese cu puțință decât prin mărirea producției agricole, datorită și ea intrării celor două Principate în circuitul economiei capitaliste.

Marea boierime se împotriva înnoirilor burgheze.

Când nu erau plecați în străinătate, marii proprietari agricoli din Moldova stăteau mai tot timpul la moșiile lor, unde-și organizează o viață de lux seniorială. Cei din Țara Românească locuiesc mai mult la orașe, mai ales la București. Moravurile vechi dispăruseră. Costumele erau toate de modă „parisiană”.

Pentru că „sudiții” (cei de cetățenie străină), dintre care se recrutau mulți dintre creditorii marilor proprietari, nu avea dreptul de a cumpăra terenuri agricole, boiernașii și arendașii, care uneori se confundă, acaparează încetul cu încetul moșiile scoase în vânzare.

Acestea erau elemente ale burgheziei autohtone în dezvoltare, legate cu negustorimea și stăpânii întreprinderilor industriale.

Moravurile acestei părți a burgheziei erau în parte

adaptate la felul de viață al burgheziei occidentale, dar ea păstra multă culoare locală, care o făcea să susțină că reprezintă mai precis „națiunea” decât marea boierime.

Massa burgheziei o alcătuiau puținii industriași, proprietarii manufacturilor, destui bancheri și mulți comercianți. Ea se înmulțise, se organizase politicește și reprezenta forța politică în conflict cu boierimea, dela care urmărea să smulgă puterea politică.

Muncitorimea, al cărei număr crește în orașele mari — București, Galați, Iași, Brăila și Craiova — nu se manifestă

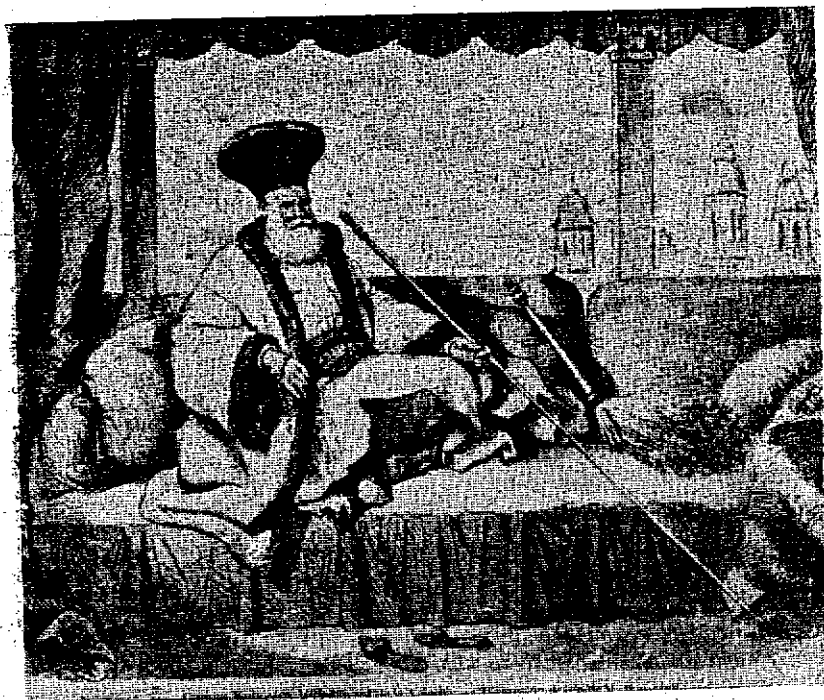

Fig. 116 — Un bășboier din prima jumătate a secolului XIX

încă de sine stătător. E neorganizată. Raporturile muncitorilor cu patronii aveau încă multe urme feudale. Viața muncitorilor era grea; li se cerea să muncească 16—18 ore pe zi, cu un salariu pe care-l fixa patronul după bunul lui plac.

Conștiința de clasă încă nu apăruse.

Țărănimea, care alcătuia majoritatea populației, căpătă

la 1864 prin lege, după cum vom vedea, anumite drepturi. Dar caracterul improprietății, alianța dintre burghezie și marea proprietate moșierească, lipsa unui aliat care s-o organizeze și conducă, vor face ca și după 1866 să continue a exista elemente feudale în raporturile dintre țăranime și marii proprietari sau lociitorii lor, arendașii. Țăranii au astfel o viață grea și plină de lipsuri, care este izvorul tuturor răscoalelor țărănești.

Robia fu cu totul desființată. Dar foștii robi, neavând posibilități materiale de traiu, cad în iobăgie sau devin în bună parte un lumpen-proletariat al orașelor, dedându-se ocupațiilor ce puteau fi improvizate fără multe unelte și fără ucenicie îndelungată. Unii dintre ei îngroșau rândurile proletariului.

Unirea Principatelor (Țara Românească și Moldova)

Revoluția dela 1848 răscolise țările românești, fără să fi dus la rezolvarea imediată a problemelor pe care le-a ridicat. După valul contrarevoluționar care a urmat lui 1848, în Principate, regimul regulamentar fu restabilit în mare parte. Privilegiile boierești și iobăgia clăcașilor continuau să existe. În Transilvania, regimul feudal rămăsese desființat, dar fu restabilit absolutismul imperial. Invrăjbirea naționalităților, care fusese folosită de împărat spre a înfrânge revoluția, n'a dus la o rezolvare dreaptă a problemei naționale, din care cauză agitațiile pe tema aceasta vor sguđui monarhia habsburgică, până la prăbușire ei (1918). Însă, pătrunderea tot mai adâncă și mai largă a capitalismului va provoca transformări tot mai vizibile, care vor împinge la înlăturarea privilegiilor și la rezolvarea problemei naționale în Țara Românească și Moldova, prin acțiunea burgheziei locale și a unor elemente boierești legate de comerțul cu grâne, a poporului de jos ce susținea această acțiune și prin ajutorul unor mari puteri.

Domnii convenției Prin Convenția dela Balta Liman fuseseră dela Balta Liman. numiți Domni de Sultan cu consimțământul țarului, pe timp de șapte ani, Barbu Știrbei în Țara Românească și Grigore Alexandru Ghica în Moldova. Barbu Știrbei și Grigore Alex. Ghica, guvernau în cadrul impus de Regulamentul Organic și al prevederilor Convenției dela Balta Liman.

În Octombrie 1850, Barbu Știrbei redeschide școalele care rămăseseră închise dela izbucnirea revoluției din 1848. Cursurile fură predate din nou în limba țării, ca înainte de 1847. Se întemeiază școale cu caracter practic, necesare mai ales dezvoltării capitalismului: o școală de arte și meserii, una de chirurgie și una destinată a forma personalul necesar construirii și întreținerii podurilor și șoselelor. Se puse în aplicare codul penal cu procedura sa. Se refăcu temeinic șoseaua București-Ploiești-Predeal, acoperindu-se cu piatră.

Armata fu reorganizată și mărită. Se înființă o școală militară pentru pregătirea viitorilor ofițeri. Artileria își mări numărul tunurilor dela 4 la 12. Pentru paza frontierelor, fură organizate cinci batalioane de grăniceri cu câte cinci companii fiecare.

Pentru paza internă, fiecare județ fu dotat cu un escadron de vreo 250 dorobanți călări, comandați de un ofițer.

În conformitate cu prevederile Convenției dela Balta Liman, la 1851 se făcu o lege care reorganizează raporturile dintre boieri și clăcași. Zilele de muncă datorate de clăcași sunt mărite la 22, întrucât pro-

prietarii simțeau nevoia de a mări suprafețele cultivate, în vederea exportului, care crește în fiecare an. Clăcașii continuă să dea dijmă de 1/10 din produsele agricole. Se mărește cota de izlaz de fiecare vită, dela o jumătate de pogan la un pogan.

Se ușurară oarecum condițiile mutării clăcașilor de pe o moșie pe alta sau la orașe și legea începe să socotească pe clăcaș drept chiriaș ar pe boier, un proprietar deplin. Se prevede în lege că „săteanul ce locuiește pe moșia altuia, nu se poate socoti decât un chiriaș” și „precum este săteanul stăpân cu desăvârșire pe sine și pe averea sa, asemenea este și proprietarul pe pământul său”. Se urmărea, așa dar, în defavoarea țăranilor, înlăturarea tuturor sarcinilor ce grevau proprietățile boierești. La 2/14 Februarie 1856 fu sancționată o lege, prin care se eliberau robii particularilor.

Fig. 117 — Dorobanți de județe.

Grigore Alexan-Principele moldovean, mergând pe acelaș drum — cu acelaș scop — reorganizează în 1851 învățământul divizându-l în trei grade: primar, secundar și superior. Fu restabilită ca limbă de predare în școlile de grad superior, limba română.

Învățământul superior fu despărțit în trei facultăți: litere științe și drept. Organiză o școală de chirurgie și una de moașe.

Încă dela 1849 se preciză modul de ținere a contabilității publice. Paza internă fu organizată în 1850 pe baze militare.

În 1851 se făcu și în Moldova o lege care reorganizează raporturile clăcașilor cu boierii. Norma de lucru pe o zi fu oarecum ușurată, dar numărul zilelor de muncă agricolă datorate de clăcași — deci exploatarea țăranimii — fu mărit din interesul proprietarilor de a-și mări suprafețele cultivate în vederea exportului. Se preciză cantitatea

de pământ pe care proprietarul trebuia s'o dea fiecărui clăcaș. Dacă acesta voia să muncească în plus trebuia să se învoiască cu proprietarul. Dijma fu desființată prin lege, în schimbul măririi numărului zilelor de lucru. Condițiile strămutării clăcașilor sunt aceleași ca în legea lui Știrbei.

Robii particulari fură răscumpărați de Stat și eliberați. Cu câteva luni înainte de terminarea domniei, desființă cenzura. Domnul, avea legături cu unioniști, uneori îi sprijini numindu-i în funcții administrative și dându-le ajutor să-și publice lucrările.

Toate aceste măsuri se încadrează în procesul de dezvoltare capitalistă a țării, dezvoltare pe care unii demnitari o stimulau în măsura în care nu erau lovite interesele marilor boieri.

Războiul din Orient, (Crimea) și tratatul dela Paris. Imperiul feudal de sub stăpânirea Otomanilor începuse de mult să se destrame. Grecia, Serbia, Țara Românească, Moldova, Egiptul se desprinseseră de el sau căutau să-și lărgască autonomia. Popoarele rămase sub stăpânirea lui întârsească acțiunea lor pentru obținerea independenței. Rusia dăduse lovituri puternice stăpânirii turcești. Dacă nu izbucnise să elibereze popoarele ce gemeau sub Turci este pentru că Austria, Anglia și Franța, care aveau interese comerciale și politice ca Turcia să dureze, se împotriviseră. Dar în urma revoluției dela 1848, guvernele din Austria, Franța și Prusia păreau paralizate de convulsii interne și incapabile de a interveni în Sud-Estul Europei. Numai Anglia stătea în picioare, în fața Rusiei. În consecință, țarul încercă să se înțeleagă cu ea pentru a hotărî soarta „omului bolnav”, care era statul otoman. Dar acesta refuză de teamă să nu piardă pentru comerțul său o piață în care exporta anual mărfuri de mai mult de o jumătate miliard de franci. În fața acestui refuz de participare, țarul Nicolae socoti că Anglia nu va avea curajul să reacționeze singură și va accepta situația de fapt pe care el, prin diplomația și armata sa, o va crea.

Franța, al cărei comerț cu Turcia se ridica la 750.000.000 franci, căuta sub Napoleon III să-și mărească influența în Siria și Palestina, sprijinind pe călugării catolici în cearta lor pentru cheile bisericii din Bethleem și ale bisericii Sft. Maria din Ierusalim. În această ceartă se amestecară și Rusia, luând partea călugărilor greci, în baza vechilor drepturi de protecție a creștinilor ortodocși, obținute prin tratatul dela Kuciuc-Kainargi. Față de ameninările țarului, Turcia îi făcu pe plac în urma sfatului Franței, care nu era dispusă să se angajeze într'un conflict pe tema aceasta. Dar, țarul își mări pretențiile. Trimise, în Februarie 1853, la

Constantinopole, o ambasadă în frunte cu prințul Mencicov, care pretinse Sultanului la 19 Aprilie satisfacerea următoarelor cereri:

1) „Un firman lămuritor asupra cheii bisericii din Bethleem și a privilegiilor bisericii grecești asupra locașurilor sfinte;

2) un ordin referitor la repararea cupolei templului Sf. Mormânt, repararea care să se facă sub supravegherea patriarhului grecesc, fără amestecul vreunui alt cult;

3) o convenție pentru garantarea statu-quo-ului privilegiilor confesiunii greco-rusești și a locașurilor sfinte posedate de ea“.

Turcii, după ce se sfătuiră cu reprezentanții Angliei și Franței, admiseră primele două cereri, dar respinseră semnarea convenției ce li se propunea, socotind-o un amestec în afacerile interne ale Statului lor. Rezistența turcească trebuie explicată, avându-se în vedere tendința de acomodare la regimul european a imperiului otoman, după 1826 când Mahmud II începuse anumite reforme. Turcii călătoriti în Occident sau cunoscători ai civilizației occidentale începură a socoti unitatea imperiului turcesc o dogmă. Cei cu tendințe liberale, erau porniti să socoată pe toți locuitorii imperiului otoman, între granițele căruia erau și principatele dunărene, cetățeni egali și devotați ai aceluiaș Stat, indiferent de origine. Acesta era, în ultimă analiză, țelul erei *Tanzimatului*.

Neobținând în întregime satisfacerea notei ultimative pe care o lăsase Sultanului, Mencicov se retrase, după ce amenință cu ruperea relațiilor diplomatice. Dar țarul continuă încă două luni a încerca să convingă pe Turci să primească protectoratul său asupra tuturor creștinilor ortodocși de sub stăpânirea lor.

Neobținând aceasta, ordonă în Iulie 1853 trupelor sale să treacă în Principate. Anglo-Francezii își trimiseseră mai dinainte flota, care staționa într'un port din apropierea Dardanelelor. Războiul nu fu declarat însă. Tratatiele continuară prin intermediul Austriei până la 4 Octombrie, când Turcia, încurajată de Anglia și Franța, a căror flotă ancorase în portul Constantinopolului, declară războiu Rusiei. În această situație, Barbu Știrbei și Grigore Alex. Ghica, nevrând să ia o atitudine, se retraseră în Austria, de unde reveniră în 1854.

Flota rusă atacă flota turcească la Sinope și o distruse, ceea ce dădu pretext flotei anglo-franceze de a pătrunde în

Marea Neagră, pe care o declară blocată pentru vasele rusești.

Anglia și Franța declară războiul Rusiei la 27 Martie 1854.

Austria și Prusia se înțeleseseră la Viena cu Anglia și Franța pentru garantarea integrității imperiului otoman „ca o condiție a echilibrului european”. Austria, care nădăjduia să pună ea mâna pe Țara Românească și Moldova, unde avea mari interese comerciale și care-i deschideau drumul către gurile Dunării și Marea Neagră, convinse pe Sultan s'o autorizeze să ocupe Principatele, până la încheierea păcii. Apoi, concentră trupe la granițele ei răsăritene.

Alianții debarcaseră trupe în Dobrogea, la Varna și Balic, pentru a ataca pe Ruși în Principate. Dar, de teama bolilor sau ca să nu supere pe Austriaci, ei se mutară în Crimeia, unde țarul nu se aștepta să fie atacat (14 Sept. 1854). Țarul își retrase trupele din Principate, care fură ocupate imediat de Austriaci.

După lupte grele în care ostașii ruși au dat dovadă de un mare eroism și în care Englezii, dar mai ales Francezii, suferiră pierderi mari, Sevastopolul fu cucerit (Sept. 1855).

Sardinia, ca să poată obține ajutorul Franței pentru unitatea Italiei sub conducerea sa, se alăturase și ea acțiunii contra țarului. Acesta, muri însă în Martie. Armatele rusești aveau pierderi mari în oameni și cheltuiseră patru miliarde de franci. Mișcarea revoluționară s'gduia tot mai puternic aparatul absolutismului. Răscoalele țăranilor se înmulțeau. Văzând Rusia sdruncinată de război, Austria îi dădu un ultimatum la 16 Decembrie 1855, în care-i ceru să primească propunerile de pace ce i se făceau. Noul țar, Alexandru II, cedă, adresându-se direct lui Napoleon III. Se convocă la Paris un Congres al plenipotențiarilor Franței, Angliei, Turciei, Sardiniei, Austriei, Prusiei și Rusiei, și pacea fu încheiată la 30 Martie 1856.

Printre alte măsuri, tratatul prevedea:

- 1) protectoratul celor șapte Puteri în Principate;
- 2) înființarea unei Comisiuni a Dunării, compusă din delegații celor șapte Puteri, care va lua măsuri pentru usurarea plutirii vaselor pe Dunărea de Jos;
- 3) se ia Rusiei Cahul, Bolgrad și Ismail;
- 4) Principatele se reorganizează pe baza respectării autonomiei lor;
- 5) convocarea unor divanuri ad-hoc, compuse din reprezentanți ai tuturor claselor sociale, pentru a exprima do-

rințele populațiilor asupra organizării lor definitive;

6) o convenție specială va hotărî organizarea Principatelor Române.

Anglia și Franța doriseră îndepărtarea Rusiei de la gurile Dunării și obținerea de garanții pentru integritatea teritorială a Turciei, — piața lor comercială.

Prin unirea Moldovei cu Țara Românească, Franța ar ar fi voit să creeze un stat tampon puternic între Rusia și Turcia, creindu-și totodată un stat cliențelar, care să-i folosească expansiunii sale economice și politice.

Austria voise îndepărtarea Rusiei de gurile Dunării, cu scop ca să-și întindă ea influența, dacă nu și stăpânirea, asupra celor două principate, Țara Românească și Moldova, în care avea mari interese comerciale și pe care nu le voia unite, de teamă că nu le-ar mai putea domina din punct de vedere economic și politic. Anglia, mulțumită că a salvat integritatea imperiului Otoman și a îndepărtat Rusia de la gurile Dunării, nu dorea să primejduiască această integritate prin unirea celor două țări românești într'un stat cu veleități de independență.

Rusia sprijinea unirea celor două țări românești spre a slăbi Turcia și a opri expansiunea Austriei spre răsărit.

Turcia era potrivnică unirii și pornită să considere Principatele ca părți integrante ale ei. Lupta se va duce din afară, pentru a împiedica unirea, de către Turcia și Austria și pentru a o realiza, de către Rusia și Franța. Acțiunea Românilor grăbește unirea Moldovei și Țării Românești într'un stat nou, România.

Divanurile ad-hoc. Pregătirea Unirii.

La 25 Iunie 1856, Barbu Știrbei și la 8 Iulie Grigore Alex. Ghica terminară cei șapte ani de domnie. Turcii numiră ca maiștrii în Țara Românească pe fostul domn regulamentar Alexandru Ghica, iar în Moldova pe bogatul boier Teodor Balș, căruia îi promisese domnia, dacă va reuși să împiedice unirea. Dar acesta abia își puse în lucrare o parte din planurile sale de acțiune separatistă și muri în Martie 1857, fiind înlocuit cu Nicolae Vogoride, unul dintre miniștrii săi. Și acestuia, Turcii îi promisese domnia, dacă va face să triumfe separatistii în alegeri.

Ideia unirii celor două Principate într'un singur Stat apare odată cu dezvoltarea capitalismului, care avea nevoie de un stat bine organizat, cu o piață internă mai mare. Burghazia românească în dezvoltare se vedea amenințată în in-

teresele ei de jugul turcesc și de presiunile puternicelor imperii vecine.

În Regulamentul Organic se arăta comunitatea de origine și limbă a locuitorilor celor două Principate și se exprimă dorința unirii lor într'un singur Stat. Legile economice asemănătoare în ambele Principate, prevăzute în Regulament, au pregătit unirea din punct de vedere economic. După 1830, Moldova simți tot mai mult strămătorarea ei economică și politică și căuta în unirea cu Țara Românească dezvoltarea sa. La 1848, ideologii burgheziei românești întrevăzură posibilitatea unei „Dacii”, care să cuprindă pe toți Românii. Prin toată activitatea sa, N. Bălcescu promovă în Țara Românească dorința unirii, iar M. Kogălniceanu fu acela care formulă cererea unirii Moldovei cu Țara Românească în broșura *Dorința partidei naționale din Moldova*. V. Alecsandri a fost cel ce a cântat această unire.

Principele Moldovei, Grigore Alexandru Ghica, făcu un memoriu adresat marilor Puteri, în care arată, împotriva voinții Turciei și Austriei, că trebuie „să se mulțumească una din cele dintâi dorințe ale populației lor, întrunind ambele țări în una singură, înlăturându-se astfel pentru viitor multe frământări și multă nesiguranță”. La rândul său, Barbu Știrbei sprijini cererea unirii în două memorii, unul din 1854 către Austria și altul din 1856 către Franța.

Apare o vastă literatură care pledează pentru unirea celor două Principate. O broșură, tipărită la Paris, se întreabă: „...căci întrucât ar fi națională o administrație moldovenească și una muntenească? Moldova este ea o naționalitate și Muntenia alta? Nu! Aceste două provincii sunt părțile aceluiași trup, nație românească. Pentru ca administrația țărilor locuite de Români să fie națională, este neapărat nevoie ca această administrație să poată apuca și conduce cu aceeași mână puterile vii ale nației”. Altă broșură exprimă părerea că unirea e cerută mai ales de „starea a treia”, adică de burghezie. În acest spirit vorbesc și alte broșuri tipărite.

Contra unirii se ridică boierii mari. În Țara Românească, separatistii erau puțini. În Moldova, numărul lor era mai mare, dar mai redus față de acela al unioniștilor. Erau contra unirii câțiva boeri mari, legați de administrație, care își temeau pozițiile și câțiva burghezi. Dintre cărturari, Gh. Asachi luă o atitudine separatistă, după cum la 1848 luase o atitudine antirevoluționară.

Pentru a combate separatismul, organizat de cei doi cai-

macami care se succedară în Moldova, se formă în țară încă dela 21 Mai (6 Iunie) 1857 un *Comitet al Unirii*, care fu lărgit la 11/23 Iunie, compus din 39 persoane, recrutate dintre burghezi, boerii mijlocii și unii mai mari. Curând se înființară comitete unioniste și în celelalte orașe ale Moldovei.

Alegerile deputaților pentru Divanurile ad-hoc trebuiau să se facă după normele stabilite printr'un firman al Sultanelui. Teodor Balș luă cele mai aspre măsuri contra unioniștilor. Își luă miniștri dintre separatistii cunoscuți: N. Istrati, N. Vogoride și N. Canta. Destitui pe funcționarii partizani ai unirii. Stătea în contact permanent cu consulul austriac, Gödel, contra lui Victor Place, consulul Franței și partizan al unirii. Murind Teodor Balș, fostul său ministru, N. Vogoride, îi continuă opera cu și mai mare îndrăzneală.

Comitetul unionist protestă, cerând îndepărtarea miniștrilor abuzivi, Costin Catargiu și N. Istrati, cerând libertatea presei, întrunirilor și pentru unioniști.

Caimacamul respinse cererea, dar Comitetul protestă pe lângă *Comisia europeană* dela București, compusă din reprezentanții celor șapte Puteri pentru a supraveghea corectitudinea alegerilor. În timp ce gazeta unionistă *Steaua Dunării* fu suprimată, guvernul scoase *Gazeta de Moldova*, în care unirea era combătută pe față. Unii unioniști fură arestați, alții dați afară din slujbe. Unionistul Dimitrie Rălet interceptă și publică câteva scrisori adresate lui Vogoride de secretarul ambasadei turcești la Londra, fratele său Alexandru, de Fotiade, reprezentantul Moldovei pe lângă Sultan, și de Ștefan Vogoride, tatăl său, în care arată că Turcii voiau ca alegerile să fie falsificate și promiteau Caimacamului domnia, drept recompensă. Față de protestările la Constantinopol, Costin Catargiu, ministrul de interne, fu înlocuit cu Vasile Ghica, fost unionist, devenit separatist, care continuă cu destituirea unioniștilor și cu ștergerea lor de pe listele electorale. Pârcălabul de Galați, maiorul Alexandru Cuza, demisionă din postul său, neprimind să devină o unealtă a separatistilor. Gestul său făcu mult sgomot.

Față de aceste abuzuri, conferința ambasadurilor celor șapte Puteri se întruni la Constantinopol și atrase atenția lui N. Vogoride că e dator să țină seama de recomandările Comisiei europene din București, în ce privește obiectivitatea guvernului față de alegeri. Caimacamul, încurajat în secret de Vizir, nu ținu seama de adresa Conferinței și făcu în așa fel alegerile, încât reușiră separatistii. Luase parte la alegeri o infimă minoritate a celor îndreptățiți.

Ambasadorii Franței, Rusiei, Sardiniei etc., protestară, amenințând pe Turci că vor părăsi Constantinopolul, dacă alegerile nu vor fi anulate. Sultanul, drept satisfacție, se mulțumi să schimbe guvernul, dar stăruie în atitudinea sa, atâta vreme cât se simțea sprijinit de Anglia și de Austria. Ca să iasă din încurcătură, Napoleon III se întâlnește cu regina Victoria la Osborne, unde șefii celor două State căzură de acord ca Principatele Române să fie unite, dar numai pe jumătate.

Anglia, trecând alături de Franța, Sultanul anulă alegerile și ordonă lui N. Vogoride să facă altele. Unioniștii

Fig. 118. — Divanul ad-hoc al Țării Românești, unde se văd și cei câțiva deputați țărani.

reușiră cu o majoritate zdrobitoare în nouile alegeri. Din 83 deputați, numai doi fură separatiști.

Divanul ad-hoc al Moldovei se deschise la 22 Septembrie 1857, iar al Țării Românești la 30 Septembrie. Deputații moldoveni votară la 4 Octombrie următoarea rezoluție: 1) Autonomia și neutralitatea celor două principate; 2) unirea lor într'un singur Stat sub numele de România; 3) principe străin dintr'o familie domnitoare europeană; 4) neutralitatea și inviolabilitatea noului Stat; 5) Guvern reprezentativ și constituțional; 6) garantarea colectivă a

celor șapte Puteri. Entuziasmul fu mare. Votară pentru moțiune 81 deputați și contra 2: Alecu Balș și episcopul de Roman, Nestor Hermeziu.

În Țara Românească, fu votată apoi cu unanimitate o moțiune asemănătoare.

Aici, se încercă împiedicarea discutării problemei reorganizării interne și mai ales problema împroprietăririi, sub pretext că astfel s'ar știrbi autonomia noului Stat. Totuși, deputații clăcași, prin Constantin Tănase, depuseră pe biroul Divanului un memoriu în care arătau greutățile ce apăsă asupra țăranilor și suferințele prin care au trecut.

În Divanul moldovean, cu toată opunerea lui C. Hurmuzaki, se discută pe larg problema reorganizării interne. La 9/20 Noembrie deputații clăcași în frunte cu moș Ion Roată depuseră o jalbă pe biroul divanului, în care cereau desființarea boierescutui, drept la două treimi din marile moșii, desființarea bătăii, înlocuirea tuturor impozitelor în muncă și a fizului pe cap printr'un impozit proportional cu averea fiecăruia și alegerea dregătorilor statului de către săteni. Jalba e scrisă într'o foarte frumoasă limbă țărănească, care amintește cuvântările deputaților clăcași din Comisia Proprietății din Țara Românească la 1848. Deputații marilor proprietari se revoltară contra cererii de a se desființa boierescul, taxând-o „utopie condamnată de toată lumea, expresie sofistică care ascunde în ea o cerință comunistă”... Boierii mici mai ales sprijiniră cererea ca sătenii să fie împroprietăriți cu pământul ce li s'a atribuit de Regulamentul Organic pentru muncă.

Discuția nu duse la niciun rezultat. La 21 Decembrie Divanul moldovean se închise. De altfel, Turcii se grăbiră să dizolve ambele divanuri prin câte un firman. Rezoluțiile celor două divanuri ad-hoc fură înaintate Comisiei europene dela București.

Conferința dela Paris

La 22 Mai 1858 începu la Paris conferința celor șapte Puteri pentru a examina cererile Principatelor și își încheie lucrările la 19 August, cu o convenție.

Aceasta hotărî unirea celor două principate sub numele de Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești, însă fiecare principat trebuia să-și aleagă un principe al său, să aibă un guvern și o adunare legiuitoare.

Legile comune vor fi pregătite de o Comisie mixtă centrală cu sediul la Focșani. Principatele vor avea o Curte de

Casație comună. Organizarea armatei va fi aceeași, pentru a putea coopera la nevoe; o panglică albastră trebuia să fie adăugată drapelului fiecărei țări; măsurile și greutatele trebuiau să fie identice. Se desființează privilegiile și se proclamă egalitatea în fața legilor. Se garantează libertatea personală. Raporturile dintre proprietari și clăcași vor trebui stabilite printr-o lege, pentru a se îmbunătăți soarta clăcașilor. O lege electorală, anexată Convenției, dădea puterea electorală în mâinile marilor proprietari, negustorilor și industrișilor bogați.

Convenția era o constituție, pe care cele șapte Puteri o dădeau Principatelor Unite. Fiindcă privilegiile erau desființate, dar puterea politică se dădea în mâinile celor

Fig. 119 — Deputații pontas (țărani) din Adunarea Moldovei.

bogați, ea corespundea în cea mai mare măsură intereselor vârfurilor stăpânitoare românești ale timpului, compusă dintr'un amestec de comercianți, mari proprietari și industriși. Marea masă a poporului este lipsită de drepturi politice.

Adunările electiv. Convenția prevedea ca guvernarea să revină unei locotenente domnești, compusă în conformitate cu Regulamentul Organic din președintele Divanului domnesc, ministrul de interne și marele logofăt în funcțiune la sfârșitul domniilor ultimilor principii. În consecință, Turcii trebuiau să numească pe Emanoil Băleanu, Ion Alex. Filipescu și Ion Manu în Tara Românească și pe Ștefan Catargiu, Vasile Sturdza și Anastase

Panu în Moldova. Aceste locotenente trebuiau să întocmească listele electorale și să facă alegerile adunărilor electiv.

Doi dintre locotenenții din Tara Românească susțineau candidatura lui Gh. Bibescu și al treilea, pe a lui Barbu Știrbei, făcând presiuni asupra alegătorilor, spre a-i determina să voteze în favoarea candidaților susținuți. Cenzura fu înăsprită.

In Moldova Anastase Panu și Vasile Sturdza erau unioniști, iar Ștefan Catargiu, separatist. Conflictul izbucnit între acesta și primii doi duse la aplicarea sistemului majorității și la înlăturarea de fapt a lui Ștefan Catargiu dela luarea hotărârilor importante, deși consulul austriac și comisarul ture îl sprijineau.

Locotenenții unioniști desființară cenzura, numiră funcționari noi în locul celor puși de Vogoride și protestară pe lângă ambasadorii întruniți la Constantinopol contra amestecului Turciei în treburile interne ale Moldovei.

În Adunarea electivă a Moldovei intrară 64 deputați; 30 erau ai partidei naționale, 21 erau pentru alegerea lui Mihail Sturdza și 13 pentru alegerea fiului acestuia, Gri-gore Sturdza.

La 5/17 Ianuarie 1859 fu ales, grație neînțelegerii dintre cei doi Sturdza, colonelul Alexandru Cuza, cu unanimitatea celor 48 deputați ce erau de față. După depunerea jurământului de către Domn, M. Kogălniceanu ținu o cuvântare în care-i ură să deschidă o epocă nouă în istoria țării. La ieșirea din Palatul administrativ, o mulțime imensă aclamă pe cel ales, care-și luă numele de Alexandru Ion Cuza.

Domnul însărcină pe Costache Negri, N. Catargiu și colonelul Mavrichi să aducă la cunoștința Sultanului alegerea sa.

In Tara Ro-mânească întrunirea Adunării electivă fusese fixată pentru 20 Ianuarie (2 Februarie) 1859. Partida națională se rostise împotriva alegerii vreunui dintre foștii principii, dar nu-și anunțase candidatul. Șansele cele mai mari la avea Gh. Bibescu, dar populația Bucureștilor și țăranii clăcași, înconjurară clădirea în care se afla Adunarea în zilele de 22 și 23 Ianuarie, amenințând pe Locotenenți și pe deputații care aveau să aleagă pe foștii principii. În seara zilei de 23 Ianuarie, într-o întrunire secretă ținută

la Hotel Concordia, partida națională își fixă atitudinea, în urma propunerii lui Dimitrie Ghica, sprijinită de V. Boerescu și Bozianu, cerând alegerea Domnului Moldovei, Alexandru Ion Cuza.

A doua zi, 24 Ianuarie (5 Februarie) 1859, într-o sedință secretă a Adunării electivă, V. Boerescu propuse alegerea lui Alex. Ion Cuza, care fu acceptată cu entuziasm de toți cei prezenți. În felul acesta, Principatele Unite aveau un singur Domn, în loc de doi. Ziarele timpului — *Steaua Dumării, Românul, Naționalul, Reforma, Tribuna Română*, salutară dubla alegere a Domnitorului Alexandru Ion Cuza, ca unul din evenimentele însemnate ale istoriei Românilor.

La venirea sa la București, pentru a depune jurământul în fața Adunării electivă, Principele dădu o proclamație la 8/20 Februarie în care își arată hotărîrea de a realiza „*desvoltarea noilor instituții ce ni le-a recunoscut Europa și adevărata și temeinică punere în lucrare a reformelor ce sunt menite a introduce în societatea noastră marele principiu al societății moderne*”.

M. Kogălnicenau veni la București în fruntea unei deputațiuni să felicite Adunarea pentru alegerea făcută, iar C. A. Rosetti merse la Iași, în același scop.

V. Alecsandri fu trimis la Paris spre a obține aprobarea lui Napoleon III pentru îndoita alegere a lui Alexandru Cuza. Împăratul francez, care trebuise să cedeze la Osborne în fața rezistenței Angliei, acceptă îndrăzneala Românilor și-i aprobă, sfătuindu-i însă la prudență. Anglia, căreia i se adresa apoi V. Alecsandri, accepta până la urmă faptul împlinit. Rusia își dădu consimțământul imediat. Numai Turcia și Austria se arătară potrivnice. Dar Austria era amenințată cu războiul în Italia, care și izbucni în Aprilie 1859, iar Turcia singură, împotriva tuturor celorlalte Puteri, nu îndrăzni să pună în practică amenințările sale.

La 24 Septembrie, Austria și Turcia, împreună cu celelalte Puteri semnatare ale Convenției dela Paris, recunoscuseră alegerea lui Alexandru Ion Cuza în cele două Principate. Primul pas spre unire era făcut. În Septembrie 1860, Domnitorul făcu Sultanului o vizită. Cu acest prilej începu cu Turcii tratativele pentru desăvârșirea unirii. La Constantinopol, conferința ambasadurilor hotărî, în Noembrie 1861, nu fără unele rezerve, contopirea celor două Adunări legislative într-una singură, ceea ce se și făcu la 24 Ianuarie (5.II) 1862, când se prezentă în fața Adunării legislative unice, guvernul unic de sub președinția lui Barbu Catargiu.

Unirea Moldovei cu Țara Românească era făcută. Statul modern al României era întemeiat.

Insemnătatea Unirii. Datorită faptului că Unirea s'a făcut mai ales de sus, prin înțelegerea cu boierimea, de pe urma ei au beneficiat elementele burgheze și boierimea comercială și nu largile masse populare.

În fruntea celor ce acționau în direcția Unirii — sprijiniți de mulțime — au fost și în Principate reprezentanții capitalismului în desvoltare, care urmăreau să-și întărească puterea economică și, odată cu aceasta, să cucerească puterea politică.

Caracterul economic și social al Principatelor, fiind determinat de producția puternică a produselor agricole destinate pieții, vedem cum o parte din boierime, — condiționat și cu rezerve față de reformele sociale, — se alătură exponenților capitalismului în desvoltare, în acțiunea de unire națională.

Burghezia românească a reușit să impună, treptat, în vremuri diferite, câteva din probleme ridicate la 1848. Dar, după cum vom vedea, datorită inconsecvenței și timorării ei, țara noastră a rămas înapoiată și unele din aceste probleme sunt desăvârșite

cu întârziere, astăzi de pildă — sub egemonia unor forțe sociale noi.

Unirea Principatelor se realizează la 24 Ianuarie 1859, datorită unor forțe externe și interne.

Rusia și Franța sunt *Forțele externe*, care în ciuda opunerii Turciei, Austriei și inițial a Angliei, — sprijină înfăptuirea acestui act.

Burghezia, susținută de păturile producătoare dela orașe și sate, cărora li s'a alăturat în parte boierimea, inte-

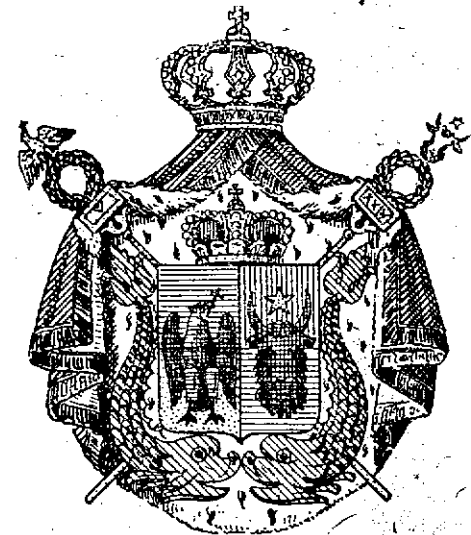

Fig. 120 — Prima stemă a Principatelor Unite.

resată în largirea pieții de mărfuri, reprezintă *Forțele interne*, care au înfăptuit actul național dela 24 Ianuarie, în ciuda boierimii reacționare antiunioniste, legate de privilegiile orânduirii trecute.

Acțiunea păturilor de jos nefiind deajuns de puternică, iar burghezia românească fiind slabă și lașă, boierimea a putut determina înfăptuirea actului național, fără corolarul lui social, ceea ce a frânat ulterior dezvoltarea rapidă a României, burghezia română cucerind numai poziții pentru înscăunarea ei politică.

Cu toate acestea pentru societatea românească în genere, actul *Unirii* dela 24 Ianuarie 1859 se situează la baza statului național român, a deschis drumul reformelor sociale ce au urmat, și a contribuit în general la dezvoltarea progresistă a României moderne.

Formarea statului român modern

Domnia lui Alexandru Ion Cuza. După unirea celor două Principate, un sir întreg de reforme trebuia să dea noului stat instituțiile necesare pentru a se putea desvolta din punct de vedere economic social și politic.

După ce Convenția dela Paris garantase autonomia Principatelor Unite și după ce unirea fusese desăvârșită, problema reorganizării noului stat era frământată în deosebite feluri de toate clasele și păturile sociale. Conflictele ce se vor produce între reprezentanții diferitelor interese sociale vor duce la frământări tot mai aprige.

Boierii, cei mai mulți mari proprietari agricoli, se opun la largirea bazei electorale și, mai ales, la rezolvarea favorabilă a cererilor clăcașilor privitoare la împrumutarea și îmbunătățirea raporturilor lor cu boierii. Acestea sunt probleme fundamentale care se ridică după unire, pe lângă revendicarea independenței.

Mai mică a fost rezistența boierilor în ceea ce privește celelalte reforme: adoptarea Codului Napoleon, a învățământului primar obligatoriu, a secularizării averilor mânăstirești, a autocefaliei bisericii creștine ortodoxe române.

După prevederile Convențiunei, aveau drept la vot în Moldova numai 1724 alegători, iar în Țara Românească, 2702 alegători, în majoritate zdrobitoare fiind boierii, mari proprietari de pământ. Rezistența boierimii împotriva largirii bazei electorale se explică prin voința lor de a împiedica burghezia să cucerească poziții politice pentru ca să păstreze ei conducerea politică a Statului, și pentru ca tot ei — boierii — să rezolve conform intereselor lor problema raporturilor cu clăcașii și mai ales să împiedice împrumutarea.

În jurul rezolvării acestor două probleme, și în special a celei de a doua, se va da o luptă aprigă în tot timpul domniei lui Alexandru Ion Cuza. În această luptă, burghezia nu se prezintă unită.

O parte din această burghezie (Brătianu, etc.) legată economic de marii proprietari agricoli e dornică în primul rând să împartă cu boierimea puterea politică, chiar prin subordonarea tronului și nu se arată prea interesată să realizeze împrumutarea clăcașilor, prevăzută în proiectul de

constituție dela Islaz. Altă parte a burgheziei în frunte cu M. Kogălniceanu, ale cărei interese dominante erau legate cu industria în dezvoltare, simțindu-se numeric slabă, căută să se întărească prin eliberarea politică și economică a clăcașilor pe care să se sprijine. Acesta este motivul principal al luptei duse de gruparea condusă de M. Kogălniceanu în favoarea împrumutării țăranilor clăcași motivată de el de atâtea ori ca pornind din dorința de a întări națiunea.

Legat de burghezia în dezvoltare care-l ridică la conducerea Statului, Alexandru Ion Cuza caută să grăbească procesul de dotare a țării cu instituții burgheze. Trăgându-se din boierimea de mijloc și legat el însuși cu interesele comerțului, A. I. Cuza a căutat să cârmuiască prin elemente ridicate din această pătură.

Politica internă. După alegerea sa în Moldova, Alexandru Ioan I., cum se numea oficial, însărcină pe Vasile Sturdza, caimacam, să formeze guvernul. În Țara Românească, se alcătui un guvern sub președinția lui Filipescu. Guvernul moldovean era compus și din elemente burgheze.

În Țara Românească, Domnul alcătui un guvern de împăciuire a celor două partide, conservator (boieresc) și liberal (burghez și boieresc).

Guvernul Vasile Sturdza ceru Adunării Naționale să voteze un impozit de cinci milioane lei, ce trebuia să fie perceput dela proprietarii de moșii, pentru acoperirea gurilor și în vederea reorganizării țării. Impozitul fu votat. Dar, când începu a fi încasat, boierii și reprezentanții lor din Adunare obținură un vot de blam împotriva guvernului, învinovățindu-l că nu trecuse legea prin Comisia Centrală dela Focșani, care încă nu exista (8 Martie).

Adunării Naționale din Țara Românească i se ceru să voteze un împrumut de opt milioane lei „pentru cheltuieli neprevăzute”. Împrumutul fu votat, dar se rostiră și 19 voturi contra, determinate de „politica dinlăuntru a Ministerului”. Boierii erau rezervați față de prezența elementelor cu concepție burgheză sau burgheze, N. Golescu și D. Brătianu, în guvern, mai ales că Ministrul Finanțelor propuse un împrumut ca să ajute pe comercianți, loviți de criza care atinsese comerțul din cauza scăderii exportului de cereale în 1853. Majoritatea conservatoare, dădu vot de blam (27 Martie).

După votul de blam din 8 Martie, în locul lui Vasile Sturdza, demisionat, fu însărcinat cu formarea guvernului moldovean Ion Ghica, muntean. Noul guvern luă o poziție hotărâtă față de Austria, care nu voia să recunoască numele de Principatele Unite, dat de Convențiune; aduse la Iași numai trupe din Țara Românească, trimițând la București garnizoana din Iași. Guvernul, însușindu-și o propunere făcută în Adunare, în care se cerea unirea deplină sub un principe strein, domnul se simți jignit și făcu muștrări guvernului care își dădu demisia (27 Aprilie).

La 28 Aprilie, se formă guvernul lui Emanoil Costachi Epureanu. Se căuta a se împăca diferitele fracțiuni necristalizate încă în partide, silindu-se să meargă pe linia dorită de domn. Noul guvern ceru

Adunării un credit de opt milioane lei, ce trebuia să se acopere dintr-un împrumut intern, cu scopul de a întări armata. În felul acesta, cele cinci milioane, care trebuiau percepute dela moșieri, fură lăsate în părăsire.

La Ploesti, se înființă un lagăr, în care se strânseseră unitățile militare moldovenești și munteneste, în total vreo 12 mii de oameni, cu scopul de a sili Austria să țină trupe în Transilvania, în momentul în care Franța și Sardinia o atacau. Din îndemnul lui Napoleon III, V. Alecsandri încheie cu generalul Klapka, emisarul lui Kossuth, o convenție, prin care Ungurii revoluționari puteau să-și concentreze forțele în Principate, pentru a ataca Austria, în schimbul satisfacerii cererilor dela 1848 ale Românilor din Transilvania. Terminându-se repede războiul din Italia, convenția încheiată de V. Alecsandri cu Klapka nu putu fi pusă în aplicare.

Fig. 121 — Recrutarea cu sila a fiilor de țărani în trecut

Lagărul dela Ploesti mai era și un răspuns la pregătirile Turcilor împotriva Unirii.

Guvernul Epureanu trecu la înfăptuirea diferitelor reforme, în temeiul art. 47 din Convențiune, care permitea înlăturarea dispozițiilor contrare principiilor afirmate de ea, până la reorganizarea generală a sistemului de legi al țării. Desființă pe slujbașii voșnici, obligă pe toți locuitorii la prestația în natură sau în bani pentru șosele.

Averile câtorva mănăstiri, între care Secul, Neamțul și Agapia, fură luate sub administrația Ministerului Cultelor. Se impuse mănăstirilor închinat Golia să întrețină un ospiciu de alienați mintali.

Scolile particulare fură silitе să adopte programele școlare oficiale.

În Țara Românească, în locul guvernului H. Filipescu, demisionat, C. Crețulescu formă un nou cabinet. Curând, în cursul lunii Aprilie 1859, se descoperi un complot contra domnului, pus la cale de agenți ai Austriei. Imprumutul de opt milioane, care fusese votat, fu lansat fără să aibă succes și fără să fi trecut prin Comisia Centrală, care încă nu se organizase.

Se aduseră instructori francezi pentru reorganizarea armatei adunate la Ploesti.

Adunarea votă o lege pentru obligativitatea recrutării pentru toți tinerii, fără deosebire de clasa socială. Legea fu supusă aprobării Comisiei Centrale, care începuse a funcționa.

În schimb, legea pentru impunerea la birul pe capii de familie a tuturor, ce fusese votată de Adunare, nu fu trimisă Comisiei Centrale, ceea ce o făcea pe aceasta să protesteze.

În vederea realizării unirii complete, se puse o conducere unică în fruntea poștelor și telegrafului din Țara Românească și Moldova, iar la 31 Octombrie 1859, C. Negri, până atunci numai reprezentantul Moldovei, fu însărcinat ca agent pe lângă Poartă și pentru Țara Românească.

Guvernul luă unele măsuri de restricțiune a libertății presei, ceea ce dădu naștere unor proteste, care este una din cauzele care-l determină să se retragă. Ion Ghica fu însărcinat la 11 Octombrie cu formarea noului Minister.

Comisia Centrală. Comisia Centrală, prevăzută de Convențiune, își deschise ședințele la 10 Mai 1859 la Focșani. Se compunea din 16 membri, câte opt de fiecare principat. Jumătate din membrii ei erau aleși de Adunare, iar cealaltă jumătate erau numiți de domn. Majoritatea o formau reprezentanții curentului politic, care începe a se numi conservator. Președinte fu ales Radu Rosetti, un reacționar. Unii reprezentanți ai burgheziei propuseră modificarea legii electorale, în sensul lărgirii dreptului de vot, dar conservatorii, temându-se că nu vor mai putea pătrunde în noile Adunări, care trebuiau să rezolve problema rurală, se opuseră.

În loc să ia în considerare mesajul de deschidere, care prevedea reformele ce trebuie îndeplinite, Comisia, în adresa de răspuns, cerea domnului să caute prilejul de a îndeplini dorința divanurilor ad-hoc de a se da noului stat românesc un principe străin, ceea ce era jignitor față de Domn. Comisia, în care conservatorii dominau, voia să slăbescă autoritatea acestuia, pentru a-l sili să renunțe de a rezolva în sens democratic problema electorală și mai ales pe cea rurală. Aceeași cerere a principelui străin e formulată și

în proiectul de constituție, pe care Comisia îl alcătui cu toată opunerea lui Șt. Goleșcu și M. Kogălniceanu.

Domnitorul, fiind recunoscut de cele șapte Puteri, dizolvă cele două Adunări, alese pentru șapte ani, și odată cu ele, Comisia Centrală, deoarece își dădea seama că majoritățile conservatoare care le dominau nu vor accepta niciuna din reformele pe care plănuia să le realizeze (6 Decembrie 1859). Convocarea corpului electoral pentru alegerea noilor Adunări fu însoțită de un mesaj, care conține un întreg program de reforme guvernamentale.

Noile Adunări avură însă o compoziție și mai reacționară. Faptul se explică prin numărul restrâns al alegătorilor, care erau în majoritate zdrobitoare mari proprietari agricoli, deci interesați în împiedicarea rezolvării favorabile țăranilor a problemei rurale, ce se punea mereu în discuție.

Guvernul Epureanu, din Moldova, își dă demisia (3/15 Aprilie 1860). După tatonări îndelungate: M. Kogălniceanu formă un cabinet ministerial la 3/15 Mai.

Prezentându-se Adunării, M. Kogălniceanu ceru rezolvarea problemei țărănești, a mănăstirilor închinete și o nouă lege electorală. Vămile fuseseră unificate încă dela 1 Ianuarie 1860. Acum se făcu o singură școală militară pentru ambele principate, armata primi o organizare identică, ministerul de războiu fu unificat, prin contopirea celui din Iași cu cel din București. Se înființă universitatea din Iași, se puse în aplicare impozitul pe proprietățile funciare, cu toată opunerea marilor proprietari, care mergeau până la sabotarea fătisă a lui. M. Kogălniceanu dădu o circulară prin care interzicea bătaia țăranilor, cari trebuie considerați ca cetățeni. Înființă, fără lege, judecătoria satești pentru a înlătura justiția boierească, strânse toate veniturile mănăstirilor pământene sub administrația Ministerului Cultelor. De comun acord cu Principele, suspendă și arestă pe mitropolitul Sofronie Miclescu, care se împotriva măsurilor luate de guvern. Trimise circulari în județe, adresate țăranilor, în care-i încuraja în cererile lor.

Speriați de măsurile favorabile țăranilor luate de M. Kogălniceanu, conservatorii porniră atacul împotriva lui Kogălniceanu. Radu Rosetti îl atacă pentru că în calitate de fabricant, procurase postav armatei înainte de a fi ministru. Lascăr Catargiu îl combătea pentru suspendarea și arestarea mitropolitului. Grigore Balș îl atacă, pentru că impusese pe marii proprietari agricoli la contribuția pentru

cutia sătească... Cu toată apărarea ce și-o făcu președintele guvernului, Adunarea îi dădu un vot de blam, silindu-l să demisioneze (17 Aprilie 1861).

După alegeri, fu înlăturat și guvernul lui Ion Ghica din Tara Românească (30 Aprilie 1860).

Procedând ca și în Moldova, domnul însărcină la 28 Mai pe N. Goleșcu să formeze guvernul, care fu curând înlocuit de guvernul prezidat de moldoveanul Emanoil Costache Epureanu. Era un guvern cu tendință moderat progresistă. Fură votate câteva legi: impozitul de 3½%, taxa de 5 lei pe vatra de alcool, taxele de timbru, impozitul pe proprietățile de mână morată, patentele. Aplicarea acestora din urmă dădu loc la turburări, la Plocești și mai ales la Craiova. Aici comercianții atacară primăria și prefectura, cu care prilej fură câțiva morți și mai mulți răniți. Adunarea dădu un vot de blam, ceea ce duse la dizolvarea ei (29 Ianuarie 1861).

Dar noua Adunare fu și mai potrivnică guvernului decât cea dizolvată. La 16 Aprilie 1861 ea îl dădu în judecată, iar la 17 Aprilie guvernul trebui să demisioneze. Îi urmă un guvern conservator, în frunte cu Barbu Catargiu, care nu ținu mult, pentru că cerea, între altele, înlăturarea „radicalilor” din Comisia Centrală (11 Mai).

Șt. Goleșcu, formă un guvern radical cu V. Mălinescu, D. Bolintineanu etc. Prezența lui V. Mălinescu și a lui D. Bolintineanu, apărători ai drepturilor țăranilor, sperie Adunarea, care era obosată de chestia rurală. La 11 Iunie, radicalii făcură să se semneze o petiție potrivnică Adunării, în care se cerea *lărgirea bazei electorale*. Adunarea se grăbi să dea un vot de blam guvernului (24 Iunie), care nu demisionă și se mulțumi de a nu se mai prezenta în Adunare, care se închise odată cu terminarea sesiunii (10 Iulie).

Memorandum-ul Domnului. Față de atitudinea boierilor, dușmănoasă reformelor preconizate de Convenție, domnitorul trimise un memorandum celor șapte Puteri protectoare, în care cerea unirea completă și o nouă lege electorală. Insistă mai mult asupra unirii, de teamă ca nu cumva, cerând cu prea multă tărie lărgirea bazei electorale, să compromită în ochii puterilor absolutiste, *desăvârșirea unirii*.

Între timp, se formă guvernul de sub președinția lui Dimitrie Ghica, bizuit tot pe majoritatea din Adunare, iar după alte schimbări, se formă la 5 Octombrie 1861 și în Moldova un guvern de *emanație* boierească în frunte cu Al. Moruzi.

Desăvârșirea unirii. La 25 Noembrie 1861, secretarul lui C. Negri, sosi la Galați cu firmanul prin care Turcia recunoștea unirea deplină a Moldovei cu Tara

Românească, dar numai pe timpul cât va domni Alexandru Ioan Cuza. La 11 Decembrie, acesta dădu o proclamație către poporul român în care afirmă: „Unirea este îndeplinită, naționalitatea română este întemeiată. Acest fapt mareț, dosit de generațiile trecute, aflat de corpurile legiuitoare, chemat cu căldură de noi, s'a recunoscut de Înalta Poartă și de Puterile garante și s'a înscris în destinele națiunilor...” Cele două Adunări primiră favorabil proclamația domnului. Ele fură convocate pentru 24 Ianuarie 1862, într-o singură Adunare, la București. Un guvern provizoriu, sub președinția lui Ioan Cantacuzino, rămase la Iași până la formarea ministerului comun.

Ministerul Barbu Catargiu. Pentru o clipă, conflictele se domoliră pentru a se saluta actul unirii desăvârșite. Domnitorul însărcină pe Barbu Catargiu, fruntașul conservator, cu formarea primului guvern unic al Principatelor Unite, care se vor numi de aci înainte, însă numai în interior, *România*.

La 24 Ianuarie 1862, în ședința de deschidere a Adunării comune, domnul spuse: „O viață nouă se deschide astăzi pentru România... Eu însă credincios misiunii ce mi-ați dat și, cunoscând dorința statornică a Românilor de a rămâne uniți, am proclamat înaintea d-voastră, cât și înaintea țării, unificarea definitivă a Principatelor...”

Încep să apară nemulțumirile față de guvernul conservator al lui Barbu Catargiu. Țăranii se revoltă în diferite colțuri ale țării. Din județul Buzău, un grup de câteva sute de țăranii, în frunte cu Niță Mălăieru, fost deputat al țăranilor în divanul ad-hoc, pornise către București, înarmându-se, atacând câteva conace boierești și încercând să antroneze și alți țăranii cu ei. Un subprefect fu bătut, câțiva jandarmi, dezarmați; cu greu, armata trimisă împotriva lor îi putu opri.

Masele bucureștene se agitau pentru lărgirea bazei electorale. Ziarul „*Reforma*” al cărui redactor era Bolintineanu, duce o susținută campanie, în care exprimă unele nemulțumiri ale populației.

Față de această agitație, la 23 Martie, Adunarea votă o lege prin care se întindeau și asupra Moldovei restricțiunile impuse presei din Tara Românească încă din 1859. Ziarul „*Românul*”, în semn de protest, apăru în doliu.

Sub presiunea evenimentelor interne, și a reformelor din afară (Rusia 1861), guvernul Catargiu aduce, la 25 Martie 1862, în desbaterea Adunării proiectul de lege rurală în- tocmite de Comisia Centrală.

M. Kogălniceanu ținu un discurs în care arată că în fond se plănuiește deposedarea țăranilor clăcași de pământul asupra căruia aveau drepturi istorice. El spuse, între altele că proiectul propus de conservatorii, nu realizase „o solu- țione dreaptă, de pace, de înfrățire, și prin urmare, de conso- lidare a naționalității noastre”. Ridicându-se contra, egois- mului boierilor, spuse:

„Dar de când reforma și unificarea legilor trebuie să se facă în folosul celor puțini, iar nu a celor mulți, în fo- losul unei clase, iar nu a populațiunii întregi? Au aceasta ar fi să se facă pentru că țăranii nu au dreptul să fie aici, nici măcar prin o indirectă reprezentare și pentru că numai noi proprietarii suntem chemați de a rezolva această chestiune, într-alte cuvinte de a fi împričinați și judecători totodată?... ”

„Și care mai grozav jug al robiei poate fi altul decât sărăcia și proletariatul, care negreșit va fi partea țăranilor, dacă în-loc de a îmbunătăți, vom înăspri soarta lor?”

Împotriva lui M. Kogălniceanu, se ridicară Grigore Sturdza, Dimitrie Ghica și Al. Moruzi, acuzându-l că vrea să întărească pe țăranii împotriva proprietarilor. C. A. Rosetti și I. Brătianu, care șovăiau și nu vroiau să ia atitudine categorică față de problema agrară, s’au retras din Adu- nare înainte de începerea desbaterilor.

Proiectul de lege care prevedea să împrăștiarească pe clăcaș cu casa, livada și puțin pământ împrejurul comunei, restul moșiei rămânând în proprietate absolută fostului boier, fu votat de Adunare, în ziua de 11 Iunie. Prezentat domnului spre sancționare. Acesta îl respinse.

În ziua de 8 Iunie, Barbu Catargiu fusese împușcat în- trăsura, alături de prefectul poliției N. Bibescu, la câteva minute după ce ieșise din Adunare, unde ținu un discurs amenințător la adresa elementelor burgheziei; căroră le in- terzisese întrunirea proiectată pentru 11 Iunie, aniversarea revoluției dela 1848. Asasinul a rămas necunoscut.

Ca protest, conservatorii refuzară de a mai lua parte la guvern. Domnul aduse pe N. Crețulescu, care formă un gu- vern de mijloc.

În sesiunea extraordinară a Adunării, convocată la 10 Noembrie 1862, guvernul lui N. Crețulescu făcu să se vote-

ze mai multe proiecte de legi, printre care este cele mai în- semnate sunt: *unificarea contribuției personale, organizarea armatei, impozitul pe sare, Consiliul de Stat, ținerea actelor stării civile, sistemul metric, Curtea de Conturi și Camera de comerț, etc.*

Legile votate, erau în favoarea dezvoltării capitalismu- lui în Principate.

După deschiderea sesiunii ordinare a Adunării, la 13 Decembrie, începură neînțelegerile între guvern și opoziție.

Gruparea burgheziei legate prin interes cu proprie- tatea agricolă, se înțelese cu conservatorii, care urau pe domn pentru că-l bănuiau că vrea să împrăștiarească pe țăranii împotriva voinții lor, pentru a lupta împreună în- potriva guvernului și mai ales a lui Alexandru Ion Cuza.

Înțelegerea acestei grupări a burgheziei cu conservatorii a fost denumită *monstruoasă*, și ea este expresia lășității majorității burgheziei românești, care nevrând să răscolească țăranimea pentru a-i face dreptate, s’a angajat pe drumul în- țelegerii cu boierimea împotriva reformelor. Pe baza acestei monstruoase înțelegeri se propuse un contraproiect de răspuns la mesajul tronului, în care, peste capul guvernului, se aduce grave acuzațiuni domnului însuși, care n’ar respecta formele constituționale.

Cu toată opoziția câtorva miniștri și deputați, între care și M. Kogălniceanu, contraproiectul fu adoptat și votat de Adunare.

Domnul nu primi însă să i se citească adresa de răs- puns la mesaj de către delegația venită în acest scop la Palat. Adunarea socoti această purtare jienitoare și dădu un vot de blam guvernului. Acesta nu demisionă însă.

„*Monstruoasa coalitie*” răspunse printr’o agitație și mai violentă împotriva domnului. Ea hotărî să trimită un repre- zentant la Viena, Paris și Londra, pentru a sonda cele trei guverne, dacă Principatele „pot nădăjdui a dobândi un prin- cipe strein”.

Necesitatea Dezvoltarea capitalismului în Principatele **Vichidării feu-** Unite creia se o stare revoluționară împotriva **dalismului.** boierimii feudale. Masele țărănești, se agitau din ce în ce mai mult, și erau nerăbdătoare să scuture jugul clăcii și al tuturor obligațiilor legate de ea. În Comisia proprietății, în divanurile ad-hoc, la 1862, ță- ranii arătasera lămurit că nu mai vor să suporte apăsările boierești. În rândurile burgheziei și ale partidului liberal,

unii sprijiniseră revendicările țărănești uneori cu hotărâre, alții dăduseră înapoi, ezitând să-și spună cuvântul, de teamă să nu supere pe unii dintre membrii partidului liberal (N. Golescu, I. Ghica, D. A. Sturdza), cari erau mari proprietari. Aredașii, care îngroșau rândurile liberalilor, erau interesați ca mâna de lucru țărănească să rămână la dispoziția lor.

Comercianții și meseriașii aveau, desigur, interese ca masa țărănească să aibă o mai mare putere de cumpărare. Fabricanții erau relativ puțin numeroși. Ei aveau nevoie de lucrători; de aceea nu vedeau cu ochi buni legarea țăranilor de pământ.

Aceste interese contrare se exteriorizau prin conflicte politice, la baza cărora stăteau mai ales marea nemulțumire țărănească, în care mocnea revolta și care dădea însuși statului un caracter de subrezenie.

Lichidarea urgentă a acestei stări de neliniște se putea asigura în primul rând prin lichidarea chestiunii țărănești, ceea ce apărea și pentru domnitor o condiție esențială în asigurarea existenței Statului în fruntea căruia se afla. Aceiași convingere o mai aveau și unii reprezentanții ai burgheziei, în frunte cu M. Kogălniceanu și Costache Negri.

Ministerul M. Kogălniceanu Aceste motive făcură pe domn să însărcineze pe M. Kogălniceanu, om de mare prestigiu, cu formarea noului guvern, după retragerea lui N. Crețulescu (12 Octombrie 1863).

Secularizarea averilor mănăstirești. Adunarea legiuitoare fu convocată în sesiune extraordinară la 3 Noembrie. Mesajul de deschidere prevedea votarea bugetului, rezolvarea chestiunii rurale, o nouă lege electorală, organizarea învățământului public, o lege de organizare a comunelor, etc. Cu prilejul discuției adresei de răspuns la mesaj, majoritatea voi să introducă în adresă un text care să exprime opoziția ei față de domn, dar guvernul îl respinse.

La 11 Decembrie 1863, prin suspendare, M. Kogălniceanu prezentă proiectul de lege pentru secularizarea averilor mănăstirești.

Proiectul de lege fu votat. Această lege fu votată și de deputații boieri, deoarece ei sperau că, votând această lege, care atingea mai ales biserica și mănăstirile grecești, vor

putea considera rezolvată „chestiunea agrară” atât de agitată de țărani, apărând astfel proprietățile boierești.

Legea prevedea că proprietățile mănăstirilor pământene și închinatelor locurilor sfinte (Athos, Ierusalim) se luau de către stat, care ofereau o însemnată sumă de bani călugărilor streini, ca despăgubire.

Prin acest act, o cincime din suprafața țării revenea statului. Până atunci, pe lângă tributul pe care Moldova și Țara Românească îl plăteau Sultanului, trebuiau să plătească un tribut greu călugărilor ortodocși din Imperiul Otoman, ceea ce contribuia mult la sărăcirea economiei celor două țări.

Reprezentanții locurilor sfinte, în frunte cu patriarhul din Constantinopol, protestară împotriva legii, dar unele puteri, în frunte cu Rusia, o sprijiniră. Țarul Rusiei voia să-și păstreze simpatia creștinilor ortodocși din Imperiul Otoman.

„Călugării se încăpățănă să nu primească importanta sumă ce li se puse la dispoziție, sperând să forțeze Principatele Unite să renunțe la secularizare. Dar, trecuse timpul când țările puteau face războiu pe motivul cheilor bisericești.

Reforma secularizării averilor mănăstirești puse la dispoziția statului român terenuri întinse, îi mări considerabil veniturile și contribui în mod însemnat la mărirea bogăției naționale. Ea era un act prin care burghezia românească își întărea poziția economică.

Noi înfăptuiri legislative. Secularizarea adusesese o îmbunătățire a raporturilor dintre Adunare și guvern. Pentru procurarea sumei ce trebuia oferită călugărilor din Imperiul Otoman ca despăgubire pentru secularizare, fu nevoie de un împrumut. Adunarea votă numai 48 milioane, dintre care 38 pentru secularizare și 10 pentru întărirea armatei.

La votarea legii de reorganizare a armatei C. A. Rosetti, sprijinit de Lascăr Catargiu, propuse înființarea gărzii naționale. Pentru a face o presiune asupra boierilor, guvernul prevăzu și înarmarea gloatelor, ceea ce sperie pe marii proprietari. Un deputat al boierilor întrebă: „Cine ne va păzi de gloatele înarmate, când vom trata chestiunea rurală?” ceea ce dovedește cât de îngrijorati erau boierii de agitația poporului.

Conflictul guvernului M. Kogălniceanu cu Adunarea.

La 31 Martie 1864, primul ministru depuse pe biroul Adunării proiectul de lege rurală. La cererea lui Lascăr Catargiu, preşedintele Adunării amână desbaterea proiectului cu zece zile, până la venirea unor deputaţi ce se aflau în provincie.

Guvernul ceru un credit de opt milioane lei pentru înfiinţarea unui lagăr al armatei, motivând că situaţia externă cere concentrarea trupelor. Adunarea, în mare parte formată din boieri, nu voi să ia în discuţie această cerere, până nu se votează legea rurală, de teamă să nu se concentreze armata împotriva ei. Sesiunea fu prelungită din nou şi la 13 'Aprilie proiectul de lege rurală fu luat în desbatere.

Comitetul delegaţilor, compus din Lascăr Catargiu, Ion Brătianu, D. Cornea, Ion Ghica şi B. Boerescu, critică tendinţele „socialiste” ale proiectului, respingând principiul de bază al legii rurale şi mai ales articolul 42 al proiectului care spunea: *„Ţăranii astăzi supuşi clăcii... care sunt aşezaţi pe moşiile Statului şi ale aşezămintelor publice de orice categorie, precum şi pe moşiile particulare, rămân liberi şi deplini proprietari pe vatra satelor..., pe pământurile de păşune..., de fâneţe şi de arături, ce ei posedă sau se cuvine a posedă în puterea legilor astăzi în fiinţă”*.

Amendamentul Comitetului delegaţilor cere modificarea acestui articol în care să se introducă printre altele următorul text:

„Sătenii cultivatori şi proprietari de pământ rămân liberi a-şi regula interesele lor numai prin tocmele de bună voie şi cu caracter temporal.

Schimbarea propusă de Comitetul delegaţilor modifica cu totul în favoarea boierilor principiul de bază al proiectului, desmoştenind pe clăcaşi de drepturile pe care le aveau chiar în timpul atotputerniciei boierilor. Aceştia încercau şi acum, ca şi la 1831, să profite de orice legiuire nouă în avantajul lor şi împotriva ţăranilor.

I. Brătianu, care în 1863 se rostise că nu găseşte urgentă rezolvarea problemei rurale, prezentă şi el un proiect de lege al „minorităţii”, făcut în grabă. În acest proiect, se insistă în mod deosebit asupra despăgubirii proprietarilor.

M. Kogălniceanu îşi apără proiectul de lege, învinovăţind Adunarea că nu vrea să trateze chestiunea sub aspectul ei naţional: *„Dumneavoastră priviţi chestiunea ca o chestiune de avere, cum a spus-o principele Dimitrie Ghica; noi ca România o vom trata azi, mâine, însfârşit până când*

vom fi pe aceste bănci, ca o chestiune din cele mai mari, dela care atârnă toată avuţia, neatârănarea şi forţa acestor 5 milioane de Români ce locuiesc în această ţară şi pe care dumneavoastră îi priviţi ca pe nişte pariù şi, când îi vedeţi aici în curtea Mitropoliei, ziceţi că sunt aduşi de poliţie”.

Se propusese o moţiune de blam guvernului.

I. Brătianu, formulă o serie de acuzaţiuni împotriva lui M. Kogălniceanu, declarând că *nu va vota* moţiunea.

Moţiunea de blam fu votată. Guvernul îşi dădu demisia, dar domnul nu i-o primi, pe motiv că Adunarea nici nu desbătuse proiectul de lege rurală.

Adunarea fu prorogată până la 2 Mai, când fu convocată pentru a discuta legea electorală.

Lovitura de Stat.

La redeschiderea Adunării, îndată după cetirea mesagiului, se prezentă o moţiune de neîncredere în guvern, majoritatea refuzând de a lua în discuţie legea electorală.

M. Kogălniceanu luă cuvântul şi declară: „Domnitorul refuzând să primească demisia cabinetului, s'a gândit să facă apel la ţară, însă singuri dumneavoastră aţi recunoscut în mai multe rânduri că această Adunare nu reprezintă pe deplin ţara...”

Înainte ca moţiunea să fi fost pusă la vot, el citi mesajul de dizolvare a Adunării, în mijlocul tumultului.

Deosebit de acţiunea din Adunare, moşierii lucrau şi în afară. Constantin Şutu, tatăl deputatului Grigore Şutu, trimisese la Constantinopol pe doctorul Lambert, ca să ceară intervenţia armatelor turceşti împotriva domnului şi a guvernului său, pentru a-l împiedica de a împrăştia pe ţărani. Astfel se exprima „patriotismul boierilor” în faţa intereselor lor materiale.

Noua constituţie. A doua zi după lovitura de Stat, domnul dădu o proclamaţie în care afirma: „toată dorinţa mea de a duce România pe calea propăşirii a fost cu neputinţă de o face, din pricina unei neîmpăcate opoziţii ce am întâlnit în Adunare”.

Puterea guvernului a fost lărgită: La 21 Mai, se organiză un plebiscit care aprobă măsurile guvernului cu 683.923 voturi pentru, 1307 contra şi 50.232 abţineri.

Noua constituţie, care fu numită *Statut*, dădea aproape toată puterea legislativă unui corp compus din 64 membri numiţi de domn şi din câţiva membri de drept.

În afară de buget, toate proiectele de legi trebuiau vo-

tate mai întâiu de acest corp. Numai guvernul avea inițiativa legilor, pregătite de Consiliul de Stat.

Adunarea deputaților era aleasă de cetățenii dela 21 de ani în sus, care plăteau impozite de cel puțin 48 lei la comună, despărțiți în două colegii. Alegătorii primari erau cetățenii care plăteau dela 48 până la 110 lei, dări la comună sau plăteau vreuna din cele cinci patente. Alegătorii direcți erau cetățenii care achitau la comună un impozit de cel puțin patru galbeni și știau ceti-și serie. Profesorii, medicii, advocații și unele categorii de pensionari nu plăteau dările arătate pentru a fi alegători direcți. O sută de alegători primari alegeau unul direct. Adunarea se compunea din 160 deputați.

Puterea legiuitoare, astfel constituită, era în cea mai mare parte în mâna domnului.

Această constituție, stârni violente critici în țară și în străinătate, însă cele șapte Puteri protectoare erau în așa fel învrăjbite, încât nu se puteau înțelege ca să intervină pentru restabilirea Convențiunii.

Pentru a potoli pe Turci, domnul a făcut o vizită Sultanelui, obținând aprobarea acestuia pentru Statut, cu adăugarea că România poate să-și modifice singură legile, cu excepția celor care prevădeau legături cu puterea suzerană. Era un succes al domnului.

Prin legea electorală, se dădea o lovitură boierilor. De acum înainte, masa alegătorilor o constituie burghezia mijlocie, care va conduce statul prin reprezentanții săi.

Legea rurală. Pentru a întări pozițiile interne Alexandru Ion Cuza și M. Kogălniceanu pășiră la realizarea legii rurale, motivul principal al conflictului cu adunările disolvate. La 14 August 1864, ea fu decretată pentru a fi aplicată dela 23 Aprilie 1865.

La începutul secolului al XIX-lea, boierii au mărit numărul zilelor de clacă și de lucru. Aceasta corespundea lărgirii terenurilor de însămânțare, lărgire provocată de creșterea exportului, și nicidecum de creșterea puterii de consumație a boierilor care, oricât de mare ar fi fost, era totuși limitată.

În interesul clasei stăpânitoare, se intensifică gospodăria agricolă. Se dezvoltă mai puternic economia de schimb. Reprezentanții burgheziei și unii moșieri începeau să înțeleagă că eliberarea țăranilor poate să le aducă folos, și încă din 1860 se fac auzite voci că „țăranul trebuie să devină stăpânul brațelor sale și moșierul stăpânul proprietății sale”.

PRIMUL DOMNITOR /
AL
PRINCIPATELOR UNITE

Fig. 122. Mihail Kogălniceanu

Fig. 123 — Alexandru Ion Cuza

Mihail Kogălniceanu.

S'a născut la 6 Septembrie 1817 în casa unui mic boier din Iași și a murit la Paris, la 20 Iunie 1891. Învață carte întâi în casa părintească la un dascăl ardelean, apoi la un institut din Iași, în Franța la Lunéville, unde fusese trimis de domnitorul Sturza, și apoi la Universitatea din Berlin.

Intors la Iași, este numit în comitetul director al teatrului și director al ziarului pentru țărani „Foaia satească”. În 1840, scoate revista „Dacia Literară”, iar în 1843 devine profesor de istorie la Academia Mihăileană.

După înăbușirea mișcării revoluționare dela 1848 din Moldova, M. Kogălniceanu trece în Austria și scrie „Dorințele partidei naționale din Moldova”, apoi se stabilește la Paris. În anul următor însă, după ce Mihail Sturza își pierde tronul, Kogălniceanu se întoarce în țară.

În timpul războiului din Crimeea, scoate ziarul „Steaua Dunării” și ocupă diferite demnități. Ia parte activă la toate evenimentele politice importante pe care le-a trăit: divanurile ad-hoc, alegerea lui Cuza, improprietățile țăranilor, secularizarea averilor mănăstirești, războiul pentru independență, etc.

Democrat burghez, M. Kogălniceanu a luptat pentru reforma agrară, pentru desrobirea ȝiganilor și pentru o școală mai cuprinzătoare.

M. Kogălniceanu ne-a lăsat o moștenire literară destul de bogată. Pe lângă studiile lui din tinerețe, cu caracter istoric (*Rumänische oder Wallachische Sprache und Literatur, Esquisses sur les moeurs et la langue des Cigains, Histoire de la Valachie, etc.*) ne-a lăsat încercări literare (*Iluzii pierdute*) și numeroase cuvântări cari, pe lângă interesul documentar ce-l prezintă, constituie modele ale genului oratoric. De reținut sunt mai ales cuvântarea rostită la deschiderea cursului de istorie națională dela Academia Mihăileană, cea despre îmbunătățirea soartei ȝaranilor, precum și alocuțiunea rostită la alegerea lui Cuza. Deasemeni a adunat în câteva volume, cronicile Moldovei.

În acelaș timp, Moldova și Muntenia încep să intereseze tot mai mult țările apusene.

Interesul marilor țări europene nu era eliberarea Principatelor de sub stăpânirea turcească, ci să găsească în România o piață de desfacere a mărfurilor industriale din țările apusene ale Europei. Pentru acestea, ȝaranul liber ar fi fost un cumpărător mai bun.

Reformele și eliberarea ȝaranilor în țările vecine — Rusia în 1861 — și alungarea boierilor turci proprietari de mari întinderi agricole în Serbia, Grecia, n'a trecut fără a influența ȝărănimea română. Au avut loc revolte ȝărănești, care aminteau situația de nesuportat a ȝaranilor.

Sub influența acestor factori, Alex. Cuza, primul domnitor al Principatelor Unite, a hotărât, împreună cu guvernul Mihail Kogălniceanu, legiferarea agrară din 1864.

În acea vreme, Moldova și Muntenia numărau 575.000 familii ȝărănești. ȝaranii erau împărțiți atunci în liberi și iobagi. Cei liberi (răzeșii în Moldova și moșnenii în Țara Românească) cuprindeau 107.000 familii și trăiau mai ales în regiunile muntoase, ocupându-se în deosebi cu creșterea vitelor.

ȝaranii care nu erau liberi, și al căror număr se ridica la 468.000 familii, locuiau pe pământul boierilor și se găseau în stare de iobăgie.

În afară de aceștia mai erau ȝiganii.

Legea din 14 August 1864 a recunoscut libertatea individuală și libertatea muncii.

Toate obligațiile iobăgești fură desființate prin lege, în schimbul unei despăgubiri în bani ce trebuia plătită fostului boier, în 15 ani. ȝaranul cu patru boi și o vacă plătea 1512 lei 10 parale, cel cu doi boi și o vacă 1148 lei și cel cu o vacă, palmașul, 816 lei.

În Țara Românească, clăcașii trebuiau să obțină, după cele trei categorii arătate, dela 4 pogoane și 15 prăjini până la 11 pogoane, iar în Moldova dela 2 fălci și 40 prăjini până la 5 fălci și 40 prăjini.

Claca și celelalte dări pe care ȝaranii trebuiau să le dea moșierilor, au fost înlăturate prin lege.

ȝaranul a căpătat o parte din pământul pe care locuia; cea mai mare parte rămânea proprietatea privată a moșierilor.

Loturile de pământ au fost declarate neînstrăinabile pe timp de 30 de ani și nu erau supuse legilor obișnuite.

La baza reformei agrare a fost pus mai ales principiul, că se acordă acelor ȝarani — puțini care au fost împroprietăriți, — un lot mai mare sau mai mic, după numărul vitelor ce aveau.

Intrucât ȝaranul primește pământ prin răscumpărare, întrucât moșierului îi era recunoscut prin lege dreptul absolut de proprietate asupra majorității pământului, lupta de secole dintre ȝarani și boierii feudali, nu se rezolva în favoarea ȝaranilor.

Legea rurală a produs turburări în legătură cu împărțirea loturilor. Ea nu a adus ȝaranilor ceea ce doreau.

Din 467.840 de familii ȝărănești, numai 71.912 familii înstărite au primit 413.201 ha. pământ, adică în mijlociu câte 5,74 ha.

Caracterul extensiv al muncii agricole din România, făcea ca acest lot abia să satisfacă cerințele unei familii.

Dar această categorie reprezenta numai 15,37%, în timp ce alți ȝarani erau în posesia unui lot de pământ mult mai mic și alții nu aveau pământ aproape deloc.

Cu aceasta nu se sfârșesc urmările legiferării din 1864.

În afară de faptul că nu toți au primit pământ, chiar celor ce au primit, li s'au dat loturi din pământul cel mai prost, departe de locuință, departe de drumuri pentru a ajunge la acele locuri.

Drumul trecea adeseori prin moșia boierului, făcând astfel ca ȝaranul să depindă de boier.

Felul în care s'a făcut improprietărea prin „răscumpărare” a însemnat jefuirea țărânimii.

Sărăcia maselor a fost — și a rămas — produsul resturilor feudale în raporturile de muncă și a dezvoltării capitalismului în agricultură, dezvoltarea capitalistă care s'a intensificat după legea din 1864.

Legarea țăranilor de lotul lor a fost expresia necesității moșierilor și arendașilor de a avea mâna de lucru ieftină care le putea fi furnizată în urma restrângerii ulterioare a libertății de deplasare a țăranilor și care reprezenta în același timp resturile feudale, care stânjeneau totuși dezvoltarea societății și au menținut țara noastră multă vreme într'o stare înapoiată.

Legea rurală (improprietărea din 1864) a fost prin conținutul său o legiuire burgheză.

Intrucât prin lege țăranul s'a smuls de sub stăpânirea boierilor, dar a fost atras sub dominația banului, care începe să fie mai puternic una din formele de relații între țărani și proprietari (munca tocmită), această reformă reprezintă un pas înainte în dezvoltarea capitalistă a României.

Dar, întrucât această legiuire a fost făcută „de sus” fără participarea țăranimii la realizarea ei, ea nu a rezolvat problema țărănească și nu a satisfăcut năzuințele de secole ale majorității țăranimii din țara noastră, creînd astfel noi nemulțumiri, ce se vor manifesta ulterior.

Noua Adunare. În noua Adunare, convocată pentru ziua de 6 Decembrie 1864, majoritatea deputatilor e formată din nume necunoscute de burghezi și țărani înstăriți. Niciunul dintre membrii opoziției nu fu ales.

Fu votată legea de autocefalie a bisericii românești, obligativitatea învățământului primar, organizarea învățământului secundar, Codul civil, etc.

Între timp, relațiunile între M. Kogălniceanu, domn și deputați se înrăutățesc. Unii din guvern (N. Krețulescu) demisionează și provoacă înlăturarea primului ministru însuși (21 Ianuarie 1865).

După o scurtă guvernare prezidată de Bosianu la 14 Iunie 1865, e numit prim ministru vechiul prieten al domnului, N. Krețulescu.

Înlăturarea regimu- Organizarea legislativă a Principatelor lui capitulațiilor. Unite fusese adaptată în mare parte țărilor occidentale, în special în urma adopțării codului penal și a codului civil. În consecință, autori-

tățile românești începură să nu mai țină seama de prevederile capitulațiilor încheiate de diferite state cu Turcia și care se aplicau și Principatelor Unite. După capitulații, cetățenii streini — sudii — nu puteau fi judecați de instanțele judecătorești locale, ci de consulatele țărilor respective, ceea ce dădea loc la nenumărate abuzuri. În special, supușii austriaci se arătară nemulțumiți de înlăturarea capitulațiilor, atunci când li se aplică legea falimentului.

Constlii tuturor puterilor străine protestară la 19-31 Martie 1865 pe lângă guvernul român, după ce ambasadorul Franței la Constantinopol trimisese acestuia o notă în care îi cerea să respecte tratatele încheiate de diferitele state cu Turcia. Problema nu fu rezolvată formal, dar în practică Statul român își impuse tot mai mult drepturile sale de autonomie.

Mișcarea dela Adoptarea oficială de către Domn a unui 3 August 1865 copil, dădu prilej ziarelor austriace, să răspândească svonul că Alexandru Ion Cuza își pregătea domnia ereditară. În țară, dușmanii numeroși ai săi porniră și pe această chestiune o vie agitație împotriva-i. Totuși, Domnul era sprijinit mai ales de mica burghezie din orașe și de o parte din țăranime.

După ce sesiunea extraordinară a Adunării se închise, la 25 Iunie, Domnul plecă la Ems, pentru a-și îngriji sănătatea. „Monstruoasa coalitie” puse la cale în București, un complot care trebuia să ducă la înlăturarea lui Cuza. În ziua de 3 August, s'a încercat o acțiune care însă a fost repede înăbușită de autorități.

Complotiștii nu s'au dat în lături să facă apel la puteri străine. Astfel, se dădu prilej lui Fuad Pașa să adreseze domnitorului Cuza la 2 Septembrie o scrisoare în care îi cerea, în un mod jignitor, să satisfacă cerințele „nației moldo-valahe”. Domnul răspunse la 29 Octombrie 1865 (10 Noembrie) Vizirului, printr'o scrisoare energică în care arată că „Principatele au dreptul a se cârmui singure, fără amestecul niciunei puteri streine...” Acest răspuns care a fost dat publicității, făcu o foarte bună impresie în țară, în străinătate și în sud estul Europei, unde Bulgarii întăriseră lupta pentru independență.

I. Brătianu plecă în străinătate pentru a slăbi și mai mult poziția Domnului și a pregăti terenul pentru înlăturarea sa. Atitudinea lui Napoleon III încurajă monstruoasa coalitie liberalo-conservatoare.

Pregătirea abdicării. La 4 Decembrie 1865 se deschise sesiunea celor două camere. În mesajul de deschidere adresat Adunării deputaților, după ce Domnul anunță că prin noul Regulament a acordat deputaților dreptul de a interpela, declară:

„Eu voesc să fie bine știut că niciodată persoana mea nu va fi o împiedicare la niciun eveniment care ar permite de a consolida edificiul politic la a cărui așezare am fost fericit a contribui... (el)... primește această îndoită alegere ca expresia neîndoelnică și statornică a voinței naționale pentru unire — însă numai ca un depozit sacru“.

Această declarație încurajă pe adversarii săi și descurajă pe susținătorii lui Cuza care își văzură primejduită poziția prin voința Domnului de a abdica. D. Bolintineanu spune „dela hotărîrea lui de a abdica nu mai fu considerat ca domn. Puțini nu-l trădăra“.

Adunarea votă în prima ei sesiune toate legile și creditele ce i se cereau. Totuși, în timpul vacanței, se formase în sânul ei o opoziție față de Domn. În discuția adresei de răspuns la mesaj, deputatul C. Boerescu atacă politica Domnului și concesiunile ce se dădeau diferiților oameni de afaceri, fără ca ministerul să poată da explicații acceptabile. Președintele Adunării, Emanoil Costache Epureanu, care fusese numit de Domn, își dădu demisia.

Guvernul, neputând realiza pe piața internă un împrumut de 6 milioane lei, ceru aprobarea unui împrumut de 40 milioane lei, ce urma să se facă la Londra, motivând că Statul n'are cu ce plăti salariile funcționarilor, pentru că nu se încasează impozitele.

Încă din Septembrie 1865, guvernul prezentase Consiliului de Stat un proiect de lege al tocmelilor agricole, socotit în preambul ca fiind „o lege excepțională“. Proiectul ajuns pe biroul Adunării în Decembrie 1865 și fu votat la 16 Martie 1866, după abdicarea Domnului, de aceiași Adunare.

Detronarea. Curând după 2 Mai 1864, se înființă o societate culturală, care în realitate urmărea răsturnarea Domnului. Era compusă mai ales din tineri fii de mari proprietari.

În Iunie 1865, câțiva fruntași politici liberali și conservatori — I. Brătianu, Anastase Panu, C. A. Rosetti, Gh. Știrbei, Grig. Brâncoveanu, C. Brăiloiu și Dim. Ghica — semnară un angajament de a susține alegerea la tronul țării a unui principe strein dintr-o familie domnitoare din Occi-

dent, în caz de vacanță a tronului. I. Ghica mijloci, după 3 August, înțelegerea acestora cu societatea. Boierii Lascăr Catargiu, Petre Mavrogheni și Gh. Moisesescu se adăugară la conspirație. Conjurații atraseră și un grup de ofițeri, în frunte cu colonelul N. Haralambie, maiorul Lecca și căpitani Mălinescu și Pillat.

Manevrele conspirației rămaseră multă vreme necunoscute Domnului, care nu află decât puține lucruri în Decembrie 1865. El nu luă însă nicio măsură serioasă de apărare. Conjurații plănuiră să-l răpească sau să-l asasineze cu prilejul balului ce fu dat la 8 Februarie 1866, aniversarea sosirii Domnului în București, dar teama neizbutirii acțiunii îi făcu să amâne lovitura pentru noaptea de 10 spre 11 Februarie 1866.

În seara zilei de 10 Februarie, un băiat de prăvălie, rămas necunoscut, intră în Palat și spuse Domnului că 4000 de oameni se pregătesc să năvălească în cazarma Malmaison pentru a lua arme în vederea atacării Palatului. Domnul ordonă dublarea gărzii, fiind asigurat de șeful Siguranței, I. G. Valentineanu, că nu e nimic primejdios.

Către ora 4 dimineața, conjurații pătrunseră în Palat împreună cu garda, sparseră ușa camerei unde dormea Domnul și-i cerură să abdice. Domnul, care la început încercase să se apere cu pistolul, semnă actul de abdicare, pe umărul unuia dintre complotiști.

În aceeași zi, Al. I. Cuza fu condus peste graniță la Brașov.

Se formă o locotenentă domnească compusă dintr'un reprezentant al liberalilor, un reprezentant al conservatorilor și un reprezentant al armatei. I. Ghica, fu însărcinat cu formarea guvernului. „Monstruoasa coaliție“ își realizase planul. Guvernarea țării trece în mâinile burgheziei și moșierimei coalizate.

În timpul domniei lui Alexandru Ion Cuza și a guvernului Mihail Kogălniceanu, Moldova și Țara Românească, înfăptuiră și desăvârșiră unirea, își dădură legi cu un conținut burghez, își întăriră autonomia și se puseră bazele statului național român modern. Legea secularizării averilor mănăstirești, lărgirea bazei electorale și începutul de împrăștiere a țăranilor clăcași (1864) dădu o lovitură orânduirii feudale și puterii politice a boierilor.

Prin această, domnia lui Alex. Ion Cuza (mort departe de țară la Heidelberg la 5 Iunie 1873) și activitatea guvernului Mihail Kogălniceanu se înscriu în istoria țării cu rea-

lizări care au contribuit la dezvoltarea ei, deși n'au rezolvat până la capăt problema țărănească, și deși n'au pus capăt în întregime puterii feudale, ale cărei resturi vor continua să existe și să împiedice dezvoltarea țării.

DESVOLTAREA CULTURALĂ (1848-1866)

În anii 1848—1866, se observă tendința tot mai vizibilă de cristalizare a valorilor culturale și de scindare a specializărilor în diferite ramuri ale culturii.

Tind să dispară vechile societăți cu caracter cultural dublate de o activitate politică ascunsă. Apar tot mai mult partidele politice, iar cultura se dezvoltă într-o activitate proprie.

Învățământul. În urma revoluției dela 1848, școalele din Țara Românească fuseseră închise. Abia în Octombrie 1850, Barbu Știrbei le redeschise. Limba română fu reintrodusă ca limbă de predare în cursurile învățământului superior. În Moldova, unde școalele nu fuseseră închise, se făcu aceiași reformă în anul 1851, când Grigore Alexandru Ghica făcu să se deosebească învățământul primar de cel secundar și acesta de cel superior.

Învățământul primar ajunsese prin lege obligatoriu și gratuit în 1864 (dar numai prin lege). În adevăr, în 1865 abia existau 94 școli primare urbane de băieți și 70 școli primare urbane de fete bine organizate. Învățământul rural era prost organizat, cu învățători recrutați dintre cântăreții de biserică, ale căror cunoștințe erau cu totul reduse. În Moldova, școalele primare rurale, mai bine organizate decât cele din Țara Românească, erau însă mult mai puține. Boierimea nu se interesa prea mult de ridicarea culturală a țăranilor, cât de cea a orășenilor, iar burghezia se interesa numai în măsura în care avea nevoie de oameni mai știutori de carte în comerțul ce se duce și fabricile ce se deschid.

Învățământul secundar, care își capătă în 1864 o nouă organizare, funcționa în condițiuni mai bune decât cel primar. În 1866, funcționau cu șapte clase: Colegiul Sf. Sava și liceul Matei Basarab în București, liceul din Craiova și cel din Iași. Erau gimnazii cu patru clase: Gh. Lazăr la București, Alexandru cel Bun la Iași, câte unul la Botoșani, Ploști și Bârlad...

Erau două școli centrale de fete, una la București și

una la Iași, la care se adăugau un externat de fete la București și unul la Iași. La Iași, Brăila și Galați funcționa câte o școală reală. În 1866, se înființează câte o școală comercială la București și Galați.

Învățământul superior, care cuprinde din ce în ce mai mult elemente ieșite din rândurile burgheziei și mai ales ale burgheziei mijlocii, fiii boierilor și marilor bogătași mergând la universitățile din străinătate, se organizează în universitatea din Iași, facultățile de drept, științe și litere. La 1859 se înființase la București facultatea de drept, căreia îi urma la 1863 facultățile de științe și litere. În 1864, toate aceste trei facultăți fură reunite în universitatea din București.

Școala de medicină, înființată de Carol Davila în București la 1856, școala de ingineri din București, școala de agricultură din Pantelimon, școala de arte și meserii din Iași și școala de chirurgie din Iași existau din vremea lui Barbu Știrbei și a lui Grigore Alexandru Ghica.

În 1860, se înființează câte un conservator de muzică la Iași și la București, câte o școală de arte frumoase la București și Iași și apoi o școală de silvicultură la Târgul Neamțului.

Existau pensionate particulare pentru băieții sau fetele din familiile avute. Mulți tineri, fii de boieri și de burghezi bogăți, mergeau la studii în străinătate. Numai la Paris erau, pe la 1860, câteva sute de elevi și studenți români.

În Transilvania, învățământul primar rural și urban era mai bine organizat. În schimb, cel secundar nu făcu progrese în această epocă, decât în ceea ce privește numărul elevilor. Nu se admise înființarea unei universități românești.

Presă. Pentru comerț, industrie, politică etc., ziarele deveniseră o necesitate. Numărul lor se înmulți între 1859 și 1864.

La Iași, A. Fotino scoase ziarul *Zimbrul*, în 1850, care apărură până în 1858, când fuzionă cu *Vulturul* și apoi cu *Steaua Dunării*, care în lupta pentru unire a avut un rol important.

Pentru a susține campania unionistă, M. Kogălniceanu înființează la 1855 *Steaua Dunării* la Iași, care fu suprimat în 1856, reapărură în 1858 și apărură până în 1860, după ce unirea se realizase.

C. A. Rosetti scoase „*Românul*” în 1857. „Românul domina presa, până către sfârșitul vieții întemeietorului său, căruia îi supraviețui, însă îmbătrânit”. Un alt ziar fu *Reforma*, întemeiat de N. Coculescu în 1859. Mai amintim: *Tri-*

buna Română, Conservatorul Progresist, ziarul marilor proprietari în 1859, *Naționalul și Viitorul*.

În Transilvania, apăru *Telegraful Român* la Sibiu în 1853. La Brașov, *Gazeta Transilvaniei* întemeiată de Gh. Barițiu continua să apară după 1850 sub conducerea lui Iacob Mureșanu.

Reviste. Programul *Daciei Literare* fu precizat în coloanele revistei *România Literară*, scoasă de V. Alecsandri la Iași în 1855, cu concursul lui Alecu Russo și colaborarea lui Grigore Alexandrescu și a lui D. Bolintineanu. Aci publică Alecu Russo poema sa în proză *Cântarea României* și V. Alecsandri unele din poeziile și lucrările sale teatrale. Tendințele de latinizare și italianizare a limbii fură combătute, în special de Alecu Russo. În lupta pentru unire, *România Literară* își aduce contribuția sa.

Mai apare *Revista Română* între anii 1861 și 1863. B. P. Hașdeu edită, în anii 1864 și 1865, *Arhiva istorică a României*, în care publică documente privitoare la istoria României.

Literatura. V. Alecsandri publică poezii, comedii ușoare în care biceuiește moravurile boierești sau apără ideea unirii Principatelor. În 1852-1853, publică colecția de poezii populare, culese de el.

În 1853 publică *Doine și Lăcrămioare*, iar în 1856 *Suvenire și Mărgăritărele*.

D. Bolintineanu publică poeziile sale mai de seamă, sunt legendele istorice. (A încercat să scrie și romane — *Mamoi* în 1855 și *Elena* în 1862).

Grigore Alexandrescu își continuă activitatea și în această epocă, dar din ce în ce mai rar.

Se mai afirmă Alexandru Odobescu care publică în această epocă cele două nuvele istorice ale sale: *Mihnea Vodă cel Rău* și *Doamna Chiajna*.

Anton Pann, care și începuse activitatea cu mult înainte, de 1848, continuă să lucreze pe tărâmul literar până la 1854. Lucrările sale cele mai de seamă: „*O șezătoare la țară*” (1851), „*Povestea Vorbei*” (1851), și „*Nstrătin Hoge*” (1853), apar în acești ani. E un scriitor popular, care tratează teme populare dela jumătatea veacului trecut.

Un prieten mai tânăr al său, ieșit tot din rândurile micii burghezii N. Filimon, scrisese cel dintâi roman de valoare din literatura românească, *Ciocoși vechi și noi*, publicat întâi în *Revista Română* și apoi, în 1863, în volum. Ro-

manul e o descriere satirică a societății avute dela sfârșitul secolului al XVIII și începutul secolului al XIX lea. El trebuia să fie continuat cu o descriere a moravurilor ciocoilor celor noi, dar autorul muri în 1865. N. Filimon, care era și un cunoscător priceput al muzicii, ca unul ce fusese solist în câteva coruri de operă, a scris și cele dintâi cronici muzicale din literatura românească.

Știința istorică. M. Kogălniceanu, care publicase la Iași revista istorică „*Arhiva Românească*” și în 1845 și 1846 volumele II și III din *Letopiseși*, tipări în 1852, volumul I. Publicarea *Letopiseșilor* avu o mare influență asupra literaților, dar și asupra viitorilor istorici. August Treboniu Laurian publică, în 1853, la Iași, *Hronica Românilor și a mai multor neamuri* a lui Gh. Sincai, care până atunci nu fusese publicată decât fragmentar. Pentru istoriografia Românilor era un pas înainte.

Profesorul Teodor Codrescu publică în volumele sale din *Uricariul* documente istorice. Pașu Ilarian edită, între 1862 și 1865, cele trei volume mari din *Tezaurul de monumente istorice*, cu texte și traduceri din lucrările istoricilor și călătorilor streini din sec. XVI și XVII, referitoare la Români. B. P. Hașdeu, în afară de publicarea de documente istorice, scrisese, în 1865, o monografie a lui Ioan Vodă cel Cumplit, întemeiată pe o bogată documentare.

Științele naturii și matematicile. Preocupările științifice sunt numeroase și variate. Suntem încă în timpul lucrărilor de adaptare. Totuși, după 1860, apar și lucrări originale de valoare. Iuliu Baraș începu să scoată, dela 1858 revista de științe naturale *Isis sau Natura*, care populariza rezultatele științei occidentale.

Profesorul I. Fălcoianu desfășură o activitate științifică apreciabilă în domeniul științelor matematice. Gr. Cobălcescu făcu un studiu asupra calcarului dela Repede. Medicul Turnescu inaugură la 1 Septembrie 1865 muzeul de antichități. În 1862, se înființă la București *Societatea de științe*.

Emanuel Bacaloglu, care studiasse la Paris și la Leipzig, chimia, fizica și matematica, publică lucrări în revistele de specialitate franceze și germane.

I. Ghica începu publicarea *Convorbirilor economice*. Dionisie Pop Marțian, întemeietorul serviciului statistic, publică în 1858, *Studii de economie politică* și apoi *Analele economice și statistice* pe anii 1860—1864 și 1860—1869.

Teatrul și muzica. În afară de lucrările lui V. Alecsandri și C. Negruzzi și de câteva lucrări originale și imitate, nu se reprezintă în românește opere de mare valoare. Moda burgheză împinge publicul către spectacole ușoare de operă italiană, date de diferite trupe streine, pe scene improvizate. La 31 Decembrie 1852, se inaugură localul Teatrului Național din București cu *Zoe sau un amor românesc*, a cărei muzică era compusă de I. Wachmann, profesor de muzică la Colegiul Sf. Sava și care publicase la Viena cântece populare românești. Localul teatrului se închiria diferitelor trupe particulare. *Matei Mălo* și chiar C. A. Rosetti încercară să dea spectacole mai îngrijite.

În cele două conservatoare înființate în 1860 la București și Iași, încep să se formeze elemente mai pregătite pentru dezvoltarea culturii muzicale în România. *Alexandru Flechtenmacher*, fiul pravilistului, fu profesor la Conservatorul din București și întocmi o colecție de melodii populare românești. *Eduard Caudella*, care studiasse muzica la Berlin și Paris, fu conducătorul Conservatorului din Iași și compuse câteva opere originale. Melodii populare românești au fost culese de Budescu.

Arhitectura și pictura. Cu creșterea orașelor, apar clădiri noi, construite după modelul celor din Occident, când e vorba de casele burghezilor și de casele și palatele boierilor. Chiar în reparațiile ce se aduc mănăstirilor, cum făcu Barbu Știrbei la Tismana și la Bistrița, stilul bizantin e părăsit pentru stilul clădirilor din Transilvania.

Gheorghe Asachi, pictor amator priceput, și *Natan Schiavoni* sunt inițiatorii picturii occidentale în Moldova. Un elev al lui Asachi, *Panaiteanu Bardosare*, portretist, după ce studie pictura la München, deveni directorul Școlii de arte frumoase din Iași, în 1860.

În Țara Românească, I. Negulici și *Mihail Lapaty*, cari studiaseră la Paris, se manifestă în pictură. Cel din urmă, influențat de metodele de lucru ale romanticilor, expusese pânzele sale la Salonul din Paris din 1857 și 1858. *Constantin Daniel Rosenthal*, care a participat la revoluția din 1848 în Țara Românească, se remarcă prin portrete ale contemporanilor săi; printre cele mai bune portrete ale sale e acela al Elenei Negri, prietena lui V. Alecsandri.

Theodor Aman, fiu de negustor bogat din Craiova, studie pictura și obține succese la Paris, unde i se primă două tablouri la Salonul din 1857.

El merse la Sevastopol pentru a-și lua subiecte de tra-

tat și se stabili apoi în țară, unde întemeie și conduce Școala de arte frumoase din București. A făcut tablouri istorice, inspirându-se din marile evenimente naționale din trecut și din timpul său, dar s'a deosebit prin desenul său și prin lucrările de acuaforte.

Carol Popp de Szathmari, un priceput acuarelist, *Constantin Lecca*, pictor de biserici și portretist, și *Misu Popp*, erau originari din Transilvania, de unde au trecut în Țara Românească. Ultimii doi au introdus pictura apuseană în bisericile românești.

Prin acești pictori și desenatori, grafica românească s'a afirmat în mod viguros.

Progresele economice, sociale și culturale, și transformările politice efectuate între 1848 și 1866, în Țara Românească și Moldova, reunite într'un singur Stat, au influențat și dezvoltarea culturală, care n'a putut totuși să ia un caracter mai larg și mai înalt, datorită resturilor feudale și stării înapoiate în care a fost menținută țara noastră.

România între 1866-1881

RAZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚA NAȚIONALĂ

Carol I. În jurul anului 1870, capitalismul atinge în Europa apogeul și începe să tindă în a se transforma în capitalism financiar. Lupta pentru piețele de desfacere dintre marile puteri se accentuează. Pe lângă Anglia și Franța, își fac apariția Germania și Austro-Ungaria. Aceasta din urmă — care înlocuise dela 1867 Austria — fusese silită să părăsească, în urma înfrângerilor dela 1866, peninsula italiană, (unde avu loc unificarea Italiei și formarea statului italian la 1870), și să se retragă din Confederațiunea germanică, unde domina Prusia. Se înlăptui unificarea Germaniei, după ce a fost înfrânt Napoleon III, care dispărea de pe scena istoriei. Franța deveni, prin înfrângerea lui Napoleon, pentru a treia oară republică.

Rusia profită de războiul franco-prusian pentru a anula prevederile tratatului dela Paris, care-i restrângeau drepturile în Marea Neagră. Turcia, în continuă descompunere, e sguduită de convulsii interne și de un nou războiu.

Desvoltarea economică.

Agricultura își sporește necontenit suprafețele cultivate, în dauna izlazurilor și a pădurilor, a căror defrișare intensă începe. Pe unele mari proprietăți, se începe o îmbunătățire în cultura cerealelor prin folosirea unei tehnici mai ridicate. În general însă, se continuă cu modul de exploatare extensiv. Grâul produce în mijlociu 12—13 hectolitri la hectar, iar porumbul 13,2—13,4 hectolitri la hectar, adică sub mijlocia producției din țările mai înaintate.

Se cultivă tot mai mari suprafețe cu grâu pentru export. De unde la 1864 erau cultivate cu grâu 893.650 ha., în 1874 se cultivă 1.169.550 ha., suprafețele cultivate cu grâu mărindu-se încet de aci înainte. Suprafețele cultivate cu porumb cresc mai încet. La 1864 erau cultivate 1.214.826 ha. și la 1874 numai 1.366.139 ha. Dar suprafețele cultivate cu porumb cresc necontenit, pe măsura creșterii populației ru-

rale. Pășunile se întind în 1867 pe 2.922.567 ha., viile pe 95.653 ha., pădurile pe 2.814.973 ha., iar terenul neproductiv sau socotit ca atare, era de 3.787.183 ha.

Numărul cailor crește la început prin anexarea Dobrogei, pentru a scădea mai apoi. Numărul cornutelor mari nu crește, cu toate că suprafețele cultivate cresc și mașinile agricole nu sunt încă introduse decât puțin. Numărul oilor a crescut odată cu anexarea Dobrogei, rămânând apoi staționar. Numărul porcilor rămâne staționar.

Meserii și industrii.

Meseriile, lovite de concurența fabricatelor engleze, franceze și austriace, nu progresează. Prin convenția comercială din 1875 cu Austro-Ungaria, meseriile sunt puternic lovite în urma inva-

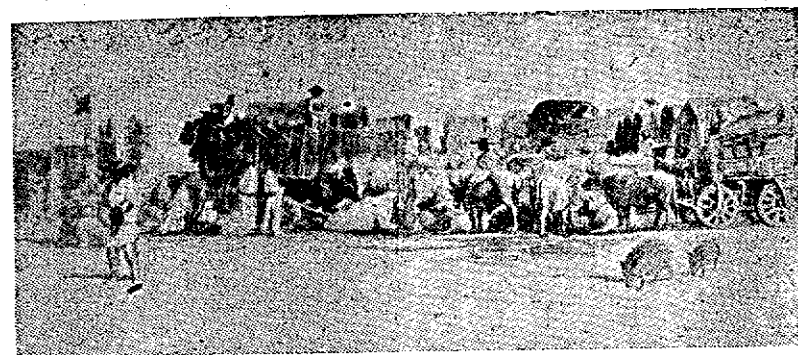

Fig. 124 — Târg de vite la Moși în București în 1869.

ziei nestăvilită a fabricatelor austriace. Regimul breslelor, care începuse să se destrame mai de mult, fu desființat la 1873.

Până la 1875, întreprinderile industriale își crescuseră numărul, deși nu în ritmul viu de dinainte de 1866. Datorită încheierii Convenției comerciale cu Austro-Ungaria, o parte din fabricile locale și multe din întreprinderile industriale mai mărunte dispar, lovite de concurența fabricatelor austriace, avantajate prin Convenție.

În urma scutirii zahărului de impozit, ca și a scutirii de vamă a mașinilor importate pentru fabricile de zahăr și a acordării altor avantagii, la 1873 se înființară fabricile de zahăr dela Sascul și Chitila. Colonelul Alcaz înființă o fabrică de postav. Industria morăritului prosperă, modernizându-se prin folosirea motoarelor cu aburi și a mașini-

lor aduse din Occident. Statul înființă fabrici de chibrituri și pentru prelucrarea tutunului. Singura metalurgie mai puternică a țării o alcătuiesc atelierele căilor ferate. O rafinerie de petrol lampant exista încă din 1860. În 1880, luară ființă patru societăți industriale cu un capital total de 20.573.000 lei. Extracția sării, monopol al statului, crește atât prin mărirea consumului intern, datorită înmulțirii populației, cât și prin export, dând statului un venit de

Fig. 125 — Scene din istoria neofolului românesc. Pictură murală de Cecilia Cuțescu-Storck, în sala de festivități a Acad. micii Comerciale din București

1.616.727 lei în 1881. Dela 1881, exploatarea sării fu atribuită Regiei Monopolurilor Statului, ea și tutunul și chibriturile.

Exploatarea petrolului creșcu de asemenea, în mod simțitor. Compania anonimă română pentru exploatarea și comerțul cu păcură fu înființată la 1877 cu un capital de 1.750.000 lei. Capitalul strein pătrunde în țară și începe să ocupe poziții economice serioase. În anul 1878 se organizează întreprinderea *Jackerson et C-nie*, cu un capital de lei 7.000.000 — la 1879, Societatea *Suchard et C-nie* cu 2.000.000 lei capital și Societatea *Troița* cu un capital de 1.500.000 lei. — toate trei pentru exploatarea și comerțul petrolului.

Exploatările se făceau la început în mod primitiv, cu puturi, la Țintea, Moreni, Câmpina și Buzenari, în jud. Prahova.

Comerțul. Comerțul interior și exterior crește. Dacă în 1865, valoarea totală a comerțului exterior se ridică la 484.881.000 lei, în 1881 el se ridică la 481.275.458 lei aur, *adică de trei ori mai mult*, dacă ținem seama că valoarea leului nou în aur, stabilită la 1867 prin lege, a fost fixată de trei ori mai mare decât aceea a leului nominal de până atunci.

Dacă balanța comercială rămâne excedentară până la 1876, ea deveni însă deficitară în mod dezastruos, după ce convenția comercială cu Austro-Ungaria fu pusă în aplicare, ajungându-se pentru anul 1881 la un deficit de 68.230.000 lei aur. Această convenție fusese încheiată de guvernul conservator de sub președinția lui Lascăr Catargiu, sub pretext că, prin încheierea ei, țara își dobândește independența vamală față de Turcia. În realitate, țara trecu sub dominația economică austro-ungară și apoi germană. Marii proprietari sperau să găsească un plasament mai rentabil pentru cerealele lor, acum când concurența grânelor americane se făcea simțită. Burghezia română și partidul liberal, loviți în interesele lor, se opun la semnarea convenției comerciale cu Austro-Ungaria. Ziarul „Românul“, condus de C. A. Rosetti apărură în doliu.

Urmările încheierii acestei convenții fură dezastruoase pentru industria și meseriile României. Se importau din Austro-Ungaria până și făinuri, în cantități mari, *fabricate din grâu românesc!* Tăbăcăriile așa de înfloritoare altădată, fură ruinate. De unde între 1871 și 1875 se importau anual obiecte de încălțăminte în valoare de 3.600.000 lei, în 1883 se ajunsese ca valoarea acestui import să se urce la 23.000.000 lei.

Exportul consta mai ales din produse agricole, iar importul din fabricate și obiecte de lux. După 1876, țara din care România importă mai mult e Austro-Ungaria. Astfel, în 1881 se importă din Austro-Ungaria mărfuri în valoare de 134.963.000 lei, sărindu-se dela un import, care era în medie de 40.732.000 lei pentru anii 1871-1875. Importul din Anglia, care vine în rândul al doilea, e mai mic de jumătatea celui din Austro-Ungaria, ridicându-se în 1883 la valoarea de 50.508.000 lei.

Tot în urma convenției comerciale cu Austro-Ungaria, porturile franceze Galați și Brăila fură desființate, ceea ce făcu ca activitatea lor să se încetineze. O altă urmare a acestei convenții fu că Germania ceru și obținu și ea o convenție asemănătoare, cu îngreuiarea că cerealele românești nu

Fig. 126 — Vedere din piața Bucureștilor la 1869

puteau pătrunde în interiorul imperiului german netaxate, pe timp de 16 ani. România devenea, așa cum o doreau latifundiarii, „o țară eminentamente agricolă”, *semicolonie a celor două imperii din centrul Europei*.

Dreptul de vamă de 5% ad-valorem, cât era la 1850, se ridică la 7½%. În 1874, se votă o lege prin care se alcătui un tarif vamal autonom, prin care se înlocuia taxa vamală ad-valorem prin taxa pe greutate.

Căi de transport. În anul 1868, se pune în funcțiune linia ferată București-Giurgiu. Capitala țării era astfel pusă în legătură prin mijlocirea vaselor de pe Dunăre, cu lumea întreagă.

În anul 1868, Statul concesionă grupului austriac *Offenheim* construirea liniei ferate Suceava-Roman-Iași, cu o

ramură spre Botoșani. Prin intervenția Domnitorului Carol, se acordă o concesiune pentru construirea liniei ferate Roman-Ploști-București-Craiova-Vârciorova unei societăți din Berlin, condusă de bancherul *Strousberg*. Costul kilometrului de linie ferată fu fixat la 230.000 lei pentru grupul *Offenheim* și la 270.000 lei pentru *Strousberg*, cu 7½% dobândă anual pentru capitalul investit. *Strousberg* care era susținut de *Bismarck*, lucra incorect și la 1 Ianuarie 1871 dădu faliment, iar guvernul român îi retrase concesiunea.

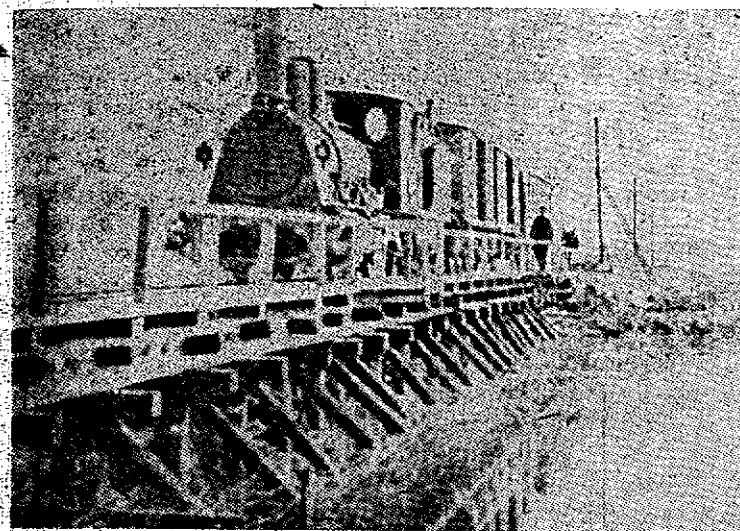

Fig. 127 — Pod de cale ferată, în 1877

Atunci, deținătorii obligațiunilor au creiat „Societatea Română a acționarilor drumurilor de fier” — căreia Statul Român trebuia să-i plătească, în urma presiunilor lui *Bismarck*, o dobândă anuală de 20.250, — lei anual de fiecare km. de linie ferată, dându-i și avansuri de 9.520.000 lei în 1872.

În 1872, se concesionă lui *Gr. Heliad* construirea liniei Iași-Ungheni, prin care se legau căile ferate române cu cele rusești, iar la 1875, firmei *Crawley et C-nie* din Londra construcția liniei ferate Predeal-Ploști și Tg. Ocna-Adjud. Linia Tg. Ocna-Adjud fu lăsată neterminată, iar cea dintre

Predeal și Ploești fu terminată în 1879 de firma *Guillaum* care preluase lucrarea.

În 1879, sub presiunea lui Bismarck, Statul român răscumpără căile ferate concesionate în 1868 lui Straousberg.

Condițiunile pe care financiarul străin le impuneau în contractele de construire a drumurilor de fier, erau foarte grele. Aceste condițiuni erau determinate mai ales de presiunea politică a capitalului străin și în primul rând german. În aceste condițiuni a ajuns România să aibă în 1881 o rețea de cale ferată care traversa întreg teritoriul și o puneă în legătură cu liniile ferate ale țărilor vecine. Aceasta a dat comerțului și industriei o bază puternică de dezvoltare.

După 1878, Comisia Europeană a Dunării își întinse autoritatea și deci influența asupra economiei din Sud-Estul Europei. Taxele mari pe care le puse pe tonajul vaselor ce intrau pe canalul Sulina scumpi traficul. Totuși, în 1879, în porturile Dunării de Jos, pătrunseră 300 vase engleze, 85 austriace, 42 franceze, 25 ruse, 8 italiene și 2 germane. Dacă ținem socoteala că tonajul vaselor maritime crescuse în mod considerabil prin folosirea motoarelor cu aburi, ne dăm seama că volumul mărfurilor transportate era cu mult mai mare decât cu douăzeci de ani în urmă. Comerțul nostru pe apă îl făceau mai ales vasele anglo-franceze, în timp ce Austro-Ungaria, Germania și Rusia foloseau tot mai mult căile ferate.

Finanțe. În anul 1867, pentru a se înlătura haosul monetar existent, ministrul de finanțe Petru Mavrogheni făcu să se voteze un proiect de lege prin care se adopta sistemul monetar decimal metric al Uniunii Monetare Latine, pe baza căruia s'au bătut monete de aramă, de argint și apoi de aur. Valoarea leului nou — de altfel și leul de dinainte de 1867 se numise multă vreme „nou” — de aur era de trei ori mai mare decât leul anterior, care devenea astfel „vechiu”.

Și în această vreme, s'au făcut destule proiecte pentru înființarea de bănci de scont și circulațiune sau de credit ipotecar. Fiind la cârma Statului un partid al marilor proprietari agricoli, prin legea dela 6 Aprilie 1873, se organizează *Creditul Funciar Român*, menit a fi în slujba latifundiilor apăsate de ipotece ruinătoare. În anul următor, ministrul de finanțe Petru Mavrogheni voi să facă a se vota creșterea

unei bănci de scont și circulațiune, fără participarea Statului, dar nu reuși, majoritatea boierilor (Partidul Conservator) nefiind interesată direct.

După ce se obțină independența țării, partidul liberal care preluase guvernarea țării, votă la 17 Aprilie 1880 proiectul de lege pentru înființarea *Băncii Naționale a României*, care începu să funcționeze la 1 Decembrie 1880, cu o slabă participare a Statului.

Moneta Statului se întărește, iar comerțul și industria, care intră în bună parte sub controlul deținătorilor acțiunilor Băncii Naționale, adică a partidului liberal, iau un mare avânt în anii care urmează.

În anul următor, 1881, se înființează *Creditele Agricole* Județene, care acordau împrumuturi de cel mult 700 lei pe gaj micilor proprietari agricoli. Prin înființarea acestor instituțiuni, burghezia orășenească își întindea autoritatea economică și asupra burgheziei satelor, în formație.

Viața politică Boierii — marii proprietari de pământ, cărora li se adăogă unele elemente din rândul burgheziei sau din acela al boiernașilor — își strâng rândurile în partidul conservator, condus la început de beizadea Dimitrie Ghica și apoi de Lascăr Catargiu. În jurul lui gravitează grupul politic format în cenacul *Junimei* din Iași, sub conducerea lui P. P. Carp și Titu Maiorescu, deși între boieri (conservatori) și Junimiști s'au manifestat uneori deosebiri ideologice, provenite din faptul că Junimiștii, deși erau dominați de o ideologie conservatoare, exprimau totodată tendința de compromis între moșierime și burghezie — sub influența ideologiei germane, ceea ce le-a dat uneori și coloratură burgheză.

Vechii boieri (conservatori) sunt interesați numai la menținerea latifundiilor și a rămășițelor feudale în raporturile lor cu țăranii. În vederea acestor interese, ei au înființat *Creditul Funciar Rural* în 1873 și au votat legea învoielor agricole din 1866, agravată în 1872, care puneă pe țăran să lucreze forțat pentru boieri, sub paza dorobanțului.

Burghezia e foarte peștrită și neunită, din care cauză existau conflicte chiar în rândurile ei. Baza economică a burgheziei propriu zise o alcătuiește slaba industrie ce abia se dezvoltase și comerțul, în care domina comerțul cu grâne.

La sfârșitul guvernării conservatoare a lui Lascăr Catargiu, (1871 și 1876), diferitele fracțiuni politice liberale se strânseseră într'un partid denumit național-liberal: național, pentru a mulțumi un grup liberal xenofob și liberal corespunzător intereselor burgheziei comerciale și industriale, Conducătorul acesui partid devine I. Brătianu.

Acest partid va acționa pentru încurajarea industriei și va duce lupta vamală cu Austro-Ungaria.

Mihail Kogălniceanu este ostracizat politic, iar C. A. Rosetti care căuta să promoveze unele principii din 1848, se vede din ce în ce mai mult înlăturat și părăsit. Forțele inovatoare ale burgheziei românești se epuizaseră și își împleteau tot mai mult interesele cu cele ale moșierimii.

Țărănimia, din cauza caracterului reformei agrare din 1864, rămâne mare parte în atârănare iobagă față de noua proprietate.

Legea învoielilor agricole din 1866 și agravarea ei din 1872, mențin resturile iobage.

În sânul țărănimii, încep să se producă diferențieri. Se ridică chiaburimea, deocamdată ca o pătură subțire, care exploatează în rivalitate cu marea proprietate pe pălmași, deveniți din ce în ce mai numeroși. Viața marelui majorității a țăranilor continuă a fi foarte grea. Cât privește viața lucrătorilor, ea era în afară de orice lege, la dispoziția patronului, care fixa ziua de lucru și salariul la bunul lui plac.

Viața politi- Locotenenta Domnească, instituită la 11 Febr. **Alegerea** bruarie 1866, însărcină cu formarea guvernului **Carol I.** lui pe Ioan Ghica. El își luă colaboratori și din gruparea burgheză așa numită „radicală” și dintre boierii conservatori, ca o expresie a noului caracter burghezo-moșieresc pe care-l căpăta conducerea statului. Au fost trimise misiuni diplomatice la Paris și la Constantinopol, cu scopul de a convinge pe Napoleon III și pe Sultan să recunoască pe noul domn ce urma să fie ales. Un membru al partidului Conservator fu numit agent la Paris, iar un membru al partidului liberal la Constantinopol.

I. Brătianu, care se afla în străinătate, fu însărcinat să propună tronul României (după ce Filip de Flandra îl refuzase) lui Carol de Hohenzollern și Sigmaringen, o rudă îndepărtată a regelui Prusiei.

În acest timp, Corpurile legiuitoare aprobaseră răsturnarea lui Alexandru Ion Cuza și își continuaseră lucrările. Adunarea proclamase pe Filip de Flandra Domn al

României. Tot ea votase, la 10/22 Martie 1866 legea învoielilor agricole, făcută, cum spune expunerea de motive din 7 Decembrie 1865 a proiectului de lege elaborat de Consiliul de Stat, din „necesitatea să se asigure mai întâi buna credință și exacta îndeplinire a liberelor tocmeli pentru lucrări agricole”. Tocmelile legalizate și înregistrate nu se puteau face pe mai mult de cinci ani. Înregistrarea lor trebuia făcută în registre speciale ținute la primăria comunei. Executarea tocmelilor agricole cădea în competența și jurisdicțiunea puterii administrative și prevedea că: „Primarul, prin mijloacele executive de care dispune, va aduce îndată pe datornic la muncă pentru care s'a tocmît”.

În felul acesta, cum spune Radu Rosetti „Nouăzeci și cinci de sutimi ale națiunii române erau prin această lege, puse în afară de orice lege”. Cum în 1865 fusese secetă, țăranii făcură cu proprietarii sau cu arendașii tocmeli de muncă pentru a obține cerealele necesare hranei. Câte cinci și zece ani de muncă plătită țăranii pentru cei câțiva saci de cereale obținuți la nevoie.

La 18/30 Martie, Adunarea fu dizolvată și sesiunea senatului închisă. Alegerea unei noi Adunări fu fixată la 9/21 Aprilie, fără a se spune că e vorba de o constituantă.

După răsturnarea lui Al. I. Cuza, conferința ambasadroilor celor șapte Puteri protectoare, discuta problema separării Moldovei de Țara Românească. Câțiva separatiști, încurajați de aceasta, puseră la cale o demonstrație separatistă la Iași, chiar într-una din zilele plebiscitului care trebuia să hotărască alegerea ca domn a lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen — (3/15 Aprilie).

Plebiscitul prin care Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen era proclamat „Domn al României” fu ținut și aprobat între 2/14 și 8/20 Aprilie 1866.

Adunarea își deschise ședințele la 28 Aprilie (10 Mai) 1866, se transformă în Constituantă, și ratifică plebiscitul. Ea primi în ziua de 10/22 Mai jurământul noului domn, care sosise în țară cu două zile mai înainte, traversând Austria sub un nume fals, deoarece aceasta era pe cale de a intra în război cu Prusia.

Noua Constituție. Lascăr Catargiu fu însărcinat cu formarea unui guvern de coaliție. Acest guvern era compus din membri ai partidelor conservator și liberal (burghezo-moșieresc), în care boierimea mai avea încă mare influență.

O nouă constituție fu votată la 29 Iunie (11 Iulie). După șapte zile, Constituanta fu dizolvată.

Constituția fu copiată după Constituția belgiană.

Puterea legiuitoare se compunea dintr-o Adunare a deputaților și un Senat. Deputații erau aleși de **patru colegii, separat, după avere.**

Din colegiul *întâiu*, făceau parte marii proprietari rurali și urbani;

din colegiul *al doilea*, făceau parte patentarii și proprietarii rurali mijlocii;

din colegiul *al treilea*, făceau parte profesiunile libere și meseriașii săraci;

din colegiul *al patrulea* făceau parte țărani. Neștiutorii de carte, deci majoritatea țărănimii, votau *prin delegați*; o sută de inși alegeau un delegat.

Senatul cuprindea câțiva membri de drept și senatori aleși. La fiecare jumătate de legislativă, jumătate din senatorii aleși trebuiau să se retragă, prin tragere la sorți, pentru a se face alegeri de noi senatori.

Prin urmare, această Constituție dădea o mare putere numai celor bogați. Un număr mic de proprietari mari și orașeni bogați trimiteau în Parlament mai mulți deputați și senatori decât restul de 600.000 de țărani. Senatul era o frână reacționară, menită să împiedice eventualele inițiative progresiste ale Adunării. C. A. Rosetti se ridicase împotriva Senatului.

Guvernul putea fi înlăturat printr'un vot de blam. Libertatea presei era acordată *prin lege*.

În Constituanta, se luă hotărîrea reacționară de a nu se acorda drepturi politice *tuturor* cetățenilor.

Instabilitatea După dizolvarea Constituantei, a fost alcătuit un guvern conservator condus de Ioan Ghica; acesta se bucura de favoare la Constantinopol, pentru că fusese (1856-1871) bei la Samos în timpul războiului Crimeii. Domnul merse la Constantinopol, făcând o vizită Sultanului, obținând recunoașterea.

În Noembrie, se făcură alegerile pentru cele două Camere, în mijlocul unei mari agitațiuni. Adunarea deputaților, ieșită din alegeri, era divizată în trei grupe mai importante: conservatorii, liberalii și centristii. Partidele nu erau încă definite ideologic și nici organizate, în afara de cel liberal, care găsisse în C. A. Rosetti un priceput organizator și agitator.

Lucrările parlamentului mergeau încet. Cu greu se votă, în Ianuarie 1867, un împrumut contractat la Paris cu casa Oppenheim. I. Brătianu oferi lui Carol I. conlucrarea de lungă durată printr'un gu-

vern liberal care să nu se țină prea legat de formele constituționale. Domnul, inspirat de I. Brătianu, încercă această formulă de guvernare.

Se forță demisia guvernului condus de I. Ghica. A. Crețulescu formă un guvern de concentrare, în care intrau și conservatori și liberali. Acest guvern nu se menținu însă multă vreme. Îi urmează cu același conținut politic un guvern condus de Ștefan Golescu (Iulie 1867), care cade la rândul lui. La sfârșitul anului 1867, se fac noi alegeri cu I. Brătianu la interne.

Noua Adunare e asigurată cu ajutorul Ministerului de interne și are o majoritate liberală compactă.

Se ivesc însă unele greutăți în politica externă a țării. Guvernul e îndreptat spre o apropiere de Austro-Ungaria, care impune excluderea discutării problemei Transilvaniei. Austro-Ungaria era de asemenea nemulțumită că mișcarea național revoluționară bulgară se bucura de azil politic în țara noastră; această mișcare edita în anul 1867 ziarul româno-bulgar „*Văturul*” și avea comitete național-revoluționare de emigranți bulgari pe teritoriul țării noastre.

Pentru a da dovadă de apropierea cu Austria și Strousberg din Prusia construirea unor rețele de cale ferată.

Aceste greutăți externe se împleteau cu agitații interne ale țăranilor, pe care partidul liberal încearcă să le domolească, folosind diversiunea antisemită.

În toamnă, Bismarck sfătui pe Domn să numească un guvern care să se apropie hotărît de Austro-Ungaria. La 11/23 Noembrie, prin contele Kaiserling, Berlinul ceru Domnului să înlăture guvernul N. Golescu, — ceea ce se realizează la 16/28 Noembrie 1868.

După ce Prințul Dimitrie Ghica formă noul guvern, Adunarea votă bugetul în Februarie 1869, dar dădu curând un vot de blam guvernului. Guvernul dizolvă Adunarea, lucru pentru care Domnul fu felicitat de Bismarck.

Lupta electorală, condusă de M. Kogălniceanu, fu de o rară violență. Massa alegătorilor cu drept de vot inclina spre liberali, care agitau problema națională și apărau înfăptuirile făcute sub domnia lui Cuza! Ei promiteau legături trainice cu popoarele din sudul Dunării, afirmând în manifestul lor „*Orientul este al acelora ce-l lăcuiesc*”... Dar puțini opozanți reușiră.

Noua Adunare, sau cum i se zicea în mod curent, Camera, deși guvernamentală, nu inspira încrederea Domnului, căci avea partizani ai lui M. Kogălniceanu, mereu suspectat.

Principele făcu în 1869 o călătorie incognito în Occident, de unde se întoarse căsătorit cu Elisabeta de Wied.

Guvernul nu avea omogenitate. Conflictele din sânul său paraliză orice activitate guvernamentală. Frământările din guvern se reflectau în Adunare. Aici nu se aflau față în față partide cu ideologii precise, ci mai mult niște fracțiuni, a căror atitudine era instabilă. Dreapta conservatoare începea a fi dublată de dreapta junimistă. M. Kogălniceanu încerca să grupeze împrejurul său elemente de stânga, V. Boerescu care se sprijinea pe grupul moderaților centristi, intră în conflict cu M. Kogălniceanu, ceea ce făcu ca amândoi să demisioneze unul după altul.

Conflictele ajunseră și în Adunare, unde Dimitrie Ghica se compromise și demisionă în Februarie 1870.

Al. G. Goleșcu formă cu greutate un nou guvern, care însă nu dură mult și trebui să se retragă.

Lupta Domnului cu fracțiunile liberale.

În cadrul acestor frământări, poziția Domnului slăbește. Se ivesc dușmăni tot mai mari împotriva lui. Concesiunea Strousberg, în care Domnul avusese un amestec, fu motiv de atacuri violente în presă împotriva dinastiei.

Pentru a curma nesiguranța, Emanoil Costache Epureanu fu însărcinat să formeze un guvern energic, cu „juna dreaptă”.

Atacurile împotriva Domnului continuă, ceea ce făcu pe Ca-

rol I să se gândească în Ianuarie 1870 să abdice sau să schimbe constituția pentru a-și întări autoritatea.

Războiul franco-prusac, care izbucni în vara anului 1870, îl împiedică să întreprindă această acțiune, în vederea realizării căreia se formase guvernul „junei drepte”. Mai mult, mersul războiului aduse dificultăți mari Domnului, care era de origine prusacă.

Opi ia publică simpatiza cu Franța, care alături de Rusia sprijinise Unirea.

Persoana Domnului părea o piedică în ora cîntre oame ii politici pe tru caz l, crezut sigur, că Prusia va fi în vîrsă Deputatul N. Blarenber, de i conservator, după ce întrebă guvernul în adunare

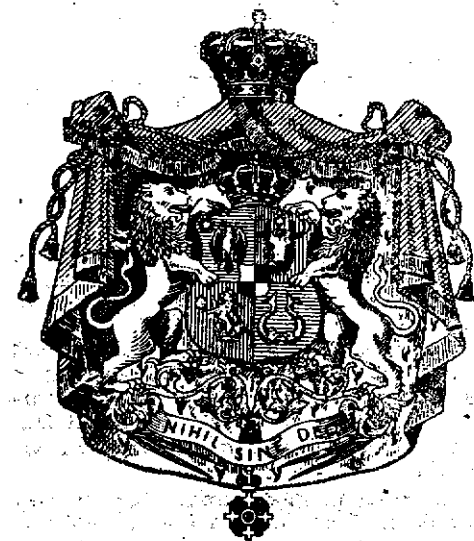

Fig. 128 — Stema regatului României

ce atitudine are de gând să ia în conflictul franco-prusian, spuse că Domnul este cel care împiedică poporul român de a lua atitudinea impusă de situație. După ce începu războiul, în ziua de 8/20 August 1870 liberalii provoacă la Ploiești o mișcare, ce-și zicea „republicană”, sub conducerea fostului căpitan Candiano Popescu. Proclamarea republicii la Paris exaltă și mai mult spiritele progresiste din țară.

Ingrijorat, Domnul trimise în Decembrie scrisori către Suveranii Puterilor protectoare — cu excepția Sultanelui — prin care cerea aprobarea înlăturării Constituției, socotită prea înaintată pentru educația civică a poporului român. Când Adunarea află despre aceasta, dădu un vot de blam guvernului, care se retrase.

Ion Ghica fu însărcinat să formeze un guvern de centru. Suveranii îi răspunseră Domnului să-și continue activitatea.

După proclamarea republicii la Paris, agitația liberalilor rosetiști creșcu.

Lupta împotriva Domnului se ducea pe tema încercării de a se răsturna tronul. Scandalul luă proporții, când dosarul afacerii fu depus, în Ianuarie 1871, pe biroul Adunării.

Exasperat, Domnul publică o scrisoare în Augsburgur Allgemeine Zeitung din 15/27 Ianuarie 1871 adresată unui presupus prieten, în care acuză pe bărbații politici români că n-au simțul realității, ca și Constituția „quasi-republicană”, care nu corespunde virtuților cetățenești ale Românilor. Apoi arătă intenția sa de a abdică.

Când se află în țară de conținutul scrisorii, se produce o vădită nemulțumire, care duse la interpellarea guvernului și atacarea Domnului.

În mijlocul acestei agitații, colonia germană din București, în frunte cu consulul von Radowitz, serbă la 10/22 Martie ziua de naștere a împăratului Wilhelm, în sala Slătineanu (Capșa). Petrecerea pârău poporului bucureștean, îndoliat de durerea Franței, o provocare. A fost atacată sala unde avea loc festivitatea, s'au tras clopotele bisericii Sărințar și s'a strigat „trăiască republica”. Consulul german fu apărut de ministrul de externe Calimachi-Catargiu, care venise în grabă. Generalul Solomon, vechiul reacționar, primi dela Dorin ordinul să împrăștie mulțimea cu armata. Guvernul fu chemat la Palat și Carol I exprimă lui Ion Ghica părerea de rău că l-a avut prim-ministru. Apoi, în aceeași noapte, chemă pe Lascăr Catargiu și pe N. Goleșcu — N. Haralambie era absent, — foștii locotenenți domnești, spre a le preda actul de abdicare.

Guvernul

Deprins cu felul de guvernare din Prusia și Lascăr Catargiu, ascultând sugestiile lui Bismarck, Carol I primi propunerile Conservatorilor și însărcină pe Lascăr Catargiu cu formarea guvernului.

Lascăr Catargiu stabili o dictatură deghizată sub forme parlamentare, în profitul marilor proprietari. În guvernul pe care-l formă, el luă și ministerul de interne. Acest guvern era, după aprecierea lui Titu Maiorescu, „cea mai tare expresie a ideii conservatoare în limitele Constituției dela 1866”.

În cursul celor cinci ani de guvernare, care se fatinse până la 3 Aprilie 1876, fură făcute remanieri, prin care se introduseră câțiva miniștri noi, pentru a întări partidul conservator, acum definitiv cristalizat. Nu se schimbă însă nimic din programul său.

Pentru a-și asigura o majoritate, guvernul dizolvă Adunarea la 16 Martie 1871. Alegerile fură conduse în așa fel, încât reușiră numai 8 opoziționiști. Dar și noua Cameră nemulțumi pe Bismarck, care ceru Sultanelui să impună României satisfacerea cererilor acționarilor lui Strousberg. Von Radowitz, care fu promovat ambasador al Germaniei la Constantinopol, întărită mereu pe Turci împotriva României, până când Bismarck fu satisfăcut. În felul acesta, capitalismul german putea să tragă mari profituri pe spinarea Statului român.

Cu ajutorul unui împrumut de 75 milioane lei, se asanează finanțele statului. În același timp, se reorganizează armata.

Majoritatea conservatoare, menținându-se puternică, modifică în Martie 1872 legea învoielilor agricole, făcând-o și mai apăsătoare pentru țărani, cu toată opoziția lui M. Kogălniceanu. Se suprimă art.

8 și se adăogă un aliniat nou la art. 13, redactat astfel: „In cazul când, după indemnul și execuțiunea consiliului comunal, locuitorii vor arăta îndărătnicie sau se vor dosi din comună, consiliul îndată va cere dela subprefectura locală a-i trimite ajutor de dorobanți, necesari în executarea locuitorilor îndărătnici sau fugari, în socoteala vinovatului”. Se asigură prin aceasta ducerea țăranilor la muncă cu bătaia.

Frământările din Turcia, unde, pe lângă agitațiile Sârbilor, Bulgarilor și Grecilor, se formase o partidă de Turci progresiști, care voia reorganizarea imperiului pe baze constituționale, ar fi putut ușura punerea problemei independenței. Dar, guvernul conservator, care se temea că libertatea națională îl va obliga să acorde și libertatea socială, evita punerea problemei.

Guvernul se ocupă cu probleme interne. In 1873, se votă înființarea Creditului Funciar Rural, cu scopul de a ajuta pe latifundiați. In anul următor, se votă legea tarifului vamal autonom, iar în 1875, guvernul încheie cu Austro-Ungaria convenția comercială, prin care fabricatele austro-ungare invadeau piața României, ruinând țânăra industrie locală și meseriile.

Mazar-Pașa. După ce Camera își încheie cei patru ani pentru care fusese aleasă, se făcură noi alegeri, într-o atmosferă agitată. Frațiunile liberale se coalizaseră, atrăgând și câțiva conservatori nemulțumiți, în frunte cu Emanoil Costache Epureanu. Înțelegerea se făcu în casa englezului stabilit la București, Lakeman, care fusese mai înainte în serviciul Turciei sub numele de Mazar-Pașa. După alegeri, aceste grupări liberale, se constituiră în partidul național-liberal. Unele grupări conservatoare simțiseră și ele nevoia regroupării înainte de alegeri. Ei se constituiră într-un partid numit Conservator-liberal.

Rezultatul alegerilor, favorabil pentru guvern, s'a obținut printr-oare

Guvernul prezintă spre ratificare convenția cu Austro-Ungaria (Iulie 1875). Opoziția se retrase, declarând-o o nenorocire pentru țară. Totuși, convenția fu ratificată iar în anul următor fu pusă în aplicare, stărnind nemulțumirea orașenimii.

In sânul guvernului, se iviră fricțiuni. In Senat, opoziția crescă, din care pricină guvernul îl dizolvă, făcând alegeri noi. Dar rezultatul fu o slabă majoritate pentru guvern, ceea ce determină demisia lui Lascăr Catargiu la 30 Martie/11 Aprilie 1876, după o guvernare de cinci ani.

Guvernul I. Brătianu. Si motive de politică externă îndemnau pe Domn să cheme la cârmă partidul național-liberal, nou înființat.

In Bosnia și Herțegovina, încă din 1875, izbucniseră răscoale împotriva stăpânirii turcești. In 1876, răscoalele se întinseră și în Bulgaria, unde Turcii făcură masacre îngrozitoare. Rusia intervine în favoarea țărilor din Sud-Estul Europei. Astfel se pune și problema independenței României. Dar guvernul Lascăr Catargiu, al boierilor conservatori, nu vroia să se angajeze în această politică.

După demisia lui Lascăr Catargiu, generalul I. Em. Florescu formă guvernul de tranziție, care-și dădu demisia la 27 Aprilie/9 Mai

1876, când fu înlocuit cu un guvern al coaliției dela Mazar-Pașa, în frunte cu Emanoil Costache Epureanu.

Noul guvern dizolvă Camera și făcu noi alegeri în Iunie, care dădură Adunării o majoritate liberală sdorbitoare.

Puțin după alegeri, la 24 Iulie/5 August 1876, se formă un guvern mai omogen sub prezidenția lui I. Brătianu, care avea să dureze, cu mici întreruperi, până la 1888.

RAZBOIUL RUSO-ROMANO-TURC. CUCERIREA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE A ROMÂNIEI.

In vara anului 1875 are loc în Muntenegru și Serbia o răscoală țărănească, îndreptată împotriva marilor moșieri otomani, pentru scuturarea jugului turcesc. Marile puteri încep să se intereseze de conflictele din Balcani — fiecare coresponzător propriilor ei interese.

Astfel, Austro-Ungaria urmărea să împiedice ca Serbia, Muntenegru, România, Bulgaria să-și cucerească independența, pentru a evita ca popoarele pe care le subjugă să-și intensifice lupta pentru libertatea națională.

Dimpotrivă, Rusia sprijinea popoarele din sud-estul Europei în lupta lor pentru cucerirea independenței, pentru a slăbi amenințarea ce o reprezenta pentru ea vecinătatea Imperiului Otoman. Iată de ce Rusia încuraja lupta națională a popoarelor subjugate din Balcani.

Așa dar, în ce privește politica din Sud-Estul Europei, interesele Austriei și ale Rusiei erau opuse.

In Ianuarie 1876, Serbia și Muntenegru încheie o alianță și în Iunie declară războiul Turciei.

In tot cursul acestui războiu, Serbia și Muntenegru s'au bucurat de sprijinul material și moral al Rusiei, care venea atât din partea oficialităților, cât și din partea cercurilor democratice și progresiste.

Totuși, cu tot acest ajutor, Serbia a fost scoasă din luptă, Muntenegru rămânând singur în fața armatelor turcești.

Pentru a evita ca Turcia să scoată din luptă și pe Muntenegreni, Rusia mobilizează la 12 Iunie 1876. Astfel este pe cale să izbucnească conflictul ruso-turc.

Convenția cu Rusia.

In timp ce au loc aceste frământări, guvernul liberal începe în Octombrie 1876 tratative cu Rusia, în vederea unei acțiuni împotriva Turciei.

La Livadia, are loc întrevederea între reprezentantul

guvernului român, țarul Rusiei și ministrul lui de externe. Se cade principial de acord asupra trecerii trupelor ruse prin România, împotriva Turciei.

M. Kogălniceanu — adept al intrării României în războiu alături de Rusia — este readus la conducerea ministerului de externe la 3/15 Aprilie 1877 și semnează convenția.

În ziua de 16 Aprilie, Camera acceptă încheierea acestei convenții cu 79 voturi pentru și 22 contra.

În acea vreme, țara noastră nu era încă independentă. Și totuși, „Rușii au tractat cu România ca stat cu stat și se îndatorau a respecta legile și instituțiile sale“ (T. G. Văcărescu: Luptele Românilor în rezebelul dela 1877).

Textul convenției era următorul: Art. 1. „Guvernul Alteței Sale Domnului României Carol asigură armatei ruse, care va fi chemată a merge în Turcia, libera trecere prin teritoriul României și tractarea rezervată armatelor amice. Toate cheltuielile care ar putea fi ocazionate de trebuințele armatei ruse, de transportul său, precum și pentru satisfacerea tuturor trebuințelor sale, cad bineînțeles în sarcina guvernului imperial“.

Art. 2. „Pentru ca niciun inconvenient sau pericol să nu rezulte pentru România din faptul trecerii trupelor ruse pe teritoriul său, guvernul Majestății Sale Imperatorului tuturor Rușilor se obligă a menține și a face a se respecta Drepturile politice ale Statului român“.

Art. 3. „Toate amănuntele relative la trecerea trupelor ruse, la relațiunile lor cu autoritățile locale, precum și toate învoielile cari ar trebui să fie făcute pentru acest sfârșit, vor fi consemnate într-o convențiune specială care va fi încheiată de delegații ambelor guverne și ratificată în acelaș timp ca și cea de față și va intra în lucrare deodată“.

Art. 4. „Guvernul Alteței Sale Domnitorului României se îndatorează a obține pentru Convențiunea de față, precum și cea menționată la articolul precedent, ratificarea cerută de legile române“...

În urma încheierii acestei convenții, ministrul de externe M. Kogălniceanu anunță în ziua de 9 Mai că România are asigurat ajutorul Rusiei în lupta sa pentru independență. Se declară în războiu cu Turcia și, continuă Kogălniceanu, „independența noastră națională există de fapt“.

Adunarea proclamă independența țării, la 9/21 Mai, afirmând: „Camera ia act că războiul dintre România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit confirmarea oficială“.

Luând această hotărîre, guvernul țării a căutat prin

reprezentanții săi diplomatici să cunoască atitudinea puterilor europene.

Turcia a refuzat până și recunoașterea numelui de România.

Austro-Ungaria a declarat că nu poate ține seama de această independență.

La Paris, reprezentantul României, nu fu primit de ministrul de externe.

Londra refuză orice răspuns și, în sfârșit Berlinul condiționează în mod cinic că atitudinea Germaniei este determinată de beneficiile pe care le vor primi acționarii societății Sirousberg.

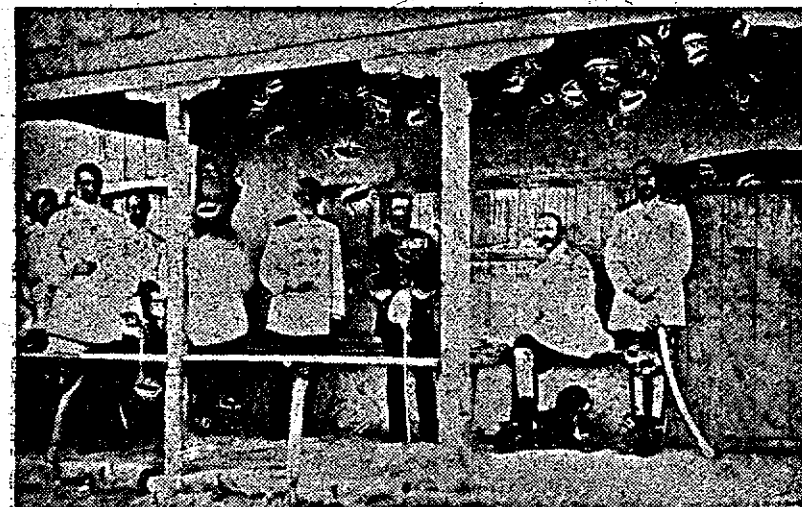

Fig. 129 — Prințul Carol cu Țarul Alexandru și Marele Duce Nicolae, la Plevna în 1877

Desfășurarea războiului. Armata dunăreană rusă trece Prutul, având un efectiv de 257.000 oameni. Turcia avea pe teatrul european aproape 190.000 oameni, dintre care 160.000 armată regulată.

După războiul din Crimeea, armata rusă a început a fi reorganizată. Cu toate acestea, ea era încă mai înapoiată decât armata turcă, organizată sub conducerea unor instructori occidentali și dotată cu armamentul tehnic perfecționat din Apus.

Trupele ruse trec granița României și se îndreaptă spre

Dunăre. Turcia, luând cunoștință de convenția româno-rusă, îndepărtă pe reprezentantul României dela Constantinopol și la 8 Mai bombardă Calafatul, apoi Giurgiul, Oltenița, Islazul, Bechetul și Corabia.

În momentul când comandantul militar rus a trecut Prutul spre Turcia, el se adresează poporului român printr-o proclamație în care spune:

„Prin porunca Majestății Sale. Împăratul tuturor Rușilor, armata intră astăzi în țara voastră. Vestindu-vă aceasta, vă declar că venim la voi ca vechi prieteni și voitori de bine: nădăjduiesc să găsec la voi aceeași sufletească primire pe care au crătat-o străbunii voștri oștilor noastre în trecutele rezbele ce le-au avut cu Turcii“.

Angajarea României în lupta împotriva jugului turcesc a avut și în țara noastră unii adversari. Dar forțele vii ale țării și-au pus speranța în independența națională, țărâ-nimea mai ales nădăjduind că odată cu aceasta va dobândi și dreptatea socială.

Această voință a poporului ne-a fost cântată astfel de Vasile Alecsandri:

„Din câmp, de-acasă, dela plug,
Plecăt-am astă vară
Ca să scăpăm de Turci, de jug,
Sărmana noastră țară“.
Așa ne spune'n graiul său
Sergentul Mătrăgună
Și noi ne-am dus cu Dumnezeu
Ne-am dus cu voie bună.

În același spirit și în ciuda rezistenței unora, populația Bucureștilor a întâmpinat armata rusă în marș spre Turcia.

C. A. Rosetti a salutat astfel, în calitate de primar al Capitalei, trecerea trupelor ruse prin București:

„Devenit numai de ieri capitala unui stat independent, orașul București e mândru să deschidă astăzi portile sale liberatorului popoarelor d'n Orient. El m'a însărcinat a ridica vocea în numele său, pentru a saluta pe acei cari au binevoit a face îndoit memorabilă noua Românie liberă și independentă“.

* * *

În ziua de 15-27 Iunie, armatele rusești înfrâng rezistența turcească și trec Dunărea la Sîstov.

La sfârșitul lui Iunie, trupele ruse sub comanda lui Gurko înfrâng armatele turcești conduse de Reuf-Pașa și se

îndreaptă spre Adrianopole. Dar această acțiune care nu-și asigurase liniile de comunicație și rezervele necesare, nu a fost o acțiune militară chibzuită, ceea ce are ca rezultat retragerea spre Nord a armatelor rusești.

Comandantul trupelor turcești din Balcani, Suleiman Pașa, își îndreaptă loviturile spre pasul Sipca, fără însă a obține vreun rezultat, deoarece e respins de armatele ruse.

Fig. 130 — Eătălia ruso-româno-turcă dela Rahova.

Între timp, armatele conduse de generalul Krüdener atacă și ocupă în Iulie Nicopolul. De acolo, e trimisă o parte din armată să ocupe Plevna, centru important de comunicație.

La Plevna s'a întărit însă armata turcă condusă de Osman Pașa.

Primul atac, dat de 7000 ostași, a fost respins. Krüdener trimite un corp de 30.000 ostași să atace din nou Plevna, dar, la 18/30 Iulie, sunt din nou respinși.

În urma acestui fapt se lua hotărîrea într'un consiliu de război a se trece la apărare. Comandantul rus invită armata română la colaborare și în același timp cere întăriri la Petersburg. Patru divizii române trecută Dunărea pe la Corabia la 20 August 2 Septembrie, sub comanda domnito-

ului Carol. La 21 August/3 Septembrie Domnul Carol își instalează cartierul în satul Poradim, la 7 km. de fortificațiile exterioare ale Plevnei. La sfârșitul lunii August, comandantul rus hotărăște să atace pentru a treia oară Plevna, aruncând în foc armatele rusă și română.

Lupta a început la 30 August-11 Septembrie. Atacul general a fost respins cu pierderea a 15.000 de oameni. Trupele române reușesc să ocupe reduta Grivița.

După respingerea celui de al treilea atac, comandantul a hotărât să asedieze Plevna, să întărească armata cu garda venită din Rusia și să activeze acțiunea spre trecătorile Balcanilor.

Garnizoana turcă dela Plevna, cu un efectiv de 50.000 oameni și 96 tunari avea provizii numai pentru o lună.

Organizatorul blocadei, generalul Todleben, strângea tot mai mult cleștele în jurul asediaților.

La 28 Noembrie-10 Decembrie, asediați și epuizați, Turcii hotărâse depunerea armelor. Plevna s'a predat.

După căderea Plevnei, Marele Duce Nicolae, adresându-se domnitorului Carol I, îi spune: *Frăția de arme a armatelor ruse și române a legat noi raporturi între cele două popoare*.

Raportul de forțe înclina acum în favoarea Rusiei. În-

Fig. 131 — Luarea redutei Grivița
(30 August 1877)

tr'un consiliu de război, se hotărâse să se îndrepte trupele spre Constantinopol.

Pe'un ger de —20°, armata rusă, de sub conducerea lui Gurko începe trecerea Balcanilor și, după un marș de 5 zile, se îndreaptă spre Filipopoli (Plovdiv). Alt corp de armată rus, sub conducerea lui Radețco, trece Balcanii la Șipea. La 28 Decembrie 1877-9 Ianuarie 1878, s'a predat o armată turcă de 21.000 oameni iar după o luptă de 3 zile la Filipopoli, generalul Gurko înfrânge armata de 50.000 oameni condusă de Suleiman Pașa. Rezistența turcă era înfrântă.

La 8-20 Ianuarie, avangarda armatelor ruse ocupă Adrianopol. La 19-31 Ianuarie, încep tratativele de armistițiu. Acțiunile militare împotriva Turciei au fost duse de către armata rusă și din partea asiatică.

Starea țărănimii În România, greutatea cea mai mare a războiului pentru independență o suporta poporul și în primul rând țărănimea.

Starea țărănimii În România, greutatea cea mai mare a războiului pentru independență o suporta poporul și în primul rând țărănimea. Nicolai Zubcu Petrovici (Codreanu), unul din membrii cercurilor muncitorești ce existau în 1878 în țara noastră, a descris astfel greutățile țărănimii române din timpul războiului, într-o scrisoare pe care a trimis-o geografului francez Elisée Reclus și pe care acesta o publică în gazeta „Travailleur” (Muncitorul) din luna Februarie 1878.

„Pentru a duce războiul pentru întreținerea unei armate de 60.000 oameni, guvernul nostru n'a avut parale, și iată că s'a găsit un mijloc pe care ocârmuirea l-a propus, iar Camera și Senatul l-au admis, și care constă în a rechiziționa de pe la toți cetățenii țării, toate obiectele necesare pentru întreținerea armatei.

Pe temeiul acestei legi, s'a rechiziționat în țară cai pentru artilerie și cavalerie, căruțe și boi de transport, vite pentru tăiat, porumb, grâu, zarzavaturi, precum și bătrânii și copiii destinați a cărași toate transporturile militare. Firește că această lege militară nu explică deloc modul de rechiziționare, astfel că alături de bogătașul căruia i se rechiziționa o vacă, un bou, o pereche de cai, se rechiziționa la cel sărac ultima vacă și ultimul cal. Dela țărânii noștri săraci lipiți pământului, se rechiziționa ultimul sac de mălai, ultima căpiță de fân.

Cărașii țărani, mânați ca niște vite și fără ca să aibă în triasta lor merinde pentru drum, plecau după armata română, dincolo de Dunăre, unde își pierdeau vitele, căruța și adeseori isprăveau viața lor chinată într'un spital din-

Bulgaria. Iar în caz când soarta le permitea să se întoarcă îndărăt la vatră fără bou și fără căruță, cu picioarele și mâinile degerate, primeau dela administrație, drept răsplată pentru toate suferințele lor, pentru întregul avut rechiziționat, o fițuică în care, pentru 6 săptămâni de căraușie, li se plătea cel mult suma de 30 lei.

Suferințele și mizeria țăranilor din 1877 a fost obiectul unei interpelări în Camera deputaților. Astfel, în ședința

Fig. 132 — Primul parlamentar turc pe podul de pe râul Vid (Plevna), vestind capitularea

dela 18 Ianuarie 1878, deputatul Cernătescu a declarat dela tribuna Parlamentului că:

„toate greutățile războiului cu Turcia le-a dus țăranul român pe spatele său”.

Deputatul Bagdat, în aceeași ședință a declarat: „din toate județele țării au plecat câte 2000 de cărauși țărani, cu căruțe de 2 și 4 boi; toți acești țărani au căzut astăzi în cea mai neagră mizerie”.

Deputatul Manu declara: „Ororile războiului le-a suferit cea clasă a poporului român, care, neavând nimic, a dat tot ce avea pentru țară.

Țăranul român a dat țării pe fiul său, vitele sale, pâinea copiilor săi, iar în schimbul acestor jertfe n'a căpătat nimic”.

În fine, deputatul Vergachi, încheind discursul său, a zis: „din cauza vexațiunilor administrațiunei, țăranii români au devenit adevărați proletari, căci, după război, s'au întors fără vite și fără căruțe.

La toate aceste discursuri ale deputaților, primul ministru de pe acele vremuri, nemuritorul I. C. Brătianu, a declarat cum că nu este patriotic de a ridica în ședință publică astfel de chestiuni menite a întuneca gloria țării reputată pe câmpul de bătaie...”.

Dacă ne gândim că în 1877 relațiile dintre țărani și moșieri manifestau puternice resturi feudale, adică țăranul pentru a putea contracta pământ de muncă trebuia să muncească și pământul boierului cu vita lui, atunci putem ușor să ne dăm seama, ce-a însemnat pentru țăranul român pierderea vitelor sale. El, țăranul, a fost așadar cel care a suportat majoritatea greutăților ducerii războiului nostru pentru independență.

Tratatul dela San Ștefano. Rușii se găseau în apropierea Constantinopolului și acolo, la San-Ștefano a fost semnat armistițiul între Rusia și Turcia.

În tot timpul acțiunilor militare în Balcani, diplomația rusă a avut să lupte continuu cu Anglia. În momentul când trupele rusești au trecut Dunărea, Anglia a început să-și pregătească forțele la Malta și să-și îndrepte flota spre Marea Neagră.

Anglia a manifestat dorința ei ca Rusia să nu ocupe Constantinopolul. Căderea Plevnei a produs o mare îngrijorare la Londra.

Sultanul a cerut sprijinul puterilor și Anglia a și încercat să-l ajute.

Când Austria a aflat de începerea tratativilor de armistițiu între Rusia și Turcia, a promis Angliei că o va sprijini cu armata ei de uscat.

Țarul Rusiei intenționa să alunge pe Turci din Constantinopol. În fața Rusiei, stătea așadar perspectiva unui război european, de aceea, ea s'a grăbit să încheie armistițiu pentru a pune puterile europene în fața unui fapt împlinit. Începute la 19 Februarie 1878, aceste tratative s'au încheiat la 3 Martie. Tratatul a schimbat harta politică a Sud-Estului Europei.

1. Se proclamă independența României și are loc un

schimb de teritorii, România primind Dobrogea cu portul Constanța, în schimbul unui teritoriu din Sud-Vestul Uniunii Sovietice de astăzi.

2. Toată Bulgaria, dela Dunăre la Marea Egee și dela Marea Neagră până la lacul Ohrida s'a transformat într'un principat independent, cu guvern propriu, cu o miliție populară, deși mai păstra unele relații de vasalitate cu Sultanul.

Armatele turcești trebuiau să se retragă din Bulgaria, cetățile turcești trebuiau distruse, armata ocupa însă doi ani Bulgaria și noua organizare de stat urma să se întemeieze cu ajutorul Rusiei.

3. Poarta recunoaște independența Muntenegrului, căruia i se anexează un teritoriu însemnat în Albania, Herțegovina și chiar pe țărmul Adriaticei.

4. Poarta recunoaște independența Serbiei, al cărei teritoriu se mărește la Sud.

5. Turcia trebuia să introducă în Bosnia, Herțegovina și alte ținuturi cu populație creștină, reformele prevăzute în Conferința Ambasadorilor din 1877.

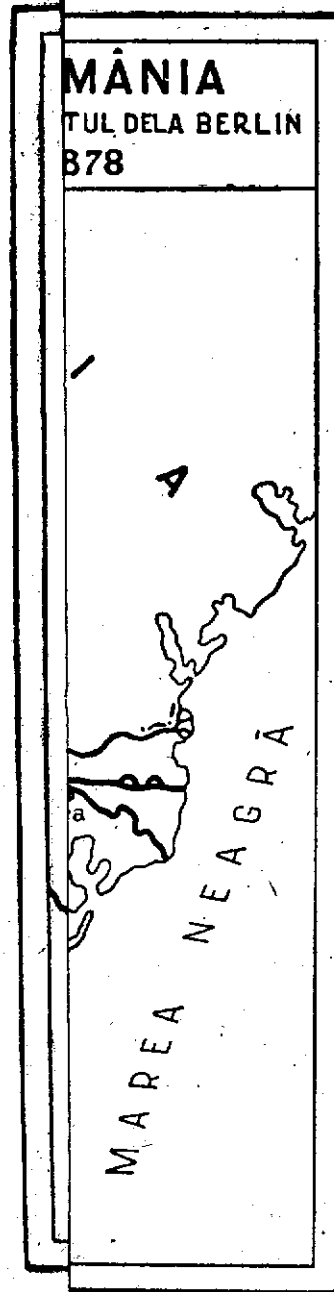
6. Se restituie Rusiei teritoriul dela granița ei din Vest ce i se luase în 1856 prin tratatul dela Paris.

7. În Asia, Turcia cedă Rusiei unele teritorii și se obligă să-i plătească 310 milioane ruble ca despăgubiri de război.

Tratatul dela Anglia, Austro-Ungaria și Germania erau nemulțumite cu prevederile tratatului dela San-Stefano. Nici una din aceste țări nu vroiau creșterea unor state independente.

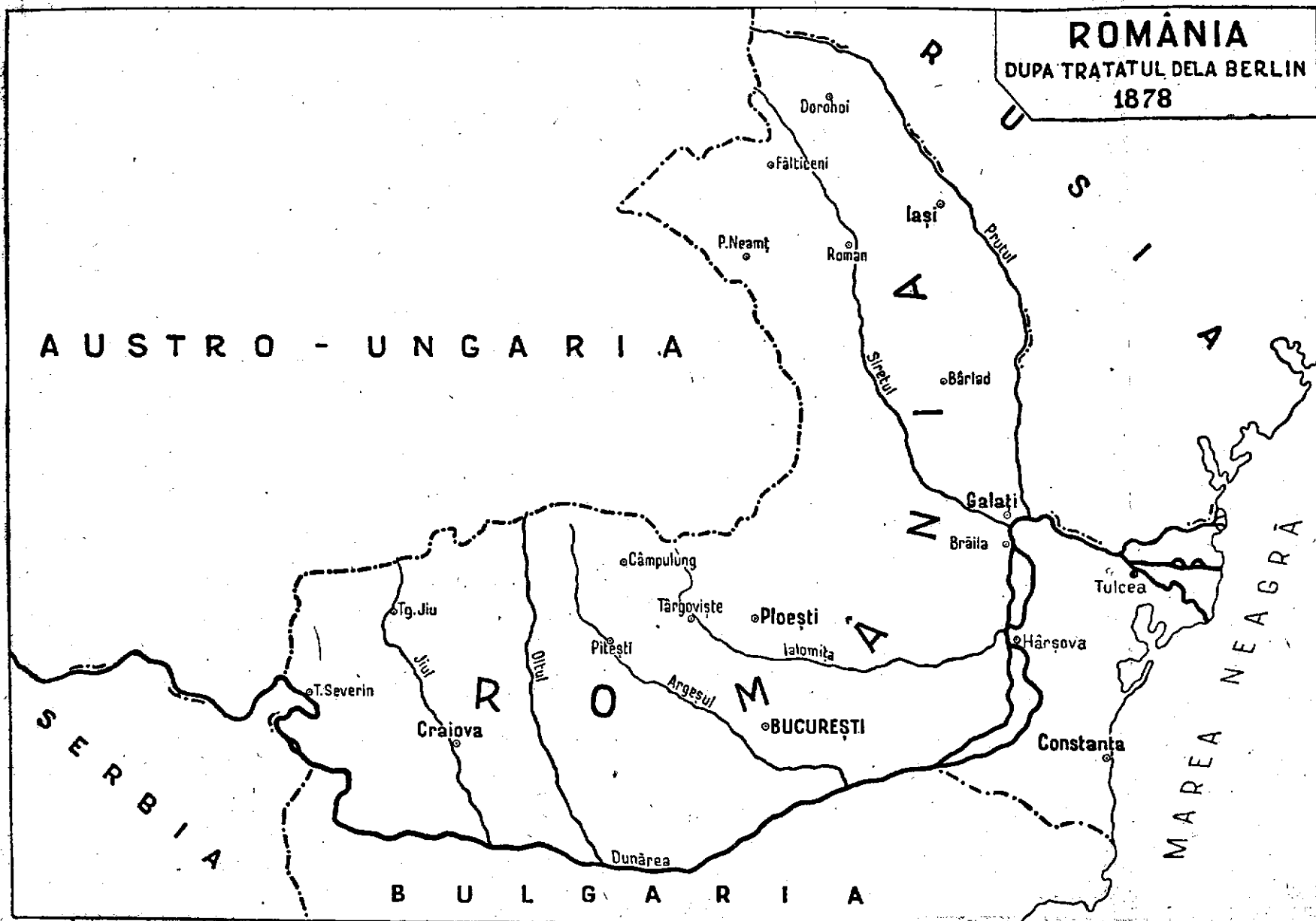
Anglia nu voia acest lucru, pentru că voia să existe un imperiu otoman slab pe care ea să-l conducă. Ea nu vroia deasemeni întărirea Rusiei.

Austria nu vroia creșterea de state independente, deoarece de o parte ar fi trezit și încurajat lupta de eliberare națională a popoarelor pe care le subjugă, și de altă parte vroia să ocupe teritorii noi din Balcani și să-și întărească pozițiile. Germania, la rândul ei, începea să întocmească planul *Drang nach Osten*. Pentru reușita acestui plan, țări independente și puternice puteau constitui un obstacol, ceea ce nu era cazul, cu existența unei Turcii slabe. La acestea, se adăuga și faptul că nu doreau întărirea Rusiei. De aceea, se convoacă la Berlin un Congres al celor șapte Puteri, care semnaseră tratatul dela Paris. Congresul chemă

ROMÂNIA

DUPA TRATATUL DELA BERLIN
1878

și pe reprezentanții României, pentru a-și susține interesele țării lor, dar fără un cuvânt hotărâtor.

Tratatul care se încheie modifica pe cel dela San Ștefano în defavoarea popoarelor din Sud-Estul Europei. Se recunoștea independența României, Serbiei și Muntenegrului. România primea Dobrogea și Constanța port la Marea Neagră, în schimbul teritoriului din Sud-Vestul U.R.S.S. de azi. Se impune României să modifice art. 7 din Constituție, în sensul ca să se dea posibilitatea locuitorilor evrei din țară, de a obține cetățenia română.

Principatul autonom al Bulgariei *se reduce* la teritoriul dintre Dunăre și Balcani, rămânând vasal Turciei. Toate tratatele anterioare încheiate de Bulgaria cu Poarta, rămân în picioare. Teritoriul dintre Balcani și Rodope forma o provincie autonomă, cu un guvernator numit de Sultan. Serbiei i se acorda un teritoriu în regiunea Niș, iar Muntenegrului o mică fâșie la Adriatică.

Bosnia și Herțegovina fură date Austro-Ungariei „pentru a le administra”. Restul teritoriilor europene ale Turciei îi rămaseră în stăpânire. Austro-Ungaria obținu însărcinarea să se ocupe cu curățirea canalului Sulina. Rusia obținea în Asia, Cars și Batum. Anglia obținu insula Cipru. Drepturile Comisiei europene a Dunării se întinseră până la Brăila.

Prin acest tratat Austro-Ungaria a pătruns și mai mult în Sud-Estul Europei. Se menține imperiul turc în descompunere, etc.

Pentru România, acest tratat recunoaște proclamarea independenței, pe care în urma frăției de arme ruso-române, Rusia a impus-o Turciei.

Constituției. La 25. Martie 1879, Camera își închise sesiunea și fu dizolvată pentru a se alege o Constituanta, care să modifice articolul 7. Aceasta își începu desbaterile la 22 Mai. Pentru a obține cele două treimi de voturi, necesare pentru modificarea Constituției, ministerul se reorganiză. M. Kogălniceanu care fusese silit să demisioneze, fu numit la interne, N. Kretulescu la Culte și V. Boerescu la Externe.

Art. 7 din Constituție fu modificat în August fără prezența lui I. Brătianu, care se sustrase, lăsând președinția guvernului ad-interim lui M. Kogălniceanu. Fostii ostași evrei din timpul războiului pentru independență, fură încetățeniți. Se mai adăogau câteva categorii, mai ales dintre

Evreii bogați. Masa cea mare a Evreilor și mai ales cea săracă, rămase mai departe fără drepturi politice.

Guvernul român, sub presiunea lui Bismarck, trebui să răscumpere căile ferate aparținând acționarilor lui Strousberg. Îndeplinind această condiție, independența României, fu recunoscută și de Germania.

În Aprilie 1880, din inițiativa guvernului, Parlamentul votă proiectul de lege pentru înființarea Băncii Naționale a României, ca bancă de emisiune, care-și începu activitatea la 1 Decembrie 1880. În anul următor, se înființară Creditele Agricole Județene.

În Martie 1881, Parlamentul proclamă transformarea României în regat. Regatul României fu recunoscut de toate statele.

MIȘCAREA MUNCITOREASCA ÎNTRE 1866 ȘI 1881.

După unirea Principatelor și legiferarea agrară din 1864, condițiile de dezvoltare a industriei au devenit mai prielnice, deși resturile feudale care se mai păstrau în societatea noastră reprezentau o piedică, pentru această dezvoltare.

În societatea românească, existau lucrători încă dela sfârșitul secolului XVIII. Acești lucrători și meseriași au participat la toate frământările sociale, pe care le-a cunoscut poporul nostru. Ei nu aveau însă organizații proprii și nici condițiunile generale din țara noastră nu erau la nivelul care să le poată atribui un rol istoric conducător.

De aceea, conducerea luptelor revoluționare dela începutul secolului XIX au avut-o în primul rând revoluționarii democrați burghezi.

S'au întărit elementele capitaliste în societatea românească. De teama acțiunii populare, burghezia românească s'a mulțumit cu parțialele poziții politice obținute în conducerea țării, împletindu-și acțiunea cu cea a moșierilor și, din lasitate, a renunțat la luptă, chiar pentru revendicări burgheze. Societatea românească — potrivit legilor de dezvoltare a societății — avea însă nevoie de o forță socială conducătoare care să-i asigure dezvoltarea. Această forță începe să devină — în anii 1871-72 — clasa muncitoare.

De unde până la moartea lui N. Bălcescu, muncitorimea lupta sub conducerea revoluționarilor burghezi-democrați, după trădarea de către mulți pașoptiști a principiilor, proclamației dela Islaz, muncitorimea, care nu a uitat aceste

principii, caută să le promoveze și începe să le desvolte în noule condițiuni care se creează.

Astfel, principiile continuatoare ale Proclamației dela Islaz „se destăpără” — după cum ne spune gazeta „*Lucrătorul Român*” din 5. Noembrie 1872 — în sufletul lucrători-

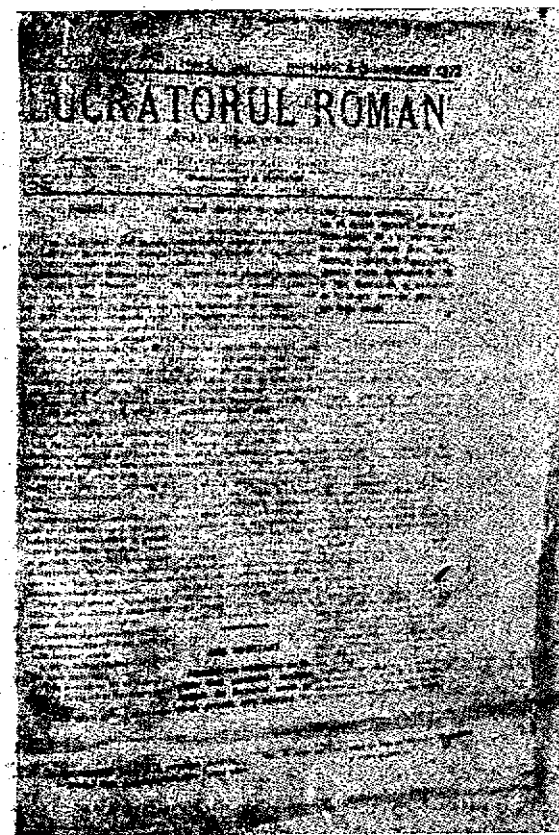

Fig. 133 — Gazeta „*Lucrătorul Român*” apărută în 1872

lor, se propagă de dânsii în presă și în întruniri, se îmbrățișă de un mare număr și i se dă viață prin întemeierea Asociațiunii *Lucrătorilor din România*.”

Astfel a luat naștere în 1872 „*Asociația Generală a tuturor lucrătorilor din România*”, cu oficiosul „*Lucrătorul Român*”, în scopul „să înfrățească muncitorimea în politica

pe care hotărăște să o ducă contra a tot ce e rău și vătămător muncitorimii“.

Activitatea acestei Asociațiuni nu a fost de lungă durată, dar activitatea muncitorească se desvoltă. În 1874—75, încep să se formeze cercuri socialiste la Iași, Galați, București etc. Aceste cercuri socialiste se găsesc sub influența ideologică a poporanșilor ruși (narodnici) cari iubeau poporul, fiind în acel moment promotorii progresului în țara noastră. Ei doreau să se sacrifice chiar pentru interesele poporului, dar nu înțelegeau în mod just rolul istoric al muncitorimii. Aceste cercuri socialiste editează la București în 1877, gazeta „Socialistul” unde luptă pentru a determina o activitate publică bazată pe principii care au de scop „binele tuturor“.

Deși grupurile din jurul gazetei „Socialistul”, sunt împotriva vărsărilor de sânge pe care le cauzează războaiele, ele îmbrățișează războiul din 1877, în care poporul român luptă pentru cucerirea independenței sale naționale.

Aceste cercuri încearcă să-și intensifice activitatea în anii 1879-80. Dau o atenție specială problemei țărănești, urmărind eliberarea țăranilor de sub apăsarea puternicelor resturi feudale.

Curentul acesta a cuprins pe meseriași și mai ales păturile intelectuale: profesori, studenți și elevi. În anul 1880, în urma unei greve studențești care are loc la Universitatea din Iași, unul din fruntașii acestor cercuri, Dr. Russel, publică primul program pe care-l cunoaște mișcarea muncitorească.

În acest program, (care se găsește sub influența ideologiei Internaționale I-a, condusă de Marx și Engels), D-rul Russel expune modul cum se poate îmbunătăți starea materială și culturală a muncitorului.

În anul 1881, cercul din Iași organizează comemorarea a 10 ani de la Comuna din Paris. Aceasta prilejuește guvernului prezidat de Ion Brătianu să ia măsuri represive împotriva conducătorilor lor. Se votează o lege a expulzării lor, folosită pentru a expulza din țară pe unii fruntași ai cercurilor socialiste, printre cari și D-rul Russel.

CULTURA

Învățământul.

La 1864, învățământul primar devenise prin lege obligatoriu, dar el nu putea fi generalizat. Fără să vorbim despre starea materială grăa a poporului, nu s'au asigurat fonduri pentru creșterea și întreținerea de școli, nu s'au acordat fon-

duri pentru salarizarea corpului didactic și pregătirea unui corp didactic. Totuși, în orașe și târguri, se făcură unele progrese. Creșterea fabricilor însemna totodată nevoia de lucrători care să cunoască cât de cât, scrisul și cititul. De aceea se creiază unele școli în centrele industriale care erau mai ales în orașe. Dar 80% din populația țării era analfabetică. Burghezia bogată, aliată cu moșierimea, n'avea niciun interes să dea cultură masei, or lărgi țărănești.

Dacă învățământul primar era neglijat, învățământul secundar — liceele, seminariile, unele școli de meserii — este încurajat. El era frecventat mai ales de fiii burgheziei și boierimii. Dar multe din aceste școli erau improvizații, cu profesori fără studii necesare. Numai în marile centre urbane — București, Iași, Craiova, Galați — școalele de grad secundar aveau o organizare oarecum temeinică.

Învățământul universitar, organizat sub Alexandru Ion Cuza, era încă subred. Unii profesori nu erau suficient pregătiți. Numărul studenților era mic. Fiii oamenilor bogați, când nu-și făceau și studiile secundare în străinătate, mergeau la universitățile de peste graniță.

La cele trei facultăți ale Universității din București, se adăoga, în 1876, Facultatea de medicină.

La 1 Aprilie 1866, se înființă Societatea literară română în București, cu misiunea de a face un dicționar și o gramatică a limbii române. Ea era compusă din literați și savanți, recrutați câte unul din fiecare provincie locuită de Români. În statu'ele terminate în 1867, se schimbă numele asociației în Societatea Academiei Române. În 1879, numele e din nou modificat, ajungându-se la cel de azi.

Academia ajunsese în primii zece ani de la înființarea ei o citadelă a latinismului, care urmărea să stâlcească limba literară, pentru a o face să semene cu latina. Mai târziu, acest curent slăbi și începură unele lucrări cu un caracter științific.

Junimea. Încă dinainte de 1866, se înființase la Iași o societate culturală numită Junimea, căci mai toți membrii ei inițial erau tineri. Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, Teodor Rosetti, P. P. Carp și Vasile Pogor erau organizatorii acestei asociații. Se țineau conferințe publice și sedințe literare.

La 1—12 Martie 1867, Junimiștii scoaseră la Iași o revistă „Convorbiri Literare”. Ideologul Junimii era Titu Maiorescu, iar ideologia Junimii era dominant conservatoare. Ea era sub influența ideologiei germane, care căuta să împacă interesele burgheziei cu ale junkerilor, ceea ce semăna cu acel caracter burghez-moșieresc pe care-l luase țara noastră. De aceea, găsim în creația junimiștilor, care era dominant conservatoare — reacționară și unele elemente pozitive. Aceste elemente pozitive n'au schimbat însă caracterul dominant al Junimei. De aceea, unele dintre elementele cele mai avansate din're cei care au participat la această organizație, o părăsesc, manifestându-se în afara ei, unii chiar împotriva ei. Împotriva Junimei se va impune după 1881, curentul creat de „Contemporanul”.

În revista „Convorbiri Literare”, își tipări Titu Maiorescu cele mai multe din lucrările sale de critică literară și culturală. Tot aici colaborară Iacob Negruzzi, N. Gane, V. Alecsandri, M. Eminescu, I. Slavici.

Presa. Intre 1866—1881, continuă să apară *Românul* oficiosul liberal. Din 1866, apare „*Timpul*”, oficiosul conservatorilor. In 1869—1870, B. P. Hașdeu făcu din gazeta sa *Traian* o tribună politică și culturală. În urmă în Martie 1870 „*Columna lui Traian*”, cu un caracter mai mult cultural.

In 1866, apare la Iași un ziar al dreptei intitulat *Constituțiunea*. Tot la Iași apare *Dreptatea*, între 1867 și 1870.

Tineretul conservator scoase în anii 1869—1870 gazeta *Tara*.

Apar o serie de publicații humoristice. In anii 1866—1879, apare *Ghimpele*, cu caracter antidinastic. In anii 1871—1874, apare *Asmodeu*, etc.

Literatura. Dintre scriitorii vechi, V. Alecsandri își continuă bogata sa activitate. In acești ani, publică el *Pastelurile*, *Legendele*, inspirate după V. Hugo, și *Ostașii noștri*, în care cântă vitejia ostașilor români în războiul pentru independență. Tot în această epocă, scrie câteva lucrări dramatice, între care *Boierii* și *Ciocoi*. Incercarea de a realiza o epopee românească, *Dumbrava Roșie*, nu i-a reușit.

Alexandru Odobescu publică *Fals tratat de vândătoare*, sau *Pseudochinezicos*, plin de excursii umoristice și reușite descrieri ale naturii (1874).

Istoricul B. P. Hașdeu, care era și poet, publică în 1867 drama istorică *Răzvan* și *Vidra*.

Titu Maiorescu își publică, între altele, studiile: „*In contra direcției de astăzi în cultura română*” în 1868, și „*Direcția nouă în poezia și proza română*”, în 1872.

M. Eminescu își publică cea mai mare parte din poeziile sale, dicându-se cu mult, prin frumusețea limbii literare desăvârșite de el, deasupra tuturor poezilor anteriori. I. Creangă și I. Slavici își publicară primele lor lucrări, inspirate din viața poporului.

Pictura. Se dezvoltă și pictura românească. Teodor Aman continuă să lucreze și să expună. Dar acum își începe activitatea pictorului de mare talent, ieșit din popor, N. Grigorescu. Pictază peisajii, portreț, etc. După cum V. Alecsandri a cântat în versuri vitejia ostașilor români în războiul pentru independență, N. Grigorescu i-a zugrăvit în colorii. Un talent mai puternic care apare, este N. Andreescu.

Dela 1866 la 1881 se produc transformări economice, sociale, politice și culturale, ușurate în dezvoltarea lor, odată cu înlăturarea suzeranității turcești și cucerirea independenței naționale. Burghezia se afirmă mai puternic în Stat și reușește să împartă guvernarea cu boierii (conservatori). Rămășițele feudale persistă și împiedică dezvoltarea rapidă a țării. Incepe să apară pe arena politică o nouă clasă: muncitorimea. Dacă burghezia renunță la lupta ei pentru progresul social, muncitorimea începe ea să poarte steagul propășirii.

România dela 1881 la 1900

In ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, Germania își dezvoltă rapid industria, întrecând în volumul producției sale Anglia, al cărei utilaj industrial era învechit. Franța, căreia i se răpise Alsacia și Lorena, lipsită de cărbuni și de fier, rămâne o țară mixtă (industrială-agrară). Austro-Ungaria și Italia își creiau industrii, pentru produsele cărora căutau piețe de desfacere. In Rusia, în centrele mari urbane sau în regiunile miniere, se dezvoltă industria, alimentată cu capitaluri streine.

Industria americană, luase în secolul al XIX-lea un mare avânt. Până la 1870, capitalismul era în plină ascensiune. Până atunci, toate teritoriile fuseseră împărțite între marile state industriale. Italia și Germania, venite cele din urmă la împărțeală, erau lipsite de colonii. Lupta pentru plasarea fabricatelor în țările semi-industriale, printre care trebuie așezată și România acelei epoci, se accentuă.

Indată după obținerea independenței, industria proprie, ajutată de protecționism, se dezvoltă mai repede.

DESVOLTAREA ECONOMICA

Puterea economică a României crește necontenit dela 1881 la 1900. Acest fapt se oglindește în încasările Statului. Astfel, dacă acestea sunt în anul bugetar 1881-1882 de circa 123.180.000 lei, ele ating circa 236.339.000 lei în anul bugetar 1898-1899.

Agricultura continuă totuși a forma principala bogăție a țării. In 1901, suprafețele însămânțate treceau de 4.000.000 ha. Creșterea suprafețelor însămânțate se datora în parte mării consumului intern, provocat de creșterea populației dar mai ales exportului. Numai producția grâului trecuse de 14.000.000 hl.

Creșterea vitelor primi o lovitură puternică din partea Austro-Ungariei, care, în 1882, interzise importul de animale din România sub pretextul unor măsuri sanitare veterinare, dar în realitate, pentru a se sustrage obligațiilor luate prin convenția vamală din 1875. Dacă în 1882, sunt 1.843.000 cai, 2.260.000 bovine, 4.390.700 ovine și 1.363.170 porcine, în 1900, când populația țării crescuse simțitor, nu-

mărul animalelor scade relativ, ajungându-se la 864.324 cai, 2.588.526 bovine, 5.665.444 ovine și 1.709.205 porcine.

Cultivarea zarzavaturilor și leguminoaselor se intensifică.

Pădurile sunt defrișate la deal și mai intens în regiunile de câmp, unde se simte lipsa lemnului.

Meseriile autohtone, în afara celor legate de viața țăranilor și de construcții, sunt lovite de concurența fabricatelor ce apar tot mai mult.

Industria. În 1882, se introduce sondajul american la Drăgămasa. În 1899, se fac furaie mecanice, începându-se marea exploatare a petrolului în România. În 1900, Statul numi o comisiune de specialiști, care cercetă zăcămintele petrolifere din țară.

Întreprinderile mari pentru extracția petrolului încep să ia ființă în această epocă. În 1889, se înființează *Societatea pentru industria și comerțul petrolului*, cu un capital de 5.000.000 lei. Aceasta dădu faliment în 1899, dar efectele fură preluate de Banca Ungariei de Comerț și Industrie.

În 1895, casa „Offenheim și Singer” întemeie *Societatea anonimă Steaua Română, la București*, cu un capital de 2.400.000 lei.

Producția petrolului se ridică vertiginos, dela circa 16.000 tone în 1881, la 25.000 tone în 1900.

Extragerea sării, care la 1882 era de 78.754.225 kgr., aducând Statului un venit de 5.661.451.50 lei, ajunge la 105.056.386 kgr. în 1902, dând un venit net Statului de 7.406.711,25 lei.

Extracția cărbunelui, care fusese primitivă și întâmplătoare mai înainte, se organizează sistematic în 1885. Producția se mărește dela 24.810 tone în 1885 la 111.789 tone în 1902. Cărbunele extras e folosit în mare parte de calea ferată.

Convenția comercială cu Austro-Ungaria dăduse o puternică lovitură industriei românești. Burghezia se opuse aplicării acestei convenții. În anii de după războiul pentru independență, se produsese un puternic curent de opinie în favoarea unei politici protecționiste, cu scopul de a se ușura înființarea unei industrii naționale. Acest curent se manifestă în partidul liberal, ca expresie a intereselor burgheziei, în opoziție cu elementele boierești. (D. A. Sturdza) din același partid.

În 1882, în urma avantajilor ce se acordară printr'o

lege, se înființară încă șase fabrici de zahăr și una de glucoză.

În 1885, România denunță convenția comercială cu Austro-Ungaria, care nu voi să încheie altă, bazată pe noua politică a Statului român. În 1886, se încheiează convențiuni comerciale cu Elveția, Rusia și Franța. Douăzeci de articole rămaseră pentru protecțiunea industriei autohtone.

Austro-Ungaria duse războiul vamal cu România până în 1891, când acceptă și ea principiul de mai sus, lovită în special de concurența ce i-o făcea Germania.

Dela 1885, când s'a făcut primul tarif vamal protecționist pentru industriile cu materia primă în țară, politica vamală a României devine protecționistă. Tariful vamal din 1891 cu modificarea din 1893 este general protecționist. Partidul conservator, în care pătrunseseră și unele elemente burgheze, legiferase acest tarif. În 1887, se votase o lege industrială, prin care se dădeau avantagii pentru înființarea industriilor noi. După această lege, orice persoană care înființa o fabrică cu cel puțin 25 lucrători și 50.000 lei capital, putea obține pentru 15 ani, scutiri de orice impozite directe către Stat, comună sau județ, pentru întreprinderea sa, scutiri de vamă pentru mașini, părți din mașini și accesorii, scutiri de vamă pentru materiile prime necesare fabricației, dacă acestea nu se găsesc în țară, reduceri pe căile ferate pentru mașini, materii prime, dreptul de proprietate pe 90 de ani asupra a 5 Ha. pământ din proprietatea Statului, comunei sau domeniilor Coroanei, prioritate la furnituri de Stat, județe și comune pentru mărfurile lor, dacă nu sunt altele similare în țară.

Ca urmare a acestei legi și a tarifelor vamale protecționiste, industria românească făcu salturi înainte. Astfel, între 1881 și 1887, se înființează câte 8,2 fabrici anual în mijlociu; dela 1887 la 1893 câte 14 fabrici pe an în mijlociu. ceea ce înseamnă că dela 1881 până la 1900 iau ființă 259 întreprinderi având fiecare cel puțin 25 lucrători și un capital de 50.000 lei. Capitalurile investite în industrie la 1902 erau, pe specialități, astfel repartizate: 69.000.000 lei în industria de construcții, 40.200.000 lei în industria alimentară, 35.700.000 lei în industria chimică, 33.500.000 lei în industria zahărului, 31.000.000 lei în industria lemnului, 24.400.000 lei în rafinerii de petrol, 23.400.000 lei în industria textilă și 15.000.000 lei în industria metalurgică. Cea mai mare parte a acestor capitaluri

era însă importată, ceea ce făcu ca, odată cu dezvoltarea industriei, capitalul străin — mai ales german, să cucerească puternice poziții economice în țara noastră.

Comerțul. Valoarea generală a comerțului exterior al României crește încet dela 1881 la 1900, rămânând staționară sau dând înapoi în anii cu recoltă rea. Astfel, în 1882, totalul import-exportului e de 513.528.000 lei, ajungând în 1893 la 861.141.000 lei, pentru a scădea în 1900, din cauza relei recolte din 1899, la 496.896.000 lei.

Exportul rămâne mereu deficitar față de import până la 1900, când începe iarăși să fie excedentar. Deficitul exportului e acoperit prin împrumuturile Statului în străinătate, dintre care o bună parte merg în investițiuni — căi ferate, porturi, etc. — și prin importurile de capitaluri, care fură investite în întreprinderile industriale particulare.

La 1 Aprilie 1882, datoria publică a României era în valoare nominală de lei 593.013.325,74; iar la 31 Martie 1902 ajunsese la 1.419.066.821,45 lei atingând deci o creștere de 826.053.499,71 lei, în timp ce, în același an, în industriile societăților anonime, care aveau mai mult de jumătate din capitaluri importate, erau investiți 1.400.000 lei.

Locul întâiu la export îl ocupă cerealele, în primul rând grâul și porumbul. Exportul de grâu crește dela 400.035 tone în 1822 la 721.676 tone în 1900. Exportul porumbului este staționar, însă cu mari variațiuni, provocate de felul cum cădea ploaia. În 1882, se exportă 636.832 tone porumb pentru a se ajunge la 434.091 tone în 1900 (an de secetă).

Exportul de vite scade simțitor, din cauza restricțiilor impuse de Austro-Ungaria. Se dezvoltă însă, tot mai mult, exportul de cherestea și de petrol.

În comerțul exterior al României, locul întâi îl ocupă Austro-Ungaria, până către 1890, când începe să i-l dispute Germania, care-l câștigă spre sfârșitul secolului. Urmează Germania, Anglia și Franța. Se importă mașini, fabricate de metal, pânzeturi, stoffe, coloniale și obiecte de lux.

Mijloace de transport. Liniile principale de cale ferată sunt puse în funcțiune și răscumpărare de Stat, care construiește cu mijloacele sale liniile secundare. După anexarea Dobrogei, Statul răscumpără la 1882 calea ferată Cerna-Vodă. Constanța și amenajările portului Constanța dela o societate engleză, căreia Turcia îi concesionase aceste întreprinderi în 1857.

Se construiește podul dela Cerna-Vodă, prin care se puse în legătură Dobrogea și portul Constanța cu restul țării. În același timp, se construiește calea ferată București-Fetești. Între 1895 și 1900 portul Constanța fu mărit și refăcut, încât putu să adăpostească vagoane de mare tonaj. Porturile dela Dunăre fură și ele modernizate.

Se înființară Navigația Fluvială Română și apoi Serviciul Maritim Român. Traficul pe Dunăre continuă a fi dominat de vasele austro-ungare, iar cel maritim, de cele engleze.

Bănci. Intemeierea Băncii Naționale a României a asigurat stabilitatea monetei, dar a dat și un impuls economiei, prin scontarea portofoliului comercial și primind spre scontare și cambiele agricultorilor prin mijlocirea Caselor de Credit agricol, județene.

În 1894, sub un guvern conservator, se înființează Banca Agricolă cu un capital de 12.000.000 lei, căreia Statul îi acordă mari privilegii. La 1895, se întemeie pentru comerțul de export, *Banca Generală a României*, cu capital german.

Societățile anonime, care aveau în 1881 un capital de lei 42.000.000, ajunseră să aibă în 1903 un capital de 1.909.000.000 lei, din care 1.484.000.000 lei în industrie. Se observă, deci, un curent de trecere la întreprinderile sprijinite de bănci și societăți anonime. Capitalismul român, urmând mersului general al economiei capitaliste, începe să capete unele elemente din structura monopolistă și bancară.

Viața Socială. Fosta boierime în descompunere se regroupase în timpul guvernului conservator dintre 1871—1876. Ea domina partidul conservator și influența chiar partidul național-liberal, prin mijlocirea acelor mari proprietari cari făceau parte din acest partid.

Dar dacă partidul național-liberal are destule elemente recrutate din sânul boierimei și partidul conservator, care își adaugă și titlul de liberal, are o aripă recrutată din sânul burgheziei. Caracterul burghezo-moșieresc pe care începe să-l aibe țara, estompează cu timpul — deși nu șterge cu totul — diferențele între aceste partide.

Felul de trai al clasei stăpânitoare din România din această epocă tinde și se apropie de acela al burgheziei occidentale. Puțini dintre latifundiari locuiesc o parte din timp pe moșiile lor și-si îngrijesc producția.

Burghezia după 1881 tinde la industrializare, deși capitalurile de care dispune sunt puține.

În lipsa capitalurilor interne, ea face apel la capitalurile streine, cu care conlucrează. Numărul burgheziei crește pe măsură ce se dezvoltă economia țării. O pătură subțire la început, devenită însă cu trecerea anilor tot mai consistentă, formată din proprietari rurali de mijloc, negustori ai satelor și țărani chibaburi, i se adaugă, întărind-o. În sânul partidului național-liberal, au loc ciocniri între elementele ridicate din mica burghezie și elementele boierești.

Burghezia satelor, dușmănoasă față de arendași și latifundiați, în care vedea pe concurenții săi atotputernici

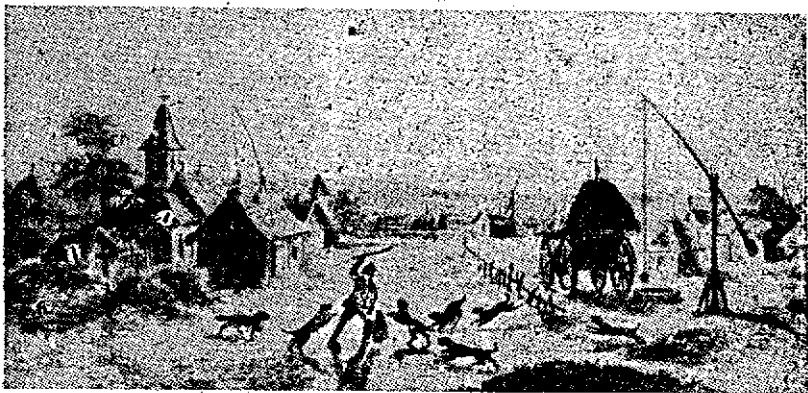

Fig. 134. — Infățișarea unui sat înainte de 1888

la exploatarea proletariatului rural, din ce în ce mai numeros, începu să întretină o agitație tot mai vie, târind după ea și restul țărănimii. Ea e fruntașa multor mișcări țărănești, care apar și se dezvoltă în această epocă.

Țărănimia și mai ales cea săracă, este obligată, din lipsa de pământ și de primitivitatea uneltelor folosite, să meargă la proprietar sau la arendaș pentru a se învoi.

Viata țăranilor săraci e tot mai grea, căci învoielile se fac în condițiuni tot mai anevoioase pentru țărani, pe măsură ce populația agricolă crește. Sub Regulamentul Organic, țăranul dădea a zecea parte din produse, în afara zilelor de clacă. Acum, proprietarii și arendașii vor să ia jumătate din produse, plus diferite plocoane obligatorii, pre-

cum pui de găină, ouă, miei, mușchii porcului, etc.... Din cauza aceasta, țăranimea săracă se hrănește și se îmbracă prost. Pelagra se întinde. Puțini țărani umblă vara încălțați și puțini copii merg la școalele rurale.

Sub presiunea agitațiilor, devenite uneori răscoale, se mai atribuie țăranilor suprafețe însemnate de pământ, prin vânzare din domeniile Statului în 1881, în 1884, în 1889 și în anii următori. Astfel, între 1878 și 1889 inclusiv, 158.477 țărani cumpărară din proprietățile Statului 777.632 de hectare în loturi mai mici de 10 ha. și, de la 1881 la 1889 inclusiv, 3.265 săteni cumpărară 28.589 hectare în loturi mai mari de 10 hectare. Totuși, față de înmulțirea vertiginoasă a populației țărănești, aceste împroprietări nu se făcură simțite.

Tot din cauza frământărilor țărănești, se văzu la 1882, un proiect de lege, prin care se ușurau condițiile învoielilor agricole, în special prin desființarea executării silite *manu-militari* a învoielilor neîndeplinite de țărani. Deputații și senatori latifundiați, atât conservatori cât și liberali, acceptară foarte greu această lege.

Răscoale țărănești. Din cauza situației grele în care se găsea, țăranimea era nemulțumită și aștepta numai ocazia de a se răscula. Acest lucru are loc în Martie 1888. Țăranii din județele Ilfov și Ialomița se răsculară contra proprietarilor și arendașilor, dând foc conacelor boierești, bătând pe primari și subprefecți, amenințând autoritățile mai înalte, care voiau să-i potolească. Răscoala se întinse și în județul Prahova, amenințând să se generalizeze. Guvernul lui Theodor Rosetti, care înlocuise pe cel al lui I. Brătianu, înăbuși răscoala prin intervenția armatei. Se aplică bătăi cumplite țăranilor răsculați, drept pedepsă.

Dar, în primăvara anului următor, 1889, se răsculară țăranii din satele sărace ale județelor Roman, Vaslui, Iași și Bacău, cerând pământ și amenințând că și-l iau singuri, dacă nu li se dă. În câteva locuri, intrară chiar cu pугurile în pământurile boierești. Mișcarea muncitorească de luminare care începuse să se ducă și la sate cu o râvnă deosebită, încurajase pe țărani la acțiune. Guvernul junimist interveni tot cu armata, înăbușind și această răscoală, nu fără desfășurarea unei represiuni.

În primăvara anului 1894, cu prilejul aplicării legii maximumului taxelor comunale, de curând votată, țăranii din județele Tecuci, Tutova, Fălciu și Bacău se răsculară, bă-

tând pe primarii puși de arendași, consilii rii comunale și chiar pe magistrații veniți să-i potolească. Fură trimise și de data aceasta unități militare împotriva răsculaților. Se trase asupra țăranilor, din rândul cărora căzură morți și răniți. Se făcură arestări în masă și mulți țărani suferiră bătăi cumplite.

Agitațiile și răscaloalele țărănești amintite au cauze adânci. Ele au fost provocate pe deoparte de nemulțumirea

MUNCITORII

ORGAN AL PARTIDEI MUNCITORILOR

LESE JOIA

ANUL 1888, MARTIE 21
ANUL I Nr. 29

Redactor, V. G. MORTUN

Cinele Bani

RĂSCOALA ȚĂRANILOR

SUMARIUL

Revista Țăranilor
Politica d-lui Păun
Din București
Europa socialistă „Leica”
Din Județ
Din Localitate

RĂSCOALELE ȚĂRĂNEȘTI

În mai multe județe din Blăniștea (Ialomița, Buzău, Prut, Ilfov, Vrancea, etc.) și în cele din județele din sudul țării (Galați, Giurgiu, etc.) s-au petrecut în ultimul timp răscaloale țăranilor împotriva arendașilor și latifundiarilor, care acapau mânia de lucru țăranescă, a cărei exploatare o doreau și ei. Ele exprimau, alături de nemulțumirea țăranilor, și hotărârea lor de a lupta împotriva stării rele în care se găseau.

Județul Iași. În acest județ s-au petrecut răscaloale țăranilor împotriva arendașilor și latifundiarilor, care acapau mânia de lucru țăranescă, a cărei exploatare o doreau și ei. Ele exprimau, alături de nemulțumirea țăranilor, și hotărârea lor de a lupta împotriva stării rele în care se găseau.

Județul Iași. În acest județ s-au petrecut răscaloale țăranilor împotriva arendașilor și latifundiarilor, care acapau mânia de lucru țăranescă, a cărei exploatare o doreau și ei. Ele exprimau, alături de nemulțumirea țăranilor, și hotărârea lor de a lupta împotriva stării rele în care se găseau.

Județul Iași. În acest județ s-au petrecut răscaloale țăranilor împotriva arendașilor și latifundiarilor, care acapau mânia de lucru țăranescă, a cărei exploatare o doreau și ei. Ele exprimau, alături de nemulțumirea țăranilor, și hotărârea lor de a lupta împotriva stării rele în care se găseau.

Județul Iași. În acest județ s-au petrecut răscaloale țăranilor împotriva arendașilor și latifundiarilor, care acapau mânia de lucru țăranescă, a cărei exploatare o doreau și ei. Ele exprimau, alături de nemulțumirea țăranilor, și hotărârea lor de a lupta împotriva stării rele în care se găseau.

Județul Iași. În acest județ s-au petrecut răscaloale țăranilor împotriva arendașilor și latifundiarilor, care acapau mânia de lucru țăranescă, a cărei exploatare o doreau și ei. Ele exprimau, alături de nemulțumirea țăranilor, și hotărârea lor de a lupta împotriva stării rele în care se găseau.

Județul Iași. În acest județ s-au petrecut răscaloale țăranilor împotriva arendașilor și latifundiarilor, care acapau mânia de lucru țăranescă, a cărei exploatare o doreau și ei. Ele exprimau, alături de nemulțumirea țăranilor, și hotărârea lor de a lupta împotriva stării rele în care se găseau.

Fig. 135 — Gazeta „Muncitorul”

țăranilor săraci împotriva unui regim de care ei erau exploatați până la mizeria cea mai neagră și pedealta de ura chiaburilor împotriva arendașilor și latifundiarilor, care acapau mânia de lucru țăranescă, a cărei exploatare o doreau și ei. Ele exprimau, alături de nemulțumirea țăranilor, și hotărârea lor de a lupta împotriva stării rele în care se găseau.

Continuarea guvernării lui I. C. Brătianu. „Regimul corupției și al te-roareii”.

După demiterea lui D. Brătianu dela președinția guvernului la 9/21 Iunie 1881, I. Brătianu fu însărcinat din nou cu formarea unui guvern național-liberal. I. Brătianu luase și ministerul finanțelor, fiind pentru câțva timp și ad-interim la ministerul de războiu.

În mesagiul de deschidere a sesiunii ordinare a corpu-

rilor legiuitoare deschisă la 1526 Noembrie 1881, vorbindu-se despre apărarea drepturilor României la Dunărea dintre Porțile de Fier și Galați, se făcuse aluzii vizibile la greutățile pe care autoritățile austro-ungare le puneau exportului de vite al țării noastre „sub cuvânt de epizootie...”

Austro-Ungaria se simte atacată și rupe relațiile diplomatice la 2 Decembrie 1881, nereleuându-le decât după ce min strul de externe ceru scuze.

Cu toate acestea, chestia Dunării provacă complicații.

Junimiștii, care se îndepărtară de conservatori pentru a se apropia de liberali, cu care proiectau o colaborare, primară ca șeful lor politic, P. P. Carp, să fie însărcinat cu o misiune la Viena în Noembrie 1882, pentru a rezolva problema Dunării. Alți conservatori, primară misiuni diplomatice pentru Constantinopol și Paris. Fostul șef al conservatorilor, fusese numit președinte al Senatului.

În felul acesta, partidul conservator începe să se dezorganizeze, iar partidul național-liberal, a lunecat tot mai mult la împlătirea intereselor burghezo-mosieresti, ținând să asigure cu această împlătire supremația liberală (adică burgheză).

Comisia europeană a Dunării, pe baza art. 55 din tratatul dela Berlin, se întruni și, după lungi discuțiuni, întocmi un Regulament de navigație, poliție fluvială și supraveghere, aplicabil părții din Dunărea Portile de Fier la Galați. O comisiune, compusă din delegații Austro-Ungariei, Serbiei, României și Bulgariei, sub prezidenția delegatului austro-ungar fu însărcinată cu aplicarea acestui Regulament.

La 2/14 Iunie 1882, Delegatul român protestase, căci Austro-Ungaria nu era stat riveran al porțiunii din Dunărea, pe care voia s-o domine prin Regulamentul făcut de Comisia europeană a Dunării. Cu toate acestea, Regulamentul fu acceptat de reprezentanții celor șapte Puteri, întruniți la Londra, unde se încheie și un tratat, la 10 Martie 1883, prin care autoritatea Comisiunii Europene a Dunării fu întinsă până la Braila.

România protestă, declarând că nu va respecta prevederile a-

Fig. 136 — O caricatură a vremii înfățișând „Influența morală a D-lui I. Brătianu” și dominația sa politică

cestui tratat referitoare la Dunărea dintre Porțile de fier și Brăila, întrucât s'a încheiat fără participarea sa.

P. P. Carp continuă tratativele sale cu ministrul de externe al Austro-Ungariei, contele Kalaski, și cu ambasadorul Germaniei la Viena, prințul von Reuss în vederea apropierei României de Tripla Alianță, de curând încheiată.

Pentru acelaș lucru, Carol I merse la Viena, în August 1883, unde fu primit de Frantz Iosif, și la Berlin, unde trată cu împăratul Wilhelm I. El fu urmat apoi, de I. Brătianu care se întâlnește la Gastein cu Bismarck, căruia îi propuse o alianță a României cu Germania. Bismarck îl sfătuiește însă pe I. Brătianu ca România să încheie un tratat de alianță cu Austro-Ungaria, ceea ce prezidentul consiliului de miniștri român primi.

Astfel, guvernul liberal renunță, prin politica dusă, la lupta pentru rezolvarea problemei din Transilvania.

Tratatul de alianță defensivă dintre Austro-Ungaria și România, care corespundea unei vechi dorințe a regelui Carol I, consfințea înfeudarea politică a României la Tripla Alianță, (Germania, Austro-Ungaria, Italia). Textul tratatului a fost ținut ascuns față de parlament și poporul român. El cunoșteau regele, primii miniștri și miniștrii de externe.

În Martie 1883, se făcure noi alegeri, pentru revizuirea Constituției.

Camerele de revizuire își începură lucrările la 10/22 Mai 1883. Delegații Camerei și Senatului lucrau aproape un an împreună pentru stabilirea unui proiect comun, care nu fu supus desbaterilor decât în Aprilie 1884.

Modificarea Constituției se făcu după un conflict din sânul partidului liberal între grupul lui C. A. Rosetti și partizanii lui I. Brătianu. Garda civilă fu desființată, se lărgi prin lege libertatea presei, menținându-se restricții în ceea ce privește persoana regelui, și se ratifică proclamarea regatului, cu incorporarea Dobrogei. Modificarea legit electorală produsese disensiuni.

Grupul lui C. A. Rosetti, compus din 35 de parlamentari, între care și tânărul Gh. Panu, cerea colegiul unic, adică votul unversal. Alții voiau două colegii, iar I. Brătianu cu dreapta partidului voiau trei colegii electorale.

Cu greu, I. Brătianu reuși să obțină cele două treimi de voturi necesare punctului său de vedere.

Aceasta aduse ruptura între C. A. Rosetti și I. Brătianu și avot retragerea din parlament a Rosettistilor. La 1/13 și 7/19 Iunie 1884, revizuirea Constituției fu votată de Cameră și de Senat.

Votarea domeniului Coroanei provoacă demisia lui C. A. Rosetti și a partizanilor săi. În locul „Românului”, care devine opoziționist, I. Brătianu scoase „Vointa Națională”, la 10/22 Iulie 1884.

La 8/20 Iunie, Camerele revizioniste, cum li se zicea, fură închise, la 5 Octombrie fură dizolvate. Alegerile pentru noul parlament, pe baza noii legi electorale, se fac în Noembrie 1884. Ca să suplinească lipsa Rosettistilor, I. Brătianu atrase câțiva tineri ieșiți din mediul burgheziei: Take Ionescu, C. C. Arion, Al. Djuvara și C. Di. sescu. Totuși, coaliția opoziției părea prea puternică. În consecință, în urma stăruinței lui D. A. Sturdza, I. Brătianu, care păsea tot mai spre

dreapta, propuse lui P. P. Carp, lui Th. Rosetti și lui Titu Maiorescu să intre în guvern la 14/26 Iunie 1884, în vederea colaborării la alegeri. Junimiștii primiră propunerea, dar puseră condiții, între care reforma Băncii Naționale în sensul ca etalon monetar să fie numai aurul, pentru înlăturarea agiului, provocat de circulația monedelor de argint. Înțelegerea nu se putea face, pentru că șeful liberalilor nu primi condiția referitoare la reforma Băncii Naționale. Cu toate acestea, la alegeri, reușiră cu sprijinul guvernului nouă junimiști la Cameră și trei la Senat. Din opoziție, numai M. Kogălniceanu își puse candidatura la Brăila și reuși. Restul opoziției coalizate se abținuse de a participa la alegeri. Majoritatea zdrobitoare a mandatelor reveni partidului național-liberal guvernamental.

I. Brătianu guvernă ca un dictator. În fiecare minister avea câte un om de încredere, de preferință director general, cu care conducea direct, peste capul miniștrilor de resort, afacerile diferitelor ministere.

Spre a se marca mai bine absolutismul regimului, lui I. Brătianu i se zicea *Văzîrîl*, iar regelui *Sultanul*.

Singura activitate legislativă mai de seamă, în afară de votarea bugetului, fu votarea codului de comerț, în 1887, adoptat după cel italian.

D. A. Sturdza promise mereu, fără să se țină de cuvânt, timp de trei ani, că va aduce în desbaterea parlamentului un proiect de lege pentru reorganizarea învățămîntului.

Lăncezeala din tabăra guvernamentală, corupția ce părea patronată de însuși „Văzîrîl”, incapacitatea celor mai mulți miniștri, făcure pe Take Ionescu, C. C. Arion și Al. Djuvara să treacă de partea opoziției rosettiste. Convenția consulară cu Germania, umilitoare pentru demnitatea Statului român, trebuia să fie retrasă din Cameră în Iunie 1886 pentru a fi respinsă. N. Fleva, un mare orator, demisionează din funcția de primar al Bucureștilor, la 5—17 Iunie 1886, pentru a trece și el în rândul dizidenței liberale.

Miniștrii se schimbă după bunul plac al primului ministru, fără să se mai țină seama de parlament.

La alegerile comunale din Botoșani (Noembrie 1886), Galați, Buzău, T. Severin și R. Vâlcea, avură loc încăerări sângeroase pe străzi. Chiar în Cameră, dintre proprii partizani ai guvernului, se ridicară opozianți. Unii dintre deputați numesc pe Brătianu „sinistrul bătrîn”, iar guvernarea sa „regimul corupțiunii și al teroarei”.

Fracțiunile liberale dizidente și partidul conservator-liberal formară o înțelegere de lungă durată sub numele *Opoziția Unită*. În numele ei, tânărul N. Filipescu înființă în 1886, ziarul *Epoca*, în care atacă pe rege, acuzându-l că patronază guvernarea lui I. Brătianu. O parte din Junimiști, trecure de partea Opoziției Unite.

Pentru că însăși Camera guvernamentală devine nesigură, guvernul o dizolvă înainte de timp, la 31 Decembrie 1887, și în Februarie 1888 se făcure alegeri noi, care asigurare o majoritate covârșitoare guvernamentală.

Pentru a răsturna guvernul, Opoziția Unită ține întruniri mari, în care masele bucureștene sunt agitate. La 14—26 Martie, mulțimea

pătrunse în curtea Palatului regal și sparse un geam dela intrare. Armata trase asupra ei și căzură răniți. A doua zi, „în semn de doliu pentru sângele mevinovat vărsat eri de guvern”, deputații opoziției pornesc în corpore cu capetele descoperite dela clubul Unirea de pe Bulevard către Cameră. Procesiunii i se adăugă o mare mulțime. La intrarea în curtea Mitropoliei — actuala Patriarhie — mulțimea e oprită de armată, care lasă numai pe deputați să intre. La intrarea în Cameră, o armă se descarcă și un glonț, care țintise pe N. Fleva, „tribunul poporului”, omori un om de serviciu, care era lângă el. Asasinatul fusese pus la cale pentru a se da aparența că asasinatul ar fi fost comis de unul dintre aceștia. N. Fleva și N. Filipescu fură arestați.

Dar poziția guvernului devenise așa de critică, încât I. Brătianu trebui să-și dea demisia la 19—31 Martie 1888, după ce guvernase doisprezece ani. A doua zi, izbucniră răscoalele țărănești. Casa fostului președinte al guvernului trebui să fie apărată de armată împotriva mulțimii furioase.

Regele însărcină pe junimistul Theodor Rosetti cu formarea noului guvern.

Opoziția Unită era înlăturată dela guvern, cu scopul de a se împiedica darea în judecată a guvernului I. Brătianu.

Guvernarea Junimistă.

După cum am văzut mai înainte, răscoala țărănească din 1888, fu înăbușită cu armata. Ea ținuse dela 23 Martie, 4 Aprilie până la 12/24 Aprilie 1888.

La 4/16 Aprilie sesiunea parlamentară fu închisă, iar la 8/20 Septembrie, acelaș an, Camera și Senatul fură dizolvate, alegerea noului parlament fiind fixată pentru Octombrie. În ajunul alegerilor, guvernul publică câteva proiecte de legi în Monitorul Oficial, însoțite de un „Apel către alegători”. În acesta se afirma: „Ceeace se impune acum generației noastre este organizarea temeinică a Țării, în lăuntrul codului constituțional, în deosebi regularea situației economice, descentralizarea administrativă și independența magistraturii”.

Tot în vederea alegerilor, și pentru a se întări, junimiștii tratară cu gruparea conservatoare, legată de fracțiunile liberale cu care formaseră Opoziția Unită. Alegerile, terminate la 26 Octombrie 1888, dădură o majoritate fracțiunilor conservatoare. Din rândurile fracțiunilor liberale reușiră 40 de parlamentari.

Sesiunea se deschise la 12 Noembrie 1888. Conflictele dintre vechii conservatori și junimiști au dus la reconstituirea guvernului la 24 Noembrie, în frunte cu Th. Rosetti.

În Ianuarie 1889, Lascăr Catargiu, nemulțumit cu formația guvernului, se retrase dela președinția Camerei. Un grup de 22 deputați, în frunte cu N. Blaremburg, ceru darea în judecată a cabinetului lui I. Brătianu, deși se știa că nici guvernul, nici regele nu acceptau acest lucru. Darea în judecată era însă o mașinațiune a lui Lascăr Catargiu, îndreptată contra guvernului. Pe tema ei, Camera se despărți în două.

Dar o nouă propunere de punere sub acuzare a lui I. Brătianu și a miniștrilor săi fu trimisă în studiul unei Comisii, al cărei raport nu fu depus decât în Ianuarie 1890, când darea în judecată fu respinsă.

Reformele programate înainte de alegeri întâmpinară greutăți din partea unora din guvern. Totuși, agiul fu stărpit de către ministrul de finanțe, care făcu să se voteze legea prin care stocul de argint al Băncii Naționale să fie preschimbat în aur.

În 1889, prințul Ferdinand, al doilea fiu al lui Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen, fratele mai mare al regelui Carol I, fu declarat principe moștenitor. Se asigură astfel succesiunea la tron.

Trământări guvernamentale conservatoare.

Conflictul dintre conservatori aduce câștig grupării conduse de Lascăr Catargiu. Se formează un guvern în frunte cu Lascăr Catargiu, în Aprilie 1889. Acesta, voină să dizolve, în Noembrie, parlamentul, împotriva voinței regelui, demisionă, încât trebui să se formeze iarăși un guvern conservator-junimist sub președinția generalului G. Manu. De astă dată, formația guvernamentală rezistă mai mult, până în Februarie 1891. În primăvara lui 1890, se trecu legea pentru organizarea magistraturii. După, în Noembrie 1890 se aduse o modificare a guvernului se depuse un proiect de lege pentru reorganizarea învățământului public. Dar Senatul suspendă luarea în discuție a proiectului și guvernul demisionă.

La 21 Februarie / 5 Martie 1891, se formă un nou guvern conservator, sub președinția generalului I. Em. Florescu. Camera votă o moțiune de neîncredere în guvern, ceea ce duse la dizolvarea ei. Alegerile noi, făcute la 9/21 Aprilie 1891, dădură „majoritatea așteptată”, opoziția fiind compusă din 18 liberali și 5 junimiști. Junimiștii se separă de conservatori și se organizează un club aparte, sub numele de „Clubul Constituțional”.

Murind I. Brătianu la 4—16 Mai 1891, fracțiunile liberale se unesc sub șefia lui D-tru Brătianu, M. Kogălniceanu, aderașe și el, dar la începutul lui Iulie 1891 muri.

După deschiderea sesiunii, la 15/27 Noembrie 1891, se produc conflicte între conservatori. Lascăr Catargiu, fu însărcinat cu formarea unui nou cabinet ministerial, la 27 Noembrie / 9 Decembrie 1891. Dar Camera votă o moțiune de neîncredere, care duse la dizolvarea corpurilor legiuitoare. Se reveni de data aceasta la un guvern conservator-junimist, sub conducerea lui Lascăr Catargiu (18/30 Decembrie 1891).

După publicarea unei platforme electorale, în Februarie 1892 s'au ținut alegerile, care dădură majoritatea guvernului, dar și o apariție a opoziției cu 50 de liberali.

Guvernul Lascăr Catargiu rămase la putere până în 1895. Seară numai câteva legi mai importante. Se da un început de organizarea spitalelor sătești, poștei rurale, penitenciarelor; se modifica legea impozitelor agricole, se votă legea maximului taxelor și contribuțiilor locale, care dădu loc în 1894 la răscoale în câteva județe din Moldova. Se înființară fermele model ale Statului și, în 1895, se votă legea

Guvernul D. A. Sturza.

După moartea lui Dumitru Brătianu, la 22 Iunie 1892, prin surprindere fu proclamat președine al partidului național-liberal marele proprietar rural D. A. Sturza. Din anul următor, acesta începu prin partidul său o serie de întruniri și agitații pentru a răsturna guvernul.

Liberalii luară ca bază a agitațiilor lor problema spinoasă a Românilor din Transilvania, care tocmai atunci erau persecutați mai aprig din cauza Memorandumului. Studentimea fu folosită din plin în aceste agitații. Oșterii de cavalerie, nemulțumiți din cauza asprimii generației lui Cantili, care provenea din infanterie, dar fusese numit inspector al cavaleriei, își dădură demisia la instigația partidului liberal. Ministrul de războiu, Iacob Lahovari, trebui să-și dea demisia, fiind înlocuit, la 12/24 Iunie 1894, cu generalul C. Poenaru. Dar ofițerii demisionați nu fură reprimiți în armată, din cauza opunerii regelui.

Totuși, guvernul nu demisiona. Atunci, cu prilejul votării legii minelor, parlamentarii liberali se retraseră la 15/27 Aprilie 1895 și porniră o campanie de răsturnare a guvernului și mai violentă. În toată țara se ținură întruniri cu teme demagogice.

Pentru a nu se încorda mai mult relațiile dintre cele două partide de guvernământ, la 4/16 Octombrie 1895 regele, însărcinând pe D. A. Sturza cu formarea guvernului.

În chestiunea Românilor din Transilvania D. A. Sturza făcu o declarație la Iași la 13/25 Octombrie 1895, prin care retractă cele spuse în această chestiune înainte de a fi prim-ministru, ceea ce denotă seriozitatea cu care apăra interesele Românilor din Transilvania. Retractarea fusese o condiție a venirii la putere, de care ministrul Austro-Ungariei la București nu era stăpân.

Parlamentul fu dizolvat la 14/28 Octombrie 1895, iar la începutul lui Decembrie se făcură alegerile pentru noul parlament, care dadură la rândul lor o majoritate liberală. Reușiră abia câțiva conservatori și doi deputați ai partidului muncitorilor.

Se votă legea prin care se înființă, în Martie 1896, Casa Școalelor. Câtăva vreme spiritele fură preocupate de scandalul provocat prin înălțurarea forțată din fruntea bisericii ortodoxe române a mitropolitului primat Ghenadie. Acesta, la stăruința primului ministru, fu judecat de Sinod, caterisit și trimis monah la mănăstirea Căldărușani. Conservatorii, pentru a compromite guvernul, apărără pe Ghenadie, fiind ajutați și de N. Flea. După unii, prin acest act s'a pus capăt influenței puerne a bisericii în politică, acest conflict reprezentând ultimul act din conflictul cunoscut în toate țările între biserică și puterea laică pentru puterea politică.

D. A. Sturza demisionă, gruparea liberală în frunte cu P. S. Aurelian formă guvernul. Dar regele Carol I, care jucase un rol în caterisirea lui Ghenadie, îl rechemă pe D. A. Sturza în fruntea guvernului la 11 Aprilie 1897. Gruparea condusă de P. S. Aurelian refuză de a participa la guvern.

Guvernul putu să guverneze până în 1899. Primul ministru, spirit îngust, chibbușar, slugarnic față de Coroană, nu isbuti să realizeze nimic de seamă.

Spiru Haret făcu să se voteze legea învățământului secundar și universitar, în 1897.

La alegerile comunale din 1898, liberalii se înțelesesă cu social-democrații pentru a lupta împotriva conservatorilor. Pentru această înțelegere, Titu Maiorescu atacă guvernul, care era slăbit și prin cearta

dintre cele două fracțiuni liberale. La 11 Aprilie 1899, D. A. Sturza trebui să-și dea demisia. În aceeași zi, muri Lascăr Catargiu, desemnat ca succesor al său. Clubul conservator alese prin surprindere, fără participarea junimiștilor, președinte al partidului conservator pe latifundiarul Gh. Gr. Cantacuzino, care fu apoi, după lungi tratative nereușite, cu junimiștii, însărcinat cu formarea guvernului, la 11/23 Aprilie 1899.

În Iunie 1899 se făcură alegerile pentru noua Cameră.

Guvernul conservator își asigură majoritatea.

La 24 Iunie 1899, se deschide o sesiune extraordinară a parlamentului pentru a se lua măsuri financiare, deoarece sărăcia provocată de o secetă cumplită provocase dezechilibrul bugetar.

Se recurge la un împrumut în străinătate. I. Kalinderu, administratorul domeniilor Coroanei, încheie, în numele guvernului, la Berlin un împrumut de 175 milioane lei la Disconto-Gesellschaft și la casa Bleichröder, cu grele condiții pentru Statul român.

Procesul Hallier.

Antreprenorul francez Hallier luase în antrepriză lucrările hidraulice ale portului Constanța, nu le duse la bun sfârșit și renunțase la antrepriză. Cu ocazia împrumutului, prin mijlocirea câtorva miniștri francezi, care făcură presiuni asupra guvernului român, se încheie o nouă convenție, prin care se admise lichidarea afacerii Hallier cu de către instanțele judecătorești române, ci de un tribunal de arbitri, în majoritate streini. Se aducea drepturilor Statului român o atingere jignitoare. Parlamentul avu lipsa de patriotism să legitimizeze această combinație.

În timpul procesului care se ținu la București, Raymond Poincaré, avocatul lui Hallier și mai târziu președinte al republicii franceze, aduse jigniri României, ceea ce stârni indignarea populară. Guvernul fu cu atât mai compromis, cu cât un frate al ministrului de finanțe era avocat al lui Hallier, pledând împotriva intereselor Statului român!

În sânul partidului conservator, se produse o sciziune în frunte cu N. Filipescu, care sili pe Gh. Gr. Cantacuzino să se împace cu junimiștii, pentru a forma un nou guvern. La 7/19 Iunie 1900 se formă un guvern conservator Junimist sub conducerea lui P. P. Carp.

MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ ÎNTRE 1881 ȘI 1900

Constituirea Partidului Muncitoresc din România (1893).

Întinderea rețelei de căi ferate, modernizarea porturilor dunărene și maritime, exploatarea intensă a petrolului și a cărbunilor, înmulțirea fabricilor cu peste 25 de lucrători, fac ca numărul muncitorilor să crească.

Cercurile socialiste care activaseră în țara noastră până în anul 1881, au început să simtă necesitatea unei direcții ideologice mai clare în activitatea lor. Aceasta determină apariția în anul 1881, a revistei „Contemporanul” care apare sub conducerea ideologică a lui C. D. Gherea și care

considera ca o sarcină a ei să lămurească toate problemele sociale, politice și culturale, prin prisma științifică.

Revista „Contemporanul” începe această luptă ideologică cu încrederea și speranța că va fi „ajutată materialmente și moralmente de toți acei care voesc adevăratul progres”.

Alături de „Contemporanul”, cercurile muncitorești socialiste scot revistele „Dacia-Viitoare” și „Emanciparea” (1883); „Revista Socială” (1884), „Drepturile omului” (1885).

Toate aceste publicațiuni au contribuit la lămurirea programatică a cercurilor muncitorești. Astfel, ca o urmare

a acestei activități, C. Dobrogeanu-Gherea întocmește, în 1866, al doilea program al cercurilor muncitorești, unde se precizează că acestea luptă pentru votul universal, pentru libertatea de întrunire, de asociație pentru egalitatea femeii, pentru a se face dreptate țăranilor, etc.

C. Dobrogeanu-Gherea

s'a născut la 21 Mai 1855 în satul Slavi-anca din gubernia Ecaterinoslav (Rusia). Încă de pe băncile liceului, intră în legătură cu organizația revoluționară a țăranilor (poporanisti). Din cauza participării lui la mișcarea revoluționară tânărul Gherea trebuie să părăsească liceul din Ecaterinoslav și să plece la Harcov, unde își ia bacalaureatul și se înscrie la facultatea de Științe.

La vârsta de douăzeci de ani, trece în România și se stabilește la

Iași, unde intră în legătură cu alți revoluționari emigrați din Rusia, printre care se aflau Nicolae Zubcu-Petrovici Codreanu, d-rul Russel, și alții. Existența și-o câștiga lucrând ca cismar și fierar.

La Iași, într'un cerc de studii sociale format de revoluționari ruși și intelectuali români, Gherea face cunoștință cu scrierile lui Marx și Engels. Sub influența acestora, el se îndepărtează de ideologia greșită a țăranilor și aderă la socialismul științific, la marxism.

După 1881, Gherea este conducătorul ideologic al revistei „Contemporanul”, care a jucat un rol de frunte în viața socială și culturală a țării noastre. Prin articolele publicate în „Contemporanul”, în revista socială „Munca” etc., Gherea populariza marxismul și folosea, printre cei dintâi la noi, metoda științifică a materialismului dialectic și istoric. Deși în aplicarea metodei marxiste la realitățile românești, Gherea are greșeli — rămășițe ale vechii sale educații țăranice — el și-a câștigat merite ca popularizator al socialismului științific în țara noastră.

Gherea este introducătorul criticii literare științifice la noi în țară. În acest domeniu, Gherea — spre deosebire de Titu Maiorescu, care făcea critică „estetică” — a aplicat criteriul științific în analiza operelor literare. Studiile lui asupra lui Eminescu, Coșbuc, Caragiale, Duiliu Zamfirescu, au rămas modele ale genului. În 1910, întocmește discutata lucrare „Neoibăgia”.

C. Dobrogeanu-Gherea moare la București în Mai 1920.

Odată cu acest început de lămurire programatică, crește numărul societăților de lucrători, cu gazetele respective: gazeta lucrătorilor tipografi „Govera”, apoi „Gutenberg”, „Lampa” (toate în 1886). În 1887, apare la Iași, „Muncitorul” și la București „Desrobirea”; având ca subtitluri „organ al Partidului Muncitoresc”.

În această stare se găsea mișcarea muncitorească în momentul răscoalei țăranilor din anul 1888.

Cercurile muncitorești erau slabe. Ele nu constituiau încă o forță politică. Totuși, ele au fost alături de țăranii pe cari, cum ni se spune în manifestul „Cercului Muncitorilor”, București publicat în „Desrobirea” din 9 Aprilie 1888 „fără pământ, fără protejare, apăsați de boieri și de toate stăpânirile, lucrând un pământ care nu dă roade decât proprietarului, muncii și neînhniți, bătuți și jefuiți, foamea și neajunsurile i-au scos în sfârșit din răbdare”.

Tot în 1888, spiritul de combativitate al muncitorilor crește. Au loc greve muncitorești, printre care amintim greva generală a lucrătorilor tipografi din București și greva generală a lucrătorilor de cale ferată tot din București, etc.

Activitatea cercurilor se dezvoltă, apar mai multe asociații de lucrători și gazete muncitorești: „Frăția” (Galați 1888), „Ciocoiul” și revista „Școala Nouă” (Roman 1889).

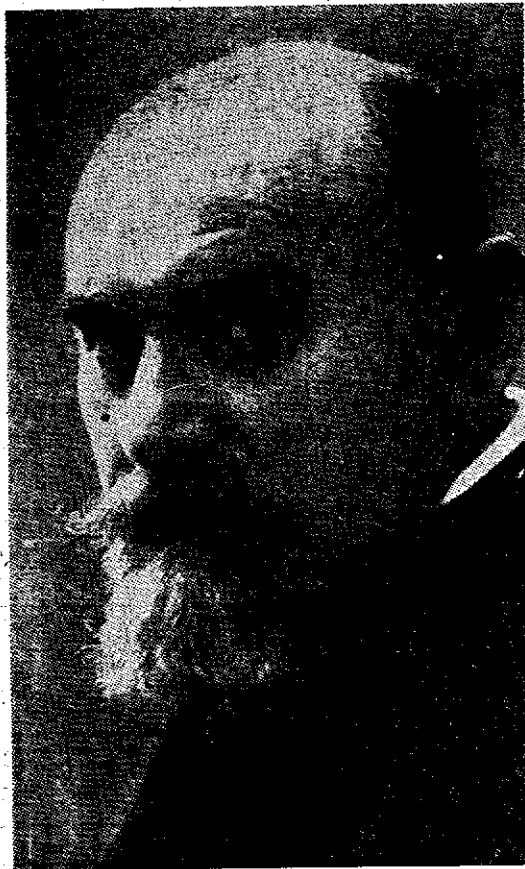

Fig. 137 — C. Dobrogeanu Gherea

„*Revolta*“ (București 1899), etc. În acești ani, cercurile muncitorești participă la viața politică a țării, iau parte la alegerile parlamentare care au loc, trimițând în Parlament doi deputați, unul din Iași și celălalt din Roman. Aceștia, pe lângă activitatea lor curentă, combăteau dela tribuna Parlamentului pentru revendicări *general-democratice* și în primul rând *pentru votul universal*.

În anul 1889, când are loc la Paris primul congres al Internaționalei a II-a care s'a desfășurat sub conducerea lui Friedrich Engels, unul din întemeietorii socialismului științific, cercurile și asociațiile muncitorești trimit câțiva delegați ca să reprezinte mișcarea muncitorească din România.

Pe baza experienței de aproape două decenii de activitate a cercurilor muncitorești și sub influența pe care a avut-o primul Congres al Internaționalei a II-a Socialiste, apare la București în 1890, gazeta *Munca*.

Această gazetă luptă pentru o mai bună încheiere organizatorică a cercurilor muncitorești, publică proiecte de statute ale cercurilor și proiecte de strângere a tuturor acestor cercuri într'un partid muncitoresc unic, pe țară.

Această activitate este întărită de acțiunile muncitorești, care cresc și își găsesc expresia și în organizarea și succesul manifestațiilor de 1 Mai care începuseră să aibă loc anual în țara noastră încă din 1890, adică din anul când astfel de manifestațiuni au început a fi organizate în toată lumea, a grevelor muncitorești, etc.

Ca o urmare a acestei activități, are loc în 1893 un congres al cercurilor muncitorești din toată țara și se constituie *Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România*. Congresul a votat un program al Partidului, cu revendicări generale, concepția socialismului științific nu a fost însă în total just aplicată la condițiile proprii ale țării noastre.

Dar programul de revendicări imediate, pentru care se angajase să lupte *Partidul Muncitorilor* ce luase ființă, prevedea: *lupta pentru „votul universal“, egal și direct pentru supușii României ce au trecut de 20 ani, fără deosebire de sex, religie și rasă“*. Pentru egalizarea condițiilor juridice și politice ale femeilor cu ale bărbaților; pentru dezvoltarea școlilor profesionale și agricole; pentru libertăți democratice; „impozit treptat progresiv asupra veniturilor“; pentru impunerea capitalului neproductiv; pentru „desființarea Senatului“, etc.

Deasemeni, programul imediat prevede o serie de măsuri de legislație socială, care încă nu existau de fel la noi: *repausul duminical, ziua de lucru de 8 ore, asigurări sociale, etc.*

Pentru țărani, programul imediat, deși nu prevedea împroprietărirea lor, indică o serie de măsuri ce trebuie luate, ca pământurile să intre prin „răscumpărarea treptată“ în mâinile țăranilor, prin acordarea de unelte de muncă și de credite țăranilor; „desființarea zilelor de prestație“; înlăturarea abuzurilor în legătură cu învoielile agricole; crearea de centre sanitare la sate, etc.

Partidul Muncitorilor, dându-și un program și alegându-și la acest Congres o conducere centralizată pe țară, și-a întărit activitatea.

Mai au loc congrese în anii 1894, 95, 97, 98 și 99, la care s'au desbătut problemele generale ale țării și ale oamenilor muncii. Toate problemele ridicate în Congres și concretizate în program și-au găsit o răspândire în conferințe, întruniri publice, etc. în oficiul Partidului, „*Munca*“ (transformat în 1894 în „*Lumea Nouă*“) și în neșumăratele gazete pe care cercurile muncitorești din diferite colțuri ale țării le-au editat. dintre care amintim „*Democrația Socială*“ (Ploiești 1892), „*Proletarul*“ (Roman 1893), „*Delta*“ (București 1896), „*Desrobirea*“ (Focșani 1896), etc.

Partidul Muncitorilor a promovat încă din 1894 și a inițiat în 1896 unirea forțelor democratice (*Uniunea Sufragiului Universal*) pentru dobândirea votului universal. A organizat și condus acțiuni politice, întruniri și manifestațiuni publice, pentru revendicările prevăzute în program.

Dar cu toate că avuseseră loc între 1890—1900 acțiuni și frământări care aveau la bază revendicări profesionale și economice, *Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România* nu a considerat ca o preocupare esențială a sa organizarea luptelor economice ale celor ce muncesc.

Sub influența răscoalelor țărănești din 1894 și 1896, *Partidul Muncitorilor* a început să dea o atenție mai mare problemelor țărănești, a început a organiza cluburi țărănești socialiste, care erau răspândite mai ales în jud. Teleorman și Vlașca.

Din cauza faptului că industria care se dezvoltase la noi avea numai unele centre puternice (C.F.R., petrol, etc.), iar industria mică domina în acea vreme. nu s'a dezvoltat un proletariat industrial numeros și concentrat. Aceasta a făcut ca și conștiința lucrătorilor români să nu se ridice în acea

vreme la nivelul necesar pentru a înțelege importanța luptei economice și politice a unui partid muncitoresc. De aceea, nu existau atunci în țara noastră, nici organizațiuni sindicale care să cuprindă mase mari de muncitori, cum erau în țările din Apus. Aceasta a ușurat unor elemente nemuncitorești din conducerea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, să frâneze dezvoltarea luptei clasei muncitoare și mai târziu, în 1899 — prin trecerea acestui grup la Partidul Liberal — să încerce completa lichidare a Partidului.

Cum din rândul muncitorilor nu se aflau pe atunci elemente în stare să conducă lupta care se ascutea, au urmat câțiva ani de slăbire a mișcării muncitorești.

Influența activității și luptei mișcării muncitorești dintre 1872-1900 a fost mare în dezvoltarea generală a țării.

Mișcarea muncitorească a promovat din acea vreme ideile *general-democratice*, absolut necesare dezvoltării țării și a pregătit întărirea și creșterea mișcării muncitorești din secolul XX și dezvoltarea României în general.

DESVOLTAREA CULTURALĂ.

Învățământul. Deși învățământul primar era prin lege obligatoriu și gratuit, numărul școalelor primare din mediul rural crescuse încet. Sub conducerea lui Spiru Haret în 1897, se produsese o oarecare răspândire a învățământului primar.

Învățământul secundar se dezvoltase și el. În centrele urbane mari se făcuseră licee, iar în cele mai mici, gimnazii. Totuși, în școlile secundare nu puteau intra decât puțini copii, în special fiii de orășeni mai avuți.

Universitățile se completează și se organizează. Numărul studenților crește. Studențimea începe a fi folosită ca diversivă, în special de liberali, în agitațiile politice.

Academia Română își continuă activitatea destul de slab.

Junimea, după mutarea lui Titu Maiorescu la București, lăncezi. În acest timp cluburile muncitorești și țărănești duc o intensă muncă de culturalizare cu caracter științific, începând cu revista ideologică „*Contemporanul*”.

Ziare. Luigi Cazzavillan, fost garibaldian, înființează gazeta *Frăția româno-italiană*, care dură din 1881 până în 1884, când scoase *Universul*, ziar de informație. *Românul* decade. O grupare conservatoare scoase ziarul *România*,

dela 1884 la 1892. Frațiunea liberală a lui D-tru Brătianu scoase dela 1882 la 1891 ziarul *Națiunea*. Dizidența liberală a lui P. S. Aurelian scoase *Drapelul* dela 1897 la 1900. N. Flevea își avu și el gazeta lui, *Dreptatea*.

Gh. Panu, care caută să întemeieze un partid radical, scoase întâi la Iași și apoi la București, un ziar bine scris și combativ *Lupta*, între anii 1884 și 1895. N. Filipescu, cu Grigore Peucescu și Barbu Ștefănescu Delavrancea ca redactori, scoase și el *Epoca*, la 1886.

Alexandru Beldiman redactă ziarul democratic și republican la început, *Adevărul*, în 1888.

Dintre ziarele socialiste notăm: *Dacia viitoare*, tipărită la Paris și Bruxelles în 1883, *Govora*, *Gutenberg*, *Lampa*, apărută trecător în 1886; *Muncitorul* la Iași și *Desrobirea* la București apărută în 1887, „*Munca*” (1890) etc. Toate erau ziare socialiste muncitorești. Dintre aceste gazete „*Munca*” se transformă în *Lumea Nouă* și dură mai mult, dela 1894 la 1900.

Reviste. *Convorbiri Literare*, deși se bucură încă de prestigiul pe care i-l dăduseră Titu Maiorescu, M. Eminescu și I. Creangă, începu să decadă după 1890. Se mută din Iași la București, dar nici aici nu mai găsi mediul prielnic.

Se impune însă *Contemporanul*, care apare între 1881 și 1889, la Iași. Această revistă introduse în cultura românească spiritul științific, sub aspectul pozitivist și marxist.

Ea avu o influență considerabilă în cercurile muncitorești și chiar asupra scriitorilor care se formaseră sub influența „*Convorbirilor Literare*”. În această revistă, au fost publicate și desfășurate cele mai variate probleme de știință, fragmente din operele lui Karl Marx și Fr. Engels — „*Salar*, preț, profit” de Marx și „*Originea familiei*” de Engels, teoria lui Darwin. Obscurantismul și nivelul scăzut al manualelor școlare au fost combătute.

Contemporanul era sub conducerea ideologică a lui C. Dobrogeanu Gherea și începe să se plaseze pe poziția marxistă, desfășurând o largă activitate și având o puternică influență culturală, științifică.

Revista lui P. S. Aurelian, *Economia Națională*, care eista încă din 1875, aunge în această epocă să influențeze mediul burghez prin susținerea doctrinei lui Frideric List. Al. Macedonski scoase revista *Literatorul*, care nu dură

decât cinci ani, 1880-1885, iar la 1888, Lazăr Șeineanu scoate „*Revista Nouă*”, ambele reviste sub influența literaturii franceze.

Arheologul Gr. Tocilescu scoase, în 1882, *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, în care fură publicate studii cu caracter științific.

La Iași, începu să apară, din 1889, revista *Arhiva societății științifice și literare*, care avea ca secretar de redacție pe filologul H. Tiktin. Conducătorul ei era A. D. Xenopol.

În *Evenimentul Literar*, apărut în anii 1893-1894, se oglesc unele idei ale poporanștilor ruși. În aceeași ani, C. Dobrogeanu Gherea scoase ca o continuare a *Contemporanului*, revista *Literatura și Știința*, care avu o puternică influență asupra literaturii epocii.

Literatura. M. Eminescu își continuă, câțiva ani, publicarea poeziilor sale, până când fu lovit de crunta boală, care-l duse la moarte.

Acum apar *Amintirile din copilărie* ale lui Creangă, scrise într'un graiu savuros.

I. Ghica, în *Scrisorile* adresate lui V. Alecsandri, evocă viața societății românești din prima jumătate a secolului XIX. V. Alecsandri își publică dramele sale *Fântâna Blânduziei* și *Ovidiu*.

I. Slavici continuă publicarea navelor și povestirilor sale inspirate din viața meseriașilor și țăranilor.

Acum este epoca de glorie a lui I. L. Caragiale. Apar și se reprezintă *O noapte furtunoasă*, *O scrisoare pierdută*, *De-ale carnavalului* și *Năpasta*. În afară de teatru, I. L. Caragiale scrie schițe și nuvele, dintre care unele cu subiecte țărănești.

Gazetarul de talent Barbu Ștefănescu-Delavrancea scrie schițe și nuvele romantice și naturaliste. Un scriitor înregimentat juninismului, e Duiliu Zamfirescu, poet și romancier. Romanele sale mai de seamă sunt *Viața la țară* și *Tănase Scatiu*, în care descrie cîenirea dintre vechea boierime și înlocuitorii ei.

G. Coșbuc, originar din Transilvania, publică poeziile intitulate *Balade și idile*, inspirate din viața țărănească. Într'un mare studiu critic, C. Dobrogeanu Gherea îl numește pe G. Coșbuc „poetul țărănimii”.

Un scriitor, socotit mare pe atunci, a fost Al. Vlahuță, autor de poezii, nuvele și schițe.

Știința. B. P. Hașdeu își continuă lucrările sale filologice. Acum se publică, prin grija Academiei Române, colecția de documente streine referitoare la istoria Românilor, cunoscută sub numele de *Colecția Hurmuzaki*.

A. D. Xenopol publică vasta sa operă, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, care, pentru acea epocă, însemna un pas nou în progresul istoriografiei românești.

Chimistul P. Poni, geologul Mrazek, economistul P. S. Aurelian lucrează în domeniul științific, fiecare în specialitatea sa.

Arhitectura și pictura

Se ridică clădiri oficiale ale Statului, județelor și comunelor urbane. Sub conducerea arhitectului francez Lecomte du Nouy se renovează mănăstirea dela Curtea de Argeș și biserica Trei Ierarhi din Iași.

În pictură, N. Grigorescu și I. Andreescu ajung la desăvârșirea operelor lor. Primul e considerat o glorie națională, bucurându-se de onoruri publice. Secundul, mult superior mediului său, dar mort de tânăr, rămâne multă vreme necunoscut.

* * *

Între 1881 și 1900, România se consolidează ca Stat independent. În domeniul economiei, se trece la industrializare, prin protejarea industriilor naționale pe bază de tarife vamale protecționiste. Burghezia își întărește pozițiile politice în Stat, pe care le împarte însă cu boierimea din partidul Conservator.

Odată cu dezvoltarea industriei, se mărește numărul muncitorilor și apare o mișcare muncitorească. Muncitorimea începe să ducă steagul realizărilor politice progresiste, părăsind burghezia. Țăranii, a căror viață e grea, încep să se rsăcoale pentru înălțarea latifundiarilor.

Cultura românească se îmbogățește cu opere de valoare.

TRANSILVANIA PÂNĂ LA 1900

Dualismul austro-ungar.

După înfrângerea revoluției din 1848-1849, în toate statele austriace se reintroduse absolutismul. Aristocrația, aliată cu vârfurile burgheziei înspăimântate, ajutară pe împărat în reorganizarea absolutistă a monarhiei, bazată și pe serioase elemente burgheze. Liniștea mult dorită de stăpânitori nu fu obținută, căci, pe măsură ce se desvolta economia capitalistă în im-

periu, se formau și burghezii naționale, ieșite din rândul diferitelor naționalități subjugate de monarhia habsburgică.

Odată cu dezvoltarea burgheziilor naționale, se dezvoltă și conștiința națională a popoarelor supuse. Acestea erau nemulțumite de tendințele de germanizare ale absolutismului habsburgic și nu acceptau dominația habsburgică. Popoarele asuprite se frământau pentru a-și căuta libertățile naționale și democratice.

Românii își îndreaptă privirile tot mai des către noul Stat al Principatelor Unite, care se consolida și-și dădea legiuri burgheze. Sârbii și Croații se orientau către Statul sârbesc autonom, Cehii nădăjduiau să scape de jugul austriac prin ajutorul Rusiei, iar Italienii se frământau pentru a se uni cu regatul Sardiniei, lucru pe care-l înfăptuiau la 1859 și 1866.

În interiorul Monarhiei habsburgice, se trecu, după 1849, la început mai lent, apoi tot mai repede, dela o economie întemeiată pe agricultură la una în care industria avea un rol tot mai mare. Industria se dezvoltă în special în părțile apusene ale Monarhiei, în Austria propriu zisă și în Boemia. Ea se afla în mâna burgheziei austriace.

Burgheziile naționalităților supuse stăpânesc mai puțin din mijloacele de producție industrială. Numai vârfurile burgheziei ungare pot să joace un rol mai deosebit în industrie.

Mărfurile produse de industria monarhiei habsburgice se desfac pe piața internă, dar mai ales în exterior, și anume în Principatele Unite și în celelalte țări cu industrii rudimentare din sud-estul Europei.

Aceste împrejurări împing burghezia austriacă să fie tot mai mult interesată la expansiunea în sud-estul Europei. Ea caută, tot mai mult de aci înainte în strânsă colaborare cu aristocrația feudală în rândurile căreia vârfurile ei se infiltrează, să găsească sistemul politic prin care monarhia habsburgică să fie menținută.

După înfrângerea din Italia, burghezia austriacă convinge pe împărat la 1860 să înlocuiască absolutismul printr-un regim constituțional liberalist. Burghezia lasă nu îndrăznește însă să împingă reformele până la ultimele lor consecințe politice, adică la acordarea de libertăți naționale, de teama de a nu fi silită să împărtășească beneficiile cu burgheziile naționalităților supuse, ca și de frica răscoalelor populare care ar amenința proprietatea burgheză. Aristocrația feudală austro-ungară acorda burgheziei

cele concesi care nu primejduiau pozițiile dominante pe care le avea în Stat.

În consecință, Sfatul imperial întărit — *Verstärkter Reichsrat*, convocat la 31 Mai 1860, hotără că monarhia să formeze o federație bazată pe individualitățile istorico-politice, ceea ce însemna o reîntoarcere la formele politice ale trecutului, fără a ține seamă de voința naționalităților supuse.

În Octombrie 1860, guvernul absolutist Schwartzberg se retrage, fiind înlocuit cu guvernul liberalist, dar centralist al lui Schmerling. Naționalitățile își manifestă tendințele de autonomie, ceea ce sperie pe împărat și alianța burghezo-aristocrată austriacă. Ca urmare, Schmerling fu înlăturat în 1865 și împăratul Frantz Iosef începu tratative cu conducătorii alianței burghezo-aristocrate maghiare, reprezentați de Iulius Andrassy și Francisc Diak, cu toate protestările exilatului Kossuth.

La 8 Iunie 1867, împăratul se încoronă rege al Ungariei la Budapesta și se dădură Ungariei toate provinciile ce-i aparținuseră în Evul Mediu. Alianța burgheziei și aristocrației austriace cu aristocrația și vârfurile burgheziei maghiare fu făcută în vederea dominării mai departe a celorlalte naționalități, care formau majoritatea populației imperiului.

De acum înainte, între păturile conducătoare austriace și maghiare de o parte și toate celelalte națiuni de alta, începu o luptă aprigă, care nu se va termina decât cu sfârșirea „temniței naționalităților“, cum va fi numită Austro-Ungaria.

Dualismul fu primit de naționalități „cu durere, dar fără frică“, după expresia istoricului ceh Francisc Palaki, care afirmă că „nu e posibil ca în Monarhie să domine numai națiunea maghiară și germană și celelalte să fie numai sclavele lor“. Deputatul român Alexandru Roman declară în parlamentul din Budapesta că dualismul e „*unio duarum nationum contra pluris*“. Dar acesta nu se referea la poporul austriac și maghiar, care continua să trăiască — mai ales țărani unguri — în condițiuni foarte rele pe care le impunea groful ce nu făcea deosebire în exploatarea țăranimii maghiare sau române. Naționalitățile supuse se agitară și mai violent, după 1867. Cele slave priveau spre Rusia, dela care așteptau ajutor pentru sfârșirea lanțurilor lor. Românii priveau spre România, care după ce-și

proclamasă independența și regatul, îndreptătea nădejdea unității naționale românești.

Excluse dela avantajele economice, burgheziile naționalităților și mai ales poporul luptau în interior și totodată, priviau în afara granițelor, împingând la desmembrarea imperiului. Alianța burghezo-feudală austro-ungară, dându-și seama că nu poate domina singură nemulțumirile, căută sprijin în militarismul german, cu care încheie alianța din 1879. Austro-Ungaria se oferi să fie nu numai pionul expansiunii economice și politice a Germaniei spre sud-estul Europei, dar și aliatul ei subaltern.

De acum înainte, pătura conducătoare austro-ungară, — și nu poporul muncitor austro-ungar exploatat la rândul său — sigură de protecția militarismului prusac, crezu că a venit momentul să termine cu veleitățile de autonomie ale naționalităților. Ea se arată aprigă în campania de desnaționalizare a naționalităților de sub dominația sa, întărind totodată și exploatarea întregii populații muncitoare.

Dar burgheziile acestora și mai ales poporul nu înțeleseseră să se supună, ci porniră și ele la o luptă îndârjită de opoziție, sprijinită din afară de prezența Rusiei, Serbiei și a poporului din România. Dinăuntru, lupta se ducea mai ales de masele muncitorești și țărănești care vedeau în alianța burghezo-feudală austro-ungară instrumentul de robire economică și politică a lor.

Către 1900, lupta atinge proporții prevestitoare de războaie. Ciocnirea dintre marile puteri industriale, în care capitalismul monopolist devine atotputernic, influențează raporturile dintre naționalitățile stăpâne și supuse din Austro-Ungaria.

Siguranța, pe care o avea burghezia austriacă în trăinicia regimului politic și economic stabilit în 1867, începu să se clatine. Devenită economic mai puternică decât cea ungară, burghezia austriacă începu să gândească, în legătură și cu planurile sale de expansiune în Sud-Estul Europei, la transformarea dualismului într-un feudalism mai larg. Principele moștenitor al monarhiei habsburgice, arhiducele Franz-Ferdinand, își însuși acest plan. Dar, soluția federalistă era plină de primejdii și aristocrația feudală austriacă se opunea la realizarea ei, nevrând să părăsească alianța cu aristocrația maghiară, de teama luptei de totală liberare națională a popoarelor menținute sub jugul habsburgic.

Desvoltarea economică a Transilvaniei. În timpul dualismului, în Transilvania, agricultura alcătuia principala bogăție, *deși industria progresează simțitor.* În 1900, agricultura ocupa încă locul întâu în producție. Cerealele, cartofii, sfecla de zahăr, livezile de fân, plantațiile de pomi roditori acopereau aproape toate terenurile cultivabile. Puține suprafețe mai fură adăugate agriculturii de aici înainte, cum erau cele provenite din defrișarea pădurilor sau din destelenirea livezilor de fân natural. În consecință, pentru a se obține o recoltă mai mare, se trecu dela exploatarea *extensivă* la cea *intensivă*.

Mărirea populației orașenești și deșeurile din vestul Monarhiei permisă moșierilor din Transilvania să desvolute creșterea animalelor, care le aduse câștiguri însemnate. Crescătorii de animale fură ajutați mult după 1881 prin măsurile luate de guvernul austro-ungar de a interzice importul de vite din România, sub pretextul diferitelor măsuri de sănătate veterinară. Stocul de animale crescute și mai ales se îmbunătăți.

Meseriile și industria. Încă din evul mediu, în orașele săsești, se desvoltaseră intens meseriile. Însă ele erau rezervate populației săsești, care se îngrădise de privilegii, ce nu fură desființate decât la 1848. Deși pătrunseră în rândul meseriașilor și Români și Unguri, totuși meseriile continuă să fi dominate de Sași, mai ales cele care cereau o tehnicitate mai mare. Meseriile sunt însă lovite greu de concurența fabricatelor.

În Transilvania — la care includem în mod regulat Banatul, Crișana și Maramureșul — exista, la 1867, un început serios de industrie. După încheierea dualismului, industria transilvană luă un avânt mai mare, mai ales pe baza politicii de expansiune austro-ungară (vezi convenția cu România 1875). Se desvoltară în special industria metalurgică, industria extractivă, industria textilă și industria alimentară. Însă, capitalurile acestor industrii erau în cea mai mare parte în mâna burgheziei austro-ungare din Viena și Budapesta. Puținele industrii ce se aflau în mâna localnicilor aparțineau în primul rând Sașilor.

După 1886, când începu războiul vamal dintre Austro-Ungaria și România, industria transilvană își încetini avântul, deșeurile ei firese, România, fiindu-i îngrădit.

Comerțul. Transilvania vindea provinciilor din vest ale Monarhiei produse agricole, animale și cherestea și cumpăra dela ele produse industriale. În schimb,

exporta în România și în Balcani produse industriale, așa încât existența industriei transilvane depindea de piața română și în general de cea sud-est europeană.

Căile de transport și de comunicație s'au dezvoltat.

Sosele bune existau încă din sec. XVIII, iar la 1867 traversau Transilvania și căile ferate. Către 1900, aproape întreaga rețea de căi ferate existentă acum, era gata. Poșta și telegraful fuseseră organizate înainte de 1867. Administrația țării era severă și de o brutalitate prusacă cu poporul.

Viața socială. În 1867, Transilvania avea o aristocrație de origine maghiară în decadentă economică, săpată de elemente ridicate din rândurile burgheziei. Această aristocrație, aliată cu o subțire pătură burgheză maghiară sau maghiarizată, stăpânea administrația și domina activitatea politică a țării, folosindu-se de o lege electorală, care nu dădea dreptul de vot decât celor cu stare materială.

Burghezia nu era unitară. Cea maghiară, puțin numeroasă, era interesată a nu îngădui burgheziei celorlalte naționalități deci și celei românești să ocupe funcții în Stat. Pătura stăpânitoare era reacționară, pentru că își dădea seama că democratizarea reală a țării ar face-o să-și piardă privilegiile și ar înlătura-o dela exploatarea țărănimii și muncitorimii, fie românești, fie maghiare. Burghezia săsească, care își pierduse privilegiile la 1848, continua să aibă puternice poziții în economia țării, prin industrie și comerț. Neprimită în funcțiunile Statului, ea își îndrepta toată energia spre economie, de unde avea beneficii importante.

Burghezia românească, întărită numeric și economic între 1849 și 1867, pătrundea în comerț, în industrie și chiar în bănci. Pentru a-și întări pozițiile economice, ea înființă banca *Albina* în 1872 la Sibiu, cu sucursale în principalele orașe și târguri locuite de Români.

Pentru a se organiza, ea alcătuiuse încă din 1861 *Asociația pentru literatura română și cultura poporului român din Transilvania*, cunoscută sub numele prescurtat *Astra*. Această asociație, cu scop mărturisit cultural, a avut în același timp un rol în organizarea socială și politică a burgheziei românești din Transilvania, avându-și secțiuni în mai toate localitățile importante locuite de români. Ea fusese inițiată de Timoteiu Cipariu și de Gheorghe Barițiu.

Țărănimea română și maghiară, fusese împroprietărită la 1854 cu pământurile pe care le lucraseră până atunci. Dar puterea grofilor (moșieri) se menține, ceea ce întărește exploatarea țărănimii, fie ea română sau maghiară.

După 1867, țărănimea se diferențiază într'un proletariat agricol, țărănimea săracă și chiaburimea. Proletariatul agricol muncea pe bani la chiaburi și mai ales la marii proprietari, care mai dețineau multe pământuri arabile ale țării. Din cauza situației rele, are loc către 1900. o emigrare în America, mai ales din rândurile țărănimii sărace.

Muncitorimea duce o viață grea. Legiurile sociale neexistând încă, patronul își impune condițiile de muncă pe care le dorește.

Dar, în acest timp și mai ales către 1900, se întărește lupta comună a muncitorimii de diferite naționalități pentru condițiuni mai bune de viață și mai ales pentru libertăți democratice și votul universal.

Viața politică După 1867, se întărește în Transilvania odată cu lupta mulțimei muncitoare române și maghiare împotriva exploatarei — lupta dintre poporul român și pătura conducătoare austro-maghiară. Aceasta din urmă, în dorința de a-și consolida definitiv stăpânirea, voia să desnaționalizeze popoarele conlocuitoare și deci și pe Români, cu atât mai mult cu cât vecinătatea României pe o imensă lungime de graniță și dependența industriei transilvane de piața transcarpatină făceau ca ochii Românilor transilvăneni să se îndrepte către București. Pentru a-și apăra interesele, o parte din burghezia română din Transilvania, nelegată de burghezia maghiară și sprijinită de muncitorime și de țărănime, duse cu mai multă hotărâre lupta pentru libertăți naționale și pentru votul universal. Astfel, în timp ce pătura conducătoare maghiară, din cauza poziției sale, era reacționară, dușmănoasă progresului social, o parte din burghezia românească din Transilvania era favorabilă unor libertăți democratice, care corespundeau și cu interesele sale, ce se ciocneau cu interesele burgheziei maghiare.

Înainte de încoronarea lui Franz Iosef ca rege al Ungariei, Iulius Andrassy fusese însărcinat cu formarea guvernului maghiar. Legile favorabile Românilor, votate de dieta din Sibiu, fură abrogate și se alipi Transilvania la Ungaria. Româniilor luară parte la alegerea deputaților pentru parla-

mentul din Budapesta. Din cauza legii electorale censitare, reușiră puțini deputați din populația românească, compusă în majoritate din țărani săraci, fără drept de vot ca și țărani unguri săraci. Deputații români din Transilvania erau recrutați ca și cei unguri de oameni cu avere. Pentru interesele lor cerură autonomia în cadrul Statului maghiar.

Dar deputații maghiari nu acceptară acest lucru. Se alcătui atunci un *Pronunciament* la Blaj la 15 Mai 1868, în care și protestă împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria. Autoritățile trimiseră în judecată pe semnatarii documentului.

Soarta Românilor din Austro-Ungaria era aceeași ca și a altor naționalități, ce se găseau sub jugul habsburgic. Pentru a lavi în popoarele conlocuitoare, în anul 1868 se votă „Legea naționalităților”, expresia subjugării celorlalte naționalități și după care în Ungaria nu există decât o singură națiune, cea maghiară „una și indivizibilă”. Limbile naționale, altele decât maghiara, sunt admise numai pentru nevoile administrației locale și ale Justiției. Totuși 65,5% din toată populația Ungariei era compusă din nemaghiari!

Deputații naționalităților oprimate prezentară un contraproiect de lege prin care cereau ca limba fiecărei națiuni să fie admisă în administrație, în școală și în justiție, acolo unde ea e vorbită de majoritatea populației, iar deputații naționalităților să poată vorbi în parlament în limba lor maternă. Contraproiectul fu respins. Drept răspuns, reprezentanții naționalităților — cu excepția Sașilor — se înțeleseră pentru a-și apăra în comun interesele națiunilor lor.

Românii din Banat, Crișana și Maramureș, ale căror teritorii făcuseră parte de drept din Ungaria, voiau să continue lupta în parlamentul din Budapesta. Ei organizară partidul național român cu Alexandru Mocioni ca președinte și reușiră să trimită în parlament 25 deputați.

Românii din Transilvania propriu zisă, imitând tactica urmărită de Unguri între 1863 și 1865, nu primiră a lua parte la lucrările parlamentului din Budapesta, deoarece nu recunoșteau alipirea Transilvaniei la Ungaria. Odată cu adaptarea tacticii pasive, ei formară în Martie 1869 partidul național român din Transilvania cu Ilie Măcelariu ca președinte. Comisarul regal se grăbi să interzică activitatea noului partid, ceea ce nu-l împiedică pe acesta să se organizeze temeinic.

Față de această situație și de opoziția celor 25 deputați români din parlamentul din Budapesta, primul ministru

Lonyay Menyhért veni în Transilvania în 1872 și ceru celor doi mitropoliți români să-i comunice dorințele poporului român. Mitropolitul unit convocă o conferință la Blaj, la care luară parte și Ilie Măcelaru, Gh. Barițiu și Ion Rațiu. Conferința alcătui un memoriu, în care se cerea *recunoașterea limbii române ca limbă oficială alături de cea maghiară, vot unic, o nouă împărțire administrativă bazată pe naționalități, autonomia bisericii românești, autonomia școalelor confesionale române și întrebuintarea limbii române la Universitatea din Cluj.*

Lonyay căzu dela guvern, fiind înlocuit de reacționarul Coloman Tisza, care exprima politica habsburgică de subjugare națională.

Memorandumul Intr-o conferință ținută în 1881, cele două partide românești hotărâră să se contopească într'un singur partid național. Tot cu acest prilej, se puse la cale alcătuirea unui memorandum, care fu publicat în limbile franceză, germană, română și maghiară și răspândit atât în cuprinsul Monarhiei, cât și în Europa.

Autoritățile întâreau tot mai mult politica lor de subjugare națională, în special în domeniul școlar. Partidul național român publică în 1883 un alt memorandum în limba franceză prin care se informa opinia publică asupra acestor persecuțiuni. Pentru a destrăma acțiunea partidului național român, guvernul reuși să atragă pe mitropolitul ortodox Miron Românu, care înființă în 1884 un alt partid național român moderat. Acesta recunoaște dualismul, renunță la votul universal și recunoaște alipirea Transilvaniei la Ungaria. Autoritățile făcură să se înființeze o asociație zisă culturală cu numele, prescurtat *Emke*, — Erdélyrészi magyar közmívelődési egyesület — Societatea transilvană de cultură maghiară — în realitate menită să combată acțiunea Astrei.

La acestea, se răspunse în 1884 cu înființarea la Sibiu, a ziarului *Tribuna*, sub conducerea lui I. Slavici, care luptă împotriva tendințelor soviniște de maghiarizare forțată și pentru autonomia Transilvaniei. Acțiunea *Tribunei* trezi la luptă tineretul intelectual burghez, în frunte cu studentimea. Dar, asuprirea națională continuă. Societatea „Iulia” a studenților români din Cluj fu desființată. Profesorul de limba română dela universitatea clujană, Grigore Silași, fu destituit.

O parte din intelectualii români din Transilvania se re-

fugiară peste munți, unde înființară asociația „Carpați” care lansă un manifest către Românii transilvăneni, în care-i îndeamnă la răscoală.

Pentru a stabili o unitate de vederi, partidul național român convoacă în anul 1887 o conferință, în care se adoptă definitiv tactica *pasivismului* și se hotărî alcătuirea unui memorandum, ce trebuia să fie prezentat împăratului, ca unul ce-și luase anumite angajamente față de poporul român la 1848. *Pasivismul* era expresia poziției burgheziei românești care nu avea interese fundamentale deosebite de ale burgheziei maghiare și care nu vroia să periclitaze baza fundamentală a orânduirii prin mobilizarea poporului la luptă. Prin poziția ei, burghezia românească urmărea numai să fie părtașă la stăpânire și nu vroia eliberarea de exploatare a maselor muncitoare.

În ajutorul frământărilor din Transilvania, veni înființarea în 1890 la București a *Ligii pentru unitatea culturală a tuturor Românilor*. Activitatea acesteia determină în România și în Occident un puternic curent de opinie publică în favoarea Românilor din Transilvania. Se denunță acțiunea de maghiarizare forțată întreprinsă de autorități și de societatea Emke.

Liga culturală, cum i se zicea pe scurt asociației înființate în 1890, făcu să se publice în 1891 un memoriu al studenților români, în patru limbi europene, în care sunt denunțate persecuțiunile aduse împotriva Românilor din Transilvania. Ecoul acestui memoriu se resfrânge și în Transilvania. Se încinge o polemică la care un comitet studențesc transilvan, redactă o *Replică* în cinci limbi: română, franceză, germană, engleză și italiană. Replica avu un răsunet în lumea occidentală, mai ales în acele țări, a căror politică se ciocnea cu Austro-Ungaria.

Semnatarii Replicii fură condamnați la închisoare și amendă.

Între timp se redactă un *Memorandum*, care aminteste cu deamănuntul toate ilegalitățile și persecuțiunile la care au fost supuși Românii după 1867. Trei sute de Români se prezentară în ziua de 28 Mai 1892 la Viena, împăratului Franz Iosef, care însă nu-i primi în urma cererii guvernului maghiar. *Memorandum-ul* fu totuși depus la palatul imperial și copii ale lui, tipărite în principalele limbi europene, fură difuzate în toate țările Europei.

Împăratul, fără să-l deschidă, la Viena nefiind decât împărat al Austriei, trimise *Memorandum-ul* guvernului din Budapesta. Acesta intentă un proces de trădare conducătorilor partidului național român, care semnaseră documentul amintit. Se răspunse prin întruniri de protest. În zilele de 23—24 Iulie 1893, peste 3000 de reprezentanți ai poporului român din Transilvania se adunară la Sibiu și aprobară acțiunea memorandiștilor, solidarizându-se cu ei.

Pentru a curma agitațiile, guvernul maghiar grăbi înstruirea procesului, care se ținu între 7 și 25 Mai 1894 la Cluj. Acuzații se strânseseră la Sibiu, de unde plecară la Cluj. Mii de țărani români veniră la Cluj, unde manifestară împotriva guvernului. Trei țărani fură delegați să meargă la împărat, la Viena, pentru a protesta contra persecuțiunilor pornite împotriva semnatarilor *Memorandum-ului*. Dar împăratul nu-i primi nici pe ei.

La 25 Mai 1894, tribunalul din Cluj condamnă pe fruntașii Românilor la închisoare, între cinci ani și două luni. În anul următor, pentru a se calma opinia publică românească, împăratul Franz Iosef grație pe condamnați.

Memorandum-ul avu o puternică influență asupra Românilor și a opiniei publice europene. Românii transilvăneni deveniră și mai hotărâți în împotrivirea lor față de aspirirea habsburgică.

În Transilvania, întrunirile de protest ale Românilor se înmulțeau și deveneau tot mai violente. Guvernul întetă persecuția, teroriză ziarele democratice în general și naționalitățile în special și la 16 Iunie 1894 desființă partidul național român. Ca răspuns, Românii se adunară în număr mare la Sibiu, la 28 Noembrie 1894, protestară contra acestei noi ilegalități și hotărîră împreună cu toate naționalitățile asuprite să convoace la Budapesta un congres al naționalităților oprite.

În 1895, acest congres se ținu sub președinția sârbului Mihail Polit Desanceici, participând Românii, Sârbii și Slovaci. Cu acest prilej se protestă contra întregii politici de asuprire națională.

Deși desființat a doua oară, partidul național român își continuă mai departe activitatea, fără ca autoritățile să ia noi măsuri. Totuși, Românii își dădură seama că pasivismul nu le adusese succesul pe care-l scontau. Incetul cu incetul, hotărîră să schimbe tactica politică. Acest lucru va avea loc după 1900.

Inceputul mișcării muncitorești în Transilvania în a doua jumătate a secolului XIX.

În a doua jumătate a secolului XIX, industria a început să se desvolte mai puternic în Ungaria și totodată să se formeze muncitorimea industrială. Locul manufacturilor îl iau fabricile, iar lucrătorii, care făceau parte din breslele de meseriași, devin lucrători industriali. În acest timp, au început a veni în Ungaria lucrători calificați germani, mânăți de aceeași nevoie de a căuta condiții mai bune de muncă. Între 1860-1870, imigrația lor era mare.

Exploatarea la care erau supuși muncitorii, i-a împins pe aceștia să caute să se asocieze și să lupte pentru îmbunătățirea condițiilor de viață. Asociațiile muncitorești dela început nu au fost sub influența marxistă.

Prima adunare muncitorească a avut loc la Budapesta în 1869 sub influența lassalle-iană. Atunci s'au format primele asociații muncitorești, care, mai ales sub influența Comunei din Paris, au luat o amploare din ce în ce mai mare, reușind să dea manifestațiilor lor un caracter mai larg.

Clasa stăpânitoare a pornit la disolvarea asociațiilor muncitorești, arestând pe conducători și întrebuițând forța poliției pentru a împiedica formarea partidului politic al clasei muncitoare. Activitatea depusă a fost în primul rând de luptă pentru ajutor reciproc.

Cu toate acestea în 1890, s'a ținut totuși un congres muncitoresc, la care s'a adoptat un program asemănător cu cel din Gotha, adică un amestec Lassalle-Marx. Poliția s'a amestecat de altfel și la acest congres, nelăsând să se discute anumite puncte.

Între 1890-1900, lupta clasei muncitoare a luat o amploare mai mare. Prin adunări și greve, lucrătorii au reușit să obțină măritări de salarii și reduceri de ore de muncă. În 1889, mișcările greviste au devenit generale. Se cerea ziua de 8 ore și votul universal.

În 1890, a avut loc adunarea constitutivă a Partidului Social-Democrat din Ungaria, care a trecut pe baze marxiste, mișcarea muncitorească maghiară copiind în general mai ales mișcarea muncitorească din Germania.

Pe lângă acest partid, s'au creat sindicatele muncitorești. Partidul social-democrat, împreună cu sindicatele, a luptat pentru salarii mai bune, pentru limitarea zilei de lucru, pentru asigurări de invaliditate și de boală, pentru vot universal.

Afară de aceasta, împreună cu opoziția burghezo-democratică, partidul social-democrat a activat mult timp și fără succes, pentru drepturi electorale.

Mișcarea muncitorească din Ungaria n'a ajuns până la 1900 să fie un partid de masă. În 1897, clasa stăpânitoare feudalo-capitalistă pornește o nouă prigoană în contra organizațiilor muncitorești. În provincie, teroarea e și mai mare.

Clasa muncitoare răspunde prin luptă. Astfel între 1897 și 1899, au loc o serie de greve în capitală și provincie, printre care și acelea ale muncitorilor agricoli din jud. Torontal.

În tot acest timp, în Transilvania și Banat, mișcarea muncitorească se desvoltă mai încet.

În ținuturile locuite de Români, lucrătorii industriali erau mai puțini. Organizații mai numeroase sunt acelea ale meseriașilor.

O asociație de meseriași s'a înființat în Transilvania la Sibiu de către un grup de 30 meseriași români, la 23 Aprilie (3 Mai) 1867, sub numele de „Reuniunea sodătelor române din Sibiu”.

După acest model, s'au înființat reuniuni asemănătoare în toate centrele mari din Transilvania.

În 1869, s'a înființat la Brașov „Asociația pentru sprijinirea învățăceilor și sodătilor români meseriași”. În 1871, s'a înființat „Reuniunea sodătilor Români” din Cluj. În 1877, s'a înființat o „Reuniune” la Arad, în 1882 la Săliște, în 1884 la Turda, în 1894 la Bistrița, apoi la Orăștie, Lugoj, Oradea, etc...

În ce privește compoziția membrilor acestor „Reuniuni”, nu e vorba de organizații exclusiv muncitorești, nici chiar simple asociații de meseriași. De exemplu, la formarea „Asociației” din Brașov au luat parte 136 inși „preoți, profesori, medici, avocați, negustori și meseriași brașoveni”.

Aceasta se explică prin faptul că în Transilvania și Banat, în această perioadă, lupta socială se împletea cu cea națională.

Aceste „Reuniuni” de meseriași aveau ca atare și un caracter național românesc împotriva jugului habsburgic.

În ceea ce privește activitatea acestor „Reuniuni” trebuie să remarcăm că aceasta se limita la ajutor reciproc, fără a avea un pronunțat caracter de luptă antipatronală, așa precum încep să-l aibă organizațiile de lucrători industriali, ce apar la sfârșitul secolului XIX și în Transilvania și la care încep să ia parte lucrători români și maghiari.

Dintr'o dare de seamă a activității „Asociației” din Brașov, reiese de pildă, că aceasta „până în anul 1881 a plăsat 323 ucenici români, dintre care 110 au eșit calfe și 21 maeștri”. Iar „Reuniunea sodalilor Români” din Cluj, pe lângă că îngrijea ea tinerii ucenici să învețe meserii, mai desfășura și o activitate culturală socială și națională.

Activitatea tuturor acestor „Reuniuni” de aproape supravegheate și persecutate de autorități, nu putea să ia un caracter politic fățiș. Statutele acestor „Reuniuni” trebuia să fie aprobate de stăpânire și această operație ținea ani de zile.

La 15 (27) Februarie 1886, apare la Brașov gazeta „*Meseriașul Român*”. Pentru a înțelege caracterul asociațiilor de meseriași români din acel timp, extragem din primul număr din „*Meseriașul Român*” următoarele:

„...După cum se știe, în timpul din urmă, a început și la noi a se înființa o clasă de meseriași — și, mai departe: — ...vom căuta să deșteptăm și să nutrim între ei simțul de chivernisire, arătând totodată și mijloacele prin care averea adunată s'ar putea înmulți mai sigur și mai cu folos...”

Cu tot caracterul confuz — în ceea ce privește poziția în lupta politică și socială — al acestor asociații, ideologia clasei muncitoare din Europa începe să pătrundă și în organizațiile muncitorești din Transilvania, care încep să se închege în organizații socialiste muncitorești și să participe în cadrul luptei duse de partidul social-democrat al muncitorilor la acțiunea pentru revendicările general-democrate și împotriva jugului habsburgic.

Cultura. În perioada dintre 1849 și 1867, școlile primare românești din Transilvania se înmulțiseră. Învățământul secundar progresa mult mai încet. În afară de liceul din Blaj, existau gimnazii la Beiuș, la Brad și la Năsăud. Se înființă apoi la Brașov un gimnaziu, care mai târziu se va transforma în liceu. Pe lângă fiecare episcopie sau mitropolie, exista câte o preparandie pentru învățători și câte un seminarium pentru pregătirea viitorilor preoți. Înființarea unei universități românești fu interzisă cu desăvârșire, și înainte și după 1867.

La câțiva ani după dualism, guvernele maghiare, reacționare și șovine, porniră o acțiune de desființare a școlilor primare românești întreținute de Stat. Către sfârșitul secolului XIX puține școli de Stat românești mai existau. Însă, Românii înființară școli confesionale pe lângă cele două

școli ale lor, întreținute din cheltuiala parohiilor. Poporul le susținea bănește, încât numărul știutorilor de carte se înmulți. În schimb, învățământul secundar românesc continuă să vegezeze. Mulți români urmau cursurile școlilor maghiare ale Statului.

Astra. Înființată cu scopul nemărturisit de a organiza politicește pe Românii din Transilvania, această asociațiune porni o acțiune culturală, care pătrunse în massele populare. Se înființară secțiuni ale Astei în mai multe localitățile românești mai importante.

La Sibiu, Astra organiză o mare bibliotecă, iar la 1868, revista *Transilvania*. Edită cărți de literatură populară și de știință popularizată, care contribuie la ridicarea nivelului cultural. În 1898, tipărește *Enciclopedia Română*, prima lucrare de acest gen în limba română. În multe orașe și târguri și uneori în comune cu o populație românească compactă, Astra organizase biblioteci publice.

Reviste. Iosif Vulcan începu să scoată din Iunie 1856, întâi la Budapesta și apoi la Oradea Mare, revista *Ilustrată Familia*, în care M. Eminescu și-a tipărit primele poezii.

Revista *Transilvania*, apărută în 1868 la Sibiu, în afară de o activitate culturală locală, nu avu nicio altă însemnătate. Timoteiu Cipariu scoase la Blaj, între 1867 și 1871, o revistă de specialitate cu titlul *Arhiva pentru filologie și istorie*.

Ziare. În afară de vechea *Gazeta Transilvaniei* și de câteva ziare neimportante, ziarul *Tribuna*, înființat la Sibiu în 1884 sub conducerea lui I. Slavici, fu singura gazetă de luptă și de îndrumare mai largă. Era scrisă într-o limbă vie, lipsită de latinisme pedante și greoaie. *Tribuna* avu și o activitate culturală, I. Slavici fiind un scriitor valoros și neobosit. Aici își începu cariera poetică Gh. Coșbuc.

În afară de I. Slavici și G. Coșbuc, care fură prețuiți curând la București, se remarcă bănățeanul I. Popovici-Bănățeanu, care publică în *Convorbiri Literare* nuvele și schițe din viața meseriașilor români din Banat.

Starea economică și socială a României dela începutul secolului al XX-lea până la primul războiu mondial

Dela începutul secolului al XX-lea până la primul războiu mondial se constată în țara noastră un efort de consolidare a capitalismului dezvoltat cu întârziere, consolidare ce va asigura și o întărire a pozițiilor politice ale burgheziei românești.

Asistăm la o creștere a industriei țării, creștere împletită cu pătrunderea capitalului internațional, mai ales a celui german, la o pătrundere a capitalismului la sate, paralel cu accentuarea procesului de destrămare a resturilor feudale și, odată cu acestea, la o accentuare a luptelor sociale și politice între pătura stăpânitoare și popor, — muncitori, meșteșugari, țărani.

Desvoltarea indus- Din cauza crizei agricole dela sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, veniturile statului au oscilat corespunzător variațiilor producției agricole a țării.

Agricultura la noi în această epocă, fiind în mare scădere și mărginită la câteva feluri de grâne, iar creșterea vitei fiind diminuată, — a fost subrezită starea generală a economiei naționale.

Din interesele burgheziei naționale și a capitalului străin, s'a inițiat într-o măsură mai puternică încurajarea și ocrotirea industriei, mai ales a acelei industrii care găsește în țară materiile prime, o forță motrică utilizabilă, ușurința transportului și o desfacere ușoară a produselor.

Necesitatea găsirii de venituri devine mai acută cu cât secolul al XX-lea începe cu o sarcină importantă pentru finanțele țării, din cauză că datoram străinătății împrumutul făcut încă din anii 1881-1901, un miliard jumătate, capital și dobânzi, care trebuia plătit printr-o sumă de 86 milioane pe an. (Dela 1881-1901, Statul român a împrumutat efectiv 1.010.420.083 lei aur, din care 150 milioane pentru converți-

re împrumuturi anterioare anului 1881, iar restul de milioane pentru lucrări angajate și efectuate între anii 1881-1901). Această datorie desigur că apăsă asupra posibilităților statului, prin aceea că veniturile statului întreceau puțin suma de 200 milioane lei.

Este adevărat că împrumutul a ajutat la creșterea unei industrii, dar era și apăsător: vedem, de pildă, că, deși anul 1900 a fost bun, totuși bugetul respectiv a ieșit mai mic decât cel pe 1899.

În acești ani, se întărește regimul protecționist al producției industriei noastre, prin legea taxelor vamale din 1900 și prin legea încurajării industriei din 1912, care aduce multe avantagii.

Capitalurile mari se investesc în industrii și, pentru a atrage capitalul, se fac eforturi ca bogățiile solului și subteranului nostru să fie cât mai cunoscute în străinătate.

De aceea, se dă o deosebită importanță expozițiilor internaționale; luăm parte la expozițiile universale dela Paris (1889), Liège (1905), Roma (1911), unde România apare ca o țară cu multe resurse și în urma cărora numeroși industriali și capitaliști străini se interesează de aproape de pășunile, minele și petrolul românesc.

Privirile statelor se îndreaptă asupra grâului, lemnului și petrolului românesc, pe care caută să și le asigure. Se dezvoltă industria chimică mondială, dar mai ales se caută o largă întrebuințare al noului combustibil: benzina, la care Diesel și cu explozie, petrolul devine o avuție deosebită de ordin, la care râvnesc marile trusturi mondiale.

În anul 1904, izbucnește o afacere a guvernului liberal atunci, condus de Dimitrie Sturdza, cu privire la concesia petrolului românesc către Deutsche Bank; concesia nu s'a putut realiza din cauza luptelor de culise, care s'au dat între membrii interesați ai aceluiaș partid, căci soarta rivală era marele trust Standard Oil.

De unde până în anul 1907, industria noastră petrolieră este primitivă, — din cauzele arătate, — ea interesează puținele companii străine, care contribuie la înființarea unei industrii petroliere pe scară mare.

În anul 1907, între 5—15 Septembrie, se ține la București al 3-lea congres internațional al petrolului, în care reprezentanții trusturilor rivale se întâlnesc chiar la locul de muncă și dorit de a fi exploatat.

Membrii congresului au vizitat exploatarea și toate condițiile petroliere și s'au convins personal de bogăția

subsolului, de împiedicarea terenurilor petrolifere, cum și de condițiunile avantajoase ce prezintă poziția geografică a țării noastre, atât pentru exploatare, cât și pentru comerțul de export. Au luat parte delegați din: Germania, Austria, Belgia, Statele Unite ale Americii, Franța, Anglia, Olanda, Ungaria, Italia, Rusia, Serbia, Suedia, Bulgaria.

Din expunerile oficiale rezultă că, la acea epocă, erau investite în petrolul românesc următoarele capitaluri: german 74 milioane, francez 35 milioane, olandez 22 milioane, italian 15 milioane, american 12 milioane, belgian 5 milioane, englez 3 milioane, român 16 milioane.

Iar după statisticile din 1913, situația capitalurilor în petrol este următoarea:

Capitaluri străine: subscrise 482 milioane, vărsate 371 milioane. Capitaluri românești: subscrise 37 milioane, vărsate 32 milioane. Aceasta înseamnă o proporție de numai 8,10% capitaluri românești față de cele străine.

Capitalurile acestea, care la început erau mai mult germane, căutau să profite oricâteori România trecea printr-o criză financiară. Prima încercare a fost la 1900. Principalul creditor Diskonto-Gesellschaft, pentru un avans de 30 milioane ne cerea cesiunea tuturor terenurilor petrolifere ale statului și exclusivitate asupra conductelor. A doua încercare s'a produs la 1906 de către Deutsche Bank din Berlin. Partidul conservator, interesat în această chestiune, era gata să accepte, dar o puternică reacțiune a opiniei publice a avut de rezultat anularea încercării.

(O a treia încercare este aceea care ni s'a impus prin Pacea de la Buftea (București), în 1918. Această „pace” prevedea un regim cu adevărat colonial, prin aceea că conținea exproprierea silită a tuturor intereselor românești și aliate în favoarea intereselor germane, lăsând chiar regularea consumului intern la aprecierea germanilor. Altfel și cea mai grozavă a fost aceea din 1940—1944, când hitlerismul ne-a luat aproape tot petrolul).

Bănci. În anul 1906 a avut loc la București *expoziția generală*, la care participă și alte țări. La această expoziție, agricultura a fost pusă pe al doilea plan, atenția fiind îndreptată asupra inventarierii activității industriale.

Desvoltarea aceasta a industriei a fost ajutată de o activitate bancară, care mărește capitalurile investite.

Dela Banca Națională a României, înființată la 1880, cu un capital social de lei 12 milioane, găsim la 1900 încă

27 bănci cu un capital de lei 93 milioane, iar la 1906 avem 55 de bănci cu un capital de 123 milioane, iar în 1914 sunt 218 bănci cu un capital de 229 milioane.

De asemeni, observăm că, de unde până la 1900 avem în medie o bancă sau două înființate pe an, dela această dată numărul băncilor noi se mărește în fiecare an, astfel că numai în anul 1912 se înființează 43 de noi bănci.

În anii aceștia, s'au înființat marile bănci: Banca de Credit Român, Banca Marmorosch-Blank & Co., Banca Comercială Română, Banca Românească, cari toate aveau capital strein, austriac, francez, belgian și mai ales german. În această epocă, funcționa și Banca Generală Română înființată la 1897, cu capital exclusiv german.

Capitalul german a pătruns din ce în ce mai mult la noi, încât, în preajma primului războiu mondial, mai mult de o treime din capitalurile streine, era constituit din capitalurile germane și austriace. Marile bănci germane ca Diskonto-Gesellschaft și Deutsche Bank erau reprezentate în 148 societăți anonime din țară și subvenționau sute de întreprinderi comerciale, industriale, petrolifere etc.

Cele mai numeroase fonduri de exploatare, erau administrate de băncile cu caracter străin, care plasau capitalurile în raport direct cu sporirea mijloacelor de industrializare.

Capitalul străin venea în România, pentru că plasamentul era mai rentabil decât în alte părți; subsolul prezenta garanții de exploatare, industria, în dezvoltarea ei din ce în ce mai mare, cerea capitaluri și pentru că acestor capitaliști li se oferea posibilitatea unei influențe economice și politice.

Pe toată întinderea țării, s'a înființat un mare număr de bănci mici, care se ocupau cu acordarea de împrumuturi proprietarilor mijloccii, micilor negustori și chiaburilor; unele bănci din porturi și centre agricole importante făceau, pe lângă credite, și afaceri de cereale și comision.

Numai în anul 1904 până la 1 Decembrie, s'au înființat 598 de bănci populare, în mediul țărănesc, aflându-se în total 1625 de bănci.

Banca Națională trece în emisiunea de bilete — cu respectarea acoperirii aur prevăzută de lege — dela 178,1 milioane lei în 1901, la 640,5 milioane în 1914, pe când în decada precedentă emisiunea rămăsese aproape staționară. Explicația o găsim în dezvoltarea economică a țării, care a

determinat banca de emisiune să-și lărgască tot mai mult cadrul operațiunilor și să-și sporească tot mai mult creditul ce trebuia să dea pieții economice.

Banca Națională, care era condusă de șefii partidului liberal, acapara orice operațiune de credit și aducea acestui partid întărirea pozițiilor de dominație economică și politică. Dacă atari beneficii nu-i erau asigurate, nu sprijinea acțiunea (de pildă refuzul participării la administrarea Băncilor Populare (1903).

Este adevărat însă că, oridecâteori putea să aibă vreun *beneficiu*, Banca Națională avea raporturi cu *Casa Centrală a Băncilor Populare*. Astfel, în 1905, fiind lipsă de porumb, statul l-a cumpărat din America. Statul, care nu avea mijloace pentru a face cumpărăturile de porumb, a recurs la Băncile populare sătești. Țăranul contracta la Banca populară sătească un împrumut de o sumă echivalentă cu prețul porumbului de care avea nevoie. Toate contractele de împrumut fiind garantate de stat, au fost depuse în gaj de Casa Centrală a Băncilor populare la Banca Națională, obținând contra lor șumele necesare pentru cumpărarea de porumb, în *condițiunile de credit cu dobânzi*.

Cu toată existența resturilor feudale în agricultură, capitalismul, sub forma de concentrare bancară-industrială, cunoaște la noi, chiar la începutul secolului al XX-lea, unele caracteristici imperialiste.

Am văzut că o serie de concerne petrolifere internaționale duc o luptă de acaparare și obținere de concesiuni. De asemenea, am văzut că băncile având capital străin, își întrebuințează capitalul mai mult în industrii, contopind capitalurile bancare și industriale, creind capitalul unei oligarhii financiare. Această oligarhie financiară își impune puterea prin concentrări de întreprinderi, creind monopoluri aproape exclusive.

Este suficient să privim câteva date ale industriei acestei vremi, pentru a vedea cum capitalismul românesc în această perioadă, începe a deveni monopolist. Legea tarifului vamal din 1904 făcută de partidul liberal, acordă avantajul fabricării hârtiei, la o taxă de 50% din valoarea hârtiei străine, prin monopolul de a furniza hârtia necesară statului, comunelor și județelor, cu prețuri superioare prețului cu care s'ar putea dobândi hârtia în comerț. Aceste avantaje s'au acordat unor fabrici cari au format un cartel spre a menține prețuri urcate de vânzare a hârtiei și prin aceea că statul le-a concedat spre exploatare pădurile

pe un preț derizoriu, astfel că au format o *concentrare de întreprinderi*, dăunătoare consumatorilor.

De asemenea, în anul 1903, din 600 de întreprinderi, numai 53, adică 8,8% din totalul lor, aveau concentrate 150 milioane lei aur (din totalul de 331 milioane aur), adică 60% din totalul capitalului investit în industrie.

În industria petroliferă, în care erau investite 100 milioane lei aur, numai Soc. Steaua Română avea un capital de 40 milioane aur.

De unde la 1870, 608 ferăstraie mici produceau împreună 100 ferăstraie pentru suma de 851.294 lei, la 1901 numai 54 ferăstraie mari împreună cu fabricile de mobile, produceau ferăstraie pentru suma de 18.304.000 lei.

Aceasta devine UNA din caracteristicile capitalismului românesc dela 1900 încoace: concentrarea capitalurilor pentru a stăpâni cât mai mult creditul și industria, spre un venit tot mai mare, mai excesiv.

Agricultura. La sfârșitul secolului al XIX-lea, agricultura noastră latifundiară părăsise în mică parte unele metode primitive; rărița de lemn ferecată de meșteri din sate, care scormonea superficial pământul, a fost înlocuită cu aratul de oțel. Grăpile cu spini prin grăpi paralelogramice înlocuite cu oțel, ariile de treier cu cai încep a fi înlocuite cu batoze și locomobile, etc. Această agricultură produce pentru export grâne, al căror preț este determinat pe piața mondială de concurența celorlalte țări producătoare.

În 1905, găsim la noi în țară 4539 locomobile, 4585 mașini de treierat, 12.521 semănătoare, etc.

Până la 1916, România a fost una din cele mai importante țări exportatoare în piața mondială a grânelor. În 1913, exportul grâului a atins cifra de 3 milioane tone.

Stăpânirea pământului arată că România în această perioadă era o țară cu mari latifundii, cu resturi feudale: mii de boieri, care reprezentau 1—2% din proprietarii agricoli, stăpâneau 4 milioane de hectare, adică 49% din întinderile pământurilor, iar 921.000 capi de familii țărănești (95%) stăpâneau numai 3 milioane hectare, adică 3% din pământuri.

Între aceste două extreme, se afla un număr relativ mic

de 39.000 proprietari mijlocași cari stăpâneau 11%, adică 852.000 hectare pământ.

În mijlociu, de fiecare gospodărie țărănească reveneau 3 ha. de pământ, iar fiecărui moșier 707 ha., adică de 235 de ori mai mult.

Analizând o statistică din preajma anului 1900. observăm următoarele:

Populațiunea rurală în anul 1896 era de 4.798.012 persoane; numărul contribuabililor funciari cu o întindere până la 10 ha. era de 920.939, având o întindere totală de 3.153.641 ha. Numărul țăranilor de peste 21 de ani, cari nu plăteau impozite, adică nu aveau pământ, era de 408.502, iar întinderea cultivabilă a proprietății de peste 50 ha. era de 3.977.198 ha.

Dacă la proprietatea mare cultivabilă mai adăugăm și proprietatea necultivabilă, în întindere de 1.152.521 ha., avem întinderea totală de terenuri în suprafață de 5.129.719 ha., pe care o posedă proprietatea mare la noi, față de 3 milioane hectare proprietate țărănească.

Deasemeni, din statistici, mai vedem că proprietatea țărănească era astfel împărțită, încât cei mai mulți țărani nu puteau să aibă hrana suficientă din munca pământului lor. Astfel, pe lângă cei 408.502 țărani fără pământ, erau 143.333 țărani cari aveau un pogon sau 2 pogonane pământ (din care 62.700 cu mai puțin de un pogon), 277.301 au abia până la 3 ha., iar în total 93,4% au până la 5 ha. cel mult.

Această stăpânire nedreaptă a proprietății agricole reprezintă o caracteristică de bază a structurii economice pe care s'a ridicat toată organizarea politică-socială a puterii de stat burghezo-moșierești, reprezentată de industriași, financiarii și marii comercianți ai orașelor, de moșierii mari proprietari de pământ și de marii arendași de la sae.

Venitul gospodăriilor moșierilor este de sute de ori mai mare decât cel al țăranilor; în mijlociu, o familie țărănească avea un venit de 120 lei pe an, iar un moșier de 24.700 lei în sus. Se vede clar că cea mai mare parte din proprietate se afla în mâna unui mărunchiu de proprietari, puțini la număr, cari nu-l lucrează. Dintre marii proprietari, peste 70% își arendează pământurile.

Forma de arendare erau sau arenda în parte (în natură) sau în bani sau de foarte multe ori mixtă (în bani și în natură).

Cea mai grea formă, era cea numită „la țarla“, potrivit

căreia, pentru pământul primit în arendă, țăranul trebuia să are și să semene, să strângă și să transporte la hambăr recolta unui lot de aceeași întindere din pământul moșierului sau arendașului.

Țăranul primea cel mai prost pământ, măsurat în dauna lui, obligat fiind însă să lucreze pentru arendaș o bucată mai mare de pământ decât cea convenită.

Țăranul obișnuit nu primea pământul dela moșierul proprietar, ci dela arendaș, astfel că el plătea cea mai mare arenda, deoarece trebuia să satisfacă pe moșier și pe marele arendaș.

De sigur că datorită relațiilor feudale ce mai existau, țăranul arendaș avea obligațiunea să contribuie și pentru inventarul mort și viu (animale de muncă, pluguri și care) al proprietarului. Țăranul, pentru a acoperi toate acestea, adică pentru a da o recoltă anumită marelui arendaș sau proprietar, precum și pentru a scoate banii în plus pentru arenda și inventar, trebuia deseori să recurgă la împrumuturile cămătărești, care-i îngreuiiau și mai mult situația.

Comerțul. Desvoltarea comerțului, în perioada când industria se desvoltă și capitalul bancar este investit în cât mai multe întreprinderi productive, cu facearea unui export de produse agricole, precum și existența unui regim protecționist vamal, ia aspectul asemănător.

Comerțul este determinat de o parte de desvoltarea industriei și de interesul marilor carteluri, atât la export cât și la import. Am văzut că industria se bazează pe o protecție pentru produsele autohtone. Potrivit tratatului dela 1 Ianuarie 1894 cu Germania, această țară avea o serie de avantaje pentru produsele sale introduse în țară: plătea taxe vamale foarte mici sau deloc, putând să-și vândă mărfurile la orice preț.

Noul tarif vamal din 1904 a căutat să oprească această avantajare a produselor venite din afară.

Sistemul acesta protecționist n'a dat roadele așteptate, anume de a micșora diferența de prețuri dintre produsele industriale și cele agricole. El a avut un alt efect: a creiat o serie de întreprinderi industriale protejate, în mâna unor interese de grup sau de partid.

În ceea ce privește comerțul exterior, el este avantajos exportului. De unde la 1901 importul este de 292.435.800 lei, exportul se ridică la 353.830.900 lei, iar în 1910 importul este de 409.715.000 și exportul de 616.504.900 lei.

În toți anii aceștia, cu excepția anilor 1904 și 1908, balanța noastră comercială s'a soldat cu excedente, datorită plusului mare de export de produse agricole și unor relative reduceri a importului, datorită dezvoltării industriei noastre.

Dacă analizăm diferite date statistice, constatăm că, încă dela începutul secolului al XX-lea, importul este mic, ceea ce arată că o serie de mărfuri erau fabricate în țară, iar comerțul interior se dezvoltase.

Astfel, de unde la 1886 importam zahăr 10 milioane kgr.; la 1902 numai 500.000 kgr.; în 1886 importam 14 milioane kgr. petrol, la 1902 numai 4 milioane kgr.; la 1892 importam 29 milioane kgr. ciment, la 1902 nu importam decât numai 2 milioane kgr.; la 1884 importam 100 milioane kgr. cherestea, la 1902 *exportăm noi*; la 1888 se importa pentru 2.050.000 lei hârtie, în 1902 s'a importat numai pentru 645.000 lei, deși în acest interval consumul hârtiei în țară crescuse mult.

Întinderea comerțului exterior influența balanța de plată, prin urmare și intrarea monedelor străine și în special a aurului, care alimentau și stocul metalic al Băncii Naționale. Mărindu-se stocul metalic, Banca Națională a putut mări emisiunea de monedă-hârtie. Această emisiune ducea la posibilitatea acordării de credite.

Deși era o prosperitate în finanțele publice sau în întreprinderile particulare, de aceasta nu se putea bucura populațiunea țării, ci numai câțiva potentati aparținând clasei burghezo-moșieresti.

Starea țăranilor. De dezvoltarea industriei, agriculturii și comerțului, adică de bunăstarea unei oarecări a meseriașilor și muncitorilor. prosperității a țării, se bucură numai clasele avute, dela orașe — stăpânii industriilor, ai băncilor și ai marelui comerț — și dela sate — marii moșieri și marii arendași.

Starea poporului era însă rea.

Creșterea productivității agricole nu folosea maselor largi care trudeau pe ogoare, ci moșierilor care primeau, în schimbul grânelor exportate, sume mari de bani. Grâul nostru fiind marfă de export, pentru a putea concura grâul din alte părți — mai ales cel american, care tocmai se impunea pe piața mondială — trebuia să fie ieftin; această ieftenire a produselor se realizează cu ajutorul statului,

condus de moșieri și proprietari, de întreprinderi și bănci. Prețul muncii agricole nu se bucură măcar de libertatea de negociere pe baza cererii și ofertei între capitaliștii proprietari și țăranii pălmași, ci se stabilește prin legi, pe urma cărora țăranii care muncesc silit, vând pe prețul stabilit de proprietari. Ștefan Zeletin, în lucrarea sa „*Burghezia română*”, caracterizează ascensiunea burgheziei noastre ca un edificiu de tip apusean, clădit pe mizeria păturii rurale, atacată în baza ei economică.

În ultimul pătrar din veacul al XIX-lea, situația grea a țăranimii s'a înrăutățit mai mult.

Sub regimul legilor învoielilor agricole, care decretează munca liberă, nu exista egalitate între boieri și țărani la stabilirea condițiilor învoielilor. Boierul își poate aduce brațe de muncă din altă parte, poate să lase nelucrată o parte a moșiei, în schimb țăranul trebuie să trăiască. El n'are pământ suficient pentru hrana lui și a familiei, nici lemne de foc, nici loc de pășune pentru vite și nici banii trebuincioși pentru a-și cumpăra cele necesare traiului. De aceea, este silit să se îndatoreze, să-și amăneteze dinainte și să-și vândă forța sa de muncă și a familiei sale la un preț scăzut pentru un pumn de mălai. Iată de pildă un tip de tocmeală agricolă în 1906 în jud. Vlașca: „Locuitorii învoiți pe moșia noastră, vor face, la trei pogoane, un pogon definitiv, cu toate muncile lui, pe seama moșiei; încă un pogon pe deasupra, numit pristos, secerat, cărat, cu două rânduri de arătură, 4 zile cu carul, 4 cu brațele și 9 zile transport la Dunăre. Fiecare învoitor va mai fi obligat să dea trei pui de găină, iar din cele dintâi trei pogoane, i se va lua un pogon dijmă, plus câte două duble decalitri boabe din cele 2 pogoane rămase pe seama muncitorului”.

Diferența dintre calitatea produselor boieresti și țăranesti face ca acestea din urmă să nu aibă preț pe piață. Seceta și criza economică din jurul anului 1900 accentuiază mai mult sărăcia țăranimii, redusă pe ultima treaptă a mizeriei.

Creșterea valorii pământului și a rentei solului face ca moșiile să aibă prețuri mari la vânzare. Țăranii râvnesc la pământ, în care văd singura lor posibilitate de a-și îndrepta traiul, dar n'au cu ce-l cumpăra.

Lupta țăranilor pentru pământ se întărește. Înțelegând că nu vor putea izbuti pe cale pașnică și neavând acces la viața publică, țăranii, pătura cea mai numeroasă a națiunii, nu au altă cale de a-și exterioriza revendicările decât prin revoltă.

În această perioadă, după cum am văzut, 5385 de persoane posedă 3.810.000 ha., adică 47,7% din totalul suprafeței arabile, în timp ce *toată* țărănimea posedă numai 4.180.000 ha., adică 52,3% din suprafața arabilă.

Burghezia și moșierimea nu vrea să priceapă foamea de pământ a țărănimii, pe care o combat cu forța publică, înecând revoltele în sângele răsculaților. Stau față în față două concepții: cea a boierilor, care consideră proprietatea solului ca o marfă apreciabilă în bani, de care pot dispune în mod absolut, în dauna țărănimii înfrățită cu pământul pe care de veacuri îl lucrează; de altă parte, concepția țărănimii, care-și leagă de pământ toate năzuințele și simte că stăpânirea pământului asigură boierilor o situație privilegiată în dauna celor care-l muncesc.

Dar, moșierimea este în această perioadă un element puternic politicește, astfel că emanciparea țărănimii nu s'a putut realiza nici măcar în parte.

Puterea politică a moșierimei e folosită împotriva țărănilor. Ea ajută la întărirea statului burghezo-moșieresc ce o protejează. Moșierii se unesc între ei să-și apere privilegiile. Așa se explică și formarea la 14 Decembrie 1900 a Societății „Agrara” a marilor proprietari.

De altfel, și din punct de vedere social-cultural, țărănimea este foarte înapoiată. La recensământul din 1912, numărul analfabeților la țară ajungea la 67,4% față de 35% analfabeți la orașe. Și din punct de vedere sanitar, la țară situația este mai gravă. Bolile sociale seceră viețile țărănești cu miile, iar asistența statului e aproape inexistentă. La 1906, printr-o lege, se institue un fond de asistență sanitară a țărănimii, care „nu găsește” însă resursele în bugetul statului, ci în veniturile unei loterii. Sărăcia la sate este atât de mare, încât sunt săteni cari și-au înstrăinat pământul pe termene lungi prin arendare, pentru motivul că nu aveau bani să-și achite taxele de înmormântare a unui nărinte, a soției sau unui copil.

Țărâna duce greul gospodăriei, muncește la câmp, îngrijește de copii și suferă cruntă mizerie. În 1906, țărâna muncește pământul foarte adesea alături cu bărbatul ei. „Cine n'a fost dureros impresionat de acele femei dela țară, bătrâne la 30 de ani, a căror tinerețe se trece așa de repede din pricina grijilor și nevoilor?” — se întreabă, în parlamentul din 1906, un conducător al politicii din vremea aceea, fără însă să propună sau să ia vreo măsură de îndreptare.

Locuințele țărănești sunt astfel arătate în 1906: 300.000 de țărani au locuințe mai rele decât vitele, deoarece acestea din urmă trăiesc în grajduri zidite la suprafața pământului, pe când cei dintâi locuiesc în vizuini. Din numărul total de locuințe țărănești de 1.008.954 (bordeie sunt 54.772), numai 74.655 sunt zidite din cărămidă. 296.220 sunt de lemn și 683.307 sunt de lut.

În casa țărănească făcută din nuiele lipite cu lut, cu pământ pe jos în loc de scânduri, cu hârtie de ziar la ferestre în loc de geamuri, domnesc mizeria și întunericul. Într-un astfel de mediu, care poate să fie sănătatea și puterea de muncă a unor oameni ce trăiesc și dorm în bordeie se născ și mor lângă vatra fără foc sau pe care pâlpâie flacăra unor coceni de porumb.

Starea sănătății țărânului se mai poate vedea și din următoarele: la 1891, au fost dispensați de armată 5%, 9% la 1899 iar la 1900 — 50%. Pelagrosi erau 6000 la 1891, iar la 1900, erau 150.000.

Impozitele lovesc pe țărani mai mult decât pe marele proprietar. Astfel, proprietatea țărănească, la 1900, era impusă: până la 10 ha. cu impozite pe un venit de 40-50 lei de ha, de 10-15 ha. pe un venit de 30-40 lei de ha. și proprietățile peste 50 ha. pe un venit de 20-30 lei pe ha.

Regimul censitar face ca țărânii să n'auă drepturi politice egale cu proprietarii de moșii, neputând să trimită în parlament reprezentanți care să le apere interesele.

Breslele de meseriași. Desvoltarea capitalismului a însemnat un crâncen război împotriva meseriilor, pe care le ruinează, deoarece producția capitalistă are nevoie de altfel de lucrători decât regimul închis al breslelor.

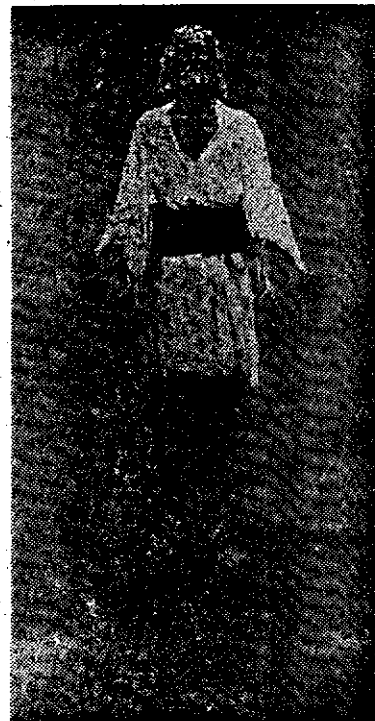

Fig. 138. — Un țărân înainte d. 1907.
(După tabloul lui O. Băncilă)

Meseriile s'au ruinat în fața concurenței fabricii, astfel că meseriași se agită tot mai mult pentru a căpăta o lege care să le redea în parte vechile privilegii de breaslă.

La noi în țară, meseriile mai erau încă destul de puternice. La 1901, statistica oficială, care folosea deseori termenul de meseriaș în loc de lucrător, arată existența a circa 60.000 de meseriași în orașele capitale de județ, 27.000 în București și 83.000 în județe. Mulți meseriași se alătură mișcării muncitorești. Unele asociații de meseriași se încadrează în întregime acestei mișcări.

În jurul anului 1901, lupta meseriașilor duce la demonstrații de stradă și turburări urmate de procese împotriva meseriașilor arestați. Aceștia căutau o formă de organizare profesională pentru a-și apăra interesele. Pentru a frâna drumul spre organizare sindicală, în 1902, se votează *legea pentru organizarea meseriilor*, cunoscută sub denumirea de *legea Missir*. Această lege înființează corporații, care însă nu dădeau avantaje meseriașilor asociați.

De altfel, vremea breslelor trecuse și nu mai corespundea stadiului capitalist al legii Missir. Multe din dispozițiile acestei legi erau simple deziderate fără sancțiune. Deși legea dispunea ca lucrătorul și ucenicul să fie întrebuințați „într-o măsură potrivită cu puterea lui fizică”, oamenii muncii erau întrebuințați până la istovire.

De aceea, s'a căutat să se completeze dispozițiile de protecțiune, cu acelea prevăzute în legea din 1906 *asupra muncii minorilor și femeilor*. Dar și dispozițiile acestei legi erau numai formale, deoarece ea n'a fost făcută cu intenția de a ajuta realmente pe meseriași, ci astfel încât cei dela putere să poată stăpâni și masa meseriașilor.

Deși legea prevedea înființarea de școli pentru pregătirea meseriașilor, sau un anumit ajutor mutual, acestea nu se puteau realiza, deoarece nu patronul și statul aveau aceste obligațiuni, ci ele trebuiau acoperite prin fondurile adunate dela meseriași.

În timp ce marea industrie beneficiază de măsuri protecționiste, micul meseriaș se bucură doar de unele mici avantaje fiscale, fără efect practic. Creditul meșteșugăresc, atât de necesar în lupta dintre produsele marelui industriei și ale meșteșugarilor, nu se realizează, deoarece nu se creiază institute de credit, ci numai posibilitatea de constituire pe baza cooperativă a unor asemenea institute. Așadar, cu toată agitația meseriașilor și lupta lor politică, ei n'au

putut opri procesul de desagregare a meseriilor, astfel că lupta lor se alătură partidului muncitoresc, care le susține cu tărie revendicările economice prin sindicatele ce se creiază.

La începutul veacului al XX-lea, situația economică a proletariatului în dezvoltare era din cele mai grele.

Prin analfabetism, mizerie, boli sociale, etc., se tindea la îndepărtarea muncitorimei dela orice preocupare politică. Dintr'un raport de anchetă, făcut de medicul Direcțiunii Sanitare la câteva fabrici din Giurgiu, Azuga și Comănești, reiese că „muncitorii locuiesc în case cu ferestre mici, cu pereții pictați cu numeroase urme de păduchi de lemn storciți. Casele sunt făcute din bârne; înconjurul lor e nepietruit, așa că în timpul ploios e noroi. Cotețele, magazii-le sunt rău întreținute. Latrina, care consta din 3 despărțituri de scânduri cu o simplă groapă drept hazna, e extrem de murdară.

...Lucrul muncitorilor începe la 5 dimineata și sfârșește la 9 seara cu câte o jumătate de oră repaos.

...Copiii sunt forțați să intre în fabrică, unde lucrează alături de părinții lor dela vârsta de 9 ani.

...Se lucrează în galerii de un metru înălțime, așa că minierii trebuie să lucreze îndoiți din șale sau întinși la pământ.

Munca e grea și neigienică, și nu oricine o poate face. Peste tot e umezeală și noroi". (*Calendarul muncii*, București 1910).

Nu există protecție a muncii, nici concediu, nici repaos duminical, nici asistență medicală. Pe măsura dezvoltării industriale, crește și exploatarea muncitorimii.

Ca și în agricultură, dezvoltarea industrială folosește numai într-o infimă măsură straturilor largi populare.

Prin legile protecționiste create, produsele industriale indigene au pe piața internă un preț de monopol, care le apără de concurența produselor străine, aducând mari beneficii fabricantilor.

În schimb însă, prețul mâinii de lucru în industrie este lăsat la liberul arbitru al patronului. Pe de o parte stă, deci, capitalistul industrial, vânzător de produse scumpe, apărat de legi protecționiste, iar pe de alta lucrătorul neprotejat legal, plătit numai cu strictul necesar hranei sale mizerabile.

O stare de mizerie analoagă o duc funcționarii sau lu-

crătorii, la stat și la întreprinderi particulare. În 1903, la căile ferate erau 3109 funcționari primind pe lună mai puțin de 50 de lei, 10.741 între 50 și 99 lei și 2.076 între 100 și 124 de lei pe lună. Iar 43.560 de funcționari ai statului, comunelor și județelor primeau, în 1905, o leafă mai mică de 50 de lei pe lună. La fabricile de spirt, lucrătorii primeau mâncare și un leu pe zi, la fabricile de bere 50 lei pe lună, etc.

Remunerarea insuficientă pentru munca în acord, cu ora sau pe zi, precum și salariile mici, au făcut ca să lucreze în fabrici femeile și copiii. În 1901, marea industrie română folosea 3421 băieți minori și 7092 femei, din care 475 minore. „Povestea acelei fete care, după ce a muncit de la vârsta de 9 ani până la 28 a strâns 50 de lei economie și a murit mioapă și ofticoasă, lăsând o mamă văduvă cu trei copii — povestea aceasta e a tuturor lucrătoarelor aproape“. (*Manifestul Cercului României Muncitoare* în 1906, cu ocazia Expoziției Generale, în „*Patruzeci de ani de sărăcie, de robie și rușine*“)

Cu o astfel de împărțire a bunurilor, cu o administrație de stat pusă numai în interesul clasei stăpânitoare, aspectul României în această perioadă de consolidare a capitalismului, arată, alături de mari bogății stăpânite de câteva familii, o avalanșă de mizerie pentru aproape toată populațiunea țării.

Populațiunea rurală fără pământ sau cu pământ insuficient pentru a da hrana țaranului și a familiei sale, își procură mijloace de existență prin munca salariată sau prin lucrarea pământului în condițiuni semi iobage.

Satul cunoaște, alături de marii proprietari și de burghezia sătească, proletariatul agricol, țărănimea săracă și mijlocașă.

Pe măsură ce forțele de producție se măresc, ca o consecință a dezvoltării societății capitaliste, relațiile de producție ale oamenilor devin mai precizate și deci tind mai mult de a fi apărute.

De aceea, în această perioadă, crește mișcarea muncitorească, ce arată revendicările oamenilor muncii, dezvoltând o conștiință de clasă a proletariatului.

Viața politică. Între 1900—1916, statul român, păstrându-și încă unele vestigii feudale, cu latifundii mari și pâlmași în mizerie, cu eforturi de întărire a producției într-o industrie intensivă, cu mari capitaliști, cu forțe financiare-bancare, în care muncitorii erau lăsați uitării și exploatați la maximum, este desigur condus de politicienii acestor clase avute.

România cunoaște conducerea partidelor burghezo-moșieresti, fie că poartă denumirea de național-liberal sau conservator.

La începutul secolului al XX-lea, în partidul conservator, rămasă a vechii organizări politice feudale și compus din mari proprietari latifundiați, apare stigmatul desăgării apropiate, în timp ce partidul liberal, expresie a burgheziei moșieresti, bancare și industriale, este în ascensiune politică.

Guvernele se succed în baza unui arbitrar, prin care era chemat la putere când partidul liberal, când cel conservator; această alternanță a avut loc neîncetat, guvernarea nereprezentând decât puterea partidelor burghezo-moșieresti asupra marelui masă a poporului.

În sânul acestor partide, există diferite grupe ca o expresie a diferitelor nuanțe, partidul conservator avea președinte pe G. Gr. Cantacuzino, dar exista un grup puternic numit al „junimistilor“, sub sefia lui Petre Carp.

Liberalii aveau președinte pe Dimitrie A. Sturdza, având o fracțiune cunoscută sub numele „gruparea drapelistilor“ (după ziarul lor *Drapelul*).

Aceste fracțiuni, grupuri și grupulețe, se certau, își aduceau cele mai mari acuzațiuni, dar, de îndată ce sperau să vină la putere, pentru ca „prieteni“ să capete demnități, uitau totul și se împăcau pentru a „salva“ țara.

Este suficient să arătăm că grupul „drapelistilor“ s'a despărțit de șeful partidului liberal, Dimitrie A. Sturdza, acuzându-l pe acesta de trădare de neam. De îndată ce s'a ivit însă perspectiva puterii, „drapelistii“ s'au îmbrățișat cu „trădătorii“.

Începutul anului 1900 găsește la conducerea statului - partidul conservator, președintele guvernului fiind George Gr. Cantacuzino, căruia, la Iulie 1900, îi ia locul șeful conservatorilor junimisti Petre P. Carp. Odată cu această venire la guvern, s'a făcut iar fuziunea între fracțiunile conservatoare, care și-au împărțit ministerele.

Căderea guvernului Cantacuzino se datora neputinței de a găsi soluții pentru greaua situație economică. Venirea lui Petre Carp n'a adus nici o soluționare a situațiunii grele în care se găsea țara.

Guvernul Carp a căutat să soluționeze greaua situație internă, prin impozite asupra obiectelor de consumație, care loveau masa mare a populației. De asemenea, a arendat o serie de monopoliuri ale statului unor consorții străine, mai ales nemțești.

Impozitele grele au provocat, înainte de 1907, răscoale țărănești în județele Râmnicu-Sărat, Buzău, Vâlcea, Gorj; acestea au fost reprimare cu gloanțe.

Guvernul Petre P. Carp accentua politica de înfeudare a finanțelor statului, capitaliștilor germani.

Guvernul cade, din cauza unui vot de neîncredere dat de parlament, în care majoritatea era chiar a partidului conservator.

La 14 Februarie 1901, este adus la guvern partidul liberal, președintele guvernului fiind Dimitrie A. Sturdza, care guvernează până la 22 Decembrie 1904. La această dată, revine partidul conservator, președinte al guvernului fiind iar George Gr. Cantacuzino, până la 12 Martie 1907, când puterea este iarăși preluată de partidul liberal, sub președinția lui Dimitrie A. Sturdza.

Lupta între aceste partide pentru guvernare era destul de puternică, în această luptă oglindindu-se pozițiile de dominare pe care și le asigura gruparea budgheză sau moșierească, sau diferitele grupări din aceste categorii.

Titu Maiorescu a caracterizat pe liberalii acestei epoci astfel: „Liberalii sunt absolut ignoranți (afară de Sturdza și Beldiman din Berlin) și fac avere prin politică: Stătescu din influența politică asupra magistraților; Costinescu din răscumpărarea acțiunilor Strousberg, ca emisar al guvernului etc. Era formula Rosetti-Brătianu: „întăriți democrația făcându-vă averi din politică”. Milioane cu „virtuți civice!” (C. Gane: „P. P. Carp” vol. II, pag. 210—212).

Bugetul statului suferea, desigur, de pe urma unor astfel de guvernări. Despre bugetul din 1899—1900, întocmit de guvernul liberal, se spunea că „e o patentă desmințire a înfrânării cheltuielilor” și că dovada de „lipsa de autoritate a miniștrilor liberali și în unele cazuri chiar lipsa de corectitudine în materie financiară internațională, slăbind creditul statului pe piețele Europei. (Titu Maiorescu: *Memorii*, vol. V). Politicienii aceștia nu puteau să fie aleși decât de acei cu avere; este perioada votului prin cens și prin colegii, în care s'a putut afirma de către șeful unui partid politic „să nu faci politică decât cei care posedă dela 5000 de galbeni în sus”.

O caracterizare a operei guvernării, acestor partide a făcut-o marele scriitor Ion L. Caragiale: „Partide politice, în înțelesul european al cuvântului, adică întemeiate pe tradițiune, pe interese vechi sau noi, de clasă și prin urmare pe programe de principii și idei, nu există în România: Cele două așa numite partide istorice care alternează la putere, nu sunt, în realitate, decât două mari fracțiuni, având fiecare, nu partizani, ci clientelă. Capii fracțiunilor sunt mai mult sau mai puțin ambițioși politicieni”. („1907 din primăvară până'n toamnă”).

Alegerea pentru Camera și Senat făcându-se numai pe colegii, după avere, a făcut ca într'un an să voteze din cetățenii țării, numai un procent de 1,3% la Camera (cu alegătorii indirecti) și 0,38% la Senat.

Iar în alt an, 93,9% din populația masculină majoră nu era deloc reprezentată la Camera și 98,5% din populația masculină majoră nu avea dreptul de vot în alegerile pentru Senat.

Se vede, dar, că Adunarea Deputaților și Senatul, reprezentau, o

mică minoritate a țării, care însă era înscrisă în colegii, adică a avere.

Reprezentanții acestor „colegii” desigur că erau din clasa avută, bogată-moșierească; nici unul din ei nu reprezenta pe muncitorii de pe țară sau din fabrici și ateliere, de parcă țara noastră trăia numai de urma câtorva familii. „Toți roiesc și forfotesc... șoptesc, discută, peșează și isbucnesc și pun lumea la cale, — gândind la... persoane; laudând sau condamnând... persoane Persoane și iar persoane. Aci lumea e a persoanelor, nu persoanele ale lumii, aci se fac ministere, ministri, slujbe pentru slujbași, etc. Aceste toate se petrec de-a-ură, pe o poighiță foarte subțire de tot, gata să crape sub prea grea iscare... În același timp dedesubt, în adânc, clocotesc milioane de suferințe umane...” (I. L. Caragiale în „1907 din primăvară până'n toamnă”).

O astfel de componență nu putea să constituie decât parlament care să legisfeze fără să țină seama de nevoile poporului.

Cu o astfel de structură a societății românești și cu astfel de guvernări, societatea românească nu putea decât să fie condusă de interesele creiate de ea și pentru ea.

Legile în această perioadă și în alte multe care vor veni, pot fi categorisite astfel:

a) Legi care protejează în mod expres clasa stăpânitoare, creiate special pentru aceasta. De pildă: Codul civil dela 1865, care rămâne în vigoare în toate dispozițiile sale, ca o legislație a raporturilor stăpânitorilor; legea asupra drepturilor proprietarilor rezultând din contractul de închiriere și arendare din 1903 acordă anumite privilegii proprietarilor împotriva chiriașilor, etc.

b) Legi care apar în urma luptei țăranilor și muncitorilor, dar care numai aparent sunt în favoarea acestora, fiind astfel redactate încât să aibă dispoziții procedurale, rămân tot în favoarea clasei stăpânitoare sau dispozițiile rămân neaplicate, atunci când pot fi o sarcină pentru clasa stăpânitoare. Din această categorie cităm: Legea din 1900 pentru arendarea moșiilor la obștile țărănești, care puneau atâtea condițiuni încât greu o asociație țărănească putea să ia în arendă o moșie. Se putea numai dacă „asociația”, era obiectul vreunui interes al unui om al stăpânirii.

Prin legile aparente în favoarea muncitorilor, se urmărea protecțiunea așa zisei „munci naționale” — adică mărirea producțiunei marelui capitalișt — iar nicidecum organizarea muncii.

Succesiunea partidelor liberal și conservator aducea întotdeauna figuri mari în favoarea partidului și a membrilor săi, de fiecare dată.

Astfel, în perioada guvernării lor, liberalii au pus mâna pe următoarele instituții: Banca Națională, Banca de Scont, Banca Agricolă, Creditul Funciar Rural, Creditul Agricol, Fabrica de hârtie Letea, Fabrica de zahăr, Societatea Tramvaielor, etc.

Lupta dintre liberali și conservatori pentru conducerea statului nu are în vedere, în primul rând interesele țării, ci pe cele ale partizanelor, care trebuiesc satisfăcuți.

De aceea, toate schimbările de guvern, care au avut loc, n'au avut în vedere concepții de guvernare — căci în definitiv nici nu mai existau — deosebire de concepție fundamentală politică între liberali și conservatori —, ci interese și poziții economice de grup.

Acțiunea guvernamentală manifestată prin adevărate favoruri de stat, a pus la îndemana aderenților partidelor politice, fără vre un efort, valori importante din patrimoniul avuției și producției naționale.

Societatea românească este dominată de o mică pătură socială compusă din mari moșieri, mari industriași, mari bancheri, mari comercianți, cari nu aveau alt obiectiv decât mărirea averilor lor. Ei ignorau marea masă a populațiunii, țărani și muncitori. Această ignorare și starea rea a păturilor muncitoare au dus la revolte și răscosale.

În politica externă, partidele de guvernământ din țară (conservator și liberal) respectau tratatul încheiat în 1883, și care, legând politica externă a țării de Tripla Alianță, a făcut ca, timp de 30 de ani, problema Transilvaniei să fie scoasă din preocupările lor (N. Iorga).

MIȘCAREA MUNCITOREASCA ÎNTRE 1900-1907

Între anii 1900—1905, mișcarea muncitorească cunoaște o slăbire a activității sale, dar începe să se întărească și să se desvolte mai puternic între anii 1905—1907.

Slăbită câțiva ani din cauza trecerii unor elemente nemuncitorești la partidul liberal, mișcarea muncitorească nu sucombă însă.

Muncitorimea noastră, care, la sfârșitul secolului XIX, lucra mai mult în industria mică, nu a cunoscut până în 1905 forma de organizare sindicală.

Creșterea desvoltării industriale dela începutul secolului XX, criza economică și financiară, care a cuprins și țara noastră, au pus în fața muncitorimii problema creierii unor organizațiuni profesionale care să le apere interesele.

O încercare de a se crea sindicate s'a făcut în 1902, când s'a editat prima serie a ziarului „România Muncitoare”. Pentru a împiedica pe muncitori de a-și organiza sindicate, clasa stăpânitoare și guvernul ei au venit cu legea prin care se creiau corporațiile. Această lege, denumită legea Missir, prevedea obligativitatea intrării patronilor și muncitorilor în corporații.

Muncitorimea, nefiind îndeajuns matură politiceste, a crezut un timp că, prin cucerirea comitetelor de conducere, va transforma corporațiile în organizații care să apere în mod real interesele muncitorești.

Timp de câțiva ani, muncitorii și-au pus nădejdea în corporații.

În anii 1902—1904, muncitorii au cheltuit multă energie în lupta pentru cucerirea comitetelor corporațiilor. Au reușit chiar să cucerească unele comitete, fără însă a ajunge la rezultate.

Atunci muncitorii și-au dat seama că apărarea intere-

lor lor se poate face numai în organizații proprii, în sindicate.

În 1904, necesitatea unor organizații muncitorești proprii, devine evidentă.

În acest studiu de frământare se găsea muncitorimea noastră în momentul când se desănuție prima revoluție burghezo-democratică din Rusia (1905).

Ridicarea poporului rus a dat un impuls și mișcării noastre muncitorești de a trece la reorganizarea ei pe o bază mai largă.

Răspunzând apelului muncitorimii mondiale, care chema la solidarizare cu revoluția rusă, slabe grupări muncitorești — printre care și cercul „România muncitoare” înghetată în 1902 — convoacă pentru ziua de 24 Ianuarie 1905 o întrunire în sala „Eforia” din București.

Mii de muncitori răspund acestei chemări. Poliția reacționară a încercat să împiedice ținerea întrunirii. A intrat în sală, a brutalizat pe cetățeni, dându-i afară, baricadând ușile, ca nimeni să nu mai pătrundă.

Această încercare nu a reușit însă. Protestul muncitorimii a determinat redeschiderea sălii și întrunirea avu loc. Convoacând întrunirea pentru a se solidariza cu lupta poporului rus, oratorii care s'au perindat la tribună, au expus pe larg problemele mai sus indicate, și problemele legate de luptă de eliberare a poporului român.

Unul dintre oratori, salutând muncitorimea venită la întrunire, a subliniat că această zi de sărbătoare a unirii naționale trebuie să fie o zi în care mișcarea muncitorească din țară să se unească și să intre într-o nouă eră de activitate.

Odată cu întrunirea dela Eforie, apare gazeta ocazională „Jos despotismul”. În provincie au loc întruniri asemănătoare.

În timpul primei revoluții burghezo-democratice din Rusia (1905), a avut loc și o răscosă a marinarii de pe cuirasatul Potemkin. Acest vas, ducând linsă de combustibil și nevrând să se predea, a ancorat la Constanța.

Din rândurile mișcării muncitorești, s'au format în toată țara comitete, care au găzduit pe acești marinari revoluționari și i-au ajutat fie să se întoarcă în Rusia pentru a lupta mai departe, fie să emigreze în alte țări sau să lucreze în țara noastră.

După câteva săptămâni, apare seria a doua a gazetei „România muncitoare” (Martie 1905).

În ziua de 21 Februarie 1905 se formează primul sin-

dicat muncitoresc din România, întemeiat de I. C. Frimu, după care se înființează nenumărate altele.

Ion C. Frimu s'a născut la 4 Octombrie 1871 în casa unui plugar sărac din comuna Bărzești-Vaslui. După ce termină școala primară din sat, învață tâmplăria la Vaslui, apoi se stabilește definitiv la București ca lucrător la o fabrică de mobile.

În 1892 îl găsim colaborând la „Munca” ziarul cercurilor muncitorești din București, cu articole prin care îndemna pe muncitori la

organizare. În anul următor, când cercurile muncitorești din orașele mai mari se închiagă într-un partid muncitoresc Frimu își continuă activitatea în cadrele lui.

În 1899, când intelectualii socialiști — așa ziiși „generoși” — trec în partidul liberal, Frimu rămâne credincios clasei muncitoare și ideilor sale și continuă lupta până în 1905. Când mișcarea muncitorească se reorganizează, el este printre primii care pun bazele organizațiilor sindicale la noi în țară.

Până la sfârșitul vieții lui, Frimu a stat năclit, în rândul frunțășilor clasei muncitoare și poporului, înfruntând deseori prigoana autorităților.

La 13 Decembrie 1918, când muncitorimea din București a manifestat pentru libertăți și pentru un trai mai omenesc, guvernul reacționar din acea vreme arestează sute de muncitori, la o altă cu conducători lor.

Printre aceștia se afla și Frimu. Incarcerat la Văcărești, din cauză maltratărilor suferite și a tifosului exantematic ce-l contractase, se stinge din viață după două luni de chinuri, la spitalul Colentina, în ziua de 6 Februarie 1919, în vârstă de 47 de ani.

Acest sindicat organizează și conduce acțiuni, întruniri, greve și demonstrații pentru limitarea zilei de muncă, pentru libertatea de organizare și întrunire. În cadrul acestor lupte, amintim greva din 1905 a cismarilor și tipografilor din București, a muncitorilor șantierelor T. Severin și în 1906 a factorilor poștali și muncitorilor dela Regia București, a docherilor din Galați, etc.

Între 21 Februarie 1905 și 31 August 1906 au luat naștere peste 50 de sindicate în toată țara. Pe măsura înmulțirii și dezvoltării acestor sindicate, s'a simțit nevoia unei organizări mai temeinice, mai centralizate și mai unitare în toată țara.

Fig. 139 I. C. Frimu

Se convoacă în acest scop pentru 31 August 1906 conferința pe țară a sindicatelor.

La această conferință, muncitorimea conștientă a desbătut diferitele probleme ale muncitorimii.

Guvernele erau reacționare. Clasa muncitoare nu se putea manifesta. Patronatul folosea autoritatea de stat împotriva clasei muncitoare. Pe atunci, arma grevei era una din cele mai bune. Rezoluția conferinței a arătat cum și în ce condiții se vor organiza greve, precum și ce pregătiri sunt necesare pentru deschiderea unor acțiuni greviste.

Ridicarea culturală a poporului a preocupat neîncetat clasa muncitoare.

La prima conferință din 1906, această problemă a fost trecută pe ordinea de zi.

Conferința sindicală din 1906 a recomandat lupta împotriva tuturor restricțiilor legale aduse asocierii. Această primă Conferință sindicală a votat deasemeni moțiuni de solidaritate cu proletariatul din țările vecine și o moțiune de simpatie, adresată Revoluției din Rusia din 1905.

Prin lucrările conferinței, clasa muncitoare a pus bazele centralizării organizatorice pe toată țara a sindicatelor, alegând un Consiliu General Sindical. Dela organizații răzlețe, Sindicatele apar astfel ca o mișcare unitară condusă, pentru apărarea intereselor clasei muncitoare.

După conferința din 1906, organizațiile sindicale cresc ca număr, pe măsură ce cresc și luptele duse de clasa muncitoare.

Alături de sindicate, încep să se formeze mai multe cercuri politice, numite cercuri „România Muncitoare”, care nu au însă o activitate politică mai largă.

Răscoala țăranilor din 1907

Cauzele răscoalei. Răscoala țăranilor din anul 1907, una din cele mai de seamă ridicări de masă ale țărânimii noastre, nu s'a stârnit din senin. Ea este rezultatul unor stări adânci sociale.

Analiza obiectivă a evenimentelor istorice în lumina faptelor ne arată că factorul determinant al acestor revolte este economic și politic intern.

Cauzele generale trebuiesc căutate în suferințele țărânimii, adusă la desnădejde și disperare prin sărăcie, ignoranță și tot felul de silnicii, datorite nedreptei împărțiri a pământului și relațiilor sociale cu puternice resturi feudale. O pojghiță subțire de exploatare își întemeiază buna stare și huzurul pe impilarea a cinci milioane de țărani. Apoi, nedreapta împărțire a pământului, în care — după cum am văzut — 5000 mari latifundiați stăpânesc 47,53% din tot pământul arabil al țării, în timp ce țărâtimea, „talpa țării” — 1.1015.302 capi de familie, — deși pune în valoare prin muncă silită tot solul arabil, nu posedă decât 3.300.000 ha., adică 3,2 ha. de familie. O bună parte din țărani nu are deloc pământ sau are întinderi mici sub 3 ha. și chiar mai puțin de un pogon, ceea ce în condițiile agriculturii primitive țărănești și ale concurenței produselor superioare ale boierilor, este cu totul insuficient.

De pildă în timp ce un țăran pentru întreaga familie are mai puțin de un pogon, un boier care nu este din cei mai mari (Al. Marghiloman), are în comuna Caraula, județul Dolj:

O moșie în suprafață de peste 8000 pogoane teren arabil, 400 pogoane pădure de stejar, 500 pogoane livezi de fânețe, 100 pogoane grădinărie cu apă curgătoare, 100 pogoane vie autohtonă și nobilă, peste 300 pogoane teren special afectat exclusiv culturilor cu in. Peste 300.000 m. p. suprafață cuprindea numai conacul din Caraula. Personalul administrativ simplificat până la sgârcenie numai pe această moșie, se compunea din doi administratori, 10 logofeți, 20 pândari pentru paza de vară și 10 pândari permanenți, un vier și pivnicier, peste 20 argați la curte și 10 specialiști în creșterea și îngrijirea cailor din herghelie, 3 mecanici nemți și 8 ajutoare ale acestora recrutați din rândurile țărânimii sărace.

Această împărțire nedreaptă a pământului făcea ca țăranul să-și poată scoate cu greu atât cât îi era necesar pentru a nu muri de foame. La această nevoie, trebuie să mai adăugăm o grea așezare a impozitelor și celelalte cheltuieli

pentru familia numeroasă a țăranului nostru. Pentru a acoperi toate acestea, țăranul trebuia să lucreze și pământ străin, luat în arendă dela moșier și dela arendaș.

Deasemeni, trebuiesc luate în considerare condițiile grele de viață create țărânimii prin legile de învoielii agricole. Țărâtimea a rămas dependentă economic de proprietarii moșilor, cari speculează în mod barbar nevoile de pământ, bani, pășune și pădure ale țăranilor.

Invoielile nu erau la fel peste tot. Singura normă comună era aceea prin care moșierii căutau să se întrecă în exploatarea țăranilor, muncindu-i cât mai mult și mai greu, în schimbul bucatelor ce-și semănau pe moșie pentru hrana familiilor lor.

Partea cea mai rea din moșie era dată în dijmă la țărani s'o muncească și, după ce se culegea recolta, o parte foarte mică se culegea celui ce trudea pământul. La aceasta, se mai adăugau: 10—20 zile de clacă pentru fiecare pogon ce l-a avut de muncit numai pentru mâncare. În aceste zile de clacă, moșierii își lucrau restul moșiei, iar țăranii își iroseau vara făcând la zile de clacă, care se adunau cât mai multe, dacă mai aveau învoite și vite la pășune pe miriștile moșiei.

Embaticarii, care-și aveau casele construite pe moșii, munciau ca robii, căci ei dădeau zeciuială din vite și păsări. În cazul unei mici întârzieri, gârbaciul logofătului era pus pe spinarea robului. Iar dacă nu era docil, țăranul, istovit și sărac, era alungat cu toată familia de pe moșie.

Penetrația capitalismului la sate, care scoate țărâtimea din vechea ei albie, ruinează în plus starea țărânimii. Urmează o adâncire a prăpastiei dintre forțele țărănești care tind la schimbarea raporturilor de proprietate existentă. De aceea, principala lozincă a răscoalei din 1907 a fost „vrem pământ”.

Cauzele imediate ale răscoalei trebuiesc văzute în înrăutățirea mereu crescândă a condițiilor de viață ale țărânimii, prin implicarea țăranilor de către boieri. De unde, până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, dijma — adică partea de producție datorită de țăran — era una din patru pentru boieri, în preajma anului 1907 ajunsese să fie una din două.

Renta solului crescuse și ea peste sută la sută față de anul 1864. Țărâanii n'au bani pentru a face față arendelor spirite. Țăranul plătește bucățica de pământ arendată, cu o cantitate considerabilă de muncă în folosul proprietarului.

Apoi, în timp ce renta pământului crește și odată cu a-

ceasta valoarea arendelor, prețul muncilor agricole, din cauza surplusului de brațe, rămâne staționar sau chiar scade sub prețul oficial stabilit. Nevoia țaranului de a-și vinde munca anticipat, din timpul iernii, pentru un dublu de mălai primit dela proprietar, reduce mai mult prețul muncilor agricole și pune țărănimea la cheremul boierilor, făcând ca prețurile din contracte să fie cu 15—75% mai mici decât prețurile obișnuite.

Situația se mai agravează prin aceea că, pentru muncile convenite, dar neexecutate de țăran, acesta datorează boierului desdăunări, care merg dela 15% până la 200% peste prețul curent al muncilor agricole.

Tabloul mizeriei țărănești trebuie completat cu arbitriul autorităților ce tratează pe țărani ca pe niște vite; înșelând pe țăran cu ocazia răfuieiilor de socoteli, cu camăta ce bântuie satele înfometate. Țăranii se împrumutau zălogindu-și din ceea ce aveau prin casă, plătind 2 lei pe săptămână la 20 lei, ceea ce se ridică la o dobândă de 104 lei pe an la 20 lei și în plus, dobândă la dobândă. În Nordul Moldovei apăruse o asociație de jefuitori ai muncii țăranilor, prin arendări de mai multe moșii, chiar și 76 moșii la un loc, cu o suprafață de 238.000 ha. Trustul lua dela proprietar cu 20 lei hectarul, și îl arenda țăranilor cu 50—60 lei și 80 lei hectarul. Se mai adaugă la toate acestea exploatarea din partea trusturilor arendărești, o justiție părtinitoare și coruptă pusă în slujba intereselor de clasă ale boierimii, impozite agricole care grevau în mod progresiv proprietatea, cu atât mai greu cu cât era mai mică, rușfeturile, adică darurile în natură datorite de țăranii boierilor. De exemplu, ca să primească două pogoane în dijmă, pe lângă obligația să muncească pentru boier alte două, țăranul trebuia să dea „daruri”: 3 găini, 30 ouă, 2 zile cu mâinile, una cu carul, un coș de 80 ocoale vechi pentru pândărit, iar toamna i se mai dau moșierului 800-900 drugi de porumb pe ales, etc. Rușfeturile se ridicau uneori chiar peste 200% față de dijmă. Apoi, și o serie întreagă de biruri și angarale ce cădeau numai pe capul țărănimei, etc.

Zădarnic a căutat guvernul anului 1907 acuzații și capete de acuzare împotriva unor organizații sau persoane închipuite vinovate pentru instigarea țărănimei. Acuzată era întreaga clasă stăpânitoare care adusese țărănimea la ultima expresie a sărăciei. Această țărănime vroia să capete dreptate și era hotărâtă să pornească la luptă. Revoluția din 1905—1907, și răscoalele țărănești din Rusia, care au avut ecou în țară, a stimulat la rândul lor dorința țăranilor de a porni la luptă.

Desfășurarea răscoalei. — Mișcările țărănești izbucnesc în ziua de 15 Februarie 1907 în trei sate din jud. Botoșani: Flămânzi, Rădeni și Stroești, împotriva marilor arendași de moșie. În această zi, cu ciomege, furci și coase, țăranii pornesc spre conacul arendașului moșiei lui Dumitru Sturdza, care stăpânea la olaltă cu prințul Sturdza-Vițel peste 30.000 ha. În total, erau vreo 15 sate care trăiau, munceau și mureau din „mila” bunilor boieri.

De aici, mișcările se întind în mai multe părți ale Moldovei de Sus.

În această fază inițială, clasa stăpânitoare și mai ales partidul liberal care vrea să vină la putere, privește cu simpatie aceste mișcări și le încurajează, ca o diversiune antisemită, printre arendași fiind și unii evrei. Liberalii profitau de acest amănunt favorabil lor, împotriva guvernului conservator. Dar, curând, mișcarea se întinde și în Moldova de Jos, luând un pronunțat caracter economic-social, anti-boieresc. Întinderea acestei răscoale, împrejurările „în care s'a făcut această sărire, arată mai bine ca orice, că aveam a face cu un fenomen elementar, provocat de motive economice, singurile care pot răscula mulțimea, pentru că numai foamea pune arma în mână omului sărac în contra acelor bogăți” (N. Iorga: M. Of. din 29 Iunie 1907, pag. 21).

Proprietarii și arendașii români, greci sau evrei, sunt atacați fără deosebire de către țăranii, cari nu fac nicio distincție între naționalitatea exploataților lor.

Țăranii cer pământ cu „25 lei falcea”, cer realizarea tocmeilor agricole, cer condiții omenoase de muncă.

La 27 Februarie, țăranii adunați în târg la Tg. Frumos, se agită într'atât, încât intervine o șarjă de cavalerie, care potolește pentru moment această manifestare a drepturilor țărănești.

La fel, în Podul Iloaiei, peste 300 de săteni, cărora alăturându-li-se rezerviștii veniți din concentrare, cer pământ. Au loc încăerări violente cu armata, care se soldează cu răniți din ambele părți.

În comunele Delcești și Cioara, țăranii măsoară pământul moșierilor și-l împart.

Față de aceste evenimente, prefectul de Iași demisionează.

Devastări ale răsculaților se fac la moșiile din jud. Drohoi, Bacău și Iași.

În comuna Bivolari, răsculații înarmați cu puști și revolve dau un ultim termen moșierului, în care timp să

li se dea pământ. Termenul expirând, răsculații înconjoară trupa chemată în ajutorul moșierului și pornesc la atac. Soldații trag, sunt mai mulți răniți.

Rând pe rând, satele și târgurile Moldovei sunt câmpul de acțiune al mișcărilor țărănești. Boierii fug care încotro, pentru a-și salva viețile și averea, de teama unei răsturnări sociale.

La 3 Martie, are loc prima mare ciocnire între răsculați și armată, la Pașcani, unde iau parte alături de țărani, muncitori ceferiști ai depoului local. Prin luptă, lucrătorii ceferiști din Pașcani eliberează din trenul unde erau închiși, țărani arestați ca fruntași ai răscoalei.

Mișcările se întind din sat în sat înspre partea de jos a Moldovei. Țărani încep să atace târgurile și orașele, unde se refugiaseră moșierii.

Un grup de 700 de săteni intră în Botoșani, îndreptându-se spre prefectură. Întâmpinați de armată, are loc o ciocnire din care iese rănit grav ofițerul comandant, iar 4 țărani cad morți, 8 grav răniți și mulți alții, răniți mai ușor. Acești 4 țărani sunt primii morți ai răscoalei din 1907, pentru pământ și rezilierea contractelor de exploatare nemiloasă.

La 4 Martie, circa 40.000 de țărani vor să pătrundă în Iași. În lupta care are loc cu armata la barierele Iașului, țărani sunt respinși, dar revin de câteva ori, atacând cu îndârjire. Nu renunță la luptă decât sub copleșirea forței zdrobitoare a armatei. Retrăgându-se, își iau cu ei răniți.

Cad numeroase victime din rândurile răsculaților la Botoșani. Băcești (judetul Vaslui), Silistea (judetul Suceava), Blejești (judetul Bacău). În acest din urmă sat, răsculații sunt organizați militarmente și atacă cu trompetii în frunte.

Întreaga Moldovă devine un câmp de luptă al răsculaților, care, în îndârjirea lor pentru o cauză dreaptă, lasă sute de morți.

Răsculații în mai multe județe, pun mâna pe localități, respingând forța armată. Așa s'a întâmplat în comuna Băcești din jud. Vaslui, în comuna Burdujeni, jud. Suceava și Silistea, același județ.

La 9 Martie, când începuse a fi înăbușite răscoalele din Moldova, răscoala izbucnește cu o violență deosebită în diferite județe din Muntenia și Oltenia, în special în Vlasca, Teleorman, Olt, Dolj, R. Sărat, Prahova, etc. Plușărima se ridică în masse, înarmată cu coase și topoare, atacă și preface în cenușă conacele boierești, arhivele cu

toamelile agricole sunt incendiate, băgând groaza în moșieri și uneltele lor.

Răsculații atacă și orașe. În ziua de 14 Martie, săteni răsculați pătrund în Galați. Împreună cu muncitorii din port, se îndreaptă spre palatul administrativ, unde sunt întâmpinați de focul infanteriei și al unităților de cavalerie. Cad alți 12 morți.

Boierii se refugiază în Capitală și în orașele apropiate de peste hotar. Boierimea înfricoșată cere guvernului să recurgă la ajutorul străin austro-ungar, pentru a reprimă răscoalele.

Nemai putând face față situației, guvernul conservator demisionează. Urmează la cârmă un guvern liberal cu misiunea imediată de a reprimă răscoalele, guvern ce are în frunte trinitatea Dimitrie Sturza (prim-ministru), Ion I. C. Brătianu (ministru de Interne) și general Al. Averescu (ministru de război).

Înțelegerea între conservatori și liberali împotriva răscoalei.

În acest timp, în parlamentul țării, la 13 Martie 1907, se consfințește pactul dintre conservatori și liberali, care stabilește o unitate de luptă a burgheziei și moșierimii reacționare împotriva răsculaților și a revendicărilor țărănești.

Primul ministru Dim. Sturza, este frenetic aplaudat și felicitat „pentru marea jertfă patriotică” de a fi primit să patroneze acest guvern. El răspunde cu un discurs incoherent în care cere tuturor să-și sporească ardoarea credinței, să citească evanghelia, pentru a-și mântui sufletele și să se unească pentru a lupta împotriva „pericolului comun”.

Vorbesc oratori din ambele tabere, liberali și conservatori despre „patria în pericol”, îmbrățișându-se în aplauzele unanime ale parlamentului.

În atmosfera de tandreță și pericol iminent pentru moșierime, se votează legea pentru mobilizarea rezerviștilor și declararea stării de asediu.

Se redactează o proclamație în numele regelui și un manifest al guvernului, cari sunt difuzate în toate colțurile țării. Aceste manifeste nu cuprind promisiuni concrete, ci fraze demagogice, prin care țărănimea este îndemnată să-și aștepte în liniște drepturile.

În fața răscoalelor, clasa dominantă s'a găsit ca înaintea unei lovituri de trăsnet.

Câtă vreme luptele politice se dau în jurul afacerilor

unui partid sau altul, înversunarea dintre conservatori și liberali e mare. Lar, în lupia cu țărănimea răscuțată, s-a tornat un bloc al liberalilor și conservatorilor pentru apărarea proprietății. Pentru o clipă împărțirea avantajilor bugetare au fost uitate și toți și-au dat mâinile, după ce s'au asigurat că nu există niciunul care să ia parte țăranilor.

„In împrejurările de față toți românii trebuie să ne dăm mâinile pentru salvarea țării și să uităm deosebirea ce ne desparte”, declară în parlament conservatorul Take Ionescu.

Guvernul este liberal, iar parlamentul în majoritate e conservator, dar nu există nicio divergență între guvern și parlament, până când țărănimea nu este doborâtă.

Partidul conservator, care era desbinat, se reîntregește și cu această ocaziune, se dă un comunicat în care se spune „ne-am înțeles să facem concentrarea conservatoare menită a apăra interesele superioare ale țării, periclitate prin propaganda socialistă care a zdruncinat temelile ordinii sociale”.

În parlament, șeful conservatorilor, George Gr. Cantacuzino, declară la 14 Martie 1907, în toiul răscoalelor: „Sper că domnul președinte nu va adopta nici-o măsură care va tinde la desființarea marelui proprietăți” și primește asigurările convenite. Urmările răscoalei erau pecetluite de această frază. Nimic nu trebuie să se schimbe în soarta țăranilor.

O caracterizare făcută de marele scriitor Ion Luca Caragiale care a trăit evenimentele, arată preocuparea boierimii vremii:

„Împărțită în două bande, ce se numesc, cu pretenții „istorice” — liberal și conservator — bande mai nesocotite decât niște seminții barmare în trecere, fără respect de lege, fără frică de Dumnezeu, această oligarhie legiferează, administrează, calcă astăzi legile pe care le-a făcut ieri, prefăcându-se mâine legile făcute azi, ca poimăine să le calce și pe acelea...”

„Cele două partide se pot perinde la putere din an în an... Răul va rămânea, va coace, cu cât mai înăbușit, cu atât mai profund și va izbucni periodic și din ce în ce mai grozav, până la o statornicire cu adevărat sănătoasă sau până la un desăvârșit dezastru, fiindcă despotismul bizantin al acestei oligarhii de strânsură nu mai poate fi suferit”. (I. L. Caragiale: „1907, din primăvară până'n toamnă”, pag. 16—17).

Represiunea răscoalei.

vom aviza”.

În locul pământului pe care-l cer, țăranii primesc gloanțe. Timp de două săptămâni cât a durat „pacificarea” s'au comis împotriva țăranilor nevinovați, cele mai nelegiuite

acte de răzbunare, măceluri, execuții în masă, torturi și schingiuri. Generalul Gigărtu, mare moșier și el, telegrafiază ofițerilor în subordine: „Mă miră lipsa de energie. Nu ar trebui arestați, ci împușcați asemenea oameni care duc țara la pieire. Nu-mi comunicați numărul prizonierilor făcuți, numai pe acela al morților”.

Legăți cot la cot cu funii, țăranii sunt purtați în lungul șoselelor și împușcați la margine de șanț.

Trei sate din Vlașca (Stănești, Vieru și Odivoaia) sunt rase de pe pământ cu tunurile.

Represaliile sunt conduse de prefectul Ghica și de generalul moșier Crăniceanu, care ordonă

„Se cerăți! Mitraliați!” Comuna Petra din acelaș județ e distrusă de artilerie. Încât nicio casă nu rămâne în picioare.

Marele sat Băilești din Dolj este deasemenea bombardat. Alte sate continuă să fie bombardate, distruse complet. Metodele de represalii sunt de război. În comuna Tâmba din județul Mehedinți, după ce sunt executați 20 de țăranii, artileria bombardează din plin grupurile răsvrațiților.

Executarea celor 20 a fost făcută astfel:

țărani au fost puși cu fața la soldați și nelegați la ochi, iar soldații au tras o salvă și pe urmă încă una. După aceea, a descălecat ofițerul, s'a apropiat de cei morți și, cu revolverul lui, a mai tras fiecărui mort câte un glonte în cap.

La Băilești-Dolj, sunt executați la fel 50 de săteni. Unii soldați se codesc să tragă în frații lor țărani, dar

Fig. 140. — Scenă din răscoala din 1907.
(După ziarul „Adevărul”).

pedeapsa împotriva lor e exemplară, căci curțile marțiale îi aruncă fără milă în ocnă.

Guvernul concentrează rezerviștii. Dar, pentru mai multă siguranță, trimite pe soldații din Moldova să apere cónacele din Muntenia și invers.

Deoarece, în unele localități, muncitorii s'au aliat cu răsculații, sunt și ei maltratați. În București, ceferiștii erau încazarmați, la Pașcani bătuți și arestați, în Brăila se devastează localul sindicatelor muncitorești, în Constanța se dizolvă o organizație a muncitorilor, în Galați se opresc întrunirile și, în toată țara, este introdusă starea de asediu.

Pe alocuri, proprietarii de moșii se constituie în cete, pentru a-și face „dreptate” singuri și se răzbună pe țărani, sub privirea îngăduitoare a autorităților.

De altfel, moșierii și argații lor s'au întors împreună cu trupele de represieune, ceea ce arată protecția guvernului pentru ororile comise de cei dintâi.

Guvernul liberal ordonă să se plătească moșierilor și arendașilor despăgubiri mari. Țăranii intrau robi cu femeile, copiii și nepoții.

În comuna Vieșei, arendașul Vintilescu face lista celor ce urmează a fi executați. Sunt împușcați 17 săteni. Ceilalți țărani, amenințați cu aceeași executare, dau dela 10—80 Napoleoni de cap pentru a fi șterși de pe lista neagră. Aceiaș arendaș, amenințând că va rade satul cu artileria, mai primește câte 4.000 lei de sătean. Sătenii au mai trebuit să semneze acte de înrobire, că vor lucra fără condițiuni pe moșia boierului.

Sunt împușcați sătenii chiar în satele unde nici nu fuseseră răscuale. Boerii se răzbună sub toate formele, fără să se ia vreo măsură ca se oprească „opera de răzbunare de clasă și opera de răzbunare personală”... (N. Iorga : Discurs în Camera Deputaților la 12 Iunie 1907).

Boerii fac pe judecătorii, ei instruiesc, condamnă și execută în chiar localul autorităților.

Un martor care a asistat în satul Rădeni-Iași, la „anchetarea” de către un maior a plugarului Ștefan Furtună, veteran din războiul Independenței, cu 5 decorații pe piept, descrie astfel „ordinea” introdusă de trimișii guvernului liberal :

MAIORUL : „Tu ești capul răsculaților?” Și adresându-se vagmistrului : „să-i dai bătaie și să mi-l pișcați cu fierul roș să afle și el, că noi avem legi și pravilă după care ne conducem, că nu-i nimeni de capul lui. Ce-ai crezut voi, bețivanilor, că v'a venit timpul să necinștiți numele țării și al Majestății Sale ? Tâlhari ce sunteți !

ȚĂRANUL FURTUNĂ : „Să fiu iertat, domnule maior”, începu Fur-

tu vorba domoală, dar cu scânteeri de fulger în privire. „Noi țărani îndurăm jaful nemiloșilor ciocii și ne rămân copiii goi și flămânzi iernii. Muncim vara întreagă pe lanurile boerești, muncim ca robi și noi și copiii, și pe an ce trece, ne găsim tot mai îngloabăți în datorii, de-am ajuns să ne vindem și icoanele plătind gloaba răului. Ne-am tot plâns, ne-am tânguit... jalbă peste jalbă am trimis și la Măria Sa Vodă, dar auzitu-ne-a cineva ? Datu-ne-a cineva dreptate ? Or fi ele legi și pravilă cum ziceți și Dumneavoastră, or fi... îngădueste nimeni ; dar pentru noi țărani când avem dreptate nu ținem în pravilă, și când stă scris în pravilă, n'avem dreptate ! Am vădat toate, că de!... noi țărani suntem tari de vârtute și proști la noi tari, căci răbdăm răbdare cănească și proști, că de n'am fi noi, n'am ști răbda”.

MAIORUL : „De ce tocmai tu care trebuia să dai exemplu de cinste și cumînțenie, căci țara ți-a dat medalii pentru cinstea ta de maior... nu te-ai gândit că, prin purtarea ta, vei necinști numele țării și al Majestății Sale?”

ȚĂRANUL FURTUNĂ : „Tocmai la asta nu m'am gândit, domnule maior, și nici n'am avut chip să mă gândesc... Să fii cuprins din cap în cap de medallii, să ți se verse peste tine toată cinstea țării și a Sale, dacă ești lăhnit de foame... geaba Vodă... geaba țară !

Medaliile țin de foame ? Maiorul, congestionat până în urechi, se simțea doborât de felul în care răspunse veteranul Furtună. Un val de mânie îi trecu din tălpi în creștet, se repezi spre veteran și, cu furie, îi smucește decorațiile de pe sumanul zdrențuit, aruncându-le în noroi. „Dacă nu știi să fii mizerabil, și nu știi cinști decorațiile țării, atunci dă-le jos, terfelii ca un nevrednic”.

ȚĂRANUL FURTUNĂ : „Drept să vă spun, domnule maior, de când m'au pus în lume și asprime am îndurat pe lumea asta, prin grelele nevoi am trecut, dar... de cinstea Măriei Sale nu m'am lepădat... mi-e drag să port și eu cu mine un semn dat de Vodă. Și... mai eu un dar dela Vodă... o goarnă ! Dar mi-a luat-o perceptoriu pentru un rest de parale ! Era goarna cu care am sunat atacul la redută la Grivița ; îmi curgea sângele gârlă din locul aista cu mine de pe frunte și eu sunam, ca să îndemn ostașii la deal... sunam ca să duc pomină până la urechea Măriei Sale. Măria Sa mi-a dăruit goarna cu care m'a împlinit zapciul și medaliile pe care mi le-a dat Dumneavoastră la cinstea tălpilor ! Ei eram dragi lui Vodă așadar acum se vede că i s'a urit și lui de noi și v'au trimis să ne ia cât ne dăduse !”

Astfel, ancheta este terminată... și urmează executarea sentinței : răscularea, dictată din adâncă ură a stăpânului față de sclav... Pe o margine a satului, pe un câmp bătut de viscol, în fulgerul de salvă tras într'un grup de țărani, se mai zări odată chipul lui Ștefan Furtună, veteran al războiului de independență ; și, în deșul pustiilor căzu trăsmit grămadă peste celelalte trupuri rostogolite, ovarășilor săi ; goarnistul Furtună dela asediul Griviței din anul 1859, adevărat Patria i-a fost recunoscătoare !

Țăranul moldovean Ștefan Furtună din satul Rădeni este înartit ca sacrificat pentru desrobirea țărânilor române.

Unii de țărani au căzut ca și el asasinați de armata țării. În nu-

mele salvării Patriei, pentru că au avut îndrăzneala să se ridice contra stăpânilor ce le fura munca și le storcea viața; alte sute au înfundat temnițele și s'au stins după zeci de ani de chinuri”.

(Profesor Dr. V. Rășcanu: *Amintiri și evocări din răscoala țărănească*).

Răscoalele sunt astfel înăbușite. Mai apar în unele locuri, însă sunt repede și cu cruzime potolite.

Ultima mare și groaznică represiune este aceea asupra comunei Laloș din Vâlcea, unde sunt omorâți 150 de săteni.

11.000 de țărani au fost asasinați în acest război împotriva țărănimii. Urmează un lung șir de procese cu sute de ani de temniță, aruncați în spatele țărănimii îngenuchiate.

Jurații, formați în cea mai mare parte din oamenii guvernului, deci ai clasei burghezo-moșierești, condamnă pe nevinovați. Astfel, la Pitești, s'au săvârșit abuzuri în judecarea proceselor, care au trezit indignarea întregii populațiuni a acestui oraș. În vre-o două sate din Argeș, unde n'a fost răscoală în adevăratul înțeles al cuvântului, Curtea cu Jurați a condamnat un număr foarte mare de săteni, la muncă silnică pe viață sau la un mare număr de ani de pușcărie.

Asupra acestor osânde s'a pronunțat astfel Nicolae Iorga: „Osânde de acelea care întrec toate marginile legii, care întrec toate marginile omenirii și cari constituie o rușine pentru noi”.

Procesele au durat încă multă vreme, nefiind stinse nici după primul război mondial.

Autoritățile civile și agenții militari, organe ale guvernului liberal, au călcat limita puterii lor, prevăzută de legi.

Astfel, într'un sat din Moldova, un ofițer, socotind că este insultat de un copil de țăran, a tras cu revolverul asupra lui. Un țăran din Mehedinți a fost scos din sat — unde n'a fost răscoală — și dus la marginea drumului și împușcat. Un profesor din Ploești a declarat în scris ministrului de Interne, că tatăl său din Mehedinți, dintr'un sat unde nu era răscoală, a fost la fel scos din sat și împușcat. Tot în Mehedinți, în Iunie 1907, deci câteva luni după potolirea răscoalei, preotul din Corcova, împreună cu alți oameni, au fost scoși din sat, după ce fuseseră cercetați și găsiți complet neamestecați în răscoală și împușcați.

La fel s'a petrecut în toată țara. (Datele acestea au fost arătate în interpelarea făcută ministrului de Interne, Ionel Brătianu, în ședința Camerii Deputaților din 12 Iunie 1907).

Spiru Haret, deși ministru în cabinetul liberal al represiunii, în rapoartele făcute regelui, aduce sdrobitoare acuzațiuni modului cum s'a făcut potolirea răscoalei.

Iar un înalt magistrat, la deschiderea anului judecătoresc din toamna anului 1907, denunță în incinta Curții cazul unor magistrați din Teleorman, cari au fost mutați disciplinar, fiindcă în timpul răscoalelor n'au înțeles să procedeze așa cum au cerut guvernării și nu s'au plecat la ordinea prefectului. „Pe când acești magistrați au fost mutați, prefectul stă neclintit la locul lui, deși acest prefect merita de mult să fie trimis înaintea instanțelor represive” — spune acest înalt magistrat.

După represiune, printr'un pact tacit, toate guvernele cari au urmat până la 23 August 1944, au aruncat vâlul tăcerii asupra sângerosului an 1907. În parlamentul României democratice ales la 19 Noembrie 1946, s'a desbătut pentru prima oară, după 40 ani de uitare voită, procesul celor 11.000 de țărani căzuți pentru dreptate.

Miscarea muncitoarească și răs-nizații sindicale și slabe organizații politice coala din 1907. muncitorești, ca cercurile „România Muncitoare”.

Deși muncitorimea căpătase în ultimele decenii experiențe și începuse să-și cristalizeze tot mai mult concepția ideologică după care se călăuzea, ea nu ajunsese încă la o astfel de maturitate politică, încât să-și dea seamă că asupra ei cade misiunea istorică de a organiza și conduce lupta țărănimii.

Cu toate acestea, singura forță socială și singurele organizațiuni care au stat alături de lupta țărănimii, au fost muncitorimea și organizațiile muncitorești.

În rândurile mișcării muncitorești, au existat mai multe curente față de răscoala țărănimii. Cea mai mare parte a muncitorimii în general și a celei conștiente în special a avut-o însă o atitudine de simpatie față de răscoală.

Poziția oficială a mișcării muncitorești și-a găsit expresie într'un manifest lansat la 11 Martie 1907, în care se justifică răscoala țărănească în sensul că țărani, din toate mijloacele de luptă, aleg revoltele, pentru că „toate mijloacele legale de luptă, întrunire, presă, alegeri, nu există pentru țărani”.

Manifestul acesta oficial, îmbrățișând ca juste cererile țărănilor, consideră totuși că revoltele nu sunt cele mai potrivite mijloace de luptă. El propunea că țărani pot găsi soluția prin introducerea votului universal: „introducerea votului universal pentru toți locuitorii țării, fără deosebire

de origină, trebuie să fie primul punct din lupta țărănimii conștiente“.

Tot în aceeași vreme însă, s'a manifestat în rândurile mișcării muncitorești o atitudine diferită. Un grup din mișcarea muncitorească, în frunte cu M. Gh. Bujor, se adresează printr'un manifest către concentrați și rezerviști, în care se spunea :

„Acum când vântul răscoalei țărănești se întinde și amenință însăși temelia proprietății boeresti, stăpânitorii noștri s'au gândit la veșnicul lor sprijin: armata — spre a înăbuși în sânge o mișcare ce a izvorât din nedreptățile și împilările lor. Ei au trimis pe câmpul revoltelor, armata permanentă avută la îndemână, ei mobilizează acum contingentele de concentrați și de rezerviști. Ei vor ca și de astă dată arma muncitorului soldat să se îndrepte în pieptul muncitorului în luptă.

Voi știți, tovarăși, cât de drepte sunt cererile țăranilor apăsați de proprietari, de arendași și de boerimea întreagă, de orice neam, de baștină sau de viță mai nouă.

După cum mizeria vă împinge pe voi la luptă, la greve, tot mizeria i-a împins și pe țărani la răscoală.

Voi știți atunci, ca muncitori cinstiți, ca tovarăși bravi, și ca luptători neînfrânați, care e datoria lucrătorului încătușat de livreaucazonă: să nu tragă niciodată în cei ce sufăr, în tovarășii de muncă, în frați, surori, rude sau părinți.

Mii de tovarăși vor fi porniți spre locul tragicelor evenimente

Să nu uităm, în aceste împrejurări, linia noastră de putere: să luminăm pe acei cu cari vom intra în vorbă, că nu trebuie să omorâm pe semenii lor, să nu omorâm noi înșine și să arătăm tuturor, soldaților ca și țăranilor, că pricina rețelilor țărănești este nedreapta ocârmuire burgheză, sălbateca exploatare capitalistă, subjugarea și împilarea boierască.

...Arătați pretutindeni pe dușmanul adevărat și — dacă va fi nevoie și dacă va fi cu putință, dați-vă de partea răsculaților ca să luptați contra acestui dușman.

Nici odată gloanțele voastre în pieptul țăranilor asupriți. Trageți în vânt !”

Pe lângă aceste manifestări, muncitorimea și-a exprimat solidaritatea cu lupta țărănimii și prin acțiuni directe.

Muncitorii dela căile ferate din Pașcani, luând cunoștință că în gară se află un tren care transporta un grup de conducători ai răscoalei din Nordul Moldovei, în stare de arest, au înconjurat trenul, au înlăturat garda militară și au eliberat pe țărani arestați.

În județul Prahova, un grup de muncitori petroliști, luând cunoștință de răscoala țăranilor din vecinătatea sondelor unde lucrau, au părăsit lucrul și, cu steagul roșu în frunte, s'au alăturat țăranilor.

Aceste manifestări spontane au fost urmate de mari manifestațiuni muncitorești, când a început înăbușirea sângeroasă a răscoalei.

Una din aceste manifestațiuni a avut loc la București ziua de 11 Martie 1907. Un număr de 5000 de muncitori în Capitală, întruniți în sala „Eforia“, convocați fiind de *Comitetul Român Muncitoresc* și de *Comisia generală a Sindicatelor din România*, au votat o moțiune, în care, după ce se încă împotriva exploatarea nemiloasă la care e supusă țărimea și după ce salută „cu reculegere și adâncă durere memoria fraților țărani căzuți pe câmpurile țării, protestează energic în contra reprimării cu forța armată a răscoalelor, cere următoarele reforme:

reluarea tuturor moșiilor stăpânite astăzi de proprietari și acte de proprietate;

desființarea clasei arendașilor intermediari;

revizuirea democratică a legii tocmelilor agricole și înlocuirea învoielilor cu munca și plata în natură; etc.

Intruniri asemănătoare au avut loc în mai multe centre țării și, în decursul evenimentelor, începe să se cristalizeze pentru muncitorimea conștientă, necesitatea legării luptei muncitorești cu cele țărănești.

Această atitudine a muncitorimii, care se manifestă ca o forță socială din țara noastră care se găsește alături de țărâșime, a dus și la represiuni împotriva mișcării muncitorești.

În focul luptelor, începe să se închege alianța între muncitorime și țărâșime, alianță care va avea să rezolve mai în năzuințele de secole ale celor ce muncesc.

Capitolea ră- Răscoala țăranilor din 1907 s'a terminat prin r'o înfrângere. În lupta pe care a

țăărâșimea n'a avut în fruntea ei conducătorul firese muncitorimea, cu toate că spontan, în unele locuri mulțimea

atoare, printr'o participare activă, a fost alături de ea. În anul 1907, muncitorimea română nu era îndeajuns de ma-

ta. De aceea, a lipsit alianța de luptă a țăranilor și muncitorilor sub conducerea muncitorimii și a partidului ei.

Ori, fără conducerea unui partid muncitoresc consecvent și alianța muncitorilor și țăranilor, răscoala țărănească nu poate învinge.

Dar, răscoala țăranilor n'a trecut fără urmări; ea a arătat că lupta a țărănimii pentru dreptate. Prin răs-

coala din 1907, țărâșimea a lovit și zdruncinat forma de proprietate obagă, determinând legiferarea care a urmat și care

chis mai larg porțile de dezvoltare capitaliste.

În această răscoală, țărâșimea a contribuit la ducerea la capăt a societății românești.

România între 1908-1916.

Războaiele balcanice. Neutralitatea.

Răscoala țăranilor din 1907 a influențat dezvoltarea ulterioară a României. În urma acestei răscoale, clasa stăpânitoare din țara noastră a fost nevoită să facă unele concesii țăranimii, concesii care reies din legile de învoeli agricole, legea islazurilor comunale, legea împotriva trusturilor arendășești, legea pentru înființarea Casei Rurale (1907, 1908, 1910, 1912).

Legea din 23 Decembrie 1907 prevede că toate contractele colective între moșieri și țărani sunt supuse unei înregistrări obligatorii. O comisie specială aleasă pe 5 ani trebuie să fixeze prin lege prețul maximal al arendeii pământului și minimul de salariu pentru lucrătorii agricoli.

După lege, durata contractelor de arendă nu poate depăși 5 ani.

Munca la tarla și rușeturile au fost interzise prin lege.

În anul 1908, la 21 Februarie, se votează legea prin care se creiază *Casa Rurală* cu scopul răscumpărării moșiilor și revinderii lor țăranilor în loturi mici (5 ha.). Numai învățătorii și preoții puteau cumpăra 10 ha.

Legea interzicea luarea în arendă a peste 4000 ha. Ea a fost votată în parlament la 10 Aprilie 1908, dar intră în vigoare abia în 1912. Legea din 10 Aprilie 1909 prevedea că pământul statului, mănăstirilor, comunelor, etc. se dă în arendă numai țăranilor prin obști. Legea din 1912 prevedea trecerea în stăpânirea statului a pământurilor mănăstirilor, comunelor, etc. cu scopul revinderii lor țăranilor.

Legile au avut toate scopul nemărturisit de a păstra intactă proprietatea boierească și de a nu lovi în „*sacra și neviolabilă proprietate*“, cum glăsuia Constituția din 1866.

Inovația legii de tocmeli agricole din 1908 a fost creierea unor comisiuni județene mixte, de proprietari și țărani, cari să se procupe de raporturile agrare.

Toate aceste măsuri au lovit în interesele sistemului muncii în parte, deși n'au frânt baza lui — marea proprietate agricolă cu relațiile iobage de muncă. Îndirect însă, situația monopolistă a acesteia din urmă a slăbit prin aceea că, prin predarea pământurilor statului în arenda obștilor ță-

rești și vinderea pământurilor mănăstirești, întinderea pământurilor spre folosire de țărani, s'a mărit, eliberându-i pe o parte de directa apăsare a moșierilor și a marilor arendasi. Cu tot caracterul de jumătate de măsură și tendința de sărărire a intereselor marilor proprietari și de mărginire a libertății țăranilor, legiferarea din 1908 a lărgit în mod obiectiv dezvoltarea relațiilor capitaliste la sate.

Creiarea Casei Rurale și vinderea unor loturi de pământ, care și le-au putut dobândi elemente mai cu stare dela țară, trebuia să ajute la creiarea burgheziei sătești pe care guvernul căntau s'o formeze numai pe seama expropriării și proletarizării largilor mase de țărani săraci. Legiferarea din 1908 a grăbit evoluția spre capitalism a economiei agricole și, odată cu aceasta, a grăbit procesul de diferențiere a țăranilor și a ascuțit contradicțiile sociale la sate.

Legiferarea de după 1907 a fost un pas înainte al burgheziei românești, care a luat măsurile arătate.

Ele dovedesc în același timp că guvernul liberal. în conștințele istorice date, nu face pasul hotărîtor: desființarea țărilor latifundii. La aceasta, nu se hotărîse burghezia din România, care era legată de proprietatea agricolă.

Burghezia nu s'a hotărît să se atingă de marea proprietate agricolă și pentru că se temea să nu fie atinsă proprietatea privată în general.

Sprijinul acordat țăranimii de către proletariat n'a fost de ajuns de puternic, pentru ca clasele stăpânitoare să fie obligate la concesii mai mari.

Rezultatele nefavorabile ale luptei din perioada cores-punzătoare și nesatisfacerea dolanțelor țăranimii, a împins masele largi la lupte ulterioare împotriva mării proprietăți, și a tuturor resturilor feudale, pentru a putea duce societatea noastră înainte, spre progres.

Guvernul liberal condus de Dimitrie Sturza „pacificatorul răscoalei“ durează până la 27 Decembrie 1908 când este înlocuit tot de un guvern liberal, sub conducerea lui Ionel Brătianu.

Cu toate legile votate, nemulțumirea populară și ostilitatea față de liberali își face tot mai mult loc în rândul maselor. Forța electorală a liberalilor scade. Apare un nou partid „conservator-democrat“ condus de Take Ionescu. Acest nou partid, fracțiune conservatoare, plutește între apele liberale și cele conservatoare, ducând o agitație împotriva celor două partide istorice cu o demagogie ce întrecea chiar metodele liberale. Sub pretextul pierderii câtorva bătaii electorale, Dimitrie Sturza este debarcat și, în locul lui, este ales șef al partidului liberal Ionel Brătianu. Apoi, la sfârșitul anului 1908, este propus de către Consiliul de Miniștri ca președinte de consiliu în locul lui Dimitrie Sturza.

În timpul ministerului condus de Ionel Brătianu, care a durat până la sfârșitul anului 1910, s'a dus mai departe, cu aceeași consecvență politică de lărgire a bazelor capitalismului și de promovare a burgheziei.

O înșcăinare de atentat neizbutit împotriva primului ministru este pretextul binevenit pentru a lovi în mișcarea sindicalistă și socialistă care se organiza. Sindicatele, prin organizarea lor, nu erau pe placul stăpânirii. De aceea, prin legea Orleanu se interzice organizarea în sindicate a tuturor salariaților din întreprinderile Statului.

Legea contra sindicatelor și a asociațiilor profesionale a funcționarilor publici din 1909, precizează că se interzice funcționarilor meseriașilor și muncitorilor salariați publici organizarea în asociațiuni profesionale. Ca o sfidare, legea prevedea, după această interzicere, că „libertatea muncii este garantată”.

În acest timp, pe plan extern, guvernul urmărește pregătirile ce se fac în vederea evenimentelor militare care vor avea loc în a doua decadă a secolului XX-lea.

Primul război balcanic. Sud-Estul Europei se găsea de multă vreme într-o mare agitațiune, care creștea odată cu dorința de eliberare a popoarelor și cu sdruncinarea tot mai puternică a Imperiului Otoman.

Sub jugul Imperiului Otoman, mai trăiau populațiuni aparținând naționalităților sârbă, bulgară, greacă și munte-negreană. Aceste populațiuni nu se bucurau de autonomie, nici de vreo posibilitate de organizare proprie, sau măcar de învățământ în limba națională. Cu scopul de a curma această situație, s'a semnat în Martie 1912 tratatul sârbobulgar, prin care aceste popoare își luau angajamente ca împreună să atace Turcia pentru a elibera pe conaționali lor, desrobind ținuturile ocupate de Turci și cari aparțineau popoarelor lor.

Sârbii și Bulgarii s'au înțeles ca, în cazul ivirii unor neînțelegeri în urma acestui tratat, arbitru să fie Rusia, care sprijinise și stăruise să se creeze o alianță a popoarelor balcanice.

Era firesc ca această alianță să se formeze, deoarece pe toate aceste popoare le apropiu dorința de a desrobi o populație care mai suferea ocupațiunea otomană, cu toate vestigiile absolutismului.

De aceea, se alătură alianței Grecia și Muntenegru.

Însemnătatea acestei alianțe constă în faptul că în Sud-Estul Europei nu fuseseră încă înlăturate resturile medievale care împiedicau dezvoltarea societății. Aceste resturi medievale își găseau expresia în absolutism, feudalism și subjugare națională. Muncitorimea, conștientă încă de atunci, a susținut că numai politica frăției între popoare poate re-

solva problemele naționale. Dar democrații erau slabi (un proletariat puțin numeros — țărănimea exploatată, analfabetă). Aceasta a dus la situația că alianța atât de necesară a fost făcută de vârfurile stăpânitoare. Cu toate acestea, alianța a însemnat un pas înainte în lovirea resturilor medievale în răsăritul Europei.

Întărite prin această alianță, la 5 Octombrie 1912, statele balcanice au început războiul împotriva Turciei. În scurt timp, Imperiul Otoman în descompunere fu bătut, Bulgarii înaintară rapid spre Constantinopol, ajungând în fața lui, la Ceatalgea.

Acolo, Bulgarii încearcă în două rânduri să rupă linia de apărare care deschidea drumul în Constantinopol, dar nu reușesc. Atunci, renunță să mai înainteze și se mulțumesc cu succesele obținute.

Grecii au eliberat Salonicul, Sârbii o mare parte din Macedonia, Albania de Nord și Sandgiacul Novobazar.

Turcii au fost nevoiți să ceară armistițiu.

Infrângerea Imperiului Otoman și victoria Sârbilor și Bulgarilor însemna destrămarea stăpânirii feudalismului în Macedonia, însemna crearea unei clase mai mult sau mai puțin libere de țărani proprietari.

Puterile europene s'au amestecat în lupta pe care o ducău popoarele din Sud-Estul Europei pentru eliberarea lor națională. Germania, care tindea să transforme Turcia într-o colonie a ei și aliata ei Austro-Ungaria, sprijineau Turcia și căutau, pe cât posibil, să împiedice succesele țărilor din Balcani. Rusia sprijinea aceste din urmă țări, pentru a slăbi Turcia și a putea astfel rezolva problema strămtorilor. Aceasta a dus la amestecul puterilor europene în lupta de eliberare națională a popoarelor din Balcani, și războiul balcanic a devenit un centru, unde se ciocneau interesele celor două grupări de state din Europa.

Pe baza armistițiului cerut de Turcia, trebuiau elaborate condițiunile păcii. Cea mai grea problemă care s'a ivit a fost a Albaniei. Serbia căuta ieșire la mare și, în acest scop, pretindea Nordul Albaniei cu ieșire la Adriatică. Împotriva acestei cereri a protestat Austro-Ungaria, care nu voia întărirea Serbiei.

Partidele războinice din Austro-Ungaria cereau un război preventiv împotriva Serbiei. Rusia, care era sprijinitoarea cea mai importantă a Serbiei și aliata ei Franța, au sprijinit Serbia, dar fără succes.

Austria și Rusia mobilizează parțial. Pericolul unui răz-

boiu mondial devine iminent. Aceasta nu s'a întâmplat însă, pentru că unele puteri europene nu erau atât de pregătite de războiu, cum era Germania.

Marile puteri au preluat pregătirea condițiilor de pace. Au convocat o conferință la Londra, care să se ocupe de aceeași problemă.

Se întocmește un proiect, pe care Turcia nu vrea să-l primească, și războiul reîncepe în Ianuarie 1913. Dar Turcii sunt din nou înfrânți.

În acest timp însă, se înăspresc relațiile între țările care formează blocul balcanic. Serbia, neobținând ieșire la Adria-tica, cere, sprijinită și de Grecia, să i se dea ca o compensa-ție, Macedonia bulgărească.

Bulgaria se grăbește să încheie un armistițiu separat cu Turcia, pentru a se opune Serbiei.

România în timpul Înainte și în timpul primului războiu balcanic, acestui război. România a fost condusă de guverne conservatoare.

La 29 Decembrie 1910 guvernul liberal lasă locul partidului conservator, președinția guvernului o ia Titu Maiorescu. Titu Maiorescu deținea în guvernul Petre P. Carp, ministerul afacerilor străine.

Guvernul Petre P. Carp este răsturnat din cauza unei afaceri judiciare de mare răsunet între liberali și conservatori, „afacerea tram-vaielelor”. În timpul guvernării lor, liberalii înființează societatea tram-vaielelor, la al cărei capital erau interesați, lucru care stânjenește pe conservatori. Aceștia, odată veniți la guvern, desființează prin lege so-cietatea tramvaielelor. Urmează un proces și un scandal public, în urma căruia guvernul P. P. Carp demisionează.

Îi urmează Titu Maiorescu, care formează și conduce guvernul compus din partidele conservator și conservator-democrat până la 4 Ianuarie 1914.

România adoptase o atitudine de neutralitate față de primul războiu balcanic.

Opinia publică românească vedea cu ochi buni eliberarea veci-nilor de stăpânire turcească. Dar, guvernul țării, frământat de proble-me interne nerezolvate (improprietărirea, votul universal, etc), caută o diversivune.

De aceea, vedem că la 13 Septembrie 1912, la intervenția minis-trului Bulgariei la București, Titu Maiorescu, sub forma unei atitudini binevoitoare, îi răspunde: „...România nu poate uita că ea însăși și-a câștigat independența în lupta contra Turcilor și că, prin urmare, dacă Bulgarii, Sârbi și Grecii vor să lupte pentru îmbunătățirea soartei co-naționalilor de sub stăpânirea turcească, România va păstra o strictă neutralitate, întrucât nu va fi vorba de schimbări teritoriale”.

Vedem dar, că neutralitatea se păstra cu o rezervă, care demasca intențiunea de cuceriri externe care să întărească poziția guvernului.

Germania împreună cu Austro-Ungaria sprijineau pe Turci, fie-care pentru un scop separat: Germania dorea să facă din Turcia un fel de colonie a ei, iar Austro-Ungaria nu putea să admită o întărire

ări independente din Sud-Estul Europei, mai ales a Serbiei, de care nu se întărească lupta pentru eliberarea națională a popoare-lor din Sud-Estul Europei, Rusia sprijinea țările din Sud-Estul Europei, pentru a produce slăbirea Turciei, față de care avea anumite interese.

Țara noastră, așezată în vecinătatea acestei deslănțuiri, era sub atenția atât a marilor puteri imperialiste, cât și a stateilor mici.

Era momentul ca pe baza principiilor promovate de alianța de la Londra, — potrivit cărora se cerea ca naționalitățile asuprite să fie eliberate, iar teritoriile eliberate, — să se ceară desrobirea de sub stă-pânirea austro-ungară a Transilvaniei.

Partidele politice, își potriveau însă interesele după acelea ale marilor puteri cu cari erau în alianță din 1883 și pe cari nu voiau să le su-berne.

De aceea, vedem că viața noastră politică este canalizată spre alte direcții teritoriale, nu spre ceea ce era firesc și drept.

Chiar mesajul regal citit în sesiunea deschisă la 29 Noembrie 1912 spunea:

„Suntem în drept a nădăidui că această atitudine (Neutralitatea) va da rezultate favorabile pentru bunele relații cu statele balcanice în urma lor constituire și că interesele noastre vor fi respectate.

„România este privită ca un factor important în concertul euro-pean și la regularea definitivă a chestiilor deșteptate prin criza bal-canică, glasul ei va fi ascultat”.

Acest mesaj a deslănțuit în parlament o atmosferă de sovindism. Cuceriri, în loc de a căuta valorificarea drepturilor asupra Transil-vaniei bazate pe realități istorice. Astfel, în sedința Adunării Deputa-ților dela 23 Ianuarie 1913, conducătorii partidului conservator, atăta-ți de formă deșantată împotriva Bulgarilor. Partidul liberal nu s'a ri-sicat împotriva acestei atmosfere; dimpotrivă, a înțeles ca, fără să ia avântul, să aploade atitudinea guvernului.

Guvernul, încurajat de această atitudine, pretindea teritorii dela Bulgarii mergând chiar la Londra să discute cu ministrul de externe al Bulgariei și cu marile puteri. La Londra s'au dus tratative între Rege Ionescu asistat de ministrul nostru la Londra și ministrul de ex-terne al Bulgariei. Trativele au eșuat. De aceea, se ajunge la o me-ta-stațiune a marilor puteri (Rusia, Germania, Anglia, Austro-Ungaria, Italia și Franta) care are loc la Petersburg la 26 Aprilie 1913; această conferință redactează un protocol, potrivit căruia se hotărăște să fie dat României orasul Silistra, împreună cu 3 km. împrejur. Acest pro-ocol este ratificat de parlamentul român în luna Mai 1913, fără să mulțumească complet pe șefii politici guvernamentali.

Partidul conservator voia să-și câștige o popularitate printr'un act de anexiune și, de aceea, Titu Maiorescu, când a fost întrebat, dacă este multumit cu rezultatul mediativului dela Petersburg, a răspuns: că un guvern și un popor nu trebuie să fie niciodată pe deplin satis-făcuți, că trebuie să aibă totdeauna aspirări pentru viitor; că, în deo-țelul, în momentele de față, nu este încheiată chestia balcanică, nici limi-tarea Dobrogei și că cele 200 milioane întrebuintate în decursul acestei lupte pentru întărirea armatei, sunt un semn destul de lămurit al si-tuației. De altfel, în fapt, comisiunile bulgare și române pentru deli-mitarea pe teren a celor hotărâte la Petersburg, n'au căzut de acord

Pentru a slăbi partidul conservator, care a ținut să încheie și pacea dela București, partidul liberal, dintr-o nevoie de tactică electorală, îmbrățișează formula votului universal și al exproprierii.

Acestea au rămas simple „formule” multă vreme, pe care le agita partidul liberal printr-o înțelegere cu partidul conservator, cu scopul de a para acțiunea pe care o ducea pentru aceste revendicări mișcarea muncitorească.

Al doilea războiu balcanic. Serbia și Grecia încheie o alianță împotriva Bulgariei. Aceasta din urmă hotărî să nu aștepte un atac al foștilor ei aliați și atacă Serbia la 29 Iunie 1913.

Astfel, a început al doilea războiu balcanic.

La alianța sârbo-greacă, se alătură și România, nevrând să accepte întărirea Bulgariei care se dovedise, în timpul primului războiu balcanic, o mare putere militară în Balcani.

La coaliția antibulgară, s'a alătură și Turcia de curând înfrântă, cu speranța să mai recapete, pe seama Bulgariei, unele teritorii pierdute.

După cum am văzut, poziția guvernului era șubredă, din cauza frământărilor interne, tot mai accentuate.

De aceea, guvernul conservator caută o diversiune pe plan extern și decretează mobilizarea în ziua de 22 Iunie 1913. Aceasta era, de altfel, în spiritul tratatului încheiat de liberali cu Germania în 1883 și care corespundea în 1913 intereselor Germaniei de a nu tolera întărirea unor state independente în Sud-Estul Europei.

Trupele române trec Dunărea.

Bulgaria fiind încolțită este silită să capituleze. Deși trupele române nu au dat nicio luptă, au avut pierderi foarte mari.

Din cauza lipsei de organizare — mai ales sanitară — holera începe să bântuie printr-o oști, făcând multe victime.

Țarul Ferdinand al Bulgariei cere pace. La 28 Iulie /10 August 1913, s'a semnat la București tratatul de pace prin care Bulgaria este silită să cedeze României Dobrogea de Sud, Serbiei o parte a Macedoniei, iar Turciei Adrianopolul.

După această victorie, Serbia mobilizează o parte din armată și încearcă să ocupe Albania.

Austro-Ungaria protestează și amenință cu războiul. Germania o sprijină, gata să deslănțuie și ea războiul.

Rusia sprijină Serbia, dar nefiind pregătită cedează, pentru a evita războiul.

În Octomvrie 1913, Austria dă un ultimatum Serbiei, cerându-i evacuarea imediată a Albaniei.

Războiul balcanic — mai ales cel dintâiu — a desăvârșit eliberarea Țărilor balcanice de sub jugul turcesc.

Aceasta a pus la ordinea zilei eliberarea popoarelor de sub jugul austro-ungar.

Austro-Ungaria, încercând să prevină eliberarea popoarelor ce gemeau sub jugul ei, va căuta înăbușirea tânărului stat sârb, prin războiu.

MIȘCAREA MUNCITOREASCA (1907—1913)

Măsurile represive folosite pentru înăbușirea răscoalei din 1907 de către guvernul liberal s'au resfrânt și asupra mișcării muncitorești.

Sediile sindicatelor au fost închise. Gazeta „România Muncitoare” a fost deseori confiscată. Mulți dintre fruntașii mișcării, ca Ștefan Gheorghiu, I. C. Frimu, etc. au fost arestați.

Libertatea de întrunire a fost aproape pe de-a-tregul suprimată. Este semnificativă acțiunea muncitorilor din Galați cari, împiedicați de a ține o întrunire, au intrat în mod demonstrativ până la brâu în apa lacului Brateș și acolo oratorii și-au ținut cuvântările.

Dar, organizațiile muncitorești nu au putut fi desființate. Ele au reușit să organizeze la Galați o conferință pe țară, la 29-30 Iunie și 1 Iulie 1907, la care erau reprezentate 31 de organizații, alte 30 de organizații neputând fi reprezentate din cauza teroarei din țară.

La această conferință, muncitorimea s'a preocupat de problemele zilei, printre care și masacrarea țăranimii în 1907, tactica mișcării, libertatea de întrunire și presă, etc.

Două hotărîri mai importante au fost luate la această conferință.

Prima: trăgând învățăminte din faptul că, în timpul răscoalelor din 1907 mișcarea muncitorească avea numai organizații sindicale (care se ocupau numai cu probleme profesional-economice) și nu politice, conferința hotărăște înființarea unei organizațiuni politice a clasei muncitoare.

Această organizație, denumită „Uniunea Socialistă din România” avea menirea să cuprindă toate problemele politice și economice ale clasei muncitoare.

A doua: reluarea legăturilor — întrerupte de mai mulți ani — cu mișcarea muncitorească internațională și trimiterea de delegați la Congresul Internaționalei care urma să aibă loc la Stuttgart.

După conferință, mișcarea muncitorească își continuă activitatea. Preocuparea principală, care între 1905 și 1907 era economică, începe a căpăta o coloratură politică.

Se duc acțiuni și au loc greve pentru revendicări economice, împotriva corporațiilor și pentru dreptul de organizare sindicală, pentru eliberarea și repunerea în drepturi a tuturor celor arestați sau loviți prin măsurile de represiiune, etc.

În Ianuarie 1908, are loc o altă conferință, pe țară, a mișcării muncitorești. Pe baza hotărârilor acestei conferințe, continuă activitatea împotriva corporațiilor și se întărește acțiunea pentru libertățile democratice.

În același an, are loc congresul pe țară al muncitorilor dela căile ferate, iar, în Decembrie, începe o mare acțiune politică pentru votul universal, acțiune care continuă în anul următor. De altfel, alături de acțiunea pentru votul universal, trebuie amintită greva muncitorilor din porturi (1907), campania împotriva legii meseriilor (1908—1912), greva docherilor din Brăila (1913), greva de solidarizare din București (1913), etc.

În 1909, se constată un aflus al muncitorimii spre organizațiile muncitorești. Aceasta nemulțumește guvernul, care înscenează un atentat împotriva primului ministru Ionel Brătianu și folosește acest pretext pentru a interzice dreptul de organizare în sindicate al tuturor salariaților din întreprinderile statului.

Față de această măsură, muncitorimea, folosind un text din Constituția din 1866, care dădea dreptul tuturor cetățenilor țării să se încadreze în partide politice, transformă *Uniunea Socialistă* în partid și, în congresul din 31 Ianuarie 2 Februarie 1910, se reconstituie Partidul Social-Democrat al muncitorilor din România, desființat ca atare în 1899.

La acest congres, se votează programul partidului muncitoresc, în care se oglindește ideologia formulată de C. Dobrogeanu-Gherea cu privire la dezvoltarea țărilor înapoiate.

Această ideologie nu corespundea concepției materialismului dialectic și istoric.

Dar, programul imediat al partidului cuprindea multe revendicări fundamentale, fără de care nu se putea asigura dezvoltarea țării.

El cuprindea votul universal, egal, direct și secret pentru toți cetățenii dela 20 de ani în sus, fără deosebire de neam, religie, sex;

libertăți democratice;

democratizarea justiției;

egalizarea condițiilor juridice și politice ale femeilor cu bărbații;

învățământ gratuit, obligator și integral pentru toți copiii, fără deosebire de naționalitate și religie, cu respectarea limbii materne;

impozit direct proporțional și progresiv, etc.

Acestea erau revendicări politice. Dar programul mai prevedea o serie de revendicări economice pentru salariați:

introducerea contractului colectiv;

ziua de muncă de 8 ore;

ocrotirea muncii copiilor și femeilor;

repăosul duminical obligatoriu;

fixarea minimului de salariu;

participarea muncitorilor la alcătuirea regulamentelor pe ateliere, uzine, magazine, etc.

salarii egale pentru femei și bărbați, etc.

În sfârșit, programul mai prevedea satisfacerea unor revendicări ale țăranimii, printre care:

„Desființarea tuturor rămășițelor feudale și iobăgiste din raporturile de producție agrară”;

„răscumpărarea silită, pe cât va fi trebuință, a unei părți cât mai întinse din proprietatea mare (după cum se vede nu se cristalizase încă definitiv atitudinea față de problema agrară);

„creșterea unei legislațiuni speciale pentru țăranime;

„asigurarea de credite pentru țărani;

„învățământ agricol practic pentru fiii de țărani;

„desființarea impozitului funciar pentru țăranii săraci. etc. etc.

Cu acest program imediat, partidul muncitoresc își lărgește activitatea în anii care urmează (1911—12).

Până în 1912, când are loc un alt congres al partidului, (al 5-lea sindical și al 2-lea al partidului reorganizat) mișcarea sindicală și cea politică se confundau deseori în activitatea lor. Nu era încă precizat cadrul activității sindicale și caracterul raporturilor între sindicate și partidul politic al muncitorimii.

La congresul din 1912, se ajunge la concluziile să se delimiteze activitatea acestor organizații.

Ca atare, s'a hotărât ca pe viitor să se țină separat congresele sindicatelor și ale partidului.

Mișcarea muncitorească și războiul balcanic.

În cadrul acestei activități se găsea mișcarea muncitorească din România în momentul desfășurării războiului balcanic.

Mișcarea muncitorească din România se ridică cu hotărâre împotriva intrării României în războiul împotriva Bulgariei și promovează politica *frăției între popoare*, care singură poate să asigure pacea.

În timpul războaielor balcanice, diferitele partide muncitorești din România, Serbia, Bulgaria, etc., întăresc relațiile între ele și, în acțiunile paralele pe care le duc, ca și în manifestul comun pe care-l editează, se subliniază că: *„frăția între popoarele balcanice poate să asigure independența națională“*.

În timp ce în țară guvernul conservator desfășura o demagogică campanie pentru a intra în război cu scopul de cuceriri, după cum am văzut în declarațiile lui Titu Maiorescu, fruntașul mișcării muncitorești din România, Ștefan Gheorghiu, a declarat într-un manifest pe care-l editează că, atunci *„când ni se va tot cânta că patria cere, patria vrea, să închidem odată pentru totdeauna gura șarlatanilor cu: patria suntem noi, muncitorii, producătorii întregii bogății sociale și numai noi știm mai bine ca oricine ceea ce trebuie făcut“*.

Fig. 141. — Ștefan Gheorghiu

Ștefan Gheorghiu, a fost unul din cei mai de seamă conducători ai muncitorimii din România, în activitatea ei de organizare și lupta socială din primii ani ai secolului nostru.

S'a născut la Ploiești, la 17 Ianuarie 1879, în casa unui dulgher.

După ce a terminat școala primară, neavând mijloace să mai învețe, cu toate că avea tragere de inimă spre carte a învățat meseria tatălui său, dulgher ie. În aceiași vreme continua să învețe singur, citind cu

nesat, publicațiile socialiste ale vremii și formându-și o cultură temeinică, politică și literară.

Încă de tânăr, Ștefan Gheorghiu începe munca lui de luminare a muncitorimii, de îndrumare politică a maselor. Colinda țara pe jos,

descori desculț, se hrănea cu ceaiuri, poposea mai ales în porturi, unde a pus bazele organizațiilor muncitorilor din porturi și în alte centre muncitorești.

Nici o piedică nu-l oprea sau descuraja, și pretutindeni, rezultatele ostenețelor lui Ștefan Gheorghiu se vedeau; pe urma lui rămăneau organizații muncitorești bine încheiate, care după plecarea lui continuau lupta pe calea arătată de el.

În timpul răzcoaelor țărănești din 1907, i s'a înscenat un proces de „rebeliune“, pentru că îndemnase pe soldați să nu tragă în țărani răscuși. După ce ieși din închisoarea militară din Galați, unde stătuse 6 luni pe cimentul gol, îndurând un regim de distrugere fizică, Ștefan Gheorghiu scuipa sânge. Totuși își continuă apostoliatul.

În timpul războiului balcanic, scoate cu un grup de muncitori un manifest intitulat „Războiul războiului“, pentru care este adus în fața Curții Martiale.

Orator talentat, cuvântările lui Ștefan Gheorghiu convingeau și înflăcărau pe ascultători. Articolele lui, prețuite și de criticul Dobrogeanu-Gherea, contribuiau la educarea politică a muncitorimii.

La 35 de ani, cu plămânii roși — urmare a silnicilor îndurate din partea autorităților reacționare — Ștefan Gheorghiu moare în sanatoriul Filaret. Rămășițele lui pământești au fost transportate la Ploiești și înhumate în cimitirul săracilor, din apropierea fabricilor. Cu el, clasa muncitoare română a pierdut un fiu devotat, care și-a pus viața în slujba ridicării poporului.

Mișcarea muncitorească în 1913

În momentul declarării războiului balcanic, muncitorimea conștientă din România își precizează astfel atitudinea:

Considerând de a noastră datorie de a declara că, consecvenți cu activitatea noastră trecută, apărătorii ai intereselor actuale și viitoare ai clasei muncitoare și îndeobște a întregului popor român, respingem orice solidaritate cu guvernul și partidele care au împins țara spre război și înfierăm atitudinea presei atât guvernamentale, cât și celei pretinse independente, care, conduse de interese de clasă, de partid sau de negoț vulgar, speculează ura de rasă și aruncă popoarele unul împotriva altuia.

În momentul când toată oligarhia română se ridică ca un om pentru a afirma interesul său egoist de clasă, politica sa agresivă de cotopire, social democrația română este mândră de a putea ridica sus steagul frăției, păcii și a civilizației“. (România Muncitoare Nr. 40 din 30 Iunie 1913).

De altfel, la încheierea păcii din București, muncitorimea română, care și-a fixat atitudinea de mai sus și-a manifestat-o din nou printr-o declarație publică în care spunea:

„Pentru libertatea popoarelor.

Considerând că așa zisa pace din București, iscălită de guvern în paguba popoarelor, între celelalte nedreptăți ce

consfințește este și trecerea sub stăpânirea oligarhiei române a 300.000 de locuitori din Cadrilater, bulgari, turci, și numai un număr mic de români, fără să întrebe pe acești locuitori dacă admit această schimbare în soarta lor;

Considerând că acțiunea guvernului român constituie un atentat flagrant la libertatea și drepturile indivizilor și popoarelor;

Cetățenii și muncitorii, adunați la marea adunare publică din 27 Iulie 1913, convocată de clubul S. D. din București, protestează împotriva acestui act de violență și trimite salutul său întristat și frănesc cetățenilor din localitățile anexate, asigurându-i de deplină simpatie a mișcării socialiste din România, care urmărește idealul marelui de liberare a clasei muncitoare și a popoarelor, de orice jug economic, politic, național și social.

Trăiască dreptul popoarelor la viață independentă!

Prin această declarație, mișcarea muncitorească din România promovează din nou politica frăției între popoare.

De altfel, această activitate se înpletește cu o mare acțiune în vederea cuceririi unor revendicări de bază, care să asigure desvoltarea democratică a țării.

Această acțiune se oglindește în rezoluția votată la 24 Noembrie 1913 la o mare întrunire a muncitorilor din București în care se spune:

„Intrunirea declară că numai exproprierea totală a mării proprietăți și închirierea ei cu prețuri foarte mici ar aduce ușurarea cuvenită în mizeria țărănească și ar scăpa țara de regimul odios... Intrunirea aclamă votul universal egal, direct și secret pentru ambele sexe și pentru toți locuitorii țării...“ (România Muncitoare, anul IX, Nr. 97 din 26 Noembrie 1913).

ANII NEUTRALITĂȚII

Războiul mondial a izbucnit la 28 Iulie 1914 între statele Antantei (Anglia, Franța și Rusia) la care s'au adăugat și Serbia, Muntenegru și Belgia de o parte și de altă parte Puterile Centrale (Austro-Ungaria și Germania).

Ulterior s'au mai angajat în acest conflict Turcia (23 Noembrie 1914) și Bulgaria (10 Septembrie 1915) de partea Puterilor Centrale și Italia (23 Mai 1915, de partea Aliatilor).

Pretextul războiului a fost atentatul dela Serajevo, în care a căzut asasinat printul mostenitor al Austro-Ungariei, de mâna unui naționalist sârb.

Cauzele reale ale războiului pregătit timp de decenii trebuiesc căutate în înasprirea extremă a luptelor între țările imperialiste pentru reimpărțirea lumii.

Lupta Antantei și Izbucnirea războiului mondial între statele Triplei Alianțe — Antantei și Puterile Centrale pune România în fața unei probleme atitudinii care trebuia să o atragă în război. adopte față de acest eveniment. În acest moment se găsea la cârma țării, partidul liberal, ce luase locul la 4 Ianuarie 1914 guvernului conservator.

În timp ce masele largi populare — muncitori și țărani — privesc cu îngrijorare legitimă tendința de generalizare a războiului imperialist din care nu au nimic de câștigat, văruirile burgheziei și moșierimii sunt conștiente de avantajele pe care le pot culege din acest război. Ele păstrează la început o atitudine nehotărâtă față de ambele forțe beligerante.

O parte a clasei stăpânitoare, legată prin interese materiale și numeroase fibre culturale de burghezia anglo-franceză, agită în favoarea Antantei.

O altă parte a burgheziei, precum și protipendada ideilor politice germanofile, lucrează în opinia publică în favoarea Puterilor Centrale.

Precum se vede, România este un câmp diplomatic, în care reprezentanții forțelor în luptă, caută să-și asigure poziția pe care țara o va adopta prin tratative și propuneri teritoriale, în dauna vecinilor angajați în luptă.

Partizanii intrării în acțiune alături de Antantă, flutură în fața opiniei publice idealul întregirii țării prin alipirea Transilvaniei, a cărei realizare o întrevăd numai prin înfrângerea monarhiei habsburgice.

Partizanii Puterilor Centrale, în frunte cu Petre P. Carp, Marghiloman, etc. vorbesc de invincibilitatea puterii militare a Germaniei, de ale cărei victorii nu se îndoiesc, iar în ceea ce privește idealul național al reîntregirii Transilvaniei, îl văd realizat sub formula „Marei Austriei“, soluție în care România este sortită să se încadreze într-o confederație dunăreană sub egida casei de Habsburg.

Situația diplomatică este la început favorabilă Puterilor Centrale, de care ne găseam legați prin tratatul secret de alianță din 1883, și prin convențiuni comerciale. (Influență economică — și deci și politică — a Germaniei și Austro-Ungariei, a fost arătată în capitolele anterioare, unde

s'au arătat stările economice la sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Economia românească era atât de aservită capitalului bancar german și austriac, încât, în 1905, din exportul nostru total de 903 milioane lei, Austro-Ungaria primește mărfuri — în special cereale și leguminoase — de 433 milioane, iar Germania de 266 milioane).

La începerea războiului, Wilhelm al II-lea, împăratul Germaniei, telegrafiază regelui Carol I că speră că va fi credincios ca rege și ca Hohenzollern și va împlini, fără condiții, datorile de aliat. O telegramă asemănătoare este adresată Regelui Carol I de către împăratul Franz Iosif.

La 3 August 1914, regele Carol I convoacă un consiliu de coroană, în care au loc discuțiuni memorabile cu privire la orientarea politicii noastre externe. Regele și Petre P. Carp, fruntaș conservator, sunt partizanii acțiunii imediate alături de Puterile Centrale. Regele Carol susținea că, dacă ar fi după imboldul inimii sale, armata română ar lupta de partea Triplei Alianțe. Rămâne însă în minoritate prin adoptarea tezei expuse de Ionel Brătianu, care, fără a exclude ideea unei acțiuni alături de Puterile Centrale, propune deocamdată expectativa „neutralității armate”.

Din primele zile ale declarării războiului mondial, Antanta, ne cere să intrăm alături de Aliați, garantându-ni-se desrobirea Transilvaniei în cazul victoriei. Dar, guvernul liberal preferă negocierile cu ambele tabere, în locul unei atitudini hotărâte. Totuși, pentru a nu pierde avantajele unei victorii a aliaților, la 18 Sept 1914, guvernul încheie o înțelegere, pe baza unui schimb de note cu Rusia, în care Rusia, în schimbul unei neutralități binevoitoare a țării noastre, va ajuta România să ocupe Transilvania, cu propriile ei forțe. Este prima lovitură dată tratatului de alianță cu Puterile Centrale din 1883, care de mai bine de 30 ani ne ținea legați de Tripla Înțelegere.

După moartea regelui Carol I și urcarea pe tron a regelui Ferdinand (27 Sept./1 Oct. 1914), guvernul rămâne mai departe în expectativă, așteptând ca timpul să-i dea indicațiunea asupra victoriei uneia din tabere, iar până atunci menține legături politice și comerciale binevoitoare cu Puterile Centrale (Germania, etc.), cărora le vinde petrol, grâu, lemne, etc. și le permite tranzitarea de material de războiu pentru Turcia. Refuză însă să convoace Corpurile Legiuitoare pentru a pune, în discuția reprezentanților țării, politica externă.

În atitudinea sa binevoitoare față de Puterile Centrale, Ionel Brătianu reușește să antreneze și pe unii conducători ai partidului național din Transilvania, condus de Iuliu Maniu, cari, cu toată sângerarea pe câmpuri de luptă străine a țărănilor transilvăneni, fac declarații de fidelitate monarhiei cezaro-crăiești și acceptă, ca bază de discuție, cu contele Tisza, premierul maghiar, inexistența unei „chestiuni române” în Ungaria.

Antantofiliile își fac propaganda prin mari meetinguri și peste capul guvernului, care rămâne pe poziție germanofilă, sperând mereu o înclinare a balanței războiului în favoarea Puterilor Centrale. Jocul dublu este însă dus cu abilitate de Ionel Brătianu, căci aduce mari neliniști puterilor în luptă — mai ales Antantei — cărora le face anumite cereri inexecutabile. Astfel: nu permite trecerea armatei ruse pe teritoriul român pentru ajutorarea Serbiei, în timp ce permitea trecerea de material de război pentru Turcia. Cere ca o armată franco-engleză de o jumătate milion de soldați să fie adusă în Balcani și o armată rusă de 200 mii soldați să fie concentrată la gurile Dunării gata să atace pe Bulgari; Rușii în Nord să atace pe Austro-Germani pe tot frontul dela Marea Baltică până la hotarul Nordului Moldovei.

În acest timp, piața noastră comercială se restrânge. Închiderea Strămtorilor de către Turci, face imposibilă continuarea relațiilor comerciale cu Anglia, Belgia, Olanda, etc., obligându-ne să ne limităm numai la comerțul cu Puterile Centrale. Raportul este, așadar, în favoarea Puterilor Centrale, care, în anul 1915, absorb 78% din totalul cifrei exportului nostru, în baza convențiilor din 9 Decembrie 1915 și 16 Martie 1916, încheiate cu consorțiul german-austro-ungar.

Cu toate acestea, conjunctura economică este extrem de favorabilă, întrucât produsele noastre de export sunt materiile prime de bază ale războiului. Burghezia liberală știe să profite de această conjunctură, organizând exportul printr-o instituție economică dirijată de stat, lucru care asigură pret bun produselor și o îmbogățire rapidă pentru marii producători și instituțiile bancare liberale.

La începutul anului 1916, Englezii reușesc să încheie și ei cu guvernul român un contract pentru 80 mii de vagoane cereale, plătibile în aur efectiv, contract acceptat de primul ministru numai pentru a da impresia Aliaților că este imparțial.

Inzestrarea armatei este un alt prilej de afaceri strălucite pentru burghezia noastră, pe spinarea țării. Urmarea

acestui trafic scandalos cu „înarmarea” țării s'a văzut în timpul războiului, când armata noastră a înfruntat cu un armament și echipament primitiv, un inamic superior înzestrat tehniceste.

Anul 1916 aduce deslegarea acestei mănoase neutralități.

În timpul ofensivei armatei ruse în Galiția și împresurării germane asupra Verdunului din vara anului 1916, se cere României, prin notele comandamentelor rus și francez, să-și fixeze imediat atitudinea, sub sancțiunea de a nu se mai garanta României nici unul din avantajele făgăduite.

Determinat de evenimente, guvernul liberal se hotărăște. La 4/17 August 1916 semnează cu reprezentanții Aliaților, tratatul politic prin care România se alătură Antantei, luându-și obligația de a intra în război cel mai târziu la 15/28 August 1916. Prin acest tratat, se prevede ca „România să alipească la sfârșitul războiului provinciile locuite de Români din teritoriul monarhiei austro-ungare”. În aceeași zi, se semnează convenția militară care fixează amănuntele intervenției.

Potrivit acestui tratat, se mai prevede că „România se angajează să declare război și să atace Austro-Ungaria, în condițiunile stabilite prin convenția militară. Deasemenea, România se obligă că, din momentul declarării războiului, să rupă toate relațiile economice și schimburile comerciale cu toți inamicii Aliaților”.

Deasemeni, se mai prevede că părțile acestui tratat se angajează să nu încheie pace separată sau pace generală decât împreună; mai prevede ca dispozițiunile tratatului de alianță să fie păstrate secret până la încheierea păcii generale.

La 14/27 August 1916, regele Ferdinand convoacă consiliul de coroană care, cu toată împotrivirea germanofililor, se declară pentru intervenție alături de Aliați. Seara, Regele decretează mobilizarea și ministrul nostru plenipotențiar din Viena declară război Austro-Ungariei. A doua zi, Germania declară război României.

Mișcarea muncitorească, în timpul neutralității.

Între anii 1914—1916, începe să se cristalizeze în rândurile mișcării muncitorești poziția față de problema reformei agrare și necesitatea legăturii care trebuie să existe între lupta muncitorească și cea țărănească.

Totodată, se delimitează mai clar activitatea sindicală

și cea politică. În anul 1914, are loc pentru prima dată, separat, congresul sindicatelor (Ploiești) și congresul partidului muncitoresc (București).

În sânul sindicatelor, se diferențiază mai multe curente. Unul susține că organizația sindicală are numai un rol de luminare a muncitorilor. Abia după o trecere de vreme, când muncitorii vor poseda anumite cunoștințe, se va putea pune problema organizării luptelor muncitorești. Era curentul *reformist* de sub influența sindicatelor germane și trade-unioniste.

Un alt curent considera că singurele organe care apără interesele muncitorilor sunt syndicatele și singura armă este greva. El nega importanța luptei politice, ca și a manifestațiilor, întrunirilor, etc. Acesta era curentul *amarho-sindicalist*, cu influență mai ales în Valea Prahovei.

Al treilea curent, acceptat de majoritatea delegaților din Congresul Sindical din 1914, dela Ploiești, sublinia necesitatea apărării intereselor economice și profesionale de către syndicate, urmând ca partidul să apere pe cele politice. Între interesele economice și cele politice, sunt relații strânse și deci, amândouă se completează.

În timpul neutralității României și mai ales din momentul izbucnirii primului război mondial, mișcarea muncitorească desfășoară o intensă activitate.

Au loc acțiuni și greve economice, care iau caracterul de greve generale, împotriva războiului și pentru pace. Au loc grevele tipografilor, cismarilor, tapițerilor din București (Mai 1914), cu care ocazie au avut loc manifestații, încăierări și răniți, greva dela S. T. B. (Iunie 1914), demonstrații ale șomerilor, repetate greve la S. T. B. (1915—16), precum și puternice manifestațiuni împotriva războiului la București, Galați și în alte colțuri ale țării.

Mișcarea muncitorească nu sprijinea guvernul oficial în pregătirea și ducerea războiului. Ea nu pune problema transformării războiului nejust într'un război al poporului, în cazul când țara noastră ar intra într'un război nedrept.

„*Jos războiul, vrem pace*”, aceasta era poziția mișcării muncitorești, în anii 1914—1916, în interiorul țării, ca și în cadrul conferințelor internaționale care au avut loc în Italia, apoi la Zimmerwald și Kienthal.

Congresul partidului muncitoresc, (secretar general al partidului fiind *Dumitru Marinescu*), care a avut loc în Aprilie 1914 și congresul extraordinar convocat la 23 August același an, decurg sub semnul luptei împotriva războiului.

Apar oficioasele mișcării, care se consideră permanent mobilizate în lupta pentru pace. („Jos războiul“, „Lupta“, și altele).

În cadrul acestei activități, pentru prima dată în țara noastră, manifestațiile care au loc în fiecare an la 1 Mai sunt organizate în zi de lucru — nu numai Duminicile, cum se obișnuise până atunci.

Merită a fi menționată în mod deosebit activitatea comună a partidelor muncitorești din România, Serbia, Bulgaria, etc., care căutau să promoveze în lupta împotriva războiului, politica frăției între popoare.

Au avut loc întruniri organizate la București, Sofia, etc., unde delegații partidelor muncitorești din Balcani au luat cuvântul. Au fost organizate conferințe interbalcanice (una din ele la 6 Iulie 1913), în care s'a căutat a se promova „o puternică mișcare populară în favoarea păcii, pentru o neutralitate absolută și strictă, pentru frăția între popoare“.

În anii 1914—16, mișcarea muncitorească a dus și lupta cu caracter economic. A dominat însă lupta pentru pace. În ajunul intrării României în războiu, în cadrul unei manifestațiuni muncitorești ce are loc la Galați, muncitorimea a dat jertfe — morți și răniți — în lupta pentru promovarea politicii de pace.

TRANSILVANIA ÎNTRE 1900 ȘI 1918

Situația ge- Statele Europei occidentale și centrale ajunse-
nerală a mo- seră către 1900 la o puternică dezvoltare indus-
narhiei austro- trială. Piețele de care dispuneau pentru desfa-
ungare. cerea mărfurilor lor nu le mai ajungeau. Capitalismul luase forma imperialismului. Pe de altă parte, datorită dezvoltării vertiginoase a industriilor, mai ales în Europa centrală, și a luptelor sociale ce au avut loc, crescuse repede numărul muncitorilor care se organizaseră în partide muncitorești. Clasele conducătoare, aristocrația și burghezia, zdruncinate în pozițiile lor interne, căutau, prin acțiuni externe, să întoarcă atenția proletariatului de la problemele interne, care-l priveau direct, spre cele externe.

Aceste împrejurări făcuseră ca între marile state industriale sau legate de ele, tensiunea ce exista să se transforme tot mai repede într-o rivalitate ascuțită, care duse întâiu la „pacea înarmată“ și apoi la izbucnirea primului războiu mondial. Se formează cele două grupări principale de state: Tripla Alianță și Antanta.

Monarhia austro-ungară făcea parte din Tripla Alianță. Burghezia austriacă, mai legată de industrie, dorea să-și lărgască teritoriul și unele grupări căutau transformarea dualismului în federalism prin atragerea micilor națiuni din sud-est — România, Serbia și Bulgaria — într-o Austrie mare federalistă, al cărei doctrinar se făcu românul Aurel Popovici. În felul acesta, doreau să micșoreze lupta naționalităților, iar industria austriacă și-ar fi asigurat de-bușee. Arhiducele Franz Ferdinand se alătură acestei acțiuni.

Burghezia maghiară, care, după 1867, fusese bucurasă să primească alianța celei austriace, acum tindea către independența economică, pentru a putea singură să exploateze masele țărănești și muncitorești din interiorul granițelor Ungariei. Ea voia cu orice preț să-și asigure întâietatea față de burgheziile naționalităților oprimate.

Naționalitățile nu înțelegeau însă nici să accepte cu ochii închiși imperialismul mascat de federalismul burgheziei austriace, nici să se supună șovinismului maghiar. Ele continuau lupta lor, încurajate de partidele muncitorești din interiorul monarhiei și de opinia publică mondială. În fruntea luptei naționalităților, stăteau Cehii, în Austria, și Românii în Ungaria.

Sfârșitul primului războiu mondial fu dezastruos pentru monarhia austro-ungară. Intemeiată pe alianța celor două păături conducătoare, austriacă și maghiară, împotriva naționalităților oprimate care formau marea parte a populației, ea se sfârșea atunci când militarismul german, pe care se sprijinea, se prăbuși.

Desvoltarea Agricultura continuă să fie un principal izvor
economică. de venituri al locuitorilor Transilvaniei. Din cauza lipsei terenurilor agricole și ca urmare a influenței industriale asupra agriculturii, exploatarea intensivă începu să se impună. Putine pământuri mai sunt ardate. Terenurile agricole sunt lucrate fie de către înșiși proprietarii lor, fie de către salariații proprietarilor mijlocii și mari. Grâul se cultiva pe suprafețele cele mai întinse, ocupând, la 1900, în regiunile locuite în majoritate de Români, 1.735.418 ha. Urmează porumbul cu 1.474.337 ha., ovăzul cu 412.139 ha., secara cu 264.193 ha. și orzul cu 221.939 ha. Cartofii, a căror cultură se intensifică, fură cultivați pe o suprafață de 134.967 ha. Sfecla de zahăr, sfecla de nutret, tutunul, cânepa, inul ocupă și ele suprafețe însemnate. Fâne-

tele naturale, artificiale și pășunile ocupau împreună peste 25% din suprafața întregului teritoriu. Viile erau cultivate pe circa 70.000 ha. Peste 30.000.000 pomi fructiferi dădeau țării o bogăție importantă. Pădurile ocupau aproximativ 4.000.000 ha.

Creșterea vitelor continuă să progreseze. În 1911, numărul vitelor cornute trecu de 2.500.000, dintre care numai în Transilvania propriu zisă, 1.178.170. Caii, mai puțin numeroși, sunt deabia 700.000. În schimb, porcii trec de 2.000.000, iar oile de 4.000.000. Se înmulțesc lăptăriile cooperative. În 1911, numai în Transilvania propriu zisă erau 66 lăptării cooperative cu 8190 membri.

Industria. Industria extractivă stă în fruntea industriei din Transilvania. După 1900, se extrag anual circa 2900 kgr. de aur, 8620 kgr. de argint, cantități importante de minereu de fier din regiunile Oravița și Zlatna, hulla, lignit, sare și aramă. În cuprinsul Transilvaniei, erau numeroase stațiuni balneare, printre care cele mai importante se aflau la Mehadia, Buzias, Felix, Lipova, Sovata, Ocna Sibiului și Covasna.

Către 1914, existau 11 topitorii de fier, 9 cuptoare pentru purificarea fierului și oțelului și 10 turnătorii de fier. Fabricile de var, de ciment, de gips și de țiglă produceau mărfuri și pentru export. Funcționau 7 fabrici de sticlă, 73 fabrici de cherestea, tăbăcării, destule fabrici de textil, de hârtie și pentru alcool. Existau și câteva rafinerii, care prelucrau petrol importat din România, fabrici de acid sulfuric, de chibrituri și de zahăr.

Dar capitalurile celor mai multe industrii aparțineau instituțiilor bancare și industriale din Budapesta sau din vestul monarhiei. Dintre autohtoni, mai ales Sașii aveau multe întreprinderi industriale proprii.

Comerțul. Transilvania vindea regiunilor industriale ale Austro-Ungariei cereale, vinuri, vite, porci, lărnuri, brânzeturi și cherestea. Cumpăra în schimb produse industriale. Exporta în România și în țările balcanice produse industriale feroase și textile, pielării și cărbuni.

Statul posedă peste 2700 km. de căi ferate și exploatarea particulari alți 3700 km. de căi ferate. Particularii exploatau circa 1100 km. de cale ferată. Totuși, din cauza munților și dealurilor care brăzdează teritoriul, căile ferate erau

insuficiente, mai ales că statul maghiar se îngrijea nu atât de necesitățile locuitorilor, cât de acelea ale strategiei. Soselele construite de Stat se întindeau pe o lungime de peste 5100 km.

Moneta. Moneta austro-ungară era coroana, care avea aproximativ valoarea leului.

În 1910, erau în Transilvania aproximativ 700 bănci și se de economie. Cooperatia luase avânt. Se aflau peste 1000 cooperative. Băncile cele mai importante ale Românilor erau: *Albina*, cu sediul la Sibiu, cu un capital vărsat de 6 milioane coroane; *Victoria*, la Arad, cu un capital vărsat de 2.500.000 coroane și *Timișana*, la Timișoara, cu un capital vărsat de 2.000.000 coroane. La acestea trebuie să adăugăm 72 *însoțiri* (bănci populare) cu 1.048.490 coroane capital vărsat și 145 alte instituții de credit.

Procesul de destrămare a aristocrației transilvanice se continuă, ca și procesul invers de infiltrare în rândurile ei, a numeroase elemente ieșite din burghezia maghiară sau maghiarizate. Nobilimea erau legate prin interese de clasă, cu atât mai mult cu cât aveau a se ciocni mai ales cu muncitorimea, cu țărâni și cu burgheziile celorlalte naționalități.

Trăind din exploatarea nu numai a maselor maghiare, dar și din aceea a maselor românești majoritare, pătura stăpânitoare din Transilvania are, în această epocă, tendințe de separatoare. Burghezia românească autohtonă, dorind să împărtășească din exploatarea maselor țărănești și muncitorești, dar neputând să reușească în aspirațiile sale de a intra într-o anumită măsură, se ciocnește cu stăpânirea maghiară, folosind și revendicările naționale ale Românilor din Ungaria și cerând înlăturarea neegalităților electorale, mai ales a neegalității față de burghezia românească. Lupta ei contra păturii conducătoare maghiare o face să păstreze anumite legături cu țărânimea și uneori chiar cu muncitorimea pentru a-și asigura o bază de masă.

Burghezia săsească, stăpână pe o bună parte din capitalurile autohtone, se bucura de o situație privilegiată pe care o ocupa în stat, ca una ce făcea parte din sistemul celor două națiuni dominante ale monarhiei.

Țărânimea română și maghiară se diferențiază în mod dinamic în chiaburime țărâni săracă și în proletariat agricol. Numărul țărănilor emigrați în America crește în fiecare

tele naturale, artificiale și pășunile ocupau împreună peste 25% din suprafața întregului teritoriu. Viile erau cultivate pe circa 70.000 ha. Peste 30.000.000 pomi fructiferi dădeau țării o bogăție importantă. Pădurile ocupau aproximativ 4.000.000 ha.

Creșterea vitelor continuă să progreseze. În 1911, numărul vitelor cornute trecu de 2.500.000, dintre care numai în Transilvania propriu zisă, 1.178.170. Caii, mai puțin numeroși, sunt deabia 700.000. În schimb, porcii trec de 2.000.000, iar oile de 4.000.000. Se înmulțesc lăptăriile cooperative. În 1911, numai în Transilvania propriu zisă erau 66 lăptării cooperative cu 8190 membri.

Industria. Industria extractivă stă în fruntea industriei din Transilvania. După 1900, se extrag anual circa 2900 kgr. de aur, 8620 kgr. de argint, cantități importante de minereu de fier din regiunile Oravița și Zlatna, ulei, lignit, sare și aramă. În cuprinsul Transilvaniei, erau numeroase stațiuni balneare, printre care cele mai importante se aflau la Mehadia, Buzias, Felix, Lipova, Sovata, Ocna Sibiului și Covasna.

Către 1914, existau 11 topitorii de fier, 9 cuptoare pentru purificarea fierului și oțelului și 10 turnătorii de fier. Fabricile de var, de ciment, de gips și de țiglă produceau mărfuri și pentru export. Funcționau 7 fabrici de sticlă, 73 fabrici de cherestea, tăbăcării, destule fabrici de textil, de hârtie și pentru alcool. Existau și câteva rafinerii, care prelucrau petrol importat din România, fabrici de acid sulfuric, de chibrituri și de zahăr.

Dar capitalurile celor mai multe industrii aparțineau instituțiilor bancare și industriale din Budapesta sau din vestul monarhiei. Dintre autohtoni, mai ales Sașii aveau multe întreprinderi industriale proprii.

Comerțul. Transilvania vindea regiunilor industriale ale Austro-Ungariei cereale, vinuri, vite, porci, lănuuri, brânzeturi și cherestea. Cumpăra în schimb produse industriale. Exporta în România și în țările balcanice produse industriale feroase și textile, pielării și cărbuni.

Statul poseda peste 2700 km. de căi ferate și exploatarea particulari alți 3700 km. de căi ferate. Particularii exploatau circa 1100 km. de cale ferată. Totuși, din cauza munților și dealurilor care brăzdează teritoriul, căile ferate erau

încă insuficiente, mai ales că statul maghiar se îngrijise nu atât de necesitățile locuitorilor, cât de acelea ale strategiei. Soselele construite de Stat se întindeau pe o lungime de peste 5100 km.

Finanțe. Moneta austro-ungară era coroana, care avea aproximativ valoarea leului.

În 1910, erau în Transilvania aproximativ 700 bănci și case de economie. Cooperația luase avânt. Se aflau peste 1000 cooperative. Băncile cele mai importante ale Românilor erau: *Albina*, cu sediul la Sibiu, cu un capital vărsat de 6 milioane coroane; *Victoria*, la Arad, cu un capital vărsat de 2.500.000 coroane și *Timișana*, la Timișoara, cu un capital vărsat de 2.000.000 coroane. La acestea trebuie să se adauge 72 însoțiri (bănci populare) cu 1.048.490 coroane capital vărsat și 145 alte instituții de credit.

Starea socială. Procesul de destrămare a aristocrației transilvane se continuă, ca și procesul invers de infiltrare în rândurile ei, a numeroase elemente ieșite din rândurile burgheziei maghiare sau maghiarizate. Nobilimea și burghezia erau legate prin interese de clasă, cu atât mai mult cu cât aveau a se ciocni mai ales cu muncitorimea, cu țărani și cu burgheziile celorlalte naționalități.

Trăind din exploatarea nu numai a maselor maghiare, dar și din aceea a maselor românești majoritare, pătura stăpânitoare din Transilvania are, în această epocă, tendințe acaparatoare. Burghezia românească autohtonă, dorind să se împărtășească din exploatarea maselor țărănești și muncitorești, dar neputând să reușească în aspirațiile sale de câțiva ani, o anumită măsură, se ciocnește cu stăpânirea maghiară, folosind și revendicările naționale ale Românilor din Ungaria și cerând înlăturarea neegalităților electorale, mai ales a neegalității față de burghezia românească. Lupta ei contra păturii conducătoare maghiare o face să păstreze anumite legături cu țărănimea și uneori chiar cu muncitorimea pentru a-și asigura o bază de masă.

Burghezia săsească, stăpână pe o bună parte din capitalurile autohtone, se bucura de o situație privilegiată pe care o ocupa în stat, ca una ce făcea parte din sistemul celor două națiuni dominante ale monarhiei.

Țărănimea română și maghiară se diferențiază în mod simțitor în chiaburime țărănime săracă și în proletariat agricol. Numărul țăranilor emigrați în America crește în fiecare

an, ceea ce dovedește sărăcia în care trăiește acasă, o parte din țărănime.

Starea lucrătorilor este rea, orele de lucru pe zi și salariile fiind fixate mai ales de patroni, care impuneau condițiuni economice foarte grele. Muncitorimea și țărănimea erau lipsite de drepturi politice, pentru care duc acțiuni din ce în ce mai mari.

Viața politică. Partidul național român fusese desființat în urma tulburărilor provocate de Memorandum. Dar, conducătorii politici ai Românilor hotărâra să treacă la o activitate mai largă, adică să participe la alegerile parlamentare și la ședințele parlamentului din Budapesta, lucru pe care îl refuzaseră până atunci. Reprezentării celorlalte naționalități oprite din Monarhie, se agită din ce în ce mai hotărât. Partidul socialist din Ungaria se întărise și luase o atitudine potrivnică șovinismului păturilor conducătoare. Opinia publică mondială era favorabilă Românilor din Transilvania și tuturor naționalităților asuprite.

În fruntea activiștilor trece tânărul avocat Ioan Mihu.

Ziarul „Libertatea” din Orăștie de servi, începând din anul 1902, ca tribună. Se aleg deputați români în parlamentul din Budapesta începând din 1903. În acest an, guvernul maghiar suprimă gazeta „Tribuna”, care-și încetă astfel apariția. O conferință națională, pe care o ținură fruntașii politici ai Românilor la Sibiu, în Ianuarie 1905, hotărî reluarea politicii active, dar pe baza programului întocmit la 1881. În alegerile pentru camera deputaților, ce se făcuseră în 1906, reușiră 14 deputați români. În parlamentul din Budapesta, deputați români, slovaci și sârbi alcătuiră un partid al naționalităților oprite. Deputații acestui partid atacară politica de oprimare a naționalităților. Dar, la alegerile ce se făcuseră în anii următori, administrația guvernamentală făcu să nu poată reuși decât 5 deputați români.

În rândurile Românilor, se produsese o sciziune. Grupului condus de Teodor Mihali, care arăta tendințe tot mai burgheze, i se opuse un grup de tineri. „Tribuna poporului” din Arad, înființată încă din 1896 cu concursul lui Dim. A. Sturdza, cu scopul de a crea un partid românesc de apropiere de guvernul budapestan, era gazeta acestui grup.

Tratativele începute între guvernul maghiar, care se pregătea de război, și fruntașii Românilor în 1914, nu duseră la rezultate fătuse deși Germania făcuse presiuni asupra celui dintâiu, iar guvernul român asupra conaționalilor săi din Ungaria. Războiul care izbucni în Iulie 1914, găsi guvernul în dușmănie deschisă cu națiunile conlocuitoare.

Miscarea muncitoarească din Transilvania Banat și între 1900-1918. În Ungaria, cu toată teroarea îndreptată de către clasa stăpânitoare împotriva mișcării muncitorești în ultimii ani ai secolului trecut, muncitorimea al cărei număr și nemulțumire creșteau odată cu dezvoltarea capitalistă a țării, a dus, prin organizațiile ce s-au creat, o luptă din ce în ce mai intensă împotriva asupririi.

Politia supraveghea de aproape organizațiile clasei muncitoare. Presa muncitorească era mereu confiscată și suspendată. Cu toate acestea, după al 5-lea congres al partidului social-democrat din 1898, mișcarea ia un avânt nou.

Lipsită de drepturi politice și persecutată de aparatul de stat, din mână a clasei stăpânitoare care deținea puterea politică, muncitorimea, prin partidul muncitorilor ținut încontinuu în semi-legalitate, își concentra lupta politică în direcția votului universal, în care își punea speranțele. Această luptă primează dealungul întregii lupte politice a muncitorimii din Ungaria.

Dacă, în alegerile de după 1900, social-democrații susțin pe candidații democrați-burghezi, care luptă pentru votul universal la 23 Mai 1912, muncitorimea maghiară în lupta pentru votul universal a ajuns la adevărate lupte de stradă, mai ales în Budapesta.

Alături de organizația politică și în strânsă legătură cu partidul, muncitorimea maghiară și-a dezvoltat și întins organizațiile de luptă, înființând sindicatele.

Consiliul General al Sindicatelor a luat ființă încă în 1898, mișcarea sindicală dezvoltându-se foarte repede. Dacă la congresul sindical din 1902, numărul lucrătorilor organizați este de 10.000, în anul 1908, numărul lor ajunge la 130.000.

Între 1902—1903, a avut loc în toată Ungaria o largă mișcare grevistă, la care au luat parte o mulțime de lucrători în diferite întreprinderi din țară. În 1903, au avut loc peste 800 greve.

Prin 1904, s'a ajuns până la greve cu caracter general. Aceste greve erau, fie locale, ca aceea de la Arad din 8 Iunie 1904, fie generale, cum a fost greva generală dela căile ferate din 20 Aprilie 1904.

În 1905, muncitorii din Budapesta în număr de 100.000 au manifestat cerând votul universal. Când coaliția reacționară a venit din nou la putere, un val de greve cu caracter politic a izbucnit în toată țara. Cu acest prilej au avut loc greve și la Timișoara, Satu-Mare, Lugoj, Caransebeș și în alte localități din Transilvania și Banat.

Din organizațiile muncitorești politice și sindicale din Ungaria, făceau parte muncitori din toate naționalitățile. Alături de muncitorii maghiari și germani, se aflau și români, cehi, slovaci, etc. Publicațiile mișcării se făceau și în limbile naționale.

La începutul secolului al XX-lea, se creiază în sânul mișcării muncitorești din Austro-Ungaria, partide socialiste pe naționalități, slăbindu-se astfel unitatea de luptă a muncitorimii.

În 1903, are loc la Budapesta congresul socialiștilor români. „Asociația socialiștilor români“, care activa încă din 1900 mai mult pe teren cultural, se transformă în *Partidul Social-Democrat Român*, cu sediul central la Budapesta.

Cu toată prigoana și supravegherea din partea poliției și a jandarmeriei, mișcarea socialistă și sindicală din Transilvania și Banat s'a dezvoltat permanent, până la izbucnirea primului războiu mondial. În toate centrele industriale, s'au creat organizații socialiste și sindicale, influențate însă de ideologia oportunistă a mișcării muncitorești din Germania.

Pe lângă organizațiile din Timișoara, Arad, Sibiu, Cluj, Oradea-Mare, au fost create, sindicate de constructori la Alba-Iulia și Orăștie, sindicatul minerilor de la Zlatna, precum și alte organizații la Reșița, Dej, Baia-Mare, Petroșani, Uioara, Abrud, etc.

Influența mișcării muncitorești s'a întins până și la țară. Astfel, de ex. în 1904, la Aleșd, unde muncitorii țărani aparțineau partidului muncitoresc, la o întrunire unde trebuia să vorbească un reprezentant al burgheziei, țărani au întrerupt pe vorbitori, manifestându-și neîncrederea. Jandarmii au răspuns cu gloanțe. Au fost uciși peste 20 țărani-muncitori. În satul Șupreni din jud. Arad, țărani din partidul muncitoresc care n'au vrut să accepte un primar ce li se impusese, au luptat și ținut piept jandarmilor timp de o săptămână.

Activitatea organizațiilor muncitorești era însoțită printre altele și de apariția presei socialiste locale. Astfel, în 1903, apare la Timișoara „*Votul Poporului*“, gazetă care din cauza persecuției poliției, își va schimba de mai multe ori numele și va apărea în 1905 la Budapesta cu titlul „*Adevărul*“. Această publicație va fi organul principal al partidului social-democrat român până în 1914, când va fi interzisă odată cu partidul.

Tot la Timișoara, a mai apărut în 1905 și altă publicație muncitorească în limba română, anume „*Muncitorul Român*“. Au mai apărut în 1905, la Orăștie, publicația „*Tovarăși*“, în 1906, la Lugoj, „*Meseriașul*“, în 1908, la Sebeșul Săsesc, „*Munca*“ și, în 1910, la Timișoara, „*Zorile*“.

Transilvania în După izbucnirea primului războiu mondial, **timpul primului** Comitetul național român se întruni în **Autimpul primului** gust 1914 la Budapesta și hotărî încetarea războiului mondial. activității politice. Unii dintre conducătorii politici și bisericești ai Românilor făcură declarații favorabile guvernului maghiar. În parlamentul din Budapesta, deputatul Alex. Vaida-Voevod desaproabă politica României. Din rândurile conducătorilor partidului național român, nu se ridică niciun glas contra imperiului habsburgic a cărei cădere putea să curme persecuțiile naționale ce se duceau de atâția ani și în Transilvania. Sociologul maghiar Iaszi Oskar caracterizează astfel regimul la care erau supuse naționalitățile din Ungaria: „Întreaga presiune a feudalismului agrar apasă foarte greu... din pricina impozitelor nedrepte, a școalelor rele; dar presiunea naționalităților e cu mult mai gravă decât a Ungurilor. Junker-ul maghiar, atâtat de ură împotriva naționalităților, deabia consideră ca oameni pe nemaghiari... Nu sunt numai țărani naționalităților oprimați, dar și intelectualii... dacă persistă în credința aspirațiilor culturale și politice ale poporului lor“.

Dar, sub presiunea evenimentelor de pe front și a victoriei marelui revoluții socialiste din Octombrie, monarhia habsburgică se prăbuși în Octombrie 1918.

Viața culturală.

Politica de desnaționalizare pe care o duceau guvernele maghiare, făcuse ca, în tot cuprinsul Ungariei, să nu avem, în 1918, școli de stat cu limba de predare română. Numai în școalele confesionale, ortodoxe și greco-catolice, întreținute de populația românească, se mai predau lecțiile în românește. Din această cauză, era scăzut nivelul cultural al maselor populare românești.

Învățământul secundar număra un liceu la Brașov, la Blaj și la Năsăud, un gimnaziu la Beiuș, un gimnaziu real și o școală comercială la Brașov. Pe lângă episcopii, se aflau câte o școală normală preparatoare și un seminar teologic. Învățământ universitar în limba românească nu exista.

Din această cauză, mulți tineri făceau cursurile primare, secundare și universitare în limba maghiară, ajungând să vorbească mai corect ungurește decât românește.

Astra își continua activitatea culturală în masele țărânești, organizând biblioteci și sezători și tipărind cărți într'un limbaj popular.

Dintre publicațiile periodice, menționăm revista „*Lucea-*

fămilă, care apărură în 1902 la Budapesta și apoi se mută la Sibiu.

Ziare. *Tribuna* fu desființată de guvern în 1903. *Tribuna Poporului*, care exista dela 1896, încercă să-i ia locul, dar fără succes. Partidul național-român scese ziarul *Patria*, la Budapesta. Mai multă influență în masse avu *Românul*, care apărură la Arad. La Lugoj, Valeriu Braniște scoase, în 1901, *Drapelul*, care dură până după unire. Tot în 1901, la Budapesta, apare *Poporul românesc*.

Alături de aceste publicații mai erau gazetele muncitorești și altele mai mărunte.

Războiul din 1916-1918

Infrângerea armatelor austriace de către armatele ruse pe frontul germano-austro-rus și ocuparea de către Ruși a teritoriului până la crestele păduroase ale Carpaților, au influențat direct hotărârea guvernului român de a declara războiu puterilor centrale.

Armata română, din cauza nepregătirii cadrelor ofițerești, a abuzurilor, încorectitudinilor și lipsei echipamentului militar, era nepregătită de războiu.

În toată politica sa, guvernul liberal n'a pus punctul de greutate asupra pregătirii serioase a forțelor interne, ci se bizuia mai ales pe ajutor extern, fie dela Antantă, fie dela Tripla alianță.

Comandamentul englez și francez și guvernele respective urmăreau trecerea României de partea Antantei, făcându-și planul că, prin aceasta, vor sili Bulgaria să se retragă, vor determina Grecia să treacă de partea Antantei, și că astfel vor „cucerii” Peninsula Balcanică și vor despărți Turcia de aliații ei. Guvernele Franței și Angliei persistau în planul lor. Ele au promis României să înceapă de îndată o ofensivă pe frontul Salonic, ca să atragă acolo trupele bulgaro-turce și s'au înțeles cu Rusia ca ea să dea două divizii pentru apărarea Dobrogei împotriva Bulgariei.

În ziua de 14/27 August, România declară războiu. Trupele concentrate la pasurile de trecere spre Transilvania, pătrund până la Sibiu. Dar, la 24 August / 6 Septembrie, armata germană ne-a provocat în Dobrogea, la *Turtucaia*, o înfrângere serioasă. Guvernul român cere ajutor Rusiei și aliaților.

O ofensivă reușită a armatei din Salonic ar fi putut, în adevăr, să ne dea ajutor, prin faptul că ar fi împiedicat să trupele germano-bulgaro-turce să trimită trupele lor în Dobrogea. Armatele engleze și franceze n'au făcut însă nimic, ca să asigure succesul armatei macedonene. Ofensiva lor începută la 9 August, s'a terminat la 17 August printr'o retragere parțială a armatei lor.

Aliații, cari au rămas pasivi în Balcani, au cerut Rusiei să dea României mai mult ajutor, în afară de cele două divizii din Dobrogea prevăzute în convenția militară. Alexeev a arătat că aceasta înseamnă să întindă frontul cu încă câteva

sute de km., să trimită 150—200 mii trupe noi în Balcani și să-și ia răspunderea unei noi operații...

Dar, dat fiind că armata aliaților din Salonic, după succesul avut, rămăsese inactivă și că diviziile bulgaro-germane fuseseră aruncate în Transilvania și Dobrogea împotriva României, Rusia a trebuit totuși să ia treptat asupra-și, fără a avea ajutorul franco-englez, greutatea campaniei românești.

Cu scopul de a ne ajuta pe noi, generalul Brussilov a reînnoit ofensiva rusă pe tot frontul — de la lacurile Pinsk până la granița română, pe o lungime de 500 km. în direcția Vladimir — Volinsk și Galiția. Rusia a fost silită să trimită în Dobrogea, în locul a două divizii, o armată întreagă și să ne aprovizioneze cu echipament de război. La 16/29 Septembrie, armata austro-ungaro-germană, sub comanda lui Falkenheim, a început o ofensivă fulgerătoare din Transilvania în care intraseră trupele noastre și a pătruns ea însăși în Oltenia. O altă armată germano-bulgaro-turcă, sub comanda lui Mackensen, a reînnoit ofensiva în Dobrogea, a cucerit linia întărită Cernavodă-Constanța și după aceea a pătruns în Muntenia, trecând Dunărea la Zimnicea. Cu tot eroismul ostașilor noștri, Falkenheim din Nord și Mackensen din Sud au strâns în celeste armata noastră insuficient instruită și insuficient înarmată. Înfrângând rezistența trupelor noastre la trecătorile munților la Olt și pe Argeș, ei au înaintat spre București.

Gavernul român cerea ajutor, iar aliații care nu-l dădeau, cereau în schimb Rusiei ca ea să i-l dea. Delegația specială a regelui Ferdinand, care a sosit la 10 Oct. la marele cartier general rus, a rugat să se trimită de urgență trei corpuri pe frontul de nord al armatei noastre.

Răspunzând cererilor României, Rusia a trimis forțe mari, dar dată fiind inactivitatea completă a celorlalți aliați, trupele rusești n'au putut salva în întregime situația.

La 6 Decembrie, Nemții au ocupat Bucureștii. Armata, funcționarii, precum și o parte din populația civilă s'au refugiat în Moldova. Armatele ruse și ale noastre, care începuseră să se refacă, au tăiat drumul trupelor lui Falkenheim și Mackensen în Moldova pe linia Siretului.

Înfrângerea și retragerea românească a avut consecințe politice mari. Ea a provocat demisia generalului Joffre și a pus capăt dictaturii lui în Franța. Ea a grăbit căderea cabinetului englez de coaliție al lui Asquith, secesiunea partidului liberal și trecerea puterii în mâinile lui Lloyd George.

Starea populației În timpul invaziei nemțești pe teritoriul Românești pe țării noastre, starea populației și mai ales teritoriul invadat de muncitorimii și țăranimii s'a înrăutățit nemți. foarte mult.

Cei mai mulți bărbați erau mobilizați și cei care rămăseseră au fost puși la muncă obligatorie de către armata germană ocupantă.

Condițiile de viață ale clasei muncitoare în teritoriile invadate au fost dictate de Nemți, care au organizat un sistem de exploatare maximă a bogățiilor și muncii populației. Jefeirea țăranimii a fost organizată în mod sistematic până în ultimul sat și cătun. Intregul aparat de stat a fost pus sub controlul german, care a silit pe cetățeni să muncească în folosul Nemților.

Populația era redusă la rații infime de pâine și lipsită de cele mai multe alimente și îmbrăcăminte.

În timp ce populația țării era supusă unui astfel de tratament, bunurile din țara noastră serveau la hrana trupelor germane, iar trenuri întregi cu astfel de bunuri se îndreptau spre Germania.

După afirmația lui N. Iorga, calcule cu oarecare garanție fixează exportul zilnic în Germania la 200.000 kilograme de lână (în 1917), 201.153 tone de lemn (5.000 de kilograme lemn de nuc pentru patul puștilor), 27.000 tone de fructe și conserve, cantități enorme de pește, 93.945 de tone de sare, 14.679 tone de piei, 57.475 de fier.

„Datoria cea mai însemnată a administrației militare, în România“, spuneau instrucțiunile dela 21 August 1917, stă în a exploata țara în chipul cel mai desăvârșit cu putință, pentru folosul țărilor de origine, adică a Germaniei. Și executanții înțelegeau *ad-litteram* că au chemarea de a nu lăsa aici, în țara „trădătoare“ și „pedepsită“, decât „pământul gol“. „Marea comisiune a prăzii de război“ (Grosse Kriegsbeute-Kommission) se repezise de la început la materialul fabricelor și uzinelor din teritoriul ocupat. Se impune ca învinșii să se aprovizioneze numai cu fabricatele germane. Și, pentru Moldova, care rămânea de cucerit, se luau dinainte, în Septembrie 1917, măsurile de împărțire a „exploatării“ între Germani și Austriaci. „Wirtschafts-stab“-ul a lăsat mult timp urme, care nu se puteau șterge într-o țară pe care, prin distrugerea puturilor de petrol, aliații o despoiaseră ei înșiși, fără despăgubiri, de unul din cele mai însemnate mijloace de producție.

Ca să se vadă cât de mare a fost jaful făcut de exploatarea militară germană, vom însemna că numai din producția

de lână s'au luat, pe lângă cele 2.200.000 de kilograme, și alte 1.600.000 pe urmă; din cânepă și in, producătorii aveau dreptul să-și păstreze numai câte cinci kilograme de familie, pentru sămânță; se cumpăra până și „părul uman, mai ales al femeilor, cu prețul de 12—15 lei kilogramul”. Încă din 1916, se luau 299.218 cai, 383.375 vite, 1.372.615 oi, 88.130 capre, 446.636 porci, dintr'un număr total de 710.000 cai, 1.965.000 vite, 56.000.000 oi, 1.000.000 porci. În 1918, numărul cailor luați se stabilea la 600.000, peste 1.400.000 de vite, 4.400.000 de oi, 2.000.000 de miei și mai toți porcii.

Carnea conservată se luase în cantitate de 1.342 de tone. Pachetele de cinci kilograme ale soldaților germani, trimise familiilor lor, se cifrau, până în August 1917, la 1.002 vagoane pentru Germania. Din Ianuarie până în August al acestui an, se luau 18.000.000 de kilograme de alimente pe această cale.

O socoteală făcută într'o lucrare inedită dă, pe baze oficiale, aceste cifre de export, afară de pachetele soldaților, în străinătate, pentru epoca dela 1 Decembrie 1916 până la 31 Octombrie 1918: cereale, grâu 1.273.182 (483.002 Germania, 643.957 Austro-Ungaria, 140.273 Turcia, 5.950 Bulgaria), porumb: 495.370 (circa 224.613, 242.089, 22.921, 5.747), alte legume și leguminoase: 946.313 (câte 443.716, 445.770, 553, 4.574), alte alimente și furaje: 262.592 (câte 195.540, 62.879, 3.702.471), oleaginoase: 36.148 (câte 24.239 11.483, 60, 6), piei 14.679, lemne 201.153, sare 93.945, mașini ș. a. 57.475, substanțe chimice 2.059, materii textile 10.028, alcool și tabac 8.687, diverse materii prime 34.408, produse de petroliu 1.140.809 (câte 889.944, 231.176, 13.825, 5.864 celor de mai sus), păsări 28.870 (18.881 pentru Germania), vite 86.292 (55.463 pentru Austro-Ungaria), oi și capre 97.563 (9.579 pentru Austro-Ungaria), porci 106.531 (72.535 Austro-Ungaria, 29.323 Germania. (N. Iorga, *Istoria Comerțului* pag. 184-186).

Această jefuire a bogățiilor țării și exploatarea crudă a populației a provocat mari nemulțumiri.

În rândurile muncitorimii, a început să se manifeste un început de organizare a luptei (1 Mai 1917). Dar, această acțiune a mișcărilor muncitorești n'a luat o mare amploare.

A doua revoluție În Februarie 1917, războiul imperialist a rusă **Revoluția bur-** început să se transforme în Rusia, în război gheză **Democrația** civil. După o serie de greve și demonstrații **din Februarie 1917** inițiate de partidul bolșevic și susținute de lucrătorii ce se aflau în grevă, în dimi-

neța zilei de 26 Februarie, greva și demonstrația politică au început să se transforme într'o încercare de revoltă. La 27 Februarie (12 Martie st. n.), soldații se alătură luptei lucrătorilor.

Trupele din Petrograd au refuzat să tragă în lucrători și au trecut de partea poporului răsculat. Prin aceasta, soarta autocrației țariste a fost pecetluită și revoluția burghez-democratică a ieșit victorioasă. Revoluția condusă de Partidul bolșevic a ieșit victorioasă, deoarece clasa muncitoare era în fruntea mișcării masselor de milioane de țărani care cereau „pace, pâine, libertate”.

Din primele zile ale revoluției, apărură Sovietele de deputați ai lucrătorilor și soldaților.

La început, bolșevicii, care conduceau direct luptele de stradă ale maselor, nu au reușit să cucerească majoritatea în conducerea unora dintre Soviete. Acest lucru se va întâmpla abia la sfârșitul anului 1917.

După revoluția din Februarie, a urmat în Rusia o perioadă de 8 luni în care existau două puteri în stat. Pe de o parte era guvernul provizoriu, iar pe de alta erau Sovietele, care reprezentau interesele clasei muncitoare și ale țăranimii.

Refacerea armatei. Armata română retrasă în Moldova a început să se refacă și a reușit chiar să spargă frontul dela Mărăști, (24 Iunie 1917).

Nemții făcuseră planul să deslănțuie asupra Moldovei trei atacuri din trei puncte diferite.

Primul atac voiau să-l dea prin nordul Moldovei.

Al doilea atac prin Transilvania, spre Oituz și Valea Trotușului și al treilea dinspre sud, cu corpurile de armate germane puse sub comanda lui Mackensen.

Scopul urmărit era ocuparea Moldovei și scoaterea României din luptă.

Se afirmă că Mackensen își și pregătise discursul pe care trebuia să-l rostească la ocuparea Iașilor de către armatele germane.

Germanii au pornit ofensiva la 23 Iulie 1917, când a început bătălia numită *bătălia dela Mărășești*, care a ținut două săptămâni.

Misiunea apărării frontului din Sud din regiunea Putna, Sușița și Siret revenea trupelor din armata I-a română și unei armate ruse, care avea să lupte cu cele 14 divizii germane și austriace.

În ziua de 6 August, Germanii au început să atace puternic trupele româno-ruse.

În acest timp, generalul Eremia Grigorescu a preluat comanda pe frontul de sud al Moldovei (30 Iunie), cerând printr'un ordin de zi trupelor românești ca, prin vitejia lor, să lovească în cotropitorul țării.

În acelaș timp, el adresează un ordin de zi către trupele rusești în care, subliniind că: *Rusia se găsește în plină rena-*

Fig. 142 — Lupta dela Mărășești

tere și înfăptuire a libertății depline pentru poporul Rusiei, le cere ca să nu lase „ca peste trupul țării noastre să treacă dușmanul pe pământul sfânt al vostru... Libertatea ce ați câștigat-o va fi atunci piardută”.

În ziua de 6 August, trupele româno-ruse protejate de tirul artileriei rusești pornesc contra-atacul, în care s'a manifestat eroismul ostașilor români și al ostașilor ruși.

Germanii au fost respinși până în valea Șușitei, iar bătălia dela Mărășești a fost câștigată.

În ziua de 8 August, generalul Eremia Grigorescu a dat un nou ordin de zi, aducând laude ostașilor români care au răzbuțat „schimul și pângăririle de 9 luni suferite de căminurile, părinții, soțiile și copiii voștri.

Adresându-se ostașilor ruși, spunea: „Iar voi, scumpi tovarăși de luptă ai trupurilor 7 și 8 ruse, ați dat dovada de plină că numai cu sângele vostru vărsat alături de noi, nelăsând pe vrăjmași să treacă peste trupul țării noastre, ați stă-

vălîț barbarul care căuta să răpească libertatea prin care a renăscut marea Rusie”.

În bătălia dela Mărășești, au căzut aproape 22.000 oameni. Prin eroismul arătat de ostașii români și ruși, s'a dat o lovitură cotropitorului german.

Marea revoluție După revoluția burghezo-democrată din **Socialistă din 1917**, partidul bolșevic și-a intensificat **Octombrie 1917** munca în vederea câștigării majorității în sânul clasei muncitoare, în Soviete în armată și pentru a atrage masele de țărani de partea revoluției socialiste.

În Aprilie 1917, Lenin publică vestitele teze, care conțineau planul concret al transformării revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă.

La 7 Noembrie (24 Octombrie) 1917, la chemarea partidului bolșevic condus de Lenin și Stalin, detașamente revoluționare ocupă instituțiile publice și destituie guvernul provizoriu. Puterea trece în mâinile clasei muncitoare, aliată cu țărănimea.

A doua zi, Congresul al doilea al Sovietelor adoptă decretul asupra păcii. Adresându-se muncitorilor din țările beligerante, Congresul îi chema să ducă la bun sfârșit „cauza păcii și totodată cauza eliberării maselor muncitoare și exploatate ale populației de sub orice robie și exploatare”.

Tot Congresul al doilea adoptă decretul asupra pământului care prevedea că „proprietatea moșierească asupra pământului se desființează imediat, fără nicio răscumpărare”.

În virtutea acestui decret, țărănimea capătă în total mai mult de 150 milioane desiatine care se găseau înainte în mâinile moșierilor, burgheziei, familiei imperiale, mănăstirilor, etc.

Toate bogățiile subsolului, pădurile, apele, treceau în proprietatea poporului.

Revoluția din Octombrie a transformat fabricile, uzinele, pământul, căile ferate și băncile într'un bun al întregului popor.

Pentru prima oară în istoria omenirii, s'a creiat un tip nou de stat, *statul celor ce muncesc*.

Pentru prima oară în istoria omenirii, națiunile asuprite au fost eliberate și ridicate la situația de ziditoare libere și egale în drepturi ale socialismului.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie este prima

„revoluție din istorie care „a dat poporului nu numai libertate, dar și buna stare materială și posibilitatea unei vieți materiale și culturale mai bune”.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a deschis o eră nouă în istoria omenirii.

Starea populației Situația populației Moldovei între anii din Moldova în 1916—1918 era foarte grea.

tre 1916-1918. În Moldova, se găsea în acea vreme, pe lângă populația localnică, un număr mare de refugiați din teritoriul ocupat de Germani, ca și armata care se reorganizase, toată administrația centrală de stat, evacuată din București, precum și unele fabrici și arsenale evacuate.

Starea maselor populare și în primul rând a muncitorilor și a țăranilor era foarte grea. La aceasta se mai adăuga și lipsa asistenței medicale, ceea ce a contribuit la întinderea epidemiei de tifos exantematic, care a secerat zeci și zeci de mii de vieți omenești.

Paralel cu sărăcirea maselor, un grup de speculanți și-au mărit averile prin specularea nevoilor multimei.

În împrejurările războiului, nemulțumirea țăranilor s'a manifestat de multe ori chiar în tranșee, cerând improprietărea.

Condițiunile grele ale muncitorilor mobilizați în întreprinderile grele s'au înăsprit, iar revoluțiile din Rusia au influențat ca acțiunile muncitorești să ia din ce în ce mai multă întindere.

Intr'un cadru mult mai larg și în condițiuni de înfrățire a muncitorilor români și a soldaților ruși, s'a desfășurat la Iași, ziua de 1 Mai 1917, pentru ca, după victoria Marii Revoluții socialiste din Octombrie, mișcarea muncitorească să ia o amploare mai mare.

Ocuparea Basarabiei. Pe la sfârșitul anului 1917, a început discuția în Statul Major Român pentru re-bucurești (Buftea) tragerea armatei române între Siret și Prut.

Intrarea Statelor Unite ale Americii în război a făcut ca Nemții să încerce să termine mai repede războiul, mai înainte ca America să poată aduce trupe în Europa.

Germania a căutat să-și întărească efortul de război, lăudând revoluția rusă, ca prin aceasta să ajungă la o situație mai bună în fața Antantei.

Guvernul român dă în acest timp delegație unor ofițeri să ia contact cu generalul Mackensen pentru a cunoaște condițiile unei păci cu țările centrale.

Întotdeauna, guvernul reacționar român, folosind situația militară grea a tinerelor Republici Sovietice, le atacă și ocupă Basarabia (Ianuarie 1918), înăbușind, cu forța armată, rezistența sovietelor revoluționare care au luat naștere și s-au dezvoltat în timpul Revoluției.

După această acțiune, guvernul Brătianu-Take Ionescu desemnează (8 Februarie 1918). Se formează un guvern prezidat de generalul Averescu, la 18 Februarie.

Acesta din urmă intră în tratative cu Mackensen și plenipotențiarilor germani (Buftea).

Pe baza recomandărilor împuterniciților Austro-Ungariei, se recomandă formarea unui guvern prezidat de Alex. Marghiloman (19 Martie), care a început tratativele în ziua de 22 Martie cu Puterile Centrale, pe baza preliminarilor de la Buftea.

Condițiunile de pace impuse de Germani în 1918 însemnau transformarea României într-o colonie germană, după ce întregi teritorii au fost despărțite de patria mămă.

Pe baza acestui tratat, guvernul român cedează pe 90 de ani societății „Oelländerein-Pacht-Gesellschaft m. b. H.”, dreptul exclusiv de a folosi toate terenurile Statului și cele particulare pentru explorarea și prelucrarea țiteiului, a gazelor naturale, ozocheritei, asfaltului și tuturor celor bituminoase. Statul român trebuia să pună la dispoziția Germaniei lemnele necesare din pădurile sale. Societatea are dreptul de a folosi drumurile publice, căile ferate, ca și instalațiunile aparținând Statului pentru transportul și înmagazinarea țiteiului și derivatelor de petrol.

Guvernul român recunoștea transmiterea executată sau în curs de execuțiune pe cale de lichidare silită a drepturilor și valorilor altor societăți către societatea „Erdöl-Industrienlagen-Gesellschaft m. b. H.”.

Statul Român înființează un monopol comercial de Stat pentru petroluri brute și transmite executarea dreptului de monopol unei societăți de monopol comercial ce se va înființa după principiile de mai jos, de o grupă financiară care va fi desemnată guvernului român de către Germania și guvernul I. și R. comun al Austro-Ungariei.

Vreme de 8 ani, România dă toate „prisosurile” de cereale, semințe, oleaginoase, nutreț pentru vite, leguminoase, pă-

sări, vite, carne, plante textile și lână. De asemenea, România se obligă a da „*prisosul*” de vin și fructe.

Statul român se obligă să dea lemnele necesare, din pădurile sale, pentru buna funcționare a societăților petroliere mai sus menționate.

Guvernul român urma să pună la dispoziție prin arendare, pe 30 de ani, întreprinderilor de navigație germano-austro-ungare, terenuri potrivite la maluri, pe care acestea, să poată face magazine și birouri, locuri pentru acostare și depozite, instalațiuni de încărcare, descărcare și de transbordare, instalațiuni de reparațiuni, depozite de cărbuni, precum și linii de cale ferată cerute pentru aceste exploatați.

Șantierul din Giurgiu era arendat unei societăți germane pe 40 de ani. La termen se putea face o nouă arendare. Guvernul român îngăduie instalarea unei căi ferate înguste între șantierul german și portul Ramadan.

Operațiunile de devalize străine efectuate de băncile române urmau să fie controlate și aprobate de doi comisari germani numiți în acest scop. Biletele dela Banca Generală emise de Germani în timpul ocupației, trebuiau retrase din circulație de către Statul român.

După cum vedem, Tratatul de pace dela București, impus României de Germania și Austro-Ungaria, însemna că vreme de aproape o sută de ani petrolul românesc să deservească interesele economice ale Germaniei. De asemenea, suveranitatea Statului Român era încălcată, fiind subordonată intereselor Puterilor Centrale, în frunte cu imperialismul german.

A doua mobilizare. În toamna anului 1918, înfrângerea puterilor germane, urmată de capitularea Bulgariei, a dus la demisia guvernului Marghiloman și la instaurarea unui guvern de sub președinția generalului Coandă.

Ne mai existând nici o îndoială cu privire la înfrângerea Germaniei, guvernul român denunță tratatul dela București (Buftea).

Se face o a doua mobilizare.

Clasa stăpânitoare din România încearcă să șteargă urmele politice de supunere față de Germania și se încadrează pe de-a-ntregul în politica guvernelor din Franța și Anglia.

Astfel, România condusă de guverne reacționare, după intervenția făcută împotriva Uniunii Sovietice (Ianuarie 1918), se încadrează în politica intervenționistă antisovietică.

În ziua de 10 Noembrie 1918, noul ministru de război semnează actul de mobilizare a armatei, după ce avusese loc răsturnarea monarhiei la Berlin (9 Noembrie), care a dus la semnarea armistițiului dela Compiègne din 11 Noembrie.

Descompunerea Imperiului Austro-Ungar are loc într'un ritm foarte accentuat.

În aceste condițiuni, trupele române trec în Transilvania, în Ianuarie 1918, prin pasurile Tulgheș și Ghimeș-Palanca.

Revoluția care a izbucnit în Ungaria a deslănțuit și în Transilvania lupta pentru eliberare. Se formează în Transilvania comitete muncitorești. De asemenea, s'alcătuește un directoriu care se bizuie pe gărzile naționale.

Directoratul convoacă pentru 1 Decembrie 1918, o adunare la Alba Iulia.

Într-o consfătuire prealabilă Adunării, conducătorii partidului național român, prezidat de Iuliu Maniu, hotărăsesc să decreteze *autonomia*. În acest sens, se alcătui un *consiliu dirigent* cu sediul la Sibiu pentru administrarea Transilvaniei. La adunarea dela Alba Iulia, sub presiunea maselor și a frământărilor revoluționare care au cuprins și Transilvania s'au proclamat o serie de principii democratice printre care :

„Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile leguitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

Egală îndreptățire și deplină libertate confesională pentru toate confesiunile din Stat.

Infăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate terenurile vieții publice. Votul obștesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe, în vârstă de 21 ani la reprezentarea în comune, județe ori parlament.

Fig. 143 — Regele Ferdinand I

Desăvârșită libertate de presă, asociere și întrunire, liberă propagandă a tuturor gândurilor omenesti.

Reforma agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietăților, în special a proprietăților mari. În baza acestei conscrieri, care desființează fidei-comisele și în temeiul dreptului de a micșora după trebuință latifundiile, i se va face posibil țăranului să-și creeze o proprietate (arătură, pășune, pădure), cel puțin atât cât să o poată munci el și familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare, e pe de o parte, promovarea nivelării sociale, pe de alta potențarea producției.

Muncitorimii industriale i se asigură aceleași drepturi și avantagii, cari sunt legiferate în cele mai avansate State industriale, etc.

Sub presiunea armatelor române, care înaintează în Transilvania, și pentru a dobândi un sorijin împotriva frământărilor revoluționare, partidul național prezidat de Iuliu Maniu, acceptă unirea Transilvaniei cu România.

Clasa stăpânitoare din România, punându-se în slujba aliaților cărora le oferă România ca un „centru strategic” de seamă în lupta împotriva luptelor revoluționare ale mulțimei din această parte a Europei, deslănțuite, după alipirea Transilvaniei, intervenția militară împotriva revoluției din Unagria.

Deși guvernul revoluționar maghiar recunoaște pretențiile teritoriale naționale ale României față de Ungaria, guvernul român deschide ostilitățile față de aceasta și contribuie la răsturnarea guvernului revoluționar maghiar ce va fi înlocuit cu guvernul dictatorial și revizionist al lui Horty, care, vreme de peste două decenii, a îngenuchiat poporul maghiar și a pricinuit multe greutăți statului român.

În urma tratatelor de pace care se încheie la *Versailles* (28 Iunie 1919), la *Saint-Germain* (10 Sept. 1919), *Neuilly-sur-Seine* (27 Noembrie 1918) și la *Trianon* (4 Iunie 1920), România capătă Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, Bucovina și sudul Dobrogei.

DESOLTAREA CULTURAI A (1900—1918)

Învățământul.

Datorită dezvoltării industriei, școala a început a fi organizată mai sistematic.

Cursurile primare se dezvoltă, în urma necesității de a avea o muncitorime cunoscătoare a unui minimum de carte, care să-i ușureze folosirea mașinei.

Analfabetismul a continuat însă să fie o adevărată plagă mai ales la sate. La recensământul din 1899, din 100 locuitori în vârstă de peste 7 ani, numai 22 la sută știau carte.

În 1912, procentul știutorilor de carte crește la 39,3%. Rămânem totuși una din țările cu cei mai mulți analfabeți, ceea ce face ca dezvoltarea culturii să se facă foarte încet.

Învățământul secundar se împarte în trei secții: clasică, modernă și reală. În această trifurcare, a învățământului secundar, programele analitice au pus mai mult temei pe o cultură teoretică decât pe una practică.

În 1910, erau 55 de școli secundare cu 16.519 elevi și nici-o școală profesională. Abia în 1915, găsim o școală secundară profesională.

În 1911, s'a înființat un învățământ cu scopul de a da o cultură gimnazială mai redusă, completată cu îndrumări spre viața practică, meserii și agricultură. Aceste școli ar fi trebuit să dea rezultate, însă n'au fost înființate decât în număr de nouă și desființate în 1913.

Prin legea lui Spiru Haret, se stabilesc trei categorii de școli de meserii: elementare, inferioare și superioare. Un mare număr de patroni și ateliere sunt absolvenți ai acestor școli.

Ea n'a reușit însă să pregătească mulțimea meseriașilor, care continuă să învețe meseria empiric. Aceste școli nu pregătesc decât un mic număr din tehnicieni specialiști în anumite ramuri, necesari industriei noastre, și de aceea suntem nevoiți să continuăm a apela la tehnicieni străini.

În universități, numărul studenților este de 3928 în 1900 și de 6272 în 1918.

Învățământul de toate gradele este mai mult teoretic și fără ca programele analitice să aibă vreo corespondență cu nevoile dezvoltării reale a societății românești.

Ziare. Apar în această perioadă mai multe cotidiene: *Dimineața* și *Adevărul* conduse de Constantin Mille; *Epoca*, fondată de Nicolae Filipescu; *L'Indépendance Roumaine* fondată în 1878 de Frédéric Damé; *Argus*, gazetă economică fondată de Simon Pauker; *Neamul Românesc* condus de Nicolae Iorga; *Universul* fondat de Luigi Cazavilan; *Viitorul*, oficiul Partidului Liberal, condus de I. G. Duca, etc.

Apar o serie de gazete periodice. La 3 Iunie 1901, apare *Apărătorul* — organul lucrătorilor fără lucru — care, în editorial spune: „Nimeni mai bine ca noi nu va ști a expune suferințele care ne bântuie, căci noi ne lovim de ele zilnic și le cunoscem din practică”.

La 1 Ianuarie 1902, apare seria I-a din *România Muncitoare*, care în editorialul intitulat „Nu moare”, scrie: „Socialismul nu moare și nici nu poate muri nicăieri. Pentru un moment poate să fie sugrumat, un moment facăra ideilor lui poate să fie înăbușită, dar va izbucni mai mare, mai vie, mai călăuzitoare, un semn vădit al eternului adevăr.

Socialismul nu este un sistem construit de vreun filozof numai cu elementele gândirii sale. Socialismul modern este un sistem politic, economic și social, construit din realitatea politică, economică și socială a societății în care trăim”.

La 1 Mai 1904, apare *Lucrătorul Tipograf*. În 1905 iese gazeta

„**Jos Despotismul**”, care a apărut într'un singur număr, scos de cercul „**România Muncitoare**”, cu un obiectiv precis de solidarizare cu revoluția rusă.

La 5 Martie 1905, apare seria a doua a **României Muncitoare** cu subtitlul „organ socialist săptămânal”.

În 1907, apare, la 1 Fevruarie, **Desrobirea**, organ sindicalist săptămânal, iar la 5 Iunie **Buletinul Sindicatelor lucrătorilor tâmplari**, număr ocazional cu prilejul împlinirii a doi ani dela înființarea sindicatului.

La 27 Iunie 1907, trei luni după înăbușirea răscoalei țărănești, apare gazeta **Greva tipografilor**, iar mai târziu, un număr unic din **Cismarul** (Buletinul sindicatului lucrătorilor de încălțăminte din România).

Mai apar în 1908, **Gazeta funcționarilor comerciali**, înainte — al lucrătorilor tipografi, — **Muncitorul căilor ferate**. La 1909, apare gazetele: **Uniunea a lucrătorilor ospătari**; **Muncitorul Olteniei** la Craiova. La 1910, apare **Foaia Tânărului**, scos de Cercul tânărului muncitor. În 1914, **România Muncitoare** își schimbă titlul în **Jos războiul**! ca un protest față de războiul european. Devenind zilnică, își schimbă titlul în **Lupta**.

Reviste. **Viața Românească** (1906) continuă sub imboldul lui G. Ibrăileanu, „Evenimentul literar”.

Semănătorul, fondat în 1901 de Al. Vlăduț și Gh. Coșbuc, trece sub conducerea lui N. Iorga.

Luceafărul condus de Al. Ciura la Budapesta, este o anexă a „**Semănătorului**”, ca și **Junimea literară**.

Convorbiri literare trece, după 1907, sub influența semănătoristă.

Convorbiri critice (1907), gazeta criticului Mihail Dragomirescu care scoate apoi **Falanga**.

Viața Nouă care combate teoriile semănătorismului, încearcă să promoveze valorile artei moderne.

Revista Ideli apare timp de 15 ani, sub conducerea lui P. Mușoiu.

Pe un plan deosebit, se situează **Viitorul social**, care lămurește din primul articol linia ideologică a mișcării muncitorești.

Facla, revistă cu preocupări sociale și **Simbolul** (1912) revistă literară.

În Ianuarie 1916, apare la Iași **Convorbiri sociale**.

Literatura. Începutul veacului se resimte de influența eminesciană, pe tărâm literar în opera lui Al. Vlăduț și Panait Cerna — și pe tărâm cultural în desbaterile cari au loc în paginile revistelor privitoare la literatura specificului național. Naționalismul ideologiei eminesciene e preluat și exagerat de mișcarea semănătoristă, caracterizată printr'o atitudine reacționară față de industrializarea și transformarea socială a țării, — și printr'o idealizare a trecutului. Formula aceasta se transformă în curând în cea a antisemitismului.

Preocuparea de problemele țărănești se accentuează, pe măsură ce situația țărănimii se înrăutățește. Criza agrară — rezultat al stării țărănimii — care a izbucnit la 1907 cu o tărie neobișnuită — se manifestă și în cultura românească, prin curente amintite.

Se ridică boema orașului — prin atitudinea lui Al. Macedonski și a simbolistilor cu surse de inspirații în Franța. Totodată, se formulează „critica estetică”, reprezentată de Mihail Dragomirescu și „critica științifică” reprezentată de G. Ibrăileanu, H. Sanielevici, Paul Zarifopol.

N. Iorga, spirit enciclopedic, care se manifestă în multe ramuri ale culturii, ne-a lăsat numeroase studii, monografii și mai ales colecții de documente, de preț.

Poezia. e reprezentată de poetul-cismar Th. D. Neculuță. Versurile lui — publicate întâi în „**România Muncitoare**”, apoi adunate în volumul postum „**Spre tărâmul dreptății**” — sunt influențate în formă de cele ale lui Eminescu și Coșbuc, dar au un conținut protestatar;

Ion Minulescu — stegarul mișcării simboliste — publică „**Romanțe pentru mai târziu**” (1908), mici poeme într'o formă îndrăzneată, care desconsideră canoanele tradiționale ale versificației; G. Bacovia, care se afirmă ca poet al atmosferei târgurilor provinciale; St. O. Iosif, poet uneori energic — autorul cunoscutului imn „**La arme!**”; Cincinat Pavelescu, care cultivă genurile epigramei și madrigalului; Tudor Arghezi, primenitor al limbii, A. Toma, poet social, etc.

Proza. este ilustrată de nuvelistul Em. Gârleanu, de umoristul D. D. Patrașcanu, de povestitorii Calistrat Hogas — talentat zugrav al peisajului moldovenesc — și M. Sadoveanu, ale cărui povestiri și romane istorice îl consacră ca un fruntaș al literelor românești.

Teatrul scriu Al. Davila (drama istorică în versuri „**Vlaicu Vodă**”), Ronetti Roman (puternica dramă „**Manasse**”), Delavrancea care publică cunoscuta sa trilogie cu subiect din istoria Moldovei și tânărul Victor Eftimiu care îmbogățește literatura noastră cu un gen literar: basmul dramatizat.

În 1915, teatrul românesc capătă o reorganizare și un moment însemnat de dezvoltare prin Alexandru Davila. El a creat o companie actoricească, dar care n'a făcut școală.

În Transilvania, se afirmă I. Agârbiceanu, povestitor cu intenții didactice; Emil Isac, la început poet simbolist, apoi evoluând spre o lirică socială, revendicativă etc.

Muzica. După dibuirile începutului, caracterizate printr'un amestec de influențe străine, muzica românească își găsește o expresie proprie. Personalitatea uriașă a lui George Enescu se afirmă în rapsodii și simfonii, în care se reflectă poezia plăurilor românești și frământările sufletului popular.

Artele plastice. Odată cu Luchian, pictura românească pășeste în secolul al XX-lea. Tablourile dela sfârșitul vieții sale arată spiritul general al picturii românești moderne, colorist și sintetist. Opera lui Luchian pune accentul pe mijloacele plastice de expresie, lucrând la înlăturarea elementului literar introdus de epigonii lui Grigorescu.

N. Tonitza se folosește de acest spirit modern introdus în pictura română de Luchian. Dar el devine sensibil și la frământările sociale din preajma primului război mondial. De altfel, o serie de buni desenatori se încadrează în lupta socială. **Iser** și **Camil Ressu** practică un realism de valoare umană și artistică. În sculptură, se evidențiază talentul lui **Paciurea** și al lui **Brâncuș**, etc.

Știința.

Matematicianul **Traian Lalescu** publică o lucrare despre „teoria ecuațiilor integrale”. În geometrie, se afirmă **G. Țițeica**.

„**Gazeta matematică**”, înființată în 1895, își continuă activitatea cu succes.

În domeniul științelor biologice **Emil G. Racoviță**, fondează o nouă ramură științifică : speologia. **I. Cantacuzino** aduce contribuțiuni însemnate la studiul imunității nevertebrateelor, iar **Dimitrie Voinov** se afirmă în domeniul zoologiei.

Studiile geologice au fost reprezentate de **L. Mrazek**, **G. M. Murgoci**, **Gh. Macovei**.

Medicina e reprezentată de **V. Babeș**, care a adus o contribuție importantă în domeniul anatomiei patologice și al vaccinării antirabice, **G. Marinescu**, neurolog și **C. I. Parhon**, endocrinolog, sunt deschizători de drumuri în specialitățile lor.

În chimie, fac cercetări și lucrări personale **E. Riegler**, profesor la Universitatea din Iași, și **G. G. Longinescu**, profesor la Universitatea din București, etc.

Istoria.

În domeniul cercetărilor istorice în afară de tumultoasa, deși nu totdeauna obiectivă, activitate a lui **N. Iorga**, se manifestă **D. Onciul**, **Vasile Pârvan** și o seamă de elevi ai lor.

La 1908, **Comisiunea monumentelor istorice** scoate un **Buletin** în care se găsesc studii documentate asupra monumentelor istorice din țară.

România între 1918-1923

CRIZA. FRAMANTARI REVOLUȚIONARE

În urma războiului și a tratatelor încheiate, România a suferit mari transformări.

Vechiul Regat avea 137.908 Km.², România de după război are 316.132 Km.², ceea ce înseamnă că suprafața s'a mărit cu 128 la sută, iar populația care era de 7.904.404 locuitori se ridică la 17.343.549, adică a sporit cu 118,5 la sută.

De asemeni, suprafața de pământ cultivat cu cereale crește la 11.751.586 Ha. față de 5.665.160 Ha. cât avea înainte.

După primul război mondial, locuitorii țării erau formați din: Români, Maghiari, Sârbi, Ucrainieni, Germani, Evrei, Bulgari, Turci, etc.

România are un pământ rodnic pentru producția agricolă, bogății ale subsolului și energia naturală necesară unei vieți industriale, precum și o situație geografică și comunicații pentru dezvoltarea unei vieți comerciale intense.

Prin diverse căi de comunicații putem să ne punem în legătură cu locuri îndepărtate, unde putem exporta sau de unde putem importa cele necesare.

Statele vecine cu care eram în vecinătate directă: Cehoslovacia, Jugoslvia, Polonia, Ungaria, Bulgaria și Republicile sovietice socialiste.

De asemenea, pe Dunăre se face legătură cu Austria și Germania, pe Marea Neagră cu Turcia și Grecia, iar prin servicii maritime directe cu Siria, Arabia, Palestina și Egiptul, etc.

Această nouă situație a României, a dus în mod firesc la o dezvoltare a exportului nostru și la o activitate industrială și comercială sporită.

Regimul Dunării

Războiul a avut urmări și asupra regimului Dunării, schimbându-i statutul.

Regimul Dunării a interesat întotdeauna puterile europene, căci o arteră de navigație internațională este un mijloc de dominație economică.

Principiile noului regim de navigație pe Dunăre s'au stabilit prin tratatele dela Versailles, Saint-Germain, Neuilly și Trianon. Ele au fost puse apoi în aplicare prin **Statutul definitiv al Dunării**, stabilit prin convenția dela Paris, din 23 Iulie 1921, încheiată între Marea Britanie, Franța, Belgia, Grecia, Italia, România, Jugoslvia și Cehoslovacia, fără U.R.S.S.

Înainte de acest Statut, navigația pe Dunăre era un fel de monopol al Austro-Ungariei, ajutată de Germania. Austro-Ungaria și-a făcut o societate de navigație „Donau-Dampfschiffahrtsgesellschaft” care monopolizase toată navigația mărfurilor pe Dunăre. Germania sprijinea Austro-Ungaria interesată în primul rând la realizarea politicii ei de „Drang nach Osten”.

Aceste intenții au fost mai mult evidențiate la pacea din București când Germania prin Austro-Ungaria a venit să ne impună pe 90 de ani concesiile tuturor porturilor românești, precum și când a vrut să ne răpească întregul nostru parc naval, atât particular cât și al statului, care era adăpostit în brațele Deltei Dunării.

Prin noul Statut, Anglia și Franța impun o politică favorabilă lor. Navigațiunea pe întreaga Dunăre este supusă unor reguli uniforme (spre deosebire de regimul anterior, când erau vreo 12 regulamente pentru diferite porțiuni din Dunăre).

Pentru asigurarea acestei navigațiuni se instituie două comisii: **Comisia europeană**, pentru Dunărea maritimă, formată la început din: România, Anglia, Franța și Italia.

Comisia internațională, pentru Dunărea fluvială, adică dela Brăila până la Ulm, inclusiv rețeaua fluvială declarată internațională prin convenție. Potrivit Tratatului dela Versailles, această comisie se compune din doi reprezentanți ai statelor (Germania și Austria) riverane, câte un reprezentant al celorlalte state riverane și câte un reprezentant al fiecăreia din acele state riverane care sunt reprezentate și în Comisiunea europeană a Dunării, adică Anglia, Franța, Italia.

Asigurarea navigației pe Dunăre prevăzută de tratate, urmărește însă schimbarea titlurilor monopolului, deoarece Anglia încă dela 1920 a înființat „Danube Navigation Company”, cu un capital de 1.200.000 lire sterline. Această companie „a cumpărat” dela statul austriac în 1921, toate acțiunile societății Donau-Dampfschiffahrtsgesellschaft. Capitalul englez lucrează și în navigația dunăreană a Cehoslovaciei, Jugoslaviei, Bulgariei și României.

Vedem dar că, Anglia acaparează și controlează și navigația pe Dunăre.

Efectul s'a văzut îndată, căci în 15 Martie 1924 ziarele publice următoarea informație: „Potrivit ziarului „Tribuna” din Budapesta s'a știut, din inițiativa acționarilor englezi dela societatea de navigație dunăreană, o conferință a tuturor societăților de navigație dunăreană. S'a creiat un cartel pentru centrul Europei, care sporește uniform tariful transporturilor, călătoriilor și mărfurilor. Această măsură lovește mai ales linia Viena—Budapesta—Belgrad”.

Cartelarea capitalurilor internaționale este operată și pe această cale, cu ajutorul tratatelor de pace.

Se mai observă că din componența celor două comisii, dunărene, lipsește U. R. S. S. Această lipsă este urmarea politicii intervenționiste și antisovietice promovată în acea vreme de guvernele țărilor occidentale.

Starea economică și socială După retragerea nemților, țara era aproape pustie. Nemții ridicaseră foarte multe bogății, dela instalațiile de fabrici până la alimente, după ce timp de doi ani jefuiseră avutul țării. Populația era înfometată, bolile secerau mii de vieți.

Situația financiară a țării era dezastruoasă. Casele de bani ale instituțiilor erau goale, veniturile din impozite erau mici, iar cheltuielile erau enorme.

Efectele războiului se simțeau cu tărie de marea masă a populației țării, în special de către muncitori și țărani.

Clasa stăpânitoare profită de mărirea teritoriului României, și culege toate roadele.

Industria, Băn- Condițiile noi ale țării noastre (mărirea cile și Comerțul. populației, a bogățiilor solului și subsolului), schimbându-se, au făcut ca sectoarele economice (comerț, industrie, agricultură), să sufere schimbări corespunzătoare.

După terminarea războiului, România capătă un aport industrial însemnat, care reprezintă 235% față cu industria dinainte; acest aport a schimbat într-o anumită măsură proporția industrială, pe care o avea România până la alipirea Transilvaniei.

Aceste teritorii aduceau resursele lor de energie și materii prime, miniere, întreprinderi metalurgice și altele. Din toată industria țării, în Transilvania sunt concentrate 52%, 60% din energia mecanică și mai bine de 50% din investițiile de capital.

Acest aport la industria țării și interesul pus în dezvoltarea ei de către capitalurile burgheziei din vechiul regat unit cu cel de dincolo de munți și cu cel internațional, precum și felul în care s'a făcut legiuirea agrară au grăbit dezvoltarea relațiilor capitaliste la noi.

La începutul anului 1923 erau în întreaga țară un total de 2924 întreprinderi industriale mari, afară de alte zeci de mii de industrii mai mici.

Industriile mari erau metalurgice, petrolifere, textile, de pielărie, ale lemnului, alimentare, chimice, ceramică, hârtie, cartonaj, etc.

Numai industria petroliferă număra în acelaș an 75 de societăți, care în anul 1923 au săpat circa 200.000 m. l.

Comerțul exterior ia o dezvoltare în anii de după război. De unde în primul an — 1919 — balanța comercială a țării este deficitară (Importul era de lei 3.700.000.000, exportul de 104.000.000), în anul 1923 este excedentară cu mai bine de 5 miliarde lei (Importul de 19 miliarde jumătate, iar exportul de 24 miliarde jumătate). Această creștere e marcată, deși avem o inflație.

Se vede dar, că în acești ani, importul a crescut, ceea ce

denotă că economia internă a țării avea mai multă marfă de export (petrol, cereale, lemne).

În anii până la 1922 s'a practicat de guvernele de atunci inflația care a ajuns la maximum după efectuarea unității monetare în ținuturile alipite și convertirea coroanelor, a biletelor germane tip Banca Generală, etc., în lei. Perioada primă inflaționistă a ținut până în Ianuarie 1922, când ministrul de finanțe din guvernul liberal a început o politică financiară de revalorizare, care a dat posibilități marelui finanțe să desvolte industria, comerțul și activitatea bancară, însă ținând seama numai de mărirea veniturilor celor ce stăpâneau aceste bunuri, fără a avea vreo grijă pentru acei care le produceau.

Capitalismul începe să ia mai puternic și în România, formele accentuate de *concentrări de întreprinderi și de capitaluri*.

După revalorizarea făcută în 1922, de guvernul partidului liberal, prin schimbarea monetelor străine, inflația monetară continuă, dar de data aceasta cu însăși moneda națională.

La 1924, se înființează Creditul Industrial, care preia o mare parte a datoriilor industriale ale Băncilor, ajutând activitatea industriilor, în cea mai mare parte proprietatea aceleiași burghezii liberale.

Se înființează noi bănci cu capital național și internațional, iar cele vechi își măresc activitatea și capitalul social.

Se crează noi bănci mari sau se transformă cele existente: Banca Națiunii, Tărănească, Chrisoveoni, Banca Sindicatului Agricol Ilfov, Banca Sindicatului Agricol Ialomița, Banca Franco-Română, Banca Comercială Italiană și Română, Banca Română de comerț și credit din Praga, Banca Română Elvetiană, Banca Anglo-Română, precum și sucursale ale lui Dresdner Bank din Berlin, Banque Belge pour l'Etranger și Bank of Roumania Ltd.

Aceste bănci își măreau în fiecare an activitatea, deci și activul. Desvoltarea realizată este foarte mare; astfel în 1919 numai 21 bănci mari au avut capitalul lor de 740 milioane, iar în 1920 se mărește la 2 miliarde 400 milioane.

Anii aceștia de după război au înregistrat mari sporuri de capital, creindu-se mari întreprinderi financiare.

De unde la 1919 erau 486 de bănci cu un capital de 700 milioane, la 1922 erau 683 bănci cu un capital de 3 miliarde jumătate. Iar societățile industriale erau în primul an 321 cu

un capital de un miliard, pentru ca la 1922 să ajungă la 8 miliarde. Societățile comerciale pe acțiuni se constituiseră după război. Zece societăți cu un capital de 130 milioane, iar în 1922 numărul lor ajunsese la 218, cu un capital de un miliard 200 milioane.

Ceea ce caracterizează operațiunile bancare în această perioadă, este dirijarea lor spre orice fel de afaceri, chiar nefolositoare economiei țării, numai ca stăpânitorii capitalurilor să-și mărească veniturile.

Băncile investesc capitaluri în zeci de întreprinderi.

Capitalul bancar este întrebuințat în domeniul industrial și comercial. Impletirea capitalului bancar cu cel industrial, adică transformarea lui în capital financiar, se întetește și în țara noastră.

Astfel Banca Românească, societate cu capitalul partidului liberal, avea participațiuni în 75 de întreprinderi, având obiective diferite: transporturi, morărit, tipografice, import de automobile, produse alimentare, construcții de raport, exploatare de stațiuni balneare, ulei, tăbăcărie, conserve, instrumente de măsură și greutate, exploatarea instalației care furnizează curentul electric pe valea Prahovei, în Arad, în Deva, exploatare petroliere, produse medicale, textile, fabrici de lămpi, produse chimice, mine de lignit, industria cimentului, fabrici de săpun și lumânări, fabrici de zahăr, industria laptelui, industria peștelui, industria electrică, societate pentru industrie și comerț, industria de material de drum de fier, industria lemnului, industria și comerțul de radiotelegrafie, exploatare forestieră, fabrică de ghete, repararea și fabricarea locomotivelor și a vagoanelor, industria lănei, fabrici de sticlă, de sârmă, scroale, potcoave, etc.

În 1921, numai 11 bănci cu capital românesc participau la capitalul și conducerea a 290 de întreprinderi industriale, iar 3 sucursale ale institutelor de credit internațional aveau 108 participațiuni industriale (Dresdner Bank, Banque Belge, pour l'Etranger și Bank of Roumania).

Vedem dar că după război capitalul străin a pătruns mult în economia românească. Oligarhia financiară din țara noastră lupta pentru a-și asigura poziții în activitatea economică.

Finanțele publice sunt însă dezorganizate.

Statul caută să acopere aceste lipsuri cu un împrumut intern, numit *împrumutul Unirii* din 1919. De asemenea, pentru Transilvania, *Consiliul Dirigent Român* face un împrumut local, în lei și coroane, garantat de stat.

Aceste fonduri pot acoperi nevoile statului numai câteva luni, după care trebuie să facă împrumut la Banca Națională.

Cheltuielile lunare ale statului în 1919—1920 erau de

250—300 milioane, în timp ce veniturile generale nu puteau acoperi decât 60—70 milioane pe lună. Aceasta se datora în primul rând cheltuielilor mari făcute cu menținerea mobilizării a unor importante părți din armată, atât înspre U. R. S. S., cât și înspre Ungaria.

Guvernul făcea jocul reacțiunii internaționale, cheltuind mult cu menținerea armatei împotriva U.R.S.S. și împotriva Republicii democratice ungare.

Partidele la guvern au profitat de haosul acesta, lansând trei monete cu putere circulatorie (lei făcuți de germani, coroane și ruble), făcând o speculă desfrânată.

Deși prin legea din 1 August 1920, se unifică moneda, haosul financiar persistă; această lege a fost astfel redactată, încât a dat posibilitatea unor speculațiuni fără sfârșit, cu retragerea coroanelor, rublelor și a biletelor Băncii Generale, ce s'a făcut abia la 1922.

În această retragere a monetei, guvernele ce s'au perindat, precum și Banca Națională, condusă de partidul liberal, au realizat mari beneficii.

Revalorizarea pe care au făcut-o, prin retragerea coroanelor și a rublelor, a fost insuficient studiată și necorect realizată de către primul guvern Averescu. Au retras moneda — înlocuind-o cu altă monedă realizată din o nouă inflație. De aceea, vedem că dintr'odată circulația a crescut dela 6 la 12 miliarde. A fost un mijloc de afaceri ale conducătorilor averescani, cu diferențele date de stat pentru coroanele și rublele ce se preschimbau.

Perioada imediată de după război mai este caracterizată prin lupta între capitalul financiar monopolist din Vechiul Regat și acel din Transilvania, pentru acapararea marilor întreprinderi din provincia de peste munți, sub pretextul „naționalizării” industriei și băncilor. Dar aceste „naționalizări” se făceau cu sprijinul statului, nu însă și în favoarea poporului, căci acțiunile și activul au fost preluate de instituții particulare. De exemplu: Acțiunile Societății Petroșani, Fabrica de zahăr Arad, au fost naționalizate în majoritate prin preluarea lor de către Stat însă preluate de Banca Românească, instituție particulară cu capitalul partidului liberal.

Luptele pentru aceste „naționalizări” se dădeau între grupele partidului național din Ardeal și grupele partidului liberal, care de cele mai multe ori, se înțelegeau când era vorba ca exploatarea să fie făcută împreună.

Statul a fost în slujba intereselor acestor partide.

În conformitate cu prevederile Tratatului dela Versailles bunurile germane din România trebuiau lichidate, iar acțiunile societăților cu participarea germană trebuiau depuse la stampilare. Iar prin convenția dela San-Remo s'a fixat următoarea împărțire a acțiunilor rezultând din lichidare: 51% României, 24,5 % Angliei și 24,5% Franței. În fapt, rezultatul împărțirii a fost păgubitor statului, deoarece dintr'o dată toate societățile cu capital german au apărut în mâinile unor purtători aliați și neutri sau români. Astfel Banca Generală Română, al cărei capital se știe că se afla în întregime în portofoliul unei instituții germane (Diskonto-Gesellschaft) nu mai avea în momentul stampilării acțiunilor decât 20% din capital în posesia Germanilor. În toate aceste transformări, marea finanță românească a avut rolul hotărâtor, mărindu-și activul.

În economia noastră, în această vreme, pătrunde capitalul francez, englez, elvețian, olandez, în timp ce acel german se diminuează, fără însă să dispară.

Alipirea Transilvaniei și Banatului a adus României și o serie de mari industrii metalurgice, care au constituit temelia unei adevărate industrii grele. La Reșița, Arad, Satu-Mare, Cugir, la Calan, etc., se găseau uzine puternice care produceau material de cale ferată, armament și mașini. Normal era ca aceste industrii grele să intre în patrimoniul statului. Ele însă au devenit particulare, deoarece interesele celor dela guvern cereau astfel.

În agricultură, reforma agrară (despre care vom vorbi mai departe) n'a făcut decât să păstreze caracterul moșieresc cu resturi feudale și cu opresiuni mai grele pentru țărănimea muncitoare. Deși a pătruns în munca agricolă salariatul, țăranul trăiește în aceeași mizerie ca și înainte de această reformă. Alături de marile latifundii stăpânite de câțiva boieri este marea masă a țăranimii ce trudeste pentru primii, fără a putea avea cele necesare.

Războiul și mai ales ocupațiunea germană secătuisese producția agricolă, iar lipsa unui inventar agricol viu și mort, a determinat ca în primul an după război să fim nevoiți a importa grâul necesar pâinei zilnice a populațiunii.

Sectorul agricol din economie mai era puternic în țara noastră. Se mai păstrează puternice resturi feudale. Exploatarea pământurilor continuă a fi rudimentară. Datorită unei astfel de situațiuni, calitatea produselor noastre a rămas proastă, ceea ce a dus la scăderea exportului.

Lipsa mijloacelor de exploatare a pământului și condițiunile generale în relațiile de producție au dus la sărăcirea țăranimii.

Anii de până la 1922 se caracterizează printr'un import excesiv de mare, un export la început excesiv de mic, printr'o depreciere monetară, cu finanțele publice desorganizate, cu datorii interne și externe, etc.

Starea muncitorilor și a țăranilor. După război ostașii de pe front au sperat la îmbunătățirea situației lor. Greul frontului a fost dus de către țărani și muncitori, căci știut este că majoritatea fiilor clasei stăpânitoare a stat la serviciile rămase în spatele zonelor de luptă, în birouri și alte servicii sedentare.

Țăranii înșelați cu improprietărea care nuse mai efectua pe teren, cu forme și rezerve care o întârziu, fără niciun inventar, fără niciun ajutor care să dea posibilități de productivitate a agriculturii, țăranul nostru rămâne în aceeași stare de cruntă sărăcie.

Dijma a rămas ca formă însemnată de exploatare.

În perioada când la orașe, în bănci și întreprinderi comerciale și industriale, în cluburile politice, toate afacerile scandaloase își găsesse protegierea guvernanților, țăranul este atât de sărac, atât de plin de datorii, încât trebuie să lucreze pentru un pumn de mălaiu pe pământurile moșierilor sau ale chiaburilor.

România, mărită în teritorii și bogății, n'a adus în viața țăranilor decât mai multă mizerie.

La orașe, muncitorii suportă efectele unei economii dezorganizate: ei sunt exploatați la maximum pentru ca să acopere toate greutățile statului și beneficiile clasei stăpânitoare.

Deși întreprinderile capitaliștilor întrebuințau sume foarte mari în această perioadă de inflație monetară, muncitorului nu i se dădea măcar posibilitatea acoperirii hranei sale. Salariul său reprezenta în 1920 abia a treia parte din costul hranei strict necesare.

Inflația adusese o mărire aparentă a salariilor, față de anul 1916, deoarece de unde salariul unui muncitor s'a mărit de 301 ori, alimentele s'au urcat de 824 de ori. Din buletinul statistic nr. 2/1920 al Ministerului Industriei și Comerțului, se constată că față de 1916, prețurile s'au urcat pentru: pâine, oțet, ceapă, pește, fasole, cartofi, carne de porc de 650 la sută pentru lemne, carne de oaie, zahăr de 950 la sută;

pentru untură de porc de 1321 la sută; pentru carne de vacă, măslina de 1250 la sută; pentru brânză de 1471 la sută, etc. O lucrătoare primește 12 lei pe zi, iar un lucrător 16 lei pe zi.

Guvernanții și patronii n'au nicio grijă de hrana muncitorilor. Astfel în lunile Ianuarie și Februarie 1920 se trimit 6 vagoane de făină pentru 40 mii de oameni din Valea Jiului, unde munca în mine este atât de grea, revenind pentru fiecare om un kilogram și jumătate de făină pentru două luni. La acestea se adaugă salariul de mizerie, care de asemenea nu este plătit, pentru o muncă istovitoare de mai bine de 10 ore pe zi, în condiții neigienice, și suferind încă atâtea alte privațiuni.

Muncitorii trăiau în nesiguranță. Orice pretext era bun pentru concedieri, lăsând muncitorii fără nicio posibilitate de traiu.

Intr'un memoriu al Uniunii Minierilor din Ardeal și Bănat, din 1920 se spune: „Așa dar acum în pragul iernii vor fi lăsați pe drumuri 2200 de lucrători din totalul celor 3000, pentru că statul nu se îngrijește ca produsul muncitorilor să fie valorificat, pentru că lasă ioc liber băncilor spre a se aduce această societate și împreună cu ea întreaga muncitorime și populație din Cristior și împrejurimi la ruină desăvârșită”.

Reprezentanții muncitorilor sunt în multe cazuri excluși dela tratativele unde se discută cerințele și modalitățile de ameliorare a situației lor.

Asistența socială și medicală nu există pentru muncitori, deși aceștia plătesc din modestele lor salarii taxe pentru crearea unor instituții care ar trebui să aibă această menire.

Legile nu protejuesc pe muncitori.

Totuși, ca urmare a luptelor duse apar unele legi favorabile muncitorilor. Dar sunt astfel redactate și aplicate încât se întorc împotriva acestora. Astfel, prima „lege pentru regulamentarea conflictelor de muncă” din 5 Septembrie 1920, cunoscută și sub numele de legea Trancu-Iași, tăgăduiește dreptul la muncă și încearcă să știrbească dreptul de asociație, se consfințește dreptul patronilor de a dispune de munca și de persoana lucrătorilor după voie și se desființează drepturile câștigate cu multe sacrificii de către lucrători, desființând dreptul de a impune patronilor condițiuni omenesti de muncă.

Toată legea este plină de dispoziții de sancționare a muncitorilor. Dar conflictele de muncă întetesc. În 1920 au fost

911 conflicte de muncă, la cari au participat 125.745 de muncitori, cu un total de 1.702.402 zile de grevă, deci cel puțin tot atâtea zile de foame. La 1922 numărul conflictelor de muncă se ridică la 1341.

Libertatea de asociere a muncitorilor aproape că nu exista. Sub impulsul mișcărilor muncitorești și al evenimentelor din 1920, apare *legea sindicatelor din 1921*, care însă nu dă o autonomie de organizare, ci creiază și favorizează spargerea unității muncitorești. Legea aceasta a fost creiată numai pentru a da aparența unor satisfacțiuni muncitorești. Pe baza acestei legi s'au creiat sindicate muncitorești, patronale, mixte (galbene).

Muncitorii însă nu acceptau să se încadreze în aceste sindicate, organizate de guverne și patroni. În 1924 guvernul vine cu *legea sindicatelor juridice*. Această lege, sub motivul reglementării societăților cu scop nelucrative, a extins și asupra sindicatelor „avizul prealabil” al puterii executive. *controlul* aceleiași puteri, adică posibilități de suspendare, de dizolvare de către guvernele din acea vreme.

A mai apărut o serie de măsuri legislative cu caracter muncitoresc: legea repaosului duminical din 1924, legea inspecției muncii din 1925, legea pentru organizarea Camerelor de muncă din 1932, legea pentru înființarea judecătorilor de muncă din 1933, legea pentru unificarea asigurărilor sociale din 1933, legea construcțiilor muncitorești din 1933, însă toate n'au fost efective, n'au realizat decât o birocrație aproape nimic pentru muncitori.

Situația naționalităților conlocuitoare. Mărirea teritoriului a pus o problemă nouă. României, în ceea ce privește situațiunea naționalităților conlocuitoare. Masse importante din populațiunea României era formată din: Unguri, Germani, Ucrainieni, Bulgari, Evrei, etc.

Tratatul „minorităților” semnat de către România și principalele puteri aliate și asociate, la 9 Decembrie 1919 în Paris, precum și proclamația Adunării Naționale dela 1. Decembrie 1918 din Alba Iulia și Constituția dela 28 Martie 1923, prevedeau prin lege că toți cetățenii români vor fi egali în fața legii și se vor bucura de aceleași drepturi civile și politice, fără deosebire de limbă, rasă sau religie.

Dispozițiunile din tratate, proclamații și constituție, n'au fost respectate niciodată, de niciunul din guvernele de după război. Toate guvernele nu căutau decât să exalte sentimentele șovine în dauna respectului elementar față de popoarele conlocuitoare. Oligarhia dela putere ori de câte ori avea nevoie de diversivni, pentru a-și ascunde interesele de

glasă, identificate cu afaceri personale împotriva masselor de muncitori și țărani, atâtea împotriva naționalităților conlocuitoare.

O administrație reacționară de stat dușmănoasă față de naționalități — soțote „minorități” în loc de componente ale populațiunii țării cu aceleași drepturi, interese și aceeași viață — asupra aceste populațiuni prin diferite măsuri contrare chiar acelor măsuri prevăzute în tratatul dela Paris intereselor și constituția țării.

Principiile de egalitate a popoarelor conlocuitoare enunțate la adunarea dela Alba Iulia din 1918, au fost imediat date uitării, de îndată ce situația guvernului în Transilvania a fost consolidată, prin intrarea armatei române.

Partidul național român a luat locul burghezimei și aristocrației maghiare, întrebuintând aceleași măsuri exclusive, considerând celelalte populații aflate pe teritoriul Transilvaniei ca străine, fără drepturi. Tendința de a se îmbogăți mai mult a păturii burgheze transilvănene, era considerată ca un principiu etic, de stat, chiar ca o datorie „națională”.

Iată cum se exprima un consilier ministerial din Consiliul Dirigent și mai târziu secretar general al partidului național din Transilvania de sub șefia lui Iuliu Maniu: „In sfârșit, a bătut și ceasul nostru. A fi român azi, nu mai înseamnă a renunța. Bugetul ne stă deschis. Slujbele înalte ni se îmbie deagata. Toate căile spre bună stare, progres, lux chiar, sunt azi ușor de străbătut pentru fiecare. „Enrichissez-vous!” — Îmbogățiți-vă! — Trebuie să zicem și noi cu marele bărbat politic francez. Așa dar să ne îmbogățim... Această daună trebuie reparată prin echilibrarea forțelor materiale și fără îndoială pentru că să se restabilească echilibrul, mai întâi va trebui produs un alt dezechilibru, unul în **profitul nostru**” (Sever Dan într'un articol intitulat „Enrichissez-vous” în organul oficial al partidului național „Patria” nr. 43 din 1918).

Sub motivul necesității „istorice” de a româniiza aparatul de stat, s'au concediat funcționari unguri dela stat, lovind mai ales în slujbașii mici dela poștă, C.F.R. etc. Au fost dați afară muncitori din uzine și fabrici. Criteriul era exclusivismul, învrăjbirea. Muncitoarele dela fabrica de tutun — care duceau o viață grea, plină de lipsuri, — au fost date afară din serviciu, cerându-li-se examen de limba română, deși erau analfabete, iar munca lor consta din tăiatul tutunului.

În repetate rânduri, prin diverse întruniri și rezoluțiuni organizațiunile democratice muncitorești au protestat împotriva acestor măsuri, arătând adevăratul scop al diversivnilor creiate: asuprirea poporului.

Politicii de revizuire a tratatelor de pace, desfășurată de magnatii grofi — care impilau poporul ungur, — clasa noastră stăpânitoare formată din partidul național din Transilvania, partidul poporului (averescan), partidul liberal și rămășițele partidului conservator, le răspundea printr'o altă politică șovină.

România, din stat național, devenise un stat multi național. Dintre naționalitățile României, germanii, ungurii și evreii au partide politice, care însă datorită faptului că sunt conduse de magnatii, moșieri și bancheri nemți, unguri naționalități. Între cele două războaie mondiale, șefii acestor partide fac carteluri cu orice partid dela putere pentru a avea locuri de deputat, fără să se gândească la asuprirea sângeroasă economică și politică, ce o suferă masele muncitoare, țărănești, funcționarești ale conaționalilor lor și caută să le rețină dela înfrățirea cu lupta poporului român.

În Parlamentul țării starea naționalităților nu preocupă pe nimeni, decât pe reprezentanții muncitorimii, cari sunt acuzați ca fiind în slujba „inamicului”. (În 1920 Parlamentul în care majoritatea era a partidului averescan, a cerut invalidarea deputatului socialist din Dobrogea, acuzându-l de „iredenism bulgar”, când el nu era decât reprezentantul muncitorimii).

Mișcările revoluționare din țările vecine. Războiul n'a rezolvat nimic în ce privește starea muncitorilor și țăranilor din țările vecine României. În afara U.R.S.S. nici un guvern nu lua până la urmă măsuri care să îmbunătățească starea celor ce muncesc.

Toată Europa cunoaște lupte revoluționare, iar în 1919 s'au format partide comuniste pentru lupta împotriva opri-mării sociale și naționale.

În vecinătatea de răsărit, s'a constituit un Stat cu un regim cu totul nou care se va numi ulterior *Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste*, ca rezultat al victoriei Revoluției Socialiste din Octombrie 1917.

În Ungaria un guvern revoluționar proclamă *republica sfaturilor maghiare*.

La 13 Aprilie 1919 a fost proclamată *Republica sovietică bavareză*.

În 1923, în Bulgaria are loc o *răscoală a poporului* sub conducerea lui Stambulinski.

În celelalte țări au deasemeni loc mari frământări revoluționare, ce iau în colonii caracterul național-revoluționar.

În toate aceste țări, (afară de U.R.S.S.) luptele acestea deși n'au reușit, au concretizat combativitatea popoarelor în fruntea căreia stătea clasa muncitoare. Aceste lupte erau expresia crizei prin care trecea Europa.

Viața politică. Războiul, terminat cu o mărire teritorială a țării și cu o creștere în bogății, tendințele imperialiste de stăpânire și grandoare conduc întreaga viață politică a României oficiale.

Partidele vechi și noi ale clasei stăpânitoare rupte de masele populare, nu râvnesc decât puterea pentru a-și satisface clientela electorală, în dauna intereselor muncitorilor și țăranilor.

Partidele politice burgheze-moșierești se înmulțesc și se fărâmițează. Unele dispar și reapar numai pentru a-și menține existența la eventualitatea repartizării mandatelor de deputat, al locurilor în guvern sau al repartizării membrilor în diferite servicii sau consilii de administrație în diferite societăți comerciale, industriale, bancare.

Se deosebește de aceste partide, partidul muncitoresc.

Forțele politice care se găsesc în luptă, imediat după război sunt: partidul liberal, partidul conservator care mai dăinuiește încă trei ani, partidul național român din Ardeal, partidul național-democrat și partidul muncitoresc.

Aceste partide existau și înainte de război. Partidele noi, cari au luat naștere după război sunt: partidul poporului (Averescu), partidul țărănesc, iar după anul 1921, când mișcarea muncitorească se scindează, partidul socialist și partidul comunist român.

Partidul liberal de sub șefia familiei Brătianu reprezenta interesele capitalului monopolist dominant din România (Vechiul Regat) și ale moșierimii reacționare.

Partidul național român din Ardeal, de sub șefia lui Iuliu Maniu, își întinde activitatea în Vechiul Regat la început prin fuzionarea cu rămășițele partidelor conservatoare. El reprezenta în acea vreme interesele unei părți a burgheziei care era condusă de o grupă a capitalului financiar în unire cu moșierii și mai ales cu burghezia din Transilvania.

Partidul național-democrat sub șefia lui Nicolae Iorga, căuta să canalizeze mica burghezie mai ales cea intelectuală.

Partidul poporului (Averescu) fără program propriu, a fost un partid-paravan al liberalilor.

Partidul țărănesc, care apare la început cu un program de stânga, devine reprezentantul intereselor chiaburimii satelor. La 1926 fuzionează cu partidul național din Transilvania, de sub șefia lui Iuliu Maniu, dând naștere *partidului național-țărănesc*, care pe lângă caracterul ce-l avea

partidul național înainte va căpăta și pe acel de reprezentant al intereselor chiaburimii prin care își introducea politica la sate.

În afară de aceste partide mai erau grupulețe politice de manevră ale clasei stăpânitoare.

Partidul social-democrat era singurul partid muncitoresc. În această perioadă începe să cuprindă și țărănimea. În primii ani de după războiu se găseau partide socialiste în Vechiul Regat, Transilvania, Bucovina. Deși nu erau unite, ele reprezentau în fiecare regiune organizațiile politice muncitorești. În luna Mai 1921 congresul hotărăște să pună la baza ei concepția marxistă-leninistă și se transformă în partid socialist-comunist și apoi *comunist*. Cei care n'au acceptat această concepție s'au grupat în partidul socialist.

Partidul comunist apăra interesele muncitorilor manuali și intelectuali, ale țărânimii și a naționalităților conlocuitoare.

Între anii 1918—1923, eriza politică se manifesta în țara noastră și prin instabilitatea guvernamentală. În acest timp, asistam la o cascadă de guverne. La 24 Oct. 1918 guvernul Marghiloman cade. Se formează un guvern de generali sub președinția generalului Coandă, care păstrează conducerea țării o lună de zile, după care la 29 Noembrie 1918 vine un guvern liberal care în cursul lunii Decembrie se completează cu reprezentanți din noile teritorii.

În timpul acestei guvernări are loc la Paris, conferința păcii, unde Ionel Brătianu are o serie de insuccese, în urma cărora se succed guverne conduse de fapt de același partid liberal, numai că titularii departamentelor ministeriale erau deținute de membrii partidelor-anexă celui liberal.

În politica internă, guvernul Ionel Brătianu căuta să lovească în mișcarea muncitorească. Dă prima lovitură mai puternică mișcării muncitorești la 13 Decembrie 1918.

La 27 Septembrie 1919 urmează un guvern al generalului A. Văitoianu, care nu stă decât până la 1 Decembrie 1919, având misiunea de a face alegerile pentru primul parlament al României de după primul războiu mondial.

Guvernele Coandă și Văitoianu n'au fost decât unelte ale partidului liberal.

Alegerile legislative din Octombrie 1919 au fost făcute cu violarea libertăților cetățenești, sub stare de asediu, cenzură, interzicerea prezentării la vot a muncitorilor, înscenări de procese, etc.

Partidul socialist din Vechiul Regat, Transilvania, Banat și Bucovina, primind în ciuda măsurilor represive 148.500 voturi, a hotărât abținerea de la alegerile generale.

Dar deși s'a abținut de la alegeri, partidul socialist a obținut șapte mandate.

Alegerile s'au făcut cu atâtea ilegalități, încât cu toate eforturile partidului liberal, alegerea lui G. G. Mârzescu, fruntaș al acestui partid care devine ministru peste câțiva ani, a fost invalidată pentru fraude.

Guvernul Văitoianu demisionează, formându-se la 1 Decembrie 1919 un guvern de coaliție, sub președinția lui Al. Vaida Voevod.

Al. Vaida-Voevod a guvernat cu teroare, având față de mișcarea muncitorească cea mai cruntă atitudine, luând măsuri de forță pentru a o distruge.

Teroarea deslănțuită de guvernul Al. Vaida-Voevod se manifestă prin starea de asediu, cenzură, închiderea sedlior sindicatelor și partidului socialist, arestarea, maltratarea și condamnarea conducătorilor muncitorimii. Ziarele muncitorești sunt interzise, manifestările pentru revendicări economice sunt înăbușite. Deși starea de nemulțumire se întindea în toată țara, nu se ia nici-o măsură de îmbunătățire a situației de mizerie a muncitorilor.

La 13 Martie 1920, generalul Averescu, care își formase un partid numit „al poporului”, devine prim-ministru. Parlamentul fiind opus guvernului, generalul Averescu îl dizolvă. Pentru a asigura succes partidului său în alegeri, Averescu a înlocuit prefectii existenți cu membri ai partidului poporului, desfășurând o campanie demagogică pentru candidații săi.

Partidul socialist, cu toată această campanie de intimidare a muncitorilor și țăranilor și a candidaților clasei muncitoare, precum și a fraudelor făcute de guvern și liberali, obține în alegerile din 1920, 14 mandate la Camera și 5 la Senat.

Guvernarea averescană care se bucura de bunăvoința partidului liberal se sprijinea pe o parte din militarii demobilizați și din chiaburimea satelor, precum și pe mica burghezie.

Guvernul averescan a fost silit la început de lupta muncitorească, să acorde oarecare libertăți clasei muncitoare. Aceste libertăți nu au fost însă de lungă durată deoarece guvernul sprijinit de forțele reacționare începe să deslănțue ofensiva patronală folosindu-se de slăbiciunile mișcării muncitorești și de începutul de regroupare a forțelor reacționare pe plan mondial.

Acest guvern înăbușă greva generală din Octombrie 1920, arestează majoritatea din congresiștii partidului muncitoresc din Mai 1921, care votaseră pentru transformarea partidului în partid *comunist*, înscenându-le un proces, cunoscut sub numele *procesul din Dealul Spirei*.

În tot timpul procesului, guvernul Averescu a întreprins măsuri represive în toată țară, împotriva mișcării mun-

citorești. Pentru a le justifica, înființează de formă *un minister special al muncii și ocrotirilor sociale* la 29 Martie 1920.

Față de țărani, guvernul Averescu a avut aceeași atitudine. A votat legi agrare, prin care se da o lovitură țăranilor săraci și mijlocii.

Guvernul Averescu, a primit din partea partidului liberal a cărei expresie camuflată era, însărcinarea de a nimici prin teroare mișcarea muncitorească, și de a înăbuși aspirațiunile țăranilor.

Guvernul Averescu a produs mare nemulțumire în țară, din care cauză demisionează. La 17 Decembrie 1921 vine un guvern Tache Ionescu, care n'a putut sta decât o lună, până la 19 Ianuarie 1922, din cauza greutăților întâmpinate în Parlament unde n'avea majoritate. La 19 Ianuarie 1922 vine un guvern liberal.

Din cifrele alăturate ne putem da seama cum partidele își fabricau „popularitatea”. Astfel, partidul liberal fiind în opoziție, a obținut în întreaga țară, în 1920, numai 6,8% din totalul voturilor exprimate. În 1922, fiind la guvern a obținut 60,3% din totalul voturilor exprimate, deci o diferență în plus de 53%.

Partidul poporului obține în alegerile din anul 1920, fiind la guvern, 42% din voturile exprimate în întreaga țară, iar în 1922 fiind opoziție nu obține decât 65%.

Forța și frauda a adus și menținut la putere aceste partide. Aduse la putere, dizolvau parlamentul, făceau alegerile și se mențineau la putere.

Guvernele averescan și brătienist au dus o campanie de ponegrire împotriva mișcării muncitorești.

MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ ÎNTRE 1918 ȘI 1923. GREVA GENERALĂ CRISTALIZĂRI IDEOLOGICE ȘI ORGANIZATORICE ÎN MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ.

Între 1918 și 1923 au fost și pentru muncitorimea din România ani de mari frământări și lupte sociale. Aceste lupte și forma lor de manifestare au fost expresia condițiilor naționale a maturizării muncitorimii române, influenței victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a avântului revoluționar care a cuprins Europa între anii 1918 și 1923.

Masele muncitoare din România, au tras învățăminte din lungă perioadă din trecut și din experiența acumulată în timpul primului războiu mondial.

În Moldova, crește frământarea țăranimii, dornică să vadă mărunte înlăptuite reformele ce i se făgăduiseră în tranșee.

În Muntenia, abia se retrăseseră trupele germane și la 17 Noiembrie 1918, muncitorii dela căile ferate — întruniți la București în număr de peste trei mii — hotărăsc reînființarea Sindicatului C. F. R. și

înființesc un minister care-l înaintează Ministerului Memoriilor cu cererea revindicării în legătură cu salarii e, libertatea de organizare, etc.

Acestei acțiuni îi urmează un sir de lupte tot mai mari, dintre care amintim greva lucrătorilor și lucrătoarelor dela 13 Decembrie 1918 în care pe lângă revindicare economice (problema salariilor, reprimirea lucrătorilor concediați în timpul ocupației germane etc.) se manifestă revindicare politice (înființarea și recunoașterea comitetelor muncitorești, libertatea de organizare, etc.).

13 Decembrie, 1918.

Luptele cuprind muncitorii din diferite ramuri industriale din București și din țară și în cadrul acestora se desfășoară și greva lucrătorilor tipografi dela atelierele „Sfetea” și „Minea”. Lucrătorii au hotărât ca o delegație a lor să se îndrepte spre Ministerul Industriei spre a duce tratative. Pentru ziua de 13 Decembrie 1918 s'a hotărât ținerea unei mari întruniri, unde muncitorii urmau să aștepte rezultatul discuțiilor delegației la minister.

În timp ce delegația trata la minister, guvernul liberal ia măsuri pentru a înăbuși lupta muncitorimii. Guvernul voia să rezolve grabnic frământările interne, pentru a-și asigura liniștea necesară ca să-și poată îndeplini misiunea pe care și-o luase în această parte a Europei și anume de jandarm și unealtă a reacțiunii mondiale.

Pe strada Câmpineanu, care ducea spre sediul Sindicatelor guvernul postează armată.

Muncitorii incolonați se îndreaptă spre sala Sindicatelor. Când o coloană de muncitori cobora pe str. Câmpineanu spre clubul muncitoresc, generalul Mărgineanu dă ordin să se tragă în manifestanți. Au căzut peste o sută de morți și cam tot atâția răniți.

Fig. 144 — Un aspect al represivității dela 13 Decembrie 1918.

Conducătorii mișcării, în frunte cu I. C. Frimu, au fost arestați și schingiuiți. În urma regimului și bătăilor din închisoare, în luna Ianuarie 1919, Frimu a murit.

Luptele din 1919-1920. Prin represiunea din 13 Decembrie 1918, guvernul liberal nu și-a atins însă scopul. Combativitatea clasei muncitoare continuă să crească, iar anii 1919—1920 cunosc o întărire a luptelor muncitorești. Au loc mari lupte în regiunea petroliferă, greva lucrătorilor dela S. T. B. (1919) însoțită de încăierări, cu morți și răniți, lupte cari în 1920 cuprind sute de mii de muncitori pe tot întinsul țării și cari au ca rezultat cucerirea unor revendicări economice și libertăți democratice.

Între 1918 și 1920, diferitele regiuni (vechiul Regat Transilvania etc.) lupta nu este unită, nici organizatoric nici programatic.

Alături de Partidul Socialist din Vechiul Regat, existau partide socialiste independente în Transilvania, Banat, Bucovina, etc.

În sânul mișcării muncitorești se cristalizează tot mai pronunțat trei curente principale.

Unul, care nu ținea seama de noua situație și falsifica învățămintele socialismului științific.

Alt curent cerea punerea la baza mișcării muncitorești a concepției marxiste-leniniste.

Al treilea curent — centrist — recunoștea formal unele principii marxiste și în fond nu le aplica.

Aceste curente coexistau în toate organizațiile mișcării din întreaga țară. Nu se luase încă nici o hotărâre pentru unirea diferitelor partide din țară, deși acestea colaborau între ele.

În 1919, în preajma alegerilor parlamentare are loc un congres extraordinar, la care participă delegați ai tuturor partidelor socialiste din țară.

Acest congres hotărăște abținerea clasei muncitoare dela alegeri și o grevă generală demonstrativă de o zi, care să se țină la 3 Noembrie 1919. Abținerea dela alegeri a fost motivată printr-o largă rezoluție din care desprindem următoarele :

„Congresul extraordinar al partidelor socialiste din România veche, Bucovina, Ardeal și Banat, întrunit în zilele de 13 și 14 Octombrie în sala Dacia, declară că Parlamentul este unul din mijloacele puternice pentru educație politică a maselor, pentru îmbunătățirea stărilor imediate și un teren pentru critică și lupta de clasă.

Un parlament cu adevărat nu poate izvorî decât prin liberul cuvânt al voinței populare. Oligarhia română, reprezentată cu deosebire prin Partidul Liberal, urmărește însă înlocuirea parlamentului printr-o dictatură care, la adăpostul unei Camere, alcătuită din unelte și vechile ei „să înșele democrațiile din afară și să țină sub jug populațiile dinăuntru.

Să acopere înșelăcuniile, jafurile, fărâdelegile și crimele săvârșite și să monopolizeze pentru zarafii și acționarii tuturor băncilor și întreprinderilor lor, toate izvoarele de bogății ale țării, în dauna claselor producătoare și tuturor popoarelor din România.

În acest scop partidul liberal, stăpânitorul marilor întreprinderi de bancă și industrie, râvnitor la bogățiile subsolului român, a ticluit, spre a-și alcătui un parlament din oamenii săi, **decrete legi** cari

mărginesc drepturile naționalităților, ridică **reprezentanța proporțională** în Transilvania și Bucovina și și-a așezat circumscripțiile electorale pentru a obține unanimități.

Tot în acest scop s'au scos din liste sute de mii de alegători, se țin sub arme și în temnițe alte sute de mii...

Iar pentru a pune vârf tuturor acestor nelegiuiri și a întări definitiv domnia lor, liberalii au dăruit masselor disperate un **guvern militar**, care sub baionete să trimită la urne alegătorii din sate și orașe...

„Solidar cu dorurile seculare ale țărânimii, de eliberarea ei din sclavia economică cu voința ei azi nestrămutată arătată, de eliberare politică, proletariatul român va lupta pentru :

Pace imediat cu toate popoarele ;

demobilizare și amnistie generală ;

răsturnarea regimului militar cu toate proptelele sale :

cezură, starea de asediu și curțile marțiale, și

aducerea unui parlament liber ales care să poată așeza nouă

Constituție, după nevoile popoarelor și aspirațiile vremii.

Drept urmare, Congresul hotărăște :

Abținerea dela alegeri și imputernicește comitetul executiv, lărgit cu reprezentanții provinciilor noi, a sta permanent de veghe, și a întrebuița toate mijloacele, inclusiv **greva generală** și apelul la **solidaritatea proletariatului mondial**, pentru intrarea proletariatului și popoarelor din România în drepturile lor firești.

Lupta împotriva oligarhiei acaparatoare, care a însângerat poporul român spre a-l duce acum la o nouă lovire economică și politică, este deschisă”.

Greva generală. În anul 1920, luptele muncitorești sunt în continuă creștere și se intensifică mereu. Mizeria economică, starea de asediu, măsurile de represiune ale guvernului, evacuările forțate din sediile muncitorești, arestările și dorința muncitorimii de a asigura o mai bună stare și libertăți democratice sunt motivele cari împing muncitorimea la acțiuni.

În Octombrie 1920 se ajunge la cererea unanimă din partea muncitorimii de a se organiza o grevă generală.

Programul de revendicări Sub influența combativității muncitorești, se convoacă pe ziua de 10 Octombrie 1920

Consiliul general al partidului socialist și al Comisiei generale a sindicatelor, unde se votează o **rezoluție**, în care, după ce înșiră doleanțele clasei muncitoare, se decide ca o delegație să se prezinte guvernului.

„În numel muncitorimii organizată din întreaga țară, spre a-i aduce la cunoștință, pentru cea din urmă oară, că dacă până la 20 Oct. 1920 nu se vor realiza în mod efectiv următoarele:

1) Respectarea dreptului de asociațiune și recunoașterea

delegațiilor și consiliilor muncitorești în toate întreprinderile.

2) Retragerea armatei din toate fabricile, uzinele și atelierele.

3) Interzicerea strictă a direcțiunilor din întreprinderile Statului, de a se amesteca sub orice formă în chestiunile referitoare la organizarea muncitorilor și reintegrarea în serviciu a tuturor lucrătorilor concediați sau suspendați.

4) Acodarea revendicărilor formulate de muncitorii din instituțiile Statului atât acolo unde au funcționat comisii de arbitraj (c. f. r. și Monitorul Oficial) cât și acolo unde asemenea comisii nu au fost încă instituite.

5) Suspendarea aplicării legii pentru regulamentul conflictelor colective de muncă până la întocmirea unei alte legi, care să respecte drepturile câștigate cu mari sacrificii de clasa muncitoare.

6) Desființarea efectivă și completă a stării de asediu și cenzurii prin:

a) recunoașterea dreptului și libertății complete de asociațiune, întruniri, de presă;

b) desființarea curților marțiale și trecerea tuturor proceselor privitoare la civilii, a delictelor politice și de presă, la instanțele civile;

c) scoaterea armatei din adăstia civilă a teritoriilor alipite;

d) încetarea sistemului expulzărilor și a evacuărilor forțate.

7) Redarea autonomiei caselor cerșale din Ardeal și Banat și modificarea legii asigurărilor din Vechiul Regat pe baza principiului de autonomie, cu consultarea clasei muncitoare prin reprezentanții ei autorizați.

Muncitorimea organizată din toată țara va fi chemată ca printr-o grevă generală să obțină toate aceste drepturi și libertăți, de care sunt legate interesele cele mai vitale.

Guvernul nu răspunde favorabil cererilor muncitorimii și greva începe.

Desfășurarea grevei. Greva generală, proiectată pentru data de 20 Octomvrie este grăbită de greva lucrătorilor dela C. F. R. care izbucnește la 18 Octomvrie.

Duminică 18 Octomvrie, în urma unei hotărâri luate la o întrunire ce avusese loc în sala „Locomotiva“, mecanicii au declarat grevă. Circulația trenurilor a fost sistată.

Izbucnirea grevei dela Căile ferate se datora revendicărilor economice (salarii, alocații de chirie, etc.).

Guvernului i se înaintaseră mai multe memorii, de care nu a ținut seama.

Organizațiile afiliate Uniunii C. F. R. și Transporturi își manifestă solidaritatea cu greva mecanicilor. Dar fiind afiliate Confederației, acestea au așteptat termenul de 20 Octomvrie pentru a intra în grevă.

Între 18 și 20 Octomvrie guvernul Averescu mobilizează muncitorimea dela C. F. R. și își ia public angajamentul să înfrângă greva. Cu tot acest ordin, nici un grevist nu a răspuns la mobilizare.

A început urmărirea lucrătorilor, pe care guvernul voia să-i mobilizeze cu forța. În ziua de 20, greva generală începe. Din datele oficiale pe care le-a publicat guvernul în acea vreme, se recunoaște că numai în vechiul regat greva ar fi cuprins 254 întreprinderi cu 46.113 salariați. În Transilvania 78 întreprinderi cu 18.688 salariați. În Bucovina greva a durat numai o zi, conform hotărârii luate de conducerea partidului socialist din Bucovina. Greva a cuprins industria extractivă, a hârtiei și grafică, alimentară, metalurgică, a lemnului, etc., pierzându-se astfel 341.616 zile de lucru. Acestea erau cifrele oficiale. Cele reale erau însă mult mai ridicate.

Au intrat în grevă peste 200.000 lucrători. Însă nu în toată țara durată grevei a fost aceeași. O zi în Bucovina, câteva zile în unele centre din Transilvania. Greva a durat opt zile în alte părți ale țării. Au continuat să lucreze numai muncitorimii care asigurau lumina electrică și aprovizionarea pentru spitale.

Durată diferită a grevei se datorează următorului fapt: conducerea mișcării, hotărând greva pentru 20 Octomvrie, a comunicat tuturor centrelor din țară că greva nu încetează până când cererile noastre nu vor fi satisfăcute. În timpul grevei, toată lumea stă acasă, nu se face nicio manifestație.

Neprevăzând măsurile represive ale guvernului, Consiliul Executiv și Comisiunea Generală a Sindicatelor au socotit că vor da îndrumări organizațiilor prin presă și pe căile obișnuite. Guvernul Averescu a suspendat însă oficiul muncitoresc, a sigilat sediile muncitorești, a arestat pe membrii conducerii mișcării (din care unii s'au prezentat singuri la citația autorităților).

Dintre puținele descrieri ale grevei care au putut vedea lumina tiparului în acele zile, se poate vedea că în mai multe centre ale țării viața economică a fost paralizată, dar totodată s. poate constata că în măsura în care muncitorii au încetat lucrul, au respectat și consemnul conducerii de a nu

recurge la alte forme de luptă decât la aceea de a nu veni la lucru.

Prin aceasta, guvernul a putut — fără să întâmpine rezistență — să ia toate măsurile pentru a împiedica succesul grevei. În adevăr, — prin presă și alte mijloace — guvernul a indus în eroare țărănimea și clasele mijlocii asupra caracterului grevei, asmutind-o împotriva muncitorimii și căutând să prezinte pe greviști ca dușmani ai împrăștiării și ca pe unii ce vor să înfometeze populația.

Această acțiune a guvernului și pasivitatea muncitorimii au avut ca urmare izolarea clasei muncitoare de țărănime și păturile mijlocii.

Greva generală a însemnat însă o mare deslănțuire a forței clasei muncitoare, fiind cea mai mare luptă muncitorească cunoscută în țara noastră până în acea vreme.

"...Când, față de un avertisment de grevă generală a sindicatelor muncitorești, guvernul semnează prin președintele consiliului o rezoluție, respingând amenințarea de grevă și declarând că ia răspunderea măsurilor necesare, autoritatea guvernului rămâne intactă, numai dacă la izbucnirea grevei o poate, dacă nu înăbuși, dar reduce considerabil din capul locului. Or, suspendarea întregii comunicațiuni pe C. F. R. fie și numai pentru o zi, este dacă nu un succes pentru o grevă generală, dar desigur un eșec pentru guvern" („Adevărul” No. 11.214, Octombrie 1920).

În timp ce greva se desfășura în condițiunile arătate mai sus și pe când cei mai mulți conducători ai ei erau arestați, s'a alcătuit o conducere provizorie care a tratat cu guvernul. Guvernul a declarat că „nu are nicio obiecțiune” dacă se dă o dispoziție ca greva să înceteze. Ceea ce și face conducerea provizorie care — printr-o telegramă circulară din 28 Octombrie — anunță toate organizațiile să înceteze

Învățămintele. Greva generală din 1920 a dovedit gradul de combativitate a clasei muncitoare din România, în lupta pentru un trai mai bun și democrație. Dar existența la noi a mai multor partide muncitorești (partidul socialist din vechiul regat, partidul socialist din Transilvania, etc.), și că atare lipsa de unitate a clasei muncitoare din toată țara, a slăbit puterea ei de luptă.

Pe lângă acestea, nu a existat o concepție unitară și o ideologie științifică la baza mișcării și conducerii luptei.

Nu a existat un plan al conducerii grevei, cu precizarea revendicărilor minime și maxime.

Greva, așa cum s'a desfășurat a fost înlănțuită, căci muncitorii nu au avut putința să dea liber avânt forței lor combative, orice inițiativă fiindu-le interzisă de comunicatul care le cerea „să stea liniștiți acasă”.

Intr-o țară în care 80 la sută din populație este agricolă, recurgerea la arma grevei generale trebuia să asigure alierea țărânimii și claselor mijlocii orășenești, alături de muncitorime.

Intrată singură în luptă, fără aliați, muncitorimea nu putea birui. Dar cu toate acestea, prin amploarea pe care a luat-o greva generală, guvernul a fost nevoit să țină seama de o serie de revendicări muncitorești, lucru care a influențat însăși largirea libertăților democratice și legiunile constituționale care vor urma.

Pentru mișcarea muncitorească, greva generală va însemna o grăbire a limpezirii ideologice în rândurile sale.

Congresul din Mai 1921. Faptul că greva generală nu a ieșit victorioasă nu a micșorat spiritul combativ al muncitorimii. A început

Procesul din Dealul Spirii. discuțiunile ideologice între diferitele curente din sânul mișcării. Aceste discuțiuni ajung la culme în timpul congresului din Mai 1921.

La acest congres, delegații nu au putut lua decât hotărîrea de a transforma partidul socialist într-un partid comunist (la început socialist-comunist) care să se bizuie pe concepția marxistă-leninistă, devenind primul Congres al Partidului Comunist.

În timpul congresului, guvernul Averescu, sprijinit de partidul liberal și de întreaga reacțiune din țară, arestează pe cei mai mulți congresiști, cu intenția de a desființa mișcarea muncitorească.

Congresiștii au fost ținuți închiși mai bine de un an, în care timp s'a înscenat un mare proces politic, **procesul din Dealul Spirii** (numit astfel pentru că s'a judecat într-o sală din Dealul Spirii).

Procesul înscenat congresiștilor a început în Ianuarie 1922 și a durat șase luni. Teroarea a domnit înaintea și în timpul procesului. Acuzații erau maltratați până și în sala de ședință.

Iată cum descriau ziarele vremii o ședință a procesului:

„În timpul când ședința era suspendată, un penibil incident s'a petrecut în țarcul în care se găsesc acuzații aflați în libertate. Un soldat din escortă pretinzând că una din acuzațe s'ar fi înțeles prin secrete cu alt acuzaț, a admonestându-o și a palmuit-o. Scena aceasta a impresionat profund pe toți ceilalți acuzați, precum și pe apărători, cari nu găseau cuvinte să vestejească sistemul acesta de teroare. Dacă acuzații sunt nevoiți să suporte un asemenea tratament în sala de judecată unde, de bine, de rău, se mai găseau câțiva oameni care să constate faptele, este ușor de închipuit regimul la care sunt supuși acești acuzați între zidurile militare.

În aceste condițiuni nu este de mirare că aproape zece acuzați au

fost disjuși din acest proces, fiindcă sunt tuberculoși sau cu nervii prăpădiți" („O scenă penibilă", Dimineața, din 6 Febr. 1922).

Ca un protest împotriva acestor maltratări, acuzații au declarat greva foamei. Acuzații sunt duși pe târgi la proces. Avocații care aduceau la cunoștința Consiliului hotărîrea acuzaților de a face greva foamei, față de tratamentul neînchipuit întrebunțat la închisoarea militară, erau opriți și mai la cuvântul. Unul din acești avocați a publicat în ziare o scrisoare de protest, cu următorul conținut:

„Când am primit misiunea de a apăra înaintea Consiliului de război din București, pe acuzații mișcării socialiste și comuniste, m'am legat după cum am declarat-o, să fiu și rămân apărător al dreptății și al legii...

Pentru aceasta, cea dintâi sfortare a mea, cât și a tuturor colegilor mei, a fost să câștigăm dreptatea, să aflăm adevărul în ordine, în legalitate și în civilizație. Se petrece însă o dramă dureroasă, despre care conștiința și opinia publică au luat cunoștință. Pentru o cauză tristă și grea, toți acuzații afară de 19, sunt de 5 zile în greva foamei. Spectacolul audienței cu tot calmul judecătorilor și al nostru, este sfâșietor... Rând pe rând acuzați și acuzate cad leșinați și extenuați de foame... Să se facă dreptate legală în judecarea acestui proces fără precedent; altfel conștiința publică va ajunge să dezespereze de civilizația noastră..."

Devenind prim-ministru Ionel Brătianu, s'au dus la el doi dintre apărători, spre a cere o îndreptare. Ionel Brătianu a răspuns: „Pe mine nu mă impresionează..."

În acest proces s'au desvăluit ororile făcute în țară de guvernele averescan și liberal și persecuțiile împotriva clasei muncitoare care s'au întâmplat în toată țara.

Procesul a dovedit că nu este decât o înscenare împotriva muncitorimei conștiințe care în maturizarea ei, a pus la baza luptei sale concepția marxistă-leninistă. Din țară și străinătate, mii de proteste soseau la Consiliul de război sau guvernului, cerând stingerea procesului.

Nicio acuzare serioasă n'a putut fi adusă în fața Consiliului de război. Acțiunea de masă era atât de puternică încât guvernul liberal care nu vroia să „dispuje" achitarea, așa cum reieșea din proces, a nevoit să acorde o amnistie pentru 200 de acuzați afară de 46 de inculpați acuzați că ar fi făcut uz „de mijloace teroriste". Acești acuzați au fost condamnați la ani mulți și grei de temniță, unii dintre ei fiind ciur omoriți.

Delegații mișcării muncitorești care s'au împotrivit transformării partidului socialist în partid comunist, s'au adunat la 19-24 Iunie 1921 la Ploiești și s'au constituit într-o federație. Această federație a mai ținut o conferință la București în luna August 1922, când ia numele de Federația partidelor socialiste din România.

În 1921 se convoacă și un congres sindical care se ține la Brașov, la care participă sindicatele din Vechiul Regat și o parte din sindicatele din Transilvania. Congresul alege un Consiliu General și hotărăște să se caute posibilitățile de unificare cu restul mișcării sindicale din țară, care nu luase parte la congres.

Al doilea congres al Partidului Comunist.

Măsurile de represiune luate împotriva mișcărilor muncitorești nu au oprit dezvoltarea mișcării muncitorești. În Octombrie 1922 se întrunește la Ploiești congresul Partidului Comunist.

Datorită împrejurărilor în care decursese Congresul din Mai 1921, abia acum se întocmește statutul și se votează o serie de rezoluții din care reiese linia programatică a partidului.

În rezoluțiile votate, se analizează situația din țară, teroarea guvernamentală, ofensiva patronală, politica partidului liberal față de criza economică și politică de refacere a acestui partid care, nu este... decât masca vinerei pur și simplu a populației țării către exploatarea capitalului strein aliat cu cel intern... masca trădării independenței naționale".

În aceste rezoluții se analizează de asemeni problema națională, relațiile între partidul comunist și organizațiile socialiste strânse în federație, chestiunea sindicală, precizându-se scopurile imediate și îndepărtate ale acestui partid.

Pe baza hotărîrilor va continua lupta pentru menținerea celor mai multe revendicări câștigate prin grevele din 1918—1920 de către clasa muncitoare, în anii de stabilizare relativă în care intră și țara noastră începând din anul 1923.

În anul 1922 se ține și un congres sindical la Sibiu unde se hotărăște unificarea mișcării sindicale. Se alege un Consiliu General al Sindicatelor în care intră multe elemente de dreapta.

România între 1923-1929

STABILIZAREA RELATIVĂ

După anii de frământări ce au urmat încheierii păcii și a cascadei de guverne, în Ianuarie 1922 vine la cârma țării un guvern liberal sub președinția lui Ionel Brătianu.

Partidul liberal, care căuta să acapareze bogățiile noilor teritorii, a încercat să absoarbă partidul național din Transilvania, propunându-i la început o colaborare.

Vrând dimpotrivă să-și asigure întâietatea în treburile publice și apărarea intereselor proprii, partidul național din Transilvania, refuză colaborarea care i se oferise.

Venit la cârma țării, guvernul liberal se vede nevoit — datorită frământărilor țărănești și — a acțiunilor populare — să dea o aparență de definitivare legiunii agrare, să lărgască participarea cetățenilor la vot prin înlăturarea sistemului censitar, și în scopul unificării administrative și juridice a noilor teritorii, să dea un nou așezământ constituțional României de după primul războiu mondial.

Guvernul liberal care va guverna patru ani în șir, va folosi descreșterea combativității maselor populare și posibilitățile de reactivare economică pe care le crea refacerea distrugerilor cauzate de războiu, pentru a stabili relativ viața economică a țării.

În desfășurarea acestei activități guvernamentale, guvernul liberal se călăuzește după interesele grupărilor economice și sociale pe care le reprezintă, făcând astfel să se întărească pozițiile bancare, industriale și agrare ale partidului liberal, în dauna intereselor generale ale poporului.

Reforma agrară Una din primele măsuri pe care guvernul de după primul liberal trebuia să le aplice sub presiunea războiului mondial, maselor țărănești a fost reforma agrară.

Aplicarea ei. În ziua de 22 Martie 1917, câteva săptămâni după a doua revoluție rusă (Februarie), și în ajunul luptei dela Mărășești, regele Ferdinand a promis țăranilor din tranșee că vor fi împroprietăriți.

În Iunie 1917, parlamentul din Iași, a modificat articolul 19 din Constituție, în sensul că se dispune exproprierea pentru cauză de utilitate națională 2.000.000 ha. din proprietățile cultivabile particulare.

Dar decretul pentru reforma agrară a fost întocmit cu an, an și jumătate mai târziu (14 Decembrie 1918). Acest decret nu includea însă o reformă agrară în Transilvania și Bucovina, deși în aceste regiuni țaranii au exprimat dorința lor de a fi împroprietăriți cu prilejul unor mari întruniri ce au avut loc în momentul chiar al unirii cu România.

Un atare proiect n'a fost întocmit pentru aceste regiuni decât mai târziu.

Pentru Bucovina decretul a primit iscălitura regală în Septembrie 1919.

În Transilvania legea a fost formulată în 23 Iulie 1921 și definitivată în Noiembrie 1922.

Însă și pentru Vechiul Regat legea agrară a fost votată de Parlament abia în ziua de 17 Iulie 1921.

Legiuirea agrară referitor la Vechiul Regat, prevedea în decretul regal din 14 Dec. 1918 Nr. 3681 că sunt pasibile de a fi expropriate pământurile domeniilor coroanei, fundațiilor și persoanelor juridice, supușilor străini și absenteiștilor, alături de pământurile marilor proprietari de peste 100 ha.

Se prevede ca să fie exceptate pădurile, bălțile, viile, livezile, etc., și fără a se preciza quantumul, se rezervă anumite pământuri islazurilor comunale, etc.

Decretul din 15 Decembrie 1918 va fi însă modificat în defavoarea țăranimii prin legea votată în Iulie 1921. Legea din 1921 exclude unele categorii de țărani dela dreptul de a primi pământ, îngreșește condițiile de expropriere a pământurilor, dă dreptul comisiei agrare să revizuiască listele de împroprietăriți acolo unde aplicarea reformei începuse, etc. Această restrângere a fost determinată de reprezentanții moșierimii care în parlament au provocat discuții aprinse, și reluarea repetată în desbatere a legii, atât în Cameră cât și în Senat. Moșierii au prins mai mult curaj în apărarea mării proprietăți, pentru că se întrezărea începutul descreșterii combativității mulțimii.

Reforma agrară, privitoare la Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina se bazează pe două legi întocmite în 23 Iulie 1921 și definitive în Noiembrie 1922.

Și în aceste ținuturi nedreapta repartizare a pământului a făcut ca cererile țăranilor să fie foarte insistente.

În Transilvania 4500 magnati stăpâneau 3.000.000 ha. pământ, adică tot atâtea cât dețineau 943.000 de țărani. Nedreapta împărțire a pământurilor se constată deci și în Transilvania ca și în Vechiul Regat.

Prin lege pământurile expropriate urmau să fie atribuite demobilizaților, țăranilor fără de pământ și celor cu pământ mai puțin de 5 ha.

Deși legiunile agrare aveau unele principii ce difereau dela o regiune la alta, ele aveau însă următoarele puncte comune:

Pământurile care erau destinate a fi înstrăinate le putea primi țăranul prin *răscumpărare* iar statul participă la această răscumpărare a moșilor boieresti.

Până la intrarea terenurilor în posesia țăranilor, aceștia trebuiau să plătească proprietarilor *arendă* pentru folosire. Actul exproprierii se îndreaptă asupra *moșilor* și nu asupra *proprietarilor*, încât cel ce avea mai multe moși avea rezervat tot atâtea cote de 10 ha. neexpropriabile.

Aceste condiții corespundeau intereselor marilor proprietari, deoarece reforma agrară din România a fost pe de o parte o concesiune acordată țăranimii și pe de alta o măsură folositoare marilor proprietari.

Marii proprietari agricoli se găseau într-o situație financiară critică și înainte de războiu.

Datoriile lor creșteau din an în an și se resfrângeau cu atât mai defavorabil asupra marilor proprietari cu cât dezvoltarea relațiilor capitaliste la sate necesitau din ce în ce mai multe mijloace bănești.

De aceea, reforma agrară în condițiunile în care a fost făcută trebuia să ușureze pe marii proprietari de obligațiile lor financiare și trecerea spre formele gospodăriei capitaliste.

Cu toate că pe baza reformei agrare pământul nu trecea încă în mâna țăranului și i se preda numai spre folosire vremelnică pe baza unei arende, boierii au încetat a mai plăti datoriile lor pe baza sumelor ce aveau să le primească în urma reformei.

În 1922 Statul a preluat definitiv datoriile marilor proprietari cu toate că pământurile mai erau în mâinile moșierilor și aceștia mai luau arendă dela țărani.

Folosirea în arendă de către țărani a pământurilor moșieresti a folosit așa dar acestora din urmă.

De aceea, după părerea unui apărător al mării proprietăți agrare, așa cum a fost făcută, *reforma agrară ar fi trebuit înlocuită dacă ea n'ar fi fost la ordinea zilei.*

Reforma agrară a căpătat aceste caracter deoarece, deși a fost cerută de masele țărănești, legislația a fost întocmită de un guvern care apăra interesele marilor boieri.

Prin aplicarea exproprierii nu se realizează însă decât circa 1.500.000 ha. care, după cum am văzut mai sus sunt date la început în folosirea țăranilor prin arendare.

Cu toată exproprieria dela început marea proprietate, adică moșierimea mai păstrează încă aproape 1.000.000 ha. pământ (940.640 ha.) repartizate în mari proprietăți cultivate peste 100 ha.

Prin lege erau îndreptățiți la împroprietărire peste 2.005.477 țăran.

Din aceștia au rămas dela început neîmproprietăriți 612.124 de capi de familie sau 30% din numărul total de îndreptățiți prin lege.

În Transilvania împărțirea pământurilor pentru țărani a fost mai mică chiar decât în Vechiul Regat.

Aceasta pe de o parte datorită faptului că muncitorimea a suferit înfrângeri în luptele duse și pentru că reforma agrară a luat un caracter mai restrâns și mai puțin radical cu cât ținutul pe care se făcea reforma era mai îndepărtat de răsăritul revoluționar.

Pe de altă parte, datorită faptului că în Transilvania era mai mare cerere de brate de muncă în industrie, brate ce puteau fi recrutate din rândurile țăranimii neîmproprietărite.

În Transilvania au primit pământ mai întâi țăranii ce aveau inventar și un oarecare lot de pământ, iar în al doilea rând trebuiau să primească cei care erau lipsiți cu totul de pământ.

Legea agrară mai prevedea dreptul să lipsească de pământ pe acei țărani cari de patru ori în șir nu vor plăti ratele răscumpărării, ceea ce a micșorat puțința țăranilor săraci de a-și păstra pământul, chiar acei cari au fost împroprietăriți și a mărit posibilitatea pentru marii proprietari de a menține pe țărani dependenți de ei.

Dacă în conținutul legiunii agrare din 1921 găsim elemente care duc la anularea de fapt a cerințelor țăranimii, felul în care a fost aplicată legea a anulat până la urmă orice efect favorabil țăranimii.

Acest lucru începe chiar cu faptul că până la facerea formelor definitive țăranii primeau pământul în arendă pe câte un an.

Prin aceasta pământul se dădea în arendă în fiecare an altcuiva, ceea ce a determinat pe țărani să refuze primirea în arendă a pământului.

Schimbarea aceasta a arende, se făcea sub diferite pre-

texte printre care era și acela că țărani nu au lucrat bine pământul.

Aceasta a ușurat oamenilor guvernului liberal să pună mâna pe cele mai bune pământuri și să facă țărani să nu lucreze cu tot avântul, deoarece nu știau ce se va întâmpla în anul următor.

Manevrele oamenilor politici au iscodit repetata revizuire a listelor celor îndreptățiți la împroprietărire și prin aceasta a determinat nesiguranța celor împroprietăriți și comiterea unei serii de nedreptăți.

Din gazetele publicate în acea vreme se poate vedea în ce măsură aplicarea în viață a reformei agrare a însemnat de fapt anularea ei.

Ziarul *România* din 18 Oct. 1924, scrie într'un articol intitulat „A început seria revizuirilor” următoarele:

„Se micșorează loturile țăranilor care sunt complet răsturnate, ca să se dea favoriților partidului la putere... iar dela alții, loturile se iau pur și simplu, fără să se țină seama că ele sunt răscumpărate și se atribuie dezertorilor și altor persoane neîndreptățite pe care nu le prevedea legea.

Astfel au fost omiși dela împroprietărire orfani de război, soldați, foști luptători pe front și văduvele ale acestora uciși în război... Toate plângerile rămân fără urmare, iar ceea ce ne miră mai mult, este faptul că sătenilor nu li se înapoiază banii depuși pentru răscumpărarea loturilor pe care le-au pierdut.

De aceea, găsim acum țărani fără pământ, fără bani și fără vite. Situația gospodăriilor țărănești s'a schimbat spre rău. Țărănimia datorită acestor operații, care poartă caracterul de jaf, a ajuns pur și simplu la sapa de lemn.”

Prin măsuri asemănătoare această aplicare a reformei agrare a dus până la urmă la o expropriere a țărănimii sărace, o păstrare a puterii marelui moșierim și o întărire a ghiaburimii dela sate.

În acest timp, marii proprietari de pământ încasau de la stat sume mari. După datele Institutului Agrar Internațional, Statul Român trebuia să plătească proprietarilor expropriați din Vechiul Regat circa 3,5 miliarde lei în titluri de rentă, preluând asupra sa și datorii de 420.000.000 lei pentru suprafața de circa 2.000.000 ha. În realitate până la acea dată erau defalcate și împărțite țăranilor numai 23.137 ha. pentru care se cuvenea după lege celor expropriați numai circa 53.000.000 lei. Pentru restul de pământ până la

2.000.000 ha. țăranii continuau să plătească arendă deși prin mijlocirea statului îl achitaseră în întregime.

Cu toate că până la 1927 statul a plătit proprii tarilor 500 milioane lei și circa 6 miliarde în titluri de rentă, defalcarea și exproprierea pământurilor moșierești nu se terminase nici în anul 1940. În anul 1940 mai erau 3.900 moșii la care defalcarea părții expropriate nu era încheiată. Nu se făcuseră măcar proiectele de parcelare pe 434.000 ha. pământ. Pe alte 490.000 ha. nu s'a făcut parcelarea pe teren, iar 900 procese de reformă agrară mai erau încă în fața instanțelor judecătorești.

După datele prezentate de direcția cadastrului și a cârților funciare, la data de 1 Sept. 1942 se mai găseau 1328 moșii nemăsurate, 1275 moșii cu formalitățile neîndeplinite și 599 moșii în procese.

Prin aceasta, gospodăriile țărănești pe al căror pământ țăranii nu intraseră încă în proprietate erau grevate cu datorii din ce în ce mai multe față de stat. În afară de plata arenzii gospodăriile țărănești erau grevate în anul 1927 cu 10,4 miliarde lei. Aceasta ducea în fapt la ruina țăranilor și aruncarea țăranilor săraci în brațele cămătarilor, băncilor și marilor proprietari, permițând acestora din urmă să-și refacă chiar proprietatea.

Deoarece inventarul agricol n'a fost obiect de expropriere și împroprietărire, țăranul a fost nevoit să pornească dela început cu facerea de datorii pentru procurarea uneltelor în vederea lucrării pământului.

În aceset condițiuni au continuat să existe relațiile feudale (dijmă) între țărani și proprietarii de pământ.

Insemnătatea reformei.

Din condițiunile generale în care a fost făcută și aplicată reforma, reiese că mare parte din țărani nu au primit pământ prin reforma agrară de după primul războiu mondial. Parte din aceștia întâresc proletariatul agricol și parte continuând să lucreze în condițiunile semi-feudale de dinainte.

Cei care au primit pământ, l-au primit în condițiuni foarte grele care au dus până la urmă la sărăcirea lor.

Reforma agrară n'a potolit setea de pământ a țărănimii. Felul în care ea a fost făcută, a accentuat diferențierea socială la sate. A întărit o pătură mijlocie chiabură.

Reforma a întărit pătrunderea capitalismului la sate și a prilejuit marilor proprietari de pământ, mai ales din Vechiul Regat care și-au pierdut unele pământuri, ca să-și în-

tărească cu ajutorul sumelor primite dela stat pentru răscumpărarea pământului, — *pozițiile lor în industrie.*

Reforma a zdruncinat însă rămășițele feudale deși nu le-a lichidat cu totul și a grăbit dezvoltarea capitalismului. Dar această dezvoltare s'a făcut pe spinarea sărăciei maselor țărănești.

Legiuitorul constituant din 1923, pentru a întări formal caracterul definitiv al reformei agrare, prevede în art. 131 din Constituție principiul că dispozițiunile din legile agrare privitoare la exproprierea marelui proprietăți, sunt de ordin constituțional, adică nu pot fi modificate decât cu formele grele cerute pentru modificarea Constituției.

Cu toate acestea n'a fost nevoie de anularea prin lege a reformei agrare, pentru că puținele efecte ale ei în favoarea țăranilor să fie diminuate și chiar desființate și în condițiuni relativ noi să asistăm la un nou proces de concentrare a pământurilor.

Acest lucru va accentua contradicțiile sociale la sate și va face ca, în chiar cursul stabilizării relative ce are loc în România între anii 1923—1929 să se resimtă criza ag. ara.

Aceasta se va oglindi și în economia generală a țării și va micșora efectele stabilizării relative.

Abolirea sistemului O altă reformă impusă de condițiunile **po-censitar electoral.** Ilicitii sociale de după războiu este abolirea sistemului censitar electoral și lărgirea dreptului cetățenesc de vot. Această reformă s'a înfăptuit prin decretul lege din 16 Dec. 1918, care dă drept de vot egal, secret, direct și obligatoriu pe baza reprezentării proporționale tuturor cetățenilor maiori *bărbați*.

Constituția din 1923 consacră acest principiu în articolul 64. După cum se vede înlăturarea sistemului censitar nu înseamnă în același timp și acordarea votului universal, cerut de popor, deoarece nu primesc drept de vot femeile, ostășii, etc.

Pentru femei se rezervă această facultate pentru mai târziu pe baza unei legi speciale care ar trebui să întru-nească la votarea legii o majoritate de 2/3. Acest lucru nu s'a întâmplat până în anul 1945.

Cu toate acestea, lărgirea dreptului de vot a însemnat o antrenare mai largă a cetățenilor la viața publică.

Aceasta a îngreunat manevrele partidelor politice guvernamentale.

De aceea alegerile care urmează se desfășoară sub im-

periul violenței, a măsluirilor alegerilor și a presiunilor administrative.

Această lărgire a dreptului de vot a fost la rândul ei aproape în mare parte anihilată prin **legea pentru reforma electorală** din anul 1926, lege care durează până în anul 1938.

Această lege inspirată după legea fascistă italiană din 1923, creiază o primă majoritară de jumătate din totalul mandatelor în favoarea partidului care întrunește 40% din voturi, după care urmează repartizarea proporțională pe baza voturilor exprimate între toate partidele.

Pe lângă faptul că această lege este profund ne-reaptă, era potrivnică însăși constituției, căci prin creierea primei majoritate se consacră *neegalitatea chiar a votului exprimat*. Astfel luăm ca exemplu alegerile făcute de guvernul național-țărănist în anul 1932. Partidul național-țărănist obține 44,19% din voturi, deci mai puțin de jumătate din numărul voturilor exprimate și 273 de mandate din totalul de 387, adică circa 74% din locuri, în timp ce pentru restul de 55,81% din voturile obținute de celelalte partide, nu se repartizează decât 114 mandate. Adăugând la această „primă guvernamentală“, presiunile administrative, furtu- urnelor, contaminarea satelor, etc., căpătăm o imagine reală a „democrației“ de după primul război mondial și ne explicăm cum partidele cari în opoziție nu obțineau decât un număr infim de voturi, odată ajunse la guvern, aveau majorități compacte.

În sprijinul guvernării nedemocrate slujea și **legea Mâr-cescu** din 19 Decembrie 1924, care dă judecătorilor instrumentul legal cu care trimite la ocnă pe toți cei ce fac propagandă democratică. Despre această lege scrie primul ministru Ionel Brătianu că „este determinată de interesele superioare ale ordinii și Siguranței Statului, de a pune Statul în măsură să se apere împotriva acțiunii comuniste“.

O altă frână împotriva „votului universal“ este existența senatului *corp ponderator conservator*, în care voința poporului este din nou anihilată de numărul mai restrâns al celor ce au drept de a participa la aceste alegeri, de numărul senatorilor de drept și ai organizațiilor profesionale, toți instrumente în acea vreme ale partidului liberal. Expresia ne-respectării voinței poporului o găsim în faptul că în toate parlamentele de după primul război mondial nu s'a putut afla sub regimul așa zisului vot universal niciun deputat țăran sau muncitor.

Constituția La 28 Martie 1923, parlamentul liberal votează Constituția României care revizuieste pe aceea din 1886. Reviziunea însă nu s'a făcut cu formele procedurale, anume prevăzute de vechea Constituție, adică nu s'au fixat punctele revizibile de către parlament, care urma apoi să se dizolve, după care corpul electoral trebuia să aleagă camerele de revizuire constituțională.

Teama liberalilor de a da lupta electorală deschisă, i-a silit să aleagă un parlament nou, cu mijloacele electorale vechi, care a votat Constituția. Procedându-se astfel, n'a fost respectată uzanța legală. Fiind însă sancționată de rege, ea a devenit *un statut*.

Realitățile românești ale anului 1923, erau departe de a fi ogindite în această Constituție, care enunță o sumă de principii luate în special din Constituția belgiană. Analizată obiectiv, nu este o constituție a cuceririlor poporului, ei constrânsă de luptele populare de a face concesii, clasa dominantă încadrează astfel unele principii democratice, încât au putut fi cu ușurință nerespectate în realitate.

Pentru exemplificare, arătăm că art. 21 din Constituție prevede că toți factorii de producție se bucură de egală ocrotire. Dar pe când proprietatea este garantată, libertatea muncii este lăsată la discreția liberului joc al cererii și ofertei, *fără a fi garantată*.

În Martie 1923 s'au făcut proteste în mari întruniri publice împotriva modificării Constituției după vederile liberale, însă toate au fost înăbușite.

Starea socială Măsurile legislative și aplicarea lor de către guvernele de după primul război mondial au repercursiuni puternice în organizarea socială, în anii stabilizării relative (1923—1929). Starea socială arată într'adevăr de ce această perioadă o numim *relativă*: stabilizarea implică îndepărtarea unui haos economic pentru toată lumea. Dar dezvoltarea economică din anii de după război, arată că acest progres aparent poate fi socotită „stabilizare”, pentru clasa stăpânitoare, în timp ce masa mare a țăranimii, a muncitorilor, funcționarilor și intelectualilor, suportă greutățile provocate de desacordul între prețul muncii și puterea de cumpărare, precum și de concedieri.

În societatea românească a existat *burghezia*, stăpâna fabricelor și băncilor și a continuat să existe *moșierimea* cu proprietăți mari, unii moșieri având peste 500 hectare.

Aceștia duc o viață de belșug, unii necunoscându-și mă-

car întinderea moșiilor, trăind departe de ele. Grijă moșiei o lăsată pe mâna arendașilor sau a administratorilor, care o exploatează în condițiuni aproape feudale.

În afară de moșieri există gospodării ce dispun de 20—50 Ha. (*Chiaburii*). Acești proprietari trăiesc în majoritatea lor pe moșie, administrând-o singuri, lucrând-o cu ajutorul angajaților în relații de dijmă, sau cu ajutorul salariaților agricoli.

Țărănimia. Reforma agrară așa cum a fost ea aplicată, s'a rezolvat în mod democratic cererea țăranimii. Există:

Țăranii mijlocași cu gospodării având teren în suprafață până la 20—25 Ha., trăiesc în majoritate viața țărănească, în sensul că stau alături de muncitorii de pe moșie, supraveghindu-i, muncind mai puțin. Ei au uneori și angajați străini.

Micii gospodari cu 5—10 Ha., au drept caracteristică faptul că gospodăria lor dispune în genere, de vitele și unele necesare. Aceștia muncesc oarecum cu ajutorul brațelor de lucru aflate în familie, recurgând rareori și la angajați.

Țăranii săraci cu proprietăți sub 5 ha. nu dispun în mod obișnuit nici de inventarul necesar (perchea de vite pentru muncă și mașinile necesare), nici de posibilitatea de a și folosi în întregime puterea proprie de muncă și a familiei lor. Ei nu produc în multe cazuri grânele necesare pentru consumația proprie. Deoarece nu le ajunge să-și îndeusteleze nevoile, ei trebuie să lucreze la marii moșieri și chiaburi în dijmă sau ca salariați agricoli. Unii țărani sunt nevoiți să se deplaseze temporar sau definitiv în regiunile sau orașele unde găsesc de lucru, lăsându-și micul lot de pământ în seama soției sau familiei lui. Unii dintre acești muncitori agricoli, sunt nevoiți să ipotecheze pământul lor pentru datoriile făcute, atât către bănci și chiaburi precum și față de stat sau să-l și înstrăineze.

În economia agricolă mai găsim muncitori agricoli fără pământ (*zileri*) și *argați*. Statistica ne arată că sunt 367.000 de zileri, iar argați 54.000. Aceștia provin din țărani fără pământ și dintre cei cu gospodării având familie numeroasă.

În afară de aceștia, în mediul sătesc se găsesc 126.000 *salariați agricoli*, formați din muncitori agricoli calificați și din personalul tehnic agricol.

Afară de această populațiune care are legătură cu agricultura, în mediul rural se mai găsesc: 130.000 de *meseriași patroni* și un număr de semiproletari cari lucrează periodic în industriile apropiate.

Cum vedem, în cea mai mare parte, proprietatea agricolă nu este stăpânită de cei ce o muncesc.

Inventarul. Din totalul gospodăriilor țărănești, 36,9% n'au vite trăgătoare, 32,5% n'au vaci, 14,4% n'au niciun fel de vite, 40% au 3—5 vite mari, adică cel puțin 2 vite pentru munci și o vacă, 3,1% mai mult de 5 vite mari.

Gospodăriile țărănești cu mai puțin de 1 ha. sunt cele mai sărace: 65% n'au vite pentru munci, 52% n'au vaci, iar 35% n'au nici-o vită. Una din zece gospodării până la 1 ha. are un plug, iar în gospodăriile până la 3 ha., trei din zece gospodării posedă un plug.

Locuința țăranului nu s'a schimbat, guvernele în acești trei ani având grija ca prin legea pentru încurajarea de locuințe din 3 Mai 1927, să aducă avantaje imobilelor dela orașe, reglementând proprietatea pe apartamente și etaje, fără vre-o dispoziție și măsuri referitoare la casa țărănească.

Țăranii trăiesc în aceleași bordeie, sau, în situația cea mai bună, în locuințe formate dintr'un schelet de bărne, cu pereți de lut sau chirpici, neteziți, având acoperișul de paie, podeaua de pământ, ferestre mici, odăile neîncăpătoare, fiind prost luminate, neaerisite, în care locuiesc deseori în promiscuitate oameni și animale. În unele părți, locuința e formată din două camere, de cele mai multe ori cu o singură intrare, prin tindă.

Insalubritatea locuințelor sătești, suprapopularea lor, fac ca organismul țăranului român să fie debilitat, devenind teren favorabil oricărei boale.

Mortalitatea infantilă e mai frecventă la populația rurală decât la orașe. Mortalitatea prin boli organice în mediul rural dă o proporție de 1562 la 100.000 de locuitori, față de 127 la acelaș număr în mediul urban. Mortalitatea prin tuberculoză este de 26.000 la 100.000 de locuitori din mediul rural. La sate, sunt mai mulți surdo-muți, infirmi, etc., etc.

Cu toată această stare rea, îmbunătățirea stării sanitare la sate, nu era obiectul preocupărilor guvernelor ce se perindă la cârma țării între 1923—1929.

Venitul agricol (după categoria proprietății) era următorul în acești ani:

Agricultorii cu mai puțin de 3 ha., au venit de persoană	2.397 lei
" " 3 — 5 ha. " " " "	2.859 "
" " 5 — 10 ha. " " " "	2.711 "
" " peste 10 ha. " " " "	3.918 "

Iar *cheltuielile* cu alimentația pentru o persoană ale acelorăși agricultori sunt următoarele:

Agricultorii cu mai puțin de 3 ha. au cheltuiala de	4.245 lei
" " 3 — 5 ha. " " " "	3.671 "
" " 5 — 10 ha. " " " "	4.434 "
" " peste 10 ha. " " " "	5.692 "

Vedem că în gospodăriile cu mai puțin de 10 ha. cheltuielile cu alimentația depășesc venitul agricol. Celelalte cheltuieli (îmbrăcăminte, școala, boli, etc.) măresc deficitul considerabil dintre nevoile de trai și venitul agricol.

Dacă se mai adaugă la aceasta necesități de inventar, țăranul este pus în situație mai grea, decât a altora din alte țări. Este suficient să constatăm că, pe când într'un stat vecin ca Cehoslovacia un plug costa 800 lei, la noi costa 2.200 lei. Aceasta arată ce slabă este puterea de cumpărare a țăranului nostru, care trebuie să vândă cel puțin 80—100 de găini ca să cumpere un plug, când fratele său din Cehoslovacia, numai cu patru găini, își are plugul său. Este politica tarifelor maxime ale partidului liberal, potrivit căreia se cumpăra grâul țăranilor cu 30.000 lei vagonul, pentru ca băncile aceluiași partid să-l vândă apoi străinătății cu 120—130.000 lei vagonul.

Acestea au adâncit și mai mult și mai grav sărăcia țăranilor. Consecințele acestui raport sunt mari. Țăranul român este nevoit să trăiască într'o stare materială înapoiată. Ca să iasă din acest impas, gospodării caută venituri, își scad mai mult nivelul de viață, adică se alimentează și se îmbracă deficitar, suprimă celelalte cheltuieli, se împrumută ori consumă din substanța gospodăriei, vânzând vite sau pământ, și, până la urmă, cad în mrejele moșierilor, băncilor și cămătarilor.

Muncitorii și funcționarii. Muncitorii din fabrici și birouri duc aceleași lipsuri materiale, agravate de faptul că raportul dintre salariul primit și costul vieții este mult inferior anilor dinainte.

Astfel, de unde indicele general al salariilor față de 1914, arată că în 1923 era de 18 ori, iar în 1928 de 28 de ori mai mare, indicele costului de viață era, la 1926, de 35 ori, la 1927 de 39 de ori, iar la 1928 de 42 de ori mai mare ca în 1914.

Cu alte cuvinte, salariatul care a primit în 1914 suma

de lei 100, în 1928 primește 2.800 lei, dar ar trebui să cheltuiască 4.200 lei.

La aceasta se adaugă șomajul. De unde în Decembrie 1927 se indica oficial existența a 13.824 de șomeri, în Decembrie 1928, în plină iarnă, erau noi șomeri în număr de 72.144, după cifra oficială, care este mult scăzută.

Condițiunile de muncă sunt grele, deoarece „economiiile” se fac pe scoteala bugetului muncitorilor și a funcționarilor.

La lefurile mici, patronii aplică amenzi pentru vini înexistente, ceea ce constituie un mijloc în plus de jăcmănire a salariaților.

Condițiunile de muncă, lipsa de asistență medicală și lipsa de instituții sociale și tratamentul la puținele instituții care existau se vede dintr-o notiță publicată în „Viața Muncitoare”, ziarul Uniunii sindicatelor unitare din România, din Decembrie 1928:

„Un număr de 30 de muncitori și muncitoare care și-au otrăvit plămâni în atelierele infecte și umede ale patronatului hrăpăreț, care au fost forțați de lipsuri și mizerii să lucreze 14-16 ore pe zi, hrănindu-se doar cu o bucată de pâine și aceea destul de amară, zac și așteaptă poate sfârșitul pe paturile tari și murdare ale spitalului Zerendi.

Din cauză că baia este stricată, bolnavii nu s-au spălat de aproape două luni. Măncarea totdeauna are un miros neplăcut. Dacă se încearcă a se protesta, li se răspunde că pot pleca, poarta este deschisă.

Bolnavii, care prin natura bolii lor ar trebui să fie bine hrăniți și menajați, sunt din contra puși în asemenea condițiuni că nu este aproape noapte în care să nu moară câte unul.

Și totuși există un Minister al muncii și totuși Casa centrală încasează sute de milioane de la muncitori, fără să le dea ceva în schimb.”

Intellectualii. După război numărul intelectualilor se mărește, statisticile arătându-ne că numai liberi profesioniști sunt în număr de 42.000.

Puțini intelectuali au o existență asigurată. Cei mulți o duc greu, sunt exploatați și siliți să lucreze în condițiunile impuse de clasa stăpânitoare.

Ei încep să se organizeze în diverse *asociațiuni profesionale* pentru a-și apăra drepturile. Din felul cum sunt organizați, se vede însă lipsa unei concepții generale privitoare la rostul profesiunilor intelectuale. Asociațiunile acestea sunt în parte creații ale partidelor politice guvernamentale, canalizate spre același interes, fără să arate un

temei de îndreptare a stărilor de muncă intelectuală, devenind în parte masse de manevră împotriva intereselor oamenilor muncii.

Politica internă.

În perioada stabilizării relative a țării, s'au succedat la conducerea Statului: liberalii, averescanii și național-tărăniștii (1928).

Nefiind o deosebire programatică fundamentală între aceste partide, toate luptele politice dintre ele se poartă pentru cucerirea avantajelor puterii pentru partizanii lor și pentru consolidarea acelor grupări sociale ale căror interese le reprezentau.

În timpul guvernării liberale (1922—1926), se pun problemele pentru consolidarea noului stat românesc și pentru reorganizarea vieții economice. S'a votat **legea pentru unificarea administrativă**, care însă n'a putut da statului o nouă așezare administrativă, superioară celor pe care le moștenise în provinciile alipite... Spiritul ei sectar și centralismul riguros, a oprit dezvoltarea satelor și orașelor noastre.

Politica economică a favorizat concentrarea capitalului bancar și industrial, care a devenit exploatorul bogățiilor statului în foios particular. **Legea comercializării averilor statului** ne arată în special această tendință a partidului liberal.

Politica monetară a guvernului liberal constă în ignorarea producției naționale, căci se urmărește revalorizarea leului depreciațat prin împrumuturi cu ajutorul trusturilor și cartelurilor internaționale. În acest scop, se întreprind acțiuni ce înstrăinează averile țării fără a reuși să ridice moneda. Urmarea a fost creșterea costului vieții, înăsprirea de o serie de măsuri financiare care au lovit în pătura țărănească în special, obligându-o să se îndatoreze la băncile liberale. Capitalul bancar și monopolist trăiește zile de prosperitate. Prin politica sa financiară, guvernul liberal a căutat să exproprieze în mod silit capitalul mijlociu și capitalurile din ținuturile anexate, atât prin persecuții financiare și administrative de tot felul (refuzarea de credite la bănci din teritoriile anexate, greutatea la procurarea de vagoane, etc.), cât și prin legile de naționalizare a subsolului și a marilor întreprinderi bănești. În acest fel, se centralizau în mâinile statului mari bogății care sunt predate printr-o serie de legi (legea de comercializare a minelor etc.) în mâinile băncilor liberale.

În aceasta, găsim izvorul luptelor politice duse de către partidul național din Transilvania și partidul liberal în anii 1925—1928, partidul național din Transilvania, ca reprezentant al intereselor financiare din această regiune rezistând împotriva încercărilor capitalului liberal de a-i smulge pozițiile economice și încercând chiar să le întărească.

Totodată, partidul liberal, prin politica sa, căuta să monopolizeze și rolul de intermediar a pătrunderii capitalului străin, pentru a înțări și pe această cale pozițiile sale economice, ceea ce a produs uneori și conflicte între capitalul liberal și cel străin, acesta din urmă dorind să-și asigure libertatea în a-și alege condițiunile.

Dacă această politică a întărit pozițiile economice ale grupărilor liberale, ea a avut însă urmări rele pentru țară:

Iată bilanțul guvernării liberale de patru ani arătat de ziarul „Argus” din 28 Martie 1926 :

la venirea la putere
la 20 Ianuarie 1922.

la plecare
la 27 Martie 1926.

bugetul era de 10 miliarde
bilete în circulație 14 miliarde
un dolar era 145 lei
un franc elvețian 25 lei
o pâine 3 lei
un kgr. carne 8 lei
un kgr. lapte 14 lei
dobânda la ipotecă 14%
dobânda în comerț 15%

bugetul e de 39 miliarde
bilete în circulație 20 miliarde
un dolar e 246 lei
un franc elvețian 47,50 lei
o pâine 12 lei
un kgr. carne 35 lei
un kgr. lapte 16 lei
dobânda la ipotecă 25%
dobânda în comerț 36%

În timpul guvernării liberale, prin actul dăla 4 Ianuarie 1926, principele Carol este îndepărtat de la succesiunea tronului.

La 30 Martie 1926, în locul guvernului liberal vine un guvern prezidat de Averescu, care este un guvern remorcat intereselor liberale.

Acest guvern nu se poate menține din cauza crizei dinastice ce izbucnește.

Guvernul Averescu este înlocuit de un guvern prezidat de Barbu Știrbey (cumnat cu Ion I. C. Brătianu), guvern care se menține 16 zile, după care, la 21 Iunie 1927, vine iar un guvern prezidat de Ionel Brătianu.

Moartea regelui Ferdinand, la 20 Iulie 1927, și venirea pe tron a regelui Mihai (minor) duce la instituirea regenței compusă dintr-un membru al familiei regale, patriarhul și primul președinte al Inaltei Curți de Casație și Justiție.

Această componență este întocmită corespunzător intereselor partidului liberal.

La 24 Noemvrie 1927, moare I. I. C. Brătianu.

La președinția partidului liberal și a guvernului vine Vintilă I. C. Brătianu. Acesta continuă politica anterioară a acestui partid și continuă să provoace mari nemulțumiri maselor populare.

Guvernul liberal vrea să înăbușe aceste nemulțumiri, prin întărirea măsurilor represive și prin provocarea de diversiuni (excesele șovine și antisemite din Noemvrie 1926).

Partidul național țărănesc folosește această nemulțumire a mulțimii, agitând un program demagogic, mai ales după fuziunea care are loc în 1926 între partidul național din Transilvania și partidul țărănesc din Vechiul Regat.

Lupta între partidul liberal și național țărănesc se accentuează în alegerile parlamentare ce au loc în 1926 și 1927 guvernele care conduc alegerile sunt nevoite să-și asigure majoritatea prin falsificarea totală a voturilor.

Numai prin aceste mijloace a putut guvernul averescan să-și asigure în adunarea deputaților din Mai 1926 un număr de 292 mandate față de 95 ale celorlalte partide și grupări politice, iar în Iulie 1927, partidul liberal, fiind la putere, își asigură 318 mandate față de 69 ale celorlalți.

În timpul guvernării liberale a lui Vintilă I. C. Brătianu, se ascute lupta politică între partidul liberal și partidul național-țărănesc.

Această ascuțire a luptei politice se manifestă atât pe plan intern (întâlniri, manifestații, etc.) cât și pe plan extern (sabotarea de către național-țărăniști a noilor împrumuturi pe care încerca guvernul liberal să le dobândească în străinătate).

Alături de cele de mai sus, greutățile guvernului liberal creșteau atât datorită nemulțumirii maselor populare românești, cât și creșterii nemulțumirilor naționalităților conlocuitoare. Politica dusă față de naționalitățile conlocuitoare era potrivnică oricăror principii enunțate în documentele oficiale și internaționale, care prevedeau acordarea de largi libertăți.

Aceasta a avut ca urmare o creștere a luptelor acestor naționalități cari duc la răscoale, (Tatar Bunar în 1924, manifestații de nemulțumire în Transilvania, etc.), manifestații cari nu pot fi înăbușite, în ciuda proceselor pe care le inscenează guvernul și a tuturor măsurilor represive luate în general împotriva-maselor populare.

În parte, se folosește de aceste nemulțumiri partidul național-țărănesc pentru a-și lărgi vremelnice baza sa de masă.

Organizarea administrativă

Constituția din 1923, art. 193, stabilește principiul descentralizării administrative. În această Constituție diviziunea teritoriului țării este făcută în județe și comune, cu adăugirea că subdiviziunile lor teritoriale se vor stabili de legile de organizare administrative.

Legea pentru unificarea administrativă din 14 Iunie 1925 urmărea să unifice întreaga legislație administrativă, prin extinderea legislației vechiului regat în provinciile alipite. Ea nu a putut corespunde, deoarece fiecare provincie avea îndătinat sistemul său administrativ. În loc să armonizeze toate aceste sisteme luând partea bună a fiecăruia, a căutat să impună pe acel al vechiului regat.

Deși în expunerea de motive a legii se vorbește de descentralizare administrativă, din textul legii se contată mai degrabă o accentuare a tendinței centralizatoare.

Legea de unificare administrativă subdivide comunale în rurale și urbane.

Comuna rurală este alcătuită din unul sau mai multe sate. Comunele urbane sunt reședințe de județ și nereședințe. Acele reședințe de județ, care prin numărul locuitorilor și prin importanța lor economică sau culturală au o mai mare înrăurire asupra dezvoltării generale a Statului, se vor declara prin lege municipii.

Județele se împart în circumscripții numite plăși, cuprinzând mai multe comune, iar comunele urbane în circumscripții numite sectoare. Sectoarele și plășile nu sunt persoane juridice, ci ele sunt făcute pentru înlesnirea controlului și a gospodăriei administrative.

Fiecare locuitor al țării trebuie să aparțină unei comune și să participe la sarcinile ei.

Primarul este capul administrației comunale, ajutat de consiliul comunal. Numărul consilierilor de drept era mare, întrecând adesea pe acel al consilierilor aleși, ceea ce ducea la o deturnare a autonomiei de voință a corpului electoral din comună. Aceiași situație era și în consiliul județean.

Prefectul este șeful administrației județene, fiind reprezentantul puterii centrale în întregul județ. El își exercită atribuțiunile sale fie direct, fie prin subprefect, pretori, polițai și notari.

Toate comunele unui județ stau în legătură directă din punct de vedere administrativ cu **autoritățile județene**, iar acestea cu **ministru de interne**.

Vedem, dar, că toată administrația este condusă de centru, dând naștere unei **centralizări administrative**, care este sistemul în care raportul de dependență între cele două categorii de organe — centrale și locale — este atât de strâns încât interesele locale (în comunele rurale și urbane) sunt conduse după normele de reglementare venite de la centru, de către organele instituite, de către funcționarii numiți direct de puterea centrală.

Deși Constituția vorbește de descentralizare, legea Partidului liberal și mai ales aplicarea ei, a fost făcută împotriva normelor constituționale.

Tutela administrativă întrebuințată de centru — ministru de interne — este deasemeni excesivă și împiedică **promovarea inițiativei organelor locale**, care pot mai bine cunoaște nevoile localității decât organele centrale.

Acest sistem corespunde însă mai bine intereselor partidului liberal, în politica lui de reprimare severă a oricărei tendințe locale ce nu ar putea fi controlată de centru, și mai ales în nouile regiuni.

În organele locale, membrii aleși nu au efectiv putere, căci sunt subordonați prefectului în județ și pretorului în plasă, care conduc în fapt ca reprezentanți ai puterii centrale.

Partidul liberal care-și vedea activitatea guvernamentală apropiindu-se de sfârșit, căuta să stabilească prin această lege administrativă o permanență. De aceea, reorganizează un **consiliu administrativ superior**, cu atribuții întinse, ajutând **ministru de interne**. Acest consiliu n'are numai un caracter de ajutor consultativ, ci și unul important pe teren, prin faptul că membrii lui pot fi însărcinați de ministru de interne cu **controlul și inspectarea** administrațiilor locale, precum și a activității celorlalți reprezentanți ai ministruului. **Controlul este însăși puterea** ce o exercită centrul asupra activității administrative locale.

Iar prin **legea pentru organizarea consiliului superior administrativ** din 12 Decembrie 1925, unii membri sunt numiți **permanenți**, iar alții **pe opt ani**. Aceeași lege mai prevede că ședințele consiliului superior administrativ nu sunt publice; așa înseamnă că erau dictate direct de centru.

Se vede, dar, că sistemul administrativ realizat de liberali era făcut pentru asigurarea unui aparat de funcționari administrativi favorabil revenirii liberalilor la putere și asigurării unui rezultat în alegerile din Iulie 1927, când sunt iar la putere.

Acest regim administrativ a dat autoritate legală măsurilor abuzive venite de la **centru** și aplicate de prefecți împotriva organizațiilor și mișcărilor muncitorești și naționalităților conlocuitoare. Scopul însuși al acestei legi, a fost acela de a da încadrarea legală puterii administrative liberale.

Politica externă Noua situațiune internațională de după primul război mondial, duce la instituirea „**Ligii Națiunilor**” (28 Iunie 1919), creată în urma manifestării popoarelor care doreau să-și asigure pacea. Această organizație era însă în fapt sub influența Angliei și Franței, încă de la început, cooperarea în cadrul Ligii Națiunilor n'a dat rezultate pozitive din

cauza politicii de încercuire practică împotriva U. R. S. S. și din cauza auto-izolării Statelor Unite potrivit doctrinei Monroe.

Securitatea colectivă și problemele teritoriale au fost lăsate pe seama unor înțelegeri regionale între state, patronate de marile puteri și create în spiritul izolării Uniunii Sovietice, printr'un „cordon sanitar” al riveranilor. Incadrate în această politică, atitudinea guvernelor României de după primul război mondial, a fost ostilă U. R. S. S., încurajând și dând azil tuturor aventurierilor antisovietici.

La 3 Martie 1921, se încheie **alianța româno-polonă** îndreptată împotriva tânărului stat socialist și întărită printr'o convenție militară. Această alianță încheiată de Take Ionescu a fost reînnoită de guvernul liberal în anul 1926, și apoi de guvernul național-țărănist la 15 Ianuarie 1931.

Tot în acest timp, se creiază **Mica înțelegere**, prin acorduri bilaterale încheiate între România și Cehoslovacia (la 23 Aprilie 1921) și Jugoslavia (7 Iunie 1921), care nu pun la baza acțiunii lor o politică de înfrățire între popoare. Aceste convențiuni încheiate la început pe doi ani, au fost reînnoite și completate prin acorduri succesive.

În cadrul Micii Înțelegeri, trebuie menționat: și „**Actul general de conciliație, de arbitraj și de reglementare juridică între cele trei state ale Micii Înțelegeri**” din 21 Mai 1929, denumit și „**Convenția Tripartită**”.

După primul război mondial, conducătorii Statului român, sub influența trusturilor și cercurilor reacționare mondiale, au asumat României rolul nefast de jandarm al reacțiunii în aceste „**centre strategice**” ale Europei.

În Septembrie—Octombrie 1921, din inițiativa Uniunii Sovietice, care își manifesta dorința de pace și bună vecinătate cu țara noastră, încep la **Varșovia tratative între România și U.R.S.S.**, cu privire la problema teritorială nerezolvată, a navigației pe Dunăre a reluării relațiilor diplomatice, etc. Guvernul român respinge propunerile de **rezolvare democratică** a neînțelegerilor și tratativele n'au dus la încheierea unui acord, astfel că relațiile româno-sovietice au continuat a rămâne în același stadiu.

Politica externă a României a fost în general orientată în această perioadă, pe legături politice cu Franța, precizate în „**Convenția de amicitie și arbitraj**” din 10 Iunie 1926.

La venirea la putere a generalului Averescu, s'a încercat o apropiere mai strânsă de Italia. Noua alianță cu Italia fascistă **încheiată la Roma, la 17 Septembrie 1926**, este cimentată tot pe baza unei politici de dușmănie față de Uniunea Sovietică.

Intrarea U.R.S.S. în Societatea Națiunilor aduce o importantă contribuție problemei păcii. La 27 August 1928, se semnează pactul Briand-Kellog, pentru renunțare la război ca instrument de politică națională. Pe baza acestui pact încheiat în urma creșterii autorității morale și politice pe plan internațional a U.R.S.S., se încheie între U.R.S.S. și statele ei vecine (România, Polonia, Estonia și Letonia) **protocoul de la Moscova** semnat la 9 Februarie 1929, pe baza căreia statele semnatare se obligă a abolii războiul ca instrument de politică între ele. Venirea la putere a lui Hitler și amenințarea care pândește România, a fost înțeleasă de unii exponenți ai politicii românești (N. Titulescu). Aceasta ușurează reluarea raporturilor diplomatice dintre România cu

U.R.S.S. Schimbul de scrisori între miniştrii Afacerilor Străine ale celor două ţări (9 Iunie 1934), subliniază necesitatea unor relaţiuni normale şi amicale „şi ca cele două naţiuni să coopereze pentru cel mai mare bine reciproc, la menţinerea păcii”.

Frământări ţărăneşti. Între anii 1923—1929, nemulţumirea ţărănimii lua adesea forma unor ciocniri armate între jandarmi şi ţărani. Astfel, într-o corespondenţă din 23 Mai 1925 a ziarului „Adevărul” primită din Craiova, se vorbeşte despre revoltele care au avut loc în multe locuri din judeţ din cauza împărţirii nedrepte a loturilor şi păşunilor... Aceste revolte spontane au luat uneori caracter de ciocniri armate între jandarmi şi ţărani. Situaţia critică se prelungeşte trei-patru ani, dela începutul reformei agrare. Corespondentul vorbeşte mai departe de acele ciocniri din trei sate, care s'au terminat cu răniţi. Ciocniri asemănătoare au avut loc în Mai 1927 în jud. Teleorman, unde ţăranii dintr-o comună, după ce au intrat pe islazul moşierului au primit cu focuri de armă organele represive ale statului. Au fost morţi şi răniţi de ambele părţi. Ciocniri violente au mai avut loc în Dobrogea, mai ales acolo unde ţăranii erau nemulţumiţi de coloniştii chiaburi care acaparau pământul populaţiei minoritare.

În Septembrie 1924, are loc o răscoală cu centrul la Tatar-Bunar. Această răscoală a avut o amploare mare, cuprinzând o mulţime de sate din împrejurimi şi era condusă de către proletariatul agricol.

Represiunea a fost cruntă. Prin focul artileriei, câteva sate au fost rase depe suprafaţa pământului, unii răsculaţi fiind executaţi pe loc. Satul Tatar-Bunar a fost bombardat timp de 5 ore şi incendiat.

Mulţi răsculaţi au fost condamnaţi la închisoare.

Nemulţumirea ţăranilor a luat uneori şi forme religioase, care se oglindeşte în sectele ce iau naştere (Transilvania, Nordul Moldovei, etc.). Ele oglindeau starea de nemulţumire a păturilor ţărăneşti.

MIŞCAREA MUNCITOREASCA ÎNTRE 1923 ŞI 1929

Anii 1923—1929 au fost grei pentru mişcarea muncitorească. În primul rând, mişcarea muncitorească a suferit în urma sciziunii mişcării sindicale care are loc prin eliminarea forţată a muncitorimii radicalizate din rândurile sindicatelor (Congresul dela Cluj 1923). După alegerea Consiliului General al Sindicatelor la Sibiu, cu multe elemente de dreapta, curentul de stânga din Sindicate duce lupta în Uniuni şi cucereşte conducerea lor. Ținând seama de această situaţie, elementele de dreapta exclud cu ajutorul autorităţilor dela Congresul Sindical ce

are loc în 1923. la Cluj, delegaţii de stânga care erau majoritari. Mişcarea sindicală fiind astfel scindată, delegaţii celor 30.000 de muncitori excluşi au hotărât alegerea unui Consiliu General Sindical Unitar, din care făceau parte 7 Uniuni de breaslă. Sediul a fost fixat la Bucureşti. Aceste sindicate se străduiesc să refacă unitatea, deaceia se şi numesc unitare.

În al doilea rând, mişcarea muncitorească primeşte o mare lovitură în urma ilegalizării Partidului Comunist de către guvernul liberal în anul 1924.

În momentul când clasa stăpânitoare porneşte la o ofensivă pentru a anula libertăţile democratice cucerite, clasa muncitoare nu este unită.

Pe plan politic, Partidul Comunist scos din lege se vede nevoit să lupte în condiţiuni de adâncă ilegalitate.

Între anii 1923—1929, ca urmare a stabilizării relative, a echilibrului economic, politic şi social după primul război mondial în toate ţările cu structură asemănătoare ţării noastre, descresc luptele populare.

În aceşti ani, care se întind până în preajma anului 1929, clasa muncitoare din România îşi îmbogăţeşte experienţa în lupte de apărare împotriva politicii guvernelor din ţara noastră.

Din cauza slăbirii organizatorice şi a lipsei de unitate politică şi de acţiune a clasei muncitoare, o parte din cuceririle obţinute înainte, au fost pierdute.

Al treilea congres al Partidului Comunist. Al treilea congres al Partidului Comunist s'a ţinut în adâncă ilegalitate. Ordinea de zi a congresului cuprindea printre altele următoarele puncte:

Situaţia politică şi economică a ţării; problema ţărănească; problema naţională, problema sindicală; problema tineretului; problema organizatorică şi alegerea comitetului central.

În rezoluţiile votate, se arată caracterul contrazicerilor sociale din ţara românească şi sarcinile care decurg în vederea „mobilizării organizării şi conducerii luptei de emancipare a muncitorilor, ţăranilor şi intelectualilor”.

Congresul se ridică pentru libertate naţională şi împotriva politicii care răpeşte naţionalităţilor „drepturile lor cele mai elementare şi putinţa de a se desvolta din punct de vedere economic, politic şi cultural”.

Totodată, subliniază ca o sarcină de căpetenie „refacerea unităţii mişcării sindicale etc.”

Congresul dă o deosebită atenţie problemei organizatorice şi bizuirea activităţii partidului pe organizarea în fabrică (celule de fabrică).

Activând ilegal, Partidul Comunist foloseşte totodată posibilităţile legale de acţiune.

În parte la alegeri sprijinind Blocul Muncitoresc şi Țărănesc, care, în alegerile din 1927, cu toată prigoana şi fraudele din alegeri întrece pe acela al unor partide legale.

În acest timp, întocmeşte literatura în editura ilegală pe care şi-o organizează („Lupta de clasă”, broşuri, etc.), alături de gazetele legale pe care reuşeşte periodic să le editeze. („Deşteptarea”, etc.).

Partidele socialiste

care s'au grupat într-o federație, participă în mod legal la viața publică și candidează la alegerile parlamentare, ce au loc.

În anul 1927, în zilele de 7—9 Mai, are loc la București, Congresul General al Federației Partidelor Regionale Socialiste din România și se constituie *Partidul Social Democrat*. Prin aceasta, caracterul regional al acestei mișcări ia sfârșit, și se organizează ca partid pe țara întreagă.

Ordinea de zi a congresului a fost: raportul general; partidul și situația politică; proiectul de program; presa partidului; statutul de organizare.

În Februarie 1928, *Partidul Social Democrat* propune *Partidului Național-Tărănesc* colaborarea în vederea răsturnării *Partidului Liberal*.

A urmat un cartel electoral între *Partidul Social Democrat* și *Partidul Național-Tărănesc* în alegerile din 12 Dec. 1928.

În Iulie 1928, s'a despărțit o grupare din rândurile *Partidului Social Democrat*, formând *Partidul Social al Muncitorilor din România*, care în 1930 își schimbă titulatura devenind *Partidul Socialist Independent*, pentru ca în 1932 să ia titulatura de *Partidul Socialist Unitar*.

Oficiul acestui partid este „Proletarul” care apare la 29 Iulie 1928.

În alegerile din 1928, *Partidul Social Democrat* încheie un cartel electoral cu *Partidul Național țărănesc* în alegerile făcute de guvernul Național Tărănesc venit la putere în anul 1928.

* * *

În cadrul mișcării muncitorești, a activat organizația „AJUTORUL ROȘU MUNCITORESC”, care și-a pus ca misiune să ajute pe deținuții politici democrați care se găseau în închisoare în urma proceselor și condamnărilor ce au avut loc. Această organizație luptă și pentru amnistiarea acestor deținuți politici.

În această acțiune ea a fost ajutată și de organizația „LIGA DREPTURILOR OMULUI” care ia ființă în țara românească în anul 1923 sub președinția lui C. G. Costa-Foru.

Și această organizație a desfășurat o largă acțiune pentru amnistie.

* * *

În anul 1928, are loc al patrulea congres al **PARTIDULUI COMUNIST**. Și acest congres se ține în ilegalitate.

El desbete situația economică și politică a țării și dă o atenție mai largă problemei țărănești.

Se pune problema perspectivelor istorice în fața cărora stă România, problemă la care va da un răspuns științific Congresul al cincilea (1932).

România între 1929-1933

Criza economică.- mondială din perioada 19.9-1933.

Între anii 1929 și 1933, lumea întreagă, cu excepțiunea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, se sbatea într-o cumpănită criză economică, care, prin adâncimea și prin efectele ei, depășea cu mult toate crizele cunoscute înainte. Criza industrială se împletea cu criza agrară, fapt care agrava și mai mult situația.

În această perioadă, producția industrială a Statelor Unite ale Americii căzu către sfârșitul anului 1933 până la 63% față de nivelul din 1929, cea a Angliei până la 86%, cea a Germaniei până la 60%, cea a Franței până la 77%, în timp ce în singura țară rămasă în afara crizei, U.R.S.S., industria atingea în 1933, 201%, față de nivelul din 1929.

După calculul economiștilor din țările atinse de crize, pierderile generale ca urmare a crizei, depășesc pierderile pricinuite de războiul mondial din 1914—18. Criza a provocat o creștere a șomajului și o scădere a salariilor, 24 de milioane de șomeri fură sortiți foametei. Zeci de milioane de țărani sufereau depe urma crizei agrare.

Criza din țările atinse de ea în 1929—1933 se deosebea de toate crizele precedente prin caracterul ei, prin lungă ei durată și prin gravitatea ei. Dacă mai înainte crizele se terminau într-un an sau doi, criza începută în 1929 a durat cinci ani.

Faptul acesta se explică în primul rând prin aceea că criza industrială a atins cinci șesimi din globul pământesc, circumstanță care n'a permis ca unele țări să vândă mărfuri altor țări.

În al doilea rând, prin împletirea crizei industriale cu criza agrară, care a atins toate țările agrare și sem'agrar. Ca urmare a crizei industriale, a șomajului și a reducerii salariilor muncitorilor industriali, cererea de materii prime și de produse alimentare agricole, a scăzut. Pe de altă parte, criza în economia rurală a făcut să scadă cererea de produse industriale, ceea ce a agravat criza industrială.

Criza agrară a atins toate ramurile economiei rurale — nu numai agricultura, ci și creșterea vitelor. Ca urmare, economia rurală a decăzut, întrebuințarea mașinilor și a îngrășămintelor artificiale s'a redus mult. Cum producția de mașini agricole, unelte agricole etc. reprezintă o parte importantă a producției industriale, degradarea economiei rurale a făcut să dureze și mai mult criza industrială din țările atinse de ea.

Un alt factor de agravare a crizei a fost tendința organizațiilor monopoliste de a menține ridicate prețurile la mărfuri. Aceasta a făcut criza deosebit de dureroasă și a împiedicat absorbirea stocurilor de mărfuri. Cu toate acestea, scăderea de prețuri a fost foarte mare și a constituit baza devalorizării monetei, încetării plății datoriilor de război, opririi exportului de capital și restrângerii comerțului exterior.

Criza economică din anii 1929—1933 a fost întovărită de mari crahuri bancare. Deficitele bugetelor de Stat creșteau și s'a produs o scădere a cursurilor devizelor unor țări puternice din punct de vedere financiar ca Anglia și Statele Unite, cari au intrat pe drumul inflației. Lupta pentru piețele străine s'a intensificat.

Factorul principal care a dat crizei economice o asecuție fără precedent a fost că, ea s'a produs în condițiile când industria ca urmare a primului război mondial nu putea folosi în întregime capacitatea de producție a întreprinderilor și nici nu putea absorbi armata de milioane de șomeri.

Rezultatul politic al crizei a fost o considerabilă înrăutățire atât a situației politice interne a țărilor în criză cât și a relațiilor dintre aceste țări. O serie de guverne ale acestor țări căutau o ieșire din criza economică, pe de-o parte prin instaurarea în interior a dictaturii fasciste, pe de altă parte, pe calea deslănțuirii războiului pentru reimpărțirea coloniilor și a sferelor de influență.

Astfel, în 1932, profitând de faptul că puterile europene și Statele Unite ale Americii erau pe de-a ntregul absorbite de treburile lor interne în legătură cu criza economică, imperialiștii japonezi au încercat să exercite o presiune asupra Chinei, slab apărată, pentru a o supune și stăpâni. Trupele japoneze au pus în întregime stăpânire pe Manciuria, pregătindu-i astfel, poziții prielnice pentru a ataca China de Nord și U.R.S.S. Spre a avea mâinile libere, Japonia s'a retras din Liga Națiunilor și a început să se înarmeze intens.

Japonia urmărea subjugarea Chinei și izgonirea din ea a puterilor imperialiste din Europa și America. De aceea, Statele Unite ale Americii, Anglia și Franța își intensifică înarmările.

U. R. S. S., conștientă de faptul că Japonia urmărea și un alt scop, acela de a cuceri Extremul-Orient Sovietic, a început să-și mărească intens capacitatea de apărare a ținuturilor din Extremul-Orient.

Datorită imperialiștilor japonezi a luat ființă în Extremul Orient, un focar de război.

În țările europene, în care criza se prelungea în industrie și agricultură, șomajul enorm și mizeria crescândă au provocat nemulțumirea maselor populare. Nemulțumirile erau mai puternice în Germania, țara istovită economic de război, de despăgubirile de război, de criza economică, etc. Pentru a-și menține puterea, cercurile imperialiste și reacționare germane, hotărârea desființarea libertăților democratice și instaurarea unei dictaturi teroriste menită să înăbușe orice mișcare populară. Aceste cercuri aduseră la putere partidul fascist, partidul hitlerist care pentru a înșela poporul luase numele de partid „național-socialist”, dar care era cea mai reacționară și agresivă fracțiune a cercurilor imperialiste și cel mai revansard partid. În acțiunea lor, aceste cercuri au fost ajutate mult de către toți adversarii democrației.

Hitleriștii își inaugurară politica lor internă prin incendierea Reichstagului, înscenarea procesului dela Lipsa în frunte cu Gh. Dimitrov și nimicirea organizațiilor democratice, nimicirea libertăților democratice ale poporului german.

Politica externă și-au inaugurat-o prin părăsirea Ligii Națiunilor și pregătirea fățișă a unui război în vederea revizuirii prin forță a hotărârilor statelor europene în favoarea Germaniei. Astfel, s'a format în centrul Europei un al doilea focar de război.

CRIZA ECONOMICA IN ROMANIA

România n'a rămas în afara acestei cumplite crize care cuprinsese întreaga lume capitalistă. Țara noastră, exportatoare de grâu și petrol, a resimțit cu atât mai mult efectele

crizei, cu cât criza economică mondială a fost accentuată după cum am văzut, de puternica criză agrară.

Puterea de cumpărare a maselor a scăzut în țările lovite de criză și de aceea masivele cantități de grâu aruncate pe piața europeană nu puteau fi absorbite. Progresul tehnic realizat de agricultură în unele țări, a contribuit la creșterea productivității muncii și la scoborîrea prețului de cost la cereale. După 1929, prețul grâului a suferit scăderi continue pe piața internațională, încât, mai ales grâul american, care era mai ieftin, a înlăturat cu ușurință pe producătorii români, cari opuneau tractorului și combinei, munca țaranului învoit, condițiile înapoiate și primele în care se cultiva pământul în România.

Puternica criză agrară din România se datora nu numai unor cauze cu caracter general mondial, ci și unor cauze de importanță deosebită. Esența caracterului accentuat al crizei agrare din România consta în împărțirea antidemocratică a pământului. Criza din sectorul agricol, — sector important în economia țării noastre, — în acea perioadă de partea economiei agricole reveneau 58,5% din venitul național, 80% din populația activă era ocupată în agricultură și aproape tot exportul revenea producției agricole), — s'a împletit cu criza industrială și financiară și a căpătat o întindere deosebit de mare, din cauză că s'a desfășurat în condițiile unei economii înapoiate, a nivelului tehnic scăzut al agriculturii, a păstrării rămăștelor feudalo-iobăgiste și a nivelului material scăzut al țărănimii. De aceea, împlinirea crizei industriale cu cea agrară a dat crizei economice din România o asecuție deosebită.

Agricultura. Criza mondială s'a exprimat printr-o mare scădere a prețurilor la produsele agricole.

Prețurile cerealelor pe piața mondială unde le vindeam noi, au scăzut cu aproape 25% față de celelalte dinainte de criză.

Piața externă a fost pierdută pentru cerealele noastre din cauza crizei accentuate, care a determinat restrângerea cumpărăturilor.

În România, producția de cereale a scăzut neîncetat. De unde în 1928 s'a obținut o recoltă de 314.460 vagoane grâu, în 1929 nu s'au obținut decât 271.480 vagoane, iar în 1932 abia 151.150 vagoane. Producția de porumb a scăzut de asemenea.

În general, valoarea producției de cereale a scăzut dela

59.187 milioane lei în 1929 la 25.362 milioane lei în 1932: producția culturilor alimentare a scăzut dela 11.761 la 5.944 milioane lei în aceeași perioadă; producția plantelor industriale dela 4.001 la 1.928 milioane lei; producția viilor și a arborilor fructiferi dela 14.306 la 10.005 milioane lei.

În aceeași perioadă, valoarea producției de carne a scăzut dela 26 la 16 miliarde lei; a producției de lapte dela 15 la 10 miliarde lei și a altor produse animale dela 11 la 7 miliarde lei.

Industria.— Prețurile tuturor mărfurilor au scăzut vertiginos. Dar sărăcia maselor era atât de mare, încât, nu puteau cumpăra, oricât de scăzute erau prețurile. Iar industria destinată exportului, prețurile au scăzut deasemeni.

În 1929 prețul unei tone de petrol se ridica la 1358 lei, iar în 1932 el scăzuse la 398 lei, deci la un sfert.

Criza a cuprins întreaga industrie extractivă și cea de prelucrare.

În industria extractivă, întreprinderile cele mai mari din Transilvania au încetat extragerea, uzinele metalurgice cele mai de seamă și-au stins furnalele, fabricile de cherestea nu mai lucrau, fabricile de zahăr s'au oprit, industria de petrol s'a redus la jumătate și numai uzinele de război continuau să lucreze.

Sute de fabrici își închideau porțile, lăsând zeci de mii de muncitori pe drumuri. Numărul întreprinderilor din marea industrie de transformare scade dela 3.736 în 1929, la 3.557 în 1932 și la 3.487 în 1933; personalul întrebuințat în aceste industrii se reduce, după cifrele oficiale și incomplete, dela 201.184 în 1929, la 152.198 în 1932, iar valoarea salariilor plătite scade în aceeași perioadă dela 7.732 la 4.378 milioane lei.

Comerțul.— În comerț, criza era și mai grea. Scăderea producției, restrângerea consumului cu urmare a scăderii puterii de cumpărare a populației, lovea direct în această ramură economică. Insolvențele, protestările de polițe, falimentele și concordatele se țineau lanț.

În perioada 1929—1933 au fost protestate, după datele Institutului Central de Statistică, 1.570.929 polițe, în valoare de 23.895 milioane lei. Numărul falimentelor a crescut de la 4.243 în 1928 la 6.895 în 1929, la 7.859 în 1930 și la 8.357 în 1931.

Căutând cu orice preț ieșirea din criză, guvernele cari au condus țara în această perioadă, au forțat exportul produselor agricole și ale subsolului. Petrolul și grâul românesc se vindeau în străinătate mai ieftin decât în țară. Astfel, petrolul românesc se desfăcea în țară cu 5 lei litrul, iar la Constantinopol cu 0,90 lei litrul, diferența de preț trebuind să fie suportată de consumatorul român.

Finanțele.— Criza bancară și prăbușirea unor instituții de credit, ca Banca Bercovitz, Banca Marmorosch Blank, au provocat pierderi grele micilor deponenți. Marile capitaluri, profitând de libertatea comerțului de devize, fug din țară, căutând plasament sigur peste graniță. În toată țara a izbucnit o puternică criză de credit.

Criza economică a avut o mare influență și asupra finanțelor statului.

Venitul național scade dela 11.000 lei pe cap de locuitor în 1928 la 10.480 lei în 1929, apoi la 7.760 lei în 1930, 5.820 lei în 1931 și 4.800 lei în 1932. Impozitele cresc dela un an la altul. Indicele sarcinii fiscale față de venitul național, care era 97 în 1928, crește la 109 în 1929, la 141 în 1930 și la 142 în 1932. Cu alte cuvinte, impozitele s'au dublat în acest interval.

Cu toate sarcinile tot mai crescute impuse populației, bugetul se încheia cu deficite uriașe. Astfel, bugetul pe 1930 se încheie cu un deficit de 3.813 milioane lei; cel pe 1931 cu 9.555 milioane lei, cel pe 1932 cu 5.718 milioane lei.

Starea țărănimii.— După datele recensământului din anul 1930, cifra țăranilor complet lipsiți de pământ era de 464.009, adică 16,7% din populația agricolă activă. La acest număr, trebuiesc adăugați 122.000 de argați și 25.000 „ucenici”, ceea ce ridică numărul celor complet lipsiți de pământ la cca. 600.000 persoane.

În afară de aceasta, tabelele statistice cuprind un număr de alte 600.000 de persoane active, ocupate în agricultură, cuprinse sub numele de „alții” care nu posedau pământ. Tot recensământul din 1930, mai arată un număr de 600.000 de țărani care stăpâneau 300 de mii de ha., ceea ce revenea la ½ ha. pe cap de familie. Un țăran cu familia lui nu puteau trăi din acest pământ.

Pentru a practica agricultura, țăranul are nevoie și de vite de muncă. Dar dintre țăranii cari posedau între 1 și 3 ha., 48,5% nu aveau nici un fel de vită de muncă. Adică

1.100.000 gospodării cari făceau parte din această categorie, cca. 540.000 se găseau în această situație.

Tot după recensământul din 1930, împărțirea proprietății pământului era următoarea:

Categorია gospodăriei	Numărul gospodăriilor		Suprafața totală	
	în mii	în%	în mii ha.	în%
până la 5 ha.	2.460	74,9	5.535	28
5 — 10 ha.	560	17,1	3.055	20
10 — 20 ha.	180	5,5	2.360	12
20 — 50 ha.	55	1,7	1.535	78
50 — 100 ha.	12,8	0,4	895	4,5
peste 100 ha.	12,2	0,4	5.470	27,7
Total	3.280	100	19.750	100

Din cifrele de mai sus, se vede limpede procesul de centralizare a pământului după reforma agrară și procentul puternic în 1930 al marilor proprietari în care 12.000 de moșieri stăpânesc tot atâta pământ, cât stăpânesc 2.460.000 de gospodării.

În anul 1929, după o statistică a ministerului sănătății din cele 3 milioane de locuințe țărănești, 2,1 milioane, adică cca. 70% erau făcute din bârne, lipite cu lut, având pardoseală de pământ sau băligar. Marea majoritate erau acoperite cu lemn sau stuf. Aproape 700.000 de locuințe țărănești nu aveau decât o singură încăpere, cu ferestrele lipite. Mai mult ca jumătate din locuințe nu aveau latrină.

Din numărul total al țăranilor decedați în 1933, 77% nu au avut aici o îngrijire medicală. Pentru copii până la 1 an, procentul se ridica la 89,7%.

Criza agrară care a provocat o mare scădere a prețurilor la produsele agricole, a dus la deprecierea muncii țărănimii, care își vindea produsele pe-un preț de nimic. Îndatorarea mare a țărănimii, la bănci și cămători, povara grea a impozitelor mărite mult de guvernul național-țăranesc, a agravat urmările generale ale crizei, a sărăcit și a condamnat la foamete majoritatea copleșitoare a țăranilor.

Politica agrară a guvernelor național-țăraniste s'a făcut pe baza întăririi exproprierii gospodăriei sărace și chiar a unei însemnate părți din cea mijlocie. Libertatea de vânzare și cumpărare a loturilor țărănești introdusă de național-țăranismul (1929) a grăbit procesul de expropriere în masă a țărănimii sărace de către chiaburi și cămătari.

Măsurile guvernului Iorga-Argetoianu pentru „biruirea crizei”: premii de export pentru bănci și comercianții de cereale, acoperite de impozite pe pâine; sporirea unor impozite bănești prin înlocuirea lor cu impozite în natură, însemnau aruncarea greutății crizei asupra gospodăriilor țărănești mici și mijlocii și au dus la ruina lor în masă.

Între 1929 și 1933 se dă o nouă lovitură reformei agrare în acea mică măsură în care fusese favorabilă țărănimii. În acelaș timp, a scăzut colosal salariul lucrătorilor agricoli; în 1930 salariul scăzuse la 40—50% din cel dinainte de criză.

Starea muncitorimii și funcționărimii. În perioada 1929-1933 salariile au suferit scăderi foarte mari. Bugetul Ministerului Muncii arată că luând indicii general al salariilor din 1929 drept 100, avem următoarele scăderi în anii următori: pentru 1930—96,19; pentru 1931—85,2; 1932—68,8, iar în 1933—60,3. Deci, cel ce primea 100 lei în 1929 nu mai primea decât 60,30 lei în 1933. Scăderi asemănătoare constatăm și dacă luăm separat diverse ramuri industriale. Astfel, industria metalurgică arată un indice al salariilor de 64,7 în 1933; industria textilă de 66, industria alimentară 65,6 (1929=100). Aceste cifre oficiale, sunt foarte neprecise. În realitate, în diferite ramuri ale producției, salariile au scăzut cu mai mult de 50%, în vreme ce indicii prețurilor, arată o scădere de 44%. Rezultatul a fost o considerabilă scădere a puterii de cumpărare a salariaților.

În 1930 apare șomajul. În acel an, numărul șomerilor se ridică la 50.000, reprezentând 20% din totalul muncitorilor întrebuințați în industria mare, procent neatins până atunci de țările industriale.

Bugetul pe 1931 care se ridică la circa 38 miliarde lei, prevede o economie la salariile funcționarilor de 3 miliarde 426 milioane lei, adică aproape 10%. Este prima „curbă de sacrificiu” stabilită prin „Legea pentru reducerea lefurilor salariaților publici și înființarea unui impozit pe lefurile acestora stabilite prin contract” (M. O. nr. 26 din 17 Ian. 1931).

În 1932, controlorul străin al Băncii Naționale cere guvernului să concedieze 30 la sută din salariați, pentru a putea economisi 200.000.000 lei salarii. În Septembrie, 1932, guvernul anunță o nouă reducere a salariilor și pensiilor publice, o nouă „curbă de sacrificiu” și în Octombrie 1932, sunt pensionați 20.000 de funcționari de carieră. În 1933, intervine a treia „curbă de sacrificiu” (Decret de promulgare nr. 479 din 28 Febr. 1933).

Aceste „curbe de sacrificiu“ aplicate de guvernele național-tărăniste din perioada 1929-1933 au aruncat funcționăria într-o stare foarte grea. Un impiegat care încasa 4.400 lei pe lună în 1930, primește în 1932, abia 3.200 lei pe lună și în 1933 numai 2.800 lei pe lună. La aceasta se mai adăuga și faptul că funcționarii publici pensionari și vădulele și invalizii de război nu erau plătiți cu lunile, și cu miile erau aruncați pe drumuri. Funcționarii din întreprinderile particulare și în general elementele muncitoare ale păturii mijlocii s'au ruinat și pauperizat. Șomajul a cuprins și proletariatul agricol care ducea o existență mizerabilă.

GUVERNARILE DIN PERIOADA 1929-1933.

Următoarele guverne s'au succedat în perioada 1929-1933:

Primul guvern național-tărănesc, sub presidenția lui Iuliu Maniu, a condus țara din Noemvrie 1928 până la 7 Iunie 1930, când demisionează în urma întoarcerii în țară a Regelui Carol al II-lea.

Urmează un al doilea guvern național-tărănesc, sub conducerea lui G. G. Mironescu, care însă nu durează decât câteva zile, Iuliu Maniu revenind asupra demisiei și reluându-și locul de prim ministru. În Octomvrie 1930, Maniu își dă din nou demisia și este înlocuit cu G. G. Mironescu care rămâne la conducerea țării până la 4 Aprilie 1931.

Vine apoi guvernul Iorga-Argetoianu, care conduce țara până în Iunie 1932, pentru a face loc unei noi guvernări național-tărăniste, mai întâi sub conducerea lui Vaida, apoi — dela 25 Octomvrie 1932 până în Ianuarie 1933 — a lui Maniu, și în sfârșit din nou a lui Vaida, care se retrage în Noemvrie 1933, înlocuit fiind cu guvernul liberal al lui I. G. Duca.

Criza economică și problema rezolvirii ei, a făcut ca deosebiri între politica național-liberalilor și a național-tărăniștilor aproape să nu existe. Guvernul Iorga, formal nesprăjiniindu-se nici pe național-liberali, nici pe național-tărăniști se folosea de fapt de sprijinul ambelor partide. Amândouă aceste partide, neluându-și răspunderea formală pentru guvernul Iorga, și încercând să exploateze în favoarea lor, nemulțumirea masselor, își rezervau puțința altor combinații de guvernare.

Politica internă. La 16 Noemvrie. 1928, partidul național-tărănesc este chemat la guvern. Moartea regentului Buzdugan, primul președinte al Inaltei Curți de Casație și Justiție, duce la o manevră abilă pentru cucerirea forului constituțional de către național-tărăniști, prin numirea unui regent cumnat cu unul din frun-

tașii partidului, după ce și-au asigurat și sprijinul celorlalți regenti. La fel, Iuliu Maniu își asigură inexistența unui control parlamentar asupra activității guvernului, prin demisiile în alb cerute deputaților național-tărăniști.

Până la 1928, adică până la formarea celui dintâiu guvern național-tărănist, partidul național-tărănist a reușit să-și asigure în timpul celor zece ani de opoziție, o popularitate în rândurile maselor țărănești și în unele pături muncitorești.

La venirea partidului național-tărănesc la putere, unii credeau că se vor produce cu acest prilej schimbări radicale în viața politică a țării. În opoziție, conducătorii național-tărăniști au promis îmbunătățirea situației materiale și instaurarea unui regim care să introducă și să respecte libertățile cetățenești.

Venit la guvern, partidul național-tărănesc și-a arătat o altă față politică decât cea din timpul opoziției.

Mare parte din țărănime, nemulțumită de felul în care se făcuse reforma agrară și mai ales de felul cum fusese aplicată pe teren, aștepta o a doua expropriere, promisă de național-tărăniști în opoziție. A doua expropriere n'a venit. Dar nici strigătoarele abuzuri oficial constatate cu ocazia primei reforme, nu au fost revizuite. Marea proprietate funciară n'a fost desființată, dar a fost întărită, dându-i-se posibilitatea să cumpere pământurile țăranilor săraci, a căror proprietate hotărâtă inalienabilă prin reformă, a fost declarată alienabilă prin „legea circulației bunurilor“ din 20 August 1929.

Legea circulației bunurilor rurale. Legea guvernului național-tărănist din 20 August 1929 permite libera circulație a pământurilor provenite din improprietăți, care prin legile anterioare era reglementată; această măsură explicată de legiuitorul național-tărănist ca luată „în scopul selecționării naturale a cultivatorilor serioși“. Motivarea era interesată. În realitate, era o lege de protecție a capitalului bancar în raporturile cu țărănimea debitoare — de întărire a unei chiaburimii și de refacere a marii proprietăți. În loc să pro-

tejeze țărănimea, ruinată de plaga cămătăriei bancare și s'o ridice printr-o politică agricolă sănătoasă, prin cooperatie și prin anularea datoriilor sau prin conversiunea lor pe o durată lungă, guvernul național-tărănist lasă țărănimea pe seama bancherilor și chiaburilor, contribuind astfel, la sprijinirea chiaburimii pe care se baza și la refacerea marii proprietăți în România. Prin legea aceasta, legea junglei — legea celui mai tare și mai bogat — se statornicesc raporturile de stăpânire a pământului.

Se accentuează acum în mod vădit diferențierile din sânul țărânimii și se ridică un însemnat proletariat agricol care se desvoltă în condițiile exploatarei capitaliste.

Stabilizarea monetară din 1929.

Problema monetară era una din sarcinile de bază pe cari ar fi trebuit să le rezolve guvernul național-tărănesc.

Cu toată desvoltarea economică a României, eșită învingătoare din războiul din 1916—1918, datorită caracterului reacționar guvernărilor, a rămășițelor feudale în economia agrară, precum și politica de inflație, au redus tot mai mult puterea de cumpărare la izbucnirea crizei din 1929—1933 în România.

Aceste „curbe de sacrificiu“ aplicate de guvernele național-tărăniste din perioada 1929-1933 au aruncat funcționarea într-o stare foarte grea. Un impiegat care încasa 4.400 lei pe lună în 1930, primește în 1932, abia 3.200 lei pe lună și în 1933 numai 2.800 lei pe lună. La aceasta se mai adăuga și faptul că funcționarii publici pensionari și văduvele și invalizii de război nu erau plătiți cu lunile, și cu miile erau aruncați pe drumuri. Funcționarii din întreprinderile particulare și în general elementele muncitoare ale păturii mijlocii s'au ruinat și pauperizat. Șomajul a cuprins și proletariatul agricol care ducea o existență mizerabilă.

GUVERNĂRILE DIN PERIOADA 1929-1933.

Următoarele guverne s'au succedat în perioada 1929-1933:

Primul guvern național-tărănesc, sub președinția lui Iuliu Maniu, a condus țara din Noemvrie 1928 până la 7 Iunie 1930, când demisionează în urma întoarcerii în țară a Regelui Carol al II-lea.

Urmează un al doilea guvern național-tărănesc, sub conducerea lui G. G. Mironescu, care însă nu durează decât câteva zile, Iuliu Maniu revenind asupra demisiei și reluându-și locul de prim ministru. În Octomvrie 1930, Maniu își dă din nou demisia și este înlocuit cu G. G. Mironescu care rămâne la conducerea țării până la 4 Aprilie 1931.

Vine apoi guvernul Iorga-Argetoianu, care conduce țara până în Iunie 1932, pentru a face loc unei noi guvernări național-tărăniste, mai întâi sub conducerea lui Vaida, apoi — dela 25 Octomvrie 1932 până în Ianuarie 1933 — a lui Maniu, și în sfârșit din nou a lui Vaida, care se retrage în Noemvrie 1933, înlocuit fiind cu guvernul liberal al lui I. G. Duca.

Criza economică și problema rezolvirii ei, a făcut ca deosebirile între politica național-liberalilor și a național-tărăniștilor aproape să nu existe. Guvernul Iorga, formal nesprăjiniindu-se nici pe național-liberali, nici pe național-tărăniști se folosea de fapt de sprijinul ambeor partide. Amândouă aceste partide, neluându-și răspunderea formală pentru guvernul Iorga, și încercând să exploateze în favoarea lor, nemulțumirea masselor, își rezervau puțința altor combinații de guvernare.

Politica internă. La 16 Noemvrie 1928, partidul național-tărănesc este chemat la guvern. Moartea regentului Buzdugan, primul președinte al Inaltei Curți de Casație și Justiție, duce la o manevră abilă pentru cucerirea forului constituțional de către național-tărăniști, prin numirea unui regent cumnat cu unul din frun-

tașii partidului, după ce și-au asigurat și sprijinul celorlalți regenti. La fel, Iuliu Maniu își asigură inexistența unui control parlamentar asupra activității guvernului, prin demisiile în alb cerute deputaților național-tărăniști.

Până la 1928, adică până la formarea celui dintâiu guvern național-tărănist, partidul național-tărănist a reușit să-și asigure în timpul celor zece ani de opoziție, o popularitate în rândurile maselor țărănești și în unele pături muncitorești.

La venirea partidului național-tărănesc la putere, unii credeau că se vor produce cu acest prilej schimbări radicale în viața politică a țării. În opoziție, conducătorii național-tărăniști au promis îmbunătățirea situației materiale și instaurarea unui regim care să introducă și să respecte libertățile cetățenești.

Venit la guvern, partidul național-tărănesc și-a arătat o altă față politică decât cea din timpul opoziției.

Mare parte din țărănime, nemulțumită de felul în care se făcuse reforma agrară și mai ales de felul cum fusese aplicată pe teren, aștepta o a doua expropriere, promisă de național-tărăniști în opoziție. A doua expropriere n'a venit. Dar nici strigătoarele abuzuri oficial constatate cu ocazia primei reforme, nu au fost revizuite. Marea proprietate funciară n'a fost desființată, dar a fost întărită, dându-i-se posibilitatea să cumpere pământurile țărănilor săraci, a căror proprietate hotărâtă inalienabilă prin reformă, a fost declarată alienabilă prin „legea circulației bunurilor“ din 20 August 1929.

Legea circulației bunurilor rurale. Legea guvernului național-tărănist din 20 August 1929 permite libera circulație a pământurilor provenite din improprietărire, care prin legile anterioare era reglementată; această măsură explicată de legiuitorul național-tărănist ca luată „în scopul selecționării naturale a cultivatorilor serioși“.

Motivarea era interesată. În realitate, era o lege de protecție a capitalului bancar în raporturile cu țărănimea debitoare — de întărire a unei chiaburimi și de refacere a marii proprietăți. În loc să protejeze țărănimea, ruinată de plaga cămătăriei bancare și s'o ridice printr-o politică agricolă sănătoasă, prin cooperatie și prin anularea datoriilor sau prin conversiunea lor pe o durată lungă, guvernul național-tărănist lasă țărănimea pe seama bancherilor și chiaburilor, contribuind astfel, la sprijinirea chiaburimii pe care se bazuia și la refacerea marii proprietăți în România. Prin legea aceasta, legea junglei — legea celui mai tare și mai bogat — se statornicesc raporturile de stăpânire a pământului.

Se accentuează acum în mod vădit diferențierile din sânul țărănimii și se ridică un însemnat proletariat agricol care se desvoltă în condițiile exploatării capitaliste.

Stabilizarea monetară din 1929. Problema monetară era una din sarcinile de bază pe cari ar fi trebuit să le rezolve guvernul național-tărănesc.

Cu toată desvoltarea economică a României, eșită învingătoare din războiul din 1916—1918, datorită caracterului reacționar guvernărilor, a rămășițelor feudale în economia agrară, precum și politica de inflație, au redus tot mai mult puterea de cumpărare la izbucnirea crizei din 1929—1933 în România.

Ieșirea din această situație a fost căutată într-o serie de împrumuturi externe, care în loc să îmbunătățească situația, au agravat-o.

Încă în perioada de prestabilizare (1927—1928) guvernele liberale contractaseră în străinătate un împrumut de 4.550.000.000 lei, în condiții de cămătărie semi-colonială. În 1929, la 2 Februarie, guvernul Maniu încheie un „împrumut de stabilizare” de 100 milioane dolari, apoi un al 2-lea de 25 milioane dolari acordat direct Băncii Naționale. În schimbul acestui împrumut, Banca Națională a fost obligată să primească controlul băncilor străine. Împrumutul extern se ridică la circa 17 miliarde lei, cu o dăbândă cămătărească de 7% și, în plus 4% comision, ceea ce da în total 11%, cu ipotecă asupra tuturor veniturilor monopolurilor statului.

În 1930, pentru suma redusă de 8 milioane de dolari, luată cu împrumut de 8%, telefoanele au fost concesionate unei societăți străine „International Telephone and Telegraph Corporation” din New-York.

Împrumutul de stabilizare de 100 milioane dolari dovedindu-se insuficient, doi ani mai târziu, în 1931, a fost contractat un nou împrumut important — împrumutul de dezvoltare — de 1.325 milioane franci francezi, echivalând cu 8.678.000.000 lei, cu 7,5% dobândă și garantat iarăși prin veniturile monopolurilor Statului: tutun, sare, hârtie de țigaretă, explozivi, etc. Toate aceste monopoluri au fost cedate Casei Autonome a Monopolurilor (C.A.M.) care garanta împrumuturile cu averea și veniturile ei. C.A.M. la rândul ei, a acordat firmei suedeze „Svenska Tändsticka Aktiebolaget” condusă de Ivar Kreuger, concesiunea pe 30 de ani a monopolurilor chibriturilor.

Cu toate aceste împrumuturi, în 1932, situația era atât de rea, încât guvernul național-țărănist face apel la ajutorul Ligii Națiunilor. Ca urmare, băncile și trusturile din Apus trimit în August 1932, nouă experți, care impun instalarea unor controlori permanenți asupra veniturilor și cheltuielilor Statului, asupra Băncii Naționale și asupra Regiilor Autonome ale Statului.

Aceasta însemna pierderea de fapt a independenței economice a României, aservirea ei față de capitalul străin.

Stabilizarea din 1929 a fost făcută în astfel de condițiuni, încât de pe urma ei n'a beneficiat poporul. Toate efectele unei inflații începute în timpul primului război mondial se măreau și persistau încă după 11 ani. Greutățile economice aduse de această situație, precum și plata dobânzilor enorme la împrumuturile străine au căzut pe spina poporului.

Deși stabilizarea din 1929 avea condiții prielnice de reușită (eram o țară învingătoare, mărită cu teritorii și bogății etc.), ea n'a făcut decât să mențină haosul monetar, prielnic mijloc de afaceri speculative.

Stabilizarea din 1929 nu s'a bizuit pe posibilitățile și bogățiile țării, ci pe împrumuturi oneroase. Acestea au fost făcute de guvernul național-țărănesc, preocupat de interesele clasei stăpânitoare din acea vreme, din țara noastră.

Stabilizarea după guvernul național-țărănesc avea rostul de a mări posibilitățile materiale ale grupării sociale pe care o reprezenta, — iar împrumuturile făcute în străinătate, după cum a spus un deputat în Camera franceză „nu sunt pentru refacerea țării orănești, ci pentru menținerea actualului partid la putere”.

Stabilizarea din 1929 făcută în condițiunile mai sus arătate s'a bazează sub loviturile crizei din 1929—1933.

Conversiunea datoriilor agricole.

În criza agrară care cuprinsese întreaga gospodărie agricolă a României, supraindatorirea gospodăriilor țărănești se alătura nedreptei împărțiri a pământului în urma felului, în care a fost făcută „reforma agrară”. Anii cari au precedat votarea legii de conversiune, peste 59% din proprietățile până la 10 ha. erau grevate de datorii ipotecare sau ipotecare, deși țăranul plătea prin camătă de 2 și 3 ori capitalul împrumutat. În 1932, datoriile țăranimii române atinseseră cifra de 120—150 miliarde lei. După cifrele oficiale publicate reeseedmmn datoriilor agricole pe un ha. de pământ propriu, atinsese cifra de 104 lei, iar în unele județe ca Severin, datoriile la ha. atingeau cifra de 23.525 lei; în județul Brașov 23.832, în județul Suceava 23.238.

Pentru aceste datorii, țăranimea plătea dobânzi cămătărești, care fuseseră celebre în toată lumea sub denumirea de „dobânzi balcanice” care se ridicau la 40—60% și chiar 100%. Din totalul sumelor împrumutate de țăranime, 43,42% proveneau direct dela băncile comerțului. Capitalul bancar urmărea o masivă expropriere a pământurilor ținute de țărani.

Pauperizarea țăranimii și scăderea catastrofală a prețurilor la produsele agricole a făcut ca țăranii să nu mai fie în stare să plătească datoriile. Aproape 60% din pământurile țăranimii urmau să fie scoase în vânzare.

Începură executările silite și exproprierea loturilor de pământ. Țăranul, a cărei stare se înrăutățise în urma crizei agrare, apăsă de sururi grele și impozite ridicate, apăsă de datorii imense, a încercat să rezolve multe locuri rezolvarea chestiunii datoriilor agricole prin răscoale spontane: refuz de a plăti datoriile, distrugerea băncilor cămătărești, distrugerea polițelor etc. Un val de mișcări țărănești a cuprins întreaga țară și mai ales acele regiuni unde datoriile țărănești erau mai mari (Bucovina, Transilvania). De aceea, la intervale scurte, în Aprilie 1932 și Octombrie 1932 s'a venit cu două legi de conversiune a datoriilor agricole”. Această conversiune determinată de rezistența țăranimii, fiind făcută de guvernele clasei stăpânitoare, nu făcea decât să consolideze în mare parte sumele împrumutate, să salveze banii marilor cămătări și moșieri. Prin lege, creditorul și mai ales marele creditor își vedea creanța consolidată de garanția statului. Pe plan economic, legea menținea în viață pe debitor pentru uzul și indostularea marului creditor.

Legea conversiunii, datoriile agricole introduce îndatorirea țăranilor față de stat care acoperă datoriile marilor creditori silind pe țărani de a fi îndatorați statului pe timp de 30 de ani. În articolul 3 al legii ei spune: „Debitorul convertit este obligat să-și cultive lotul după normele fixate de ministerul agriculturii”. Adică țăranul care a convertit datoria sa, nu mai era în fapt stăpân pe munca de pe pământul său, ci era obligat să muncească pământul după cerere.

Scopul politic urmărit de legea conversiunii, a fost acela de a reține mișcarea revoluționară crescândă a țăranilor, de a potoli agitația țăranimii sărăcite, și de a salva interesele marilor creditori (bănci, mari moșieri, etc.).

Ofensiva capitalului străin

În timpul opoziției de până la 1929, conducerea partidului național-tărănist se angajase să combată și să măginească puterea capitalului monopolist, a trusturilor și a cartelurilor, care se găseau în mâinile liberalilor. Ajunși la guvern, nu au luat măsuri menite să limiteze sau să slăbească pozițiile ocupate de capitalul financiar care a găsit, dimpotrivă, condițiuni de activitate mai favorabile ca în trecut. Cu deosebire, alături de capitalul monopolist „național” a început să ocupe un loc mai mare capitalul monopolist internațional — de care se folosisse partidul național-tărănesc, spre a concura cu finanța liberală. Programul din 1926 al partidului național-tărănesc preconiza „Egalitatea de tratament a capitalurilor străine și românești în fața legilor și a administrației”, în speranța că în felul acesta își va atrage nu numai simpatia marilor trusturi financiare internaționale care le sprijinea, dar și mijloacele financiare pentru întărirea pozițiilor lor în viața economică, astfel încât să contrabalanseze pozițiile ocupate de finanța liberală. Când am vorbit de stabilizare, am văzut condițiile necesare în care se făcuseră împrumuturile de „stabilizare și desvoltare” contractate pe piețele străine. În afară de aceasta, guvernele național-tărăniste au ajutat pătrunderea capitalului străin, concesionându-i importante întreprinderi ale statului. Prima mare concesie pe care a acordat-o guvernul național-tărănist a fost aceea a chibriturilor, prevăzută în chiar textul convenției pentru realizarea împrumutului de stabilizare din 1929. Am văzut că și telefoanele au fost concesionate unei societăți străine.

Guvernul național-tărănesc a mai concesionat numeroase alte venituri ale Statului. Astfel a fost concesiunea „Fumosan”, concesiunea depozitelor de sare ale R. M. S.-ului, concesiunea marcării brichetelor, concesiunea distribuirii țigărilor și tutunului („Discorn”), concesiunea pavării șoselei București-Brașov (contractul „Stewart”), etc.

Aplicarea principiului „egalității de tratament legal și administrativ pentru capitalurile indigene și străine” s'a transformat în fapt în subordonarea intereselor economiei naționale, intereselor trusturilor financiare străine. Pentru a atrage capitalurile străine guvernul național-tărănesc a ridicat toate prohibițiile puse în calea acestora în trecut. Legea minelor a fost modificată, legea energiei deasemenea, tarifele vamale au fost simțitor reduse.

Marile trusturi internaționale cărora li se deschiseseră larg porțile pentru pătrunderea în România, nu s'au grăbit să lucreze decât în sectoarele care le asigurau maximum de beneficii, cu minimum de eforturi și de investiții, — neglijând sectoarele de care putea beneficia economia națională.

Deasemenea, operația stabilizării n'a adus în țară un puternic aflix de capitaluri străine care să colaboreze la valorificarea în folosul țării a avuțiilor noastre — așa cum prevăzuse în opoziție guvernul național-tărănesc. Dimpotrivă, îndată după contractarea împrumutului de stabilizare, creditorii din străinătate au comunicat debitorilor români că stabilizarea fiind înfăptuită, ar fi sosit momentul ca toate creditele acordate cu 2—3 ani în urmă să fie rambursate.

În felul acesta, împrumutul de stabilizare, în loc să contribuie la animarea pieții, a provocat, dimpotrivă, o stagnare din cauza exodului capitalurilor care erau retrase din România spre a lua calea străinătății. În total, în perioada 1929—1931 au ieșit din țară capitaluri

de aproape 18 miliarde lei, adică mai mult decât împrumutul de stabilizare care fusese de aproape 17 miliarde lei. Politica „porților deschise” dusă de guvernele național-tărăniste n'au avut deci alt rezultat decât procurarea capitalurilor cu cari au fost restituite datornicii mai vechi ale țării. În schimbul acestor capitaluri cari eșeau din mână îndată după intrarea lor, trusturile internaționale au obținut o serie de concesii monopoliste, prin mijlocirea cărora ele au avut posibilitatea să dicteze economiei românești, și politicii interne și externe a țării.

Perduri economice oneroase. În timpul guvernărilor național-tărăniste s'au încheiat o serie de contracte și acorduri economice în afară de împrumuturile mai sus indicate.

Astfel, „Convenția dintre Casa Autonomă a Monopolurilor Reale din România și societatea Svenska Tandsticks din Stockholm” pentru concesionarea chibriturilor pe timp de 30 de ani, încheiată la 2 Februarie 1929 și care a avut drept rezultat scumpirea chibriturilor, înădarea fabricii de chibrituri din Cluj și un deficit al exploatarei de 10 milioane lei.

Contractul cu societatea „International Telephone and Telegraph Corporation” din New-York pentru concesionarea telefoanelor, fu promulgat la 3 Iulie 1930. Această concesie s'a dat cu tot avizul defavorabil al Direcțiunii generale a P. T. T. și deși exista o ofertă mai avantajoasă din partea unei firme care oferea un împrumut fără a prelua concesionarea telefoanelor. Prin concesionarea telefoanelor, Statul pierdea 100 milioane lei anual.

Contractul privitor la pavarea șoselei București-Brașov, încheiat cu firma „Steward și Parkers Hd.” din Londra în 1930.

Contractul pentru construirea a 130 km. de șosele, încheiat cu firma suedeză „Svenska Vögoktee Volaget”, promulgat în 21 Martie 1931. Pentru lucrările făcute, — în condiții atât de rele încât atunci când s'a făcut recepția, inginerii români n'au vrut s'o primească. S'au plătit 3.200.000.000 lei, adică cu 1.700.000 mai mult decât dacă s'ar fi făcut de antreprenori români.

Convenția din 1929, prin care se comandau o sută de locomotive la A. E. G., 5.012 tone poduri la M. A. N. în Germania, cinci mil vagoane de șine și material mărunț, etc. Toate aceste comenzi puteau fi făcute de o serie de industrii românești.

Contractul de furnitură între ministerul Apărării Naționale și Skoda din 17 Martie 1930.

În Mai 1929, guvernul capătă din patrea controlorului străin de pe lângă Banca Națională, aviz favorabil pentru crearea unui fond de înarmare. Firma „Skoda” obține un contract pentru puști mitraliere de 1 1/4 miliarde lei. S'au cumpărat 25.000 puști mitraliere cu 50.000 lei bucata, în vreme ce firma elvețiană „Société Industrielle Suisse” oferise aceiași pușcă cu 9.100 lei bucata.

În Martie 1930, firma Skoda obține un contract pentru tunuri în valoare de 5 1/2 miliarde lei, fără observarea formelor legale, fără consultarea prealabilă a specialiștilor militari și chiar fără întocmirea unui caet de sarcini. În Martie 1931, ministerul de război jugoslav comunică că prețurile plătite de România pentru tunurile Skoda erau cu 25% mai mari decât prețurile plătite pentru aceleași tunuri de ju-

goslavi. Mai mult, ancheta parlamentară care a urmat în legătură cu această afacere, desvăluie că prețurile plătite pentru tunuri erau mai mari decât cele cerute de fabrică („Universul” din 4, VIII, 1934).

Legiuirea socială. Pe teren social, guvernațiile din această perioadă au dus o activitate potrivnică intereselor poporului. S'a împiedicat activitatea Sindicatelor Unitare și s'au înăbușit luptele muncitorimii.

Sindicatelor Unitare, care deveniseră un puternic instrument de luptă organizată a muncitorimii, au fost dizolvate. Prin decizia consiliului de miniștri din 10 Aprilie 1929, ministrul de justiție a fost autorizat să ceară instanțelor judeciare dizolvarea Sindicatelor Unitare, iar ministrul de interne a fost însărcinat să procedeze la închiderea acestora, chiar înainte de pronunțarea justiției.

Au început „curbele de sacrificiu”, șomajul, scăderea de salarii, scăderea nivelului de trai al muncitorilor, funcționarilor, învățătorilor, invalizilor, preoților, noi sarcini fiscale asupra țăranilor, cu scopul de a ieși din criză, și de a plăti datoriile făcute în străinătate.

Ca încoronare, în timpul ultimei lor guvernări, național țăranistii au reintrodus starea de asediu (prin decretul 301.610 din 30 Decembrie 1933), cenzura (Decret pentru controlul publicațiilor periodice) au fost reintroduse consiliile de război și o mare parte din ziarele și revistele democratice au fost interzise, (Munca, Stanga, Bluze Albastre, Viața muncitoare, Studentul Nou, Înainte, Veac Nou, etc.), dându-se în același timp autorizație de apariție unui număr mare de publicații cu caracter vădit antidemocratic și fascist.

Guvernele din anii 1929—1933 au făcut legi cu caracter rasial prin care era anulată egalitatea cetățenească acordată evreilor români prin Constituție și legi. Astfel s'a făcut „Legea pentru modificarea unor articole din legea pentru regimul general al Cultelor” din 3 August 1929, și „Legea pentru organizarea cooperăției” din 27 Iunie 1933.

Legi cu caracter șovin, ca „Legea pentru Camerele de Comerț și de Industrie” din 14 Februarie 1929; „Legea pentru încurajarea industriei naționale, din 14 Februarie 1929; „Legea pentru protejirea muncii indigene din 3 Aprilie 1930.

Legi cari îngrădeau libertatea de conștiință, ca „Decizia pentru reglementarea activității Asociațiilor Religioase” din 24 August 1933.

Politica externă. Guvernele cari au condus țara între 1928 și 1933 au încheiat cu guvernele țărilor străine următoarele convenții:

Protocolul privind prelungirea convenției de alianță defensivă între Regatul României, Sârb, Croat și Sloven din 13 Iunie 1929.

Tot în 1929, guvernul național-țăranesc reînnoiește cu Polonia, condusă de mareșalul Pilsudski pactul secret, încheiat în 1921 și în dreptat împotriva Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste.

Protocolul semnat la Moscova la 9 Februarie 1929 între Estonia, Letonia, Polonia, România și U.R.S.S. pentru punerea în vigoare a tratatului dela Paris din 27 August 1928, relativ la renunțarea la război.

Tratatul de garanție între Polonia și România din 15 Ianuarie 1931.

Tratatul de amicitie, neagresiune, arbitraj și conciliațiune între România și Turcia, din 17 Octombrie 1933.

Venirea național-țăranistilor la putere duce la o întărire a relațiilor cu Franța, care ne acordă împrumutul de stabilizare din 1929, ce ne-a pus sub controlul economic al capitalului francez și care a echivalat cu un tutelaj.

Legăturile internaționale se fac numai cu anumite țări, care pot aduce avantajii clasei stăpânitoare ale statelor a căror relații sunt căutate.

Guvernele cari au condus țara între 1929 și 1933 au continuat față de Uniunea Sovietică, politica de ostilitate practică cu rare și scurte intermedii de toate guvernele românești, deși guvernul sovietic a manifestat în mod constant intenții pașnice față de satul român.

Această politică ostilă față de U.R.S.S. era determinată de ura pe care conducătorii politici reacționari, sprijiniți de cercurile imperiale străine, o nutreau față de noul regim sovietic. Această politică a alăturat țara noastră așa zisului „cordon sanitar”, adică lanțului care încercuia U. R. S. S.

În 1929, la propunerea Uniunii Sovietice de a încheia un pact de neagresiune cu România, guvernul, printr'un interview al ministrului de externe, o respinge. Chiar atunci când guvernul național-țăranesc a semnat la Moscova pactul Kellog, presa sovietică a avut motive să se plângă de „atitudinea ostilă față de U.R.S.S.”

În 1932, în urma propunerii Uniunii Sovietice, de a încheia cu toate țările pacte bilaterale de neagresiune, unele țări încheie astfel de pacte, recomandând României să procedeze la fel. Totuși, tratativele îndelungate duse între România și Uniunea Sovietică la Riga și Geneva, eșuează.

Sub guvernul Iorga, (dintre cele două guvernări național-țăraniste) s'au început cu Uniunea Sovietică tratative cari au fost însă rupte după câteva săptămâni.

După revenirea la putere a național-țăranistilor, U. R. S. S. propune din nou încheierea unui pact de neagresiune „în dorința de a-și manifesta din nou intențiile sale pașnice față de România”. La discuția deschisă în Senat cu privire la această chestiune, în Noembrie 1932, primul ministru Iuliu Maniu declară că această chestiune „nu mai aparține problemelor actuale, intru-ât chestiunea încheierii unui pact de neagresiune cu Rusia pentru moment este închisă, fiindcă propunerea guvernului sovietic a respins-o guvernul”. Această politică externă era cea oficială care se deosebea de sentimentele pe care le nutrea poporul român.

În sfârșit, în Iulie 1933, după câteva luni dela instaurarea lui Hitler în Germania, Uniunea Sovietică propune „o convenție de definire a agresiunii” la care aderă până la urmă „Mica Înțelegere” inclusiv România.

LUPTELE SOCIALE ÎN ANII 1929—1933.

Ascutirea crizei economice în țara noastră și măsurile antidemocratice luate de guvernele dela cârma țării, înlocuite în colaborare cu experții străini, au lovit aspru în condițiile de trai ale poporului: Toate păturile sociale din România, și în primul rând muncitorimea, au fost lovite. Impozitele au fost mărite, au fost pensionați în mod forțat, muncitori și funcționari. S'au făcut concedieri

și ziua de lucru, încheians de lungă și până atunci, a fost mărită. Mizeria sporită a făcut să crească și luptele muncitorești și țărănești. Luptele țărănești au avut în majoritatea cazurilor un caracter spontan. Isbucneau acțiuni și răscoale locale în diferite colțuri ale țării, repede înăbușite de organele represive. Cât privește situația din rândul muncitorimii, statisticele ministerului muncii din acea vreme arată pe deoparte înrăutățirea traiului muncitorilor și pe de altă parte, sporirea luptelor pentru salarii. Astfel, pe când în 1929, au fost încheiate 218 contracte colective de muncă, privind 76.495 de salariați în 1932, numărul contractelor încheiate a fost de 101 cu 25.296 salariați, iar în 1933 de 80 cu 23.693 de salariați participanți.

În același timp însă, conflictele colective de muncă au sporit după datele oficiale în felul următor: în 1929 au fost 190 de conflicte în 713 întreprinderi, în 1932 au fost 226 conflicte în 1047 întreprinderi, iar în 1933, 222 conflicte în 1329 întreprinderi.

Luptele dela Lupeni

În 1929, situația minierilor din Lupeni era din cele mai rele. Repetatele lor cereri de a li se îmbunătăți situația erau respinse, iar încercările de a le cuceri prin lupte, înăbușite de către Direcțiune, căreia autoritățile îi puneau la dispoziție armata și de către unii trădători din rândurile chiar ale muncitorimii care trecând de partea direcției, sfătuiau pe muncitori „să aibă răbdare căci patronii vor avea grije să le dea ceva”. Muncitorimea a pornit la acțiune organizată de Sindicatele Unitare, cu toată represiunea guvernamentală. La o întrunire în 4 August 1929, au hotărât greva care începe în ziua de 5 August. Prefectul și procurorul din Deva au cerut muncitorilor să înceteze greva, dar muncitorii au condiționat reluarea lucrului de satisfacerea cererilor lor. Muncitorii nu au cedat nici în fața armatei care a fost adusă dela Deva.

În dimineața zilei de 7 August, organele represive au înconjurat uzina, în curtea căreia erau adunați greviștii, nelăsând pe nici-un muncitor să iasă afară. A venit din nou prefectul care a cerut muncitorilor să părăsească uzina înconjurată de armată. Muncitorii, neavând pe unde ieși, n'au putut părăsi curtea uzinei. Atunci, la comanda prefectului, care, cel dintâiu a descărcat primul glonte în pieptul unui muncitor, a început focul. După datele oficiale, au fost omorâți cu această ocazie, 25 de muncitori și 200 de răniți. O mare parte din greviști s'au refugiat în păduri de teama represiunilor sângeroase ce au urmat.

ÎNTEȚIREA LUPTELOR SOCIALE

Din cauza situației din ce în ce mai grele a poporului, în tot cuprinsul țării creștea numărul luptelor. Au avut loc acțiuni ale proletariatului din întreprinderile din Reșița, Buhuși, București (Lemaitre), Timișoara, Cluj, Galați, Constanța, ș. a. Au avut loc manifestații ale șomerilor, întruniri și proteste ale salariaților publici, răscoale spontane ale țăranilor, răscoale cari au avut la bază grelele condiții economice în care se sbăteau, deși uneori au luat un caracter religios (stiliști, etc.).

În 1932 și la începutul anului 1933, guvernul național-țărănesc a luat noi măsuri, menite să reducă nivelul de viață al masselor populare, cu scopul de a asigura plata ratelor împrumuturilor străine, dobânzile lor și cheltuielile de înarmare.

Muncitorimea răspunde prin noi lupte organizate și conduse de Partidul Comunist, pe baza Frontului Unic Muncitorescu de jos. Aceste lupte, împreună cu afluxul spre organizare sindicală a muncitorimii, obligă guvernul să recunoască în fapt sindicatele.

LUPTLE CEFERIȘITLOR ȘI PETROLIȘTILOR

În cadrul nemulțumirii generale a masselor populare, muncitorimea ceferistă, și petrolistă care era partea cea mai activă a clasei muncitoare, se angajează într-o serie de lupte succesive cari au culminat cu luptele din Februar 1933.

Mărirea impozitelor, pensionările forțate, teroarea și prădarea din ateliere, interzicerea întrunirilor și a congreselor, primăria alocației de chirie și a indemnizațiilor, curbele de sacrificiu aplicate muncitorilor și funcționarilor, etc., toate acestea au fost cauza nemulțumirilor cari s'au manifestat într-o formă mai puternică în Ianuarie 1931, când direcția F. R. a anunțat o curbă de sacrificiu de 10 la sută. În ziua de 19 Ianuarie, la întrunirea convocată la sediul sindicatului ceferist din calca Griviței, în timp ce muncitorii adunați discutau problemele ce-i frământau, au fost atacați de poliție. Au fost răniți mai mulți muncitori și doi dintre aceștia au murit. Prin această represiune, guvernul urma să arate că este hotărât să aplice măsuri drastice pentru a înăbuși lupta muncitorilor. Dar rezultatele n'au fost cele așteptate. La Iași, Galați, Brăila, Cluj, Sibiu, etc., în toate centrele însemnate din țară, au avut loc întruniri populare în care s'a protestat atât împotriva represiunii sângeroase din 29 Ianuarie, cât și împotriva interzicerii de către guvern a Congresului funcționarilor publici.

Pentru ceferiști a început să fie limpede că, numai prin luptă își vor putea câștiga revendicările. Muncitorii aleg în fruntea sindicatelor oameni devotați și hotărâți să pornească lupta.

În aceste împrejurări are loc în Martie 1931, Conferința pe țară a muncitorilor ceferiști, petroliști și minieri, Conferință, după ce a desbătut situația muncitorilor ceferiști, mineri și petroliști, a stabilit mijloacele de acțiune pe baza frontului unic muncitoresc, pentru împiedicarea înrăutățirii situației muncitorimii:

„...muncitorii din aceste trei industrii, care sunt strâns legate între ele prin mii și mii de fire, sunt hotărâți să opună noi ofensive a patronilor, contra ofensiva lor de luptă comună contra scăderii continue a nivelului de viață a

muncitorilor. Muncitorii din aceste trei industrii legate între ele (este știut că cel mai mare cumpărător al cărbunilor, ca și al produselor petrolifere este C. F. R.-ul) știu că numai printr-o luptă revoluționară comună vor fi în stare să înfrângă cu succes noua ofensivă patronală.

De aceea, muncitorii ceferiști, petroliști și mineri... au răspuns ca mare entuziasm la inițiativa luată de Consiliul General al Sindicatelor unitare de a organiza o conferință numai a lucrătorilor acestor trei industrii pentru a pregăti și organiza în comun lupta lor.

...Conferința a ales un *Comitet de Acțiune Comun* ca să conducă mai departe munci de pregătire. A fost hotărâtă crearea, prin conferințe locale, de organe comune de acțiune pentru pregătirea luptei. Conferința a hotărât organizarea sindicatelor pe fabrici" (Scântea, anul I, nr. 1 din 15 August 1931).

Conferința din Martie 1931 a avut o mare însemnătate pentru pregătirea luptelor ceferiste.

Comitetul de acțiune creat pe baza Frontului Unic Muncitoresc, a ales ca președinte pe Gh. Gheorghiu-Dej. Comitetul a convocat la Galați, Cluj, etc. conferințe regionale la care s'a discutat situația muncitorimii ceferiste și acțiunile ce trebuiesc duse pentru câștigarea revendicărilor și organizarea luptei în acest scop.

În Iunie 1932, național-tărăniștii reveniți la guvern încep să înăsprească măsurile economice și politice îndreptate împotriva muncitorilor. Se reduc zilele lucrătoare, se impune muncitorilor salariul în acord fără a avea la bază un salariu minim, iar muncitorii dela calea ferată erau mutați dintr'un loc într'altul pentru a fi siliți să-și dea demisia. Se introduce „sistemul garantării lucrului efectuat”, prin care lucrătorii erau siliți să garanteze timp de șase luni reparațiile făcute, oprindu-li-se din salariu în cazul survenirii vreunui defect.

Toate aceste măsuri făceau ca muncitorimea căilor ferate să fie în mare fierbere. Ea a determinat schimbarea conducerilor în syndicate, ceea ce a avut ca rezultat o serie de acțiuni mari și mici cari s'au succedat fără întrerupere, și în cursul cărora a crescut autoritatea Comitetului Central de acțiune.

Situația făcea să se prevadă mari lupte muncitorești, ceea ce s'a și întâmplat în Ianuarie și Februarie 1933. Primele agitații și mișcări au început la Iași, unde la 8 Ianuarie a avut loc o întrunire a sindicatului C. F. R., la

au luat parte și delegații din București și Iași, precum și dela alte fabrici din oraș. Între timp acțiunea începe să se întindă și la București, începutul acțiunii de organizare a luptelor se desfășurau în cadrul muncitorimii ceferiste în fruntea cărora au stat Gh. Gheorghiu-Dej, Vasile Stoica, Ilie Pîntilie, C. Doncea, etc.

La 28 Ianuarie 1933 are loc la atelierele Grivița o ieșire demonstrativă la direcție în legătură cu hotărârea luată de direcțiune de a reduce acorturile date muncitorilor. Greva demonstrativă la care au luat parte aproape 4000 de muncitori a durat 4 ore. Demonstrația a reușit și cererile muncitorilor au fost satisfăcute.

Programul de revendicări stabilit și desbătut cu ocazia grevei din 28 Ianuarie, a fost popularizat în toate atelierele. Aceste revendicări erau: încetarea reducerii salariilor și creșterea lor cu 20%; plata vechilor indemnizații de scutire și chirie; încetarea concediilor forțate; desființarea sistemului de amenzi, plată pentru timpul când muncitorul nu poate lucra din cauza defectării mașinii; plata ucenicilor pentru timpul cât sunt la școală, reprimirea la lucru a muncitorilor după întoarcerea din armată; mărirea salariului femeilor curățitoare; asigurarea unui minim de salariu pentru familiile, etc. Ca punct important al revendicărilor ceferiste a fost trecut recunoașterea comitetului de fabrică ales de toți muncitorii, indiferent de partidul politic din care făcea parte. Pentru ziua de 31 Ianuarie s'a hotărât de către comitetul ales declararea unei greve demonstrative pentru satisfacerea cererilor formulate. 7000 de muncitori intrau în greva demonstrativă. Direcțiunea nedând nici un răspuns, Comitetul de Acțiune hotărăște greva pentru ziua de 2 Februarie.

Greva din 2 Februarie 1933

În timpul pregătirii și a desfășurării luptelor din Februarie, pentru prima dată în mișcarea muncitorească din România, de după sciziune o largă realizare a frontului unic muncitoresc a fost îndeplinită.

Al doilea element de bază, a fost alegerea de către însăși muncitorimea aflată în luptă, a organelor lor conducătoare.

În momentul când s'a trecut la pregătirea grevei, chestiunea noilor metode de luptă — greva cu ocuparea fabricii — fusese pusă în discuție în timpul demonstrației dela Grivița din 28 Ianuarie și primită de întreaga muncitorime. S'a hotărât punerea în aplicare a așa numitei greve

poloneze, care constă în aceea că muncitorii cari începeau greva nu părăseau uzina.

Metoda grevei poloneze a mai fost folosită cu ocazia grevei dela fabrica „Saturn” din Ianuarie 1933.

La 2 Fevruarie ceferiștii încep greva. Nimeni nu părăsește uzina, Sirena sună prelung. Cei 7.000 de muncitori dela Grivița, declarând grevă, au luat măsurile de apărare a grevei, formând echipe de auto-apărare care asigurau ordinea înăuntrul atelierelor. Pentru apărarea grevei din afară, s'a căutat sprijinul muncitorilor din celelalte ateliere. Sprijinul populației în general. Au venit muncitori din celelalte industrii și șomeri la poarta fabricii. S'au strâns

Fig. 145. — Greviștii în curtea Atelierele Grivița în 1933.

familiiile celor în grevă pentru a le da ajutor moral și material. De pretudindeni muncitorii se îndreptau spre atelierele Grivița cu căruțe cu alimente, pentru a ajuta pe greviști. La o serie întreagă de fabrici din București: la „Balcani”, la „Vulcan”, la „Herdan”, la „R. M. S.” au avut loc în aceea zi, greve scurte sau întruniri de solidarizare.

În momentul în care, la București, se hotărâse greva

pentru 2 Fevruarie, delegația muncitorilor c. f. r. pornise spre cele mai importante noduri de cale ferată din țară pentru coordonarea grevei. Astfel că, în momentul izbucnirii grevei la București, organizarea era pregătită și la Iași, Cluj, Galați, Pașcani, etc.

Posibilitatea întinderii grevei în celelalte centre feroviare din țară, sprijinul pe care mii și mii de muncitori îl aveau greviștilor, hotărâse guvernul să cedeze.

Delegația trimisă de comitetul de grevă, în urma tratativelor cu reprezentantul ministrului comunicațiilor se întoarse cu cea mai mare parte din revendicări, câștigate.

Săptele petroli- Într'o conefrință a societăților petrolifere
știlor Februrie ținută la Paris, în prima jumătate a anului
(1932) 1932, s'a hotărât ca România să reducă
producția de petrol cu 30%, să reducă salariile cu 40—50%
și să concedieze cca. 25% din persoan.

Primele încercări de aplicare a acestui plan, s'au făcut încă în vara anului 1932, la rafinăria „Orion”. Aceste încercări au reușit, cu toată rezistența muncitorilor.

În Septemvrie 1932, sunt scăzute salariile muncitorilor dela Româno-Americană, cu 35% și se fac concedieri masive.

După câteva întruniri de protest, muncitorii dela Româno-Americană fac apel la o comisie de arbitraj și apoi la Curtea de Casație cari dau dreptate direcției. Muncitorii petroliști încep să-și organizeze lupta.

Pregătirea acestor lupte, în fruntea căroră a stat Gh. Vasilichi, a durat până la sfârșitul lui Decemvrie 1932.

Pe la jumătatea lui Decembrie se începe la Astra-Română o acțiune de revendicări, cu scopul de a se încheia un contract colectiv în care să se prevadă că nu se va face nici o concediere, nu se face nici o scădere de salarii, cerându-se și o mărire de salarii de 8—12%. Direcțiunea admite contractul colectiv, dar în ziua de 30 Ianuarie 1933, un număr de muncitori sunt concediați.

În fața hotărârii muncitorilor, direcția cedează.

A doua zi, comitetul de acțiune local, hotărâște ca la 1 Fevruarie să înceapă acțiunea la Româno-Americană.

În ziua de 1 Fevruarie, începe greva, sprijinită de muncitorii dela celelalte rafinerii și de familiile muncitorilor.

Intervine poliția și armata, care, după ce resping masa adunată în stradă, arestează pe conducătorii grevei, cari sunt urcați în mașini și duși la poliție, în Ploesti.

O parte se îndreaptă spre oraș și înconjoară localul poliției.

În fața dârzeniei muncitorilor, poliția este nevoită să elibereze pe cei arestați. După 12 ore de luptă muncitorii capătă câștig de cauză. A doua zi dimineața, direcția societății Româno-Americană, dă un comunicat în care anunță că revine asupra scăderilor de salarii și concedierilor și cheamă pe muncitori să reia lucrul.

Succesele acțiunilor din Februarie 1933 ale muncitorilor petroliști și ceferiști s'au datorat realizării frontului unic muncitoresc de jos, precum și faptului că exista în rândurile muncitorimei conștiința o ideologie clară de luptă și că organele de conducere al acestor greve, fuseseră alese de însăși masele greviste.

Greva și luptele Concesiunile pe care guvernul le făcuse, din 15-16 constrâns de puterea cu care se ridicase **Februarie 1933** muncitorimea, fuseseră făcute cu intenția ca la primul moment prielnic să le răpească în întregime. După o campanie de prigoană a membrilor partidului Comunist, sindicatelor și conducătorilor grevelor, guvernul declară starea de asediu. Printr'un decret al comandantului militar, organizațiile muncitorești fură dizolvate.

La C. F. R. vestea dizolvării sindicatului și închiderea localului a produs o fierbere adâncă, cu atât mai mult cu cât, începură în toată țara arestări în masă ale conducătorilor ceferiști și comuniști. Revendicările eucerite cu câteva zile mai înainte, sunt din nou respinse. A doua zi, lucrătorii c.f.r. sunt chemați iarăși la luptă. Din nou 7000 de muncitorii erau în grevă, cerând: imediată eliberare a celor arestați, menținerea întocmai a revendicărilor câștigate la 2 Februarie, ridicarea stării de asediu, recunoașterea comitetului de fabrică a sindicatului C. F. R. dizolvat.

Acei comuniști cari nu fuseseră arestați iau conducerea grevei. Frontul unic muncitoresc se încheie din nou în luptă. La sunetul sirenei trasă de tânărul muncitor Vasile Roată (asasinat la acest post), care anunță reînceperea grevei, 12.000 de muncitori din celelalte ateliere, înconjoară atelierele Grivița; îndată începură să sosească ajutoare pentru greviști. La o serie întreagă de întreprinderi „Malaxa“, „Balcani“, „Mociornița“, etc., se țineau întruniri, iar la R. M. S. și la fabrica Dürer, se produce o grevă de solidarizare. În acelaș timp, declarară grevă pentru cerințele lor și muncitorii dela Uzinele Comunale de apă. În provincie, la Iași și Cluj, ceferiștii erau în grevă.

În mase compacte, muncitorii din celelalte cartiere se îndreptau spre atelierele Grivița.

În dimineața zilei de 15 Februarie, la Grivița a fost trimisă armata. O companie a regimentului 21 Infanterie refuzând să sarjeze mulțimea, guvernul temându-se de o solidarizare a sodaților cu muncitorii, a înlocuit regimentul cu poliția și grăniceri. Cu toată prezența armatei, cu toate că primele mitraliere fuseseră montate pe camioane, muncitorimea dinlăuntrul atelierelor nu se clătina. Și nici miile de muncitori din jurul atelierelor nu se mișcă.

Fig. 146. — Sună sirena.

Înainte de a începe atacarea greviștilor, statul major care conducea operațiile hotărî un atac general împotriva maselor cari sprijineau pe greviști. Cu baioneta la armă, cu ajutorul puștilor și mitralierelor, trupe speciale atacară mulțimea, masa de femei și copii de muncitori și muncitoare. Au căzut în acea seară primii morți.

A doua zi, în zori, a început represiunea împotriva muncitorilor dinlăuntrul atelierelor. S'a tras cu mitraliera și cu puștile, muncitorii au fost străpuși cu baioneta, an

fost zdrobiți cu patul armelor. Au fost omorâți sute de muncitori, câteva sute au fost răniți și peste 2.000 au fost arestați. Toată noaptea din 16 spre 17 camioanele au transportat pe ascuns morții cari fură arși tot pe ascuns la crematoriu.

În revista „Frontul evenimentelor culturale și sociale” din 26 Februarie 1933, a apărut povestirea de mai jos intitulată „Wiking & Co.” și iscălită de N. Laschenko. Relatând în aparență un fapt petrecut în Polonia, această nuvelă nu făcea decât să povestească evenimentele dela Grivița.

După publicarea textului de față, revista a fost interzisă.

„WIKING & COMPANY

N. Laschenko 1)

Curtea fabricii Wiking & Co., — cea mai mare întreprindere metalurgică din Lodz — era o mare de capete. Deși atelierile se goliseră până la ultimul om, sirenele își continuau stridentul lor chemare, spre cele patru colțuri ale văzduhului înourat. Miile de oameni adunate în fața administrației, cuprinsă între zidurile fabricii, așteptau în liniște un răspuns, care părea că întârzie. O tăcere grea, apăsătoare, plutea în aerul tăios al zilei de Noembrie. Minutule se scurgeau încet și delegația trimisă să comunice puternicului consiliu de administrație, cererile muncitorilor, nu mai venea. Muncitorii așteptau. Cu toată liniștea pe care cei adunați o păstrau, în ochii lor se putea citi hotărârea de a nu da înapoi. Cu fețele supte, cei mai mulți îmbrăcați în haine cari nu rezistau vântului de toamnă, muncitorii aduceau drept suprem argument al temeiniciei revendicărilor formulate, însăși ființa lor și lipsa de toate zilele ce lăsase urme adânci.

Și deodată prinse să crească vestea că muncitorii așteaptă zadarnic pe cei trimiși. Administratorul delgat, Miklewski, nu numai că respinsese toate cererile muncitorimii, dar anunțase poliția. Delegația era arestată, în chiar localul direcției. Vestea făcu într-o clipă ocolul celor trei mii de muncitori adunați. O mișcare bruscă se produce și un val de huidueli se ridică, ca dintr'un singur glas. Immediat o tribună fu improvizată.

Liniștea de până atunci se transformă într-o agitație din ce în ce mai puternică. Strigătele celor de față acopereau când și când, suferatul prelung al sirenelor. Greva fu hotărâtă, pentru imediata satisfacere a cererilor înaintate și pentru eliberarea delegației muncitorimii. Vorbitorii se succedau. Aplauze și strigăte de „așa-i”, „nimeni nu va intra în lucru”, „tovarăși să fim uniți”, întrerupeau pe vorbitori. Pusă la vot toți cei de față votară prin ridicare de mâini imediata intrare în grevă. Un comitet de grevă fu ales prin aclamație.

Muncitorii continuau să stea în masă compactă, în curtea fabricii, ascultând vorbitorii. „Nimeni nu pleacă” — fu cuvântul de ordine.

În poarta fabricii, dincolo de gard, începu să se adune lume. O chemase șuratul sirenei.

Și dinspre stradă deodată un țipăt izbucni din mai multe guri: — „Vine armata!”

1) pseudonim ocazional a prof. univ. Lucrețiu Pătrășcanu.

Camioanele cu șase rânduri de bănci își descărcară cu iuteala algerului conținutul lor omenesc. Soldații fură imediat postați dealungul gardului despărțitor al fabricii. Primele posturi fură așezate în fața porții. Cu armele în mână, soldații îndepărtară pe cei din stradă, făcându-și loc.

Și camioanele-automobile continuau să aducă trupe noi. Poliția îi trimise și ea emisarii. Hainele deschise ale polițiștilor îi distingeau dela distanță de soldați.

Pe fețele soldaților se citea neliniștea. Dar mai ales nedumerirea unei postări, în fața unor oameni, cari nu se arătau nici înarmați, nici înșmănoși.

Și numărul soldaților creștea mereu.

Din ultimele două auto-camioane fură coborite patru mitraliere așezate, de îndată, pe postamentul lor dealungul gardului.

Un adevărat lagăr de războiu își instalase prima linie de foc, dealungul străzii Ladislaw cât ținea imensa curte a fabricii Wiking & Co.

— „Dece vreți să împușcați pe tata? Tatăl meu e în fabrică, e acolo”. Și băieșul care strigă către un soldat de lângă el, își întinse mâna spre gardul fabricii. „Ce v'a făcut tata ca să trageți în el”, tipă băieșul și mai puternic.

Un ofițer se apropie de micul turburător:

— „Șterge-o de aici mucosule”, îi spune acesta. Și în chip de glumă îl apucă de nas. Palma micuță a copilului lovi mâna înmănușată a ofițerului. Ofițerul și-o retrase imediat spre a o svârli, în formă de pumn, între ochii micului răzvrătit. Ca o cărpă acesta căzu la pământ.

— „Dacă nu înțelege de glumă” — reflectă tare domnul locotenent, îndepărtându-se. Câteva sudămi și țipete acoperiră reflecțiile locotenentului.

Și ceasurile treceau. Înăuntrul fabricii muncitorii priveau armata și așteptau. Dincolo de gard, soldații așteptau, și ei tăcuți și îngândurați. Începuseră parlamentările, dar muncitorii refuzau să iasă atâta timp cât revendicărilor lor și eliberarea celor arestați nu erau satisfăcute.

Un țipăt scurt despica văzduhul. Il urmă de îndată vaete și strigăte înspăimântătoare. O femeie fusese lovită cu tăișul sabiei de un feldvebel. Muncitorii de lângă ea, răspunseră lovind la rândul lor. Cu baioneta la armă soldații primiseră ordinul să curețe strada în care se petrecuse incidentul. Paturile puștilor loveau în dreapta și în stânga. Țipetele deveniseră generale.

Primele pete de sânge udau caldarâmul străzii Ladislaw.

Seara începuse să se lase. Neagră, mohorâtă. Ciocnirile dintre soldați și polițiști cu mulțimea adunată în jurul fabricii se înteteau. Soldații primiră ordinul să nu cruțe nimic.

— „Pentru ce i-ați adus aici? V'am dat ordin să-i călcați în picioare, nu să-i arestați”, — tipă căpitanul de jandarmi Binewski, către grupul soldaților cari capturaseră primii prizonieri — câteva zeci de femei și copii, adunați să vadă ce se întâmplă cu bărbații și părinții lor, dincolo de zidul fabricii și de zidul baionetelor.

Cu patul puștii și cu lovituri din plin date cu baionetele, primii prizonieri fură împrăștiați, în vaiete și strigăte ce se ridicau până în văzduh.

Și seara se lasă tot mai adâncă și tot mai neagră.

La loviturile soldaților și ale polițiștilor, muncitorii adunați în stradă începură să răspundă și ei aruncând cu tot ce le cădea în mână. Din gardurile rupte se făureau rudimentare arme de apărare. Și din când în când sburau pietrele caldarâmului.

În două puncte ale străzii, muncitorii ridicară baricade pentru ca să previe orice atac neașteptat.

În adâncul nopții, plutea duhul nepătruns al morții.

Sirena continua să șuere deși de mult trecuse miezul nopții. Cei trei mii de muncitori ai fabricii Wiking & Co." continuau să rămână încercuiți de zidul de fier al baionetelor. O grupă de muncitori, în frunte cu comitetul ales, se îndreaptă către poarta fabricii pentru noi parlamentări. Dar nu apucă să facă decât câțiva pași.

O comandă scurtă, răsună din mijlocul trupei. „Ofițerul comandant dădu porunca: „Foc”.

O clipă numai și grupa parlamentarilor ingenuchie, secerată. Mitralierele funcționau perfect. În mijlocul muncitorilor adunați în curtea fabricii izbucni un strigăt de groază. O mulțime înebunită se prăvăli la pământ. Dar mitralierele funcționau perfect, și nici un glonte nu se pierdea zadarnic.

Mai șuera sirena? Cine ar putea spune? Răpăitul mitralierelor se împletea cu strigătele îngrozite ale răniților. Armata pătrunsesse în fabrică. Mitralierele făcuseră drum larg celor ce veneau să restabilească „ordinea”. Și evacuarea începu. Muncitorii pe brânci, în pături de arme și lovituri de sabie, mușcau pământul Fabricii „Wiking & Co.”

„Incidentele de la Lodz. Un mort și trei răniți. Ordinea restabilită” — strigau vânzătorii de gazete, a doua zi, pe străzile Varșoviei. Cu litere mari, gazetele publicau comunicatul guvernului, care dădea o sumară descriere a faptelor și bilanțul: un mort și trei răniți.

Lodz este un oraș destul de mare. Niște oameni lipsiți de pietate au clădit, în ateismul lor, un crematoriu destul de încăpător. Dar catolicii din Lodz, nu folosesc așezământul din spatele cimitirului vechi.

Trei zile și trei nopți au ars în crematoriul orașului Lodz... mortul dela fabrica Wiking. Toate cuptoarele au lucrat din plin și încă nu au putut pridi muncă lor purificatoare.

După întâmplările dela fabrica Wiking șase sute de familii își caută zadarnic părinții, soții, frații. Ce au devenit, nimeni nu știe. Pentru că nimeni nu a putut vedea ce transportau în miez de noapte, furgoarele acoperite, cari păraseau curtea fabricii. Era pază militară severă și ceace se petrecea dincolo de zidurile fabricii nimeni nu putea ști.

Un mort și trei răniți, un mort și...”

În toată țara au avut loc arestări în masă. S'au înscenat zeci de procese. Atunci s'au înființat pentru prima oară lagăre de concentrare în România.

Procesul. Inchisorile în care erau deținuți conducătorii luptelor din Februarie, au devenit centrul atenției populare din țară. Pentru apărarea acuzațiilor se desfășoară o puternică campanie. Se strâng zeci de mii de semnături de protest, au loc adunări în uzine și ateliere, cu toată starea de asediu.

La procesul care a început, întâi la tribunalul militar din București și apoi la cel din Craiova și care a avut un răsunet internațional, s'au prezentat mii de martori în favoarea acuzațiilor. În decursul procesului, acuzații au devenit acuzatori, arătând curajos politica antidemocratică a guvernului ce pregătea introducerea fascismului la noi în țară.

Aspecte

aduși acuzații.

„Într-o cămăruță lipită de sala consiliului se aude zornăit de lanțuri și pocnituri de bocanci. Au fost așa sunt aduși în fiecare zi dela închisoare, legați cu lanțuri, de două ori pe zi, străbătând prin inima Craiovei până la locul judecării. D. președinte sună clopoțelul și cei opt acuzați pătrund în sală. Merg prin flanc câte unul și se înșiră în boxa lor, care nu pare deloc boxă, ci mai mult un stal de spectacol improvizat. Și-au luat locurile așa după cum îi apasă anii pedepselor...”

Așa stau laolaltă într-o băncuță școlărească, muncitori de fabrică, țesători de mătase... Peste umerii și sufletele lor apasă peste 100 de ani de ocnă...

Grefierul citește patru zile în șir.

Muncitorii stau cuminiți, umăr la umăr — formând un zid viu — dincolo de zăbrelele de lemn. Abia au loc să se miște. Când întind picioarele ies inestetice printre gratii — și dau de libertate... Ascultă însă atenți. Ascultă de 4 zile în șir citirea ordonanței definitive... Grefierul a bătut recordul. Stă fix, cu atitudine de preot catolic și zice din cele 300 de pagini ale dosarului cu modulări în glas.

Când începe să i se usuce vocea președintele suspendă ședința și grefierul își drege glasul.

Pe urmă iar începe.

Acuzații ascultă cu umerii strânși unii lângă alții. Curtea ascultă și ea atentă. Muncitorul acestă deștept, sincer până la nedumerire și care ne vorbește despre fabrică și pâine, vorbește apoi de dragostea muncitorului pentru tot ce este omenesc. Strigă că muncitorul nu poate să facă niciodată deosebire de rasă. Munca grea care-i apasă umerii și viața nu-l lasă...

La fereastră ciripesc două vrăbii inconștiente...

De două zile în șir, în fața consiliului defilează convoiul nesfârșit al martorilor. Sunt muncitori de fabrică, cu obraji de pământ, în haine mototolite și uzate. Și-au părăsit munca și cu hrana de o zi la subțioară au venit în această Craiova a Baniilor, unde se judecă de săptămâni conducătorii lor de luptă. Toți au frunțile sus. Sunt demni și depozitiile lor alături de cruce sunt pagini de cea mai largă umanitate. Cele câteva sute de martori care s'au perindat până acum prin fața Curții, cer cu vehemență eliberarea camarazilor lor închși.

„Glasul unui delegat a răsunat puternic între zidurile sălii de consiliu:

„Reprezintă aci oficial 450 mii de muncitori francezi, muncitori Uniunii noastre de transporturi și întregul proletariat francez a urmărit cu viu interes cele petrecute în Fevruarie 1933 și a socotit că aceleași nevoi care au determinat de atâtea ori în Franța pe muncitori să lupte

pentru revendicările lor, au determinat în grevele lor și pe lucrătorii de căi ferate române.

Proletariatul francez socotește de un interes vital pentru el, luptele muncitorești ce se desfășoară în România, ca fiind legătura dintre burghezia franceză și cea română.

Scăderile de salariu din România au o influență directă și asupra muncitorilor francezi. La solidaritatea ce se manifestă prin aplicarea planului de asanare al Genevei, aci ca și acolo ei înțeleg, să răspundă, prin solidaritatea muncitorească, Cerem așa dar eliberarea camarazilor noștri".

În sensul acesta au vorbit și ceilalți delegați.

Fig. 147 — Gh. Gheorghiu-Dej și Chivu Stoica între santinele spre Consiliul de război.

În sală venise lume și pe la ferestre asistau îngrămădiți martorii din curte.

În pauza unei suspendări de ședință, cei trei muncitori francezi au avut îngăduința să treacă în camera acuzaților spre a-și lua rămas bun dela camarazii lor români.

„În urmă a sunat clopoțelul de începerea ședinței, și oamenii aceștia s'au despărțit poate pentru totdeauna"... (Dimineața" din 9, 11 și 15 Iunie 1934).

Tribunalul militar, compus din judecători cunoscuți ca

având o mentalitate antidemocratică, a condamnat pe conducătorii luptelor din Fevruarie, la 25, la 29 și 15 ani muncă silnică, totalizând sute de ani de închisoare.

fase mătătea lupte lor.

Prin grevele dela Grivița și din Prahova din 15—16 Fevruarie 1933 muncitorimea a înseris una din marile pagini de glorie ale

poporului român.

Mișcările greveiste din Fevruarie au avut un caracter pronunțat politic. Ele au fost prima luptă puternică în Europa într-o formă atât de intensă împotriva hitlerismului care tocmai se instaura în Germania.

Pentru țara noastră, aceste lupte au însemnat o manifestare hotărâtă a voinței de luptă a poporului român pentru libertate și împotriva fascismului.

Ele au format un timp un zăgaz puternic în calea fascizării țării și a pregătirilor războinice.

MIȘCAREA MUNCITOREASCA ÎNTRE 1929—1933

Între anii 1929—1933, mișcarea muncitorească revoluționară a cunoscut o intensă activitate. A înfruntat cu succes în ciuda unor frământări interne, represiunea îndreaptă împotriva ei, cristalizând o serie de probleme în 1932, organizând și conducând mari lupte muncitorești.

Pe tărâmul sindical, s'a încercat în anul 1927 convocarea unui congres al sindicatelor unitare la Sibiu. Dar guvernul a interzis ținerea lui.

Consiliul general al Sindicatelor Unitare. a început reorganizarea muncitorilor forestieri din Valea Mureșului, a muncitorilor din Valea Jiului, a celor din Valea Prahovei. În Bucovina, unde sindicate întregi fuseseră excluse în 1923, s'au organizat Sindicate Unitare. Pentru anul 1929 se convoacă un congres al Sindicatelor Unitare ce se ține la Timișoara.

La deschiderea congresului din 1929, mișcarea unitară avea două gazete săptămânale „Viața muncitoare” și „Elet Munkas” în limba română și maghiară. În afară de aceasta, fiecare Uniune avea ziarele ei de breaslă, tot în aceste două limbi.

Congresul Sindicatelor Unitare, care a avut loc în zilele de 2, 3, 4 și 5 Aprilie 1929, a fost pregătit de Secretarul General Vasile Luca. Congresul și-a luat o serie de sarcini; printre cari: lupta pentru respectarea celor 8 ore de lucru și organizarea luptei pentru cucerirea a 7 ore de muncă și de 6 ore în industrie; pentru cucerirea salariului minim; lupta împotriva tuturor legilor de asuprire a muncitorilor și împotriva teroarei; pentru apărarea existenței Sindicatelor Unitare și recunoașterea lor de către guvern și patronat; lupta împotriva războiului; pentru amnistia generală, politică, militară și agrară; crearea comitetelor de fabrică; pentru dreptul la grevă; pentru cucerirea dreptului de organizare, întrunire și presă; pentru legalizarea Partidului Comunist.

Ca o sarcină importantă Sindicatele Unitare își propuneau refacerea unității mișcării sindicale, pe baza frontului unic muncitoresc.

Încă înainte de deschiderea Congresului, s'au produs o serie de provocări din partea autorităților. În fața manifestărilor de solidaritate și de hotărâre de luptă a congresiștilor, cei veniți să provoace au fost nevoiți să se retragă. Câteva zile mai târziu, guvernul național-tărănesc a trimis trupe să pună capăt Congresului. S'a tras asupra muncitorilor adunați pentru a conduce la mormânt pe Ion Fonaghi, mort în închisoarea Dofana. Trupa a intrat cu forța în sala Congresului, 250 de muncitori au fost arestați. Căminul Sindicatelor Unitare din Timișoara a fost pus sub pază, iar în oraș, s'a proclamat starea de asediu.

Printr-o decizie a consiliului de miniștri prezidat de Iuliu Maniu, din 10 Aprilie 1929, ministrul de justiție a primit misiunea să dispună instanțelor judiciare dizolvarea Sindicatelor Unitare, iar ministrul de interne a fost însărcinat să procedeze la închiderea acestora, chiar înainte de pronunțarea justiției. În aceeași zi, a fost sigilat sediul din București al Sindicatelor Unitare; în ziua următoare au fost închise alte 15 organizații sindicale, iar sute de muncitori au fost arestați.

În ciuda acestor măsuri îndreptate împotriva libertății de organizare, sindicatele unitare au continuat lupta ilegal, atât pentru interesele ei materiale, cât și pentru existența lor deschisă.

În luna Martie 1931, din inițiativa Consiliului General al Sindicatelor Unitare (ilegal) se organizează conferința pe țară a muncitorilor ceferiști, petroliști și minieri, la care s'a ales un Comitet Comun de Acțiune, despre care s'a vorbit înainte.

Confederația Generală a Muncii există paralel cu Sindicatele Unitare. Ele erau sub influența Partidului Social-Democrat.

După 1926, aceste sindicate întrunesc un congres general în zilele de 4—7 Ianuarie 1931.

Congresul debate următoarea ordine de zi:

Situația economică și șomajul; legislația socială:

- Libertatea de organizare;
- Durata muncii în industrie, comerț și birouri;
- repausul săptămânal;
- Protecția muncii femeilor și copiilor;
- Contractele de muncă;
- Camerile de muncă și jurisdicțiile profesionale;
- Asigurările sociale:

- Asigurarea în contra bolii și în contra accidentelor;
- Asigurarea în contra invalidității și bătrâneții;
- Cooperativele muncitorești;
- regulamentul de organizare a Confederației;
- organizarea educației și propagandei;
- alegerea Comitetului central și al Comisiei de control.

La acest congres s'au ciocnit curentele din conducere și opoziție. Curentul de dreapta era în conducere și delegații opoziției au fost împiedicați să-și expună vederile.

Blocul Muncitoresc-Tărănesc constituit în 1925, era sprijinit de Partidul Comunist Român.

La alegerile din 1931, Blocul muncitoresc-tărănesc, pe baza unui program democratic, a reușit să trimită în parlament 5 deputați. Acești deputați au fost invalidați de Parlamentul de atunci.

Marea criză economică mondială care a izbucnit în 1929 a adus cu sine creșterea luptelor muncitorești. Pe prim plan apare necesitatea închegării Frontului Unic Muncitoresc, ca o condiție de reușită.

acestor lupte, front-unic ce se va înfăptui în luptele dela Grivița și la Prahova despre care s'a vorbit.

Partidul Social-Democrat a continuat activitatea sa legală, biziindu-se mai ales pe sindicatele legale care erau sub influența lui.

În anul 1930 are loc al doilea Congres al P. S. D. După unificarea acestei mișcări pe țară. La acest congres se precizează politica partidului și poziția față de cartelele electorale. Pe baza acestor hotărâri participă la alegeri, depunând liste proprii (fără cartel). În anul 1931 depun candidatură și reușesc să se aleagă în parlament 7 deputați social-democrați.

În Mai 1933 a avut loc un nou congres al Partidului Social-Democrat. Congresul s'a ocupat de problema mișcărilor hitleriste dela noi ri de regimul hitlerist instaurat în Germania. Congresul a examinat situația economică și politică, națională și internațională. Rezoluția congresului arată punctul de vedere social-democrat, fixând atitudinea referitor la industrie și agricultură, etc.

În alegerile din Decembrie 1933, Partidul Social-Democrat participă din nou la alegerile parlamentare, prezentându-se cu liste proprii fără a avea vreun cartel electoral.

O serie de măsuri represive sunt luate împotriva mișcării muncitorești, unele din ele atingând și P. S. D. (de pildă, suprimarea vremelnică a oficiosului „Lumea Nouă”).

În zilele de 25 și 26 Septembrie 1933 a avut loc în București primul congres al Uniunii Tineretului muncitor socialist.

Partidul Comunist Român

ține la sfârșitul lui Ianuarie 1932 al V-lea congres în condițiuni de ilegalitate. Până la Congresul al V-lea existau încă în P. C. R. rămășițe oportuniste, manifestate prin confuzie politică și mic burgheză care au cauzat și frământări interne. Congresul al V-lea a lămurit aceste confuzii și a luat poziție față de problemele fundamentale de partid. Congresul a stabilit obiectivul strategic în fața căruia se găsea partidul, plecând dela caracterul specific al țării noastre.

A lămurit poziția față de problema țărănească privită din punctul de vedere al alianțelor firești, combătând în același timp teoriile false în legătură cu rolul țărănimii.

Congresul a socotit țărănimea ca principalul aliat al clasei muncitoare, ca un rezervor imens de energie nesecată, care poate și trebuie să fie pus în slujba luptei pentru democrație și progres, pentru că aceste mase „luptă pentru a se elibera de jug și de mizerie”. Congresul a subliniat îndeosebi necesitatea lichidării rămășițelor feudale, considerându-le ca principale piedici în calea progresului economic, politic, cultural al marilor mase țărănești și al țării noastre în general. De aceea, congresul a pus problema luptei pentru împărțirea pământurilor moșierești între țărani fără pământ și cu pământ puțin.

El a pus problema sprijinului pe care țărănimea trebuie să-l primească în această luptă din partea clasei muncitoare, subliniind rolul Partidului ce trebuie să se așeze în fruntea acestei lupte.

Călăuzit de principiul marxist că, un popor nu poate fi liber dacă asuprește alte popoare”, Congresul al V-lea, a fixat ca o sarcină de bază a Partidului, lupta împotriva asupririi naționale, pentru egali-

tatea completă în drepturi a naționalităților conlocuitoare, din punct de vedere economic, politic și cultural.

A fixat linia politică generală și sarcinile imediate ale Partidului, revizuiind totodată metodele sale de muncă.

Pe baza hotărârilor Congresului al V-lea și pe baza rezoluțiilor plenarelor, Partidul Comunist a reușit să dobândească o serie de succese importante, cari au culminat cu evenimentele din Ianuarie — Februarie 1933.

Comitetul Antirăzboinic. Comitetul Național Antifascist.

În 1932, a fost creat un *Comitet de luptă împotriva războiului*, care a intrat în legătură cu *Comitetul Mondial antirăzboinic* creat la Paris din inițiativa marelui scriitor Henri Barbusse. Acest comitet a trimis și delegați la Congresul mondial dela Amsterdam și apoi la Paris în sala Playel.

Acest comitet anti-războinic a strâns zeci de mii de adeziuni din toate păturile sociale, a convocat în toată țara întruniri și a editat un „Buletin” legal, care a fost însă confiscat.

În anul 1933, după venirea la putere a lui Hitler în Germania, *Comitetul mondial „Amsterdam-Playel”* s'a transformat în *Comitet mondial anti-fascist*. Ca urmare, și *comitetul românesc anti-războinic* s'a transformat în *Comitet Național Antifascist*, cu scopul unirii tuturor forțelor democratice în lupta împotriva fascismului.

Comitetul Național Antifascist a fost dizolvat în Noemvrie 1934, împreună cu o serie de alte organizații antifasciste.

România între 1933-1940

CREȘTEREA CAPITALULUI MONOPOLIST. INTARIREA FASCISMULUI. DICTATURA REGALĂ. LUPTA POPORULUI PENTRU DEMOCRATIE.

Situația Internațională. Criza economică mondială ce începuse (cu excepția U.R.S.S.) în a doua jumătate a anului 1929, a durat până la sfârșitul anului 1933. În acest an, încetă declinul industriei, iar criza stăgna, începând apoi o oarecare înviorare, un oarecare avânt al industriei. Nu era însă tranziția crizei la o depresiune obișnuită care duce la o nouă dezvoltare a industriei. Era trecerea dela punctul cel mai scăzut al declinului industriei, la o depresiune de un fel deosebit care nu a adus după sine o nouă ridicare și înflorire a industriei, o epocă de prosperitate, așa cum se întâmpla de obicei în perioada de înviorare de dinainte. În adevăr, industria mondială (cu excepția U. R. S. S.) nu putu să ajungă nici măcar la nivelul din 1929, atingând la jumătatea anului 1937 numai 95—96% față de acest nivel. Iar în a doua jumătate a anului 1937, începu o nouă criză economică, care a cuprins înainte de toate Statele Unite ale Americii, apoi Anglia, Franța și o serie de alte țări.

Așa dar, țările care nu-și veniseră încă din fire după loviturile crizei economice din 1929—1933, se găsiră în fața unei noi crize economice. Numărul șomerilor care scăzuse dela 30 de milioane în 1933 la 14 milioane în 1937, se ridică din nou la 18 milioane.

Noua criză economică a înăsprit și mai mult relațiile dintre state. Începură să se întetească din ce în ce mai mult încercările statelor agresive de a-și compensa pe șocoteala altor țări, slab apărate, pierderile cauzate de criza economică din interiorul țării. Celor două state agresive cunoscute, Germania și Japonia, li se alătură un al treilea stat: Italia.

Italia fascistă atacă în 1935 Abisinia și o subjugă, fără vreun temei, fără a declara războiu. Lovitura nu era îndreptată numai împotriva Abisiniei, ci și împotriva Angliei, împotriva căilor maritime europene ale acesteia, înspre India, Asia.

Pentru a avea libertate deplină, Italia părăsi ulterior Liga Națiunilor, începând să se înarmeze intens. Astfel luă naștere un nou focar de războiu.

Printr'un act unilateral, Germania fascistă rupe tratatul dela Versailles, concepând planul revizuirii prin forță a granițelor satelor europene.

În vară anului 1936, începu intervenția militară a Germaniei și Italiei împotriva republicii spaniole. Sub pretext de a da sprijin fasciștilor spanioli, Germania s'a așezat temeinic în Nordul Spaniei și în Marocul Spaniol, iar Italia în Sudul Spaniei și în insulele Baleare. În felul acesta, Italia și Germania puneau mâna pe căile maritime ale Angliei și Franței, înspre imensele lor posesiuni coloniale din Africa și Asia.

În tendința de a ocupa o situație dominantă în Europa Apuseană, Germania fascistă anexă la începutul anului 1938 Austria, iar în toamna aceluiaș an — în urma capitulării diplomației anglo-franceze și a rușinosului pact dela München — regiunea Sudetă din Cehoslovacia.

În 1937, militaristii japonezi au pus stăpânire pe Peking, au năvălit în China Centrală și au ocupat Shanghai, deținând în felul acesta cheia comerțului cu China și imensa piață a acesteia, deși poporul chinez continua să lupte împotriva lor. Deținând Shanghai și Tien-Tsin, Japonia putea izgoni oricând Anglia și Statele Unite din China Centrală.

Toate aceste fapte arată cum s'a pregătit al doilea războiu mondial pe o imensă întindere dela Gibraltar până la Shanghai și arată caracterul agresiv al Germaniei, Italiei și Japoniei.

În fața politicii agresive a Germaniei, Italiei și Japoniei, cercurile conducătoare ale marilor puteri apusene se mulțumeau să ducă o politică de înduplecare a agresorilor. Aceasta nu se explică prin slăbiciunea militară sau economică a acestor state. Marile puteri apusene erau desigur mai puternice decât statele fasciste. Explicația stătea în lipsa unui front unic al celorlalte state pe baza principiului securității colective. Conducătorii reacționari ai marilor puteri apusene se temeau de întărirea prea mare a statelor fasciste, dar se temeau și mai mult de mișcările populare din Europa, de creșterea puterii materiale și morale a U.R.S.S. și de mișcare de eliberare națională din Asia și considerau fascismul ca „un bun antidot” împotriva acestor mișcări.

În această perioadă, n'au lipsit eforturile pentru împiedicarea agresorilor fasciști de a-și pune planurile în apli-

care. Astfel, consecvență politicii ei de pace și de securitate colectivă, la sfârșitul anului 1934, Uniunea Sovietică a intrat în Liga Națiunilor. În Mai 1935, fu încheiat un pact de asistență mutuală între Franța și U.R.S.S. împotriva unui eventual atac. În acelaș timp, U.R.S.S. a încheiat un pact asemănător cu Cehoslovacia. În Martie 1936, U.R.S.S. a încheiat un pact de asistență mutuală cu Republica Populară Mongolă. În August-1937, se încheie un pact de neagresiune între U.R.S.S. și republica Chineză.

VIATA ECONOMICA

Industria. Ca și celelalte țări lovite de criza începută în 1929-1933, România a intrat în 1932-1933 într'o depresiune economică de un fel deosebit. Creșterea investițiilor industriale a început încet, cu reveniri în 1934, ajungând la 2.280 milioane în 1937.

În general, după 1932, creșterea s'a manifestat în toate direcțiile: în volumul și valoarea bunurilor produse, în forța motrice și în mâna de lucru salariată întrebuințată.

S'a dezvoltat în special industria petroliferă, care lucra pentru export, industria metalurgică care lucra pentru înarmări și cea textilă care lucra mai ales pentru armată. Producția petrolului aproape se dublase dela criză până la 1938. Înarmările mondiale, războiul din Abisinia, Spania, etc., au contribuit la absorbirea produselor românești. Întrucât în industria petroliferă predomina capitalul străin, guvernul a asigurat un profit și pentru capitalul român. Această exploatare a luat o formă nerățională, mai ales din timpul căderii economiei românești sub dominația germană, și a dus la o cădere a producției. Astfel, producția de țitei, după ce ajunsese la 9 milioane tone în 1936, ajunge la 5,2—5,5 milioane tone anual în timpul celui de-al doilea războiu mondial.

O creștere se observă și în dezvoltarea industriei de război și la extragerea minereului de fier și de cărbuni (baza de materii prime și de combustibil a industriei metalurgice). Producția fontei a crescut dela 61 mii de tone în 1934 la 127 mii de tone în 1937. Producția oțelului a crescut între 1929 și 1939, dela 128 mii de tone la 226 mii de tone.

Producția minereului de fier s'a ridicat dela 84 de mii de tone în 1934, la 129 de mii de tone în 1937. Această producție era departe de a satisface nevoile industriei metalurgice.

În 1935—37, au fost importate în țară 229 de mii de tone de minereu de fier, aproape 3/4 din producția indigenă. Afară de aceasta, a mai fost importat fier și fontă veche, precum și diferite semifabricate. Deasemenea, extragerea locală a cărbunelui nu era în stare să satisfacă nevoile industriei grele. Dela 1,9 milioane în 1936, producția cărbunelui a crescut la 2,1 milioane tone în 1937, numai cocsul metalurgic dela 63 la 78 de mii de tone. Totuși, în Iulie 1938, numai RIMMA (Regia Întreprinderilor Metalurgice și Miniere din Ardeal) a importat 16 mii de tone de cocs metalurgic din Polonia.

În ceea ce privește marea industrie transformatoare, creșterea potențialului se poate urmări în toate sectoarele.

În 1938, volumul producției manufacturate este cu 56% mai mare decât în 1929 și 1939, volumul producției manufacturiere trece dela 56.1 miliarde lei, la 76.4 miliarde lei; numărul de H.P. dela 497 mii la 774 mii; iar acel al lucrătorilor dela 201 mii la 304 mii.

Investirile de capital au crescut dela 2.1 miliarde lei în 1937 la 5.7 miliarde în 1938.

Prin ciuntirea Transilvaniei în 1940, România a pierdut 28% din numărul întreprinderilor industriale și 18% din totalul salariatilor. Ramurile de producție cel mai greu atinse au fost: industria forestieră (36,8%), chimică (21,6%), industria metalelor prețioase (30%), etc.

La sfârșitul anului 1940, funcționau 2721 întreprinderi industriale cu un capital de 46.8 miliarde lei. În 1941, erau 2.897 întreprinderi cu un capital de 50.4 miliarde lei.

Cea mai mare parte a capitalului nou investit, a luat drumul industriei metalurgice grele. În raportul pe anul 1937, președintele „Uniunii Industriilor Metalurgice și Miniere din România” sublinia: „În perioada de redresare, după 1932, fenomenul specific dela noi îl constituie sporul însemnat al investițiilor industriale, mai ales în scopul creerii unei industrii de echipament și armament”.

Principalul în dezvoltarea industrială de după 1932 a constatat nu în progresul industrial absolut, ci în deplasarea dezvoltării în direcția industriei de armament și în general a celei legat cu furniturile de războiu — parțial în industria textilă (îmbrăcăminte pentru armată). Deplasarea a avut loc în dauna industriei alimentare și forestiere.

După criza din 1929, asistăm la o îngustare a pieței interne, prin micșorarea puterii de cumpărare, micșorare determinată de nivelul de cumpărare scăzut al maselor. Totuși,

producția industrială și, odată cu ea aparatul de producție, a continuat să crească, datorită pe de o parte înarmărilor cari au jucat un rol hotărîtor în dezvoltarea industriei grele și industriei în general, atrăgând succesiv branșele industriale în măsura în care înarmările moderne absorb domeniile multiple ale economiei naționale.

A doua cauză, o găsim cercetând datele comparative ale importului de materii prime, ale fabricatelor și semifabricatelor în epoca dintre cele două războaie mondiale:

În 1920, din valoarea totală a importului, materiile prime reprezentau 0,25%, iar fabricatele 33,5%. În 1938, materiile prime reprezentau 12,9% iar fabricatele numai 8,25%. Între 1929 și până în preajma izbucnirii celui de al doilea război mondial, volumul materiilor prime importate a crescut cu 77,7%, iar al semifabricatelor numai cu 5,6%, pe când volumul fabricatelor a scăzut cu 45%.

Industria metalurgică autohtonă satisfăcea în 1938/1939 92% din consumul de piese de fier, turnate și date la strung, de fontă, sârmă, vagoane C.F.R., etc.; 73% erau acoperite de industria de stat.

Cu alte cuvinte, elementul principal în lărgirea pieții interne pentru industria românească, a fost politica de „protecție vamală”, adică eliminarea concurenței străine, închiderea granițelor pentru mărfurile industriale, în special cele de consum personal. Industria românească a putut să-și lărgăsească piața — chiar în marginile restrânse ale volumului pieții interne — aruncând pe piață mărfuri proprii în locul mărfurilor străine.

Protecția vamală Împiedicarea importului se făcea prin mijlocul „protecției vamale”, instrument menit să asigure pe piața internă deplina stăpânire a capitalului monopolist autohton.

În 1938, protecția vamală era de 845 ori mai mare decât cea din 1929. Cu alte cuvinte, noile tarife aveau un caracter prohibitiv, închizând de fapt piața românească importului de fabricate străine, ușurând astfel acapararea acestei pieți de către capitalul monopolist autohton.

Astfel, prin legea din 1 Augst 1936, tuturor întreprinderilor cari își propuneau să fabrice obiecte manufacturate neproduse încă în țară, li s'au asigurat condiții avantajoase pentru procurarea din străinătate a mașinilor necesare, iar timp de 16—32 luni Statul interzicea orice import de mașini similare.

Pe baza acestei legi, au luat ființă treisprezece noi industrii (de tuburi, cabluri electrice, aluminiu, etc.), toate cu caracter monopolist.

Între anii 1933 și 1938, obiectele contingentate reprezentau 91—92% din obiectele importate, livrându-se astfel piața internă exclusiv monopolului industriei românești. Prin măsurile de limitare a importului luate de către guvernele din 1933 și 1938 s'a ajuns la o exploatare accentuată de către capitalul monopolist a maselor populare, la grăbirea ruinării micilor producători și micilor țărani în favoarea marilor industrii cartelate și marilor exploatare agricole.

Statul finanțator În ajunul războiului, Statul consuma 70% al marelui industrii, din întreaga producție metalurgică a României și 80% din cea a cărbunelui. Între 1933 și 1941, statul a absorbit și o bună parte din materialele de construcții (pentru fortificații), din producția textilă și din piele (pentru echipament militar); etc.

Partea preluată de Statul român până în 1940, prin buget, împrumuturi de înzestrare și alte mijloace „în folosul înzestrării armatei”, reprezenta 40% din venitul național. Numai dela 1 Septembrie 1940—1 Septembrie 1941, comenzile Statului reprezintă o creștere de 300% față de media anilor 1934—1940. Iar bugetul României ajunsese în 1940—1941 la 45,9 miliarde lei. Deci Statul a pus o însemnată forță financiară la dispoziția marelui industrii.

Protejarea dezvoltării industriei bazată pe sistemul de prime, avantagii, scutiri de impozite, credite de stat, etc., presupune impunerea ridicată a maselor, nădădirea puterii de consum, deci a pieții și ca urmare este sursa unei noi crize industriale.

Concentrarea și centralizarea capitalurilor și creșterea puterii capitalului monopolist Trăsătura cea mai caracteristică în dezvoltarea economiei a României în această perioadă, era concentrarea industriei, dezvoltarea monopolurilor, creșterea enormă a rolului băncilor.

Încă în cursul crizei industriale din 1929—1933, a avut loc un proces de concentrare și centralizare a capitalurilor pe baza falimentului întreprinderilor industriale, comerciale și bancare, cari n'au putut rezista crizei. Acest proces a fost accelerat de presiunea guvernelor, presiune care și-a găsit expresie în 1934, în „asanarea” băncilor, organizarea și reglementarea comerțului de bancă, conversiunea datoriei agricole și urbane din 1934, etc., — măsuri prin care se ur-

ea în chip conștient curățirea terenului de bănci și întreprinderi „de prisos”, asigurarea de poziții monopoliste și întreprinderilor mari, concentrarea în mâinile lor capitalurilor existente.

Pe terenul industrial, procesul de concentrare și centralizare se caracterizează prin restrângerea numerică a întreprinderilor industriale, extinderea întreprinderilor mari, — ales în domeniul industriei grele — prin înglobare, asociere și supunerea întreprinderilor slabe.

În perioada 1932—1936, numărul societăților industriale capital de peste 100 de milioane lei nu înregistrează decât creștere neînsemnată dela 96 la 105. În schimb, capitalul lor este simțitor, în vreme ce numărul și capitalul societăților mici înregistrează o puternică scădere. Aceasta înseamnă că societățile mici au fost absorbite de cele mari. O concentrare întâlnim și în economia agricolă, unde crește întinderea arilor proprietăți.

Numărul întreprinderilor de transformare scade dela 36 în 1929 la 3646 în 1930 și la 3510 în 1934. Capitalul lor rămâne aproape neschimbat (40.284 milioane lei în 1929 40.924 milioane în 1934).

În industria metalurgică, numărul întreprinderilor a scăzut dela 453 (1930) la 388 (1933), deci s'a micșorat cu 14 la sută, iar capitalul a scăzut, pentru același interval de timp, dela 6282 milioane la 5927 milioane (6 la sută).

Paralel cu concentrarea industriei și a capitalurilor, în industria românească avea loc un puternic proces de centralizare, adică o puternică dezvoltare și întărire a cartelurilor.

În 1938, existau 94 carteluri care controlau aproape 50% din societățile industriale din țară, dețineau 50% din capitalul investit în întreaga industrie din țară, foloseau 53% din forța motrice și stăpâneau 25% din producție.

La sfârșitul anului 1939, nu mai erau decât 59 carteluri industriale și 6 comerciale. Această restrângere a numărului cartelurilor a avut loc prin contopire.

Importanța cartelurilor era mare, în special în industriile de bază ale României: metalurgie, — unde întreprinderile cartelate controlau 98% din capitalul investit, dețineau 86% din forța motrice și stăpâneau 44% din valoarea producției, — industria chimică, industria materialelor de construcție, industria sticlei, etc.

Trei grupuri de întreprinderi erau pe cale de a acapara concentra în jurul lor ramurile principale ale industriei românești. Acestea erau concernurile de armament „Reșița”, „Malaxa” și societatea auriferă „Mica”.

Pe terenul desfacerii interne, în 1938, aproape toată industria mare era cartelată.

De asemeni, comerțul extern de cereale era monopolizat de câțva întreprinderi mari de export. La adăpost de concurența străină, cartelurile au folosit situația privilegiată, monopolurile pe care le dețineau, pentru a specula pe consumatorul intern.

În perioada crizei economice când prețurile agricole se prăbușeau, cartelurile mențineau pe piața internă vechile prețuri, sau acceptau doar ușoare scăderi ale produselor industriale. De aici a rezultat o depărtare din în ce mai mare între prețul produselor industriale și al celor agricole, ceea ce defavoriza enorm țărăimea în favoarea industriei cartelate.

Băncile. Din 1048 bănci active în 1929 au rămas la sfârșitul anului 1937 numai 544, iar în 1939, 458. În schimb, capitalul social bancar era în neconținută creștere. Astfel, capitalul celor optsprezece mari bănci cu peste 60 milioane capital — era la sfârșitul anului 1940 de 2.6 miliarde lei, iar la sfârșitul anului 1942 — de 3 miliarde lei.

În 1937, finanțarea și operațiunile de export erau concentrate exclusiv în mâinile a 38 de bănci mari cu capital peste 40 de milioane, din care cinci bănci — cele mai mari — cu capital de peste 100 de milioane și anume: Banca Românească, Banca de Credit Român, Banca Comercială Română, Banca Comercială Româno-Italiană și Societatea Bancară Română.

Deținând (împreună cu Banca Națională) monopolul comerțului de devalize, alături de majoritatea mijloacelor, ele dețineau de fapt posturile de comandă supremă, de supunere și de controlare a băncilor, industriei și comerțului românesc.

Banca Națională încorona sistemul bancar al României. Din momentul introducerii sistemului de contingentare, din momentul decretării conversiunii și altor măsuri de „asănare” a economiei naționale — măsuri cari erau aplicate și realizate sub controlul B.N.R. — rolul acesteia a crescut enorm, devenind o armă din cele mai puternice în mâinile vârfurilor industriale și moșierimii mari.

Legea din 8 Mai 1943, completată prin dispozițiile din 20 Aprilie 1935, a pus direct sub controlul Băncii Naționale toate băncile din țară.

Prin concentrarea de către dictatura regală a ministerului economiei naționale, în mâinile guvernatorului Băncii

s'a realizat contopirea conducerii acestor două instituții, s'a ridicat și mai mult rolul dominant al Băncii Naționale.

Banca Națională și-a creat și un institut special pentru finanțarea industriei: Creditul Industrial, care a luat ființă în 1938. În 1940, Creditul Industrial a finanțat întreprinderi de producție industrială globală de 22 miliarde 946 milioane lei, adică a influențat asupra unei activități reprezentând un procent de 29,7% din valoarea producției industriale a țării. Dar, sumele mânduite de Creditul Industrial nu reprezentau decât o fracțiune din totalul împrumuturilor fa- industriei de către B.N.R.

Prin desființarea autonomiei cooperatiei și supunerea ei decretului regal din Iunie 1938 ministerului economiei naționale, s'a realizat și concentrarea capitalurilor cooperative în mâinile statului și Băncii Naționale.

Comerțul. Prin politica „protecției vamale”, guvernele ce au condus țara în această perioadă, au îngăduit piața internă pentru concurența străină. În schimb, ele au stimulat exportul prin sisteme de premii, asigurând o expansiune comercială pe piața mondială.

Comerțul extern a crescut enorm: înainte de anii 1919-1933, balanța comerțului extern era când activă, când pasivă; după criza, ea a devenit permanent activă (până la începutul lui 1938).

Rentabilitatea exportului creștea în măsura creșterii prețurilor de consumație, din care se scoteau în contul consumatorului intern primele de export.

Pe piața externă, în absorbirea exportului român contribuiau prețurile scăzute ale produselor românești, înarmărilor mondiale și în special aventurile războinice ale fascismului.

Germania, țară cu un tempo uriaș de înarmare, a devenit consumatorul principal al produselor românești. Petrolul necesar pentru motorizarea armatelor, pentru flota maritimă aeriană a devenit principalul produs de export, fiind absorbit de Germania și Italia fascistă, de rebelii fasciști spanioli și de Japonia militaristă.

Anuarul statistic al României din 1935-1936 arată creșterea colosală a volumului exportului și căderea catastrofală a valorii lui. În 1931, am exportat cu 42 la sută mai mult decât în 1929, dar am primit în numerar cu 25 la sută mai puțin. În anii următori, România a exportat cu 28 la sută

și 24 la sută mai mult decât în 1929, dar a primit o valoare cu 41 lei la sută și 52 la sută mai puțin. Deci, economia românească a pierdut de două ori: la import datorită căderii prețurilor de cumpărare și la export datorită micșorării catastrofale a prețurilor produselor exportate.

Capitalul român a compensat dezavantajele comerțului extern prin intensificarea exploatarei muncitorimii și țărânimii și prin sistemul taxelor de consumate încasate dela masa consumatorilor.

Subnutrirea populației muncitoare, constituia baza expansiunii comerciale externe a României. În măsura în care această expansiune creștea, în aceeași măsură creștea și sărăcia poporului.

Pe măsura orientării politice a guvernelor române către Germania, creștea și participarea Germaniei la comerțul exterior: de unde în 1933, Germania nu absorbea decât 10.6 la sută din totalul exportului nostru, în 1940 ea absorbea 43.6%; de unde în 1933 erau tributari Germaniei cu numai 18.6 la sută din import, în 1940 depindeau de această țară cu 56,6% din import.

Capitalul străin din România în preajma celui de-al doilea război mondial

Una din sursele investițiilor industriale din ajunul lui 1941 era blocarea în țară a capitalurilor străine, care nu puteau fi transferate, din cauza restricțiilor valutare: Legea din 15 Aprilie 1935, prin care se lărgeau posibilitățile de utilizare în țară a sumelor de lei blocate, a permis plasarea lor în industrii, în acțiuni și în imobile.

În măsura în care aceasta a reușit, s'a ridicat și gradul de participare a capitalului străin în economia națională românească.

Comenzile de stat, creditele de stat, diferitele avantagii, erau mijloacele de atragere.

Principalele capitaluri investite în industria românească în perioada 1934—1938 sunt franceze și cehoslovace — în mică măsură și engleze și americane.

Cu capitalul francez, s'au întemeiat o serie de întreprinderi textile. Capitalul cehoslovac a ocupat însă poziții mult mai importante, preluând, în urma unei înțelegeri cu „Vickers”, controlul industriei grele românești.

La „Reșița” au intrat concernul cehoslovac „Skoda”, legat cu Schneider-Creuzot, capital francez. În același timp, „Skoda” a intrat în uzinele „Malaxa” și operațiunea de cumpărare de către „Reșița” și „Malaxa” a soc. „Astra-Vagoane-Arad” a fost efectuată cu ajutorul financiar al Skodei. Wickers, capital englez, a fost până în 1938 vice-președintele „Reșiței”. Capitalul englez deținea o cincime din capitalul uzinelor „Malaxa”.

Până în anul 1939, economia românească se afla în cea mai mare parte sub controlul capitalului franco-anglo-american. Principalele bănci, principalele societăți de transporturi și asigurări, principalele

industrii erau controlate de centrele financiare dela Londra, Paris și New-York.

Germanii începeau să pună piciorul în România, uneori chiar cu aprobarea tacită a capitalului și guvernelor din Apus și cu sprijinul unor cercuri conducătoare din partidele național liberal și național-țărănesc.

Capitalul englez controla sectorul petrolifer, metalurgic, unele din cele mai importante societăți de asigurări și transport, precum și o serie de bănci mari.

Capitalul american apărut mult mai târziu decât celelalte capitaluri pe piața românească, a întemeiat întreprinderi importante în sectorul petrolifer, telefoane, automobile.

Capitalul franco-belgian. Alături de capitalul englez, capitalul francez, adeseori în colaborare cu cel belgian, ocupa până în 1939 locul de frunte în economia românească, deținând 65% din totalul capitalului străin investit în România. Capitalul francez ocupa poziții în sectorul bancar, în sectorul petrolifer (împreună cu cel belgian), în marile exploatare aurifere, în sectorul carbonifer în cel metalurgic, în industria textilă, chimică, electrică, a sticlei, zahărului, asigurări, etc.

Capitalul cehoslovac, apărut în România în perioada de după 1930, a ocupat o poziție preponderentă mai ales în industria metalurgică.

Capitalul elvețian era reprezentat în economia românească mai ales în industria textilă și forestieră.

Capitalul german începuse să reapară în România îndată după primul război mondial, dar mai ales după acapararea puterii de către Hitler. După 1939, când s'a încheiat „acordul economic”, capitalul german izbutise să ocupe poziții esențiale în România.

Capitalul societăților cu participatii străine, însuma în 1939 peste 20 miliarde lei în valuta din acea vreme.

Capitalul străin controla: 12% din întreprinderile industriale din țară și aproape 50% din capitalul lor social.

— 17 bănci cu peste 30% din capitalul bancar.

— 11 societăți de asigurare cu peste 70% din capitalul societăților noastre de asigurare.

În conducerea societăților din România controlate de capitalul străin sau în consiliile de administrație figurau o serie de oameni politici autohtoni, printre care fruntași ai partidelor care guvernaseră țara timp de 20 de ani.

Astfel arată așa zisa politică a „protecției industriei naționale”, a „priorității elementului românesc” a guvernelor din acești ani, inclusiv cel al dictaturii regale. În zgomotul frazeologiei naționaliste, capitalul român ducea o politică de aservire a țării capitalului străin, finanțelor internaționale, concernelor internaționale de armament.

Concentrarea și centralizarea industriei metalurgice a fost urmărită conștient de guvernele din această perioadă din considerațiuni militare, din dorința de a încheia o industrie de război pentru a crea României un anumit potențial militar.

Industria românească în fața unei noi crize.

La mijlocul anului 1938, România, ca și celelalte țări capitaliste, intrase în sfera noii crize industriale. Cu ajutorul comenzilor de armament — care fuseseră sursa princi-

pală a activității industriale din ultimii ani — statul încerca să mențină activitatea industrială și să rețină izbucnirea crizei industriale.

Statul a dat comenzi masive nu numai industriei de armament, ci și celei textile, de încălțăminte, industriei chimice și altor ramuri industriale. Tot în vederea amânării crizei, Statul a căutat din nou să atragă, în forme masive, capitalul străin.

Industria românească n'a lucrat cu toată capacitatea sa de producție în tot cursul ciclului industrial, care ajunsese la sfârșit.

Gradul de ocupație în industria metalurgică, la fondă, a fost maximum 53 la sută (Iulie 1937), iar în Martie 1938 scăzuse la 43 la sută; oțelul a atins 100 la sută din capacitatea de producție în Noembrie-Decembrie 1937 și a scăzut în Martie 1938 la 87 la sută. În industria textilă, maximum de ocupație a fost 61 la sută în Decembrie 1937, care a scăzut în Martie 1938 la 45 la sută.

Dacă luăm sferile cele mai sensibile ale vieții economice, și primele care arată semnele apropierei unei crize industriale — creditul și comerțul — vedem că în 1937 erau în prezența tuturor semnelor unei noi crize industriale care se desvolta.

Numărul polițelor protestate în 1937 a întrecut numărul polițelor protestate în 1934, reprezentând 50.886 față de 50.679, iar numărul polițelor protestate în Ianuarie 1938 era cu 78 la sută mai mare decât cel al polițelor protestate în Ianuarie 1937 și cu o valoare mai mare cu 62 la sută.

Dela 6,3 miliarde în Decembrie 1937, depunerile la cele 38 bănci mari au scăzut la 4,7 miliarde în Martie 1938, semn important al apropierei crizei.

Stocul de produse creștea enorm, ceea ce începea să influențeze activitatea industrială, în sensul micșorării producției. În primul trimestru al anului 1938, producția industrială scăzuse cu 7,6 la sută față de primul trimestru al anului 1937.

Datorită comenzilor de stat, depresiunea pieții particulare a fost compensată în sfera mijloacelor de producție. Industria metalurgică, a materialelor de construcție ca și industria chimică și-au menținut producția la un nivel ridicat.

Importul produselor metalurgice, în vederea creerii stocurilor pentru caz de război, a crescut enorm în comparație cu primul trimestru al lui 1937.

Primul rezultat al acestei schimbări este că în primul trimestru al aceluși an, România are o balanță comercială de-

ficitară cu 15 milioane. De aceasta profită Germania hitle-ristă care, împreună cu Austria, furnizează 39 la sută din import și absoarbe 27 la sută din export.

Agricultura. — Cu toată dezvoltarea industriei, România rămăsese o țară cu economie dominant agricolă. Industria ocupa un loc mic în economia națională. În agricultură, erau ocupați cca. 80% din populația activă.

Urmărind întinderea suprafețelor înșămânțate, proporția între cultura cerealelor și a plantelor industriale și alimentare, precum și randamentul la ha., se vede felul cum a evoluat exploatarea pământului între 1933 și 1941.

În media anilor 1925-1929, suprafața înșămânțată se ridica la 12.551.000 ha., ca media să ajungă între 1935-1939 la 13.930.000 ha., adică o creștere de 39% față de 1921.

În cadrul suprafețelor înșămânțate, acelea cultivate cu cereale, au crescut, în această perioadă, cu 7%.

Între cerealele cultivate, ocupau primul loc grâul și porumbul, a căror înșămânțare s'a întins în ultimul deceniu pe socoteala celorlalte cereale.

În anii 1923/1927 și 1934/1938, față de suprafața totală, suprafețele cultivabile cu fânete naturale au scăzut de la 6,22% la 5,52%, acelea cu plante alimentare dela 6,64% la 3,69%, pe când plantele industriale își măresc suprafața de la 1,56% la 3,46%.

Până la începerea războiului, se observă aceeași tendință. Atât plantele industriale cât și cele alimentare erau cultivate, mai ales de proprietatea mare și mijlocie.

În privința randamentului la ha., între anii 1934/1938, grâul a produs 9,7% și porumbul 10,0% la ha.

După 1934, numărul mașinilor și uneltelor crește încet. De pildă, în 1927 găsim un număr de 3257 de tractoare, pe când în 1939 numărul lor era de 5732. În aceeași proporție a crescut numărul mașinilor de treierat (dela 12.779 la 18.882 în același răstimp), al semănătoarelor (dela 42.418 la 72.418), al mașinilor de recoltat, etc. Numărul plugurilor, al grapelor, etc., crește și el. Dar numai marea proprietate moșierească a putut beneficia de pe urma introducerii tractorului și a celorlalte mașini.

Cu toată creșterea numărului mașinilor și uneltelor, situația utilității reale a agriculturii românești se prezintă mai mult decât deficientă.

Două treimi din numărul plugurilor și grapelor erau unelte cu totul primitive. Stocul existent dovedea un deficit față de nevoile reale ale agriculturii.

Între 1936 și 1941, se constată o scădere a numărului cailor cu 27% și al boilor cu 30%.

Din totalul gospodăriilor rurale, 36% nu aveau nici un fel de vite. La exploatarea până la 3 ha., acest procent este de 52,8%. La categoria de la 3—5 ha. găsim un cal la 1,2 gospodării și un bou la 4,2 gospodării: adică, din 100 de gospodării de categoria 3,1—5 ha., 40 nu au nici o pereche de vite de muncă.

Marca proprietate continuă să dețină o mare parte din pământul țării. În 1930, suprafețele stăpânite de proprietarii cu peste 50 de ha. ocupau 32,2% din totalitatea pământului aflat în proprietate privată și 18,8% din suprafața arabilă. În afară de măsurile care au redus la maximum reforma din 1918—22, în anul 1940, adică douăzeci de ani după votarea legilor agrare, erau moșii destinate exproprierii după primul război mondial pe care nu erau nici măcar făcute proiectele și calculele de parcelare, nici parcelarea pe teren. Iar sute de procese agrare erau încă în fața instanțelor.

Datorită nerezolvării problemei agrare, întâlnim și în această perioadă munca învoită, cu caracter iobag și semi-iobag.

În general, din totalitatea locuitorilor activi, într-o regiune agricolă, dijmășii întreceau numărul lucrătorilor agricoli propriu-ziși. În 1939, se constată că țăranul dijmaș, pe lângă jumătatea din producție, are de plătit marelui proprietar rușeturi și zile de clacă, ca înainte de 1916. De altminteri, încă în 1941, relațiile de muncă iobăgistă erau legitime. Astfel, în „Regulamentul învoielilor agricole și organizarea muncilor agricole”, regulament modificat în Ianuarie 1941, la articolul 110—112, se prevăd condițiile în care se vor încheia „învoielile de cu iarnă”, în art. 115 „învoielile în dijmă și arendările de pământ cu plata în muncă”, etc.

În această perioadă, s'a observat în cadrul proprietății mari și mijlocii rurale, tendința de concentrare. Numărul exploatarea între 10 și 100 de ha. a crescut.

Pământul stăpânit însă de marea proprietate rămânând același sau marcând o ușoară scădere, redus la un număr mai restrâns de exploatare, pune în evidență totemul procesul de concentrare, asemănător celui din industrie și bănci.

Miclele întreprinderi. La recensământul din 1930, au fost cuprinse statistic un total de 150.000 întreprinderi industriale, din care circa 130.000 sau 92,6% foloseau maximum cinci lucrători. Multe din aceste 130.000 întreprinderi

formau atelierele meșteșugărești propriu-zise. În totalul capitalului, societățile anonime reprezentau în 1930, din totalul întreprinderilor, dar 48,3% din capital. În 1930 erau 125.000 întreprinderi comerciale și de transport. 89% din aceste întreprinderi ocupau până la cinci salariați; dintre acestea 25% erau întreprinderi cu o singură persoană. Restul de 11% erau mari întreprinderi comerciale de transport.

Între 1930—1940, micile întreprinderi scad cu 9%, datorită concentrării întreprinderilor.

Urmărind listele falimentelor, ale vânzărilor de fonduri comerciale și lichidărilor de firme în 1929/1939, cele mici mijlocii ocupă primul loc, datorită crizei și concentrării.

Viața socială. Desvoltarea industrială a României a dus la consecințe grele pentru masele populare.

Starea muncitorilor și funcționarilor. Ridicarea intensității muncii în industrie a mers paralel cu scăderea salariilor și cu ridicarea impunerii fiscale care împreună scădeau nivelul de traiu al muncitorilor.

Salariile funcționarilor publici erau în 1937 cu 35% mai mici decât cele stabilite în 1927. Impunerea salariilor și taxele de consumație deveniseră sursele principale ale bugetului statului, reprezentând capitolul cel mai mare al veniturilor.

Pe lângă aceasta, salariile mai erau încărcate prin impunerea directă pe de o parte și mai ales prin impuneri indirecte (taxe de consumație) pe de altă parte și, în sfârșit, din nou coborâte prin politica prețurilor monopoliste ale trusturilor, cari provocând scumpirea vieții, coborau și mai mult salariul real al muncitorilor.

Ziua de 8 ore era o excepție, ziua de muncă normală fiind de 10—12 ore. Ziarul „Lumea Românească” din 30 Iunie 1938 scria despre una din fabricile din Capitală că „modalitățile de lucru amintesc de exploatarea din coloniile africane”.

Ziua de muncă nelimitată a fost baza pe care a înflorit rentabilitatea industriei românești.

Salariile plătite în marea industrie transformatoare, în 1929, erau de 7,7 miliarde lei, adică cca. 38.000 lei pe cap de salariat. În 1939 suma totală plătită în salarii era de 9,4 miliarde lei, ceea ce, raportat la numărul crescut al salariaților, revine la numai 30.300 lei pe cap de salariat.

Indexul salariilor care în 1929 era de 2.764, având ca

bază cele din 1916 = 100, scade în 1938 la 1.833. În 1929, indexul de scumpete era de 4.045 (costul vieții fiind calculat plecând tot de la nivelul din 1916 = 100). Deci, pe când costul vieții în 1939 era de 40 de ori mai mare decât în 1916, salariile cresc numai de 18,5 ori în acest interval.

Din 1933 până în 1938, indexul de scumpete crește cu 28,6%, impozitul pe salarii cu 23%, iar salariile numai cu 5,9%.

Profiturile industriei și finanței românești erau de natură colonială.

56 de societăți anonime — cele mai mari după capitalul social (în medie 119 milioane) au avut un beneficiu mediu de 46,9 la sută. Din „Le Temps“ din 5 August 1938, aflăm că „Société de tramways de Shanghai“, o concesiune franceză într-o țară colonială a avut în anii 1931—1937 un beneficiu de 19—33%. Acest beneficiu este mai mic decât beneficiul unora dintre societățile anonime românești.

Dar profiturile date publicității nu erau cele reale. Adevăratele câștiguri erau ascunse în bilanțurile date publicității. Pe o perioadă de 12 ani, adică între 1925 și 1938, fondurile proprii ale industriei, adică ceea ce marea industrie a investit din beneficiul real încasat, s'au triplat. Însemnând cu 100 volumul lor în 1925, în 1938 găsim cifra index de 314,3.

Starea țăranilor. Indicele produselor agricole, în Ianuarie 1940, era cu 20% sub nivelul celor din 1929, iar indicele prețurilor produselor industriale folosite de agricultori, cu 59,4% superioare celor din 1929, ceea ce dovedește starea în care se găsea țărănimea.

Și mai grea era situația proletariatului agricol, și semi-proletariatului, care nu avea nimic de vândut pe piață. Pe când prețurile produselor industriale erau în 1930—1940 cu 59,4% mai mari decât cele din 1929, salariile erau, în aceeași perioadă, aproape pe jumătate cât cele din 1929.

În privința datoriilor țărănești, șapte ani după votarea legilor de conversiune, în 1941, se constată că procesul lichidării datoriilor a mers foarte încet și numeroși țărani n'au putut plăti. În 1940, numărul debitorilor agricoli era încă de două milioane.

În anul 1938. Institutul Național Zootehnic constată că din circa trei milioane gospodării țărănești, două milioane n'au nici o vacă. 1.7 milioane nici un porc, iar un sfert de milion de gospodării țărănești nici măcar o găină.

În acești ani a avut loc o continuă descreștere a

puterii de consum — și așa destul de scăzută — a maselor populare. Astfel, consumul de bumbac pe cap de locuitor era între 1912—1914 de 2,6 kgr.; între 1936—1928 acest consum era numai de 1,70 Kgr. Consumul articolelor de piele a scăzut de la 0,758 Kgr. pe cap de locuitor, la 0,537 în 1937. Consumul de tutun de la 1 Kgr. pe cap de locuitor la 0,550 Kgr.

Dealtminteri, consumul intern era în general minim în comparație cu alte țări. Astfel, în România se consumau 3 Kgr. textile și 20 Kgr. de fontă și oțel pe cap de locuitor, în timp ce în țările occidentale se consuma 915 Kgr. și 180-270 Kgr. pe cap de locuitor. România în granițele dinainte de 1940, consuma de aproape trei ori mai puțin fier decât România înainte de 1918.

În 1913, în România se consumau 30 Kgr. de fier pe cap de locuitor, iar în 1933, numai 13 Kgr.

În 1937, la o populație de 19,5 milioane de locuitori, consumul intern de ghetete reprezenta 1,5 milioane perechi de ghetete anual; deci 18 milioane de locuitori umblau în opinci sau desculți. România, țară bogată în petrol (al 6-lea loc în producția mondială) este după consum una din țările cele mai înapoiate din lume. Majoritatea populației sătești și chiar o parte a populației orășenești nu utilizează luminatul (stând în întinerie). Consumul pe cap de locuitori, al produselor petrolifere se ridica în România la 6 Kgr., în timp ce în Statele Unite la 484 de Kgr., Franța 62 Kgr., Cehoslovacia 14. „Universul“ de la 14 Martie 1938, constata că consumul produselor industriale este de 3,5 ori mai mic decât în țările occidentale, consumul unora din el ea scăzut nu numai față de 1927, dar chiar față de 1913 (bumbac, textile, chibrituri, etc.).

„Masele mari ale populației contează însă chiar azi prea puțin ca consumatori de produse industriale în general... Sunt astăzi încă în țară sute de mii, sau poate milioane de oameni cari umblă rău îmbrăcați și fără încălziminte, sunt nemumărate familii din casele cărora lipsește orice fel de mobilier și tot atâtea gospodării cari se folosesc de un utilaj mai mult decât primitiv“ — constată președintele „Uniunii Generale a Industriașilor din România“ — în raportul din Iulie 1938.

În 1933—1941, populația României era una din cele mai sărace din lume, sitându-se după venitul național numai cu puțin înainte de China, țară colonială.

Nivelul scăzut de trai, lipsa condițiilor de cultură și civilizație, politica șovină, față de populația din provinciile

alipite, etc., — toate acestea au dus la un proces de degradare fizică a maselor populare, degradare care, cuprinzând în primul rând țărănimea, influența asupra orașului, cuprinzând toate straturile muncitoare, începând cu muncitorii industriali și terminând cu funcționarii și intelectualii. Bolile sociale creșteau încontinuu. Între 1931—1935, s'au constatat în total 906 mii de cazuri de sifilis, 514 mii de tuberculoză, 62 de mii de cancer, 298 mii de pelagră, murind în același timp de sifilis, tuberculoză, pelagră, 186 mii de oameni. România ocupa primul loc în lumea civilizată după mortalitatea generală (21,1 la mie). Între 1931—35, excedentul de natalitate a scăzut de la 12,5 la mie, la 9,6 la mie, cu tendințe de permanentizare.

Guvernațiile La conducerea statului vine guvernul liberal de în anii sub prezidenția lui I. G. Duca (14 Noemvrie—1933-1938 29 Decemvrie 1933) când, în urma asasinării lui Duca de către legionari, se formează un nou guvern liberal sub președinția lui Gh. Tătărescu (3 Ianuarie 1934). Acest guvern s'a menținut la putere în tot timpul legislației până în 1937.

La alegerile din 1937, partidul liberal nu reușește să obțină cele 40% din voturi necesare și Carol al II-lea numește la 20 Decemvrie 1937 ca prim ministru pe Octavian Goga, șeful partidului național-creștin. Acest guvern nu s'a putut menține la putere decât timp de 44 de zile, până la 10 Februarie 1938, când s'a instaurat dictatura regală, suprimându-se Constituția din 1923.

Politica internă Desvoltarea politică din acești ani până la stabilirea dictaturii regale, își are origina în schimburile economice, în creșterea concentrării și centralizării capitalurilor.

În cadrul acestui proces de creștere a puterii capitalului monopolist român, avea loc o luptă mare între vârfurile și grupările de bază ale capitalului monopolist român, un proces în care fiecare din aceste grupuri, urmărirea acapararea și monopolizarea pozițiilor de comandă. Politicește, această luptă în sânul capitalului monopolist financiar (și capitalului mare agrar) își găsește expresia în sânul chiar al P. N. L. care reprezenta interesele marii burghezii și marii moșierimi române, într-o parte a acestui capital, cu gruparea financiară condusă de regele Carol II-lea, și între interesele grupărilor financiare național-țărăniști. Crește agresivitatea vârfurilor capitalului monopolist, se desvoltă o ideologie agresivă, din care s'a cristalizat și desvoltat ideologia fascismului român.

Monopolul puterii politice pe care îl deținea până la 1929 partidul liberal, sub conducerea familiei Brătianu, se datora și rolului jucat de capitalul bancar autohton în economia românească.

După 1932, o bună parte din industria țării, mai ales cea a buroanelor de consumație, rămânea mai departe în dependență de capitalul liberal. Dar, o întreagă serie de întreprinderi nu mai depindeau de băncile liberale. În spatele acestor întreprinderi, stătea o nouă forță politică, gruparea condusă de regele Carol al II-lea, care reprezenta și mai mult acea parte a capitalului interesată în industria grea metalurgică și în cea de armament, industrii care nu mai gravitau în jurul băncilor liberale și care erau finanțate de Stat.

Guvernul liberal, format în 1934, după asasinarea lui Duca, nu era format din vechile cadre ale acestui partid, ci din acea parte care încerca să se sprijine pe gruparea capitalului din industria grea a regelui Carol al II-lea.

Deși în tot timpul guvernării, politica de încurajare a întregii industrii, de protejare acordată capitalului bancar liberal, a continuat, totuși tendința de îndreptare spre cel de-al doilea centru de finanțare a industriei, s'a manifestat în toate actele și măsurile mai însemnate ale guvernului. Între aceste două grupări liberale a intervenit o discordanță.

De mai pronunțată în 1938.

Mentineră guvernului Tătărescu la putere timp de 4 ani, precum și încercarea de a-i încredința pe încă patru ani puterea, constituiau tocmai efortul acelor grupări care încercau să-și consolideze pozițiile câștigate nu numai pe seama maselor, dar chiar și în raport cu celelalte grupări industriale și bancare din țară (Brătienistii și național-țărăniști Maniu) și a grupărilor financiare ce sprijineau pe legiunea.

Politica represivă, permanentizarea stării de asediu, și a cenzurii, încurajarea deschisă a grupărilor de extremă dreaptă, măsurile îndreptate împotriva populației conlocuitoare, desființarea multor ziare și reviste democratice („Frontul înunții”, „Manifest”, „Reporter”, „Era Nouă”, „Adevărul”, „Facla”, „Zorile”, „Fălvak Nepe” etc.) paralel cu apariția unei sumedenii de publicații fasciste, au făcut ca, în alegerile din 1937, când Carol al II-lea a încercat să prelungească guvernarea liberală, aceasta să nu obțină cele 40% din voturi, necesare formării majorității parlamentare.

Opoziția partidului național-țărănesc nu urmărea asigurarea unei politici democratice, ci se împotriva pierderii de poziții pe câmpul economic. De aceea, opoziția național-țărăniștii (Maniu) duce la o înțelegere cu Garda de fier și la un refuz de colaborare cu forțele democratice.

Sprijinul pe care grupările de extrema dreaptă îl primeau din partea partidelor guvernamentale în acea vreme, arătau că cercurile cărmuitoare se îndreptau spre fascism.

Frontul popular antifascist. În fața primejdiei fascismului, Partidul Comunist Român s'a adresat tuturor forțelor democratice, precum și partidelor național-țărăniști și național-liberal, pentru a încheia un Front Popular Antifascist.

În 1936—1937, se încheagă pentru prima oară un front democratic de luptă în România, pe baza propunerilor făcute de Partidul Comunist, cu Frontul Plugarilor, Madosz-ul, Blocul Democrat și unele organizațiuni ale partidului social-democrat, care funcționează și în alegerile parțiale din 1937 de la Mehedinți și Hunedoara. Atât la Hu-

alipite, etc., — toate acestea au dus la un proces de degradare fizică a maselor populare, degradare care, cuprinzând în primul rând țărăimea, influența asupra orașului, cuprinzând toate straturile muncitoare, începând cu muncitorii industriali și terminând cu funcționarii și intelectuali. Bolile sociale creșteau încontinuu. Între 1931—1935, s'au constatat în total 906 mii de cazuri de sifilis, 514 mii de tuberculoză, 62 de mii de cancer, 298 mii de pelagră, murind în același timp de sifilis, tuberculoză, pelagră, 186 mii de oameni. România ocupa primul loc în lumea civilizată după mortalitatea generală (21,1 la mie). Între 1931—35, excedentul de natalitate a scăzut de la 12,5 la mie, la 9,6 la mie, cu tendințe de permanentizare.

Guvernările La conducerea statului vine guvernul liberal de în anii sub președinția lui I. G. Duca (14 Noembrie—1933-1938 29 Decembrie 1933) când, în urma asasinării lui Duca de către legionari, se formează un nou guvern liberal sub președinția lui Gh. Tătărescu (3 Ianuarie 1934). Acest guvern s'a menținut la putere în tot timpul legislației până în 1937.

La alegerile din 1937, partidul liberal nu reușește să obțină cele 40% din voturi necesare și Carol al II-lea numește la 20 Decembrie 1937 ca prim ministru pe Octavian Goga, șeful partidului național-creștin. Acest guvern nu s'a putut menține la putere decât timp de 44 de zile, până la 10 Februarie 1938, când s'a instaurat dictatura regală, suprimându-se Constituția din 1923.

Politica internă Desvoltarea politică din acești ani până la stabilirea dictaturii regale, își are origina în schimburile economice, în creșterea concentrării și centralizării capitalurilor.

În cadrul acestui proces de creștere a puterii capitalului monopolist român, avea loc o luptă mare între vârfurile și grupările de bază ale capitalului monopolist român, un proces în care fiecare din aceste grupuri, urmărirea acapararea și monopolizarea pozițiilor de comandă. Politicește, această luptă în sânul capitalului monopolist financiar (și capitalului mare agrar) își găsește expresia în sânul chiar al P. N. L. care reprezenta interesele marii burghezii și marii moșierimi române, într-o parte a acestui capital, cu gruparea financiară condusă de regele Carol II-lea, și între interesele grupărilor financiare național-țărăniști. Crește agresivitatea vârfurilor capitalului monopolist, se desvoltă o ideologie agresivă, din care s'a cristalizat și desvoltat ideologia fascismului român.

Monopolul puterii politice pe care îl deținea până la 1929 partidul liberal, sub conducerea familiei Brătianu, se datora și rolului jucat de capitalul bancar autohton în economia românească.

După 1932, o bună parte din industria țării, mai ales cea a buclilor de consumație, rămânea mai departe în dependență de capitalul liberal. Dar, o întreagă serie de întreprinderi nu mai depindeau de băncile liberale. În spatele acestor întreprinderi, stătea o nouă forță politică, gruparea condusă de regele Carol al II-lea, care reprezenta mai mult acea parte a capitalului interesată în industria grea metalurgică și în cea de armament, industrii care nu mai gravitau în jurul băncilor liberale și care erau finanțate de Stat.

Guvernul liberal, format în 1934, după asasinarea lui Duca, nu era format din vechile cadre ale acestui partid, ci din acea parte care se sprijinea pe gruparea capitalului din industria grea a regelui Carol al II-lea.

Deși în tot timpul guvernării, politica de încurajare a întregii industrii, de protejare acordată capitalului bancar liberal, a continuat, și tendința de îndreptare spre cel de-al doilea centru de finanțare a industriei, s'a manifestat în toate actele și măsurile mai însemnate ale guvernului. Între aceste două grupări liberale a intervenit o discor-

mai pronunțată în 1938.

Mentineră guvernului Tătărescu la putere timp de 4 ani, prin și încercarea de a-i încredința pe încă patru ani puterea, constituie tocmai efortul acelor grupări care încercau să-și consolideze pozițiile câștigate nu numai pe seama maselor, dar chiar și în raport cu alte grupări industriale și bancare din țară (Brătienistii și național-țărăniștii Maniu) și a grupărilor financiare ce sprijineau pe legionari.

Politica represivă, permanentizarea stării de asediu, și a cenzurii, încurajarea deschisă a grupărilor de extremă dreaptă, măsurile impotriva populației conlocuitoare, desființarea multor ziare reviste democratice („Frontul muncii”, „Manifest”, „Reporter”, „Era noastră”, „Adevărul”, „Facla”, „Zorile”, „Fălvak Nepe” etc.) paralel cu auzarea apariției unei sumedenii de publicații fasciste, au făcut ca, în alegerile din 1937, când Carol al II-lea a încercat să prelungească guvernarea liberală, aceasta să nu obțină cele 40% din voturi, necesare majorității parlamentare.

Opoziția partidului național-țărănesc nu urmărea asigurarea unei politici democratice, ci se împotriva pierderii de poziții pe câmpul economic. De aceea, opoziția național-țărăniștii (Maniu) duce la o înțelegere cu Garda de fier și la un refuz de colaborare cu forțele democratice.

Sprijinul pe care grupările de extrema dreaptă îl primeau din partea partidelor guvernamentale în acea vreme, arătau că cercurile multinoare se îndreptau spre fascism.

Frontul popular În fața primejdiei fascismului, Partidul Comunist Român s'a adresat tuturor forțelor democratice, precum și partidelor național-țărăniști și național-liberal, pentru a încheia un Front Popular Antifascist.

În 1936—1937, se încheagă pentru prima oară un front democratic de luptă în România, pe baza propunerilor făcute de Partidul Comunist, cu Frontul Plugarilor, Madosz-ul, Blocul Democrat și unele organizațiuni ale partidului social-democrat, care funcționează și în alegerile parțiale din 1937 de la Mehedinți și Hunedoara. Atât la Hu-

niedoara și Mehedinți, cât și la alegerile parțiale din București, Iași etc., forțele fasciste și reacționare au fost înfrânte, deși guvernul și întregul aparat de stat le-au sprijinit în mod fățiș.

Succesul forțelor democratice în aceste alegeri a dovedit justetea punctului de vedere al forțelor democratice care susțineau că împrejurarile din România permiteau încheierea unui larg front popular antifascist, bazat pe frontul unic muncitoresc, care ar fi putut stăvil drumul fascismului. Dovada că masele populare au simțit necesitatea încheierii acestui front popular de luptă, o constituie grevele și acțiunile muncitorimii, țărănimii și studențimii democratice, larga mobilizare a maselor în jurul proceselor antifasciste, angajarea maselor cetățenești în jurul Frontului Unic încheiat jos între muncitorii comuniști și social-democrați, pentru apărarea democrației, luptele din închisori și mobilizarea maselor în jurul acestor lupte.

Campania electorală din 1937 În această campanie electorală, importanța ei nu constă în alegerile propriu-zise, ci în înlăturarea primejdiei imediate care venea din partea organizațiilor politice fasciste. Pentru înlăturarea acestei primejdii era necesară strângerea tuturor forțelor democratice într-un larg Front Popular antifascist.

Dacă totuși Frontul Popular antifascist nu s'a putut realiza pe un plan larg, în practică, aceasta se datorește în primul rând sistematei respingeri a propunerilor făcute celorlalte partide. Între cari și național-țărăniștii și național-liberalii. Reprezentanții acestor partide au luat poziție deschisă împotriva ideii Frontului Popular, înfățișând-o ca o „manevră” a comunistilor, sprijinind în același timp organizațiile politice fasciste. Astfel, Partidul Național-Țărănesc încheie un pact electoral cu „Garda de Fier”, adică cu cel mai primejdios adversar al democrației. Prin acest pact, părțile contractante se obligau să nu se atace reciproc în timpul campaniei electorale. De aceea, pactul încheiat între național-țărăniști și „Garda de Fier”, cel de-al treilea partener fiind Gh. Brătianu, s'a numit „pact de neagresiune”.

Prin acest act, conducătorii reacționari național-țărăniști, recunoșteau Garda de Fier ca o forță politică de guvernământ, deși seful Gărzii nu se sfiise să declare deschis, că în 48 de ore „dela venirea Gărzii de fier la putere, România va merge alături de Germania hitleristă”.

Prin declarațiile dela Cluj, în Noembrie 1937, în care a preamărit regimul lui Hitler și Mussolini, Iuliu Maniu a dat o autoritate politică acțiunii organizațiilor fasciste din România, indicând țării drumul Gărzii de Fier, drumul stabilirii regimului fascist în România.

În locul frontului popular antifascist, țara asistă la divizarea forțelor democratice și la colaborarea între un partid de opoziție cu cel mai consecvent partid fascist.

Guvernul a ieșit într-adevăr înfrânt din alegerile făcute în 1937, dar aceasta n'a constituit o izbândă a democrației.

Beneficiara a fost extrema dreaptă și mai ales „Garda de Fier”

Pactul partidului național-țărănesc cu „Garda de Fier”, declarațiile făcute de Iuliu Maniu și atitudinea sa politică au constituit semnalul declarării ofensivei fascismului în România.

După căderea în alegeri a guvernului liberal, nu național-țără-

ni au fost aduși la putere, ci partidul național-creștin, deși acesta obținuse decât 8% din voturi.

Înlăturarea partidului național-țărănesc se datora faptului că acest partid reprezenta în conducerea lui interesele acelei industrii grele în luptă cu cealaltă grupare a industriei grele de care era legat Carol al II-lea. Acest din urmă grup nu voia să cedeze niciuna din pozițiile ocupate, printr-o asemenea schimbare de guvern. Gruparea din jurul lui Carol II, compusă din mari vârfuri ale industriei grele și moșierimii voia un guvern de mână tare, care să înlăture ultimele resturi de libertăți democratice; adică o dictatură fascistă.

Politica externă. În anii dintre venirea liberalilor la guvern și instaurarea dictaturii regale, s'au încheiat următoarele convenții:

În 1933 România și alte țări limitrofe au semnat cu U.R.S.S. convenția dela Londra, privitoare la definirea agresorului.

Tratat de amicitie, neagresiune, arbitraj și conciliațiune între România și Turcia (17 Octomvrie 1933).

Tratat de amicitie, neagresiune, reglementare judiciară, arbitraj și conciliațiune între România, Jugoslavia și Republica Turcească.

În 1934, între România și U.R.S.S. au fost stabilite legături diplomatice normale.

Aceasta se datora nu renunțării la politica antisovietică a claselor răpănitore din România, ci creșterii puterii și autorității internaționale a U.R.S.S. Renunțând însă la ofertele de pace ale U.R.S.S. Guvernele reacționare și dictatoriale se angajează tot mai fățiș în anii ce urmează într-o politică antisovietică deși formal au fost reluate legăturile diplomatice.

Ajutorarea Spa- Războiul izbucnit la 18 Iulie 1936 prin rebeliunea unui grup de generali spanioli fasciști împotriva guvernului legal republican democrat din Spania și care avea la început un caracter de război civil, se transformă curând în războiul dus de către poporul spaniol pentru independența și suveranitatea sa națională, contra invadatorilor italo-germani.

Rebelii primeau tot felul de ajutoare din Germania hitleristă și Italia fascistă. Republicii spaniole i refuzau însă anumite țări din Occident sub pretextul „neintervenției”, orice ajutor.

Conspirația forțelor reacționare din Europa și agresiunea lor împotriva Spaniei republicane nu putea rămâne fără răspuns categoric nici din partea poporului spaniol, nici din partea democrației mondiale, împotriva căreia de fapt a fost îndreptată aceasă primă lovitură a fascismului.

Țara care a venit imediat și fără rezervă în ajutorul eroicului popor spaniol, a fost Uniunea Sovietică.

De asemenea, muncitorimea conștientă din toată lumea și-a dat seama că alături de cauza poporului spaniol este cauza întregii omeniri progresiste și civilizate.

De aceea, fii și reprezentanți ai 53 de popoare au venit în Spania să apere independența poporului spaniol, știind că luptă în același timp și pentru libertatea propriilor lor popoare.

Astfel s'au născut glorioasele brigăzi internaționale.

Pentru a veni în ajutorul Spaniei democratice s'au creat și la noi în țară „comitete pentru Spania” mai ales în rândurile clasei muncitoare. În multe fabrici se strângeau ajutoare bănești. S'au întocmit moșii de solidarizare cu poporul spaniol.

Numeroși voluntari români au plecat să lupte alături de eroicul popor spaniol, înfruntând fel de fel de greutăți, trecând frontierele clandestin, etc.

Numărul voluntarilor români din brigăzile internaționale s'a ridicat repede la aproape 600 de luptători.

Voluntarii români iau parte la toate luptele din jurul Madridului, Casa de Campo, Puente de los Franceses, Ciudad Universitaria, Las Rosas, Majadajonda, sunt sectoarele și luptele din jurul Madridului unde au început să lupte voluntarii români pe frontul Spaniei. La Jarama (Sud-Est de Madrid) unde s'a desfășurat marea bătălie între tru-

Fig. 148 — Compania de pușcași români „Grivița”

pele marocane ale lui Franco, susținute de artileria și aviația italo-germană, la naștere în focul luptelor, prima unitate românească, divizionul de artilerie „Ana Pauker” compusă din bateriile „Pasionaria”, „Franco-Belge” și „Tudor Vladimirescu”. Acest divizion de artilerie se transformase mai târziu în regiment de artilerie motorizat.

Regimentul de artilerie „Ana Pauker” ia parte în toate luptele defensive și ofensive ale armatei republicane spaniole.

Aproape concomitent cu înființarea regimentului de artilerie „Ana Pauker” pe frontul Madridului ia naștere în Estramadura grupul de artilerie grea care purta numele „Gheorghe Gheorghiu-Dej”. Prezența acestui grup de artilerie pe frontul din Sud, a contribuit la stabilirea acestui front.

Tot în anul 1937 se organizează în cadrul Batalionului Balcanic compania de pușcași „Grivița”.

Pentru eroismul, disciplina și abnegația lor, voluntarii români acestei companii au fost citați de mai multe ori pe ordine de zi, iar compania „Grivița” s'a situat ca prima pe batalion.

Bateria „Tudor Vladimirescu” al cărui erou comandant (căpitanul Nicolae Cristea, împușcat mai târziu de nemți la Paris) formată în regiment din voluntari români, s'a distins în mod deosebit cu ocazia marelui bătălie dela fluviul Ebru. Operația trupelor republicane spaniole consta în primul rând în forțarea acestui fluviu și formarea unor capete de pod pe malul lui sudic. Prima unitate de artilerie care — sub un foc infernal al artileriei și aviației franchiste — trece acest fluviu, este

Fig. 149 — Bateria „Tudor Vladimirescu” din Regimentul de artilerie „Ana Pauker”

bateria „Tudor Vladimirescu”, fapt pentru care a fost citată printr'un ordin de zi pe armată.

Nu există bătălie mai însemnată a armatei republicane spaniole, în care voluntari români să nu fi luat parte.

La marea ofensivă republicană de pe frontul Saragossa (Quinto-Belchite) artileriștii bateriei „Tudor Vladimirescu” se îmbrățișează pe câmpul de luptă cu infanteriștii români.

Pe voluntari români îi vedem la ofensiva republicană dela Teruel, îi întâlnim în luptele grele dela Aragon și la Ebru.

În Octombrie 1938, datorită presiunilor din ce în ce mai mărunțale ale reacțiunii internaționale, guvernul republican spaniol se vede obligat să retragă brigăzile internaționale de pe front.

Situația republicii la această dată era cât se poate de grea. Politica de „neamestec” gătuia din ce în ce mai mult republica spaniolă.

În aceste împrejurări, începe în Decembrie 1938 marea ofensivă

a coloanelor motomecanizate ale Italiei fasciste în strânsă colaborare cu regimentele de artilerie și regimentele de aviație hitleriste. Voluntarii brigăzilor internaționale concentrați în diferite lagăre de demobilizare, dându-și seama de pericolul prin care trecea republica spaniolă, se prezintă pentru a doua oară, cerând guvernului spaniol republican să le aprobe reîntrarea în luptă. Războiul nu mai dură însă mult. Datorită conspirațiilor forțelor reacționare mondiale, poporul spaniol pierde această primă mare bătălie împotriva fascismului.

Pe pământul Spaniei au căzut eroici zeci de voluntari români, printre cari: Constantin Burcă, Mihai Ardeleanu, Ion Roșu, Cazimir Bodeanu, Constantin David, Emil Schneiberg, Ștefan Megheri, Zigu Leibovici, Alexandru Făclie, etc.

Voluntarii români cari au trecut în 1939 Pirineii, s'au încadrat mai târziu, în marea lor majoritate, în luptele de rezistență. Astfel, în Franța îi găsim în primele detașamente de partizani români la Paris.

În luptele de rezistență de pe teritoriul Franței sau surghiuniți în infernalele lagăre hitleriste, au căzut, înscriind pagini de eroism voluntarii: Nicolae Cristea, Iosif Clisci, Ion Călin, Andrei D. Sas, Olga Rancic, Floricel, Marinescu, Nicolae Pop, Iancu Zilberman, Francisc Wolf (Bocșor), Marin Chilom, Alexandru Lazăr și alții.

DICTATURA REGALĂ (1938—1940)

Viața economică. Toată politica economică a guvernului dictaturii regale a fost îndreptată spre întărirea pozițiilor vârfurilor capitalului monopolist, spre crearea de noi surse de acumulare și acaparare, spre apărarea și întărirea pozițiilor câștigate de către monopolurile capitaliste.

Sechestrarea averii partidelor, „verificarea” averii adversarilor politici, persecutarea evreilor și confiscarea întreprinderilor comerciale a neromânilor sub diferite pretexte, erau expresia politicii de acaparare.

Această politică economică a vârfurilor agresive ale capitalului monopolist a fost inaugurată în ajunul instaurării și sistematic realizată după instaurarea dictaturii regale. Acoperindu-se cu o frazeologie naționalistă și utilizând actele de acaparare a averii adversarilor politici, dictatura regală a extins actele de acaparare și exproprieră a burgheziei neromâne și asupra elementelor burgheze românești.

Astfel, desființarea autonomiei cooperăției și transformarea ei într-o instituție de stat, precum și alte măsuri luate sub pretextul „protecției intereselor naționale” au însemnat o politică de exproprieră a meșteșugărimii orășenești, a țărănimii, funcționărimii.

Rezultatele acestei politici a fost favorabile pentru marea capital monopolist din industria grea.

În industria metalurgică și în industria de armament

s'au format investiții masive. Mărirea bugetului, împrumuturile de înzestrare, impunerile „speciale”, furnizau sume din ce în ce mai mari.

Viața politică.— În anii 1938—1940 s'au succedat la putere următoarele guverne:

Guvernul prezidat de patriarhul Miron Cristea, ca prim ministru, dela 10 Fevruarie 1938, căruia îi urmează la 6 Martie 1939, un nou guvern în frunte cu Armand Călinescu. După asasinarea acestuia la 21 Septemvrie 1939, a urmat guvernul condus de generalul Argeșeanu și apoi vine în fruntea guvernului, la sfârșitul lui Noemvrie 1939, Gh. Tătărescu. La 4 Iulie 1940 s'a format guvernul Gigurtu, iar la 3 Septemvrie 1940, regele Carol al II-lea a chemat la putere pe Ion Antonescu.

Toate aceste guverne au fost sprijinite de aproape toți foștii prim miniștri, în calitate de consilieri regali.

Politica internă.— Industria grea și mai cu seamă cea metalurgică, era relativ nouă, fără capitaluri acumulate. Ea necesita mari investiții de capitaluri și statul apărea ca finanțator. Asigurarea rentabilității capitalului plasat necesita o permanentă politică favorabilă a statului. Sumele masive cari au luat între 1932 și 1937 drumul industriei metalurgice și de armament, cereau un regim de siguranță și stabilitate.

Industria grea mai avea nevoie de sprijinul statului și pentru înlăturarea concurenței străine, precum și pentru înlăturarea adversității capitalului plasat în industria producătoare de bunuri de consumație.

Tot statul era pentru industria grea, principalul client. În 1937-38, 70% din producția metalurgică era consumată de stat.

În vechile forme parlamentaro-constituționale pe care le cunoștea regimul politic din România, acest ajutor nu era nici sigur, nici absolut. Orice control, indiferent de unde venea, trebuia făcut imposibil, orice posibilitate de canalizare și cu atât mai mult de manifestare a unor curente opoziționiste, trebuia împiedicată.

Vârfurile capitaliste deținătoare a industriei grele metalurgice aveau deci nevoie de un regim dictatorial.

Cea de-a doua categorie din sânul claselor stăpânitoare ale României, interesată la introducerea dictaturii, erau vârfurile moșierimii mari, cari datorită crizei agrare care a mers adâncindu-se se găseau pe pragul falimentului, cerând permanent sprijinul statului. Marea proprietate mai dorea și restaurarea integrală a vechilor privilegiis. De aici, dorința marel proprietăți ca statul să îmbrace o formă autoritară, în care, odată cu votul universal și controlul parlamentar să dispară orice posibilitate de control asupra felului cum era guvernat statul.

O altă cauză pentru care vârfurile capitalului monopolist urmăreau instituirea dictaturii fasciste era dorința de a comprima mișcarea democratică ce creștea în țară, precum și nemulțumirea crescândă a maselor largi ale populației provocate de regimul existent.

În instituirea dictaturii regale, era interesat și Carol al II-lea care participa în diverse întreprinderi în care era mare actionar. Numai la uzinele Malaxa, participarea acestuia era de 30—35%.

Dictatura regală a fost expresia politică a intereselor vârfurilor reacționare ale industriei grele și a marelui proprietăți agrare.

Sprijinindu-se pe vârfurile capitalului monopolist, pe vârfurile moșierimii și pe unele cercuri militare, Carol al II-lea a început să-și întărească dictatura, păstrând Parlamentul ca acoperire. Încă guvernul din 1934—1937 era de fapt un guvern extraparlamentar.

Ceea ce n'a reușit guvernul Goga-Cuza în cele 44 de zile de guvernare, a luat asupra sa Carol, care — în 10 Februarie 1938, a suprimat Constituția din 1923, și a instaurat regimul dictaturii regale.

Dictatura regală a desființat partidele poliice (31 Martie 1938), sindicatele și organizațiile democratice (30 Aprilie 1938).

La 1 Martie 1938, dictatura regală a introdus o nouă Constituție care a însemnat desființarea libertăților democratice relative care existau, sindicale și organizațiile politice antifasciste.

Parlamentul, deși prevăzută de către noua Constituție a fost de fapt lichidată (dizolvată, „până la o dispoziție specială”).

Presa muncitorească și democrația a fost înăbușită, iar publicarea noii legi de „apărare a siguranței Statului, a stabilit în țară arbitrarul neîmăitat al Siguranței.

O nouă lege administrativă, cu împărțirea teritoriului pe regiuni, a dat posibilitatea unei mai strânse administrări a diverselor provincii, constituind în același timp și un mijloc de mai sever control din partea organelor dictaturii.

Printre alte legi cu caracter reacționar sunt și:

„Decretul lege pentru revizuirea cetățeniei române” din 22 Ianuarie 1937”.

„Jurnalul Consiliului de Miniștri pentru introducerea pedepsei cu moartea”.

Antisemitismul a fost proclamat politică de stat și au fost luate măsuri care tindeau să excludă pe evrei nu numai din viața politică, dar și din cea economică.

Dictatura guvernului regal a avut ca scop introducerea unui regim fascist deschis, în România. Lipsindu-i baza de masă, s'a trecut la înființarea brăselelor și apoi a Frontului Renașterii Naționale.

Dictatura regală a însemnat desființarea ultimelor libertăți democratice sindicale și politice, asigurând astfel introducerea unui regim fascist în țara noastră, slăbirea rezistenței naționale, în fața amenințărilor tot mai grave ale imperialismului fascist german, cu pregătirea condițiilor ocupării țării noastre, de către coteropitorii germani.

Multă vreme înainte de proclamarea deschisă a dictaturii regale, grupările fasciste se bucurau de sprijinul curții, și regele Carol căuta cu ajutorul lor să sfarme partidele politice și organizațiile muncitorești. Hitler, folosindu-se de agentura lui, a pregătit un *putsch* (lovitură de stat) în România. Când, după München, amenințarea *putsch*-ului a devenit mai acută, unii șefi ai „Gărzii de fier” au fost arestați și împușcați în Noembrie 1938, Carol al II-lea, urmărind ca el să fie beneficiarul dictaturii.

Între timp, Germania hitleristă continua în mod perseverent să caute să supună România controlului german. În acest scop, ea se fo-

semena de tendințele antisovietice ale lui Carol și anturajului său. Hitleristii au folosit de asemenea pe o scară largă corupția printre cercurile dela curtea regală precum și printre unii ofițeri. Dar, datorită legăturilor lui Carol al II-lea cu cercurile financiare anglo-franceze, Germania hitleristă nu avea toată încrederea în acesta, și va căuta prin agentura ei gardistă și cu sprijinul Sașilor, să-și asigure un guvern care să ducă la totala supunere a României intereselor Germaniei hitleriste.

Politica externă În 1933, odată cu venirea lui Hitler la putere, Germania inaugurasă, în relațiile cu țările din Sud-Estul European, o politică economică care tindea la aservirea mai în-
Tratatul economic româno-german. tări economică și apoi politică a micilor țări din această regiune.

Germania cumpără cantități enorme de produse cu condiția ca plata să se facă prin *clearing*, adică în mărci germane blocate, care nu puteau fi utilizate decât pentru cumpărături pe piața germană.

Acționând după un plan bine determinat, Germania cerea încheierea unor acorduri comerciale de lungă durată, prevăzând nu numai liste de mărfuri și tarif preferențiale, dar și promisiuni de livrări de mărfuri la prețuri fixe, „independent de prețurile mondiale”.

Prin aceste acorduri, Germania mai impunea și obligația pentru țările respective de a desvolta producția mărfurilor de care economia germană avea nevoie (de exemplu producția de soia). Tot în cadrul acordurilor se prevedea organizarea căilor de comunicație, astfel încât să conveargă spre Germania.

Statele din Sud-Estul Europei se aflau astfel în prezența unei adevărate acțiuni germane de colonizare, tinzând să stabilească un control strâns al vieții economice a acestora, și un monopol asupra comerțului lor exterior.

Am văzut mai înainte dependența industriei românești de trusturile anglo-franceze. Aceste trusturi aveau legături strânse cu partidele politice de guvernământ din România, precum și cu Carol al II-lea, care era mare actionar, alături de trusturile internaționale, la „Banca de Credit Român”, la „Banca Marmorosch Blank & Co.”, la „Astra Română”, la alte mari întreprinderi din țară.

Ocupând anumite poziții monopoliste, trusturile internaționale soceau că pot lăsa pe mâna Germaniei sectoarele care nu le interesau pe ele, ca de pildă comerțul de cereale, seminte sau vite.

Când, către sfârșitul anului 1938 și începutul anului

1939, tendința Germaniei de dominare absolută — economică și politică — a țărilor dunărene devine față, ofensivei germane i se răspunde printr'un început de contra ofensivă engleză.

Delegații englezi vizitează Bucureștiul și vine și o delegație franceză. Dar la 23 Martie 1939, dictatura regală încheie cu Germania „Tratatul asupra promovării raporturilor economice dintre Regatul Românesc și Reichul German”.

Prin acest tratat, România se obligă să întocmească un „plan economic” pe zece ani, care să țină seama de „cerințele de import germane”. Cu alte cuvinte, România accepta protectoratul economic german și trebuia să-și organizeze economia în conformitate cu interesele Berlinului.

Prin pactul economic încheiat cu Germania, dictatura regală a vândut Germaniei naziste bogățiile țării, prim pas hotărâtor spre pierderea independenței naționale.

Dictatul dela Viena.

La 4 Iulie 1940, s'a format guvernul prohitlerist al lui Ion Gigurtu. Pretențiile imperialiștilor unguri în chestiunea Transilvaniei au fost folosite de Hitler pentru șantajarea, atât a României cât și a Ungariei. Tratatul direct între aceste țări, cari au avut loc în vara anului 1940 n'au dat rezultate pozitive.

La cererea Germaniei și Italiei fasciste, dictatura regală a admis „arbitrajul” conducătorilor fasciști ai acestor țări. Prin acest arbitraj, care a avut loc la Viena, la 30 August 1940, Transilvania a fost împărțită în două, iar România pierde un imens teritoriu de 43.000 km. p., cu o populație de 2,6 milioane oameni, dintre cari 1,3 milioane de Români.

Atât dictatura regală cât și cercurile conducătoare ale partidelor național-tărănesc și național-liberal nu s'au împotrivit dictatului rușinos dela Viena.

Răpirea Nordului Ardealului a stârnit un val de indignare generală a poporului român, care a culminat cu marile manifestări de masă din Cluj, Brașov, Timișoara, etc. Muncitori, țărani, intelectuali, ofițeri, soldați, au manifestat împotriva hitlerismului și a guvernului dictatorial regal.

Acceptarea dictatului dela Viena, înseamnă cedarea completă a distaturii regale în fața imperialismului hitlerist, pe care fascismul regal nu-l mulțumea, el urmărind ocuparea României.

Capitularea în fața fascismului era în mod evident o politică de trădare națională. Ea a discreditat cu totul pe Carol

care afirmase mai înainte că politica orientării spre Germania este singura garanție a integrității Transilvaniei.

Încercările lui Carol de a căpăta garanții din partea Germaniei în contra tendințelor revizioniste ale Ungariei nu au avut succes. Hitler, folosindu-se de agentura lui directă — „Garda de fier” — a pregătit o lovitură de stat în România.

La 13 Aprilie 1939 s'a produs declarația guvernului englez asupra garantării independenței și integrității României, căreia au urmat declarații analoage ale guvernului francez.

Trei zile după agresiunea Germaniei asupra Poloniei, România a făcut o declarație de neutralitate.

La 27 Iunie 1940, în urma înțelegerii dintre guvernul român și guvernul Uniunii Sovietice s'a lichidează conflictul teritorial ce exista între ambele guverne, conflict care se născuse în urma intervenției armatelor române împotriva Sovietelor în 1918.

În vara anului 1940, după capitularea Franței, guvernul român anunță la 1 Iulie renunțarea la garanțiile engleze.

După ce un însemnat număr de țări au fost copleșite în Europa de Germania hitleristă, agresiunea germană se îndreaptă spre Sud-Est, vizând direct România și Țările Balcanice.

După „dictatul” dela Viena, armatele germane încep să-și facă drum prin țara noastră spre Balcani. Ele transformă România în bază de atac, în vederea agresiunii de mai târziu împotriva Uniunii Sovietice.

MIȘCAREA MUNCITOREASCA ÎNTRE 1934—1940.

Între 28 și 30 Octombrie 1934 s'a ținut la București congresul Confederației Generale a Muncii. Ordinea de zi a Congresului cuprindea următoarele puncte: Raport de activitate; Raport privitor la regimul asigurărilor sociale; Situația economică și clasa muncitoare. La congres au participat 200 de delegați din țară reprezentând 40.000 de muncitori și funcționari organizați.

În interesul unității sindicale, sindicatele unitare au intrat în 1935 în Confederația Generală a Muncii.

Între 5 și 7 Ianuarie 1936 a avut loc în București al XVI-lea congres al Partidului Social-Democrat, cu următoarea ordine de zi: Social-Democrația și problemele politice și economice; Politica externă; Organizarea partidului; Gazeta zilnică.

Congresul a votat printre altele, rezoluții în spiritul partidului social-democrat cu privire la: Apărarea democrației; Securitatea colectivă; Pentru desființarea

cenzurii și stării de asediu; Pentru deținuții politici.

Partidul Social-Democrat a fost dizolvat în anul 1938 de către dictatura regală. În același timp a fost desființat și **Partidul Socialist Unitar**. Gazeta „Lumea Nouă” a continuat însă să mai apară o bucată de vreme.

Între anii 1935—1938 a existat o grupare de stânga desprinsă din **Partidul Social Democrat** — transformată apoi în **Partidul Socialist** cu oficiosul intitulat „Unificarea Socialistă”. Gazeta a apărut scurtă vreme și acest partid a fost dizolvat de dictatura regală, odată cu toate celelalte partide.

Între 1934—1940 au existat periodic următoarele organizații antifasciste sprijinite de **Partidul Comunist**:

Liga muncii, — înființată în 1933, dizolvată în anul 1934. A participat la alegerile din 1933.

Blocul pentru apărarea libertăților democratice (Blocul democratic). După dizolvarea Ligii muncii, în scopul ducerii mai departe pe cale legală a luptei pentru crearea Frontului-popular antifascist, s'a creat o nouă organizație numită „Blocul pentru apărarea libertăților democratice”.

Aceste eforturi au dus la încheierea așa numitului Pact dela Tebea în Decembrie 1933 între mai multe grupări democratice, muncitorești și țărănești de stânga. Blocul Democratic a fost dizolvat în anul 1937.

Comitetul pentru amnistie, care a militat pentru amnistierea deținuților politici antifasciști. Acest comitet se transformă în urma numeroaselor arestări și procese ale antifasciștilor și a înăsprii regimului acestora în închisori în **Comitetul de apărare a deținuților antifasciști**.

De asemeni, au activat scurtă vreme organizația **Protecția mamei și a copilului**; **Liga contra prejudecăților**, etc.

O activitate mai largă pentru pace a fost desfășurată în anii 1937—1938, în cadrul organizației **R. U. P. (Reuniunea Universală pentru Pace)**, care a trimis și delegați la **Congresul Mondial pentru pace** ce a re loc, la Paris în anul 1938.

În timpul dictaturii regale încercările partidului comunist de a antrena partidele național-țărănesc și liberal la colaborarea cu formațiunile democratice și patriotice în lupta împotriva dictaturii regale n'au dat rezultate, conducătorii acestor partide refuzând colaborarea.

Partidul Comunist a luat atitudine hotărâtă și a mobilizat masele populare împotriva dictaturii dela Viena.

În această perioadă, clasa muncitoare nu a reușit să-și realizeze unitatea, lipsă care a ușurat intronarea regimului fascist la noi în țară.

* PIERDEREA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE. ANGAJAREA ROMÂNIEI ÎN RĂZBOIUL HITLERIST. ACȚIUNEA PATRIOTICĂ ÎMPOTRIVA FASCISMULUI, PENTRU SCOATEREA ROMÂNIEI DIN RĂZBOIUL NEDREPT

La 15 Martie 1939, Praga este ocupată cu forța de armatele hitleriste, care „proclamă” „protectoratul” asupra Cehilor și Slovacilor.

La 1 Septembrie 1939, Germania atacă Polonia, Anglia și Franța declară război Germaniei, fără a da însă, un ajutor real Poloniei copleșite. Al doilea război mondial izbucnise.

Cu tot eroismul ostașilor polonezi, Polonia nepregătită datorită guvernului reacționar și politiciii de colaborare cu Hitler, este doborâtă în mai puțin de trei săptămâni.

La 17 Septembrie 1940, în urma prăbușirii statului polonez, U. R. S. S. eliberează popoarele ucrainian și bielorus, ținute timp de zeci de ani sub asuprirea magnatilor polonzi.

În Aprilie 1940, armatele hitleriste ocupă Norvegia și Danemarca. În Mai, ele ocupă Olanda și Belgia și trec pe teritoriul Franței. La 10 Iunie 1940 Germaniei i s'a alăturat Italia, care a declarat război Angliei și Franței. În felul acesta, a patra mare putere europeană a intrat în război. În timp de o lună și jumătate Franța pierde jumătate din teritoriu, și trădătorii francezi în frunte cu Pétain și Laval încheie armistițiul cu Germania.

Agresiunea germană se îndreaptă spre Sud-Estul Europei, vizând direct și România.

Prin dictatul dela Viena se răpește României nordul Ardealului. Germania și Italia atacă și și ocupă Jugoslavia și Grecia. Guvernele reacționare ale acestor țări au capitulat, dar popoarele au angajat lupta de partizani, mai ales în Jugoslavia sub comanda marelui Tito.

În Ungaria și Bulgaria, ca și în România, puterile agresoare își asiguraseră guverne servile cari le-au pus la dispoziție teritoriile și bogățiile țărilor lor, pentru a servi ca bază de operațiuni împotriva Jugoslaviei și Greciei și în special împotriva Uniunii Sovietice.

În 22 Iunie 1941, Germania, în alianță cu România condusă de Antonescu, atacă Uniunea Sovietică.

În toamna aceluiaș an, la 7 Decembrie, Japonia atacă flota Statelor Unite.

Prin intrarea în război a Japoniei și Statelor Unite, războiul devine mondial.

Intrarea Uniunii Sovietice în război împotriva statelor Axei a întărit caracterul antifascist și eliberator al celui de-al doilea război mondial.

Politica internă. La 3 Septembrie 1940, regele Carol al II-lea a chemat la putere, sub presiunea lui Hitler, pe generalul Ion Antonescu, care credea că este mai bine

pentru Germania hitleristă să se formeze un guvern nu numai din „Garda de fier“. Ion Antonescu, mare moșier, era legat cu cele mai reacționare cercuri politice ale României și cu „Garda de fier“.

În ziua de 4 Septembrie 1940, regele Carol al II-lea este silit să renunțe la toate prerogativele ce și le asumase prin Constituția din 29 Februarie 1938. Dictatura regală a luat astfel sfârșit, iar lui Carol i s'a impus abdicarea și expatrierea. Tronul a revenit fiului său, Mihai.

La 6 Septembrie 1940, în locul dictaturii înlăturată este proclamat „statul legionar“.

Antonescu a devenit „conducătorul“, șeful de fapt al statului. „Garda de fier“ este recunoscută drept singura mișcare politică cu drept de existență legală.

Antonescu a răpit și ultimele rămășițe de libertăți democratice ale poporului român și a instaurat un regim fascist.

Acordurile ecoro- La 4 Decembrie 1940 la Berlin guvernul mite. antonescian a semnat acorduri economice prin care întreaga economie românească a fost pusă în serviciul Germaniei.

Prin acordurile semnate, se întărește acordul referitor la „planul decenal“ prevăzut în tratatul din 1939.

În cadrul „planului decenal“ România capătă situația de colonie și se obliga printre altele:

— să-și reînnoiască „metodic“ producția industrială, în cadrul „noului ordinii europene“, adică conform intereselor Germaniei hitleriste;

— să accepte controlul „specialiștilor“ germani;

— să exporte produsele ei în Germania, la prețuri fixate de cumpărătorii germani;

Totodată, cursul mărcii germane era sporit cu 20% astfel că, în timp ce mărfurile germane se scumpeau cu 20%, România era obligată să vândă tot la vechile prețuri.

Astfel, România era transformată aproape într-o colonie germană. Germania hitleristă puna stăpânire deplină pe piața românească. În 1940 Germania ajunsese să acapareze 43,6% din totalul exportului românesc, în timp ce în 1933. nu absorbea decât 10,6%; în 1940 România era tributara Germaniei cu 56,6% din import (dela 18,6% în 1933). Această dependență va crește în timpul guvernării antonesciene.

COTROPIREA HITLERISTA.

La chemarea lui Antonescu, armata germană intră în România, pentru a întări regimul servil și complică al acestuia. În Octombrie 1940. România a fost de fapt ocupată de „instructorii“ germani cari au fost dispuși în punctele strategice ale țării: în Ploiești, în împrejurimile Bucureștilor, la granița Uniunii Sovietice etc.

Cutremurul din 1940. În anul 1940, la 10 Noembrie, cu ocazia 1940. **Prăbușirea** marului cutremur, s'a prăbușit închisoarea **Doftanei.** *Doftana*, îngropând sub zidurile ei peste 30 de deținuți politici antifasciști, în frunte cu luptătorul cefierist Ilie Pintilie.

Această închisoare fusese construită pentru recidiviști și criminali, deasupra unei saline.

După primul război mondial, clasa stăpânitoare din

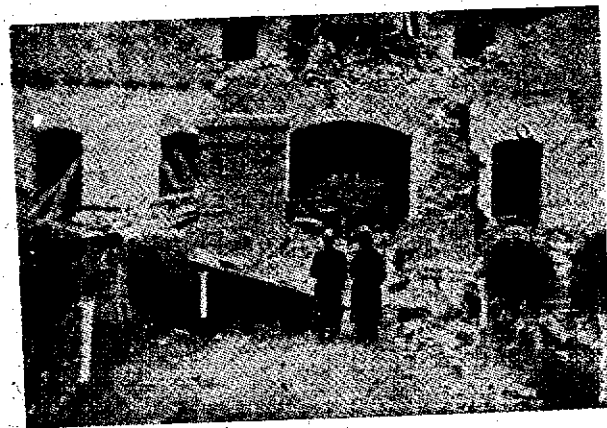

Fig. 150 — Inchiisoarea Doftana după cutremurul din 1940

țara noastră a destinat această închisoare mai ales deținuților politici antifasciști.

În celulele acestei închisori, au fost deținuți sute și sute de muncitori țărani și intelectuali, luptători de frunte ai poporului român, care fuseseră condamnați în nenumăratele procese politice care au avut loc în acei ani.

Doftana nu era singura închisoare din țara noastră unde erau închiși antifasciști. Mai era închisoarea **Mislea**, destinată femeilor luptătoare, închisoarea **Galata** (Iasi),

Tg. Ocna, Căransebeș, Ajud, etc. Dar Doftana simboliza *Bastilia românească*.

Deținuții nu aveau un regim legal prevăzut pentru condamnații politici. Se urmărea distrugerea lor fizică. Regimul aspru care era impus deținuților politici antifasciști cuprindea torturi fizice și a făcut numeroase victime.

Dar conștiința deținuților antifasciști că sunt în slujba poporului, le-a menținut înalta ținută morală.

Acest lucru a reușit și din perseverența cu care deținuții politici antifasciști au căutat să folosească timpul din închisori ca, în ciuda greutăților, să se cultive și să-și ridice nivelul cunoștințelor lor.

Victimele făcute de prăbușirea Doftanei puteau fi evitate. În ajunul cutremurului s'a atras atenția autorităților de stat că subrezenia clădirii pune în primejdie viața deținuților.

Dictatura legionară-antonesciană, în mod conștient, nu a luat nici o măsură. Cutremurul, făcând să se prăbușească Doftana, a adăugat la crimele anterioare asasinarea a peste 30 deținuți politici antifasciști, asasinați de dănmăturile închisorii.

Garda de fier În România, fascismul a apărut în primii ani de după războiu, sub forma unei „mișcări studențești” cu caracter antisemit. Sprijinirea acestei mișcări de către politicienii reacționari, urmarea pe de o parte îndepărtarea studentimii dela lupta pentru revendicările ei specifice, pe de altă parte creșterea unor organizațiuni pe care să le poată împinge la diverse manifestări menite să le favorizeze anumite manevre politice și financiare.

În 1927, unele cadre tinere ale „Ligii Apărării Naționale Creștine” s'au despărțit de A. C. Cuza și au înființat „Legiunea Arhanghelului Mihail”. În 1929, „Legiunea” s'a reorganizat, luând numele de „Garda de fier”.

„Garda de fier” era un partid fascist, atât din punct de vedere programatic cât și organizatoric. În interior, „Garda de fier” cerea crearea statului totalitar prin distrugerea regimului parlamentar și desființarea tuturor drepturilor și libertăților cetățenești. În politica externă, cerea imediată orientare a României alături de Italia fascistă și apoi mai ales de Germania hitleristă.

Reorganizarea „Legiunii” s'a făcut cu sprijinul guvernului național-tărănesc, care a întrebuințat-o ca un instru-

ment de diversiune polițienească, menită să combată mișcările democratice și mai ales mișcarea muncitorească din România.

În 1933, după ce Hitler a pus mâna pe putere, cele două grupări fasciste filo-germane din România, partidul național-creștin și mai ales „Garda de fier”, și-au intensificat acțiunea cu sprijinul material pe care-l primeau dela Berlin. Ele au devenit o masă de manevră politică la dispoziția grupărilor reacționare din țară.

„Garda de fier” se bucura de sprijinul guvernelor, de sprijinul lui Carol al II-lea și al marilor industriași și moșieri, care căutau cu ajutorul ei să sfarme partidele politice și organizațiile muncitorești. Subsidii regulate din aceste surse germane au alimentat organizațiile fasciste și mai ales „Garda de fier”. Aceasta a fost sprijinită însă mai ales de guvernele național-tărănist și național-liberal ce s'au perindat la cârma țării, garantându-i-se posibilitățile de agitație și propagandă și impunitate pentru crimele și încălcările de lege.

În anii 1930—1937, mișcarea legionară a avut mâna liberă în țară. „Legea apărării statului” destinată combaterii „Gărzii”, n'a fost aplicată împotriva legionarilor. În tot cursul anilor 1936—1937 n'a existat alegere parlamentară, în care guvernul să nu fi sprijinit listele „Gărzii de fier”.

Un sprijin puternic a căpăta „Garda de fier” din partea partidului național-tărănesc și a lui Iuliu Maniu, personal, atât prin mărturiile favorabile depuse în procesul asasinilor lui Duca și în 1938 la procesul sofului „Gărzii de fier”, cât mai ales prin încheierea „pactului electoral”.

Deasemeni, Iuliu Maniu a dat un puternic sprijin din 1937 „Gărzii de fier” în timpul represiunilor ce au urmat asasinării lui Călinescu.

În Septembrie 1940, „Garda de fier” vine la putere alături de Antonescu. În urma dorinței Berlinului a cărui agatură era în România.

Dela înființarea ei și până după lichidarea guvernului legionar în 1941, drumul „Gărzii de fier” a fost presărat cu crime și jafuri, începând cu asasinarea prefectului Manciu, trecând prin asasinarea lui Duca, Călinescu, Madgearu, Iorga și până la masacrele dinainte și din timpul rebeliunii.

În timpul participării legionarilor la guvern „O statistică incompletă, privind numai provincia arată că bunurile însușite prin mijloace silnice, reprezintă o valoare reală și totală de 1.018.624.911 lei. Aceste bunuri au fost

cumpărate prin terorizarea particularilor, pentru 216 milioane, adică cu 21,2% din valoarea reală, din care s'au plătit numai 52 de milioane, adică 5,12% din valoarea reală și 24,17% din prețul convenit“.

Apoi: 450 maltratări, 323 sechestrări, 9 asasinate (fără cele dela Jilava și din timpul rebeliunii), 82 violări de domiciliu, 1.162 însușiri de bunuri prin vânzări silită, 1.018 confiscări de bunuri, 260 ocupări forțate de imobile, 65 de devastări.

În ce privește mâniarea banilor publici, constatările făcute au stabilit că, prin trecerea patrimoniului fostei „Străji

Fig. 151 Prof. Univ. N. Iorga asasinat de legionari.

a Țării“ în administrarea și folosința mișcării legionare, s'a pus la dispoziția conducătorilor mișcării o avere de circa un miliard de lei, din care numai sumele lichide însumau 221 de milioane. În patru luni de zile au fost cheltuite 180 de milioane, iar din restul de 40 de milioane numai pentru 35 de milioane s'au găsit acte mai mult sau mai puțin justificative.

În timpul „rebeliunii“, jaful a luat proporții gigantice. După „rebeliune“, numai în Capitală s'au strâns dela se-

șile și unele dintre locuințele conducătorilor legionari, până la 27 Februarie nu mai puțin de 174 de camioane cu lucruri provenind din jafuri: mărfuri, obiecte casnice, îmbrăcăminte, alimente.

Sumele prădate în timpul rebeliunii dela instituții și dela particulari, se cifrează la 100 de milioane (valuta din 1941). La aceasta trebuie adăugate oribilele și masivele asasinate comise cu această ocazie.

În interiorul grupărilor fasciste dela guvern a început o luptă între partizanii lui Antonescu și conducătorii mai vechi ai „Gărzii de fier“.

Atât unii cât și ceilalți contau pe ajutorul lui Hitler pentru a-și asigura monopolul puterii în România.

În Ianuarie 1941, a început „rebeliunea“ Gărzii de fier împotriva lui Antonescu. Rebeliunea s'a prelungit dela 22 până la 24 Ianuarie și a fost înăbușită de trupele lui Antonescu, sprijinit și de Hitler, care avea nevoie de armata română pentru atacarea Uniunii Sovietice. Câțiva din conducătorii „Gărzii“ au fugit în Germania, unde Hitler i-a folosit ca mijloc de șantaj împotriva lui Antonescu. Gruparea condusă de Antonescu a rămas înfăptuitoarea politicii lui Hitler în România, absorbind o serie de elemente legionare.

Din momentul înăbușirii „rebeliunii“ legionare, s'au intensificat pregătirile de război ale României: s'au echipat porturile, s'au dublat liniile ferate de importanță strategică.

Armata Română a fost pusă la dispoziția comandamentului german care a instruit-o în grabă și a înzestrat-o în parte cu armament. Lui Hitler îi trebuiau în primul rând ostași români și Antonescu i-a pus la dispoziție o armată însemnată.

În 1941, în momentul intrării în războiu, Antonescu dispunea de cca. 1 milion de oameni (cam 24 divizii de infanterie, 4 de cavalerie, 2 brigăzi automecanizate și 4 de vânători de munte precum și câteva unități specializate. În unele luni au luat parte la lupte pe frontul sovieto-german până la 22—24 de divizii românești.

Politica externă. La 23 Noemvrie 1940 Antonescu a semnat tratatul de adeziune la pactul germano-italo-japonez din Berlin, declarând că „mișcarea legionară din România; național-socialismul și fascismul sunt în mod organice și natural legate între ele“.

În primăvara anului 1941, în România au fost concen-

trate trupe germane. Mai târziu, cu concursul guvernului fascist bulgar, aceste trupe au trecut Dunărea în Bulgaria și de acolo au intrat în Jugoslavia și Grecia. După terminarea operațiunilor militare, aceste trupe au fost trimise la granița Uniunii Sovietice.

La 11 Iunie 1941, la întâlnirea dintre Hitler, Ribentrop și Antonescu, s'au pus definitiv la punct planurile trădătoare ale agresiunii împotriva țării sovietice.

Trecând de partea Germaniei hitleriste, Antonescu conta pe ajutorul german pentru cotoșirea de teritorii din a căror exploatare să îmbogățească clasa stăpânitoare. Dar totodată a urmărit să lovească în primul stat socialist din lume, U.R.S.S., marea putere care apăra democrația și pacea între popoare.

Partidele politice și Răsturnarea dictaturii lui Carol al II-lea dictatura fascistă. și înlocuirea ei cu dictatura legionaro-antonesciană s'a făcut nu numai cu sprijinul Germaniei hitleriste. Aceasta a fost și un rezultat al luptei dintre cercurile financiare și moșierști grupate în jurul regelui de o parte și grupurile financiare reprezentate prin cercurile conducătoare ale partidelor național-tărănesc și național-liberal de alta. Conducătorii acestor partide au căutat să înlăture concurența pe care le-o făcea gruparea financiar-moșierească condusă de Carol și de aceea au înlăturat piedicile din calea lui Antonescu și i-au dat un real sprijin, atât la început pentru înlăturarea lui Carol și instaurarea dictaturii legionaro-antonesciene, cât și în tot timpul guvernării lui.

Astfel, în momentul când hotărîrea dela Viena devenise publică și masele populare erau în fierbere, se convoacă pentru ziua de 15 Septembrie o mare adunare la Alba Iulia, spre a se protesta împotriva desmembrării Transilvaniei.

La 14 Septembrie apare însă următorul comunicat semnat de Iuliu Maniu:

„Față de apelul către țară al d-lui General Ion Antonescu, Conducătorul Statului și Președintele Consiliului de Miniștri,

„Considerând că în clipa de față este o supremă datorie de a nu se da niciun pretext pentru tulburarea liniștii și ordinii interne,

„Adunarea de protestare împotriva cedării unei părți din Ardeal, care urma să aibă loc Duminică crt., la Alba-Iulia, se amână“.

Acest comunicat însemna în împrejurările date, un sprijin important dat lui Antonescu și „Gărzii de Fier“.

Sub altă formă, sprijinul dat lui Antonescu s'a manifestat prin întărirea guvernelor antonesciene cu tehnicieni, puși la dispoziția lor de către național-tărăniști și național-liberali.

Astfel, la instaurarea dictaturii antonesciene, Iuliu Maniu își precizează poziția scriind lui Antonescu:

„V'am comunicat că departe de a crea dificultăți guvernării a cărei răspundere ați luat-o, nu vom refuza concursul nostru tehnic ca să reușească opera de dreptate, de asanare morală și de reconstituire pe care o anunțați“.

Antonescu a împins poporul român în aventura războinică a lui Hitler, sprijinindu-se pe partidele național-tărănesc al lui Iuliu Maniu și național-liberal al lui Brătianu și pe cercurile reacționare politice și militare.

În timp ce Maniu și Brătianu refuzau orice colaborare cu formațiunile și partidele democratice și patriotice, ei erau în strânsă și permanentă legătură cu Antonescu.

ATAACAREA U. R. S. S.

La 22 Iunie 1941, trupele lui Antonescu, alături de cele germane, atacă Uniunea Sovietică.

Trupele române au suferit în U.R.S.S. pierderi imense. Încă în Noembrie 1941 pierderile armatei române în morți, răniți și prizonieri erau de peste 300 de mii de oameni. La 21 Noembrie 1941 gazeta „Timpul“ scria: „Călătorul care după război va vizita Ucraina, va fi surprins văzând numeroasele cruci albe de morminte presărate pe tot teritoriul... Soldații români au udat cu sângele lor aproape fiecare petec de pământ“.

Numai în luptele pentru Odesa și Crimeea, armata română a pierdut peste 250 mii oameni. După evacuarea Odessei și Crimeii de către unitățile Armatei Sovietice, diviziile românești, care suferiseră pierderi mari, au trebuit să fie readuse în România pentru completare.

În primele luni ale războiului antisovietic, armata fascistă, au reușit, cu prețul a uriașe pierderi în oameni și materiale să pătrundă adânc pe teritoriul U.R.S.S. Încă în prima iarnă de război, în 1941, armata sovietică a dat armatelor fasciste o puternică lovitură la Moscova; și apoi în 1942 o lovitură nimicitoare la Stalingrad. A urmat apoi o ofensivă sovietică, care prin lovituri neîntrerupte a distrus grosul armatei hitleriste.

În Iulie 1942, aproape întreaga armată română (24—26 divizii) a fost din nou aruncată pe frontul sovietic.

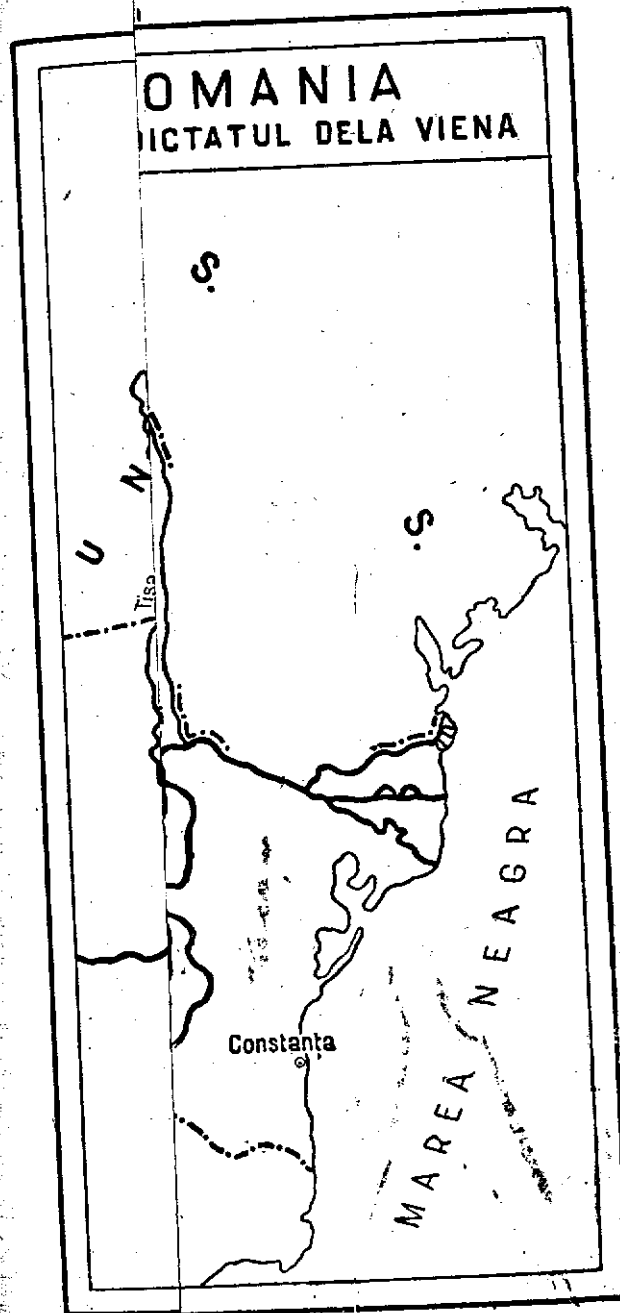
Armata română n'a acționat în masă compactă, ci a fost împrăștiată dela Harcov până la Caucaz..

Comandamentul hitlerist a folosit, pentru asigurarea flancurilor armatei sale ce se afla la Stalingrad, diviziile românești pe care le-a concentrat în raionul Kletska, Vessenska și la sud de Stalingrad. În șase săptămâni de lupte, în fața Stalingradului, au fost distruse 16 divizii românești și 2 divizii au fost înconjurare și lichidate împreună cu armata 6-a germană. Dintre aceste divizii nu mai puțin de 12 au fost complet nimicite sau capturate. În luptele următoare au căzut încă un șir de unități românești, mai ales în Cuban, unde activau până la 6 divizii românești. În felul acesta armata română a fost înfrântă în campania 1942/43. Aceste imense pierderi n'au putut fi ascunse nici de Antonescu. În interviul dat gazetei italiene „Stampa”, în Mai 1943, el, micșorând fără îndoială, pierderile, a arătat că România, care mobilizase un milion de oameni, a suferit pierderi generale de o jumătate milion de oameni. Noi pierderi mari a suferit România în timpul campaniei de vară din 1943 și în toată campania din 1944. Pierderile României în oameni s'au ridicat la un milion de morți, mutilați și prizonieri.

Toate speranțele fasciștilor români de a cuceri noi teritorii în Răsărit s'au prăbușit sub puternica lovitură a armatei sovietice. Ocupația vremelnică a unor teritorii din Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste a permis dictaturii fasciste române să se dedea împreună cu nemții la jafuri. Din documentele secrete reese că, potrivit deciziei consiliului de miniștri român din 3 Decembrie 1941, îndată după ocuparea Odesei, guvernul Antonescu a trecut la realizarea planului, pregătit dinainte, de jefuire completă a orașului. Articolul 1 din decizia Consiliului de miniștri fascist român a instituit o organizație: „Serviciul din Odesa al capturilor și al colectării de trofee”.

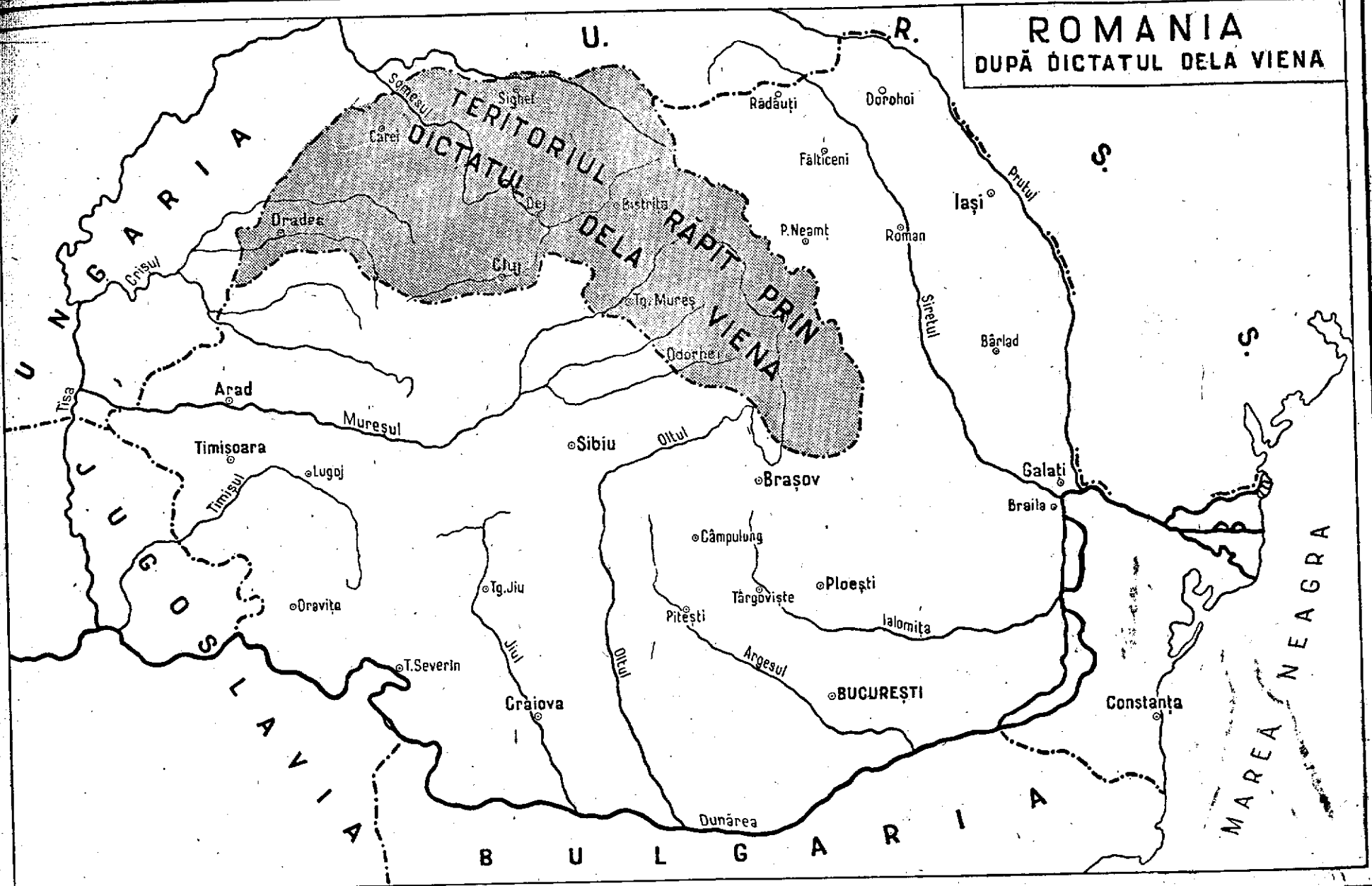
„Instrucțiunile” speciale prescriau jefuirea și transportarea în România a întregii averi publice și particulare, a locuitorilor din ținuturile ocupate, printre care alimente, îmbrăcăminte, vite.

Fasciștii au prădat fabricile și uzinele sovietice, sovhozurile și colhozurile, instituțiile științifice, palatele, muzeele, bibliotecile, sanatoriile și spitalele, despuind cu totul populația pașnică. Trupele speciale ale lui Antonescu au dus în

ROMANIA

DUPĂ DICTATUL DELA VIENA

...mânia, pluguri, grape, semănătoare, treerătoare, vântu-
toare, căruțe, hamuri, chiar și sape, lopeți, furci; au luat
de la populația pașnică toate obiectele de valoare.

La sfârșitul războiului hitlerist-antonescian, totalul bu-
turilor jefuite din Uniunea Sovietică de fasciști și crimi-
nalii de război români, se ridică la suma de 948 miliarde lei
(valuta antebelică).

Iată o listă aproximativă a bunurilor scoase din orașele și satele
sovietice și aduse în țară:

Grâu 216.000 tone; porumb 466.809 tone; orz 290.981 tone; mei
43.004 tone; secară 31.781 tone; ovăz 26.415 tone, etc.
Zahăr : 55.320 tone.

Marmeladă: 1.425 tone; Ulei: 156 vagoane; Arpagic: 47 tone; floa-
rea soarelui 70.129 tone; semințe legume 44 tone; Cai: 93.736; oi 111.687;
boi: 62.500; porci: 45.616; Stupi de albine: 15.599 bucăți; Sulfat: 40 tone;
Piei încălțăminte: 5.396 tone; Țigări: 36.281.000 buc.; Tutun: 3.515 tone;
Instalații pentru industrii alimentare: 138 vagoane; Instalații metalur-
gice și uzine întregi: 714 vagoane; Mașini textile: 119 vagoane; Indus-
trii de morărit: 182 vagoane; Mașini agricole: 11.160 buc.; Rezervoare:
236.166 buc.; Instrumente de măsurat: 20.479 buc.; Șine de cale ferată:
11.148 km.; Instalații electrice: 212.216 buc.; Instalații pentru con-
strucții: 109.660 buc.; Instalații pentru compresoare 20.040 buc.; Insta-
lații și unelte de fierărie: 1.022.856 buc.; Strunguri: 56.746 buc.; Ca-
zane cu aburi: 62.921 buc.; Autocamioane: 1.846 buc.; Tractoare:
2.626 buc.; Vagoane: 6.197 buc.; Locomotive: 301 buc.; Chimicale:
1.162.879 kgr.; Produse textile: 12.847.260 m.

În 1944, armata sovietică în plină ofensivă, după ce a
eliberat propriul său teritoriu, continuă lupta pentru eli-
berarea popoarelor de sub jugul fascist.

La sfârșitul lui Martie 1944, armata sovietică victo-
rioasă a ajuns la Prut. La începutul lunii următoare, Comi-
sarul poporului la Externe, V. Molotov, a făcut următoarea
declarație:

„Armata Roșie, în urma victorioasei sale ofensive a
ajuns la râul Prut care formează frontiera de Stat între
Uniunea Sovietică și România. Acesta e primul pas spre res-
tabilirea completă a frontierei de Stat Sovietice, stabilită
cu România prin Tratatul din 1940 pe care România l-a vio-
lat în mod perfid prin atacul ei neprovocat din 1941 în a-
lianță cu Germania hitleristă. În momentul de față Armata
Roșie continuă operația de curățire a teritoriului Sovietic
de trupele dușmane ce se mai află pe el și se apropie timpul
când întreaga frontieră a Uniunii Sovietice va fi complet
restabilită. Guvernul Sovietic aduce la cunoștință că Ar-
mata Roșie urmărind armatele germano-române a trecut
Prutul și a intrat pe teritoriul românesc.

Comandamentul Suprem al Armatei Roșii a dat ordin unităților Sovietice care înaintază să urmărească pe inamic până ce va fi înfrânt, sau capitulează.

În același timp guvernul Sovietic declară că el nu urmărește să dobândească nici o parte din teritoriul românesc și nici să schimbe orânduirea socială din România. Înaintarea Armatei Roșii pe teritoriul românesc e cauzată numai de necesități militare și de continuarea rezistenței trupelor inamice.

La 12 Aprilie 1944 guvernul sovietic a prezentat guvernului român următoarele șase condiții de armistițiu:

1. Ruptura cu germanii și lupta comună a trupelor române cu Armata Roșie împotriva germanilor în scopul restabilirii independenței și suveranității României.

2. Restabilirea granițelor Sovieto-române conform tratatului din anul 1940.

3. Înlocuirea pagubelor provocate Uniunii Sovietice prin acțiunea militară și ocuparea de către România a teritoriilor sovietice.

4. Înapoierea prizonierilor sovietici și aliați precum și a internaților.

5. Satisfacerea, pentru trupele sovietice și aliate, a posibilității de deplasare pe teritoriul românesc în orice direcție, dacă aceasta o cere situația militară, cu acest prilej guvernul român trebuind să dea concursul lui de tot felul prin mijloacele lui de comunicație pe uscat, pe apă și în aer.

6. Consimțământul guvernului sovietic, la anularea hotărârii de arbitraj dela Viena privitor la Transilvania și darea de ajutor în chestiunea eliberării Transilvaniei.

Guvernul Antonescu a respins aceste condiții.

La 13 Mai s'a publicat declarația guvernului sovietic, englez și american adresată țărilor satelite.

Spre sfârșitul lui August, trupele sovietice ocupă o serie de puncte, atât pe teritoriul sovietic care se mai găsea sub ocupația germano-română cât și pe teritoriul României. Incepe ofensiva pe frontul Iași-Chișinău: la 22 August 1944 Armata Sovietică eliberează orașul Iași, apoi orașele Vaslui, Roman, Bacău, Bârlad și Huși.

Armata sovietică a dat o lovitură zdrobitoare în Sud armatelor germano-antonesciene și, rupând puternica linie întărită a inamicului, a pătruns adânc în apărarea lui, ajungând la Dunăre. Ca urmare a zdrobirii Germanilor în partea de Sud a frontului sovieto-german, a fost răsturnat guvernul Antonescu și s'a format un guvern nou la 23 August 1944.

Capitalul străin Odată România cuprinsă în „spațiul german în România întreman” și încadrată în acordurile economice 1940-1944. care-i luau toată libertatea de acțiune, marile trusturi hitleriste au căutat să acapareze efectiv principalele sectoare de activitate economică din România.

Datorită însă măsurilor luate din vreme, trusturile anglo-americane n'au avut de suferit. Preocupate numai de beneficiile lor, acestea au vândut petrol Germaniei, deși știau că acest petrol era folosit împotriva Națiunilor Unite. Mai mult încă, societățile de petrol cu capital anglo-american cereau să se intensifice exportul în Germania.

Astfel, la 21 Februarie 1941, Asociația industriilor de petrol din România, a prezentat ministrului economiei naționale, un memoriu prin care cerea autorităților să se ia măsuri, care să permită o intensificare a expedierii produselor petrolifere și propunea „să se cumpere de grupul german o cantitate de 100.000 tone benzină lunar”, oferind în același timp mari înlesniri de plată.

Acest memoriu era semnat între alții și de reprezentantul societății „Româno-Americană” alături de reprezentanții societăților „Astra Română”, „Steaua Română”, „Unirea” și altele.

Și după deslănțuirea războiului împotriva Uniunii Sovietice și intrarea Statelor Unite în război, aceste mari trusturi au făcut tot ce le-a stat în putință pentru sporirea producției de petrol, a cărei destinație o cunoșteau.

Societățile controlate de toate marile trusturi internaționale au realizat în cursul războiului beneficii considerabile; astfel, Reșița a realizat în 1943 un beneficiu de 305 milioane lei față de 268 milioane în 1942 și 202 în 1941. „Româno-Americană” a avut în 1943, un beneficiu net de 726 milioane lei.

În cadrul politicii de supunere a României unui regim colonial, capitalul german acaparează multe bogății ale solului și subsolului din țara noastră.

OSTAȘII ROMÂNI PE TERITORIUL SOVIETIC FORMAREA DIVIZIEI DE VOLUNTARI „TUDOR VLADIMIRESCU”

Imensa majoritate a soldaților români care luptau pe frontul de Răsărit era formată din țărani și muncitori, rupți dela căminele lor unde duceau o viață grea.

Contacutul cu populația și stările de lucruri din teritoriul vremelnic ocupat în U.R.S.S. a deschis ochii ostașilor români, contribuind ca aceștia să-și facă o idee mai apropiată de adevăr în ce privește viața muncitorilor și țăranilor sovietici. Conștiinței soldaților români i se impunea din ce în ce mai poruncitor aceeași întrebare: „ce căutăm noi aici, să distrugem pe acești oameni pașnici și muncitori?” Și pe măsură ce rezistența și puterea Armatei Sovietice se făcea mai simțită, țăranii, muncitorii și intelectualii români își dădeau seama că cei care aveau interesul să-i împingă să moară pe teritoriul sovietic sunt aceiași care-i exploatau în țară.

Toate acestea au eșit mai limpede la iveală spre sfârșitul anului 1942, cu prilejul luptelor de la Stalingrad și de la Cotul Donului. Acolo s'a putut vedea formidabila putere a armatei de muncitori și țărani liberi din prima țară socialistă, care a dus la cea mai mare victorie militară din istoria omenirii.

Massa ostașilor români n'avea nici un interes în acest război antisovietic.

Războiul acesta nu era al lor, era al dușmanilor lor, al dușmanilor poporului român, era un război nedrept.

Prizonierii români în U.R.S.S. Soldații români au fost trimiși să participe la războiul antisovietic erau înșelați prin minciuni, relative la pretențiile „atrocități comise de bolșevici” asupra prizonierilor pe care-i luau.

Dar mulți ostași români care fuseseră trimiși pe frontul antisovietic au căzut prizonieri.

Pentru ostașii români căzuți prizonieri, tratamentul la care au fost supuși de către învingători a fost surprinzător. Minciunile propagandei fasciste erau desmintite de fapte. Soldatul român, a găsit la învingători, în contradicție cu ceea ce își închipuia, un tratament cu adevărat omenesc.

Aproape toți prizonierii fiind obișnuiți cu munca, s'au manifestat și în lagăre ca muncitori sărguitori și au ajuns în felul acesta să se bucure de considerația pe care o dau sovieticii celor ce excelează în muncă.

În felul acesta ostașii români scăpați de infernul războiului au găsit în lagărele de prizonieri din U.R.S.S., condiții de viață, morale și materiale, deosebit de bune.

A început să se desvolte printre prizonierii români un nou fel de a vedea lucrurile. Elementele mai capabile, mai pricepute și cu mai multă inițiativă au început să lămurea-

scă și pe ceilalți asupra evenimentelor pe care le-au trecut, asupra războiului în general. Oamenii au început să citească, să scrie, să se instruiască. În afară de gazetele de perete din fiecare lagăr, prizonierii au început să redacteze o gazetă românească a tuturor prizonierilor, „Graiul liber”.

După Stalingrad, imensa majoritate a prizonierilor își dădea seama că Hitler va pierde războiul și că Armata Sovietică va ieși victorioasă. Ei își dădeau seama de caracterul nefast al războiului antisovietic al lui Antonescu și al hitleristilor români și, în fiecare lagăr de prizonieri români, oamenii au început să ia atitudine, să se sfătuiască, să gândească la ceea ce au de făcut.

Aceste frământări ale prizonierilor, din lagărele de ofițeri și cele de soldați, au dus în mod natural, la o mișcare patriotică antifascistă românească. O parte din ofițeri și aproape unanimitatea soldaților au aderat la această mișcare.

La formarea și desvoltarea mișcării patriotice antifasciste a Românilor din U.R.S.S., un rol important l-au jucat refugiații politici români în frunte cu Ana Pauker, Vasile Luca, D. Petrescu, etc.

Ostașii români încep să vadă unde se află adevăratele interese ale poporului român. Ei încep să-și manifeste dorința de a lupta împotriva armatei hitleriste.

Foștii soldați încercuți cu aproape un an înainte, la Stalingrad, trimiși acolo să lupte pentru interesele altora, fără a fi întrebați ce gândește ei despre aceasta, de astă dată în mod conștient cereau singuri să fie cât mai repede trimiși pe front, să lupte și să grăbească victoria împotriva Germaniei hitleriste.

În toate lagărele de prizonieri români, antifasciștii se agită cerând să fie primiți ca voluntari în lupta împotriva hitlerismului. Încă din ziua de 2 Februarie 1943, un grup de 2.700 ostași și 43 ofițeri au cerut prin raport scris să li se dea această posibilitate.

În urma insistențelor cereri ale prizonierilor români și grație muncii și prestigiului luptătorilor Ana Pauker, Vasile Luca și altor refugiați politici, guvernul sovietic a permis și a înlesnit ca la 3 Septembrie 1943 să aibe loc la Krasnogorsk o consfătuire a mișcării antifasciștilor români, la care au participat delegați din toate lagărele cu prizonieri români. Această consfătuire a fost urmată la 16 Sept. 1943 de o altă consfătuire la care au participat reprezentanți ai tuturor prizonierilor români din U.R.S.S. La această con-

săfătuire s'a propus, în aplauze unanime ale participanților, să se ceară aprobarea guvernului sovietic pentru înființarea unităților de voluntari români.

Textul scrisorii adresate Mareșalului Stalin are următorul conținut:

Domnule I. STALIN,
Mareșal al Uniunii Sovietice, Șeful Guvernului Sovietic

„Noi grupa de inițiatori, cari reprezentăm pe prizonierii români aflați în U.R.S.S., ne dăm seama că Antonescu care a legat soarta țării noastre de cea a hitlerismului, dușmanul poporului român și al popoarelor din toată lumea, împinge România spre prăpastie.

În ciuda voinței poporului român, Antonescu a vârit România în pârjolul războiului contra Uniunii Sovietice, cu care interesele vitale ale neamului nostru cer să trăim în trainică prietenie.

Astfel, România a ajuns în stare de război și cu celelalte mari state democratice.

Antonescu a făcut ca România să devie dușmana celor mai multe țări de pe glob.

Victoriile strălucite ale Armatei Roșii, care au creat condițiuni favorabile pentru operațiunile încununate de succes ale trupelor anglo-americane în Africa de Nord, Sicilia, și au terminat prăbușirea Italiei, ne arată cu toată claritatea că acum a sosit momentul hotărâtor, când toți prizonierii români, cari vor să vadă România liberă și independentă, trebuie să lupte pentru ieșirea imediată a României din război și izgonirea nemților din țară pentru nimicirea hitlerismului.

Suntem ferm hotărâți să facem tot ce stă în puterile noastre, pentru a ne ajuta Patria, să rupă orice legături cu Germania hitleristă și prin aceasta să evităm catastrofa spre care se rostogolește țara noastră.

Suntem convinși că în situația actuală cel mai eficace ajutor pe care-l putem da noi poporului nostru este lupta cu arma în mână.

De aceea Vă rugăm din tot sufletul, Domnule Mareșal, să ne permiteți și să ne ajutați nouă prizonierilor români, care ne aflăm în Uniunea Sovietică, să formăm unități militare pentru a lupta contra forțelor armate hitleriste.

Suntem insuflețiți de dorința fierbinte de a lupta pe front umăr la umăr, cu glorioasa Armată Roșie, laolaltă cu toate forțele antihitleriste, pentru a sdrobi cât mai repede armata hitleristă și pentru a elibera de sub jugul germano-fascist toate popoarele iubitoare de libertate, iar împreună cu ele și poporul nostru.

Urmează semnăturile

19 Septembrie 1943

INFIINȚAREA DIVIZIEI „TUDOR VLADIMRESCU”

În ziua de 2 Octombrie 1943 sosește răspunsul. I. V. Stalin, în numele guvernului sovietic, a permis formarea de unități de voluntari români. Se aprobă înființarea unei prime divizii și se promite ajutorul guvernului sovietic pentru organizarea, dotarea, aprovizionarea și lupta noii formațiuni.

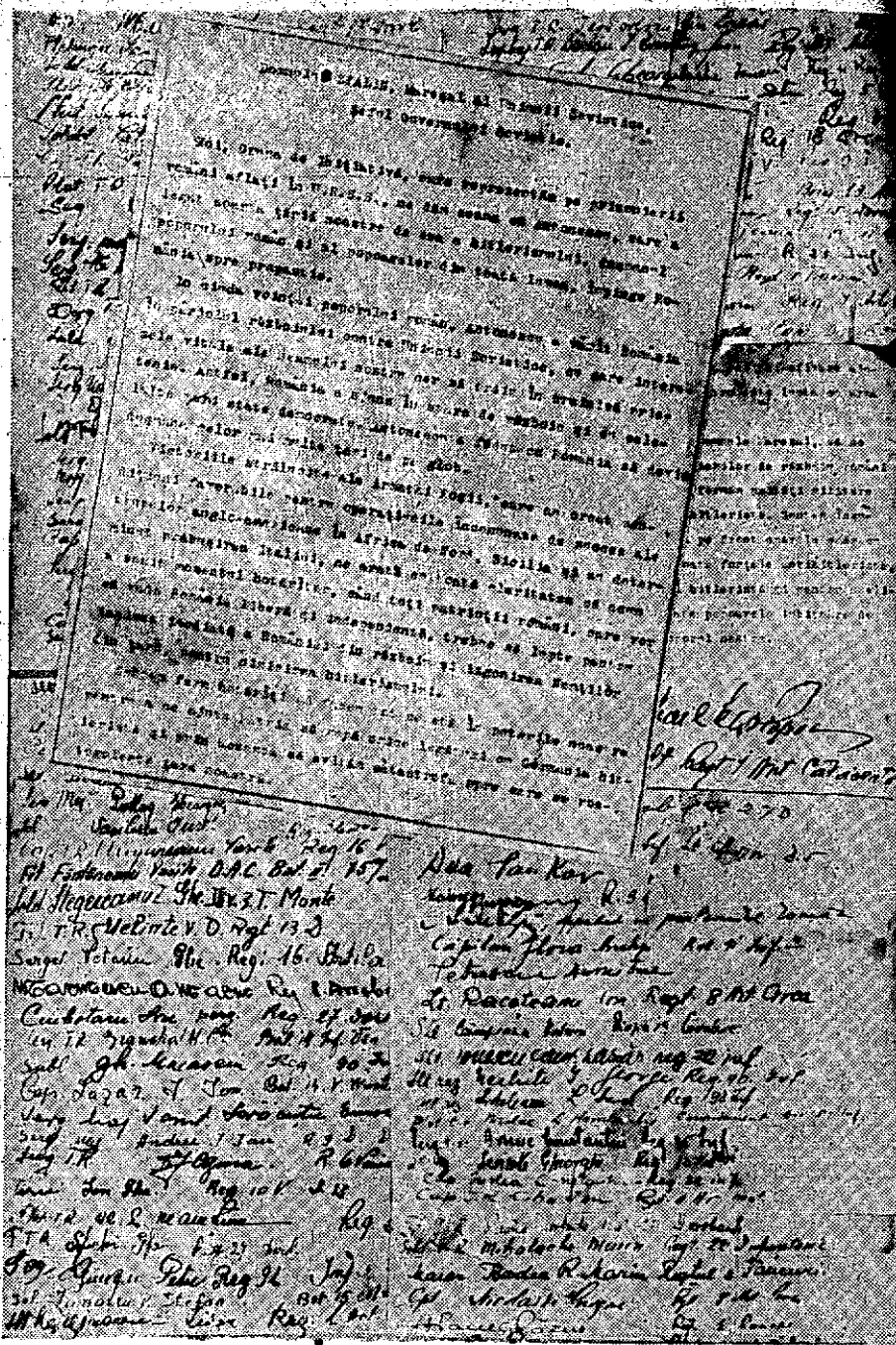

Fig. 152. — Fotocopie după scrisoarea adresată Mareșalului Stalin de inițiatorii diviziei de voluntari Tudor Vladimirescu

Adresându-se voluntarilor români, generalul sovietic Melnicov, care a adus răspunsul Mareșalului Stalin, printre altele a spus: „REINTREGIREA ARDEALULUI STA ÎN MAINILE VOASTRE, ROMÂNI”.

Astfel a luat ființă „Divizia I-a de voluntari români” care a căpătat denumirea de „Tudor Vladimirescu”.

Divizia capătă organizarea și înarmarea unei divizii de infanterie modernă corespunzătoare cu organizarea și viața interioară pe care conducerea diviziei le va găsi necesare pentru păstrarea obiceiurilor și tradiției armatei române.

Au început înscrierile de voluntari printre prizonieri. Dela început soldații au aderat în proporție de 90%. Dintre ofițeri s’au înscris inițial 15%. Înscrierile au durat numai trei zile, în care au fost primite 12.000 adeziuni. Dintre aceștia 20% au fost muncitori și 70% țărani.

Divizia a fost organizată și instruită în tabăra dela Selti, lângă Riazan. Voluntarii s’au pus imediat pe muncă și într’un timp record și-au construit singuri tabăra, care la 15 Decembrie 1943 era terminată. A fost o adevărată întrecere în munca entuziastă.

Ofițerii și soldații purtau uniforme românești. Atmosfera și moravurile ce domneau în Divizie erau însă cu totul altele decât cele din țară. În această direcție a avut loc o adevărată cotitură. Pentru prima oară într’o unitate militară românească, a început să domnească în raporturile dintre soldați și ofițeri respectul, disciplina și un spirit de camaraderie și de înalt patriotism.

Extragem din Ordinul de Zi No. 1 al Diviziei, următorul text:

„Ostași români voluntari !

Stăpâniți de o grijă dureroasă pentru soarta Țării noastre, care a fost târâtă în războiu, aături de Germania, în contra voinței poporului și care este dusă la dezastru de actuala conducere, noi am obținut aprobarea Guvernului U.R.S.S., de a înființa prima divizie de Voluntari Români, care să lupte alături de Marile Puteri aliate U.R.S.S., Anglia și America, pentru distrugerea hitlerismului.

Ca urmare acestei aprobări, prima noastră divizie a început să trăiască.

O mare parte din ofițeri și soldați ai acestei divizii, lucrează din plin la organizarea taberei de instrucție. Restul vor veni în curând să completeze rândurile.

U.R.S.S. contribuie cu toate cele necesare la organizarea diviziei, căreia i se face onoare de a lupta cot la cot cu victorioasa Armată Roșie.

Ne bucurăm de o considerație deosebită și un tratament egal cu al trupelor Sovietice, primind echipament nou, armamentul cel mai modern, o hrană bună, precum și experiență de războiu adusă de instructorii sovietici.

Unor foști dușmani li se dă posibilitatea de a contribui cu arma în mână la salvarea și eliberarea Țării, aflată în nenorocire, li se da posibilitatea să făurească o Țară puternică și fericită.

Prin lupta noastră de azi și lupta noastră de mâine, să ne ridicăm la înălțimea gestului deosebit, făcut de Guvernul U.R.S.S.

„Pentru a reuși în lupta noastră, este necesar că toți acei care mă urmează, dela ofițer până la ultimul soldat, să fie însuflețiți de dorința arzătoare de a fi folositori Țării și poporului lor.

Numai atunci când această flacără sfântă va arde puternic în sufletele tuturor, numai atunci vom merita pe deplin răsplata Țării

și încrederea pe care marea noastră prietenă U. R. S. S. a pus-o în noi.

Onoarea Patriei, salvarea ei și începutul unor vremuri bune pentru poporul român stau în mână și puterile noastre.

OFIȚERI DE TOATE GRADELE

Ca și noi, ostașii de sub ordinele noastre au venit de bună voie sub culele tricolorului pentru a izbăvi Țara.

Și ei și noi ofițerii, avem aceleași drepturi la considerația de om la viață și la moarte-glorioasă pe câmpul de onoare. Loviturile, injuriile și insultele sunt excluse pentru todeauna și vor fi reprimare cu severitate.

Intre voi și ostași să se stabilească o adevărată camaraderie care să formeze baza moră și Țării un tău și noștru.

Pentru ei, voi comandanții, să fiți exemple viu al împlinirii datoriei de ostași.

Voi trebuie să fiți cei mai disciplinați, cei mai muncitori, cei mai rezistenți și cei mai bravi.

Nu uitați: trupa este reflexul șefului și un șef are unitatea pe care o merită.

La muncă, la instrucție și pe câmpul de luptă, soldatul trebuie să aibă permanent convingerea că ochiul șefului îl urmărește peste tot, pentru a-l comanda, pentru a-l ocroti, pentru a-i face dreptate și pentru a-l sancționa, atunci când se îndepărtează dela îndatoririle ostășești.

Cereți și obțineți o disciplină fermă și un înalt spirit ostășesc.

Fig. 153 — Insigna Diviziei „Tudor Vladimirescu

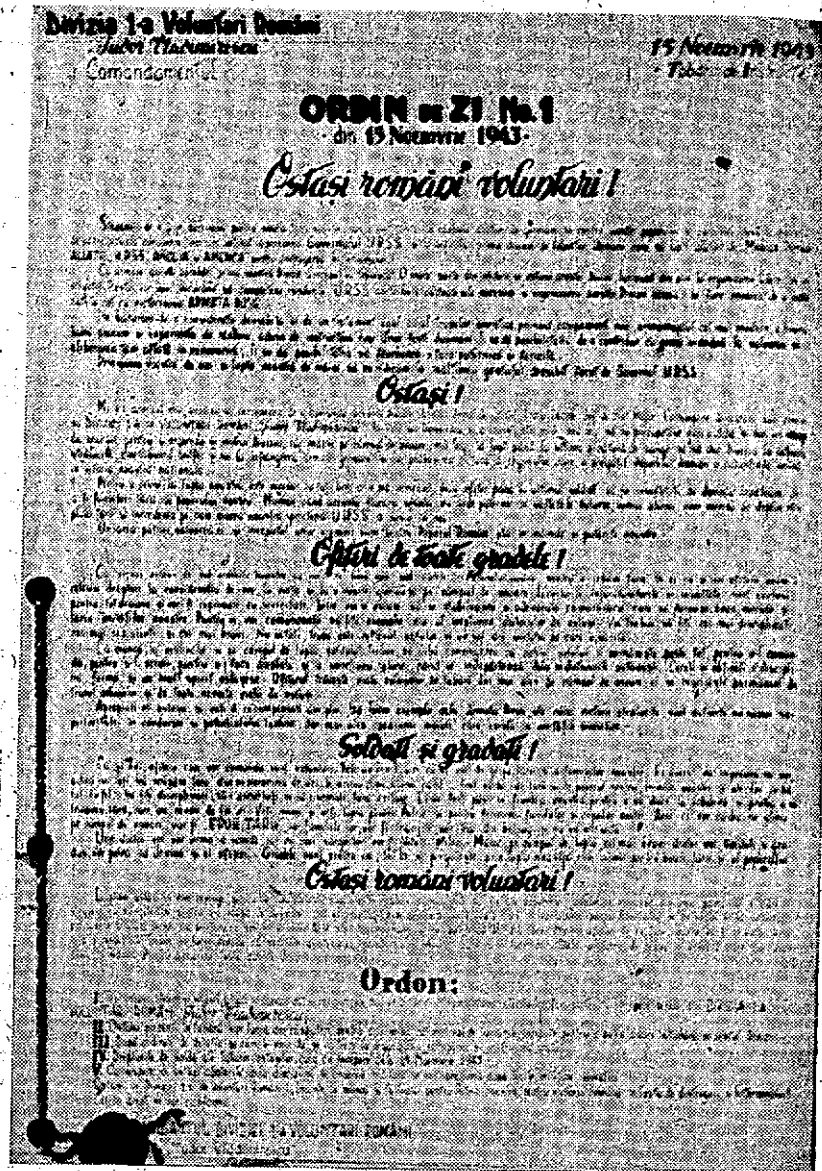

Fig. 154. — Fotocopie după ordinul de zi Nr. 1 al Diviziei de voluntari „Tudor Vladimirescu”

Ofițerul trăește viața ostașului în tabără, dar mai ales pe câmpul de luptă el se îngrijește permanent de traiul ostașului și de toate nevoile vieții de ostaș.

Apropiați-vă soldații, pătrundeți în sufletele lor și veți fi recompensați din plin.

Să luăm exemplu dela Armata Roșie, ale cărei victorii strălucite sunt datorite numai superiorității în conducere și potențialul tehnic, dar mai ales coeziunii morale care există în unitățile sovietice.

SOLDAȚI ȘI GRADAȚI

Ca și voi, ofițerii care vă comandă sunt voluntari. Toți au venit aici ca și voi, pătrunși de grija Țării și a familiilor noastre. Ei doresc ca împreună cu voi, adică noi toți, să scăpăm Țara de nenorocirea de azi.

În aceeași clipă, atunci când a fost vorba de Țara și de poporul nostru, inimile voastre și ale lor au bătut la fel.

Să fiți disciplinați, să-i ascultați și să-i urmați fără ezitare. Ei au fost puși în fruntea voastră pentru a vă duce la izbândă și pentru a vă înalța Țării, care are nevoie de fiii ei.

Veți munci și veți lupta pentru Patrie și pentru fericirea familiilor și copiilor voștri. Acel care vor cădea cu glorie pe câmpul de onoare vor fi „EROII ȚĂRII”, iar familiile lor vor fi îngrijite, vor trăi din belșug și nu vă vor uita.

Unii dintre voi vor urma școală, iar cei mai sânguitori vor fi făcuți ofițeri. Măine pe câmpul de luptă, cei mai bravi dintre voi, soldați și gradați, vor putea și ei să devină ofițeri. Gradele sunt pentru voi, tot ce se pregătește pentru lupta noastră este numai pentru binele Țării și al poporului.

OSTAȘI ROMANI VOLUNTARI

Luptăm astăzi și vom învinge, pentru ca mâine Țara, cu toate bogățiile și roadele pământului, să fie ale poporului, ale celor ce muncesc din greu pământul și pe care îl stropesc cu sângele lor, pentru a-l scăpa de dușmani.

Să vă pregătiți bine pentru luptă care ne va aduce pacea, libertatea și fericirea și să nu uitați că avem alături de noi ca prieteni, ca sprijin, și ca vecin, U.R.S.S., CEA MAI MARE ȘI PUTERNICĂ ȚARA DIN LUME.

Numai alături de ea, Țara noastră va fi în viitor fericită și respectată.

Trebue să facem dovada că merităm prietenia Ei, încrederea și onoarea care ni se face de a lupta alături de brava ei armată, care ține victoria în mână.

Pentru a realiza aceste dorințe ale noastre:

OSTAȘI AI DIVIZIEI I-a VOLUNTARI ROMANI, ÎNAINTE LA LUPTA ȘI LA MUNCA, PENTRU PATRIA NOASTRĂ. PENTRU VICTORIA COMUNA ÎN LUPTA PENTRU DISTRICTUL GEREĂ HITLERISMULUI”.

(Din „Ordinul de Zi Nr. 1 din 15 Noiembrie 1943, dat de Comandamentul Diviziei I-a de voluntari români „Tudor Vladimirescu”).

În afară de munca de șantier și de instrucția tehnică militară, se desfășura în Divizie și o intensă activitate *educativă*, condusă de tânărul aparat de educație al Diviziei. În Divizia „Tudor Vladimirescu” se făceau toate aranjamentele pentru ridicarea nivelului cultural și politic al ofițerilor, folosindu-se toate mijloacele ce puteau servi la dezvoltarea conștiinței patriotice a soldaților și ofițerilor. Aveau să lupte pentru interesele poporului român.

Dintre muncitorii, țărani și intelectuali ce făceau parte din Divizie s’au ridicat o mulțime de luptători. În condițiile deosebit de prielnice în care se dezvoltau, au putut să ajungă până la un înalt grad de conștiință democratică.

În felul acesta s’au putut promova dintre soldați și gradati o serie de câteva sute de noi sublocotenenti, pentru completarea cadrelor ofițerești ale diviziei.

Pentru înlesnirea activității de educație, Divizia „Tudor Vladimirescu” era dotată cu tot ce era necesar pentru aceasta, printre altele și cu o tipografie în care se tipărea ziarul diviziei „Înainte”, al cărui prim număr a apărut la 15 Decembrie 1943.

Plecarea diviziei La sfârșitul lunii Martie 1944 divizia primește ordinul de a se pregăti pentru plecarea pe front. La 30 Martie 1944 pandurii depun jurământul.

Preoții Diviziei, în odăjdii strălucitoare încep slujba religioasă. Drapelele tricolore sunt sfințite. Rând pe rând, cu mâna pe drapelul tricolor, pandurii rostesc din adâncul ființei lor jurământul sacru:

— Jur poporului meu rob de nemți să lupt pentru libertatea și propășirea lui.

— Jur să-mi îndeplinesc fără șovăire îndatoririle mele de ostaș în tabără, pe câmpul de luptă, oricând și oriunde; să mă supun ordinelor Comandanților mei și să păstrez secretul militar.

— Jur să lupt pentru o prietenie trainică între România și Uniunea Sovietică, care mi-a dat putința să lupt cu arma în mână, contra dușmanului comun — Germania hitleristă.

— Jur să păstrez cu sfințenie frăția de arme cu Armata Roșie.

— Jur să lupt până la ultima picătură de sânge contra nemților cari mi-au tărit țara în războiul lor nelegiuit.

— Așa să-mi ajute Dumnezeu...”

Divizia a fost repartizată frontului II ucrainian comandat de mareșalul Malinovski. Divizia, care era cantonată în câteva comune din Ucraina în spatele frontului, a serbat ziua 1 Mai 1944 în prezența reprezentanților Armatei Roșii și populației civile de săteni.

În aceeași noapte, Divizia a fost bombardată de către aviația germană, pierzând pe primul pandur căzut pentru eliberarea României de sub nemți, pe caporalul Sava Ion.

ACȚIUNEA PATRIOTICĂ ÎMPOTRIVA RĂZBOIULUI HITLERIST

În momentul intrării României în războiul antinațional, Partidul Comunist a întărit lupta de mobilizare a tuturor patrioților pentru eliberarea națională de sub jugul hitlerist, pentru dărâmarea regimului antonescian, pentru încetarea războiului împotriva Aliatilor și trecerea României alături de aceștia în lupta împotriva fascismului.

Acest program a fost expus în platforma Partidului Comunist datată 1 Septembrie 1941 și care cuprindea:

1. *Încetarea războiului contra Uniunii Sovietice. Pace și luptă comună cu Uniunea Sovietică, Anglia, Polonia, Jugoslavia, Cehoslovacia și cu toate popoarele iubitoare de libertate împotriva hitlerismului cotropitor.*

2. *Oprirea producției de război, a transporturilor de trupe, arme și munițiuni pentru războiul lui Hitler. Alungarea din țară a ocupanților hitleriști. Recucerirea libertății și independenței naționale a României.*

3. *Răsturnarea guvernului și regimului militar-hitlerist, trădător de țară, în frunte cu Antonescu, sluga lui Hitler. Pentru un guvern al independenței naționale, format din reprezentanții tuturor forțelor patriotice.*

4. *Împotriva dictatului hitlerist dela Viena, asupra Ardealului, pentru eliberarea popoarelor din Ardeal, de sub jugul lui Hitler, pentru libertatea lor națională.*

5. *Încetarea masacrării și jefuirii populației din Basarabia și Bucovina. Încetarea prigoanei barbare contra evreilor și oricărei asuprii naționale.*

6. *Împotriva teroarei sângeroase. Încetarea împușcăturilor în masă. Amnistia generală, politică, militară și agrară. Desființarea lagărelor de concentrare și de muncă. Arestarea și pedepsirea vinovaților trădători de țară, cari au aruncat poporul român în război pentru interesele Germaniei hitleriste.*

7. *Impotriva oricărei forme de asuprire*, — deplină libertate de asociație, presă și organizare. Restabilirea drepturilor și libertăților cetățenești și democratice.

8. *Îmbunătățirea temeinică economică, culturală și socială a situației masei ce muncesc*. Asigurarea hranei poporului, prin oprirea exportului în Germania fascistă, rechizițiilor și cumpărăturilor pentru armatele lui Hitler. Reducerea radicală a impozitelor. Restituirea bunurilor rechiziționate, despăgubirea completă, de către Stat a pierderilor și stricăciunilor cauzate. Ajutor suficient de către Stat și comună, pentru șomeri, familiile mobilizaților, invalizilor, văduvelor și orfanilor de războiu.

Această platformă a fost propusă la 1 Septembrie 1941, tuturor partidelor și formațiunilor democratice și patriotice.

Pentru realizarea acestor sarcini, era necesară constituirea unui larg Front Patriotic, sprijinit pe clasa muncitoare unită în Frontul Unic Muncitoresc.

Primul succes mai important pe baza acestei linii s'a realizat la începutul anului 1943, când Partidul Comunist a reușit să se unească în lupta pentru democrație și libertate cu organizațiunile Frontului Plugarilor, Uniunii Patriotilor, Madosz-ului, Partidul Socialist Țărănesc, cu care a încheiat Frontul Patriotic Antihitlerist.

Ziarul ilegal al forțelor patriotice „România Liberă”, publică în numărul 1 apărut la 28 Ianuarie 1943, pe prima pagină, următorul apel adresat poporului român :

**„POPORUL ROMÂN TREBUE SĂ IMPIEDICE
NIMICIREA SA !**

Trădătorul Ion Antonescu a adus dela cartierul general al stăpânului său Hitler o sentință de condamnare la moarte a altor zeci și sute de mii de români.

Armata română ce a fost trimisă de Antonescu să lupte pe frontul de răsărit pentru Hitler și clica lui nu mai există în mod practic, 18 divizii românești au fost nimicite de armata roșie în Noembrie și Decembrie 1942, alte două divizii sunt încercuite la Stalingrad împreună cu 20 de divizii nemțești.

Intrucât comandamentul nemțesc, căruia desigur nu-i pasă de viețile ostașilor români, a respins ultimatumul sovietic, armata roșie a început nimicirea și acestor divizii.

Antonescu a vândut acum lui Hitler și restul populației de sex bărbătesc din România. Antonescu a promis stăpâ-

ului său și restul de petrol și de produse alimentare românești ce n'au fost încă luate de nemți.

Aceasta înseamnă foamete, mizerie și moarte pentru populația României. Aceasta înseamnă nimicirea nu numai bărbaților, dar și a femeilor și copiilor din România.

Dar poporul român trebuie să-și dea seama că nicidecum încă dela începutul războiului Germania hitleristă n'a fost așa de slabă și într'o situație așa de grea ca astăzi.

În răsărit, armata roșie victorioasă fugărește „invincibilele” hărde hitleriste. Măioane de soldați hitleriști au pierit în Rusia. În Africa, armatele engleze și americane vor curunca în curând pe hitleriști în mare.

Producția de armament americană crește într'un tempo grandios. Hitler este într'o situație foarte grea.

Dacă în România n'ar fi la putere trădătorii, Hitler n'ar putea să forțeze poporul român să dea din nou sânge, pe care Hitler vrea să-l pompeze în vinele lipsite de sânge, ale armatei sale, n'ar putea să oblige poporul român să dea alimintele și petrolul din România.

Salvarea poporului român este în mâinile românilor. Poporul român poate să răstoarne pe trădătorii care sunt astăzi la putere.

Poporul român poate și trebuie să se elibereze și să se salveze”. („România Liberă” 28 Ianuarie 1943).

Teroarea politică Încăunarea dictaturii legionaro-antonesciene a însemnat înăsprirea măsurilor de teroare împotriva masei populare și a conducătorilor ei. S'au reînființat lagăre în care au fost închiși mii de cetățeni democrați.

Au fost arestați conducători ai clasei muncitoare și numeroși cetățeni bănuți de ostilitate împotriva dictaturii. Au fost asasinați profesorii universitari Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, muncitorul Constantin David, etc.

În luna Mai 1941 au fost arestați mai mulți muncitori antifasciști (Teohari Georgescu, etc.), cărora li s'a înscenat un proces, cu condamnări până la 25 de ani muncă silnică.

Aceste arestări și procese devin mai dese după atragerea României în războiul antisovietic. Unii din cei arestați au fost condamnați la moarte și executați. (Filimon Sârbu, Ada Marinescu, ing. Panet, Dr. Kornhauser, N. Mohănescu, P. Ștefu, etc., alții au fost asasinați fără judecată (Justin Georgescu, etc.). Deasemeni, mulți au fost transportați în lagăre în Transnistria unde, în mod organi-

zat, au fost asasinați (Andrei Bernat, Lazăr Grimberg, etc). Prin aceste acte de cruzime, dictatura legionaro-antonesciană și-a dovedit afinitatea cu crimele făptuite de hitleristi germani în lagărele morții de la Auschwitz, Treblinka, Majdanek, etc.

După ce Armata Sovietică, în marșul ei victorios, a eliberat Nordul Moldovei și a format frontul de-alungul Prutului și Siretului, la 1 Mai 1944, se încheagă între Partidul Comunist și Partidul Social-Democrat *Frontul Unic Muncitoresc*, expresie a unității de acțiune a clasei muncitoare. S'a făurit coloana vertebrală a concentrării tuturor forțelor patriotice, antifasciste din România.

Iată textul manifestului Frontului Unic Muncitoresc, publicat la 1 Mai 1944:

„CĂTRE ÎNTREAGA CLASĂ MUNCITOARE! CĂTRE POPORUL ROMÂN!”

1 Mai 1944 găsește muncitorimea din România, precum și masele largi ale poporului Român, la marginea prăpastiei.

Războiul provocat de către clica hitleristă din România împotriva Uniunii Sovietice, Marii Britanii și Statelor Unite, seamănă moartea, jalea și distrugerea pretutindeni pe cuprinsul țării.

Muncitorimea, țărănimea, meșteșugăria, intelectualitatea, laolaltă cu întreaga națiune Română suferă urmările pustiitoare ale acestui război hitlerist.

Trădătorii de țară, Antoneștii, cari au trimis la moarte sute de mii de Români, pentru interesele imperialiștilor hitleriști, au expus orașele, satele și populația civilă unor necrutătoare bombardamente aeriene, prin continuarea războiului alături de Hitler.

Muncitorimea din întreprinderile militarizate care lucrează pentru războiul hitlerist este condamnat la moarte. La C.F.R. Grivița peste 1500 de muncitori au fost uciși și alte sute grav răniți. La Plocești, Turnu-Severin, Brașov, etc., au fost de asemenea uciși mii de muncitori.

Populația civilă lăsată fără solide adăposturi antiaeriene, e expusă pieirii. Sinistrații și evacuații forțat sunt lăsați în mizerie și amenințați cu infometarea și decimarea de boli.

Părășiți fabricile și birourile în caz de bombardament! Salvați-vă viața!

Impotriva intereselor vitale și a voinței poporului Român, guvernul trădător Antonescu, continuă războiul alături de Hitler, ca să-și servească stăpânii dela Berlin și interesele sale de clică.

MUNCITORI! ROMÂNI!

Din clipa când armatele sovietice au trecut hotarele Moldovei, urmărind armata germano-română în retragere, guvernul marelui republici muncitorești și țărănești dela răsărit, prin glasul comisariatului la externe Molotov, a afirmat prietenia față de poporul Român, asigurând integritatea teritorială și independența politică a României, pre-

și neamestecul în ce privește structura socială și politică a Țării. Aceste declarații au fost întărite de guvernele englez și american.

Armata roșie a trecut pe teritoriul nostru, cu armată eliberatoare. Trebuie deci sprijinită de întregul popor!

Războiul împotriva Uniunii Sovietice și a Aliaților trebuie să se încheie!

PACEA cu Uniunea Sovietică și Aliați trebuie imediat încheiată!

MUNCITORI ȘI MUNCITOARE! TINERI MUNCITORI! SALARIAȚI DE TOATE CATEGORIILE!

Frații, fiii, soții voștri au fost omorâți pe front și prin bombardamente. Alții sunt trimiși la robie în Germania. Viața voastră este în pericol din cauza bombardării uzinelor și birourilor în care lucrați. Toate drepturile pe care voi le-ați dobândit printr-o îndelungată

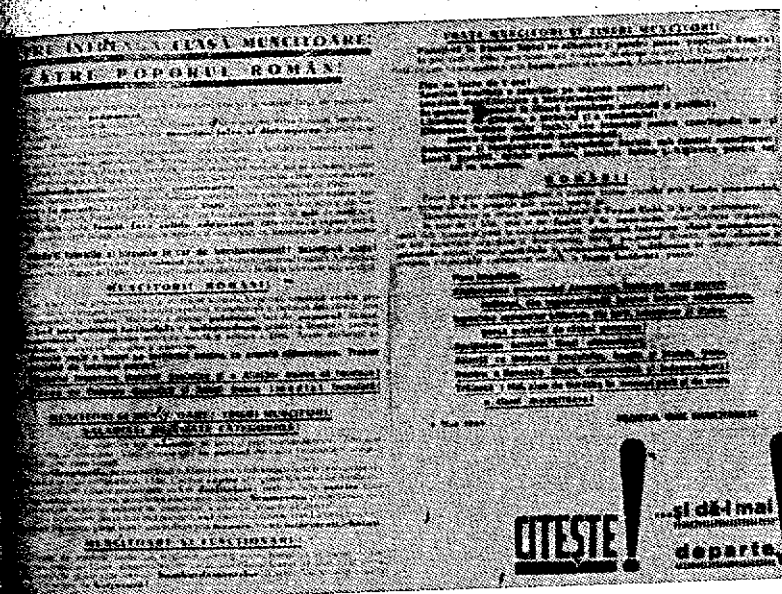

Fig 155 — Fotocopia manifestului Frontului Unic Muncitoresc
la 1 Mai 1944.

...și pentru care voi ați manifestat în toate sărbătorile de 1 Mai, au fost răpite de regimul hitlerist al lui Antonescu.

Organizațiile voastre profesionale au fost desființate; orele de lucru mărite până la epuizarea forțelor voastre, demnitatea omenească înjosită. Scumpetea și neînfrânata speculă micșorează neîncetat puterea de cumpărare a salariilor coaste de mizerie.

Lipsa de alimente din ce în ce mai resimțită, voi o suportați în primul rând. Puși sub regimul militarizării fabricilor, glasul vostru este înăbușit prin teroare, sunteți încercerați și bătuți.

...României, cl. VIII, secundară

MUNCITOARE ȘI FUNCȚIONARE!

Lipsite de sprijinul bărbatilor, fraților și copiilor voștri, trimiți să fie carne de tun pentru interesele lui Hitler, sunteți silite din cauza lipsurilor și foamei să luați locul lor în uzinele, fabricile și birourile expuse bombardamentelor aeriene. Voi muncii până la istovire cu salarii de batjocoră!

FRAȚI MUNCITORI ȘI TINERI MUNCITORI!

Puneți-vă în fruntea luptei de eliberare și pentru pacea poporului Român!

În plin război, clasa muncitoare din România își afirmă de acest 1 Mai cerințele ei de viață, pe care numai unită și prin luptă poate să le impună. Aceste cerințe imediate sunt:

Ziua de lucru de 8 ore;
Sporirea imediată a salariilor pe măsura scumpetei;
Imediata demilitarizare a întreprinderilor;
Asigurarea dreptului la liberă organizare sindicală și politică;
Libertatea de gândire, a scrisului și a cuvântului;
Eliberarea tuturor celor închiși sau internați pentru convingerile lor și pentru lupta patriotică antihitleristă;
Autonomia și reorganizarea Asigurărilor Sociale sub control muncitoresc;

Școală gratuită, spitale gratuite, locuințe ieftine și igienice pentru toți cei ce muncesc.

ROMÂNII!

Pacea pe care întreaga nație o dorește trebuie cucerită prin lupta poporului, care trebuie să ia în propriile sale mâini soarta sa. Muncitorimea își strânge astăzi rândurile în *Front Unic*, la noi ca pretutindeni.

În ziua de 1 Mai, ziua ei de luptă și de speranță, muncitorimea organizată, unită dela comuniști până la social-democrați, cheamă întreaga caldă muncitoare, pe toți muncitorii organizați, întreg poporul Român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile indiferent de culoare politică, credință religioasă și apartenență socială, la lupta hotărâtă pentru:

Pace imediată.

Răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național, din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste.

Izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinei de război germane!

Sprijinirea Armatei Roșii eliberatoare.

Alianță cu Uniunea Sovietelor, Anglia și Statele Unite.

Pnetru o Românie liberă, democratică și independentă!

Trăiască 1 Mai, ziua de înfrățire în semnul păcii și de unire a claselor muncitoare!

1 Mai 1944

FRONTUL UNIC MUNCITORESC

Cu toată stăruința Frontului Unic Muncitoresc, abia la 20 Iunie 1944 și numai cu 2 luni înainte de ieșirea României din război, conducătorii partidelor național-țărănesc și na-

țional-liberal (Brătianu) au acceptat crearea unui Bloc Național Democrat. Având în vedere faptul că înfrângerea hitleristă era vădită, aceasta nu a fost în fond decât o manevră din partea lui Maniu și Brătianu prin care ei căutau să salveze și să-și conserve pozițiile economice și politice, și creeze puncte de sprijin pentru a putea sabota și submina dinăuntru lupta poporului pentru libertate și pentru scăunarea unui regim cu adevărat democratic în țara noastră. Lucrul acesta îl dovedește faptul că ei s'au opus de început ca-Blocul Național Democrat să devină o adevărată concentrare a forțelor democratice, refuzând orice colaborare cu Frontul Plugarilor, Uniunea Patriotică, Madosz-ul, etc.

În timpul dictaturii legionar-antonesciene, Partidul Comunist și formațiunile democratice au continuat lupta pentru mobilizarea forțelor democratice și patriotice sau care se pretindeau a fi democratice în lupta de eliberare națională de sub jugul hitlerist, pentru dărămarea regimului antonescian, luptă care s'a intensificat după 22 Iunie 1941. În Septembrie, Partidul Comunist a lansat „platforma” de colaborare pentru constituirea Frontului patriotic pe baza unirii clasei muncitoare în cadrul Frontului Unic Muncitoresc.

La începutul anului 1943 se încheie Frontul patriotic antihitlerist, iar la 1 Mai 1944, se încheagă Frontul Unic Muncitoresc, expresie a unității de acțiune a clasei muncitoare „Prin aceasta s'a pornit pe drumul de a se pune capăt desbinării de peste 20 de ani din sânul muncitorimii și s'a făurit coloana vertebrală a concentrării tuturor forțelor patriotice, antifasciste din România”.

La 20 Iunie 1944 se încheie Blocul Național Democrat, format din partidul liberal, partidul național-țărănesc, partidul social-democrat și partidul comunist.

Intrucât partidele de sub conducerea lui Maniu și Brătianu nu acceptaseră colaborarea cu Frontul Plugarilor, Uniunea Patriotică, Madosz-ul, etc. Partidul Comunist și-a rezervat dreptul de a continua colaborarea cu toate organizațiile democratice și patriotice.

DESVOLTAREA CULTURALĂ.
(1918—23 August 1944).

Învățământul. După primul război mondial școala primară se dezvoltă datorită dezvoltării industriei, mai mult în centrele orașenești. În mediul sătesc continuă să fie un mare număr de analfabeți. Aproape 50% din populațiunea țării este analfabetă. Școlile secundare sunt mai numeroase, date fiind noile teritorii alipite. Elevii ajung în 1925 la 114.280, spre a scădea în anii dictaturii: în 1938—1939 la 96.900, în 1941—1942 la 66.350, iar în 1943—1944 la 65.000. Învățământul secundar, industrial și normal se dezvoltă, toate însă scad în ce privește numărul elevilor și în calitatea didactică, fiind rupte de realitate.

Încep să se creeze școli de agricultură și tehnice.

În anul 1929 se înființează Academia de Înalte Studii Agronomice în București și Cluj în care apar oameni de știință ca prof. Traian

Săvulescu, etc. Învățământul superior se dezvoltă. Se înființează o universitate românească la Cluj. În 1927 sunt 21.240 studenți. În 1941-1942 sunt numai 14.636, deși s'au înființat noi școli de învățământ superior.

Întreg învățământul suferă de aceeași lipsă nefiind legat de realitatea socială. Accesul fiilor de muncitori și țărani spre aceste școli era aproape imposibil.

Ziare. Apar ziarele **Adevărul**, **Dimineata**, **Lupta**, **Chemarea**, **Facila**, **Brașoi Lapok** (în limba maghiară), etc.

Publicațiunile democratice și muncitorești sunt interzise. Legal apare câțiva ani **Socialismul**, ca organ al Partidului Socialist și apoi **Socialist-Comunist** din România și „**Lumea Nouă**” organ al Partidului Social Democrat. Apar periodic o serie de publicații, ele trebuind să schimbe titlatura din cauza prigoanei tuturor guvernelor averescane, național-țărăniște, carliste, legionare sau antonescane.

Gazete muncitorești și antifasciste apar în București: **Viața Sindicală**, **Viața Muncitoare**, înainte, **Buletinul Antifascist** (1932), **Clopotul** (Botoșani), **Cuvântul Nostru** (Brașov), **Ecoul** (Iasi), **Frontul Muncii** (Piatra Neamț) etc.

În București apare în condițiuni de ilegalitate „**Scântea**” organul Partidului Comunist, **Tânărul Socialist**, „**Tânărul Leninist**” organul Uniunii Tineretului Comunist, „**Secera**”, „**Întrebări și răspunsuri**”, „**Cazarma**”, etc.

În timpul celui de al doilea războiu mondial apare ilegal gazeta antifascistă **România Liberă**.

Ziarele democratice au de înfruntat atacurile presei șovine și fasciste din ce în ce mai întărite, prin sprijinul ce-l capătă de la guvernele tuturor partidelor. „**Curentul**”, „**Universul**”, „**Cuvântul**”, „**Porunca Vremii**”, „**Țara Noastră**”, „**Buna Vestire**”, reprezintă presa de dreapta, fascistă, care a pregătit o atmosferă și o situațiune care a dus România la evenimentele triste de până la 23 August 1944.

Reviste. Din cauza represiunii apar numai scurtă vreme și periodic în acest timp revistele **Bluze Albastre**, **Veac Nou** (1932), **Arena**, **Echipa**, **Atlas** (în ultimele numere devine oficiosul Comitetului pentru apărarea deținuților antifasciști) **Reporter**, **Era Nouă**, **Lupta de Clasă**, organ teoretic al P. C. apare ilegal în trei serii: 1920, 1928, 1937—38—39.

Apar regulat revistele literare: „**Adevărul Literar și Artistic**”, „**Viața Românească**”, „**Revista Fundațiilor Regale**”, „**Propilee literare**”, „**Societatea de mâine**”, „**Azi**”, „**Unu**”, „**Integral**”, „**Cadran**”, „**Bilete de Papagal**”, „**Jurnalul literar**”, „**Sburătorul**”, etc. În limba maghiară apar revistele democratice **Nepakarat Faltaknepe**, **Korunk** și revistele ilegale **Vörös Erdely**, **Igazság Osztalyharc**, etc.

Literatura. Literatura oficială a epocii oglindește psihologia și stilul de viață al clasei stăpânitoare.

Poezia. E reprezentată de **Tudor Arghezi**, ale cărui creații imbogătesc limba și lirica românească; **G. Topârceanu** umorist, **Mihai Beniuc**, etc.

Poetul **A. Toma** își publică în volum versurile tipărite în diferite reviste.

Ion Barbu, **Ilarie Voronca**, etc., sunt poeți moderniști.

Poezia. Continuă să se afirme **M. Sadoveanu** — cu povestiri și romane istorice, — umoristul **D. D. Pătrășcanu**, — **Gala Galaction** — povestitor preocupat de conflictele morale, **I. I. Mironescu** povestitor moldovean, etc.

Amintim pe **Matei I. Caragiale**, care zugrăvește cu talent o lume care apune, romancierul **N. D. Cocea**, **Camil Petrescu** și **Cezar Petrescu** — romancieri ai primului război mondial — **C. Stere** care debutează arziu în literatură cu vastul roman „**În preajma revoluției**”, precum și pe **Hortensia Papadat-Bengescu** și **Anton Holban**, analiști ai sufletului omenesc, influențați de proza rafinată a lui Proust. Se manifestă **George Mihail Zamfirescu** — descriitor al mahalalei bucurește — **Alex. Sahia** mort tânăr, **C. Ardeleanu**, etc. **Geo Bogza** introduce reportajul în literatură.

În genul dramatic se afirmă **Camil Petrescu**, **Victor Eftimiu**, etc.

Critica.

La un nivel ideologic scăzut, e reprezentată de **E. Lovinescu**, **G. Ibrăileanu**, **H. Sanielevici**, **Pompiliu Constantinescu**, **Paul Zarifopol**, **Perpessicius**, **Tudor Vianu**, etc.

Dintre actori amintim pe **Aristide Demetriade**, **C. Nottara** și **Agatha Bărsescu**.

În jurul personalității criticului **E. Lovinescu** și a cenacului său „**Sburătorul**”, se formează și activează o serie de scriitori moderniști. În limba maghiară s'au manifestat pe tărâmul literelor scriitorul muncitor **Nagy Ștefan** și **Gal Gabor**, **K. Kos**, **I. Melins**, etc.

O mișcare literară se manifestă după modelul francez. **Tristan Tzara** — inițiază dadaismul. Clasa stăpânitoare sprijină diversiunea și decadentismul pe plan cultural. Apare **Gândirismul** mișcarea mistică decadentă din jurul revistei „**Gândirea**” degenerată în legionarism. Pe măsură ce lupta se înăsprește pe plan internațional ca și pe plan intern, între forțele progresului și cele ale reacțiunii, scriitorii se grupează și ei după atitudinea lor față de libertate. O parte din ei optează pentru barbarie și se pun în slujba hitlerismului cum a fost cazul lui **Octavian Goga**, **Liviu Rebreanu**, **N. Crainic**.

Dar o parte dintre scriitori se integrează în lupta antifascistă: **Mihail Sadoveanu**, **N. D. Cocea**, **A. Toma**, **Al. Sahia**, **Ion Călugăru**, **Zaharia Stancu**, **Geo Bogza**, **Barbu Lăzăreanu**, etc.

Muzica.

Personalitatea lui **George Enescu** domină perioada dintre cele două războaie. Se mai afirmă **Mihail Andricu**, **Stan Golestan**, etc.

Artele plastice. Pictura e dominată de: **N. Pătrășcu**, **C. Ressu**, **Iser**, **Fr. Șirato**, **Ciucurencu**, etc.

În sculptură, printre alții, românul **Brâncuși** se afirmă în Franța pe o linie de avantgardă plastică.

Filosofia.

În filosofie ca și în întreaga cultură se reflectă lupta între curentele sociale ale vremii. Misticismul este filosofia „generației dela '22”, a legionarilor, a lui **Nae Ionescu**, **Ion Pe-**

trovici și Lucian Blaga; materialismul își găsește exprimarea în revistele „Cultura Proletară”, „Lupta de clasă”, „Era Nouă”, etc.

Știința. După 1918 apar o serie de reviste de matematici: Revista Matematică din Timișoara, Curentul Matematic, Buletinul Matematic.

La Cluj s'a ținut un congres al matematicienilor români cu invitați străini, unde s'au făcut comunicări numeroase și interesante. Apare Mathematica, o publicație de matematici, internațională, cu colaboratori români și străini.

Apare Annales scientifiques de l'Université de Iassy, care publică lucrările acestei universități, în special în domeniul fizicii.

În 1926 ia ființă Societatea prietenilor radiofoniei, care a organizat o serie de conferințe publice ce au ajutat la dezvoltarea în țară a acestei ramuri de fizică aplicată, precum și în mod indirect la organizarea radio-difuziunii române.

În 1921, odată cu dezvoltarea științei aplicate, la noi se simte nevoia de a se înființa o școală tehnică superioară; se creiază Școala Politehnică cu cinci secțiuni, rezultată din fosta Școală de poduri și șosele.

Învățământul științific-tehnic capătă importanță și se înființează la Iași și București, câte un Institut de electrotehnică, de Chimie industrială și Chimie agricolă.

La Timișoara se înființează o Școală politehnică cu două secțiuni.

Apare Buletinul Societății Române de Chimie, la care colaborează: G. G. Longinescu, E. Severin și L. Edeleanu.

În istorie și filologie activează oameni de știință, formând școala istorică filologică și arheologică din Cluj, București. În preocuparea lor aceste școli tind să desvelească și să lămurească o serie de laturi insuficient cunoscute din istoria țării și a limbii noastre.

Cultura acestei epoci, înregistrează împrejurările specifice societății noastre.

Cultura oficială este aservită intereselor clasei stăpânitoare, iar conducerea instituțiilor culturale era deseori încredințată unor persoane din cluburile partidelor politice ce se schimbau de câteva ori pe an, odată cu schimbarea guvernelor.

Epoca lui „prin noi înșine” se referă numai la îmbogățire, nu la cultură. Această formulă, de origine liberală este adoptată și de guvernele național-țărăniști, care se exprimă astfel printr'un ministru în primul guvern prezidat de Iuliu Maniu: „Idealul meu este desființarea Ministerului Artelor”, (Aurel Vlad, ministrul Cultelor și al Artelor) — cu alte cuvinte, niciun sprijin, pentru cultură.

Aspectul general al culturii în această epocă este de contrast: câțiva „esteți puri” iar țara plină de analfabeți; un învățământ destinat mai ales pentru copiii celor bogați, iar în sate, țărani nu știu ce este cartea; oameni de știință neîncurajați în preocupările lor intelectuale, iar în țară atâtea bogății care pot fi folosite dacă s'ar aplica știința în folosul țării și al poporului.

România după 23 August 1944 și 6 Martie 1945

BASTURNAREA DICTATURII FASCISTE. — SEMNAREA ARMISTITIULUI CU U.R.S.S. — LUPTA PENTRU INSTAURAREA UNUI GUVERN DEMOCRAT

Starea economică. La 23 August 1944, în momentul când România rupe alianța cu Germania hitleristă, țara noastră se afla într-o situație economică foarte grea. Această situație se datora mai multor cauze:

Jaful german Alăturarea României de partea Germaniei hitleriste a avut ca rezultat transformarea țării noastre într-o colonie germană, dând imperialiștilor hitleriști posibilități nelimitate de a exploata avuțiile sale și a-i se cătuși rezervele.

Pagubele suferite de economia românească de pe urma subjugării țării noastre de către Germania hitleristă se ridicau la 10.000 miliarde lei (valoarea 1945) adică bugetul țării pe mai bine de 12 ani.

Germanii au acaparat cele mai mari întreprinderi petroliere, metalurgice, de transporturi și asigurări, precum și principalele instituții bancare din România. Ei au pus mâna pe marile firme de export și au creat numeroase reprezentanțe ale uzinelor lor. În 1943 din 4080 firme înscrise în registrul importatorilor, 829 erau germane, iar alte 825 din cele mai importante erau așa numitele firme mixte, în realitate controlate de nemți.

În sectorul petrolifer, nemții au forțat la maximum, producția de țiței. Ei au intensificat forajele de exploatare, în dauna celor de explorare. Călcând legile țării, Germanii au intrat în perimetrele interzise ale Statului, au mărit orificiile de țâsnire a țițeiului (duzele) pentru a sporii erupția de țiței, lăsând în schimb să se piardă enorme cantități de gaze și grăbind astfel epuizarea zăcămintelor.

În vreme ce Germanii impuneau menținerea la un nivel aproape fix a prețurilor produselor petroliere; ei pretindeau pentru materialele ce livrau României, neconținute sporiri de prețuri.

Industria metalurgică românească a avut de asemeni

de suferit pagube considerabile de pe urma „colaborării” cu nemții. Puse să lucreze din plin pentru nevoile germane, uzinele metalurgice și-au irosit stocurile de materii prime, uzându-și la maximum instalațiile fără nici un folos pentru țară.

Controlul băncilor și al întreprinderilor de asigurare și de transport, a dat Germaniei hitleriste posibilități nelimitate de a aservi economia românească și de a realiza beneficii considerabile, în dauna țării.

Pagubele au fost enorme mai ales în sectorul alimentar, unde, la enorme cantități exportate în Germania, trebuie să adăugăm cantitățile livrate armatei de ocupație din România, armatei hitleriste depe front și cele expediate cu poșta militară în Germania.

Acestea sunt numai o parte din pagubele suferite de țara noastră de pe urma jafului hitlerist, la care se adaugă pierderile cauzate de prturile enorme pe care nemții le impuneau României pentru mărfurile lor, cumpărând în schimb produse românești la prețuri derizorii, cheltuielile suportate de România pentru finanțarea așazisei „misiuni germane”, sustragerea firmelor germane dela plata impozitelor, etc.

Germania hitleristă a jefuit România pe toate căile.

Vina și răspunderea acestui jaf nu cade numai asupra lui Antonescu și regimului său, ci și asupra frunțașilor partidelor național-tărănesc și național-liberal (Brătianu) cari au aprobat și susținut acest jaf.

Unul din principalele instrumente cu ajutorul căruia s'a făcut jaful nemțesc, a fost Banca Națională, care prin conducătorii național-tărăniști și liberali s'a pus în între-gime la dispoziția nemților. Toate acordurile au avut adeziunea conducerii de atunci a B.N.R., conducere formată în cea mai mare parte din oameni legați cu conducătorii celor două partide.

Deasemenea, o bună parte din conducătorii partidului național-tărănesc și liberal (Brătianu) au colaborat cu nemții, afară de specialiștii puși la dispoziția regimului antonescian încă de la începutul lui.

Distrugerile de război.

Situația economică dezastruoasă nu se datoră numai jefuirii și secătuirii economiei țării. La 23 August 1944 România era o țară ruinată de pe urma bombardamentelor, luptelor duse pe teritoriul țării și distrugerilor provocate de armata germană în retragere.

Cele mai mari pagube depe urma războiului le-au suferit căile ferate și industria petroliferă. Au fost distruse 900 Km. linii de cale ferată, 1800 poduri și podete; 2162 m. l. tunele; 750.000 m. p. clădiri; 24.510 km. fire aeriene și centralizări; din totalul de 3260 mașini-unelte în funcțiune înainte de începerea bombardamentelor, rămăseseră în funcțiune doar 300. Peste 50% din parcul de locomotive și 32% din cel de vagoane era scos din circulație.

În retragerea lor, nemții au aruncat în aer instalații, au distrus linii de comunicații, telefon, telegraf, etc. Ei au distrus 14.000 stâlpi de telegraf și telefon, 121.000 Km. fire aeriene, 9.000 aparate de telegraf și telefon, 315 stații de centralizări, etc.

Industria petroliferă, în urma distrugerilor provocate de bombardamente, și-a redus capacitatea de prelucrare a rafinăriilor cu 85% la distilare și cu 82% la cracking.

Aceste distrugeri, combinate cu exploatarea sălbatecă și irațională a resurselor de petrol ale țării — au făcut ca în 1944 producția de petrol să scadă de la 3.505.000 tone față de 5.273.000 tone în 1943.

De pe urma luptelor depe teritoriul țării noastre, numai în județele Iași, Baia și Roman, o evaluare aproximativă arată că au fost distruse peste 17.000 locuințe sătești, a fost nimicită o mare parte din inventarul agricol și a stocului de vite de tracțiune și tăiere și a fost distrusă o bună parte din spitale, școli și alte clădiri publice.

Pagube enorme au suferit instalațiile industriale, degradate prin „dispersarea” lor în alte regiuni ale țării. Imense distrugeri au fost făcute în Nordul Transilvaniei:

Moneta. Țării fusese grav zdruncinată în cei patru ani de „colaborare” cu Germania. Pentru a acoperi cheltuielile necesitate de purtarea războiului și de finanțarea exportului în Germania, guvernul Antonescu a recurs în tot mai mare măsură la emisiunea Băncii Naționale, și din acea vreme începe în țară inflația.

Cât privește schimburile comerciale cu străinătatea, și relațiile cu celelalte țări erau inexistente, ele limitându-se la țările ocupate de nemți.

Bunurile românești. aflate în străinătate — în Statele Unite și Marea Britanie — care se ridicau la 100 milioane dolari, — au fost blocate, astfel că n'au putut fi folosite de posesorii lor — guvernul român și particularii.

Sabotajul Prin răsturnarea regimului fascist antonescian, la 23 August 1944, și încheierea Convenției de Armistițiu, s'a deschis poporului român posibilitatea de a porni de îndată la refacerea economică a țării. Dar guvernările cu preponderență reacționară cari au urmat până la 6 Martie 1945, nu numai că nu au folosit posibilitățile largi, deschise prin actul dela 23 August, ci dimpotrivă au împiedicat și sabotat, în mod conștient, această operă, adăugând la greutățile moștenite altele noi.

În sectorul industrial. nu s'a luat de către guvernele cu majoritate reacționară nicio măsură pentru ridicarea producției. Element de fasciste și reacționare din departamentele economice și din întreprinderi nu au fost epurate, ci dimpotrivă menținute în posturi de conducere, astfel că au putut să-și exercite nestânjenit acțiunea lor de sabotaj prin nepunerea în funcțiune a instalațiilor existente, dosirea materiilor prime și a produselor, închiderea fabricilor, refuzul de a primi comenzi sau întârzierea executării lor, utilizarea personalului calificat în afara procesului de producție, refuzul de a investi capitalul în producție, sporirea vertiginoasă a prețurilor, etc., etc. De asemenea, aceste guverne nu au luat nici o măsură pentru readucerea și punerea în funcțiune a instalațiilor industriale dispersate, ceea ce a redus cu mult posibilitatea de ridicare a producției industriale. Aceeași politică de sabotaj a fost dusă și în ce privește aprovizionarea industriilor cu materii prime.

În domeniul transporturilor. nu s'a luat nici o măsură pentru restabilirea căilor de comunicație. Nu s'a făcut niciun plan de reconstruire a depourilor și atelierelor de reparații ale C. F. R. Parcul rulant a continuat să fie exploatat în mod sălbatec, uzându-se astfel rapid ceea ce mai rămăsese din locomotive și vagoane. Dela preluarea conducerii Ministerului Comunicațiilor de către reprezentantul Partidului Comunist, când s'a pornit hotărât la acțiunea de refacere a căilor ferate, sabotajul s'a manifestat prin refuzul de a se acorda creditele necesare.

În sectorul agricol sabotajul moșierilor a început prin împiedecare străngerii recoltei în toamna anului 1944, țăranii nefiind lăsați să culeagă recolta pământurilor boierești muncite de ei și părăsite de marii proprietari. Acest sabotaj, la care a contribuit atitudinea conducerii reacționare a Ministerului Agriculturii, s'a

întetit și mai mult cu prilejul campaniei însămânțărilor de toamnă, cari au fost astfel grav primejduite. Sabotajul a culminat cu prilejul însămânțărilor de primăvară, 1945 când toate mijloacele au fost puse în acțiune pentru a zădărnici marea operă de asigurare a recoltei, necesară nevoilor țării. Nu s'a întocmit un plan de însămânțări, bazat pe realități: tractoarele și mașinile agricole stăteau ascunse sau deteriorate, sămânța nu era distribuită, iar ministrul Agriculturii găsea cu cale să suspende din serviciu pe cei mai buni tehnicieni ai săi, pentru că își îngăduiseră să-i atragă atenția în mod oficial asupra consecințelor catastrofale pentru țară, pe care le putea avea lipsa voită de activitate a Ministerului. Întârzierea de două luni în pregătirea însămânțărilor a contribuit direct la micșorarea producției culturilor de primăvară, a cărora însămânțare s'a realizat mai târziu decât trebuia.

În sectorul Comerțului. Pasivitatea voită a reacționarilor din guvernele Sănătescu și Rădescu s'a manifestat cu urmări deosebit de grave și în acest sector. Sabotorii și speculanții au avut deplină libertate de a stoca și specula mărfurile existente, provocând lipsa lor tot mai accentuată pe piață și urcarea nestăvilită a prețurilor. Din Septembrie 1944 până în Februarie 1945 inclusiv, prețurile de detaliu s'au urcat cu 245 %. Urcările de salarii nu au reușit să amelioreze situația muncitorilor și funcționarilor, a căror putere de cumpărare a continuat să scadă fără întrerupere. Reacționarii din aceste guverne au căutat să provoace o cursă de întrecere între salarii și prețuri, întărind drumul inflației monetare început pe timpul lui Antonescu și deci a haosului economic. Ei nu au luat măsuri de aprovizionare a populației, aceasta rămânând la discreția absolută a speculanților.

Aplicarea Convenției de Armistițiu. În acest sector, grija reacționarilor a fost de a arunca obligațiile Armistițiului asupra păturilor sărace, și în primul rând asupra țăranimii. Țăranii au fost loviți direct în modul cel mai greu prin rechiziții de vite și cereale, rămase neplătite sau plătite cu prețuri derizorii, prin sabotajul și fraudele oamenilor de afaceri ai partidelor „istorice”, aceștia alcătuind o nouă categorie de îmbogățiți: îmbogățiții de pe urma aplicării Armistițiului.

Pentru împlinirea obligațiilor izvorâte din aplicarea Armistițiului nu s'a procedat nici la confiscarea averilor

criminalilor de război și a beneficiilor profitorilor de război, nici la așezarea unor impozite asupra păturilor înstărite, astfel ca toate categoriile sociale să contribuie în mod proporțional cu veniturile lor.

Situația politică. La 23 August 1944, poporul român a realizat o cotitură istorică. El a rupt alianța cu Germania hitleristă și gonind pe Antonescu dela cârma țării, a întors armele împotriva trupelor hitleriste.

Acțiunea militară în vederea loviturii de stat fusese pregătită de către o comisiune în care, pe lângă un grup de ofițeri generali și superiori, a fost reprezentat și partidul Comunist.

„În vederea acțiunii politice, propunerea Partidului Comunist de a coaliza toate partidele și grupările democratice, sau care atunci se pretindeau a fi democratice, nu a putut fi realizată decât în cadrul Blocului Național Democrat, format din Partidul Comunist, Partidul Social Democrat, Partidul Național-Tărănesc și Partidului Național-Liberal, datorită refuzului conducătorilor acestor două din urmă partide de a accepta participarea celorlalte partide sau grupări democratice.

În ziua de 23 August 1944, M. S. Regelui Mihai I, anunță printr-o proclamație că :

„În ceasul cel mai greu al datoriei noastre, am socotit în deplină înțelegere cu Poporul meu, că nu este decât o singură cale, pentru salvarea Țării dela o catastrofă totală ; ieșirea noastră din alianță cu Puterile Axei și imediata încetare arăzboiului cu Națiunile Unite“... „Dictatura a luat sfârșit și cu ea încetează toate asupririle... „Alături de armatele aliate și cu sprijinul lor, mobilizând toate forțele Națiunii vom trece hotarele, impuse prin actul nedrept dela Viena pentru a libera pământul Transilvaniei noastre sub ocupația străină“...

Prin Decretul-Regal din 31 August 1944 se anulează Constituția lui Antonescu, stabilindu-se regimul constituțional actual. Printr'un decret se anunță eliberarea antifasciștilor din închisori și lagăre.

Cotitura istorică săvârșită la 23 August 1944, n'a însemnat încă de îndată instaurarea unui regim realmente democratic în România.

În realitate, conducătorii partidelor național-tărănesc și liberal erau ostili actului dela 23 August.

„Numai ofensiva victorioasă a armatelor sovietice în regiunea Chișinău-Iași, numai certitudinea pierderii războiului antonescian, susținut de ei, i-a determinat pe aceștia să se alăture acțiunii de răsturnare a lui Antonescu. Prin aceasta conducătorii partidelor național-tărănesc și național-liberal“... precum și aripa dreaptă a partidului social-democrat, „faceau de fapt o încercare disperată de a salva poziția moșierilor, a bancherilor și a fabricanților reacționari, grav compromiși prin colaborarea cu Antonescu și care se temeau de furia maselor populare eliberate de armata sovietică“.

Datorită manevrelor conducătorilor reacțiunii, în locul unui guvern popular, a fost impus la cârma țării un guvern militar sub președinția generalului Sănătescu, în care forțele democratice erau reprezentate doar într-o infimă minoritate.

În legătură cu evenimentele din România, în noaptea de 24/25 August s'a publicat declarația Comisariatului de externe al U.R.S.S., care confirma declarația din Aprilie a guvernului sovietic. Totodată, ea declara că dacă trupele române încetează acțiunea militară împotriva Armatei Sovietice și se obligă să ducă împreună cu Armata Sovietică războiul de eliberare împotriva Germaniei hitleriste pentru independența României și împotriva Ungariei horthyste pentru eliberarea Transilvaniei, Armata Sovietică nu le va dezarma, lăsându-le în întregime tot armamentul și ajutându-le să-și îndeplinească această sarcină de onoare.

Armistițiul Noul guvern a trimis o delegație la Moscova pentru tratarea armistițiului.

La 29 August, trupele sovietice au intrat în București, iar la 12 Septembrie 1944, guvernele sovietic, englez și american, semnează la Moscova armistițiul cu România. Prin aceasta, România capitula și accepta condițiile armistițiului, rupând relațiile cu Germania hitleristă și întorcând armele împotriva ei.

Punctele principale ale armistițiului erau: intrarea României în război împotriva Germaniei hitleriste și Ungariei horthyste, dezarmarea și internarea forțelor armate germane și ungare, restabilirea graniței sovieto-române din 1940, repararea pagubelor provocate Uniunii Sovietice. Această reparare a pagubelor nu urma să se facă în întregime de către România. Acordul, ținând seama de intrarea României în război împotriva Germaniei și Ungariei, a limi-

tat reparațiile la suma de 300 milioane de dolari americani prin trimiterea de mărfuri timp de șase ani. Suma pagubelor de reparat pentru ceilalți aliați rămânea de stabilit.

Guvernul român se obliga să restituie U. R. S. S. în completă integritate obiectele de preț și materialele jefuite de fasciștii români în U. R. S. S. El se obliga să disolve toate organizațiile prohitleriste (de tip fascist) politice, militare, precum și celalalte organizații care duc o politică dușmănoasă Națiunilor Unite și mai ales față de Uniunea Sovietică.

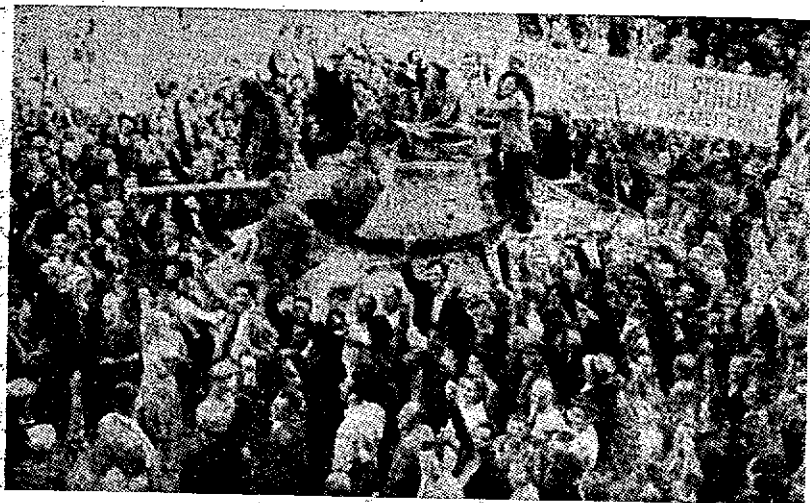

Fig. 156 — Populația din Capitală primește cu urale primul tanc sovietic

tică și să nu tolereze în viitor existența organizațiilor de acest fel.

Guvernele aliate, susținând interesele naționale ale României, au declarat ca inexistent dictatul dela Viena și au căzut de acord să înapoieze României toată sau cea mai mare parte din Transilvania, urmând ca ratificarea să se facă la semnarea tratatului de pace.

Guvernul sovietic și-a dat consimțământul ca trupele române să ia parte alături de Armata Sovietică la operațiile militare împotriva Germaniei și Ungariei care încă nu capitulasera.

Controlul asupra îndeplinirii condițiilor acestui armistițiu drept și generos s'a dat Comisiei Aliate de Control sub conducerea generală a Comandamentului Suprem Aliat (Sovietic), care lucrează în numele puterilor aliate.

Cele două guverne Sănătescu ca și guvernul Rădescu, care le-a urmat, n'au fost în stare și nici n'au vrut să rezolve problemele vitale care stăteau în fața poporului român: îndeplinirea loială a condițiilor convenției de armistițiu, mobilizarea tuturor resurselor și posibilităților naționale în lupta războiului antihitlerist în care ne angajasem alături de trupele sovietice, precum și democratizarea țării prin lichidarea tuturor urmelor regimului fascist al lui Antonescu. Dimpotrivă, majoritatea reacționară din acest guvern a sabotat îndeplinirea clauzelor armistițiului deși condițiile lui erau din cele mai generoase.

Cu scopul de a menaja pe profitorii războiului și pentru a compromite prietenia ce se înjgheba între Armata Sovietică și poporul român, toată sarcina îndatoririlor a fost pusă pe seama muncitorimii și țăranimii muncitoare.

Cercurile reacționare concentră în jurul lor pe toți partizanii organizațiilor fasciste dizolvate, deschizându-le porțile partidelor și permițându-le manifestări antisovietice. Ele căutau să târască țara înapoi, împiedicând democratizarea ei și s'o împingă într'un războiu civil, în spatele frontului antihitlerist.

În cursul primelor două luni după semnarea armistițiului, guvernul român n'a făcut aproape nimic pentru îndeplinirea satisfăcătoare a celor mai importante articole ale Convenției de Armistițiu. Ca urmare, Comisia de Control aliată a înmănat la 4 Noembrie 1944, Guvernului generalului Sănătescu o notă în care se cerea luarea de măsuri imediate pentru îndeplinirea condițiilor de armistițiu.

În aceste împrejurări dăunătoare poziției României alături de Națiunile Unite și periculoase pentru interesele poporului, se pune problema luptei pentru instaurarea unui guvern care să fie expresia concentrării forțelor democratice.

Acțiunea întreprinsă de principalele forțe democratice în acest sens, a avut ca urmare înlocuirea guvernului instaurat la 23 August 1944.

S'a format un nou guvern în frunte cu precedentul prim ministru general Sănătescu, în care, ca și mai înainte, erau larg reprezentate „partidele istorice”.

Acțiunea pentru lărgirea bazei democratice de guvernare, s'a întărit mai ales în urma închegării Frontului Național Democrat, în care au intrat partidele Comunist, Social Democrat, Uniunea Patriotilor, Frontul Plugarilor, Sindicatele și organizațiile democratice maghiare. Așa numitele „partide istorice” național-țăranistii și liberalii, au refuzat

să intre în Frontul Național Democrat, păstrându-și însă majoritatea locurilor în guvern.

Platforma Frontului Național Democrat cuprindea printre punctele principale:

Incordarea maximă a forțelor în luptă cu Germanaia hitleristă și szalaștii unguri, îndeplinirea întocmai a condițiilor armistițiului, stabilirea de legături puternice de prietenie cu Uniunea Sovietelor. În domeniul politicii interne, programul prevedea imediată înlăptuire a reformei agrare, îndepartarea elementelor fasciste din aparatul de stat, darea în judecată a criminalilor de război, reorganizarea armatei în spirit democratic, etc.

Sprijinul de masă al Frontului Național Democrat a fost în mod decisiv lărgit când, pe baza platformei Frontului Democrat, s'a trecut la lupta pentru înlăptuirea reformei agrare.

Frontul Național Democrat a zădărnicit încercarea de a se instaura un guvern de tehnicieni. Guvernul Sănătescu a fost înlocuit la 6 Decembrie 1944 cu guvernul Rădescu. Și în acest guvern, deși participarea forțelor democratice era îmbunătățită, partidele reacționare au continuat să joace un rol conducător, adunând în jurul lor forțele reacțiunii și acționând împotriva realizării programului Frontului Național Democrat. Duplicitatea guvernului Rădescu și a partidelor „istorice” care-l susțineau, s'a arătat destul de limpede în nordul Transilvaniei eliberată de Armata sovietică în colaborare cu Armata română și predată administrației române, unde au început excesele batalioanelor de „voluntari” numite „gărzile Maniu”, care cuprindeau numeroase elemente din „Garda de fier” și adunătură reacționară.

Excesele împotriva populației maghiare, atătarea vrajbei naționale, crearea unei primejdioase amenințări în spatele Armatei Sovietice, a silit guvernul sovietic să ia din mâinile guvernului administrația din Nordul Transilvaniei.

Guvernul Rădescu nu s'a oprit în fața actelor provocatoare îndreptate împotriva democrației. La mijlocul lui Februarie 1945 Rădescu s'a manifestat printr'o declarație provocatoare îndreptată împotriva Frontului Național-Democratic.

Ducând lupta împotriva guvernului Rădescu în cadrul meodelor legale de luptă politică, Frontul Național-Democrat a organizat la sfârșitul lui Februarie 1945, într'o serie de orașe meetinguri de masă la care se cerea demisia guvernului reacționar al lui Rădescu, îndeplinirea exactă și rapidă a condițiilor armistițiului, sancționarea legală a elementelor prohitleriste, înlăptuirea de reforme democratice.

Guvernul Rădescu a răspuns prin salve trase în demonstrații din București, Sibiu, Brașov, începând în felul acesta lupta armată împotriva poporului.

Astfel, prin Rădescu, partidele „istorice” sprijinite de reacțiunea internă și favorizate de cercurile reacționare din străinătate tindeau să lichideze actul dela 23 August și să restaureze dictatura.

S'a lovit însă de rezistența hotărâtă a Frontului Național Democrat, căruia, între timp, i se alăturase și gruparea național-țărănistă formată din aripa progresistă a partidului, sub conducerea lui Anton Alexandrescu și-si asigurasă și colaborarea partidului național-liberal de sub conducerea lui Gh. Tătărescu.

Această concentrare de forțe, cuprinzând toate categoriile sociale a făcut ca încercarea lui Rădescu să sufere o înfrângere totală.

Sub presiunea maselor populare, guvernul Rădescu demisionează și la 6 Martie se formează un guvern democratic sub președinția d-rului Petru Groza, președintele Frontului Plugarilor.

CONTRIBUȚIA ROMÂNIEI LA RĂZBOIUL ANTIHITLERIST.

România s'a alăturat Națiunilor Unite, intrând în război împotriva Germaniei și Ungariei hortyste, a doua zi după răsturnarea dictaturii antonesciene. Intră în luptă Divizia „Tudor Vladimirescu” și la 24 August 1944, două armate române susținute de corpul aviației, au început acțiunea de eliberare a teritoriului național, alături de trupele sovietice. În timpul războiului antihitlerist, au participat la lupte din partea României 385.000 de oameni.

Deși prin convenția de Armistițiu își luase obligația de a contribui la război cu cel puțin 12 divizii, România nu a luptat niciodată în tot cursul războiului cu mai puțin de 14 divizii.

Lupte au avut loc în zonele Brașov, Sărmașul și Dunărea de Sus. La 26 August, divizia „Tudor Vladimirescu” a dus la Deleni-Vaslui, prima luptă, cu un detașament german ce a fost nimicit.

Au urmat apoi bătălii între 20 Septembrie și 25 Octombrie 1944. Ele au început cu declanșarea ofensivei generale a armatelor sovietice, la care au participat și trupe române pentru trecerea Mureșului și cucerirea Clujului. La 25 Octom-

vrie a fost eliberată ultima mare localitate din Transilvania, **Careii Mari**.

Operațiile trupelor române duse sub ordinele operative ale Comandamentului Sovietic au dus la bătăliile din podișul Transilvaniei, și la bătălia din Crișana și Banat.

La 9 Septembrie 1944, după lupte eroice, divizia „Tudor Vladimirescu” cucerise orașul Sf. Gheorghe, iar la 3 Octombrie 1944 după 7 zile de lupte grele, pentru care a primit felicitări din partea Comandamentului Armatei 27 Sovietice, divizia „Tudor Vladimirescu” obține o mare victorie contribuind alături de trupele sovietice la liberarea Oradiei. La 19 Octombrie 1944 divizia Tudor Vladimirescu este una dintre primele unități care intră în orașul Debrețin, eliberându-l de inamic după grele lupte de stradă. Pentru aceste deosebite fapte de arme „Divizia Tudor Vladimirescu” a fost citată prin „ordin de zi” pe Armata Sovietică, adăugându-i-se numele „Debrețin”.

După eliberarea Transilvaniei, operațiunile trupelor române s-au încadrat în marea ofensivă împotriva Ungariei fasciste, contribuind la distrugerea forțelor inamice în șapte mari bătălii, printre care și bătălia pentru cucerirea Budapestei.

Au urmat apoi, contribuția la eliberarea Cehoslovaciei. Forțele române, cu efectivele sporite s-au încadrat în ofensiva generală pentru eliberarea Cehoslovaciei, participând la alte șapte mari bătălii.

Luptele duse de Români alături de forțele sovietice au dus la încercuirea forțelor inamice care rezistau în Estul Cehoslovaciei.

După bătălia victorioasă a Moraviei, trupele române au participat la urmărirea inamicului înfrânt, până aproape de Praga, unde s-au oprit în urma capitulării forțelor germane din Boemia.

Operând sub conducerea înaltului comandament sovietic, armatele române au luptat alături de armatele sovietice, timp de 260 de zile. Pătrunzând pe o adâncime de 1000 Km., în dispozitivul inamic, de la Mureș până în centrul Boemiei, trupele române au străbătut prin lupte grele 12 masive muntoase și au eliberat 3.831 localități, între care 53 de orașe. În aceste lupte, 103.214 prizonieri au fost luați de trupele române.

În luptele pe care le-au dat alături de armata sovietică, trupele române au pierdut 111.000 morți și răniți.

Comportarea eroică a ostașilor români reiese și din cele

8. de citări din partea Comandamentului Sovietic, din care ordine de zi ale Generalissimului Stalin.

M. S. Regele Mihai I a fost decorat cu cea mai înaltă distincție de războiu sovietică, Ordinul „Victoria”.

Pentru actele de vitejie ale pandurilor, Uniunea Sovietică a conferit la 3 Mai 1945 Diviziei „Tudor Vladimirescu” ordinul „Steagul Roșu”.

În toamna anului 1946, drapelul diviziei Tudor Vladimirescu, pe lângă ordinul sovietic „Steagul Roșu” a fost decorat și cu ordinul românesc „Mihai Viteazul”.

La 15 August 1945, Divizia „Tudor Vladimirescu” a fost încadrată în armata română.

Tot atunci, a fost încadrată și a doua divizie de voluntari „Horia Cloșca și Crișan” care se formase în Aprilie 1945 în Uniunea Sovietică, ca și divizia Tudor Vladimirescu. Divizia Horia, Cloșca și Crișan nu putuse lua parte la lupte, deoarece războiul se terminase la 9 Mai 1945, înainte ca ea să fi putut intra în acțiune.

În 1944 armata Anglo-Americană deschide al doilea front prin debarcarea în Normandia.

În 1944-45, armata sovietică, în plină ofensivă, după ce a eliberat propriul său teritoriu, continuă lupta pentru eliberarea popoarelor de sub jugul hitlerist.

Rând pe rând sunt eliberate România, Polonia, Bulgaria, Ungaria, Finlanda, Norvegia, Cehoslovacia și la 2 Mai 1945, ocupă Berlinul.

După deschiderea celui de-al doilea front, trupele anglo-americane, sprijinite pe mișcările de rezistență din Franța și Belgia, înaintează și ele în Germania occidentală.

La 8 Mai 1945 Germania capitulează fără condiții. Trei luni după capitularea Germaniei, U. R. S. S. intră în războiu împotriva Japoniei și grăbește capitularea acesteia (2 Septembrie 1945).

M. S. Regele Mihai I

6 MARTIE 1945.

DEMOCRAȚIA POPULARĂ ÎN DESVOLTARE

Răsturnarea guvernului Rădescu a fost determinată de întruniri uriașe la care cetățeni din toate categoriile sociale au cerut alcătuirea unui guvern democratic.

Au intrat în noua formațiune guvernamentală : Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, partidul național-tărănist prezidat de Anton Alexandrescu, Partidul Național Popular și Partidul Național Liberal de sub presidenția d-lui Gh. Tătărescu.

În ziua de 6 Martie 1945, s'a constituit guvernul democratic sub presidenția Dr. Petru Groza. Această constituire a

Fig. 158 — Sute de mii de oameni cer guvern F. N. D.

fost salutăată cu entuziasm de populația din întreaga țară. La București s'au adunat 800.000 de cetățeni în Piața Națiunii pentru a-și exprima adâncă lor satisfacție pentru biruința democrației. A fost votată la întrunire următoarea moțiune :

„Noi, opt sute de mii de cetățeni din București și plugarii din satele județelor Ilfov, Ialomița, Vlașca, Teleorman,

prezentând toate categoriile sociale, precum și exponenții autentici ai Armatei, ofițeri și soldați, întruniți astăzi 6 Martie 1945, în marea adunare cetățenească, salutăm înălțarea guvernului Groza, guvern de concentrare democratică, și ne angajăm să-l sprijinim din toate puterile noastre, pentru stărpirea fascismului, și refacerea țării“.

REDOBÂNDIREA TRANSILVÂNIEI DE NORD

La înscăunarea guvernului, d. Dr. Petru Groza, Președintele Consiliului de Miniștri, trimite guvernului sovietic următoarea telegramă :

„Excelenței Sale
Președintelui Comisarilor Poporului al U.R.S.S.
Mareșal al Uniunii Sovietice I. V. Stalin.

Domnule Mareșal,

După actul din 23 August 1944, prin care România s'a alăturat Națiunilor Unite pentru a purta război împotriva vrășmașilor comuni, a fost dorința vie a poporului român de a se regăsi în granițele Transilvân timer din care o parte i-a fost pe nedrept răpită. Această provincie a fost liberată prin eroismul Armatelor Roșii în strânsă colaborare cu Armata Română și poporul român din Nordul Transilvân timer așteaptă cu înfrigurare ziua reuniri sale înăuntrul granițelor României.

Guvernul Român are onoarea a adresa guvernului Uniunii Republicelor Sovietice și Înaltului Comandament Sovietic, rugămintea de a împlini această dorință a poporului român.

Guvernul român înțelege că administrația pe care o va restaura în această regiune, să vegheze la apărarea drepturilor naționalităților conlocuitoare și să se inspire în metodele de principii de egalitate față de întreaga populație.

El va veghea deasemenea la menținerea unei desăvârșite ordine pentru ca astfel nimic să nu turbure buna funcționare a tuturor serviciilor frontului de luptă.

Guvernul român nădăjduște că intervenția sa va găsi înțelegere și binevoitoare soluționare din partea guvernului Uniunii Sovietice și Înaltului Comandament Sovietic.

Primiți, vă rog, Domnule Mareșal, încredințarea înaltei noastre considerațiuni“.

La această telegramă Dr. Petru Groza primește următorul răspuns:

„Domnule Președinte,

Guvernul Sovietic a examinat cererea guvernului român expusă în scrisoarea D-stră din 8 Martie, privitoare la instaurarea administrației românești pe teritoriul Transilvaniei.

Având în vedere că noul guvern român, care a preluat actualmente guvernarea țării își asumă răspunderea pentru cuvenita ordine și liniște pe teritoriul Transilvaniei și asigurarea drepturilor naționalităților, precum și condițiunile pentru funcționarea regulată a tuturor instanțelor locale ce deservește nevoile frontului, guvernul sovietic a hotărât să satisfacă cererea guvernului român și în conformitate cu Convenția de Armsitițiu din 12 Septembrie 1944, să consimtă pentru instaurarea în Transilvania a administrației guvernului român.

Președintele Consiliului Comisarilor
Poporului al U.R.S.S.
I. V. Stalin
Moscova, 9 Martie 1945“.

Referindu-se la retrocedarea Transilvaniei de Nord, d. Vășinski, prim locțiitor al ministrului de externe sovietic, care se află în țara noastră, a spus într'un discurs în Martie 1945, următoarele:

„Niciodată în istorie n'a existat o situație, în care o armată străină, după ce a alungat dintr'o altă țară pe dușman, să fi restituit un teritoriu poporului acestei țări. Din contra, întotdeauna în istorie, o armată care a alungat pe dușman, a acaparat teritoriile fără să le restituie cuiva. Astăzi, prima dată în istorie, Armata Roșie, alungând pe nemți din Transilvania de Nord, a restituit-o poporului român, fără să acapareze vereun centimetru din acest pământ”.

Un an după retrocedarea Transilvaniei de Nord de către U.R.S.S., în Mai 1946, guvernele Statelor Unite și Angliei acceptă la Conferința Miniștrilor de Externe dela Paris propunerea U.R.S.S., ca Dictatul dela Viena din 30 August 1940, să fie considerat nul și neavenit. Frontiera dintre România și Ungaria rămâne cea existentă la Ianuarie 1938.

Câteva zile înaintea acestei hotărâri dela Paris, Dr.

Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri, d. clarase: „Eu fiind și ardelean, port în mine conștiința că aceiași prietenească oblăduire din partea U. R. S. S. va consolida și granițele Ardealului, realipit grație jertfei de sânge a marelui Armate Roșii și alături de ea a Armatei Române. În suflet cu acest sentiment, de a avea alături de noi marea prietenie a U. R. S. S., eu și colegii mei pășim înainte fără teama de a fi nevoiți să facem un pas îndărăt dela această graniță de astăzi”.

Fig. 159 — Marea festivitate dela Cluj cu ocazia reîntegririi Ardealului de Nord.

REFORMA AGRARĂ. APLICAREA EI. SPRE LICHIDAREA RESTURILOR IOBAGIEI

**Starca proprietății,
agricole și a țăranilor
înainte de reformă.**

Din datele statistice incomplete ale recensământului agricol din 1941, se vede că în afară de țăranii care nu au niciun petec de pământ, din totalul de 2.259.000 de proprietari agricoli, 1.222.000, adică mai mult de jumătate, au sub 3 ha., dintre cari 255.000 gospodării au mai puțin de un pogon. În același timp însă, sunt 7.839 de moșieri cari au peste 50 ha., iar 215 dintre ei au moșii de peste 1000 ha.

De asemeni, se constată că în foarte multe exploatații agricole, după ce muncile pe pământul personal au fost împlinite prin efortul membrilor de familie din cadrul exploatației agricole respective, membrii aceiași familii sunt obligați să lucreze și la alții, pe bani sau produse, ca să-și poată acoperi cheltuielile de întreținere.

În total 813.546 membri de familie lucrează la alții.

O bună parte din exploatațiile agricole angajează lucrători agricoli permanenți. Aceștia, după aceleași date statistice, sunt în număr de 191.193.

Felul de muncă, condițiunile impuse, precum și forma acestei munci, sunt foarte grele și păstrează resturi feudale.

Împrejurările și cauzele prin care a reușit moșierimea română să-și refacă marea proprietate, le-am văzut în analiza evenimentelor din anii de după primul războiu mondial.

Inceputul reformei. Țărănimea se frământa și dorea realizarea marelui reforme, năzuită de secole.

Primele realizări au fost făcute în nordul Moldovei, înainte de 23 August 1944. După eliberarea de către Armata Sovietică a Nordului Moldovei, moșierii vinovați de crime de războiu au fugit, părăsindu-și moșiile în voia soartei.

Țărănimea însetată de pământ a intrat îndată în stăpânirea moșilor și le-a cultivat.

Astfel, primii pași ai reformei agrare s'au făcut în Nordul Moldovei.

Țărănimea din toată țara a găsit sprijinul clasei muncitoare. Constituiindu-se Frontul Național-Democrat, care în programul său de guvernare avea ca punct principal împroprietărirea țăranilor, prin exproprierea moșilor de peste 50 ha., acțiunea masselor țărănești se unește cu a clasei muncitoare.

Cu sprijinul politic a forțelor din F.N.D., țărănimea primește pământul pe baza luptei ei proprii, organizată condusă de clasa muncitoare.

Guvernele cu majoritate reacționară de până la 6 Martie 1945, încearcă să se opună dorinței țărănimii, care nu ascultă de moșierimea, reprezentantă de partidele național-țărănist și liberal (Brătianu).

Țărănimea condusă de clasa muncitoare intră cu plugul pe moșii și încep să le împartă fără să țină seama de amenințările guvernelor prezidate de generalii Sănătescu și Rădescu.

Pe toată întinderea țării, se organizează comitete satești de țărănimii. Țărănimea trece la confiscarea pământurilor criminalilor de război, ale moșierilor plecați cu nemții și ale celor care sabotau muncile agricole de pe moșiile lor, pe care și pământul ce depășea 50 ha. al celorlați moșieri.

Pământul confiscat prin acțiunea de masă a țărănimii, începe a fi împărțit țăranilor fără pământ sau cu pământ puțin, începând cu soldații de pe front.

Pământurile sunt luate și împărțite cu procese-verbale, semnate de Comitet-le satești.

Iată un astfel de proces verbal, publicat de ziarul „Frontul Plugarilor”, nr. 1 din 3 Februarie 1945:

„Astăzi, 27 Decembrie 1944, subsemnații membri ai comitetului organizației „Frontului Plugarilor” din comuna Brazova județul Hune- doara, întrunindu-ne în ședință, am hotărât următoarele:

Văzând moșia Brazova din această comună, rămasă în părăsire dela contele Chendefy Alexandru, dezertor în Ungaria, iar noi locuitorii acestei comune fiind lipsiți de pământ, ne-am hotărât să luăm această avere în administrație, împărțind-o în părți egale pe capi de familie până la stabilirea legii reformei agrare.

Această moșie, pe care tot noi plugarii am muncit-o, dând proprietarului 2 părți din 3 și încă zile de muncă în plus, astăzi când proprietarul ei a dezertat în Ungaria, este drept ca acei ce am muncit acest pământ, să fie al nostru, a celor care l-am muncit întotdeauna și-l vom munci încă.

Locuitorii acestei comune am vorbit însă de mult ca să cumpărăm această moșie, pentru că noi suntem lipsiți de pământ, dar proprietarul nu s'a învoit niciodată ca să ne-o vândă, fiindcă el mai mult câștiga din munca noastră, luând în fiecare toamnă 2 părți din 3 părți de recoltă, iar omului care semăna și muncise, lăsându-i numai o parte.

• Și după cum am zis mai sus, acest moșier Chendefy Alex., fascist și dezertor în Ungaria (pentru că dacă n'ar fi fost fascist n'ar fi dezertat în Ungaria), noi, plugărimii organizați în Frontul Plugarilor, în brânsa noastră, am hotărât și am luat sub administrație această moșie. Pământul să fie al acelora care-l muncesc. Și nouă ne place a muncii acest pământ, cu toată dragostea și deaceia am intrat în folosința lui și rămânem stăpâni pe veci.

Totodată rugăm Onoratul Minister de Agricultură ca să ne dea tot sprijinul în această cauză.”

La fel se procedează și în Vechiul Regat. Astfel, plugarii din comuna Ciorogârla, județul Ilfov, s'au adunat și au hotărât să împartă între ei moșia fostului prim ministru Gigurtu, care a condus guvernul, care în înțelegere cu nemții, a cedat Ardealul de Nord.

Țăranii au ieșit pe câmp și cu toată vremea grea de început de iarnă, au măsurat moșia și fiecare dintre ei și-a luat partea care i se cuvenea ca s'o muncească.

Cu această ocazie, țăranii și-au reamintit cum a ajuns Gigurtu stăpânul moșiei Ciorogârla. Este bine s'o aflăm, deoarece, vedem în acest caz, forma specifică a dreptului de proprietate moșieresc.

Înainte de a ajunge în stăpânirea lui Gigurtu, moșia această care cuprinde vre-o patru sute de pogoane, a aparținut unui neam. Prin 1943, în urma loviturilor repetate pe care glorioasa armă sovietică le-a dat hoardelor hitleriste pe frontul de răsărit, neamul se hotărâse să-și vândă moșia.

Atunci plugarii din comună, sătui să mai fie slugile altora, adunat bani, mână dela mână și s'au învoit cu neamțul să-i cumpere moșia. Au dat cea mai mare parte din bani înainte, dar când s'a intrat în stăpânirea pământului, un prieten al hitleriștilor, Gigurtu, s'a arătat și el amator.

Cu ajutorul baronului von Killinger — ministrul hitleriștilor la București — și al lui Ion Antonescu, în acord cu neamțul căruiia aparținea moșia, Gigurtu a furat pur și simplu pământul pe care plugarii l-au arădat și cu ajutorul jandarmilor, s'a instalat ca stăpân și proprietar.

Plugarii furați n'au putut pe acea vreme să facă altceva decât un proces, strigând după dreptate. Totul a fost zadarnic, Gigurtu a rămas mai departe stăpân, iar procesul se tot amână, ținând plugarii pe drumuri, desigur până când din lipsă de bani și de sprijin vor renunța.

Modul acesta de a deveni „mare moșier” este titlul de proprietate a multor stăpânitori de moșii.

Pământul era repartizat de țărani în ordine și respectându-se drepturile stabilite în comitele satești. Astfel, în plasa Podul Iloaei din jud. Iași, s'au împărțit 1669,5 ha., în felul următor:

Primul a fost impropriat ostășul luptător, aflat pe front, Procopie Gheorghe Ion, care era fost repartizat prin tatăl său.

- 312 ha. luptătorilor de pe front;
- 139,5 ha. văduvelor de război;
- 49 ha. invalizilor de război;
- 569 ha. celor fără pământ sau cu pământ puțin;
- 145,5 ha. s'au rezervat pentru eventualele cazuri care se vor mai ivi.

Așa și-au început țărani dreptatea cu ajutorul clasei muncitoare, împotriva moșierimii și a acelor partide din guvernul țării care erau împotriva reformei agrare.

Atitudinea partidelor politice reacționare

În timp ce țărani își făceau dreptate și vedeau de munca lor, irsămânțând pământul, în guvernele țării duceau o opoziție dărză partidele național-țărănesc (Maniu) și liberal (Eritianu). Partidul național-țărănesc (Maniu) care în guvernarea lui impusese legea circulației bunurilor — porțița refacerii proprietății mari și a aluncării pământurilor spre formarea unei noi clase de chiaburi — se împotriva oricărei politici de afirmare a drepturilor țăranilor lipsiți de pământ.

Partidul național-țărănesc, ducea o politică de apărare a moșilor partizanilor lui.

Acest partid a trimis să discute reforma pe reprezentanții cei mai bici ai moșierimii, ei înșiși mari moșieri. Ziarul „Viitorul”, organul partidului național-liberal, a combătut în tot timpul acestor discuții reforma agrară, străduindu-se să dovedească marea primejdie socială economică pe care ar reprezenta-o pentru țară confiscarea moșilor criminalilor de război, exproprierea pământurilor ce trec de 50 ha. improprietărea țăranilor.

Lupta acestor partide în a apăra moșile, este atât de disperată, încât, doi reprezentanți ai acestora — au încercat un atentat împotriva președintelui Frontului Plugarilor, Dr. Petru Groza, în acel moment, președintele Consiliului de miniștri.

Generalul Rădescu, președintele unuia din guvernele ce erau expresia camuflată a acestor partide, se agită, convoacă o întrunire a moșierilor, pune la cale excese de stradă ale acestora, se declară împotriva reformei agrare, plătind chiar o scrisoare a ostașilor de pe front care cer amânarea operațiilor de expropriere. În fapt, s'a dovedit că ostașii de pe front n'au cerut amânarea reformei agrare, ci asigurarea că ei nu vor fi uitați. Ostașii cereau „ca ținând seamă de eforturile și sacrificiile pe care le fac pe front, să fie cei dintâi care să aibă dreptul la improprietărire. Ei se tem ca beneficiarii improprietăririi să nu fie cei rămași în interior și mobilizați pentru lucru”.

Aveau dreptate ostașii, căci cu astfel de politicieni ei erau obișnuiți din trecutele guvernări și cu trecutele reforme.

Conducerile partidelor național-țărănist și liberal ca și toate elementele reacționare au luat atitudine împotriva reformei agrare, fie sub formă ipocrita a amânării ei până după război, fi sub forma instituirii unei comisii pentru a studia reforma agrară. Comisiunea aceasta a lucrat aproape trei luni și era gata să lucreze și ani în șir. Reprezentanții F.N.D. s'au retras din comisie, văzând că liberalii și național-țărăniștii se ocupă numai cu măsurile de statistici, pentru a amâna reforma la infinit.

Partidele adverse reformei agrare, își dădură mâna, pentru sabotarea lucrărilor acestei comisii și a măsurilor de însământări.

Față de această atitudine a ministrului Agriculturii Societatea Inginerilor Agronomi denunță opiniei publice pe sabotori:

„Societatea Inginerilor Agronomi din România, luând cunoștință de declarațiile făcute preselor de d. I. Hudică, ministrul agriculturii și domeniilor, aduce la cunoștința publicului următoarele:

1. — Însământările de primăvară sunt depe acum compromise, din pricina refuzului d-lui ministru Hudică de a privi cu seriozitate și din timp această problemă.

Sesizat încă din luna/Noembrie de gravitatea situației, de către

gruparea inginerilor agronomi, care la începutul lunii Ianuarie l-a pus și în posesiunea unui program de acțiuni precis, d. ministru Hudică nu a binevoit a-i acorda atențiunea cuvenită.

D-sa a declarat public că are un plan propriu pe care l-a dezvoltat și prin presă și care s'a dovedit ulterior a fi cu totul fantezist.

Comisariatul însămânțării, acceptat azi de d. ministru Hudică a fost propus dela început de d. Subsecretar de Stat Romulus Zăroni, ca și de gruparea inginerilor agronomi, și impus d-lui ministru Hudică în Delegația Economică a guvernului, după ce d-sa se opusese.

Atitudinea d-lui ministru Hudică a întârziat cu două luni de zile pregătirea campaniei de însămânțări, periclitând astfel îndeplinirea condițiilor de armistițiu, precum și interesele economiei naționale.

2. — Intențiunea de a numi un „general agricultor”, ca executant al unui plan agricol, este o formulă diversionistă, gen dictatorial, care dovedește desorientarea, dacă nu și lipsa de bună credință a d-lui ministru Hudică.

Societatea Inginerilor Agronomi luând act de această intențiune jignitoare pentru Corpul agronomic, o respinge cu indignare. Punând totuși interesele țării mai presus de considerațiuni de prestigiu, Societatea va cere membrilor săi să-și dea întreaga contribuție la muncile agricole, de primăvară, spre a salva ceea ce mai este cu putință.

Moșierii sabotează acțiunea întregii politici democratice, lăsând recolta neculeasă. Astfel, în comuna Tămădău, județul Ilfov, moșierul național-tărănist Răducanu n'a cules în luna Martie 1945, porumbul, pe 200 pogoane din recolta anului 1944. Moșierul acesta prefera ca recolta a 200 pogon să putrezească pe câmp decât să ajute nevoile țării, mai ales când armata noastră, alături de cea sovietică, lupta împotriva hitlerismului.

Țărani au prins de veste și au cules ei porumbul părăsit pe câmp de moșierul anti-democrat, pentru a-l împărți între ei, dând înfăietate orfanilor de război și familiilor celor concentrați.

Clasa muncitoare a mobilizat întreaga națiune, pentru ca reforma agrară să poată fi înfăptuită imediat. În toată țara, manifestările poporului cer reforma agrară, prin meetinguri și motiuni. În fapt, înfăptuirea reformei agrare începe în timpul acestor acțiuni.

Legiferarea reformei Guvernul forțelor democratice de sub președinția dr. Petru Groza, a legiferat reforma agrară în ziua de 22 Martie 1945, adică în a 15-a zi a venirii lui la conducerea țării.

Guvernul consfințește prin autoritatea de Stat acțiunea maselor țărănești, sprijinită de clasa muncitoare.

Țărănimea căreia de atâta vreme i se tăgăduise dreptul la un trai mai bun, mai civilizat, pe care-l merită din plin pentru rolul ei important în viața economică și socială a țării, își vede împlinită marea ei revendicare.

Reforma agrară înlătură nedreptățile insuficentei exproprii făcute după primul război mondial, dând muncitorilor de pe ogoare pământul care li se cuvenea în baza unor înalte imperative naționale, economice și sociale.

Legiferarea reformei agrare face ca agricultura României să se sprijine pe gospodării puternice, sănătoase și productive, care sunt proprietatea celor care le muncesc.

Scopul reformei agrare a fost:

- Mărirea suprafețelor arabile ale gospodăriilor țărănești existente care au mai puțin de 5 ha.;
- Creearea de noi gospodării țărănești individuale pentru muncitorii agricoli fără pământ;
- Inițierea în apropierea orașelor și a localităților industriale unor grădini de zarzavat pentru aprovizionarea muncitorilor, funcționarilor și meseriașilor;
- Rezervarea unor terenuri pentru școli agricole și ferme experimentale model, în vederea ridicării nivelului culturilor agricole, de producție de semințe selecționate, a creșterii vitelor și a creerii și dezvoltării industriei agricole, terenuri care vor fi sub administrarea statului.

Pentru a realiza acest scop, bunurile agricole cu inventar viu și mort afectat lor, trec asupra Statului pentru a fi împărțite plugarilor îndreptățiți la improprietare și pentru a da posibilitate Statului să administreze unele terenuri necesare înființării unor grădini de zarzavaturi pentru aprovizionarea muncitorilor, funcționarilor și meseriașilor, precum și a unor școli agricole și ferme model pentru ameliorarea culturilor agricole.

Pământurile expropriate sunt următoarele:

- Prisosul terenurilor agricole constituind proprietăți ale persoanelor fizice care depășesc supragata de 50 ha. și anume: pământul arabil, livezile, fânețele, pășunile, bălțile și iazurile artificiale, mlaștile și terenurile inundabile;
- Pământurile și proprietățile agrare de orice fel aparținând cetățenilor germani și cetățeni români, persoane fizice sau juridice, de naționalitate germană care au colaborat cu Germania hitleristă;
- Pământurile și alte proprietăți agricole ale criminalilor de război și ale celor vinovați de dezastrul țării;
- Pământurile celor care s'au refugiat în țările cu care România este în stare de război, ori s'au refugiat în străinătate după data de 23 August 1944;
- Terenurile și toate bunurile agricole ale absenteiștilor;
- Terenurile acelor care în ultimii 7 ani consecutivi nu și-au cultivat pământurile în regie proprie, cu excepția loturilor până la 10 ha.;
- Bunurile agricole de orice fel ale cetățenilor români, care s'au înscris voluntar pentru a lupta împotriva Națiunilor Unite;
- Bunurile de mână moartă.

Situația fermelor model, pădurilor și viilor, va face obiectul unor legi speciale.

De asemenea, sunt expropriate tractoarele, batotoarele, locomobilele, secerătoarele și combinele de pe pământurile expropriate; acestea trec asupra Statului, care va crea centre de închiriat mașini agricole, la dispoziția agricultorilor.

La fel sunt expropriate celelalte unelte agricole și animalele de tracțiune proporțional cu suprafața de teren agricol expropriată; acestea trec asupra Statului și vor fi date țăranilor împroprietăriți.

Pământul și inventarul expropriat trece în proprietatea Statului care împroprietărește pe țăranii.

Legea prevede ca în termen de 10 zile de la publicarea legii, primarii comunelor rurale, să întrunească în adunare generală pe toți țăranii plugari din comună fără pământ sau care au mai puțin de 5 ha., pentru a se alege comitetul local de împroprietărire. Cele mai multe din aceste comitete erau formate înainte de apariția alegerii, de către plugarii organizați de Frontul Plugarilor, ajutați de organizațiile muncitorești, creindu-se astfel condițiile cele mai bune, că dispozițiunile legii să nu poată fi nici înlăturate, nici falsificate.

Comitetele locale deleagă membri în comisiile de plasă, care au de scop să coordoneze lucrările reformei agrare și să hotărască asupra diferendelor.

La împroprietărire vor avea întâietate ostașii care sunt concentrați sau mobilizați și cari au luptat împotriva Germaniei hitleriste.

Prețul pământului pentru împroprietărire va fi egal cu al unei recolte mijlocii anuale la hectar, din care după prima recoltă vor achita în bani sau în natură numai 10 la sută, iar restul în 10 sau în 20 de ani. Acei fără pământ vor plăti prima rată după 3 ani.

Astfel țăranul muncitor intră îndată în săpânirea pământului și al produselor muncii sale.

Sunt exceptate de la expropriere și lăsate în proprietatea actualilor titulari: orezăriile existente, bunurile agricole aparținând mănăstirilor, mitropoliilor, episcopilor, bisericilor, bunurile domeniilor Coroanei, al Eforiei și Așezămintelor spitalicești, precum și cele ale Academiei Române, Casei Școalelor și celorlalte așezăminte de cultură, ale obștiilor și cooperativelor sătești, de asemenea fânețele și pășunile aparținând comunelor și bunurile făcând parte din patrimoniul Statului.

Caracterul
democratic
al reformei

Reforma agrară din 1945, se deosebește profund de celelalte reforme. În adevăr:

1. — A fost făcută nu de sus în jos, ca un dar al clasei stăpânitoare moșierești, ci prin acțiunea maselor populare țărănești, în strânsă alianță cu clasa muncitoare, prin organizațiunile sale politice și profesionale. Clasa muncitoare a mobilizat întreaga muncitorime, pe funcționari și intelectuali, pentru cauza dreaptă a țăranimii, pentru desrobirea ei.

Clasa muncitoare, devenind o forță politică de frunte în Stat, a determinat legiferarea reformei în folosul țăranimii.

Țărănimea s'a convins că nu poate izbândi decât cu ajutorul muncitorimii dela orașe. Ea a văzut ajutorul pe care ei l-a dat proletariatul, clasa care emobilizează în jurul ei toate forțele vii ale țării, întărind alianța muncitorilor de orașe și sate.

2. — Reformele anterioare au lăsat moșierimea în marea ei proprietate, iar rarele proprietăți expropriate au fost recăpătate și reconstituite de moșieri, care își măreau proprietățile.

Prin reforma din 1945 moșierimea, care s'a dovedit a fi parazită și exploatare, este crunt lovită și odată cu ea surmele unor forme ale relațiilor de producție feudale, prin care țăranul era iobag.

3. — În 1918 țăranul răscumpăra dela boieri, ceea ce a dat naștere la raporturi directe între țăranul și cumpăra și moșierul care vindea în anumite condițiuni, ce duceau de cele mai multe ori la înșelarea țăranului.

Reforma din 1945 expropriază în folosul Statului, iar împroprietărește o face însuși Statul, el singur având legătură cu țăranul împroprietărit.

— Reforma din 1945 a fost făcută de un guvern democratic spre deosebire de cele de dinainte care erau făcute de însăși moșierii și guvernele lor. Aceasta a făcut ca în 1945, legea să fie redactată în folosul țăranimii, încadrată în interesul general al țării, pe când înainte, legile agrare erau făcute numai în folosul moșierimii.

— Legile vechi împreună cu măsurile politice ale guvernelor care s'au perindat până la 6 Martie 1945, au determinat aproape desființarea micilor proprietăți agricole, precum și înfeudarea țăranilor de către marii moșieri.

Legea din 1945 prevede că gospodăriile create în baza reformei agrare nu pot fi împărțite, vândute, date, în arendă sau ipotocate, spre a împiedica crearea unor noi mari

proprietăți. În cazuri excepționale, se pot face și aceste operațiuni, însă numai cu avizul Ministerului Agriculturii.

Prin reforma din 1945 *mica proprietate țărănească* este întărită, făcând posibilă îmbunătățirea condițiilor de viață, tocmai pentru categoriile cele mai lipsite din rândul țăranimii.

— Reforma din 1918-22 a lăsat pământurile împroprietărite în imposibilitate de a fi lucrate, țăranul neavând unelte și mașini pentru lucru. Acestea stăteau în hambarele moșierilor, care nu le dădeau țăranilor pentru a-i sili să le cedeze lor pământurile.

Reforma din 1945 expropriează și *inventarul* necesar lucrării pământului, dând țăranului împroprietărit și uneltele, punându-i la dispoziție mașinile necesare.

— Guvernele dinainte sabotau reformele agrare, dând sprijin moșierilor expropriați ca să-și recapete moșiile.

După 1918, ori de câte ori marii proprietari agricoli au fost nevoiți să cedeze din moșiile lor pentru reformă, ei făceau numai formal, căutând apoi pe toate căile să revină la situația dinainte. Așa s'a întâmplat și după exproprierea din 1918, când s'au refăcut marile proprietăți și când s'au ruinat țăranii prin datoriile ce le făcuseră la bănci, pentru a-și putea lucra pământul pe care-l primiseră.

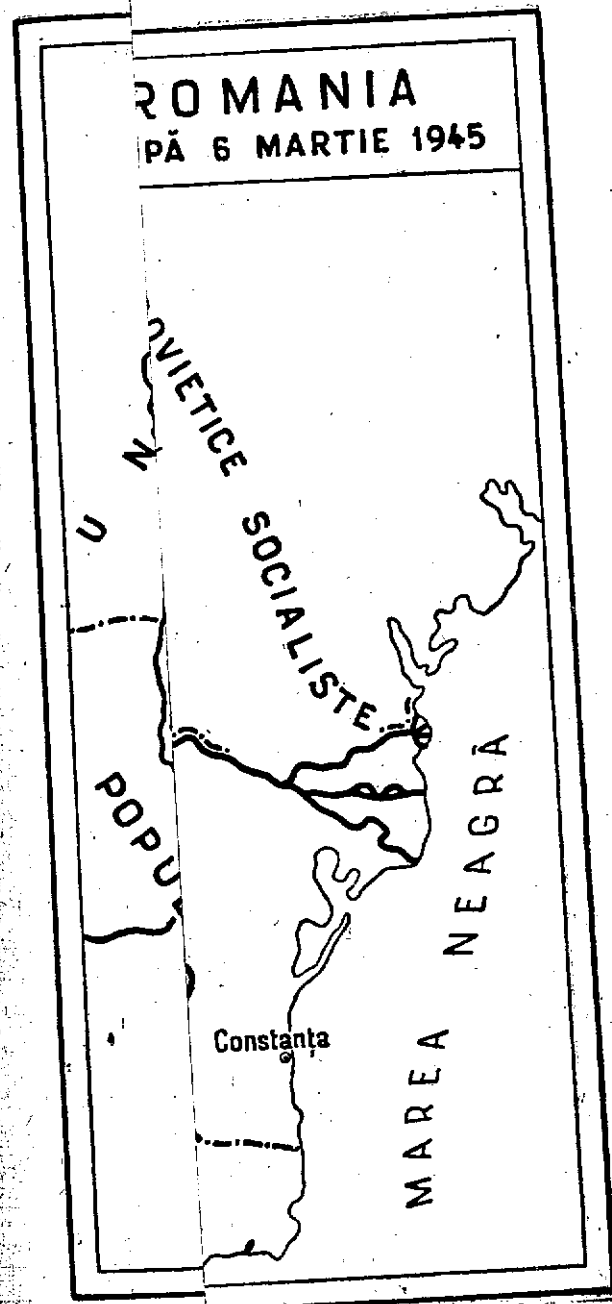
Guvernul care a legiferat reforma din 1945, după împroprietărire, a mobilizat întreaga populație a țării, pentru a ajuta pe țăranii să-și lucreze ogoarele. Clasa muncitoare, s'a arătat principala sprijinitoare a țăranimii, dând un ajutor efectiv prin muncă la câmp, prin fabricarea și repararea gratuit a uneltelor, țăranilor lipsiți de mijloace.

Acelaș ajutor l-a dat armata trimițând ostași să ajute la însămânțări. Frumos gest a făcut Armata Sovietică aflată în țară, care a dat un ajutor deosebit la muncile agricole, cu ostașii, cu uneltele și cu vitele ei.

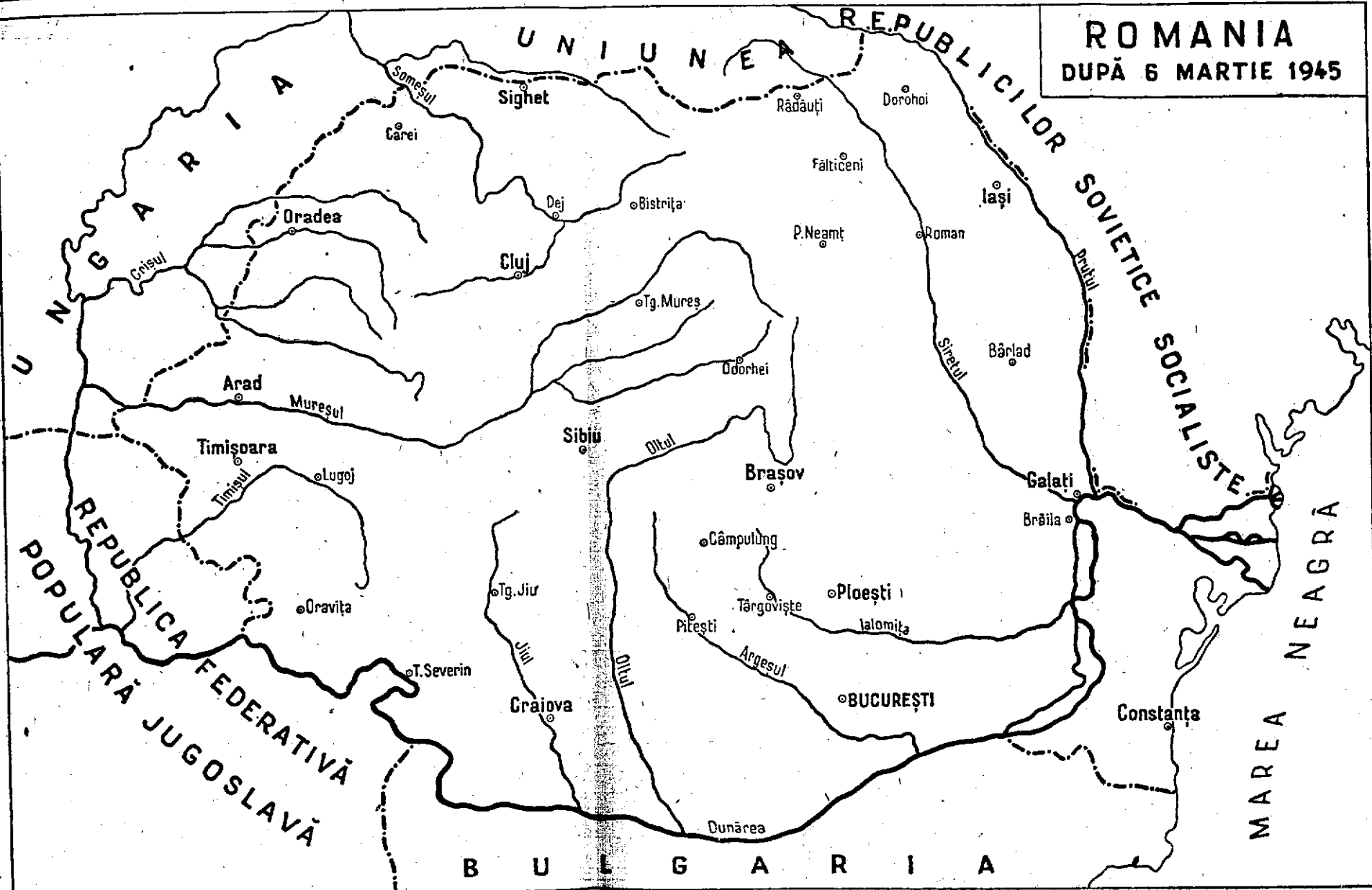
— Reforma din 1945 trece *îndată* pământul în *proprietatea individuală* a țăranilor împroprietăriți. Reformele vechi obligau pe moșier să-l arendeze pe un an, cu plată, țăranilor, până ce aceștia puteau să-l răscumpere. Dar aceasta se întâmpla foarte rar.

— Reforma de după primul război mondial era redactată în texte de legi încălcate și numeroase, trecute prin multe comisiuni, cari nu aveau alt rost decât de a face cât mai puțin folositoare celor mulți.

Legea din 1945 este scurtă, cu puține articole, neîncărcată cu grele întortochieri de fraze menite să încurce dispozițiile, limba ei fiind limpede, clară, fără ascunzișuri.

ROMANIA
DUPĂ 6 MARTIE 1945

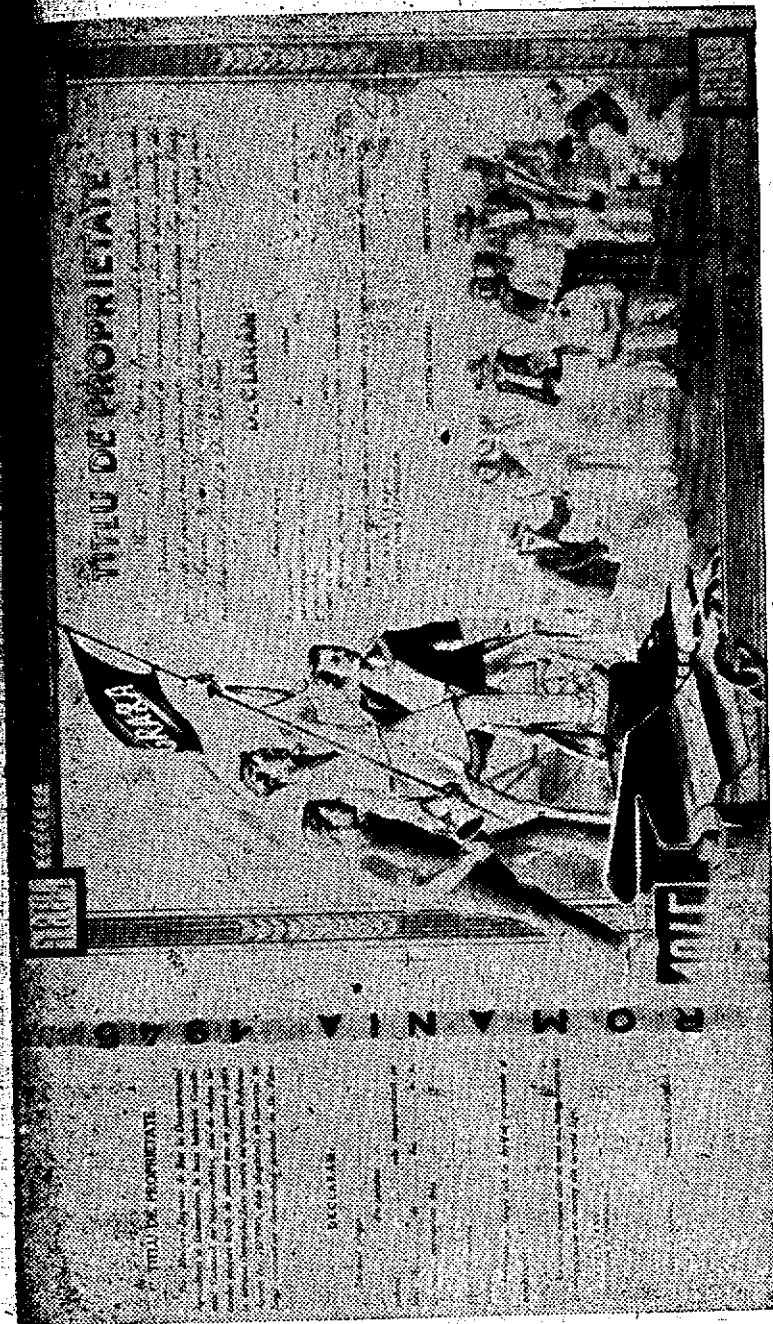

Fig. 161 — Titlu de improprietărire (1945).

— În reformele anterioare, orice petiție, *demers sau* act trebuia făcut prin tribunale sau judecătoria, iar plata lor era suportată numai de țărani. Aceasta a făcut pe mulți țărani să nu poată beneficia de o împroprietărire atât de costisitoare.

Prin legea din 1945, toate *titlurile de proprietate*, actele de înscriere în registrele constatatoare ale proprietăților pe numele țăranilor sunt scutite de orice impozite sau timbre.

Titlurile de proprietate sunt eliberate de autoritățile județene, chiar în satul respectiv.

Structura pro- Desființarea marii proprietăți a dus în mod
prietății agricole firese la o schimbare în repartitia pământu-
actuale — turilor, deci la o nouă structură a proprie-
tății rurale.

După datele nedefinitive ale Institutului Central de Statistică, au fost expropriati 143.219 de proprietari, cu o suprafață expropriată de 1.443.911 ha. Din această suprafață a fost distribuită împroprietăriților 1.057.674 ha., restul fiind rezerve pentru Stat, sau disponibil necultivabil (bălți, drumuri, păduri).

După datele Ministerului Agriculturii, de asemenea nedefinitive, avem următoarea repartitie a pământurilor, în urma reformei agrare:

Suprafața totală a terenurilor agricole în care intră și pădurile, vilele și fermele, este de 12647000 ha., formând 3.168.000 exploatari agricole.

Proprietățile până la 5 ha., în suprafața totală de 5.274.000 ha. arabile, repartizate în 2.422.000 de exploatații, formează mai mult de jumătate din totalul pământurilor arabile.

Măsuri pentru De îndată ce reforma agrară a fost înlăp-
consolidarea tuită, guvernul a luat măsuri *în fapt* și dis-
reforme agrare poziții legislative, ca această mare reformă să devină folositoare întregii țări.

Pământurile au fost imediat repartizate pentru a fi luate, rămânând ca formele să fie făcute concomitent. Astfel, din cei îndreptățiți la împroprietărire, în număr de 1.114.888, au primit titlurile definitive de proprietate până la Ianuarie 1947, peste 600.000, iar până la 1 August 1947 au primit încă 400.000 titlurile de proprietate.

S'au creat în Ianuarie 1946, 261 stațiuni de mașini agricole, cu 3035 de tractoare, 2000 de batoze, peste 2000 de

secerătoare, precum pluguri cu aburi, selectoare, etc.

S'au creat până în Ianuarie 1946, 6.800 cooperative sătești, cu peste 2 milioane de asociați.

S'au făcut ferme noi, școli de agricultură experimentală, s'au început lucrări de irigație.

Avântului țăranimii muncitoare i se adaugă ajutorul clasei muncitoare dela orașe și măsurile guvernului democratic.

Muncitorimea dela orașe și-a dat seama că, din cauza războiului plugăria este lipsită de brațe și vite de muncă, precum și unelte.

De aceea, muncitorii dela orașe au pornit să ajute la munca câmpului pe frații lor dela sate. Organizațiile sindicale au pornit deasemenea o activitate pentru înzestrarea plugarilor cu mașini și unelte agricole.

Iată de pildă o listă a materialelor trimise, două săptămâni numai, după legiferarea reformei agrare, de către un singur sindicat: Sindicatul Metalchimic din București: 276 pluguri, 225 grape, 74 prășitori, 150 fiare de plug, 1262 sape de mână, 500 felinare lampante, 250.000 caiele pentru potcoave, 50 coase, 50 găleți, 100 brătări de coase, 50 țesale pentru vite, 60 greble, 50 castroane aluminiu, 5500 câni aluminiu pentru apă, 50 funduri de lemn, 50 vergele de lemn, 4000 linguri, 4000 furculițe, 35 perechi opinci de cauciuc, un tractor, 3 oșii pentru căruțe, 25 șine pentru roți de căruțe, una căruță completă, 10 seceri, 20 săpălugi, 200 oficiuri pentru plug, 30 ciocane, 30 dalt.

În toată țara, în toate satele, plugarii sunt ajutați cu astfel de produse industriale. Este o întrecere între diferite organizațiuni, dovedind sinceritatea și prietenia muncitorilor dela orașe pentru cei dela sate.

Așa se explică de ce, deși după un războiu dezastruos și plină secetă, suprafețele însămânțate sunt din ce în ce mai mari: de unde în 1938 erau 9.301.655 ha., în 1945 sunt 9.356.275 ha., în 1946 sunt 9.427.018 ha., iar în 1947, mai mult.

Principalele pentru întărirea reformei agrare și a efecte-
măsurilor legisla- lor ei, precum și pentru consolidarea pro-
tive prietății țărănești și a îmbunătățirii condi-
țiunilor muncitorilor agricoli, sunt următoarele:

— *Legea pentru interpretarea dispozițiilor legale pri-
vitoare la întocmirea reformei agrare*, din 7 Iunie 1947, po-
trivită căreia lucrările pentru înlăptuirea reformei agrare fă-
cute de Comisiuni sau Domeniilor, sunt considerate *acte de
guvernământ*. Prin această dispoziție, toate măsurile luate
în materie de reformă agrară nu mai pot fi atacate în justiție
prin nici o cale, ele rămânând definitive, țăranii devenind
proprietari ai pământurilor.

Această măsură s'a luat pentru a împiedica încercarea moșierilor expropriati de a face procese țăranilor, precum și de a stinge cele peste 2000 de procese intentate de către moșieri, cu scopul de a purta pe drumuri și a șicana pe țărani. Amintim că în 1942, mai erau 900 de procese rezultate din exproprierea din 1918, în afara faptului că se găseau încă moșii nemăsurate.

— *Legea pentru reglementarea circulației și stabilirea regimului juridic al imobilelor agricole*, din 23 Iunie 1947 prin care se stabilesc condițiile necesare pentru a se dobândi imobilele agricole, cu respectarea dreptului de preemțiune al Statului. Legea are de scop să sporească stabilitatea și siguranța proprietății rurale, care a devenit un factor activ în producție. Pământul trebuie să aparțină celor care muncesc; de aceea prin prezenta lege se interzice dreptul de a deveni prin cumpărare proprietar de pământ, celor care nu au ca singură ocupațiune agricultura. Prin dreptul de preemțiune și de control al Statului în circulația proprietății agricole, precum și prin limitarea la 15 ha., a pământului provenit din cumpărare, se împiedică pe viitor deposdarea țăranimii nevoiașe de pământul său, precum și concentrarea pământului în proprietăți exploatare.

— *Legea pentru anularea înstrăinărilor terenurilor agricole din 23 Iunie 1947.* În regiunile lovite de secetă, sub presiunea lipsurilor și a foametei, țăranimea muncitoare a fost nevoită ca pentru un pumn de mălai să-și înstrăineze puținul pământ către chiaburii și foștii moșieri. Este o măsură de dreptate pentru muncitori agricoli, dar și o piedică pentru chiaburii care vor să-și mărească proprietățile.

— *Legea pentru controlul creditului din 27 Iunie 1947,* prin care acordarea și îndrumarea creditelor se face sub controlul Băncii Naționale. Creditele din trecut erau date fără niciun control, astfel că ele în loc să fie întrebuințate în producțiune, se canalizau în speculațiuni străine interesului general.

Potrivit acestei legi, creditele se vor întrebuința numai în producție. În domeniul agricol, împrumuturile se vor acorda pentru diferite culturi (cereale, plante oleaginoase, furajere, industriale, leguminoase, orezării și altele), pentru exploatare (procurarea de unelte mici, plata muncilor agricole, procurarea de semințe, răsaduri, altoiri), pentru înzestrarea (procurarea de inventar agricol viu și mort, reparații și întreținere), pentru investiții (tractoare, batoze, secerătoare,

semănătoare), pentru crescătorii de animale, păsări, albine, precum și pentru încurajarea industriei casnice.

— *Decizia Comisiei Ministeriale pentru realizarea programului de refacere economică și de stabilizare monetară, pentru plata impozitului agricol în natură*, din 8 Iulie 1947, stabilește că impozitul agricol se va plăti pentru anul 1947-1948, nu în bani, ci în produse pe care le obțin țăranii pe pământul lor. Modul acesta de plată a impozitului agricol aplicat prima oară în țara noastră, are la bază unul din cele mai democratice principii de percepere a impozitelor: plata se face progresiv, în raport cu puterea de producție a pământului și cu numărul de hectare aparținând fiecărui agricultor în parte. Este o măsură dreaptă, venită în ajutorul mai ales al țăranimii muncitoare.

— La acestea se mai adaugă — ca o ultimă măsură concludentă a unei reforme agrare care pune capăt relațiilor de producție feudale — *Decizia Ministerului Agriculturii și Domeniilor din 4 Septembrie 1947*, prin care exploatarea terenurilor cultivabile fie că sunt proprietatea individuală, de domeniul public sau a Statului, se va face numai în regie proprie, *exploatarea în dijmă este cu desăvârșire interzisă.*

Dispar tot mai mult urmele aceluia trecut pe care-l blestemau vechii clăcași, ce reprezentau țăranimea oropsită, și pe care în 1848, glasul lui Gheorghe Barițiu l-a condamnat laconic: „Piară și numele și toată amintirea iobăgiei”.

LICHIDAREA LEGISLAȚIEI FASCISTE. STATUTUL DEMOCRATIC AL NAȚIONALITĂȚILOR

Noul stat democrat cerea o serie de măsuri pentru lichidarea trecutului. Moștenirea primită era din cele mai grele. Ani mulți de osândă fuseseră împărțiți cu dărnicie muncitorilor și luptătorilor democrați în deobște. Pe baza unei serii de decrete de amnistie din August și Septembrie 1944, toți cei cari au avut de suferit de pe urma regimurilor dictatorial, pentru faptele sau ideile lor politice antifasciste, au fost amnistiați.

La fel, cei cari au fost condamnați pe considerațiuni rasiale. Nedreptățile rasiale pe care se întemeia dictatura antonesciană au fost abolite și înlocuite prin legi reparatorii menite să îndrepte suferințele pricinuite populațiunii.

Pentru ca noul stat să poată funcționa normal, aparatul de stat în care se încuibaseră elemente legionare și dușmă-

noase față de democrație, trebuia curățat. *Legea pentru purificarea administrațiilor publice* din 19 Septembrie 1944 a fost întocmită în vederea îndepărtării din administrația de stat a acestor elemente, dar sabotajul organizat de partidele liberal (Brătianu) și național-țărănesc (Maniu), în special, în perioada până la 6 Martie 1945, au făcut ca această lege să nu poată fi aplicată cum trebuia.

Prin legea din 24 Aprilie 1945 au fost sancționați o parte din *vinovații de dezastrul țării și de crime de război*. Hitlerismul a adus cu sine un val nemaipomenit „de crime, la care s-a asociat „colaboraționistii” din țara noastră. Au intrat în prevederile acestei legi cei vinovați de dezastrul țării, cari au declarat sau continuat războiul împotriva Națiunilor Unite, cei cari n-au respectat regulile internaționale cu privire la purtarea războiului, au tratat cu sălbăcie pe prizonierii și ostatecii de război, au ordonat sau săvârșit acte de teroare sau cruzimi în regiunile ocupate sau au ordonat și săvârșit represii rasiale, cei cari au organizat munci excesive și deportări în scop de exterminare, precum și cei cari s-au pus în slujba hitlerismului, au uzat de mijloace de constrângere, au acumulat averi ilicite pe baza legiuirilor hitleriste, legionare sau rasiale, etc.

Potrivit acestei legi, principalii criminali de război descoperiți sau prinși, au fost judecați și pedepsiți de către cei care au fost învestiți ca judecători.

O altă lege de lichidare a trecutului fascist este *Legea pentru impunerea beneficiilor de război*. În perioada de pregătire a războiului antisovietic, cum și în timpul purtării lui, marile întreprinderi, ca și o serie întreagă de profitori au realizat averi considerabile din furnituri de război, din exploatarea maselor poporului, din jefuirea teritoriilor sovietice. În afară de pedepsele pe care le merită acești profitori și criminalii, o măsură de echitate impune ca Statul să beneficieze prin impozite, cel puțin în parte, de aceste averi, astfel acumulate. *Legea pentru impunerea beneficiilor de război* n'a început a fi aplicată însă decât după 6 Martie 1945.

Războiul a transformat întregul nostru potențial industrial într-o unitate pusă în slujba lui. Peste 70 la sută din întreaga producție extractivă și de transformare fusese afectată nevoilor războiului. Războiul odată sfârșit, sarcina importantă a guvernului a fost să adapteze industria pentru noua perioadă de dezvoltare pașnică și de reconstrucție. *Legea din 31 Iulie 1945* a rezolvat această situație, obli-

gând întreprinderile industriale să treacă la producția de pace, sub directă supraveghere a statului democrat, rezolvând, atât problemele tehnice, cât și cele de personal care se puneau.

Tot ca urmare a războiului, mai existau *curțile martiale*. La 4 Decembrie 1946, prin lege, au fost desființate aceste instanțe.

Statutul naționalităților Regimul democratic instituit după 6 Martie 1945, hotărât să curme odată pentru totdeauna învrăjbirile dintre națiunile conlocuitoare, a făurit o serie de legi cunoscute sub denumirea de *Statutul naționalităților*.

După 1918 configurația etnografică a statului marit, este plurinațională. La recensământul din 1930, s'au declarat a fi de neam românesc 71,9% din locuitorii țării, iar 29,1% de alte neamuri. Alături de poporul român, împărtășesc greul și bucuriile vieții, un număr de naționalități cari lucrează alături de Români la porpășirea patriei comune.

Într'un stat democrat, în care asuprirea națională este desființată, existența unei mase de națiuni conlocuitoare nu poate fi neglijată. Este știut că *nu poate exista libertate și independență acolo unde persistă asuprirea națională*. Naționalitățile conlocuitoare în cadrul intereselor generale ale statului au năzuințe culturale și politice proprii. Acordarea de libertăți naționalităților conlocuitoare întărește și consolidează statul democrat.

Guvernele care s'au succedat până la 6 Martie 1945, n'au luat în seamă aspirațiile legitime ale naționalităților conlocuitoare și de aceea, în toată această perioadă statul român a fost nedrept, cu această populațiune. În loc să-și plece urechea la dol antele naționale ale populației conlocuitoare, guvernării și au căutat aliați în păturile avute ale acestor neamuri, pe baza intereselor capitalului.

Legile asupritoare și măsuri administrative ale guvernelor, îngenuchiaseră tot mai mult aspirațiile națiunilor conlocuitoare, atrăgând critica opiniei internaționale, punând în pericol chiar existența statului. Legile pentru protejirea muncii naționale, între primul și al doilea război mondial programele analitice școlare, art. 27 din Constituția regală din 1938, precum și legiuirile dictaturii legionare și antonesciene, etc., sunt tot atâtea măsuri de aservire a națiunilor

conlocuitoare într-o țară în care din trei locuitori, unul este de alt neam.

O singură excepție s'a făcut în timpul dictaturii antonesciene pentru minoritatea germană, care capătă în cadrul statului român dreptul de a-și da o organizare proprie de așa natură, încât, echivalează cu crearea unui stat în stat. Sașii și Șvabii capătă drepturi mai mari ca ale Românilor; întreaga țară ajunge o colonie de exploatare a acestora, conduși de către hitleriștii dela Berlin.

Hotărârile *Conferinței dela Paris* care a anulat dictatul dela Viena și caracterul democratic al guvernului instaurat la 6 Martie 1945, au pus ca sarcină principală problema înfrățirii națiunilor conlocuitoare, în locul învrăjbirii șovine practicate până atunci.

Statutul naționalităților este un cod al problemelor naționale, care ținând seamă de învățămintele și de rezultatele fericite obținute de țările realmente democratice unde nu mai există asuprire națională, a aplicat aceste principii, pentru prima oară, în legislația noastră în anul 1945. Statutul naționalităților consacră următoarele principii:

a) Egalitatea deplină, în fața legii și drepturi egale politice și civile pentru toți cetățenii țării, fără deosebire de limbă, rasă, religie sau naționalitate;

b) Interzicerea sub pedeapsă, a cercetării originii etnice și de a înființa privilegii pe bază de rasă, limbă, religie sau naționalitate;

c) Origina etnică nu poate fi izvorul niciunui fel de drepturi;

d) Libertatea pentru fiecare cetățean de a-și stabili singur limba maternă sau naționalitatea;

e) Dreptul naționalităților conlocuitoare de a se desvolta liber, de a înființa școli de orice grad, în limba lor națională;

f) Libertatea deplină a tuturor cultelor;

g) Pedepsirea defăimărilor unei națiuni, limbi sau religii.

Prin această lege, Statul român s'a situat și în această problemă, în rândurile statelor democratice iubitoare de pace și progres.

LIBERTATEA DE ORGANIZARE. CONFEDERAȚIA GENERALĂ A MUNCII.

La 1 Septembrie 1944, în plin războiu împotriva fascismului, s'au reînființat la noi, pe cale legală, sindicatele. Aceste sindicate cuprind întreaga clasă muncitoare,

deosebire de convingere politică, de naționalitate, de sex.

Cu ajutorul acestor organizații profesionale, salariații anuali și intelectuali, luptă pentru revendicările lor de ordin economic, cultural, cât și pentru ridicarea producției și vederea reconstrucției naționale.

În cadrul întreprinderii respective, salariații sunt conduși de un comitet de întreprindere, care este ales din mijlocul salariaților. Rolul comitetelor de întreprindere în țară de cel de susținere a revendicărilor salariaților față de patron și a activității culturale este mai ales acela de a susține efortul de ridicare a producției, prin controlul întreprinderii materiei prime și a distribuirii mărfurilor produse, prin întărirea disciplinei în muncă, etc.

Din sânul celor mai buni sindicaliști aleși din marea

Fig. 161. — Sărbătorirea primului 1 Mai liber la București

masă a salariaților se recrutează conducătorii de Sindicate și Uniuni, constituind cadrele de bază care să asigure forța mișcării sindicale, îndeplinirea marilor sarcini ce-i revin.

Toate întreprinderile din aceeași categorie de producție sunt organizate în sindicate, iar acestea sunt reunite pe țară în Uniuni Sindicate care întrunesc pe toți salariații din aceeași categorie de producție.

Confederația Generală a Muncii

În fruntea Uniunilor Sindicale se găsește organul sindical central, *Confederația Generală a Muncii din România*, care a luat ființă la Congresul ținut la București în 30 Ianuarie 1945. Conducătorii încercați ai mișcării sindicale ilegale de

dinainte de 23 August 1944, eliberați din lagăre și închisori au reușit în scurtă vreme împreună cu noile cadre ce s'au format să trângă în organizațiile sindicale, aproape întreaga masă de salariați, peste 1.500.000 de membri, devenind o forță de prim ordin în statul nostru democrat.

În țara noastră, organizarea sindicatelor se bazează pe principiul luptei de clasă, unității, autonomiei, democrației muncitorești și a solidarității internaționale.

Sindicatelor sunt autonome, atât din punct de vedere organizatoric cât și din punct de vedere politic. Aceasta înseamnă că alegerea organelor sindicale este liberă, candidații fiind propuși de către comitetul sindical, fără vreun amestec din afară. Sindicatelor, cu întreaga muncitorime organizată stau alături de Frontul Unic Muncitoresc, fără să fie însă o anexă a lui. În sindicate, comuniștii, și socialiștii sunt organizați împreună cu restul muncitorimii, în una și aceeași organizație de clasă. Pe teren sindical deci, s'a înfăptuit unitatea clasei muncitoare. Acesta este unul din cele mai mari succese politice al clasei muncitoare și leagănu unității politice a mișcării muncitorești. Multumită acestui fapt sindicatele au putut deveni cea mai puternică armată organizată, care sprijină regimul democrat și lupta clasei muncitoare pentru înfăptuirea și dezvoltarea democrației populare.

Alegerile sindicale din anul 1947 constituie o piatră de hotar în mișcarea sindicală din țara noastră. Aceste alegeri au fost făcute pe principiile autonomiei sindicale și democrației muncitorești.

Mișcarea sindicală din România, ca organizație de clasă a proletariatului împletește mereu lupta salariaților pentru o viață mai bună cu lupta poporului român și a naționalităților conlocuitoare, pentru un regim adevărat democratic.

Confederația Generală a Muncii din România este afiliată *Federației Sindicale Mondiale*, înființată în Octombrie 1945 la Paris, care întrunește 70.000.000 oameni ai muncii din 65 țări.

Încadrată în această mare Federație, mișcarea sindicală din România — recunoscută ca una dintre cele mai puternice și democratice organizații profesionale — ia parte activă pe lângă toate acțiunile sale la toate acțiunile îndreptate împotriva regimurilor de teroare din Spania, Grecia, China, Iran, Brazilia, etc., und esindicatelor au fost dizolvate, iar conducătorii lor închiși, sunt crunt prizoniți.

Iată hotărârile Consiliului General al Federației Sindicale Mondiale dela Praga din Iunie 1947 : „Federația trebuie să intensifice lupta

împotriva fascismului sub orice formă ar putea el să apară. Ea trebuie să ia măsuri și mai ferme și mai hotărâte în apărarea drepturilor și libertăților sindicale, acolo unde, acestea sunt încălcate. Ea trebuie să intensifice lupta pentru îmbunătățirea nivelului de emuncă și a asigurărilor sociale. În sfârșit, Federația trebuie să acorde și mai multă atenție muncitorilor ce se ridică în țările coloniale, semicoloniale și dependente, să ajute oamenii muncii de acolo în lupta împotriva exploatații”.

După 23 August 1944, sub conducerea Confederației Generale a Muncii, mișcarea sindicală din România a reușit să ducă la îndeplinire o serie de realizări, dintre care enumerăm pe cele mai importante :

sustinerea activă a tuturor acțiunilor de democratizare a țării ; sindicatele au jucat un rol important la izgonirea guvernelor antipopulare dela 23 August și până la 6 Martie 1945 și la for-

Fig. 162 — 1 Mai la București 1946

marea unui guvern realmente democrat sub conducerea Dr. Petru Groza. La 8 Noembrie 1945, sindicatele au respins atacul înarmat dat de către reacționarii-fasciști împotriva sediului central al Confederației Generale a Muncii la București, pierzând opt victime. La alegerile parlamentare din 19 Noembrie 1946, sindicatele în cadrul Blocului Partidelor Democratice, au contribuit în mare măsură la dobândirea victoriei maselor populare ; sustinerea activă a tuturor acțiunilor menite să ducă la sporirea producției naționale și prin aceasta la îmbunătățirea standardului de viață a oamenilor muncii. Au sprijinit improprietățile țărănilor din anul 1945 și campaniile de însămânțare. Sub conducerea sindicatelor, s'au încheiat contractele colective și Statutul funcționarilor publici ; s'au creiat economatele și cantinele ; în campania de ajutorare a regiunilor lovite de secetă, sindicatele

au contribuit în anii 1946 și 1947 cu sume foarte mari (în anul 1946 s'a strâns oca. un miliard și jumătate); în jurul reformei monetare din August 1947, syndicatele au mobilizat pe toți muncitorii dela orașe și dela sate în lupta de ridicare a nivelului producției naționale, pe baza Propunerilor Partidului Comunist Român;

— susținerea activă a tuturor acțiunilor pentru ridicarea nivelului cultural al marelui masă a oamenilor muncii: în scurtul timp al existenței sale, în ciuda greutăților economice și condițiilor defavorabile moștenite dela fostele ocărnuiri politice, Confederația Generală a Muncii a creat sute de școli de cadre și sute de cursuri de analfabeți, o editură proprie, mii de biblioteci, zeci de cluburi muncitorești, a înființat teatre și conservatoare muncitorești, cursuri profesionale, o politehnică muncitorească, a organizat sute de coruri, fanfare, orchestre, echipe teatrale, a editat zeci de cărți în sute de mii de exemplare și editează un organ zilnic („Viața Sindicală”) cu un tiraj de sute de mii de exemplare, având și o ediție în limba maghiară.

Contractul colectiv de muncă este acordul întocmit și semnat între syndicate sau asociațiuni profesionale, și patroni pentru stabilirea condițiilor de muncă. El are ca scop principal, uniformizarea condițiilor de muncă pentru toți salariații, asigurându-le o existență al cărei nivel să nu depindă de variațiunile prețurilor mărfurilor.

Deși contractul colectiv de muncă a fost reglementat prin legea din 5 Aprilie 1929, el n'a fost pus în practică decât odată cu apariția *Legii pentru organizarea syndicatelor profesionale*, din 21 Ianuarie 1945. Primul contract colectiv de muncă a fost între syndicatele profesionale reprezentate prin Confederația Generală a Muncii și asociațiile patronale, reprezentate prin Uniunea Generală a Industriașilor din România (U. G. I. R.), la 1 Decembrie 1945.

Incadrate în noua Românie democratică; forțele democratice din țara noastră au căpătat deplină libertate de organizare și de manifestare. În cadrul acestor libertăți cetățenești, oameni de diferite vârste și de ambele sexe s'au grupat în diferite organizații cu preocupări precise, ca: Federația Democrată a Femeilor Române (F.D.F.R.), Uniunea Femeilor Antifasciste din România (U.F.A.R.), Uniunea Femeilor Muncitoare (U.F.M.), Federația Națională a Tineretului din România (F.N.T.R.), Uniunea Tineretului Muncitoresc (U.T.M.), Apărarea Patriotică și altele.

Congresul frontului plugarilor În zilele de 24—27 Iunie 1945, în Capitala țării, a avut loc primul congres general al Frontului Plugarilor. Au participat delegații plugărimii din toate regiunile și județele țării, reprezentând peste un milion de membri. Au participat numeroase

delegații din U.R.S.S., din Bulgaria, Jugoslavia și Ungaria. Ca rezultat al debaterilor acestui congres, s'a alcătuit

Al doilea program al Frontului Plugarilor în care se constată între altele: „Frontul Plugarilor este organizația politică de masă a întregii plugărimi din România. El luptă pentru o Românie democratică, pentru asigurarea libertăților democratice, pentru desfășurarea țării, mai ales a aparatului de stat. În politica externă, Frontul Plugarilor este pentru o politică de strânsă prietenie cu toate țările democratice și în primul rând cu U. R. S. S. Frontul Plugarilor, luptând împotriva speculației trusturilor și cartelurilor, urmărește crearea cooperativelor de credit și de consum precum și a cooperativelor de organizare a producției agricole, a prefacerii și a vânzării produselor agricole. Frontul Plugarilor este pentru dreptul de sindicalizare a plugarilor, pentru crearea de condiții de muncă omenești pentru țărănimea muncitoare, etc..

Seceta În anii 1945 și 1946 a hântuit în țara noastră seceta care a atins proporții rar întâlnite.

Incepută în anul 1945, când recolta nu atinsese în unele locuri nici 25% din producția normală, seceta a avut rezultate dezastruoase în anul 1946, când, după o recoltă mijlocie de grâu, a început o arșiță fără strop de ploaie, care a compromis recolta de porumb.

Populația din județele din răsăritul Munteniei și mai ales Moldova, a suferit cel mai mult de pe urma secetei.

Un mare pericol era constituit de situația gravă a viteilor, care se stingeau de foame din lipsă de nutreț.

Pentru a veni în ajutorul regiunilor înfometate, s'au luat măsuri energice pentru ajutorare. În luna August 1946, ia ființă C. A. R. S.-ul (Comitetul de ajutorare a regiunilor secetoase).

Acest comitet a fost alcătuit din muncitori din fabrici, din reprezentanți ai plugarilor din regiunile excedentare, din intelectuali, din delegați ai Armatei, ai organizațiilor democratice, ai tineretului și ai organizațiilor feminine.

Până la 31 Iulie 1947, CARS a adunat suma de lei 96.711.133.931 (în bani de dinainte de stabilizare) — reprezentând în special contribuția lunară a tuturor salariaților, care au cedat timp de un an salariul lor pe o zi; a înființat 1965 de cantine, unde au luat masa 231.690 de copii, femei și bătrâni, precum și plugari din regiunile secetoase (în timpul muncilor agricole). CARS-ul a donat acestor cantine 1.124 vagoane de alimente. Mai mult de 60.000 de copii au fost salvați dela moarte, fiind transportați în regiunile excedentare, unde au fost îngrijiți de familiile de muncitori, țărani și intelectuali.

100.000 de oameni au fost îmbrăcați cu haine dăruite de locuitorii dela orașe și sate.

În această situație grea s'a arătat din nou marea prietenie ce ne-o poartă **Uniunea Sovietică**, prin cele 30.000 vagoane ce ni le-a trimis în 1945 și cele 10.000 în perioada cea grea a secetei. În același timp, U. R. S. S. ne-a trimis mari cantități de medicamente și personal medical care a ajutat la stăpînirea epidemiilor.

Am mai primit ajutor în porumb din partea **Jugoslaviei**, din partea **Cehoslovaciei**, care ne-a trimis 305 vagoane de cartofi, zahăr, magiun, fasole, cereale și medicamente; din partea **Bulgariei**, care ne-a trimis 72 vagoane alimente (deși seceta a bătut și în această țară) și a găzduit și întreținut în tot acest timp 717 copii moldoveni; din partea muncitorilor din **Ungaria** care ne-au trimis alimente și au adăpostit 2.578 de copii; din partea **Poloniei**, care a găzduit 1.100 de copii, etc.

Prietenia și ajutorul pe care l-am primit în acele zile grele, a fost o dovadă a dorinței de pace și de înfrățire a popoarelor, care au avut și ele atât de mult de suferit de pe urma războiului.

CONFERINȚA NAȚIONALĂ A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

În ziua de 16 Octombrie 1945, după douăzeci și una de ani de adîncă ilegalitate, s'a deschis Conferința Națională a Partidului Comunist.

A fost prezentat raportul politic al Comitetului Central. Acest raport, care a devenit între timp un bun al întregului popor român, cuprinde o analiză a situației internaționale, un bilanț al regimurilor trecute, precum și al perioadei dintre 23.VIII.1944 și 6 Martie 1945 iar apoi analiza situației economice și financiare a României. La sfîrșit, se menționează atât sarcinile politice generale, cât și pe cele organizatorice și ideologice ale Partidului Comunist Român.

A fost făcut raportul asupra noului Statut al Partidului Comunist Român. Lucrările conferinței s'au terminat cu alegerea noului Comitet Central și votarea următoarelor rezoluții:

REZOLUȚIA CONFERINȚEI NAȚIONALE A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

Conferința Națională a Partidului Comunist Român s'a ținut în condițiile terminării victorioase a marelui război de nimicire a imperialismului hitlerist german și a militarismului japonez, în condițiile luptei pentru lichidarea rămășițelor fasciste și pentru asigurarea unei păci durabile.

După cum în cucerirea victoriei, rolul hotărîtor în luptă împotriva fascismului l-a avut unirea popoarelor, în frunte cu popoarele sovietice, tot astfel, consolidarea păcii nu poate fi asigurată decât prin întărirea acestei uniuni.

În lupta pentru democrație și pace, un însemnat pas înainte îl constituie crearea la Conferința Mondială Sindicală dela Paris, a Federației Mondiale Sindicale.

Acțiunea unită a fiecărui popor pentru consolidarea democrației în propria sa țară, va contribui în mod esențial la înfăptuirea unei păci trainice în întreaga lume.

Lupta pentru democrație și independență națională

Poporul român a cucerit prin luptă și cu ajutorul hotărîtor al Armatei Roșii, eliberarea Patriei de sub jugul german.

Partidul Comunist Român a reușit, înainte de 23 August 1944, cu toată teroarea din perioada ilegalității, să ajute la încheierea unității de acțiune a clasei muncitoare în Front Unic Muncitoresc, care a concentrat în jurul său largi forțe democratice și a mobilizat poporul pentru răsturnarea regimului fascist antonescian.

Dela 23 August până la 6 Martie, Partidul Comunist Român, în colaborare cu toate forțele democratice, a avut un rol important la înlăturarea guvernelor în cari predominau elementele reacționare.

Forțele democratice coalizate au adus la cărmă țării guvernul de largă concentrare democratică, Dr. Petru Groza.

Înfăptuirea reformei agrare, care a înlăturat stăpînirea moșierască, a deschis poporului român calea desvoltării sale spre democrație și progres. Ajutorarea de către muncitorii dela orașe a țăranilor în timpul reformei agrare și campaniei de însămîntări, a dus la întărirea alianței dintre muncitorime și țăranime.

Conferința constată că în munca lor în guvern, comuniștii și-au îndeplinit sarcinile de susținători și apărători consecvenți ai revendicărilor și intereselor poporului.

Conferința constată, că partidul nostru a crescut considerabil și că membrii partidului Comunist Român au contribuit intens și stăruitor la formarea sindicatelor unite, la întărirea Frontului Unic Muncitoresc, a Frontului Național Democrat și a colaborării cu partidul național-liberal Tătărescu, la realizarea reformei agrare, la mărirea producției, la democratizarea țării și instaurarea unei ordini democratice.

Față de popularitatea și creșterea influenței Partidului nostru, unele organizațiuni nu au reușit să cuprindă pe toți acei muncitori, țărani și intelectuali, cari cereau să fie încadrați în Partid.

Deasemeni, unele organizații n'au știut să combată, să argumenteze, să demaște îndeajuns, cu fapte concrete, manifestările și acțiunile cercurilor reacționare.

Cu toată munca rodnică depusă de Partid pe tărîmul reformei agrare, al problemei naționale și al conlucrării cu celelalte forțe democratice, în unele organizațiuni nu s'a înțeles și nu s'a aplicat întocmai linia Partidului în aceste chestiuni.

Conferința constată, că n'a fost evidențiat suficient aportul organizațiilor noastre în munca de refacere și de democratizare a țării.

Conferința Națională a Partidului Comunist Român a avut rolul însemnat de a da Partidului nostru noul său Statut.

Aprobând și votând în unanimitate Statutul, îl indică drept fundamentală și călăuză organizatorică a Partidului și care va contribui la întărirea sa.

Reconstrucția și industria țării.

Pentru a pune în valoare toate bogățiile pământului țării noastre, pentru a înzestra economia noastră agricolă cu mașini moderne, pentru a utiliza la maximum capacitatea industriei noastre, este în primul rând necesară, refacerea și dezvoltarea industriei grele, metalurgice și extractive.

Conferința constată că pentru reconstrucția și prosperitatea țării noastre se impune:

- a) Grăbirea trecerii industriei de război la producția de pace și creșterea producției industriale;
- b) Refacerea completă și dezvoltarea sistemului nostru de transporturi pe pământ, pe apă și în aer;
- c) Desăvârșirea reformei agrare, organizarea și dezvoltarea centrelor de închiriat mașini agricole, cari vor forma baza pentru mărirea productivității și rentabilității agriculturii, industrializarea produselor agricole și buna lor valorificare;
- d) Dezvoltarea cooperativelor la orașe și la sate și asigurarea unei bune aprovizionări a populației;
- e) Reorganizarea sistemului de credit, prin introducerea controlului statului în operațiunile bancare, în vederea asigurării mijloacelor financiare, necesare marilor lucrări de investiție;
- f) Reforma fiscală, care să asigure o mai dreaptă repartizare a sarcinilor.

Refacerea țării va permite o nouă dezvoltare a economiei noastre, va deschide perspective și noi progrese tehnice și economice pentru electrificarea țării (construirea centrelor hidro- și termo-electrice).

Bătălia reconstrucției este bătălia muncitorilor, țăranilor, tehnicienilor, inginerilor, intelectualilor, întreprinzătorilor, a tuturor acelor care voesc să creeze o Românie mai fericită, o Românie liberă, puternică și independentă. Bătălia reconstrucției și consolidarea democrației în țara noastră sunt strâns legate de câștigarea bătăliei alegerilor, în fața cărora stăm în mod nemijlocit.

Victoria democrației în țara noastră a fost o urmare a unirii forțelor democratice. Consolidarea ei nu poate fi asigurată decât prin întărirea unității acestor forțe.

Alegerile generale în care poporul își va alege reprezentanții săi, vor fi pentru prima dată în țara noastră libere și democratice.

De rezultatul alegerilor, depinde, ca țăranii să poată lucra în liniște și culege roadele de pe ogorul lor, ca muncitorii să-și mențină libertățile și drepturile cucerite și să-și poată îmbunătăți traiul;

Ca meseriașii și micii comercianți să-și poată consolida proprietatea;

Ca intelectualii să poată valorifica din plin capacitatea lor de creațiune, să aibă o viață demnă și să poată lucra pentru dezvoltarea culturii noastre naționale;

Ca întreprinzătorii, cari se încadrează în opera de refacere a țării, să-și aibă asigurată rentabilitatea;

Participarea femeilor în alegeri, trebuie să le asigure dreptura

le în viața economică și politică a țării și realizarea revendicărilor

Partidul Comunist Român preconizează participarea tineretului la alegeri, pe baza dreptului de vot dela 19 ani, pentru asigurarea unei bune îngrijiri în timpul uceniciei, pentru gratuitatea învățământului primar și secundar și pentru o viață sănătoasă prin sport.

Conferința preconizează pentru ofițeri, subofițeri și ostași, drepturi egale politice cu toți cetățenii țării.

Victoria forțelor democratice din România, în alegeri, va însemna pentru naționalitățile conlocuitoare chezașia libertăților și drepturilor egale cu ale poporului român.

Alegerile, cari se vor ține sub semnul reconstrucției țării, trebuie să consacre definitiv înfrângerea reacțiunii și victoria forțelor progresiste.

Partidul unic al clasei muncitoare Unitatea clasei muncitoare a dus la înfrângerea fascismului, unitatea clasei muncitoare trebuie să fie un pilon al democrației și păcii.

Conferința Națională a Partidului Comunist Român, în numele întregului nostru Partid, cheamă în mod solemn pe tovarășii socialiști-memorați la îndeplinirea unității politice a clasei muncitoare, printr'un mare partid Unic Muncitoresc.

Față de sarcinile importante care stau în fața poporului, muncitorimea, a cărei unitate în acțiune a constituit punctul de plecare al unirii tuturor forțelor democratice, are datorită de a întări și mai departe această unitate de acțiune și a o desăvârși prin îndeplinirea unității sale politice. Această unitate va da muncitorimii din România o forță, o capacitate de acțiune și de mobilizare mai mare. Realizarea Partidului Unic Muncitoresc va spori în mod considerabil influența ei politică și va întări și mai mult unitatea tuturor forțelor democratice. Ea va deveni și mai mult un factor esențial și o chezașie a unității noastre naționale.

Partidul Comunist Român concepe îndeplinirea Partidului Unic Muncitoresc, nu ca pe o contopire mecanică între cele două partide existente, ci ca o unificare politică și organizatorică, pe baze principiale, în urma unei acțiuni de lămurire ideologică și a îndeplinirii unei discipline unități de acțiune.

Pentru consolidarea unei Români libere, democratice și independente, este necesară intensificarea luptei pentru reconstrucția țării și pentru organizarea și consolidarea păcii.

Întărirea Frontului Unic Muncitoresc și lupta pentru îndeplinirea unității politice a clasei muncitoare;

Întărirea Frontului Național Democrat;
Întărirea alianței dintre muncitori, țărani și intelectuali;
Înfrățirea dintre poporul român și popoarele conlocuitoare;
Mobilizarea partidului în cooperare cu forțele democratice, în lupta pentru câștigarea bătăliei alegerilor;

Sprijinirea activă a guvernului dr. Petru Groza;
Întărirea prieteniei cu popoarele înconjurătoare, cu marele popor sovietic, și cu toate popoarele iubitoare de libertate;
Trăiască Partidul Comunist Român!
Trăiască România Democrată și independentă!

AJUTOR ECONOMIC DAT DE U. R. S. S.

Despăgubirile pe care le-a prevăzut Armistițiul pentru distrugerile pricinuite de armata lui Antonescu pe teritoriul sovietic, erau minime. În fixarea acestor despăgubiri, URSS s'a arătat extrem de generoasă, cu toate că ea a suportat tot greul războiului și a avut pagube enorme. Dar chiar aceste obligațiuni ni le-a iertat în parte, după ce la 6 Martie 1945, a văzut că la cârma țării se află un guvern democrat. Cu o trăsătură de condei, prin Acordul dela Moscova în 1945, guvernul sovietic a renunțat la jumătate din suma datorată pentru despăgubirea bunurilor jefuite pe teritoriul URSS în timpul războiului, iar restul nu l-a mai cerut în bani, ci numai în muncă (reparațiuni de vase sovietice, de diferite mașini, etc.).

Guvernul sovietic a procedat astfel și în ceea ce privește celalalte obligațiuni prevăzute în Convenția de Armistițiu. Ne-a redus, la cererea noastră, atât suma de plată, cât și timpul prevăzut pentru lichidarea lor.

Marina noastră a primit și ea un dar, Guvernul sovietic restituindu-i vasul școală „Mircea“, pentru instruirea marinarilor noștri.

În stabilirea legăturilor comerciale cu Iugoslavia și Bulgaria, cu Cehoslovacia, Polonia și Ungaria, URSS ne-a susținut în mod efectiv.

Reprezentanții guvernului nostru, de câte ori s'au dus în capitala URSS, au găsit la guvernul sovietic, în frunte cu generalissimul Stalin, cea mai mare înțelegere pentru nevoile țării noastre. Pe lângă înlesnirile susmenționate, am mai obținut în diferite rânduri acorduri comerciale foarte avantajoase. Mai ales în situația grea economică, în care România s'a aflat în anii 1945 până în 1947, în urma celor doi ani de secetă, URSS ne-a venit în ajutor, punându-ne la dispoziție mari cantități de grâu și porumb. De ex. în anul 1945, U.R.S.S. ne-a împrumutat 300.000 tone grâu și porumb, înlăturând în felul acesta foametea în țara noastră. Iar în Aprilie 1946, ținând seama de nevoile noastre, URSS ne-a împrumutat încăodată 10.000 tone grâu, într-o vreme când însăși țara sovietică avea nevoie de aceste cereale.

Dificultățile în legătură cu executarea muncilor agricole în care ne-am zbatut în primăvara lui 1945, le-am învins cu ajutorul URSS. Generalissimul Stalin însuși a imputernicit pe mareșalul Tolbukin să pună la dispoziția guvernului român și a țăranilor români, în mod gratuit, toate ma-

șinile, toți caii și toată trupa care se afla la noi în țară ca să ne ajute în această campanie agricolă.

În Februarie 1947, a încheiat cu guvernul nostru un tratat de Comerț și Navigație. URSS s'a obligat să livreze materii prime pentru industria metalurgică și textilă, precum și anumite materiale și echipament industrial, în timp ce România furnizează produse petrolifere, materiale de construcție, etc.

Datorită acestor importuri din URSS, industria siderurgică românească a fost pusă în stare să lucreze cu aproximativ 75—80% din capacitatea ei totală de producție.

Trei luni mai târziu, în urma unei noi vizite a conducătorilor noștri politici și economici la Moscova, în Iunie 1947, vice-președintele Consiliului de Miniștri și ministrul de externe al URSS, d. Molotov, a exprimat hotărîrea guvernului sovietic și personal a Generalissimului Stalin de a veni în ajutorul țării noastre. Astfel, s'a încheiat o convenție deosebit de favorabilă. Ni s'a dat cât am cerut: 8000 vagoane de cereale. Prețul acestora a fost fixat de către guvernul sovietic mai mic decât prețul mondial și cu mult inferior prețului la care am cumpărat cu multă greutate, din Statele Unite.

Toate acordurile economice româno-sovietice, încheiate până acum, constituie o bază puternică pentru reconstrucția țării, pentru consolidarea economiei noastre naționale.

S'au creiat societăți româno-sovietice: societatea Sovrom-Petrol, Sovrom-Transport, Tars și altele. Am primit din URSS avioane de transport. S'a creat societatea româno-sovietică pentru producția lemnoasă. Toate aceste societăți servesc interesele ambelor țări.

Pentru ca să ne dăm bine seama de însemnătatea ajutorului economic dat nouă de poporul sovietic, dăm pe scurt un exemplu concret:

În România, industria textilă ocupă rangul al doilea (după cea chimică), constituind 22% din valoarea producției totale industriale și utilizând 25,3% din totalul lucrătorilor angajați în industrie. Din pricina războiului însă, importul de bumbac la noi în țară se redusese la cantități neînsemnate, încât fabricile de textile ajunseseră să lucreze un număr extrem de redus de ore săptămânal. Se ivise pericolul șomajului în industria textilă.

Prin acordurile economice sovieto-române, din anii 1945, 1946 și 1947, URSS ne-a asigurat un import de bumbac atât de mare încât toate filaturile de bumbac au putut lucra cu câte 3 echipe. Toate celelalte fabrici din această branșă:

țesătorii, fabrici de ață, etc., au avut asigurate materii prime. Bumbacul sovietic a făcut posibilă reangajarea a mii și mii de muncitori în industria textilă și industriile înrudite.

Pentru prima dată în istoria comerțului nostru extern, am obținut să plătim bumbacul cu muncă.

Congresul Partidului Social Democrat. În ziua de 10 Martie 1946 s'a deschis la București Congresul extraordinar al

Partidului Social-Democrat cu ordinea de zi: „Fixarea modului de participare a Partidului Social-Democrat în alegerile parlamentare“.

După ce au fost excluse elemente din aripa dreaptă a Partidului Social-Democrat, s'a ales noul Comitet Central.

A fost votată următoarea rezoluție:

„Congresul extraordinar al P.S.D. ținut în ziua de 10 Martie în București a hotărât cu o majoritate de 232 voturi, fiind 29 contra 60 abțineri, participarea în viitoarele alegeri parlamentare în cartel electoral cu partidele și organizațiile care au constituit la 6 Martie 1945, guvernul Dr. Petru Groza.

Congresul împuternicește Comitetul Central al partidului social-democrat să perfecteze condițiile de participare pe listele comune precum și toate lucrările în legătură cu alegerile în sensul îndrumărilor date de acest Congres“.

În strânsă legătură cu această rezoluție, Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat, a luat ulterior (Mai 1947) următoarea hotărâre:

„Comitetul executiv al P.S.D., în sesiunea din 6 Mai 1947, examinând situația politică generală și luând în considerație atât dificultățile pe care le străbate țara, cât și atacul tot mai înverșunat al reacțiunii contra regimului democratic, hotărăște:

1) Directivele stabilite de congresul din 10 Martie 1946 al partidului, precum și instrucțiunile ulterioare întemeiate pe principiile: unității de acțiune a clasei muncitoare în F.U.M.; colaborării cu toate forțele sincer democratice, unite în B. P. D.; luptei împotriva tuturor elementelor și partidelor reacționare; poliției externe bazate în primul rând pe prietenie strânsă cu U. R. S. S., constituie îndreptarul esențial al acțiunii partidului social-democrat.

2) Secretariatul general al partidului este însărcinat să execute și supravegheze îndeplinirea întocmai a acestor directive.

Se vor aplica sancțiuni severe mergând până la excluderea acestora cari prin comportarea lor dăunează partidul sau nu se conformă directivelor și disciplinei lui.

3) Reînnoște convingerea sa că astăzi, mai mult decât oricând, problemele care se pun clasei muncitoare și țării însăși, nu pot fi rezolvate decât prin unitatea de acțiune a celor două partide muncitorești în F. U. M.

Comitetul executiv îndrumază delegația partidului din comitetul central de F.U.M. să activeze cu toată intensitatea pentru desăvârșirea acestei acțiuni, atât pe tărâmul principal cât și pe cel practic“.

FORMAREA BLOCULUI PARTIDELOR DEMOCRATE ALCATUIREA PLATFORMEI PROGRAM. VICTORIA FORTELOR DEMOCRATICE ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE.

La 17 Mai 1946, s'a constituit un Bloc al Partidelor Democratice, care cuprinde șase partide politice. Aceste partide au hotărât să meargă împreună în alegeri, alcătuiind un program, pe care l-au supus votului poporului.

„Partidele democratice care au alcătuit guvernul Dr. Petru Groza adus la cârmă țării prin voința liber exprimată de către masele populare, — se spune în platforma program a B.P.D. — conștiente de marea răspundere ce o au în fața poporului și viitorului țării noastre, au hotărât să reînnoiască acordul de colaborare, să constituie *Blocul Partidelor Democratice* și să se prezinte în alegerile generale pe o sin-

Fig. 163. — Mare meeting popular ținut de Blocul Partidelor Democratice.

gură listă și cu un program comun, în vederea continuării și desăvârșirii operei de refacere și democratizare a țării începută la 6 Martie 1945“.

Iată cele 9 puncte principale referitoare la politica generală, cuprinse în „Platforma-Program a Blocului Partidelor Democratice:

1. Asigurarea regimului democratic și a suveranității depline a Statului Român, în cadrul monarhiei constituționale.
2. Respectarea proprietății individuale și asigurarea condițiilor necesare pentru întărirea și ridicarea bunii stări materiale a familiei și a națiunii.
3. Asigurarea drepturilor și libertăților cetățenești: libertatea cuvântului, libertatea scrisului, libertatea întrunirilor și a dreptului de asociere.
4. Asigurarea liberei manifestări a credințelor religioase.

5. Asigurarea drepturilor politice, economice și sociale pentru femei.

6. Asigurarea de drepturi egale tuturor naționalităților conlocuitoare, prin aplicarea statutului naționalităților.

7. Propășirea poporului român și a naționalităților conlocuitoare strâns legată de apărarea și consolidarea regimului democratic.

8. Consolidarea și apărarea păcii, alături de toate națiunile iubitoare de pace și libertate.

9. Strânse și permanente legături de prietenie cu U. R. S. S. și țările vecine, precum și cu Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța și celelalte țări democratice.

Legea electorală. Această lege, înainte de a primi forma sa definitivă, a fost supusă discuției opiniei publice în întruniri publice și în toată presa.

Acordarea votului universal. La 15 Iulie 1946, printr-un decret lege dat pe baza actului constituțional dela 31 August 1944, o nouă lege electorală a fost dată țării.

Această lege asigură dreptul de vot tuturor cetățenilor majori din țara noastră, indiferent de sex, naționalitate sau profesiune adică se acordă pentru prima dată în țara noastră *Votul universal*.

Se dă drept de vot femeilor și militarilor activi, categorii importante de cetățeni, care până atunci fuseseră ținuți în stare de inferioritate.

În timp ce înainte, oamenii noștri politici nu aveau nici o răspundere în exercitarea mandatului lor, noua lege înlătură dela dreptul de vot pe cei ce au contribuit direct la susținerea dictaturii fasciste și a războiului hitlerist.

Pentruca deputații aleși să fie expresia proporțională a numărului de cetățeni din circumscripția electorală respectivă, noua lege a eliminat nedreptățile de pe timpurile regimului „istoric”, când unele circumscripții cu o populație mai mare alegeau mai puțini deputați, decât altele cu o populație mai mică. Astfel, votul devine în adevăr egal.

Se renunță la sistemul bicameral, desființându-se Senatul. (Prin structura lui, senatul se compunea din senatori aleși, numiți și de drept, care prin numărul lor și prin clasa socială căreia aparțineau, nu reprezentau decât o infimă parte a populației țării; în schimb, puteau să oprească și să modifice activitatea legiuitoare a Camerei).

Se înlătură furtul legalizat de voturi prin prima elec-

torală, care a fost o copie a sistemului electoral fascist din Italia și prin care reacțiunea și clasa stăpânitoare, își asigurau un număr de 40% din voturi 60½ din mandate. Abia prin suprimarea acestei prime electorale, parlamentul devine o oglindă vie a voinței poporului.

Prin desființarea obligativității votului, noua lege arată că prezentarea la vot a milioane de cetățeni trebuie să pornească din adâncul convingerii lor politice și al conștiinței lor politice pentru asigurarea viitorului democratic al țării.

Pe baza acestei legi, participarea la alegeri a fost mult mai mare ca în trecut. În timp ce sub regimurile istorice votau numai cca. două milioane de oameni, reprezentând mai puțin de 13% din numărul cetățenilor majori din ambele sexe, la alegerile din 19 Noembrie 1946 au avut drept de vot aproape 8 milioane de cetățeni, 89% din aceștia au votat și dintre ei 84% pentru guvernul democrat Dr. Petru Groza.

Alegerile din 19 Noembrie 1946. Victoria B. P. D. La aceste alegeri, Blocul Partidelor Democratice a ieșit victorios, cu 384 mandate din 414. Uniunea Populară Maghiară, care sprijină Blocul Partidelor Democratice și care a participat pe liste proprii, a obținut 29 mandate. În schimb Partidul Țărănesc, prezidat de Maniu precum și Partidul Național Liberal prezidat de Brătianu, au fost complect înfrânate. Aplicându-se această nouă lege electorală, al gerile din 19 Noembrie 1946 au dat țării o Reprezentantă Națională, cu o structură cu totul nouă, oglindind în adevăr, toate păturile creatoare ale țării: printre deputații aleși se găsesc un număr important de muncitori din mine și fabrici (77), de plugari și mici agricultori (56) și de intelectuali (202), între ei savanți de vază și scriitori sau personalități de seamă.

Deputații își desfășoară activitatea parlamentară în ședințe plenare și în Comisiuni, problemele cele mai importante, discutând fiecare proiect de lege care se propune. Dar deputații care sunt în strâns contact cu cetățenii cari i-au ales și cărora le raportează regulat asupra lucrărilor parlamentare, culeg în fiecare județ, datele concrete ale situației și veghează ca fiecare lege să fie corespunzătoare nevoilor reale ale țării.

Parlamentul devine astfel, un for în care se dezbate marile probleme ale țării, care se rezolvă după cerințele și ne-

voile celor ce munces și nu după interesul unor grupuri de profitori.

În activitatea de până acum a Parlamentului, au fost sedințe de importanță istorică, de exemplu, cele în care s'a făcut ratificarea tratatului de Pace, etatizarea Băncii Naționale, proclamarea generalisimului Stalin ca cetățean de

Fig. 164. — Sedința dela 1 Decembrie 1946, la deschiderea primului Parlament democrat.

onoare al țării, votarea legii Oficiilor industriale, reforma monetară, reforma armatei, etc., etc.

CONFERINȚA DELA PARIS. TRATATUL DE PACE. AJUTORUL DIPLOMATIC DAT ROMÂNIEI DE U. R. S. S.

Conform hotărârilor dela Yalta și Potsdam, unde fuseseră prevăzute consultații periodice ale miniștrilor de ex-

terne și celor trei Mari Puteri, a fost convocată în Decembrie 1945, Conferința dela Moscova.

Conferința dela Moscova Incercările cercurilor reacționare dinăuntru și dinafara țării de a provoca cu ocazia acestei Conferințe complicații interne și externe au dat greș. Acest lucru îl datorăm politicii juste a guvernului Dr. Petru Groza, care reprezintă interesele adevărate ale poporului nostru. Dar mai datorăm acest lucru sprijinului pe care ni-l acordă guvernul sovietic. Grație acestui sprijin, am reușit să ajungem la o înțelegere cu reprezentanții englezi și americani asupra recunoașterii guvernului democrat român de către Anglia și Statele Unite.

Conferința dela Moscova a însemnat pentru țara noastră un mare pas înainte spre încadrarea în familia Națiunilor Unite.

Un rezultat imediat al Conferinței dela Moscova a fost restabilirea relațiilor diplomatice între România și guvernele englez și american. În Februarie 1946, o jumătate de an după recunoașterea guvernului român de către U.R.S.S.

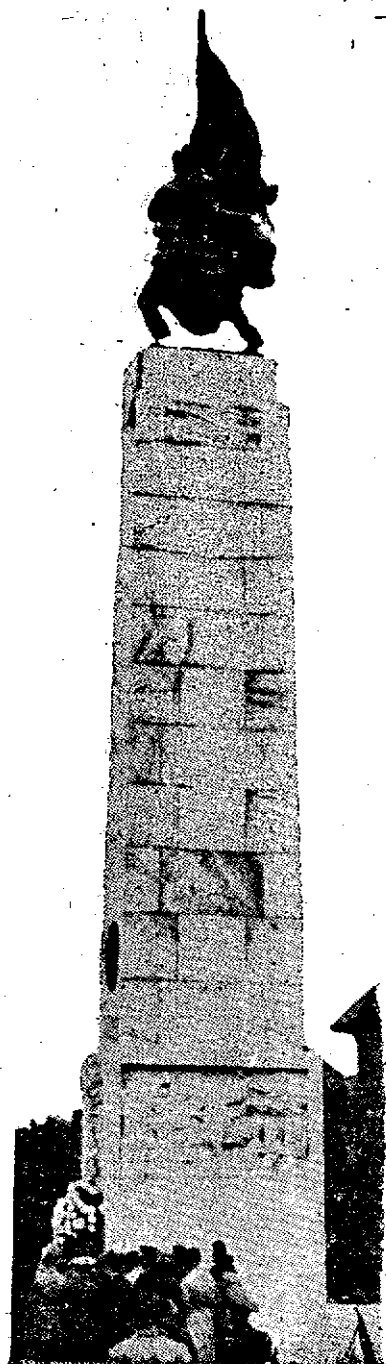
Conferințele pregătitoare ale tratatelor de pace. În vederea încheierii tratatelor de pace cu foștii sateliți ai Germaniei hitleriste, Bulgaria, Italia, România, Ungaria și Finlanda, s'au întrunit la Paris două conferințe pregătitoare.

După o primă schimbare de vederi în lunile Aprilie și Mai 1946, a doua conferință, tot în capitala Franței în perioada Iulie—Octombrie a aceluiaș an, a seos la lumină două teze diferite în legătură cu aceste tratate.

Teza susținută de Statele Unite și de Anglia prevedea impunerea fostelor state satelite, cu sarcini economice foarte grele și creierea de condițiuni care ar putea atinge suveranitatea lor.

Consecvență principiului egalității în drepturi a tuturor națiunilor mari și mici, U.R.S.S., a susținut cu hotărâre următoarea teză: Tratatul de pace trebuie să devină Statutul independenței și libertății reale a țărilor foste satelite și trebuie să creieze pentru semnatarii lor, relațiuni internaționale, care să le permită normalizarea vieții economice și progresul.

A treia conferință a avut loc la New York în lunile Octombrie—Noembrie 1946. Și de această dată, cele două teze au venit în discuție. Ministrul de Externe al U.R.S.S., d. V. M. Molotov a susținut în mod energic, necesitatea unui re-

gim diferit față de țara noastră, care a luptat alături de forțele aliate în ultima parte a războiului împotriva armatelor hitleriste.

România este o țară mică, — spunea d. Molotov, — care se află într-o situație economică grea, în urma pagubelor pricinuite de războiu și ar fi nedrept ca asupra ei să greveze sarcini identice cu cele atribuite unor țări mai mari, cum ar fi Italia de exemplu.

D. Molotov s'a opus deasemenea pretențiilor susținute de miniștri unor puteri mari care cereau privilegii importante pentru străinii deținători de bunuri în România. Ministrul de externe sovietic s'a opus și includerii în tratatul de pace cu România, a articolului privitor la regimul navigației pe Dunăre care prevede amestecul statelor neriverane, în interesele celor riverane.

Punctele de vedere susținute de delegația sovietică au contribuit la lămurirea opiniei publice internaționale asupra poziției și justiției tezelor ce se ciocneau. Hotărîrea cu care aceste puncte au fost susținute a reușit să amelioreze unele prevederi ale tratatului de pace cu țara noastră. România bucurându-se și de data această de sprijinul neprecupetit al Uniunii Sovietice.

Fig. 165 — Monumentul din București al Eroilor Sovietici căzuți pentru eliberarea României.

În luna Decembrie s'a încheiat conferința miniștrilor de externe dela New-York, urmând ca semnarea tratatelor să se facă în luna Februarie la Paris.

În ziua de 10 Februarie 1947, în Palatul Ministerului de Externe la Paris a avut loc semnarea tratatului de pace cu România și cu celelalte state foste satelite: Italia, Bulgaria, Ungaria și Finlanda.

În acest tratat de pace nu există clauză dreaptă, favorabilă României care să nu aparțină diplomației sovietice, după cum nu există clauză injustă, potrivnică României, care să nu fi întâmpinat rezistența hotărîită a aceleiași diplomații.

Principiul sovietic afirmat puternic în viața interanțională de a nu confunda clicile care au pregătit și înfăptuit războiul cu poporul respectiv, România îi datorează toate posibilitățile și ușurările create popoului nostru pentru a-și făuri o viață nouă, liberă și democratică.

Spre deosebire de tratatele încheiate după primul războiu mondial, cele de acum sunt lipsite de sentimente de răzbunare față de țările învinse și evită încălcarea demnității lor naționale. Având în vedere condițiile în care tratatul a fost încheiat, el poate fi socotit ca cel mai bun care ar fi putut fi realizat.

Statele aliate care au semnat au fost: U.R.S.S., Anglia, Statele Unite, Australia, Bielorussia, Canada, Cehoslovacia, India, Noua Zeelandă, Ucraina și Africa de Sud.

Într-o notă adresată de guvernul român puterilor aliate în legăturile cu tratatul de pace se scrie între altele: „Semnând tratatul de pace impus de puterile aliate și asociate, România declară prin reprezentanții săi că va depune toate eforturile pentru a executa obligațiile ce-i revin prin dispozițiunile cuprinse în acest tratat.

Această declarație sinceră și leală îi dă însă dreptul să folosească un ultim prilej pentru a afirma odată mai mult că unele din obligațiunile impuse României sunt excesive și altele nedrepte“.

În continuare, această notă menționează faptul că România a fost silită să renunțe — în urma cerințelor anglo-saxone și împotriva punctului de vedere sovietic „nu numai la dreptul de a-și valorifica creanțele împotriva Germaniei și la acela de a fi îndemnizată de ea pentru pagubele suferite în timpul războiului purtat alături de aliați spre triumful dreptului și al libertății“.

„România va semna tratatul de pace, scrie această notă, nerăbdătoare să-și reia cu un ceas mai curând locul în mij-

locul celorlalte state libere ale lumii. După ce și-a reorganizat întreaga viață internă a Statului prin realizarea unui mare program de reforme democratice, România dorește să-și aducă contribuția la organizarea păcii și a colaborării internaționale“.

Câteva luni mai târziu urmează ratificările tratatului de pace către Anglia, Statele Unite, România și U.R.S.S.

Ratificarea tratatului de pace de către România a avut loc în urma propunerii P.C.R. către Adunarea Națională a Deputaților, într-o ședință solemnă la Parlament (23 August 1947). Prin aceasta s'a încheiat primul act al capitolului întunecat din trecutul poporului român, legat de războiul nedrept anti-sovietic, de un războiu împotriva intereselor țării noastre.

În ziua de 15 Septembrie 1947, a intrat în vigoare tratatul de pace cu România precum și tratatele cu celelalte state foste satelite: Bulgaria, Ungaria și Finlanda. În conformitate cu clauzele tratatelor de pace, instrumentele de ratificare au fost predate la Moscova spre păstrare guvernului U.R.S.S. În aceeași zi, Ministrul Afacerilor Străine, V. M. Molotov a primit la Ministerul Afacerilor Străine al U. R. S. S., spre păstrare, de la ambasadorul României și de la miniștrii plenipotențieri ai celorlalte țări instrumentele de ratificare române, bulgare, ungare și finlandeze ale tratatelor de pace semnate la Paris în ziua de 10 Februarie 1947.

Situația internațională după tratatul de pace. Cu semnarea tratatelor de pace, lupta pentru pacea democratică în Europa și în lumea întreagă, nu e terminată. În afară de lupta ce se dă pentru ca problema Germaniei și Japoniei să fie rezolvată, în spiritul democratizării și demilitarizării ambelor țări învinse, se întărește lupta între democrație și reacțiunea internațională.

Cercurile reacționare provoacă în diferite părți ale lumii, în mod întinsat, turburări și focare de neliniște. Ele încearcă să îngreueze înfăptuirea relațiilor pașnice durabile între popoarele lumii. Pretutindeni unde apar reprezentanții monopolurilor și trusturilor internaționale calcă în picioare cele mai elementare drepturi ale omului și popoarelor.

Putem lua ca exemplu campania războinică nedreaptă împotriva poporului indonezian; teroarea monarho-fascistă, organizată de puteri străine în Grecia; războiul civil pe care îl duce reacțiunea chineză cu ajutorul unor cercuri reacționare din afară, împotriva poporului chinez; cursa de înar-

mare cu armele atomice și amenințarea cu acestea. Acești reprezentanți ai monopolurilor și trusturilor internaționale vor să desbina țările Europei pentru a le putea domina.

De aceea, popoarele continuă neîncetat lupta împotriva acestor tendințe expansioniste din unele țări.

În ce privește pericolul real al unui noi războiu, Generalul Stalin s'a exprimat (în interviewul acordat lui. Alexandru Werth, corespondentul din Moscova al ziarului englez „Sunday Times”, la 17 Septembrie 1946) în modul următor:

„Iac larmă acum despre un „nou război“ în special: spionii militari și politici și puținii lor partizani din rândurile demnitarilor civili. Ei au nevoie de această larmă, puțin pentru: a) a înspăimânta cu spectrul războiului pe unii dintre oamenii politici naivi, din rândurile părții opuse și a-și ajuta astfel guvernele să smulgă dela partea opusă mai multe concesii; b) a îngreua pentru un oarecare timp reducerea bugetelor militare în țările lor; c) a frâna demobilizarea armatelor și a preveni în acest mod, creșterea rapidă a șomajului în țările lor.

Trebue făcută cu strictete deosebire între larma care se face acum despre un „nou război“ și pericolul real al unui „nou război“, pericol care nu există în momentul de față“.

Forțele democratice în politica mondială cresc. Uniunea Sovietică, își urmează drumul spre o sinceră colaborare internațională între toate popoarele democratice. Alături de ea, stau astăzi masele largi ale oamenilor muncii din toată lumea, alături de ea stau mai ales tineretea democrației populare din Sud-Estul Europei, care datorează Uniunii Sovietice și glorioasei armate sovietice libertatea și independența lor națională. Printre aceste state se află și România democratică.

ACORDURI ECONOMICE, POLITICE ȘI CULTURALE CU ȚĂRILE DEMOCRATICE DIN SUD-ESTUL EUROPEI

În scopul de a adânci prietenia cu popoarele democratice din Sud-Estul Europei, reprezentanții guvernului Dr. Petru Groza au întreprins în anul 1947 o serie de vizite în Capitalele țărilor respective la Budapesta în Mai la Belgrad în Iunie, la Sofia în Iulie și la Praga în Septembrie. Cu ocazia acestor vizite, s'au constatat în mod limpede interesele comune care ne leagă de celelalte țări democratice, lupta

comună pentru consolidarea democrațiilor noastre, pentru ridicarea bunei stări materiale și culturale a popoarelor noastre.

În acest sens au fost încheiate trei acorduri: cu Republica Federativă Populară a Iugoslaviei, cu Republica Populară Bulgară și cu Republica Cehoslovacă. Delegațiile noastre au căzut de acord cu guvernele respective de a intensifica relațiile economice existente precum și raporturi culturale. În discuțiile avute, s'a constatat și o perfectă identitate de vederi în ce privește politica de pace și de colaborare internațională. O linie de conduită comună a fost fixată între România și celelalte trei state: mai ales în vederea apărării suveranității și a drepturilor și intereselor statelor dunărene la viitoarea conferință internațională pentru problema Dunării. Guvernele democratice vor împiedica pentru totdeauna, încercările unor cercuri imperialiste din afară de a se mai amesteca în treburile noastre interne.

În afară de aceste înțelegeri comune tuturor tratativelor cu cele trei state democratice, guvernul nostru a mai încheiat acorduri speciale cu fiecare în parte.

Cu Iugoslavia, în urma vizitei delegației noastre guvernamentale din Iunie 1947, am căzut de acord de a elimina toate dificultățile provenind din regimul apelor bazinului dunărean carpatic. Au mai fost lărgite acordurile comerciale existente între ambele țări. În Iulie 1946 de ex. se încheiasă un acord prin care noi am importat de acolo, minereuri de fier, de crom și sulfat de cupru. În primele luni ale anului 1947, Iugoslavia ne-a furnizat 300 tone de carbid, necesar industriei noastre carbonifere, precum și minereuri de crom, fero-crom, siderite, extracte tanante, pietre de polizor, carbuni și ajutoare alimentare pentru regiunile românești lovite de secetă.

Cu ocazia vizitei reprezentanților noștri guvernamentali la Sofia în Iulie 1947, cele două guverne au constatat că toate chestiunile teritoriale între România și Bulgaria sunt definitiv reglate. S'a semnat o convenție asupra livrărilor de energie electrică, a lăgăturii directe și transporturilor în tranzit între cele două țări, procedând în cel mai scurt timp la studierea și construirea unui pod pe Dunăre în punctul care va fi cel mai potrivit intereselor celor două țări.

Cu ocazia vizitei delegației noastre guvernamentale la guvernul cehoslovac în Septembrie 1947, a fost accentuată prietenia tradițională între ambele țări. Această prietenie s'a cunoscut în ceasurile grele pe care două state le-au trăit.

A fost recunoscută în deosebi de către guvernul și poporul cehoslovac, contribuția armatei noastre la lupta de eliberare a poporului cehoslovac, după cum noi înșine am fost eliberați de armata sovietică.

În cursul acestei vizite, au mai fost completate și lărgite acordurile comerciale existente între ambele țări. În urma acordului din Mai 1946, România a primit material pentru industria petroliferă, minieră și metalurgică, plătit prin tr'un credit pe termen lung, deschis în Cehoslovacia.

În ziua de 20 Septembrie 1947, parlamentul țării noastre a ratificat toate acordurile încheiate cu țările vecine.

RELATIIILE CULTURALE ÎNTRE U. R. S. S. ȘI ROMÂNIA

În anii de după primul război mondial, țara noastră a fost ținută izolată de U.R.S.S., printr'un zid de nepătruns, construit și conservat cu mare grijă de toate guvernele. În ura lor nemăsurată împotriva popoarelor sovietice, și în dorința lor a ține poporul nostru în întuneric, regimurile reacționaro-fasciste au suprimat cu înverșunare toate știrile autentice, venite de dincolo de granița răsăriteană. Dimpotrivă, toate calomniile despre viața în U.R.S.S., au fost colportate de presa reacționară. Progresul uriaș pe care l-a făcut țara sovietică în ultimul sfert de veac, nu numai pe tărâmul politic și economic, dar și pe cel cultural, rămăsese aproape în întregime necunoscut marelui cetățenilor noștri.

Prin ieșirea noastră din războiul antisovietic și încastrarea noastră în luptă împotriva Germaniei hitleriste alături de armata sovietică și de poporul sovietic, zidul artificial care ne despărțise de Uniunea Sovietică, s'a prăbușit. După 23 August 1944, legăturile între țara noastră și U.R.S.S. au început să se strângă din ce în ce mai mult.

S'a înființat „Asociația Română pentru strângerea legăturilor cu U.R.S.S.” (A.R.L.U.S.) și mai târziu „Institutul de Studii Româno-Sovietic” cu menirea de a mijloci cunoașterea reciprocă între ambele popoare. Reprezentanții vieții culturale ai ambelor țări au pornit să studieze realizările tehnice și spirituale sovietice, respectiv românești. Se organizează numeroase călătorii de studii în cele două țări. Guvernul sovietic a invitat și susține pe tineri români să studieze în U. R. S. S. Vizitele marilor savanți, tehnicieni, scriitori și artiști sovietici, con-

ferințele și spectacolele lor îmbogățesc încontinuu viața noastră culturală. Între marile evenimente culturale la București și în provincie, au fost de ex. conferințele renumitului savant în științe agrare, Țătan, cele ale cunoscutului scriitor Ilia Ehrenburg, precum și spectacolele artistice ale maestrului violonist Oistrach, ansamblul de stat din Moscova condus de Moiseev, etc.

La strângerea relațiilor culturale cu poporul sovietic contribuie și vizitele reprezentanților noștri culturali în U. R. S. S. (de ex. prof. Parhon, scriitorul Mihail Sadoveanu, prof. Al. Rosetti, prof. E. Petrovici etc.). Acelaș scop servește și schimbul de bursieri, de studenți și de cercetători.

Editura „Cartea Rusă” ne mijlocește cunoștința cu bogăția cărților, revistele, ziarele care apar în U. R. S. S. Și revistele literare (*Veac Nou*), științifice (*Analele Româno-Sovietice*) precum și „*Graiul Nou*”, ziarul direcțiunii politice a grupului de trupe ale Armatei Sovietice, ne fac cunoscut cum privesc oamenii sovietici problemele politice, culturale, tehnice, etc.

ETATIZAREA BANCII NAȚIONALE. OFICIILE INDUSTRIALE. PROPUNERILE P. C. R. PENTRU ÎMBUNĂTĂȚIREA SITUAȚIEI ECONOMICE ȘI FINANCIARE A ȚĂRII. APLICAREA

Etatizarea făcută prin legea din 28 Decembrie 1946, are de scop ca această importantă instituție de **Bancă Națională a României** credit care este și *institutul nostru de emisiune*, să se integreze în efortul comun pentru împlinirea programului de refacere și propășire a economiei naționale.

Banca Națională ca mandatară a statului român, dirijează și controlează creditul. Acțiunea sa se exercită asupra tuturor întreprinderilor de bancă și institutelor de credit, publice sau particulare, în scopul armonizării acestora cu interesele superioare ale economiei naționale. În modul acesta, se va împiedica abaterea creditului de la menirea sa, pentru a nu deveni instrument de spoliere și de opresiune, ceea ce a fost Banca Națională ca societate anonimă a Partidului liberal.

Oficiile industriale au fost create prin legea din 10 Iunie 1947. Ele au menirea de a dirija industria, sub supravegherea, îndrumarea și controlul Statului. Aceasta va face să se planifice producția, adică să se fa-

brice acele produse de care avem în primul rând nevoie, iar anumite produse să fie fabricate în acele întreprinderi care au condițiile tehnice cele mai prielnice. Oficiile industriale nu au un scop lucrativ, ci formează asociații pe ramuri de industrie, sub o conducere unică în ce privește planul producției. Ele sunt făcute pentru programarea întregii producții industriale pe baza necesităților economiei naționale.

* * *

În ziua de 14 Iunie 1947, Consiliul de Miniștri ținut sub președinția Dr. Petru Groza, a ascultat un program expus în numele Partidului Comunist Român de Gh. Gheorghiu-Dej, ministrul Industriei și Comerțului, referitor la măsurile ce trebuiesc luate pentru îmbunătățirea situației economice și financiare a țării.

Consiliul de miniștri a aprobat în unanimitate acest program.

Propunerile Partidului Comunist Român în vederea îmbunătățirii situației economice și financiare a țării.

Regimul democratic instaurat la 6 Martie 1945, a adus poporului suveranitatea și deplina independență a țării, dreptul de a dispune în mod liber de soarta sa și de a urma o politică corespunzătoare intereselor naționale și ale păcii generale.

Scopul întregii politici a regimului democrat a fost și este asigurarea condițiilor de dezvoltare a vieții noastre naționale pe toate tărâmurile și de îmbunătățire a traiului celor ce muncesc. Regimul democratic a creat poporului și guvernului condițiuni favorabile pentru o renaștere economică, politică și culturală a țării. În urma instaurării în țara noastră a regimului democrat, au fost realizate o serie de reforme și măsuri de mare însemnătate, în vederea îmbunătățirii situației economice și financiare a țării. Astfel, a fost înfăptuită reforma agrară, a fost etatizată Banca Națională a României, s'au refăcut în cea mai mare parte transporturile, s'au încheiat acorduri economice cu Uniunea Sovietică și alte țări. S'au elaborat un buget echilibrat, s'au adoptat și au început să fie puse în aplicare legi și măsuri pentru introducerea ordinii în economie cât și pentru întărirea proprietății țărănimii muncitoare.

Cu toate acestea, eforturile eroice depuse de masele muncitoare și de guvernul democratic, nu au dat rezultatele dorite, în domeniul redresării economiei și îmbunătățirii traiului populației. Mai mult chiar, ceea ce s'a realizat este grav amenințat din cauza lipsei de economie în folosirea resurselor materiale și financiare ale țării sărăcite în urma războiului și a doi ani de secetă, din cauza enormului deficit în buget și a inflației. Inflația, care aduce beneficii straturilor avute și care provoacă totodată o catastrofală scădere a nivelului de trai al populației muncitoare, constituie una din piedicile principale în calea redresării economice și financiare a țării și a întăririi regimului democrat în România.

istoria României, cl. VIII secundară

Partidul Comunist Român consideră că a se merge mai departe pe drumul inflației, înseamnă prăbușire economică. El consideră că inflația trebuie grabnic lichidată și că în afară de lichidarea ei, sarcini mari revin atât guvernului democrat, cât și muncitorimii, țăranimii, intelectualilor și întreprinzătorilor.

Partidul Comunist Român consideră că sunt întrunite condițiile obiective pentru realizarea reformei monetare și e convins că prin forțele unite și voința hotărâtă a poporului, această reformă va fi înfăptuită.

Pentru a reface economia țării, creind astfel o bază solidă regimului democrat în țara noastră, care a fost împinsă într'un război criminal și a suferit pierderi materiale enorme, trebuie instituit un regim de economii severe, trebuie lichidat haosul financiar, trebuie zădărnice planurile reacțiunii de a împiedeca refacerea. Folosind în mod larg inițiativa particulară, Statul democrat trebuie să dirijeze principalele sectoare ale economiei naționale.

În vederea îmbunătățirii hotărâtoare a situației economice și financiare a țării și executării la timp a obligațiilor internaționale a României, Partidul Comunist Român propune următoarele măsuri :

Producția industrială.

De nivelul industriei extractive și metalurgice depinde într-o însemnată măsură dezvoltarea economică generală a țării. Trebuie deci să ne fixăm ca sarcină de a spori până la sfârșitul acestui an, producția medie lunară de petrol până la 425.000 tone, extracția de cărbune până la 200.000 tone, extracția de minereu de fier până la 15.000 tone, extracția de gaz metan până la 100 milioane m. c., producția de fontă până la 12.000 tone, producția de oțel până la 25.000 tone și producția de laminate până la 20.000 tone.

În acest scop, guvernul va lua măsuri pentru a satisface urgent nevoile industriei petrolifere, carbonifere și metalurgice, punându-i la dispoziție credite, materii prime și alte materiale, mâna de lucru și mijloace de transport.

Totodată trebuiesc luate măsuri efective de sporire simțitoare a producției în industria forestieră, chimică, de ciment, sticlă, sare, hârtie, în industria textilă, de polărie și încălțăminte, și alimentară. Astfel, trebuiesc realizate în timpul cel mai scurt îmbunătățiri substanțiale în domeniul satisfacerii nevoilor de materii prime, în domeniul ridicării nivelului de trai al maselor muncitoare și în domeniul creșterii cât mai mare a exportului de mărfuri în vederea largirii comerțului exterior.

Pentru a putea îndeplini cu succes aceste sarcini și ținând seama de interesele clasei muncitoare, să se realizeze în timpul cel mai apropiat măsurile următoare :

a) Raționala repartizare a brațelor de muncă în întreprinderile industriale și transporturi.

b) O cât mai largă extindere a sistemului muncii în acord.

c) Stabilirea ordinii necesare în producție prin întărirea disciplinei în muncă, atât la întreprinderi, cât și la instituții. Interzicerea folosirii timpului de lucru pentru scopuri străine de producție, sancționarea lipsirilor și întârzierilor nemotivate.

În timpul cel mai scurt, va trebui elaborat un sistem special de încurajare materială a inginerilor, tehnicienilor, meștrilor și muncii-

torilor pentru succesele obținute în domeniul raționalizării și sporirii producției.

Toate aceste măsuri vor duce la o sporire importantă a productivității muncii al cărei nivel trebuie să atingă, spre sfârșitul anului 1947, cel puțin 60—70% față de nivelul productivității muncii dinaintea războiului. Astfel, se va realiza o importantă scădere a costului producției, ceea ce va permite să se micșoreze prețul mărfurilor.

Agricultura

Agricultura a suferit mult din cauza războiului și a ultimilor doi ani de secetă. Valoarea totală a producției agricole nu reprezintă în 1946, decât 38—40% din valoarea producției pe 1938. Este necesar deci, să se ia măsuri urgente pentru ridicarea generală a producției agricole.

Reforma agrară din anul 1945 trebuie desăvârșită în prim loc, prin accelerarea înscrierii proprietăților noi în cărțile funciare, prin eliberarea tuturor titlurilor de improprietărie și prin realizarea cât mai grabnică a lucrărilor de amenajări agricole, legate de această reformă.

Aplicând cu rigurozitate prevederile legii circulației bunurilor agricole, trebuie împiedicată acapararea pământurilor țăranimii muncitoare de către chiaburi și speculanți.

Pentru a veni în ajutorul gospodăriilor țărești — și în primul rând a nouilor improprietăți — pentru a le ridica în interesul economiei generale, Statul trebuie să poartă la o acțiune de înzestrare a acestora cu unelte agricole, acordând o atenție deosebită folosirii și înmulțirii mijloacelor mecanice existente, prin sporirea numărului de stațiuni de închiriat mașini agricole, puse în special la îndemâna micilor agricultori, lipsiți de vite de muncă și de unelte.

Deasemenea, va trebui întocmită legea de reglementare a activității fermelor model particulare care împreună cu fermele model de Stat, vor fi puse în slujba ridicării agriculturii, asigurând gospodăriilor țărești posibilitatea de procurare a sămânței selecționate, a animalelor de rasă și reproducție, a plantelor industriale, etc.

Statul va trebui să se îngrijească de sporirea producției pomologie și viticole, a producției de leguminoase, de plante industriale, etc.

Deasemenea, va trebui încurajată cât mai mult cu puțință creșterea și ameliorarea rasei vitelor și mai cu seamă creșterea porcilor și oilor. Statul trebuie să sprijine și să îndrumeze creșterea păsărilor, valorificarea laptelui și pescuitului, urmărind să refacă bogăția națională și să creeze încă un izvor de întărire imediată a agriculturii.

Pentru rodnică desfășurare a tuturor acestor forme de activitate, Statul trebuie să ia măsuri pentru a înlătuni țăranimii muncitoare dobândirea de credite și să simplifice formalitățile necesare.

Este necesar ca printr-o largă campanie de lămurire, țăranii să fie îndemnați ca, mai ales acum, după o îndelungată perioadă de secetă, să depună o muncă deosebit de stăruitoare, deoarece nivelul lor de viață depinde de nivelul de producție agricolă.

Măsurile preconizate pentru asigurarea unui ritm din ce în ce mai viu al producției industriale, vor duce la crearea rezervelor de mărfuri și la înzestrarea gospodăriilor țărești.

La rândul lor, sătenii trebuie să contribuie la asigurarea aprovizionării populației orașenești în domeniul alimentară, precum și la a-

provizionarea industriei prelucrătoare de produse agricole.

Pentru a asigura stabilitatea economică, Statul trebuie să creeze stocuri de produse alimentare necesare populației muncitoare. Planul de colectare va trebui să prevadă anul acesta o cotă de predare absolut necesară. După predarea acestei cote, agricultorii vor putea să dispună liber de restul produselor agricole.

Transporturile.

Căile Ferate trebuie să atingă până la sfârșitul acestui an, nivelul dinaintea de război, în domeniul transportului de călători și mărfuri. În acest scop, trebuiesc accelerate lucrările de reparare a distrugerilor provocate de război, cât și grăbită terminarea construirii noulor linii ferate de importanță vitală pentru economia țării. Trebuie acordată o atențiune deosebită îmbunătățirii lucrărilor de întreținere, precum și de reparare a materialului rulant. Căile ferate trebuie să devină rentabile, lucrând fără deficit.

Transportul pe apă este mult rămas în urmă. Guvernul trebuie să elaboreze și să aplice măsuri practice care să asigure o sporire importantă a transporturilor maritime și fluviale în apropiatele 2—3 luni.

În ce privește transportul cu autovehicule, Guvernul trebuie să întărească controlul asupra tarifelor pentru pasageri și mărfuri, tarife fixate de societățile particulare de transport. Consumul combustibilului și al uleiului pentru transportul cu autovehicule trebuie strict reglementat.

Comerț, prețuri, salarii și distribuirea resurselor materiale.

Trebuie stabilit neîntârziat un control sever asupra operațiunilor de colectare de produse agricole, asupra întregului proces de producție, de mărfuri industriale, asupra circulației și consumului, cât și asupra strictei respectări a prețurilor și salariilor stabilite. În acest scop, este necesară urgenta înființare a unor organe de control economic. Legea pentru înființarea controlului economic trebuie grabnic adoptată și pusă în aplicare.

În vederea unei mai bune reglementări a consumului principalelor materii prime, mărfuri industriale, a combustibilului și a produselor alimentare, trebuiesc perfecționate măsurile de evidență și distribuire a acestora, sancționând sever pe toți acei care vor călca sau nu vor executa în termenul stabilit dispozițiile Guvernului în acest domeniu. Se vor lua măsuri aspre, mergând până la detențiune pe termen lung și confiscarea avutului persoanelor care calcă cu rea intenție aceste dispozițiuni.

Guvernul trebuie să-și pună ca sarcină de a îmbunătăți substanțial, până la sfârșitul acestui an, aprovizionarea raționată a muncitorilor. În acest scop, Statul va crea și întreține rezervele necesare de mărfuri și alimente.

Dat fiind faptul că, în perioada inflației, numărul firmelor comerciale s'a mărit în proporții neobișnuite, trebuie procedat urgent la verificarea amănunțită a condițiilor în care s'au acordat drepturile de exercițiu al comerțului.

Finanțe

Legea bugetară pe anul 1947/48 asigură în întregime acoperirea tuturor cheltuielilor Statului, prin venituri bugetare ordinare. Cu toate acestea, pentru primele două luni ale anului bugetar în curs, cheltuielile au fost acoperite în proporție de 3/4 prin credite de la Banca Națională și emisiuni ale tezaurului. Sarcina cea mai importantă a guvernului în domeniul finanțelor este echilibrarea completă, în decurs de maximum două luni, a veniturilor și cheltuielilor bugetare, în care scop, sunt necesare următoarele măsuri:

1. Economia cea mai strictă în cheltuirea mijloacelor materiale ale Statului, de către instituțiile și întreprinderile de Stat, precum și de către administrațiile locale. Trebuiesc luate măsuri energice pentru mărire veniturilor proprii ale Regiilor și întreprinderilor de Stat, precum și ale administrațiilor locale.

2. Mijloacele materiale ale Statului nu vor putea fi cheltuite în afara afectațiilor și normelor stabilite în buget. Se va respecta cu strictețe blocarea a-30% din cheltuieli până la 1 Octombrie 1947, blocare prevăzută de legea bugetară.

3. Se va efectua, până la 1 Iulie 1947, reducerea efectivă cu 30% a numărului funcționarilor bugetari și se va respecta cu strictețe hotărârea de interdicere a ocupării posturilor vacante și hotărârea de reducere a personalului temporar.

4. Cu începere de la 1 Iulie 1947, Ministerul de Finanțe este obligat să întocmească bugetele trimestriale conținând repartizarea lunară a veniturilor și cheltuielilor. Aceste bugete vor fi supuse spre aprobare Consiliului de miniștri. Orice credite neprevăzute în bugetul trimestrial, nu pot fi acordate decât, delat caz la caz, și numai în baza hotărârii Consiliului de Miniștri.

5. Nu se va mai acorda nici o subvenție din bugetul Statului administrațiilor locale. Conducătorii acestor administrații trebuie să acopere cheltuielile lor, în limitele veniturilor proprii, precum și a vărsămintelor legale ce li se cuvin din impozitele de Stat și taxe. Folosirea veniturilor aparținând Statului și încasate de către organele locale pentru nevoile acestuia, este strict interzisă. Cei vinovați de călcarea acestor dispozițiuni, vor fi sancționați pe cale penală.

6. Personalul și cheltuielile reprezentanților Statului în străinătate trebuie reduse, economisindu-se astfel valori în devize.

7. O comisiune guvernamentală trebuie însărcinată să elaboreze și să prezinte până la 1 August 1947, Consiliului de Miniștri propuneri pentru simplificarea și scăderea cheltuielilor întreținerii aparatului și lichidarea instituțiilor de Stat care nu sunt strict necesare.

8. Trebuie fundamental reorganizate și îmbunătățite aparatul și munca de stabilire și percepere a impozitelor și taxelor în conformitate cu veniturile reale ale contribuabililor din toate straturile sociale. Toate veniturile bugetare trebuiesc încasate deplin și în termen, luându-se măsurile cele mai severe față de cei care ascund veniturile, față de contribuabilii incorecți, cât și față de funcționarii fiscali necinstiți sau abuzivi.

9. Emiterea bonurilor de cassă și de tezaur, precum și a oricăror hartii de valoare ale Statului, destinate acoperirii cheltuielilor bugetare, va fi interzisă. În mod excepțional, se vor putea face împrumuturi, pe termen scurt, numai la Banca Națională, pentru acoperirea depășirii temporare a veniturilor de către cheltuieli. Asemenea împrumuturi se

vor face numai cu aprobarea Consiliului de Miniștri, aprobare dată de la caz la caz și pe termen de cel mult 2 luni. Consiliul de Miniștri va cerceta amănunțit cauzele care motivează necesitatea unor astfel de credite.

10. Consiliul de Miniștri și comisiunea de finanțe și buget a Parlamentului vor trebui să cerceteze cu cea mai mare atențiune și la începutul fiecărei luni, rapoartele Ministerului de Finanțe asupra realizării bugetului pentru luna încheiată. Ministerul de Finanțe va trebui să formuleze propuneri concrete în vederea realizării întocmai a politicii bugetare.

Creditul Creditul trebuie să joace un rol important în opera de însănătoșire financiară și economică a țării. El trebuie să fie folosit de Stat în lupta împotriva îmbogățirii ilicite și a speculei. Creditul trebuie să servească pentru mobilizarea capitalurilor disponibile. Pentru aceasta este necesar:

1. Să se elaboreze fără întârziere, normele de dirijare a rezervei de credite în scopuri exclusiv productive și să se realizeze de către Banca Națională un control efectiv al utilizării creditelor, luându-se măsurile cele mai severe față de cei ce dau creditelor altă destinație, de cât aceia, în vederea cărora au fost obținute și îndeosebi față de cei ce folosesc creditele pentru scopuri speculative și de îmbogățire ilicită.

2. Banca Națională și băncile comerciale nu vor mai acorda credite întreprinderilor care au acumulat stocuri prea mari de materii prime, combustibil sau produse finite. Se vor acorda cu precădere credite întreprinderilor care execută și depășesc programele de producție și de desfacere.

Partidul Comunist Român, decis să acționeze cu energie pentru traducerea în viață a măsurilor enumerate mai sus și convins că redresarea situației economice și financiare și asigurarea bunei stări a populației este imposibilă atât timp cât persistă inflația monetară, aducătoare de grele suferințe pentru popor.

Propune luarea tuturor măsurilor pentru efectuarea încă în cursul acestui an a stabilizării monetare.

Partidul Comunist Român își exprimă convingerea că aceste propuneri vor avea adevărată putere de convingere și organizațiilor componente ale Blocului Partidelor Democratice, cât și cea a straturilor celor mai largi ale poporului.

Țării noastre, poporului ei, trebuie asigurat un viitor mai bun, îi trebuie asigurate condițiunile prielnice pentru dezvoltarea sa democratică, pentru înflorirea sa, pentru lichidarea înapoierii României și transformarea ei, într-una din țările avansate ale lumii, din punct de vedere material, cultural și politic.

Prin forțele unite ale celor ce muncesc, prin eforturile unite ale democrației, acest viitor, aceste condițiuni vor fi asigurate patriei noastre!

REFORMA MONETARĂ DIN 1947

Ca urmare a Propunerilor făcute de Partidul Comunist Român, la 14 Iunie 1947, și a însușirii lor de către guvern,

s'a înfăptuit la 14 August, *Reforma Monetară* una din cele mai importante măsuri economice din perioada de după 6. Martie 1945.

Inflația, acest proces de permanentă pauperizare a maselor muncitoare, a început la noi în țară, încă în perioada de pregătire a războiului antisovietic, adică după anul 1938 și s'a agravat, pe an ce trecea.

După ce războiul s'a terminat, inflația făcea salturi înspăimântătoare, din cauza situației economice grele în care țara se sbătea.

O parte din industria noastră fusese distrusă, stocurile de materiale prime epuizate și o parte însemnată a echipamentului industrial uzat. Agricultură a suferit mult, prin devastarea a zeci și sute de mii de gospodării în teritoriile care au fost câmp de lută. Transporturile fuseseră ruinate prin bombardarea principalelor ateliere ale C.F.R., prin distrugerea liniilor ferate, a drumurilor, a vaselor pentru navigația fluvială și maritimă. Factorul muncă umană fusese redus și vlăguit din cauza lipsurilor impuse de război și de consecințele sale. La aceasta, se mai adaugă o sarcină în plus pentru economia noastră națională, obligațiunile rezultând din tratatul de pace, consecințe directe ale unui război nejust împotriva Națiunilor Unite.

Din aceste motive, față de anul 1938, producția a scăzut până la 48% și productivitatea (adică randamentul de muncă într'un timp anumit) sub 40%; în schimb, numărul salariaților a crescut la 140%.

La această criză economică a contribuit și seceta care se cătușise doi ani în șir ogoarele noastre.

Diferența dintre salarii și prețuri a devenit din ce în ce mai mare, prețurile depășind cu mult puterea de cumpărare a salariaților; în luna Iulie 1947, puterea de cumpărare a atins 18—25% din cea din anul 1938.

Pe de altă parte, speculanții s'au îmbogățit în dauna maselor, acumulând averi fabuloase.

În acest moment de răscruce, au fost luate de guvern *măsuri speciale pentru creșterea condițiilor necesare unei reforme monetare*, și anume:

Mărirea producției anuale: în unele domenii atingându-se, față de anul 1938, la metalurgie 70,2%, la produse chimice de bază 78,2%, la cărbune 95,5%, la ciment, geamuri și materiale de construcție 80%. (Alte ramuri cum sunt industria petroliferă, forestieră și a pielăriei au rămas încă în urmă). Transporturile C. F. R. au atins 88% din cele 1938.

Această sporire a producției este datorită mai ales sprijinului muncitorimii și țărănimii.

Asigurarea hranei pentru întreaga populație, dar mai ales salariaților, până la noua recoltă, grație consecințelor favorabile ale reformei argare, în urma recoltei satisfăcătoare, introducerii impozitului în natură pentru cereale, organizării mai potrivite a colectărilor și, în sfârșit, grație ajutorului generos de către U. R. S. S. prin importarea unei mari cantități de grâu.

Creșterea venitului național pe baza creșterii producției și a transporturilor, precum și grație recoltei favorabile.

Raționarea strictă a consumului pe baza unei repartii mai raționale a mărfurilor industriale și agricole de mare consum și efectuarea unor stocuri importante de mărfuri de către stat.

Crearea Oficiilor Industriale, alcătuirea programelor de producție de către Ministerul Industriei și Comerțului, precum și înființarea și activitatea Controlului Economic cu un aparat nou și într-un spirit nou.

Crearea condițiilor pentru echilibrarea bugetului Statului prin restrângerea cheltuielilor la cele strict necesare precum și prin încasări intensificate de către Stat, mai ales dela cei cu câștiguri mari.

În același timp, după trecerea B.N.R. în mâna Statului, creditele acestei instituții au fost îndreptate către industria productivă.

S'a întocmit o politică sănătoasă referitoare la intrări și cheltuieli de valute străine precum și la evitarea evaziunii în străinătate, în mod ilegal, a valorilor materiale și valutare ale țării (controlul sever al granițelor).

Increderea maselor largi ale poporului în reușita reformei monetare și în caracterul ei democratic, a creat condițiile necesare pentru a se putea porni la stabilizarea monetară, după numai doi ani dela terminarea războiului, în ziua de 15 August 1947.

Trăsăturile caracteristice ale noui reforme monetare sunt:

a) *Stimularea forțelor de producție și crearea condițiilor unei mărimi a productivității muncii*: clasa muncitoare, având o situație mai bună, un salariu real mai sporit și o putere de cumpărare mai mare, poate să lucreze cu mai multă aplicatie, disciplină și râvnă.

b) *Însănătoșirea și echilibrarea vieții noastre economice și financiare*: banii vechi care s'au aflat în momentul stabi-

lizării în circulație au fost preschimbați numai în parte, restul ieșind din circulație, fiind blocat sau rămânând nepreschimbati; prin aceasta, întregul numerar a fost redus în mod considerabil, în dauna capitalului speculativ.

c) *Noua distribuire a venitului național* între clasele sociale din țara noastră: mai ales aici se arată caracterul profund democratic al reformei monetare, care a efectuat această nouă repartizare exclusiv în favoarea maselor largi muncitoare, țărănești și intelectuale.

În această zi, în toată țara, moneda națională existentă a fost scoasă din circulație. Fiecare cetățean nesalariat a putut să-și preschimbe o sumă de bani până la limita de 1 milion și jumătate, salariații până la 3 milioane, agricultorii până la 5 milioane respectiv 7 milioane jumătate (cei care predaseră cota obligatorie de cereale). Un milion de lei vechi a fost preschimbati în 50 lei noi.

d) *Consolidarea independenței naționale*: reforma monetară, fiind realizată pe baza producției naționale și cu sprijinul economic, dezinteresat, al U. R. S. S., n'a dus la știrbirea independenței noastre economice și politice, ci dimpotrivă, la consolidarea ei.

Consecințele concrete și imediate al reformei monetare au fost:

Stabilirea unui nou raport între prețuri și salarii. Nouile prețuri au fost stabilite pe baza standardului din 1938), adică înaintea începerii inflației), luând în considerație în același timp și situația economică actuală a țării; s'a stabilit de asemenea un raport just între prețul diferitelor produse. Prețurile fixate sunt observate cu strictețe și nerespectarea lor este sancționată de autorități în mod sever.

S'au stabilit de asemenea, noi salarii cu o putere de cumpărare mult ridicată față de cea din inflație (2-3 ori mai mare).

S'a calculat un beneficiu legal pentru categoriile de producători. Prin noua situație economică, întreprinderile particulare și cele ale Statului vor fi silite de a coborî costul producției prin excluderea risipei, prin severe economii și prin evitarea unei risipe a mâinii de lucru.

O nouă politică de credit are grija să canalizeze creditele spre sectorul productiv al economiei naționale, izvorul principal al acestor credite fiind disponibilul acumulat sub forma de depuneri la instituțiile de credit, unde prin garantarea depunerilor de către Stat, li se asigură condițiuni de securitate și fructificare. Aceste instituții finanțează procesul de producție și de circulație a mărfurilor.

Prin stabilizare s'au deschis perspective pentru o mai bună valorificare a produselor românești pe piețele străine precum și pentru intensificarea schimburilor cu străinătatea.

E' de remarcat că reforma monetară a fost efectuată la noi într-o perioadă când o mare instabilitate economică și politică caracterizează situația multor țări europene și americane care alunecă pe panta crizei, inflației și șomajului.

Reforma armatei Stipulațiunile tratatului de pace și experiența celui de al doilea război mondial, structura democratică a Statului nostru și înfăptuirile noului regim în vederea democratizării țării, au dus și la reorganizarea armatei, consfințită prin legea votată de Parlamentul țării la 10-Iunie 1947.

Misiunea armatei pusă în slujba poporului se oglindește chiar în noua denumire: *Ministerul Apărării Naționale*.

Efectivele armatei au fost reduse la nivelul prevăzut de tratatul de pace. Cadrele armatei au fost de asemeni reduse, eliminându-se elementele necorespunzătoare.

Serviciul militar este o datorie de onoare pentru toți cetățenii țării, fără deosebire de naționalitate, religie sau limbă, înfrățiți în rândurile armatei democratice.

Atribuțiunile fiecărui organ de conducere au fost precis delimitate. Pentru o temeinică pregătire profesională, s'a creat Secretariatul general al învățământului și instrucției militare. Inzestrarea și aprovizionarea unităților este de asemeni încredințată unui singur organ de conducere și control.

Încadrarea Inspectoratului pentru educație în organismul Ministerului Apărării Naționale este una din măsurile însemnate de reorganizare a armatei. Activitatea aparatului de educație pentru dezvoltarea conștiinței patriotice, pentru ridicarea nivelului cultural și moral, pentru înfăptuirea legăturilor strânse între Armată și Popor, pentru participarea armatei la eforturile naționale de refacere a țării, este întărită prin lege.

Bătăia, degradarea umilitoare a ostasului sunt fapte definitiv abolite în noua armată, conduita ostășească bazându-se pe demnitate, grije de om și disciplină conștientă.

Spiritul nou în armată a fost întărit prin recunoașterea drepturilor fostilor voluntari români din armatele luptătoare pentru libertate, care au fost încadrați în rândurile armatei noastre. Luptătorii români pentru cauza Republicii spaniole, luptătorii din rândurile Rezistenței franceze, partizanii

luptători din Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria și U. R. S. S., precum și voluntarii din diviziile „Tudor Vladimirescu” și „Horia, Cloșca și Crișan”, au binemeritat dela patria noastră care i-au încadrat, cu toate drepturile și onorurile primite pe câmpul de luptă, în oastea română democratică.

REFORME IN CURS

Schimbările în societatea românească — prin desființarea moșiermii, a ridicării la viața politică a clasei muncitoare și țăranimii, a controlului făcut de stat în vederea îngrădirii plusvaloarei, a planificării economiei naționale în genere, etc., face necesară adaptarea vechilor instituții la noile condițiuni.

Pentru ca noul stat democrat să poată asigura nestânjenit dezvoltarea forțelor de producție, se impune revizuirea vechilor relațiuni sociale ce încetusează și opresc dezvoltarea statului nostru. Pentru aceasta, se lucrează la definitivarea unor reforme privind justiția, fiscalul și școala.

Justiția noastră civilă datează din anul 1806, fiind o reproducere fidelă a Codului Napoleon introdus în Franța la începutul secolului al XIX-lea. Este evident că o asemenea lege, datând de aproape 150 de ani, nu mai corespunde noilor condițiuni, fiind chiar o piedică în calea progresului.

Tot astfel, legile procedurale și legile pentru organizarea justiției și magistraturii, ca și într'g cortegiul de legi ale trecutului, nu mai corespund statului democrat.

Reforma justiției în curs de elaborare, este preconizată și de congresul „Asociației Internaționale a Juriștilor”, ținut la Bruxelles în Iulie 1947.

Justiția din trecut subțimează factorul uman, punând accentul pe apărarea proprii tății. Această justiție este astfel organizată încât să corespundă scopurilor pe care le urmărește clasa dominantă și statul ei, prin legislația făcută pentru apărarea intereselor ei, potrivit masei umnice.

Noua *justiție populară* din care ar face parte elemente neprofesionale alături de judecători de carieră, corespunde mai bine regimului democrat, deoarece judecătorii populari aduc în rezolvarea litigiilor preocupările sociale și cunoștințele vieții din mediul respectiv.

Justiția reflectând transformările politice și sociale, nu poate sta, închisă între coduri, departe de desfășurarea vieții din mediul înconjurător. Actualmente cadrul justiției este depășit de formele vieții. Reforma tinde

să pună în concordanță aceste elemente prin transformarea justiției.

Reforma fiscală. Tot în spiritul de înnoire democratică e și reforma fiscală. Deși până acum cei avuți au fost beneficiarii aproape exclusiv ai statului, sarcinile au fost suportate în primul rând de către masele, poporul muncitor. Ducând o politică bazată pe impozite indirecte, care au repercutat asupra maselor consumatoare, s'a ajuns la situația ca cei cu venituri modeste să fie în realitate mari contribuabili, în timp ce întreprinderile să plătească impozite cât mai mici. Astfel, impozitele suportate de bănci, nu reprezintă nimic față de marile venituri pe care le obțin proprietarii lor.

Reforma fiscală corespunzătoare noului stat democrat enunță degrevarea impozitelor indirecte asupra articolelor de primă necesitate, cu scopul mării impozitului asupra articolelor de lux.

De asemeni, introducerea impozitului în natură este iarăși o măsură de echitate socială, în favoarea țăranimii muncitoare.

Reforma învățământului. Invățământul nostru de până azi a fost ereditat pe măsura statului cu rămășițe feudale.

Până acum, preocupările teoretice, cu caracter speculativ, treceau pe primul plan, în dauna laturii practice care era neglijată.

Invățământul în noile condițiuni ale societății românești, tinde să se organizeze pe baza unei concepții unitare, care s'o lege cu realitatea actuală, formând cadre tehnice și științifice corespunzătoare stadiului și nevoilor de dezvoltare economică și socială a țării.

Desvoltarea agriculturii și industrializarea țării cere oameni de știință, necesită școli tehnice, care să pregătească elementele necesare noulor forțe de producție. Reforma în curs de pregătire tinde să ridice școala la nivelul cerințelor României democratice.

**LUPTA ÎMPOTRIVA FORTELOR REACȚIONARE.
CONDAMNAREA PRINCIPALILOR CRIMINALI DE RĂZBOI. DIZOLVAREA ORGANIZAȚIEI CONDUSE DE IULIU MANIU.***

8 NOEMBRIE 1945. Forțele reacționare din România s'au împotrivit guvernului democrat al țării, încercând pe ascuns și fățiș să-i pună piedici. În cadrul

acestei activități a pus la cale în ziua de 8 Noiembrie 1945, o mișcare de dezordine, mobilizând în jurul ei toate elementele fascisto-reacționare sub masca unei manifestații monarchice la București. Folosind în primul rând copii, conducătorii reacționari au pregătit organizarea unei acțiuni nu numai împotriva guvernului Groza, ci și împotriva ordinii de stat și a liniștii publice. Înarmați cu arme de foc, ei s'au dat la acte huliganice atacând instituții publice, împușcând soldați și păzitori ai ordinii publice. De asemenea, au atacat unele sedii: al Confederației Generale a Muncii, ale Uniunii Patrioților, Uniunii Femeilor Antifasciste, etc. Au maltratat și ucis cetățeni pașnici. Zece muncitori au căzut victime acestor atacuri banditești. Statul democrat cu sprijinul maselor populare a restabilit ordinea. Cele zece jertfe muncitorești, au fost duse la locul de veci într-un cadru de doliu național. Au fost înmormântate în Parcul Național. La înmormântare au luat parte 750.000 cetățeni din Capitală.

Procesul principalilor criminali de război. Între 6 și 15 Mai 1946, s'a judecat de către Tribunalul Poporului din București, procesul guvernării legionaro-antonesciene, în timpul căreia România și-a pierdut independența națională, fiind aservită imperialismului fascist german, iar poporului român i s'a rezervat rolul de carne de tun, pentru interesele hitleriste.

Procesul acesta a însemnat judecarea fascismului român sub forma sa organizată în regimul antonescian.

În boxa acuzațiilor au apărut o parte din cei ce, în frunte cu Antonescu, au predat lui Hitler independența și demnitatea națională a României, teritoriul, armata și bogățiile ei.

Procesul acesta a scos la lumină o serie de documente și fapte istorice care, împreună cu mărturisirile și declarațiile pe cari le-a prilejuit ancheta preliminară, au stabilit în mod precis și definitiv nu numai răspunderile — pe plan național și internațional — ale crimelor de război și ale dezastrului incalculabil cu care a fost împovărată România de regimul antonescian. Procesul a scos la iveală și complicitățile acestui regim și sprijinul pe care aceștia l-au primit din partea cercurilor conducătoare ale partidelor național-țărănesc și național-liberal de sub conducerea lui Iuliu Maniu și Dinu Brătianu.

Condamnarea principalilor criminali de război, a fost primită de poporul român cu legitimă satisfacție.

Uneltirile organizației conduse de Iuliu Maniu. După instaurarea guvernului democrat Dr. Petru Groza, partidul național-tărănesc a devenit organizatorul principal al întregii reacțiuni, adăpostind toate rămășițele legionare și antonesciene. Scopu politic al acestui partid era răsturnarea democrației în țara noastră cu ajutorul cercurilor imperialiste din afară. Pentru aceasta, Maniu și oamenii lui n'au cruțat nici o efortare pentru a provoca dificultăți sau conflicte atât externe cât și interne.

Atitudinea partidului național-tărănesc, înaintea și în timpul Conferinței de Pace de la Paris, a fost pe aceeași linie de trădare a intereselor naționale, ca dela începutul existenței lui. Conducerea acestui partid a însărcinat o delegație să creeze greutăți în tratativele de pace, punând în pericol revenirea Transilvaniei de Nord, în hotarele României, expunând țara noastră unor clauze economice grele etc.

Pe lângă acțiunile referitoare la relațiile noastre externe, partidul național-tărănesc n'a încetat o clipă încercările lui de a împiedica realizările reformelor democratice din țară. Prin presă, Maniu a atacat în permanență reforma agrară — căutând prin aceasta să salveze marea proprietate moșierească. De asemenea s'a ridicat cu înverșunare împotriva politicii de dezvoltare a industriei grele care asigură independența economică a țării noastre.

În vremuri de secetă, Maniu a stăruit la cercurile anglo-saxone, ostile democrației noastre, să nu vândă cereale țării noastre.

Prietenii lui Maniu au organizat în mod sistematic manevre speculative cu moneda națională pentru a spori scumpetea și haosul economic. Din indemnul P. N. T. s'au comis la Reșița și la alte întreprinderi numeroase acte diversioniste, explozii și incendieri. Împotriva reformei monetare, pe care conducătorii P. N. T. o declaraseră întâiu irealizabilă, manistii au îndreptat toate eforturile lor destructive.

În măsura în care P. N. T. s'a împotrivit reformelor economice democratice, a căutat să combată și reformele noastre politice. Cu înverșunare s'au ridicat național-tărâniștii împotriva Confederației Generale a Muncii, cerând chiar dizolvarea organelor sindicale ale întreprinderilor. De asemenea, a căutat să împiedice reforma electorală și spargerea aparatului de stat de elemente reacționaro-fasciste. În procesul împotriva marilor criminali de război în frunte cu Ion Antonescu, Maniu și partidul lui au căutat să usu-

reze situația acuzaților. Maniu încercase să producă vrajbă între naționalitățile concucuitoare, pentru a slăbi poziția internă a guvernului nostru democrat și pentru a dovedi cercurilor imperialiste din afară că țara noastră nu domină ordinea și pacea și ca atare să aibe pretexte pentru a interveni cu forța armată. Sprijinind toate cercurile rasiste, antisemite, antimaghiare, Maniu a vrut să sdruncine unitatea democratică a întregului popor din România.

Partidul lui Maniu s'a transformat într-o grupare de trădători organizatori ai conspirației împotriva regimului democratic și independenței de stat a României.

După înfrângerea Germaniei hitleriste, partidul lui Maniu, urmărind împiedicarea operelor de reconstrucție a țării, întreprinsă de regimul nostru democrat, a trecut la organizarea de grupuri subversive teroriste, cari au vrut să creeze o atmosferă de panică, favorabilă declanșării unui războiu civil.

În timpul alegerilor, P. N. T. a deslănțuit o campanie de învrăjpire a populației prin propagandă de tip fascist, șovină, rasială și antisovietică, trecând la devastarea sediilor partidelor democratice, asasinare, incendieri de sate, îndemnuri la rebeliune și atacarea secțiilor de votare în scopul de a produce turburări, ca să împiedice libera exprimare a voinței populare.

În perioada de după alegeri, când guvernul și poporul luptau ca să înlăture efectele nefaste ale celor doi ani de secetă, conducerea partidului național-tărănesc în frunte cu Iuliu Maniu, direct și prin agenții săi din străinătate, cu sprijinul unor cercuri reacționare străine, a intervenit cu scopul de a împiedica procurarea cerealelor din unele țări pentru regiunile înfometate.

Dizolvarea organizației conduse de Iuliu Maniu

Consolidarea regimului democrat din România, prin realizările guvernului, recolta bună din anul 1947, operațiunile pentru reforma monetară în folosul poporului și perspectiva îmbunătățirii condițiilor de trai din țara noastră, au dus la o strâmtare a bazei de agitație a partidului național-tărănesc. Acest lucru, precum și indemnul cercurilor imperialiste războinice din străinătate a determinat pe Iuliu Maniu să conducerea partidului național-tărănesc să încerce trimiterea peste hotare a unui grup din conducerea partidului. Acolo, la adăpostul și cu ajutorul imperialiștilor, acest grup urma să realizeze hotărârile și directivele

conducerii P. N. T., în frunte cu Maniu; acestea constau în organizarea de acțiuni menite să știrbească suveranitatea națională, să primejduiască pacea și să declanșeze războiul civil. Datorită vigilenței organelor Ministerului de Interne, trădătorii au fost însă prinși și arestați.

În urma acestor fapte, în virtutea art. 107 din Constituție, printr'un Jurnal al Consiliului de Miniștri, în ziua de 29 Iulie 1947, după ce Parlamentul țării într-o moțiune exprimase unitatea de vederi a tuturor partidelor din Blocul Partidelor Democratice (votată cu 294 voturi pentru 1 contra), *Partidul Național Țărănesc, de sub președinția lui Iuliu Maniu a fost dizolvat.*

Poporul român, în efortul lui de a rupe definitiv cu regimurile trecute antidemocratice, nu s'a putut mulțumi cu o simplă dizolvare a acestui partid. Maniu, Mihalache și ceilalți membrii ai conducerii partidului n'au putut să scape de răspundere pentru toate crimele lor în fața judecării drepte a poporului, răspunderi grele pentru politica antinațională, pornind dela susținerea monarhiei austro-ungare, împotriva poporului român din Transilvania și Banat, trecând la pregătirea și susținerea criminalului războiu antisovietic și a regimului antonescian în slujba lui Hitler, până la trădarea fățișă a intereselor țării pentru interesele imperialiștilor, apelând la intervenția lor militară.

— Politica de învrăjbire între naționalitățile conlocuitoare.

— Instrăinarea bunurilor naționale și jefuirea nemiloasă a poporului muncitor în timpul guvernării P. N. T.

— Politica antimuncitorească și antidemocratică în timpul guvernării P. N. T., exprimată în masacrele dela Timișoara, Lupeni și Grivița.

— Sabotarea refacerii și a democratizării țării în perioada de după 23 August 1944, dar mai ales după 6 Martie 1945.

— Rostogolirea definitivă pe panta acțiunilor comploziste și teroriste și încercarea de rebeliune împotriva Statului democratic, etc.

Acestea sunt răspunderile care apasă asupra lui Maniu și celor din jurul lui.

SPRE UNITATEA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI

Pentru a zdrobi uneltirile reacționare și fasciste și pentru a asigura desvoltarea democrației noastre, Partidul

Comunist Român și Partidul Social-Democrat au hotărât întărirea colaborării lor, tinzând la unitatea mișcării muncitorești. În acest scop:

„Birourile Politice ale Partidului Comunist Român și Partidul Social-Democrat întrunite în ședință comună, au examinat situația politică internă și externă precum și sarcinile actuale ale clasei muncitoare din România.

S'a constatat de comun acord — față de ofensiva reacțiunii internaționale care folosește rămășițele, fasciste și elementele reacționare dinlăuntrul țării pentru a zdruncina bazele regimului nostru democratic — că întărirea unității de acțiune este o necesitate de prim ordin pentru clasa noastră muncitoare, spre a zdrobi aceste uneltiri și a făuri poporului român un viitor sigur de libertate, pace, bună stare și cultură.

În consecință, cele două Birouri politice hotărăsc: să întărească și să adâncească în toate sectoarele colaborarea de Front Unic Muncitoresc și,

în vederea consolidării democrației populare în România și a îndeplinirii misiunii istorice a clasei muncitoare, să pună în discuția forurilor de conducere respective mijloacele practice pentru grăbirea înlăturării unității politice, organizatorice și ideologice a mișcării noastre muncitorești.

București, 27 Septembrie 1947.

DESVOLTAREA CULTURALĂ

După 23 August 1944 și 6 Martie 1945

Creșterea nivelului cultural începe să fie vizibilă în toate sectoarele culturii, odată cu accentuarea crizei culturii oficiale de dinainte.

Societatea scriitorilor români

capătă o conducere democratică, devine un instrument activ în lupta pentru revendicările profesionale ale scriitorilor, încadrați în Confederația Generală a Muncii, ca toți ceilalți salariați.

Munca artistică este valorificată și prețuită în România democratică. Sărbătorirea și premiarea lui Tudor Arghezi, Gala Galaction, Bacovia, Iser, etc. precum și încredințarea unor posturi de răspundere în conducerea țării, unor scriitori și oameni de frunte ca Mihail Sadoveanu, C. I. Parhon, S. Stoilov, G. Moisil, Iorgu Iordan, Tudor Vianu, etc., arată cu prisosință atenția de care se bucură oamenii culturii în regimul democrat.

O lege pentru protecția muncii intelectuale, apără și asigură și acestei munci o valorificare.

Dar, cultura a început să-și schimbe sensul. Ea nu mai este cultura unei elite, a unei minorități privilegiate, ci tinde a deveni cultura poporului.

Această orientare nouă, democratică, a culturii noastre se vedește în toate planurile de activitate.

În literatură se afirmă noii poeți sociali. Din generația veche, stau Mihail Sadoveanu, Gala Galaction, Cezar Petrescu, A. Toma, Victor Eftimiu, Camil Petrescu, G. Bacovia, etc.

Editurile își activează programul, oferind publicului românesc cartea care i-a fost până mai ieri interzisă. Se înființează editura „Cartea Rusă”, care pune la îndemâna cititorilor români traduceri din marea literatură sovietică și din cea clasică rusă.

Editura de Stat dă la iveală cărți științifice, literare, filosofice și tehnice ale scriitorilor români și străini.

Editura Partidului Comunist Român și Editura Socialistă, publică traduceri ale operelor importante ale doctrinei marxiste-leniniste.

Un important eveniment cultural este apariția în 1947 a traducerii volumului I, din **Capitalul** de **Karl Marx**, în Editura Partidului Comunist Român.

Cartea se adresează unui public din ce în ce mai numeros, ea începe să pătrundă acum și la sate, în uzine și fabrici.

Deasemeni, **Presa** se dezvoltă, menționăm **Scânteia**, organul P.C.R. cu un tiraj de câteva sute de mii exemplare, **România Liberă**, **Viața Sindicală** — organul Confederației Generale a Muncii, **Libertatea**, **Poporul**, **Universul**, **Dreptatea Nouă**, **Glasul Armatei**, cotidian pentru educația ostășească și politică a militarilor, etc.

Reviste. Apar: **Contemporanul**, care continuă tradiția de luptă socială a revistei fondată la 1881. Problemele ridicate tind la dezvoltarea unei culturi în folosul poporului.

Revista Literară, **Revista Fundațiilor Regale**, **Veac Nou** — organul A.R.L.U.S., — **Tânărul muncitor** — organul tineretului muncitoresc, **Rampa**, iau parte la această preocupare de culturalizare a maselor populare.

Artele plastice. Se încearcă făurirea unui nou realism. Pictorii **M. H. Maxy**, **Ciucurencu**, etc., precum și o pleiadă de desenatori talentați ilustrează această orientare: **Perahim**, **Ligia Macovei**, **Florica Cordescu**, etc.

În pictură și sculptură, se dezvoltă nume noi.

Colecționarul **G. H. Zambaccian**, a donat Statului democrat o bogată colecție de tablouri din cei mai valoroși pictori români și străini, împreună cu imobilul care este amenajat în muzeu. „Muzeul Zambaccian” devine astfel un bun artistic al întregului popor.

În muzică. **George Enescu**, la apogeul carierei, e acum ambasadorul artei românești peste hotare. Muzica începe să pătrundă ca și celelalte arte în straturile populare.

Teatru. Se crează teatre în sate, fabrici și cartiere muncitorești. Din mijlocul clasei muncitoare încep să apară talente care sunt utilizate în diferite manifestații artistice.

Confederația Generală a Muncii are o secție artistică care ajută în mod deosebit propaganda culturală între muncitori. Se decern artiștilor care au slujit disciplinat și cu devotament teatrului românesc onoruri (societar de onoare pe viață la Teatrul Național). Primii cinci artiști au primit această distincție cu prilejul deschiderii stagiunii 1947-48 a Teatrului Național din București.

Teatrul Poporului organizează spectacole pentru masele munci-

toresți și țărănești. Un teatru nou începe, dar și cu spectatori noi, care până acum au fost ținuti departe de cunoașterea artei.

De asemenea, în armată se dau spectacole în mod permanent, de către un **Teatru al Armatei**.

Învățământul. Începe să fie organizat astfel încât să-și îndeplinească rostul, să fie accesibil poporului. Este în curs o reformă democratică a învățământului.

Lupta împotriva analfabetismului se duce prin noi școli, și mai ales prin contribuția Armatei și a Confederației Generale a Muncii, care organizează în fiecare sindicat, în fiecare fabrică, la sate, în cazărmi, cursuri de carte. Efectele încep să se resimtă.

S'a creiat **gimnaziul unic, obligator și gratuit**. Aceasta va face ca accesul în școlile superioare să fie mult ușurat fiilor de țărani și muncitori.

În anul școlar 1945—1946 au fost 65.802 elevi în gimnaziile unice, iar în anul următor sunt 138.920 ce frecventează 1.218 de astfel de gimnazii.

În **învățământul secundar teoretic** avem în anul școlar 1946—1947 un număr de 128.800 de elevi, iar în acel industrial 40.000 de elevi, în liceul comercial aproape 30.000 și în școlile normale 15.000 elevi.

Învățământul superior se dezvoltă, creindu-se universitatea din Timișoara. Numărul studenților ajunge la 53.283 în anul universitar 1945—1946.

Se creiază **licee muncitorești**, precum și **universități muncitorești**, unde profesori și studenți predau știința pentru muncitori.

În România democratică, viața naționalităților conlocuitoare are posibilități pentru dezvoltarea culturală în limba maternă. Astfel, numai populațiunea ungară are 2.119 școli primare cu 190.000 elevi și 240 școli secundare cu 35.000 elevi. Această statistică a fost făcută în anul 1946—1947. Populațiunea ungară mai are o universitate la Cluj cu facultăți de: medicină umană, științe, litere, filosofie, drept.

De asemenea și celelalte naționalități conlocuitoare au școli primare și secundare în limba maternă.

Instituții și asociații culturale. O trăsură importantă a acestor ani este intensificarea relațiilor culturale cu țările vecine. În fiecare an, artiști și scriitori sovietici, iugoslavi, bulgari, cehi, polonezi, unguri etc., ne vizitează țara; la rândul lor, artiștii, savanții și scriitorii români vizitează țările vecine.

Lipsa unor mijloace de schimburi culturale cu popoarele vecine, a făcut după 23 August 1944 să se creeze Asociațiuni culturale și de prietenie cu aceste popoare. Aceste asociațiuni fac ca produsele culturale și artistice din țările vecine să fie cunoscute la noi și ale noastre în țările lor.

Activitatea cea mai intensă o are **A.R.L.U.S.** — Asociația Română pentru strângerea legăturilor cu U.R.S.S. — care ajută la cunoașterea vieții culturale și științifice din U. R. S. S. atât de bogată, și în astfel de opere. De asemenea, **Institutul de studii superioare româno-sovietice**, ajută la aprofundarea problemelor științifice, artistice și culturale ale ambelor popoare. Acest institut scoate revista **Analele sovieto-române**.

Pe acelaș plan este **Institutul de cultură universală**, care dezvoltă cunoștințele culturii cu un sens universal.

Manifestările culturale de după 23 August 1944 și 6 Martie 1945 se deosebesc în mod radical de cele din trecut, prin aceea că nu exprimă aprecierea limitată a unei clase restrânse a societății românești, ci tind să devină un bun spiritual al maselor largi populare, legătura cu însăși viața, celor ce produc în societate.

Astăzi, masele muncitoare și țărănești sunt chemate la conducerea vieții economice și politice a colectivității. Creatorii de cultură și artă se pun în slujba poporului. Se creiază condițiunile unei radicale creșteri a nivelului cultural, ale cărei rezultate încep să fie întrevăzute.

CUPRINSUL :

	Pag.
Prefață	3
Introducere	5
<i>Insemnatatea istoriei patriei. Izvoarele. Perioadele.</i>	
PATRIA NOASTRĂ ÎN VREMURILE SOCIETĂȚII PRIMITIVE	15
<i>Vremea sălbăticiei (paleolitică)</i>	
<i>Vremea barbariei (neolitică).</i>	
<i>Matriarhatul. Patriarhatul. Vremurile neolitice în Dacia.</i>	
<i>Sfârșitul barbariei. Bronzul și începutul culturii fierului.</i>	
<i>Apariția statului.</i>	
<i>Cultura bronzului și începutul culturii fierului în Dacia</i>	
ORANDUIREA SCLAVAGISTĂ	25
<i>Tracii și Dacii. Formarea statului sclavagist dac. Cucerirea romană.</i>	
<i>Sciții. Legăturile Dacilor cu coloniile grecești pe teritoriul României de azi. Celții în Dacia. Organizarea social-politică și cultura Dacilor. Ocupațiile Daco-Getilor. Organizarea social-politică. Armata. Religia. Statul dac până la Burebista</i>	
Cuceririle romane în Balcani și în Dacia	35
<i>Burebista. Cuceririle romane până la Dunăre. Cucerirea Daciei de către Romani. Primul războiu. Al doilea războiu.</i>	
Stăpânirea romană în Dacia	42
<i>Hotarele Daciei Traiane. Starea populației băștinașe.</i>	
<i>Răscoalele din Dacia. Armata romană în Dacia. Organizarea administrativă. Administrația. Viața economică. Părăsirea Daciei.</i>	
Migrațiunea popoarelor	57
<i>Începuturile îndepărtate ale feudalismului. Ocupația populației și organizarea socială după retragerea lui Aurelian.</i>	
<i>Migrațiunea popoarelor,</i>	
<i>Gotii. Hunii. Gepizii. Longobarzii și Avarii. Bulgarii. Slavii. Imperiul roman de răsărit (Bizantin) și migrațiunea Slavilor. Formarea statului feudal bulgar</i>	
<i>Creștinismul pe teritoriul României de azi.</i>	
<i>„Formarea“ limbii române.</i>	
<i>Formarea poporului român.</i>	
<i>Ungurii.</i>	
<i>Ultimele migrațiuni: Pecenegii, Cumanii și Tătarii Pecenegii. Cumanii.</i>	

Răscoala țăranilor și organizarea statului sub conlucrarea lui Asan (Asen) și Petru. Pag.

Primele cristalizări de stat pe teritoriul României.

ORÂNDUIREA FEUDALĂ 89

Caracterul general al orânduirii feudale și cristalizarea feudalismului în Principate.

1. Primele începuturi. 2. Inflorirea feudalismului. 3. Descompunerea feudalismului. Diploma Ioaniților.

Intemeierea Munteniei.

Basarab I. Nicolae Alexandru. Vladislav I (Vlaicu). Radu I. Rolul bisericii în intemeierea Munteniei.

Intemeierea Moldovei.

Dragoș și urmașii săi. Bogdan I. Latcu. Primii Mușatini: Petru, Roman și Ștefan.

Tara Românească la sfârșitul secolului XIV 105

Mircea cel Bătrân.

Situația vecinilor Țării Românești la sfârșitul veacului al XIV-lea. Viața economică și socială din Țara Românească. Comerțul și orașele. Organizarea bisericească. Organizarea administrativă. Armata. Țara Românească în timpul domniei lui Mircea. Legăturile cu țările vecine. Luptele cu Turcii. Amestecul lui Mircea în treburile Imperiului Otoman.

Tara Românească dela moartea lui Mircea cel Bătrân până la Vlad Tepeș.

Tara Românească și Moldova la jumătatea secolului al XV-lea 115

Alexandru cel Bun (1400-1432).

Situația țărilor vecine Moldovei la sfârșitul veacului XIV. Starea economică și socială din Moldova. Dregătorii. Armata. Biserica. Raporturile cu țările vecine.

Moldova după moartea lui Alexandru cel Bun până la Ștefan cel mare. Tara Românească la mijlocul secolului XV.

Situația vecinilor Țării Românești la mijlocul secolului XV. Starea economică, comerțul, orașele Vlad Tepeș (1456-1462). Legăturile cu vecinii. Luptele cu Turcii.

Starea economică și socială a Transilvaniei până la răscoala țăranilor din anul 1437 (Bobâlna) 126

Regele. Biserica catolică. Nobilii. Iobăgizarea țăranimii transilvănene în secolul XIV. Comerțul și orașele. Răscoalele din Transilvania premergătoare celei din 1437.

Răscoala țăranilor din Transilvania 1437 (Bobâlna) 130

Izbucnirea răscoalei. Înțelegerea dintre răsculați și nobili. Uneltirile nobililor împotriva răsculaților. Reînbucnirea răscoalei. A doua înțelegere între țărani și nobili. Noile uneltiri ale nobililor. Sfârșitul răscoalei. Însemnătatea răscoalei. Ioan Corvin de Hunedoara. Matei Corvin.

Lupta pentru independență și împotriva jugului Turcesc 144

Ștefan cel mare (1457-1504)

Țările vecine în a doua jumătate a sec. al XV-lea. Domnitorul, Boierii, Țăranii, Robii, Târgoveții. Satele și țăr-

guri e. Orașele. Administrația Țării Moldovei. Armata, Comerțul. Ușițile de măsură și greutate, banii. Importul, Exportul Politică internă pe vremea lui Ștefan cel Mare, Biserica, politica externă. Luptele cu Turcii. Lupta dela Vaslui, Expediția sultanului Mahomed al II-lea. A doua parte a luptelor cu Turcii din anul 1466. Lupta cu Polonia. Legăturile cu Kievul. Legăturile lui Ștefan cu Statul din Moscova. Personalitatea lui Ștefan.

Cultura în a doua jumătate a secolului al XV-lea

Cititorii bisericești. Arhitectura

Tara Românească și Moldova în secolul al XVI-lea 167

Lupta pentru domnie în secolul XVI-lea. Jugul Turcesc. Întărirea exploatarea în secolul al XVI-lea, Târgurile și orașele, Comerțul.

Frământări și lupte țărănești în Tara Românească și Moldova în secolul al XVI-lea

Nesupunerea la lucru. Străduințele de răscumpărare din robărie, Fuga, Răscoalele, Domnitorii Țării Românești, Domnitorii Moldovei. A doua domnie a lui Petru Rareș, Petru Rareș și Rusia, Alexandru Lăpușeanu Ion Vodă Petru Schiopul.

Încercarea de constituire a unui stat centralizat 186

Mihai Viteazul (1593-1601).

Legăturile cu țările vecine. Domnul, Boierii, Țăranii, Târguri și orașe. Biserica. Armata lui Mihai. Luptele cu Turcii. Expediția lui Sinan-Pașa. Bătălia dela Călugăreni. Disrupțiunile războiului. Pacea cu Turcii. Legăturile cu Rusia. Cucerirea Transilvaniei. Cucerirea Moldovei. Căderea lui Mihai. Lupta dela Mirăslău. Apărarea comunei Țării Românești. Gorăslău. Uciderea lui Mihai. Personalitatea lui Mihai.

Cultura în Muntenia și Moldova în secolul XVI.

Tiparul. Scrierile religioase. Scrierile istorice, istoriografii moldovene. Istoriografia munteniană. Alte scrieri. Artă. Pictura bisericească.

Transilvania în secolul al XVI-lea 211

Principatul Transilvaniei. Starea socială. Răscoala țăranilor de sub conducerea lui Doja (1514). Răscoala din anul 1526. Răscoala Secuilor din 1562. Biserica și Cultura.

Tara Românească și Moldova în secolul al XVI-lea 211

Relațiile externe. Turcia război la asediul Vienei (1683). Dependenta Țărilor Române până la sediul Vienei. Politica Țărilor Române după asediul Vienei.

Starea socială și economică a principatelor române în secolul al XVII-lea.

Domniile, Boierii, Țăranii, Robii, Dărilor, Agricultură. Creșterea vitelor.

Frământări țărănești în secolul XVII.

Răscumpărarea de rumanie și vecinie. Procese de eliberare. Fuga rumânilor și vecinilor. Frământări orășenești. Manufactura. Comerțul. Justiția.

<i>Domnitorii din veacul XVII până la Matei Basarab și Vasile Lupu.</i>	Pag.
Domnitorii din Țara românească. Domnitorii din Moldova. Ștefan Tomșa.	
<i>Intărirea pătrunderii influenței levantine.</i>	
Lupta boerimii autohtone pentru apărarea dregătorilor. Matei Basarab. Vasile Lupu. Conflictele dintre Matei Basarab și Vasile Lupu.	
<i>Domnitorii Țării Românești în a doua jumătate a secolului al XVII-lea</i>	
Lupta între partidele boeresti. Șerban Cantacuzino. Constantin Brâncoveanu. Politica externă a lui Constantin Brâncoveanu. Intărirea legătura cu Rusia. Constantin Brâncoveanu și Rusia	
<i>Domnitorii Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.</i>	
Gheorghe Ștefan. Constantin Cantemir. Antioh Cantemir	
Transilvania în secolul al XVII-lea	277
<i>Străduința Habsburgică pentru stăpânirea Transilvaniei.</i>	
Transilvania sub stăpânirea Habsburgilor.	
<i>Starea economică și socială.</i>	
Răscoale țărănești. Biserica. Unirea cu Roma.	
Țara Românească și Moldova în secolul al XVIII-lea	284
<i>Inceputurile capitalismului.</i>	
Relațiile externe. Domniile. Boerimea. Țărănimea. Dările. Reforme fiscale. Comerțul. Atelierele manufacturiere. Meșteșugurile. Târgurile sau orașele. Justiția.	
<i>Frământările țărănești în secolul al XVIII-lea.</i>	
Nesupunerea la lucru. Bejenia. Mișcări țărănești. Răsme-riță în Moldova la 1814.	
<i>Domniile la începutul secolului al XVIII-lea.</i>	
Mihai Racoviță. Nicolae Mavrocordat. Dimitrie Cantemir. Tratatul lui Dimitrie Cantemir cu Rusia. Războiul Ruso-Turc. Manifestul lui Dimitrie Cantemir.	
<i>Domniile „Fanariote”</i>	
Cauzele introducerii domnitorilor „Fanarioti”. Durata domniilor. Constantin Mavrocordat. Grigore al II-lea. Grigore al III-lea Ghica. Grigore Calimachi. Mihail Șuțu. Constantin Mavrocordat. Grigore Alexandru Ghica. Nicolae Mavrogheni. Alexandru Moruzi. Scarlat Callimachi. Ioan Caragă.	
<i>Legăturile cu Rusia. Războaiele din timpul domniei „Fanario-tilor” și ajutorul dat Principatelor de Rusia.</i>	
Războiul Austro-Turc din 1711. Războiul Turcilor cu Rusia și Austriei. Războiul Ruso-Turc dintre 1768-1774. Tratatul de la Kuciuk-Kainargi. Războiul Rusiei și Austriei cu Turcia, între 1787-1792. Războiul Ruso-Turc dintre 1806-1812	
<i>Cultura în secolul al XVIII-lea.</i>	
Școala. Scrierile istorice muntene. Alte scrieri muntene. Literatura propriu zisă. Scrierile istorice moldovene. Ioan	

Neculce. Axinte Uricariul. Nicolae Chiparissa. Spătarul Ioniță Conta. Gheorgachi Vtori. Alte scrieri moldovene. Domeniul literar.	Pag.
Transilvania în veacul al XVIII-lea	331
Consolidarea dominației Habsburgice. Starea iobagilor. Răscoala din 1.03.	
<i>Răscoala țăranilor sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan</i>	
Primele conflicte cu reprezentanții guvernului în Transilvania. Inceputurile răscoalei condusă de Horia. Incidentul dela Câmpeni din 24 Mai 1781. Iosif și țăranii iobagi din Transilvania. Recrutarea militară în Transilvania. Horia la împărat. Cererile țăranilor. Desfășurarea răscoalei. Horia. Cloșca. Crișan. Aliața din Abrud între iobagii unguri și români. Armistițiul din comuna Tibru. Întinderea răscoalei în Ungaria răsăriteană și înspre Bihor și Arad. Reînviearea răscoalei. Prinderea lui Horia. Procesul lui Horia, Cloșca și Crișan. Însemnătatea răscoalei de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan. Ducea răscoală.	
<i>Cultura.</i>	
Curentul latinist.	
DESTAMAREA FEUDALISMULUI ȘI DESVOLTAREA CAPITALISMULUI	357
<i>Revoluția Burgheză din Franța și Principatele. Situația economică și socială în ajunul lui 1821.</i>	
Agricultura. Manufactura. Comerțul intern și extern.	
<i>Desvoltarea culturii naționale.</i>	
Școlile lui Gh. Lazăr și Gh. Asachi.	
<i>Lupta național-revoluționară în Sud-Estul Europei.</i>	
Eterea.	
<i>Răscoala poporului sub conducerea lui Tudor Vladimirescu.</i>	
Păturiile sociale care au participat la răscoală. Desfășurarea răscoalei. Programul și scopul inițial al răscoalei. Învățămintele răscoalei. Însemnătatea răscoalei.	
<i>Domnitorii după răscoala din 1821.</i>	
Ioniță Sandu Sturza și Grigore Ghica. Constituția „Cărvuarilor”.	
Desvoltarea economică și socială în țara Românească și Moldova dela 1828-1848	377
Agricultura. Manufactura. Meseriile. Căi de comunicație. Expertul. Moneta. Viața socială.	
Războiul Ruso-Turc din 1828-1829. Regulamentul organic Domnii regulamentari	386
Pacea dela Adrianopol din 1829. Regulamentul Organic. Domnii Regulamentari. Alex. Ghica. Gh. Bibescu. Mihail Sturdza.	
<i>Desvoltarea culturală.</i>	
Priviri generale. Școala. Presa. Traduceri și lucrări originale. Societățile cultural-politice.	
<i>Mișcări premersătoare anului 1848.</i>	
Conjurația confederativă. Conspirația condusă de Dumitru Filipescu. Frământări în Transilvania: Caterina Varga.	

Anul Revoluționar 1848 în Moldova, Țara Românească și Transilvania	Pag.
Situația internațională.	406
Mișcarea revoluționară din Moldova. Revoluția burghezo-democrată din Țara Românească.	
Pregătirea revoluției. Desfășurarea revoluției. Complotul boierilor. Al doilea complot al boierilor. Divergențele politice. Comisia proprietății. Locotenența domnească. Înăbușirea Revoluției. Însemnătatea revoluției. Convenția dela Balta Liman.	
Revoluția din Transilvania.	
Privire generală. Inceputul revoluției. Adunarea dela Blaj. Desfășurarea evenimentelor. Acțiunea lui Bălcescu. Înfrângerea revoluției. Invățămintele trase de Bălcescu. Alexandru (Șandor) Petöffi. Urmările revoluției.	
Dezvoltarea economică și socială a Principatelor Române dela 1848 până la 1866	436
Agricultura, meserii și industrii; comerțul; mijloace de comunicații; băncile; starea socială a populației.	
Unirea principatelor (Țara Românească și Moldova)	446
Domnia convenției dela Balta Liman. Grigore Alexandru Ghica. Războiul din Orient (Crimea, și trat. ul dela Paris). Divanurile ad-hoc. Pregătirea Unirii. Conferința dela Paris. Adunările electiv. În Moldova, în Țara Românească. Însemnătatea Unirii.	
Formarea statului român modern	461
Domnia lui Alexandru Ion Cuza, Politica internă. Problema desăvârșirii unirii. Comisia centrală. Noile Adunări. Memorandum-ul Domnitorului. Desăvârșirea Unirii. Ministerul Barbu Catargiu. Necesitatea li hidării feudalismului. Ministerul M. Kogălniceanu; secularizarea averilor mănăstirești. Noui înfapturi legislative. Conflictul guvernului M. Kogălniceanu cu adunarea. Lovitura de Stat. Noua constituție. Legea rurală. Mihail Kogălniceanu. Noua Adunare. Înlăturarea regimului capitulațiilor.	
Dezvoltarea culturală (1848-1876).	
Invățământul. Presa. Revista. Literatura. Știința istorică. Științele naturii și matematicile. Teatrul și muzica. Arhitectura și pictura.	
România între 1866-1881	488
Războiul pentru independența națională.	
Carol I. Dezvoltarea economică. Meserii și industrii. Comerțul. Căi de transport. Dezvoltarea căilor ferate. Finanța. Viața politică și socială. Alegerea ca domn a lui Carol I. Noua Constituție. Instabilitatea guvernamentală. (1866-1871). Lupta Domnului cu fracțiunile. Guvernul Lascăr Catargiu. Mazar-Pașa. Guvernul I. Brătianu.	
Războiul ruso-româno-turc. Cucerirea independenței naționale a României.	
Convenția cu Rusia. Desfășurarea războiului. Starea țărăni în timpul războiului pentru independență. Tra-	

tatul dela San Stefano. Tratatul dela Berlin. Modificarea Constituției.	Pag.
Mișcarea muncitorească între 1866 și 1881.	
Cultura.	
Invățământul. Academia Română. Junimea. Presa. Literatură. Pictura.	
România dela 1881 la 1900	519
Dezvoltarea economică.	
Industria. comerțul Mijloace de transport. Bănci. Viața Socială. Răscoale țărănești. Continuarea guvernării lui I. C Brătianu. „Regimul corupției și al teroarei”. Guvernarea junimistă. Framântări guvernamentale conservatoare. Guvernul D. A. Sturza. Procesul Hallier.	
Mișcarea muncitorească între 1881 și 1900.	
Constituirea Partidului Muncitoresc din România (1893) C. Dobrogeanu-Gherea.	
Dezvoltarea culturală.	
Invățământul. Ziare. Reviste. Literatura. Știința. Arhitectura și pictura.	
Transilvania până la 1900.	
Dualismul austro-ungar. Dezvoltarea economică a Transilvaniei. Meseriile și industria. Comerțul. Viața Socială. Viața politică. Memorandum. Inceputul mișcării muncitorești în Transilvania în a doua jumătate a secolului XIX. Cultura. Astra. Reviste. ziare.	
Starea economică și socială a României dela începutul secolului al XX-lea până la primul război mondial	565
Dezvoltarea industriei și a băncilor (1901-1916). Bănci. Agricultură. Comerțul. Starea țăranilor și a meseriașilor. Breslele de meseriași. Starea lucrătorilor. Viața politică.	
Mișcarea muncitorească între 1900-1907.	
Răscoala Țăranilor din 1907	578
Cauzele răscoalei. Desfășurarea răscoalei. Înțelegerea între conservatori și liberali împotriva răscoalei. Represiunea răscoalei. Mișcarea muncitorească și răscoala din 1907. Însemnătatea răscoalei.	
România între 1908-1916. Războaiele Balcanice. Neutralitatea	592
Primul război balcanic. România în timpul acestui război: Al doilea război balcanic.	
Mișcarea muncitorească (1907-1913).	
Mișcarea muncitorească și războiul balcanic. Mișcarea muncitorească în 1913.	
Anii neutralității.	
Luptă Antantei și Triplei Alianțe pentru atragerea României în război. Atitudinea partidelor politice. Mișcarea muncitorească în timpul neutralității.	
Transilvania între 1900 și 1918.	
Dezvoltarea economică. Industria. Comerțul. Finanțe. Starea socială. Viața politică: Mișcarea muncitorească din Transilvania și Banat între 1900-1918. Transilvania în timpul primului război mondial. Viața culturală.	
Războiul din 1916-1918	961

- Starea populației Românești pe teritoriul invadat de nemți. A doua revoluție rusă. Revoluția burgheză-democratică din Februarie 1917. Refacerea armatei. Bătălia dela Mărășești. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917. Starea populației din Moldova între 1916-1918. Ocuparea Basarabiei. Pacea dela București (Buftea). A doua mobilizare.
- Dezvoltarea culturală (1900-1918)**
Învățământul. Ziare, Reviste. Literatură. Poezia. Proza. Teatrul, Muzica. Arte e plastice. Știința, Istoria.
- România între 1918-1923** 625
- Criza. Frământări revoluționare.**
Regimul Dunării. Starea economică și socială. Industria Băncile, Comerțul. Agricultură. Starea muncitorilor și a țăranilor. Situația raționalităților conlocuitoare Mișcările revoluționare din țările vecine. Viața politică.
- Mișcarea muncitorească între 1918-1923. Greva generală. Criză ideologică și organizatorică în mișcarea muncitorească.**
3 Decembrie 1918. Luptele din 1918-1920. Greva generală. Programul de revendicări. Desfășurarea grevei. Învățămintele grevei generale. Congreșul din Mai 1921. Procesul din Dealul Spirii. Al doilea Congres al Partidului Comunist.
- România între 1923-1926** 660
- Reforma agrară de după primul Război mondial. Aplicarea ei. Însemnătatea reformei. Abolirea sistemului censitar electoral. Constituția. Starea socială. Politica internă. Organizarea administrativă. Politica externă până la 1929. Frământări țărănești.
- Mișcarea muncitorească între 1923 și 1929.**
Al treilea congres al Partidului Comunist. Partidele socialiste.
- România între 1929-1933** 681
- Criza economică mondială din perioada 1929-1933.
- Criza economică în România.**
Agricultura. Industria. Comerțul. Finanțele. Starea țăranimii. Starea muncitorimii și funcționarimii.
- Guvernările din perioada 1929-1933.**
Politica internă. Legea circulației bunurilor rurale. S abilizarea monetară din 1929. Legea conversiunii datoriilor agricole. Ofensiva capitalului străin. Acorduri economice oneroase. Legiuirea socială. Politica externă.
- Luptele sociale în anii 1929-1933.**
Luptele dela Lupeni.
- Întărirea luptelor sociale.**
Luptele ceferiștilor și petroliștilor.
Greva din 2 Februarie 1933. Luptele petroliștilor (Februarie 1933). Greva și luptele din 15-16 Februarie 1933. Procesul. Aspecte. Însemnătatea luptelor.
- Mișcarea muncitorească între 1929-1933.**
Consiliul general al Sindicatelor Unitare. Confederația Generală a Muncii. Blocul Muncitoresc Țărănesc. Par-

- tidul Social Democrat. Partidul Comunist Român. Comitetul Antirăzboinic. Comitetul Național Antifascist.
- România între 1933-1940** 713
- Creșterea capitalului monopolist. Întărirea fascismului. Dictatura regală. Lupta poporului pentru democrație.**
Situația internațională.
- Viața economică.**
Protecția vamală. Statul finanțator al marelui industriei. Concentrarea și centralizarea capitalurilor și creșterea puterii capitalului monopolist. Băncile. Comerțul. Capitalul străin din România în preajma celui de al doilea război mondial. Agricultură. Micile întreprinderi. Starea socială. Starea țăranilor. Guvernările în anii 1933-1938. Politica internă. Frontul popular antifascist. Compania electorală din 1937.
- Dictatura regală (1938-1940)**
Viața economică. Politică internă. Politică externă. Tratatul economic româno-german. Dictatul dela Viena.
- Mișcarea muncitorească între 1934-1940. Pierderea independenței naționale. Augajarea României în războiul hitlerist. Acțiunea patriotică împotriva fascismului, pentru scoaterea României din războiul nedrept.**
Politica internă. Acordurile economice.
- Cotropirea hitleristă.**
Cutremurul din 1940. Prăbușirea Doftanei. Garda de Fier. Politica externă. Partidele politice și dictatura fascistă.
- Atacarea U.R.S.S.**
Capitalul străin în România între 1940-1941.
- Oțșaii români pe teritoriul sovietic. Formarea Diviziei de voluntari „Tudor Vladimirescu”**
Prizonieri români în U.R.S.S. Înființarea diviziei „Tudor Vladimirescu. Plecarea diviziei.
- Acțiunea patriotică a războiului anti hitlerist.**
Teroarea politică.
- Desvoltarea culturală. (1918—23 August 1944).**
Învățământul. Ziare. Reviste. Literatură. Muzică. Artele plastice. Știința.
- ROMÂNIA DUPĂ 23 AUGUST 1944 și 6 MARTIE 95** 715
- Răsturnarea dictaturii fasciste. Semnarea armistițiului cu U. R. S. S. Luptă pentru instaurarea unui guvern democrat.**
- Starea economică.**
Jaful german. Distrugerile de război. Moneta. Bunurile românești. Sabotajul. Aplicarea convenției de armistițiu.
- Situația politică.**
Armistițiul. Contribuția României la războiul antihitlerist.
- 6 Martie 1945. Democrația populară în dezvoltare** 788
- Redobândirea Transilvaniei de Nord.
Reforma agrară. Aplicarea ei. Spre lichidarea resturilor lovăgiei.
Măsuri pentru consolidarea reformei agrare.
Principalele măsuri legislative.
Lichidarea legislației fasciste. Statutul democratic al naționa-

lităților.	
Libertatea de organizare. Confederația Generală a Muncii.	
Contractul colectiv de muncă.	
Congresul Frontului Plugarilor.	
Conferința Națională a Partidului Comunist Român.	
Seceta	
Ajutorul economic dat de U.R.S.S. Congresul Partidului Social-Democrat. Formarea Blocului Partidelor Democratice. Alcătuirea Platformei Program. Victoria forțelor democratice în alegerile parlamentare.	813
Legea electorală. Acordarea Votului universal. Alegerile din 9 Noembrie 1946.	
Conferința dela Paris. Tratatul de pace. Ajutorul dat României de U. R. S. S.	
Conferința dela Moscova. Conferințele pregătitoare ale tratatelor de pace. Situația internațională după tratatul de pace.	
Acorduri economice, politice și culturale cu țările democratice din Sud-Estul Europei.	
Relațiile culturale între U. R. S. S. și România.	
Etatizarea Băncii Naționale. Oficiile Industriale. Propunerile P. C. R. pentru îmbunătățirea situației economice și finanțare a Țării. Aplicarea lor.	
Reforma monetară	840
Reforma armatei. Reforme în curs. Lupta împotriva forțelor reacționare. Condamnarea principalilor criminali de război. Disolvarea organizației condusă de Iuliu Maniu.	
Desvoltarea culturală.	
Societatea Scriitorilor Români. Ziare. Reviste. Arte plastice. Muzică. Teatru. Instituții și asociații culturale.	
Cuprinsul	853

